TEFSİR-İ KEBİR
TE'VİLÂT

Şeyh'ul Ekber
Muhyiddin İbn. Arabi

Tercüme
Vahdettin İnce

1. CİLT

KİTSAN

Kitsan Yayınları

Tasavvuf Serisi: 23
TEFSİR-İ KEBİR / TE'VİLÂT (1. Cilt)

Yazarı: Muhyiddin İbn. Arabi (k.s.)
Çeviren: Vahdettin İnce
Editör: Şükran Eser Göknar
Sayfa Uygulama: A. Onur Şenyurt
Kapak Düzeni: Sabahattin Kanaş

Bu eserin orjinali İstanbul / Fatih - Atıf Efendi Kütüphanesi, Kadir Bey Bölümü, Mustafa el-Bab'ı 0.100 de bulunan Muhyiddin Arabi (r.a.) Tefsir-i Kebir'inin Tercümesidir.

KİTSAN KİTAP
Basın Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 41/3-4 Sultanahmet – İSTANBUL
Tel. 0212 513 67 69 Faks: 0212 511 51 44
www.kitsan.com

Meryem oğlu İsa: “Allahım!.. Rabbimiz!.. Bizim üzerimize sema’dan bir maide / sofra inzal et de bizim için, hem evvelimiz ve hem ahirimiz için bir bayram ve senden bir ayet olsun… Rızıklandır bizi; sen rızıklandıranların en hayırlısısın”, dedi.

Maide Suresi 114

“Yüce Allah, varlık âleminde yazılı olan her şeyi kalplere ilham yoluyla yazdırır. Çünkü âlem, yazılmış ilahi bir kitaptır."

Bir sevgilimiz var, tertemiz. Adını veremem.. O, ötelerin hayran kaldıkları sevgilidir. İsimler geldiğinde en başta "Allah" Zikirle O'nu tazim et ve "O Allah'dır" de.

Allah, hakkı söyler ve O, doğru yola erişdirir.

Muhyiddin İbn. Arabi

Çevirmen: Vahdettin İnce

1961 yılında Van ilinin Erciş ilçesine'ne bağlı Dinlence (Pertek) köyünde doğdu. İlköğretimini köyünde tamamladı. İlkokula devam ederken bir yandan da köyün medresisinin müderrisi Molla Salih Kozi'den Sarf, Nahiv derslerini aldı. Sonra Erçiş ilçesinin ortaokulunu okudu. Ardından Muş İmam Hatip Lisesine devam etti. Bu arada İslami ilimlerdeki tahsiline de devam etti. Molla Abdurrahman Soskuni'den Hadis derslerini tahsil etti. 1981 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Arap Fars ve Edebiyatları Bölümünden 1985 tarihinde mezun oldu. Bugüne kadar çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleleri ve kırkın üzerinde tercüme eseri mevcuttur. İslami ilimlerin hemen her alanında tercüme eserler vermiştir. Yayımlanmış olan tercüme eserlerinden bazıları şunlardır:

Fi Zilal'il Kur'ân 10 Cild, El Mizan Fî Tefsiri'l Kur'ân 20 Cild, Et-Tefsiru'l Hadis 7 Cild, Hz. Muhammed'in Hayatı 2 Cild, Ehl-i Beyt Ahlakı, Usul-u Kafi 3 Cild, Mutezile ve İnsanın Özgürlüğü Sorunu, İslam Düşüncesinde Değişim..

Ayrıca **Yayınevimiz Kitsan'dan M.İbn Arabi Hazretlerinin külliyatından** bazı eserlerinin de tercümeleri yayımlanmıştır. Bunlar sırasıyla şunlardır:

Ruh'ul Kuds,

Üstün Ahlâk (Mekarimu'l Ahlâk / Rasulullah (s.a.v.)ın övülmüş ahlakı),

Nurlar Menbaı (Mişkat'ul- Envar),

Hırka (Nesebu'l Hırka / Tasavvuf Hırkası),

Kur'ân Mührü / Hatmu'l Kur'ân (M. İbn Arabi'nin Kendi Kaleminden Kapsamlı Hayatı)

M. İbn Arabi'nin 29 Risalesinin Tercümesi 3 Cild.

Bu risaleler sırasıyla şunlardır:

1- Kitabu'l Fena Fi'l Müşahede / "YOK" olma Kitabı,
2- Kitabu'l Celal ve'l Kemâl,
3- Kitabu'l Elif "Ahadiye",
4- Kitabu'l Celalet "Kelimetullah",
5- Kitabu Eyyami'şe'n / İş ve Durum Günleri Kitabı,
6- Kitabu'l Kurbe,
7- Kitabu'l A'lam Bi İşarati Ehl'l İlham,
8- Kitabu'l Mim ve'l Vav ve'n Nun,
9- Risaletu'l Kasemi'l İlahi,
10- Kitabu'l Ya,
11- Kitabu'l Ezel,
12- Risaletu'l Envar,
13- Kitabu'l İsra İlâ Makami'l Esra,
14- Risaletun Fi Suali İsmail B. Sevdekin,
15- Risaletun İla'l İmam Er'Razi,
16- Risaletun La Yaulu Aleyha,
17- Kitabu'ş Şahid,
18- Kitabu't Teracim,
19- Kitabu'l Menzili'l Kutbi ve Mekalihi ve Halihi,
20- Risaletu'l İntisar,
21- Kitabu'l Kutub,
22- Kitabu'l Mesail,
23- Kitabu't Tecelliyat,
24- Kitabu'l İsfar an Netaici'l Esfar,
25- Kitabu'l Vesaya,
26- Kitabu Hilyeti'l Ebdal..
27- Kitabu Nakşi'l Füsus,
28- El Vasiye,
29- Kitabu İstilahi's Sufiyye.

İÇİNDEKİLER

2. CİLT

Giriş

Ahadiyetiyle, velayet sırrıyla, rablık vasfıyla, Allah ismiyle Kün emriyle ilminde evren içre evrenleri halkedene kuvveti ve kudreti sonsuz olana sonsuz hamdolsun. Evvel olan, ahir olan, zahir olan, batın olan "O"dur. Herşey Ondandır, Onadır. Allahuekber.

Allah Rasulu, Habibi, Ahmed ismiyle biricik kıldığı, Muhammed, ismiyle alemlere övdüğü Mustafa ismiyle pak, tertemiz eylediği efendiler efendisi Efendimize yarattığı manalar içre manalardaki zerreler adedince, binlerce ve binlerce salatu selam olsun.

O'nun pak tertemiz kılınan soyuna, aline, ashabına ve o güzeller güzeli Tuba ağacının yaprakları olan Ehli beytine ve O'nun kandilleri olan velilerine O'nun imametinde Mirac'da O'na tabi olan bütün Nebiylere, Resullere ve ümmetine selam olsun. Canlar Ona feda olsun. O'nun emri başüstüne sevgisi canlara şifadır.. Ya Rab, Ona layık olmayı O'na yakin olmayı O'na hizmet etmeyi O'nun tarafından sevilmeyi, sevdiğin ve razı olduğun Selam'a mazhar olan kul olabilmeyi Firdevs cennetine dahil olmayı okurlarımıza bizlere ve ümmet-i Muhammed'e nasib eyle. Amin.

İslamiyet bütün dinlerin hakikatlerinin özüdür. Bu dini iftihar tacı olarak başında taşıyabilmek için insanın son derece itina göstermesi gereklidir. Bunun da baş şartı Allah Rasulu (s.a.v.) Efendimize iman etmektir. Yani Ona inzal olan şanı yüce Kur'an'a iman etmesi, Ona uyması Kur'an ile ahlaklanması lazımdır. Zira Kur'an iki âlemdede kurtuluşumuzun sebebi ve mutluluğumuzun sermayesidir. Dolayısıyla her İslam'a inanan müslüman ve O'na iman eden mümin için Kur'anı okumak, anlamak ve yaşamak çok önemlidir.

Şüphesiz ki her ilmin ihtisas sahibi ehlini aramak o ilmi bilmek ve ilimden istifade etmek için en önemli ilk adımdır. Allah'ın tükenmez bir hazinesi olan Kur'ân-ı Kerim'den gereğince istifade temin etmek de, önde gelen din büyüklerinin ve ilim sahiblerinin özellikle Kur'an'ı yani Kün! Ol! ilahi emri ile kurulan kâinatı OKUmak kendisine nasip olmuş yani Kur'an'ı hakikatinden OKUmuş olan alimlerin eserlerini derinliğine inceleyerek tahkik derecesine ulaşmaya ve bilhassa özel bilgiye dayanan bu husustaki çalışmalara bağlıdır. Ancak bunlardan en önemliside nasipkar olmak, yanısıra da Kur'an'dan maddi ve manevi feyz almak arzusunda bulunmak ve gerekli gayreti göstermek lazımdır.

İşte bu eser böyle alimlerden birisi olan Muhyiddin İbn. Arabi Hazretlerine aittir. Zül'celal-ve'l- ikram sahibi olan Rabbimizin lütfuyla "Muhyiddin Arabi'nin (k.s.) Tefsir-i Kebir / Te'vilât kitabının güzel Türkçemize yapılan çevirisidir. Eserin orjinali: Atıf Efendi Kütüphanesi - Mustafa el-Babı Bölümünde, 0.100 Numaralı "Muhyiddin Arabi (r.a.) Tefsir-i Kebir" adıyla bulunmaktadır. Arapçadır. Tek cilttir. Eser, daha sonraları birçok kereler Beyrutta tıpkı basım olarak iki cilt olarak basılmıştır. Biz tercümemizde yayınevimizin kütüphanesinde bulunan bu tıpkı basımı esas alarak tercümemizi yaptırdık. Cenab-ı Hakka sonsuz şükürler olsun. Okurları bol olsun. Okurlarına faydalı olsun. Bizlerinde bu gibi alimlerin eserlerine hizmetimiz daim olsun.

Beşeriyetimiz icabı olarak gerek tercüme aşamasında gerek dizgi esnasında veya baskı sırasında elimizde olmayan nedenlerle oluşan hatalarımızın affını öncelikle Muhyiddin ibn. Arabi hazretlerinden ardından da siz okurlarımızdan dileriz. Hatalarımızı görürseniz lütfen bizlere bildiriniz. Her türlü görüş ve önerilerinize açığız. Cenabı Hakk daim yardımcınız ve yoldaşınız olsun.

Kitsan

Muhyiddin İbn. Arabi (k.s.) Hakkında Bilgi

Cenab-ı Şeyh'ul Ekber Muhyiddin ibn. Arabi (ks.) Dost'un dostu olma şerefine nail olmuş Kur'an'ı okumuş, Kur'an ahlakıyla ahlaklanmış özgün Kur'ani-Muhammedi hakikati açıklama şerefiyle şereflenen ender mutasavvıflardandır. H. 560-638 / M. 1166-1240 yılları arasında yaşamıştır. Arifler arasında "**Nimet Günü**" olarak adlandırılan Ramazan ayının 17sinde Endülüs'ün Mursiya'da dünyaya teşrif etmiştir. H. 638 yılında da Şam-ı Şerif'de (Suriye'nin Başkenti) Hakka yürümüştür. Türbesi Şam'da Kasiyun dağının eteklerinde Salihiyye semtinde bulunmaktadır. Kendisi Sahabe-i Kirâm'ın cömertliğiyle meşhur Adiy b.Hatem- i Taî'nin kardeşi Abdullah b. Hatem et-Tai'nin nesline mensuptur.

Şeyh-i Ekber, kendi ifadesine göre; çocuk yaşlarından itibaren çok değerli alimlerden islami ilimlerde eğitim gördü ve Kur'an'ı ezberledi. Buluğ çağında ise ilâhi fetihle ansızın karşılaşınca, "Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık." (Enam, 38) ayetinin hakikatinin zevkine vardı.. Mutluluğun tamamın, velayetin tamamın ve ilmin tamamın, Kur'an'la amel etmekle gerçekleşeceğini anladı.. Bütün varlığını, hatta nefeslerini, zahir ve batın düşüncelerini Kur'an'dan istimdat etmeye, medet ummaya tahsis etti. Şeyh'e göre Kur'an, yalnızca telaffuz edilen kelimelerden veya üzerinde düşünülen anlamlardan ibaret değildir. Bilakis bütün ayetleri, kelimeleri ve harfleri sınırsız tecelli doğuşlarından, sırların ve ilimlerin müşahedesinden ve büyük mazharlardan ibarettir.

Şeyhin bütün hayatı, Kur'an menzillerine ve iniş mekânlarına yükselmekten başka bir şey değildir. Yaşamında da öğrendiği ilimlerle amil olmuş yaklaşık beşyüze yakın kıymetli eser'de miras bırakmıştır. Kısacası alimlerden, salihlerden ve sultanlardan oluşan çağdaşlarının ve kendisinden sonra gelen bu sahanın büyüklerinin tanıklığıyla şeyhin hayatı, Kur'ani bir yaşantının eksiksiz bir örneğini oluşturmaktadır.

Şeyh, Kur'anı fiil ve ruh olarak yaşamak, kalp ve kalıp olarak bağlanmak, Muhammedi sünnetin somut bir örneği olmak için Ona aşkla bağlanmıştı. Kendisinin yakın çevresine giren-aile fertleri, şeyhler, alimler, sohbetinde bulunduğu veliler, kendisine eşlik eden öğrenciler, muritler, maşrıkta ve mağripte kendisine danışan hakimler ve sultanlar gibi kişilerin büyük çoğunluğunu Kur'an'la tahakkuk etme ve Muhammedi sıfatlarla ahlaklanma esasına göre eğitmiştir. Bu eğitimin etkisiyle sözünü ettiğimiz kişilerin içinde bir hal meydana gelmiş ve Resulullah'ın (s.a.v) kendileri hakkında: **"Kur'an ehli, Allah'ın ehli ve has adamlarıdır"** dediği kimseler zümresine girmişlerdir.

Not: Muhyiddin ibn. Arabi (k.s.) hazretlerinin kendi kaleminden yani çeşitli eserlerinde anlatmış olduğu hayatının, ilmi görüşlerinin derlemesiyle hazırlanan biyografisi, Yayınevimiz tarafından basılan **" Hatmu'l Kur'an / Kur'an Mührü "** adlı eserde mevcuttur.

Şeyhu'l Ekber'in Futuhat'ı Mekkiyye adlı eserinden Kur'an-i iman ile ilgili sözlerinden bazıları:

- "Allah'a ve Resulüne, Resulünün getirdiklerine, mücmel ve mufassal olarak, bize ulaşsın, ulaşmasın kesin bir şekilde iman ettik. Bu akideyi taklidi olarak anne ve babamdan aldım. Caizlik, helallik ve vaciplik ile ilgili olarak akli düşüncenin hükmü nedir, bilemezdim o zamanlar. Ben, buna dair imanıma dayalı olarak amel ettim. Ta ki nereden ve neden iman ettiğimi bilinceye kadar. Allah gözlerimi, basiretimi ve hayalimi açtı. Bu yüzden mesele benim için doğrudan müşahede düzeyine ulaştı. Taklide dayalı olarak tahayyül edilen ve vehmedilen hüküm de mevcuttu. Derken tabî olduğumun, yani Hz. Muhammed'in (s.a.v) değerini bildim. Bütün Nebileri müşahede ettim. İcmali olarak iman ettiklerimin tümüne muttali oldum. Nitekim görüp bizzat müşahede etmemden elde ettiğim ilim önceki imanımla çatışmadı. Bu yüzden ne söylüyor ve ne yapıyorsam Nebînin (s.a.v) sözüne dayanarak söylüyorum, yapıyorum, kendi ilmime, bizzat gözlemime ve müşahedeme dayanarak değil. İman ile gözlem arasında bir denge kurdum. İşte tabi olma bağlamında çok değerli bir tutumdur bu."

- "Söylediğim her şeyle ilgili olarak izlediğim yol şudur: Başkasını değil de bir lafzı bizzat kullanıyorsam, bunun nedeni delalet ettiği anlamdır. Bu yüzden benim maksadım itibariyle sözlerimde fazlalık, gereksiz söz yoktur. Biri sözlerimde fazlalık, gereksiz söz görüyorsa, bu benim kastımdan değil, onun yanlış algısından kaynaklanmaktadır."

- "Yazdığım hiçbir kitapta müelliflerin ve telifin gayesini gütmedim. Bilakis, Hak tealadan öyle ilhamlar gelirdi ki bazen beni yakacak kadar etkili olurlardı. Ben de onlardan mümkün olduğu kadarını kayıt altına almakla meşgul olurdum. Bu yüzden istemeyerek telifin maksadının da dışını çıktığım oluyor. Yazdıklarımdan bazısını rüyada veya keşifte Hakkın emretmesi üzerine kaleme aldım. ilahi ilka, rabbani ve ruhani ilham son erdi."

- "Yüce Allah, varlık âleminde yazılı olan her şeyi kalplere ilham yoluyla yazdırır. Çünkü âlem, yazılmış ilahi bir kitaptır."

- Allah'a yemin ederim ki, burada içime atılan ilahi imla, rabbani ilka veya ruhani üfleme olmayan tek bir harf dahi yazmış değilim. İş tamamen bundan ibarettir. Bununla beraber biz, şeriat koyan Resuller olmadığımız gibi teklif getiren Nebîler de değiliz.

- Her kişinin Kur'an'da bir suresi vardır Allah'ın kitabında bana ait olan sure ise tenzil' (Zümer)dir. Çünkü nüzul olunan şeyi yani ilahi kitab olan âlemin surelerini, ayetlerini OKUmak bana nasib oldu. Ben de her ayete ilişkin açıklamaları üç makam şeklinde tertip ettim: Birincisi, Celal makamı, sonra Cemal makamı, sonra İtidal makamı. Bu, kâmil Muhammedi varis açısından berzah hükmündedir ki burası Kemal makamıdır. Ayeti celal ve heybet makamında ele alıyor, hakkında konuşuyorum, ta ki en latif işaretlerle ve en güzel ibarelerle bu makama ulaşıncaya kadar... Sonra aynı ayeti bu sefer cemal makamında ele alıyor ve üzerinde konuşuyorum. Burası birinci makamın karşısındadır. Nihayet özellikle bu makam için nazil olmuş gibi sürdürüyorum açıklamaları. Sonra aynı ayeti kemal makamında, ilk iki veçhe benzemeyen bir sözle ele alıyorum. Bu makamda harflerin, kelimelerin, harake ve sükûnlardan ibaret olan küçük harflerin sırları hakkında konuşuyorum. Eğer bunlarda böyle sırlar varsa onları ele alıyorum, yoksa nispetleri, izafeleri ve işaret gibi unsurları ele alıyorum. Bu işlemi tamamlayınca, yanındaki ayeti ele alıyorum. Bu ayetlerden birinde bulunup da asıl olma özelliğine sahip kelimeyi şahit olarak değerlendiririm, ancak bunun da örnekleri azdır."

-"Meclislerimde ve tasniflerimde konuştuğumuz her şey, Kur'an'ın huzurundan ve hazinelerinden gelir. Bana Kur'an'ı anlamanın ve Kur'an'dan yardım almanın anahtarları verilmiştir. Bütün bunlar, Kur'an'ın dışına çıkmadığımız sürece geçerlidir. Kuşkusuz bu, bağışların en yücesidir. Ancak zevkine varan, menzilini nefsinden bir hal olarak müşahede eden ve Hakkın, sırrında kendisiyle konuştuğu kimse bunun değerini bilir. Çünkü Hak, vasıtaları kaldırmak suretiyle, sırrında kuluyla konuştuğu zaman, onun seninle konuşmasına, senin sözlerini anlaman da eşlik eder. Onun seninle konuşması, senin onu anlamanın aynı olur ve ondan geri kalmaz. Eğer senin anlaman, onun seninle konuşmasından geri kalırsa, bu, Allah'ın kelamı olmaz. Bunu kendi içinde hissetmeyen kimse, Allah'ın kullarıyla konuşmasına dair ilimden nasipsizdir."

- "Her okuyan Kur'an'ın nüzulünü hissetmez. Çünkü ruhu kendi tabiatıyla meşguldür. Kur'an, bu kimseye tabiat perdesinin gerisinde iner. Bu yüzden ondan lezzet almak suretiyle etkilenmez. Nitekim Resulullah (s.a.v) Kur'an okuyan bazı topluluklar hakkında şöyle buyurmuştur: "Onlar, Kur'an okurlar, ama Kur'an gırtlaklarından aşağıya inmez." Bu Kur'an dillere inmektedir, kalplere değil. Yüce Allah, Kur'an'dan zevk almakla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Onu Rûhu'l-emin (Cebrail) senin kalbine indirmiştir." (Şuara, 193) İşte, Kur'an'ın kendisine inmesinden dolayı, değeri ölçülemez, her türlü zevkin üstünde bir haz alan kimse budur. Kişi bu tadı, bu hazzı alınca, yeni ve eskimez Kur'an'ın üzerine indiği kimse olur. İki iniş arasında fark vardır. Kur'an, bir kişinin kalbine indiği zaman, anlamıyla iner. Kişi okuduğunu bilir, kendisinin dilinden olmasa da. Kur'an dışında bu lafızların anlamlarını, kendi dilinden olmadığı için bilmese de, okuduğunun anlamını bilir. Bir kimse Kur'an'ı tilavet ederken, Kur'an onun kalbine inerse, tilavet ettiğinin anlamını bilir. Kur'an'ın makamı ve menzili, yukarıda söylediğimiz gibi olursa, istediği her varlığı orada bulur. Mürid, istediği her şeyi Kur'an'da bulmadıkça mürid olamaz."

- "Kur'an ile insan-ı kâmil kardeştirler. İnsan-ı kâmil ise, Kur'an'ın bütün cihetleri ve nispetleriyle indiği kişiden başkası değildir. Kur'an'ın varislerinden olup insan-ı kamil olmayan kimselere gelince, Kur'an, onun omuzlarının arasına iner, gaipten göğsüne yerleşir. Kuşkusuz bu, eksiksiz bir verasettir. Kur'an olması hasebiyle Kur'an'la beraber olan kimse, cem birliğini ifade eden bir göze sahip olur. Ama cem edilmiş

olması hasebiyle Kur'an'la beraber olan kimse için, Kur'an Furkan'a dönüşür. Böylece açığı gizliyi, haddi ve başlangıcı müşahede eder. Biz, bu Furkanî inişi tattığımız için, şu helaldir, şu haramdır, şu mubahtır dedik. Meşrepler çeşitlendi, mertebeler birbirinden ayrıldı ve ilahi isimlerle kevni eserler zahir oldu.

Allah'ın kelamını sadece bir anlamla sınırlandırmak doğru değildir. Bilakis yüce Allah, Kur'an'ından nice latif sırları kullarının haline ve makamına uygun olarak velilerine açar. Allah ehline göre önemli olan, Kur'an'da yer alan kıssaların, örneklerin, hikmetlerin ve hükümlerin insan nefsine yönelik olarak anlaşılmasıdır. Çünkü dış âlemde (afakta) zuhur eden her şeyin bir benzeri iç âlemde (nefiste) de vardır. Örneğin Âdem ve İblis veya Musa ve Firavun kıssasını bilmenin ne faydası var, bütün bunlardan kaynaklanan bir ibret senin nefsinde müşahede edilmezse?

Bu ilim dalında bütün yazdıklarımın gayesi, evrende zuhur eden şeylerin bilinmesi değildir. Bilakis, asıl gayem, gafillerin dikkatini insani ayn'da, âdemi şahısta mevcut olanlara çekmektir. Çünkü bir şekilde senin kurtuluşunla bir ilintisi yoksa zatının dışındaki şeyleri bilmenin sana bir faydası olmaz…"

- "Allah ehline göre işaretler, uzağı gösterir veya gayrin hazır olduğunu bildirirler… Allah ehli açısından şekil ulemasından daha zor, daha meşakkatli bir mahlûk yoktur. Allah ehli, O'nun hizmetine hastırlar, ilahi bağış yoluyla O'nu bilirler. Allah, onlara sırlarını bahşetmiş, Kitabının anlamlarını ve hitabının işaretlerini anlatmıştır. Bu yüzden şekil uleması, Allah ehli açısından, Resullerin karşısındaki firavunlar gibidirler. Varlık âleminde iş, zikrettiğimiz gibi ezeli bilgi çerçevesinde gerçekleştiğine göre, bizim ashabımız işaretleri kullanmayı yeğlemişlerdir. Tıpkı Meryem'in (a.s) iftiracılara, inkârcılara karşı işaretlere başvurması gibi. Bu yüzden Allah ehli mutasavvıfların, önünden ve arkasından batılın bulaşmasına imkân bulunmayan Allah'ın kitabına ilişkin değerlendirmeleri işaretler şeklindedir. Aslında bu işaretler hakikatten, Allah kelamının anlamlarına ilişkin faydalı tefsirden ibarettir. Onlar bütün bunların yanı sıra bütün değerlendirmeleri, dil ehlinin bildiği gibi, genelliğini ikrar etmekle, nüzul sebebiyle irtibatını vurgulamakla birlikte kendi nefislerine döndürürler. Çünkü Kitap onların

(dil ehlinin) lisanîyle inmiştir. Bu yüzden onlara göre yüce Allah, kitabında her iki boyutu da kuşatmıştır: "İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz." (Fussilet, 53) Yani dış âleme (afaka ve iç âleme (enfüse/kendi nefislerine) inen ayetleri göstereceğiz. Çünkü inen her ayetin iki yüzü vardır. Biri yüzünü kendi nefislerinde görürler, bir yüzünü de kendilerinin dışında görürler. Kendi nefislerinde gördüklerini işaret olarak isimlendirirler."

Bunlar Kur'an'ın bütün sureleridir
Arzu ettiğim için isimlerini topladım
Allah'ın kitabındaki her surede benim için bir pay vardır.
Ama hayrın büyük kısmı Asr suresine aittir.

Hiç kuşkusuz ölçüler tanzim edilmiş tartılardır
Gölgeler üstünde kat kat gölgeler getirir onları
Bulutlardan ve bulutların dışından.

Görülür... İniş sırasında diplerinde durum.
Her manayı ihtiva eder, ama izhar edemez
Hitabet, şiir ve darb-ı meselden başkası onu.
Bunun bir kısmı övülendir ve yüksektir
Bir kısmı yerilendir ve alçaktır
Biri, ağzımdan çıkanlardan dolayı çekişirse benimle,
Bilsin ki, bütün insanlar bilmediklerine düşmandır.
Rüyada Hak bana söyledi.
Bu benim sözüm de değildir.
Bir vakit kullarım içinde sana seslenirim
Bir vakit makamımda sana münacat ederim
Her iki halde de sen yanımdasın
Koruma himayesinde ve zimmet içinde.

Bir sevgilimiz var, tertemiz. Adını verememem

O, ötelerin hayran kaldıkları sevgilidir.

İsimler geldiğinde en başta "Allah"

Zikirle O'nu tazim et ve "O Allah'dır" de.

- "Avamın akidesi sağlamdır. Onlar, ledün ilmini mütalaa etmemiş olmalarına rağmen müslümandırlar. Çünkü sağlam fıtrat üzere kalmışlardır. Bu da Allah'ın varlığını bilmek, O'nu tanımak, Kur'an'ın zahirinde yer aldığı şekliyle O'nu tenzih etme ilmidir. Bu halleriyle onlar, tevile başvurmadıkları sürece doğru yoldadırlar. Ama içlerinden biri tevile yönelirse artık avamlık hükmünden çıkar, nazar ve tevil ehlinden bir gruba dâhil olur. Bu durumda ya isabet etmiş olur ya da şeriatın getirdiğinin zahiriyle çeliştiği oranda hata etmiş olur. Kur'an'da akıl sahibi için zengin bir bilgi kaynağı vardır, başkasına ihtiyacı olmaz. Müzmin hastalar için ilaç ve şifa vardır. Kur'an, kurtuluş yolunda yürümeye kararlı olan, yüksek derecelere çıkmaya rağbet eden, şüphe kaynağı olan şeylerden yüz çeviren kimseler için ikna edicidir.

- Resulullah (s.a.v), Allah'ın zatı hakkında düşünmeyi nehyetmiştir. İnsanlar bu ölçüden gafildirler. Bu yüzden Allah'ın zatı hakkında düşünmeyen, düşünce yoluyla O'nun zatına dair hükümler vermeyen kimse yok gibidir. Bu hususta edepli bir tavır sergileyen kimse görmedim. Allah ehli olan küçük bir azınlık müstesna mutlaka bu meseleye dalmışlardır. Ama Allah ehli olanlar, Resulün (s.a.v) bu hususta getirdiğini dinlemişlerdir ve Allah'ın kendisini vasfettiği şekli olduğu gibi benimsemişlerdir ve bunun bilgisini O'na bırakmışlardır. Zat'ı tevile yeltenmemişlerdir. Ta ki yüce Allah, başka bir bildirme yoluyla buna dair bilgiyi kalplerine indirip anlamalarını sağlayıncaya kadar. Mesele Allah kaynaklıdır, açıklaması da O'na aittir. Bu yüzden O'nu O'nunla öğrenmişlerdir, kendi görüşleriyle değil."

- Hak tealayı, O'nun kendisini isimlendirdiğinden başka şekilde isimlendirmek doğru değildir. Sadece O'nun verdiği isimleri esas almak gerekir, tenzih ve teşbihi adeta cem eder biçimde arttırmaya da, tevile de yeltenmemek gerekir. Yüce Allah "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir." (Şura, 11) ayetinde buna işaret etmektedir.

- "Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti." (Enbiya, 22) Bundan anlaşılıyor ki, ortada salah vardır,

bu ise âlemin bekası ve varlığıdır. Bu da gösteriyor ki, eğer alemi var eden Bir olmasaydı, alemin varlığı gerçekleşmezdi. Bu, Hakkın (ahadiyetinin) tekliğinin evrendeki delilidir ve akli delil de buna uygun düşmektedir. Eğer bundan başka deliller bulunsaydı ve bunlar ilâhi tekliği daha etkili biçimde kanıtlar mahiyette olsalardı, Allah onlara yönelir ve varlığa getirirdi. Biz de evren delilini bilemediğimiz gibi bundan hareketle Hakka delil gösterme yolunu da bilemezdik.

- "Yüce Allah'ın "Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur." (Muhammed, 19) ayetinde bize emrettiği tevhidden maksat ulûhiyet tevhididir. Yine şöyle buyurmuştur: "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." (Şura, 11)

Akıllı kimse, nefsini kendisi için gerekli olan şeylerle uğraştırır, ötesine geçmez. Çünkü insanın ömür süresi kısa ve nefesleri de sayılıdır. Geçen zaman bir daha geri gelmez. Bil ki, Allah, Tek İlâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. Bundan sonra da O'nun mahiyetine, kemiyetine ve keyfiyetine dalmaya kalkma. İman yolundan ayrılma. Allah'ın sana farz kıldığı şeylerle amel et. Sabah akşam Rabbini, O'nun senin için belirlediği zikirlerle an. Allah'tan korkup sakın. Eğer Hak teala, kendisini bilmeyi sana bahşederse, bu, yararlı nurdur ki, kalbin onunla hayat bulur, onun sayesinde fikirlerin ürettiği şüphe ve kararsızlık karanlıklarından kurtulursun. Bütün Resuller ve Nebiler, Resullerin takipçileri muttaki keşif ehli zatlar Allah ile ilgili ilimleri hususunda ihtilaf etmemişlerdir. Çünkü aynı kaynaktan gelen nurlardır. "Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı." (Nisa, 82)… Akıllı olan kimse, şeriat karşısında boynu bükük durur, ona hizmet etmeye amade olur. Şeriatın Rabbiyle ilgili olarak O'ndan haber verdiği her şeyi kabul eder.

Yüce Allah'ın kendisi ile ilgili olarak haber verdiği özellikler arasında eza görmek, öfkelenmek, kulunun tevbe etmesiyle sevinmek, genç adamın kadınlara meftun olmamasına şaşırmak, gülmek, gülümsemek, kullarının küfre sapmasından rahatsız olmak, şükretmelerinden ve imanlarından dolayı memnun olmak veya arşa istiva etmek ve dünya semasına inmek gibi… vasıflar yer alır. Her müslümanın bunlara iman etmesi gerekir. Bu noktada akıl, nasıl? ve niçin?…diye ortaya atılamaz. Aklın bu bağlamda görevi ; teslim olmak, kabul etmek ve tasdik etmektir. Nasılı, niçini bir noktadan sonra bırakmaktır. Bu meseleleri tevil etmeye kalkan akılların fuzuli bir işle uğraştıklarını idrak etmektir. Biz onları kendi halleriyle başbaşa bırakıyoruz ve bu tevillerde onlara katılmıyoruz.

Çünkü bu, Allah'ın muradı mıdır, dolayısıyla bunlara dayanmamız mı gerekir? Yoksa Allah'ın muradı bu değil midir ve reddetmemiz mi gerekir? Bilmiyoruz. Bu yüzden biz teslim olma yolunu tuttuk. Bize bu hususta bir soru sorulduğu zaman "Biz Allah indinden gelenlere Allah'ın murat ettiği şekliyle iman ediyoruz. Biz, Resullerden gelenlere Resullerin murat ettiği şekliyle inanıyoruz. Biz, bu hususların tümüyle ilgili ilmi Allah'a bırakıyoruz ve Resullere bırakıyoruz." şeklinde cevap veririz. Bu selefin yoludur. Allah, bizi onlara gerçek halefler kılsın.

- Ey akidemi soran adam! Allah o kimsenin zannını güzel kılsın.. Ki bilmektedir. Allah'ın kendisinden başka ilah olmadığına şahitlik ettiğini. Allah, adaleti ayakta tutarak şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilah yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de şahiddir.

- "Keşif ehli kimseler, bütün mezheplere, dinlere, milletlere ve Allah hakkında ileri sürülen görüşlere genel anlamda muttali olurlar ve bunlara ait hiçbir şey onların bilgilerinden gizli kalmaz."

- "Allah'ı bilen kamil alim, Allah katında kendisinin aleyhine herhangi bir hüccetin oluşmasından sakınan kimsedir. Bu tehlikeli sonuçtan kurtulmak isteyen kimse, şeriatın içerdiği emir ve yasaklara riayet etmeli, ötesine geçmemelidir. Ölümü her zaman aklında bulundurmalı, özellikle Kur'an'ın içerdiği zikirler aracılığıyla Allah'ı anmak haricinde her zaman suskunluğu yeğlemelidir. Böyle yapan kimse, bulunmadık hayır bırakmadığı gibi, kaçınmadık şer de bırakmamış olur ve nefsini tehlikelerden beri kılar. Ortada şeriata muhalif bir hakikat yoktur. Çünkü şeriat, hakikatlerden biridir. Dolayısıyla hakikat şeriattır."

Muhyiddin İbn. Arabi

TEFSİR-İ KEBİR
TE’VİLÂT TERCÜMESİ

Kur’an’a Başlama Duası

Euzubillahimineşşeytanirraciym Bismillahirrahmanirrahiym

Neveytu kıraeten kur’an liridairrahman ve tenvirikuburi ehlil iman ve ruhi şemsi seyyidi’l enbiyai ve kameri’l mürseliyn seyyidina muhammedin aleyhisalevatürrahman ve tardişşeytan ve iskatizzunubi ve kabulittevbeti ve refidderecati ven’nnecati minennirani ve bekâil-imâni ve likâirrahman birahmetike yâ erhamerrahîmiyn velhamdullahi rabbilalemiyn.

Allahumme bilhakkı enzeltehu ve bilhakkı nezele. Allahumme azzim rağbeti fîhi vecalhu nuren libasari ve şifâen lisadrî, Allahumme zeyyin bihî lisanî ve cemil bihî vechî ve kavi bihî cesedî verzuknî tilâvetehû alâ taatike ânaelleyli ve etrafennehar’i vahşurnî meannebiyyi sallallahu ve selleme ve âlihi’l ahyar.

Allahumme salli ala seyyidina Muhammedin ve Âlihi ve sahbihi ve sellim. Biadedi ma fi cemili Kur’âni harfen harfen ve biadedi külli harfen elfen elfen.

El Fatiha Amin.

Not: Müslimde rivayet olunduğuna göre Rasullah (s.a.v.) efendimiz buyurmuştur ki. Kur’an okumaya başlarken bu dua okunduğu taktirde Allahu teala okunan bir harfe karşılık ellibin hasene (sevap) verir.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM

Kelamının nazmını sıfatlarının mazharları, sıfatlarının belirtilerini zatının nurunun doğuşları kılan,

Asfiyasının kalplerinin algılama yollarını; duymanın gerçekleşmesi için arındıran,

Muttali oluşun kesin olarak tahakkuk etmesi için, evliyasının idrak merkezlerinin hissetme kaynaklarını berraklaştıran,

Sevgi ışığını her tarafını aydınlatacak şekilde yansıtmak suretiyle sırlarını incelten, şeffaflaştıran,

Ruhlarını, vechinin cemâlini müşahede edip, onda fena olma arzusuyla tutuşturan, sonra…

Kelamını onlara ilka edip, sabah akşam onda sükunet bulmalarını sağlayan, bununla onları kendine yaklaştırıp, katında kurtuluşa ermelerini temin eden,

Kelamının zahiriyle; nefislerini tezkiye eden, şarıl şarıl akan bir su gibi yapan,

Kelamının batınıyla; kalblerine hakikat pınarından kana kana içirip, dalgaları üstü üste binmiş, engin bir deniz haline getiren Allah'a hamdolsun.

Dalgıçlar, sırlarının incilerini çıkarmak için bu deryaya dalmak istediklerinde, su birden taşıp onları içine alır, suyun girdaplarında batarlar.

Amma… Anlayış, kavrayış vadilerinde, dereler Onun feyzinden nasib olunan kapasiteye uygun kadarıyla aktılar, akıl cetvelleri, nehrinin sızıntısıyla taştı. Böylece vadiler, parlak cevherler ve incilerle sahillerde belirginleştiler. Dereler, göz alıcı çiçekler ve meyveler bitirdiler kıyılarda… Kalpler, akış sırasında kapasiteleri oranında ihtiyaçlarını karşıladılar. Akıllar ve etekler, sınırlarını taşmadan doldular. Nefisler, meyveleri ve nurları devşirmeye koyuldu, onları bulmanın şükrünü eda ederek ihtiyaçlarını giderdi.

Sırlara gelince… Ayet çağrıları kulaklarına çalınınca, doğuverdiler. Oradan sıfat belirtilerine muttali oldular, onları görünce güzellikleri karşısında hayrete döndüler. Tecellileri zamanında; şaşıp kaldılar, dehşete kapıldılar

. Dağıldılar, derken oradan ruh yükseldi. Onun ardından bir Cemal doğdu, Baki vechinin doğuşu gibi.

Bu müşahede, onlar hakkında varlığın nefyi hükmünü verdi, ikrarı zorunlu kıldı. Kendisinden başka ilah olmayan, Tek ve kahredici güce sahip olan münezzehtir. Celalinin ve Cemalinin sıfatlarının süsleriyle, kelamında kullarına zatının ve kemalinin göz alıcılığının suretinde tecelli eden münezzehtir.

Bu kelam ile konuşturduğu, Onu, kaynağı, menşei kıldığı, Ondan, Onun için ve Ona dönüşünü sağladığı "mübarek ağacı" Rasuluna, ilminin ve aziz kitabının mahzeni kıldığı Ehli beytinin ve din için sağlam bir korunak eylediği Ashabının üzerine sonsuz salat ve selam olsun.

İmdi… Hayli uzun zamandan beri Kur'an okumayı ve ayetlerin anlamları üzerinde iman kuvvetleriyle düşünmeyi alışkanlık haline getirmiştim. Ayrıca virdleri de ara vermeden okumaktaydım.. Ancak göğsüm daralıyor, kalbimi tarifsiz bir sıkıntı basıyordu. Bütün bu okumalarıma, tefekkürlerime rağmen bir türlü kalbim açılmıyordu!.. Rabbim bu daralmayı ve sıkıntıyı benden uzaklaştırmıyordu…

Derken… Kur'an'la ünsiyet kurdum, Ona ısındım, kasesinin tadına vardım, içtim. Birden nefsimin şad olduğunu, göğsümün açıldığını, aklımın genişlediğini, kalbimin ferahlayıp enginleştiğini, sırrımın uçsuz bucaksız hale geldiğini, vaktimin ve halimin güzelleştiğini ve ruhumun bu açılımlarla, fetihlerle sevinç içinde olduğunu fark ettim. Ruhum, akşam ve sabah şarabını (şaraben tahura) daima içmenin keyfi içinde idi.. Artık her ayetin altından önüme öyle anlamlar açılıyordu ki dilimin bu anlamları vasf edecek mecali yok. Bunları zaptedip, kaydedecek kudret bulunmaz ben de! Sonra, bunları neşredip yaymaya dayanacak kuvvet nerede?..!

Derken, maksatların ve temennilerin ötesindeki anlamlarla beni besleyen haberi getirenin duyurusunu hatırladım. Doğru sözlü ümmi Nebi'nin - ***susan ve konuşan her varlığın en üstün salavatları üzerine olsun -*** *sözünü düşündüm…*

"Kur'an'dan inzal olan her ayetin bir zahiri bir de batıni anlamı vardır. Her harfinin bir sınırı ve her sınırın bir başlangıcı vardır."

O zaman anladım ki zahiri anlam ***tefsir****, batıni anlam da* ***tevil****dir.* *Sınır ise; anlayışın, sözün manası ile ilgili olarak ulaşabildiği son noktadır. Başlangıç ise; bu anlamlarla ilgili olarak yükselip muttali olunan, her şeyi bilen, Melikin müşahedesidir. Nitekim öncü muhakkik İmam Cafer b. Muhammed es-Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet edilir:* ***"Kuşkusuz Allah, kelamında kullarına tecelli eder. Fakat siz Onu göremezsiniz."*** *Rivayet edilir ki, İmam Sadık (a.s) bir gün namaz kılarken bayılır, ayıldıktan sonra kendisine bunun sebebi sorulunca der ki:* ***"Ayeti durmadan tekrarlıyordum, sonunda onu bizzat konuşandan dinledim."***

Bunun üzerine ben, bazı vakitlerde bana bahşedilen batıni hakikatlerin sırlarını, doğuşların parıldayışlarının nurlarını değerlendirmeye, yorumlamaya karar verdim. Zahirle ve sınırlarla ilgili kısımları değil. Çünkü bunlar için belli bir sınır çizilmiştir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak ***"Kur'anı kişisel görüşü doğrultusunda tefsir eden kişi küfre girer. Tevile gelince; onu terk etmek, bırakmak doğru olmaz. Çünkü tevil, dinleyenin süluk mertebelerinde zuhur eden hallerine ve vakitlerine ve derecelerinin farklılığına göre değişir. Kişi süluk makamlarında yükseldikçe, önüne yeni bir kapı açılır, yoğun, kesif bir anlama dair ince, latif açılıma muttali olur."*** *denilmiştir.*

Bunun üzerine bu sayfaları karalamaya başladım… Zihnimin el verdiği kadar, uyum gerçekleştiği oranda… Tefsir alanına girmeden, ifadenin kapasitesini aşan işaretlerin engin denizinin karanlıklarına dalmadan. Kur'anın nazmını ve tertibini gözettim. Tekrarlanan veya ifade tarzları benzeşen ayetleri her defasında yeniden ele almadım. Bana göre tevil kabul etmeyen veya tevile ihtiyacı olmayan ayetleri yorumlamadım. Ele aldığım ayetler bağlamında yorumun, tevilin son noktasına vardığımı iddia etmiyorum. Çünkü, anlam boyutları, benim anladıklarımla sınırlı değildir. Allah'ın ilmi de benim bildiklerimle kayıtlandırılamaz. Bununla beraber anlattığım şeyler hususunda benim açımdan tam bir anlamanın gerçekleştiğini söyleyemem. Aksine, kimi zaman ayetlerin anlam boyutlarıyla ilgili yazılanlardan algıladığım bir

çok şeyin mahiyeti karşısında şaşırıp kaldım. Bunları, zahirlerini kast ederek zahir hükümlerle tevil etmek mümkün değildir. Bu yüzden çok azını tevil ettim. Ki; bunları anlamanın imkanı olduğu bilinsin ve zahirlerini aşabilen biri çıktığı zaman benzerleri için bunları delil olarak algılasın. Çünkü, bu gibi ayetlerin tevilinde bir takım zorluklarla karşılaşmak kaçınılmazdır. Zorlama yorumları terk etmek bir erdem göstergesidir. Benden başka biri daha güzel boyutlarla karşılaşabilir ve gönüllü olarak takip edilebilir. Çünkü, bu kullar arasında kendisi için kolaylık öngörülen kimselere kolay gelir. Allah'ın her kelimesinin altında nice kelimeleri gizlidir. Denizler tükenir de bunlar tükenmez. Böyle iken bunları sınırlandırmaya, saymaya imkan var mıdır? Ama biz zevk ve vecd ehline örnekler sunuyoruz ki Kur'an okudukları zaman bunlara göre tavır alsınlar. O zaman Allah'ın gizli ilminden hazır oldukları hususlar önlerine açılıverir, gaybının saklı hususları, donanımları elverdiği oranda kendilerine tecelli eder.

Allah, keşif ve müşahede yolunda cehd edenlerin, zevk kaynaklarına özlem duyanların yol göstericisidir. Hakikatin kaynağı O'dur ve başarı O'nun elindedir.

Vallahu yekulu'l hakka ve huve yehdi'ssebile.

Allah, hakkı söyler ve O, doğru yola erişdirir.

Abdullah Muhammed Muhyiddin İbn-i Arabi

FATİHA SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

Fatiha Suresi, Mekke’de inzal olmuştur. 7 ayettir.

Bir şeyin ismi, o şeyin bilinmesinin, tanınmasının aracıdır. Allah’ın İsimleri’de (Esmau’l Husna) özellikleri itibariyle delalet eden nev’i suretlerdir. Allah’ın sıfatlarına ve zatına delalet etmek üzere kullanılırlar. Varlıklarıyla Allah’ın vechine, taayyun edişleriyle de Allah’ın birliğine delalet ederler. Çünkü isimler (esmalar), Allah’ın tanınmasına, bilinmesine aracılık eden zahir işaretlerdir.

“**Allah**” lafzı, mutlak olarak ve olduğu gibi ilâhi zatın ismidir. Ki bu da zatın sıfatlarla muttasıf olması veya muttasıf olmaması itibariyle değildir.

“**Rahman**”, herkese hikmetin gerektirdiği şekilde varlık ve kemal bahşeden demektir. Varlıkların varoluşlarının başında sahip oldukları kabiliyetler de bu ismin kapsamına girer.

“**Rahîm**” ise, son itibariyle insan türüne özgü manevi kemali bahşeden anlamına gelir. Bu yüzden “Ey dünya ve ahiret Rahman’ı!” ve “Ey ahiret Rahim’i!” denilmiştir. Buna göre “**Besmele**”nin anlamı şöyledir: İlahi zatın ve bütün sıfatlarla birlikte azamet sahibi Hakk’ın mazharı, genel ve özel rahmeti kapsayan kâmil insaniyet suretiyle başlıyorum, okuyorum. **Besmele**; İsm-i Azam’dır / en büyük isimdir.

Nitekim, Allah Rasulu (s.a.v) bu anlama şöyle işaret etmiştir:

- “Bana bütün sözleri, anlamları kapsayan verildi ve ben üstün ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.”

Kelimeler, varlıkların hakikâti ve özüdür. Mevcudat Allah’ın kelimeleridir. Hepsi Kün! / Ol! hükmünün eseridir. Nitekim, Hz. İsa’ya (a.s)da “Kelimullah / O’nun (Allah’ın) Kelimesi” ismi verilmiştir. Kur’ân’da: *“Meryemoğlu İsa yalnız Rasuldur ve kelimullah’dır (O’nun kelimesidir).* Buyrulmuştur.

Üstün ahlak ise, varlıkların fiillerinin kaynağı olan hallerinden ve özelliklerinden ibarettir ve bu da kapsayıcı insani oluşla sınırlıdır.

Burada ince bir husus üzerinde durmak istiyoruz. Şöyle ki: Nebiyler (a.s) hece harflerini varlık mertebelerine karşılık olarak kullanmışlardır. İsa (a.s) ve Emiru'lmumînin Ali (keremallahu vechehu) zamanında, ayrıca bazı Sahabeler devrinde böyle bir kullanıma işaret eden metinler bulunmuştur. Bu yüzden *"**Varlıklar "Bismillah"ın "ba" sından zuhur etmiştir*** " denilmiştir. Çünkü "Ba", Allah'ın zatına işaret etmek maksadıyla konulan " Elif " harfinden sonraki harftir, dolayısıyla "ilk akla" delalet eder. İlk akıl ise, Allah'ın yarattığı ilk varlıktır ve ona şöyle hitap etmiştir: "Bana senden daha sevimli, benim katımda senden daha saygın bir varlık yaratmış değilim. Seninle verir, seninle alırım. Seninle ödüllendirir ve seninle cezalandırırım."

Telaffuz edilirken "Besmele" yirmi sekiz harften ibarettir. Yazılırken yirmi dokuz harften oluşur. Kelimelere bölündüğü zaman, yirmi iki harfe bölünür. On sekiz harf, on sekiz bin âlem olarak ifade edilen varlıklara işarettir. Çünkü "Elif", geri kalan tüm sayı mertebelerini kapsayan tam sayıdır. Dolayısıyla üstünde başka sayı bulunmayan ana mertebedir. Ceberut âlemi, Melekut âlemi, Arş, Kürsü, Yedi gök, Dört unsur ve her biri kendi içinde cüzlere bölünen üç mevalid gibi ana âlemler onunla ifade edilir. On dokuz ile de bu âlemlerle birlikte insanlık âlemine işaret edilir. Çünkü insan, hayvanlar âlemine dahil olsa da şerefi, her şeyi kapsayıcı olması, varlığı sınırlandırması itibariyle kendine has özellikleri bulunan başka bir âlem ve başlı başına bir türdür. Kendisi itibariyle bir burhandır, tıpkı melekler içinde Cebrail'in özel bir konuma sahip olması gibi. Nitekim, yüce Allah *"Melekleri ve… Cebrail…"* (Bakara, 98) buyurarak onun bu farklı konumuna işaret etmiştir.

"Besmele" kelimelere bölündüğü zaman ortaya çıkan örtülü üç elifle birlikte harf sayısı yirmi ikiye tamamlanır. Bunlar da zat, sıfatlar ve fiiller itibariyle İlahi Hak âlemine işaret ederler. Ki bunlar, ayrışma sırasında üç âlem, hakikâtte ise Tek âlemdir. Üç elif'in yazıda yer alması. Bu âlemlerin büyük insani mazhara zuhur edişlerine ve ilahi âlemin örtülü oluşuna işarettir.

Resulullah'a (s.a.v) "Besmele"nin "ba" sının "elif"i nereye gitti? diye sorulmuş o da *"Şeytan çaldı*" cevabını vermiştir ve "Besmele"nin "ba"sının "elif"ine bedel olarak "ba"nın uzatılmasını emretmiştir. Bu, ilahi uluhiyetin yaygın rahmet suretinde gizlendiğine ve ancak ehlinin bileceği şekilde insani surette zuhur ettiğine yönelik bir işarettir. Bu yüzden kullanımda "nekre"dir.

Hadiste, yüce Allah'ın Adem'i kendi suretinde yarattığı belirtilir. Çünkü zat, sıfatlarla, sıfatlar fiillerle, fiiller oluş ve eserlerle örtülüdür. Oluşların kalkmasıyla fiillerin tecellisine mazhar olan tevekkül eder. Fiil perdesinin kalkmasıyla sıfatların tecellisine mazhar olan razı olur, teslimiyet gösterir. Sıfat perdelerinin açılmasıyla zatın tecellisine mazhar olan da vahdette fena bulur. Artık ne yaparsa yapsın, ne okursa okusun mutlak muvahhit olur.

"Rahman Rahim olan Allah'ın adıyla…" O halde fiiller tevhidi sıfatlar tevhidinden öncedir. O da zat tevhidinden önce gelir. Rasulullah (s.a.v) secdede söylediği şu dua ile bu üç tevhid mertebesine işaret etmiştir:

- "Azabından affına sığınırım. Gazabından rızana sığınırım. Senden sana sığınırım."

Kur'an sırlarını bilen Ariflere göre, her surenin başındaki Besmele, o surenin bütün sırlarını barındırır. Bir anlam da o Besmele başında bulunduğu surenin yani ev'in (beyt'in) kapısı hükmündedir. Zira anlamlar Besmele ile açılmaktadır. Çünkü Fatihanın ilk ayeti Besmele'dir. Fatihanın anlamı: Açış yapan, açan manasına gelmektedir. Bu beyt herkese (ev) açılmaz. Bana açıldı ve içine girdim. İçinde olanları öğrendim. Bu beyt, bu kitabın kapsadığı bu menzillerin tümünün içinde bulunan hazinelerin bütün anahtarlarını barındırır. Çok yüce ilimler ihtiva etmektedir. Bunu bilen Arif, kâinatın Ondan mevcut olduğunu tahakkuk eder. Allah ile konuşan Arif için Besmele, Hak teala için "Kün = Ol" sözü mesabesindedir.

"İhlâs" suresi evinin kapısının olmayışına, içine girilmediğine gelince, çünkü bu sure sadece tenzih "zât" isimlerini ihtiva eder. Bu isimlerle ahlaklanmanın da imkânı yoktur. Besmele sütununu meshetmekse, Rahim ismiyle ahlaklanmadan ibarettir.

2- Hamd, âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur.

3- O, Rahmandır ve Rahimdir.

4- Din gününün sahibidir.

"Hamd….mahsustur." Fiil ve sözle hamd; kemalatın zuhuru ve eşyanın gayelerinin hasıl olması demektir. Çünkü hamd; giriş mahiyetinde bir senadır ve eşyanın mevlasının hakkettiği parlak bir övgüdür. Çünkü bütün varlıklar özellikleri ve hasletleriyle, varoluş gayelerine yönelik oluşlarıyla, kemalatını kuvveden fiile çıkarışlarıyla Allah'ı tesbih etmekte, O'na hamdetmektedirler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur."* (İsra, 44) Varlıkların Allah'ı tesbih etmeleri; O'nu ortaklardan, noksan sıfatlardan ve acizlikten tenzih etmeleri ve kendi varlıklarını sırf O'na isnat etmeleri, O'nun birliğine ve kudretine delalet etmeleri şeklindedir.

"Âlemlerin rabbi Allah'a…" Varlıkların Allah'ı hamd etmeleri ise; varoluşlarına terettüp eden kemalatı göstermeleri, celal ve cemal sıfatlarına mazhar olmaları şeklindedir. Burada övgü, Allah'ın zatına özgü kılınmıştır, çünkü O'nun zatı her şeyin başlangıcıdır, her şey üzerinde koruyucu ve tedbir edici konumundadır. Bu da âlemlerin Rabbi olmanın anlamıdır. Yani Allah'ın bilinmesini sağlayan her âlemin Rabbidir. Tıpkı mührün mühür sahibini, kalıbın da kalıp sahibini tanıtması, bilinmesini sağlaması gibi.

"Âlemin" kelimesi cem-i salimdir. Zira ilim anlamını da içermektedir. Ya da çoğunluk itibariyle bu kalıp esas alınmıştır. Genel ve özel hayrı, yani sağlık ve rızık gibi zahiri nimetleri, irfan ve ilim gibi batıni nimetleri bahşetmesine karşılık; Din Günü bütün eşyaya malik olması anlamında ve gerçek Mabud'dan başka ceza verecek kimsenin bulunmaması hakikâtinden dolayı her şeyin nihayeti, dolayısıyla ceza vakti bütün mülkün O'nda son bulması; kişi züht aracılığıyla fani nimetlerden soyutlandığı, kendi fiillerinden sıyrılıp ilahi fiillerin tecellisine mazhar olduğu, mahv zamanı kendi sıfatlarının yerine O'nun sıfatlarını koyduğu, O'nun zatıyla beka bulduğu ve fena bulması nedeniyle gerçek varlık bağışına muhatap olduğu zaman, fani nimetlere karşılık baki nimetleri sevap (ceza / mükafat) olarak vermesi itibariyle mutlak hamd, mahiyetiyle birlikte, ezeli ve ebedi olarak, bizzat hakketmesi nedeniyle Allah'a hastır. Başta ve sonda, bu iki kavram arasında, cem makamında ve tafsil dillerinde bütün hamd O'na özgüdür. O, tafsili olarak da cem olarak da hamdedendir, hamdedilendir. Başlangıç ve son olarak abiddir, mabuddur.

Kelamında kullarına sıfatlarıyla tecelli ettiği için, kullar O'nu azameti ve parlaklığıyla, kudretinin ve celalinin kemaliyle müşahede ettiler. İbadeti sırf O'na özgü kılmak, yardımı yalnızca O'ndan dilemek suretiyle söz ve fiil olarak O'na hitap ettiler. Çünkü O'ndan başka Mabud görmediler ve çünkü O'nun dışında hiç kimse bir yerden güç ve kudret edinemez. Eğer kendilerinin daima ilahi huzurda olduklarının bilincinde olurlarsa, bütün hareketleri ve duruşları O'nunla O'nun için ibadet mahiyetine bürünür. Her yönde her yüzde O'nun cemalini müşahede ettikleri için daima salât'da (namazda) ve sevgi lisanıyla dua halinde olurlar.

5- Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.

6- Bize doğru yolu göster.

7-Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil!

"Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım dileriz." Hidayet üzere sebat ver bize. Bizi birlik yolunda istikamette kalıcı kıl. Bu yol, rahmet kapsamındaki özel nimete, yani irfan ve sevgiye, zati ve hakkaniyet hidayetine mazhar olmuş Nebîlerin, şehitlerin, sıddıkların ve evliyanın yoludur. Onlar, Allah'ı ilk, son, zahir ve batın "Huve'l evvelu ve'l ahuru ve'z-zahiru ve'l-batın" olarak müşahede ettiler ve baki vechin fani gölgenin varlığına bir kerelik doğuşu esnasında şuhud içinde kayboldular.

"Gazaba uğramışların yolunu değil." Varlığın zahirine takılıp kalan, rahmani nimet, cismani bağış ve maddi zevkle perdelendikleri için ruhani hakikâtleri, kalbi nimetleri ve akli zevkten yoksun bırakılan yahudiler gibi toplulukların yolunu değil. Onlar, zahiri nimetlere, cennetlere, hurilere ve cennet köşklerine davet ettikleri için gazaba uğradılar. Gazap kovulmayı ve uzaklığı gerektirir. Kuşkusuz, zahiri nimetlere takılıp kalmaktan ibaret zülmani perde, uzaklığın en son noktasıdır.

"Sapmışların dalalette bulunanların" yolunu değil." Nurani perdelerden ibaret batını nimetlere takılıp kalan, dolayısıyla rahimi nimetlerle perdelenip rahmani hikmetlerden yoksun olan, Hakk'ın zahirliğinden gafil bulunan, bu yüzden doğru yolu yitiren ve bunun neticesinde sevgilinin cemalini her şeyde müşahede etmekten mahrum olan Hıristiyanlar gibi toplulukların yolunu değil. Çünkü onlar batına, kutsi âlemlerin nurlarına çağırdılar.

Buna karşılık muvahhid **Muhammedîlerin** çağrısı bütüne, zatın cemalinin muhabbeti ile sıfatların güzelliğini cem etmeye yöneliktir. Nitekim, birçok ayette şöyle buyrulmuştur:

Rabbinizin bağışına takva sahipleri için hazırlanmış cennete koşun. (Al-i İmran, 133)

Allah'dan korkun ve Rasulu'na inanın ki O, size rahmetinden iki kat versin ve size ışığında yürüyeceğiniz bir nur lütfetsin. (Hadid, 28)

Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. (Nisa, 36)…

Böylece Muhammedî muvahhidler, bu üç çağrıya da icabet etmişlerdir. Nitekim, onlar hakkında şöyle denilmiştir:

O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. (İsra, 57)

Ey Rabbimiz! Nurumuzu bizim için tamamla. (Tahrim, 8)

Rabbimiz Allah'dır, deyip sonra da dosdoğru yaşayanlar…" (Ahkaf 13)

Yüce Allah'ın haber verdiğine göre bütün bunlara karşılık olarak sevaplarını almışlardır:

"*Onların rableri katındaki mükâfatları, adn cennetleridir."* (Beyine,8)

"*Onların mükâfatları ve nurları vardır."* (Hadid, 19)

Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır. (Bakara, 115)

Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. (Yunus, 26)

"Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz." (Hicr, 21)

Vallahu yekulu'l hakka ve huve yehdi'ssebile.

Allah, hakkı söyler ve O, doğru yola erişdirir.

BAKARA SURESİ

"BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM"

"Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla"

1- Elif. Lam. Mîm.

2- O Kitab…

Bakara suresi, Medine'de inzal olmuştur. Sadece 281. ayeti Mekke'de Veda haccında inzal olmuştur. 286 ayettir.

"Elif. Lam. Mîm." Surenin başındaki bu üç harf ile bütün olarak varlığa işaret ediliyor. Çünkü "Elif", daha önce değindiğimiz gibi ilk varlık olan zata işarettir. "Lam", Cebrail olarak adlandırılan faal akla işarettir. Faal akıl, ara varlıktır; varlığın başından feyiz alır, varlığın sonuna feyiz verir. "Mîm" ise, varlığın sonunu temsil eden Hz. Muhammed'e işaret eder. *"O Kitab…"* Daire onunla tamamlanır ve başı ile birleşir. Bu yüzden Hz. Muhammed (s.a.v.), Hatemdir, mühürdür, sondur. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Zaman döndü dolaştı, yüce Allah'ın semaları ve arzı yarattığı ilk güne ulaştı."*

Selef alimlerinden birinin şöyle dediği rivayet edilir: "Lam" harfi, iki "Elif"ten mürekkeptir." Yani "Lam", ilim sıfatı ile birlikte zat'ın karşılığı olarak vazedilmiştir. İlim sıfatı ve zat, daha önce işaret ettiğimiz üç ilahi âlemin ikisini temsil ederler. Dolayısıyla Allah'ın isimlerinden biridir. Çünkü her isim herhangi bir sıfatla birlikte zattan ibarettir.

"Mîm" ise, bütün sıfatlarla ve fiillerle birlikte zata işarettir. Fiiller aracılığıyla zat, ism-i azam olan Muhammedi surette kendini perdeler ve ancak bilenler bunu anlayabilirler. Zatın sureti olan "mîm"de nasıl gizlendiğini görmüyor musunuz? Çünkü "Mîm" harfinin yapısında "Mi**y**m" "ya" harfi vardır; "ya" harfinde ise "elif" bulunur.

Hece harflerinin vazedilmesinin altındaki sır ise, her harfin içinde mutlaka "elif" harfinin bulunmasıdır. Aşağıdaki değerlendirmeyi yapanların bu yaklaşımı bizim açıklamamıza yakın bir mahiyettedir. Diyorlar ki: "Bunun anlamı: her şeyi bilen ve hikmet sahibi olan Allah'a yemindir. Çünkü Cebrail, ilim sıfatının mazharıdır, dolayısıyla "Alim" ismidir. Muhammed ise hikmetin mazharıdır ve Allah'ın "Hakim" ismidir." Buradan hareketle "Allah'ın isimlerinden her birinin altında O'nun sonsuz isimleri vardır." diyenlerin bu sözlerini daha açık bir şekilde anlayabiliyoruz. İlim, sebepler ve müsebbepler âlemi olan hikmet âleminde fiile eşlik etmediği, dolayısıyla hikmete dönüşmediği sürece tamamlanmaz, kemale ermez. Bu yüzden İslam da sırf **"La ilahe illallah"** (Allah'dan başka ilah yoktur) demekle hasıl olmaz; islam'ın hasıl olması için **" La ilahe illallah"ın "Muhammedur'rasulullah "** (Muhammed Allah'ın rasulu'dur) ifadesiyle birlikte olması şarttır. Buna göre ayetin anlamı şöyledir: Eliyf. Lam. Miym. O vaat edilen Kitab… Yani "Kitabu'I cifr" (Cifir kitabı) ve "Kitabu'I camia" (her şeyi kapsayan) ve ahir zamanda Mehdi'nin yanında olacağı vaat edilen o kitabı, Ondan başkası hakiki anlamda okuyamaz. Cifir, Akl-ı kül denilen Kaza levhidir. El-Camia ise, Nefs-i kül denilen Kader levhidir. Dolayısıyla Cifir ve Camia Kitabının anlamı, olanı ve olacakları ihtiva eden iki kitab'dır. Bakara suresi ve Neml suresi demek gibi.

"Onda asla şüphe yoktur. O, muttakiler için bir yol göstericidir." Hakikâtte O'nun Hak olduğunda şüphe yoktur. Ya da ifadenin orijinalinin başında "söyleme/kavl" fiilini takdir ettiğimizde, Onun Hak ile beraber olduğunda şüphe yoktur, anlamını elde ederiz. Hak da bütün olarak tüm varlıktır. Çünkü O, nebilerin, resullerin lisanında vaat edilen ve Kitaplarında geleceği yazılan O Kitabın açıklayıcısıdır. Nitekim İsa (a.s) şöyle demiştir: "Biz size tenzili (indirilmiş vahyi) getiriyoruz, tevili ise ahir zamanda Mehdi getirecektir."

"O Kitab…" ifadesi delalet ettiği için, yeminin cevabı hazfedilmiştir. Kur'an'ın bir çok yerinde yeminin cevabının hazfedildiğinin örnekleri vardır. "*Güneşe andolsun…"* (Şems, 1) "*Söküp çıkaranlara andolsun."* (Naziat, 1) ayetlerinde olduğu gibi. Yani, Tevrat ve İncil'de Muhammed'le beraber olacağı vaat edilen Kitabı biz indiriyoruz. Bu ifade hazfedilmiştir, çünkü "O Kitab.." ifadesi buna delalet etmektedir. Yani önceki ilmin kapsamında bilinen ve Tevrat ve İncil'de vaat edilen *O Kitab*, içine şüphenin karışmasına imkan olmayacak şekilde Hakk'dır.

"*Muttakiler için bir yol göstericidir.*" Rezilliklerden, alçaklıklardan, içindeki hakkı kabul etmeye engel olan perdelerden sakınanlar için bir yol göstericidir.

Bil ki, insanlar akıbet açısından yedi gruba ayrılırlar. Çünkü insanlar ya "said" mutludurlar ya da "şaki" bedbaht. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Onlardan kimi bedbahttır, kimi mutlu.*" (Hud, 105) Bedbahtlar sol ehlidir (ashab-ı şimal), mutlular ise sağ ehlidir (ashab-ı yemin). Ya da öne geçen mukarrebler (yakınlaştırılmışlar)dır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "*Ve sizler üç sınıf olduğunuz zaman.*" (Vakıa, 7)

Sol ehli (ashab-ı şimal) olanlar, ya kendileri hakkında azap sözü hak olan zulmet ve külli hicap ehli ezelden beri kalpleri mühürlenmiş kimselerdir, ki yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır."* (Araf, 179) Bir kutsi hadiste de şöyle buyurmuştur: "Onları cehennem için yarattım ve buna aldırmam." Ya da münafıklardır. Aslında münafıklar, fıtrat ve yaratılışları itibariyle nurlanmaya elverişlidirler. Ancak, rezillikler edinmekten, günahlar işlemekten, hayvani ve yırtıcı fiilleri gerçekleştirmekten, şeytani hileler peşinde koşmaktan kaynaklanan kir ve tortularla kalpleri perdelenmiştir. Bunun neticesinde de fasıklık karakteri ve zulmani melekeler nefislerinde kök salmıştır. Ters yüz olmuşlardır. Bu yüzden en şiddetli azap onlar içindir ve ilk gruba göre halleri çok daha kötü olur. Çünkü, yaratılıştan kaynaklanan kapasitelerinin kalıntısı ile pratikteki halleri birbiriyle çelişmektedir.

Diğer iki grup ise, dünya ehli ve sağ ehlidir (ashab-ı yemin). İman edip cennet için salih amel işleyen, cenneti uman ve ona razı olan fazilet ve sevap ehline gelince, derecelerine göre yaptıklarını karşılarında hazır bulurlar. Bunların her birinin, amellerine göre belirginleşen dereceleri vardır. Bunlardan kimisi rahmet ehlidir; nefislerinin selameti ve kalplerinin saflığı üzere kalırlar ve rablerinin bir lûtfu olarak kapasitelerine göre cennetteki derecelere kavuşurlar. Bu kavuşma amellerinin mirası olan kemallerine göre değildir. Yani amellerinin karşılığı olarak değildir ilahi lütuftur.

Bir salih, bir de kötü amel işleyen, durumları karışık olan afv ehline gelince, onlar da iki kısma ayrılırlar: Bunların bir kısmı, daha baştan itibaren afvedilirler; inançları kuvvetli ve az kötülük işlemelerinden dolayı kötülük karakteri nefislerine yerleşmediği için ya da işledikleri kötülüklerden tevbe ettikleri için. Yüce Allah, bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Bir kısmı ise, bir müddet azap görürler. Bu azap da günahların onların içinde kökleşmişliği oranında belirlenir. Nihayet, işledikleri günahların kir ve tortularından arınıp kurtuluncaya kadar azap devam eder. Bunlara adalet ve ceza ehli de denir. Bunlardan zulmedenlere, işledikleri kötülüklerin cezası isabet edecektir, ancak sonunda, rahmet onları kapsar.

Üçüncü grup ise, ahiret ehlidir. Önde olanlar (sabikun) da, ya sevendirler ya da sevilen. Sevenler, Allah yolunda hakkıyla cihad ettikleri, O'na içtenlikle, gönülden döndükleri için, Allah'ın, kendi yoluna ilettiği kimselerdir. Sevilenler ise, ezeli inayete, ilgiye mazhar olanlardır. Allah, onları seçmiş ve dosdoğru yola (sırat-ı müstakim) iletmiştir. Her iki grup da Allah ehlidir.

O halde Kur'an, ilk grubu oluşturan bedbahtlar için yol gösterici değildir; çünkü istidatları olmadığı için Kur'an'ın yol göstericiliğini kabul edecek durumda değildirler.

İkinci grup (münafıklar) için de yol gösterici değildir; onlar da istidatlarını yok ettikleri, sildikleri, bozuk akideleriyle bütünüyle bastırdıkları için. İşte bu gruplar cehennemde ebedi kalacak kimselerdir. Ancak Allah'ın diledikleri başka. Dolayısıyla, Kur'an'ın hidayeti, yol göstericiliği son beş grup için geçerlidir.

Muttakilerin niteliği bunların tümünü içine alır. Sevilen, Allah için süluk etmesinin sonucu gerçekleşen cezb ve vusul halinden sonra Kitab'ın yol göstericiliğine muhtaçtır. Çünkü yüce Allah (c.c.) Habibine şöyle diyor: "*Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık."* (Furkan, 32) Seven ise, Allah'a ve Allah için süluk ettiğinden hem cezb ve vusul'dan önce hem de sonra Kitab'ın yol göstericiliğine muhtaçtır. Buna göre muttakiler şunlardır: İstidat sahibi olup orijinal fıtratları üzere kalan, kalpleri berrak, nefisleri arı ve fıtri nurları baki olduğu ve Allah'a verdikleri sözü bozmadıkları için şirk ve şüphe kirinden ve tortusundan uzak kalan kimselerdir. Takvanın bu türü imandan önce gelir. İnşallah ileride değineceğimiz gibi, takvanın imandan sonra gelen türleri de vardır.

3- Onlar gayba inanırlar, salât ederler.

“Onlar gayba inanırlar, salât ederler.” Yani kendileri açısından gayp olana taklidi ya da ilme dayalı tahkiki iman şeklinde inanırlar. Çünkü iman, taklidi ve tahkiki olmak üzere iki kısma ayrılır. Tahkiki iman da iki kısma ayrılır: Delile dayanan ve keşfe dayanan. Her ikisi de ya ilmin ve gaybın sınırına bağlıdır ya da değildir. Birincisi, “ilmel yakin” denilen kesin kani oluştur. İkincisi ise, ya aynidir, yani “ayne’l yakin” denilen müşahededir. Ya da Hak’tandır. Bu ise “hakka’l yakin” denilen zati şuhuttur. Son iki kısım, gayba imanın kapsamına girmez. Gayba iman; tezkiye, yani kalbi, kalıcı mutluluklara nail olmaktan alıkoyan bedensel harici mutluluklara meyletmekten arındırmak gibi kalbi ameller gerektirir. Çünkü mutluluk üç kısımdır: Kalbi mutluluk, bedensel mutluluk ve bedeni hariçten çevreleyen mutluluk. Kalbi mutluluk; irfan, hikmet, ilmi, ameli ve ahlaki kemalattan ibarettir. Bedensel mutluluk; sağlık, güç, cismani lezzetler ve tabii şehvetlerdir. Bedeni hariçten çevreleyen mutluluk ise, mal ve maddi sebeplerdir. Nitekim Emirülmüminin (a.s) şöyle buyurmuştur: *“Haberiniz olsun; malın çokluğu da bir nimettir. Malın çokluğundan daha iyi olanı ise kalbi güçlendiren beden sağlığıdır.”* İstenen, matlub mutluluğa nail olmak için zühd ve ibadetle ilk ikisinden sakınmak gerekir. Salât etmek yani namaz kılmak ise, bedenin rahatını terk etmek, vücuttaki organları yormak demektir. Bu yüzden namaz, ibadetlerin anasıdır. O var oldu mu kişi diğer ibadetlerden geri kalmaz. Çünkü *“salat / namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar.”* (Ankebut, 45) Namaz, beden ve nefis için bir yüktür. Her ikisine de ağır bir meşakkat gibi gelir. Mal infak etmek de, nefse hoş gelen harici mutluluktan yüz çevirmektir ve buna züht denir. İnfak, kimi zaman insan nefsine canını vermekten daha ağır gelir. Çünkü cimrilik nefsin ayrılmaz bir özelliğidir. Bu yüzden yüce Allah, mal dağıtmak hususunda zorunlu olan (zekat gibi) miktarla yetinmeyip şöyle buyurmuştur: *“Kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.”*

4- Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; ahiret gününe de kesinkes inanırlar.

5- İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.

"Kendilerine verdiğimiz mallardan infak ederler." Kalpleri cömertlik ve eli açıklık yoluyla ihtiyaç fazlası malları terk etmeyi alışkanlık haline getirsin diye. İhtiyaç fazlası malların harcanması da zorunluluğu olmayan yemek yedirme, hibe etme ve sadaka verme şeklinde olur. Böylece nefsin cimriliğinden kurtulmuş olurlar. İhtiyaç fazlası malın infak edilmesi, ifadenin orijinalinde bütünden parça (baziyet) anlamını içeren "min" harfi cerrinin kullanılması suretiyle "bir kısım" olmakla kayıtlandırılmıştır. Bu da mal harcanırken savurganlığın veya zaruri ihtiyaçlar için gerekli olan kısmın düşüncesizce dağıtılması durumuna düşülmesini engellemek içindir. Böylece cömertliğin ölçüsüz ve aşırı olanı haram kılınıyor ki, bu Allah'ın ahlakıyla ahlaklanma kapsamına giren bir uyarıdır.

"Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler." Burada kastedilen iman, tahkiki imandır ki, kalbi amelleri gerektiren üç kısım imanı da kapsar. Bu kalbin bezenmesidir. Yani ilahi kitaplarda indirilen hüküm ve irfanı, yeniden diriliş hallerine ve ahiret hadiselerin taalluk eden bilgileri, kutsi ilim hakikâtlerini özümsemesidir. Bu yüzden *"ahiret gününe de kesinkes inanırlar."* Ahiret ehli, tezkiye sınırını aşmadıkları için henüz onun bir sonucu ve mirası konumunda olan bezenme makamına ulaşmayan kimselerdir. Çünkü Allah Rasulu (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kim bildiğiyle amel ederse, Allah onu bilmediği ilimleri bilmeye varis kılar."* Allah ehli olanlar ise, kesin inanca sahiptirler ve bu özelliklerin tümü onlarda toplanmıştır. Bu yüzden Rablerinden bir hidayet üzeredirler. Rablerinin bu hidayeti onları ya kendisine ya da yurduna, yani Daru's selama (cennet), fazilete, sevap ve lütfa iletir. Onlar başka değil, sadece kurtuluş ehlidirler; bir cezadan veya bir perdeden dolayı. Bu yüzden "işte onlar.." şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Yani arınma ve bezenme gibi sözü edilen sıfatlara sahip olanlar "*Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır."* Kurtuluşa ermeleri, Rablerinden gelen bir hidayet üzere olmalarından kaynaklanıyor. Buna göre ilk "iman edenler" ifadesi gramatik açıdan müpteda, ikinci "iman edenler" ifadesi ona matuf, *"işte onlar.."* ifadesi de müptedanın haberidir. Eğer "muttakiler" ifadesinin sıfatı kabul edilse, bu takdirde onlardan maksat, hidayetten sonra takvada kemale eren kimseler olur. Dolayısıyla, bir şeyin önünde sonunda varacağı bir halle önceden isimlendirilmesi anlamında mecaz sayılır.

6- Gerçek şu ki, kâfir olanları korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler.

7- Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için büyük bir azap vardır.

8- İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde "Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler.

9- Onlar güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar. Halbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir.

"Gerçek şu ki, kâfirler…büyük bir azap…" Burada kastedilen kâfirler, ilahi kahra muhatap olmuş bedbahtların ilk zümresidir ki uyarı, bunlar üzerinde bir etki meydana getirmez. Onların cehennem ateşinden kurtulmalarının bir yolu da yoktur. Rabbinin onlarla ilgili "iman etmezler" şeklindeki hükmü gerçekleşmiştir. Aynı şekilde rabbinin kâfir olanlarla ilgili "onlar cehennem ehlidir" şeklindeki hükmü de gerçekleşmiştir. Yolları kapanmıştır. Kapılar üzerlerine kilitlenmiştir. Çünkü kalp, ilham mahalli olan bir ilahi şiardır, ama Allah kalbi mühürleyerek bu ilhamdan onları perdelemiştir. İşitme ve duyma organları ise insani şiarlardır. Yani anlama ve değerlendirme aracı olan iki olgudur. Onların algıladığı anlamın kalbe ulaşmasına engel olunduğu için, bu ikisi de görevlerini, işlevlerini yerine getirmekten yoksun bırakılmışlardır. Böylece onların iç âlemde, batında zevk mahiyetli, keşif menşeli ilme ulaşmalarına imkân yoktur. Bunun yanında öğrenmeyle elde edilen kesbi zahir ilme ulaşmalarının yolu da kapalıdır. Karanlıklar zindanlarında hapsedilmişlerdir. Uğradıkları azap ne büyüktür.

"İnsanlardan bazıları vardır…inandık, derler." Burada kastedilenler de bedbahtlar grubunun ikinci zümresidir. "Allah'a inandık." diyerek iman iddiasında bulunmalarına rağmen iman olgusu onlardan olumsuzlanmıştır. Çünkü imanın mahalli kalptir, dil değildir. Nitekim bir ayette şöyle buyurulmuştur: "*Bedeviler "inandık" dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama "boyun eğdik" (İslam olduk) deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi."* (Hucurat, 14) "Allah'a ve ahiret gününe inandık" şeklindeki sözleri, tevhid ve ahiretle ilgili bir iddiadan ibarettir. Tevhid ve ahiret inancı ise dinin aslı ve esasıdır. Yani demek istiyorlar ki, biz, Hakk'a karşı perdelenmiş müşriklerden ve dine ve ahirete inanmayan ehli kitaptan değiliz. Çünkü ehli kitabın ahiret ile ilgili inançları gerçeğe, hakka uygun değildir.

Bil ki, küfür, "örtünme ve perde" demektir. Bu da ya müşriklerde olduğu gibi Hakk'a karşı örtünme, ya da ehli kitapta olduğu gibi dine karşı örtünme şeklinde olur. Hak'tan perdelenen, dinden de perdelenmiş demektir. Çünkü dine varmanın zorunlu yolu Hak'tır. Fakat, dine karşı perdelenmiş kimse, Hak'ka karşı perdelenmemiş olabilir. Üzerinde durduğumuz ayette işaret edilen zümre ise, her iki perdenin de kendileri açısından kalktığını iddia etmektedirler. Ama iman gerçeğini kendi özlerinden olumsuzlamak suretiyle yalan söylüyorlar. Yani, onlar böyle kaldıkları sürece iman etmiş olmazlar. "El-Muhadaa" kelimesi, iki yönden hileye baş vurmak demektir. Bu da iyi görünüp iç âlemde kötü olmak şeklindedir. Allah'ı aldatmaktan maksat, Rasul'ü aldatmaktır. Çünkü yüce Allah *"Rasul'e itaat eden, Allah'a itaat etmiştir."* (Nisa, 80) buyurmuştur. Bir diğer ayette de şöyle buyurulmuştur: *"Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah onu attı."* (Enfal, 17) Çünkü Rasul, Allah'ın habibidir.

Bir kutsi hadiste şöyle deniyor*: "Kul daima nafile ibadetleri yerine getirerek bana yaklaşmaya çalışır. Derken, onu severim. Onu sevdiğim zaman, işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum."* O halde, ayette sözü edilen zümrenin Allah'ı ve müminleri aldatmaları; iman ve sevgi izhar edip içlerinde küfür ve düşmanlık duygusunu saklamaları şeklindedir. Allah ve müminlerin onları aldatmaları ise, onlarla barış içinde olmaları, kanın dokunulmazlığı, malların korunması gibi İslamî hükümleri onlar hakkında icra etmeleri, buna karşılık, Allah'ın onlar hakkında elem verici bir azap hazırlaması, vahim bir akıbeti bekletmesi, kötü bir sonuca duçar kılması ve dünyada kendileri hakkında, durumlarını açıkça gözler önüne seren haberler vermek ve vahiy indirmek suretiyle onları rezil etmesi şeklinde olur. Ama iki aldatma arasında büyük fark vardır. Onların aldatmalarının bir tek sonucu var, o da kendi nefislerini helak etmeleri, hasretle yakmaları, zulmeti, küfrü, nifakı her gün biraz daha arttırarak, helak, rahmetten uzaklık ve bedbahtlık sebeplerini gün be gün katmerleştirerek vebal ve günah yükünün altına sokmalarıdır. Allah'ı aldatmaları onlar üzerinde korkunç bir etki bırakır. Dehşet verici bir helake maruz bırakır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu (onlara tuzak kurdu). Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır."* (Al-i İmran, 54) Onlar derin bir cehaletin girdabında oldukları için bu apaçık gerçeği hesaba katmıyorlar.

10- Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elim bir azap vardır.

11- Onlara: Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, "Biz ancak ıslah edicileriz" derler.

"Onların kalplerinde bir hastalık vardır." Kalplerinde şüphe ve nifak vardır. Ayetin akışı içinde "hastalık" kelimesinin orijinalinin nekre/belirsiz olarak yer alması ve cümlenin zarf cümlesi olarak sunulması, hastalığın kalplerine arız olduktan sonra yerleşip kökleştiğine yönelik bir işarettir. Nitekim, benzeri bir durumun yeminde de söz konusu olduğuna daha önce işaret etmiştik. Aksi takdirde "kalpleri hastadır…" veya "ölüdür…" şeklinde bir ifade kullanılırdı." *Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır*." Kalplerine kin, kıskançlık ve gizli düşmanlık gibi başka bir hastalık eklemiştir. Bunu da dinin mesajını en yükseğe çıkartarak, Resulüne ve müminlere yardım edip zafer bahşederek sağlamıştır. Bütün alçak huylar, davranışlar kalpler için hastalıktır. Bunlar kalplerin zayıflamasına, özel faaliyetlerinde musibete duçar olmalarına, sonunda da helak olmalarına sebep olur. Münafıkların elem verici azapları ile kâfirlerin büyük azabı arasında fark vardır. Çünkü ezelde rahmet dergâhından kovulanların azabı büyük olur ve bunlar azabın acısının şiddetini hissetmezler. Bunun nedeni de kalplerinin kavrayışının safiyetinin olmayışıdır. Tıpkı cansız veya felç olmuş ve bir hastalıktan dolayı yumru haline gelmiş bir organ gibi. Böyle bir organı kessen veya dağlasan hissetmediği gibi, başka acıları da duymaz. Münafıklara gelince, onlar aslında istidat sahibidirler ve kavrayışları da hayatiyetini korumaktadır, bu yüzden azabın acısını hissederler. Özellikle yalan ve sonuçları gibi kendilerine arız olduktan sonra müzminleşen hastalıklarından dolayı azapları daha da elem verici olur.

Bunlar, yeryüzünde fesat çıkarmaktan nehyedildikleri zaman, yani süfli cihetten bozgun yapmaktan menedildiklerinde, nefisleri günah kirleriyle kaplamak, fitne ve savaşlar çıkarmak, insanlar arasında kin ve düşmanlık duygularını kışkırtmak gibi nefisleri ve onlara taalluk eden maslahatları ifsat etmemeleri yönünde bir çağrıya muhatap olduklarında, bunu inkâr ederler, üstelik nefislerinin ıslah ediciliğini kanıtlamak için bin bir yola baş vururlar. Çünkü onlar ıslah ediciliği, iyi

bir geçim temin etmek, türlü geçim yollarını bulup kolaylaştırmak, dünya işlerini özellikle kendi nefislerinin lehine düzenlemek şeklinde algılarlar. Bunun sebebi, dünyaya sevgiyle bağlanmaları, bedeni lezzetlere gömülmeleri, cüzi, basit menfaatleri aşamamaları, onların perdesinin arkasında çakılı kalmaları, maddi hislerin lezzetine kapılıp külli genel maslahatları, akli lezzetleri görememeleri, algılayamamalıdır. Onlar bu şekilde maksatlarına kolaylıkla eriştiklerini, amaçlarını suhuletle gerçekleştirdiklerini düşünürler, ama duyularla algılanan ifsat ediciliklerinin farkında olmazlar. Müslüman fakirlerin, gariblerin, baldırı çıplak zavallıların inandığı gibi gerçek imana davet edildikleri zaman, bu gibi insanları, gerçek zühtlerinden dolayı dünya kırıntılarını terk ettikleri, dünya metaından, lezzetlerinden ve güzelliklerinden yüz çevirdikleri için beyinsizlikle, ahmaklıkla suçlarlar. Çünkü kalplerinde hastalık olan bu insanların en büyük hedefleri, heva ve heves bağının tutsağı, vehmin hakimiyeti altında ve kendilerini alçaklığa doğru sürükleyen akıllarının en uzak gayesi, en yüce maksadı işte bu lezzetlerdir. Sadece dünya hayatının zahirini bilirler ve onların ahiretten haberleri yoktur. En büyük beyinsizliğin, adi faniliği şerefli bekaya tercih etmek olduğunu bilmezler. Bilinç ve bilgiden yoksun oldukları için bu iki olgu arasındaki farkı algılayamazlar. Çünkü kendilerini aldatmalarının ve yeryüzünde fesat çıkarmalarının etkisi somut bir gerçeklik kadar açıktır. Buna karşılık beyinsizlikle hikmetlilik arasındaki farkı bilmeyi gerektiren ahiret nimetlerini dünya nimetlerine tercih etmekse salt akli istidlalle bilinecek bir olgudur.

12- Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, lakin anlamazlar.

13- Onlara "insanların iman ettiği gibi siz de iman edin, denildiği vakit "biz hiç, sefihlerin iman ettikleri gibi iman eder miyiz!" derler. Biliniz ki, sefihler ancak kendileridir, fakat bunu bilmezler.

14- Müminlerle karşılaştıkları vakit "iman ettik" derler. Şeytanları ile baş başa kaldıklarında ise: Biz sizinle beraberiz, biz onlarla sadece alay ediyoruz, derler.

"Müminlerle karşılaştıkları vakit." Bu ifade ile onların, iki ayrı istidada sahip olmalarını gerektiren münafıklıkları hikâye ediliyor. İçlerinde nifaktan dolayı oluşan iki istidattan biri, fıtri ve nuranidir, ama zayıf ve mağluptur, sönmeye yüz tutmuştur ve bununla kendilerini müminlere nispet ederler. Diğeri ise çalışılarak elde edilen karanlık istidattır ve bu, güçlüdür, galiptir, baskın gelendir. Bu özellikleriyle kâfirlerle kaynaşırlar. Eğer onların içinde az da olsa nur olmasaydı, müminlerle iç içe olamazlardı, onlarla arkadaşlık etmeye katlanamazlardı, başka kâfirler gibi büsbütün ayrılırlardı. Çünkü nur ve karanlık her açıdan birbiriyle çelişirler ve birbirini iterler.

"Şeytan" kelimesi, uzaklık anlamına gelen "eş-Şetun" kelimesinin "fey'al" kalıbına uyarlanmış şeklidir. Onların şeytanlarından maksat, (Hak'tan) uzaklıkta derinleşmiş, kovulmuşlardır, nifakta ileri gidenlerin liderleridir. Müminlerle alay etmeleri, içlerindeki nur cihetinin zayıflığının, buna karşılık karanlık cihetin güçlülüğünün delilidir. Çünkü bir şeyi küçümseyen, alay eden kimse, onu kendi içinde hafif, ağırlığı az ve değeri düşük görür. Beraberlerindeki nur hafif olduğu için nuranileri küçümserler, hafifserler. Ancak nur ile nurun değeri bilinebilir. İçlerinde karanlık ağır bastığı içindir ki kâfirlere meyleder, onlarla kaynaşırlar.

15- Muhakkak, Allah onlarla istihza eder de azgınlıklarında onlara fırsat verir, bu yüzden onlar bir müddet başıboş dolaşırlar.

16- İşte onlar, hidayete karşılık dalaleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de doğru yola gelmemişlerdir.

"Muhakkak, Allah onlarla istihza eder." Allah onları hafif görür, çünkü kendilerini ilahi huzura nispet etmenin gerekçesi olarak ileri sürdükleri boyutları hafif ve zayıftır. Onların içlerindeki ilahi boyut yok olduğu oranda nefislerinin saffında sabitleşmiş olurlar. Nitekim, müminlerin de içlerindeki nefsani eyniyet (mekân) yok olduğu oranda Allah katında varlık kazanırlar. Bu iki mertebe arasında da büyük bir fark vardır. Onlara, hayvani, vahşi karanlıklarında mühlet verir. Bunlar da şeytani ve nefsani niteliklerdir. Ki bu sıfatların özünü ve sebeplerini kendileri hazırlamışlardır. Şehevi arzuları, lezzetleri, malları ve heva ve hevesleriyle seçtikleri dünya hayatı içinde bulundukları bu durumun ana malzemeleridir ve onlar bu hallerinde şaşkın şaşkın kalakalırlar.

"Azgınlıklarında onlara fırsat verir, bu yüzden onlar bir müddet başıboş dolaşırlar." Ayetin orijinalinde geçen "el-ameh" kelimesi, kalbi şaşkınlık, körlük anlamında kullanılmıştır. Azgınlıkları derken de, berisinde durmakla yükümlü oldukları sınırlarını aşmaları kastediliyor. Bu sınır da (sadr'dır) göğüstür. Yani, kalbin nefse bakan tarafıdır. Nitekim fuad (vicdan) da kalbin ruha bakan tarafıdır. Çünkü kalp, nefis ile ruh arasında yer alır ve her birine bakan ayrı ayrı yüzleri vardır. Bu sınırı aşmadan durmak demek, Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde O'na kulluk sunmak, O'na yönelmek demektir. Bu yönelişin gayesi de nurlanma isteğidir. Nurlanma gerçekleşince, nefis de onunla birlikte aydınlanır. Öbür sınırda durmaksa, irfanı, ilimleri, hakikâtleri, hikmet ve ilahi şeriatları göğse nakşetmek ve göğsü süslemek maksadıyla almak demektir. O halde azgınlık (tuğyan); nefsin hayvani, vahşi ve şeytani sıfatlarına dalmak, bunların kalbi istila etmesi, dolayısıyla karartıp körleştirmesi ve neticede ruhun bulanması demektir.

"İşte onlar, hidayete karşılık dalaleti satın alanlardır." Dinin kendisi olan Hakk'ın yoluna veya Hakk'a karşılık, karanlığı ve perdelenmeyi satın alan kimselerdir. Çünkü dalalet, sapıklık varoluştan kaynaklanan istidat nurunun hidayetine göre kısımlara ayrılır. *"Onların bu ticareti kazançlı olmamıştır."* Çünkü sermayeleri nur ve beka âlemindendir. Bu sermaye, onu çalıştırarak ilim, amel, hikmet, irfan, ahlak ve faziletli melekeler aracılığıyla feyiz ve kemal nurunu kazanmaları için kendilerine verilmiştir. Bunu gerçekleştirdikleri vakit, gerçek zenginler olurlar, ilahi yakınlığı ve kerametleri, Allah katında büyüklük ve gözdeliği hakkederler. Ama onlar bu ticarette kazançlı çıkmamışlardır. Varoluştan gelen istidatlarını yok etmek, kalplerini de perdelenmeyi ve ebedi yoksunluğu gerektiren kir ve pisliklerle bulandırmak suretiyle ticaret malı ve sermaye konumundaki asli hidayetlerini de zayi ettiler. Böylece, ebedi bir hüsrana uğramakla ticaretlerinde zarar ettiler. Allah bizi böyle bir hüsrandan korusun.

17- Onların durumu, bir ateş yakan kimse misalidir. O ateş yanıp da etrafını aydınlattığı anda Allah, hemen onların aydınlığını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır; göremezler.

18- Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler.

“Onların durumu…” münafıklıkları, etrafını aydınlatmak için bir ateş yakan kimsenin durumuna benzer. Bu ateş, etrafında ve yakınında bulunan varlıkları aydınlattıktan sonra sönüverir. Öylece şaşkın vaziyette kalakalır, nereye gideceğini bilemez. Çünkü münafıkların içlerindeki istidat nuru, tutuşturulmuş bir ateş ve bu ateşin etrafını geçici bir süre için aydınlatması gibidir. Bu istidat nuru, onların maişetlerine dair yakın maslahatları aydınlatıp kendilerine göstermeye yarar. Kendilerine nispeten uzak olan uhrevi maslahatları aydınlatıp göstermeye yaramaz. Bu aydınlanma müminlerle arkadaşlık etmeleri ve zahiren onlara uymalarından ibarettir. Çabucak sönmesi ise, istidatlarından kaynaklanan nurun sönmesi ve dünyalık olarak yararlandıkları şeylerin yok olması, her zaman için tükenme eğiliminde olmasıdır. “*Allah, hemen onların aydınlığını giderir.”* Azgınlıkları için de mühlet vermek suretiyle varoluşsal kapasitelerinden kaynaklanan nurlarını ortadan kaldırır. Nefsin niteliklerinin karanlıklarına uyum göstermelerinden dolayı onları perdelenmiş olarak yapayalnız bırakır. Artık, kalp gözüyle çıkış yolunu göremedikleri gibi kendilerine yararlı olan irfanı da algılayamazlar. Tıpkı karanlık bir gecede uçsuz bucaksız bir çölde uğraşanlar ve çetrefilli yolların ortasında ateşi sönüveren kimse gibi. “*Sağırlar, dilsizler ve körlerdir.”* Kalpleri aklın nuruna karşı perdelendiği için gerçek anlamda sağır, dilsiz ve kördürler. Zira, aklın nuru aracılığıyla Hakk’ı işitmek, Hakk’ı söylemek ve Hakk’ı görmek mümkündür. Zahiri anlamda da sağır, dilsiz ve kördürler, çünkü vicdanlarını yitirmişlerdir, arada bir perde olduğu için söz konusu duyuların kalbe giden yolları tıkanmıştır. Vicdanlarından yararlanmak için kalbin nuruna ihtiyaçları vardır, o da söz konusu duyulara ulaşmaz. Anlamak ve gerekli ibret derslerini çıkarmak için söz konusu duyuların algıladıkları kalbe ulaşma imkânını bulamaz. “*Onlar geri dönemezler.”* Kalplerinin önüne konulmuş iki setten dolayı artık Allah’a dönemezler. Yüce Allah, bu iki setten şöyle söz etmektedir: *“Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik.”* (Yasin, 9) Bu benzetmede soyut bir olgu somut bir olgu suretinde tasvir edilmiştir. Bunun amacı da insanların genelinin zihinlerinde canlanmasını, somutlaşmasını sağlamaktır. Ardından yüce Allah, onları içinde karanlıklar, gök gürlemesi, şimşek bulunan bir sağanak yağmura tutulmuş bir topluluğa benzetiyor.

Yağmur; ilahi vahyin inişi, müminlere arkadaşlık etmelerinin bereketiyle, içlerindeki istidadın kalıntısı, dolayısıyla kalplerinde hâlâ varlığını sürdüren azıcık bir yumuşaklık sayesinde rahmetin kendilerine ulaşması, zahiren müminlere uyum göstermeleri nedeniyle kendileri açısından zahiri nimetlerin gerçekleşmesi anlamındadır.

19- Yahut, gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve yıldırımlar bulunan yağmur gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Halbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.

20- Şimşek sanki gözlerini çıkaracakmış gibi çakar, onlar için etrafı aydınlatınca orada birazcık yürürler, karanlık üzerlerine çökünce de oldukları yerde kalırlar. Allah dileseydi elbette onların kulaklarını sağır, gözlerini kör ederdi. Allah, şüphesiz her şeye kadirdir."

Karanlıklardan maksat, nefsani nitelikler, hayal ve vehim ürünü şüpheler ve şeytan menşeli vesveseler gibi onları şaşkına çeviren ve yalnızlık dehşetine düşüren şeylerdir. Gök gürültüsünden maksat, Kur'an'da yer alan, ayetlerde, işitsel ve görsel metinlerde dile getirilen ilahi tehdit ve kahredici uyarıdır. Bunlar da onları korkutmakta ve azgın kalplerinde az da olsa bir kırılma ve dikbaşlı nefislerinde bir çöküş duygusu meydana getirmektedir. Şimşekten maksat da vaatleri dinlerken, nimet ve bağışlara dair ifadelere kulak verirken parıldayıveren nurani kıvılcımlar ve ruhani uyanışlardır. Bu da onları beklenti içine sokar, umutlandırır. Onlarda az da olsa icabet etmeye yönelik bir şevk ve eğilim içine sokar. "*Yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar.*" ifadesinin anlamı şudur: Tehdit ayetlerini anlamamak için kendilerini eğlenceye verirler, bu ayetleri duymamak için oyuna dalarlar. Ki bu ayetler yüreklerinin derinliklerine etki etmesin de ahirete yöneltip doğal lezzetlerden koparmasın. Çünkü maddi lezzetlerden kopmaları onlar için ölüm demektir. Allah'ın onlara gücü yeter, onları doğal ölümle alışageldikleri bu lezzetlerden koparır. Bu öyle bir kudrettir ki her şeyi kuşatır ve hiçbir şey bu kudretin etkinlik alanının dışına çıkamaz. Bu yüzden korkunun, sakınmanın onlara bir yararı yoktur. "*Şimşek sanki…*" Yani nurun kıvılcımı sanki onların gözlerini çıkaracakmış. Bundan maksat da gafletten dolayı hidayet ve keşif nuruna karşı perdelenmiş, üzeri örtük akıllarıdır. Çünkü akıl, kalbin gözüdür. Bu şimşek etraflarını aydınlatınca, onun ışığında bir miktar

yürürler. Yani Hakk'ı kabul etme, Hakk'a ve hidayete yaklaşma hususunda belli oranda ilerleme kaydederler. Ama ışık yok olunca orta yerde kalakalırlar. Karanlıkları içinde şaşkın halleriyle duruverirler. "*Allah dileseydi elbette onların kulaklarını sağır, gözlerini kör ederdi.*" Anlama yeteneklerini ve akıllarını siler, ilk zümrede olduğu gibi varoluşsal kapasitelerinin nurunu yok ederdi. Dolayısıyla hiçbir şekilde vahyi dinlemekten etkilenmezlerdi. "*Allah, şüphesiz her şeye kadirdir.*" "Şey"; vacip ve mümkün nitelikli zihin dışı, objektif, mümkün ve muhal nitelikli zihin içi varlık demektir. Çünkü şey olmayan, salt yoktur, ne zihinde ne objeler dünyasında vardır. Ancak, kudretin ona taalluk etmesi onu mümkünlük niteliğine özgü kılmıştır ve akli delille vaciplik ve imkânsızlık niteliklerini ondan uzaklaştırmıştır.

Bu, sözünü ettiğimiz yedi grupla ilgili açıklamanın sonunu oluşturuyor. Dikkât edilirse, iki bedbaht zümre birbirinden ayrılıyor, ilk zümre hakkında kısa bir açıklama yapıldıktan sonra onlardan yüz çevriliyor. Çünkü onlar hakkında konuşmanın bir anlamı yoktur. Ama, ikinci zümreden uzun uzadıya söz ediliyor, en etkili ifadelerle yerilmelerine, kınanmalarına, durumlarının çirkinliğinin gözler önüne serilmesine önem veriliyor. Ağır tehditlere ve azap uyarılarına muhatap bırakılıyorlar. Hayat tarzları ve alışkanlıkları sert biçimde eleştiriliyor. Çünkü hidayeti kabul etmelerinin, sonradan arız olan hastalıklarının yok olmasının ve de ilahi tevfikin yardımıyla karakterlerinin, iç âlemlerinin aydınlanmasının imkânı vardır. Bakarsın sert eleştiri ve kınama, şikâyetlerinin dayanaklarını parçalar, azarlama, rezilliklerinin ana kaynaklarını söküp atar, böylece iç âlemleri arınır, kalpleri irade nuruyla aydınlanır. Derken, Hak yolu izlemeye başlarlar. Kimbilir, belki müminlerin onlarla barışı esas alan bir ilişki içinde olmaları, onlara nazik davranmaları, onlarla oturup kalkmaları, tabiatlarını Hakk'a meylettirir, içlerinde Hakk'a karşı bir sevgi uyandırır, bir şevk duygusu oluşturur da kalpleri yumuşayıp Allah'ı zikretmeye eğilim gösterir, nefisleri Allah'ın emrine boyun eğer, sonunda tevbe edip durumlarını düzeltirler. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara asla yardımcı bulamazsın. Ancak, tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp dinlerini yalnız onun için yapanlar başkadır. İşte bunlar müminlerle beraberdirler ve Allah müminlere yakında büyük mükâfat verecektir.*" (Nisa, 145-146)

21- Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş olursunuz.

22- O Rab ki, arz'ı sizin için bir döşek, sema'yı da (göğü de) bir tavan yaptı. Semadan su indirerek onunla, size besin olsun diye çeşitli rızık çıkardı. Artık bunu bile bile Allah'a şirk koşmayın.

"Ey insanlar…" Buraya kadar mutlularla bedbahtların durumu anlatıldıktan sonra, bütün insanlar tevhide davet ediliyorlar. Tevhidin ilk mertebesi de fiil tevhididir. Bu yüzden kulluk kavramı Rablıkla irtibatlandırılıyor. Amaç, nimeti görmeye, gözlemlemeye alışarak Allah'ı sevmeye başlamalarıdır. Nitekim, kutsi bir hadiste şöyle deniyor: *"Mahlukatı yarattım ve nimetler aracılığıyla kendimi onlara sevdirdim."* Böylece, nimetlere yani rızıklara karşılık, bu nimetleri kendilerine veren Allah'a şükretsinler. Çünkü kulluk şükürdür. Şükür de ancak nimete karşılık olur. Ayette Allah'ın rablığı sırf onlara özgü olarak zikredilmiştir ki, onlar da kulluğu sırf O'na özgü kılsınlar.

Fiil tecellisi açıklanarak fiil, sıfat ve zat şeklindeki üç hicaptan ilkinin kaldırılması amaçlanmıştır. Çünkü mahlukat, mutlak oluşları itibariyle bu üç perde nedeniyle Hak'tan gizlenmişlerdir. Böylece yüce Allah, onların yaratılışlarını, var olmalarını sağlayan babalar ve anneler gibi öncüllerin, sebeplerin ve koşulların var edilişini, yerleşim alanları ve meskenleri olsun diye yerin onlar için döşek kılınmasını, onları gölgelesin diye göğün tavan gibi bina edilmesini, kendilerin rızık olacak bitkiler yerden yeşersin diye sema'dan (gökten) su indirmesini kendine nispet etmiştir ki, bu fiili Allah'tan başkasına nispetten sakınsınlar, bütün bunların kaynağının Allah olduğunu gördükten sonra fiiller bazında şirkten arınsınlar. Bu yüzden ayetin akışı içinde bu açıklamaların tümünün sonucu (sebebiyet bildiren) "fa" edatıyla başlıyor: "*artık bile bile Allah'a şirk koşmayın."*

Buraya kadar sunduğumuz bu ön anlatımlar şuna benziyor: Bu fiilleri yapan O'dur. Bu yüzden Ondan başkası kulluk sunulmayı hakketmez. Kulluğun Ondan başkasına sunulması uygun değildir. O halde, bile bile fiili başkasına nispet ederek, bu başkasını kulluk sunulmaya layık görerek tapmaya başlamak suretiyle O'na eş koşmayın. Onların ibadetleri ancak var ediciye yönelik olur. Varedici de

var ettiğinin suretinde tecelli eder. Çünkü her ibadet eden ancak bildiğine ibadet eder. Allah da, uluhiyetinin oranında bilinir. İnsanlar da O'nu istediğini yapan bir fail olarak bilmişlerdir ve Ona kulluk etmişlerdir. Böyle bir ibadetin amacı cennete kavuşmaktır. Bu ise fiiller âleminin kemali demektir. Allah onlara nefislerinin arzını döşek kılmış, ruhlarının semasını da üzerlerine bir tavan olarak bina etmiştir. Bu semadan fiil tevhidi bilgisi mahiyetinde bir su indirmiştir. Bu su aracılığıyla nefis arzında teslimiyet, ameller, itaatler ve güzel ahlak bitkisini yeşertmiştir. Ki kalpleri onların yakin meyvesinden, sabır, şükür ve tevekkül gibi hal ve makamlarından beslensin. Tevhid kanıtlandıktan sonra, Nübüvvetin ispatının delili olarak kullanılmıştır ki, İslam sahih olsun. Çünkü İslam ancak iki şehadet cümlesinin ikrar edilmesiyle sahih olur. Salt tevhid, cem ve icmale takılıp ayrıntıdan, tafsilattan perdelenme demektir. Bu anlayış ise zındıklığa ve her şeyi mübah gören ibahiye düşüncesine götüren sırf cebirden ibarettir. Fiil ve sözü sırf Resule isnat etmek ise, ayrıntı ve tafsilata takılıp cem ve icmalden perdelenme demektir ki, bu da salt kaderciliktir. Bu anlayış insanı Mecusiliğe ve saneviliğe (dualizm/ iki tanrıya inanma) sapıklığına sürükler. İslam ise, *"Allah'tan başka ilah yoktur"* dememizle *"Muhammed Allah'ın resulüdür"* dememizi cem eden, yukarıdaki iki anlayış arasında bir orta yoldur. İlahi fiillerin mahlukatta zuhur ettiğini esas alan bir inanç sistemidir. Çünkü mahlukatın fiilleri ile Hakk'ın fiillerinin ilişkisi beden ile ruh ilişkisine benzer. Fiilin kaynağı ruh olmakla birlikte bedensiz de gerçekleşmez. Bunun gibi fiilin kaynağı Hak'tır ve ancak mahlukat ile ortaya çıkabilir. Bu yüzden risaletin olması bir zorunluluktur. Zira mahlukat, Hakk'a karşı perdeli ve uzaktır; irfanı, bilgiyi doğrudan rablerinden almalarına imkân yoktur. Bu yüzden Hakk'ı müşahede eden ruhuyla ilahi huzura uyumlu ve mahlukata karışmış nefsiyle de beşeri mertebeye uyumlu bir aracının olması zorunludur. Bu aracının kalbi, ruhundan ilahi kelimeleri kutsi nefsine ilka eder, mahlukat da aradaki hemcinslik bağı sayesinde bunları ondan alır. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor:

23- Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sure getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi de çağırın.

"Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız." Muhammed'e (s.a.v) vahiy indirdiğimizden kuşku duyuyorsanız, Rasulluğunun Hakk olduğundan şüpheleniyorsanız, bütün beşeri gücünüzü toplayın, kıyasta deneyim kazanmış ve fakat hidayet nurundan perdelenmiş akıllarınızı, söz terkibinden, anlamların nazmedilmesinden iyi anlayan fikirlerinizi seferber edin, siz, sizin hemcinsleriniz olan diğer insanları da yardıma çağırarak, bakalım, bir sure, yani bizim indirdiğimiz Kitabın bir bölümüne benzer bir bölüm getirmeye güç yetirebilecek misiniz? Eğer bu Kitabın Muhammed'in kendisi tarafından yazıldığı şeklindeki iddianızda doğru iseniz, siz de onun gibisini yazsanıza!

24- Bunu yapamazsınız-ki elbette yapamayacaksınız-yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.

Eğer yapamazsanız, bu takdirde kabul edin, boyun eğin. İnanın ve sizi cehennem ateşine doğru sürükleyen bu inadınızı bırakın. Ayette, cümlenin akışı gereği zikredilmesi gereken iman etme ve İslam'a girmeye ilişkin ifade hazfedilmiş (saklanmış), onun yerine gerektirdiği sonuç zikredilmiştir. Yani cehennem ateşinden sakınma onun yerine ifade edilmiştir. Böyle bir tercihin yapılmasının nedeni, bu ifadenin, inkârcılıklarının kendilerinin ateşe girmelerini ve azaba duçar olmalarını gerektirdiğini daha iyi vurgulaması, daha net kanıtlamasıdır. *"Elbette yapamayacaksınız."* ifadesi ise, bir ara cümledir. Gelecekten haber verme mahiyetindedir. Çünkü perdelenmiş akılların Kur'an gibisini ortaya koymalarının imkânsız olduğu bilinmektedir. Cehennem ateşinden maksat da, ateşin, nefislerinin azgınlığından, kutsi ruhani ruhtan, rahmani zevk melteminden çevrilmiş, yakin esenliğinin lezzetinden, kalıcı yurdun selametinden yoksun bırakılmış tabiatlarının kötülüğünden dolayı onları yakmasıdır. Zira onların tabiatları maddi alışkanlıklara kapılmıştır, süfli işlere bağlanma karakteri ve toprak menşeli bedenlerin sevgisi içinde kökleşmiştir. Bunlar da o tabiatları yakacak ateşin tutuşup alevlenmesine sebep olurlar. Bu yüzden *"yakıtı, insan ve taş olan."* denilmiştir. Yani onların sevgiyle bağlandıkları katı, süfli ve cansız varlıklardır. Bunların suretleri onların nefislerinde yer etmiş, nefisleri de bunlara meyletmenin zindanına düşmüştür. Nitekim

Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Kişi sevdiğiyle birlikte haşredilir. Öyle ki sizden biri bir taş parçasını sevse, onunla birlikte haşredilir.”* Nasıl olmasın ki, ona karşı beslediği sevgi sebebiyle onun sureti nefsinde merkezi bir noktaya oturmuştur ve kalbi de onun şeklini almıştır.

Bil ki ateşin sıcaklığı, varlık türü olarak onun suretine tabidir. Varlık türü ise ruhaniliği ve melekutiliğidir. Yoksa sair cisimler de özellikleri itibariyle ona eşit olurlardı. Bu ruhaniyet, ateşten kıvılcımlardan ibarettir. Allah, onu indirdikten sonra maneviyatı birçok mertebede kahrına mazhar bırakır. Nefis mertebesinde gazap suretinde indirmesi gibi. Çünkü öfke kabarması, ahlakı öyle bir yakar ki ateş, odunu bu kadar yakamaz. Bundan da anlaşılıyor ki, her ısınan şeyin sıcak olması zorunlu değildir. Cismani ateş, ruhani ateşin bir eseri olduğuna göre, ruhani ateşin verdiği acının bu ateşin verdiği acıdan daha şiddetli ve daha devamlı olması zorunludur. Nasıl olmasın ki, her cismani kuvvet ve enerjinin sonu varken, ruhani kuvvetin sonu yoktur. Bu anlamdan dolayı şöyle denilmiştir: “Cehennem ateşi yetmiş su ile yıkandıktan sonra, dünyaya indirilmiştir, ki insanlar ondan istifade edebilsinler.” “Çünkü o ateş; kâfirler için hazırlanmıştır.” Yani kendilerini tamamen tutkulu arzularına kaptırıp dîne karşı perdelenmiş inkârcılar için hazırlanmıştır.

25- İman edip iyi davranışlarda bulunanlara, içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele! O cennetlerdeki bir meyveden kendilerine rızık olarak yedirildikçe: “bundan önce dünyada bize verilenlerdendir bu” *derler. Bu rızıklar onlara benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler de vardır. Ve onlar orada ebedi kalıcılardır.*

26- Şüphesiz, Allah sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez. İman etmişlere gelince, onlar böyle misallerin Rablerinden gelen hak ve gerçek olduğunu bilirler. Kâfir olanlara gelince: “Allah böyle misal vermekle ne murat eder?” *derler. Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fasıkları saptırır.*

"İman edenleri müjdele!" Yaratıcıya iman edip fiiller tevhidi doğrultusunda işledikleri ve kendilerini cennete elverişli kılan iyi davranışları sergileyenleri müjdele! Onlara arzu ettikleri ve canlarının çektiği her şey verilecektir. Bahşedilecek nimetler, tasavvurlarının ve temennilerinin ötesindedir. Cennetler kelimesinin orijinalinin nekre/belirsiz kullanılması da bu nimetlerin tasavvur ötesi olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Ayrıca, altlarından ırmaklar akan cennetler, sahip olunacak makamların en göz alıcısı, en güzelidir. Dünya ehlinin umabilecekleri tatların en lezzetlisi ve en tatlısıdır. Bu cennetler, onların nefisleri açısından dünya bahçeleri türündendir, ama onlardan daha berrak. Daha sonra hak olduğunu vurgulayacağımız gibi bu cennetlerin bu özellikleri cismani haşir bağlamında sunulmuştur. O cennetlerin *meyvelerinden* biri onlara rızık olarak verildiğinde "*Bundan önce dünyada bize verilenlerdendir bu"* derler. Çünkü tanıdık gelir onlara ve buna alışmışlardır. Bu rızıklar onlara benzer olarak verilmiştir. Bu cennetler aynı zamanda kalplerine yönelik nimetler de içermektedir. Bu nimetler de tevekkül gibi kalbi makamlarına tekabül eder. Bir de kutsi âlemin bahçeleri vardır. Bunların her bir mertebesinden saliklerin yararlandıkları ilim nehirleri akar. Susuzların, iştiyak narına yananların derdine deva niteliğindedir bunlar. Bu kutsi âlemin bahçelerinin meyveleri de hikmet ve irfandır. "*Bundan önce bize verilenlerdendir bu."* sözü, bu ilim ve hikmetlerin, hacri katkılardan arınması durumunda kalplerde sabit olduklarına işarettir. Fakat kalpler tabii şeylere bağlanarak alabildiğine daldıkları için bunlara karşı perdelenmiş, dolayısıyla onları unutmaları sağlanmıştır. Sonra bir daha bu katkılardan arınınca hatırlamışlardır. Nitekim, Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Hikmet, müminin yitik malıdır." Ayette sözü edilen eşlere gelince; bunlar nefisleri açısından, cinsel ilişkiye girmemiş, çirkin hayasızlıklardan beri, tertemiz hurilerdir. Kalpleri içinse, tabiatlar kirinden, unsurlar tortusundan arınmış kutsi nefislerdir. Fakat ruhlarının müşahededen perdelenmesinden dolayı ruhları için bir cennet yoktur.

"Şüphesiz Allah çekinmez…" utanan biri gibi çekinmez. Sivrisinek veya onun ötesinde bir varlığı örnek vermekten çekinmez. Çünkü hadiste de işaret edildiği gibi O'nun katında kâfir, sivrisinekten, dünya da sivrisineğin kanadından daha hakirdir. "*Rablerinden gelen hak…"*

çünkü verilen örnekle, hakkında örnek verilen şey arasında tam bir münasebet vardır. “*Verdiği misallerle Allah, ancak fasıkları saptırır.*” Kalp makamından ayrılıp nefis makamına yerleşenleri, Rahman’a itaat etmekten uzaklaşıp şeytana itaat etmeye başlayanları saptırır. Burada kastedilenler bedbahtların ilk grubu değil, ikinci grubudur. Çünkü bedbahtların ilk grubu her halukarda bu işten sapmışlardır. Sapmalarının sebebi ne bu örnektir, ne de başka bir şeydir. Sözünü ettiğimiz ikinci bedbahtlar zümresinin bununla sapması, gerçekte fasıklıklarının bir neticesidir. Çünkü, onlara ilişkin hükmün niteliklerinden sonra zikredilmiş olması, sebep sonuç ilişkisini hatırlatmaktadır. Bu ise Kur’an’ın varit olmasıyla inatlarının, inkârlarının ve kinlerinin daha da artmasıdır, nefislerine ait niteliklerin kalplerine ait niteliklere baskın çıkmasıdır. Kur’an gelince, uzaklıklarına uzaklık, zulmetlerine zulmet eklenir.

27- Onlar ki, Allah’a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allah’ın birleştirilmesini emrettiği şeyi ayırırlar ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkarırlar. İşte onlar gerçekten zarara uğrayanlardır.

“Onlar ki, Allah’a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler.” Burada aşağıdaki ayette açıklanan olaya işaret ediliyor: “*Rabbin Adem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?, evet, şahit olduk, dediler.”* (Araf, 172) Hadiste bu olay şöyle ayrıntılandırılır: “ Allah, eliyle Adem’in belini sıvazladı, zürriyetini oradan toz zerrecikleri gibi çıkardı.” Allah’ın eli kutsal akıl ve ilk ruhtur. Bu da Rahman’ın sağ eli adı verilen âlemin ruhudur. Adem’den maksat, âlemin kalbi konumunda olan külli konuşan (natık) nefistir. Belinin sıvazlanması, aklın onun üzerinde etki bırakması, ruhani bütünleşme yoluyla onu nuruyla aydınlatmasıdır. Zürriyetinin oradan çıkarılması, orada bil kuvve bulunan cüzi kişisel nefisler icat edip fiil âlemine çıkarmasıdır. Yüce Allah’ın *“Ben sizin rabbiniz değil miyim?”* şeklinde onlardan söz alması, onların özünde tevhid ilmini meydana getirmesi anlamındadır. Bu sözün bir misak haline getirilmesi ise, tevhide ilişkin kanıtların akıllarına yerleştirilmesi, bu bilginin onların ayrılmaz hususiyetleri haline getirilmesi, bu bilginin onlar için öz niteliklerden biri kılınmasıdır. Öyle ki nefsani niteliklerden, cismani kabuklardan soyutlandıkları zaman bu ayrılmaz öz bilgi apaçık

belirginleşir, en zahir ve en açık şey olarak önlerine açılır. İşte, kendi aleyhlerine şahit tutulmaları bu demektir. Çünkü bu bilgi o takdirde zorunlu olur. "*Evet, şahit olduk*." şeklinde cevap vermeleri, tevhidi, öz olarak kabul etmeleri demektir. Bu sözden dönmeleri ise, bedeni lezzetlerin, tabii kabuk nitelikli zevklerin peşine düşmeleri, heva ve heveslerine, tutkulu arzularına kulluk etmeleri, böylece Allah'ın birliğinden ve O'na ibadet etme amelinden uzaklaşmaları demektir. Allah'ın birleştirmesini emrettiği şeyi ayırmaları ise; ruhu'l kudüsle, yüce mebdelerle, mele-i ala ve ilahi huzur sakinleri dediğimiz, zatları ve sıfatları itibariyle hem cinsleri, gerçek akrabaları ve gerçek anlamda ilişki içinde olmaları emredilen ceberut ve melekut ehlinden oluşan semavi ruhlarla bütünleşmekten yüz çevirip süfli âleme yönelmeleri, fasık ve karanlık cevherlere sevgi beslemeleri, fani ve bayağı şeylere aşık olup tutkuyla bağlanmaları demektir. Bu yüzden Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah yüce ve şerefli şeyleri sever, aşağı ve adi şeylere de buğzeder." Çünkü nefsin hedefi bayağılaştıkça şeref âleminden uzaklığı da artar.

İnsan grupları türlü türlü aşıklardır.

En hainleri ise diyar diyar dolaşmaktan dolayı en çok meşakkat çekenidir.

Yeryüzünde fesat çıkarma ifadesini daha önce açıklamış ve bunun, karanlık fani uğruna baki nurani cevheri zayi etmek anlamında hüsrana uğramak olduğunu belirtmiştik.

28- Siz ölü iken sizi dirilten Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz.

29- O, yerde ne (arz'da) varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra semaya yöneldi, onu yedi sema olarak yaratıp düzenledi. O, her şeyi hakkıyla bilendir.

"Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? neye dayanarak kendinizi O'na karşı perdeliyorsunuz, örtünüyorsunuz? Halbuki siz, babalarınızın sulbünde cansız nutfelerdiniz de O sizi diriltti. Niçin yaratılmışları, Yaratıcının varlığının delili olarak almıyorsunuz *"* demek isteniyor. Sonra sizin canınızı doğal ölümle alacaktır, ardından kıyamet günü yeniden dirilişle sizi canlandıracaktır. Birinci canlanma bizzat gözlemlebilmektedir. İkincisi ise, birinci yaratılış kanıtı olarak kullanılmak suretiyle

bilinmektedir. “*Ve sonunda O’na döndürüleceksiniz.”* Yapıp ettiklerinizin karşılığını görmeniz için. Ya da iradi ölüm aracılığıyla sizi nefislerinizde öldürecek, ki bu vahdette yok olma demektir, sonra sizi gerçek hayatla yeniden diriltecektir. Bu da bahşedilen gerçek varlık sayesinde fenadan sonra beka bulmak anlamındadır. Sonra Ona döndürüleceksiniz; eğer sahip olduğunuz vahdet sıfat vahdetiyse, müşahede için, şayet zat vahdetiyse şuhut için… “*O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı.”* Yani, bütün unsurları içeren âlem dediğimiz süfli ciheti (aşağı tarafı) sizin için yarattı. Çünkü yaratılışınızın ana maddeleri bu unsurlar âlemindendir. Varlığınızın ve varlığınızı sürdürmenizin ana kaynakları bu âlemdedir. “*Sonra yöneldi…”* Yüce cihete, yukarı tarafa yönelerek oraya kastetti. Ayette yer verilen “sümme=sonra” edatı, iki zaman arasında öncelik ve sonralık şeklinde bir tertip bulunduğunu ifade etmek için değil, iki cihet, biri ibdai, biri tekvini olmak üzere iki var ediş arasındaki farkı vurgulamak içindir. Yani göklerin, (semanın) yerin (arz’ın) yaratılışından sonra yaratıldığı gibi bir anlam kastedilmiyor. “O*nları yedi gök (semavat) olarak yaratıp düzenledi.”* Burada genel olarak insanların anlayışı (görüşü) baz alınmıştır. Çünkü sekizinci ve dokuzuncu gök ise zahir olan kürsü ve arştır. Gerçekte süfli cihet (aşağı taraf), beden ve organları gibi cismani âlemdir. Çünkü bu âlem, gök olarak ifade edilen ulvi cihet (yukarı taraf) dediğimiz ruhani âleme nispetle daha aşağı bir mertebeye sahiptir. Buradaki “sümme=sonra” edatı da yaratma ve emir arasındaki farka işaret etmeye yöneliktir. “*Onu yedi gök olarak yaratıp düzenledi. ”*ifadesi ruhaniyetler âleminin mertebelerine yönelik bir işarettir. Bu mertebelerin ilki arza ait melekut âlemi, nefsani kuvvetler ve cinlerdir. İkincisi nefis âlemidir, üçüncüsü, kalp âlemidir. Dördüncüsü akıl âlemidir. Beşincisi sır âlemidir. Altıncısı ruh âlemidir. Yedincisi, kalbi sırdan ayrı ruhi sır dediğimiz gizlenme âlemidir. Bu âleme Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle işaret etmiştir: *“Bana semanın yollarını sorun, çünkü ben semanın yollarını arzın yollarından daha iyi bilirim.”* Semanın yollarından maksat; züht, tevekkül ve rıza gibi hal ve makamlardır. Bil ki: Felsefe terminolojisinde akıl dediğimiz şey, tasavvuf ehli terminolojisinde ruhtur. Tasavvuf terminolojisinde akıl diye adlandırdığımız şey de filozoflara göre nefs-i natıka olan akıl gücüdür. Bu yüzden mutasavvıflar “Akıl, kalpte ruh nuruyla aydınlanan parlak bir yerdir.” demişlerdir. Kalp, nefs-ı natıkadır. Bu detayı aklından çıkarma, ta ki ıstılah farklılığından dolayı anlayışın karışmasın.

30- Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: "Biz hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?" dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi.

"Hatırla ki Rabbin meleklere….dedi." İfadenin orijinalinin başındaki "iz" edatı, ezelden ebede uzanan sonsuzluğa yönelik bir işarettir. Buradaki "söyleme", Allah'ın dilemesinin Adem'i yaratmaya taalluk etmesinin anlamının kutsi ceberruti zatlara ilka edilmesi anlamındadır. Bu ceberruti zatlardan maksat da yakınlaştırılmış (mukarrebun) melekler ve soyut ruhlar ile semavi nefislerden ibaret melekuti zatlardır. Çünkü kevn (oluş) âleminde meydana gelen her şeyin, varoluştan önce ruh âleminde, önceliği bulunan feza âleminde, sonra levh-i mahfuz adı verilen ve âlemin kalbi konumunda olan kalp âleminde, sonra nefis âleminde, yani Kur'an'da "dünya seması" adı verilen mahv ve ispat (silme ve yerinde bırakma) levhi dediğimiz nefis âleminde bir sureti vardır. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz."* (Hicr, 21) İşte *"ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."* sözünün anlamı budur. Şimdi sen kendini düşün, nefsini ibretle gözlemle. Çünkü senin kevn ve şehadet âlemin olan organlarından sadır olan söz ve fiillerin her birinin, senin gaybinin gaybi ötesindeki ruhunda, sonra gaybetinin gaybında, sonra en yakın gaybetin ve dünya seman olan nefsinde bir varlığı vardır. Ardından bunlar senin organlarında zuhur ederler. Ayette geçen "ceale" (kıldı, yaptı) fiili, aynı anlama gelen ibda' ve tekvin kelimelerinden daha genel bir anlama sahiptir. Bu bağlamda yüce Allah, *"inni halikun"* (ben halk edeceğim) dememiştir. Çünkü insan, iki âlemin birleşimidir. Benim ahlakımla ahlaklanan, Benim vasıflarımla nitelenen, Benim emrimi uygulayan, Benim mahlukatımı yöneten, onların işlerini düzenleyen, onların düzenini koruyan, onları Bana itaat etmeye çağıran; Halifedir.

Meleklerin "*yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?"* şeklindeki olumsuzlayıcı tavırlarına ve "*Bizler hamdinle seni tesbih edip dururken"* diyerek itiraz etmelerine ve kendilerinin bu göreve daha layık olduklarını söylemelerine gelince; bu,

ilahlık anlamının ve rablık sıfatlarının insanda zuhur ettiğini göremeyecek şekilde perdelenmiş olduklarının göstergesidir. Bu anlam ve vasıflar ise içtimai heyetin, iki âlemi kapsayan ve iki kevni içeren terkibin özellikleridir. Öte yandan meleklerin behimi fiillerin, yani yeryüzünde fesat çıkarmanın ve kan dökmek olarak ifade edilen yırtıcı, vahşi, yıkıcı davranışların, yani şehvet ve gazap gücünün özellikleri olan bu tavırların insandan sudur edeceğini bilmelerine gelince; bunu, ruhun bedene taalluk etmesiyle şehvet ve gazap güçlerinin zorunlu olarak var olmasından ve kendi zatlarının bundan münezzeh ve nefislerinin bundan beri olmasından dolayı biliyorlar. Çünkü kutsal meleklerin her bir tabakası kendisinden aşağıda ve kendi içinde olanlara muttali olur, ama kendisinden yukarı şeylere muttali olamaz. Melekler, ulvi, nurani ruhun süfli zulmani beden taalluk etmesi durumunda, bir yönüyle ruhla, bir yönüyle de bedenle uyumlu bir vasıtanın, yani nefsin olmasının kaçınılmaz olduğunu, nefsin de her türlü kötülüğün barınağı ve her fesadın kaynağı olduğunu bilirler. Ama ilahi nuru celbeden insani bütünlüğü bilemezler. Bu onlar için bir sırdır.

“Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim.” Tesbih ve takdis kavramları arasında anlam bakımından fark vardır. Tesbih; ortaktan, acizlikten ve eksiklikten tenzih etmek, takdis ise; mekâna taalluk etmekten, etkilenmekten, mümkün niteliğine sahip olma ihtimalinden, zatı ve fiilleri itibariyle birden çok olmaktan, oluşunun kemalinin bir parçası olmasından tenzih etmek demektir. Bu bakımdan takdis kavramı daha özeldir. Çünkü her takdis eden aynı zamanda tesbih de eder; ama her tesbih eden takdis etmez. Dolayısıyla soyut ruhlar olan mukarreb (yakınlaştırılmış) melekler, soyut olmaları, rablerinin nurundan perdelenmemeleri, kendilerinden alt olanlara nurlarını yansıtmaları ve başkaları üzerinde tesir bırakmaları suretiyle onlar kahredici güce sahip olmaları ve bütün kemalatının bilfiil olması nedeniyle takdis edenlerdir. Ama onların dışında gökte ve yerde olan melekler, zatlarının yalınlığıyla, fiillerinin ve kemalatının özellikleriyle tesbih edenlerdir.

31- Allah Adem’e bütün isimleri öğretti. Sonra onları önce meleklere arz edip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.

32- Melekler: Ya Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz Alim ve Hakim olan ancak sensin, dediler.

33- Ey Adem! Eşyanın isimlerini meleklere anlat, dedi. Adem onların isimlerini onlara anlatınca: Ben size, muhakkak semavat ve arzda görülmeyenleri bilirim. Bundan da öte, gizli ve açık yapmakta olduklarınızı da bilirim, dememiş miydim? dedi.

"Allah Adem'e bütün isimleri öğretti." Adem'in kalbine eşyanın özelliklerini ilka etti, ki varlıkların tanınması, yararlı ve zararlı yönlerinin bilinmesi bu özellikler aracılığıyla mümkündür. "*Sonra onları…arz etti."* Bu isimlerin müsemmalarını "*meleklere…"* arz etti. Bunu da insani bünyeyi müşahede etmeleri ve cennetten yeryüzüne iniş sürecinde Adem'e eşlik etmeleri şeklinde gerçekleştirdi. "*Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin."* İfadesiyle, yüce Allah'ın onlardan insanın terkibi, duyularının algıları ve bunlardan elde ettiği türlü bilgilerin, terkibinin özelliği olarak içinde meydana gelen hadiselerin ve sosyal yapılarının bazısını ifade etmelerini, daha önce kendilerinde olmayan bu bilgileri özlerinde ikame etmelerini istediği anlaşılıyor. Çünkü meleklerin bilgileri O'nun bilgisine tabidir. İşte meleklerin cevap vermekte acizlik içinde olmalarının ve Allah'ın iradesinin bu sonuca taalluk etmesinin anlamı budur. Yine buna dayanarak Adem'e, varlıkların isimlerini haber vermesini emretmiştir. Çünkü bütün insani güçler ve huzurundaki melekler, başka yerde ikame olamayacakları şekilde o anda ikame olmuşlardı. Adem'in onlara varlıkların isimlerini haber vermesinin anlamı da budur.

"*Melekler: Ya Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz Alim ve Hakim olan ancak sensin, dediler."* Bu, varlıklarının, delille ve lisan-ı hal ile insani kemalattan eksik olduklarına, bu yarışta insandan geri kaldıklarına yönelik tanıklıklarıdır. Bu bağlamda yüce Allah'ı, genel olarak fesat içeren bir işi yapmaktan tenzih ediyorlar, ilim kazanmak suretiyle şu anda sahip oldukları mertebelere yükselmelerinin imkânsız olduğunu itiraf ediyorlar. Çünkü kemalatları varlıklarıyla eş zamanlıdır. Allah'ın ilmi ise onların ilimlerinin üstündedir. Allah, mutlak alimdir, hikmet sahibidir, ancak uygun olanı yapar, her yaptığı yerindedir. Bu

yüzden "*Ey Adem! …meleklere anlat.*" buyurmuştur da "onlara öğret" dememiştir. Çünkü ilerlemeyi, yükselmeyi gerektiren ve çalışmakla elde edilen bilgi, insani toplamın, terkibin bir özelliğidir. Bu terkibin her bir unsuru da ancak doğası gereği kendi algılama kapasitesinin kapsamına giren şeyleri algılar, başkasını değil. Örneğin, gözün gördüğü şeylerin çokluğu bilgi ve mertebesini arttırmaz. Göz, ancak görünme özelliğine sahip şeyleri görür, yanında bu özellikte olmayan şeyler ne kadar bulunursa bulunsun, göz tarafından görülmezler. Bütün batını güçlerin durumu da bundan ibarettir. "*Ben size…dememiş miydim?*" ifadesinin meleklerin iç âlemlerindeki açılımı şöyledir: Allah, onların bilmediği göklerdeki ve yerdeki gaybı bilir. Bu gayb da insanın içine yerleştirilmiş irfan ve sevgi sırrıdır. Allah, bu sırrın bilgisini sırf insana tahsis etmiştir. Sizin açığa vurduklarınızı bilirim, insanın bozgunculuğuna dair sizin bildiğiniz şeyi bilirim, sizin gizlediğinizi de bilirim. Münezzeh ve kutsi olmasından dolayı kendi özlerinizi insandan üstün gördüğünüzü de bilirim.

34- Hani biz meleklere Adem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.

"Hani biz meleklere Adem'e secde edin, demiştik." Adem'e secde etmeleri; liderliğini kabul etmeleri, ona boyun eğmeleri, itaat etmeleri ve hizmetine girmeleri demektir. "*İblis hariç hepsi secde etti. O yüz çevirdi, büyüklük tasladı."* İblis, vehmi bir güçtür, çünkü sırf arz meleklerinden biri değildir. Bu yüzden suretleri idrak etmek aracılığıyla anlamları idrak etmekten, dolayısıyla bil kuvve Allah'ın emrine boyun eğmekten perdelenmiştir. Semavi akli bir melek de değildir, bu yüzden Adem'in şerefini, üstünlüğünü idrak edemez ve sevgiyle benimseyip Allah'ın rızasını umarak boyun eğemez. "O cinlerdendi." Yani süfli melekutün ve arza ait güçlerin bir parçasıydı. Cüzi anlamları idrak ettiği ve akli ufuklara yükseldiği için semavi melekler arasında büyümüş, eğitilmişti. Bu yüzden dilsiz, akılsız hayvanlar arasında insanın aklı konumundaydı. Yüz çevirmesi; aklın önderliğini benimsememesi ve hükmünü kabul etmemesi demektir. Büyüklük taslaması ise; maddi şeylerle ilgili cüzi anlamları kendi haddi çerçevesinde idrak etmesi şeklindeki düzeyi aşıp kendinin ötesindeki akli anlamları ve külli hükümleri kavrama düzeyine

ulaşamadığı için balçık menşeli insanla gök ve arz meleklerinden kendini üstün sayması anlamındadır. *"Böylece küfredenlerden oldu."* O ezelden, vahdet nurundan perdelendiği gibi akli ve ikili (semavi ve arzi) nurlardan da perdelenmişti.

35- Biz: Ey Adem! Sen ve eşin beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yeyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik.

"Biz: Ey Adem! Sen ve eşin beraberce cennete yerleşin…dedik." Eşinden maksat, nefistir. Havva olarak isimlendirilmesinin nedeni, zülmani cisimle beraber olması, ondan ayrılmamasıdır. Çünkü "hayat", siyah tonun baskın çıktığı renktir. Nitekim kalbe de "adem" denilmiştir, çünkü cisimle ilintilidir ve tamamen yapışmak suretiyle bir ayrılmazlığı yoktur. Bilindiği gibi "el-edeme" kelimesi, esmer yani siyaha çalan renk demektir. Eğer kalbin bu şekilde cisimle ilintisi olmasaydı "adem" olarak isimlendirilmezdi. İkisinin (Adem ve Havva'nın) ayrılmamaları emredilen cennet; ruh âlemi semasıdır. Burası kutsiyet bahçesidir. Demek isteniyor ki: Ruh semasından ayrılmayın. *"Orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yeyin."* En geniş şekilde ve en yaygın haliyle anlamlarını, irfanını ve hikmetlerini alın. Bunlar kalbi gıdalar, ruhi meyvelerdir. Her bakımdan sonsuz bir genişliktir bu, istediğiniz yönden, istediğiniz mertebede, hal ve makamda dilediğiniz gibi istifade edin. Çünkü bu cennet devamlıdır, kesilmesi, yasaklanması söz konusu değildir. *"İkiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz."* Nuru karanlığın yerine koyanlardan olursunuz. Oysa nurun yeri orası değildir. İstidadınızın nurunu ve nur âleminden payınıza düşeni eksiltirsiniz. Çünkü zalim, ıstılahta bir şeyi ait olmadığı yere koyan, lugatte ise hakta ve zorunlu payda eksiklik yapan kimse anlamına gelir.

36- Şeytan onların ayaklarını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde bulundukları cennetten onları çıkardı. Bunun üzerine: Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır, dedik.

37- Bu durum devam ederken Adem, Rabbinden birtakım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti. Çünkü Allah tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır.

"Şeytan onların ayaklarını kaydırıp oradan çıkardı." Şeytan, cennetteki makamlarından onların ayaklarını kaydırarak tabiatın heva ve heves esaslı kaygan zeminine indirdi. Cismani lezzetleri onlara süslü göstermek ve bu aldatma girişimini sürekli yapmak suretiyle gerçekleştirdi bunu. Böylece, onları içinde bulundukları nimetlerden ve sürekli ruh âleminden çıkardı. Bazıları şöyle anlatmışlardır: Adem ve Havva geniş cennette istedikleri gibi dolaşırlarken, Tavus kuşu onları gizlice izliyordu. Derken Tavus kuşu cennettin surlarının üzerinde onlara göründü. Havva ona yaklaştı, Adem de Havva'yı izledi. Şeytan da duvarın arkasında onlara vesvese verdi. Bazıları da şunları anlatmışlardır: Şeytan, cennetin surlarına tırmanmaya çalışan bir yılanı aracı olarak kullanmıştır. Yılanın kuyruğundan tutup onu cennete çıkarmıştır. Birinci anlatımda, şeytanın cennetin dışında şehvet unsurunu kullanmasına işaret ediyorken, ikincisi şeytanın öfke unsurunu aracı olarak kullanmasına işaret etmektedir. Yılanın cennetin surlarını tırmanması, öfke unsurunun, ruhani ufuklara ve kalbi hayra şehvet unsurundan daha yakın olduğuna yönelik bir işarettir. "*İniniz…dedik."* Süfli cihete, yani cismani âleme inişi onların ayrılmaz halleri haline getirdik "*bir kısmınız diğerine düşman olarak."* Bu, iniş esnasındaki halleridir ve inişle kayıtlı bir durumdur. Çünkü cihet dediğimiz dünyaya iniş, dünyevi isteklerin maddenin dar kapsamında sınırlı ve başkasının ortaklığına tahammül edilemeyecek kadar cüzi olmasını gerektirir. Bu dünyevi nimetlerden biri yararlandı mı mutlaka bir başkası mahrum kalır, onu engellemiş olur. Böylece aralarında zorunlu olarak düşmanlık ve kin meydana gelir. Ama genel istek ve temennilerde durum farklıdır. Ayette çoğul bir hitap kullanılmıştır, çünkü Adem ve Havva'ya yönelik hitap, insan türüne yöneliktir. Bilindiği gibi kök, dalı da kapsar. " *Sizin için yeryüzünde…vardır."* Bu cihette yerleşme, karar kılma ve belli bir süre nimetlerden yararlanma vardır. Bu süre, iradi ölümle soyutlanıncaya ve doğal ölümle dünyevi payları kesilinceye kadardır. Yani iki kıyametten biri kopuncaya kadardır. Büyük veya küçük kıyamet… "*Bu durum devam ederken Adem, Rabbinden birtakım ilhamlar aldı."* Rabbinin

cihetinden nurlar ve tavırlar algıladı. Melekut ve ceberut âlemlerinden mertebeler ve mücerret ruhlar edindi. Çünkü her mücerret bir kelimedir, bunun nedeni de emir âleminden gelmesidir. Nitekim, Hz. İsa (a.s) da kelime olarak isimlendirilmiştir. Ya da ondan marifetler, ilimler ve hakikâtler aldı. "*Ve derhal tevbe etti.*" Tabii giysilerden soyutlanması, melekuti nurlar kervanına katılması, kutsi kemalatla nitelenmesi ve gerçek ilimlerle tecelli etmesi suretiyle rabbine dönüşü kabul edildi. "Tabe aleyhi" (tevbe etti) ifadesinin asıl anlamı, dönüşünü ona yönelik kıldı, onu dönen biri yaptı şeklindedir. Ömrüme andolsun, bu makbul bir tevbedir, kendisinden kaynaklanan bir dönüş değildir. "*Çünkü Allah tevbeleri kabul edendir.*" Kullarının tövbelerini çokça kabul eder. Rahimdir, rahmeti gazabının önüne geçmiştir. Kuluna gazap ederken dahi merhamet etmektedir. Nitekim, Adem'e yönelik gazabını da onun kemale ermesinin, kendisine dönmesinin sebebi kılmış, uzaklığını da kendisine yakın olmaya çalışmasının aracı haline getirmiştir.

38- Dedik ki: Hepiniz cennetten inin! Eğer benden size bir hidayet gelir de her kim hidayetime tabi olursa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler.

39- İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir, onlar orada ebedi kalırlar.

40- Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, ben de size vaat ettiklerimi vereyim. Yalnızca benden korkun.

"Dedik ki: Hepiniz cennetten inin!" Cennetten inmeye ilişkin emir tekrarlanıyor ki, bunu isteyenin yüce Allah olduğu anlaşılsın. Eğer Allah bunu irade etmeseydi, İblis onları yoldan çıkarıp aldatamazdı. Bu yüzden yüce Allah, indirmeyi kendine nispet ediyor ve ikisinin cennetten çıkarılmasını Şeytana nispet ettikten sonra bu inişi sebeple irtibatlandırmıyor. Bu bakımdan, üzerinde durduğumuz ayet, yüce Allah'ın nebisine (s.a.v) hitaben buyurduğu şu ifadeye yakın bir anlam içermektedir: "*Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.*" (Enfal, 17) Bundan kaza ve kaderinin sırrını anlamak gerekir. Sonra yüce Allah indirmenin hikmetini şu değerlendirme cümlesiyle açıklıyor: *"Eğer benden size bir hidayet gelir de her kim hidayetime tabi olursa onlar için*

herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler.” İfadenin orijinalinin “fa” harfiyle başlaması nedensellik anlamına yönelik bir işarettir. Buna göre eğer cennetten iniş olmasaydı, onların hidayete tabi olmaları mümkün olmazdı, mutlu olanla bedbaht olan birbirinden ayırt edilemezdi. Sevap ve cezayı hakketme durumu gerçekleşmezdi. Dolayısıyla cennet ve cehennemden oluşan ceza (amellerin karşılığının verildiği) yurdu geçersiz olurdu, daha doğrusu var olmazdı. Hidayetten maksat, şeriattır. Şeriata tabi olan kimse, kötü akıbetten, olumsuz cezadan emin olur. Başına kötü bir akıbetin gelmesinden veya yok olmaktan, gerçek zevk ve lezzetlerden soyutlanmaktan korkmaz. Dünya güzelliklerinin kırıntılarından ve nimet kalıntılarından yoksun olduğu veya bunları elinden kaçırdığı için de üzüntü çekmez. Çünkü gözleri hidayete tabi olma nuruyla aydınlanmış ve öyle bir şeye tabi olmuştur ki, dünyevi lezzetlerle mukayese edilemez. Ruhani zevklere, sır fetihlerine, kalbi müşahedelere, akli ilimlere ve nefsi vecdlere kavuşmuştur.

“İnkâr edenler…” Yani dinden perdelenmiş olanlar. İfade, hidayete tabi olmanın karşıtı olarak yer aldığı, onun hemen ardından zikredildiği için bu anlama gelmektedir. “*Ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir.”* Mahrumiyet ateşine gireceklerdir. “O*nlar orada ebedi kalırlar.”*

“*Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetleri hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, ben de size vaat ettiklerimi vereyim, yalnızca benden korkun.”* İsrailoğulları, ilahi lûtfa mazhar olmuş, hidayet ve nübuvvet nimetine nail kılınmış bir topluluktur. Yüce Allah, gayet latif ve nazik bir üslupla onları çağırıyor, eski nimetleri hatırlatıyor, ezeli ahitten sonra Tevratta onlardan alınan fiil tevhidine ilişkin geçmiş sözü anımsatıyor. Cefa gören sevenler geçmiş hatıraları birbirlerine hatırlatırlar.

Aramızda akrabalık ve vuslat yok muydu?

Yok muydu aramızda sevgi ve kardeşlik?

Bu çağrı, sıfat tevhidine özgüdür ve ikinci perdenin kaldırılmasından ibarettir. Dolayısıyla dini nimeti, ahdi, Allah’ın nimet veren ve veli sıfatıyla tecelli etmesini hatırlatmaya ilişkindir. Bu davete icabet etmeme durumunda da korku tehdidi yöneltilmektedir. Ki korku anlamında

kullanılan "er-Rehbe" kelimesi aynı anlama gelen "el-Havf" kelimesinden daha özeldir. Çünkü havf olarak korku, cezaya ilişkindir, er-rehbe ise öfkeye, kahra, yüz çevirmeye ve perdelenmeye yöneliktir. Aynı anlama gelen haşyet ise bundan da özeldir. Haşyet, zatın perdelenmesine duyulan korku anlamındadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "*Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir."* (Rad, 21) Aynı durum, bu kelimelerin anlamdaşı "el-Heybe" için de geçerlidir. Çünkü zatın azametiyle birlikte zikredilmektedir.

41- Elinizdekini tasdik edici olarak indirdiğime iman edin. Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Ayetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız benden korkun.

42- Bilerek hakkı batıl ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin.

43- Namazı tam kılın, zekatı hakkıyla verin, rüku edenlerle beraber rüku edin.

"İndirdiğime iman edin." Elinizdeki Tevrat'ın içerdiği fiil tevhidini tasdik niteliğinde Sıfat tevhidi bağlamında habibime indirdiğim Kur'an'a inanın. "*Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın."* Kendi itikadınızla örtünerek ondan perdelenenlerin ilki olmayın. "*Satmayın."* İhlas suresi ve ayetelkürsü gibi zatımın ve sıfatlarımın tecellisine delalet eden ayetlerimi "*az bir karşılığa"* değiştirmeyin. Maddi lezzetlere ve fiil tevhidi sevabına alıştığınız için, ayetlerimi nefsi cennetinizle değiştirmeyin. Eğer şirkten sakınıyorsanız, benim kahrımın, celalimin ve hicabimin dehşetinden de rızamı arzu ederek sakının. Benden başkası için herhangi bir sıfat ispat etmeyin.

"*Hakkı batıl ile karıştırmayın."* Yüce Allah'ın ilim, kudret ve irade gibi sıfatlarını batıl ile, yani Hakk'ın sıfatlarının zuhur ettikleri araçlar olan nefsinizin sıfatları ile karıştırmayın, nefsinize ait sıfatların çağırdığı hususlar ve zihninizde uyandırdığı düşünceler ile Hakk'ın çağırdığı hususlar ve canlandırdığı düşünceleri ayırt etmezlik etmeyin. Hakk'ın sıfatlarını nefsin sıfatlarıyla perdelemek, zuhur ettiklerinde nefsin sıfatlarını onların üzerine sermek suretiyle gizlemeyin. "*Bildiğiniz halde*." Fiil tevhidini bilmeniz hasebiyle fiillerin kaynağının sıfat olduğunu bilmek durumundasınız. Dolayısıyla fiili O'ndan başkasına isnat etmediğiniz gibi sıfatı da O'ndan başkası için ispat etmeyin.

“Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin.” Sevabımı umabilmeniz ve rızamı talep etmeniz için. Bunun açılımı da şu ifadedir: “*Rüku edenlerle beraber rüku edin.”* Rüku, Allah’ın yaptıklarına boyun eğmek ve kabul etmektir. Rızanın da işaretidir. Zaten bu da sıfatlar tecellisinin mirası ve gayesidir. Demek isteniyor ki: Sıfatlarımı mütalaa ederken benim kaza ve kaderime rıza gösterin, namaz maksadıyla kıyam esnasında gerçekleştirilen teveccüh sevap ve ecir talebinin göstergesidir. Çünkü nefis burada kendi sıfatlarıyla bağımsız olarak belirginleşir. Boyun eğmenin en somut en son noktası olan secde ise, zatın tecellisi esnasında vahdette fena bulmanın alametidir.

44- Sizler Kitabı okuduğunuz halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?

45- Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin. Şüphesiz o, Allah’a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.

46- Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını ve O’na döneceklerini düşünen ve bunu kabullenen kimselerdir.

47- Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.

48- Öyle ise bir günden korkun ki, o günde hiç kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunamaz; hiç kimseden şefaat kabul olunmaz, fidye alınmaz; onlara asla yardım da yapılmaz.

“İnsanlara iyiliği emrediyorsunuz” İfadenin orijinalinde geçen “birr” kelimesi kalbin saflaşmasını ve nefsin arınmasını gerektiren ve aydınlatıcılık özelliğiyle kalbe ve nefse eklemlenen güzel fiil anlamındadır. “*Kendinizi unutuyor musunuz?”* Fiil tecellisinden sıfat tecellisi makamına sizi yükseltecek fiilleri işlesenize! Halbuki siz, size Muhammed’in dinine uymanızı emreden fıtratınız kitabını da okuyorsunuz. Ki o sizi tevhid yolunda yürütmektedir. “*Aklınızı kullanmıyor musunuz?”* Bu ifade sert bir azarlama niteliğinde olup hamiyet duygularını kamçılamayı amaçlamaktadır.

“*Yardım isteyin.”* Yardım ve destek isteyin kudret sahibi olandan. Çünkü sizin kendi fiillerinizi yerine getirecek gücünüz yoktur. “*Sabır ile…”* size karşı yapılan, sizin aracılığınızla gerçekleştirilen, size yükümlülük olarak sunulan ve de sizin niyetlendiğiniz bu arada

ağırlıklarından dolayı hoşlanmadığınız şeylere karşı sabrederek yardım isteyin. Ki söz konusu fiilleri işleyerek rıza makamına ulaşasınız. " *Ve namaz ile…"* yardım isteyin. Namaz, kalbin sıfat tecellisine hazır olmasıdır. Kuşkusuz namaz, dolayısıyla kalbin her türlü huzuru, büyük ve ağır bir olaydır. Taşınması güç bir meşakkâttir. Sadece latif tecelliler nurunu kabul ettikleri ve kahredici tecelliler egemenliği altına girdikleri için yumuşamış, kırılmış üperti duyan kalplere ağır gelmez.

Onlar Rablerinin huzurunda olduklarına kesin olarak inanırlar. Yani sıfatlar huzurunda olduklarını bilirler. Çünkü onunla buluşma halinde Rab sıfatı buna delalet eder. "*Ona döneceklerini"* kesin olarak bilirler. Sıfatların fena bulması ve Onun sıfatlarının içinde silinmesi suretiyle Ona döneceklerini kabul ederler. Aynı hitap bir kez daha tekrarlanıyor. Bununla güdülen amaç, ilk olarak kendilerine hidayet veren, lûtfeden, kendilerini aynı dönemde yaşayan, ama hidayete karşı perdelenen diğer topluluklardan, ilk perdeyi kaldırmak suretiyle üstün kılan zatın, ikinci kez hidayet verenin aynısı olduğunu ifade etmektir. O ilk hidayette kendileri için kötülük dilemediği gibi bu ikinci hidayette de hayırdan başka bir şey dilememektedir.

"*Öyle bir günden korkun ki…bir ödemede bulunmaz."* Kahır sıfatının tecelli ettiği durumda, hiçbir fayda vermez. "*Kimse bir başkası için herhangi bir ödemede bulunmaz."* Çünkü kimsenin böyle bir karşılık ve bedel ödemeye gücü yetmez. Şefaat ve yardım imkânı da olmadığı için kimsenin şefaati kabul edilmez. Çünkü hepsinin sıfatları ve fiilleri ortadan kalkmıştır. "*Bir ayının orada in edindiğini göremezsin."* deyiminde olduğu gibi. "*fidye alınmaz."* Orada hiç kimsenin malı mülkü olmadığı için fidye de alınmaz. "*Onlara asla yardım da yapılmaz."* Orada yüce Allah'tan başka birinin gücünün olması, dolayısıyla yardım yapabilmesi mümkün değildir.

49- Hatırlayın ki, sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık. Çünkü onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, yeni doğan erkek çocuklarınızı kesiyorlar, kızlarınızı hayatta bırakıyorlardı. Aslında, o size reva görülenlerde Rabbinizden büyük bir imtihan vardı.

50- Bir zamanlar biz sizin için denizi yardık, sizi kurtardık, Firavun'un taraftarlarını da, siz bakıp dururken denizde boğduk.

"Hatırlayın ki, sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık." Ayetin zahiri ve tefsiri, ilk bakışta anlaşılacağı gibi, kadim sevgiyi uyandırma amacına yönelik olarak nimeti hatırlatma mahiyetindedir. Batını ve tevili ise şöyledir: "*Hatırlayın ki, sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık."* Sizi, durmadan kötülüğü emreden, enaniyetiyle perdelenen ve varlık mülküne kurulan nefisten kurtardık. Mısır ise beden şehridir ve vehim, hayal, tahayyül, gazap ve şehvet gibi kuvvetleriyle nefis bu şehri ve Safvetullah olan ruh Yakub'unun çocukları olan ruhani kuvvetleri ve zahiri duyulardan oluşan bedenin tabii kuvvetleri ve bitkisel kuvvetleri köleleştirmişti.

"*Onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlardı."* Dünyaya hırsla sarılan kimselerin büyük zahmetler çekerek yaptıkları gibi size ağır yükümlülükler, mal toplamak, hırs ve arzuyla biriken malı depolamak gibi meşakkâtli emekleri omuzlarınıza bindirip sizi zorlu çalışmalara yöneltmişlerdi. Bunları düşünmek, bunlara önem vermek ve korumak suretiyle sizi köleleştirmişlerdi, bu arada kendileri bunlardan lezzet alırken bu sizin için bir azap konumundaydı, çünkü sizin de bunlardan lezzet almanıza engel oluyorlardı. "*Yeni doğan erkek çocuklarınızı kesiyorlardı."* Kalbin iki gözü –nazari olanı sağ, ameli olanı sol gözü- konumundaki nazari akıl ve ameli akıl, kalbin kulağı olan işitme, kalbin kalbi olan sır, fikir ve zikir gibi ruhani kuvvetleri öldürüyorlardı. "*Kızlarınızı hayatta bırakıyorlardı."* Sözü edilen tabii kuvvetleri hayatta bırakıyorlardı. Bunu da ilk gruba giren kuvvetlerin özel faaliyetlerini baskı ve hakimiyetleriyle engelliyorlardı. Ruhun nuru ve desteğinden kaynaklanan hayattan alıkoyuyorlardı. İkinci gruba giren kuvvetleri ise güçlendirerek faaliyet imkanı tanıyor, etkin ve kalıcı olmalarını sağlıyorlardı. Kuşkusuz bu şekilde kurtarılmış olmanızda rabbinizden büyük bir nimet vardır. Bu, celal ve cemal sıfatlarını düşünme nimetidir. Ya da onların size bu şekilde azap etmesi, rabbinizden size yönelik büyük bir nimettir. Ki bu azap perdelenme, yoksun bırakılma ve uzaklaştırılma gazabıdır. Çünkü sınav anlamına gelen bela olgusu bu iki şekilde gerçekleşir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Onları iyilik ve kötülüklerle imtihan ettik."* (Araf, 168)

"Bir zamanlar sizin için denizi yardık." Suyu acı siyah denizi yardık. Ki bundan maksat da cismani maddedir. Yer yarılıp ondan bitki çıktığı gibi sizin varlığınızı da yarıp bu cismani maddeyi çıkardık. "*Sizi kurtardık."* Ondan soyutlamak suretiyle sizi kurtardık. "*Firavun'un taraftarlarını da denizde boğduk."* Yani nefsani kuvvetleri bu cismani madde içinde boğduk. Ondan ayrılmamaları, onda helak olup ifsat olmaları suretiyle yok ettik. Siz de buna şahit idiniz. Buradan hareketle ilk hitapta geçen "İsrailoğulları" ifadesini ruhani kuvvetler, onlara bahşedilen nimeti de ruh âleminden üzerlerine indirilen nurları kabul etmeye, marifet ve hikmetleri algılamaya yöneltilme, verdikleri sözde durmaları, ilk istidatları kapasitesine göre içlerine yerleştirilen tevhidi kanıtları ve gizli külli anlamları arınma ve özel fiiller aracılığıyla sürekli işleme suretiyle sergilemeleri şeklinde tevil etmek mümkündür. Yüce Allah'ın onlara verdiği sözü yerine getirmesi ise, arınma ve sahip oldukları anlamlar doğrultusunda amel etme suretiyle hakkını ifa etmeleri durumunda, üzerlerine kemal nurunu indirmesi anlamındadır.

Eğer bir şeyden korkacaksanız, istidatlarınızın ortadan kalkması neticesinde nurlarımdan perdelenmekten korkun. İman edin, yani istidatlarınız kapsamındaki fıtri nuru tasdik eder mahiyette üzerinize indirdiğim nurani işrakı ve gaybi ilhamları kabul edin. Süfli cihete yönelmek suretiyle onu kabul etmekten perdelenmenin ilk mertebesinde yer almayın. Onu nefsani lezzetlerle ve bu lezzetlerin nesnel karşılıklarıyla değiştirmeyin. Ruhani marifet hakkını ve kutsi nurları maddi talepler batılı ve nefsani sıfatlar ile karıştırmayın. Maddi talepler ve nefsani sıfatlar üzerinizde zuhur ettirmek suretiyle bu hakkı ve nurları gizlemeyin.

Ruhun huzuruna yönelişi ikame edin ve bunu sürekli yapın, emirlerini eksiksiz yerine getirin. Bilgilerinizin zekatını verin. Çünkü onları arındırıp terkip etmek suretiyle mallarınız olmasını sağladınız. Ki bilgilerinizin sonuç ve ayrılmazları şeklindeki sevabına nail olasınız. Bu bilgileri sizin huzurunuzda olan doğal bedensel kuvvetlerden oluşan fakirlerinize infak ediniz ki onlarla yaşamlarını sürdürsünler, erdemli ahlaklar edinsinler, güzel melekeler kazansınlar. Cinsinizin çocuklarına bunları öğretin ki kemale ersinler. Rükua gidin, akli emirleri, ruhsal nurları ve kalbi amelleri kabule hazır şekilde boyun eğin.

Yoksa siz insanlara iyilik etmeyi emrediyor da kendinizi unutuyor musunuz?! Sizden daha aşağı mertebede olan ve sizin hakimiyetiniz altında olanlara önderlik ediyor, güzel ibadetlerle, iyi huylarla örnek oluyor, onları sizin makamınıza yükselmeye ve sizin adabınızla edeplenmeye teşvik ediyorsunuz da, Allah'ın huzurunda ruhanilerin adabıyla edeplenme, sürekli mürakebe etme, müşahede makamında ruhun nurlarıyla aydınlanma ve vahdette fena esnasında onun makamına yükselme hususunda kendinizi unutuyor musunuz?! Halbuki siz Ruh rabbinden akıl meleği vasıtasıyla kalp nebisine inen makuller kitabını okuyorsunuz. Heva ve vehim şaibelerinden arınmış mücerret akıl ile düşünmez misiniz?

Size zuhur eden, ruh sultanı nurları saltanatından ve hükümlerinden, azamet tecellilerinin ve hak ile huzurda olmanın kahrından size varit olan şeylere karşı sabırla yardım isteyin. Hiç kuşkusuz, bu yardım isteme, içleri ürperen, rıza gösteren, kalbin ve ruhun emirlerine uymayı kabul eden, onun huzurunda ve onun karşısında bulunduklarından en küçük bir kuşku duymayan, nurlarını kabul etmek suretiyle ona döneceklerine kesin olarak inanan kimselerden başkasına ağır ve meşakkâtli gelir. Âlemlerden üstün kılınmaları, insanda bulunan bütün kuvvetlerden daha şerefli kılınmış olmaları anlamındadır.

51- Musa'ya kırk gece söz vermiştik. Sonra haksızlık ederek buzağıyı tanrı edindiniz.

52- O davranışlarınızdan sonra şükredersiniz diye sizi affettik.

53- Doğru yolu bulasınız diye Musa'ya kitabı ve hak ile batılı ayıran hükümleri verdik,

54- Musa kavmine demişti ki: Ey Kavmim! Şüphesiz siz, buzağıyı tanrı edinmekle kendinize kötülük ettiniz. Onun için Yaradanınıza tevbe edin de nefislerinizi öldürün. Öyle yapmanız Yaratıcınızın katında sizin için daha iyidir. Böylece Allah tevbenizi kabul etmiş olur. Çünkü acıyıp tevbeleri kabul eden ancak O'dur.

"Musa'ya söz vermiştik…" Firavun hanedanına karşı mukavemet edip onları helak ettikten sonra "*kırk gece…"* söz verîştik. Bu kırk gecede her şeyden elini çekerek tamamen bize yönelecekti. Böylece, bu süre içinde tabii perdelerden sıyrılıp yükselecekti. Çünkü bu perdeler, kalbinin nur madeninden istifade etmesine engel oluyorlardı.

Bu arınma kırk gecede olacaktı. Kırk gece, bedeninin cenin olarak varoluş ve yaratılış suretiyle fıtrattan perdeleniş sürecine tekabül etmektedir. Nitekim hadiste şöyle buyrulmuştur: *“Allah Adem'in hamurunu kırk sabah eliyle yoğurdu.”* Bu sürede kalbinin vechindeki perde de kaldırıldı ve Tevrat'ın hikmeti kalbinden diline zuhur etti. Ama siz onun bir kenara çekilmesinin ve bir süreliğine ortadan kayboluşunun ardından eksik hayvani nefis buzağını tanrı edindiniz. “*Haksızlık ederek.”* İbadeti olması gereken yerden başka yere koymak suretiyle zulmettiniz. Asıl ibadet edilecek zatı bırakarak başkasına kulluk etme haksızlığını işlediniz.

Bu iğrenç fiilden ve çirkin zulümden sonra, Musa'nın yanınıza dönmesiyle birlikte tevbe etmeniz üzerine sizi affettik ki benim affımda somutlaşan nimetime şükredesiniz, bu nimetin münim'den (nimet verenden) olduğunu tasavvur edesiniz. Böylece, münimin sıfatının tecellisini kabul etme donanımına hazır olasiniz. Ayetin ikinci tevili ise şöyledir: Bedene taalluk ettiği, dolayısıyla ruhani kuvvetlerden oluşan kavminden perdelendiği zaman kalp Musa'sına kırk gece söz vermiştik. Bu süre, beden bünyesinin yaratıldığı süredir. Sonra siz, onun kaybolmasından ve çocukluk halinde gizlenmesinden dolayı buzağıyı tanrı edindiniz. Ama bu tapınmanın ardından gerçeğe ulaştığınız, arınıp soyutlanmak suretiyle kalp nuru zuhur ettiği için sizi affettik ki, bu arınma sürecinde sizi muvaffak kılma, sıfatlarımın yolunu izleterek kemalinizin sebeplerini hazırlama nimetime şükredesiniz.

Kalp Musa'sı, hidayetinin nuruyla yolunu bulasınız diye makuller kitabını, hikmet ve irfanı, hak ile batılı birbirinden ayıran hükmü getirince-birinci tevile göre ifadenin açıklamaya ihtiyacı yoktur-, nefsinize zulmettiniz, haklarını ve sevapla, sözü edilen tecellilerle ilgili paylarını kıstınız, eksilttiniz. O halde birinci perdeyi kaldırmak suretiyle Yaratıcınıza tevbe edin. Çünkü Yaratıcıdan söz edilmesi birinci perdeye delalet etmektedir. Riyazet kılıcıyla nefsinizi öldürün, paylarına engel olun, bağımsız olarak işlediği özel fiillerine mani olun. Hayat kaynağı ruhu mesabesindeki hevasını ezin. İkinci tevile göre, kalp kuvvetlerine ilham etti ki, siz nefse tapmak suretiyle haklarınızı eksilttiniz, kıstınız. Öyleyse, onun hidayet nuruyla yaratıcınıza dönün, tevbe edin. Riyazetle alışageldiğiniz şeyleri nefislerinizden alıkoyun. Hevanın galip gelmesi sonucu ona arız olan hayatına son vererek öldürün onu. Ta ki asıl hayatınızla yaşayasınız ve tevbeniz kabul edilsin.

55- Bir zamanlar: Ey Musa! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe asla sana inanmayız, demiştiniz de bakıp durur olduğunuz halde hemen sizi yıldırım çarpmıştı.

56- Sonra ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz.

57- Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik ve "verdiğimiz güzel nimetlerden yeyiniz"dedik. Hakikâtte onlar bize değil sadece kendilerine kötülük ediyorlardı.

Bir zamanlar: Ey Musa! Biz senin hidayetine gerçek imanla inanmayız, sen müşahede ve bizzat gözlemleme makamına erişmedikçe. Bunun üzerine sizi ölüm yıldırımı çarpmıştı. Bu ölümden maksat, zati tecellide fena bulmaktır. Siz bunu bekliyordunuz veya bizzat bakıp duruyordunuz.

Sonra biz, fena bulmanın ardından sizi gerçek hayatla dirilttik ki tevhid nimetine ve Allah'ta süluk mertebesine kavuşma bağışına şükredesiniz. Üzerinize sıfat tecellisinden oluşan bulutları göndererek sizi gölgeledik. Sıfat bulutları, bütünüyle yakıcı olan zat güneşinin önünde duran perdeler konumundadır. Üzerinize tevekkül, rıza, hikmet ve irfan bıldırcını ve hakiki ilimler gibi haller, zevk makamları indirdik ki, bunlar zevkin tadını ve nefsin kötü ahlaklarının bertaraf edilmesini birlikte kapsıyorlardı. Bunları, içinde süluk ettiğiniz sıfat çölünde rahmet rüzgârları ve ilahi nefhalar size doğru getiriyordu. Yiyin, bu güzellikleri alın. Ama onlar nefeslerinin sıfatları ile perdelenmek suretiyle bize zulmetmediler, bizim haklarımızı ve sıfatlarımızı eksiltmediler, aksine, nefislerini mahrum bırakmak ve hüsrana uğratmak suretiyle kendi haklarını eksilttiler. Bu açıklama iki tevil açısından geçerlidir. Hitap genel olmakla beraber, israiloğullarının içinden seçilen yetmiş kişiye özgüdür.

58- Bu kasabaya girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yeyin, kapısından eğilerek girin, "hıtta!"(Ya rabbi bizi affet) deyin ki, sizin hatalarınızı bağışlayalım; zira biz, iyi davrananlara fazlasıyla vereceğiz, demiştik.

"Bu kasabaya girin…demiştik." Müşahede makamı olan kutsal ruh bahçesine girin. Rızadan ibaret olan kapıdan girin. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Kaza ve kadere rıza göstermek, Allah'ın en büyük kapısıdır." Secde ederek girin. İki büklüm olarak ve boyun eğerek girin.

Çünkü size vasfi, fiili ve tahmili tecelliler varit olacaktır. *"hıtta! deyin."* Allah'tan, sıfatlarınızın, ahlakınızın ve fiillerinizin günahlarını dökmesini, düşürmesini talep edin. Ki sizin günahlarınızı, türlü hatalarınızı ve hallerinizin günahlarını bağışlayalım. Biz ihsan sahiplerine fazlasıyla vereceğiz. Yani müşahede edenlere. Ayette geçen "Muhsin" kelimesiyle müşahede edenlerin kastedildiğini Resulullah'ın (s.a.v) şu hadisinden anlıyoruz: "İhsan, Allah'a onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir." İhsanlarının sevabı, zatın ortaya çıkmasıdır. Ya da Allah'ta süluk etmeleridir ihsan.

59- Fakat zalimler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler. Bunun üzerine biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik.

"Fakat zalimler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler." Ruhsal hazlar arzusuyla Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlanmayı isteme dışında, nefsin hazlarından yararlanma arzusuyla onun sıfatlarıyla sıfatlanmayı istediler. Nitekim onların, kendilerine söylenen söz yerine "hinten simkasen" dedikleri rivayet edilir. Yani nefsin gıdasını istiyoruz. Bunun üzerine biz de özellikle zalimler üzerine ceza, azap, sıkıntı, darlık ve nefis zindanında karanlık, arzular ipine bağlanma tutsaklığı, heva kaydında tutulma perdelenmişliği, süfli maddeye sevgi beslemenin yoksunluğu ve zilletini, ruh seması cihetinden değişip zevale erme sonucunu, fasıklıkları yüzünden lütuf ve ruhtan alıkonmayı, yani kalbe itaat etmekten nefse itaat etme haline intikal etmeyi indirdik. Buna çok yakın olduğu için ikinci tevile gerek duymadık.

60- Musa, kavmi için su istemişti biz de ona: "Değneğinle taşa vur! " demiştik. Derhal on iki kaynak fışkırdı. Her bölük, içeceği kaynağı bildi. Allah'ın rızkından yeyin, için, sakın yeryüzünde bozgunculuk etmeyin, dedik.

"Musa, kavmi için su istemişti." Ruh semasından ilim, hikmet ve anlam yağmurlarının yağmasını istemişti. Bedene taalluku esnasında dayandığı, fikirle bir yerde sebat bulmasını sağladığı nefis asasıyla beyin taşına vurmasını emrettik. Beyin taşı aklın menşeidir. Ondan beş zahir ve beş batın duyu, nazari akıl ve ameli akıldan oluşan insani duygular sayısınca ilim sularından on iki kaynak fışkırdı. Nitekim, Hz.

Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Kim bir duyusunu yitirirse bir ilim yitirmiş olur.” Her grup içeceği kaynağı bildi. Her bilgi erbabı bu ilimden içeceği kaynağı bildi. Örneğin, sanat ehli ve bildikleriyle amel eden alimler ilmi akıl kaynaklarını, hekim ve arifler nazari akıl kaynaklarını, boyacılar görülen renkler kaynağını, musiki ehli olanlar sesler ilmi kaynağını bildiler, ondan istifade ettiler. İkinci tevili esas alırsak bu sefer karşımıza şöyle bir anlam çıkar: Kalp Musa’sına nefis asasını beyin taşına vurmasını emrettik. Ondan on iki kaynak fışkırdı. Bu kaynaklar yukarıda sözünü ettiğimiz duygulardır ki bunların her biri yine yukarıda sözü edilen on iki kuvvetten birine özgüdür. Bu on iki kuvvet de ruh Yakub’unun torunlarıdır. Her biri içeceği kaynağı bilmiştir. Allah’ın verdiği rızıktan yeyin, için. Yani yüce Allah’ın size rızık olarak verdiği ilimden, amelden ve hal ve makamdan yararlanın. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın, cahillik edip fesatta ileri gitmeyin.

61-Hani siz: Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz. Musa ise: Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi. İşte üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah’ın gazabına uğradılar. Bu musibetler, Allah’ın ayetlerini inkâra devam etmeleri, haksız olarak Nebileri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir.

“Bir tek yemekle yetinemeyiz…” İlim, marifet ve hikmet gibi ruhani gıda ile yetinemeyiz. Bizim için Rabbine dua et, Rabbinden bizim için iste, gıdalarımızı çoğaltsın, bollaştırıp gıda edinmeyi kolaylaştırsın. Nefislerimiz toprağında biten habis şehvetlerden, adi lezzetlerden, soğuk meyvelerden, kısacası nefsin payı ve azabı niteliğindeki her şeyden versin. Şehre inin. Beden şehrine. Orada istediğiniz şeyler var. Böylece şehvetlerin peşine düştükleri, kabuk ve dış görünüş hırsına sahip oldukları için üzerlerine zillet ve yoksulluk damgası vuruldu. Yani muhtaçlıkları sürekli oldu. Ve süfli cihette ikame etmeleri süreklilik kazandı. Uzaklık ve kovulma gazabına müstahak oldular. Bu azap onlara Allah’tan geldi. Çünkü Allah’ın ayetlerinden ve tecellilerinden perdelendiler. Ayetin geri kalan kısmı, ayrıca bir açıklamayı

gerektirmeyecek kadar açıktır. İkinci tevil açısından ayeti ele alırsak bu durumda şöyle bir anlam elde etmiş oluruz: Kendilerine yönelik sabit bir emir, kendilerini teşvik edici bir buyruk olmadan, bilakis sırf batıl duygularına uyarak kalp nebilerini öldürmeleri, kalp ve akıl emirlerine isyan etmeleri, bunların zahirine dayanarak azgınlık etmeleri nedeniyle üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu ve Allah'ın gazabına uğradılar.

62- Şüphesiz iman edenler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve sabilerden Allah'a ve ahiret gününe hakkıyla inanıp Salih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur. Onlar üzüntü çekmeyeceklerdir.

"Şüphesiz iman edenler…" taklidi iman ile inananlar, zahiri imana sahip olanlar ve Batını imana sahip olanlar ile makulattan perdelendikleri için akıl meleklerine ve vehmi ve hayali olgularla perdelendikleri için nefsani kuvvetlerin yıldızlarına tapanlar, bunlardan her kim gerçek anlamda Allah'a ve ahiret gününe iman ederse, tevhid ve kıyamet ilmine kesinkes kani olursa, Allah'ın huzuruna çıkarken kendisi için yararlı olanı, ahirette mutluluk sağlayacak şeyi bilirse, işte bu gibi kimseler için rableri katında fiil ve sıfat cennetlerinden oluşan ruhani baki sevaplar vardır. Fiillerinin akıbetlerinden dolayı korkmazlar ve sıfatlar tecellilerini kaçırmaktan dolayı da üzülmezler. Bu ayet, İsrailoğullarına yönelik hitabın ortasında yer almış bir ara açıklama niteliğindedir.

63- Sizden sağlam bir söz almış, Tur Dağının altında, size verdiğimizi kuvvetle tutun, onda bulunanları daima hatırlayın, umulur ki, korunursunuz, demiştik.

64- Ondan sonra sözünüzden dönmüştünüz. Eğer sizin üzerinizde Allah'ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı, muhakkak zarara uğrayanlardan olurdunuz.

"Sizden sağlam bir söz almıştık…" Burada ya ezeli önceki söz, ya da evrat kapsamında sonraki söz, yahut aklı deliller aracılığıyla fiil ve sıfat tevhidi üzerine onlardan alınan söz kastediliyor. Üzerinize beyin Tur'unu kaldırdık ki, manaları anlama ve kabul etmeniz mümkün olsun.

"Dedik ki: Tutun", yani size verdiğimiz Tevrat'ı veya hak ile batılı ayırma özelliğine sahip akıl kitabını ciddiyetle kabul edin, içindeki hikmetleri, marifetleri, ilim ve şeri hükümleri anlayın, ki şirkten, cehaletten ve fısktan sakınasınız.

Sonra süfli cihete yönelmek suretiyle bundan yüz çevirdiniz. Eğer Allah'ın size yönelik akıl hidayeti şeklindeki lütfü ve basiret ve şeriat nuru şeklindeki rahmeti olmasaydı hüsrana uğrayanlardan olurdunuz.

65- İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de, bu yüzden kendilerine: Aşağılık maymunlar olun! dediklerimizi elbette bilmektesiniz.

66- Biz bunu hadiseyi bizzat görenlere ve sonradan gelenlere bir ibret dersi, muttakiler için de bir öğüt vesilesi kıldık.

" …Azgınlık edenleri elbette bildiniz…" Bil ki: İnsanlar ihmal edilir, kendi hallerine bırakılır, tabiatlarıyla baş başa kalacak şekilde salıverilirlerse, azarlar, cismani lezzetlere dalar, zülmani bulutların içinde kaybolurlar. Çünkü bu hususta alışkanlık kazanma özellikleri vardır. İlk çocukluktan, küçük yaşlardan itibaren bu yöndeki eğilimleri gelişmiştir. Derken istidatları yok olur, insanlık mertebesinden aşağı düşer, başka aşağılık varlıklara dönüşürler. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Allah'ın lanetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar çıkardığı…"* (Maide, 60). Buna karşılık insanlar muhafaza edilir, şeri ve akli siyasetle gözetilirlerse, hikmet, adap, tehdit ve vaat esaslı öğütlerle terbiye edilirlerse yükselirler, nurlanırlar. Şair şöyle der:

Bu nefistir, eğer ihmal edilirse alçaklığı yol edinir

Ama erdemlere doğru yöneltirsen, parıldar.

Bu nedenle ibadetler öngörülmüş ve insanların bu ibadetleri belli vakitlerde tekrar etmeleri farz kılınmıştır. Ta ki gaflet vakitlerinde biriken tabiat tortuları, lezzet alma ve şehevi arzuları tatmin etme vakitlerinde arız olan meşguliyet karanlıkları dağılsın, huzurda olma nurunun etkisiyle içleri aydınlansın, nefis uçurumuna yuvarlanmaktan, tökezlenmekten kurtulup Hakk'a yönelme ile kalpleri hayat bulsun, ruhun ruhu ve vahdet sevgisi ile rahata kavuşup heva yalnızlığından ve kesret girdabından kurtulsunlar. Nitekim Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Bir namazdan sonra kılınan namaz, kişi eğer büyük

günahlardan kaçınmışsa, o arada işlenen küçük günahların kefaretidir." Görmez misiniz ki, büyük hadesetten ve cinsel birleşmeden sonra gusül, küçük hadesetten sonra da abdest almak suretiyle temizlenme emredilmiştir?! Dolayısıyla gece ve gündüz saatlerinde dünyevi işlerle meşguliyetten sıyrılma amacıyla beş vakit namaz emredilmiştir. Bu beş vakit namaz beş duyudan kaynaklanan kir ve tortuları giderir. Ki bunlar nefiste ilgili oldukları duyulara uygun olumsuz etkiler bırakırlar. Bu nedenle bir haftalık ayrılığa, türlü iş ve kazanç yollarıyla meşgul olma yalnızlığının, bedensel giysilerin ve nefsani arzuların karanlığına karşılık ibadete tahsis edilmiş bir günde toplanma öngörülmüştür ki, toplanma sıcaklığı ve ünsiyet ile ayrılık yalnızlığı ortadan kalksın, aralarında sevgi ve kaynaşma meydana gelsin, ibadet nurunun, Hakk'a yönelişin etkisiyle dünyevi işlerle meşgul olup Hakk'ı bir kenara bırakma karanlığı dağılsın, iç âlemleri aydınlansın. Dolayısıyla Yahudiler için haftanın ilk günü toplanma günü olarak tahsis edilmiştir. Çünkü onlar başlangıç ve zahir ehlidirler. Hıristiyanlara da ondan sonraki gün tahsis edilmiştir, bunun nedeni onların ahiret, ruhaniyet ve batın ehli olmaları ve bize oranla başlangıç ve zahirden geri kalmalarıdır. Müslümanlara da haftanın son günü tahsis edilmiştir. Yani Cuma günü. Çünkü Müslümanlar son Nübüvvet ehli olup ahir zamanda gelmişlerdir. Külli ve toplu birlik ehlidirler. Bu değerlendirme cumartesi gününün rivayette belirtildiği haftanın son günü kabul edilirse, cumartesi yedinci gün olarak belirginleşir.

Dolayısıyla bu tanzim Hak Teala açısından söz konusu olur. Çünkü Yahudilerin çağrısının esasını oluşturan his âlemi, âlemlerin sonuncusudur. Hıristiyanların çağrılarının temeli olan akıl âlemi ise âlemlerin ilkidir. Cuma günü de toplanma ve bitim günüdür. Bu sistemi ve denetimi gözetmeyen kimsenin istidat nuru ortadan kalkar, Cumartesi yasağını çiğneyenler gibi başka bir mahluka dönüştürülür. Cumartesi ehli denilen bu kimseler, o gün avlanmaktan, Cumartesi günü nefsani hazları derlemekten ve bunlara bürünmekten menedilmişlerdi. Fakat onlar bu yasağı çiğnemek için bir hileye başvurdular; denizin sahilinde havuzlar yapıp balıkların oralarda toplanmasını sağlayarak pazar günü avladılar.

Diğer bir ifadeyle haftanın sair günlerinde heyuli cürüm denizinin ve maddi cürümlerin sularını evlerinin havuzlarına doldurdular, onunla türlü yiyecekler, içecekler, lezzetler ve eğlenceler cemettiler. Böylece cumartesi günü onlar için bütün nefsani hazlar, paylar, haftanın diğer günlerinde kendilerine yetecek kadar birikti. Ki o günlerde kazançla, sanat ve meslekle ilgilenecek zaman bulabilsinler. Nitekim, bugün de Yahudiler ve çeşitli Müslüman gruplar böyle davranmaktadırlar. Fasıklıklarının büyük kısmı bu hususta gerçekleşmektedir. İşte bu cumartesi günü, gelenek haline getirdikleri bir yöntemdir. Bu da gösteriyor ki, huzurda oldukları bütün vakitlerde ilgileri dünyaya, nefis ve hevanın hazlarını talep etmeye yöneliktir. Nitekim, bugün nice Müslüman vardır ki bedeni mescitte, namazda olduğu halde kalbi pazarda alışveriştedir. Hatta böyle Müslümanlardan biri şöyle demiştir: "Ben bütün hesap listemi namazda çıkarırım." Yani, dünya ile meşgul olmaya ara verip namaza durduğum zaman kalbim, ticaretimin bilançosunu, alacaklarımın, borçlarımın listesini çıkarmaya başlar. İşte bu tavır, yüksek insani âlemden aşağı hayvani âleme yuvarlanmayı kaçınılmaz kılar. "*Kendilerine: aşağılık maymunlar olun, dedik."* ifadesinin anlamı budur. Yani, görünürde insana benzerler, ama insan değildirler. Aşağılıktırlar, uzaklaştırılmış ve kovulmuşlardır.

İnsanların dünya ve ahirette başka varlıklara dönüşmeleri inkârı mümkün olmayan bir haktır. Bu hususu dile getiren ayetler ve hadisler vardır. Bir ayette "*Aralarından maymunlar ve domuzlar çıkardı…"* (Maide, 60) buyurulmuştur. Resulullah efendimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "Bazı insanlar kıyamet günü öyle bir kalıp ve suret içinde haşredilirler ki, maymun ve domuz onların yanında güzel kalır."

Yine Resulullah'tan (s.a.v) şöyle rivayet edilmiştir: "On üç türlü mesh vardır." Sonra bu meshedilişlerin her birinin sayısını, bunu gerektiren amelleri, günahları ve meshediliş gerekçelerini açıklamıştır.

Kısacası bir kimseye hayvanlara özgü herhangi bir nitelik galip gelir, istidadını yok edecek şekilde kökleşir, karakterinde, tabiatında kalıcı bir yer edinerek artık özel sureti haline gelirse-tıpkı kaynağı kibrit madeni olan su gibi-, bu kimsenin karakteri, tabiatı, seciyesi o hayvanın karakteri, tabiatı ve seciyesi olur, nefsi söz konusu hayvanın nefsine dönüşür. Ölümden sonra ruhu bedenden ayrılınca ahiret âleminde karakterine uygun bir sıfata bürünür ve bu sıfat onun sureti olur. Allah bu gerçeği herkesten daha iyi bilir.

67- Musa kavmine: Allah bir sığır kesmenizi emrediyor, demişti de: Bizimle alay mı ediyorsun? demişlerdi. O da: Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım, demişti.

68- Bizim adımıza Rabbine dua et, bize onun ne olduğunu açıklasın, dediler. Musa: Allah diyor ki: O, ne yaşlı ne körpe; ikisi arasında bir inek. Size emredileni hemen yapın dedi.

69- Bu defa: Bizim için Rabbine dua et, bize onun rengini açıklasın, dediler. "O diyor ki: Sarı renkli, parlak tüylü, bakanların içini açan bir inektir" dedi.

70- Ey Musa! Bizim için, Rabbine dua et de onun nasıl bir sığır olduğunu bize açıklasın, nasıl bir inek keseceğimizi anlayamadık. Biz, inşallah emredileni yapma yolunu buluruz, dediler.

71- Musa dedi ki: Allah şöyle buyuruyor: O, henüz boyunduruk altına alınmayan, yer sürmeyen ekin sulamayan, serbest dolaşan, renginde hiç alacası bulunmayan bir inektir. "İşte şimdi gerçeği anlattın" dediler ve bunun üzerine kestiler, ama az kalsın kesmeyeceklerdi.

"Musa kavmine: Allah bir sığır kesmenizi emrediyor, demişti." Sığırdan maksat, hayvani nefistir. Bu hayvani nefsin boğazlanması ise, hevasının, tutkulu arzularının ezilmesidir. Çünkü heva ve heves nefsin hayatıdır. Yani riyazet bıçağının ağzıyla nefsi kesmek, diğer bir ifadeyle onu kendine özgü fiillerini ifa etmekten alıkoymaktır. "Sen bizimle alay mı ediyorsun?" dediler. "Sana itaat edelim ve sana boyun eğelim diye bizi hafife mi alıyorsun?" Nitekim, Firavun ile ilgili olarak, onun kavmini hafife alıp alay ettiği, onların da ona itaat ettiği belirtilmiştir. Bunun üzerine dedi ki: *"Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım."* Başkalarını küçümseyip alaya almaktan Allah'a sığınırım. Liderlik istemek cahillerin davranışıdır.

"Bizim adımıza Rabbine dua et, bize onun ne olduğunu açıklasın, dediler." Rabbine bizim adımıza, onun ne olduğunu sor. O yaşlı değildir, yani istidadını yitirmiş bir yaşa gelmemiştir. İnanış ve alışkanlıkların kök saldıkları kadar yaşamamıştır. Nitekim "Kırkından sonra sofu soğuk olur." denilmiştir. *"Ne de körpedir."* Kendisinden isteneni yerine getiremeyecek ve riyazete tahammül edemeyecek kadar istidadı eksik de değildir. Çünkü, tabii kuvvetler ona galiptir ve güç yetirecek

kapasitededir. "İkisinin arasında bir inek." Yukarıda anlatılanların arasında bir inektir. *"Sarı renkli…"* Cisimde nuranilik kesinlikle bulunmadığı için rengi siyahtır. Nefsin rengi ise bitkiseldir, yani yeşildir. Çünkü nuranilik onda zuhur eder. Siyahlığın ona galip gelmesi nuru idrak etmemesinden kaynaklanır. Cisme taalluk edişinin karasıdır nefse yansıyan. Çünkü kırmızı, beyaz renk ile siyah renk arasında, ikisinin karışımından ibaret bir renktir, ama siyah ton daha ağırlıklıdır. Ama insanda sarı renklidir nefis. Bunun nedeni de kalbin yanı başında, onun komşusu olduğunu idrak edişinin nuraniliğinin galip gelmesidir. Çünkü sarı renk, üzerine beyaz renk baskın gelmiş kırmızı renkten ibarettir. *"Parlak tüylüdür."* İstidadının saflığından, kalbin nurunun parıldayışının üzerine yansımasından dolayı rengi göz alıcı parlaklığa sahiptir. *"Bakanların içini açar."* İstidat nurunun gücünden ve parıldayışından dolayı bakanların içini açar. "Bakanlar" derken, istidatlara muttali olan kâmiller kastedilir. Çünkü kâmil insanlar, istidat ve basiret sahiplerini severler, onların huzurunda olmaktan zevk duyarlar. *"Nasıl bir inek keseceğimizi anlayamadık."* Çünkü, bu niteliklere sahip çok inek vardır. İstidat sahibi çok kimse vardır, ama her istidat sahibi talip değildir. Nitekim şöyle denmiştir: "Her tabiat, kabiliyet sahibi değildir. Her kabiliyet sahibi talip değildir. Her talip sabırlı değildir ve her sabreden de bulmaz." *"Biz, inşallah emredileni yapma yolunu buluruz."* Bu ineği kesmenin bir yolunu buluruz.

"*İnşallah…"* demeleri istidat sahibi olduklarının delilidir. Çünkü olayların Allah'ın dilemesine bağlı olduğunu, O'nun muvaffak kılmasıyla kolaylaştıklarını biliyorlardı. Bu yüzden Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Eğer (inşallah diyerek) istisna etmeselerdi, emredileni zaman durdukça gerçekleştiremezlerdi."

"Henüz boyunduruk altına alınmamıştır." Şeriatın emrine boyun eğip uymamıştır. Salih ameller ve ibadetlerle istidat yerini sürmemiştir. İçinde bil kuvve bulunan irfan ve hikmet ekinini sulamamıştır. Kesbi ilimler ve nüfuz edici fikirleri suyunu sunmamıştır. Çünkü bu tür sığırların boğazlanmaya ihtiyacı olmaz. *"serbest dolaşır (salmadır)"* Sahibi meraya serbestçe otlasın diye salmıştır. Kurallar, gelenekler, kanunlar ve adaplarla idare edilmemektedir.

"Renginde hiç alaca yoktur." Herhangi bir itikad ve mezhep onda kökleşmemiştir. Çünkü boğazlanmaya elverişli değildir. *"İşte şimdi gerçeği anlattın."* Kemale hazır, iştiyak duyan ve arzu eden kimsenin açıklaması gibi sabit gerçeği söyledin. "*Bunun üzerine kestiler, ama az kalsın kesmeyeceklerdi."* Çok soru sormalarından, meselede gereksiz abartmaya yeltenmelerinden, konuyu alabildiğine derinleştirmelerinden, kesilmesi istenen sığırın durumunu enine boyuna kurcalamalarından, konuya dair açıklama ile ilgili fuzuli söz söylemlerinden dolayı az kalsın kesmeyeceklerdi. Çünkü bu tavırları nefsin hızlı davranma eğiliminde olmadığını, riyazetten yüz çevirdiğini, fuzuli davranışların ona galip geldiğini, onların da kendilerinden isteneni yapmakta zorlandıklarını, geciktirdiklerini gösteriyordu. Nitekim Resulullah (s.a.v) öyle buyurmuştur: " Eğer ilk başta bulabildikleri herhangi bir sığırı kesselerdi, bu yeterli olacaktı. Ama onlar zorlaştırdılar, Allah da buna bağlı olarak yükümlülüklerini ağırlaştırdı." Yani fuzuli bir araştırmaya kalkmasalardı, gereksiz sorular sormasalardı, kendilerinden istenen görev bu kadar ağırlaşmayacaktı. Hemen görevi yerine getirmeye yeltenmeleri kabiliyetlerinin ve iradelerinin gücünü ortaya koyacaktı. Kolay idare edilir, rahat yönetilir olduklarını ifade etmiş olacaklardı.

Resulullah (s.a.v) "Sizden öncekiler çok soru sordukları için helak oldular." buyurarak gereksiz ve çok soru sormayı nehyetmiştir. Yüce Allah bir ayette şöyle buyuruyor: "*Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın."* (Maide, 101)

Bu olayla ilgili olarak şöyle bir kıssa anlatılır: İsrailoğullarından yaşlı bir adamın bu evsafta bir buzağısı dünyaya geldi. Yaşlı adamın küçük bir oğlu vardı. Buzağıyı alıp çocuğun yaşlı anasının yanına götürdü ve "buzağı şu çocuğundur. Onu meraya sal. Bakarsın çocuk buluğ çağına erince, işine yarar." dedi. Bu olay meydana gelip İsrailoğulları kırk sene boyunca bu evsafta bir sığır aramak durumunda kalınca, kadın gelişmeleri haber aldı ve oğluna babasının tavsiyesini hatırlattı. Çocuk artık büyümüş, gelişmişti. Çocuk meraya giderek sığırı bulup getirdi. İsrailoğulları, sığırı satın almak için onunla pazarlık ettiler. Yaşlı kadın sığırı satmasına engel oldu. Sonunda bir tulum dolusu altınla sığırı satın aldılar." Yaşlı adam ruhtur. Koca karı cismani tabiattır. Yaşlı adamın küçük oğlu, ruhun ürünü olan akıldır. Öldürülmüş genç kalptir. Ruh

yaşlısı nefis buzağını tabiat kocakarısına, büyüyünceye kadar tabii lezzetler merasında otlasın diye teslim etti. Ki akıl çocuğu, makul niteliklerini somut özelliklerinden çekip çıkarmak, akli ilimleri kazanmasını sağlayan güçlerden biri olup meradan edindiği fikir gücünü kullanmak suretiyle buluğ çağına erişince ondan istifade etsin. İsrailoğullarının kırk sene uğraşmaları, gerçek buluğ çağına kadar amellerle, adapla ve ahlaki meziyetleri bezenme ile Allah'a yönelik seyri gerçekleştirmeye ve kalbin arınmasına işarettir. Nitekim, yüce Allah bir ayette *"Güçlü çağına erip kırk yaşına varınca."* (Ahkaf, 15) buyurmuştur. İsrailoğullarının sığırı satın almak için pazarlık etmeleri şeri hidayet ve irade nuruyla aydınlanmış ruhani kuvvetleri talep etmeye, bunları vehme bulaşmış akıldan çekip alma isteğine işarettir. Aklın kıyasi makulelerle vehme kul olmasına, fikri olgularla aklın boyun eğdirilmesine, akli kıyaslarla şeri hidayet nurundan perdelenmesine ve şeri hükümlere bürünmemesine son verme isteğinin bir göstergesidir. Nitekim, durmadan soru sorup işi yokuşa sürmelerinin, ağırdan almalarının ve emri yerine getirme hususunda ayak sürtmelerinin sebebi budur. Kocakarının sığırı satmasına engel olması, tabiatın şeriata uymaya engel olmasına ve aklın da bu hususta tabiata destek olmasına işarettir. Çünkü akıl, dünya hayatının maslahatı ve geçim düzeyinin yükseltilip refaha kavuşturulması, hayatın bol ve geniş imkânlı olması hususunda şeriattan çok tabiatın tarafını gözetir. Kocakarının sığırı, tulumu dolusu altın karşılığında satması, boğazlanıp derisinin yüzülmesinden sonra yararlı şeri, akli ve ahlaki ilimlerle, dinin feri hükümleriyle süslenmesine ve suretinin akıl ve tabiata uygun şekilde bunları kapsamasına, akıl ve tabiatı hayatın maslahatını ve tabiatın arzularını elde etmek için kullanmak suretiyle onlardan yararlanmasına, sonra şeriatın izniyle helal yönden akli ameli istekleri karşılamasına, mübah bağlamında tasarrufta bulunmasına, kemalin elde edilmesinden ve sülukun tamamlanmasından sonra bolluk ve yararlanmaların her türlüsünden istifade edilmesine işarettir.

72- Hani siz bir adam öldürmüştünüz de onun hakkında birbirinizle atışmıştınız. Halbuki Allah gizlemekte olduğunuzu ortaya çıkaracaktır.

"Hani siz bir adam öldürmüştünüz de onun hakkında birbirinizle atışmıştınız." Burada, bir sığırı kesmelerinin emredilmesinin sebebine işaret ediliyor. Şöyle ki: İsrailoğullarından zengin bir adam vardı. Bu adamın genç bir oğlu vardı. Amcasının iki oğlu veya amcasının oğulları bu çocuğu öldürdüler, ki babasının mirasına konsunlar. Çocuğun cesedini İsrailoğullarının boyları arasındaki yolun üzerine bıraktılar. Bunun üzerine İsrailoğulları çocuğun öldürülmesi hususunda birbirlerini suçlayıp atışmaya başladılar. Derken, bir sığırın boğazlanmasına, boğazlanan sığırın etinden bir parçanın çocuğun cesedine surülmesine, dolayısıyla dirilip katilinin kim olduğunu söylemesine ilişkin emir varit oldu. Bu genç, irfan ve hikmet mallarına sahip zengin ruhun oğlu konumundaki kalptir. Onun öldürülmesi, gerçek hayatını sürdürmesine engel olunması, hayatının kaynağı olan gerçek aşkın içinden sökülüp alınması ve şehvet ve gazap kuvvetlerinin ona egemen kılınması anlamındadır. Çünkü şehvet ve gazap kalbin amcası olan hayvani nefsin oğullarıdır. Veya nefsin bütün kuvvetlerinin kalbe hakim kılınması kastedilmiştir. Ruh ve nefis, bir babadan, yani ruhu'l kuds adı verilen faal akıldan kaynaklanmaları, ondan doğmaları hasebiyle kardeştirler. Nitekim, bir hadiste bu bağlamda şöyle buyurulmuştur: "Halanız hurma ağacına ikramda bulunun. Çünkü o Adem'in yaratıldığı balçığın kalıntısından yaratılmıştır." Kâmil bitkisel nefis, insani nefsin halası ise hayvani nefis de halasıdır. Bu kuvvetler kalbi öldürdüler ki babasının mirası olan akli anlamları ve hikmetleri arzuları, kemalleri ve lezzetleri için türlü hilelerle, tuzaklarla ve fikir kurnazlıklarıyla kullanabilsinler. Sonra onu tutup ruhani ve tabii kuvvetlerin arasına attılar. Bu kuvvetlerin onun öldürülmesi hususunda birbirleriyle atışması, bu kuvvetlerden her birinin, bozgunculuk ve günahkârlığı diğer kuvvetin üzerine yıkmaya çalışması, yapıcılık ve suçsuzluğu ise kendine özgü kılması anlamındadır. Çünkü bu kuvvetler, faaliyetleri ve lezzetleri hususunda birbirleriyle çekişir, atışırlar ve her biri kendine uygun, kendisiyle örtüşen olgular aracılığıyla ötekisine uygun, ötekisiyle örtüşen olgulardan perdelenir. Dolayısıyla yapıcılığı, salahı kendinde, yıkıcılığı, bozgunculuğu da başkasında görür. *"Halbuki Allah gizlemekte olduğunuzu ortaya çıkaracaktır."* Sizin istila etmeniz suretiyle üzerini örttüğünüz kalbin nurunu ve hayatını ortaya çıkaracaktır.

73- Haydi, şimdi öldürülen adama, kesilen ineğin bir parçasıyla vurun, dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size ayetlerini gösterir.

"Haydi, şimdi öldürülen adama, kesilen ineğin bir parçasıyla vurun, dedik." İneğin kuyruğunu veya-kıssada anlatıldığı üzere-dilini öldürülen adama vurun ki dirilip size katilinin kim olduğunu söylesin. Kuyruğun (öldürülen adama) vurulması, nefsin öldürülüp en zayıf kuvvetinin geride bırakılmasına işarettir. Kuyruk nefsin sonudur ki, ondan sonra bitkisel nefis gelir. Ayrıca, dokunma duyusu gibi onunla bitkisel nefis ve diğer zahiri duyuları arasındaki bağlantıyı sağlar. Çünkü zahiri duyular nefsin kuyruğu hükmündedir. Buna karşılık kesilen sığırın dilinin öldürülen adama vurulması, ahlakının ve güçlerinin iptal edilerek dili olan fikrinin geride bırakılmasına işarettir. Bunlar iki ayrı yoldur. Biri riyazet (gazap ve şehvetin öldürülmesi) yoludur ki, tasavvufun izlediği yol budur ve bu yol güçlü, suçlu, müstevli ve azgın nefisler için daha elverişlidir. Diğeri ise tahsil etme ve ahlakı iptal etme yoludur. Alimler ve hukema bu yolu izler ve bu yol zayıf, saf, uysal ve yumuşak nefislere daha uygundur. Sığırın bir parçasıyla *"adama…vurun."* Bunun üzerine adam, şah damarından kanlar akar halde kalktı ve katilinin kim olduğunu söyledi. Yani gerçek hayata kavuşmuş olarak dirildi. Ama üzerinde öldürülmenin belirtileri vardı, çünkü bedenle ilintiliydi ve zorunlu olarak bedenin taleplerine bulaşmıştı. Böylece bedensel kuvvetlerin kendisini idrak etmesine engel olduğunu ve nurundan perdelediklerini bildi. "*Böylece Allah ölüleri diriltir."* İşte bu büyük diriltme olayı gibi Allah ölüleri gerçek ameli hayat bahşederek cehalet ölümünden diriltir. Düşünesiniz diye delillerini ve sıfatlarının alametlerini size gösterir.

74- Bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi vardır ki, içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fışkırır. Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir.

"Bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı." Bu olayın üzerinden uzun zaman geçtikten, ara dönem uzadıktan, toplumunuzda çeşitlenmeler birbirini izledikten ve çekişmeler art arda patlak verdikten sonra olaylara çokça karışmanın, bedensel lezzetlerle haşır neşir

olmanın, nefsani sıfatlara iyice bürünmenin sonucu kalpleriniz katılaştı. "*Artık kalpleriniz taş gibidir.*" İlmi nakıştan etkilenmediği için taş gibidir. Veya taştan *"daha katı"* demir vs. gibi bir şeydir.

Ardından yüce Allah, taşların onların kalplerinden daha yumuşak olduğunu açıklıyor ve bu bağlamda taşlarla ilgili üç duruma işaret ediyor. Bundan anlaşılıyor ki dört türlü kalp vardır: Bir tür kalp vardır ki ilahi nurla aydınlanmış, ona gömülmüştür. İlim denizine dalmış, batmıştır. Bu tür bir kalpten ilim nehirleri fışkırır. Ondan içen, ebedi hayata kavuşur. Öne geçen Allah ehlinin kalpleri gibi. Bu tür kalplere şu ifadeyle işaret edilmiştir: "*Taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar.*"

Bir tür kalp de vardır ki , ilmi kana kana içmiş, ezberleyip anlamıştır. İnsanlar da ondan yararlanır. İlimde derinleşen alimlerin kalpleri gibi. Bu tür bir kalbe de şu ifadeyle işaret edilmiştir: "*Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fışkırır.*"

Bir tür kalp de var ki, ürperir, boyun eğer, teslim olur ve itaat eder. Müslüman abidlerin ve zahidlerin kalpleri gibi. Bu tür kalplere de şu ifadeyle işaret edilmiştir: "*Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır.*" Bu tür kalplerin en basit hali, Allah korkusuyla yukarıdan aşağıya yuvarlanmaktır. Yani Allah'ın emrettiğine boyun eğmek, merkeze gayet akıcı bir şekilde meyletme özelliğine sahip olmaktır.

Geride ilimden asla etkilenmeyen, korku karşısında yumuşamayan, hidayetten yüz çeviren, büyüklenerek hevanın buyruklarına uyan, inatla karşı çıkan bir kalp kalıyor. Madenler içinde böyle bir kalbe benzetilecek bir şey bulunmaz. Çünkü, bütün madenler Allah'ın kendilerine yönelttiği emri derhal kabul ederler. Örneğin demiri ele alalım; çok sert olmasına rağmen istendiği zaman yumuşayıverir. Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın benim aracığımla gönderdiği hidayet ve ilim, bir arazinin üzerine yağan bol yağmura benzer. Bu arazinin bir kısmı elverişlidir, suyu kabul eder, bol çayır ve yeşil ot yeşertir. Bir kısmı çukur olduğu için suyu tutar. Böylece Allah insanları bundan yararlandırır. Ondan içerler, hayvanlarını ve ekinlerini sularlar, onunla tarlalarını ekerler. Diğer bir kısmı ise eğilimli olduğu için suyu tutmaz, dolayısıyla böyle yerde çayır bitmez. İşte dinde derin kavrayışa sahip olan, ilim

öğrenen ve öğreten kimse ile buna başını kaldırıp bakmayan ve benimle gönderilen Allah'ın hidayetini kabul etmeyen kimselerin durumu buna benzer." Resulullah (s.a.v) bu hadisinde son üç kalbi anlattı. Dördüncüsü ise Muhammedi kalptir.

"*Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir."* Bu ifade, kalpleri katılaşmış kimselere yönelik bir tehdit içermektedir. Yani Allah onlardan haberdardır, onları nurundan mahrum ederek kendi karanlıkları içinde bırakır. Bundan sonraki ayetlerin anlamı açıktır ve öncekilerin tevili mahiyetindedir.

75- Şimdi onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa ki, onlardan bir zümre, Allah'ın kelamını işitirler de iyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi.

76- İnananlarla karşılaştıklarında "iman ettik" derler. Birbirleriyle baş başa kaldıkları vakit ise: "Allah'ın size açtıklarını, Rabbiniz katında sizin aleyhinize hüccet getirmeleri için mi onlara anlatıyorsunuz; bunları düşünemiyor musunuz?" derler.

77- Onlar bilmezler mi ki, gizlediklerini de açıkça yaptıklarını da Allah bilmektedir.

78- İçlerinde birtakım ümmiler vardır ki, Kitabı bilmezler. Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunuyorlar.

"Umuyor musunuz?" ki sizin yol göstermenizle sıfat tevhidini benimsesinler?! Oysa onlardan bir zümre Allah'ın sıfatlarını kabul ederlerdi, sonra bunları kendi nefislerine nispet ederek tahrif yönüne giderlerdi. "*İyice anladıktan sonra."* Sıfat tevhidini bildikten sonra. Bizzat gözlemleyerek değil. "Bile bile…" Bunların Allah'ın sıfatları olduğunu biliyorlardı. Fakat tevhidleri meleke ve hal düzeyinde olmadığı, bilakis bilgi düzeyinde olduğu için, aklın kalbe egemen olmaktan gafil olduğu bir durumda nefisleri, ortaklık iddiasıyla bu sıfatları kendilerine nispet ederler.

79- Elleriyle bir kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için "Bu Allah katındandır" diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıklarından ötürü vay haline onların! Ve kazandıklarından ötürü vay haline onların!

"Elleriyle bir kitap yazanlara yazıklar olsun!" Kendisinde nefsin sıfatları geride kaldığı halde bunun farkında olmayana yazıklar olsun! Veya farkında olduğu halde hile yapan, ya da bunları açığa vurmayan, nefsiyle ve nefsinin sıfatları yapıp eden ve konuşan, sonra da nefsin hazlarından bir haz edinmek için bunların Allah katından olduğunu iddia edene yazıklar olsun! Daha doğrusu bu söz ve fiilin kendisi ve de Allah'a nispet edilişi nefis için tam bir haz ve daha güçlüsü olmayan bir günahtır.

Yukarıda ele aldığımız ilk üç ayeti uyarlama esasına dayanan ikinci tevil yöntemiyle yorumlamak mümkündür. Şöyle ki: Ey ruhani kuvvetler! Şu nefsani kuvvetlerin, sizin hidayetiniz ve boyun eğmeniz nedeniyle iman etmelerini umuyor musunuz? Oysa vehim ve hayal gibi onlardan bir zümre Allah'ın sözünü işitirler. Allah'tan kalbe varit olan manaları algılarlar, bunları iyice anladıktan sonra tecrübelilikten ve intikal çokluğundan dolayı tahrif ederek cüzlere böler ve onlarla ilgili cüzi hükümler verirler, tıpkı uykuda veya gerçek hayatta bazı olaylarla ilgili olarak yaptıkları gibi. Yani bunları oldukları gibi idrak ederler. Ama bunları tahrif etmeyi, bazı sonuçlara, benzerlere ve zıtlara intikalini de bilirler. Sizinle karşılaşıp yüz yüze geldiklerinde, sizin huzurunuzda idrak ettiklerinizi algıladıklarında, onların sizin için teşyi edildiklerini, yükseltildiklerini gördüklerinde benimser ve tasdik ederler.

Gaflet vakitlerinde baş başa kaldıklarında ise, Allah'ın kendilerine açtığı maddi, hayali ve mevhum idrakleri telkin etme hususunda birbirlerine engel olurlar ki bunları hüccet olarak kullansınlar ve rableri katında ruhaniyet huzurunda bunları delil kılsınlar. "*Onlar bilmezler mi ki, gizlediklerini Allah bilmektedir."* Kendileri idrak edip de sizden gizledikleri şeyleri. "*Açıkça yaptıklarını"* da bilmektedir. Sizi bunlara muttali kılar ve onlara karşı size yardım eder.

"*İçlerinde…"* Tabii kuvvetlerden idrak edilemeyen zahir duyular vardır ki, bunlar akli anlamlar kitabını bilmezler. Sadece lezzetlerine ve şehvetlerine dair beklentiler içinde olurlar. Kemal yolunda bunların kötü akıbetlerine ve zararlarına kani olmazlar. Aksine faydalı ve iyi şeyler olduklarını sanırlar.

80- İsrailoğulları: Sayılı birkaç gün müstesna, bize ateş dokunmayacaktır, dediler. De ki: Siz Allah katından bir söz mü aldınız-ki Allah sözünden caymaz-, yoksa Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

81- Hayır! Kim bir kötülük eder de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa işte o kimseler cehennemliktir. Onlar orada devamlı kalırlar.

82- İman edip yararlı iş yapanlara gelince onlar da cennetliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar.

"Bize ateş dokunmayacaktır." Ceza süresinin günahı işleme süresine eşit olduğuna inandılar. Günahın nefiste yerleşik, değişmez bir bozuk inanış, orada kök salmış bir karakter, nefsin zati niteliklerinden bir meleke haline gelmesi durumunda azabın ebediliğinin sebebi olacağını bilmiyorlar. "*Kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa"* ifadesinin anlamı da budur. Yani kötülük onu istila eder, bütünüyle kapsarsa. Giysiyi bütünüyle kaplayan siyah bir renk gibi. Eğer böyle olmasaydı itaat etmek de sevabın ebediliğine sebep olmazdı.

83- Vaktiyle biz, İsrailoğullarından: Yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve "insanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekatı verin" diye de emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, yüz çevirerek dönüp gittiniz.

"Vaktiyle biz, İsrailoğullarından… söz almıştık." Onlardan, tevhide bağlı kalacaklarına, tevhidin gereği olan davranışları sergileyeceklerine, rububiyet huzurunda bulunduklarını sürekli göz önünde bulunduracaklarına, rububiyetin zahiri niteliklerinde tecelli edişlerini müşahede edeceklerine ve bu müşahedenin hakkını vasıflarının zuhuruna uygun şekilde eda edeceklerine dair söz almıştık.

Rablık sıfatları ve sonuçları zahirde ve görünür âlemde ilk olarak anne ve baba üzerinde zuhur eder. Bu, aradaki münasebetten, terbiye unsurundan ve duygusal bağlılıktan kaynaklanır. Bunlar da rahmet sahibi Rabbin anne ve babada evlada karşı uyandırdığı duygulardır. Bu nedenle anne ve babaya iyilik etmek, Allah'a bidatten hemen sonra gelmelidir. Çünkü rububiyet, anne ve babada zuhur etmiştir. Ardından, yakın akrabalar gelir. Bunun nedeni de ilahi bağlılık ve rahmet

unsurunun kişiye nispetle onlarda zuhur etmiş olmasıdır. Arkasından, yetimler gelir. Çünkü yüce Allah, velayetini özel olarak onlara yöneltmiş ve onları diğer insanlardan daha üst düzeyde korumayı üstüne almıştır. Allah velisi, dostu olmayanın velisidir, dostudur. Ardından, yoksullar gelir, ki yüce Allah başkasının vasıtalığına baş vurmadan onların velayetini, gözetimini ve rızıklarını üzerine almıştır. Bundan sonra bütün insanlar gelir.

Çünkü onlar arasında genel bir rahmet duygusu vardır ve bu da rahmaniyetin gölgesidir. Şu halde, dereceleri, üstünlükleri mertebeler halinde emredilen iyilik, Allah'ın sıfatlarını mazharlarında gözetmek, tecellilerinin hukukunu ve ahkamını riayet etmek suretiyle kulluğu sırf O'na yönelik yerine getirmek anlamındadır.

84- Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık. Her şeyi görerek sonunda bunları kabul etmiştiniz.

"Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize dair sizden söz almıştık." Nefsin ihtiyaçlarını ve lezzetlerini elde etmek için gerçek hayatınızı ve özel fiillerinizi terk ederek nefsin özelliklerini ve sıfatlarını arzu etmek ve nefsin hevasına ve karakterine meyletmek suretiyle kan dökmeyeceğinize dair sizden söz almıştık. "*Birbirlerinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza"* dair sizden söz almıştık. Yani özlerinizi, kendinizi. Çünkü nefis "zat / öz" olarak da ifade edilir. "*Yurtlarınızdan…"* ruhani karargâhlarınızdan ve kutsi bahçelerinizden çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık. "*Kabul etmiştiniz."* Bu sözü ikrar ederek sonuçlarını kabul etmiştiniz. "*Her şeyi görerek…"* bunları yerine getirmenizi mümkün kılan ilk istidadınızın ve fıtri aklınızın kapasitesine tanıklık etmiştiniz.

85- Bu misakı kabul eden sizler, birbirinizi öldürüyor, aranızdan bir zümreyi yurtlarından çıkarıyor, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz. Onları yurtlarından çıkarmak size haram olduğu halde size esirler olarak geldiklerinde fidye verip onları kurtarıyorsunuz. Yoksa siz Kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvalık; kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir.

86- İşte onlar, ahirete karşılık dünya hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine yardım edilecektir.

"Bu misakı kabul eden sizler…" Fıtrattan kopan, asli istidat nurundan perdelenen sizler, azdığınız, heva ve hevesinize uyduğunuz için birbirinizi öldürüyorsunuz. İçinizden bir zümreyi saptırarak, yanlışa yönlendirerek, günah işlemeye ve hevanın peşinden koşturmaya teşvik ederek kadim, asli yurtlarından çıkarıyor, onlara karşı birbirinize yardım ediyor, onlar aleyhine günahta birbirine destek oluyorsunuz. Çirkin hayasızlıklar ve günahlar işliyorsunuz ki, onlar sizi görsünler de size uysunlar. Onlara karşı düşmanlık ediyorsunuz, insanlara zorbalıkla muamele ediyorsunuz ki, zulmünüz onlara kadar ulaşsın. Dolayısıyla, behimi ve yırtıcı gücün rezilliklerini onlara dayatıyorsunuz. Onları bu tür alçaklıkları işlemeye teşvik ediyorsunuz, bu tür rezaletleri onlara süslü gösteriyorsunuz. Nitekim tevhid ehli olduklarını iddia eden ve her şeyi mübah gören (ibahiye) bazı Müslüman grupların yöntemi de buna benzemektedir.

"Size esirler olarak geldiklerinde…" İşledikleri günahların kaydı ile bağlanmış, çirkin fiillerinin kabahati ile size geldiklerinde pişmanlık duyarsınız. Onları ve benzerlerinin akıllarını çelmenizden dolayı pişman olursunuz. Yaşadıkları utancı ve rezaleti görüp acırsınız ve "*fidye verip kurtarırsınız."* Hikmetli sözlerle, öğütlerle, akli ve ruhi lezzetlerin en yüce olduğunu, hevaya, nefse ve şeytana tabi olmanın sonunun vahim olduğunu, fiilleri itibariyle hayvanlara, haşerelere eş, vahşiliklerine ortak olmalarının yerilmeyi hakkeden, bir alçaklık olduğunu gösteren öğütlerle onları kurtarırsınız. Onlar da bu öğütlerin etkisiyle uyanırlar, kendilerine gelirler, o anda hevanın kaydından kurtulurlar. Benzeri bir durumu tevhid, irfan ve hikmet iddiasında bulunan kâfir bir zümrenin ve zümreye tabi olanların durumlarında gözlemlediğimiz gibi.

"*Yoksa siz kitabın bir kısmına mı inanıyorsunuz?"* Akıl ve şeriat kitabının söz ve ikrar olarak sadece bir kısmına mı inanıyorsunuz? Bu kısmı ikrar edip tasdik mi ediyorsunuz? Bu bir kısım, hevaya uymak, yerilmeyi gerektirir, büyük bir vebalı, helak ve hüsranı icap eder, demektedir. "*Bir kısmını da inkâr mı ediyorsunuz?"* Söz ve ikrar olarak tasdik ettiğiniz kısmı fiil ve davranış olarak inkâr mı ediyorsunuz?

Kitabın sizi nehyettiği şeylerden vazgeçmiyor musunuz? Kitabın nehyettiği, onların haram ve yasakları mübah ve helal saymalarıdır. "*Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında rüsvaylıktır.*" Dünya hayatında ve kıyamet gününde utanç verici duruma düşmek, zelil olmak, alçalmaktır. Yani dünyadan ayrıldığınızda, ki bu küçük kıyamettir, en şiddetli azaba duçar olacaksınız. Bu elem verici azap, onların, nefislerinde kök salmış karanlık, zulmet biçimleriyle cezalandırılmaları, bu kötülük ve zulmetlerin ateşiyle yakılmaları veya suretlerinin, biçimlerinin bütünüyle ters yüz edilmesinden, dolayısıyla musibetin kat be kat arttırılmasından ibarettir. *"Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir."* Bütün yapıp ettiklerinizi kaydetmiş, nefislerinize yerleştirmiş ve sizin aleyhinize olmak üzere yazmıştır. Nitekim, yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "*O gün Allah onların hepsini diriltecek ve yaptıklarını kendilerine haber verecektir.*" (Mücadele, 6) Bütün yapıp ettiklerini Allah kaydeder, ama onlar unuturlar.

87- Andolsun biz Musa'ya kitabı verdik. Ondan sonra ardı ardına Rasuller gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da mucizeler verdik. Ve onu, Ruhu'l-Kudüs ile destekledik. Gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir resul geldikçe, ona karşı büyüklük tasladınız. Rasullerden bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürdünüz.

88- "Kalplerimiz perdelidir" dediler. Hayır; küfür ve isyanları sebebiyle Allah onlara lanet etmiştir. O yüzden çok az inanırlar.

89- Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından, ellerindeki Tevrat'ı doğrulayan bir Kitab gelip de bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allah'ın laneti böyle inkârcılaradır.

90- Allah'ın kullarından dilediğine lutfuyla (kitab) ihsan etmesini kıskandıkları için Allah'ın indirdiğini inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir! Böylece onlar, gazap üstüne gazaba uğradılar. Ayrıca kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır.

91- Kendilerine: Allah'ın indirdiğine iman edin, denilince: "Biz sadece bize indirilene inanırız" derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Halbuki o Kur'an, kendi ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır. Onlara: Şayet siz gerçekten inanıyor idiyseniz daha önce Allah'ın Nebiylerini neden öldürüyordunuz? deyiver.

92- Andolsun, Musa size apaçık mucizeler getirmişti. Sonra onun ardından, zalimler olarak buzağıyı tanrı edindiniz.

93- Hatırlayın ki,Tur Dağının altında sizden söz almış: Size verdiklerimizi kuvvetlice tutun, söylenenleri anlayın, demiştik. Onlar: İşittik ve isyan ettik, dediler. İnkârları sebebiyle kalplerine buzağı sevgisi dolduruldu. De ki: Eğer inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor!

94- Şayet ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size aitse ve bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin, de.

95- Onlar, kendi elleriyle önceden yaptıkları işler sebebiyle hiçbir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir. Allah, zalimleri iyi bilir.

96- Yemin olsun ki, sen onları yaşamaya karşı insanların en düşkünü olarak bulursun. Putperestlerden her biri de arzular ki, bin sene yaşasın. Oysa yaşatılması hiç kimseyi azaptan uzaklaştırmaz. Allah onların yapmakta olduklarını eksiksiz görür.

97-De ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve müminler için de müjdeci olarak o indirmiştir.

98- Kim, Allah'a, meleklerine, Rasullerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olursa bilsin ki Allah da inkârcı kâfirlerin düşmanıdır.

99- Andolsun ki sana apaçık ayetler indirdik. Onları ancak fasıklar inkâr eder.

100- Ne zaman onlar bir antlaşma yaptılarsa, yine kendilerinden bir grup onu bozmadı mı? Zaten onların çoğu iman etmez.

101- Allah tarafından kendilerine, yanlarında bulunanı tasdik edici bir elçi gelince ehli kitaptan bir grup, sanki Allah'ın kitabını bilmiyormuş gibi onu arkalarına atıp terk ettiler.

"- Andolsun biz Musa'ya kitabı verdik.." ifadesiyle başlayan ve "*bilmiyormuş gibi…"* ifadesiyle son bulan bu ayetler grubunun anlamı açık ve malumdur. Bundan önceki açıklamalar bu ayetler grubunun anlamını belirginleştirmektedir. Ayetlerde sözü edilen Cebrail'in faal akıl, Mikail'in ise altıncı feleğin ruhu ve aklı olduğu açıktır, külli bitkisel nefsi

bahşeden ve kulların rızıklarıyla görevli olan da odur. İsrafil ise dördüncü feleğin ruhu ve aklıdır, külli hayvani nefsi bahşedendir ve onların idaresiyle görevlidir. Azrail, yedinci feleğin ruhudur ve bütün insanların ruhlarıyla görevlidir; ruhları ya bizzat ya da yardımcıları aracılığıyla kabzeder ve yüce Allah'a teslim eder.

102- Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tabi oldular. Halbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lakin şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Harut ve Marut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek, herkese: Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız, demeden hiç kimseye öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı!

"Tabi oldular…" Yahudiler ve ruhani kuvvetler, Süleyman'ın hükümranlığı veya ruh Süleyman'ı hakkında günahkâr inatçılardan ve güçlü şerlerden oluşan insan kökenli şeytanların, vehim ve hayallerden, ruhun nurundan perdelenmiş, aklın emrine başkaldıran, kalbe itaat etmemekte direten tahayyüllerden ibaret cin kökenli şeytanların sihir kitapları ve ilimleriyle ilgili söylediklerine uydular. Bunlar söz konusu sihirlerin Süleyman'ın ilmi olduğunu, Süleyman'ın bununla tahtı ele geçirdiğini, cinleri, insanları, kuşları bununla emri altına aldığını iddia ediyorlardı, bu bağlamda hilebazlık, göz bağcılık, vehimler, hayaller ve safsata esaslı bilgiler öğretiyorlardı. Oysa Süleyman bunların etkisini Allah'tan başkasına isnat etmediği için küfre sapmadı. Çünkü sihir küfürdür, etkiyi Allah'tan başkasına isnat etmek suretiyle Allah'ın etkinliğinden perdelenmedir.

"*Lakin şeytanlar kâfir oldular.*" Perdelendiler. Allah'tan başka müessir olmadığını bilmediler. İnsanlara sihri ve iki meleğe, yani nefse meyilleri olan nazari akla ve ameli akla indirilenleri öğretiyorlardı. Bunlar tabiat kuyusundan ters yüz olmuşlardı, çünkü nefis onları göğüs Babil'inde kendine çekmişti. Her iki tevile göre madde buharları ve hile kapsamına giren ilim ve amellerden, göz bağcılık ve tılsımlardan oluşan

şehvet ateşinin dumanları arasında ve dar bir mekânda azap görüyorlardı. Ama bunlar, içlerinde nur kuvveti ve melekutiliğin kalıntısı bulunduğu için hiç kimseye : Biz bir sınama aracıyız. Allah tarafından yöneltilen bela ve imtihanız, demeden bir şey öğretmezlerdi. Akli nurla durumlarına dikkâtleri çekiyorlardı. Sakın küfre sapmayın, diyorlardı. Yani bu ilimleri fesat ve haramlarda kullanmayın. Etkiyi ilmin kendisine isnat etmeyin. Ama insanlar onlardan, kalp ile nefsi, ruh ile nefsi birbirinden ayıran kalbi günaha bulandıran şeyler öğreniyorlardı.

"*Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler.*" Ancak Allah zarar vermesini irade ettiği zaman, yapmak istediğini yapabilir. Ama bu da büyücü için sınavın oranının artması anlamına gelir. Ki bu, onun küfrünü sürdürmesine dönük bir mühlet vermedir de. Görüşünün perdelenmesi anlamına gelir. Bu yüzden sihrinin tesirinin gerçek kaynağını bilemez.

"*Onlar kendilerine zarar vereni öğrenirler.*" Perdelenmeyi arttırmak, sapma eğilimini ve hevaperestliğin oranını güçlendirmek suretiyle kendilerine zarar verenleri öğrenirler. Perdenin kalkması, dolayısıyla bunun Allah'tan bir imtihan olduğunu görecek şekilde perdenin kaldırılması şeklinde yararlanmazlar, sihrin şerrinden kendilerini kurtarması için Allah'a sığınmazlar.

"*Sihri satın alanların ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler.*" Bunların ahiretten bir payları olmaz. Çünkü kendilerini bütünüyle nefse ve hevaya vermişlerdir. Sihri dünyalık kırıntıları ve nimetleri elde etmek uğruna kullanıyorlar.

103- Eğer iman edip kendilerini kötülükten korusalardı, şüphesiz, Allah tarafından verilecek sevap daha hayırlı olacaktı. Keşke bunları anlasalardı.

104- Ey iman edenler! "Raina" demeyin, "Unzurna" deyin. Dinleyin. Kâfirler için elem verici bir azap vardır.

105- Ehli kitab'dan kâfirler ve putperestler de Rabbinizden size hayır indirilmesini istemezler. Halbuki Allah rahmetini dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

"Eğer iman etselerdi…" Allah'tan kaynaklanan fiilleri görerek iman etselerdi "*kendilerini…korusalardı."* tesiri başkasına nispet etmekten ibaret şirkten sakınsalardı. "V*erilecek sevap…"* daimi ve kalıcı bir sevap "*Allah tarafından…"* ruhani nurlardan, fütuhi bağışlardan, kalbi hallerden, ilahi marifetlerden oluşan sevap daha hayırlıdır, keşke bunu anlasalardı.

106- Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unuttururrsak mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir.

107- Bilmez misin, göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümranlığı yalnızca Allah'ındır? Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

"Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırırsak…" Bir ayetin içerdiği hükmü yürürlükten kaldırır ve lafzını yerinde bırakırsak veya recm (zina edenlerin taşlanarak öldürülmesi) ayeti gibi içerdiği hükmü değil sadece lafzını yürürlükten kaldırırsak "*mutlaka daha iyisini getiririz."* Yani bu konuda ondan daha elverişli veya hayır ve iyilikte ona denk birini mutlaka getiririz.

Bil ki levh-i mahfuzdaki sabit/değişmez hükümler ya özel ya da genel niteliklidir. Özel nitelikli olanları ya şahıslara ya da zamanlara özgüdür. Resulün (s.a.v) kalbine şahıslara özgü bir hüküm nazil olunca, şahıslar durdukça hükmü baki kalır. Zamanlara özgü olanlar ise, söz konusu zamanların sona ermesiyle nesholur, ortadan kalkar. Bu zaman da Kur'an'daki nesihler gibi ister kısa olsun ya da önceki şeriatların içerdiği hükümler gibi uzun olsun. Ama bu durum, söz konusu hükümlerin levhi mahfuzda sabit/değişmez oluşlarıyla çelişmez. Çünkü levh-i mahfuzdaki sabitlikleri/değişmezlikleri bu niteliktedir. Genel nitelikli olanları ise zaman durdukça dururlar. İnsanın konuşması ve dik durması gibi.

"*Bilmez misin, göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümranlığı yalnızca Allah'ındır.?"* Ruhlar âlemi sekavitinin ve beden arzının mülkiyet ve hükümranlığı O'na aittir. O, kudret eliyle buralarda dilediği gibi tasarrufta bulunur. Daha doğrusu göklerin ve yerin tümü O'nun zahiri ve batınıdır. Dolayısıyla size yardım edecek, sizi edinecek O'ndan başka kimse yoktur.

108- Yoksa siz de daha önce Musa'ya sorulduğu gibi Rasulunuze sorular sormak mı istiyorsunuz? Kim imanı küfre değişirse, şüphesiz dosdoğru yoldan sapmış olur.

109- Ehl-i Kitaptan çoğu, hakikât kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

110- Namazı kılın, zekatı verin, önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı noksansız görür.

111- Yahudiler yahut Hıristiyanlar hariç, hiç kimse cennete giremeyecek, dediler. Bu onların kuruntusudur. Sen de onlara: Eğer sahiden doğru söylüyorsanız delilinizi getirin, de.

112- Bilakis, kim muhsin olarak yüzünü Allah'a döndürürse onun ecri Rabbi katındadır. Öyleleri için ne bir korku vardır, ne de üzüntü çekerler.

"Yoksa Rasulunuze sorular sormak mı istiyorsunuz?" Yoksa siz de, daha önce Musa'ya (a.s) sorulduğu gibi Rasulunuze maddi lezzetler, aşağılık nefsani şehvetlerle ilgili sorular mı sormak istiyorsunuz? Kim nuru karanlıkla değişirse, dosdoğru yoldan sapmış olur.

"*Yahudiler yahut Hıristiyanlar hariç, hiç kimse cennete giremeyecek, dediler."* Yahudiler: kendilerince kabul edilen cennete, yani zahir cennete ve fiiller ve nefis cennetinden ibaret olan mülk âlemine Yahudilerden başkası giremeyecek, dediler. Hıristiyanlar da, kendilerince kabul edilen cennete, yani batın cennetine ve sıfat cenneti ve kalp cenneti demek olan melekut âlemine Hıristiyanlardan başkası giremeyecek, dediler. Bu yüzden İsa (a.s) onları cennetlerine davet ederken şöyle demiştir: "İki defa doğurulmayan kimse, göklerin melekutuna giremez." İsa (a.s)'nın daveti semavataydı, yani ruhaniyet semasına yönelikti.

"*Bu onların kuruntusudur."* Sınırında durup perdelendikleri için ötesine geçemedikleri isteklerinin en son noktası budur. "*Delilinizi getirin, de."* Eğer bu iddianızda doğru iseniz, sizden başka kimsenin sizin cennetinize giremeyeceğine ilişkin delilinizi getirin. Aksine, delil sizi

çürütmektedir. Çünkü yüzünü, yani mevcut zatını bütün ayrılmaz özellikleri ve arazlarıyla zati tevhit şeklinde Allah'a teslim eden, bütün olarak mahv mertebesine erişen, Allah'ın zatında fena bulan, bu arada Muhsin niteliğine haiz olan, yani fenadan sonra beka ile hallerinde istikamet üzere olan, amellerinde rabbini müşahede eden, zati şühud makamından sıfati ihsan makamına dönen-ki böyle bir kimse istikamet ve ibadet nedeniyle hakkani varlıkla müşahede eder, nefsani varlıkla değil- kimsenin ecri rabbinin katındadır. Sözünü ettiğiniz cennet, daha saf ve daha lezzetli olarak onun için ecir olarak belirlenmiştir. Çünkü bu cennet, Allah indinde oluş makamına özgüdür. Yani sizin perdelendiğiniz müşahede vasfına haizdir.

"Öyleleri için ne korku vardır, ne de üzüntü çekerler." Yani sizin cennetlerinize ek olarak onlara bir ecir daha verilir ki, bu ecir, onların zatın perdelenmesinden ve baki varlıklarından ayrılmaz nefsin bekasından korkmamaları, fiil ve sıfat cennetler perdesinin ötesine geçmemek gibi durumla karşılaşmadıkları için bir şeyler kaçırmış olmaktan dolayı üzülmemeleridir, bunlardan lezzet almaları, dinlenmeleri, sürekli kalmaları ve zatın cemalini müşahede etmeleridir. Onlar zatın tecellisinden dolayı bunları terk etmiş olsalar da bunları da elde etmiş olurlar. En aşağı makamları zat cennetinin altındadır.

113- Hepsi de kitabı okumakta olduğu halde Yahudiler: Hıristiyanlar doğru yolda değillerdir, dediler. Hıristiyanlar da: Yahudiler doğru yolda değillerdir, dediler. Kitabı bilmeyenler de birbirleri hakkında tıpkı onların söylediklerini söylediler. Allah, ihtilafa düştükleri hususlarda kıyamet günü onlar hakkında hükmünü verecektir.

114- Allah'ın mescidlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır! Aslında bunların oralara ancak korkarak girmeleri gerekir. Bunlar için dünyada rezillik, ahirette de büyük azap vardır.

"Yahudiler: Hıristiyanlar doğru yolda değillerdir, dediler." Bunu söylemelerinin nedeni, kendi dinlerinin, onların dinlerine karşı bir perde oluşturmasıydı. Hıristiyanlar da Yahudiler doğru yolda değillerdir, dediler. Çünkü onlar da batından dolayı zahire karşı perdelenmişlerdir. Nitekim, Yahudiler de zahirden dolayı batına karşı perdelenmişlerdir. Bugün İslam bünyesinde ortaya çıkan mezheplerin durumu da buna

benzer. Üstelik, bunlar kitabı da okuyorlar. Ve kitapta önlerindeki perdeyi nasıl kaldıracaklarına, her din ve mezhepteki hak unsurunu nasıl göreceklerine dair yol gösterici bilgiler bulunuyorken! Bu din ve mezheplerin mensupları, resmi inanç sistemleriyle kayıtlı oldukları için, dinlerinin bünyesinde barındırdığı hak unsuru batıl olmaz. Bu dar görüşlülükte onlarla bilgi ve kitapları olmayan müşrikler arasında herhangi bir fark yoktur. Çünkü müşrikler de bu kitaplıların dediklerini diyorlar. Hatta müşrikler daha mazur bile sayılabilirler. Çünkü aleyhlerindeki tek kanıt akıldır. Bunların aleyhine ise hem akli hem de şeri delil vardır. Allah, büyük kıyamet koptuğu, Mehdi'nin (a.s) zuhuru zamanında zati vahdet ortaya çıktığı zaman onların ihtilaf ettiği hususlarla ilgili olarak aralarında hükmedecektir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Allah, kullarına inandıkları gibi tecelli edince Onu tanırlar. Sonra başka bir surette tecelli edince, Onu tanımazlar. O zaman hepsi sapar, Allah'ın diledikleri hariç perdelenirler. Bu sapmayanlar, resmi inancıyla kayıtlanmayan muvahhidlerdir.

"*Daha zalim kim vardır?"* Allah'ın bilindiği ve zati fena içinde secde edildiği mekânlar olan Allah'ın mescidlerinde veya Allah'a secde edilen mekânlar olan kalplerde Allah'ın özel ismi olan ismi azamının anılmasına engel olan kimseden hak bakımından daha noksan, nasip bakımından daha eksik kim vardır? Çünkü Allah ismi azamıyla ancak kalpte tecelli eder. Bu tecelli bütün sıfatlarla birlikte zatın tecellisidir veya özel isminin bütün hususiyetleriyle tecelli etmesidir. Yani iktiza ettiği ve kendine yaraşır kemaliyle tecelli eder. "V*e onların harap olmasına çalışandan"* soğuk taassuplarla oraları kirleten, temennilerin galip gelip istila etmesine neden olan kimseden daha zalimi var mıdır? Kavga gürültü çıkararak, hercümerce neden olarak, nefsani kuvvetler, şeytani etkenler ve vehimler arasında çekişmelerin meydana gelmesine yol açan fitneler çıkarmak suretiyle istidat sahibi ehlini oralardan çıkaran kimseden daha zalim var mı? "*Aslında bunların oralara ancak korkarak girmeleri gerekir."* Oralara korku içinde varmalıdırlar, boynu bükük bir vaziyette Hakk'ın oradaki tecellisi karşısında ürpermeleri gerekir. "*Bunlar için dünyada rezillik vardır."* Dinlerinin ve inançlarının batıl olduğunun, feshedildiğinin hak dinle anlaşılması suretiyle rezil ve zelil olmak vardır onlar için. Ezilmek, hasret içinde yanıp tutuşmak ve yenilmektir akıbetleri. *"Ahirette de büyük azap vardır."* Bu da batıl dinleriyle Hak'tan perdelenmeleridir.

115- Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (vechi) oradadır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti geniştir, O her şeyi bilendir.

"*Doğu Allah'ındır…*" Nur ve zuhur âlemi, diğer bir ifadeyle Hıristiyanların cenneti ve kıblesi -ki hakikâtte batınıdır-, Allah'ındır. "*Batı da…*" Zulmet ve gizlenme âlemi, diğer bir ifadeyle Yahudilerin cenneti ve kıblesi-hakikâtte zahiridir-, Allah'ındır.

"Nereye dönerseniz…" zahir veya batın hangi yöne dönerseniz dönün, Allah'ın yüzü (vechi), yani bütün sıfatları ile tecelli eden Allah'ın zatı oradadır. Veya müşahede ve fena halinizde cemal sıfatıyla kalplerinize zuhur etmek, onlara tecelli etmek suretiyle doğuş (işrak) Allah'ındır. Fenadan sonra beka bulmanız halinde celal sıfatıyla örtünmek, kalplerinizin sıfat ve zatlarıyla perdelenmek şeklinde batış (gurup) Allah'ındır. Bu durumda nereye dönerseniz, Allah'ın yüzü (vechi) oradadır. Sadece O'ndan başka hiçbir şey yoktur.

"*Şüphesiz Allah'ın rahmeti geniştir.*" Bütün varlığı kuşatmıştır, bütün cihetleri ve varoluşları kapsamıştır. Her bilgi ve malumu bilir.

116- "Allah çocuk edindi" dediler. Haşa! O, bundan münezzehtir. Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur, hepsi O'na boyun eğmiştir.

117- O, göklerin ve arzın eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol!"der, o da hemen oluverir.

"Allah çocuk edindi, dediler." Yani, Allah, kendisi dışında, özel, bizzat var olan bağımsız bir varlık meydana getirdi, dediler. O'ndan başkasının O'nun gibi ve türdaşı olması şöyle dursun, O'ndan başkasının "şey" olmasından dahi O'nu tenzih ederiz. Bilakis, göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur. Yani ruhlar ve bedenler âlemi O'nundur. Ki bunlar, O'nun batını ve zahiridirler. Nitekim, O'nun zatı, yüzü, sıfatları vs. vardır, deriz.

"*Hepsi O'na boyun eğmiştir.*" O'nun varlığı ile var olmuşlardır, O'nun fiiliyle yapıp etmektedirler. Zatları itibariyle yokturlar. İşte itaatin, kulluğun, O'nun hakkını eda etmenin son noktası budur. Çünkü mutlak varlık O'dur. O'nun dışında hiçbir şey olamaz. Muayyen varlıklar O'nun sıfatları ve isimleridir. Bunlar taayyun edişleriyle belirginleşip temayuz etmişlerdir. Zaten bunlar mümkün nitelikli, yoksal olgulardır. Akli değerlendirme açısından O'nun aynı değildirler. Akli değerlendirme,

bunları varlıklara ve mahiyetlere böler. Mahiyet ise varlık olmadan objeler dünyasında bir “şey” değildir. Ancak akıl ve akli tasavvurlar bağlamında O’nun batınıdır. Şu halde, O’ndan başkası değildir. Yani O’ndan başkası mevcut değildir ki, çocuğu, malulu, mahluku… ya da dilediğin adı koy, olabilsin.

“*O, göklerin ve arzının eşsiz yaratıcısıdır.”* Göklerinin ve arzının yoktan varedicisidir. Öncesinde örnek alacağı bir madde veya bir müddet olmaksızın meydana getirmiştir. Bilakis, bütün bunlar O’nun zatının gölgeleri, alimliğinin menşeidirler. Onun nurani ismiyle nurlanmışlardır. O’nun harici varlığıyla mevcutturlar. Eğer yakinilik açısından imkân cihetleri ve akıl itibarları olmasaydı, bunların varlığı kesinlikle tasavvur edilmezdi. Çünkü O’nsuz, hiçbir şeydirler. Dolayısıyla yakın ve eş olarak O’nunla beraber bir varlık yoktur. Aksine, bütün varlıklar O’nun varlığıyla gerçekten varolmuşlardır. Tasavvur olarak O’ndan başkası olamaz. Böyle bir tasavvur sadece akli itibar açısından söz konusu olabilir. Bunlar taayyun edişleri itibariyle mahluk, hakikâtleri itibariyle haktırlar.

“*Bir şeyi dilediğinde…”* var olmasına hükmettiğinde ona sadece “ol!” der, o da hemen oluverir. Yani O’nun iradesi taalluk etmedikçe hiçbir şey olamaz. Araya zaman aralığı girmeden, bir şeyin tavassutu söz konusu olmadan oluverir, iradesi taalluk edince bir şeye. Bilakis aynı anda oluverir. Bu irade O’nun sözüdür. Yoksa ortada ne bir söz olurdu ne de bir ses.

118- Bilmeyenler dediler ki: Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir ayet gelmeli değil miydi? Onlardan öncekiler de işte tıpkı onların dediklerini demişlerdi. Kalpleri nasıl da birbirine benzedi? Gerçekleri iyice bilmek isteyenlere ayetleri apaçık gösterdik.

119- Doğrusu biz seni Hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.

120- Dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hıristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır. De ki: Doğru yol, ancak Allah’ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah’tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

121- Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler onu, hakkını gözeterek okurlar. Çünkü onlar, O'na iman ederler. Onu inkâr edenlere gelince, işte gerçekten zarara uğrayanlar onlardır.

122- Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi cümle âleme üstün kılmış olduğumu hatırlayın.

123- Ve bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası namına bir şey ödeyemez, hiç kimseden fidye kabul edilmez, hiç kimseye şefaat fayda vermez. Onlar hiçbir yardım da görmezler.

124- Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti. "Soyumdan da" dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez buyurdu.

"Bilmeyenler dediler ki…" Tevhid ilmini bilmeyen müşrikler "Allah bizimle konuşmalı veya bize bir ayet (mucize) indirmeli değil miydi? dediler. Tevhid ilmini, Allah'ın kelamını ve ayetlerini bilmeme hususunda kalpleri birbirine benzedi. Çünkü Allah'ın kelamını ve ayetlerini bilmek tevhidi bilmenin bir parçasıdır.

Daha önce tevhidin delillerini ve yakin ehli ile konuşmanın keyfiyetini açıklamıştık. "*Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin."* Onların perdelenmiş olmalarından sen sorumlu tutulmazsın. Onları cehennemin karanlıklarından kurtarmak senin görevin değildir. Senin görevin, müjde ve uyarı ile onları Hakk'a davet etmendir.

"*De ki: Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur."* Yol, Hakk'a özgü vahdet yoludur, başkası değil. Nitekim, Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:" Sağ ve sol karanlıktır. Açık olanı orta yoldur." "*Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan."* Sana gelen tevhid ve irfan ilminden sonra onların arzularına uyarsan "*Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır."* Bu bağlamda O'ndan başkasının olması imkânsızdır.

"Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle sınadı." Kalp, sır, ruh, hafa (gizlenme), vahdet, haller ve makamlardan oluşan ruhani mertebelerle ve bu mertebelerde tanımlanan teslim, tevekkül, rıza ve bunlara dair ilimlerle onu sınadı. İbrahim, Allah'a ve Allah içinde süluk edip fena bulmak suretiyle bu sınavı tamamladı.

“*Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti.”* Fenadan baki kılarak ve Hak’tan halka döndürmek suretiyle. Onlara imamlık edecek, yollarımı izlemeyi onlara göstereceksin. Onlar da sana uyarak doğruyu bulacaklar. “*Soyumdan da, dedi.”* Benim zürriyetimin bir kısmını da imam yap, dedi. Allah: İçlerinden zalimler de çıkar “*Ahdim zalimlere ermez.”* Onlar benim halifelerim olamazlar. Zalimleri imam yapacağıma dair ahit vermem.

125- Biz, Beyt’i insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail’e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rüku ve secde edenler için Evim’i temiz tutun, diye emretmiştik.

“Biz, Beyt’i insanlara toplanma mahalli kıldık.” İnsanlar için dönüp barınma yeri, “*güvenli yer…”* güvenli bir mekân kıldık. Ya da insanlar için güvenlik ve selamet sebebi kıldık. Oraya varmak ve orada durmak suretiyle güven bulurlar. Nefsin sıfatlarının verdiği gailelerin sırrından, tabii kuvvetlerin azdırıcı baştan çıkarıcılığından ve ifsadından, vehim ve hayal şeytanlarının telkin ettikleri asılsız kuruntulardan, saptırmalarından ve hilelerinden emin olurlar. “*İbrahim’in makamında…edinin.”* İbrahim’in ruh ve dostluk makamında “*bir namaz yeri”* edinin. Hakiki namaz için bir yer tutun. Hakiki namaz, ilahi müşahede, vuslat ve zevki dostluk makamı demektir.

“*İbrahim ve İsmail’e…emretmiştik.”* Onlara kalp evini, nefsani sözlerin kirlerinden, pisliklerden, şeytanların vesveselerinden, heva ve heves etkenlerinin tortularından, kuvvetlerin sıfatlarının pisliklerinden temizleyip tavaf edenler, yani kalbin etrafında dönen özlem içindeki salikler, fiiller tevhidi dediğimiz tevekkül ile kalbin makamına kavuşanlar olarak tanımlanan kendilerini ibadete verenler, nefsin türlü tavırlarından ve telkinlerinden arınmış olarak orada ikamet edenlere, rüku edenlere, yani boyun eğen, sıfat tecellileri makamına ve rıza mertebesi kemaline ulaşan, vahdette fena bulan secde edenler için hazırlayın.

126- İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah’a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. Allah buyurdu ki: Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!

"İbrahim demişti ki: Ey Rabbim! Burayı…yap." Kalbin haremi olan göğsü, nefsin sıfatlarının istilasına, lanetli düşmanın gafil avlamasına karşı emin bir şehir yap. Halkını bedensel kuvvetler cinlerinin kapıp götürmelerine karşı koru. "*Halkını rızıklandır.*" Ruh irfanının meyveleriyle veya ruhun hüküm ve nurlarıyla rızıklandır. "*Onlardan Allah'a ve ahiret gününe inananları…*" Onlardan Allah'ı birleyen ve ahirete iman edenleri. "*Allah buyurdu ki: İnkâr eden…*" Göğüs şehrinde yaşayıp da perdelenen, kalıbı göğüs olan ilimle örtüldükleri için sınırlarını aşıp ayn makamına ulaşamayanları da "*az bir süre faydalandırırım.*" Akli anlamlardan, yaşayacakları kadar ruh âleminden üzerlerine inen külli malumatlardan yararlandırırım.

"Sonra onu cehennem azabına sürüklerim." Yoksunluk ve perdelenmişlik ateşine sürüklerim. "*Ne kötü varılacak yerdir orası!*" Noksanlıkları nedeniyle azaba duçar olmaları, yoksun bırakıldıkları için elem çekmeleri ne kötü bir akıbettir.

127- Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor, (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.

128- Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.

129- Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir Rasul gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.

130- İbrahim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu dünyada seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir.

131-Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Âlemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti.

132- Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakub da: Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz, dedi.

133- Yoksa Yakub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman Yakub oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak Ona teslim olmuşuzdur, dediler.

"Bir zamanlar İbrahim… Beytullah'ın temellerini yükseltiyordu" Bir görüşe göre Kâbe, Adem (a.s) zamanında gökten indirildi. O zaman biri doğuya biri batıya bakan iki kapısı vardı. Adem (a.s), Hindistan'dan Kâbe'ye hac ziyaretinde bulunmak üzere geldi, melekler onu kırk fersah yürüyerek karşıladılar. Adem (a.s) Kâbeyi tavaf ederek içine girdi. Sonra Kâbe, Nuh (a.s) tufanı sırasında göğe kaldırıldı. Ardından İbrahim (a.s) zamanında bir kez daha indirildi. İbrahim, Kâbe'yi ziyaret etti, temellerini yükseltti, iki kapısından birini kapatarak geriye tek kapı bıraktı. Bazıları şöyle anlatmışlardır: Sonra Mekke yakınlarında bulunan Ebu Kubeys Dağı sarsılıp yarıldı ve içinden Haceru'l Esved çıktı. Haveru'l esved, cennet yakutlarından beyaz renkli bir yakuttu. Cebrail onu indirmişti ve Tufan günlerinden İbrahim (a.s) zamanına kadar Ebu Kubeys Dağında saklı kalmıştı. İbrahim, bu taşı Kâbe'deki yerine koydu. Sonra günahkarların (hayızlı kadınların) el sürmelerinden dolayı karardı.

Açıklaması: Haceru'l Esved'in Adem (a.s) zamanında inmiş olması, Adem'in var olmasıyla birlikte kalbin onun zamanında ortaya çıkmasına işarettir. Biri doğuya biri batıya bakan iki kapısının olması mebde ve mead (yaratılış ve ahiret) ilminin, nur âlemi ve zulmet âlemi marifetinin-tevhid ilmi değil- onun zamanında zuhur etmesine işarettir. Hind topraklarından onu ziyarete gelmesi, cismani karanlık tabiat âleminden kalbin makamına, diğer bir ifadeyle tekvin ve itidale yönelmesi anlamındadır. Meleklerin onu karşılamaları hayvani ve bitkisel kuvvetlerin bedene taalluk etmesine, kalbin etkilerinden önce bu kuvvetlerin etkilerinin bedende, bünyesinin oluştuğu, balçığının yoğrulduğu kırk günde zuhur etmesine işarettir. Ya da seyr ve süluk ile zülmani nefis âleminden kalbin makamına yönelmesine işarettir. Meleklerin onu karşılaması nefsani ve bedensel kuvvetlerin onu, güzel ahlakı, erdemli melekeleri kabul edip benimsemelerine, bu faziletlerde yoğrulmasına, kalp makamına erişmeden önce makamları aşmasına yönelik bir işaret mahiyetindedir. Beyt'i tavaf etmesi, çeşitlenme ile birlikte kalp makamına ermesine işaret etmektedir. Oraya girmesi, oraya

yerleşmesine ve doğrulmasına işarettir. Kâbe'nin tufan vakti semaya yükseltilmesi, Nuh (a.s) zamanında hevanın ve cehalet tufanının baskın gelmesinden dolayı insanların kalp makamından perdelenmelerine işarettir. Kâbe'nin dördüncü semada, yani âlemin kalbi konumundaki Beytu'l Ma'mur'da kalması ve İbrahim (a.s) zamanında bir kez daha yeryüzüne inmesi, İbrahim (a.s) zamanında onun yol göstericiliğiyle insanların kalp makamına hidayet edilmiş olmalarına işarettir. İbrahim'in (a.s) Kâbe'nin temellerini yükseltmesi ve diğer kapıyı kapatıp geriye bir tek kapı bırakması, kalbin, İbrahim'in (a.s) kalp makamından ruh makamına, yani sır makamına süluk etmesini algılaması, mertebelerinin yükselmesi ve tevhid makamına ulaşması anlamındadır. Çünkü İbrahim (a.s), üzerinde zati tevhid zuhur eden ilk kimsedir. Nitekim şöyle demiştir: "*Ben hanif olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.*" (Enam, 79)

Haceru'l Esved (karataş), ruha işarettir. Ebu Kubeys Dağının sarsılıp yarılması ve Haceru'l Esved'in bunun neticesinde ortaya çıkması, ruhun riyazet ile zuhur etmesine, ruhun zuhur etmesi için beden organlarının tefekkür ve ibadetle hareket ettirilmesine işarettir. Bu yüzden "orada saklı kaldı" denilmiştir. Yani ruh bedenle örtüldü, demek isteniyor. Hayızlı kadınların dokunması sonucu Haceru'l Esved'in kararması, nefsani kuvvetlerin kalbe galip gelip istila etmesi ve kalbin ruh cihetindeki nurani yüzünü karartması neticesinde gizlenip bulanmasına işarettir.

İsmail (a.s) da cümle içinde Kâbe'nin temellerinin yükseltilmesi bağlamında İbrahim'e (a.s) atfedildiği için bir muvahiddi.

"*Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl.*" (Sana teslim olmuş Müslümanlardan eyle.) Bizi nefislerimizle baş başa bırakma. Ki nefsimize teslim olmayalım. Aksine, seninle ve senin kılmanla sana teslim olan Müslümanlardan olalım. "*Rabbimiz! Onlara, içlerinden bir Resul gönder.*" Muhammed'i (s.a.v) gönder. Bu yüzden Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ben İbrahim'in duası, İsa'nın müjdesi ve annemin rüyasıyım. Annem rüyasında kendisinden bir nurun çıktığını ve bu nurun Şam saraylarını aydınlattığını görmüştü." "*İbrahim'in dininden kim yüz çevirir?*" Tevhid dininden "*kendini bilmezlerden başka*" kim yüz çevirir? Akıl nuruna karşı bütünüyle perdelenen, nefsinin zulmet

makamında kalan kimseden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Kendi içinde temyiz yeteneğini yitirmiş ve nefsinde alçaltıcı unsurlardan sıyrılıp yükselemeyen kimseden başkası İbrahim'in (a.s) tevhid dininden yüz çevirmez.

"*Andolsun ki, biz onu seçtik.*" Ezeli öncelikte onu sevilen ve irade edilenlerden kıldık. Tevhide fena halinde onu seçtik. "*Şüphesiz o ahirette de…*" fena sonrası beka halinde de nizamı yürütme ve türü tekmil etmeye elverişli istikamet ehli kimselerdendir.

"*Rabbi ona: Müslüman ol, demişti.*" Allah'ı birle, zatını Allah'a teslim et. Yani onu ezelde, teslim olmuş, birlemiş, âlemlerin rabbine boyun eğmiş, onda fani olmuş ilk saftakilerden kıldı. "*Bunu vasiyet etti.*" Tevhid sözünü "*İbrahim oğullarına…Yakub oğullarına…*"Yakub da İbrahim'i örnek alarak oğullarına şöyle vasiyet etti: "*Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti.*" Muvahhid'in uyduğu dinini sizin için seçti. Onun bundan başka dini olmadığı gibi başka zat da yoktur. Dini Allah'ın dini, zatı da Allah'ın zatıdır. "*Ölünüz…*" ancak bu dine bağlı kimseler olarak ölünüz. Cehalet ölümü olan tabii ölümle ölmeyin. Aksine, nefsinizle ölün ve Allah ile ebedi dirilin. Bedensel ölüm size bu hal üzere iken gelsin.

134- Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.

"Onlar bir ümmetti, gelip geçti." Taklitçi olmayın! Dinde sırf taklitle yetinmeyin! Çünkü, sırf nakle güvenilmez. Bir kişi için kazandığı ilim ve amelden, inanç ve hayat tarzından başka bir şey yoktur. Kimse bir başkasının inancıyla veya ameliyle cezalandırılmaz. Basiret sahibi olun, kesin inanca ulaşmaya çalışın ve bu kesin inanca dayalı olarak amel edin.

135- Yahudi ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, hanif olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi.

136- "Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve esbata indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlere Rableri tarafından diğer Nebilere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk" deyin.

137- Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; dönerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.

138- Allah'ın rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz.

139- De ki: Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz olduğu halde, O'nun hakkında bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız size aittir. Biz O'na gönülden bağlananlarız.

140- Yoksa siz, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve esbatın Yahudi, yahut Huristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah tarafından kendisine bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.

141- Onlar bir ümmetti; gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da size aittir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.

"Yahudi ya da Hıristiyan olun." Kendi diniyle perdelenen herkes, başkasının değil sadece kendi dininin hak olduğunu sanır. "*De ki: Hayır! İbrahim'in dini…"* Çünkü mutlak hidayet bütün dinleri kapsayan ve her türlü perdeyi kaldıran tevhiddir. Nitekim bu anlamı vurgulamak maksadıyla hemen sonrasında "*Biz, Allah'a…iman ettik, deyin."* buyrulmuştur. "*Onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeyiz…"* Bazısının dinini olumsuzlayıp iptal ederken, bazısının dinini ispat edip hakikât olduğunu söylemeyiz. Aksine hepsinin hak üzere birleştiklerini, tevhidde ittifak ettiklerini söylüyoruz . Tümünü içeren tevhide iman etmek suretiyle hepsinin dinini kabul ediyoruz.

"Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa…" Her dini ve mezhebi kapsayan tevhide iman ederlerse "*doğru yolu bulmuş olurlar."* mutlak olarak hidayete ermiş olurlar. Yani bütünüyle doğru yola girerler. "*Dönerlerse mutlaka…"* dinin sadece bir kısmı üzere olurlar, hidayetin bir parçasını benimserler, dolayısıyla dinde sizden ayrılırlar.

"*Allah'ın verdiği renk…"* Allah'a iman ettik ve bu rengi Allah bize verdi. Çünkü her inanç ve mezhebin mensubunun içi inancının, dininin ve mezhebinin rengiyle boyanmıştır. Değişik dinlere göre ibadet edenler niyetleriyle boyanmışlardır, imamlarının ve önderlerinin boyasıyla şekillenmiş olarak mezheplerini sürdürürler. Filozoflar akıllarının rengiyle

boyanmışlardır. Hevalarının peşinden gidenler, bidatçılar hevalarına ve nefislerinin arzularına göre bölünmüşlerdir. Muvahhidler ise özellikle ve sadece Allah'ın rengiyle boyanmışlardır. Bundan daha güzel bir renk olmadığı gibi ondan başkası da olamaz.

Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah mahlukatı bir karanlıkta yarattı, sonra üzerlerine nurunu serpti. Bu nur kime isabet ettiyse hidayete erdi, kime isabet etmediyse saptı." İşte bu nur, ayette sözü edilen renktir.

142- İnsanlardan bazı beyinsizler: "Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları çeviren nedir?" diyecekler. De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir.

"İnsanlardan bazı beyinsizler…diyecekler." Bu gibi insanlar, akılları İslam dininin hakikâtini idrak etmeye yetmediği için "beyinsizler" ve "hafif akıllılar" olarak isimlendirilmişlerdir. Akılları İslam'ın izlediği yolun hak olduğunu idrak edecek ve bununla mutmain olacak düzeyde değildir. Bu yüzden, tevhid hususunda birleşseler de ve Müslümanlar sırf ihlası temsil etseler de bunlar, Allah hakkında müslümanlarla tartışmaktadırlar. Eğer Hakkı idrak edebilselerdi, Müslümanların ihlas esaslı tevhid inançlarını da idrak edeceklerdi, dolayısıyla artık Müslümanlarla tartışmayacaklardı. Eğer akıl kapasiteleri geniş ve yetkin olsaydı, ayetlerin içerdikleri delilleri algılar, her din ve her mezhepteki hak unsurunu kavrarlardı. O takdirde bir bakıma ruh konumundaki söz konusu hak din ile o dinin mensuplarının dinin içine karıştırdıkları batılı birbirinden ayırırlardı. Özellikle, İslam dininin ayrıcalığını fark ederlerdi. Çünkü İslam'ın tamamı haktır, daha doğrusu hakların hakkıdır. Bu yüzden Müslümanlar vasat ümmet kılınmışlardır. Değişik ümmetler arasında adil, erdemli, onlara örnek ümmet kılınmışlardır.

"Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları çeviren nedir?" bu beyinsizler, hafif akıllılar böyle diyorlar, çünkü kendileri bir cihetle kayıtlıdırlar ve kayıtlı olandan başkasını da algılayamazlar. Bütün cihetlere yeten, kuşatıcı tevhidi anlayamazlar.

"*De ki: Doğu da batı da Allah'ındır."* Yukarıda işaret ettiğimiz iki anlam esasında doğu da batı da Allah'ındır. "*O dilediğini doğru yola iletir."* Yani birlik yoluna iletir ki, bütün cihetler ona karşı eşit konumdadırlar. Çünkü bu yola yönelik hak belli bir cihette değildir ve bütün cihetler onda, onunla ve onun içindir. Nitekim şöyle buyurmuştur: "*Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır."* (Bakara, 115)

143- İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resul'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık. Senin yöneldiğin kıbleyi biz ancak Resule uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenden ayırt etmemiz için kıble yaptık. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Zira, Allah insanlara karşı şefkâtli ve merhametlidir.

İnsanlara şahitler olmalarının ve Resul'ün de onlara şahit olmasının anlamı, tevhid nuruyla dinlerin haklarına muttali olmaları, her dinin mensuplarının hakkını ve her din sahibinin dinindeki haklılık oranını bilmeleri, aynı zamanda hak olmadığı, bilakis nefislerinin ve temennilerinin uydurması olan batıllarını, yalan haberlerini, yakıştırmalarını, kendi dinlerinin dar çerçevesinin ötesine geçmemelerini, onun dışındaki dinleri batıl saymalarını, dinlerinin zahiriyle perdelenip kayıtlanarak batınına ve köküne doğru derinleşmemelerini ve de İslam dininin hak olduğunu bilmemelerini da bilirler. Çünkü Hakk'ın yolu birdir. Şahit olan bu Müslümanlar diğer dinlerin, özellikle en büyük ve en zahir hak olan İslam'ın hakkını küçümsemezler. Resul de diniyle hidayete erenlerin dinindeki mertebesini, dini çerçevesinde üzerinde bulunduğu hakikâtin oranını ve dininde kemale ermesini perdeleyen örtüsünü bilir. Resul onların günahlarını, imanlarının sınırını, amellerini, iyiliklerini, kötülüklerini, ihlaslarını, münafıklıklarını vs. Hak nuru aracılığıyla bilir. Onun ümmeti de diğer ümmetlerin bu durumlarını Resul'ün nuru sayesinde bilir.

"Senin yöneldiğin kıbleyi… ancak… ayırt etmek için…yaptık." Malumun vuku bulmasına bağlı ayrıntılı ilimle bilmek için. Bütün varlığın evvelindeki ezeli ilimle değil. Çünkü bu durum, söz konusu ilim bağlamında varlıktan önce de O'nun malumudur. İlmin tümü O'nundur. O'ndan başka kimsenin ilmi yoktur. Bizim zahirimizde belirginleşen ve eşyayı bilme aracımız olan ilmimiz O'nun ilminden kaynaklanır. Bu aynı zamanda O'nun tafsili, ayrıntılı ilmidir. Yani, varlıkların ayrıntılarındaki ilmidir. O, bizde zuhur eden bu tafsili ilim aracılığıyla eşyayı varlığından önce bilir. Tıpkı evveli ilimle eşyanın varlığından önce cem ayn'ında bilmesi gibi.

"Resule uyanı…" tevhid inancı açısından Resulü izleyeni " *ökçeleri üzerinde geri dönenden."* Kendi dininin dar çerçevesiyle kayıtlı olduğu için perdelenen kimselerden ayırt etmek için. "*Bu…elbette ağır gelir."* Bu kıble değişikliği hiç kuşkusuz ağır gelen, meşakkâtli büyük bir olaydır. "*…Kimselerden başka."* Allah'ın tevhide ilettiği, kayıtlarla perdelenmekten kurtardığı kimselerden başkasına ağır gelir.

"Allah, sizin imanınızı asla zayi edecek değildir." Allah, Beytu'l Makdis'e dönerek kıldığınız namazlarınızı zayi edecek değildir. Namaz, O'nun için olduktan sonra nereye dönerek kılsanız kabul eder. Ömrüme andolsun ki, bu büyük hadise şu iki zümreye ağır gelir: Hak ile halktan perdelenenler ve halk ile Hak'tan perdelenenler. İlk zümre, Kâbe'den Beytu'l Makdis'e doğru yapılan ilk kıble değişikliğinin kalp ve sır makamından yani mükaşefe ve mükâleme makamından ruh ve gizlenme yani müşahede ve aynen gözlemleme makamına yükseliş suretinde olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden kalp makamına dönüş suretindeki ikinci kıble değişikliğini davet ve nübuvvet için istikamet ve yerleşme hali, tafsil ayn'ında cem'i ve cem ayn'ında tafsili müşahede sandılar. Çünkü Hak ile halktan perdelenme ve halk ile Hak'tan perdelenme bu bağlamda söz konusu olmaz. Bu, yükselişten sonra iniş ve yakınlıktan sonra uzaklaşma mahiyetindedir. Dolayısıyla en şerefli makama yönelik çabanın zayi olduğunu, vuslattan sonra ayrılığın gerçekleştiğini ve rütbeden sonra düşüş yaşandığını sandılar. Bu da onlara ağır geldi.

İkinci zümreye gelince; bunlar alışageldikleri ibadet şekillerine ve öteden beri yaptıkları amelleriyle kayıtlanmışlar, değişikliğin hikmetini anlayamazlar. Bu yüzden ilk kıbleye yönelik ibadetlerin değil, ikinci kıbleye yönelik ibadetlerin sahih ve geçerli olduğunu sandılar. Vehmettikleri bu zayi oluş ve bu iptal oluş onlara ağır geldi. Dolayısıyla ayetten anlaşıldığı üzere onların vehimlerinin aksini göstermiş olduk. "*Zira Allah insanlara karşı şefkâtlidir."* İlk zümre bağlamında, göğsü açmak ve fenadan sonra beka halinde perdeyi kaldırmak, ikinci zümre açısından ne yaptıklarını bilmeseler de samimiyetle işledikleri amelleri kabul etmek suretiyle insanlara karşı şefkâtlidir. "*Merhametlidir…"* ilk zümre açısından Hakkani varlıkla, ikinci zümre açısından amellere sevap vermek ve gerçek hidayete eriştirmek, içinde bulundukları hal ve makamdan yakin makamına yükselmelerini muvaffak kılmak suretiyle merhamet eder.

"Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu görüyoruz." Vahdete gark olma ve Hak ile halktan perdelenme esnasında, cem makamında, nübüvvet yükü ve davet makamı sana ağır geldiğinden, çokluğa iltifat etmediğinden, fena sonrası beka halinin başında ve halin yerleşmesinden önce Hakk'a yönelişinin gücünden dolayı Hakk'a dönüş sana zor geldiğinden ruh seması cihetine yüzünün çevrildiğini görüyoruz.

144- Biz vechinin Sema'da takallub ettiğini görmekteyiz… Artık seni, razı olacağın bir Kıble'ye elbette döndüreceğiz… O halde vechini hemen Mescid-i Haram tarafına döndür… Ve nerede olsanız vechlerinizi O'nun tarafına çeviriniz… Muhakkak ki kendilerine Kitab verilenler elbette bilirler ki o, Rablerinden bir Hak'dır… Allah onların amallerinden gafil değildir.

"İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz." Kalbini açmak suretiyle senin yüzünün kalp kıblesine dönük olmasını sağlayacağız. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?"* (İnşirah, 1-3) Bu senin memnun olacağın bir kıbledir. Çünkü burada cem tafsil suretindedir ve vahdet çoklukla perdelenmez. Sen, vahdet şuhudu baki kalmak suretiyle halkı Hakk'a davet edeceğin için bu kıbleden memnun olacaksın.

"*Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."* Açılıp genişletilmiş, nefis sıfatlarının, heva ve şeytan ayartmalarının ulaşmasına karşı korunup dokunulmaz kılınmış göğüs tarafına dön. "*Siz de nerede olursanız olun"* ey muhakkik Müslümanlar! İster ruh maşrıkında, ister nefis mağribinde olun "*yüzlerinizi çevirin"* O'nun cihetine. Ki birinci tevile göre marufu emretmek ve münkeri nehyetmek sizin için kolay olsun. Ya da ikinci tevile göre, şark cihetine yüzünüzü çevirmeniz, halinizde ve makamınızda yükselmeniz ve şeytanın ayartmalarıyla perdelenmekten korunmanız kolay olsun.

"*Şüphe yok ki, ehli kitap…"* Tevrat ve İncil ehli ve de (eğri ile doğruyu birbirinden ayırma özelliğine sahip) furkani akıl kitabının yani yararlanılan akıl erbabı onun rablerinden gelen hak olduğunu bilirler. Çünkü kitaplarında mevcut bulunan fiil ve sıfat tevhidi aracılığıyla ve zati Muhammedi tevhide delalet etmeleriyle bu gerçeğe iletilmişlerdir. Veya şeriat nuruyla aydınlanmış, fikri kıyasla perdelenmemiş akıl nuruyla bu gerçeğin farkındadırlar.

145- Yemin olsun ki sen ehli kitaba her türlü ayeti getirsen yine de onlar senin kıblene dönmezler. Sen de onların kıblesine dönecek değilsin. Onlar da birbirlerinin kıblesine dönmezler. Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyacak olursan, işte o zaman sen Hakk'ı çiğneyenlerden olursun.

"Sen ehli kitaba her türlü ayeti getirsen de…" Nübüvvetinin doğruluğuna ve kıblenin hak olduğuna ilişkin her türlü delili, onların kendi kitaplarından veya kesin akli bir kaynaktan getirsen de "*onlar senin kıblene dönmezler."* Çünkü kendi dinleriyle ve akıllarının kapasitesiyle perdelenmiş, kayıtlanmışlar. "*Sen de onların kıblesine dönecek değilsin."* Çünkü sen onların dinlerinin mertebesinden yukarı, makamlarının üstündesin. "*Onlar da birbirlerinin kıblesine dönmezler."* Çünkü her biri kendi diniyle perdelenmiştir. Öz doğalarında kök salmış duygu ve eğilim zıtlıklarının bir sonucu olarak zıt taraflara bakmaktadırlar.

"*Eğer onların arzularına uyacak olursan."* her biri bir tarafa eğilimli heva ve heveslerine, tutkulu arzularına uyarsan "*sana gelen ilimden sonra"* senin için kuşatıcı ve kapsamlı özelliğine sahip tevhid ilmi sana geldikten sonra, onların arzularına uyacak olursan "*işte o zaman sen Hakk'ı çiğneyenlerden olursun"* kendi hakkını ve makamının hakkını eksiltip çiğneyenlerden olursun.

146- Kendilerine kitab verdiklerimiz onu, öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir grup bile bile gerçeği gizler.

147- Gerçek olan, Rabbinden gelendir. O halde kuşkulananlardan olma!

148- Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. Siz hayır işlerinde yarışın. Nerede olursanız olun sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz, Allah her şeye kadirdir.

"Kendilerine kitap verdiklerimiz." Kitabı anlayıp idrak ettirdiklerimiz "*onu, öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar."* Maddi, somut, yakın her zaman algılanan biri kadar tanırlar. Çünkü hakikâtte ona çok yakındırlar ve o kendileri tarafından tanınsın diye apaçık delillerle bezenmiş, işaretlenmiştir.

"*Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır.*" Sizden her birinizin bir gayesi ve ilk, varoluşsal kapasitesi oranında bir kemal derecesi vardır. Allah onun yüzünü bu gayeye ve kemale yöneltmiştir veya kendileri buna yönelirler. Kimlikleri ve istidatları oranında Allah'ın izniyle bu cihete bakarlar.

"Siz hayır işlerinde yarışın." Sizi kemal derecenize ve varoluş gayenize yaklaştıracak işlerde yarışın ki, Allah, sizi bunun için yaratmış ve sizi buna teşvik etmiştir. "*Nerede olursanız olun.*" Onun dışında veya hangi hal ve makamda olursanız olun veya ona karşıt olması nedeniyle onun muhalifi hangi durumda bulunursanız bulunun.

"*Sonunda Allah hepinizi bir araya getirir.*" İster uzakta ister yakında olun, Allah sizi bu gaye üzerinde buluşturur. Bu, yakınlığın ve yarışmanın bir gereğidir. "*Şüphesiz, Allah her şeye kadirdir.*"

149- Nereden yola çıkarsan çık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu emir, Rabbinden sana gelen gerçektir. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

150- Nereden yola çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yana çevirin ki, aralarından haksızlık edenler müstesna, insanların aleyhinize bir delili bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın! Yalnız benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız.

"Nereden yola çıkarsan çık…" duyularının ve nasiplerine olan meylinin yollarından hangisinden, kendi maslahatına ve Müslümanların maslahatına yönelik hangi yöneliminde olursa olsun "*yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir.*" Kalbinde Hak için hazır ve göğsüne yönelmiş ol. Ondaki sahneleri seyret, onun tarafını gözet ki, eşyada nefsinle değil Allah ile beraber olasın.

Siz de ey müminler! "*Nerede olursanız olun, yüzünüzü ona çevirin.*" Göğüs tarafına yönelin ki, oradaki sahnelerinizi seyredebilesiniz, onu gözetebilesiniz ve ondan yüz çevirmeyesiniz. Dolayısıyla "*insanların aleyhinize bir delili bulunmasın.*" İnsanlar gözlerinize iliştiklerinde sizin üzerinizde bir egemenlikleri olmasın. Hak'tan gaip olduğunuz durumlarda onlara üstünlük atfetmeyesiniz, onları kendinizden yüksekte görmeyesiniz. Ya da o sırada Hak ile olduğunuz için onlar söz veya fiille

maksatlarınıza ve amaçlarınıza galip gelmesinler. Bilakis, size boyun eğsinler, size tabi olsunlar. Çünkü galip gelecek olan, Allah'ın hizbidir. "*Aralarında haksızlık edenler müstesna.*" Yani dergâhtan geri çevrilmiş ve Hak'tan mutlak olarak perdelenmiş kâfirler müstesna. Onlar size karşı üstünlük taslarlar. Size boyun eğmez, tabi olmazlar. Çünkü hiçbir suretle Hak'tan etkilenmezler. Ayette, kâfirlerin kanıt diye ileri sürdükleri şüpheleri ve Müslümanlara itirazları söz ve fiil; kendi içlerinde Müslümanlara karşı üstünlük taslamaları mecazi olarak kanıt diye isimlendirilmiş olması, uyarı amacına yöneliktir. Haksızlık eden bu zalimlerle ilgili ifade yeni bir açıklama başlangıcı konumundadır.

"Onlardan korkmayın", çünkü size galip gelemezler, size zarar veremezler. "*Yalnız benden korkun.*" Benim azametimin tecelli etmesinden dolayı her zaman heybetimden ürperin, ki insanlar kalplerinizde ve gözlerinizde büyümesinler. Göğüslerinizi eğmesinler. O zaman onları görkemli ve heybetli göreceğiniz için onlarla uyuşmaya gidersiniz. Çünkü o takdirde gaybette ve nefisle birlikte olursunuz. Nitekim, Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "Senin Yaratıcıyı azamet sahibi, ulu bilmen, mahlukatı gözünde küçültür." Ki ben, size yönelik kemal nimetimi tamamlayayım. Sizin hidayete ermenizi irade ettiğim için de size daima huzurda olmayı ve murakabeyi emrettim.

151- Nitekim, kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resul gönderdik.

152- Öyle ise siz beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!

153- Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü, Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.

154- Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız.

"Nitekim… gönderdik…" algılayıp öğrenmenizin mümkün olması, aranızdaki türdeşlikten ve beşeri rabıtadan dolayı ondan hidayeti kabul etmenizin gerçekleşmesi için içinizden bir resul göndermek suretiyle size hatırlatmada bulunduk. "*Öyle ise beni anın…*" çağrıma icabet ederek, emir ve yasaklarıma itaat edip irademe uymak suretiyle beni

anın ki ben de sizi daha çok anayım, sülukla ilgili direktifleri art arda göndereyim, yakin nurunu size bahşedeyim. "*Bana şükredin…*" Resul göndermek ve doğru yola iletmek şeklinde somutlaşan nimetime sevgi ayağıyla dosdoğru yolu izlemek suretiyle bana şükredin ki size daha çok irfan bahşedeyim, size yönelik sevgimi arttırayım.

"*Sakın bana nankörlük etmeyin.*" Fetretle, dini perde ederek nimetleri bahşedenden perdelenmeyin. Çünkü nimeti bahşedene karşı dinle perdelenmek nankörlüktür, daha doğrusu küfürdür. "*Ey iman edenler!...*" hakikâti bizzat gözlemlemeye dayalı olarak iman edenler. "*Sabır… ile Allah'tan yardım isteyin.*" Azametimin ve ululuğumun tecellilerinin heybeti karşısında sabredin. "*Ve namaz ile…*" beni hakiki olarak müşahede etme ile yardım isteyin. "*Çünkü Allah, muhakkak sabredenlerle beraberdir.*" Nurlarının tecellilerine takat getirenlerle beraberdir.

"Allah yolunda öldürülenlere..." Hz. Resulullah'ın (s.a.v) "ölmeden önce ölünüz" buyurduğu gibi Tevhid süluku yolunda nefsini maktul ve fani kılan, hevasından ölerek uzaklaşan kimselere "*ölüler, demeyin*" *"Aciz miskinler*" demeyin. "*Bilakis…*"onlar "*diridirler…*" Rableri katında gerçek bir hayatla, Allah'ın sonsuz, ebedi hayatıyla, zati huzurda Allah'ı müşahede etmekte ve buna güç yetirmektedirler.

"*Lakin, siz anlayamazsınız.*" Çünkü, basiretiniz kör olmuş, kalplerin kutsi âlemin ayn'larını ve ruhların hakikâtlerini görmesini sağlayan nurdan mahrum kalmışsınız.

155- Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma ile deneriz. Sabredenleri müjdele!

"Andolsun ki sizi biraz korku….ile deneriz." Nefsin kırılmasına ve bozgun yaşamasına neden olan korku "*açlık…*" bedenin takatsiz kalıp güçlerinin zayıflamasına yol açan açlık ile, heva perdesini kaldırıp şeytanın kalbe giden yolunu tıkamak ile deneriz.

"*Mallardan… biraz azaltma ile.*" Nefsi güçlendiren ve azgınlığının daha da artmasını sağlayan şehvetin maddelerini oluşturan mallardan "*canlardan…*" sıfatlarıyla kalpleri istila eden ve zatı itibariyle kendini müstağni gören nefisleri azaltıp kalbin artışını ve güçlenmesini sağlamak suretiyle sizi deneriz. Ya da ayette geçen "enfus" kelimesi akraba ve arkadaşlar (canlar) anlamındadır. Ki siz onlara sığınırsınız, arkanızı onlara yaslarsınız. Evet, bunlarda da azaltma yaparız ki kendinizi sadece bana adayasınız ve sınavı hakkıyla veresiniz.

"*Ve ürünlerden biraz azaltma ile…"* nefsani lezzet ve zevklerden biraz azaltırız ki, içiniz arındığı, bu nefsani lezzet ve zevklerden kesildiği, basiretleriniz ve kalpleriniz riyazet ateşiyle ve nefislerinizin sıfatlarından oluşan tortulardan arınma sınavını vermek suretiyle saflaştığı zaman kalbi keşif ve irfanlardan, ruhi müşahedelerden lezzet alabilesiniz. "*Sabredenleri müjdele!"* Benim sevgimin lezzetiyle ve irademin kuvvetiyle kendi alışkanlıklarını terk etmeye karşı sabırlı davrananları müjdele.

156- O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler.

157- İşte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlaradır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır.

158- Şüphe yok ki, Safa ile Merve, Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah kabul eder ve hakkıyla bilir.

"Kendilerine bir bela geldiği zaman…" İçlerinde daima gerçekleştirdiğim tasarruflarımın bir parçası olarak başlarına bir musibet geldiği zaman, kudretimin etkilerini, daha doğrusu sıfatımın tecellilerinin nurlarını müşahede ederler ve "*Biz Allah'ın kullarıyız…derler."* Teslim olurlar, benim mülküm olduklarına ve benim kendileri üzerinde tasarrufta bulunduğuma kesin olarak inanırlar ve "*Biz O'na dönücüleriz…derler"* Bende fena bulurlar, Benimle Bende yok oluşlarını müşahede ederler.

"*İşte Rablerinden bağışlamalar…hep onlaradır."* Fenadan sonra sıfatlarımla mevsuf, nurlarımla aydınlanmış varlık onlara bahşedilir. " *ve rahmet…"* nur ve hidayet bahşedilir onlara ve bununla mahlukatı bana iletirler. "*Ve doğru yolu bulanlar da onlardır."* Benim hidayetimle doğru yolu bulanlar onlardır. Nitekim, bir duada şöyle varit olmuştur: " Bizi hidayete ermiş yol göstericiler kıl. Sapmış ve başkalarını da saptıranlardan kılma."

"Şüphe yok ki Safa ile Merve…" Şüphesiz kalbin varlığı olan Safa ile nefsin varlığı olan Merve "*Allah'ın koyduğu nişanlardandır."* Yakin, rıza, ihlas ve tevekkül gibi kalbi ibadetlerden olup dininin işaretlerinden ve namaz, oruç gibi bedeni ibadetlerden oluşan kalıplardandır. "*Her kim*

Beytullah'ı ziyaret ederse…" zati vahdet makamına ulaşır, külli zati fena ile ilahi huzura girerse "*veya umre yaparsa"* sıfat tevhidiyle ve cemal ve celal tecellileri nurları içinde fena bulmakla huzur narına kastederse, ziyaret ederse….

"*Kendisine bir günah yoktur…"* bu sırada "*onları tavaf etmesinde.."* bir sakınca yoktur. Onların makamlarına dönmesinin ve ikisinin arasında gidip gelmesinin bir sakıncası yoktur. Ama onların tekvini varlıkları ile değil, çünkü bu takdirde günah ve sakıncalı olur. Aksine, fenadan sonra temkin sırasında bahşedilmiş varlıklarını tavaf etmesi gerekir. Bu yüzden sakıncalılık durumu nefyedilmiştir. Çünkü bu varlıkta öncekinin aksine genişlik vardır.

"*Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa…"* sülukun kemalinden sonra, fena sonrası bekanın ardından kalbin varlığı ile öğretme, mahlukata şefkât gösterme, öğüt verme, hayır ve salah ehline sevgi besleme türünden, ya da nefsin varlığı ile ahlak, iyilik ve takva örnekleri sergileme, zayıflara ve düşkünlere yardım etme, onlara ve kendi ailesine merhamet etme, şefkat gösterme türünden gönüllü olarak bir iyilik işlerse, kuşkusuz Allah şükrü kabul edendir. Onun bu ameline ziyadesiyle sevap vermek suretiyle şükrünü kabul eder. Kuşkusuz bu, eşya üzerinde tekvin, sınama ve fetret mahiyetinde değil, Allah ile tasarrufta bulunma kapsamına giren bir davranıştır.

159- İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere, hem Allah hem de bütün lanet ediciler lanet eder.

160- Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira Ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çok esirgeyenim.

"İndirdiğimiz açık delilleri ve hidayet yolunu gizleyenlere.." irfan nurları açıklamaları, fiil ve sıfat tecellileri ilimleri, hal ve makam hidayetleri ya da ilmel yakin yoluyla ilettiğimiz zati tevhid hidayetini- çünkü apaçık ayni bir olgu nefsin çeşitlendirmesiyle gizlenmez- veya kalbi keşiflerin, sır yarenliğinin ve ruh müşahedelerinin hidayetini gizlerse, biz onları "*insanlara apaçık gösterdikten sonra…"* Sohbetin bereketiyle kalplerin ve ruhların nurlarının eserlerini idrak etmenin ve tabi olmanın nuruyla aydınlanmış akıllarının kitabında apaçık gözler önüne serdikten sonra gizlerse…

Gizleyenlere "*Allah lanet eder…*" Onları reddeder, kovar. Yüceler âlemindeki "*lanet ediciler*" lanet eder. Onları yalnız bırakırlar. Kudret ve nur âleminden kaynaklanan yardım ve desteği sunmayı terk ederler. Onlara yardım etmeye hazır, onlara karşı iştiyak duyan yüceler âlemindeki varlıklar da onlara lanet ederler. Çünkü daha önce onların kalplerinin nuruna ısınmışlardı, doğruluklarının gücüyle onlardan nur edinmişlerdi, onlarla sohbet etmenin ve onlarla beraber olmanın huzurunu tatmışlardı. Hallerinin anlamlarının parıldayışı esnasında onlarla ve onların nefesleriyle bereketlenirlerdi. İşte bunlar onları terk ederler, sohbetlerini keserler. Arkalarını dönüp onlardan yüz çevirirler. Çünkü yukarıda saydığımız özelliklerini yitirdiklerini fark ederler, saflıklarının gidip yerine bulanık bir iç âlemin yerleştiğini hissederler.

"Ancak tevbe edenler… başkadır." Hallerinin günahlarından dönen ve bunun Allah'ın bir sınaması olduğunu bilen "*durumlarını düzeltenler…*", pişmanlık ve riyazetle hallerini ıslah edenler "*açıkça ortaya koyanlar*" Allah ile muamelenin samimiyeti ve ihlasla kendilerinden gizlenenleri keşfedenler, izhar edenler başkadır. Zira "*Onların…*" tevbelerini kabul ederim ve tevbe etme duygusunu onlara bahşederim. "*Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim.*"

161- İnkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onların üzerinedir.

"İnkâr etmiş olanlar…" Dinden veya Hak'tan perdelenmiş olanlar "*kâfir olarak ölmüşler…*" Perdelenmişlik halleri üzere devam eden, sonunda istidatlarını kaybeden, hicap mahiyetini gören dinleri yüzünden fıtrat nurları sönen, ölüm perdesini kaldırmalarını mümkün kılacak sebeplerle bağları kesilenlere gelince…

"*İşte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onların üzerinedir.*" Bunlar uzaklığı, yoksunluğu ve Hak'tan, melekut âleminden ve insani fıtrattan büsbütün kovulmayı hakkederler. Buna silinme, hayra yönelik meziyetlerin bastırılması da denir.

162- Onlar ebediyen lanet içinde kalırlar. Artık ne azapları hafifletilir ne de onların yüzlerine bakılır.

163- İlahınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. O, Rahmandır, Rahimdir.

164- Şüphesiz, göklerin (semaların) ve yerin (arzın) yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için birçok deliller vardır.

"Ebediyen lanet içinde kalırlar." istidatları silinip ortadan kalktığı ve fıtrat nurları söndüğü için. "*Azapları hafifletilmez."* Azap verici karakterleri nefislerinin özüne kök saldığı için. " *Onların yüzlerine bakılmaz."* Bu karanlık karakterler onların ayrılmaz bir parçası haline geldiği için.

"İlahınız bir tek Allah'tır…" Ey muvahhidler! Sırf kendisine kulluk sunduğunuz mabudunuz bir tek Allah'tır. O bizzat tek mabuddur. Mutlak birdir, varlıkta O'ndan başkası yoktur. O'ndan başka kulluk sunulacak bir mevcut yoktur. O'ndan başkası salt yokluk iken O'na ortak koşmanız nasıl mümkün olabilir ki? Şirk, ancak O'nu bilmemekten kaynaklanır. O Rahmandır; rahmeti bütün varlıkları kapsar. Rahimdir; hidayet rahmetini muvahhid müminlere özgü kılar. Bu, mertebe bakımından ilk tevhid ayetidir. Yani bizim açımızdan değil, ama Hak açısından en öndeki tevhiddir. Çünkü, bizim açımızdan ilk tevhid, fiiller tevhididir. Bu ise zat tevhididir. Fakat zat tevhidi, insanların anlama kapasitelerinden uzak olduğu için, fiil tevhidi düzeyine indirilerek anlatılmıştır ki, fiil tevhidi zat tevhidinin delili olsun. Bu yüzden şöyle buyurulmuştur: "*Şüphesiz göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) yaratılmasında…"* Ruh, kalp ve akıl semalarının ve nefis arzının var edilmesinde, bunlar arasında nur ve zulmetin "*birbiri peşinden gelmesinde…"*, insanların kemallerini kazanmaları hususunda yararlı olan şeylerle yüklü olarak mutlak cisim denizinde yüzen beden "*gemilerinde…" "Allah'ın gökten indirdiği suda…"* ilim suyundan indirdiği ve cehaletle ölen nefis arzını onunla dirilttiği ruhta, "*yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında"* kalbin hayatıyla hayat bulan hayvani kuvvetleri yaymasında, "*Yönlendirmesinde…"* hakkani fiillerin ziyadeleşmesi rüzgârlarını, rabbani sıfatların tecellisinin bulutlarını yönlendirmesinde "*emre hazır…"* ruh seması ile nefis arzı arasında emre hazır bulutlarda "*deliller vardır."* Kanıtlar vardır, "*düşünen bir toplum için…"* vehim şaibelerinden soyutlanmış, şeriat nuruyla aydınlanmış, akılla düşünen toplum için kanıtlar vardır.

165- İnsanlardan bazıları, Allah'tan başkasını Allah'a denk tanrılar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise çok daha fazladır. Keşke zalimler azabı gördükleri zaman bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi.

"İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a denk tanrılar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler." Allah'ın dışında bazı şeylere tapanlar. Ya eşler, çocuklar, babalar, atalar, kardeşler, sevgililer, başkanlar ve krallar gibi kendi hemcinslerini, ya da hayvanlar, cansız varlıklar gibi mallarını Allah'ı sever gibi seveler. Onlara yönelirler, onlara taraf meylederler, onları gözetirler, korurlar, onlara ve hallerine önem gösterirler, onlar hakkında sürekli düşünürler, Allah'ı sever gibi severler. Yani Allah'ın sevilmesi gerektiği gibi onları severler. Bu durumda söz konusu varlıklar onlar açısından sevgi hususunda Allah'a eşit konuma gelirler. Böylece onlar açısından Allah'ın denkleri ve ortakları olurlar. Ya da sadece bu varlıkları severler, yalnızca bunları mabud edinirler.

İşte Allah mahlukatın ilahı olduğu gibi, bu varlıklar da bu bazı insanların ilahlarıdırlar. Bu kimseler sair mahlukatın ilahı, tüm âlemlerin ilahı olan Allah'a denk olacak şekilde kendileri için o varlıkları kendileri için tanrı edinirler.

"İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise çok daha fazladır." Başkalarına yönelik sevgiden çok daha fazla Allah'ı severler. Çünkü onlar Allah'tan başkasını sevmezler. Ona yönelik sevgilerine, başkasına yönelik sevgiyi karıştırmazlar ve bu sevgiyi değiştirmezler. Eşyayı Allah sevgisiyle severler. Eşyada ilahi ciheti buldukları oranda onları Allah için severler. Nitekim, bazıları şöyle demişlerdir: "Hak bizim sevgilimizdir. Halk bizim sevgilimizdir. Bunlar ihtilaf ettiklerinde Hakk'ı daha çok severiz." Yani halkta, Hakk'a muhalefetten dolayı ilahi cihet kalmayınca bizim de onlara yönelik sevgimiz kalmaz. Ya da ayette kastedilen anlam şudur: İman edenlerin Allah'a yönelik sevgisi, onların bu düzmece tanrılara yönelik sevgisinden çok daha fazladır. Çünkü onlar eşyayı nefisleri için, nefisleri ile severler. Dolayısıyla helak olma korkusu ya da nefsin onlardan dolayı zarar görmesi ihtimali karşısında nefsin arzularının değişmesiyle sevgilerinin de değişmesi kaçınılmazdır. Müminler ise Allah'ı ruhları ve kalpleriyle severler. Daha doğrusu, Allah

ile Allah için severler. Bu sevgi herhangi bir amaca mebni olmadığı için de müminlerin sevgisinde değişme olmaz. Ruhlarını ve nefislerini O'nun için ve O'nun rızası için feda ederler. O'nun isteği uğruna bütün isteklerini terk ederler. O'nun fiillerini, kendi hevalarına uymasa da severler. Bu müminlerden biri şöyle demiştir:

Ben ona kavuşmayı isterim, o benden ayrılmayı

Ben de onun isteği için terk ederim kendi isteğimi

"Keşke zalimler… anlayabilselerdi." Başka tanrıları sevmekle eş koşanlar, tanrılarıyla perdelenmenin azabını gördüklerinde "*bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu"*… Yani bütün kuvvetin sadece Allah'a ait olduğunu, ilahlarının güç ve kuvvet namına bir şeye sahip olmadıklarını, ilahlarına yakınlıklarıyla gerçekleşen ilahi azabın şiddetli olduğunu, o düzmece ilahlara yönelik sevgilerinden kaynaklanan ateşten zincirlerle yoksunluk ateşinde bu kelimelerle ifade edilemeyecek dehşetli azabı çekeceklerini önceden bilselerdi. Evet, bu azap kelimelerle ifade edilemediği içindir ki ayetin orijinalinde "lev=keşke" edatının cevabı hazfedilmiştir.

166- İşte o zaman kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşırlar ve azabı görmüş, nihayet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır.

167- Uyanlar şöyle derler: Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık! Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkmazlar.

168- Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından yeyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır.

"İşte o zaman…uzaklaşırlar…" bu ifade "*keşke…azabı gördükleri zaman…"* ifadesinden bedeldir. Yani, azabı gördükleri zaman, uyulanların hızla uzaklaştıkları zamandır. Çünkü aralarındaki sevgi nedeniyle o zaman birbirlerinden ayrılmama durumundadırlar. Her biri ötekisiyle azap görmektedir ve her biri ötekini kemalinden ve lezzetinden perdelemektedir. O zaman aralarındaki sebepler, dünya hayatında kendilerine birtakım faydalar ve nimetler sağlayan akrabalık,

yakınlık, sıcak ilişkiler, anlaşmalar, yarar ve lezzet sağlayan sair ilişkilerden oluşan bağlar kopar. Bütün bunlar, gerekleri ve ayrılmaz nedenleri koptuğu için kopup parçalanırlar. Ama iyi nitelikli bağlar, ruhi münasebetler ve ezeli tanışmalar esasına dayanan ilahi sevgiler kesilmez, bunlar ruhun bekasıyla birlikte ebediyen baki kalır. Bedensel perdenin kalkması ile birlikte ahiret hayatında daha da artar. Ahirette yarar sağlayan Allah sevgisi bunu gerektirir. Nitekim, yüce Allah kutsi bir hadiste şöyle buyurmuştur: *"Benim için birbirlerini sevenleri sevmem vacip oldu."*

"*Ve azabı görmüşler…"* bu ifadenin orijinalinin başındaki "vav" harfi "vav-i haliye"dir. Yani onlar azabı gördükleri anda, onlardan uzaklaşırlar ve aralarındaki bağlar kopar. Birbirlerinin yakını olmalarının ve birbirlerine tabi olmalarının kötülüğü, hiçbir hayrının ve faydasının olmadığı ortaya çıktığında… tıpkı köpeklerin beraber olmaları, sonra bunun zararını ve kötülüğünü fark etmeleri anında birbirlerinden uzaklaşıp kaçmaları gibi.

"*Uyanlar şöyle derler: Keşke bir daha…geri gitmemiz mümkün olsaydı!"* keşke bir daha dünyaya geri gitme fırsatımız olsaydı. İşte yüce Allah, onların amellerini bu şekilde yürek acısı ve hasretler halinde onlara gösterir. Yani birbirlerini sevmeleri ve buna dayalı olarak gerçekleştirdikleri ameller, onlar için birer hasret ve pişmanlık nedenine dönüşürler. Lezzet elde etmek uğruna nefsani kuvvetleri onaylayan, onlara uyan, onlara boyun eğen ruhani kuvvetlerin hali işte böyle olur.

"Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların…yeyin." Süfli cihette, nefis ve beden âleminde bulunan lezzet ve nimetlerden helal ve temiz bir şekilde yararlanın. Yani şeriatın izni ve aklın doğru bulmasıyla, ihtiyaç ve zaruret oranında, adalet kanununa uygun olarak istifade edin. Bu lezzet ve nimetlerin temiz ve faydalı olmasının çerçevesi olan itidal sınırını aşıp israf sınırına taşmayın. Çünkü israfa taşmak, şeytanın adımlarını izlemektir. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Saçıp savuranlar, şeytanların dostlarıdır."* (İsra, 27) " *Zira şeytan, sizin açık düşmanınızdır."* Size karşı düşmanlık yaptığı açıktır. Onun amacı, sizi helak etmek, kötülenmiş aşırılıklar işlemenizi sağlayarak rabbinizin gazabına uğramanızı sağlamaktır. Çünkü Rabbiniz, israf edenleri, aşırı gidenleri sevmez. Bil ki, nefis âleminde adalet, kalp âlemindeki ülfetin gölgesidir. İtidal ise onun beden âlemine yansıyan gölgesidir. Ülfet, ruh âlemindeki sevginin gölgesidir ve o da hakiki vahdetin gölgesidir.

İtidal, vahdetin dördüncü dereceden gölgesidir. Şeytan Hakk'ın gölgesinden kaçar, ona tahammül edemez. Bu yüzden her zaman bu gölgelerin alanında israf yönlerine doğru adım atar. Bunda aciz kaldığı zaman tefrite kaçar. Sevgi ve ülfette olduğu gibi. Bu yüzden Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "Cahil birini ya ifrat ya da tefrit üzere görürsün. Çünkü cahil, şeytanın oyuncağıdır."

169- O size ancak kötülüğü, çirkini ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.

170- Onlara: Allah'ın indirdiğine uyun, denildiği zaman onlar, "Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız" dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?

171- Kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.

172- Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin, eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin.

"O size ancak kötülüğü…emreder." Size başkalarına zarar vermeyi, eziyet etmeyi emreder ki bu, gazap/öfke melekesinin, gücünün ölçüsüzce kullanılmasıdır. Ve size "*çirkini*" emreder, yani çirkin hayasızlığı. Bu da şehvet melekesinin, gücünün ölçüsüzce kullanılması anlamına gelir. "*Allah, hakkında bilmediğiniz şeyleri söylememenizi emreder."* Bu da mantık gücünün ölçüsüzce kullanılmasıdır. Çünkü akıl, vehme bulanmıştır. Vehim, bu bağlamda akla hükmeden, onu emrine alan şeytan işlevini görür. "*Onlara: Allah'ın indirdiğine uyun, denildiği zaman…"* Her şeyde, şeriatta emredildiği gibi itidal ve adalet sınırını gözetmeleri istendiği zaman "*Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız, derler."* Atalarını taklit ederek cahiliyenin yerilmiş aşırılıklarını sürdürürler. Onlara mı uyuyorsunuz? *"Ya ataları bir şey anlamamış…idiyseler?"* dinden ve ilimden bir şey anlamamış idiyseler "*doğruyu da bulamamış idiyseler?"* cahil oldukları için ilmin öngördüğü doğruları bulamamış idiyseler?... "*Kâfirlerin durumu…"* Yani dönüp giden kâfirleri çağıran kimsenin durumu, bağırarak hayvanları çağıran kimsenin "*durumu gibidir."* Çünkü hayvanlar sadece sesi duyarlar ve anlamını kavramazlar. İşte kâfirlerin Hak çağrısı karşısındaki durumları da buna benzer.

"*Ey iman edenler!...*" eğer siz muvahhid iseniz, kulluğu sırf Allah'a sunuyorsanız, o zaman sadece size rızık olarak verdiklerinden temiz olanları yeyin. Yani rızıklarda uyulması gereken adalet ilkesini gözetin. "*Allah'a şükredin…*" Size rızık olarak verilen nimetleri, kullanılması gereken alanlarda, kullanılması gerektiği gibi ve olması gereken miktarda kullanın. Çünkü tevhid, her şeyde itidal ve adaleti gerektirir. Tıpkı zatın gölgesini ve ayrılmaz etkilerini gerektirmesi gibi. Hz. Resullullah (s.a.v) yüce Allah'tan bize bir kutsi hadiste şöyle bildirmiştir: "Ben ve cinler ile insanların durumu büyük bir haberdir; Ben yaratırım, başkasına kulluk edilir. Ben rızık veririm, başkasına şükredilir."

173- Allah, size ancak ölüyü, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah çokça bağışlayan çokça esirgeyendir.

174- Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu, işte onların yeyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır.

175- Onlar doğru yol karşılığında sapıklığı, mağfirete bedel olarak da azabı satın almış kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar!

176- O azabın sebebi, Allah'ın kitabı hak olarak indirmiş olmasıdır. Kitapta ayrılığa düşenler, elbette derin bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir.

177- İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, Resullere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekat verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır.

"Size ancak ölüyü… haram kıldı." İçindeki kan donduğu ve mizacının sapması neticesi itidalden uzaklaştığı için.

"*Kanı…"* haram kıldı. Hayat unsurunu, adalet ve nuraniliği kabulden uzak, pis fazlalıklarla karıştığı ve bu uzaklığından ve olgunluk açısından kusurlu olması nedeniyle elverişli olmadığı için. *"Domuz etini…"* yırtıcılık, oburluk, pislik yemek ve deyyusluk (eşini kıskanmama) gibi hasletler tabiatına galip olduğu ve etini yiyenlerden bu karakterlere sahip nesiller dünyaya geleceği için haram kılındı. "*Ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı…"* Boğazlanırken üzerinde Allah'tan başkasının adı zikredilen, yüksek sesle anılan hayvanın yenmesini de haram kıldı. Yani boğazlanmasında ve yenmesinde şirk kastedilen hayvanın eti de haramdır. Çünkü şirkin belirtisi ve mesajı niteliğindeki bu hareket, tevhide aykırıdır. Bu ayetten, yenmesi durumunda yiyene Allah'tan başkası için konuşma, mesajını dillendirme ve sesi yükseltme gücü veren şeylerin de haram olduğu anlaşılmaktadır. Yani tevhide dayanmaksızın yenilen her şey haramdır. *"Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa…"* toplumdan her kim, "*başkasının hakkına saldırmaksızın"* bunlardan yemeye mecbur kalan başka birinin hakkına tecavüz etmeksizin, kendini ona tercih etmeksizin *"ve haddi aşmadan"* ölmeyecek kadar yeme sınırını aşmadan bir miktar yemesinde *"günah yoktur."* … "*Onların yeyip karınlarına doldurdukları…"* karınları dolusu yedikleri yoksunluk ateşinin yakıtından, Hakk'ın nurunu perdeleyen tabiat ateşinin tutuşmasının sebeplerinden, kötü ve karanlık karakterlerle azap vermesinden, kişiyi heyuli cismani cehenneme sürükleyen etkenlerden başka bir şey değildir.

"*Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır."* Bu cümle, Allah'ın onlara yönelik gazabının şiddetini, onlardan ne kadar çok uzak olduğunu vurgulamaktadır. "*İyilik, yüzlerinizi… çevirmeniz değildir."* Ruhlar âleminin doğusuna ve bedenler âleminin batısına çevirmeniz değildir. Çünkü bu kayıtlanma ve perdelenme demektir. "*Asıl iyilik…"* muvahhidlerin iyiliğidir. Onlar cem makamında Allah'a ve ahiret gününe iman ederler. Çünkü cem makamında tevhidin ayrılmaz özelliği ebedi bekadır. Yani gerçek meaddir. Muvahhidler, çokluk ayrıntılarında cem'i müşahede ederler, cem makamı ile, melekler âleminin batını ve nebiler âleminin zahiri konumunda olan tafsilden perdelenmezler.

“*Kitaplara…”* hüküm ve marifetle zahiri ceme eden ve dosdoğru, istikamet bilgisini ifade eden kitaplara iman ederler. Ardından, sözü edilen amellerle cem ve tafsil tevhidi tamamladıktan sonra istikamet bulurlar. Çünkü istikamet, bütün kuvvetlerin kişinin fenadan sonra beka makamında Allah ile tahakkuk etmesi esnasında ruhun nuruyla aydınlanmaları nedeniyle ilahi emir doğrultusunda kendi sınırları içinde durmaları anlamındadır. Bu, adalet makamıdır. Dolayısıyla, bütün kuvvetler bu makamda Hakk’ın gölgesinde ve vahdet akışına katılmış olurlar. “*Sevdiği maldan…”* Yani mala muhtaç olmasına ve mala karşı cimrilik içinde olmasına rağmen onu harcar. Nitekim, İbni Mesud şöyle demiştir: “Bu ayette kastedilen, sağlam olduğun, sağlam olduğun için de yaşamayı düşündüğün ve fakirlikten korktuğun halde malı infak etmendir. Yoksa can boğaza dayandıktan sonra “falana şu kadar”, falana da şu kadar verin” demen değildir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler.”* (Haşr, 9) Ya da tefsirini sunduğumuz ayette geçen “ala hubbihi…” ifadesi, Allah’ı sevmelerinden dolayı malı infak ederler ki, kalpleri Allah’tan başkasıyla meşgul olmasın. Çünkü yüce Allah malın infak edilmesine razı olur. Yani kastedilen anlam, malı infak etmeyi severek, gönül hoşluğuyla verirler. Çünkü cömertlik, sevinçle ve gönül hoşluğuyla mal vermek demektir.

“*Maldan harcar…”* ifadesinden “*zekât verir…”* ifadesine kadarki bölüm, iffet bağlamında sunulmuştur. İffet ise, şehvet gücünün kemale ermesinin ve kendisiyle ilgili alanlarda öngörülen sınırlarının içinde durmasının adıdır. “*Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getir.”* ifadesi ise hikmeti gerektiren adalet kavramıyla ilgilidir. Bu ise mantık gücünün kemalini ifade eder. Çünkü bir kimse ihanetin, sözünde durmamanın sorumluluğunu, bunun karşıtı olan erdemliliğin yararını bilmedikçe sözünde duramaz.

“*Sıkıntı…”* yoksulluğun en şiddetli zamanlarında “*hastalık…”* , hastalık vakitlerinde ve “*savaş zamanında sabreder…”* savaşın zorluklarına katlanır. Bu cümle de gazap/öfke gücünün kemalini ifade eden cesaret bağlamında sunulmuştur. “*İşte onlar…”* bu erdemlerin tümünü nitelik olarak üzerinde taşıyan, istikamet makamında sebat eden bu kimseler “*doğru olanlar…”*dır. Filleriyle arınmak suretiyle Allah’a karşı doğru olanlardır. İşte iyilik budur. “*Muttakiler ancak onlardır.”* Kendi nefisleri dahil Allah’tan başkasını sevmekten sakınan, hayatın ve tabiatın perdelerinden soyutlananlar onlardır.

Ayette geçen malın, kalbin malı olan ilim olarak tevil edilmesi de mümkündür. Çünkü kalp ilimle güçlenir ve zenginleşir. Buna göre kastedilen anlam şudur: Sevilen ilmi akrabalara, yani ilmin yakınları olan ruhani kuvvetlere, gerçek baba olan ruhun nurundan kesilen nefsani kuvvetlerin yetimlerine, bedenin sevabı için daima sakin olan tabiat kuvvetleri miskinlerine verir. Bunların ilmi de ahlak ve erdemli siyaset ilmidir.

Ardından irfan, ahlak, adab ve maişet ilimlerine mücmel ve tafsilatlı olarak doyup nefsiyle bu bağlamda işi kalmayınca bu ilmi yolculara, yani saliklere ve isteyenlere, diğer bir ifadeyle ilim talebelerine bahşeder. Vaaz ve hitabetle dünya ve şehvet kullarını kölelikten kurtarmak için harcar. "*Namaz kılar…*" huzur namazını eda eder. Müşahede ile namaza devam eder. Nefsini başkasına nazar etmekten arındıran şeyleri verir. Nefiy ve sıfatların mahvı suretiyle düşüncenin başka taraflara kaymasına engel olur. Ezel ahdine bağlı kalır; tevhidden ayrılmamak ve zatı fani kılmak suretiyle ezeli sözünü tutar. Daima Allah'a muhtaç olma şiddetine, nefsi kırıp hevayı ezme sıkıntısına ve şeytana karşı zorlu savaşın dehşetine sabredenler. İşte onlar verdikleri söze bağlı kalmak suretiyle Allah'a sadık kalan kimselerdir. Sülük akdi ve kararlılığıyla ahitlerini tutanlardır. Şirkten sakınan ve geride kalan varlıklardan beri olanlar onlardır.

178- Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ancak her kimin cezası, kardeşi tarafından bir miktar bağışlanırsa artık hakkaniyete uymalı ve ona güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.

179- Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız.

180- Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır bırakacaksa anaya, babaya, yakınlara uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur.

181- Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz, Allah işitir ve bilir.

182- Her kim, vasiyet edenin haksızlığa yahut günaha meyletmesinden endişe eder de aralarını bulursa kendisine günah yoktur. Şüphesiz Allah çok bağışlayan hem de esirgeyendir.

183- Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.

184- Sayılı günlerde olmak üzere. Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa diğer günlerde kaza eder. Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

"Kısas…" adalet kanunlarından biridir ve yırtıcı, vahşi kuvvetin ortadan kaldırılması için farz kılınmıştır. Bu bakımdan, Allah'ın adaletinin gölgelerinden biridir. Yüce Allah kulu üzerinde, onu kendinde fani kılmak şeklinde tasarrufta bulunduğu zaman, ruhunun hürünün yerine, ondan daha hayırlı hibe edilmiş bir ruh, kalbinin kölesinin yerine hibe edilmiş bir kalp, nefsinin dişisinin yerine hibe edilmiş kâmil bir nefis verir. "*Sizin için…"* Allah'ın sizinle ilgili yukarıda sözü edildiği şekilde kısasta bulunmasında sizin için "*hayat vardır."* büyük bir hayat vardır. Künhü nitelendirilemez bir ulu hayat vardır. "*Ey akıl sahipleri!"* vehim kabuklarından, ayni varlıkların ve cisimlerin bürüyücü etkisinden arınmış öz akıl sahipleri! Böyle bir kısasta sizin için hayat vardır. Ki bu kısası terk etmekten sakınasınız, onu koruyasınız.

"Vasiyet etmek…" ve bu vasiyeti titizlikle korumak da bir diğer kanundur. Mülkiyet gücünün, yani mantık gücünün eksikliğini ve hikmetin mal üzerinde tasarrufta bulunmakla ilgili olarak öngördüğü hususlarda eksikliği gidermek, Hakk'ın nuru ve şeriatın hükmüyle başka kanunlar üzerinde egemen olmak maksadıyla farz kılınmıştır. Ayrıca, vasiyetin değiştirilmesi suretiyle bu kanuna tecavüz etmek şeklinde bu gücün sapması da men edilmiştir. Çünkü vasiyeti değiştirmek bir tür suç ve ihanettir. Bu kanunun gerçekleşmesinin ve titizlikle incelenmesinin teşviki de hikmet kapsamına girer. Bunun kemali ise, vasiyet eden kimsenin yanılarak veya bilinçli olarak zarar vermesinden endişe edilmesi durumunda hikmet uyarınca kendileri hakkında vasiyette bulunulanların arasını düzeltmektir.

"*Oruç…*" da hayvani kuvvetin saldırganlığını ve tasallutunu ortadan kaldırmak amacıyla farz kılınmış bir diğer kanundur.

Bil ki, hakikât ehlinin kısası yukarıda zikredildi. Onların vasiyeti ise, masivayı terk etmek suretiyle ezelde verilen sözü, ahdi tutmak, muhafaza etmektir. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Bunu İbrahim de oğullarına vasiyet etti. Yakub da…*" (Bakara, 132) Hakikât ehlinin orucu, Hak ile ve Hak için olmayan her sözü, her fiili, her hareketi ve her duruşu terk etmektir.

185- Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir.

186- Kullarım sana, beni sorduğunda söyle onlara: Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde, benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar.

187- Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği, siyah ipliğinden ayırt edilinceye kadar yeyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah ayetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.

"Ramazan ayı…" nefsin Hakk'ın nuruyla yanması vaktinde "*Kur'an'ın",* Kur'ani akıl adı verilen ve cem makamına ulaştıran kapsayıcı ve icmali ilmin indiği aydır.

İnsanlar için cem itibariyle vahdete ileten bir hidayettir. "*doğrunun açık delilleri"*nin, cem ve farktan oluşan kesintisiz delillerin, yani furkani (doğru ile eğriyi birbirinden ayıran) akıl adı verilen tafsili ilmin indiği aydır. Sizden kim bu vakte erişirse, yani zatı müşahede etme makamına ulaşırsa "*onda oruç tutsun…*" o vakitte Hakk ile olmayan söz, fiil ve hareketleri terk etsin, kendini tutsun.

"Kim o anda hasta olursa…" sözünü ettiğimiz müşahedeye engel olan nefsani perdelerden oluşan kalp hastalıklarına müptela olursa "*veya yolcu olursa…"* uzaklık sülukunda bulunup zati şühuda ulaşmamışsa, onun kat etmesi gereken başka mertebeler vardır. Ancak bunların sonunda bu makama ulaşabilir. "*Allah sizin için kolaylık ister…"* tevhid makamına ulaşmanızı ve Allah'ın kudretinden destek görmenizi ister. "*Sizin için zorluk istemez…"* Zayıf ve aciz nefse sorumluluklar yüklemek suretiyle sizi zora koşmaz. "*Sayıyı tamamlamanız…içindir."* Söz konusu mertebeleri, halleri ve amaca ulaştırıcı makamları tamamlamanız, Allah'ı ululamanız, Onun sizi cem makamına iletmesindeki azametini ve büyüklüğünü bilmeniz ve "*şükretmeniz içindir."* İşlerinizi istikamet üzere yürütmek suretiyle Ona şükretmeniz içindir.

"Kullarım sana… sorduğunda…" Bana ulaşmak için süluk eden, beni talep eden ve bana yönelen kullarım benim marifetimi sana sorduklarında "*Ben çok yakınım."* Zahirim, apaçığım. "*dileğine karşılık veririm."* Halinin ve istidadının gereğini yapmak suretiyle hal ve istidat diliyle bana dua edenin duasına icabet ederim. "*o halde benim davetime uysunlar."* İstidadı züht ve ibadetle arındırıp saflaştırmak suretiyle benim çağrıma koşsunlar. Çünkü ben onları kendime çağırıyorum. Onlara, bana süluk etmenin keyfiyetini öğret. Ki bu arınma ve saflaşma esnasında beni müşahede edebilsinler. Yani istikamet üzere olsunlar, düzelsinler. "*Size helal kılındı…"* size mubah ve serbest kılındı "*oruç gecesinde"*, huzurda bulunduğunuz terk ve imsakı bölen gaflet vaktinde "*kadınlarınıza yaklaşmak…"* nefislerinizi hazlarına, nasiplerine yaklaştırma makamına inmeniz mubah kılındı. Çünkü siz buna sabredemezsiniz. Zira aranızdaki zorunlu bağlantı nedeniyle siz onların giysisi, onlar da sizin için giysileriniz konumundadır.

"Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi." Söz konusu süluk, riyazet ve huzur zamanlarında nefsani nasiplerden çalmak suretiyle kendinize kötülük ettiğinizi bildi. "*Ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı."*

"*Artık…"* istikamet ve fenadan sonra beka halinin yerleşmesi vaktinde " *onlara yaklaşın."* gaflet vakitlerinde. "*Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin."* Takvayı, istikamet üzere olma hukukunu genişletmeye dayalı olarak nefsani hazlarla temekkün edişi ve kulluk etmek, duada bulunmak suretiyle Allah'ın emirlerini yerine getirmeyi talep edin.

“*Yeyin, için…*” nefsinize eşlik edin “*sabahın beyaz ipliği, siyah ipliğinden ayırt edilinceye kadar.*” huzurun açıklık ve parıltıları size zahir oluncaya ve eserleri ve nurları gafletin karasına ve karanlığına galip gelinceye kadar.

Ardından gaflet zamanı gelinceye kadar, Hakk ile beraber huzurda olmak suretiyle yukarıda anlatılan terk ve imsak hali üzere olun. Eğer bu olmasaydı maişetin maslahatını ve yükümlülüklerini yerine getirmek mümkün olmazdı. *“Kadınlarla birleşmeyin…”* siz itikafta iken, kalplerinizin mescidlerinde huzurda mukim iken nefislerinize eşlik etmeyin. Çünkü nefislerin belirmesiyle vakitleriniz karışır.

188- Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemeniz için o malları hakimlere vermeyin.

189- Sana, hilal şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir. İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lakin iyi davranış, korunan kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin, Allah’tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz.

“Mallarınızı…yemeyin.” Marifetlerinizi ve bilgilerinizi “*aranızda”* nefsin şehvetlerinin ve lezzetlerinin batılıyla; nefsin ihtiyaçlarını elde etmek, maddi ve hayali amaçları gerçekleştirmek uğruna kullanmayın.

“O malları… vermeyin.” Israrla kötülüğü emreden nefislerin hakimlerine göndermeyin “*insanların mallarından bir kısmını…yemek için.”* Ruhani kuvvetlerin mallarının bir kısmını “*haram yollardan…”* haksızlıkla yemek ve nefsani kuvvetlerin lezzetleri için harcamak üzere vermeyin. Üstelik “*Kendiniz biliyorsunuz…”* bu davranışın günah ve bir şeyi ait olmadığı yere koymak olduğunu biliyorsunuz. “*Sana, hilal şeklinde yeni doğan ayları sorarlar…”* Ruh nurunun üzerine doğup parlatması sonucu kalbi doğuşları sana sorarlar. “*De ki: Onlar, insanlar… için vakit ölçüleridir.”* Allah yolunda amel etmenin, süluk azimetinin, kalp beytini tavaf etmenin ve marifet makamında vakfeye durmanın vacip olduğu vakitleri belirleyen ölçülerdir.

"İyi davranış… gelip girmeniz değildir." kalplerinizin evlerine "*arkalarından."* Maddi hislerinizin ve bedeni duygulardan kaynaklanan bilgilerinizin yollarından kalp evlerine girmeniz iyi davranış değildir. Çünkü kalbin arkası bedene bakan taraftır. "*Lakin iyi davranış…"* asıl iyilik " *korunan kimsenin davranışıdır."* Duyuların ilgi alanlarından, hayalin tasavvurlarından ve nefsin vesveselerinden sakınan kimsenin davranışıdır. "*Evlere kapılarından girin."* kalplerin ruha bakan batıni tarafından girin. Gerçekte kalbin kapısı, Hakk'a açılan yoludur. "*Allah'tan korkun."* sizi O'ndan alıkoyacak şeylerle meşgul olmaktan sakının. "*Umulur ki kurtuluşa erersiniz."*

190- Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez.

191- Onları yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir.

192- Eğer onlar vazgeçerlerse, Allah Gafur ve Rahimdir.

193- Fitne tamamen yok edilinceye ve din de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçerlerse zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.

194- Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah muttakilerle beraberdir.

"Size karşı savaş açanlarla, siz de Allah yolunda savaş açın." Size savaş açan şeytana ve kötülükleri ısrarla emreden nefsin kuvvetlerine karşı savaş açın. "*Sakın aşırı gitmeyin."* Onlarla savaşırken, haklarını eda etmelerini ve sınırları içinde durmalarını imkansız kılacak şekilde öldürmeyin. Aksi takdirde tefrite, eksikliğe ve parçalanmışlığa duçar olurlar. "*Çünkü Allah aşırıları sevmez."* Çünkü onlar sevginin ve adaletten ibaret olan vahdetin gölgesinin dışına çıkmışlardır. "*Onları yakaladığınız yerde öldürün."* Onları nerede bulursanız hayatlarına son verin, ruhları demek olan hevalarını bulundukları yerde ezmek suretiyle fiillerini icra etmelerine engel olun. "*Onları çıkarın…"* Göğüs

Mekke'sinden çıkarın, onun üzerindeki istilalarına son verin, tıpkı onların sizi oradan çıkarıp nefis bölgesine indirmeleri, sizi kalbin karargâhının dışına çıkarmaları gibi. Nefsin hevasına ve lezzet putuna ibadet etmeleri şeklindeki fitneleri, sizin nefsin hevasını ezmenizden ve bütünüyle öldürmenizden daha kötüdür. Daha ağır bir suçtur. Ya da nefsin kuvvetlerinin göğüs Mekke'sini istila etmeleri sonucu çektiğiniz sıkıntılar veya başınıza gelen sınama amaçlı musibetler sizin için öldürülmekten daha ağırdır. Çünkü bu fitne, seciyenizin bastırılması, tabiatınızın ört bas edilmesi ve istidadınızın tamamen silinmesi demektir ki, bundaki acı çok daha fazladır.

"*Mescid-i Haram'da onlarla savaşmayın."* Kalbin makamında, yani kalbi huzur anında onlarla savaşmayın. Sizin yönelişinize uydukları zaman. Bu takdirde süluk esnasında sizin yardımcılarınız olurlar. "*Onlar sizinle savaşmadıkça…"* kendi isteklerini ileri sürüp sizinle çekişmedikçe, sizi kalp canibinden ve Hak dinden uzaklaştırıp nefsin makamına ve buzağıya tapmaktan ibaret olan dinlerine çekmedikçe onlarla savaşmayın. Ama bunu yaparlarsa "*Fitne tamamen yok edilinceye…kadar onlarla savaşın."* Sizinle çekişmelerinin, çağrılarını seslendirmelerinin ve tapınmalarının oluşturduğu fitne ve kargaşa ortadan kalkıncaya ve "*din yalnız Allah için oluncaya kadar"* tümü birden kutsi canibe yönelinceye kadar, şeytanın ve hevanın hiçbir payının bulunmadığı Hakk'a yönelişin altındaki sırrı teşyi edinceye kadar onlarla savaşın.

"*Şayet vazgeçerlerse… saldırı yoktur."* onlara saldırı olmaz artık. Sadece saldırganlara, hadlerini aşanlara saldırı vardır. "*Haram ay haram aya karşılıktır."* Yani, onların sizi maksadınızdan ve dininizden alıkoydukları vakit, ayniyle sizin onları asiliklerinden alıkoyduğunuz vakittir. Ta ki kendi sınırlarında durmaya razı oluncaya kadar. Onların haram ayı kendi haklarını ikame ettikleri vakittir. Sizin haram ayınız, huzur ve murakabe vaktidir.

195- Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allah dürüst davrananları sever.

196- Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir. Emin olduğunuz vakit, kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun. Biliniz ki Allah'ın vereceği ceza ağırdır.

"Allah yolunda harcayın…" Sizde olan ilmi, amel aracılığıyla harcayın. Bu ilimleri başka bir zamanda kullanmak üzere saklamayın, belki o vakte erişmezsiniz. Ertelemecilikten daha zararlı bir şey yoktur kısaca. "*Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* Tefrit, ilimle amel etmeyi tehir ve ilmi nefsin maslahatı için kullanma tehlikesine kendinizi atmayın. Bu davranış mahrumiyeti gerektirir. "*Dürüst davranın…"* (ihsan edin) amellerinizi gerçekleştirirken müşahede edin. "*Çünkü Allah dürüstleri sever."* Amellerini gerçekleştirirken rablerini müşahede eden ve bu amelleri sırf O'nun için ihlasla gerçekleştiren kimseleri sever.

"*Tam yapın…"* zat tevhidi haccını ve sıfat tevhidi umresini, Allah için ve Allah'a doğru süluk suretiyle tüm makam ve halleri tamamlayarak yerine getirin. "*Eğer alıkonursanız…"* Kötülükleri ısrarla emreden nefis kâfirlerinin sizi hac ve umreden engellemesi durumuyla karşı karşıya kalırsanız "*kolayınıza gelen kurbanı gönderin."* Nefis kurbanını göndermek ve kalp Kâbe'sinin yanında veya kalbin temenni ettiği makamın meydanında boğazlamak suretiyle Allah yolunda cihad edin. "*Kolayınıza gelen…"* ifadesi nefislerin istidatları ve sıfatları itibariyle birbirlerinden farklı olduklarına yönelik bir işarettir. Nefislerin bir kısmı, zayıf hayvanların sıfatlarıyla, bazısı güçlü hayvanların sıfatıyla mevsuftur. Bunların her biri kolayına geleni kurban eder. Bazısı da boyun eğen, uysal hayvanların sıfatıyla mevsuftur.

Bazısı dik başlı, boyun eğmez hayvanların sıfatına sahiptir. Bazı nefislerin ezilebilen sıfatları olmakla birlikte öyle sıfatları da olur ki bunları ezmek pek de kolay olmaz. Böyle nefisler ayette sözü edilen hacı gibi ebediyen mahsur kalır. "*Başlarınızı tıraş etmeyin."* Kalbi hoş

tutmayı, zihni kederlerden, bütün bağlardan, adet ve ibadetlerden arındırmayı isteyerek Kalenderiye mezhebinde olduğu gibi vaktin sıfatı ile yetinmek isteyip tabiatın izlerini ortadan kaldırmayın *"varıncaya kadar."* nefis kurbanı mahalline, yani yerine, boğazlanacağı, kurban edileceği mekâna varıncaya kadar. O zaman, kurban hayatta iken nefsin hevasına göre yaptığı bütün ameller haram iken, kurbanın öldürülmesiyle birlikte helal olur. Çünkü bu vakitte heva ile değil, kalp ile yerine getirilirler. Hevanın etkisiyle yapılan amellerin kalıntılarından emin olun. Aksi takdirde vaktiniz karışır, bunların zuhur etmesiyle ve kalbin bast hali ile birlikte davasını gütmeye başlamasıyla saflığınız bulanır. Nitekim, bugün Kalenderiye mensuplarının çoğunun durumu böyledir. "*Sizden her kim hasta olursa…"* Sizden her kimin istidadı zayıf olursa, kalbi, öz yaratılışında bulunan arazlarla veya gelenekler sonucu edinilen arazlarla dolu olursa yahut başında bir rahatsızlığı varsa yahut kederlerle, çeşitli bağlarla, rezilliklerle ve suretlerle sınanıp engellenmiş olursa ve de süluk ve mücahedeyi gereği gibi yapması kolay olmazsa veya fıtrat üzere kalmak, tersine dönmemek, yükselmese de derecesinden aşağıya düşmemek için kalp hoşluğu ve vakit saflığı üzere kalmayı isterse, onun bazı lezzetlerden kendini alıkoymak, nefsani bazı meşguliyetlerden el çekmek veya bir iyilik yapmak yahut riyazet ve mücahede ile çatışan bazı kuvvetleri ezmek suretiyle fidye vermesi gerekir. Bu kimsenin vaktini muhafaza etmesi, bir tür zühd ile, ibadet ya da nefse muhalefet ile saflığını koruması gerekir.

"*Emin olduğunuz vakit…"* sizi muhasara eden düşmanın kuşatmasından emin olduğunuz vakit, Zat tecellisi haccına aracı olmak üzere sıfat tecellisi zevkinden kim yararlanırsa, durumuna göre "*kolayına gelen bir kurban vermek gerekir."*

"Kurban kesmeyen kimse…" nefsinin zayıflığından, sönüklüğünden, baskı altında olmasından dolayı bunu yapamayan kimse "*üç gün oruç tutar…"* Tecelli, cem'e gark olma ve vahdette yok olma vaktinde güçlü temeller konumunda olan kuvvetlerin fiillerinden kendini uzaklaştırması, sakınması gerekir. Çünkü bunların perdelenmeleri, nefis ve göğüs yörüngesine çekilmeleri kaçınılmazdır. Bu temel güçler; akıl, vehim ve muhayyiledir.

“Döndüğü zaman yedi gün oruç tutar.” tafsil ve çokluk makamına döndüğünüz zaman. Bunlar da zahir beş duyu ile gazap ve şehvet güçleridir. Ki eşya içinde Allah ile istikamet üzere olsun. “*Hepsi tam on gündür.”* İşte sözü edilen bu kuvvet ve duyguların fiillerinden sakınma durumu, kemal derecesi gerçekleştiği sırada hak ile bahşedilen varlığının güçlerinin fiillerini gerektiren kâmil tafsilatın tümüdür. Nitekim, kutsi hadiste şöyle buyurulmuştur: “İşiten kulağı ve gören gözü olurum…” “*Bu söylenenler…”* bu hüküm “*ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir.”* vahdet içinde, kalp makamında hazır bulunan kâmil mahbublardan (sevilenlerden) olmayanlar için geçerlidir. Bu gibi kimseler (sevilenler) için vuslat ve Allah’a süluk edişleri sırasında kurban sunmak, cehd etmek veya riyazet etmek gerekmez. Bunlar muhibler (sevenler) için geçerlidir.

197- Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse, hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri! Benden sakının.

198- Rabbinizden gelecek bir lûtfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur. Arafat’tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş’ar-i Haram’a Allah’ı zikredin ve O’nu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz, siz daha önce yanlış gidenlerden idiniz.

199- Sonra insanların aktığı yerden siz de akın. Allah’tan mağfiret isteyin. Çünkü Allah affedici ve esirgeyicidir.

“Hac, bilinen aylardadır.” Hac vakti, bilinen zamanlardır. Buluğ çağına ermekle başlar, kırk yaşına kadar devam eder. Nitekim yüce Allah, “Bakara”yı nitelerken şöyle buyurmuştur: “*O, ne yaşlı ne de körpe; ikisi arasında…”* (Bakara, 68) “*Kim o aylarda hacca niyet ederse…”* hacca gitme kararı alıp fiilen bu kararı uygulamaya koyarsa “*kadına yaklaşmak…”* şehevi kuvvetin taşması anlamında hayasızlık; “*günah sayılan davranışlara yönelmek”* günah sebeplerine yönelmek, yani gazap gücünün kalbin emrinden çıkması; “*kavga etmek…”* yani mantık gücünün şeytanlıkla, kurnazlıkla sınırını aşması “ *hac esnasında…”* doğru değildir. Kalp beytine yöneliş esnasında bu sayılan davranışlara yer yoktur. “*Ne hayır işlerseniz…”* yukarıda sözü edilen üç temel gücün fiilleri kapsamında şeriatın emrine ve akla uygun olarak her ne fazilet işlerseniz-rezillik değil- “*Allah onu bilir.”* bunlardan dolayı size sevap verir.

"*Azık edinin…*" bu kuvvetlerin alçaklıklarından sakınmanın gerektirdiği erdemlerinden azık edinin "*Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır.*" bu kuvvetlerin rezilliklerinden sakınmadır. "*Benden sakının.*" amelleriniz ve niyetlerinizde benden korkun "*ey akıl sahipleri!*" Çünkü vehim şaibesinden ve madde kabuğundan arınmış temiz aklın meselesi benden sakınmaktır.

"*Rabbinizden gelecek bir lûtfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur.*" Çokluğa döndüğünüzde şeriatın gerektirdiği ölçülerde ve Hakk'ın izin verdiği miktarda nefislerinize yumuşak davranmayı ve onların nasiplerinden yararlanmayı talep etmenizin bir sakıncası yoktur. Çünkü o durumda nefsin nasipleri onu kalbin maksatları ile ilgili olarak kalbe uygun davranması hususunda pekiştirir. Hakk'ın nuru ile aydınlandığı için o sırada azgın bir konumda olmaz.

"*Akın ettiğinizde…*" Hac menasikinin sonu ve anası sayılan tam marifet makamından kendinizi salıverdiğiniz zaman- nitekim Resulullah (s.a.v) "Hac arafattır" buyurmuştur-, "*Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin.*" Hafa (gizlilik) olarak adlandırılan ruhsal sır yanında Allah'ın cemalini müşahede edin. Çünkü bu makamda zikir müşahededir. Meş'ar; başkasının ulaşmasının haram olduğu cemalin şuuruna varma mahalli demektir. "*O'nu size gösterdiği şekilde anın.*" Mertebelerde kendisini nasıl zikretmeniz gerektiğini gösterdiği gibi. Çünkü yüce Allah önce dil ile zikretmeyi, sonra nefis ile zikretmeyi, sonra kalp ile zikretmeyi göstermiştir. Bu, Allah'ın nimetlerinin ve lûtuflarının kaynaklandığı zikirdir. Sonra sır zikrini göstermiştir. Bu da fiilleri bizzat gözlemleme ve sıfat tecellileri ilimleri keşfetmedir. Sonra ruh zikrini göstermiştir. Bu da zatın nurunu düşünmekle birlikte sıfat tecellileri nurlarını müşahede etmektir. Sonra hafi zikri göstermiştir. Bu da ikiliğin baki kalması ile birlikte zatın cemalini müşahede etmektir. Ardından zatın zikrini göstermiştir. Bu da gerideki her şeyin ortadan kalkmasıyla zatı müşahede etmektir.

"Şüphesiz, siz daha önce… idiniz." marifet arafatına ulaşmadan, orada vakfeye durmadan önce "*yanlış gidenlerden idiniz.*" Bu zikirlerden sapmıştınız. "*Sonra insanların aktığı yerden siz de akın.*" Sonra zahiri ibadetlere ve itaatlere, diğer şeri görev ve muamelelere akın. İnsanların akın ettiği yerden. Yani onlardan biri gibi olun.

Cüneyd'e (Allah rahmet etsin) soruldu: Son nedir? diye, "başa dönmektir" dedi. "*Allah'tan mağfiret isteyin.*" Nefsin hal ile zuhur edip gücünün katlanmasından ve azmasından dolayı Allah'tan bağışlanma dileyin. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Hiç şüphesiz, kalbimin üzerini bazen bir perde kaplarda ben günde yetmiş kere Allah'tan bağışlanma dilerim. "Yine bir keresinde "Allah'ım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl." demiştir. Böyle söylemesinin sebebi sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Nasıl emin olabilirim ki, kalp çölde rüzgârların dilediği tarafa savurduğu bir tüy gibidir!"

Hz. Resulullah'ın (s.a.v) ayakları şişince Hz. Aişe (r.a) "Allah senin geçmiş ve gelecek tüm günahlarını bağışlamamış mıdır?" der. O da şu cevabı verir: Şükreden bir kul olmayayım mı!" Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "Hidayetten sonra sapmaktan Allah'a sığınırım."

200- Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver, derler. Böyle kimselerin ahiretten hiç nasibi yoktur.

201- Onlardan bir kısmı da: "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!" derler.

202- İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır. Allah'ın hesabı çok süratlidir.

203- Sayılı günlerde Allah'ı anın. Kim iki gün içinde acele edip dönmek isterse, ona günah yoktur. Bunlar günahtan sakınanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız.

204- İnsanlardan öyleleri vardır ki, dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider. Hatta böylesi kalbinde olana Allah'ı şahit tutar. Halbuki O, hasımların en yamanıdır.

205- O, dönüp gitti mi yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.

"Hac ibadetlerinizi bitirince…" Haccınızı bitirince "*babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın."* Soyları ve övünçleri ve sair dünya hallerini zikretmekle meşgul gelenek ehli gibi olmayın. Çünkü bu vaktinizi bulandırır, kalbinizi katılaştırır. Tam tersine, süluktan önce soyların hallerini ve dünya ahvalini andığınız gibi zikir

türleriyle ve kardeşlerle müzakere etmekle meşgul olun. Ya da insanların geleneksel olarak bu halleri andıkları gibi ya da ondan daha şiddetli, daha kuvvetli, ondan daha fazla anın ki saflığınız kalıcı olsun ve insanlar sizin aracılığınızla gerçeği görsün.

“*İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz!...derler.”* Bazı insanlar dünya metaından başka bir şey istemezler, bunları anmaktan başka bir şeyle meşgul olmazlar. Allah’a bu dünya metaı için ibadet ederler. Böylelerinin ahiretten nasibi yoktur. Çünkü en bayağı şeye yönelişleri, en şerefli şeyi kabullenmelerini engeller. En şerefliye yönelik himmet ve ilgileri yeterince uyanmadığı için. Bilindiği gibi zulmeti kazanmak nurla çelişir. İnsanlardan bazısı ise “*Ey Rabbimiz!..bize…ver.”* derler. Her iki cihanın da hayrını talep ederler. Zulmetle perdelenmekten, tabiat ateşiyle azap görmekten ve rahmet nurlarından mahrum olmaktan kaçınırlar.

“*İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır.”* Hesaplaşmanın, bazı iyiliklerin kötülüklerle düşürülmesinin, bunu takiben duruma göre azap veya affın ardından Ahiret paylarından, kalıcılık yurdunun nurlarından, Salih amellerle kazanılan baki lezzetlerden büyük bir nasip vardır.

“*Sayılı günlerde Allah’ı anın.”* Haccı bitirdikten sonra sayılı mertebelerde Allah’ı zikredin. Ruh mertebesinde, kalp mertebesinde ve nefis mertebesinde. Çünkü maksada vasıl olan, bu mertebelere döndüğünde, bu üç mertebede Allah ile olması gerekir. İşte bu mertebelerdeki zikri budur.

“*Kim iki gün içinde acele edip dönmek isterse, ona günah yoktur.”* Yani ruh ve kalp mertebelerinde nasiplerine dönmek için acele eden kimse için bir günah yoktur. Çünkü ruh ve kalp ve bunların nasipleri birbirlerini perdelemedikleri gibi, birbirlerine zarar da vermezler.

“Acele etme” ifadesinin anlamı şudur: Bir hareket Allah ile gerçekleştiği zaman daha hızlı olur. Allah ile gerçekleştirilen harekette oyalanma ve durma söz konusu olmaz. Bu hareket bağlamında kalp veya ruh zahir olup ön plana çıkar ve nurdan bir perde işlevini görür. Bazı telvin erbabında olduğu gibi.

"*Kim gecikirse…"* üçüncü mertebe olan nefis mertebesinde gecikirse "*ona günah yoktur. Bunlar günahtan sakınanlar içindir."* Yani bu hüküm, nefisle nefsin nasipleriyle beraber olmaktan sakınanlar için geçerlidir. Çünkü nefis, kişinin kendisinden daha çok nasibine bağlıdır. Nefsin nasibi ise kalp ve ruh mertebelerinin nasiplerinin nurundan daha uzak ve daha kabadır. Kişinin kendisinden ayrı olarak nefsin nasibine bağlılığı, çabası ve hareketi hemen kendini gösterir.

Nefsin nasibi de çoğu zaman perdelenir. Perdelendiğinde perdesi kalın ve zulmani olur. Bu yüzden nefis mertebesinde sakınma ve ihtiyatlı davranma daha gerekli ve diğer iki mertebeye göre daha evladır. Çünkü diğer iki mertebe zuhur ederlerse perdeleri ince ve ortadan kalkması da kolay olur. Yahut bu tercih üç mertebede de sakınanlar içindir.

"*Allah'tan korkun…"* her üç mertebede de enaniyetin ve zamansallığın zuhur etmesinden sakının ki, bu nasiplerden istifade esnasında nefis, kalp ve ruh ile değil O'nunla beraber olasınız. "*Bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız."* O'nunla haşrolunursunuz, bir isimden bir isme toplanırsınız. Huzurunda hazır olursunuz. Dolayısıyla siz, diğer insanların aksine büyük bir tehlike ile karşı karşıyasınız. Nitekim hadiste şöyle buyrulmuştur: " İhlaslılar büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar." Hz. Rasulullah (s.a.v) yüce Allah'tan aktardığı bir kutsi hadiste şöyle buyruluyor: "Günahkârlara benim bağışlayıcı olduğumu müjdele. Sıddıkları benim gayur olduğumu belirterek uyar."

"İnsanlardan öyleleri vardır ki…hoşuna gider." Böyle insanlar sevgi iddiasında bulunurlar, fakat hasımların en yamanıdırlar. Çünkü bunlar nefis makamında duran zındıklardır. Bu yüzden "*dünya hayatı hakkında söyledikleri…"* buyrulmuştur. Çünkü böyle kimselerin ahiret hakkında kalp ile söylediği bir söz yoktur.

"*O, dönüp gitti mi yeryüzünde …çalışır…"* Fesadı mübah gördüğü ve zındık olduğu için. Bu özelliği sevgi ve tevhid iddiasında bulunan birçok kişide görebilirsin. "*Allah bozgunculuğu sevmez."* Yani bu kimse Allah'ı sevdiğini iddia eden bir bozguncudur. Sevgi iddiasında bulunmasına rağmen nasıl böyle davranabilir ki? Seven ancak sevdiğinin sevdiği şeyleri yapar. Allah bunun yaptığını sevmiyor. O halde iddiasında doğru değildir.

Şair şöyle der:

İlaha isyan ediyorsun, bir yandan da onu sevdiğini gösteriyorsun

Bu çirkin bir davranıştır, gariptir

Eğer sevgin gerçek olsaydı, ona itaat ederdin

Çünkü seven, sevdiğine itaat eder

206- Böylesine "Allah'tan kork" denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevk eder. Ona cehennem yeter. O ne kötü yerdir!

207- İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini ve malını feda eder. Allah da kullarına şefkâtlidir.

208- Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o, apaçık düşmanınızdır.

209- Size apaçık deliller geldikten sonra, eğer barıştan saparsanız, şunu iyi bilin ki Allah azizdir, hakimdir.

210- Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerinin gelmesini mi beklerler? Halbuki iş bitirilmiştir. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülür.

211- İsrailoğullarına sor ki kendilerine nice apaçık mucizeler verdik. Kim mucizeler kendisine geldikten sonra Allah'ın nimetini değiştirirse bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.

212- Kâfir olanlar için dünya hayatı cazip kılındı. Onlar, iman edenler ile alay ederler. Oysa ki, inkârdan sakınanlar kıyamet gününde, onların üstündedir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

"Böylesine "Allah'tan kork" denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevk eder." Nefsani hamiyeti, cahiliye gururu inatlaştırıp onu günaha sürükler. Çünkü nefsi en şerli biçimde zuhur eder ve yaptığı şeyi, kendisine öğüt veren kişiden daha iyi bildiğini iddia eder. " *Ona cehennem yeter."* Onun sonu koyu bir derinliktir. O, zulmetiyle bu derin mertebede, çukurda kalır. Çünkü cehennem, çok derin ve karanlık çukur anlamına gelir.

"*Allah'ın rızasını almak için kendini…feda eder."* Allah'ın rızasını isteyerek nefsini Allah yolunda süluk etmeye feda eder. "*Barışa girin…"* (Silm'e girin). Teslimiyete, yüzleri, özleri Allah'a teslim etmeye girin. Çünkü varoluş kuvvetlerinin birbirlerine düşman olması, Allah'ın emrine

teslim olmaya yanaşmaması şeytanın peşinden gitmenin delilidir. Şeytan ise, yerilmiş aşırılıklar işlemek suretiyle Allah'ın kahrını hakketmelerini ister. Çünkü o öz yaratılışı ve karakteri itibariyle sizin düşmanınızdır. Sizin yaratılışınız ve cibilliyetiniz ile onun yaratılışı ve cibilliyeti farklıdır. O, sizin fıtrat nurunuzdan yoksundur. Çünkü o ateşten yaratılmıştır. Bu yüzden sizin de kendisi gibi ateş ehli olmanızı ister, nur ehli olmanızı istemez. O, sizi seviyormuş gibi görünen gerçek düşmanınızdır. "*Eğer… saparsanız…"* Allah'ın emrine teslim olma makamından saparsanız, "*size …geldikten sonra."* Fiil ve sıfat tecellileri delilleri geldikten sonra saparsanız "*Bilin ki Allah azizdir…"* üstün iradelidir, sizi kahreder, "*hakimdir."* Ama ancak hikmetinin gerektirdiği şekilde kahreder. Hikmet ise, dikleşen muhalifi kahretmeyi gerektirir ki uysal, itaatkar kimse ibret alsın ve daha çok itaat etsin. "*Onlar… ille de bekliyorlar mı?"* Beklenti içinde midirler? "*gelmesini…"* tecelli etmesini "*Allah'ın… gölgeler içinde…"* sıfat tecellileri cümlesinden olmak üzere hüviyet sıfatları içinde… ve semavi kuvvetler olan meleklerin suretlerinin gelmesini, dolayısıyla levhde yer alan hüküm gereği kendilerinin helak edilmesini mi bekliyorlar? "*Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülür."* Her kişi hakkettiği karşılığı görür veya fena bularak O'na döner.

213- İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak Resulleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi. Ancak kendilerine Kitab verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir.

214- Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Resul ve beraberindeki müminler: "Allah'ın yardımı ne zaman!" dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır.

215- Sana ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz, Allah yapacağınız her hayrı bilir.

"İnsanlar bir tek ümmet idi." Fıtrat ve Hak din üzereydiler. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Her çocuk fıtrat üzere doğar." Gerçekte ilk fıtrat dönemi ile ilgili bir ifadedir. Ya da çocukluk zamanı yahut Adem (a.s) zamanı kast edilmiştir. Bu dönemlerde insanlar tek bir ümmet idi. Sonra hayatta, doğalarının farklılığına, nefislerinin sıfatlarının baskın çıkmasına ve hevalarının, arzularının çeşitliliğine bağlı olarak birbirlerinden ayrılıp ihtilaf ettiler. Yaşadıkları bölgelerin ve havaların farklılığından dolayı bünyelerinin, aslının ve bedenlerinin merkezinin zıt olması, böyle bir ayrılığı gerektirmiştir. Ayrıca, her birinin tabiatı, özel menfaati celb etmeyi ve özel zararı defetmeyi gerektirir. Çünkü her biri bedeninin maddesiyle perdelenmiştir. İlahi hikmet bunun böyle olmasını gerektirmiştir. Yaşamak ve gelişmeye böylesi daha elverişli olduğu için. Hayatının dal budak salıp yayılması, çeşitliliği ve ayrılığı gerektirir. "*Sonra Allah, Resulleri…gönderdi."* Onları ayrılıktan uyuşmaya çağırsınlar, çokluktan birliğe, düşmanlıktan sevgiye davet etsinler diye. Ama onlar tefrikaya düştüler, birbirlerine karşı gruplaştılar, ayrıştılar.

Tabiatlarında batıl sevgisi kök salmış, kalplerini tortu bürümüş, kalplerinin üzeri mühürlenmiş, basiretleri köreltilmiş, hevalarının galip gelmesi neticesinde istidatları ortadan kaldırılmış, böylece ayrılıkları ve inatçılıkları gittikçe artmış süflilere (aşağı âlem mensuplarına) gelince, sanki Hakk'ın zuhurunun ve uzlaşmanın sebebi olan Kitabın kendilerine gelmesinden sonra sırf nefislerinden kaynaklanan kıskançlık, hevalarının galip gelmesi ve perdelenmişlikleri yüzünden ihtilafa düşmüşlerdir.

Orijinal saflıklarını ve ilk istidatlarını koruyan ulvilere (yüce âlem mensuplarına) gelince, Allah onları, hakkında ihtilafa düştükleri Hakka ileterek ayrılıklarını ortadan kaldırdı, dolayısıyla dosdoğru yolu izlemişlerdir. "*Yoksa siz… gireceğinizi mi sandınız?"* cemal tecellisi cennetine, "*gelmeden"* gelip geçen *"kimselerin"* hali "*sizden önce"* gelip geçen kimselerin durumu. "*Onlara… dokunmuştu…"* terk edilmişlik, tecrid edilmişlik, yoksulluk, muhtaçlık, sıkıntı, mücahede, riyazet, nefsi ibadetler aracılığıyla kırmak gibi zorluklar çekmişlerdi. "*Sarsılmışlardı…"* istidatlarında bil kuvve mevcut olanı ortaya çıkarmak için nefislerinin karargâhında iştiyak ve sevgi duygularıyla öylesine sarsıldılar ki, "*nihayet Resuller ve beraberindeki müminler: Allah'ın yardımı ne zaman!*

dediler." Sonunda perdelenmişlik süresinin uzunluğundan, ayrılıktan çektikleri cehdin çokluğundan, cemal müşahedesini ve vuslat zevkini tatmamaya karşı sabrın tükenmeye başlamasından dolayı Allah'ın yardımını talep ettiler. Nefsin sıfatlarının ezilmesi tecellisini istediler. Oysa bunların sabırları son derece güçlü, sevgilinin yaptıklarına tahammülleri güzeldi. Sevgili ise onları ayrılık sınavıyla denemek istiyordu, sevgileri daha da güçlensin diye onlara ayrılığı tattırmayı irade ediyordu. Bu ulviler böyle olduktan sonra, başkalarını varın siz düşünün. Ulvilerin güçleri tükenip takatlari bitince taleplerine icabet edildi ve şöyle dendi: "*Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır."* Perde kaldırıldı, cemalin eserleri ortaya çıktı.

216- Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu halde sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

"Size farz kılındı…" nefis ve şeytanla savaşmak. Savaş sizin hoşunuza gitmez, ebucehil karpuzundan daha acı gelir size. Aslanın kapmasından daha dehşetli, daha korkunç bilirsiniz. Ama siz nefsin hevasıyla, dünya hayatının çarçabuk elde edilen lezzetlerinin sevgisiyle perdelendiğiniz için hayırlı olan bir şeyden hoşlanmayabilirsiniz, içerdiği çok hayrı, büyük ruhani lezzeti göremeyebilirsiniz. Bu kalıcı hayırlar ve ebedi lezzetler karşısında kısa sürede geçip unutulan acılar çok basit kalır. Aynı durum tersi için de geçerlidir.

"*Allah bilir…"* olayların içindeki hayırları ve kötülükleri, "*siz bilmezsiniz."* Gelip geçici dünya ile kalıcı ahiretten, zahir ile batından perdelendiğiniz için.

217- Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır. İnsanları Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mani olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük bir günahtır. Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar.

218- İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler var ya, işte bunlar, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah, gafur ve rahimdir.

219- Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Ancak, her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür. Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. "İhtiyaç fazlasını" de. Allah size ayetleri böyle açıklar ki düşünesiniz.

220- Dünya ve ahiret hakkında. Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkâte sokardı. Çünkü, Allah Azizdir, Hakimdir.

221- İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir cariye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de kızlarınızla evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar cehenneme çağırır. Allah ise, izni ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye ayetlerini insanlara açıklar.

222- Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.

223- Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın. Kendiniz için önceden hazırlık yapın. Allah'tan korkun, biliniz ki siz O'na kavuşacaksınız. Müminleri müjdele!

224- Yeminlerinizden dolayı Allah'ı, iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın. Allah semidir ve aliymdir.

225- Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Lakin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Allah gafurdur, halimdir.

226- Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir.

227- Eğer boşamaya karar verirlerse, biliniz ki, Allah semidir ve aliymdir.

228- Boşanmış kadınlar, kendi başlarına üç ay hali beklerler. Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helal olmaz. Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler. Allah azizdir, hakimdir.

229- Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden bir şey almanız size helal olmaz. Ancak, erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.

230- Eğer erkek kadını üçüncü defa boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helal olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.

231- Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın ayetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın sizin üzerenizdeki nimetini, size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'tan korkun. Bilesiniz ki Allah, her şeyi bilir.

232- Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde, onların eski kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte bununla içinizden Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Bu öğüdü tutmanız kendiniz için en iyisi ve en temizidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

233- Emzirmeyi tamamlatmak isteyen için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır. Onun benzeri varis üzerine de gerekir. Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı emzirtmek istediğiniz takdirde, süt anneye vermekte olduğunuzu iyilikle teslim etmeniz şartıyla, üzerinize günah yoktur. Allah'tan korkun. Bilin ki Allah, yapmakta olduklarınızı görür.

234- Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.

235- Kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde tutmanızda size günah yoktur. Allah bilir ki siz onları anacaksınız. Lakin, meşru sözler söylemeniz müstesna, sakın onlara gizlice buluşma sözü vermeyin. Farz olan bekleme müddeti dolmadan, nikâh kıymaya kalkışmayın. Bilin ki Allah, gönlünüzdekileri bilir. Bu sebeple Allah'tan sakının. Şunu iyi bilin ki Allah gafurdur, halimdir.

236- Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluluğu yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bin mut'a vermek iyiler için bir borçtur.

237- Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır. Ancak kadınların vazgeçmesi veya nikâh bağı elinde bulunanın vazgeçmesi hali müstesna, affetmeniz, takvaya daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz, Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür.

238- Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın.

239- Eğer korkarsanız yürüyerek yahut binmiş olarak kılın. Güvene kavuştuğunuz zaman, siz bilmezken Allah'ın size öğrettiği şekilde O'nu anın.

240- Sizden ölüp de eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda vasiyet etsinler. Eğer o kadınlar, çıkıp giderlerse, kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur. Allah azizdir, hakimdir.

241- Boşanmış kadınların, hakkaniyet ölçülerinde menfaat sağlamak haklarıdır; bu, Allah korkusu taşıyanlar üzerine bir borçtur.

242- Allah size işte böylece ayetlerini açıklar ki düşünüp hakikâti anlayasınız.

243- Binlerce oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara "Ölün!" dedi. Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı lütufkârdır. Lakin insanların çoğu şükretmez.

244- Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah, her şeyi işitir ve bilir.

245- Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz.

"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar…" Sana nefis ve yardakçılarıyla, şeytan ve askerleriyle, Hakk'a yöneliş ve süluk vaktinde, içinde sır hareketi bulunan haram (dokunulmaz) batın cemiyetinde, cihad etmeyi "*soruyorlar…*" "*De ki…*" Bu vakitte cihad, büyük ve meşakkâtli bir olaydır. Yüzünüzün Allah yolundan, sır makamından ve huzur mahallinden dönmesine sebep teşkil eder. Bu da Hak'tan perdelenme demektir. Ama ruhani kuvvetler dediğimiz kalp ehlini karargâhlarından çıkarmak, Allah katında daha azim ve daha büyük bir günahtır. Şirk ve küfür fitnesi ile bu ikisinin sizin başınıza açtığı musibet, sizin onları riyazet kılıcıyla öldürmenizden daha şiddetlidir. Nefsani kuvvetler, şeytani hevalar durmadan sizinle savaşırlar, sizi dininizden ve maksadınızdan alıkoymaya çalışır, heva

şeytan dinine çağırırlar "*eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler.*" Sizden kim onlara tabi olmak suretiyle dininden dönerse, "*onların yaptıkları… boşa gider.*" teslimiyet ve boyun eğme aşamasında işledikleri amelleri geçersiz olur. "*Onlar cehennemliktirler.*" Perdelenme ve azap ateşinin ehlidirler. Onlar "*orada devamlı kalırlar.*"

"*İman edenler…*" kesin olarak inananlar ve "*hicret edenler…*" nefis vatanını ve hevanın alışkanlıklarını terk edenler, "*Allah yolunda cihad edenler…*" şeytanın ve durmadan kötülük emreden nefsin askerleriyle savaşanlar "*işte bunlar, Allah'ın rahmetini umabilirler.*" Sıfat tecellilerini ve müşahede nurlarını umabilirler.

"*Sana… sorarlar…*" heva ve dünya sevgisi şarabını ve nefsin hazzın cezbesine kapılıp aldanması kumarını sorarlar. De ki: "*ikisinde de büyük bir günah vardır.*" Perdelenme ve uzaklık vardır. "*ve insanlar için birtakım faydalar vardır.*" Geçim, nefsani hazlar elde etme, aşağılık ve bulanık heyetlerden ve hüzünlendiren kederlerden gafil olma neticesinde sevinç türünden birtakım faydalar vardır. "*Yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi?*" alıştıkları yurtlarından, nefislerinin bilinen karargâhlarından, makamlarından, dünyadaki mertebelerinden ve meyledip yaslandıkları şeylerden, hevanın etkisiyle, üstelik kalabalık oldukları halde, "*ölüm korkusuyla*" cehalet ölümü korkusuyla, gerçek hayattan koparak, tabiat çukurlarına yuvarlanmak suretiyle çekip gidenleri görmedin mi?

"*Allah onlara 'ölün!' dedi.*" Onlara iradi ölümü emretti veya zati tecelli ile onları zatlarından ayırıp öldürdü ve vahdet içinde yok etti. "*Sonra onları diriltti.*" ilmi gerçek hayatla diriltti. Veya onunla, bahşedilmiş hakkani varlıkla, fena sonrası beka ile diriltti. Burada, Üzeyr kıssasına benzer bir durumun kastedilmiş olması uzak bir ihtimal değildir. Yani, onlar doğal ölümden kaçmak için yurtlarından çıktılar. Bunun üzerine Allah onların canını aldı. "*Sonra onları diriltti.*" Kemallerini gerçekleştirmeleri için ruhlarını bedenleriyle aynı türden olan bedenlere ilk ederek yeniden canlandırdı. "*Allah yolunda savaşın…*" Birinci, ikinci ve üçüncü tevile göre nefis ve şeytanla savaşın. Düşmanla karşılaşma hususunda ölümden korkmayın. Çünkü, düşmandan kaçma bir fayda sağlamaz. Nitekim, ayette işaret edilen kimselere de bir fayda sağlamadı. Allah, onları dirilttiği gibi sizi de diriltir, güzel bir borç olarak.

Güzel borçtan maksat, nefsi cihad uğruna feda etmek veya başkalarını kendine tercih etme esasında mal harcamak demektir. "*Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır.*" Yani darlık ve bollukla ilgili muamelelerinizde O, yanı başınızdadır. Siz, sıfatlarınızla O'nun sıfatlarını indirir, etkin hale getirirsiniz. Eğer, elinizdeki malda cimrilik ederseniz, o da size darlık verir, sıkar. Eğer cömertlik ederseniz, O da cömertliğiniz oranında size bolluk verir. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Yardımlar, ihtiyaçlar oranında iner."

246- Musa'dan sonra, Beni İsrail'den ileri gelen kimseleri görmedin mi? Kendilerine gönderilmiş bir Nebiye: "Bize bir hükümdar gönder ki Allah yolunda savaşalım" demişlerdi. "Ya size savaş yazılır da savaşmazsanız?" dedi. "Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde Allah yolunda neden savaşmayalım?" dediler. Kendilerine savaş yazılınca, içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar. Allah zalimleri iyi bilir.

247- Nebileri onlara: Bilin ki Allah, Talut'u size hükümdar olarak gönderdi, dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha layık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? dediler. "Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir" dedi.

248- Nebileri onlara: Onun hükümdarlığının alameti, Tabut'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tabut'un içinde Rabbinizden size ferahlık ve sükunet, Musa ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alamet vardır, dedi.

"*Talut…*" soylu bir aileden gelmeyen, malı olmayan yoksul bir adamdı. Bu yüzden onu kral olarak kabul etmediler. Çünkü avama göre mülkü, riyaseti hakketmenin ölçüsü harici, maddi mutluluktur ve bunun belirtisi de mal ve soydur. Nebileri ise, krallığın bunların dışında olan iki mutlulukla hakkedildiğine dikkatlerini çekiyor. Bu iki mutluluktan biri ruhani olan ilim, diğeri ise bedensel olan gücün fazlalığıdır, bünyenin ve bedensel yapının sağlamlığıdır. "*İlimde ve bedende ona üstünlük verdi.*" Allah, hükümdarlığı kimin hakkettiğini daha iyi bilir ve onu dilediğini verir. Allah her şeyi ihata eden, çok bahşedendir. Hükümranlığı verdiği gibi malı da verir. "*Her şeyi bilendir.*" Bunları hakkedeni bilir. Güçlenmesi için ihtiyaç duyduğu malın miktarını bilir ve bahşeder.

Ardından, Nebileri, hükümranlığın bir diğer alametinin de halkın benimsemesi.olduğunu belirtiyor. Hükümdar olacak kişinin halkın kalbine etki edecek heybet ve vakara sahip olması, kalplerinin ona ısınıp huzur bulması, onu sevmesi, itaat ve boyun eğme esasında emrini kabul etmeleri. Farsların kadim ataları Acemler bu özelliğe "hora" derlerdi. Hükümdarlara özgü olanına da "kiyan-ı hora" derlerdi. Sonra bu özelliğe "fer" adını verdiler. Örneğin "Feridun'da hükümranlık feri vardı." derlerdi. Keykavus'un hükümdarlık feri gitti. Bunun üzerine kendisinde fer olan birini aramaya koyuldular. Derken mübarek hükümdarlardan Keyhüsrev'i buldular…. Ayette bu özelliğe "Tabut" adı verilmiştir. Bu, işlerin döndüğü şey anlamındadır. Çünkü Tabut kelimesi, dönme anlamına gelen "tevb" kelimesinin "fa'lut" kalıbına uyarlanmış şeklidir. Yani onun cihetinden size bir özellik belirecek ve bu da hükümranlığının sabitleşmesini sağlayacak benimseme, itaat, boyun eğme ve sevme gibi özelliklerle ona bağlanmanıza yol açacaktır. Yüce Allah, ona yönelik bu duyguları sizin yüreklerinize ilka edecektir. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Bana, düşmanlarımın yüreğine bir aylık yoldan korku salmam şeklinde yardım edildi." Ya da işlerin, duyguların dönüp yoğunlaştığı nefsani bir hal ve hükümdarlığının geçerliliğine tanıklık eden bir biçim bahşedildi. "*O Tabutun içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükunet vardır."* Kalplerinizin ona ısınıp sükun bulmasını sağlayan bir özellik vardır. "*Musa ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır."* Onların soyunda "fer" (Karizma) adı verilen bir anlam vardır. Bu, melekuti bir nurdur ki, nefisleri semavi melekuta bağlamak suretiyle aydınlatır. Nefsin bu şekilde aydınlanması kudret âlemindendir ve siyaset ilminin, mülkün yönetiminin gerçekleşmesini sağlar. Ve bu ilmi süsleyen hikmetle birlikte melekler taşır. Yani bu özellik size semavi melekler aracılığıyla iner. Bunun bir sandık olması, içinde de orduya yardım maksadıyla hazırlanan bir tılsımın bulunması da muhtemeldir. Nitekim, bunun hükümdar için olduğu söylenmiştir. Buna göre tılsımın başı insan ve kedi başına benziyordu. Kuyruğu da kedi kuyruğuna benziyordu. Tıpkı Feridun zamanında Drefş-i Gavyan adı verilen tılsım gibi.

249- Talut askerlerle beraber ayrılınca: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna, kim ondan içmezse bendendir, dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Talut ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Calut'a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yoktur, dediler. Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar. Nice az sayıda bir birlik Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler.

250- Calut ve askerleriyle savaşa tutuştuklarında: Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Bize cesaret ver ki tutunalım. Kâfir kavme karşı bize yardım et, dediler.

251- Sonunda, Allah'ın izniyle onları yendiler. Davud da Calut'u öldürdü. Allah ona hükümdarlık ve hikmet verdi, dilediği ilimlerden ona öğretti. Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı, elbette yeryüzü altüst olurdu. Lakin, Allah bütün insanlığa karşı lûtuf ve kerem sahibidir.

252- İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Biz onları sana doğru olarak anlatıyoruz. Şüphesiz sen, Allah tarafından gönderilmiş Resullerdensin.

253- O Resullerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik ve onu Ruhu'l Kudüs ile güçlendirdik. Allah dileseydi onlardan sonra gelen milletler, kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat, onlar ihtilafa düştüler de içlerinden kimi iman etti, kimi de inkâr etti. Allah dileseydi onlar savaşmazlardı; lakin Allah dilediğini yapar.

254- Ey iman edenler! Kendisinde artık alış-veriş, dostluk ve kayırma bulunmayan gün gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın. Gerçekleri inkâr edenler elbette zalimlerdir.

"Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir." Irmak derken cismani tabiatın kaynağı, membaı kastediliyor. "*Kim ondan içerse benden değildir."* Ondan aşırı bir şekilde kana kana içmek ağzını daldırırsa… Çünkü tabiat ehli ve şehvet kulları Allah'ın mahlukatının en zelilleri, en acizleridir. Nefs-i emmare (kötülükleri ısrarla emreden nefis) Calut'una karşı koyacak güçleri olmadığı gibi din düşmanı Calut'a da karşı koyamazlar, çünkü dini hamiyetleri ve sarsılmaz bağlılıkları yoktur.

"*Eliyle bir avuç içen müstesna…*" İhtirasla sarılma ve kendini kaptırma olmaksızın ihtiyaç ve zorunluluk miktarıyla yetinenler müstesna. "*… Irmaktan içtiler…*" İçlerinden pek azı müstesna, hepsi ağızlarını daldırıp kana kana içtiler, kendilerini kaptırdılar.

Çünkü tabiatın pisliğinden arınanlar, tabiat giysilerinden beri kalanlar, onun katkılarından soyutlananlar, başkalarına nispetle pek azdırlar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Bunlar da ne kadar az!*" (Sad, 24) "*Kullarımdan şükreden azdır!*" (Sebe, 13) Bunlar da onunla birlikte kalan yakin ehli müminlerdir. Onlar yakinlerinin kendilerine sağladığı nur sayesinde savaşta galip gelmenin sayısal çokluğa bağlı olmadığını, aksine ilahi yardımla gerçekleştiğini biliyorlardı. Bu yüzden yakinlerinin kuvvetiyle karşılaştıkları eziyetlere sabrettiler ve zafere ulaştılar. Pek az görülmüştür, İstediği bir şeyde kararlı olan, bu kararlılığını sabırla sürdüren birinin başarısız olduğu.

255- Allah, O'ndan başka ilah yoktur; O, haydır, kayyumdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Semalarda ve arzdakilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, Aliydir, Aziymdir.

"Allah, O'ndan başka ilah yoktur…" Varlık âleminde Allah'tan başka ilah yoktur. Dolayısıyla O'ndan başkasına sunulan kulluk, bu kulluğu sunan kimse bilsin veya bilmesin, O'ndan başkasına yönelik değildir. Çünkü O'ndan başka mabud da mevcut da yoktur. "*Haydır.*" Hayatı zatının aynısıdır. Hayat sahibi olan varlıkların tümü O'nun hayatıyla hayat bulurlar.

"*Kayyumdur…*" Kendisiyle kaimdir. Kaim olan her şey de O'nunla kaimdir. Eğer O'nun kaimliği olmasaydı, varlıkta hiçbir şey kaim olamazdı. "*Kendisine …uyuklama gelmez.*" Hafif uyku veya uyuklama tutmaz O'nu. Canlıların iradeleri dışında zaman zaman uyuklamaları gibi. Bu, hayatı araz olan varlıkların özelliğidir. Bu tür varlıklara tabiat, zati bir halle galip gelir, onlarda dinlenme ve istirahat isteği uyanır. Uyanıkken harcanan gücün yeniden toplanması arzusu doğar. Hayatı

zatının aynısı olan varlık için ise böyle bir şey mümkün değildir. O'nun hayatının araz olmadığı da "*ve uyku tutmaz…*" ifadesiyle açıklanıyor. Çünkü uyku, hayatın zati olmasıyla çelişen bir durumdur. Bunun nedeni de uykunun bir şekilde ölüme benzemesidir. Bu yüzden uyku ölümün kardeşidir, denilmiştir. Hayatı zatının gayrısı olmadığı için zatından dolayı uykusu olmayanın uyuklaması da olmaz, çünkü uyuklama uykunun öncüsü ve sonucudur. Tıpkı "gülmesi ve hayret etmesi yoktur." denildiği gibi. "*Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama… "* ifadesi kayyumluğunun açıklaması niteliğindedir.

"*Semalarda ve arzdakilerin hepsi O'nundur."* Hepsinin perçemi O'nun elindedir. Onlara dilediğini yapar. "*İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?"* Çünkü hepsi O'nundur, konuşan O'nunla ve O'nun kelamıyla konuşur. Böyle iken O'nun izni ve iradesi olmadan konuşabilir mi? "*…Aliymdir…" bilir,* öncelerini de bilir, sonralarını da. Böyle iken onları ve durumlarını mı bilmeyecek?! Yani O'nun ilmi bütün zamanları, şahısları ve tüm halleri kapsar. Dolayısıyla kimin şefaati hakkettiğini, kimin buna müstahak olmadığını bilir.

"*O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler."* İnsanlar, Onun iradesinin bilmelerini gerektirdiği kadarını bilirler. Dolayısıyla her ilim sahibinin ilmi, O'nun ilminden bir parçadır ki bu bilende zuhur etmiştir. Nitekim, melekler şöyle demişlerdir: "*Senin bize öğrettiklerinden başka bir bilgimiz yoktur."* (Bakara, 32)… "*O'nun kürsüsü semaları ve arzı içine alır."* Yani O'nun ilmi. Çünkü kürsü, ilmin mekânı olan kalptir. Nitekim, Bayezid-i Bestami (r.a) şöyle demiştir: "Arifin kalbi o kadar geniştir ki, bütün âlem içindekilerle birlikte bir milyon kere bir köşesine girse, yine de bunu fark etmez." Bu yüzden el-Hasan: "Allah'ın kürsüsü arşıdır" demiştir. El-Hasan, Hz. Rasulullah (s.a.v) "Müminin kalbi Allah'ın arşıdır" hadisinden hareketle bu sonuca varmıştır. Sözlükte kürsü, oturanın makadını taşmayacak şekilde küçük arş, oturak demektir. Kalp de manevi büyüklüğü ve genişliği itibariyle bir tasvir ve tahyil tarzında arşa benzetilmiştir.

Ulu ve en büyük arş ise, ilk ruhtur. Göklerin ve yerin suretleri ve misalleri ise en büyük felek olan sekizinci feleğin şahid âlemindedir ki, yedi göğü içindekilerle birlikte kuşatmıştır. "*Kendisine zor gelmez…*" Ağır gelmez Ona "*onları koruyup gözetmek.*" Çünkü onlar, O olmadan var olamadıkları için, onları taşımak da O'na ağır gelmez. Bilakis, manevi âlemin tamamı O'nun batını, suret âleminin tamamı da O'nun zahiridir. Batının da zahirin de O olmadan varlığı söz konusu olamaz ve O'ndan başkası da değildirler. O "*Aliydir.*" O'nun şanı yücedir. O'ndan yüce hiçbir şey yoktur. O her şeyin üstündedir. Her şeyi yok ederek kahreder. "*Azimdir…*" Azametinin künhü tasavvur edilemez. Herhangi bir şey için tasavvur edilen bütün büyüklükler, Onun azametinden bir sızıntıdır. Her büyük, O'nun büyüklüğünden bir nasiple büyüktür. O'nun bahşettiği bir hisseyle azimdir. Mutlak azamet sadece O'nundur, başkasının değil. Daha doğrusu bütün azamet sadece O'nundur, başkasının azamette bir nasibi yoktur. Bu ayet, anlamının, delaletinin büyüklüğünden dolayı Kur'an'ın en büyük ayetidir.

256- Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde, kim tağutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan, sağlam kulpa yapışmıştır. Allah semidir ve aliymdir.

257- Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tağuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürür. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar, orada devamlı kalırlar.

258- Allah kendisine mülk verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: Rabbim hayat veren ve öldürendir, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez.

"Dinde zorlama yoktur." Çünkü din hakikâtte, insani fıtrattan ayrılmayan ve yakini imanı gerektiren kalbi nurdan kaynaklanan bir hidayettir. Nitekim, yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur.*"

(Rum, 30) İşte dinin zahiri olan İslam bu fıtrata dayanır. Bu ise zorlamanın etkili olmasına imkân vermeyen bir olgudur. Dinin zahirinin ve suretinin İslam olması gibi batınının ve hakikâtinin de iman olduğunun delili bu ayetten sonra yer alan ayettir.

"*…Ayrılmıştır…"* belli olmuştur, temayüz etmiştir "*doğrulukla eğrilik."* Akıl ve basiret sahiplerine sunulan apaçık delillerle birbirinden ayrılmıştır. "Gören gözleri olanlar için sabahın aydınlığı belirdi." sözünde olduğu gibi. "*Kim tağutu reddederse…"* Allah'tan başkasını reddeder, varlığını ve tesirini olumsuzlarsa ve "*Allah'a inanırsa…"* şühuda dayanan gerçek bir imanla inanırsa "*kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır."* Kopmazlığı, sağlamlığı kendinden olan zati vahdete sarılmıştır. O'ndan daha sağlam bir şey olmaz. Çünkü, her sağlamın sağlamlığı O'ndan gelir. Daha doğrusu her varlık O'nunla vardır, ama kendisiyle yoktur. O'ndan başkası için varlık tasavvur edildiğinde, kendi içinde kopması da tasavvur edilir. Çünkü mümkün nitelikli varlığın sağlamlığı da varlığı da vacip nitelikli varlıktandır. Vacip varlık göz ardı edildiği zaman, mümkün nitelikli varlığın varlığı da kesilir. Kendi içinde bir şey olamaz. O'nun zatının aynından kopması mümkün değildir. Çünkü O'nun varlığı için bölünme ve ikilik söz konusu değildir. Ayetin orijinalinde "infisam" kelimesinin kullanılmasında bir incelik vardır. Bu kelime, kopmadan kırılma anlamına gelir.

Hiçbir mümkün nitelikli varlık Allah'ın zatından ayrılamadığı gibi , O'nun haricine de çıkamaz. Çünkü ya O'nun fiilidir ya da sıfatıdır. Dolayısıyla kesin bir kopma söz konusu değildir. Bilakis, akıl mümkün nitelikli varlığı kendi başına tasavvur ettiği zaman, kopmuş,varlığı ayrılmış olarak görür ve varlığı da Allah'ın varlığıyla bağlantılı olur. "*Allah Semidir…"* her din sahibinin sözünü işitir. "…*Aliymdir…"* onların niyetlerini ve imanlarını bilir. "*Allah, inananların dostudur…"* Allah iman edenlerin işlerini üstlenir ve sevgilerinin sahibidir. "*Onları… çıkarır…"* onları nefsin sıfatlarının karanlıklarından, hayal ve vehim şüphelerinden yakin ve hidayet nuruna, ruh âleminin fezasına çıkarır. "*İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tağuttur."* Onların dostları, Allah'tan başka taptıkları, kulluk sundukları şeylerdir. "*Onları… götürürler…"* istidat ve fıtri hidayet nurundan nefis sıfatlarının karanlıklarına, şüphelere ve kuşkulara götürürler.

259- Yahut görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş bir kasabaya uğradı; "ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba!" dedi. bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti. Ne kadar kaldın? dedi. "Bir gün yahut daha az" dedi. Allah ona: Hayır, yüz sene kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Eşeğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye. Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz, dedi. Durum kendisince anlaşılınca, şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi.

"Yahut… o kimseyi ki…bir kasabaya uğradı…" Halkı tümüyle yok edilmiş, evlerinin çatıları çökmüş ve çöken çatılarının üzerine duvarları yıkılmış bir kasabaya uğrayan kimse gibisini görmedin mi? Bu kimse kasabayı bu halde görünce, halkı tekrar nasıl diriltilecek diye hayretini belli etmişti. Çünkü henüz yakin makamına ulaşmamış süluk ehli bir talipti. Muhyi (dirilten) isminin tecellisi nurunu kabul edecek kapasiteye ulaşmamıştı. Bu kimsenin Üzeyir olduğu yönünde yaygın bir kanaat var.

"*Allah onu öldürdü…"* Cehalet ölümü üzere bıraktı. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Bizi iki defa öldürdün."* (Mümin, 11) Bir görüşe göre burada geçen ölümden maksat, cehalet ölümüdür. Bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: "*Siz ölü iken sizi diriltti."* (Bakara, 28) Burada da ölüm kelimesi cehalet anlamına gelmektedir. "*Yüz sene…"* O dönemde sene, ayın hareketi esas alınarak tespit ediliyor olabilir. Dolayısıyla yüz sene derken, sekiz sene dört ay kast edilmiş olabilir. Ya da senenin mevsimleri sene olarak nitelendirilmiştir. Bu durumda da yirmi beş sene bekletilmiş olur. Ayrıca o dönemlerde insanların ömürleri çok daha uzun olabilir. "*Sonra tekrar diriltti…"* onu gerçek hayatla yeniden diriltti. Ondan, beklediği süreyi kavramasını, bilmesini talep etti. Ama o, bir gün veya bir günün bir miktarı kadar beklediğini sanıyordu. Cehalet ölümünde beklediği süreyi küçümser şekilde böyle konuşuyor. Çünkü ebedi hayat karşısında geçici bir süredir bu. Tıpkı zamandan ve geçişinden haber olmayan uykudaki adam gibi böyle bir kimse de müddetin geçişinden haberdar olmaz.

Sonra bu kişi düşünmeye başlayınca, yüce Allah, cehalet süresinin ve gaflet ölümünün uzunluğunu bilmesini sağladı, bunun yüz sene olduğunu gösterdi. Ya da onu zikredilen müddetlerin birinde iradi ölümle öldürdü. Bu durumda aradan geçen süre, riyazetinin, sülukunun ve

Allah yolunda cehd edişinin süresi olarak belirginleşir. Yahut kendi eceliyle doğal ölüm suretinde öldü, sonra ruhu ya bir süre sonra ya da hemen o anda kemalini kazanmak üzere kendi cinsinden başka bir bedene girdi. Derken, üzerinden zikredilen üç müddetten biri geçti. O hâla bu süre içindeki halinin farkında değildir. Başlangıcını ve sonunu bilmemektedir ve ölüdür. Sonra gerçek hayatla diriltildi. İlim nuruyla halini gördü, başını ve sonunu öğrendi.

"*Bir gün yahut daha az kaldım…*" ifadesi aşağıdaki ayetlerin içerdiği anlamı çağrıştırmaktadır: "*Allah onları, sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün…*" (Yunus, 45) "*Kıyamet gününü gördüklerinde sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar.*" (Naziat, 46) "*Kıyamet koptuğu gün, günahkârlar, ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler.*" (Rum, 55) Bunun nedeni, zamanın geçip gittiğinden gafil olmalarıdır. Nitekim kardeşinden, arkadaşından veya başka bir şeyden bir süre ayrı kalan kimse , aradan geçen uzun ayrılık zamanından sonra kavuşunca, o sürenin sanki hiç olmadığını sanır. Çünkü bu süre bittikten sonra artık onu hissetmez olur, kavuşmadan önce bu süreyi tüm acılarıyla hissetmesine rağmen. "*Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır.*" Bazılarının söylediğine göre, yiyeceği incir ve üzüm, içeceği de şarap ve süttü. İncir, külli olarak idrak edilen şeylere işarettir. Çünkü incir, bütünüyle özlerden (çekirdeklerden) meydana gelir. Külli olarak idrak edilen şeyler içinde cüzilerin bil kuvve var olması incirdeki zara benzer. Üzüm ise, cüzilere işarettir. İdrak esnasında posa ve çekirdek gibi maddi ekler onunla beraber baki kaldıkları için. Süt, şeriat ilimleri gibi faydalı ilimlere işarettir. Şarap, aşk ve iradeye, irfani ilimlere ve hakikâtlere işarettir. "*Henüz bozulmamıştır.*" Fıtrat gereği ezelde senin içine konulan özden ayrılıp değişmemiştir. Çünkü her nefiste, istidadı oranında ilimler gizlenmiştir. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibi madenlerdir. Çeşitli maddelerle perdelenip bir müddet berzahta ve karanlıklarında intikal edip dursalar da bu özelliklerini yitirmezler. Halinde bir değişiklik olmaz. Kalbin saflaşmasıyla birlikte perde kalkınca, olduğu gibi ortaya çıkar." Bu yüzden Resulullah (s.a.v) "Hikmet müminin yitik malıdır." buyurmuştur.

“*Eşeğine de bak…”* Birinci ve ikinci tevili esas alırsak, bedeninin haline bak, üçüncü tevili esas alırsak, kemiklerinin nasıl çürüyüp dağıldığına bak, şeklinde bir anlam elde etmiş oluruz.

“*Seni insanlara bir ibret kılalım…”* Seni, ölümden sonra dirilişin bir delili olarak insanlara sunmak üzere dirilttik. “*Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyoruz.”* Nasıl kaldırıyoruz bak. “*sonra ona nasıl et giydiriyoruz.”* Her iki tevil açısından da ifadenin anlamı açıktır. Bu kimse dirilip halini, bedenin soyutlandığını öğrenince, bedeninin, kemiklerin kaldırılıp birleştirilmeleri, sonra üzerlerine et giydirilmesi şeklinde oluştuğunu da öğrenmiştir. “*Durum kendisince anlaşılınca…”* dirilip yeniden ayağa kalkma hadisesini anlayınca şöyle dedi: “*Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir.”*

260- İbrahim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için, dedi. Bunun üzerine Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra, her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler. Bil ki Allah azizdir, hakimdir, buyurdu.

“İbrahim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti.” Beni, yakini ilim makamından bizzat gözlemleme makamına ulaştır. Bu yüzden yüce Allah, takrir istifham “hemze”siyle imanına ilişkin soruyu soruyor ve “*Yoksa inanmadın mı?”* Sen bunu yakinen bilmiyor musun? İbrahim (a.s) da bu soruya şöyle cevap veriyor: “*Hayır! İnandım fakat kalbimin mutmain olması için görmek istedim.”* Kalbim sükuna ersin, bizzat gözlemleme sonucu mutmain olsun diye. Çünkü ancak ayne'l yakin mutmainliği gerektirir. Ki daha iyi bileyim. Buyurdu ki: “*Öyleyse dört tane kuş yakala…”* Yani, onu bizzat gözlemleme ve gerçek hayat müşahedesinden alıkoyan dört kuvveti tut. Bazıları, bu dört kuşun tavus kuşu, horoz, karga ve güvercin (bir rivayete göre kaz) olduğunu söylemişlerdir. Tavus kuşu, kendini beğenmişliğe işarettir. Horoz şehvete, karga ihtirasa ve güvercin de evcilleşebilmesi, insana alışması ve süslü görünümüyle dünya sevgisine işarettir. Ancak dördüncü kuşun kaz olma ihtimali daha belirgindir. Bu takdirde aşırı ihtirasa yönelik bir işaret olur.

“*Onları yanına al…”* Bu kuvvetleri yanında tut, alıkoy, lezzetlerini aramaya çıkmalarına, alışkanlıkları için ayrılıp gitmelerine engel ol. Bazılarına, bu kuşları boğazlaması, tüylerini yolması, etlerini ve kanlarını havanda dövüp karıştırması, başlarını ise yanında tutması emredildi. Yani, bu kuvvetleri faaliyetlerinden alıkoyup biçimlerini nefisten izale etmesi, isteklerini, tabiatlarını ve adetlerini riyazetle ezmesi, ama temellerinin içinde kalması istenmiştir.

“*Sonra her dağın başına onlardan bir parça koy.”* Sende hazır olan dağların başına koy. Bu dağlar da dört unsur dediğimiz bedenin dört rüknüdür. Yani, geride sadece senin varlığında köklü bir yere sahip asılları, sende bulunan unsurların tabiatlarında hazırlanmış maddeleri kalıncaya kadar ez onları, öldür.

Dağlar yedi taneydi. Bu da bedenin cüzleri olan yedi organa işarettir. “*Sonra da onları kendine çağır.”* Eğer sen bu kuvvetlerin hayatıyla yaşıyorsan, onlar sana itaat etmez, seni istila ederler. Vahşi olup senin emrini kabul etmekten kaçınırlar. Ama onları öldürürsen, fena ve mahvdan sonra bahşedilen gerçek hayatla yaşarsın. Onlar da nefis hayatı dediğimiz kendi hayatlarıyla değil senin hayatınla yaşarlar. Dolayısıyla sana itaat ederler, onları çağırdığın zaman emrine boyun eğerler. “*Koşarak sana gelirler…”*

“*Bil ki Allah azizdir.”* Nefisleri kahredecek üstün irade sahibidir. “*Hakimdir.”* Ama nefisleri ancak hikmete göre kahreder. Ayette anlatılan hususu vahşi hayvanların ve kuşların haşri, toplanması şeklinde yorumlamak da mümkündür. Bu takdirde kuşların parçalarının dağların başına konulması, cismin onlarla beslenmesi anlamındadır. Onlar çağırması, ardından koşarak kendisine gelmeleri ise, dağıldıktan sonra insana yönelmesi demektir.

261- Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah’ın lûtfu geniştir, O her şeyi bilir.

262- Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.

"Allah yolunda mallarını harcayanların örneği…" Yüce Allah üç türlü mal harcamadan söz ediyor. Bunların içinde karşılık olarak en faziletlisi , en başta zikredilen, malı Allah yolunda harcamaktır. Mülk âleminde fiiller tecellisinden infak etmektir bu. Kişi, Allah'ın kendisine sevap vermesi için malını harcar. Allah da verdiğinin yedi yüz katını vererek onu ödüllendirir. Sonra bu ödülü dilediği gibi sonsuza kadar katlandırır. Çünkü Allah'ın eli, malını harcayanın elinden sınırsız şekilde geniş ve uzundur.

"*Allah'ın lûtfu geniştir."* Bağışı çoktur Allah'ın. O'nun bağışı bizim bağışlarımızla ölçülemez. Bağışta bulunanların niyetlerini ve inançlarını bilir. Bunun Allah'ın lûtfu olduğunu bildikleri için de oları buna göre ödüllendirir. İkinci harcama ise, ileride değineceğimiz gibi sıfat müşahedesi makamından infak etmektir. Bu, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla yapılan infaktır. Tıpkı önceki, Allah'ın bağışını elde etmek maksadıyla yapılan bir infak olması gibi. Üçüncüsü ise, Allah ile infak etmektir. Bu infak da zati şühud makamından yapılan harcamadır.

"*Arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan…"* Burada başa kakmanın ve bağışta bulunulan kişiyi inciterek gönlünü kırmanın infakı boşa çıkardığına dikkât çekiliyor. Çünkü bir infak, hayır amaçlı harcama üç husustan dolayı övgüye değer olur: Allah açısından emre uygun olması. İnfak eden kişinin nefsi açısından cimrilik rezilliğini giderici olması. İnfak edilmeyi hakkeden kişi açısından yararlı ve rahatlatıcı olması. Kişi infak ederken infakta bulunduğu kişinin başına kakarsa Allah'ın emrine karşı çıkmış olur. Çünkü başa kakmak yasaktır. Nefsini üstünlük taslama, nimetle böbürlenme, kendini beğenme ve nefsinin fiilleriyle perdelenip nimeti Allah'tan değil nefisten bilme durumuna düşer. Bütün bunlar cimrilikten çok daha alçak rezilliklerdir. Kişi bu rezillikler içinde sadece nefsini faziletli görse bile infak amelinin boşa çıkması için yeterlidir.

İnfak almayı hakkeden kişiyle ilgili üçüncü husus ise, rahatlatma ve yararlı olma durumuyla çelişen incitici davranmadır. Bu da ameli boşa çıkarır. Çünkü büyüklenmeyi, kendini göstermeyi, riyakârlığı ve onun üzerinde bir hak iddia etmeyi, onu kendisine borçlu görmeyi gerektirir.

263- Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah Ganidir, Haliymdir.

264- Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez.

265- Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarf edenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisinti düşer. Allah, yaptıklarınızı görmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra şöyle buyuruyor: *"Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir."* Çünkü, infak isteğini geri çevirmekle birlikte bile olsa güzel söz, istekte bulunan kimsenin kalbini ferahlatır, ruhunu okşar. Sadaka sadece bedene yararlıdır. Ancak sonucu ve menfaat tasavvuru neticesinde kalbi sevindirir.

Bedene yararlı olanla ruhu inciten şey bir araya geldiği zaman, yarar bulanır, sıkıntılı olur. Kesinlikle güzel sözün kalbe verdiği sevinci karşılayamaz. Aslında sıkıntı verici bir şekilde verilmiş olmasa da. Çünkü ruhani olgular daha şerefli ve daha güzeldir. Nefisler üzerinde daha etkili olurlar. "*Allah Ganidir…"* Eziyetle, incitici bir tutumla verilen sadakalara ihtiyacı yoktur çünkü yegane zengin; Ganidir. O, sadakaya müstahak olana gaybının hazinelerinden verir. *"Haliymdir"* Acelesi de yoktur. Bir an önce cezalandırayım diye acele etmez.

"*Allah'ın rızasını kazanmak …için mallarını hayra sarf edenlerin durumu…"* Burada ikinci tür infaktan söz ediliyor. Yüce Allah, bu tür infakı bahçe ile örneklendirerek birinci tür infaktan daha üstün ve faziletli olduğunu vurguluyor. Çünkü bahçe meyvelerini vermekle birlikte yerinde kalır. Dane ise öyle değildir. Böylece bunun zati bir sıfat gibi kendilerine ait bir mülk olduğuna işaret ediliyor. Bu yüzden "*ruhlarındaki cömertliği*

kuvvetlendirmek için…" buyurmuştur. Nefislerini rabbani sıfatlardan biri olan cömertlik üzere kalıcılaştırmak için. "*Bir tepede…"* ifadesi, bu ikinci tür infakın mertebesinin yüksekliğine ve birinci tür infakın derecesinden daha yüce olduğuna yönelik bir işarettir.

"Üzerine bol yağmur yağmıştır.." Rahmani rahmet sıfatından bol bir nasip, cömertliğinin feyzinden geniş bir yardım gelmiştir. Çünkü infakta bulunan kimse sahip olduğu bu sıfat münasebetiyle, kabul istidadı nedeniyle ve onunla nitelenmesi gerekçesiyle Allah ile münasebet melekesine göre hareket etmektedir. "*Bol yağmur yağmasa bile…"* Büyük bir nasip gelmese bile, az bir nasip isabet eder. "*Allah, yaptıklarınızı görmektedir."* Amellerinizin hangi türden ameller olduklarını görmektedir.

266- Sizden biriniz arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, arasından sular akan ve kendisi için orada her çeşit meyveden bulunan bir bahçesi olsun da, bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın. Bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! İşte düşünüp anlayasınız diye Allah size ayetleri açıklar.

267- Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah Ganiydir, Hamiddir.

"Sizden biriniz arzu eder mi?" Burada, Allah'a yakınlaşmak ve yukarıda işaret edilen infak türünde olduğu gibi Allah'ın rızasını elde etmek maksadıyla infak veya başka şekilde Salih bir amel işleyen, sonra nefsi ön plana çıkıp harekete geçen kimsenin durumu bir örnekle canlandırılıyor. Nefsin bu amel bağlamında sergilediği hareketler, ruhun hareketlerine ve gerekçelerine muhalif olur, kalbin gerekçelerine zıt ve karşıt olur. İşte onun bu durumu kasırgaya benzetiliyor. Şeytan nefsin bu hareketini fırsat bilir ve vesvese vermek için bir alan olarak kullanır. Onun içine amelini gösterme veya riyakarlık etme duygusunu üfler. Bu üfleme, çok da ihtiyaç duyduğu bu amelini yakan bir ateş olur. Nitekim, Emirülmüminin (a.s) şöyle buyurmuştur: "Allah'ım! Sana yakınlaşmak için işlediğim, sonra kalbimin muhalefet ettiği amelden dolayı beni

bağışla." "*Kazandıklarınızın iyilerinden… hayra harcayın."* Üçüncü tür infak bağlamında kazandıklarınızın iyilerinden infak etmeye dair bir emir. Çünkü Allah ile seçilen kimse, bu münasebetle her şeyin en şereflisini seçer. Nitekim Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "*Allah güzeldir, güzeli sever."* İnfakı nefsiyle olan kimse, nefsin pintiliğinden ve mala düşkünlüğünden dolayı en şerefli, en üstün olan şeyi infak edemez, nefis en şerefli şeyi Allah'a özgü kılmaktansa kendine ayırır. Nefisle olan infak asla iyilik olmaz. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça "birre / iyi"ye eremezsiniz."* (Al-i İmran, 92) "*Kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın."* Nefis ve tabiatla infak eden kimselerin adeti olduğu üzere kötü şeyleri infak için ayırmaya kalkışmayın. Ki siz gözlerinizi kapatmadan bu gibi kötü şeyleri almazsınız. Çünkü, siz malın en iyisini kendiniz için seversiniz. Ve çünkü sizin sevginiz bizzat mala yöneliktir.

Bu yüzden mal hususunda Allah'ı nefsinize tercih etmezsiniz. Şu halde malın en güzelini Allah için infak edin. "*Biliniz ki Allah Ganidir"* zengindir, siz de O'nun müstağniliğiyle sıfatlanın ve mal cimriliğinden kurtulup O'ndan ve O'nun sevgisinden feyiz alın. *"Hamiddir"* Övgüye layıktır. Ancak övgüye değer işler yapar. O halde siz de O'nu örnek alın.

268- "Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği telkin eder." Çirkin haslet olan cimriliği telkin eder. Onun kötülüğünden bu tür telkinlerinden Allah'a sığının. Çünkü Allah size katından mağfiret vaat eder. Nefislerinizin sıfatlarını nuruyla örtmek ister. Sıfatlarının bağışlarından ve tecellilerinden bir bağış ve bir lütuf bahşetmeyi vaat eder. Mutlak zenginlik gibi. Bundan sonra sizin içinizde fakirlik korkusu kalmaz. "Allah her şeyi ihata edendir." Zatlarınızı, sıfatlarınızı ve bağışlarınızı ihata eder. Bağışlamakla cömertliğinin kaynağında daralma olmaz. Bağışları da tükenmez. "Her şeyi bilendir." Tecelli edeceği yerleri, bu yerlerin kapasitelerini ve hakkedişlerini bilir.

269- Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.

270- Yaptığınız her harcamayı ve adadığınız her adağı muhakkak Allah bilir. Zalimler için hiç yardımcı yoktur.

271- Eğer sadakaları açıktan verirseniz ne ala! Eğer onu fakirlere gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır. Allah da bu sebeple sizin günahlarınızı örter. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir.

272- Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lakin, Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.

"Allah hikmeti dilediğine verir." İnfak ederken ihlaslı davrandığı, infak ederken Allah ile beraber olduğu için bu kimseye infak hikmetini verir ki ilahi hikmetten infak etsin. Çünkü bu kimse O'nun sıfatlarıyla sıfatlanmıştır. "*Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir."* Çünkü hikmet, Allah'ın en has sıfatlarından biridir. "*Düşünüp ibret alırlar…"* hikmetin en şerefli haslet ve en has sıfatlardan olduğunu ancak "*akıl sahipleri…"* düşünüp ibret alırlar. Bunlar da yüce Allah'ın akıllarını hidayet nuruyla aydınlattığı, vehim şaibelerinden, şekil ve âdet kabuklarından, yani nefisten arındırdığı kimselerdir.

Buna göre, birinci tür infakın ödülü, karşılığının katlanarak verilmesi, ikinci tür infakın ödülü, ürününü kat be kat veren sıfat cenneti, üçüncü tür infakın ödülü ise varlığın ve hibe edilmiş varlığın ayrılmaz parçası olan hikmettir. Bunlar arasında ne büyük farklar olduğuna bak! "*Yaptığınız her harcamayı ve adadığınız her adağı muhakkak Allah bilir."* Bu infakınızın hangi tür kabulden ileri geldiğini bilir ve ona göre karşılığını verir. "*Zalimler için…yoktur."* İnsanlara karşı riyakârlık yapmak için infak eden, dolayısıyla infakı ait olmadığı yere koyan münafıklar için ya da infaklarını göstermek veya başa kakma ve eziyetle birlikte infak etmek yahut malın kötüsünü infak etmek suretiyle haklarını eksiltenler için "*hiç yardımcı yoktur."* Onları Allah'ın şiddetli azabından koruyacak kimse olmaz. "*İşte bu sizin için daha hayırlıdır…"* Riyadan uzak ve ihlasa daha yakın olduğu için.

"*Onları doğru yola iletmek sana ait değildir."* Başa kakma, eziyet etme, riya, göstererek yapma ve malın kötüsünden olma gibi olumsuz unsurlardan beri üç infak türüne onları yöneltmek, iletmek sana ait değildir. Senin, onları hidayete erenler yapman gibi bir görevin yoktur.

Senin sorumluluğun sadece tebliğ etmektir. Hidayete erdirmek ise Allah'a aittir. O "*dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir."* Böyle iken niçin infak ederken insanların başına kakıyor, onlara eziyet ediyorsunuz, gönüllerini kırıyorsunuz? "*Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız."* O halde size ne oluyor, niçin infaklarınızı insanlara üstünlük aracı olarak kullanıyorsunuz, niçin gösteriş yapıyorsunuz? "*Hayır olarak yaptığınız ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir."* Sizden başkasının onda payı yoktur. Gerçekte kendinize infak ediyorsunuz, başkasına değil. İnfak ettiğiniz için sizden bir şey eksilmez. O halde neden infak etmek için malın kötüsüne yöneliyorsunuz? Yukarıdaki üç ayet, zikredilen üç infak türünü açıklamaya yöneliktir. Amaç bunların akıbetlerini gözler önüne sermek suretiyle, bu akıbetleri geçersiz kılacak olumsuzluklardan, afetlerden sakındırmaktır.

273- Yapacağınız hayırlar, kendilerini Allah yoluna adamış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzsüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir.

274- Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.

275- Faiz yiyenler, şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların "alım-satım tıpkı faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alım-satımı helal, faizi haram kılmıştır. Bundan sona kimse Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.

"Fakirler için…" Sadakalarınızı fakirlere verin. "*Onlar ki…"* Allah yolunda cihad etmekle meşgul oldukları için yeryüzünde dolaşıp rızık kazanmaya zaman bulamazlar.

Allah ile meşgul, hallere dalmış, vakitlerini ibadetle geçirmekte oldukları için ticaret ve kazanç elde etmek uğruna yeryüzünde dolaşacak imkâna sahip değildirler. "*Bilmeyenler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder."* insanlardan istemedikleri ve müstağni davrandıkları için zengin zannederler. "*Sen onları simalarından tanırsın."* Yüzlerinin sarılığından, alınlarının nurundan ve renklerinin soluk şeklinden tanırsın. Bu özelliklerden hareketle onların Allah ehli fakir arifler olduklarını bilirsin. Onları Allah'tan başka kimse tanımaz. Onlardan biri "*yüzsüzlük edip istemezler…"* ısrarla istemez, onursuzluk etmezler. Ayetten, insanlardan istemenin külli olarak olumsuzlandığı anlaşılmaktadır. "Belki de sevgililer onun ateşiyle yollarını bulurlar." sözünde olduğu gibi. Burada hem ateş hem de yol bulmak olumsuzlanmıştır. Ya da ısrarla isteme olumsuzlanmış ve istemede duygusallık, şefkatlilik olumlanmıştır.

"*Yaptığınız her hayrı…"* Zengin ya da fakir olsun kime infak yaptıysanız "*muhakkak Allah bilir."* Bu infakın kendisi için mi başkası için mi olduğunu kesinlikle bilir, buna göre karşılığını verir. "*Mallarını… hayra sarf edenler…"* Vakte ve duruma göre yapılan birinci ve ikinci infak türünü içeren genel bir ifadedir. Bu ifadenin amacı, ne tür olursa olsun, hiçbir infakın Allah'ın bilgisinin dışına çıkmayacağını vurgulamaktır. Bir de infakı farklı kılanın vakit ve durum değil, niyet ve amaç olduğunu vurgulamaktır.

"Faiz yiyenler… kalkmazlar…" Faiz yiyen kişi, diğer tüm büyük günahları işleyen facirlerden çok daha zor durumdadır. Çünkü her çalışıp kazanan kişi, kazancı ile ilgili olarak az veya çok tevekkül eder. Tüccar, ziraatçı ve zanaatkar gibi. Onlar rızıklarını, kazançlarını akıllarını belirlemezler. Kazanmaktan önce kazançlarının ne olacağı belli olmaz. Gerçekte kazançlarının ne olacağını bilmezler. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Allah mümini onun hesap etmediği yerden rızıklandırmayı ister."* Faiz yiyen kimse ise, kendisinden borç alan kimseden kazanacağını, rızkını önceden tayin eder, borç alan kimse ister kar etsin ister zarar etsin. Böylece faiz yiyen kimse, bu muamelede nefsini kendisi ile rabbi arasına sokar, nefsiyle rabbinden perdelenir. Kazancını önceden belirlemekle de rızkından perdelenir. Onun muamelesinde tevekküle hiç yer yoktur. Bunun üzerine Allah onu

nefsi ve aklıyla baş başa bırakır, korumasından ve vekaletinden çıkarır. Böylece cinler onu kaparlar, çarparlar. Kıyamet günü kalktığında ise onunla Allah arasında bir rabıta olmaz. Oysa sair insanlar, tevekkül aracılığıyla kendileriyle Allah arasında bir bağ kurarlar. Faiz yiyen kimse bu yüzden şeytan çarpmış saralı gibi olur. Şeytan onu çarptığı için de herhangi bir amaca ulaşamaz. "*Bu hal onların… demeleri yüzündendir.*" Bu hal, onların kıyaslarıyla perdelenmeleri yüzündendir. İlk kıyas yapan da İblis'tir. Bu yüzden onun gibi kovulan adamlarından biri olurlar.

276- Allah faizi tüketir, sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.

277- İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.

278- Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin.

279- Şayet yapmazsanız, Allah ve resulü tarafından açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

280- Eğer borçlu darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek gerekir. Eğer anlarsanız bunu sadakaya saymak sizin için daha hayırlıdır.

281- Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının.

282- Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; yazsın. Üzerinde hak olan kimse de yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmasın. Şayet borçlu sefih veya aklı zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile –biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın olsun. Çağırıldıkları vakit şahitler gelmezlik etmesin. Büyük veya küçük, vadesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan

sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak, aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan, ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız, şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor. Allah Aliym'dir.

"Allah faizi tüketir…" Artış olarak görünse de. "*Sadakaları ise bereketlendirir."* Görünürde maldan eksilme olsa da. Çünkü artış ve eksilme sonuç ve dünya ve ahiret yararı itibariyle belirginleşir. Faizle elde edilen malın bereketi yoktur. Çünkü Hakk'a muhalefetle elde edilmiştir. Bu yüzden akıbeti vahim olur. Faizci diğer büyük günahları da işler. Çünkü her yiyecek yendiğinde kendi cinsinden fiillere sevk eder insanı. Eğer yiyecek haram ise haram fiillere, mekruh ise mekruh fiillere, mubah ise mubah fiillere sevk eder. Eğer ihtiyaç fazlası yiyeceklerden ise insanı mendup amellere yöneltir. Bu kimse fiillerinde fazilet ve iyilik örneklerini sergiler. Eğer vacip haklar miktarı kadar olsa, kişinin fiilleri de vacip ve zaruri fiiller türünden olur.

Fazlalık ve haz verici türden ise bu yiyecek kişinin fiilleri de bu türden olur. Buna göre faiz yiyen kimse hem faizin günahını, hem de faiz yemekten kaynaklanan haram fiillerin günahını üstlenir. Nitekim, bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Bir günahtan sonraki günah, önceki günahın bir sonucudur. Böylece kişinin cezası ve günahı ebediyete kadar artar durur. Dünyada sahip olduğu mallar telef olur. Kendisinden sonra evladı ve soyu ondan yararlanmaz. Böylece, dünya ve ahirette hüsrana uğrayanlardan olur."* Kuşkusuz, bu tamamen helak olmanın ta kendisidir.

Sadaka veren kimseye gelince, malı temizlenmiş olduğu için, yüce Allah malının aslını korumakla birlikte ürününe bereket verir. Böyle bir malı yiyen kimse fiillerinde Allah'a itaat eden biri olur. Malı soyuna ve çocuklarına da kalır; ondan yararlanırlar. İşte gerçek artış budur. Allah'a itaat uğruna sarf edilmiş olmak bile artış olarak yeterlidir. Allah katında baki kalandan daha iyi bir artış olabilir mi? Faizin de Allah'a muhalefet etmenin bir ürünü, O'nun yasağını çiğnemenin bir sonuçu

olmaktan başka bir noksanlığı olmasa dahi, bu özelliği noksanlık olarak yeter. Kişinin Hak'tan perdelenmesine, azaba uğramasına, Allah katındaki nasibinin eksilmesine sebep olan noksanlıktan daha korkunç bir eksilme düşünülebilir mi?!

"*Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.*" Buna göre, faiz yiyen kimse, bu fiiliyle küfürde ve günahta ısrar eden biridir. Allah da böyle kimseleri sevmez.

283- Eğer yolculukta bulunup kâtip bulamazsanız rehin alınsın. Eğer birbirinize emin iseniz kendisine emniyet olunan borçlu borcunu ödesin. Rabbi olan Allah'tan da sakınsın. Şehadeti saklamayın. Herkim şehadeti saklarsa onun kalbi günahkâr olur. Allah yaptıklarınızı tamamiyle bilir. (Aliym)dir.

284- Göklerde (semavatta) ve yerdekilerin (arzdakiler) hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir.

"Göklerdekilerin… (azdakiler) hepsi Allah'ındır." Ruhani âlemdekilerin hepsi O'nun batını, sıfatları, gaiplerinin perdeleri ve varlığının hazineleridir. "*Ve yerdekilerin…*" Cismani âlemdekilerin hepsi O'nun zahiri ve isimleridir. Allah her iki âlemde de müşahede edilir. O her şeyi görür. "*İçinizdekileri açığa vursanız…*", onları isimleri ve zahiriyle müşahede eder, bilir ve buna göre sizi hesaba çeker. "*Gizleseniz…*" sıfatları ve batınıyla müşahede eder, bilir ve buna göre sizi hesaba çeker. "*Sonra dilediğini affeder.*" Tevhide bağlı, güçlü bir yakine sahip, günahları arızi ve zatında kökleşmeyen kimselerden dilediğini affeder. Çünkü O'nun dilemesi hikmetine dayanır. "*Dilediğine de azap eder…*" inancı bozuk, içinde şüpheler barındıran ya da günahları nefsinde kök salan kimselerden dilediğine azap eder. "*Allah her şeye kadirdir.*" hem affetmeye hem azap etmeye güç yetirir.

285- Rasul, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Resullerine iman ettiler. "Allah'ın Resullerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır" dediler.

286- Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı kendine, yapacağı şer de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim Mevlamızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

"Rasul, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti." Rasulullah (s.a.v.), kendisine indirilenleri kabul etmek ve onlarla ahlaklanmak suretiyle tasdik etti. Nitekim Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir: "Rasulullah'ın ahlakı Kur'an'dı."… Rasulullah Aleyhisselam, Kur'an'ın anlamlarını özümseyerek yükseldi ve tahkik makamına yüceldi. "*Müminler de. Her biri Allah'a… iman ettiler…"* Bütün müminler, bir ve ortaksız olan Allah'a iman ettiler. "*Meleklerine, kitablarına, Resullerine…"* inandılar. Yalnız O'nun meleklerine, kitaplarına ve Resullerine iman ettiler. İstikamet üzere tafsili olarak inandılar. Bu çokluk suretinde O'nun birliğini müşahede ettiler. Mazharlarından ve hükümlerinden her birine yönelik tecellilerinin her birine itaat ettiler.

"*…Ayırım yapmayız…"* bazısını reddetmek, bazısını da kabul etmek suretiyle Resuller arasında ayırım yapmayız. Onların Hak ile hakk üzere olduklarından kuşku duymayız. Çünkü onlarda tevhidi ve hakkı Hak ile müşahede ederler. "*İşittik…dediler."* Kitapları, Resulleri ve meleklerinin inişi hususunda Rabbimize icabet ettik. İç dünyamızda, sırrımızda istikamet üzere doğrulduk. "*Ey Rabbimiz! Affına sığındık."* Varlıklarımızı ve sıfatlarımızı ört, varlığınla ve varlığının sıfatlarıyla sil onları. "*Dönüş sanadır…"* Sen de fena bulmak suretiyle sana dönülecektir. "*Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar."* Bir kimseye ancak kaldırabileceği yükü yükler. Takatini daraltmaz, istidadını aşan tecellileri gerçekleştirmez. Çünkü herkes için keşif ve tecelli nasibi en kutsal feyiz kapsamında ezelde bahşedilmiş kapasitesi oranındadır ve kapasitesi bundan daralmaz. Bunlar onun kapasitesinin dışına taşmazlar, daralmazlar.

“*Herkesin kazandığı kendinedir…”* Herkesin kazandığı hayır ve ilimler, kemalat ve keşifler hangi vecd üzere olursa olsun, ister kastederek, ister kastetmeyerek olsun, nur âlemindendir.

Çünkü bütün hayırlar zatidirler, faydaları kendisine dönük olur. Cehalet, rezillik, günah ve noksanlıklar gibi kötülükler öyle değil. Bunlar zulmani olgulardır, cevherine yabancıdır. Dolayısıyla ona zarar vermez, sonuçları da ona katılmaz. Ancak, onlara kapılmış olması, bilinçli olarak yönelmesi ve kazanmak üzere işe koyulmuş olması başka. Nitekim, bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Sağ ehlinin işlediği bütün iyilikler kendisinden sadır olduğu anda yazılır. Sol ehlinin işlediği kötülükler ise işlenmesinin üzerinden altı saat geçmeden yazılmaz. Eğer bağışlanma dilese, tevbe etse veya pişman olsa yazılmaz. Israr ederse aleyhine yazılır.”*

Burada nefisten maksat zattır. Aksi takdirde, değerlendirme farklı olacaktı. Bu durumda, nefse ancak kapasitesi oranında yükümlülük yüklenir, ameller onun için kolaylaştırılır, cehd ve takatının altında olacak şekilde mükellef kılınır, şeklinde bir anlam kast edilmiş olurdu. Hayırdan söz edilirken “kesb” (kazanç) ifadesi kullanılmıştır. Çünkü nefis hayra pek itina göstermez, onun için çaba sarf etmez. Buna karşılık, şer bağlamında “iktisab” fiili kullanılmıştır. Çünkü nefis şerrin çekiciliğine kapılır, bilerek ve kasten onun için çalışır,çünkü nefis kötülüklerin barınağıdır.

“*Rabbimiz! Unutursak…bizi sorumlu tutma…”* sana verdiğimiz sözü unutursak “ *veya hataya düşersek…”* senden başkasına yönelik olarak amel işlemek gibi bir hataya düşersek, senden ayrılmaya yaklaşırsak, senden perdelenirsek bizi sorumlu tutma. Çünkü bizler uzak düşmüş garipleriz, sana verdiğimiz sözün üzerinden uzun zaman geçti. Senden uzak diyarlara sefere çıktık. Türlü belalar içinde karanlıklarda sınavlardan geçmekteyiz. Senin huzurunda bir değerimiz ya da miktarımız yoktur ki bizi günahlarımızdan dolayı sorumlu tutasın.

“*Ey Rabbimiz! …bize ağır yük yükleme.”* Zatımız, sıfatlarımız ve fiillerimiz ile ilgili olarak bize ağır yük yükleyip bizi yerimizde hapsetme, senden uzaklarda bırakma. Çünkü bundan daha ağır bir şey olmaz. “*Bizden öncekilere yüklediğin gibi…”* Fiil zahirleriyle veya sıfat

batınlarıyla perdelenenlere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme. "*Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme."* Ayrılık ağırlığı, vuslatından yoksunluk, celalin perdesiyle cemalinin müşahedesinden mahrumluk gibi kaldıramayacağımız yükler de omuzlarımıza bindirme. "*Bizi affet."* Fiillerimizin ve sıfatlarımızın kötülüklerini affet. Çünkü, bunların tümü bizi senden perdeleyen kötülüklerdir. Affının ve hoşnutluğunun lezzetinin geri çevrilmesi suretiyle bizim mahrum kalmamıza neden olmuşlardır. "*Bizi bağışla…"* varlıklarımızın günahlarını bağışla. Çünkü, bu büyük günahların en büyüğüdür. Nitekim şöyle denmiştir:

"Günahım ne?" dediğim zaman, cevap vererek dedi ki *"Varlığın öyle bir günah ki, başka hiçbir günahla mukayese edilmez."*

"Bize acı…" fena sonrası bahşedilmiş varlık vererek bize acı. "*Sen bizim Mevlamızsın."* yardımcımızsın, işlerimizin idaresi senin elindedir. "*Bize yardım et."* Çünkü, işlerinin idaresini üstlenen velinin, velayet ettiğine yardım etmesi bir haktır. Ya da sen bizim efendimizsin. Bir efendinin kölesine yardım etmesi haktır. "*Kâfirler topluluğuna karşı…"* sürekli kötülükleri emreden nefislerimizin kuvvetlerinden, şeytanların askerleri konumundaki vehimlerimizden ve hayallerimizden oluşan ve senden perdelendikleri için bizi de küfürleri ve zulümleriyle senden perdeleyen güçlere karşı bize yardım et.

ÂL-İ İMRÂN SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Elif. Lam. Mim.

2- Hayy ve Kayyum olan Allah’tan başka ilah yoktur.

3- O, sana Kitabı hak ve önceki kitapları tasdik edici olarak tedricen indirmiş; Tevrat ve İncil’i de indirmiştir.

4- Daha önce, insanlara doğru yolu göstermek için. Ve Furkan’ı indirmiştir. Bilinmeli ki, Allah’ın ayetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah, suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.

5- Şüphesiz ki ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz.

6- Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O’dur. O’ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.

“Elif. Lam. Mim. Hayy ve Kayyum olan Allah’tan başka ilah yoktur.” Bu cümlenin teviline daha önce yer vermiştik. “*O, sana Kitabı hak olarak indirmiştir.”* Sana Kitabı peyderpey, tedricen indirmek suretiyle seni, Kur’ani akıl adı verilen cem makamı itibariyle haktan ibaret olan tevhid ilmine mertebe mertebe, derece derece yükseltti. “*Önceki kitapları tasdik edici olarak…”* İlk sözleşme kapsamında bilinen ve istidat gaybında saklı önceki ezeli tevhidi tasdik edici olarak indirmiştir. “*Daha önce …Tevrat ve İncil’i indirmiştir.”* Tevrat ve İncil’i de bu nitelikte indirmiştir. Sonra “*Furkan’ı indirmiştir…”* istikametin menşei ve davetin kaynağı olan ve Furkani akıl olarak isimlendirilen fark makamı itibariyle haktan ibaret tafsili tevhidi indirmiştir… yani inzal ederek öz’den göze birbaşka ifade ile manadan maddeye nuzül ettirmiştir.

“*… İnkâr edenler…”* Zahiri olgularla ve gerçekte tevhidin işaretlerinden ibaret olan varlıklarla söz konusu bu iki tevhidden perdelenenler “*için şiddetli bir azap vardır.”* Onlar uzaklık ve mahrumiyet içinde ağır bir azap çekeceklerdir. “*Allah mutlak güç sahibidir.”* Karşı

konulmaz güce sahiptir. "*Suçlunun hakkından gelir."* Onun vasfını takdir etmek ve künhüne varmak mümkün değildir. Onun bu gücünün benzerine hiç kimse ulaşamaz, güç yetiremez. İntikam alıcıdır, suçluların cezasını verir. "*Hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."* Âlemlerde olup biten hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Bu yüzden intikam alacağı yerleri bilir.

7- Sana Kitabı indiren O'dur. Onun bazı ayetleri muhkemdir ki, bunlar Kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşabih ayetlerin peşine düşerler. Halbuki, onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek payeye erişenler ise: O'na inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler. Ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar.

8- Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.

9- Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin. Allah asla sözünden dönmez.

10- Bilinmelidir ki inkâr edenlerin ne malları ne de evlatları Allah huzurunda kendilerine bir fayda sağlayacaktır. İşte onlar cehennemin yakıtıdır.

11- Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin tuttuğu yola benzer. Onlar bizim ayetlerimizi yalanladılar, Allah da kendilerini günahları yüzünden yakalayıverdi. Allah'ın cezası çok şiddetlidir.

12- İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir!

"Onun bazı ayetleri muhkemdir." Sana indirilen kitabın bazı ayetleri ihtimal ve karışıklık barındırmaktan yücedir. Tek bir anlamdan ötesine ihtimal yoktur. "*Bunlar Kitabın esasıdır…"* Kitabın aslını oluştururlar. "*Diğerleri de müteşabihtir."* İki ve daha yukarı anlamlara gelebilme özelliğine sahiptirler. Bu ayetlerin içeriği bağlamında hak ile batıl birbirine karışıktır. Şöyle ki: Hak Teala'nın bir vechi vardır. Bu, mahlukatın fena bulmasından sonra baki kalan mutlak vechidir. Bu vechi çokluk ve sayısallık ihtimalini barındırmaz. Bir de mazharların görünümlerine bağlı olarak çok sayıda, izafi vecihleri vardır.

Bu da her mazharda o biricik vechinin zahir olan vecheleridir. İşte bu biricik veche türlü mazharlarda zahir olan değişik vecheleri bağlamında hak ile batıl karışır. Vahiy, bu müteşabih ayetleri istidatların vechelerine döndürmek için nazil olur. Böylece her veche kendisine uygun olana taalluk eder. Deneme ve sınama olgusu belirginleşir. Hangi surette ve ne şekilde olursa olsun, baki vechi bilen muhakkik ariflere gelince, onlar, müteşabih ayetlerin içerdikleri vecheler içinde Hakk'ın biricik vechini bilirler, tanırlar. Bu müteşabihleri muhkem ayetlere döndürerek anlamlandırırlar. Tıpkı şairin şu sözünde olduğu gibi:

Vecih birden başka değildir; ne var ki

Senin meziyetlerin arttıkça vechelerin de artar.

"*Kalplerinde eğrilik olan…"* Hak'tan sapan perdelenmişlere gelince "*ondaki müteşabih ayetlerin peşine düşerler…"* Çünkü kesretten dolayı vahdetten perdelenmişlerdir. Muhakkikler ise muhkem ayetlere tabi olurlar ve müteşabih ayetleri de muhkem ayetlere uydururlar. Böylece müteşabih ayetlerin içerdiği vechelerden dinlerine ve mezheplerine uygun olanlarını seçerler.

"Fitne çıkarmak için…" Sapma ve kendilerinin yolunda olanları saptırma arzusuyla müteşabih ayetlerin peşine düşerler. "*Onu tevil etmek için…"* Durumlarına ve yollarına uygun biçimde tevil etmek için. "Bıçak eğri olunca, kını da eğri olmalı…" Onlar vecheler içinde baki vechi bilmedikleri için anlamlar içinde Hakk'ın anlamını da bilmemeleri kaçınılmazdır. Böylece, perdeleri hem artar hem de kalınlaşır. Ki azabı hakketsinler. "*Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek payeye erişenler…"* Alimler, Allah'ın ilmiyle bilirler. Yani, onları cem ve tafsil olarak ancak Allah bilir.

"*Ona inandık…derler."* Allah'ın onları bildiğini tasdik ederler. Çünkü onlar iman nuruyla bilirler ki "*hepsi Rabbimiz tarafındandır."* Onlar nezdinde hepsi değişmeyen bir tek anlamdır. "*Ancak… düşünüp anlar…"* çoklu müteşabih tafsilatı içindeki bu tek ve ayırıcı ilmi ancak hidayet nuruyla akılları arınan, heva ve alışkanlık kabuğundan sıyrılan kimseler anlar.

"*Rabbimiz! …kalplerimizi eğriltme…*" senin tarafına yönelmekten, seninle buluşmak için çalışmaktan, senin kapında durmaktan, dünya sevgisiyle sınamak, hevanın galebesiyle denemek, nefse ve sıfatlarına meyletme duygusuna kapılmak, nefsin nasip ve lezzetlerinin yanı başında beklemek suretiyle kalplerimizi eğriltme. "*Bizi doğru yola ilettikten sonra…*" Nurunla bizi müstakim yoluna ve dosdoğru yoluna, vechinin işaretleriyle kerim cemaline ilettikten sonra. "*Bize tarafından rahmet bağışla.*" Bir rahimiyet bahşet; sıfatınla sıfatlarımızı, nurlarınla karanlıklarımızı sil. "*Lûtfu en bol olan sensin.*"

"*Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin.*" Allah insanları cem gününde toplar. Bu, bütün mahlukatı, öncekileri ve sonrakileri toplayan vahdet makamına vasıl olmaktır. Artık bu sahneyi müşahede etmelerinden dolayı içlerinde en küçük bir şüphe kalmaz.

"*Ne malları ne de evlatları Allah huzurunda kendilerine bir fayda sağlayacaktır.*" Bilakis, bunlar onların perdelenmelerinin, Allah'tan uzaklıklarının ve Onun azabıyla azap çekmelerinin sebebidir. Çünkü bunlara çok bağlıdırlar ve onlara yönelik sevgileri çok güçlüdür.

13- Karşı karşıya gelen şu iki grubun halinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir grup. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır.

14- Nefsani arzulara, kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki, varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.

"Sizin için büyük bir ibret vardır." Ey salikler topluluğu! Kemalinize, tevhide ulaşmanıza delalet eden büyük bir ibret vardır "*karşı karşıya gelen iki grubun halinde.*" Gruplardan biri, Allah ehli ve askerlerinden oluşan ruhani kuvvetlerden ibarettir. "*Allah yolunda çarpışan bir grup. Diğeri ise*" nefsin askerlerinden ve şeytanın yardakçılarından oluşan ve Hak'tan perdelenmiş bir gruptur.

Bu diğerleri, beden savaşında karşı karşıya geldikleri ilk grubu, sayılarının azlığına rağmen kendilerinin iki katı kadar görürler. Çünkü, ilk grup Allah'ın nuru ve tevfikiyle desteklenmektedir. İkinci grup ise ilahi yardımdan yoksun, yüzüstü bırakılmış, zelil, aciz ve zayıf konumdadır. Destek ve kudret âleminden kopmuşlardır. Bu yüzden ilk grup, Allah'ın desteği ve yardımıyla ikinci grubu yener, ezer. İlk grup, kavrayışlarından ve bilgilerinden oluşan mallarını Allah'ı bilme ve tevhid uğruna sarf eder.

"*Allah dilediğini yardımıyla destekler.*" Kendisiyle buluşmaya hazırlanan inayet ehlini yardımıyla destekler. "*Elbette bunda… bir ibret vardır.*" Basiret gözlerini açan, ilmi yakin nuruyla gözlerini sürmelemiş tarik ehlinden basiret sahipleri için bir itibar ya da hakikâte ulaşma hususunda ibret alınacak bir husus vardır ve nihayette hallerini bununla değerlendirirler.

"*Nefsani arzulara…düşkünlük insanlara çekici kılındı.*" Çünkü insan, yüceler (ulvi) âlemin ve aşağı (süfli) âlemin birleşiminden ibarettir. Ortaya çıkışından ve doğumundan dolayı fıtratı perdelenmiş, seciye ateşi sönmüş, tabiat tortularından, bedensel örtülerden, maddi lezzetlerin acı sularından, hayvani şehvetlerin kasıp kavuran rüzgârlarından dolayı basiret nuru sönüvermiştir. Bu yüzden, gurbet diyarlarında ve karanlık yurtlarda Hak'tan ayrı kalakalmıştır. Türlü zorluklar ve meşakkâtlerle sınanıp durmaktadır. Birden ayırıcı nurdan bir parıldayış ve akıl âleminden çakan bir şimşeğin ışığını hisseder. Yanı sıra heva ve şeytan adına davetçiler çıkar karşısına. Ona uyar ve temiz bir menzil, göz alıcı bir bahçe görür. Burada nefisleri cezbeden, gözlere lezzet veren göz alıcı nimetler vardır. Hemen orayı yurt edinir. Çabasının karşılığını gördüğünü düşünerek meskeninden memnun olur. Şair şöyle der:

Gece boyunca yürüyen topluluk sabah olunca hamdetti.

Davet edilen için de ziyafet hazırlanmış

İşte bu nefsani arzulara düşkünlüktür (şehveti sevmektir). Yani sözü edilen çekici şeylere ve süslerine düşkünlük, meyilli olmaktır. Bu bir yararlanmadır ki süfli âleme ve süfli âlem kemaline dair unsurlar taşıdığı oranda, ulvi âleme dair unsurları taşıması hasebiyle ahiret hayatı nimetinden ve kemalinden perdeleyici özelliğe de sahiptir. İnsan ulvi

âlemin unsurları ile ulaşılan ahiret âleminin nimetlerinin daha göz alıcı, daha lezzetli ve daha berrak, üstelik de sonsuza kadar sürdüğünü idrak edemez. "*Halbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.*" sözünün anlamı budur.

15- De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takva sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür.

Kişiye ilahi tevfik ve gizli uyarı yetişir, nebevi haber verme de "*De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi?*" ifadesinde olduğu gibi buna eşlik ederse, ulvi hareketin varlığının merkezine yönelmesinden dolayı içinde bir şevk ve aşk uyanır, sönmüş bulunan ateşi yeniden alevlenir, ilahi nurların parıltıları peş peşe ona yansır, kutsi doğuşlar aydınlığının şavkı vurur üzerine, sönen basiret nuru yeniden aydınlanır, fıtratını karargâhını ve barınağını aramaktan alıkoyan, içindeki hayatı sıkan, kalbini bulandıran, dünya hayatı olarak berraklaştırdığı şeyleri yeniden karartan, karanlığa gömen perdeler incelir, ruhani cüzün cismani cüze galip gelmesiyle heva sureti nefiste durgunlaşır. Gerçek hayatın tatlı sularını içer, tuzlu ve acı sulara artık katlanamaz. Kalbi yakin düşüncelerle karşılaşmaya başlar, berrak kaynak suyundan yudumlar içtiği için. Yerin izbelerinde gizlendiğini bilir. Yıldızların ışığı onun gecesini aydınlattığı için gündüz zanneder. Dışarı çıkar ki kendini içilemeyecek kadar acı suları bulunan bir çölde bulur. Etraf dikenli otlarla dolu olduğu halde onları reyhan ve meyve sanır. Karşılaştığı bu manzara ile güneşin ziyasından ve türlü güzellikler ve yemişlerden yoksun kaldığını fark eder. Derhal geri dönmeye karar verir. Gurbet yalnızlığını içinde hisseder. Güzel ve tatlı bulduğu şeylerden sakınır olur. Derken yürür ve uzaklaşır. Sabah aydınlığı aynel yakin parlayınca, vahdet güneşinin doğuş vakti gelince, bir bahçe görür ki, gözleri hayretle seyreder, aklı bu bahçeyi vasfetmekten aciz, öylece donakalır. Ne istersen var bu bahçede; hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer aklının tasavvur etmediği her güzellik. Kendine geldiğinde, güneş doğmuştur artık. Etrafında sıcak dostlar ve ahbaplar bulur. Buranın kendisinin barınağı ve dönüş yeri olduğunu anlar. Yeniden ünsiyet duygusunu hissetmeye başlar. Karar yurdunda, çok bağışlayan hükümdarın yanında kutsi mahalle konar. Kerim yüzünün parıldayışları yüzünü aydınlatır. Engin hoşnutluk ruhu kalbine kurulur.

İşte "*Takva sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan…cennetler vardır…. "Allah kullarını çok iyi görür."* ifadesinin anlamı budur. Cennetlerden maksat, fiil cennetleridir. Eşlerden maksat , kutsi âlemin ruhani varlık sınıflarıdır. Hoşnutluk (rıdvan) ise sıfat cennetleri anlamındadır.

16- Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru, diyen;

17- Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler.

18- Allah, adaleti ayakta tutarak şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilah yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de. Mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilah yoktur.

19- Allah nezdinde hak din İslam'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

20- Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim. Ehli-i kitaba ve ümmilere de: "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir.

21- Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, haksız yere Nebiylerin canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler, onlara acı bir azabı haber ver!

22- İşte bunlar dünyada da ahirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.

23- Kendilerine kitabdan bir pay verilenleri görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah'ın kitabına çağrılıyorlar da, sonra içlerinde bir grup cayarak geri dönüyor.

24- Onların bu tutumları: Bize ateş, sadece sayılı günlerde dokunacaktır, demelerinin bir sonucudur. Onların vaktiyle uydurdukları şeyler de dinleri hakkında kendilerini yanıltmıştır.

25- Fakat, onları gelmesinde şüphe edilmeyen bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeyler tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?

"Ey Rabbimiz! İman ettik.." fiillerinin ve sıfatlarının nurlarına. "*bizim günahlarımızı bağışla."* zatınla varlıklarımızın günahlarını bağışla, ört. "*bizi ateş azabından koru."* ayrılık ve kalıntı varlığın ateşinden koru.

"Sabredenler…" Mücahede ve riyazet sıkıntılarına sabredenler, "*dürüst olanlar…"* sevgi ve iradelerinde samimi olanlar, "*huzurda boyun bükenler…"* O'na yönelik ve O'nun içinde süluk ederken boyun bükerek emre amade olanlar, "*hayra harcayanlar…"* Hakk'ın dışında mallarından, fiillerinden, sıfatlarından, nefislerinden ve zatlarından harcayanlar, "*bağış dileyenler…"* çeşitlenmelerinin ve varlık kalıntılarının günahlarından "*seher vaktinde…"* nur tecellileri günlerinde, nurların ön ışıklarının doğuşu anlarında, en büyük kıyamet gününün sabahının müjdecilerinin en yüce ufukta belirmesi vaktinde bağışlanma dileyenler… varlıklarının mağribinde zat güneşinin doğuşu vaktinde, artık mağrib diye bir şey kalmadığı anda şu sözüyle onlara cevap verir: "*Allah, şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilah yoktur."* Baki yüz doğdu. Cem makamında bizzat vahdaniyetine şahitlik etti. Çünkü bu makamda O'ndan başka şahit de meyhud da yoktur.

Sonra tafsil makamına döndü ve başkasıyla birlikte nefsiyle vahdaniyetine, bu sahnede şahitlik etti ve buyurdu ki: "*Melekler ve adaleti ayakta tutan ilim sahipleri de…"* zuhur ettiği yerlerin tafsilinde ve kesretinin suretlerinde adaleti ikame edenler. Ki kesret suretleri, cem makamı dışında vahdetin gölgeleridir. Adaleti ikame etmeleri, her hak sahibine hakkını istidadı ve hakkedişi ve kapasitesinin genişliğine göre tecellilere mazhar oluşu oranında varlık ve kemalden payını vermeleridir. "*Allah'tan başka ilah yoktur."* Her iki müşahede de tek ilah O'dur. "*Mutlak güç sahibidir…"* Cem itibariyle her şeyi kahreden karşı konulmaz güç O'nundur. Hiç kimse O'nun gücünün düzeyine ulaşamaz. "*Hikmet sahibidir."* Her şeyi hikmetine göre idare eder, tafsil itibariyle her şeye layık olduğunu verir.

"Allah nezdinde din…" bizzat kendisiyle ikrar ettiği bu tevhiddir. Onun dini yüzlerin teslim edilmesidir. Nitekim, bir ayette İbrahim'in (a.s) şöyle dediği belirtilmiştir: "*Ben yüzümü (vechimi) Allah'a teslim ettim."* Yani nefsimi, bütün varlığımı Allah'a teslim ettim. Benliğimden sıyrıldım, Onda fena buldum. Yüce Allah ayetlerin akışında nebisine (s.a.v) şöyle emretmektedir: "*Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: Bana uyanlarla birlikte ben kendimi (yüzümü) Allah'a teslim ettim."*

"Allah'ın ayetlerini inkâr edenler…" dinden perdelenenler; "*haksız yere Nebiylerin canlarına kıyanlar…"* dinleriyle perdelendikleri için üzerinde bulundukları kayıtlanmışlık ve taklitçilikten başka bir şeyi kabul etmezler. Nebiler de onları tevhide davet ettiklerinde, onları bu kayıtlanmışlıktan alıkoymaya çalıştıklarında onları öldürürler.

"Ve adaleti emreden insanları öldürenler…" Nebilerin takipçilerinden adaleti emredenleri öldürenler. Çünkü adalet tevhidin gölgesidir. Tevhidi kamil olmayanın adil olması mümkün değildir. Onlar dinleriyle kayıtlanmaları nedeniyle perdelendikleri gibi zulümleriyle de adaletten perdelenmişlerdir. Bu yüzden adaleti emreden insanlara karşı çıkmış ve onları öldürmüşlerdir. "*İşte bunlar… çabaları boşa giden kimselerdir."* Kendilerini kayıtlandıran dinlerine uyarak gerçekleştirdikleri amelleri boşa gider. Çünkü onlar Nebilerini taklit etselerdi, bu şekilde tabu oluşları nedeniyle kurtulmuş olacaklardı. Nebiyleri de kendileriyle Allah arasında vasıta olmaları hasebiyle şefaatçileri olacaklardı. Ama onlar Nebileri ve onların adil izleyicilerini inkâr ettikleri zaman, nebilerine muhalefet etmiş oldular. Çünkü bütün Nebiyler, gerçekte tek din üzeredirler. Bu da tevhid dinidir. Biz, Nebilerin Hak üzere oluşları noktasında aralarında herhangi bir ayırım yapmayız. Bu yüzden bir Nebiye muhalefet eden bütün Nebiylere muhalefet etmiş olur. Aynı şekilde Nebilerin izleyicileri adalet ehline muhalefet eden de zulmetmiş olur. Zulmeden kimse, işlediği zulüm nedeniyle nebilere tabi olma konumunun dışına çıkar. Öte yandan (Nebilerin) izleyicilerini inkâr eden, izlenenleri (Nebileri) inkâr etmiştir. Gölgeyi inkâr edenin zatı inkâr etmiş olması ve nurunun dışına çıkmış olması gibi.

Nebilerine karşı geldikleri zaman, kendileriyle Nebileri arasında, Onun nurundan istifade etmelerini sağlayan bir münasebet kalmaz; Onun nurundan perdelenmiş olurlar. Nitekim, karşı çıkıştan önce amelleri, tabi oluşları nedeniyle Nebilerinin nuruyla aydınlanmıştı. Yoksa

amellerinin, yakinden sadır olmadıkları sürece, kendilerinden kaynaklanan bir nurları yoktur. Nebilerinden perdelenmeleri suretiyle amellerinin bu arızi nuru zail olunca, amelleri karanlığa gömüldü, sürekli kötülükleri emreden nefsin sıfatı olan sair kötülükler gibi oldular. Nefsin ısrarla emrettiği kötülükler arasında, bundan önce defalarca vurguladığımız gibi, nefs-i emmarenin kâfir kuvvetlerinin, ruhani kuvvetlerden adaleti emreden kalbin nebilerini öldürmeleri de bulunmaktadır.

26- De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadirsin.

"De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım!" Cisimler âlemi mülkünün mutlak maliki sensin. Onun üzerinde dilediğin gibi tasarruf edersin. Senden başka malik, senden başka tasarruf sahibi ve senden başka müessir güç yoktur. "*Sen mülkü dilediğine verirsin."* Dilediğini bu mülkü bir kısmı üzerinde tasarruf sahibi kılarsın. "*Ve mülkü dilediğinden geri alırsın."* Tasarruf yetkisini başkasının eline verirsin. Aslında, ortada bir başkası yoktur. Sadece, tasarruf yetkisini bir elden bir başka ele intikal ettirirsin. Dolayısıyla, her halükarda, değişik görünümlerle de olsa onun üzerinde tasarrufta bulunan sensin. "*Dilediğini yüceltirsin."* İzzetinin nurlarından biri nuru ona bahşetmek suretiyle yüceltirsin. Çünkü bütün izzet Allah'ındır. "*Dilediğini de alçaltırsın…"*üzerindeki izzetinin giysisini çıkarmak suretiyle alçaltırsın, böylece ortada zelil olarak kalakalır.

"*Her türlü iyilik senin elindedir…"* Bütün hayır sadece senin elindedir. Sen mutlak kudret sahibisin. İraden doğrultusunda verirsin. Bazen bazı görünümlere izzet ve Kibriya sıfatınla tecelli edersin, bu görünüme izzet ve görkem giysisini giydirirsin. Bazen kahır ve zelil kılma sıfatınla tecelli eder, bu görünüme aşağılık ve küçüklük giysisini giydirirsin, bazen aziz kılan sıfatınla tecelli edersin, zelil kılarsın, bazen zelil kılan sıfatınla tecelli edersin, aziz kılarsın. Bazen gani sıfatınla tecelli edersin, mal verirsin. Zengin kılan sıfatınla tecelli edersin, fakir kılarsın. Yani onu maldan müstağni, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan bir fakir kılarsın.

27- Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin.

28- Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur. Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Allah, kendisine karşı gelmekten sizi sakındırıyor. Dönüş yalnız Allah'adır.

29- De ki: İçinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah, her şeye kadirdir.

"Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın." Nefsin karanlığını kalbin nurunun içine katar, karartırsın. Kalbin nurunu nefsin karanlığının içine katar, ikisini birbirine karıştırmak suretiyle ve aralarındaki münasebetin uzaklığına rağmen, aydınlatırsın. "*…Diriyi çıkarırsın…"* kalbin dirisini "*ölüden…"* nefsin ölüsünden çıkarırsın. Nefsin ölüsünü de kalbin dirisinden çıkarırsın. Daha doğrusu ilim ve marifet dirisini cehalet ölüsünden, cehalet ölüsünü de ilmin dirisinden, nurdan perdeleyerek çıkarırsın. Bel'am b. Baur'da olduğu gibi. "*Dilediğine…rızık verirsin."* Hem zahir hem de batın rızıklardan veya bunlardan sadece birinden sınırsız bir şekilde verirsin.

"*Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin…"* Çünkü hakikât açısından aralarında hiçbir münasebet yoktur. Dostluk, ancak türdeşlikten ve münasebetten doğar. Aksi takdirde, aralarında zati bir sevginin olması mümkün değildir, aksine yapmacık, sun'i, riyakarlık ve nifak menşeli bir sevgi görünümü söz konusu olabilir. Bunlar ise Hak'tan uzak hasletlerdir. Çünkü bunların tümü zulmani perdelerdir. Eğer içlerinde kâfirlerin haliyle münasebet kuracak kadar zulmet olmasaydı, onlarla karışık yaşamaya, onlara arkadaşlık etmeye tahammül edemezlerdi.

"Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur." Kâfirleri dost edinenler, Allah'ın dostluğuyla ilgili olarak hiçbir şey üzere olamazlar. Çünkü onlar da ilahi huzurda bulunmaya elverişli olmalarını sağlayacak nurani saflık olmaz. "*Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başka."* Onlardan kaynaklanan ve sakınılması gereken bir durumdan korkmanız, dolayısıyla kalplerinizde onlara sevgi beslemeksizin zahiren onları dost edinmiş gibi görünmeniz başka. Ki bu

da ancak yakinin zayıflığından kaynaklanır. Çünkü kalpleri doğrudan yakini imanla yüzleşmiş olsaydı Allah'tan başkasından korkmazlardı ve şu ayetin anlamını müşahede ederlerdi: "*Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, şüphesiz O her şeye kadirdir.*" (Enam, 17) Dolayısıyla, Allah'tan başkasından korkmaz, O'ndan başkasına umut bağlamazlardı. Bu yüzden hemen arkasından şu cümleye yer verilmiştir: "*Allah kendisine karşı gelmekten sizi sakındırıyor.*" Allah sizi, bizzat gözlemlenen tevhide çağırıyor ki, O'ndan başkasından değil, yalnızca O'ndan korkup sakınasınız. "*Dönüş yalnız Allah'adır.*" O halde, O'ndan başkasından sakınmayın. O sizin gizlinizi de açığınızı da bilir. O'nun düşmanlarını dost edinmeniz veya onları gizli açık dost edinmeniz durumunda sizi cezalandırma gücüne sahiptir.

30- Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduğu günde insan isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah, kendisine karşı gelmekten sizi sakındırıyor. Allah kullarına çok şefkâtlidir.

"*Herkesin…hazır bulduğu gün…*" İnsanın her yaptığından veya her söylediğinden nefsinde bir iz kalır, nefsi bununla şekillenir. Bu davranış ve söz tekrarlandıkça bu şekil ve iz köklü bir melekeye dönüşür. Aynı şekilde semavi nefislerin sayfalarına da işler. Ama insan maddi meşgaleler, vehmi ve hayali idrakler aracılığıyla nefsinin şekilleri ve nakışlarıyla o kadar meşguldür ki bunları düşünecek vakit bulamaz. Nefsi bedeninden ayrılınca, nefsinin şekil ve nakışlarından kendisini alıkoyacak bir meşgalesi kalmayınca işlediği hayır ve şer cinsinden her şeyi karşısında hazır bulur. Yapıp ettiklerinin şer olduğunu görünce, kendisiyle bu gün veya işledikleri bu ameller arasında uzaklık olmasını temenni eder, çünkü bu amellerle azap görür. Bu şekil ve nakışlar kökleşmişlerse nefsinin sureti haline gelir. Değilse, miktarları ve tekrarlanışları oranında azap görür.

"*Allah kendisine karşı gelmekten sizi sakındırıyor.*" Bir önceki uyarıyı pekiştirmek maksadıyla tekrarlanıyor ki Allah'ın azabını hakkedecekleri ameller işlemesinler. "*Allah kullarına karşı çok şefkâtlidir.*" Bu yüzden, onları kötülüklerden sakındırıyor. Tıpkı şefkâtli bir babanın, evladını ceremesini, cezasını çekeceği şeylerden sakındırması gibi.

31- De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin." Çünkü Hz. Rasulullah (s.a.v) O'nun habibidir. Allah'ı sevdiğini iddia eden birinin bu yüzden Hz. Rasulullah (s.a.v) tabi olması zorunludur. Çünkü sevgilinin sevdiği de sevilir. Şu halde, Hz. Rasulullah (s.a.v) sevmek bir zorunluluktur. Onu sevmek de, Onu izlemek, söz, amel, ahlak, hal, gidiş ve inanç olarak Onun yolunu izlemekle olur. Sevgi iddiası bundan başka yürümez. Çünkü O sevgi kutbudur. Sevginin mazharıdır. Sevgi tılsımının yoludur. Onun yolundan nasip almayanlar, sevgiden de nasip almayanlardır.

Kişi, Hz. Rasulullah (s.a.v) gerçek anlamda tabi olunca, içi, sırrı, kalbi ve nefsi onun içine, sırrına, kalbine ve nefsine uyunca, Hz. Rasulullah (s.a.v) sevgi mazharı olması hasebiyle, bu uygunluk sayesinde Rasulullah (s.a.v.) izlemenin Allah sevgisinden bir payının olması kaçınılmazdır. Kuşkusuz, bu pay izlemenin oranına göre belirginleşir. Allah, bu kimseye sevgisini yöneltir. Nebinin (s.a.v) ruhunun batınına bu sevginin nuru sirayet eder. Böylece kişi Allah tarafından sevilen, O'nu seven biri olur. Eğer Rasulullah (s.a.v.) tabi olmazsa içi içine muhalif olur. Dolayısıyla sevilmişlik vasfından uzaklaşır. Sevgi, olabilecek en hızlı surette onun kalbinden zail olur. Çünkü Allah onu sevmeyince, o da Allah'ı sevemez.

"*Ve günahlarınızı bağışlasın…"* habibinin günahlarını bağışladığı gibi. Nitekim, şöyle buyurmuştur: "*Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın."* (Fetih, 2) geçmiş günahı, zatı; gelecek günahı da sıfatıdır. Ona tabi olanların günahları da bu şekilde bağışlanır. Nitekim, yüce Allah bir kutsi hadiste *"Kul, durmadan bana yakın olmaya çalışır…"* buyurmuştur.

"*Allah son derece bağışlayıcıdır…"* sıfatlarınızın ve zatlarınızın günahlarını bağışlar. "*Ve esirgeyicidir…"* size bir varlık ve Hakkani sıfatlar bağışlar ki öncekinden daha hayırlıdır.

Sonra bu makamdan inzal buyuruyor. Çünkü kibrit-i ahmerden daha değerlidir ve onları sevgi makamından daha genel olan irade makamına davet ediyor ve buyuruyor ki:

32- De ki: Allah'a ve Resulüne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.

33- Allah Adem'i, Nuh'u, İbrahim ailesi ile İmran ailesini seçip âlemlerden üstün kıldı.

34- Onlar birbirinden gelme bir nesildir. Allah işiten ve bilendir.

"De ki: Allah'a ve Resulüne itaat edin." Eğer sevmiyorsanız ve bu yüzden habibimi sevgi bağlamında takip edemiyorsanız, hiç olmazsa size emrettiğimi isteyen (mürit) itaatkârlar olun. Çünkü isteyen kimse (mürit) 'nin emre uyması, emredileni yerine getirmesi zorunludur.

"*Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez."* Eğer bundan da yüz çevirirlerse, bu kâfir oldukları, perdelenmiş münkirler oldukları anlamına gelir. Allah da kâfirleri sevmez. Çünkü itaati terk etmekle küfür meydana gelir, ama tabi olmayı terk etmekle değil. Çünkü tabiliği terk eden kimsenin emre uymak suretiyle muti olması mümkündür.

Allah'a ve Resule itaat etmek, Allah'ın resulüne uymak demektir. Çünkü yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Kim Resule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur."* (Nisa, 80)

"Allah Adem'i, Nuh'u…seçti…" Seçmek, sevgi ve dostluktan daha geneldir. Dolayısıyla seçilmişlik niteliği bütün Resulleri kapsar. Çünkü, onlar Allah'ın tercih edip seçkin kıldıklarıdır. Ama bu bağlamda mertebeleri farklılık arz eder. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*O Resullerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık."* (Bakara, 253) Nebilere bahşedilen mertebelerin en özeli sevgi (muhabbet) mertebesidir. Yüce Allah buna şöyle işaret etmiştir: "*Bazılarını da derece derece yükseltmiştir…"* (Bakara, 253) Bu yüzden Nebilerin en üstünü Allah'ın habibi Hz. Muhammed'dir (s.a.v).

Bundan sonra dostluk (hillet) mertebesi gelir. Bu da Hz. İbrahim'in (a.s) sıfatıdır. Mertebelerin en geneli de seçkinliktir ve bu da Adem'in (a.s) sıfatıdır.

“*Birbirlerinden gelme bir nesil olarak.”* Din ve hakikâtte birbirlerinden gelme bir nesildir onlar. Çünkü biri maddi, biri de manevi olmak üzere iki veladet (doğum) vardır. Bir Nebi tevhid ve irfanda, dinin usulü bağlamında batınla ilintili hususlarda bir diğer Nebiye tabi olursa, onun evladı sayılır. Zamanımızdaki şeyhlerin evlatları gibi. Nitekim, şöyle denmiştir: Üç baba vardır: Biri seni dünyaya getiren baba, biri seni terbiye eden baba, biri de sana ilim öğreten baba. Maddi doğumda bedenin varlığı babasının nutfesinden annesinin rahminde meydana geldiği gibi gerçek doğumda kalbin varlığı da nefsin istidat rahminde şeyhin ve muallimin nefhasından doğar. Bu doğuma İsa (a.s) şöyle işaret etmiştir: “İki kere doğmayan kimse göklerin melekutuna yükselemez.”

Bil ki, manevi doğumun çoğu üreme şeklindeki maddi doğumu izler. Bu yüzden nebiler zahiren de bir nesilden gelmişlerdir. Bir ağacın meyveleridirler. Çünkü İmran b. Yashur, Musa ve Harun’un babasıdır ve Lavi b.Yakub b. İshak b. İbrahim’in torunlarındandır. İsa’nın annesi Meryem’in babası İmran b. Masan ise Yehud b. Yakub’un torunlarındandır.

Hz. Muhammed’in (s.a.v) İbrahim (a.s) oğlu İsmail’in (a.s) soyundan geldiği meşhurdur. Yine Hz. İbrahim (a.s) de Nuh’un (a.s) soyundan gelir. Bunun sebebi şudur: Varoluş vaktinde ruh, saf veya bulanık olmasına bağlı olarak mizacın mutedil oluşuna veya olmayışına uyum sağlar. Her mizacın kendine uygun ve kendine özgü bir ruhu vardır. Dolayısıyla feyiz, ruhların ezelde belirlenmiş yakınlık ve uzaklık ile ilgili sınıfları ve mertebeleri itibariyle uyumlu veya uyumsuz olmasına bağlı olarak ulaşır. Mizaçların farklılığı da ebediyen ruhlarla bütünleşmelerinden kaynaklanmaktadır.

Tenasül yoluyla birbirlerinden türeyen bedenler, mizaç itibariyle çoğunlukla birbirlerine benzerler, ancak tevafuken gelişen arızi durumlar başka. Aynı şekilde bu bedenlerle bütünleşmiş ruhlar da mertebe bakımından birbirine yakın ve sıfat olarak da birbirleriyle uyumludurlar. Bu da Mehdi’nin (a.s) Hz. Muhammed’in (s.a.v) soyundan olduğuna ilişkin güçlü bir kanıttır.

35- İmran'ın karısı şöyle demişti: Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Muhakkak hakkıyla işiten ve bilen sensin.

36- Onu doğurunca, Allah, ne doğurduğunu bilip dururken: Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum, dedi.

37- Rabbi Meryem'e hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriyya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyya, onun yanına, mabede her girişinde orada bir rızık bulur ve Ey Meryem, bu sana nereden geliyor? der; o da: Bu, Allah tarafındandır. Allah, dilediğine sayısız rızık verir, derdi.

"Allah işitendir…" İmran'ın karısı, "niyetiyle bilensin…" dediğinde ve "sen işitensin, bilensin." sözüyle de bu niyetine şahitlik ettiğinde Allah onu işitiyordu.

Bil ki, annenin aldığı gıdalar karnındaki çocuğun bedeninde etkili olduğu gibi niyeti ve nefsinin halleri de çocuk üzerinde etkili olur. Kimin besini helal ve temiz ise, nefsinin halleri nurani ise, niyetleri sadık ve hakkaniyete uygun ise çocuğu mümin bir sıddık, veli yahut nebi olarak doğar.

Kimin aldığı gıda haram ise, nefsinin halleri zulmani ve habis ise, niyetleri fasit ve adi ise çocuğu fasık veya habis bir kâfir olarak doğar. Çünkü çocuğun oluşumunun ana maddesi olan nutfe bu gıdadan oluşur, bu nefisle yetişir, dolayısıyla nefse uyumlu olur. Bu yüzden Resulullah (s.a.v) "Çocuk babasının sırrıdır." buyurmuştur. Meryem'in doğruluğu ve İsa'nın (a.s) Nebiyliği de Meryem'in babasının doğruluğunun bereketiyle gerçekleşmiştir.

"Onun yanında hazır bir rızık bulur…" Bu cümlede geçen *"rızık"* kelimesiyle Allah tarafından ona feyiz olarak bahşedilen irfan, hakikât, ilim ve hikmet gibi ruhani rızkın kastedilmiş olması mümkündür. Çünkü bu rızıkları onun yanında /indinde (indiyet) olduğunun özellikle vurgulanması bunların ledünni rızıklar olduğuna delalet eder.

38- Orada Zekeriyya, Rabbine dua etti: "Rabbim! Bana tarafından hayırlı bir nesil bağışla. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin" dedi.

39- Zekeriyya mabede durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle nida ettiler: "Allah sana, kendisi tarafından gelen bir kelimeyi tasdik edici, efendi, iffetli ve Salihlerden bir Nebiy olan Yahya'yı müjdeler."

40- Zekeriyya: "Rabbim!" dedi," bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre benim nasıl oğlum olabilir?" Allah şöyle buyurdu: "İşte böyledir; Allah dilediğini yapar."

41- Zekeriyya: "Rabbim! Bana bir alamet göster" dedi. Allah buyurdu ki: "Senin için alamet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et."

"Orada Zekeriyya…dua etti." Zekeriyya yaşı ilerlemiş bir ihtiyardı. İnsanların önderi ve imamıydı. Rabbinden, yerine geçip insanları eğitecek, doğru yolu gösterecek gerçek bir evlat istedi. Nitekim "Kehf Suresi"nde buna işaret edilmiştir. Bunun üzerine yüce Allah, üç gün itikafa girmesini emrettikten ve o da bu emri yerine getirdikten sonra kudretiyle ona sulbünden Yahya'yı bahşetti. Bu ayeti, daha önce öğrenmiş olduğun üzere, kendi hallerine ve varlığının ayrıntılarına tatbik ederek tevil edebilirsin. Şöyle ki: cismani tabiat, diğer bir ifadeyle bedeni kuvvet, ruh İmran'ının karısıdır. Kuvveti içindeki mutmain nefsi Allah'a adadı. Hakk'ın emrine boyun eğme ve ona itaat etme sözünü verdi. Derken, nefsin dişisini (nefis kızını) doğurdu. Allah, tertemiz ve kutsal olan bu adağı kabul ettikten sonra onun yetiştirilmesi ve bakımı ile fikir Zekeriyya'sını görevlendirdi.

Fikir Zekeriyya'sı beyin mihrabında onun yanına her girdiğinde onun yanında sezgisel anlamlardan bir rızık bulurdu. Bu rızıklar olanca safiyetleriyle ona açılmışlardı. Ancak, fikir bunları ayırt edemezdi. Burada fikir Zekeriyya'sı bu anlamların terkibi için dua etti. Allah'tan tabiat kirinden arınmış temiz bir oğul bahşetmesini istedi. Allah onun duasını işitti, yani kabul etti. O beyin mihrabında rabbine nurları indirmesi için yalvararak, kutsi âleme yönelmek suretiyle O'na yakınlaşma çabası içinde olarak bu anlamların terkibini yapmakla meşgul iken ruhani kuvvetler melekler ona seslendiler.

"*Allah sana…Yahya'yı müjdeler…"* bilfiil aklı müjdeler. Kalp İsa'sını "*tasdik edici…"* dir, ona inanır. Kalp İsa'sı cisimler âleminden ve maddi unsurlardan doğma hallerinden beri olduğu için Allah'tan bir kelimedir.

Bütün kuvvet türlerinin efendisidir. Nefsini cismani tabiatlarla beraber olmaktan, bedensel kuvvetlerin tabiatlarına karışmaktan alıkoymuştur. "*bir Nebiy"*dir. Hakk'ın emriyle külli marifet ve hakikâtlerden haber verir, güzel ahlakı öğretir, doğru tedbirler alır. O *"Salihlerden"*dir.

Fiil olarak işlemeye elverişli olduğu ayrışma ve soyutlanmalar arasında, fikir Tur'unun son noktası olan büyüklüğe eriştikten ve henüz kutsi hakikâtleri ve külli marifetleri idrak etmenin nihayetine varmamışken Allah'ın huzuruna yakınlaştırılmışlardan olmasıdır.

Fikrin tasarruf mahalli olan nefsani ruh tabiatı olan karısı soyut nur ile kısırdır. Bunun alameti, yani soyut nurun ve arınmış nefisten zuhurunun alameti, bedensel kuvvetlerin isteklerini ve ihtiyaçlarını elde etme, ihtiyaç fazlası lezzetlerinin ve şehevi arzularının tatmini hususunda üç gün boyunca onlarla konuşmaması, onlara karışmamasıdır. Her bir gün, ömrünün onar senelik dönemlerine tekabül eden tam bir akittir. Bu süre içinde sadece gizli işaretlerle onlara imada bulunabilir, onlara her birinin özel tesbihlerini yerine getirmelerini emredebilir. Ama maksatları hususunda onlara kesinlikle yaklaşamaz.

Bu üç günde ki, temyiz yaşı olan ilk on seneden itibaren otuz senelik bir süreyi kapsar, beyin mihrabında Rabbini zikretmekle ve kendine özgü tesbihiyle daimi olarak meşgul olur.

42- Hani Melekler demişlerdi: Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.

43- Ey Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, O'nun huzurunda eğilenlerle beraber sen de eğil.

44- Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kur'a çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar çekişirken de yanlarında değildin.

45- Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesih'tir; dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır.

46- O, Salihlerden olarak beşikte iken ve yetişkinlik halinde insanlara konuşacak.

Ruhani kuvvetler melekleri temiz ve arınmış nefis Meryem'ine şöyle dediler: "*Allah seni seçti…*" şehvetlerden arındırmak, aşağılık huylardan ve yerilmiş sıfatlardan temizlemek için. "*Seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.*" Yerilmiş fiillerle ve alçak melekelerle çeşitlenmiş şehvani nefislere tercih etti.

"*Ey Meryem!...*" itaat ve ibadet yükümlülüklerini yerine getirmek suretiyle Rabbine boyun eğ. "*Secdeye kapan…*" kırılma, zelil olma, muhtaçlık, acizlik ve bağışlanma dileme makamında secdeye kapan. "*Eğil…*" boyun eğme, içten ürperme makamında rükua eğilenlerle beraber sen de eğil.

"*Bunlar… gayb haberlerindendir…*" Varlığının gaybinin hallerindendir ki "*vahiy yoluyla bildirmekteyiz…*" ey ruh nebisi!...

"Sen onların yanında değildin…" Ruhani ve nefsani kuvvetlerin yanında değildin. Yani onların mertebesinde ve makamında bulunmuyordun. "*İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kur'a çekmek üzere kalemlerini atarlarken…*" oklarıyla yarışırlarken, paylarını belirleme çabası içine girmişlerken, hangisi görüşü ve tabiatı doğrultusunda nefis Meryem'ini idare edecek, himaye edecek, onun reisi olacak, maslahatına uygun olduğunu düşündüğü şeyleri ona emredecek diye yarışırlarken sen onların yanında değildin.

"*Yanlarında değildin…*" Ruhani ve nefsani kuvvetlerin çekişme mahalli olan südur makamında değildin. Yine onların çekişme makamı olan sadır/göğüs makamında da değildin "*onlar çekişirken…*" birbirleriyle mücadele ederken. Riyazet öncesi zuhur ederken ve kendi halinde ruhani kuvvetler melekleri riyazet sonra Hakk'ın tevfikiyle galip gelirken riyaset talebiyle birbirlerini çekip durdukları sırada sen onların yanında değildin.

Nefis Meryem'ine dediler ki: "*Allah sana…bir kelimeyi müjdeliyor…*" bağışlanmış kalp kelimesini… "*Kendisinden… adı …Mesih'tir.*" çünkü nur ile meshedilmiştir. "*Dünyada…itibarlıdır…*" cüzi olguları idrak ettiği için. En soylu, en saf ve olabilecek en isabetli maişet maslahatını tedbir edebildiği için. Bu yüzden, zahiri kuvvetler insanları ve batını kuvvetler cinleri ona itaat eder, emrini kabul eder, ihtişamına boyun eğip ona saygı gösterir. "A*hirette de itibarlıdır…*" külli manaları, kutsi marifetleri idrak ettiği, ahireti ve Hakk'a hidayet etme işlerini tedbir ettiği için. Bu yüzden ona ruh seması melekutunu verir ve ona ikramda bulunuruz.

O, Hakk'ın huzuruna yakınlaştırılmışlardan biridir. Hakk'ın tecellilerini ve mükaşefelerini kabul edecek kapasitededir. "*…İnsanlara konuşacak…"* beden beşiğinde iken…"*Yetişkinlik halinde iken…"* ruh yaşlısı Tur'una yakınlaşmış, nurunun beyazları üzerine galip gelmişken. "*Salihlerden olarak…"* marifet makamına erişmiş Salihlerden biri olarak…

47- Meryem: "Rabbim!" dedi, "bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?" Allah şöyle buyurdu:" İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece "Ol!"der; o da oluverir."

48- Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğretecek.

49- O, İsrailoğullarına bir Resul olacak ve onlara şöyle diyecek: Size Rabbinizden bir mucize getirdim: Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır.

50- Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helal kılmam için gönderildim. Size Rabbinizden bir mucize getirdim. O halde, Allah'tan korkun, bana da itaat edin.

51- Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin. İşte bu doğru yoldur.

"Rabbim! dedi…nasıl çocuğum olur?" Nefis, kendisine bir beşer eli değmemişken, yani bir şeyhin terbiyesinden geçmemişken, beşeri bir muallim tarafından eğitilmemişken-bakire olmasının anlamı budur-hamile kalıp çocuk doğuracak olmasına hayret ediyor.

"*Allah şöyle buyurdu: İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır."* Cezb ve keşif ile dilediğini seçer, terbiye ve talim olmaksızın ona kalp makamını bahşeder. Nitekim (Allah tarafından) sevilenlerin ve bazı (Allah'ı) sevenlerin durumu böyledir. Rabbani öğretimle ona akli ilimler kitabını ve Tevrat ve İncil'den oluşan ilahi kitapların içerdiği şeriat hükümlerini ve marifetleri, diğer bir ifadeyle zahiri ve batını marifetleri öğretir. "*Bir Resul olacak…"* Ruh Yakub'unun torunlarından ruhani istidat sahiplerinden olacak.

“*Size Rabbinizden bir mucize getirdim”* Bu mucize, O’nun tarafından size Resul olarak gönderildiğime delalet eder. “*Size…yaparım”* terbiye ve tezkiye ile, ameli hikmet ile istidatlı ve nakıs nefisler çamurundan, iştiyakın şiddetiyle kutsi canibe doğru uçan kuşlar yaratırım. “*Ona üflerim…”* ilahi ilim üflemesinden ve hakiki hayat nefesinden. Sohbet ve terbiyenin tesiriyle üflerim. “*Kuş oluverir.”* İştiyak ve himmet kanatlarıyla Hakk’ın tarafına uçan canlı bir nefis olur. “*Körü… iyileştiririm.”* Hakk’ın nurundan perdelenmiş, basiret gözü hiç açılmamış, Hakk’ın yüzünün güneşini ve nuru hiç görmemiş, hidayet nuru sürmesiyle Hak ehlini tanımamış körü iyileştiririm. “*alacalıyı… iyileştiririm…”* rezillik, fasit inançlar ve dünya sevgisi hastalıklarıyla, şehevi arzular kirleriyle nefsi ayıplı kimseyi de nefisler tıbbıyla ilişleştiririm.

“*…Diriltirim…”* cehalet ölülerini ilim hayatıyla. “*Allah’ın izniyle… yediklerinizi… size haber veririm.”* şehevi arzular ve lezzetleri tatmin etmek bağlamında yediklerinizi size bildiririm. “*Evlerinizde… biriktirdiğinizi…”* Gaybınızın evlerinde biriktirdiğiniz arzu ve niyetlerinizi bilirim.

“*Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır. Benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak…”* Yani zahir ilimler Tevrat’ını doğrulayıcı olarak. “*Ve size haram kılınan bazı şeyleri de helal kılmam için gönderildim.”* Batın nurlarından size haram kılınan bazı şeyleri helal kılmam için Resul olarak size gönderildim.

“*Size… bir mucize getirdim…”* bir delil “*Rabbinizden…”* Bu delil tevhiddir. Bu hususta hiçbir nebi bana muhalefet etmez. “*O halde Allah’tan korkun….”* buna muhalefet etme hususunda Allah’tan korkun. Çünkü ben Hak üzereyim. “*Bana itaat edin.”* sizi tevhide çağırdığımda çağrıma olumlu karşılık verin.

52- İsa, onlardaki inkârcılığı sezince: “Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?” dedi. Havariler: “Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah’a inandık, şahit ol ki bizler müslümanlarız” cevabını verdiler.

53- “Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Rasule uyduk. Şimdi bizi şahitlerden yaz” dediler.

54- Tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır.

55- Allah buyurmuştu ki: Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyamete kadar kâfirlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.

"İsa… sezince…" Kalp İsa'sı, nefsani kuvvetlerden "*inkârcılığı…"* perdelenmişliği, inkârı ve muhalefeti sezince "*Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir? dedi."* Yani, ruhani kuvvetlerden, Allah'a yöneliş hususunda, inkârcılara karşı yardımlarını gerektirdi.

"*Havariler…cevap verdiler…"* sözü edilen ruhanilerden safveti ve halis yardımcıları dediler: "*Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız. Allah'a inandık."* Delille ve ruh nuruyla nurlanma ile. "*Şahit ol ki bizler Müslümanlarız."* kabul eden, boyun eğenleriz.

"*Rabbimiz! İndirdiğine inandık."* Tevhid ilmi ve nur feyzi olarak indirdiğine iman ettik. "*Ve Resule uyduk. Şimdi bizi şahitlerden yaz."* Senin huzurunda olan, emrini gözetleyenlerden yaz veya senin birliğine şahitlik edenlerden yaz.

"*Tuzak kurdular…"* vehimler ve hayaller, çeşitli iğfal ve aldatma yöntemleriyle kalbi yoldan çıkarmak ve helak etmek için tuzak kurdular. "*Allah da onların tuzaklarını bozdu…"* akli delilleri ve kesin burhanları onların hayallerine ve kuşku uyandırma amaçlı girişimlerine galip getirmek, kalp İsa'sını ruh semasına yükseltmek ve tuzaklarına düşsünler diye ona dair şüpheleri nefsin içine atmak suretiyle onların tuzaklarını başlarına geçirdi. "*Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır."* tuzağı galip geldiğinde.

İsa'ya şöyle dedi: "*Seni vefat ettireceğim."* Onların arasından alıp katıma kabzedeceğim. "*Seni nezdime yükselteceğim."* Civarıma, ruh semasına yükselteceğim. "*Seni arındıracağım…"* kâfirlerin yanında olmanın kirinden temizleyeceğim "*inkâr edenlerden…"* Habis kuvvetlerden, tuzaklarından ve onlarla beraber olma pisliğinden arındıracağım. "*Sana uyanları… kılacağım."* ruhani kuvvetlerden sana tabi olanları "*kâfirlerden…"* nefsani kuvvetlerden kıyamet gününe, vahdet makamına varılıncaya kadar üstün kılacağım. Sonra o gün "*dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim."* Vahdetten önce, kuvvetler

arasında cereyan eden çekişme ve itişme hakkındaki hükmü ben vereceğim. Her bir kuvveti orada ait olduğu yere koyacağım. Katımda layık olduğu karşılığı vereceğim. Böylece ihtilaf ve çekişme ortadan kalkar.

56- İnkâr edenler var ya, onları dünya ve ahirette şiddetli bir azaba çarptıracağım; onların hiç yardımcıları da olmayacaktır.

57- İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, Allah onların mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah zalimleri sevmez.

58- Bu söylenenleri biz sana ayetlerden ve hikmet dolu Kur'an'dan okuyoruz.

"İnkâr edenler var ya onları …şiddetli bir azaba çarptıracağım." Onları kalp makamından mahrum bırakmak ve amellerinin halleriyle perdelemek şeklinde şiddetli bir azaba uğratacağım. "*İman edenlere… gelince…"* ruhanilerden iman edip, tezkiye, bezenme ve arınıp saflaşma gibi nefse karşı kalbe yardım etmek ve kalbin Hakk'a yönelişini izlemek şeklinde Salih ameller işleyenlere gelince, onların kutsi nurlardan oluşan ecirlerini eksiksiz veririz ve ruhi parıldayışlarla onları aydınlatırız. Allah, haklarla ilgili ecirleri eksiltenleri sevmez.

Bu ayeti nefse uyarlamaksızın tevil edersek şöyle deriz: Onlar, İsa'yı (a.s) hainlikle öldürecek birini göndermek suretiyle bir tuzak hazırladılar. Onlara bedeni bir suret göründü ki Allah'ın ruhu İsa'nın (a.s) mazharıydı. Bu suret İsa'nın hakikâtine benziyordu. Onun İsa olduğunu sandılar, öldürüp çarmıha gerdiler. Yüce Allah da İsa'yı dördüncü semaya kaldırdı. Çünkü İsa (a.s) Allah'ın ruhuydu ve güneşin ruhaniyetinin bir feyziydi. Ama onlar cehaletleri yüzünden Allah'ın ruhunu öldürmenin mümkün olmadığını bilemediler.

Göğe yükseltilmeden durumunun kesin olduğuna kani olunca ashabına şöyle dedi: "Sizin ve benim semavi babama gidiyorum" Pislik âleminden temizlenip, suretler bahşeden, ruhları ve kemalatı gönderen, nefha ve ruh ile insanları eğiten tertemiz kutsi âleme kavuşuyorum. Onun feyzinden size yardım edeceğim. O bunları söylediği sırada davetini kimse kabul etmiyor, peşinden giden olmuyordu. Havarilere, kendisinden sonra dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmalarını ve Hakk'a davet etmelerini emretti.

Havariler dediler ki: Sen aramızda değilken bu nasıl olacak? Sen aramızda iken bile kimse bizim davetimize icabet etmiyor?! Dedi ki: Size yardım edeceğimin alameti, benden sonra halkın sizin davetinizi kabul etmesidir." İsa (a.s) göğe yükseltilince, ashabı kimi davet ettiyse icabet etti. Halk arasında büyük bir kabule mazhar oldular. Sözleri yüceldi. Dinleri yeryüzünün dört bir yanına yayıldı. İsa'nın (a.s), Hz. Muhammed'in (s.a.v) yükseltildiği ve sidretu'l münteha olarak ifade edilen, diğer bir ifadeyle kemalde son nokta sayılan makam olan yedinci semaya ulaşmadığı ve de muhabbet derecesine nail olmadığı için, bu dereceye nail olmak üzere bir kez daha cismani surette inmesi ve Muhammedi dine tabi olması kaçınılmazdır. Olayların hakikâtini Allah herkesten daha iyi bilir.

59- Allah nezdinde İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir. Allah topraktan yarattı. Sonra ona "Ol!" dedi ve oluverdi.

60- Gerçek, Rabbinden gelendir. Öyle ise şüphecilerden olma.

"İsa'nın durumu…" İsa'nın Allah katındaki sıfatı, yani kudret aracılığıyla babasız var edilmesi, Adem'in anasız ve babasız var edilmesine benzer.

Bil ki, ilahi kudretin akıl almaz, hayret verici eserleri bitmez tükenmezdir. Bu hususta kıyasa da yer yoktur. Kaldı ki insanın anasız ve babasız oluşmasına ilişkin hikmet âleminde birçok benzer vardır. Çünkü eksik ve yaratılışta garip birçok hayvan vardır ki, bir anda oluverir, sonra tenasül ve doğum yoluyla üremeye devam eder. Aynı şekilde insanın da herhangi bir devirde var edilmesi, ardından tenasül ve doğumla üremeye devam etmesi, aynı şekilde babasız doğması mümkündür. Çünkü, erkeğin menisi kadının menisinden çok daha sıcaktır. Tıpkı mayanın peynirin oluşumu üzerindeki akdedici etkisi gibi güçlü bir mayalama, akdetme özelliğine sahiptir. Kadının menisi ise, tıpkı sütte olduğu gibi güçlü bir mayalanma özelliğine sahiptir. Bu iki meni karıştığı zaman mayalama ve mayalanma gerçekleşir. Cenin oluşur. Öte yandan erkeklik mizacına uygun güçlü bir dişilik mizacı olabilir. Nitekim, birçok kadında erkeklik özelliğine uygun karakter görmek mümkündür.

Dolayısıyla bu özellikte bir kadının sağ böbreğinden ciğerin yakınında olduğu için erkek menisi düzeyinde bir meni üreyebilir, özellikle ciğerinin mizacı sağlam ve güçlü olan kadınlarda. Böyle bir kadının sol böbreğinden ise kadın menisi özelliğinde meni üreyebilir. Böyle bir kadın, ruhu kutsal ruh veya başka bir melekle bütünleştiği ve hayali bu yönde devreye soktuğu için uykuda veya uyanıkken erkeklik özelliği baskın gelmesinden dolayı ihtilam olursa-nitekim “o kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü.” (Meryem, 17) buyrulmuştur-, iki meni iki taraftan rahme akar. Sağ taraftan akan menide mayalama gücü daha yüksek, sol taraftan akan menide ise mayalanma gücü daha yüksek olur. Böylece cenin oluşur ve ona ruh üflenir.

“*Ol, dedi ve oluverdi.”* Burada ruh üflenmesine ve emir âlemine mensup olmasına işaret ediliyor. Yani bedenin yaratılması gibi varoluşunun öncesinde madde ve müddet söz konusu değildir. Dolayısıyla, Adem ve İsa arasında zikredildiği gibi olağanüstülükteki ortaklıkları nedeniyle uyum ve benzerlik vardır.Yine ikisinin de bedeninin öncesinde madde ve müddet olacak şekilde unsurlar toprağından yaratılmış olması bakımından aralarında uyum ve benzerlik vardır. İkisinin de ruhu, öncesinde madde ve müddet olmayacak şekilde emir âleminden var edilmiştir.

61- Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: “Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere,siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah’tan yalancıların üzerine lanet dileyelim.”

62- Şüphesiz bu, doğru haberlerdir. Allah’tan başka ilah yoktur. Muhakkak ki Allah, evet O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

63- Eğer yine yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah, bozguncuları hakkıyla bilendir.

“Seninle bu konuda çekişenler…” İsa hakkında seninle tartışanlar… Hiç kuşkusuz Nebilerin lanet okumalarının büyük bir etkisi vardır. Çünkü Nebiler, Ruhu’l Kudüs ile temas halindedirler ve Allah onları Ruhu’l Kudüs ile desteklemektedir. Ruhu’l Kudüs, Allah’ın izniyle unsurlar âlemi üzerinde müessirdir. Bizim bedenimizin kendisine varit olan öfke, hüzün,

maşukun halleri üzerinde düşünmek gibi irade ve azimet meydana geldiğinde oluşan organik hareketlenmeler şeklinde ruhumuzdan etkilenmesi gibi, unsurlar âlemi de Ruhu'l Kudüs'ten etkilenir, infial gösterir. Beşeri nefislerin Ruhu'l Kudüs'ten etkilenmesi de bizim duyularımızın ve sair kuvvetlerimizin ruhlarımızdan etkilenmesine benzer. Kutsi nefis, insan nefsiyle veya bazı semavi cisimler ve melekuti nefislerle temasa geçtiği zaman tesiri âlemde kendini gösterir, özellikle bütünleşme mahiyetli yöneliş esnasında temas kurduğu şey üzerinde kendini gösterir. Böylece unsurların cisimleri ve eksik insani nefisler istediği oranda ondan etkilenirler. Hıristiyanların Hz. Rasulullah (s.a.v)ın nefsinden nasıl etkilendiklerini, korkuya kapıldıklarını, lanetleşmekten kaçınıp uzlaşma istediklerini ve sonunda cizye vermeyi kabul ettiklerini görmüyor musunuz?!

"*Allah'tan başka ilah yoktur…*" Yani İsa'nın ilahlıkla bir ilgisi yoktur. Sırf zatı mücerrettir diye ibadet edilmeye layık olmaz. Çünkü melekut ve ceberut âleminin tümü mücerrettir.

64- De ki: Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: "Şahit olun ki biz Müslümanlarız!" deyiniz.

65- Ey Ehl-i Kitap! İbrahim hakkında niçin çekişirsiniz? Halbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz?

66- İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz! Oysa ki Allah, her şeyi bilir, siz ise bilmezsiniz.

67- İbrahim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; müşriklerden de değildi.

68- İnsanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Nebiy ve iman edenlerdir. Allah müminlerin dostudur.

69- Ehl-i Kitaptan bir kısmı istediler ki, ne yapıp edip sizi saptırabilsinler. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar da farkına bile varmazlar.

70- Ey Ehl-i Kitap! Görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın ayetlerini inkâr edersiniz?

71- Ey Ehl-i Kitap! Neden doğruyu eğriye karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?

72- Ehl-i Kitaptan bir grup şöyle dedi: Müminlere indirilmiş olana sabahleyin inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar dönerler.

73- Sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın. De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Yine onlar şöyle dediler: Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine, yahut Rabbinizin huzurunda onların size karşı deliller getireceklerine de inanmayın. De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir.

74- Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir.

75- Ehl-i Kitaptan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bıraksan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bıraksan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez. Bu da onların, "ümmilere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur" demelerindendir. Allah adına bile bile yalan söylüyorlar.

76- Hayır! Her kim sözünü yerine getirir ve kötülükten sakınırsa, bilsin ki Allah sakınanları sever.

77- Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların ahirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.

78- Ehl-i Kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Halbuki okudukları Kitaptan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı halde: Bu Allah katındandır, derler. Onlar bile bile Allah'a iftira ediyorlar.

79- Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine kitab, hikmet ve Nübüvvet vermesinden sonra insanlara: "Allah'ı bırakıp bana kul olun!" demesi mümkün değildir. Bilakis: "Okumakta ve öğretmekte olduğunuz Kitab uyarınca Rabbe halis kullar olun" (der.)

80- Ve size: Melekleri ve Nebiyleri ilahlar edinin, diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?

"Sizinle bizim aramızda müşterek olan…" Yani hiçbir Nebi ve Kitab arasında kesinlikle tevhidle ilgili ihtilaf olmaz. "*Hiçbir insan, Allah'ın kendisine…vermesinden sonra…"* Nübüvvet beklentisi ancak velayet ve tevhidle fena bulma mertebesinden sonra söz konusu olabilir. Hiçbir insan, Allah onun beşeriyetini nefsinden uzaklaştırıp yok ettikten, fenaya erdirmek suretiyle sildikten, sevap olarak ona ilahi kitap ve hikmete elverişli gerçek nurani bir varlık bahşettikten sonra insanları kendine tapmaya çağıramaz. Çünkü insanları nefsine çağıran nefisle perdelenmiştir. Firavun ve benzerleri gibi. Bunlar tevhidi bilirlerdi, ama onu hal ve zevk olarak elde etmemişlerdi, ayn mertebesine ulaşmamışlardı. Çünkü nefisleri bakiydi ve fena bulmanın tadına varmamışlardı. Bu yüzden nefisleriyle perdelendiler. Dolayısıyla insanları nefislerine çağırdılar. Bunlar Resulullah'ın (s.a.v) kendileri hakkında "İnsanların en kötüsü kıyamet koptuğu sırada sağ olan kimsedir." buyurduğu kişilerdir. Nübüvvet mertebesine ermiş biri bunu söylemez, ama "*Rabbe halis kullar olun…"* Rabbe mensup olun, der. Çünkü rububiyet onları bürümüş, beşeriyetleri bastırılmış olur. Onlar âlimlerdir, ilimleriyle amel edenlerdir, bildiklerini başkalarına öğretenlerdir ve Allah'ın kitaplarını okuyanlardır. Yani ilim ve amele razı olan abidler, kullar olun, ibadete devam edin. Böylece nurun zulmete galip gelmesi ile rabbe halis kullar olursunuz.

Bir nebi size muayyen bir tapma suretini ve kayıtlanma şeklini emretmez. Çünkü bu perde ve küfürdür. Siz varlığınızı Allah'a teslim ettikten sonra hiçbir nebiy size perdelenmeyi emretmez.

81- Hani Allah, Nebiylerden: "Ben size Kitab ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir Resul geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz" diye söz almış, "kabul ettiniz ve ahdimi yüklendiniz mi?" dediğinde "Kabul ettik" cevabını vermişler, bunun üzerine Allah: O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim, buyurmuştu.

"Hani Allah, nebiylerden…söz almıştı…" Nebiyler arasında ezeli bir tanışma vardır. Çünkü nebiyler ilk safta yer alırlar ve Allah'ı bilen ariflerdir. Her arif de diğer ariflerin makamını bilir. Allah'ın tevhid üzere onlardan söz alması da daha önce söylendiği gibi bütün Ademoğullarını içine alan genel bir sözdür. Nebiylerin ahdi ise onlara ve tabi oluş itibariyle onları bilen ariflere özgüdür.

Allah, nebiylerden iki ahit almıştır. Biri "*Rabbin Ademoğullarından….şahit tuttu."* (Araf, 172) ayetinde işaret edilen genel ahittir. Öbürü ise "*Hani biz nebiylerden söz almıştık; senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da. Biz onlardan pek sağlam bir söz aldık."* (Ahzab, 7) ayetinde işaret edilen Nebiylere özgü ahittir. Bu ahit, nebilerin aralarında bilişip tanışmaları, dini ikame etmeleri, dinde tefrikaya gitmemeleri ve birbirlerini tasdik etmeleri esasına göre alınmıştır.

Bu ahit gereği Nebiler halkı tevhide davet eder, kulluğu da sırf Allah'a sunmayı emrederler. Nebiye itaat etmeyi, birbirlerini, birbirlerinin hususiyetlerini ümmetlerine tanıtmalarını öngören bir ahittir. Çünkü Allah'ı tafsilatlar suretinde, sıfat perdeleri gerisinde ve mazharların çokluğunda bilip tanımak, onu cem aynında bilip tanımaktan daha ince ve daha gizlidir. Onlar tabu oluş hakkıyla rızıklanmışlardır ve bununla birlikte sıfat tecellileri hükümlerini de bilirler. Yani başkalarına değil, sırf kendilerine özgü şeriatları da bilirler.

82- Artık bundan sonra her kim dönerse işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir.

83- Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olduğu halde onlar, Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Halbuki O'na döndürüleceklerdir.

84- De ki: Biz, Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakub oğullarına indirilenlere, Musa, İsa ve Nebiylere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onları birbirinden ayırt etmeyiz. Biz ancak O'na teslim oluruz.

"Artık, bundan sonra her kim dönerse…" Allah'ın nebilerle yaptığı sözleşmeyi bildikten ve nebiler, Allah'a verdikleri sözü kendisine tebliğ ettikten sonra dönerse. "*İşte onlar…"* Allah'ın dininin dışına çıkmışlardır. Gerçekte Allah'ın dininde başka uyulan başka bir din yoktur, gerisi

vehimden ibarettir. "*Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?"* Halbuki göklerde ve yerde olan her şey "*isteyerek…"* İnsan ve şeytan dışında, Allah'ın dinine uyar. Veya insan ve şeytan gibi "*istemeyerek…"* Allah'ın dinine uyar. Çünkü küfür insan ve şeytan ışında hiçbir varlığı kapsamaz. Dolayısıyla tüm varlıklar, Allah tarafından kendilerine emredileni yerine getirirler, itaat ederler. İnsan ise, iradesiyle perdelendiği, Allah'a verdiği sözü unuttuğu, nefsani zulmetle münasebeti olduğundan şeytanın çağrısını kabul ettiği için ancak istemeyerek kabul eder, boyun eğer. Allah'ın koruduğu ve seçtiği kimseler hariç. Şeytan ise "*ben ondan daha üstünüm."* (Araf, 12) ayetinde işaret edilen kendini beğenmişliği ve benliğiyle perdelendiği, yüz çevirdiği ve büyüklük tasladığı için kâfir olmuştur. Bununla beraber, günahkarlığını bilir ve istemeyerek inanır. Bundan da anlaşılıyor ki, onun kâfirliği Allah'ın iradesiyle olmuştur. Bu da imanın kendisidir. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Tıpkı Şeytanın durumu gibidir. Çünkü Şeytan insana: İnkâr et, der. İnsan inkâr edince de: Ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım, der."* (Haşr, 12) Bir diğer ayette de şöyle buyrulmuştur: "*Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de: Bu gün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım, dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü ve: Ben sizden uzağım, ben sizin görmediklerinizi görüyorum, Ben Allah'tan korkuyorum; Allah'ın azabı şiddetlidir, dedi."* (Enfal, 48) Bir başka yerde de şöyle buyruluyor: "*İş bitirilince, şeytan diyecek ki: Şüphesiz Allah size gerçek olanı vaat etti, ben de size vaat ettim ama, size yalancı çıktım. Zaten, benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önce ben, beni ortak koşmanızı reddettim."* (İbrahim, 22) Bu ayetler Şeytanın iman ettiğine delalet etmektedir; ancak imanın işe yaramadığı bir sırada iman etmektedir. "*Halbuki O'na döndürüleceklerdir."* sonunda her şey O'na dönecektir. Allah'ın dininden başka din kalmayacaktır. Bilakis, herkes ve her şey bu dönüş esnasında O'nun dinine uymaktadır. Aslında, farkında olurlarsa her şey ve herkes Hak dine uymaktadır, ister istemez. Hakk'ın dışında hiçbir din meşru değildir.

85- Kim, İslam'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır.

86- İman etmelerinden, Resulün hak olduğuna şehadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

87- İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanlığın lanetine uğramalarıdır.

88- Bu lanete ebedi gömülüp gidecekler. Onların azapları hafifletilmez; yüzlerine de bakılmaz.

89- Ancak, bundan tevbe edip yola gelenler başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

90- İnandıktan sonra kâfirliğe sapıp sonra inkârcılıkta daha da ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapıkların ta kendisidirler.

"Kim İslam'dan başka bir din ararsa…" Burada İslam'dan maksat, Allah'ın dini olan tevhiddir. Buna şu ayette işaret edilmiştir: "*Ben kendimi (yüzümü) Allah'a teslim ettim."* (Al-i İmran, 20) Bundan önceki ve sonraki ayette de zikredilmiştir ve bütün dinleri kapsar şekilde vasfedilmiştir. Bundan dolayı Allah'ın dini olan tevhide eksiksiz ve gönüllü olarak bağlanmak gerekmektedir. Nitekim, bundan önceki ayetin son kısmında gönüllü boyun eğişe şöyle işaret edilmiştir: "*Biz ancak O'na teslim oluruz."* İslam'dan başka din arayan kimsenin dini kabul edilmez. Çünkü arada perde olmasından dolayı bu dinin Hakk'a ulaşması mümkün değildir.

"*Ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır…"* Hakk'ı verip nefislerini ve Hak'tan perdelenmelerini gerektiren şeyleri satın almalarından dolayı hüsrana uğrayacaklardır. "*…Sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder?...."* Bu ayette, Allah'ın, başta istidat nuruyla imana ilettiği, ardından iman nuruyla Resulün hak oluşunu bizzat gözlemlemelerini sağladığı, böylece hiçbir şüpheye yer kalmayacak şekilde yakine ulaştırdığı, sonra apaçık belgeler niteliğindeki akli delillerle pekiştirdiği, buna rağmen sapan kimseleri hidayete erdirmeyeceği vurgulanıyor.

Bu şahitlerin, belgelerin tümünden sonra nefisleri inat ve dik başlılıkla zahir oldu, kalplerinin ve akıllarının nurunu ve ruhlarını perdeledi. Halbuki, bu üçü Hak ile Hakk'a şahitlik etmektedirler. Bütün bunların nedeni zulümlerinin koyuluğu, nefs-i emmarelerinin üzerlerindeki hakimiyetinin güçlülüğüdür. Nefsi emmarenin galibiyeti ise zulmün en son noktasıdır. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.*" (Al-i İmran, 86) Bunun nedeni zalimlerin perdelerinin kalınlığı, Hak'tan ve nuru kabullenmekten uzaklıklarının derinliğidir. Bunlar iki kısımdır: Bir kısmında nefs-i emmarenin kalplerini hakimiyetleri altına alması durumu kökleşmiş ve kalıcılaşmıştır. Bunlar, sapıklık ve Hakk'ı verip karşılığında azgınlığı alma hususunda en son noktaya varmışlardır. Uzaklık ve inatta iyice ileri gitmişlerdir. Artık, bu durum onlar için ortadan kalkması mümkün olmayan bir meleke haline gelmiştir. Bir kısmında ise uzaklık kökleşmemiş, kalpleri üzerinde kalıcı bir din haline gelmemiştir. Nefisleri perdesinin gerisinde istidat nurlarından bir koku kalmıştır. Bunları Allah'tan bir rahmetin ve tevfikin kavraması umulur. O zaman belki pişman olurlar, akıl melekesinin hükmüyle yeniden dirilirler. "*İman etmelerinden…sonra…*" ifadesiyle birinci kısma, "*Ancak bundan sonra tevbe edip yola gelenler başka…*" ifadesiyle de ikinci kısma işaret edilmiştir. Bu ikinci kısımdakilerin tevbe ettikten sonra yola gelmeleri, amellere devam etmek, riyazeti sürdürmek suretiyle daha önce bozdukları şeyleri ıslah etmeleri şeklinde olur.

91- Gerçekten, inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden-fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi-kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur.

92- Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça "birre / iyi"ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir.

93- Tevrat'ın indirilmesinden önce, İsrail'in kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceğin her türlüsü İsrailoğullarına helal idi. De ki: Eğer doğru sözlü iseniz, o zaman Tevrat'ı getirip onu okuyun.

94- Artık, bundan sonra her kim Allah'a karşı yalan uydurursa, işte bunlar, zalimlerin ta kendisidirler.

95- De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, Hakk'a yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyunuz. O, müşriklerden değildi.

"Onların hiçbirinden-fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi-kabul edilmeyecektir." Çünkü orada kalıcı nurani şeylerden başkası kabul edilmez. Bunun nedeni ahiretin nur ve kalıcılık âlemi olmasıdır. Zulmani ve fani şeylerin orada yeri yoktur. Küfürlerinin ve perdelenmelerinin sebebi, bu geçici fasıklıkları sevmelerinden başka bir şey midir ki? Bunlar, onların kurtuluşlarının, yakınlıklarının, kabul edilmelerinin ve seçkinliklerinin sebebi olabilir mi? Ki bizzat helak olmalarının, uzaklıklarının, hüsrana uğramalarının ve mahrum kalmalarının sebepleridir!

" *…'İyi'ye eremezsiniz…"*Kişiyi Allah'a yakınlaştıran her fiil "birr" (iyi)dir. Allah'a yakın olmak için de O'ndan başkasından teberri etmek bir zorunluluktur. Kim bir şeyi severse, o şeyle Allah'tan perdelenmiş olur ve gizli şirk şeklinde ortak koşmuş olur. Çünkü sevgisi Allah'tan başkasına yönelmiştir. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a denk tanrılar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler."* (Bakara, 165) Bunlar sevdikleri şeylerden dolayı nefislerini Allah'a tercih ederler. Bu gibi kimseler üç açıdan Allah'tan uzaklaşmış olur: Hak'tan başkasını sevmek. Şirk koşmak ve nefsini Hakk'a tercih etmek. Eğer Allah'ı nefsine tercih ederse, sadaka verip sevdiği şeyi elinden çıkarırsa uzaklık ortadan kalkar ve yakınlık gerçekleşir. Aksi takdirde perdelenmiş olarak kalmaya devam eder. Eğer sevdiği şeyin dışındaki şeylerden kat kat infak etse bile "iyi"ye eremez. Çünkü Allah ne infak ettiğini, onun başkasını araya koymak suretiyle kendisinden perdelendiğini bilir.

"*Yiyeceğin her türlüsü İsrailoğullarına helal idi."* Yani asıl hükmünce akıl sahiplerine yiyeceğin her türlüsü helal idi. Çünkü akıl, varlıkların mutlak olarak kulların yararına yaratıldıklarına hükmeder. Dolayısıyla, bu varlıklar içinde yiyecek konumunda olanlar da yenmek için yaratılmışlardır. "*İsrail'in…haram kıldıkları müstesna."* Ruh İsrail'inin "*kendisine…"* deney, kıyas yoluyla ayrıntılı bir şekilde zararını ve yararını bildikten ve icmali olarak helal olduğuna hükmettikten sonra akli fikir yürütmeyle kendisine haram kıldıkları müstesna. Çünkü akıl zararlı ve öldürücü olan şeylerin haram olduğuna hükmeder.

"*Tevrat'ın indirilmesinden önce…*" Tevrat ve diğer ilahi kitaplar aracılığıyla şeri hüküm inmeden önce. Şöyle ki: İnsanlar, daha önce vurguladığımız gibi Hak din üzere tek bir ümmet iken ihtilaf ettiler. Allah, onları doğru yola iletmek, dünya ve ahiret hallerini ıslah etmek, onları Hakk'a ve birliğe döndürmek için nebiler gönderdi. Bozulmuş halleri, kalplerinin tahrif olmuş tabiatları ve hasta nefisleri uyarınca ilahi hikmetin gerektirdiği biçimde, alışageldikleri şeylerden, Hak'tan uzaklaştırıcı, Allah ile aralarına perde gibi giren, heva ve şehevi duyguları galeyana getiren, diğer bozgunculukları depreştiren, kendilerini kemallerinden ve hidayetlerinden alıkoyan fitneleri kışkırtan şeyleri haram kıldı.

96- Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev, Mekke'deki Kâbe'dir.

97- Orada apaçık nişaneler, İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren, emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir.

"Şüphesiz…insanlar için kurulan ilk ev…" Söylendiğine göre, burada göklerin ve yerin yaratılması sırasında su üzerinde beliren ilk ev kastedilmiştir. Allah, bu evi yerin yaratılmasından bin yıl önce yaratmıştır. Bu ev, su üzerinde beyaz bir köpükten ibaretti. Yer bu köpükten evin altına döşendi. O halde ev, hakiki kalbe işarettir. Su üzerinde belirip ortaya çıkması hayvani ruh semasının ve beden arzının yanında nutfeye taalluk etmesi anlamındadır. Yerden önce yaratılması ise kadim oluşuna, buna karşılık bedenin hadis (sonradan olma) oluşuna işarettir. Bin yıl önce belirip zuhur etmesi, bedene göre iki tavırla öncelikli olması anlamındadır: Biri nefsin tavrı, diğeri de kalbin tavrı. Bu öncelik mertebe bağlamındaki bir önceliktir. Çünkü daha önce de değinildiği gibi "bin" sayısı tam bir mertebe ifade eder. Bu evin beyaz köpükten olması cevherinin saflığına; yerin onun altında döşenmesi bedenin bir etkiyle oluşmasına, bedenin şekil ve çizgilerinin, organlarının biçimlerinin heyetlerine tabi olduğuna işarettir. İşte hikâyenin tevili budur.

Bil ki, ruhun bedene taalluk ettiği, hakiki kalbin ilk olarak bedenle bütünleştiği mahal şekli-maddi kalptir. Bedenin organları içinde ilk oluşan budur. İlk hareket eden ve en son duran organdır. Dolayısıyla insanlar için kurulan ilk evdir, "*Mekke'de…*" şekil göğsünde… Ya da manevi göğüs Mekke'sinde insanlar için kurulan ilk mabed ve ilk mesciddir. Bu göğüs nefisten üstün en şerefli makamdır. Kendisine yönelen kuvvetlerin yoğunlaştıkları, sıkıştıkları yerdir. "*Bereket kaynağı olarak…*" İlahi bir berekete sahiptir. Bütün varlığa ondan bir feyiz, kuvvet ve hayat yansır.

Çünkü bütün organlardaki kuvvetler, önce ondan başlayarak diğer organlara sirayet ederler. "*Âlemlere hidayet kaynağı olarak…*" Hidayet sebebidir ve insanları Allah'a ileten bir nurdur. "*Orada apaçık nişaneler…vardır.*" İlim, irfan, hikmet ve hakikât nişaneleri vardır. Ayrıca "*İbrahim'in makamı vardır.*" Yani ruh İbrahim'inin ayak bastığı yer olan akıl vardır. Diğer bir ifadeyle nurunun kalbe ulaştığı mahal. "*Oraya giren…*" saliklerden, cehalet çöllerinde şaşkın şaşkın dolaşanlardan kim oraya girerse "*emniyette olur…*" ayartıcı gulyabanilerin baştan çıkarmasından, saptırmasından, nefsin sözlerinden doğan ifritlerin, cinlerin vesveselerinden, vehim şeytanlarının çarpmasından, hayal cinlerinin tesirinden, nefsani kuvvet ve sıfatlar yırtıcılarının yakalayıp parçalamasından emin olur.

O "*evi haccetmesi,*" ve tavaf etmesi " *Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır…Yoluna gücü yetenler*" için bir görevdir. Yani hazırlıklı saliklerin, iradelerinde sadık olanların, takva azığına güç yetirebilenlerin, karar ve azimet gücüyle yola koyulabilenlerin yerine getirmekle yükümlü oldukları bir farzdır. Onların dışında istidatları zayıf, zayıflık ve hastalıktan ve diğer ahlaki engellerden yahut nefsani ve bedensel arazlardan dolayı yerlerinde oturanlar için değil. "*Kim inkâr ederse…*" Gücü yettiği halde istidadını perdelerse veya nefsinin hevasına uyarak ondan yüz çevirirse, "*Allah…müstağnidir.*" ondan ve "*bütün âlemlerden…*" Uzaklaştırıldığı, perde gölgesinde rahmetini kabul edecek durumda olmadığı için ona iltifat etmez. Çünkü rahmetten yoksunluk yüz üstü bırakılma ve geri çevrilme anlamına gelir.

98- De ki: Ey Ehl-i Kitap! Allah yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın ayetlerini inkâr edersiniz?

99- De ki: Ey Ehl-i Kitap! Görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek müminleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

100- Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba uyarsanız imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevk ederler.

101- Size Allah'ın ayetleri okunurken, üstelik Allah Resulü de aranızda iken nasıl inkâra saparsınız? Her kim Allah'a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir.

102- Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.

"Kim Allah'a bağlanırsa…" O'ndan başkasıyla tüm bağlarını koparmak, gerçek tevhide sarılmak suretiyle Allah'a bağlanırsa "*kesinlikle doğru yola iletilmiştir."* Kim tevhide fena bulmak suretiyle tamamen kendini Allah'a adar, her şeyle bağını keserse, onun yolu Allah'ın yoludur.

"*Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun…"* Varlığınızın geride kalan kalıntıları içinde Allah'tan gereği gibi korkup sakının. Çünkü Allah'tan, O'na yaraşır şekilde sakınmak, gerektiği ve hakkettiği gibi korkmak demektir. Bu da O'nda fena bulmaktır. Yani zatlarınızın ve sıfatlarınızın kalıntılarından kaçınma hususunda Allah'ı koruyucunuz kılın. Çünkü Allah geçip giden her şeyin yerini alan bakidir. "*Ölmeyin…"* yüzlerinizi, zatlarınızı O'na teslim etme hali dışında başka bir şekilde ölmeyin. Yani ölümünüz tevhidde fena bulma şeklinde olsun.

103- Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yani siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.

104- Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.

105- Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.

“Hep birlikte Allah’ın ipine sımsıkı yapışın…” Yani tevhid üzere birleşerek “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?...”* ayetinde işaret edilen ahdine yapışın. “*Parçalanmayın…”* hevaların ayrılığı ile parçalanmayın. Çünkü Hak’tan ayrılmak ancak tabiatların ihtilafı, hevaya uyma, kuvvetlerin itişip kakışması ile olur. Muvahhid ise tefrikadan uzaktır. Çünkü kalbi Hak nuruyla aydınlanmış ve nefsi de kalbin feyziyle nurlanmıştır. Dolayısıyla, kuvvetleri de birbirleriyle barışık ve uyumlu olur.

“Allah’ın size olan nimetini hatırlayın…” Kalplerde sevgiyi doğuran tevhid nimetine sizi iletmesini hatırlayın. “*Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz…”* nefsani hicaplarla perdelenmiş, tabii örtülerle gizlenmiş, zulmet çukuruna düşmekle ortaklığı kabul eden nurdan ve külli maksatlardan uzaklaşmış kimseler idiniz. “*O, gönüllerinizi birleştirmişti…”* Gönüllerinizin Allah için birbirlerini sevmelerini sağlamıştı, çünkü onları kendi nuruyla aydınlatmıştı. “*O’nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz…”* dinde kardeş, Allah yolunda dost olmuştunuz.

“*Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz…”* yoldan çıkarıcı tabiat çukurunun, yoksunluk ve azap mahallinin tam kenarında idiniz. “*Oradan sizi O kurtarmıştı…”* Ruh makamı sidresine doğru sizi birbirinize bağlamıştı da zat cenneti ruhuna ulaşmanızı sağlamıştı. “*İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar…”* latif sıfat tecellileriyle ve nur parıldayışlarıyla size ayetlerini açıklar. “*Ki doğru yolu bulasınız…”* cemaline ve zatının tecellisine ulaşasınız.

“*Sizden, hayra çağıran… bir topluluk bulunsun.”* Yani sizin içinizde, tarikat şeyhleri gibi alim, ilmiyle amel eden, arif ve dinde istikamet sahibi bir topluluk bulunsun. “*Hayra çağıran…” Arif olun, çünkü* Allah’ı bilmeyen, hayrı bilemez. Mutlak hayır mutlak kemaldir. Bu da insan için bir tür Hakk’ı bilme ve ona ulaşma ile mümkündür. İzafi hayır ise mutlak hayra ulaşmanın aracıdır. Ya da özel istidatların gerektirdiği şekilde herkesin kendine özgü kemale ulaşması kast edilmiştir. Çünkü çağrılan hayır ya Hak Teala’dır ya da Hakk’a ulaşma yoludur.

Maruf (iyilik), dinde vacip veya mendup olup Allah'a yakınlaştırma aracı olan her şeydir. Münker (kötülük) ise, dinde haram veya mekruh olan, insanı Allah'tan uzaklaştıran, failini günahkar veya yerilmeyi hakkeden bir kusurlu kılan davranıştır. Tevhid ve istikameti olmayanın davet makamı olmadığı gibi marufu emretme ve münkeri nehyetme makamı da olmaz. Çünkü muvahhid olmayan biri Allah'tan başkasına itaat etmeye çağırabilir. Dinde istikamet sahibi olmayan biri de muvahhid olsa bile özünde münker olduğu halde, kendince maruf saydığı bir şeye davet edebilir. Ya da özünde maruf olduğu halde kendince münker kabul ettiği bir şeyden de men edebilir. Cem makamına ulaştığı halde, halk nedeniyle Hak'tan perdelenmiş kimse gibi. Böyle kimseler çoğu zaman bazı tabiatları sebebiyle, insanların malları üzerinde onları izni olmadan tasarrufta bulunma gibi kimi haramları helal sayabiliyorlar ya da halka karşı mütevazı olma, iyiliğe mükâfat verme gibi bazı helalleri hatta mendupları da haram sayabiliyorlar.

"*İşte onlar…"* kurtuluşa özgü kılınmış kimselerdir. Çünkü onlar için herhangi bir perde söz konusu değildir. Onlar Allah'ın, arzındaki halifeleridir.

"…*Olmayın…"* tabiatlarınız gereği, bir imama tabi olmayan, bir kelime etrafında birleşmeyen, bir yol üzerinde sizi birleştiren bir önderin peşinden gitmeyen kimseler olmayın. "*…Parçalanıp ayrılığa düşenler gibi…"*heva ve heveslerine ve bidatlara uyup dağılanlar gibi olmayın. "*Kendilerine… geldikten sonra…ayrılığa düşenler gibi…"* hedef ve söz birliğini gerektiren akli ve şeri deliller geldikten sonra ihtilafa düşenlere benzemeyin. Çünkü insanların değişik tabiat ve seciyeleri, farklı hevaları, türlü adet ve hayat tarzları vardır ve bunların kaynağı da mizaçları ve arzularıdır. Bundan da ayrı ayrı anlayışlar, zıt huylar doğar. Şayet bir önderleri, inançlarını, hayat tarzlarını ve görüşlerini kendisine tabi olmaları suretiyle birleştiren, sözlerini ve adetlerini uzlaştıran, sevgisi ve itaatiyle arzularını aynı noktada birleştiren bir imamları yoksa… başıboş, darmadağın olurlar. Şeytana av olmaktan kurtulamazlar. Sürüden ayrılan koyunu kurdun kapması gibi. Nitekim, Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "İnsanların iyi veya kötü bir imamlarının olması kaçınılmazdır."

Resulullah (s.a.v) bir iş için iki veya daha fazla kişiyi görevli olarak gönderdiği zaman mutlaka birini emir olarak tayin eder, öbürlerine de ona itaat etmelerini, tabi olmalarını emrederdi. Ta ki iş ahenkle yürüsün, düzene girsin. Aksi takdirde işler hercümerç olur, din ve dünya hayatı karmakarışık hale gelir. Dünya ve ahiret düzeni bozulur.

Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Cemaatten bir karış uzaklaşan kimse cennetin kokusunu alamaz." "Allah cemaatle beraberdir." Görmüyor musunuz, insanlık, kalbin başkanlığında akla itaat etmediği durumlarda, düzeni nasıl bozulur, fesada doğru sürüklenir, dünya ve ahiret hüsranına neden olan bir tefrikanın pençesine düşer? "*Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. Başka yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır."* (Enam, 153) ayeti nazil olunca Resulullah (s.a.v) doğru bir çizgi çizdi ve "bu doğru yoldur." dedi. sonra bu çizginin sağında ve solunda birkaç çizgi çizdi ve "bunlar da her bir şeytanın insanları çağırdıkları yollardır." buyurdu.

106- Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü düşünün. İmdi, yüzleri kararanlara : "İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı!" denilir.

107- Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmeti içindedirler; orada ebedi kalacaklardır.

108- İşte bunlar, Allah'ın, sana hakk olarak okuduğumuz ayetleridir. Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez.

109- Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İşler, dönüp dolaşıp Allah'a varır.

"Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı gün…" Yüzün ağarması kalbin Hakk'a yönelmesinden ve karanlık nefsani süfli cihetten yüz çevirmesinden dolayı Hakk'ın nuruyla aydınlanmasından ibarettir. Bu da ancak tevhidle, tevhide istikamet üzere olmakla ve nefsin de kalbin nuruyla aydınlanmasıyla mümkündür. Dolayısıyla tümü Allah'ın nuruyla nurlanmış olur. Yüzün kararması ise, kalbin yüzünün, hazlarının peşinde olan nefse yönelmesinden ve nurani Hak cihetinden yüz çevirmesinden, nefsi onaylamasından ve lezzetlerini elde etme hususunda hevanın arkasından gitmesinden dolayı zulmete gark olması demektir. Bu da ancak şeytanların türlü türlü yollarına uymakla olur.

"*Yüzleri kararanlara…*" şöyle denir: "*İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz?*" Zulmani nefsin sıfatıyla Hakk'ın nurundan perdelenip hidayetinizden, istidat nuruyla, fıtrat saflığıyla ve aklın yol göstericiliğiyle doğru yolu bulmanızdan sonra onun karanlığında mı kaldınız? "*Öyleyse…tadın…*" Hak'tan perdelenmenizden kaynaklanan yoksunluk azabını tadın.

"*Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmeti içindedirler…*" Kavuşma ruhu, kutsi nur ve cemal müşahedesi içindedirler. "*Orada ebedi kalacaklardır.*"

110- Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a inanırsınız. Ehl-i Kitap da inansaydı, elbet bu, kendileri için daha iyi olurdu. Gerçi içlerinde iman edenler var; fakat çoğu yoldan çıkmışlardır.

111- Onlar size, incitmekten başka bir zarar veremezler. Sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine yardım da edilmez.

"Siz… en hayırlı ümmetsiniz…" Çünkü muvahhidsiniz, ve tevhidin gölgesi olan adaleti egemen kılıyorsunuz. "*İyiliği emreder, kötülükten men edersiniz.*" Buna da marufu bilen adil muvahhidden başkası güç yetiremez.

Münkere gelince, "*İşte böylece…sizi mutedil bir millet kıldık.*" (Bakara, 143) ayetini ele alırken açıkladığımız gibi onu da ancak muvahhidler bilir. Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "Biz orta yastık gibiyiz, geride kalanlar bize katılır, aşırı gidenler bize döner."

Dolayısıyla muvahhidler, eksiği olanlara tevhid makamına ulaştırıcı marufu emreder, cem ile tafsilden ve vahdet ile kesretten perdelenen aşırıları da münkerden nehyederler.

"*Ve Allah'a inanırsınız…*" Vasat yol olan tevhid makamında sebat edersiniz. Aynı sebat her türlü tefrit ve ifrattan kaçış ve ahlakta da itidal üzere olma için geçerlidir.

"*Ehl-i Kitap inansaydı…*" sizin gibi olurlardı. "*Onlar, size, incitmekten başka bir zarar veremezler…*" Çünkü kuvvet ve kudret kaynağından kopukturlar. Nefisleriyle eşya içinde bulunurlar. Nefis ise acizlik ve kötülük mahallidir. Siz ise Allah'a sarılmışsınız. Eşya içinde Hak ile

varsınız. Hak da kahrın kaynağıdır. Dolayısıyla onların gücü dil ile incitmekten, pislik atmak ve eziyet etmekten öteye geçmez. Bu, nefsin kudretinin sınırı ve son noktasıdır. Sizin gücünüz ise kahır ve köklerini kurutma şeklinde her türlü gücün üstündedir. Çünkü siz Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlanmışsınız. Sizinle savaşa tutuştukları zaman yenilmeleri kaçınılmazdır, onlar hiç kimseden yardım görmezler.

112- Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ahdine ve insanların himayesine sığınmadıkça kendilerine zillet vurulmuştur; Allah'ın hışmına uğramışlar ve miskinliğe mahkum edilmişlerdir. Çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar ve haksız yere Nebiyleri öldürüyorlardı. Bu da, onların isyan etmiş ve haddi aşmış bulunmalarındandır.

"Kendilerine zillet vurulmuştur." Çünkü izzet ve üstünlük bütünüyle Allah'ındır. Resul (s.a.v.) ve Allah'ın izzetinin mazharları konumunda olan müminler gibi beşeri sıfatlardan sıyrılıp silinerek O'nun sıfatlarıyla ahlaklananların dışında hiç kimsenin izzet ve üstünlükte nasibi yoktur. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Asıl üstünlük, şeref ancak Allah'ın, Rasulunun ve müminlerindir."* (Münafikun, 8) Bu yüzden onlara muhalefet eden, onların sıfatlarının da zıddına sahiptir. Üstünlerden, izzet sahibi şereflilerden uzaktır. Zillet, onun ayrılmaz özelliğidir. Her durumda zillet ve alçaklık onu kuşatır. Ancak onunla izzet sahipleri arasında bir bağın olması durumu müstesna.

"*Allah'ın ahdine ve insanların himayesine sığınmadıkça…"* Bir zimmete ve ahite sığınmadıkça. Bu da aslı olmayan arızi bir şey olur. Yapay bir bağ olarak belirginleşir. Kendilerinden ayrılmayan zati sıfatlarının karşılığı olarak belirginleşmez. Çünkü onlar Allah'tan kopup nefislerine bağlanmışlar. Yüce Allah da onları nefisleriyle baş başa bırakmıştır.

113- Hepsi bir değildir; ehl-i kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar.

114- Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten men ederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardır.

115- Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takva sahiplerini çok iyi bilir.

116- İnkâr edenler var ya, onların malları da evlatları da Allah'a karşı kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. İşte onlar, cehennemliklerdir; onlar orada ebedi kalacaklardır.

117- Onların, bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu, kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.

"Hepsi bir değildir; ehl-i kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır…" Onların içinde Allah ile kaim bir topluluk bulunmaktadır. Ardındaki ayette, bunlar, istikamet sahibi kimselerin nitelikleriyle vasfediliyorlar. Yani onların içinde tevhide bağlı istikamet sahibi kimseler vardır. "*Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır*." Sizden, sizi Allah'a yaklaştırıcı nitelikte sadır olan her şeyin karşılığı size ulaştırılacaktır. Onlarla ilgili hiçbir ödülden yoksun bırakılmayacaksınız. Yüce Allah, kutsi bir hadiste şöyle buyurmaktadır: "Bana bir karış yaklaşana bir zira yaklaşırım. Bana bir zira yaklaşana bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelene koşarak gelirim."

"Beni zikredenin meclis arkadaşıyım. Bana şükredenin samimi yoldaşıyım. Bana itaat edenin mutiiyim." Yani siz, istidadınızı arındırmak ve O'na yönelmek suretiyle O'na itaat ettiğiniz gibi O da bu davranışınız oranında üzerinize feyzini göndermek ve size yönelmek suretiyle size itaat eder. "*Allah… çok iyi bilir…"* kendilerini Allah'tan perdeleyecek şeylerden kaçınanları bilir ve onların perdelerini aralamaları oranında onlara tecelli eder.

"*Onların, bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu…"* fani dünya hayatı, çarçabuk geçen lezzetleri ve şehevi arzuların tatmini ya da riya, gösteriş ve övünme için, insanlar nezdinde övgüye mazhar olmak uğruna yaptıkları harcamalarla Allah'ın rızasını istemezler. Bu tür harcamalar kavurucu rüzgârın mahvettiği ekinin durumuna benzer. Ki bu rüzgâr nefsin hevasından kaynaklanır ve ifsat edici niyetlerinizi ve riya gibi batıl amaçlarınızı içinde barındırır.

“*Kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin ekinlerini vurup mahveden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir.”* Şirk işlemek ve küfre girmek suretiyle kendilerine zulmeden bir kavmin durumu gibidir. “*Ekinlerini vurup mahveder…”* bu, zulümlerine karşılık Allah’ın verdiği cezadır. “ *Onlara Allah zulmetmedi…”* ekinlerini mahvetmekle. “*Fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.”* Çünkü bu ceza kendilerine karşı işledikleri zulmün sonucudur. Nitekim, şöyle denmiştir: Yavaş ol; ellerin doldu ve ağzın nefes almakta…

118- Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları ise daha büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, ayetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz.

“Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin.” Bir adamın sırdaşı, gizlice sırlarına muttali kıldığı samimi ve halis dostu demektir. Böyle bir dost da ancak amaçların, din ve sıfatların uyuşması, amaç için Allah uğruna birbirlerini sevmeleri ile mümkündür. Nitekim, sırdaş ve yakın dostlar için şöyle denmiştir: “ayrı bedenlerde bir can.” İman ehli olmayan birinin samimi dost olması bir yana düşmanlık yapması daha yakın bir ihtimaldir.

Ardından ayette, iman ehli olmayan kimsenin iki yüzlülüğü ve içinde düşmanlık gizlemesi şöyle açıklanıyor: “*Onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar…”* Çünkü gerçek ve halis sevgi ancak muvahhitler arasında olabilir. Bunun nedeni sevginin vahdetin gölgesi olmasıdır. Sevgi, zıtlıklar ve zulmet âleminde bulunan perdelenmişler arasında gerçekleşemez.

Perdelenmişler âleminde saflık ve uyum olabilir mi?! Olsa olsa genel insanlık hemcinsliğinden kaynaklanan yakınlık, aynı türden oluş, ortak menfaat ve lezzetler, bunların elde edilmesinde birbirlerinin yardımlarına muhtaç oluş gibi durumlar onları birbirlerine bir ölçüde yaklaştırabilir. Ama menfaat ve lezzet bağlamındaki amaçları gerçekleşmediği zaman, derhal birbirleri ile boğuşmaya, kızmaya başlarlar. Aralarındaki yakınlık ortadan kalkar. Çünkü bu yakınlık değişken bir durumun neticesiydi. Nefsin sürekli değişimlerin menşeidir.

Dünyevi menfaatler aynı halde kalmazlar. Nefsani lezzetler çok çabuk tükenirler ve bunlara dayalı sevgi de devam etmez. Ama başta belirttiğimiz iman kaynaklı sevgi böyle değildir. O, kesinlikle değişmeyen bir temele dayanmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz bu geçici sevgi kendi aralarında bile böyle iken, asıl ve sıfat bakımından kendilerinden tamamen ayrı olanlara karşı sevgi beslemeleri mümkün müdür? Nur ile karanlık uyuşabilir mi? Yücelik ve aşağılık nasıl uzlaşsın?! Ki aralarında gerçek bir düşmanlık vardır. Bu, öze ilişkin bir ayrılıktır ve sonuçları da kesinlikle gizli kalmaz. Nitekim yüce Allah bu hususa ayetin devamında şöyle işaret etmiştir: "*Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından belli olmuştur.*" Çünkü öze ilişkin bir vasfı gizlemenin imkânı yoktur. Resulullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse içinde ne saklarsa saklasın mutlaka yüce Allah onu dilinin kıvrımlarından, yüzünün aldığı şekillerden açığa çıkarır. *Kalplerinde sakladıkları ise daha büyüktür…*" Çünkü kalplerinde sakladıkları ateş, açığa vurdukları ise kıvılcımdır. O kök, bu ise daldır. "*Ayetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz…*" sevgi ve düşmanlık belirtilerini ve sebeplerini size açıkladık. "*Eğer düşünüp anlıyorsanız…*" sözlerin özünü, derin anlamını kavrıyorsanız.

119- İşte siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri halde siz onları seversiniz. Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise, sizinle karşılaştıklarında "inandık" derler; kendi başlarına kaldıklarında da, size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Kininizden ölün! Şüphesiz, Allah kalplerin içindekini hakkıyla bilmektedir.

"İşte siz öyle kimselersiniz ki… onları seviyorsunuz…" tevhid gereği onları seversiniz. Çünkü muvahhid bütün insanları Hakk ile Hak için sever. Onları kendi nefsiyle bütünleşmiş görür; sıcak dostların ve akrabaların, daha doğrusu bir bütünün parçalarının bütünleşmesi gibi.

Onlara ilahi rahmet, rabbani şefkât gözüyle bakar. Acıyarak onlara şefkât gösterir. Onları batılla uğraşan, kader tarafından sınanan rahmet ehli olarak görür. "*Onlar sizi sevmezler…*" Çünkü onlar perdelenmişlerdir ve nefis karanlığında ve tabiat zıtlıkları içinde kalakalmışlardır.

“*Bütün Kitaplara inanırsınız…”* Semavi Kitapların tamamına. “*bütün…”* kitaplara. Çünkü siz kapsamlı tevhid ilmine sahipsiniz. Ama onlar, dinleriyle kayıtlandıkları ve üzerinde bulundukları hayat tarzıyla perdelendikleri için semavi kitapların tümüne inanmazlar.

“*Sizinle karşılaştıklarında ‘inandık’ derler.”* Geçici amaçlarının gerektirdiği iki yüzlülükleriyle böyle derler. “*Kendi başlarına kaldıklarında de, size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar.”* özlerindeki yerleşik kinden, derin öfkeden dolayı. Ayetin geri kalan kısmının anlamı açıktır.

120- Size bir iyilik dokunsa, bu onları tasalandırır; başınıza bir musibet gelse, buna da sevinirler. Eğer sabreder ve korunursanız, onların hilesi size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

121- Hani sen, sabah erkenden müminleri savaş mevzilerine yerleştirmek için ailenden ayrılmıştın… Allah, hakkıyla işiten ve bilendir.

122- O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu. Halbuki, Allah onların yardımcısı idi. Müminler, yalnız Allah’a dayanıp güvensinler.

123- And olsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir’de de size yardım etmişti. Öyle ise, Allah’tan sakının ki O’na şükretmiş olasınız.

124- O zaman sen, müminlere şöyle diyordun: İndirilen üç bin melekle Rabbinizin sizi takviye etmesi, sizin için yeterli değil midir?

125- Evet, siz sabır gösterir ve Allah’tan sakınırsanız, onlar hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz, nişanlı beş bin melekle sizi takviye eder.

“Eğer sabrederseniz…” Allah’ın, sizi sınamak maksadıyla karşınıza çıkardığı zorluklara, sıkıntı ve musibetlere sabrederseniz, tevhid ve kulluğun gereği üzere sebat gösterirseniz, “*korunursanız…”* yönetim ve işlerinizde onlardan yardım istemekten, onların dostluklarına sığınmaktan sakınırsanız “*onların hilesi size hiçbir zarar vermez.”* Çünkü Allah’a güvenip dayanan, Allah’ın sınama amaçlı musibetlerine sabreden, başkasından değil O’ndan yardım isteyen kimse isteğini elde eder, hasmına galip gelir, rabbine güzellikle güvenip dayanmasıyla koruma altında olur. O’ndan başkasından yardım isteyen yüz üstü yardımsız kalır, kendi nefsiyle baş başa bırakılır, Rabbinin yardımından mahrum kalır. Şair şöyle der:

Bir arzuya kavuşmak için Allah'tan başkasından yardım isteyenin

Yardımcısı acizlik ve yüzüstü bırakılmaktır.

"Şüphesiz, Allah onların yaptıklarını…" "kurdukları tuzakları *çepeçevre kuşatmıştır…"* Bu tuzağı boşa çıkarır, hilelerini başlarına geçirir. Denilmiştir ki: "Eğer seni kıskanan kimseyi alçaltmak istersen nefsinin erdemlerini arttır." Sabır ve takva ise erdemlerin en güzelleridir. Bunları ayrılmaz özellikleriniz haline getirirseniz düşmanlarınızı yenilgiye uğratırsınız. "*Evet, siz sabır gösterir ve… üzerinize gelseler…"* Allah rızasını elde etmek için cihadın zorluklarına ve Allah'a itaat hususunda can fedakârlığında bulunmaya sabretmek ve zorluklara katlanmak, ancak takva ile, Allah'ın desteği ile, yakin nuruyla aydınlanma ile olur. Bunun kalıcı ve sabit olması da sekine ve güven duygusunun indirilmesi ile mümkündür. Bunun yanında Hakk'ın emrine muhalefet etmekten, maddi menfaat ve ganimete eğilim göstermekten sakınmak gerekir. Nefsin telef olmasından endişe etmekten kurtulma da ancak nefsin kalp ve ruhun hakimiyeti altında kırılmasıyla gerçekleşebilir. Çünkü sebat ve vakar ruhun vasfıdır. Telaş ve kararsızlık ise nefsin sıfatıdır. Ruh, kalbi hakimiyeti altına alınca, ona hükümran olunca, onu nefsin sıfatlarının istilasından ve askerlerinin saldırısından korur. Bu yüzden kalp ona aşık olur ve sükunet bulur. Çünkü özü itibariyle sevilendir ve nuranidir. Kalp ruhtan aldığı güçle nefis ve kuvvetlerine karşı baskın hale gelir. Nefsi yener ve kırar. Galibiyetini ve zulmetini üzerinden atar. Onu zelil ve itaatkar hale getirir. Böylece nefsin de kararsızlığı ortadan kalkar, kalbin nuruyla aydınlanır. O zaman rahmet iner. Kalp de nuraniliğiyle sema melekutuyla uyumlu hale gelir. Altındaki güçlere boyun eğdirir. Üstündeki güçlere de sevgi ve iştiyakla yönelir. Bu uyumla sema melekutuyla temas kurar. Fiillerinde onun güçlerinin ve sıfatlarının inmesini sağlar. Özellikle süfli âlemden uzaklaşması ve sıyrılması, yakin kuvvetiyle kendini tamamen o âlemden koparması ve ulvi cihete tevekkül etmesi sırasında. Bu kuvvetlerden destek alarak öfkelendiği güçleri ezer. İşte meleklerin inmesinin anlamı budur.

Lakin tam tersi olarak davranırsa yani telaşa kapılıp ürkerse, değişime uğrayıp korkarsa veya dünyaya eğilim gösterirse, nefis ona galip gelir, baskı altına alır. Onu istila ederek sıfatının karanlığıyla nurdan perdeler. Artık sözünü ettiğimiz uyumdan eser kalmaz. Yardım kesilir. Melekler inmez olur.

126- Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bu sayede rahatlasın diye yaptı. Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır.

127- Allah, kâfirlerden bir kısmının kökünü kessin ve onları perişan etsin, böylece bozulmuş bir halde dönüp gitsinler diye (böyle yaptı.)

128- Ki bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Yahut tevbelerini kabul etsin ya da onlara azap etsin diye. Çünkü onlar zalimdirler.

129- Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

130- Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.

131- Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının!

132- Allah'a ve Resulüne itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız.

"Allah, bunu size sırf bir müjde olsun…diye yaptı." Sizi meleklerle desteklemeyi sırf size müjde olsun diye yaptı. Ki kalbinizin gücü, cesaretiniz, kahramanlığınız, Hakka yönelişteki aktifliğiniz ve süluk esnasında mücerretliğiniz artsın. "*Ve kalpleriniz bu sayede rahatlasın…"* böylece arınmanız oranında ilahi feyiz gerçekleşsin, terk ettiklerinizin yeri dolsun. "*Zafer, yalnızca… Allah katındandır…"* Meleklerden veya başkalarından değildir. Çokluğa dalıp vahdetten, halka karışıp Hak'tan perdelenmeyin. Çünkü bunlar gerçeklikleri olmayan görüntülerdir, bunların etkileri de yoktur. "*Mutlak güç sahibi…"* kahrediciliğiyle galip gelen sınırsız güç sahibi ve "*Hikmet sahibi…"* Hikmeti uyarınca kahrını ve yardımını meleklerin suretinde gizleyen yalnızca Allah'tır.

"*Kâfirlerden bir kısmının kökünü kessin…"* Müminleri güçlendirme amacına yönelik olarak kâfirlerin bir kısmını öldürsün. "*Veya onları perişan etsin…"* müminleri üstün ve aziz kılmak maksadıyla onları hezimete uğratıp rezil etsin, alçaltsın. "*Yahut tevbelerini kabul etsin…"* müminlerin sayısını çoğaltmak maksadıyla Müslüman olup tevbe etmelerini sağlasın. *"Ya da onlara azap etsin."* Müslümanları sevindirmek maksadıyla, onlara, zulümleri, küfürde ısrar etmeleri sebebiyle azap etsin diye, sizi meleklerle destekledi.

Ayetlerin akışı içinde matuf ve mutafun aleyh arasında "*ki bu işte senin yapacağın bir şey yoktur*" ara cümlesine yer veriliyor. Ta ki Resulullah (s.a.v) bir an için gaflete girip bu işlerin bazısında kendisinin etkin olduğunu düşünmesin, böylece tevhidden perdelenmesin, bu kısımların tümü ile ilgili olarak müşahedesi ortadan kalkmasın, değişime uğramasın. Yani, onların durumu ne olursa olsun, bunda senin hiçbir etkin yoktur. Sen, uyarmakla görevlendirilmiş mülk âlemindeki görevin gereği bir beşerden başka bir şey değilsin. Senin görevin sadece tebliğ etmektir. Onların işleri Allah'a bağlıdır.

"*Ey iman edenler! … faiz yemeyin.*" Rızık arama hususunda Allah'a güvenip dayanın, faiz yoluyla rızık kazanmaya çalışmayın. Fetih talebi ve düşmanla cihad esnasında, Allah'ın koruması ve muhafazası sayesinde korkuya kapılmamanız için, sırf Allah'a güvenip dayanmanız, tevekkül etmeniz zorunlu olduğu gibi rızık talep ederken de sırf O'na güvenip dayanmanız, yalnızca O'na tevekkül etmeniz zorunludur.

Biliniz ki, faizcinin cezası kâfire verilen cezanın aynısıdır. O halde faizden sakının. Çünkü faizci, Allah'ın fiillerine karşı perdelenmiştir. Tıpkı kâfir, Allah'ın sıfatlarından ve zatından perdelendiği gibi. Rahmet ne kadar geniş olsa da perdelenmiş kimseye ulaşmaz. O halde Allah'a itaat etmek suretiyle perdeleri kaldırın, ki Allah'ın rahmeti size yetişsin. "*…Koşun…*" Sizin Hakk'ı müşahede etmenizin önünde perde işlevini gören fiillerinizi Allah'ın fiilleriyle örtmeye koşun.

Sizin tevekkülden ve fiiller tecellisinden ibaret olan mülk âlemi cennetinden mahrum olmanızın nedeni kendi fiillerinizi görmenizdir. O halde, fiillerinizi O'nun fiilleriyle örtmenizi gerektiren fiil tevhidine ve "*cennete..*" itaatten ibaret fiil cennetine koşun. Nitekim hadiste "Azabından affına sığınırım." buyrulmuştur. Çünkü burada sözü edilen cennetten maksat, fiiller cennetidir. Bu cennetin genişliği de göklerin ve yerin genişliği şeklinde vasfedilmiştir. Çünkü fiiller tevhidi mülk âlemi tevhididir. Dolayısıyla, fiiller tevhidinin miktarı mülk âleminin miktarı kadardır. Fiiller zinciri genişlik olarak belirlenir. O da her fiilin başka bir fiile bağlı olması olarak belirginleşir ve insanların takdir edip ölçebildikleri mülk âlemiyle sınırlıdır. Uzunluğa gelince, ne sınırlandırılabilir ne de ölçülebilir. Çünkü fiil, sıfatın mazharıdır. Sıfat ise zatın mazharıdır. Zatın ise ne sonu vardır, ne sınırı. Dolayısıyla, zattan ve sıfatlardan perdelenenler sadece bu cennetin genişliğini görebilirler.

Karşı konulmaz güce sahip Allah'ın huzurunda olanlara gelince, onların cennetlerinin genişliği uzunluğunun aynısıdır ve uzunluğunun da bir sınırı yoktur. Dolayısıyla uzunluğu ve genişliği takdir edilip ölçülemez.

133- Rabbinizin bağışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!

134- O takva sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.

"Takva sahipleri için hazırlanmış…" fiillerinin perdelerinden ve fiilleri Allah'tan başkasına nispet etme şirkinden sakınanlar için hazırlanmıştır. "*Onlar, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar…"* Birbirine zıt haller onları infakta bulunmalarına engel olmaz. Çünkü bütün fiilleri Allah'tan görmek suretiyle O'na sahih bir şekilde tevekkül ederler. "*Öfkelerini yutarlar…"* Bu yüzden kendilerine karşı işlenen bir suçu Allah'ın fiili olarak görürler ve buna itiraz etmezler.

Eğer öfkelenmezlerse rıza ve sıfat cennetleri makamında olurlar. "*Ve insanları affederler…"* az önce değindiğimiz gerekçeden dolayı insanları affederler. Çünkü Allah'ın azabından O'nun affına sığınırlar. "*Allah da güzel davranışta bulunanları sever."* Allah'ın fiillerinin tecellilerini müşahede ederler.

135- Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.

136- İşte onların mükâfatı, Rableri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlerdir. Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!

"Onlar ki, bir kötülük yaptıklarında…" işledikleri fiillerin kendi kudretlerinden kaynaklandığını görmeleri nedeniyle büyük günahlardan birini işledikleri "*ya da kendilerine zulmettiklerinde…"* küçük günahlar işlemek ve de bu esnada nefislerini ön plana çıkarmak suretiyle nefislerinin haklarında eksilmeye gittiklerinde "*Allah'ı hatırlarlar…"* fiillerinin süduru ile ilgili olarak Allah'ı hatırlarlar ve bu fiillerin O'nun kudretiyle gerçekleştiklerini düşünürler. Bu fiillerin O'nun tarafından kendilerine yöneltilmiş bir sınav olduğunu düşünüp bu fiillerden teberri ederek O'na yönelirler.

"*Hemen istiğfar ederler…*" Kendilerini güç ve kuvvetten soyutlayarak fiilleriyle işledikleri günahlardan ibaret olan fiillerini örtmesini isterler. "*Zaten günahları… kim bağışlayabilir ki…*" günahların varlıklarını "*Allah'tan başka…*" kim örtebilir ki! Yani Allah'tan başka günahları bağışlayacak kimsenin olmadığını bilirler. "*İşledikleri kötülüklerde … ısrar etmezler…*" gaflet halinde veya nefislerinin zuhuru esnasında işledikleri kötülüklerde ısrar etmezler. Bilakis tevbe ederler ve fiilleri itibariyle Allah'a dönerler.

"*Bile bile…*" Onlar, fiillerin ancak Allah'a ait olduklarını bilirler. "*Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!*" fiiller tevhidi gereğince amel edenlere ne güzel bir ödül vardır.

137- Sizden önce nice ilahi kanunlar gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da yalan sayanların akıbeti ne olmuş, görün!

138- Bu, bütün insanlığa bir açıklamadır; takva sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür.

139- Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz.

140- Eğer siz bir acıya uğradınızsa, o kavim de benzer bir acıya uğramıştır. O günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz. Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şahitler edinsin. Allah zalimleri sevmez.

141- Bir de, Allah, iman edenleri günahlardan temize çıkarmak, kâfirleri de helak etmek ister.

142- Yoksa Allah içinizden cihad edenleri belli etmeden, sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

"Sizden önce…gelip geçmiştir." Sizden öncekiler fiil tevhidi hususunda Nebiyleri yalanladıkları için onların başına, Allah'ın fiilleri kapsamında koyduğu birer yasa olarak nice vakıalar ve öç amaçlı musibetler gelip geçmiştir. "*Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da… görün…*" onların geride bıraktıkları kalıntılar arasında dolaşın, akıbetleri nasıl olmuş, görün. Bu anlatılanlar "*bütün insanlığa bir açıklamadır…*" fiiller tevhidine ve yakini iman ayrıntısına ilişkin bir beyandır. İnsanlar da bu hususta yakini inanca ulaşmışlar, çeşitlilik arz eden davranışlarıyla tevbe edenler, günahta ısrar edip perdelenenler, yalanlayanlar şeklinde

çeşitli gruplara ayrılırlar. "*Hidayet"*i artırma, bizzat gözlem şeklinde açığa çıkarma, inancı sağlamlaştırma, fiillerini görmelerini sağlayarak takva sahiplerine öğüt verme olarak belirginleşir. Ya da onlara sıfat ve zat tevhidine giden yolu gösterir.

"*Gevşeklik göstermeyin…"* cihad esnasında kâfirlerin yoğun saldırıları, istilaları karşısında gevşeklik göstermeyin. *"Üzüntüye kapılmayın…"* Kaçırdığınız fetihten, yaralanan veya şehit düşen kardeşlerinizden dolayı üzülmeyin. "*Üstün gelecek olan sizsiniz…"* Allah'a yakınlığınızdan ve Allah'ın ehli oluşunuzun bir neticesi olarak derecenizin yüksekliğinden dolayı en yüksek mertebeye ulaşacak olanlar sizlersiniz, eğer muvahhid iseniz. Çünkü muvahhit, başına gelenlerin Allah'ın sınama amaçlı musibetleri olduğunu bilir. Bu yüzden şayet rıza derecesine ulaşmamışsa bile, en alt derecesi sabırdır ve bundan güç alır, üzülmez ve gevşeklik göstermez. "*O günler…"* Bu olayların, meydana gelen büyük hadiselerin *"gün ve günler"* olarak isimlendirilmesi bir gelenektir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Onlara Allah'ın günlerini hatırlat."* (İbrahim, 5) Daha önce *"Allah ortaya çıkarsın…"* ifadesinin tefsiri bağlamında bunun malumun meydana gelişine bağlı olarak ayrıntılı bilginin ortaya çıkması anlamında olduğunu söylemiştik.

"*Ve aranızdan şahitler edinsin…"* Hakk'ı gözlemleyen ve kendi nefislerini göz ardı eden Hak şahitleri edinsin. Yani bizim olayları insanlar arasında döndürüp durmamızın çeşitli amaçları vardır. Burada zikredilmeyen birçok hükme tabidir bu husus. İstidatlarında potansiyel olarak bulunan sabır ve dayanıklılık gibi erdemleri pratiğe çıkarmak, yakin gücünü belirginleştirmek, cana ve nefse fazla önem vermemek, kalbin nefsi istila edip ezmesine imkân sağlamak gibi değişik sonuçları vardır.

Yukarıda anlatılan iki nedenden dolayı ve de –şayet onların aleyhine ise-müminleri, onları Allah'tan uzaklaştıran günah ve örtülerden ceza ve musibetlerle kurtarmak, bir de –şayet onların aleyhine ise- kâfirleri ezmek, kahretmek, köklerini kurutmak gibi gayelere matuf olarak bu olayları insanlar arasında döndürüp durur.

Bu illet cümleleri arasında *"Allah zalimleri sevmez…"* ifadesine yer veriliyor. Bunun nedeni de, iman ve şahitlik sıfatına, yakinin kemalinden dolayı sebat gücüne sahip olmayan, bilakis ganimet elde etmek veya başka bir şey için savaşa katılan kimsenin zalimlerden olduğunun ve Allah'ın da zalimleri sevmediğinin bilinmesini sağlamaktır.

143- And olsun ki siz, ölümle yüz yüze gelmeden önce onu temenni ederdiniz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz.

144- Muhammed, ancak bir Rasuldur. Ondan önce de Resuller gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

"And olsun ki siz, ölümle yüz yüze gelmeden önce onu temenni ederdiniz." Yakin sahibi bir kimsenin bu özelliği meleke haline gelmemişse, bilakis zaman zaman zihinde parlayan düşünceler düzeyinde ise, bu kimse bazı hallerinde bazı şeyler temenni eder veya nefsinin durumuna göre her zaman birtakım iddialarda bulunur. Aynı durum yakin sahibi olmayan kimseler için de geçerlidir. Böyle bir kimse, bu hale sahip olduğu sürece kalbi yöneliş esnasında bu temenniyi rahatlıkla dile getirebilir. Ama bu halin dışında, özellikle söz konusu hale arkasını dönüp gitmesi esnasında bundan bir iz kalmaz. Aynı şekilde bir hale şahit olmayan, onu uygulamalı olarak yaşamayan biri de onu nefsinde tasavvur ettiği için temenni edebilir, nasılsa salt tasavvur esnasında kendisine bir zarar gelmez. Fakat, bu halin meydana gelmesi ve bu halle sınanması durumunda halin zorluklarına katlanamaz. Anlatıldığına göre Semnun el-Muhib (Allah rahmet etsin) bir beytinde "*Beni istediğin gibi imtihan et…"* demiş. Derken bir süre sonra esir düşmüş, ama esaretin zorluklarına tahammül edememiş. Yolda şuursuzca gidip geliyor ve çocuklara oynamaları için ceviz gibi şeyler atar ve "yalancı amcanıza beddua edin." dermiş. Şair şöyle der:

Bir korkak bir yerde yalnız kalınca

Cenkte dövüşüp vuruşmayı arzular

Makama dönüşmedikçe bir hale iltifat etmemek gerekir. Bir makam da uygun bir zeminde imtihan edilmedikçe ona itibar etmemek lazımdır. Eğer bu imtihandan çıkarsa bu makam sahihtir.

İşte büyük olayların yaşadığı günlerin, insanlar arasında dolaştırılmasının olumlu sonuçlarından biri budur. Ki ölüm fikrine alışsınlar, yakini inançları güçlensin, geniş bir sabır kapasitesine sahip olsunlar, makamları müşahede ve gözlem ile gerçekleşsin. Nitekim, ayetin devamında bu hususa şöyle işaret edilmiştir: "*İşte şimdi onu karşınızda gördünüz…*" kardeşlerinizin gözlerinizin önünde öldürülmesine tanık oldunuz "*ve siz…*" buna şahitlik ediyordunuz. Burada onlara yönelik bir eleştiri söz konusudur. Çünkü yakini inançları hal düzeyindeydi, makam düzeyinde değildi; bu yüzden sınama meydanında yenildiler.

"*Muhammed, ancak bir Rasuldur…*" O, müjdeleyen bir Rasuldür ve ileride ölecek veya öldürülecektir, tıpkı kendisinden önceki diğer Resuller gibi. Dini ile ilgili olarak yakini inanca, rabbi hakkında basiret esaslı bir anlayışa sahip bir kimse, Resulun ölmesinden veya öldürülmesinden dolayı dininden dönmez, üzerinde bulunduğu hayat sisteminden vazgeçmez. Çünkü o, Rabbi için cihad eder, Resul için değil tıpkı önceki Resullerin ashabı gibi. Nitekim Enes b. Malik'in amcası Enes, Uhud günü, Resulullah'ın öldürüldüğüne dair haberle sarsılınca, bu haber yayılıp Müslümanlar hezimete uğrayınca ve bu haber kendisine de ulaşıp bazıları "Keşke falanca bizim için Ebu Süfyan'dan eman alsaydı." Münafıklar da "Eğer Resulullah olsaydı, öldürülmezdi." demeye başlayınca, şöyle demiştir: "Ey topluluk! Eğer Muhammed öldürülmüşse, Muhammed'in Rabbi daima diridir ve ölümsüzdür. Siz, Resulullah'tan sonra yaşayıp da ne yapacaksınız! Onun savaştığı dava uğruna siz de savaşın. Onun uğruna öldüğü din için siz de ölün." Ardından şunu söylemiştir: "Allah'ım! Bunların söylediklerinden beri olduğumu sana belirtmek isterim. Bunların getirdiği haberden uzaklaşıp sana sığınıyorum." Sonra kılıcını kavradığı gibi savaş meydanına atıldı ve öldürülünceye kadar savaştı.

"*Kim geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır.*" O, münafıklığıyla ve inancında yakini özelliğin zayıflığıyla kendisine zarar verir. "*Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.*" Enes b. Nadr ve benzeri yakini inanca sahip olup İslam nimetine karşılık şükürlerini eda edenleri ödüllendirecektir.

145- Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. Ölüm, belli bir süreye göre yazılmıştır. Her kim, dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz; kim de ahiret sevabını isterse, ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.

146- Nice Nebiyler vardı ki, beraberinde birçok Allah eri bulunduğu halde savaştılar da, bunlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.

147- Onların sözleri, sadece şöyle demekten ibaretti: "Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla; ayaklarımızı sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer kıl!"

148- Allah da onlara dünya nimetini ve ahiret sevabının güzelliğini verdi. Allah, iyi davrananları sever.

149- Ey iman edenler! Eğer kâfirlere uyarsanız, gerisin geriye döndürürler de, hüsrana uğrayanların durumuna düşersiniz.

150- Oysa sizin Mevlanız Allah'tır ve O, yardımcıların en hayırlısıdır.

151- Allah'ın, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Gidecekleri yer de cehennemdir. Zalimlerin varacağı yer ne kötüdür!

"Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. Ölüm, belli bir süreye göre yazılmıştır." Yakini inanca sahip olup bu anlamı bizzat müşahede eden kimse, insanların en cesuru olur. Hatem b. Esem, Şakik el-Belhi ile beraber Horasan bölgesinde gerçekleştirilen bazı savaşlara katıldığını belirterek şunları anlatıyor: Şakik bana dedi ki: Kalbini nasıl buluyorsun ey Hatem? Dedim ki: Tıpkı zifaf gecesi gibi iki hal arasındaymış gibi buluyorum. Bunun üzerine silahını indirdi ve: Ben de kalbimi şöyle buluyorum, dedi. Başını kalkanının üzerine koydu ve savaşın orta yerinde uyudu. O uyurken ben onun horlamasını duyuyordum." İşte kalbin Allah'a güvenmesinin, O'na dayanıp sükuna ermesinin son noktası budur. Bu yakinin gücünün bir göstergesidir.

"*Kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız."* Kâfirlerin kalplerine korku salınmasının sebebi, Allah'a ortak koşmalarıdır. Çünkü cesaret ve diğer erdemler nefis güçlerinden yansıyan dengeli davranışlardır ve bu da vahdetin gölgesinin nefis üzerine vurmasından, vahdet nuruyla aydınlanan kalbin nuruyla nurlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu da ancak tevhidinde yakin derecesine ulaşmış muvahhidden başkası için gerçek anlamda tamamlanmayan bir durumdur.

Müşrike gelince, o, kuvvet kudret menbaından perdelenmiştir. Çünkü, yoklukla malul bir varlığı Allah'a ortak koşmuştur. Ve çünkü yoklukla malul varlık, mümkün niteliklidir, varlığı gizli ve siliktir, zayıftır. Nefsi itibariyle bir gücü, varlığı ve gerçek bir zatı yoktur. Allah, onun varlığına dair bir kanıtı kesinlikle indirmemiştir. Devlete konsa da savlete veya heybete sahip olsa da mabudundan daha güçlü olamaz. O aslı, kalıcılığı ve bekası olmayan bir şeydir. Müşriklerin devleti, hakimiyeti saman alevi gibidir.

152- Siz Allah'ın izni ile düşmanlarınızı öldürürken, Allah, size olan vaadini yerine getirmiştir. Nihayet, öyle bir an geldi ki, Allah arzuladığınızı size gösterdikten sonra zaafa düştünüz; emir konusunda tartışmaya kalkıştınız ve asi oldunuz. Dünyayı isteyeniniz de vardı, ahireti isteyeniniz de vardı. Sonra Allah, denemek için sizi onlardan alıkoydu. Ve and olsun sizi bağışladı. Zaten Allah, müminlere karşı çok lütufkârdır.

153- O zaman Rasul arkanızdan sizi çağırdığı halde siz, durmadan uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Allah size keder üstüne keder verdi ki, bundan dolayı gerek elinizden gidene, gerekse başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

"Allah, size olan vaadini yerine getirmiştir." Yani sabır gösterip takvayı koruduğunuz sürece size zafer vaat etmiştir. Cihada güçlü bir sabırla devam ettiğiniz, yardım ve sebata karşı yakin düzeyinde sarsılmaz bir güven beslediğiniz, Hakk'a yönelirken amaç ve mesaj birliği içinde olduğunuz, Rasule muhalefet etmekten, nefsin dünya süslerine yönelik meylinden sakındığınız, Hak'tan yüz çevirmekten korunduğunuz, dünya için değil, Allah için cihad ettiğiniz sürece, Allah yardımıyla ve size yönelik vaadini yerine getirmesiyle yanınızdadır. O zaman Allah'ın izniyle kâfirleri öldürür, onları hezimete uğratırsınız.

"*Nihayet…zaafa düştünüz…"* Yakini inancınıza zaaf sirayet etmesinden, Hakk'ın kendisine karşı inancınızın fesada uğramasından, ganimet edinmeye cevaz vermesini yanlış yorumlayıp mal düşkünlüğü sergilemenizden dolayı içinize korku düştü. "*Tartışmaya kalkıştınız…"* İttifak ettikten ve dünya nimetlerine karşı sabır gösterdikten sonra savaş hususunda birbirinizle tartışmaya başladınız, merkezden ayrılmamakla

ilgili olarak size yönelttiği emri terk etmek suretiyle Rasule karşı geldiniz ve dünyanın çekici süslerine meylettiniz. *"Arzuladığınızı size gösterdikten sonra…"* zafer ve ganimeti size gösterdikten sonra. Bütün bunları size gösterdiğinde, Allah'a şükretmenizin, O'na büyük bir arzuyla yönelmenizin zamanı gelmişti. Ama siz bunu göz ardı ettiniz. Sizin en şereflileriniz ahireti arzu edenlerinizdi. Geride kalanlar da dünyayı istiyorlardı. İçinizde sırf Allah'ı isteyen kalmamıştı. Bu yüzden Allah zaferinizi engelledi. *"Sonra Allah, denemek için sizi onlardan alıkoydu…"* Yaptıklarınızla sizi denemek için. Bu deneme size yönelik bir lütuf ve ikramdı. *"Zaten Allah, müminlere karşı çok lütufkardır."* Bütün hallerde onlara lütuflarda bulunur, ikram eder; ya zafer bahşederek ya da imtihan ederek. Çünkü imtihan gizli bir fazilet ve lütuftur. Bunun amacı da kulların yaşadıkları hallerin, Hakk'ın sıfatlarının zuhur etmesini celbeden olgular olduklarını öğrenmeleridir. Şu halde kullar kendileri için ne hazırlamışlarsa, o, Allah katında kendilerine bahşedilir. Nitekim "Bana itaat edene muti olurum" Kutsi hadisini ele alırken bu konuya değinmiştik. Onlar nasıl Allah ile beraber olurlarsa Allah da o şekilde onlarla beraber olur. İzlenmeyen hallere yönelmemeleri, zorluklara karşı sabırlı olmaya alışmaları, zorlu zeminlerde sebat etmeleri, yakini kalıcılaştırmaları, onu bir meleke ve makam haline getirmeleri ve "bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez." gerçeğini bizzat yaşamaları, dünyaya ve göz alıcı süslerine meyletmemeleri, Hak'tan gafil olmamaları, Hakk'ı dünya ve ahiret karşılığında satmamaları için böyle bir süreç gereklidir. Bir diğer amaç da bazı kimselere geçici bir ceza vererek günahlarından arınmalarının ve de şehadet mertebesine yükselmelerinin, yani önlerindeki perdelerin, özellikle nefis sevgisi perdesinin kaldırılmasının sağlanmasıdır. Böylece tertemiz olarak Allah'ın huzuruna çıksınlar. Bu yüzden *"Ve and olsun sizi bağışladı."* buyurmuştur; çünkü imtihan af sebebidir.

"Allah size keder üstüne keder verdi…" Sizi onlara galip gelmekten alıkoydu. Sizi kederle cezalandırdı. Bunun sebebi, Rasule karşı gelmeniz, zaafa düşüp birbirinizle tartışarak onu üzmenizdi. Veya size keder üstüne keder verdi. Yani sizi kat be kat üzüntüye düşürdü ki, zorluklara karşı sabretmeyi, zorluklarda sebat etmeyi alışkanlık haline

getiresiniz, galibiyet, zafer, ganimet ve her şeyin Allah'tan olduğunu, kendinizden kaynaklanmadığını bilmeyi bir refleks haline getiresiniz. Bir de "*elinizden gidene…*" kaçırdığınız hazlara ve menfaatlere ve "*başınıza gelenlere…*" uğradığınız üzüntü ve zararlara "*üzülmeyesiniz…*"

154- Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki, uyuklama hali bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da, Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, "bu işten bize ne!" diyorlardı. De ki: İş tamamen Allah'a aittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. "Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik" diyorlar. Şöyle de: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için böyle yaptı. Allah içinizde ne varsa hepsini bilir.

"Sonra…" Kederin yerini güven duygusu aldı. Allah "*bir kısmınızı…*" uyuttu. Samimi ve niyetlerinde sadık olanları uyuklama hali aldı, münafıkları değil. Onlar "*kendi canlarının kaygısına düşmüşlerdi…*" Rasulün ve affedilmenin somut alameti gibi savaş meydanında direnenlerin canının derdine düşmemişlerdi. "*Öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp gelirlerdi.*" Nitekim başka bir ayette bu hususa şöyle değinilmiştir: "*Yeryüzünde vuku bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta yazılmış olmasın.*" (Hadid, 22)

"*Allah, içinizdekileri yoklamak için…*" istidadınız kapsamında var olan doğruluk, ihlas, yakin, sabır, tevekkül, arınıp soyutlanma, her türlü ahlaki erdem ve makamları sınamak, onları kuvveden fiile çıkarmak "*ve kalplerinizdekileri temizlemek*", göğsün derinliklerinden kalbin mahzenlerine yansıyan şeytan vesveselerinden, hallerin alçaklıklarından ve nefsin olumsuz düşüncelerinden oluşan tökezlemeleri ayıklamak için böyle yaptı. Çünkü bela, Allah'ın kırbaçlarından biridir ki, onunla kullarına kendine doğru sevk eder; nefislerinin sıfatlarından arındırarak, içlerindeki kemalleri dışarıya çıkararak, bu esnada onları halktan ve nefisten koparıp Hakk'a bağlayarak kendine yöneltir. Bu yüzden yüce Allah, önce Nebileri, sonra velileri … sınama amaçlı belalara uğratır. Nitekim Rasulullah (s.a.v)

kendi üstünlüğünü belirtmek amacıyla şöyle buyurmuştur: "Hiçbir Resul benim çektiğim kadar eziyet çekmemiştir." Bir bakıma şöyle demek istemiştir: " Hiçbir Rasul benim gibi arınmamıştır." Şair ne güzel söylemiş:

İyi ki musibetler var; onlar

Alçaklar için pas, özgür şahsiyetler için parlatan ciladır.

Çünkü musibetler esnasında her insan ancak istidadında gizli kalan karakterlerini dışarıya yansıtır. Nitekim "İmtihan ile kişi ya saygınlık kazanır ya da alçalır."

155- İki ordu karşılaştığı gün, sizi bırakıp gidenleri, sırf işledikleri bazı hatalar yüzünden şeytan kaydırmıştı. Yine de Allah onları affetti. Çünkü Allah Ğafur'dur (çok bağışlayıcıdır), Halimdir.

"Kaydırmıştı…" kaydırmak istemişti. Yani onları doğru çizgiden sapıp kaymaya çağırmıştı. Burada kastedilen, arkasını dönüp gitmek şeklinde belirginleşen ameli kaymadır. "*İşledikleri bazı hatalar yüzünden…"* bazı günahları yüzünden. Çünkü şeytanın gücü ancak insanlara vesvese vermeye ve imkân bulursa emirlerini onlara uygulatmaya yeter. Bu da kalpte meydana gelen en basit bir zulmetten ve nefisteki küçücük bir hareketten kaynaklanır. Nitekim, "Bir günahtan sonra işlenen diğer günah, önceki günahın cezasıdır." denilmiştir. "*Yine de Allah onları affetti."* Özür dileyip pişman oldukları için onları affetti.

156- Ey iman edenler! Sizler, inkâr edenler ve yeryüzünde sefere çıkan veya savaşan kardeşleri hakkında "eğer bizim yanımızda kalsalardı ölmezler, öldürülmezlerdi." diyenler gibi olmayın. Allah bu kanaati onların kalplerine bir hasret olarak koydu. Canı veren de alan da Allah'tır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görür.

157- Eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, şunu bilin ki, Allah'ın mağfireti ve rahmeti onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır.

158- And olsun, ölseniz de öldürülseniz de Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

159- O vakit, Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.

160- Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek kimse yoktur. Eğer sizi bırakıverirse, ondan sonra size kim yardım eder? Müminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar.

"Allah bu kanaati onların kalplerine bir hasret olarak koydu." Bu sözü, bu inancı onların kalplerine bir darlık, bir sıkıntı ve bir keder olarak koydu. Çünkü onlar öldürülmeyi ve ölümü kişinin fiilinin sebep olduğu bir sonuç olarak görürler. Eğer yakin sahibi muvahhidler olsalardı, onu Allah'tan bilirlerdi ve göğüsleri huzurlu bir açıklık içinde olurdu. "*Canı veren Allah'tır."* Allah, seferde, cihatta ve başka yerlerde dilediğini canlı bırakır, yaşatır ve "*canı alan da Allah'tır…"* dilediğini de hazarda ve başka yerlerde öldürür. "*Allah'ın mağfireti ve rahmeti…"* Allah'ın size bahşedeceği fiil ve sıfat cenneti gibi uhrevi nimetler sizin için dünyevi nimetlerden daha iyidir. Çünkü siz ahiret için amel ediyorsunuz. "*Allah'ın huzurunda toplanacaksınız."* çünkü siz tevhide inanıyorsunuz. Dolayısıyla, ölümden sonraki haliniz, ölümden önceki halinizden daha iyidir.

"*Allah'tan bir rahmet ile…"* rahimi rahmet ile vasıflandığın, yani tam, kâmil ve engin rahmet sıfatına sahip olduğun için… Ki rahmet Allah'ın sıfatlarından biridir ve bu sıfat bahşedilmiş ilahi varlığına tabidir, beşeri varlığa değil.

"*Onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba davransaydın…"* Nefsin kabalık ve katı kalplilik gibi sıfatlarına sahip olsaydın, "*hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi."* Onların seni sevmelerini gerektiren ilahi rahmet onları bir araya getirmektedir.

"*Şu halde onları affet."* Sana karşı işledikleri, seninle ilgili suçlarını bağışla. Çünkü sen tevhid nazarıyla bu davranışları Allah'tan bilirsin. Ayrıca sen, beşerin fiiliyle incinmekten, yapıp ettiklerinden dolayı öfkelenmekten, onlardan intikam almak suretiyle hıncını alıp öfkeni dindirmekten yüce bir makama sahipsin. "*Bağışlanmaları için dua et."*

Gafletlerinden dolayı Allah hakkın bir suç işledikten sonra pişmanlık duyup özür diliyorlarsa onlar için bağışlanma dile. "*Onlara danış…*" savaşla ve diğer işlerle ilgili olarak, onlara değer verdiğinin, görüşlerini önemsediğinin, onlara saygı gösterdiğinin bir ifadesi olarak onlarla istişare et. Ama bir işe de karar verdin mi, Allah'a güvenip dayanarak, tevekkül ederek, bütün fiilleri, fetih ve zaferi, akıbetlerin en doğrusunu ve en iyisini bilmeyi kendine veya istişare ettiğin kimselere değil, Allah'a ait bil.

Ardından tevekkül ve fiillerde tevhid gibi kavramların anlamlarını "*Allah size yardım ederse… "* ifadesinde dile getirildiği gibi gerçekleştir.

161- Bir Nebiyye, emanete hıyanet yaraşmaz. Kim emanete hıyanet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir. Sonra herkese-asla haksızlığa uğratılmaksızın- kazandığı tastamam verilir.

162- Allah'ın hoşnutluğunu gözetenle Allah'ın hışmına uğrayan bir olur mu hiç? Berikisinin yeri cehennemdir. Cehennem ise ne kötü bir varış yeridir.

163- Onlar, Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

164- And olsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Resul göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Halbuki, daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler.

165- İki katını düşmanınızın başına getirdiğiniz bir musibet, kendi başınıza geldiği için mi "bu nasıl oluyor!" dediniz? De ki: O, kendi kusurunuzdandır. Şüphesiz, Allah'ın her şeye gücü yeter.

166-İki birliğin karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler, ancak Allah'ın dilemesiyle olmuştur ki, bu da müminleri ayırt etmesi için idi.

167- Ve münafıkları otaya çıkarması için idi. Bunlara "Gelin, Allah yolunda çarpışın; ya da savunma yapın" denildiği zaman, "harb etmeyi bilseydik, elbette sizin peşinizden gelirdik" dediler. Onlar o gün, imandan çok, kâfirliğe yakın idiler. Ağızlarıyla, kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Halbuki Allah, onların içlerinde gizlediklerini daha iyi bilir.

168- Evlerinde oturup kardeşleri hakkında "Bize uysalardı öldürülmezlerdi" diyenlere, "Eğer doğru sözlü insanları iseniz, canlarınızı ölümden kurtarın bakalım!" de.

169- Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar.

"Bir Resule, emanete hıyanet yaraşmaz…" Çünkü Resulluk makamı her türlü rezillikten, alçak huylardan uzaktır, Resuller de masumdurlar; bu tür davranışların onlardan sadır olmasına imkân yoktur. Onlar beşeri sıfatlardan sıyrılmış, nefsin ve şeytanın etkilerinden korunmuşlardır. Allah ile kaim ve O'nun sıfatlarıyla sıfatlanmışlardır. "*Kim emanete hıyanet ederse…"* Hıyanetinin suretinde zuhur eder, ettiği hıyanetin aynısıyla belirir.

"*Allah'ın hoşnutluğunu gözeten… bir olur mu?"* Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlandığı için sıfat cenneti olan Rıdvan makamında bulunan Resullerle, nefsinin sıfatlarıyla perdelendiği için Allah'ın hışmına uğrama makamında bulunan hain kimse bir olur mu hiç? "*Berikinin yeri…"* karanlık nefsin en aşağı çukurudur. Şimdi bu ikisi arasında bir benzerlik var mıdır?

"*Onlar… derece derecedirler…"* Hoşnutluk ehli olanlar da hışma uğrayanlar da farklı derecelere sahiptirler. Ya da derecelerinin farklılığına bağlı olarak birbirlerinden farklıdırlar. "*De ki: O, kendi kusurunuzdandır."* Çünkü, bütün davranışlardaki fail sebep Hak Teala'dır, ama edilgen/elverişli sebep de onların nefisleridir. Fail, ancak istidadın layık olduğunu, gerektirdiğini icra eder. Dolayısıyla bir davranış, fail itibariyle Allah'tan, kabul eden/elverişli olan etken itibariyle de kendi nefislerindendir. Nefislerin istidadı da ya aslidir ya da arızidir. Asli istidat, Allah'ın dilemesinin gerektirdiği kutsal feyzindendir. Arızi istidat ise, Allah'ın kaderinin gereği olarak belirginleşir. Meselenin bu tarafı da Allah'a dayanır. Bir başka açıdan da onların nefislerinden olmaz, Allah'tan olur, tevhid gözüyle baktığımızda. Çünkü ortada Allah'tan başkası yoktur.

"*Müminleri ayırt etmesi için… Münafıkları ortaya çıkarması için…"* Yani tafsili ilim kapsamında müminlerle münafıkları birbirlerinden ayırması için.

"*Allah yolunda öldürülenleri… sanmayın…*" İster, Allah'ın rızasını elde etmek maksadıyla küçük cihatta canlarını feda etmek suretiyle öldürülsünler, ister büyük cihatta nefsi kırmak ve rıyazet yoluyla hevayı ezmek suretiyle öldürülsünler, onları "*ölü sanmayın…bilakis onlar diridirler; Rableri yanında…*" gerçek hayatla yaşamaktadırlar; tabiatın kirlerinden arınmışlardır, kutsal huzura yakınlaştırılmışlardır. "*Rızıklara mazhar olmaktadırlar…*" manevi rızıklara nail olmaktadırlar. Yani marifetlerle, hakikâtlerle besleniyor, nurların ışığında aydınlanıyor ve tıpkı diğer canlılar gibi maddi cennetlerde rızıklanıyorlar. Çünkü cennetler değişik mertebelere sahiptirler; kimisi manevi kimisi de maddidir. Gerek manevi, gerekse maddi cennetlerin her birinin amellere göre belirginleşen dereceleri vardır. Manevi olanı zat ve sıfat cennetidir. Bu cennetlerin derecelerinin üstünlüğü, ceberut ve melekut ehlinin derecelerinin üstünlüğüne bağlı olarak şekillenir. Maddi olanı ise fiil cennetidir. Bu cennetin derecelerinin farklılığı da yüce semalardan ve dünya cennetlerinden oluşan mülk âleminin derecelerinin farklılığına göre belirginleşir. Hz. Resulullah'dan (s.a.v) şöyle rivayet edilmiştir: " Kardeşleriniz Uhud'da şehit düşünce, Allah onların ruhlarını yeşil kuşların bedenlerine yerleştirdi; bunlar cennet nehirleri üzerinde uçuyor, cennetin meyvelerinden yiyorlar. Arşın gölgesine asılmış altından kandillerin dibine sığınıyorlar." Yeşil kuşlar semavi cisimlere, kandiller ise yıldızlara işarettir. Yani nezih oluşlarından dolayı semavi cisimlerden oluşan ışık kaynaklarına asılırlar.

Cennet ırmakları ilim kaynaklarına ve ilim yollarına işarettir. Meyveleri ise haller ve irfanlar anlamındadır. Nehirler ve meyveler, manevi ve maddi cennetlerine göre belirginleşmek üzere maddidirler. Çünkü dünyada mevcut olan yiyecekler, içecekler, cinsel birleşmeler, giysiler ve diğer lezzetler ve şehevi arzular ahirette ve semanın tabakalarında dünyadakinden daha lezzetli ve daha berrak olmak üzere mevcutturlar.

170- Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinirler. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.

171- Onlar, Allah'tan gelen nimet ve keremin; Allah'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceği müjdesinin sevinci içindedirler.

172- Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Resulunun çağrısına uyanlar, bunların içlerinden iyilik yapanlar ve takva sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır.

"Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinirler." Kendilerine bahşedilen saygınlıktan, sunulan nimetlerden ve Allah'a yakın olmaktan dolayı sevinirler. "*Henüz kendilerine katılmamış bulunan şehit kardeşlerinin…"*, henüz kavuştukları derecelere ulaşamamış kardeşlerinin kavuşacakları derecelerden dolayı mutluluk duymaktadırlar. Çünkü en kısa zamanda kendilerinin hallerine ulaşma ve dolayısıyla kendilerine katılma istidadına sahiptirler. "*Hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar."* Onların güvende olmalarından, kendileri için hiçbir korku ve üzüntünün olmayacağından dolayı sevinmektedirler.

"*Onlar…nimet…sevinci içindedirler…"* Künhünü bilemedikleri büyük bir nimet onların tüm endişelerini gidermiştir. Bu da Rıdvan makamına kavuşmanın karşılığı olan sıfat cennetidir. Ki hemen arkasından onlar için bu ödülün hazırlandığı zikredilmektedir. "*ve keremin…sevinci içindedirler…"* buna ek olarak zat cennetinin de kendilerine verileceğinin mutluluğunu yaşamaktadırlar. Zat cenneti, varlık kalıntılarından tümüyle emin olmak demektir ki, bu da onların Allah'ın kâmil şahitleri olduklarının ifadesidir. Bunun yanında, yüce Allah, imanlarının, fiil cenneti şeklinde belirginleşen ecrini, amellerinin sevabını da zayi etmez. "*Allah'ın çağrısına… uyanlar…"* zati vahdet içinde fena bularak Allah'ın ve "*Resulun…"* dosdoğru olmanın hakkını eda etmek suretiyle Resulullahın çağrısına uyanlar, "*Yara aldıktan sonra…"* nefislerini kırdıktan sonra… "*bunların içlerinden iyilik yapanlar…"* müşahede makamında sebat edenler… "*ve takva sahibi olanlar*" varlıklarının kalıntılarından sakınanlar için "*büyük bir mükâfat vardır…"* imanlarının karşılığı olarak büyük bir ödül vardır ve bu da ruhun müşahedesidir.

173- Bir kısım insanlar, müminlere: "Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!" dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve "Allah bize yeter, o ne güzel vekildir!" dediler.

174- Bunun üzerine, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah'ın nimet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allah'ın rızasına uymuş oldular. Allah büyük kerem sahibidir.

175- İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu halde, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun.

176- İnkârda yarışanlar sana kaygı vermesin. Çünkü onlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onlara, ahiretten yana bir nasip vermemek istiyor. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

177- Şurası muhakkak ki, imanı verip inkârı alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için elim bir azap vardır.

178- İnkar edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak günahlarını arttırmaları için fırsat veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

"Bir kısım insanlar, müminlere….dediler…" müşahede makamına erişmeden önce "*düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!"* varlığınıza itibar ettiler, sizi dikkâte aldılar; siz de onların varlığına itibar edin.

"*Bu… arttırdı."* Bu söz, onların "*imanlarını…"* yakinlerini, tevhidlerini arttırdı. Yani Allah'tan gayrısını nefyederek, ona itibar etmeyerek, Allah'tan başkasını nefyetmeyi, Allah'ı ispat etmenin vesilesi kıldılar: "*Allah bize yeter…"* dediler. Allah'ı müşahede ettiler, sonra istikamet üzere olmak suretiyle sıfatların detaylarına geri döndüler ve dediler ki: "*O ne güzel vekildir…"* Hz. İbrahim (a.s) ateşe atılırken bu sözü söylemişti de ateş ona karşı soğuk ve selametli olmuştu.

"*Allah'ın nimet ve keremiyle geri geldiler."* Az önce değindiğimiz gibi sıfat ve zat cennetinde hakiki varlıkla geri döndüler. "*Kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan…"* varlık kalıntısı ve başkasını var görme kötülüğü kendilerine isabet etmeden geri döndüler.

Onlar "*Allah'ın rızasına uymuş oldular…"* sülukları halinde karşılarında belirginleşen sıfat cennetidir bu. O sırada gözleri aydınlatan türden kendileri için neler saklandığını bilmiyorlardı. Ki bu da zat cennetidir. Buna da şu ifadeyle işaret edilmiştir: "*Allah büyük kerem sahibidir…"* Çünkü fazlu kerem hoşnutluğa ek olarak verilen bir lütuftur.

“*Ancak kendi dostlarını korkutur…”* Şeytan, kendisi gibi nefsiyle perdelenen insanları korkutur. Veya sizi dostlarıyla korkutur. “*Onlardan korkmayın…”* onların varlıklarıyla donanmayın. “*Benden korkun…eğer ”* muvahhid iseniz. Yani benden başkasından korkmayın, çünkü aynı ve eseri yoktur onun.

“*İnkârda yarışanlar sana kaygı vermesin.”* Varoluşsal perdelenmişlikleri ve zati karanlıkları seni, bana zarar verebilirler, şeklinde bir endişeye sürüklemesin. “*Onlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler…”* Kâfirlere süre verilmesi ve hayatlarının uzun olması, azaplarının daha da şiddetlenmesinin, iyice aşağılanmalarının ve küçülmelerinin sebebidir. Çünkü uzun yaşadıkça perde üzerine perde koyarlar, böylece uzaklaştıkça uzaklaşırlar. İzzet ve şerefin kaynağı olan Hak'tan uzaklaştıkça da alçaklıkları artar.

179- Allah, müminleri bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır. Bununla beraber Allah, size gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah, resullerinden dilediğini ayırt eder. O halde Allah'a ve resullerine iman edin. Eğer iman eder, takva sahibi olursanız sizin için de çok büyük bir ecir vardır.

180- Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini infakta cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

“Allah, müminleri bulunduğunuz durumda bırakacak değildir.” İslam'ın zahirini sergilemekten ve dil ile tasdik etmekten ibaret şimdiki halde bırakacak değildir. “*Murdarı…ayıracaktır.”* Nefsin sıfatlarını, vehmin kuşkularını, şeytanın payını, hevanın dürtülerini, ihlas ve yakin gibi kalbin sıfatlarından, ruhun keşif ve müşahedelerinden, sır sohbetlerinden ve yarenliklerinden, irfanın saflığından ve Allah için sevmekten, sizi sınama amaçlı fitnelere ve musibetlere duçar etmek suretiyle ayıracaktır.

“*Bununla beraber Allah, size gaybı da bildirecek değildir.”* içinizde gizli bulunan hakikâtlerden ve hallerden ibaret varlığınızın gaybına da, arada resul olmaksızın sizi muttali kılmaz. Çünkü sizinle onun arasında bir uzaklık vardır, siz buna uygun değilsiniz ve bunları algılayacak kapasiteniz de yoktur.

"*Fakat Allah, resullerinden dilediğini ayırt eder.*" Onu sırlarına, hakikâtlerine keşifle muttali kılar. Ki sizi, sizin açınızdan gayb olan varlığınızın hazinelerine ve sırlarına iletsin. Çünkü sizinle onun arasında nefsani türdeşlik vardır. Bu da ona, sizi doğruya iletme imkânını vermektedir.

"*O halde Allah'a ve resullerine iman edin.*" Kalben ve kendi iradenizle tasdik edin, şeriata sarılın. Ancak o zaman onlardan mesajı algılayabilir, kabul edebilirsiniz. "*Eğer iman ederseniz…*" bundan sonra hakiki imanla inanırsanız, yakine ulaşmak amacıyla süluk ederseniz, tarikat, yolu izlerseniz, "*ve takva sahibi olursanız…*" nefsani perdelerden ve süluk engellerinden sakınırsanız "*sizin için çok büyük bir ecir vardır.*" hakikâti keşfetmek gibi büyük bir ödüle kavuşursunuz.

"*Allah'ın kendilerine kereminden verdiği…*" malı, ilmi, gücü ve nefsi Allah yolunda, hakkedenler, istidat sahibi olanlar, nebiler ve doğrulara harcamayan, onlar için fedakârlık etmeyenler veya Allah'ta fena bulmayanlar, bilsinler ki:

"C*imrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır.*" Boyunlarına zincir olarak geçirilecektir, sevgi duyup bağlandıkları bu şeyler, onların bağlanmalarının, kayıtlanmalarının, Allah'ın ruhundan ve rahmetinden mahrum olmalarının sebebi, aşağılanmalarının ve Allah'ın cemalinin nurundan perdelenmelerinin gerekçesi olacaktır. "*Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır…*" nefisler ve sıfatları, kuvvetler ve kudretler, ilimler ve mallar… adına varlık dedikleri her şey Allah'ındır. O halde, ne diye Allah'ın malını Allah'a vermeyip cimrilik ediyorlar.

181- "Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz" diyenlerin sözünü and olsun ki Allah işitmiştir. Onların dediklerini, haksız yere Nebiyleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!

182- Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez.

183- "Doğrusu Allah bize, ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir resule inanmamamızı emretti" diyenlere şöyle de: Size, benden önce mucizelerle, dediğiniz ile nice resuller geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?

184- Eğer seni yalancılıkla itham ettilerse; gerçekten, senden önce apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren nice resuller de yalancılıkla itham edildi.

185- Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı ise aldatma metaından başka bir şey değildir.

186- And olsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; sizden önce kendilerine kitab verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takva gösterirseniz. Muhakkak ki bu, işlerin en değerlisidir.

187- Allah, kendilerine kitab verilenlerden, "onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz" diyerek söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştirdiler. Yaptıkları alış-veriş ne kötü!

"Gerçekten Allah…işitmiştir…eğer doğru insanlar iseniz…" Rivayet edilir ki: İsrailoğullarına gönderilen Nebiylerin, Nebiyliklerini kanıtlamak maksadıyla bir kurban getirirlerdi. Sonra Allah'a dua ederlerdi. Derken gökten bir ateş gelir bu kurbanı yerdi. Bunun tevili; nefislerini getirip Allah'a kurban olarak sunmaları, zühd ve ibadetle Allah'a dua etmeleri, sonra ruh semasından aşk ateşinin gelip onu yemesi, vahdette yok etmesidir. Ancak bundan sonra Nebiylikleri sahih olur, zuhur ederdi. İsrailoğullarının avamı da bu hadiseyi duyduklarında ona zahiri şekliyle inandılar. Gerçi kudret âleminde bunun zahirinin olması da mümkündür. Bu yüzden İsrailoğulları her Nebiyden bu mucizeyi göstermesini istediler. İsrailoğulları bu olayı zahiriyle ele almak suretiyle yanlışlık yaptıkları gibi, Allah'a borç vermeyi de zahiren algılayıp yanlış anlamışlardı. Çünkü Allah'a borç vermek; sevap kazanmak, Hakk'ın sıfat ve fiillerine sahip olmak için sülukta mahv olmak suretiyle fiil ve sıfatları feda etmek, böylece abdalların makamını elde etmek için infak şeklinde Allah yolunda mal harcamaktır. Ama onlar Allah'a borç vermeyi bu şekilde anlamadılar. Bilakis Hakk'ın fakir, kendilerinin ise zenginliği şeklinde anladılar. Ya da her iki hadise bağlamında da meseleyi anladıkları halde Nebiylere karşı büyüklük tasladılar.

188- Sanma ki ettiklerine sevinen, yapmadıkları ile övülmek isteyenler, evet, sanma ki onlar azaptan kurtulacaklardır. Onlar için elem verici bir azap vardır.

189- Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah'ın her şeye gücü yeter.

190- Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.

191- Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler ve şöyle derler: Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!

"… Ettiklerine sevinenler…" gerçekleştirdikleri ibadetleri, başkalarını kendilerine tercih etme amelini ve yaptıkları her türlü iyiliği beğenen, önemseyen, böylece onları birer değer olarak gördükleri için perdelenen *"övülmek isteyenler…"*, bunlardan dolayı insanların kendilerini övmelerini isteyenler, böylece övgü ve senayı insanlardan bekledikleri için perdelenen ya da aynı zamanda Allah katında övülmeyi isteyenler, diğer bir ifadeyle "*yapmadıkları ile…"* övülmek isteyenler, evet, onların kurtulacaklarını sanma. Bilakis o fiilleri Allah, onların aracılığıyla yapmıştır. Çünkü Allah'tan başka kimsenin fiili yoktur. Allah sizi de yaptıklarınızı da yaratmıştır. Sanma ki onlar yoksunluk azabından "*kurtulacaklardır…"* Bilakis "*Onlar için elem verici bir azap vardır…"* istidatları olduğu halde ondaki güzelliklerden perdelendikleri için elem verici azaba uğrayacaklardır. Oysa onlardan beklenen erdemi, güzel fiili Allah'a nisbet etmeleri, kendi güç ve kudretlerinden sıyrılıp O'na dayanmaları, fiili kendilerinden bilmek suretiyle perdelenmemeleri ve bu fiillere karşılık övgü ve sena beklentisi içinde olmamalarıydı.

"*Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır."* Hiç kimse bunlarda hiçbir şeye sahip değildir ki, başkasına bir şey verdiğinde , bu bağışıyla övünsün, sevinsin. "*Allah'ın her şeye gücü yeter."* O'ndan başkası herhangi bir fiile güç yetiremez ki, bu fiili değer olarak görüp onunla övünsün; kendini beğenerek övgüyle fiiline baksın!

“*Onlar… Allah’ı anarlar…”* bütün hallerde, bütün duruş ve biçimlerde “*ayakta dururken…”* ruh makamında müşahede anında, “*otururken…”* kalp mahallinde mükaşefe esnasında, “*yanları üzerine yatarken…”* nefis mekanında mücahede edip öteye beriye gidip gelirken Allah’ı zikrederler. “*Derin derin düşünürler…”* öz akıllarıyla, yani vehmin tüm katkılarından arınmış akıllarıyla “*yaratılışı hakkında…”* ruhlar ve bedenler âleminin yaratılışı hakkında düşünürler ve müşahede sırasında şöyle derler: “*Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın.”* Senden gayri bir şey olarak yaratmadın. Çünkü Hak’tan gayrisi batıldır. Bilakis, bunları isimlerin ve sıfatlarının mazharları kıldın. “*Seni tesbih ederiz…”* seni, senden başkasının varlığından tenzih ederiz. Herhangi bir şeyin senin tekliğine eş olmasından veya tekliğini çift kılmasından berisin. “*Bizi cehennem azabından koru…”* Kevnlerle senin fiillerinden, fiillerle de sıfatlarından, sıfatlarla da zatından perdelenme ateşinden koru. Mutlak, tam ve yeterli bir koruma istiyoruz.

192- Ey Rabbimiz! Doğrusu sen, kimi cehenneme koyarsan, artık onu rüsvay etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur.

193- Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, “Rabbinize inanın!” diye imana çağıran bir davetçiyi işittik, hemen iman ettik. Artık, bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, ruhumuzu iyilerle beraber al, ey Rabbimiz!

194- Rabbimiz! Bize, Resullerin vasıtasıyla vaat ettiklerini de ikram et ve kıyamet gününde bizi rezil-rüsvay etme; şüphesiz sen vadinden caymazsın!

195- Bunun üzerine Rableri, onların dualarını kabul etti. Ben, erkek olsun kadın olsun- ki hep birbirinizdensiniz- içinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım. Onlar ki, hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda eziyete uğradılar, çarpıştılar ve öldürüldüler; and olsun, ben de onların kötülüklerini örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Bu mükâfat, Allah tarafındandır. Allah; karşılığın güzeli O’nun katındadır.

“Ey Rabbimiz! Doğrusu sen, kimi cehenneme koyarsan…” yoksunluk ateşine koyarsan, “ *artık onu rüsvay etmişsindir.”* varlık kalıntılarıyla onu rezil etmişsindir. Çünkü varlık tümüyle zillet, utanç ve rezilliktir. “*Zalimlerin… yoktur.”* Gayriyi mutlak veya kalıntı olarak bir değer gibi görenlerin “*hiç yardımcıları yoktur.”*

“*Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz…işittik.*” kalp kulağımızla “*bir davetçiyi..*” ruh vadisinin kenarı olan sırlarımızdan ayni imana “*çağıran*” davetçiyi işittik. “*Rabbinize inanın.*” diyordu. Rabbinizi müşahede edin, diyordu, biz de müşahede ettik. “*Ey Rabbimiz!... bağışla.*” sıfatlarımızın günahlarını kendi sıfatlarınla bağışla. “*…ört…*” fiillerini göstermek suretiyle bizim fiillerimizin kötülüklerini ört. “ *Ruhumuzu al…*” abdallardan oluşan iyilerle beraber ruhlarımızı zatlarımızdan al. Ki sen onları kendi zatınla, zatlarından vefat ettirdin. Bütünüyle vefat etmeksizin sıfat mahvı makamında kendi halleriyle başbaşa kalan iyilerle beraber değil. “*Rabbimiz! Bize… vaat ettiklerini ikram et.*” “ *Resullerin…*” peşinden gitmenin karşılığı olarak. Veya Resullerinin aracılığıyla vaat ettiğin, fenadan sonra bekayı, tevhidden sonra bahşedilmiş varlıkla istikamet bulma vaadini gerçekleştir.

“*Kıyamet gününde bizi rezil-rüsvay etme.*” büyük kıyametin koptuğu gün, bütün mahlukatın tek ve karşı konulmaz gücün sahibi Allah’ın huzurunda toplandığı vakit, vahdet nedeniyle kesretten, cem nedeniyle tafsilden perdelenmek şeklinde bizi rezil etme. “*Şüphesiz sen vaadinden caymazsın.*” Aksi takdirde, önümüzde ulaşamadığımız bir makam kalır.

“*Bunun üzerine Rableri, onların dualarını kabul etti. Ben erkek olsun…içinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım.*” Kalp erkeği olarak ihlas, yakin ve keşif gibi kalbi amelleri işleyen veya “*kadın olsun…*” nefis kadını olarak ibadet, mücahede ve riyazet gibi kalıpsal amelleri gerçekleştiren hiç kimsenin amelini zayi etmeyeceğim. “*Ki hep birbirinizdensiniz…*” sizi tek bir asıl, tek bir hakikât, yani insanlık ruhu birleştirmektedir. Yani bazınız bazınızın menşeisiniz. Bu yüzden bazınıza sevap verilirken diğer bazınız mahrum bırakılmayacaksınız.

“*Onlar ki, hicret ettiler…*” nefsin alışkanlıkları yurtlarından. “*çıkarıldılar…*” nefsin sıfatları diyarından. Veya lezzet aldıkları hallerinden hicret ettiler, barındıkları makamlarından çıkarıldılar. “ *Benim yolumda eziyete uğradılar…*” Fiillerimi süluk etme yolunda musibetlerle sınandılar, mihnetlere uğradılar, zorlukları ve fitneleri aştılar, ki sabırla ayrışsınlar, sıfatlarımın süluku yolunda tevekkülle başarıya ulaşsınlar, celal, azamet ve büyüklük satvetleriyle kurtuluşa ersinler. Ve rızaya kavuşsunlar. “*Çarpıştılar…*” benim uğruma cihad ederek varlık

kalıntılarıyla çarpıştılar. "*Öldürüldüler…*" tümüyle fena buldular. "*And olsun, ben de onların kötülüklerini örteceğim…*" büyük küçük bütün kötülüklerinin üzerini örteceğim. Yani varlıklarının kalıntılarının kötülüklerini. "*onları… koyacağım…*" önceden zikredilen üç cennete koyacağım. "*bu mükâfat.*" onlardan aldığım üç varlığın karşılığıdır. "*Allah; karşılığın güzeli O'nun katındadır…*" O'nun katında mutlak sevaptan başkası olmaz ve ondan başka da kimse kalmaz. Bu yüzden " Allah…" denilmiştir. Çünkü " Allah" ismi bütün sıfatları cami isimdir. Bu bağlamda " Rahman" denmesi ya da zat ismi dışındaki başka bir ismin kullanılması yerinde olmazdı.

196- İnkârcıların diyar diyar dolaşması, sakın seni aldatmasın!

197- Azıcık bir menfaattir o. Sonra onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir!

198- Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah tarafından bir ikram olarak, altlarından ırmaklar akan, ebedi olarak kalacakları cennetler vardır. İyi kişiler için Allah katındaki daha hayırlıdır.

199- Ehl-i Kitaptan öyleleri var ki, Allah'a, hem size indirilene, hem de kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın ayetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır.

200- Ey iman edenler! Sabredin; sebat gösterin; hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya erişebilesiniz.

"İnkârcıların…dolaşması, sakın seni aldatmasın." Hak din olan tevhidden perdelenmişlerin makamlarda ve hallerde dolaşıp durması seni yanıltmasın. "*Azıcık bir menfaattir o.*" Makamlarla perdelenme ve makamlar arasında dolaşıp durma azıcık bir yararlanmadır. "*Sonra onların varacakları yer cehennemdir…*" yoksunluk cehennemine varacaklardır. "*O ne kötü varış yeridir!... Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınan…*" müminler için, yani üç varlık türünden soyutlananlar için üç cennet "*bir ikram olarak…*" hazırlanmıştır " *Allah tarafından…*"

"*Ehl-i Kitaptan öyleleri var ki…*" tevhidden perdelenmiş ve haller ve makamlar arasında dönüp dolaşmakla nitelenmiş kimselerden öyleleri var ki, bunlar "*Allah'a …iman ederler…*" zati tevhidi gerçekleştirirler. "*Size indirilene…*" tevhid ilmine ve istikamete, " *kendilerine indirilene…*"

yaratılış ve ahiret ilmine inanırlar. " *Allah'a boyun eğerler…"* Zatın tecellisine elverişlidirler. "*Allah'ın ayetlerini…satmazlar."* Sıfatının tecellilerini, azlıkla nitelenen varlık kalıntıları pahasına satmazlar. " *İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır."* onlar için yukarıda işaret edilen cennetler vardır. " *Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır."* Onları sorgular ve yapıp ettiklerinin karşılığını verir. Kendilerinde varlık kalıntısından bir şey bulunanları cezalandırır veya üç yerdeki derecelerine göre varlık kalıntılarını nefyederek onları ödüllendirir.

"*Ey iman edenler! Sabredin…"* Allah için; " *sebat gösterin…"* Allah ile beraber: "*Rabıta kurun…"* Allah ile… Nefis makamında mücahede ile sabredin, kalp makamında mükaşefe ile celal sıfatının tecellilerinin zorlu gücüyle beraber sebat edin ve ruh makamında zatlarınızı müşahedeye bağlayın, rabıta kurun, ki çeşitlenme ile fetret, gaflet veya gaybet hali size galip gelmesin. "*Allah'tan korkun…"* sabır makamında muhalefet etmekten ve riyakârlıktan; sebat makamında itiraz ve dolup taşmaktan; rabıta/bağlanma makamında ise varlık kalıntılarından ve cefadan sakının ki,-inşallah- ötesinde başka kurtuluş bulunmayan hakiki ve ebedi kurtuluşla felaha eresiniz.

NİSÂ SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.

“Ey insanlar!... Rabbinizden sakının.” Sizden hayırlar sudur ettiği sırada Allah’ın sıfatıyla sıfatlanın ve sizden sudur eden hayırların suduru esnasında o sıfatı kendiniz için bir koruyucu olarak kabul ediniz ve *“bu hayır mutlak kadir olandan sudur etti”* deyiniz. O “*sizi bir tek nefisten yarattı.”* Külli nefs-i natıka’dan yarattı. Külli nefs-i natıka, âlemin kalbi ve gerçek Adem’dir. “*Ondan da eşini yarattı.”* Ondan doğan hayvani nefsi yarattı. Rivayete göre, hayvani nefis, kevn âlemin aşağısındaki cihet olan sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Çünkü bu cihet Hakk’ın altında bulunan cihetten daha zayıftır. Eğer eşi olmasaydı dünyaya indirilmeyecekti. Nitekim, meşhur hikayedir: İblis önce eşini yoldan çıkarır, onu aldatarak Adem’i aldatmak için bir aracı olarak kullanır. Hiç kuşkusuz, bedensel taalluk ancak eşi aracılığıyla gerçekleşebilir: “*İkisinden birçok erkekler…yaydı.”* Babalarına çeken kalp sahiplerini ve “*kadınlar yaydı..”* annelerine çeken nefis ve tabiat sahiplerini üretip yaydı. “*Allah’tan… sakının…”* O’nun zatında kendi varlığınızı ispat etmekten kaçının. Sizden varlık kalıntıları zuhur ettiği sırada, tevhidde fena bulmak suretiyle O’nu kendiniz için bir koruma kılın. Ta ki fenayı görmekle perdelenmeyesiniz. “*Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunuyorsunuz.”* Kendi adınızı kullanarak değil. “*Akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının.”* Gerçek akrabalardan da sakının. Yüksek ilkelerle bağı koparmaktan, Nebilerin ve velilerin

ruhlarıyla sevgi bağını kesmekten sakının. Mutluluğunuzun ve kemalinizin gerçekleşmesi için onları kendiniz için bir koruma kılınız. Çünkü sevgiyi yitirmek suretiyle akrabalık bağlarını kesmek, insanı bütünleşme ve vahdetten çevirip ayrılık ve kesrete yöneltir. İşte bu gerçek bir gazap, Hak Teala'dan külli bir uzaklıktır. Bu yüzden Hz. Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: " Akrabalık bağlarını gözetmek ömrü uzatır." Bekanın devamını gerektirir.

Bil ki, zahiri akrabalık, batıni gerçek bütünlüğün bir suretidir. Tevhitte zahirin hükmü batının hükmü gibidir. Zahiri akrabalığı gözetemeyen kimse, başkalarına göre, batıni akrabalığı gözetememeye çok daha yakındır. "*Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.*" Sizi gözetler ki, herhangi bir sıfatınızın veya varlık kalıntılarınızdan bir kalıntının zuhur etmesiyle O'ndan perdelenmeyesiniz, dolayısıyla azaba duçar olmayasınız.

2- Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahtır.

3- Eğer yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın; yahut da sahip olduğunuz ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır

4- Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin; eğer gönül hoşluğu ile o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa onu da afiyetle yeyin.

5- Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.

6- Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler diye o malları israf ile tez elden yemeyin. Zengin olan, iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak da Allah yeter.

7- Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından, gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır.

8- Yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunursa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.

9- Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde halleri nice olur diye korkacak olanlar korkup titresinler; Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.

10- Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.

11- Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli emreder. İkiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona varis olmuş ise, anasına üçte bir düşer. Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir düşer. Bütün bu paylar ölenin yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.

12- Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa, sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek ve kadının, ana babası ve çocukları bulunmadığı halde, malı mirasçılara kalır ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. Bu taksim yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın yapılacaktır. Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, halimdir.

13- Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasulune itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kurtuluş budur.

14- Kim Allah'a ve Rasulune karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.

15- Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye kadar evlerde hapsedin.

16- İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin; eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir.

17- Allah'ın kabul edeceği tevbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir; işte Allah bunların tevbesini kabul eder; Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

18- Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca "Ben şimdi tevbe ettim" diyenler ile kâfir olarak ölenler için tevbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır.

19- Ey iman edenler! Kadınlara zorla varis olmanız size helal değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmeniz için de kadınları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız biliniz ki Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.

20- Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz iftira ederek ve apaçık günah işleyerek onu geri alır mısınız?

21- Vaktiyle siz birbirinizle haşır-neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız!

22- Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hayasızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.

23- Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

24- Sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla istemeniz size helal kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz, Allah ilim ve hikmet sahibidir.

25- İçinizden, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan imanlı genç (kızlardan) cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı uygulanır. Bu, içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

26- Allah size açıklamak ve sizi, sizden öncekilerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilicidir, yegâne hikmet sahibidir.

27- Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister; şehvetlerine uyanlar ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.

28- Allah sizden hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

29- Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, batıl ile aranızda yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir.

30- Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu yaparsa bilsin ki onu ateşe koyacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır.

"Yetimlere…verin…" babaları konumundaki kutsi ruhun terbiyesinden kopmuş ruhani kuvvetlerinize "*mallarını…"* bilgilerini ve kemallerini verin, onları bunlarla terbiye edin.

"*Pis olanla değişmeyin…"* maddi, hayali olgularla, vesveselerle, vehmin dürtüleriyle ve nefsin aynı zamanda malı konumunda olan sair kuvvetleriyle değişmeyin " *temiz olanı…"* Temiz olan mallarını, yukarıda saydığımız pis şeylerle değişmeyin.

"Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin." Onların mallarını kendi mallarınıza karıştırmayın. Hakkı batıla benzetmeyin ve maddi lezzetlerinizi ve nefsani kemalatınızı temin etmek için kullanmayın. Değersiz dünyevi istekleriniz hususunda onlardan yararlanmayın, onları nefislerinizin gıdası haline getirmeyin. " *Çünkü bu, büyük bir günahtır…"* perdelenmedir bu, yoksunluktur.

31- Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız.

32- Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'tan lûtfunü isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.

33- Her biri için, ana baba ve akrabanın bıraktığından varisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir.

34- Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için saliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık, gizliyi koruyucudurlar. Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.

35- Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

36- Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.

"Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız…" Varlıkta Allah'tan gayriyi ispat etmek şeklindeki Zat, sıfat ve fiil bağlamındaki şirkten kaçınırsanız… Çünkü büyük günahların en büyüğü Allah'ın varlığından başka varlık ispatlamaktır. Nitekim şöyle denmiştir: " Varlığın öyle bir günah ki başka günahla mukayese edilmez." Ardından, zata ziyade niteliğinde sıfatlar ispat etmek şeklinde zatta ikilik ispat etme günahı gelir. Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "İhlas; O'ndan sıfatları nefyetmek demektir." "*Sizin küçük günahlarınızı örteriz…"* Nefsin ve kalbin zaman zaman kendine özgü herhangi bir sıfatla zuhur etmesi şeklindeki günahlarınızı örteriz. Çünkü tevhid nurunun zuhur etmesinden sonra bunlar artık ispat olunmazlar. " *Ve sizi şerefli bir yere sokarız."* Cem ayni huzuruna sokarız ki, şeref ancak oradadır.

“*Allah’ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri hasretle arzu etmeyin.”* İlk varoluşsal istidatlara göre düzenlenen kemalatlar bağlamında sizden üstün olanların konumlarını hasretle arzu etmeyin. Çünkü her istidat, hüviyetiyle ezelden itibaren bir kemal ve kendine uygun bir mutluluk gerektirir ve bu özel kemalin başkası tarafından elde edilmesi imkânsızdır. Bu yüzden “temenni” kelimesi kullanılmıştır. Çünkü temenni; sebebinin imkânsızlığı nedeniyle isteyen için hasıl olması imkânsız olan şeyin istenmesi anlamındadır. “*Erkeklerin…”* vasıl olmuş fertlerin asli istidatlarının nuru aracılığıyla kazandıklarından bir payları var. “*Kadınların…”* yani eksiklerin, vuslatta yetersiz kalanların da “*kazandıklarından nasipleri var…”* bu nasip istidatları ölçüsüne göre belirginleşir. “*Allah’tan lûtfunu isteyin.”* Tezkiye ve arınma aracılığıyla yüce Allah’tan istidadınızın gerektirdiği kemali size lütfetmesini isteyin ki, bu, sizinle Allah arasına girip de perdelenmenize ve O’ndan yoksunluk ateşiyle azap görmenize neden olmasın. “*Şüphesiz Allah her şeyi…”* size gizli olan, istidadınız kapsamında bilkuvve bulunan her şeyi “*bilmektedir…”* ve size layık olan şekilde icabet etmektedir. Nitekim, şöyle buyurmuştur: “*O size istediğiniz her şeyi verdi…”* (İbrahim, 34) istidadınız lisanı ile istediğiniz her şeyi verdi. İstidat dili ile isteyen herkese istediği mutlaka verilir.

Nitekim, bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: “*Bana dua edin, kabul edeyim.”* (Mümin, 60) *“Allah’a ibadet edin…”* Sırf O’na yönelin ve boyun eğip zelil olmanın son noktası olarak O’nda fena bulun. “*O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın…”* herhangi bir şeyde varlık ispat ederek O’na ortak koşmayın. “*Ana-babaya…iyi davranın…”* Kalbi doğuran ruha ve nefse iyi davranın; o sizin hakikâtinizdir; siz ondan başkası değilsiniz. Dolayısıyla ruhun ve nefsin haklarını eksiksiz yerine getirin, onları en uygun şekilde gözetin. Birincisinden (ruhtan) feyiz alın, ona yönelin, teslim olup saygı gösterin; ikincisini (nefsi) arındırın, dünya sevgisi kirlerinden koruyun.

Hırs ve aç gözlülük gibi olumsuz nitelikler sebebiyle alçalmaktan, şeytanın şerrinden ve düşmanlığından muhafaza edin. Şefkât ve hamiyetle ona yardım edin, haklarını en geniş şekliyle verin; ama arzularına yönelik paylarını engelleyin. *“Akrabaya…”* asli istidat bakımından size yakın ve ruhani açıdan size benzeyen, dolayısıyla hakikâtte sizinle uyumlu olanlara, “*yetimlere…”* istidat sahibi olup da gerçek baba konumundaki kutsal ruhtan perdelenmek suretiyle

kopanlara, "*yoksullara…*" amel ettikleri halde malları, yani ilimden, irfandan ve hakikâtlerden nasibi olmadığı için yerlerinde durakalan, yerlerinden ayrılıp yürümeye mecal bulamayan, ama akıbetleri fiil cenneti olduğu için mutlu ve Salih olan kimselere, "*yakın komşuya…*" süluk makamları içinde senin makamına yakın bir makamda bulunan kimselere, "*uzak komşuya…*" senin makamından uzak olan makamında olan kimselere, "*yakın arkadaşa…*" senin makamının aynısında bulunan, seyirde sana eşlik eden yoldaşa," *yolcuya…*" Hak yolunda süluk eden, nefis barınağından uzak gurbete giren ve de henüz Allah ehli kimselerin makamlarından birine ulaşamayan kimseye, "*ellerinizin altında bulunanlara…*" iradenize bağlı, sevginizin ehli olup köleleriniz konumunda olan kimselere… her birine konumuna uygun şekilde davranın; layık olduğu iyilik türünü sergileyin.

İstersen "akraba" yı, insanın yüce melekuta ulaşmasına aracılık eden arındırıcı duygu ve ameller, "yetimler" i, daha önce de vurgulandığı gibi ruhani kuvvetler, "yoksullar" ı, zahiri duyular gibi şeylerden oluşan nefsani kuvvetler, "yakın komşu" yu, akıl, "uzak komşu" yu vehim, "yakın arkadaş" ı şevk ve irade, " yolcu" yu fikir, " ellerin altında bulunan" ları, güzel fiillerin ürünü olarak kazanılmış melekeler olarak da tevil edebilirsin. "*Allah kendini beğenen… kimseyi sevmez.*" süluk sırasında Allah için değil, nefsi için çaba sarf eden, amelleriyle perdelenen "*böbürlenip duran…*", halleriyle böbürlenen, makamları ve kemalleriyle sevinen, onları görmekle perdelenen kimseleri sevmez. Onları görmesi , onları sıfat olarak üzerinde taşıması anlamındadır.

37- Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

38- Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını, insanlara gösteriş için sarf edenler de. Şeytan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!

39- Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine verdiğinden harcasalardı ne olurdu sanki! Allah onların durumunu hakkıyla bilmektedir.

40- Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. İyilik olursa onu katlar, kendinden de büyük bir mükâfat verir.

41- Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!

"Bunlar cimrilik eden…kimselerdir." Önce, karakterlerinin derinliklerinde ve öz yaratılışlarının kıvrımlarında gizli bulunan kemallerinde ve ilimlerinde cimrilik ederler, vaktinde amel etmek şeklinde izhar etmezler, sonra kendileri üzerinde hakları bulunan hak sahiplerine ulaşmasını engellerler. Sıfatlarını ve zatlarını çok sevdikleri için Allah'ta fena bulmak şeklinde harcamazlar. İlim, ahlak ve kemalat gibi mallarını sözünü ettiğimiz hak sahiplerine infak etmezler.

"*Ve insanlara da cimriliği tavsiye eden… kimselerdir."* İnsanları kendi hallerine benzemeye zorlarlar. "*Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir."* Tevhid, irfan, ahlak ve hakikâti istidadın gizliliğinde, kuvvenin karanlıklarında hiç yokmuş gibi saklarlar. "*Biz, kâfirler için…hazırladık…"* Hak'tan perdelenenler için " *alçaltıcı bir azap…"* özlerinin alçaklığında ve sıfatlarının iğrençliğinde somutlaşan aşağılayıcı bir azap hazırladık.

"*…Mallarını, insanlara gösteriş için sarf edenler…"* yokluğun gizliliklerindeki kemallerini sergileyen, onları fiil düzeyine çıkaran, onları nefislerine ait özellikler olarak görüp perdelenen ve insanlara da bunlar bize aittir diye gösteriş yapan "*Allah'a inanmayan…"* gerçek imanla inanmayan, kemalin mutlak olarak O'na ait olduğunu bilmeyen-başkası için gerçek bir varlık yok ki, kemal olsun!-, kemali nefislerine ait görme perdesinden kurtulmayan, dolayısıyla kendini beğenmişlik azabından halas olmayan, "*ahiret gününe inanmayan…"* Allah'ta fena bulmayan, tek ve kahredici güce sahip Allah'ın huzuruna çıkmayan, böylece şirk günahından arınmayan kimselerin bu durumlarının sebebi, vehim şeytanının onlara yoldaş olmasıdır. " *Şeytan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!"* Çünkü şeytan onu hidayetten saptırır ve Hak'tan perdeler.

"*Allah'a … iman etselerdi ne olurdu sanki!"* Tevhid ve O'nda fena bulmakla Allah'ı tasdik etselerdi, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kemalatı Allah'a izafe etmek suretiyle mahvetselerdi ne olurdu sanki! "*Allah onların durumunu hakkıyla bilmektedir."* Fenadan sonra baki kılmakla ödüllendirecektir onları. Bu sıfat ve kemalatla beraber olmalarına rağmen onlar nefisleriyle değil, Allah ile beraberdirler.

"*Şüphe yok ki Allah… haksızlık etmez…"* kendinde fena bulunmasıyla bu kemalatı " *zerre kadar…"* eksiltmez, bilakis Hak desteğiyle kat be kat arttırır. "*İyilik olursa onu katlar…"* Bir şey ancak O'nun için olduğu zaman iyilik olur. " *Kendinden de büyük bir mükâfat verir…"* Onlar için bir göz aydınlığı olarak sakladığı büyük bir ödül bahşeder. Yani zati şühudu bahşeder ki, burada sıfatların tafsilini engelleyen bir perde söz konusu olmaz.

"*Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz… zaman halleri nice olacak!"* …" eş-Şehid" ve " eş-Şahid" kelimeleri, herkese irfan olarak ulaştığı ve kendisine galip olan derecesini hatırlatan kimse demektir. Yani şahit konumundaki kimse, şahitlik ettiğinin halini, amelini, çabasını, çalışmasının makam veya Hakk'ın herhangi bir sıfatı ya da zat olarak ulaştığı düzeyi keşfeder. Buna göre her bir ümmetin, Resullerinin kendilerini davet ettiği ve tanıttığı irfan hususunda bir şahidi vardır. Zaten Resul, ancak irfan olarak ulaştığı makama onları çağırır.

Bir Resul ancak ümmetinin istidadının alabileceği şeylerle gönderilir. Dolayısıyla ümmet, istidatlarının nuruyla Allah'ı, resullerinin kemal suretinde bilirler. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Allah, kullara, onların inançları suretinde tecelli eder." Böylece her din ve mezhep mensubu onu tanır, bilir. Sonra Allah, bu suretten ayrı bir surette zuhur eder. Bu sefer, her kapıdan teklik huzuruna dahil olan muvahhitlerden başkası O'nu tanımaz. Her ümmetin bir şahidi olduğu gibi her mezhebin de bir şahidi vardır. Hatta her şahsın da bir şahidi vardır; onun müşahede edilen halini keşfeder, ortaya çıkarır.

Muhammedilere gelince, onların şahidi, bütün sıfatlarla mavsuf, mahbub (sevilen) Allah'tır. Çünkü onların Rasulleri Kâmildir, Habibdir, bütün sözleri kapsayan Kitab kendine verilmiştir, güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmiştir. Bu yüzden, Muhammediler, her surette meydana gelen tüm değişikliklerde Allah'ı tanırlar. Çünkü Nebiylerine hakkıyla tabi olmuşlardır. Tıpkı Rasulleri gibi sevilen ahadiyetçilerdir.

42- Küfür yoluna sapıp Resulu dinlemeyenler o gün yerin dibine batırılmayı temenni ederler ve Allah'tan hiçbir haberi gizleyemezler.

43- Ey iman edenler! Siz sarhoş iken-ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünup iken de-yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız, yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahut kadınlara dokunup da su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.

"Küfür yoluna sapanlar… o gün…temenni ederler…" Hak'tan perdelenmek suretiyle küfre sapanlar ve "*Resulu dinlemeyenler…"* dinden perdelendiği için Resule asi olanlar "*yerin dibine batırılmayı…"* temenni ederler. İstidat arzının kendilerini yutmasını, nefislerinin bastırılmasını veya içinde fasit inançlardan ve azabı gerektiren rezilliklerden hiçbir nakış bulunmayan yalın bir levha olmasını arzu ederler. "*Allah'tan hiçbir haberi gizleyemezler…"* İstidatlarına nakşedilen hiçbir haberi gizleyemezler ve onlardan dolayı azaba uğramaktan kurtulamazlar. "*Ey iman edenler!..."* ey ameli imanla inananlar! Çünkü ayni imanla inanan bir müminin namazında gafil olması düşünülemez. "*Namaza yaklaşmayın…"* Huzur ve Allah'a münacat makamına yaklaşmayın, "*siz sarhoş iken…"* gaflet uykusundan veya heva şaraplarından ya da dünya sevgisinden dolayı sarhoş iken namaza yaklaşmayın. "*Ne söylediğinizi bilinceye kadar…"* münacat ederken ne söylediğinizi bilinceye kadar. Ki kalpleriniz dünya meşgaleleriyle ve dünyevi vesveselerle ilgilenmesin. Aksi takdirde namazdan gafil olursunuz. Nefse şiddetli bir şekilde meyletmek, nefsin lezzetlerini tatmak, şehevi arzularını tatmin etmek, paylarını almak ve nefse yaslanmak suretiyle Hak'tan uzak olduğunuz zaman namaza yaklaşmayın. "*Yolcu olan müstesna…"* Yol üzerinde yürüyen, zaruret ve maslahat miktarı yararlanma yollarından birinde süluk eden müstesna. Ölmemek ve gücü korumak için, yemek ve içmek suretiyle beslenme yolunu yürüyen, sıcaktan ve soğuktan korunmak ve avret mahallini örtmek için giyinme yolunu yürüyen, nesli korumak için cinsel ilişki yolunu yürüyen, ama sırf heva uğruna bunlara büsbütün kapılmayan, heva ve tutkulu arzuların peşinden gitmeyi, yok olmayan veya yok olması zorlaşan temel karakteri haline getirmeyen kimse müstesna.

"*Gusül edinceye kadar…*" Süfli cihetin cezbesine kapılmaktan meydana gelen heyet ve karakterden tevbe ve istiğfar suyuyla, sıyrılma ve teberi pınarıyla temizleninceye kadar.

"*Eğer hasta olursanız…*" Eğer kalpleriniz hasta olursa, fasit akidevi hastalıklarla ve ölümcül rezilliklerle sağlığını yitirmişse "*veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız.*" nefsin talebi, pislik maddesi nedeniyle hırsla cehalet ve şaşkınlık çöllerinde yolculuğa çıkmış iseniz, "*yahut sizden biriniz…gelirse…*" mal kiriyle meşgul olmaktan, maddi kırıntılar kazanmaktan dolayı dünyevi sevgi ve eğilimle kirlenmiş, bu hal içinde köklü bir karakter haline gelmiş olarak gelirse "*yahut kadınlara dokunursanız…*" nefislere eşlik etmişseniz, lezzetlerini tatmış, şehvetlerini edinmişseniz "*ve su da bulamamışsanız.*" sizi bundan uzaklaştıracak, sizi ondan arındırıp temizleyecek bir ilim bulamamışsanız, "*o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin.*" O zaman istidadınızın temiz toprağına yönelin, ona kastedin, fıtri istidadın aslına dönün, "*…sürün…*" fıtri istidadınızın nurundan sürün "*yüzlerinize ve ellerinize…*" mevcut zatlarınıza ve sıfatlarınıza onların düzeyine inmek suretiyle sürün. Bunlara taalluk etmekten kaynaklanan heyet ve karakterleri, onların etkisiyle tasarruf etme durumunu silin. Çünkü bu toprak onların etkilerini silecektir ve önceki gibi berrak ve saf hale getirecektir. "*Şüphesiz, Allah çok affedicidir…*" bu karanlık heyet ve karakterleri perdeleyici bu melekelerin kökleşmişliğini affeder, onları görmezlikten gelir, terk eder; bütünüyle ortadan kaldırır. Böylece istidadınız arınır, bunun sonucunda Allah ile buluşmaya ve O'na münacat etmeye hazır hale gelirsiniz. "*Ve bağışlayıcıdır…*" Sıfatları ve zatıyla sizin sıfatlarınızı ve zatlarınızı örter.

44- Kendilerine Kitab'dan nasip verilenlere baksana! Sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar!

45- Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir.

46- Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak "işittik ve karşı geldik" , "dinle, dinlemez olası" , " raina" derler. Eğer onlar "işittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri sebebiyle Allah onları lanetlemiştir. Artık pek az inanırlar.

“Kendilerine Kitab’dan nasip verilenlere baksana!” Kendilerine kitabın bir kısmı verilenlere baksana! Bundan maksat Hakk’ı kabul etmelerine rağmen dinden perdelenmiş olmalarıdır.

“*Sapıklığı satın alıyorlar…”* İstidatlarının hidayet nurunun gösterdiği hak yol olan dinin yerine sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de böyle olmanızı istiyorlar. Onlar sizin düşmanlarınızdırlar. Allah onların size düşmanlıklarını bilmektedir. “*Gerçek dost olarak Allah yeter…”* tevhid yoluna girmeyi muvaffak kılmak şeklinde sizin işlerinizi idare eder. “*Yardımcı olarak da Allah kâfidir.”* Düşmanlarınızı ezmek suretiyle onlara karşı size yardım eder.

47- Ey ehl-i kitap! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden, yahut onları, cumartesi adamları gibi lanetlemeden önce, size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize iman edin; Allah’ın emri mutlaka yerine gelecektir.

“Ey ehl-i kitap!...” Ey istidat kitabı ehli! “*iman edin…”* ayni ve hakiki bir imanla inanın. İstidatlarınız kitabında yer alan zat tevhidini fiiliyata çıkarın, “*Biz, birtakım yüzleri dümdüz etmeden önce…”* istidatlarını giderip silmeden, *“arkalarına çevirmeden…”* bundan maksat her âlemin arkası kabul edilen cisim âleminin aşağılarının aşağısıdır. “Y*ahut onları, lanetlemeden…”* cumartesi adamlarını meshedip ters yüz ettiğimiz gibi varoluşlarını ters yüz etmek suretiyle azaba uğratmadan önce. “*Allah’ın emri mutlaka yerine gelecektir…”* Allah’ın emri ebediyen geçerlidir; hiç kimse onu değiştiremez, tersini yapamaz.

48- Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, dilediği kimse için bağışlar. Allah’a ortak koşan kimse büyük bir günah ile iftira etmiş olur.

49- Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin! Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez.

50- Bak, nasıl da Allah üzerine yalan uyduruyorlar; apaçık bir günah olarak bu yeter.

51- Kendilerine Kitap’tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve batıla iman ediyorlar, sonra da kâfirler için: “Bunlar, Allah’a iman edenlerden daha doğru yoldadır” diyorlar!

52- Bunlar, Allah'ın lanetlediği kimselerdir; Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın.

53- Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi vermezlerdi.

54- Yoksa onlar, Allah'ın lûtfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik.

55- Onlardan bir kısmı İbrahim'e inandı, kimi de ondan yüz çevirdi; onlara kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter.

"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz…" Burada, ilmi, itikadi bedbahtlığın sonsuz olduğuna, ebediyen yok olmadığına, ameli bedbahtlık gibi telafi edilebilir olmadığına işaret ediliyor. Yani yüce Allah, varlıkta gayriyi ispat edenin varlığını varlığıyla örtmez, zatiyle fani kılmaz. Nasıl olsun ki, bu kimse varlığını Allah'ın varlığına alternatif olarak ispat ediyor?! "*Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin!"* Nefislerinin sıfatlarını yine kendi sıfatlarıyla ortadan kaldırmaya çalışıyorlar. Bu ise, mümkün değildir. Tıpkı herhangi birimizin kendi nefsini taşımasının mümkün olmaması gibi. Çünkü sıfatlar nefisten ayrılmazlar, onunla birlikte kalıcıdırlar. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa…"* (Tegabun, 16) Çünkü nefis aşağı, alçak niteliklerle yoğrulmuştur; nefis durdukça onlar da duracaklardır. Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "İnsanların en kötüsü, hayatta iken başına kıyamet kopan kimsedir." Yani tevhid ilmine vakıf olduğu halde nefsi, Allah ile hayat bulmak için fena ile ölmeyen kimse…. Çünkü bu kimse o durumda eşyada sınırsız serbestliği savunan bir zındık konumunda olur. "*Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır."* sıfatlarını, kendi sıfatlarıyla silerek, izale ederek temize çıkarır. "*Hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez."* sıfatlarından ve haklarından basit bir şey dahi eksiltilmez. Çünkü zayıflıklarına ve tükenir olmalarına rağmen, yüce Allah onlardan bir şey aldığında mutlaka onların yerine güçlü ve devamlı sıfatlarını koyar. "*Bak, nasıl da Allah üzerine yalan uyduruyorlar…"* nefislerini kendi sıfatlarından temizlediklerini iddia etmeleriyle. Oysa nefisleri bu şekilde temize çıkmaz. Ya da nefislerinin varlığı devam ettiği halde Allah'ın sıfatlarını kendi nefislerine yakıştırıyorlar.

“ *… Görmedin mi?” … “Putlara ve batıla iman ediyorlar…”* Gayrinin varlığını ispat ediyorlar. Bu, tevhid yolu olan dinden sapmalarıdır. Hak’tan perdelenmiş olan kimseler için de “*Bunlar…”* muvahhidlerden “ *daha doğru yoldadırlar…”* Çünkü şirk hususunda aralarında uyum var. Ama müminlerle aralarında böyle bir uyum yoktur. Müminlerle yol ve amaç bakımından benzeşmiyorlar. Çünkü tevhidi kabul eden kimseler yollarını yitirdikleri zaman kabul ettikleri maksada ulaşamazlar. Onların ayrılmaz özellikleri gizli şirk olur ve bu halleriyle Hak’tan perdelenen, açıktan şirk koşan kimselere daha yakın olurlar; onları uygun görürler, doğrularlar; onların muvahhidlerden daha doğru yolda olduklarını iddia ederler. Bunu zahiren kendilerini İslam’a nispet eden bazı kimselerde rahatlıkla görebiliriz. “*Bunlar, Allah’ın lanetlediği kimselerdir.”* istidatlarını ters yüz etmiştir. Allah, kimi bu şekilde rahmetinden kovarsa, artık kimse doğru yolu göstermek suretiyle ona yardım edemez, onu yakınlaştıramaz, kurtaramaz.

56- Şüphesiz ayetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakimdir.

57- İnanıp, iyi işler yaparları da, içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeye koyarız.

58- Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz, Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür.

“Şüphesiz ayetlerimizi inkâr edenler…” sıfatlarımızın ve fiillerimizin tecellilerinden perdelenenler. Çünkü ayetin başı, İbrahim hanedanına verilen ilim, hikmet ve mülk ile ilgili olduğunu açıkça göstermektedir. “*Gün gelecek bir ateşe sokacağız…”* kemal iştiyakı ateşine sokacağız. Çünkü perde iyice kökleşmiş ve onlardan ayrılmaz bir hal almış olmasına rağmen, istidatları itibariyle karakterleri ve tabiatları bunu gerektirmektedir. Yahut hallerine uygun olarak onları kahır sıfatı tecellisinin kahır ateşine, ya da nefsin hırsı ve iştiyakının keskinliği ve yoksun olmasına rağmen, nefsin sıfatlarının kemal ve şehvetleri olarak

alıştığı şeyleri ihtirasla talep etmesi ateşine koyacağız. "*Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe…*" derilerinin soyulması neticesinde cismani perdeleri kalktıkça "*derilerini başka derilerle değiştiririz…*" bunlardan başka, yeni perdelerle değiştiririz, "*ki acıyı duysunlar…*" yoksunluk ateşinin verdiği azabı tatsınlar. "*Allah daima üstündür…*" güçlüdür, onları kahreder, nefislerinin sıfatlarını zelil kılmak suretiyle onları alçaltır. Ebedi yoksunluklarıyla beraber kemallerine tutkuyla yönelme ateşiyle yakar onları. "*Hakimdir…*" öfke veya şehvet gibi güçleriyle ve cismani lezzetleri eğilimli oluşlarıyla kendi nefisleri için seçtikleri, dolayısıyla kendilerine uygun olan azapla onları cezalandırır. Bu yüzden, karanlık perdeleri başka karanlık perdelerle değiştirilir.

Hiç kuşkusuz "*İnananlar…*" sıfat tevhidine iman edenler, " *…yapanlar…*" tecellileri elverişli olduğu için kendileri için olumlu ve yapıcı olan Salih ameller işleyenler, " *…cennetlere sokacağız…*" onlarla nitelenme ve makamlarına sokacağız. " *zemininden ırmaklar akan…*" kalbin ilimlerinin tecellileri konumundaki ilim nehirleri. Ayette geçen " eşler" den maksat, kutsal ruhlardır, ki bedensel şekillerle zuhur eden tertemiz ilahi sıfatlardır. "*Onları koyu bir gölgeye koyarız…*" beşeri sıfatları silmek suretiyle onları esenliği daimi olan ilahi sıfatlar gölgesine koyarız.

"*Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi… emreder.*" Her hak sahibinin hakkını vermenizi ona vermenizi emretmektedir. Önce istidadın hakkını eksiksiz vermenizi, sonra bütün kuvvetlerin gerektirdiği kemalat olarak tüm haklarını eksiksiz vermenizi, sonra Allah'ın hakkını, sıfatları O'na eda etmek, ardından varlığı O'na eda etmek suretiyle vermenizi, böylece tevhidde fena bulmanızı emreder.

Fenadan sonra beka bulmuş olarak geri döndüğünüz ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman, eşyada Allah ile kaim olur ve adaleti ikame edersiniz. Allah'ın adaletiyle nitelenirsiniz. Artık zulmün sizden sadır olmasına imkân yoktur. Adaletin en küçük derecesi sıfatlarda silinmektir. Çünkü nefisle kaim olan biri, hiçbir zaman adaletli olmaya güç yetiremez.

"*Şüphesiz, Allah her şeyi işiticidir…*" İnsanlar arasında gerçekleştirdiğiniz muhakemelerde söylediğiniz sözleri işitir; hak ile söylenmiş doğru sözler mi, yoksa nefisle söylenmiş fasit sözler mi olduğunu bilir. "*Her şeyi görücüdür…*" amellerinizi görür; nefislerinizin sıfatlarından mı, yoksa Hakk'ın sıfatlarından mı kaynaklandığını bilir.

59- Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resule ve sizden olan ulü'lemre de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz. -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız-onu Allah'a ve Resule götürün; bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.

60- Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tağut'a inanmamaları kendilerine emrolunduğu halde, Tağut'un önünde muhakemeleşmek istiyorlar. Halbuki, şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor.

61- Onlara: Allah'ın indirdiğine ve Resule gelin, denildiği zaman, münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.

62- Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felaket gelince hemen, biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik, diye yemin ederek sana nasıl gelirler!

63- Onları Allah'ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.

"Ey iman edenler!..." sıfat tevhidine inananlar. "*Allah'a itaat edin…"* zat tevhidine inanarak ve cemde fena bularak. "*Resule itaat edin…"* cem aynında tafsil haklarına riayet ederek, zatta fena bulmaktan sonra sıfatların tertibini göz önünde bulundurarak. "*ve sizden olan ulü'lemre…"* Talut hikâyesinde değinildiği gibi velayeti ve riyaseti hakkeden kimselere itaat edin.

" *…Görmedin mi?..."* Hayret et! "*Sana indirilene inandıklarını ileri sürenler…"* sana indirilen tevhid ilmine inandıklarını iddia edenlere hayret et. "*Senden önce indirilenlere…"* yaratılış (dünya) ve yeniden diriliş (ahiret) ilmine inandıklarını iddia edenlere hayret et. "*Tağut'un önünde muhakemeleşmek istiyorlar."* Bu ise, iddialarıyla çelişen bir durumdur. Çünkü imanları sahih olsaydı, Allah'tan gayrısı için hüküm yetkisini tanımak şöyle dursun, varlık olarak bile ispat etmezlerdi. Çünkü onlar, gerçek imanın hükmü uyarınca gayrıyı inkâr etmekle yükümlüdürler. Kim kendi sıfatlarından ve fiillerinden sıyrılmazsa, zatını yüce Allah'ta silip yok etmezse, o gayrıdır. Gayrıya yönelen de şeytana itaat etmiş olur. Şeytan ise onları koyu bir sapıklıkla saptırmak ister. Bu da şirk koşmak suretiyle Hak'tan sapmadır. Çünkü dinden başka tarafa meyletmek, apaçık sapıklıktır.

64- Biz her Resulu- Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resul de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.

65- Hayır, Rabbine and olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.

"Biz her Resulu -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik." Resul ile Nebi arasındaki fark; risaletin hükümlerin tebliğ edilmesiyle ilintili olmasıdır. "*Ey Resul! …tebliğ et."* (Maide, 67) Nübüvvet ise, sıfat ve fiil ayrıntılarına taalluk eden marifet ve hakikâtlerden haber verilmesiyle ilintilidir. Çünkü Nübuvvet, cem aynına dalmaktan ve zatta fena bulmaktan ibaret olan velayetin zahiridir. Velayetin ilmi, zatın tevhidi, fiil ve sıfatların mahvi ilmidir. Dolayısıyla her Resul Nebidir ve her Nebi de velidir; ama her veli Nebi olmadığı gibi her Nebi de Resul değildir. Bununla beraber velayet mertebesi nübüvvetten, nübüvvet mertebesi de risaletten üstündür. Nitekim şair şöyle demiştir:

Nübüvvet makamı bir berzahtadır;

Veliden birazcık aşağıda, resulün ise üstünde.

Resul, ancak kendisine itaat edilsin diye gönderilir. Çünkü onun hükmü, tebliğ itibariyle Allah'ın hükmüdür; bu yüzden ona itaat edilmesi gerekir. Bununla beraber Resule ancak Allah'ın izniyle itaat edilir. Dolayısıyla, temelden kâfir ve gerçek bedbaht olan kimseler gibi istidatları yetersiz olduğu için perdelenen kimseler ile münafıklar gibi istidatları tortularla kapanan ve silinen kimselere, gerçek anlamda Resule itaat etmelerine izin verilmemiştir.

"*Eğer onları kendilerine zulmettikleri zaman…"* içinde bil kuvve var olan sabit kemalatından ibaret haklarını engellemek, maddi lezzetler ve fani arzular istemeye yönelmek suretiyle istidadı bulandırmak suretiyle nefislerine haksızlık ettikleri zaman "*sana gelseler…"* istidatlarının gereği olan iradeleriyle sana gelseler, "*Allah'tan bağışlanmayı dileseler…"* Allah'tan, sıfatlarının nuruyla, istidatlarında olanı perdeleyen söz konusu fiillerin kaynağı olan nefislerinin sıfatlarını örtmesini

isteseler, “*Resul de onlar için istiğfar etseydi…”* Allah’ın sıfatlarından ibaret olan sıfatlarının nuruyla onlara yardım etseydi. Resul onlara böyle bir yardım yapabilirdi, çünkü kendileriyle resul arasında aynı cinsten olma bağı vardır. Ayrıca irade ve sevgi onların Resule yakın olmalarını ve onunla kaynaşmalarını gerektirir. “*Allah’ı ziyadesiyle affedici… bulurlardı.”* Nuruyla istidatlarını temizleyici ve arındırıcı bulurlardı. Çünkü tevbenin kabul edilmesi, onların üzerine sıfat nurunun yöneltilmesi, nurdan bir iç heyetle, karakterle içlerinin aydınlatılması, fiillerin içerdiği hatalardan korunması anlamına gelir. Bunun nedeni de nurun karanlıktan uzak olmasıdır. “*Esirgeyici bulurlardı…”* kendilerine yaraşan kemal rahmetini, yani ilmi veya ayni ya da hakiki yakini bahşederdi.

“Hayır, Rabbine and olsun ki…iman etmiş olmazlar…” hakiki – tevhidi imana sahip olamazlar “*…seni hakem kılmadıkça…”* Çünkü senin hükmün Allah’ın hükmüdür. Sadece zat sıfatlarla, sıfatlar da fiillerle perdelenmiştir. Anlaşmazlığa düştükleri zaman, sıfatlarının ötesine geçemedikleri, Hakk’ın sıfatlarından perdelendikleri veya kendi fiillerinin aşıp Hakk’ın fiillerine varamadıkları zaman, gerçek anlamda iman etmiş olamazlar. Senin hükmüne başvurdukları zaman, fiillerinden sıyrılırlar. Senin verdiğin hükme karşı nefislerinde hiçbir sıkıntı duymadıkları zaman, iradelerinden sıyrılarak rıza makamına varırlar. İlimlerinden ve kudretlerinden sıyrıldıklarında, teslim makamına ulaşırlar. Artık kendi sıfatlarından kaynaklanan herhangi bir perdeleri kalmaz. Hakkın sıfatlarıyla sıfatlanırlar. Hak sıfatlar suretinde kendilerine açılır. O zaman senin, kendinle değil, O’nunla kaim olduğunu, O’nun adaletiyle hakikâten adil olduğunu anlarlar, dolayısıyla Allah’a iman etmeleri de tahakkuk etmiş olur.

66- Eğer onlara, kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın, diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de daha pekiştirici olurdu.

67- O zaman elbette kendilerine nezdimizden büyük mükâfat verirdik.

68- Ve onları dosdoğru bir yola iletirdik.

69- Kim Allah'a ve Resule itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu Nebiyler, sıddıklar, şahitler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır.

70- Bu lütuf Allah'dandır. Aliym (bilen olarak) Allah yeter.

71- Ey iman edenler! Tedbirinizi alın; bölük bölük savaşa çıkın, yahut topyekün savaşın.

72- İçinizden bazıları vardır ki pek ağırdan alırlar. Eğer size bir felaket erişirse: "Allah sana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım" der.

73- Eğer Allah'tan size bir lütuf erişirse-sanki sizinle onun arasında bir dostluk yokmuş gibi- "keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım" der.

74- O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

75- Size ne oldu da Allah yolunda ve "Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!" diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!

76- İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise tağut yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarına karşı savaşın; şüphe yok ki şeytanın kurduğu düzen zayıftır.

77- Kendilerine, ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekatı verin, denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca, içlerinden bir grup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da "Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen olmaz mıydı?" dediler. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez."

78- Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tan" derler; başlarına bir kötülük gelince de "bu senden" derler. "Hepsi Allah'tandır" de. Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!

79- Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara Resul gönderdik; şahit olarak da Allah yeter.

80- Kim Resul'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!

81- "Baş üstüne" derler, ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan; sana vekil olarak Allah yeter.

82- Hâlâ Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.

83- Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar; halbuki onu, Resule veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin iç yüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesna, şeytana uyup giderdiniz

84- Artık, Allah yolunda savaş. Sen, kendinden başkası sebebiyle sorumlu tutulmazsın. Müminleri de teşvik et. Umulur ki Allah kâfirlerin gücünü kırar. Allah'ın gücü daha çetin ve cezası daha şiddetlidir.

85- Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasibi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeyin karşılığını vericidir.

86- Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın; yahut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını arayandır.

87- Allah- ki 'O' ndan başka hiçbir ilah yoktur- elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!

88- Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki, Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir. Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimse için asla yol bulamazsın!

89- Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiçbirini dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve hiçbirini dost edinmeyin.

90- Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak istemediklerinden yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna. Allah dileseydi onları başınıza bela ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir.

91- Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız. Bunlar her ne zaman fitneye götürülseler ona baş aşağı dalarlar. Eğer sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün. İşte onlar üzerine sizin için apaçık yetki verdik.

92- Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olmaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Meğer ki ölünün ailesi bu diyeti bağışlamış ola. Eğer öldürülen mümin olduğu halde, size düşman olan bir toplumdan ise mümin bir köle azat etmek lazımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lazımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

93- Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lanetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.

94- Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mümin değilsin" demeyin. Çünkü Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti; o halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

95- Müminlerden-özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah, malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine güzellik vaat etmiştir; ama mücahidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.

96- Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

“Eğer onlara…emretmiş olsaydık.” Farz kılsaydık “*kendinizi öldürün.”* Nefsin hayatı demek olan heva ve hevesinizi ezin, sıfatlarını yok edin, “*yahut yurtlarınızdan çıkın.”* Tevhidi perdeleme işlevini gören sabır, tevekkül ve rıza gibi makamlarınızdan ayrılın. Nitekim Hüseyin b. Mansur (k.r), İbrahim b. Edhem’e (r.a) halini sormuş o da: “Çöllerde dolaşıyor, susuz, ağaçsız, bahçesiz ve yağmursuz karalarda dönüp duruyorum; bu halim tevekküle uygun mu değil mi?” deyince, ona şöyle demiş: “Ömrünü karnının ümranında tükettiğine göre nerede kaldı tevhidde fena bulmak?”

“*İçlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı.”* Onlar, Allah ile buluşmayı seven ve ona hazırlanan kimselerdir. Sayıca az olmalarına rağmen değerce çokturlar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*Bunlar da ne kadar az.”* (Sad, 24) “*Onlar için daha hayırlı olurdu…”* Hakk’ın sıfatlarıyla sıfatlanmaları ya da cem aynına ulaşmaları neticesinde nefis sıfatlarından oluşan perdelerin kalkması ile gerçekleşen kemalleri açısından daha iyi olurdu. “*Daha pekiştirici olurdu.”* Fenadan sonra beka esnasında dinde istikamet üzere oluşları gerçekleşirdi. “*O zaman elbette kendilerine nezdimizden büyük mükâfat verirdik.”* Nefsin öldürülmesi esnasında sıfat tecellilerinden oluşan büyük bir ödül bahşederdik. “*Ve onları dosdoğru bir yola iletirdik.”* Yurtlardan çıkış yani nefsin menzillerinden ve makamlarından çıkış esnasında onları vahdet ve tevhidde istikamet yoluna iletirdik.

“*Kim Allah’a itaat ederse…”* tevhid ve cem yolunda süluk ederse “ *ve Resule itaat ederse”* ayrıntıları, tafsilati göz önünde bulundurursa “ *İşte onlar, Allah’ın kendilerine lütuflarda bulunduğu…kişilerle beraberdir.”* hidayet bahşetmek suretiyle ikramda bulunduğu kimselerle beraberdir. “*Nebiyler, sıddıklar…”* fiilleri ve sıfatları Allah’a nispet etmekle, kendi sıfatlarından sıyrılıp O’nun sıfatlarıyla sıfatlanmakla

sadıklıklarını, doğruluklarını ortaya koyan kimseler. Eğer kendi nefislerinin sıfatlarıyla zuhur etselerdi yalan söylemiş olurlardı. "*Şehidler…*" huzur ehli olanlar. "V*e Salih kişiler…*" dinde istikamet sahibi kişilerle beraber olurlardı. "*Bu lütuf…*" kemali tahsil etmelerini sağlayan, nebiler ve onlarla beraber olan diğer kimseler arasına girmelerini, onların arkadaşları sayılmalarını temin eden ilahi bir lütuftur bu. "*Bilen olarak…*" Allah onların istidatlarında gizli bulunan kemali bilir ve onun onların üzerinde zuhur etmesini sağlar.

"*Tedbirinizi alın…*" şeytanın telkinleri, vesveseleri, yoldan çıkarmak suretiyle sizi helake sürüklemesi, nefislerinizin sıfatlarının zuhur edip size hakim olmaları gibi sakındığınız şeylere karşı önlemlerinizi alın. Çünkü bunlar, sizin en amansız düşmanlarınızdır. "*Bölük bölük savaşa çıkın…*" Allah'ın yolunda, her grup kâmil ve alim bir şeyhin tarikatında olmak üzere süluk edin. "*Yahut topyekun savaşın.*" Nebiye tabi olmak üzere tevhid ve İslam yolunda süluk edin. "*Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tan" derler.*" Bu ayet ortaya koyuyor ki, bu kimseler kaderiyecidirler; iyilikleri Allah'a , kötülükleri de insanlara nispet ediyorlar; varlıkta iki bağımsız müessir ispat etmekle Mecusilere benziyorlar. Bu arada kötülüğü kendi nefislerine değil de Resule izafe etmelerine gelince, bu, kendilerince kötülük olarak nitelediklerі duruma, onun etkisi ve teşvikiyle girmelerinden kaynaklanmaktadır. Yüce Allah, resule onları fiil tevhidini kabul etmeye, başkalarının etkinliğini olumsuzlamaya, Allah'ın hayrın da şerrin de faili olduğunu ikrar etmeye davet etmesini vermiyor. "*Hepsi Allah'tandır, de. Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!*" Çünkü onlar nefislerin sıfatlarıyla perdelenmişler, işitip anlamanın kapıları konumundaki kalp kulakları tıkanmıştır. Ardından lütuf ve adaletin Allah'a ait olduğu açıklanıyor.

O halde, bütün hayırlar ve kemalat Allah'ın lütfundan, kötülükler de O'nun adaletinden kaynaklanmaktadır. Yani bunları bizim için bir yükümlülük olarak takdir eder, bizim aracılığımızla yapar, çünkü bizde buna yatkın bir istidat ve hakkediş vardır ve bu yetenek de bunu gerektirir. Bu hakkediş, nefsin sıfatlarıyla zuhur etmesi, günahları irtikap etmesi, cezayı gerektiren suçları işlemesi ile gerçekleşir, başkasının fiiliyle değil. Yani onların kötülüğü resule nispet etmeleri doğru değildir. Çünkü hakkediş, istidadın bir neticesidir. Bir başkasının istidadının

gerektirdiği bir sonuç başka birine ilişmez. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.*" (Fatır, 18) Böylece yüce Allah, hayır ve şerrin faili sebebinin lütuf ve adaleti uyarınca yalnızca Allah olduğunu açıklayarak onları yalanlıyor ve kaderiyeciliklerinin yanlış olduğunu belirtiyor. Hayra ve şerre yatkınlık failliğine gelince, bu da gerçekte Allah'tan olmakla beraber, asli istidadın bir yansıması olan hayra yatkınlık en kutsi feyizden gelir ve fiillerimizin ve tercihimizin bu noktada bir etkinliği söz konusu olmaz. Şerre yatkınlık ise, sonradan olma istidattan kaynaklanır. O da nefsin kalbi perdeleyen, cevherini bulandıran sıfat ve fiilleriyle zuhur etmesinin ürünüdür. Neticede kalp, afetlerle, musibetlerle, sınama amaçlı belalarla ve felaketlerle parlatılmaya, arındırılmaya muhtaç olmuştur. Bunların resul ya da bir başkasıyla ilgisi yoktur.

97- Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: "Ne işte idiniz!" dediler. Bunlar: "Biz yeryüzünde çaresizdik." diye cevap verdiler. Melekler de: "Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir.

98- Erkekler, kadınlar ve çocuklardan aciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiçbir yol bulamayanlar müstesnadır.

99- İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır.

" …Melekler canlarını alırken…" … et-Tavaffa, ruhun kabzedilmek suretiyle bedenden çıkarılması demektir. Bu da üç şekilde olur: Meleklerin ruhu almaları. Ölüm meleğinin ruhu alması. Allah'ın ruhu alması. Melekler nefis sahiplerinin ruhlarını alırlar. Nefis sahipleri de hayır ehli, övgüye değer sıfatlara ve güzel ahlaka sahip Salih muttakilerden ibaret mutlulardır ve tertemiz melekler onların canlarını alırken onlara şöyle derler: "*Size selam olsun. Yapmış olduğunuz iyi işlere karşılık cennete girin.*" (Nahl, 32) Bunların sonu fiil cennetine varmaktır.

Kötülük ehli, adi sıfatlara ve kötü ahlaka sahip bedbahtlara gelince, onların ruhlarını ancak melekuti kuvvetler alırlar. Bunlar âlem için, onların kuvvetleri mesabesindedirler. Ki bu makamda bulunurlarken nefsin sıfatlarıyla, hayali, vehmi, vahşi ve hayvani kuvvetlerin lezzetleriyle perdelenmiş kâfirlerden oluşurlar ve onlar nefislerine zulmederlerken melekler onların canlarını alırlar. Onların varacakları son, cehennemdir.

Ölüm meleği tarafından ruhları alınanlar ise, nefis perdesinden sıyrılıp kalp makamında görünen ve fıtrata dönüp onun nuruyla aydınlanan kalp erbabıdır. Ki bunların ruhlarını külli nefsi natıka dediğimiz âlemin kalbi, onlarla bütünleşmek suretiyle kabzeder. Bu, ölüm meleğinin onların ruhlarını bizzat alması durumunda geçerlidir. Ancak, ölüm meleği yardımcıları ve onların kuvvetleri aracılığıyla ruhlarını kabzederse, bu durumda onlar birinci gruptan olurlar. Kimi zaman bizzat kabzettiği, sonra işledikleri bazı rezilliklerden hesaba çekilip cezalandırılmaları, dolayısıyla arınıp kurtulmaları için azap melekutuna terk eder. Bu, ilmi kemal ve ilmi noksanlık için geçerlidir. Nitekim, bu şekilde arınanlar cehalet ve şirkten kurtulur, ilim ve tevhidle tecelli eder. Ama kötü ameller ve yerilmiş ahlaklar nedeniyle kalplerinin üzerinde karanlık heyetler, aşağı melekeler birikir. Tevhidi bilmenin yanı sıra ahireti bilmeme hususu bir tortu olarak kalbinin üzerine çöreklenir. Ahiretteki cezayı inkâr eden muvahhid gibi. Bu kimse bu inkârından dolayı günahlara daldıkça dalar. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacaktır.*" (Secde, 11)

Yüce Allah'ın dolaysız olarak ruhları kabzetmesi durumu ise, kalbe ait makamlardan şuhud mahalline yükselen, rableri ile aralarında herhangi bir perde kalmayan muvahhidler için geçerlidir. Onların ruhlarını Allah bizzat kabzeder ve onları kendisine haşreder: " *Takva sahiplerini heyet halinde çok merhametli olan Allah'ın huzurunda topladığımız gün.*" (Meryem, 85) "*Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, canını alır.*" (Zümer, 42)

"*Kendilerine yazık eden kimseler…*" nefislerinin, haklarını engelleyerek, istidatlarının gerektirdiği ve içlerine potansiyel olarak konulan kemalatı kullanmasına mani olarak ona zulmeden kimseler… "*Ne işte idiniz!*" çünkü güç yetirebildiğiniz amelleri işlemede kusur ettiniz, Allah için amel etmekte tefrit ettiniz. Sizin için hazırlanan ve

teşvik edildiğiniz kemale erme noktasında eksik kaldınız. “*Bunlar: Biz yeryüzünde çaresizdik, diye cevap verdiler…”* cibilliyetimizin şekillendiği istidat arzında çaresiz mustazaflardık. Çünkü durmadan kötülüğü emreden nefis, istidat arzımızı istila etti, heva sultanı vehim şeytanıyla birlikte bize galip geldiler, bizi kayda vurup esir aldılar. Bizi dinlerine uymaya zorladılar, bizi inkârlarına katılmak zorunda bıraktılar.

“*Allah'ın arzı geniş değil miydi?...dediler.”* İstidadınız geniş değil miydi? Fıtratınızın kaynağından küçük adımlar atarak onda hicret edemez miydiniz? Bu şekilde adımlar atmaya başlasaydınız, önünüzdeki bazı perdeler kalkar, kuvvetlerin esaretinden kurtulur, heva kayıtlarından azat olurdunuz. Ruhani kuvvetlerden oluşan yardımcılarınızla güçlenirdiniz. Kalp nurlarından yardım görürdünüz. Böylece halkı zalim olan beldeden, yani nefis şehrinden çıkar tertemiz kalp şehrine giderdiniz. O zaman çok bağışlayıcı olan rabbinizin rahmeti size yetişirdi.

“*İşte onların barınağı cehennemdir…”* Onların barınakları nefis cehennemidir ki, bir yoksunlukla beraber çok şiddetli bir iştiyak duyar. “ *Orası ne kötü bir gidiş yeridir. Erkekler… aciz olan…müstesna.”* İstidatları itibariyle güçlü olanlar. Ki bunların istidat kuvvetleriyle birlikte gazap ve şehvet kuvvetleri güçlenmiştir. Ancak Hak yolda süluk etmek hususunda bunları ezmeye güç yetirememişlerdir. Vehmi ve hayali kuvvetlerini giderememişlerdir. Bu yüzden, bozuk inançlarla istidatlarını iptal etmişlerdir. İstidatları ilim nuruyla aydınlandığı halde bedensel kuvvetlerinin tutsağı oldukları için kayıtları koparıp süluk etmeye güç yetirememişlerdir. “*Kadınlar…”* ilmi kemale ulaşma ve hakikât yolunda süluk etme hususunda istidatları yetersiz, güçleri ve düşleri yetersiz kimseler. Ki onlar hakkında “cennetliklerin çoğu eblehlerdir.” denilmiştir. “*Ve çocuklar…”* nefis sıfatlarından kaynaklanan bir gayret kendilerine bulaştığı için kemal derecesine ulaşma hususunda yetersiz kalan nakıs kimseler.

“*Hiçbir çareye gücü yetmeyenler…”* Çünkü nefsin sıfatlarını kırmaya ve riyazetle hevanın gücünü ezmeye güçleri yetmemektedir, aciz kalmaktadırlar. “*Hiçbir yol bulamayanlar…”* Çünkü sülukun keyfiyeti hakkında bilgi sahibi değildirler. Şeri hidayet nurundan da yoksun kalmışlardır. “*İşte bunları, umulur ki Allah affeder…”* akideleri

sağlam ve bu karanlık heyetler de içlerinde kökleşmediği için bunları silmek suretiyle Allah'ın onları affetmesi umulur. "*Allah çok affedicidir.*" fıtrat değişmediği sürece günahları affeder. "*Bağışlayıcıdır.*" sıfatlarının nuruyla onların sıfatlarını örter.

100- Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok güzel yer ve bolluk bulur. Kim Allah ve Resulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

"…Hicret eden kimse…" Hak yolunda büyük bir kararlılıkla nefsin alışılmış karargâhından hicret eden kimse. "…*Bulur…*" istidat arzında hicret edilecek yerler, meskenler ve birçok menzil bulur. Bunun yanında nefsinin vehmi, hayali, hayvani ve vahşi kuvvetlerinin burnu sürter, zelil olur. "*Bolluk…*" nefsin sıfatlarının darlığından ve hevanın esaretinden kurtulduğu anda göğsünde genişlik bulur.

"*Kim… çıkarsa…*" cibilliyetinin esasını oluşturan istidadının karargâhından veya nefsinin menzillerinden birinden ya da kalbinin makamlarından birinden ayrılıp " *Allah uğrunda hicret ederse…*" zat tevhidine yönelirse " *ve Resulünün uğrunda…*" sıfat tevhidinde istikamet bulma talebine yönelirse, "*sonra kendisine ölüm yetişirse…*" vuslattan önce yolculuğu kesilirse, "*artık onun mükâfatı Allah'a düşer…*" yöneldiği şeye göre ona mükâfat verir. Çünkü süluka yönelen kimseye ulaştığı menzilin ecri verilir. Yani ulaşabilseydi kendisi için hasıl olacak kemal mertebesi bahşedilir. Diğer bir ifadeyle, göz diktiği ve amaçladığı makamın ecrine nail olur. Çünkü bu kemal, mülk ve adım atma açısından gerçekleşmiş olmasa da niyet ve bakış olarak ona özlem duymuştur. Umulur ki, perde kalktıktan sonra ilahi tevfik ulaşmayı gerçekleştirmek suretiyle onu teyid eder. "*Allah çok bağışlayıcıdır.*" Onu amacından alıkoyan engellerin konumundan dolayı bağışlar. *"Ve esirgeyicidir.."* yöneldiği ve gözlerini diktiği kemali ona bahşetmek suretiyle merhamet eder.

101- Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanlarınızdır.

102- Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını alsınlar, böylece secde ettiklerinde arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan diğer grup gelip seninle beraber namazlarını

kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olasınız da üstünüze birden baskın yapsınlar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

103- Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken Allah'ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.

104- O topluluğu takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da, sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz, Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah ilim ve hikmet sahibidir.

Yakine ulaşmak için ilim yoluyla istidat arzında yolculuğa çıktığınız zaman "*…kısaltmanızda size bir günah yoktur…"* bedensel amellerde, şükür ve huzur gibi kulluk haklarını eda etmede kısmaya gitmenizde bir sakınca yoktur. Çünkü Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Kim yakinden nasip almışsa, onun namazındaki, orucundaki eksikliklere itibar edilmez." "*…Kötülük etmelerinden endişe ederseniz…"* sizi saptırmalarından, yoldan çıkarmalarından korkarsanız, " *kâfirlerin…"* , vehim ve hayal kuvvetlerinden, sapan ve saptıran insan kökenli şeytanlardan oluşan perdelenmişlerin şerrinden endişe ederseniz… Çünkü Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Tek bir fakih, şeytana bin abidden daha zorlu gelir."

105- Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma!

106- Ve Allah'tan mağfiret iste, çünkü Allah, çok yarlıgayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir.

107- Kendilerine hıyanet edenleri savunma; çünkü Allah hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez.

108- İnsanlardan gizler de Allah'tan gizlemezler. Halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır.

"…Sana Kitabı…indirdik…" sıfat tafsilatı ve tecellileri ilmini "*hak ile…"* adalet ve doğruluk içerikli olarak indirdik. Veya seninle değil, Hak ile kaim olarak, halk arasında hükmedesin diye indirdik. "*Allah'ın sana gösterdiği şekilde…"* adaletinden sana gösterdiği gibi.. "*Hainler… olma…"* Allah'ın ezelde kendilerine bıraktığı emanetin hakkını eda etmeyen, O'nu eksiksiz şekilde bilmeyi mümkün kılan yeteneklerini kullanmayan, böylece hem kendilerine hem de başkalarına hainlik eden, başkalarının haklarını gasp edip amacının dışında sarf eden hainlerden "*taraf olma."* Allah, eziyet görsünler diye halkı onlara musallat kıldığı zaman azaplarını savmaya kalkma. Onların lehine başkalarına karşı delil getirme veya "Allah niçin onları yüz üstü bıraktı, niçin onları kahretti?" diyerek Allah'a itiraz etme. Çünkü onlar zalimdirler. Onların lehine hiçbir delil yoktur. Bilakis, bütün deliller onların aleyhinedir. "*Ve Allah'tan mağfiret iste…"* itiraz etmeyi, onların lehine delil sunmayı bırakarak kendin için bağışlanma iste. Ki kalbinin ve sıfatlarının varlığıyla sende zuhur eden çeşitlenmeni bağışlayalım.

"*…Savunma…"* Bu ayetin tevili şu ayetten anlaşılıyor: "*İnsanlardan gizlerler…"* rezilliklerini, nefislerinin sıfatlarını ve türlü ayıplarını insanlardan gizlerler.. "*Allah'tan gizlemezler…"* bunları yok etmeye, içlerinden söküp atmaya kalkmazlar. Oysa Allah onları görmektedir, iç dünyalarında neler olup bittiğini bilmektedir. "*Geceleyin…kurarken…"* nefis ve tabiat karanlığı âleminde " *O'nun razı olmadığı sözü…"* vehimleri, bozguncu hayalleri, ki bunları, dünya nimetinin kırıntılarını ve lezzetlerini elde etmeye yönelik arzularını tatmin etmek amacıyla kuruyorlardı. "*Allah yaptıklarını kuşatıcıdır…"* sıfatlarını ve amellerini esas alarak onları cezalandırır.

109- Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak?

110- Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok yarlıgayıcı ve esirgeyici bulacaktır.

111- Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir.

112- Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki, büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

"Haydi siz…" ifadesiyle başlayan ayetin anlamı önceki ayetlerin akışından çıkıyor. *"Kim bir kötülük yaparsa…"* nefsinin sıfatlarından birinin zuhur etmesi suretiyle bir kötülük ederse, "*yahut nefsine zulmederse…"* istidadının gereği olan kemalatını eksik bırakır, onda kusur ederse, istidadının gereğiyle çelişen bir fiil işlerse, sonra Allah'tan bu sıfatın, kemalini örten bu heyetin örtülmesini isteyerek O'na yönelirse, günahtan uzaklaşırsa "*Allah'ı çok yarlıgayıcı…bulur."* bu kötülüğü, bu karanlık heyeti sıfatının nuruyla örtücü ve "*esirgeyici…"* istidadının gerektirdiğini bahşedici bulur. "*Kim bir günah kazanırsa…"* nefsinin zuhur etmesi şeklinde veya istidadını silmek, kemaliyle çelişen bir heyet edinmesi suretiyle kazanırsa, "*sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa…"* bahaneler ileri sürerek gerekçe üretmekte mahir kimselerin yaptığı gibi, "beni bu günahı kazanmaya falan adam zorladı, falan adam benim hakkı aramamı engelledi, dolayısıyla kazandığım bu suç falana aittir" diyerek suçu bir başkasının üzerine atarsa "*muhakkak ki, büyük bir iftira… yüklenmiş olur."* Kendi fiilini başkasına nispet etmek suretiyle başkasına iftira atmış olur. Eğer nefsinde, kemaliyle çelişen duruma karşı bir eğilim bulunmasaydı, uyum gösterdiği ve itaat ettiği kimseyle uyuşma isteği olmasaydı, onun bu önerisini kabul etmezdi. Dolayısıyla, ne olmuşsa nefsinden kaynaklanmıştır. Nitekim, şeytan bu gibi kimselere şöyle diyecektir: "*Şüphesiz, Allah size gerçek olanı vaat etti, ben de size vaat ettim ama, size yalancı çıktım. Zaten, benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde, beni yermeyin, kendinizi yerin."* (İbrahim, 22) Şu halde, nefislerinin kendi kazancı olan bir karanlık içlerinde bulunmasaydı ve de nefislerinin sıfatları üzerlerinde zuhur etmeseydi, içlerinde şeytanın vesvesesine yer olmayacak, çağrısını kabul etme yatkınlığı bulunmayacaktı. "*Apaçık bir günah yüklenmiş olur…"* zahir ve katlanmış bir günah yüklenirler. Bu günahın katlanması da günah heyetinin, günahı itiraf etmekten kaçınmanın ve de kusuru başkasına yüklemenin birleşiminden ibarettir. Eğer bunun tersini yapsalardı kuşkusuz nefisleri zayıflayacak, kalbi istila etmeye ve onu kemalden perdelemeye güç yetiremeyecekti.

113- Allah'ın sana lûtfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar, yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah, sana kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lûtfu sana gerçekten büyük olmuştur.

114- Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak, bir sadaka yahut bir iyilik yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen müstesna. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

115- Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Resule karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir.

116- Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.

"Allah'ın sana lûtfu… olmasaydı…" Allah'ın seni yolunu izlemeye muvaffak kılması, bu hususta sana yardım etmesi, yani kemalini fiile çıkarması, içinde gizli olan ilmi ortaya koyması "*ve esirgemesi…"* ezelde içine koyduğu bu mutlak kemali-ki ondan daha büyük bir rahmet yoktur- bahşetmesi olmasaydı…

"*Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar…"* Çünkü sapma onların istidatlarının aslından kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni de onların ezelde bedbahtlık cibilliyetine sahip olarak yaratılmış olmalarıdır. Onların iç karakterleriyle yoğrulmuş bulunan bu sapma nasıl başkalarıyla ilintili olabilir ki? "*Allah sana kitabı… indirmiştir…"* bahşedilmiş varlığa sahip kıldıktan sonra eksiksiz tafsili ilmi "*ve hikmeti…"* , tafsilatın hükümlerine, sıfat tecellilerine dair ilmi, onlarla amel etme keyfiyeti ile birlikte indirmiştir. "*Ve sana bilmediğini öğretmiştir…"* Çünkü bu, Allah'ın ilmidir, O'ndan başkası bunu bilemez. O'nun içinde fena bulman suretiyle zatını sana açınca, sonra seni Hakkani varlıkla baki kılınca, kalbin var oldu. Seni bu kalbin perdesiyle perdeledi. Artık senin ilmin Allah'ın ilmidir. Çünkü sıfat zata tabidir. "*Allah'ın lûtfu…"* Seni ulaşman gereken yere ulaştıran ameli işlemeye muvaffak kılmak şeklinde somutlaşan kemalinin açığa çıkması suretinde bu lûtuf " *büyük…"* olmuştur. "*Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur…"* Çünkü onların fısıldaşmaları fuzulidir. Salik'in de fuzuli

ve gereksiz şeyleri terk etmesi gerekir. Nitekim, Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Kişinin kendisini ilgilendirmeyen, kendisine yararı olmayan şeyleri terk etmesi Müslümanlığının güzelliğinin göstergelerinden biridir.”

“Ancak… isteyen müstesna…” Yani “ *sadaka…”* vermeyi isteyen, iffet kapsamına giren cömertlik erdemine sahip olunmasını “*yahut bir iyilik…”* , ilim ve hikmet gibi hikmet erdeminin kapsamına giren sözlü iyilik veya zora düşmüşe destek olmak, zulme uğrayana yardım etmek gibi cesaret kapsamına giren fiili iyilik yapmak isteyen “*yahut da insanların arasını düzeltmeyi…”* adalet kapsamına giren ıslah edicilik görevini yapmak isteyen kimsenin fısıldaşması müstesnadır. “*Kim bunu yaparsa…”* yani sözü edilen bu kemalatı üzerinde toplarsa… “*Allah’ın rızasını elde etmek için…”* övülmek veya gösteriş yapmak, ün salmak için değil. Aksi takdirde bu duygu ve düşünceler neticesinde erdem, fazilet rezalete dönüşür. “*Biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz…”* sıfat cennetlerinden büyük bir ödül bahşedeceğiz.

117- Onlar O’nu bırakıp yalnızca birtakım dişilerden istiyorlar, ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar.

118- Allah onu lanetlemiş; o da: “Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim” demiştir.

119- “Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğimde hayvanların kulaklarını yaracaklar, şüphesiz, onlara emredeceğim de Allah’ın yarattığını değiştirecekler” dedi. Kim Allah’ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.

120- Şeytan onlara söz verir ve onları ümitlendirir; halbuki, şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.

121- İşte onların yeri cehennemdir; ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır.

122- İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedi kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, hak bir söz olarak vaat etti. Söz verme ve onu tutmak bakımından kim Allah’tan daha doğru olabilir?

123- Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitabın kuruntuları: Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da yardımcı da bulamaz.

124- Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mümin olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.

125- İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren ve İbrahim'in Allah'ı bir tanıyan dinine tabi olan kimseden dince daha güzel kim vardır? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.

126- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır.

127- Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitapta, kendileri için yazılmışı vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere karşı adil davranmanız hakkında size okunan ayetler… Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.

128- Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh hayırlıdır. Zaten, nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

129- Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında adil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, günahtan sakınırsanız Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

130- Eğer eşler birbirinden ayrılırsa Allah, bol nimetinden her birini zenginleştirir; Allah'ın lûtfu geniş, hikmeti büyüktür.

131- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine Kitap verilenlere ve size "Allah'tan korkun" diye emrettik. Eğer inkâr ederseniz biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hudutsuz zengindir, ziyadesiyle övgüye layıktır.

132- Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

133- Ey insanlar! Allah dilerse sizi yokluğa gönderip başkalarını getirir; Allah buna kadirdir.

“Onlar O’nu bırakıp yalnızca birtakım dişilerden istiyorlar…” Yani nefislerden istiyorlar. Çünkü Allah’a ortak koşan her kişi, hevasına itaat etmek suretiyle nefsine, saptırmasını kabul etmek ve itaat etmek suretiyle de şeytana tapmaktadır. Ya da Allah’tan başkasına kulluk eden kimselerin kulluk ettikleri varlıklar mümkün nitelikli oldukları için başkasından etkilenme özelliğine sahiptirler, onlardan etkilenirler, onlara muhtaçtırlar. Bu da dişilerin özelliğidir. “*…Belli bir pay…”* yani saptıracağım bu kimseler, dini tevhidle halis hale getiren muhlislerden başkaları olacaklardır. “*Kesinlikle onlara emredeceğim…”* fasit ibadetleri, aşağılık arzuları, akla ve şeriata aykırı iğrenç fiilleri yapmayı onlara emredeceğim.

“*İman edenler…”* bunlar, müşriklerin karşıtları olarak zikredildikleri için tevhide hakiki anlamda iman eden kimselerdir. “*İyi işler yaparlar…”* cem makamına ulaşmaları için uygun olan amelleri yerine getirenler veya bütün insanlar için fenadan sonra beka hasıl olunca Allah’ta Allah ile istikamet üzere olmaya elverişli ameller yapanlar… “*…koyacağız…”* önceden zikredilen üç cennete koyacağız.

Vaat edilen bu sonucun gerçekleşmesi “*ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitabın kuruntuları…”*yla olur. Siz nefislerinizle, nefislerinizin sıfatları ve fiilleriyle beraber kaldığınız sürece, istemeniz bir temenniden öteye geçmez. Temenni ise, normalde gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şeyi istemek anlamına gelir. “*Dince daha güzel kim vardır?...”* izlediği yol bakımından, “*kendini… veren…kimseden…”* varlığını “*Allah’a…”* veren, zatını salt fena ile benlik ve ikilik şaibesinden arındıran kimseden daha iyi kim vardır. “*İşlerinde doğru olarak…”* tafsil aynında cemi müşahede eden, sıfat tecellilerini ve hükümlerini gözeten, amellerde istikamet ederek ihsan yolunu izleyen “*İbrahim’in… dinine tabi olan…”* tevhid esasına dayalı olarak ve “*Allah’ı bir tanıyan…”* zatında, sıfatlarında ve fiillerinde her türlü şirkten ve her türlü batıl dinden, yani başkası için fiil, sıfat veya zat ispat etmeye götüren her yoldan uzaklaşan kimseden dince daha güzel kim vardır? Bu kimsenin

dini Hak dindir. Yani bu durumda onun seyri Allah'a yöneliktir. Bu, sıfat yollarını izleyerek Allah'ta seyir değildir. Ya da kalbin konaklarında nefsin sıfatlarını kat etmek suretiyle Allah'a seyretmek de değildir. İşte bu kimsenin dininden daha güzel din olmaz. "*Allah İbrahim'i dost edinmiştir.*" Onu dost edinmiştir, yani zatının ve sıfatlarının aralıklarına müdahale etmiştir, öyle ki ondan geriye bir kalıntı bırakmamıştır. Ya da boşluklarını, aralıklarını doldurmuş, tekamülü ve kendisine muhtaçlığı sırasında ondan fena bulan şeylere bedel olmuştur. Bu nedenle Halil (dost), safi (halis adam)dan daha yukarı bir mertebe ise de Habib (sevgili)den daha aşağıdır. Çünkü Halil (dost) sevendir; onda başkalık kalıntısının olması muhtemeldir. Habib (sevgili) ise mahbubdur (sevilendir); onda böyle bir kalıntının bulunması tasavvur edilemez. Bu nedenle habib (sevgili) değil, Halil (dost) aşk ateşine atılmıştır. "*Kim dünya mükâfatını isterse…*" nefsin hevasının yanında durmak suretiyle dünya nimetlerini talep eden kimse, ne diye en değersiz şeyleri ister? Niçin en aşağı mertebede durur?

134- Kim dünya mükâfatını isterse dünyasının da ahiretinin de mükâfatı Allah katındadır. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

135- Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. Zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, eğer, büker, yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız, Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

136- Ey iman edenler! Allah'a, Resulune, Resulune indirdiği Kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, Kitaplarını, Resullerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır.

137- İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir.

138- Münafıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele!

139- Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.

140- O, kitapta size şöyle indirmiştir ki: Allah'ın ayetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya kadar kâfirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir.

141- Sizi gözetleyip duranlar, eğer size Allah'tan bir zafer nasip olursa, " Sizinle beraber değil miydik?" derler. Kâfirlerin bir nasipleri olursa, "sizi yenip öldürebileceğimiz halde öldürmeyip müminlerden korumadık ki?" derler. Artık, Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir ve kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.

142- Şüphesiz, münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarına başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler.

143- Bunların arasında bocalayıp durmaktalar; ne onlara bağlanıyorlar ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir çıkar yol bulamazsın.

"…Mükâfatı Allah katındadır…" iki cihanın da… Eğer kendinde fena etmek suretiyle bunu irade ederse. Çünkü O, her şeyi ihata eden varlıktır; hiçbir şey O'nun dışında değildir. "*Allah her şeyi işitendir…"* nefislerinizin sözlerini işitir. "*Her şeyi görendir…"* niyetlerinizi, amellerinizle ne istediğinizi görür.

"*Ey İman edenler!..."* iki cihan mükâfatını isteyerek ilmi tevhide iman edenler! "*Olun…"* erdemlerin en şereflisi olan adalet makamında sebat edin "*ayakta tutan…"* adaletin gereklerini, haklarını ayakta tutan olun ki, içinizde köklü meleke haline gelsin; artık sizden zulmün sadır olmasına, herhangi bir şeyde haksızlığa meyletmenize, dünyevi bir menfaat elde etmek veya bir zararı savmak hususunda hevaya uymak suretiyle nefsin sıfatının üzerinizde zuhur etmesine imkân kalmasın.

"*Ey iman edenler!...*" taklidi imanla inananlar! Hakiki imanla veya ilmi imanla ya da ayni imanla iman edin… "*İman edip sonra inkâr edenler…*" …içlerindeki nifakın şiddetinden, bazen fıtrat nurunun, bazen de nefis karanlığının ve hevasının galip gelmesinden, yani nurani ve zulmani hallerin eşit düzeyde üzerlerinde etkili olmasından dolayı yüce rububiyet cihetiyle süfli cihet arasında tereddütle gidip gelen, şaşkınlık içinde kalanlar. Derken, içlerindeki karanlık heyetler sağlamlaşır, perdeler çoğalmaya başlar, fasit inançlar, yıkıcı melekeler nefsin sıfatlarının istilası ve mutlak üstünlük kurması sonucu kökleşirler ve kalplerinin üzerini tümüyle tortularıyla kapatırlar. "*Allah ne onları bağışlayacak…*" perdeleyici tortular yüzünden, kalbin özünün bozulması ve istidadın ortadan kalkması nedeniyle onları bağışlamayacaktır. " *Ne de onları doğru yola iletecektir…*" Allah onları hakka, kemale ve asıl fıtrata iletmeyecektir. Çünkü onlar hidayeti kabul edecek durumda değildirler. Bu arada, asıl istidatlarının konumundan ötürü onlara yöneltilecek azap "elem verici" olarak nitelendirilmiştir.

"*… Kâfirleri dost edinenler…*" aralarında perdelenmişlik bakımından münasebet olduğu için münafıklar "*müminleri bırakıp…*" kâfirleri dost edinirler. Çünkü münafıklarla müminler arasında bir uyum, türdeşlik yoktur. "*İzzet mi arıyorlar?*" yoksa dünyada kâfirlerin sayesinde üstün, onların malları ve makamları sayesinde de güçlenmek mi istiyorlar? Bu isteklerinin gerçekleşmesine imkân yoktur. Böyle bir amaçları varsa, kesinlikle yanılıyorlar. Çünkü izzet ve üstünlük, tamamen Allah'ın sıfatlarından biridir. Allah'ın gücü aşılmazdır, kudreti karşı konulmazdır. Kahredici güç sadece O'nundur. Yalnız galip gelen O'dur. Dolayısıyla, O'na yakınlık, nurunu ve kuvvetini kabul edebilirlik, O'nun sıfatlarıyla sıfatlanmışlık oranında izzet ve üstünlük elde edilir. Bu da iman ehline yakın bir durumdur. Perdelenmiş küfür ehline yaraşan da zillettir. "*Üşenerek kalkarlar…*" çünkü huzurda durmayı iştiyakla istemezler. Huzurdan kaçarlar. Çünkü istidatları hevanın istilası neticesinde karanlığa gömülmüştür.

144- Ey iman edenler! Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin; Allah'a, aleyhinizde apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?

145- Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar. Artık, onlara asla bir yardımcı bulamazsın.

146- Ancak tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp dinlerini yalnız onun için yapanlar başkadır. İşte bunlar, müminlerle beraberdirler ve Allah müminlere yakın büyük mükâfat verecektir.

147- Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.

148- Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir.

149- Bir iyiliği açıklar yahut gizlerseniz veya bir kötülüğü affederseniz, şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve kadirdir.

150- Allah'ı ve Resullerini inkâr edenler ve Allah ile Resullerini birbirinden ayırmak isteyip "bir kısmına iman ederiz, ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu;

151- İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

"Kâfirleri dost edinmeyin…" ki onlarla beraber olmanın, bir arada karışmış halde yaşamanın neticesinde küfürleri size geçmesin. Çünkü arkadaşlıktan, beraberlikten daha güçlü etkisi olan başka bir şey yoktur. Onları dost edinme eğiliminde, onlarla uyumlu bir karaktere sahip olma ihtimali güçlüdür. Çünkü içlerinde gizli bir heva vardır. Onları kapsayan alçak geleneğe karşı bir sempati söz konusudur. Heva ve nefsin galip olduğu bir topluluk oldukları için de kâfirlerle beraber olanların küfre düşmesinden emin olunamaz. "*Apaçık bir delil…"* onlarla arkadaşlık etme ve birlikte oturma şeklinde onları dost edinmeye eğilim göstermenizin kaynağı olan karakterin kökleşmesi neticesinde cezalandırılmanızı gerektiren açık bir hüccet mi vermek istiyorsunuz? "*En alt katı…"* Azabının da çok fazla, elem vericiliği ve yakıcılığı çok etkili olması itibariyle en alt kat olarak nitelendirilmiştir. Yoksa mertebe olarak en alt katta olması kastedilmemiştir. Çünkü ateşin münafıklar üzerindeki etkisi çok fazla ve çok elem verici olur. Bunun nedeni de içinde hâlâ istidat kalıntılarının bulunmasıdır.

Asıl kâfire gelince, istidadı hiç olmadığı için, durumu münafıktan daha kötü , azabı daha büyük ve daha aşağılayıcı olsa da onun gibi azaptan elem duymaz. *"Bir yardımcı…"* Allah'ın azabına karşı

kendilerine yardım edecek birini bulamazlar. Çünkü aralarındaki bağ kesilmiş ve Allah ehline karşı duyulan sevgi ortadan kalkmıştır. "*Ancak tevbe edenler…*" içlerindeki istidat kalıntısının nuruyla ve tevfik yardımını kabul etme kabiliyetiyle Allah'a dönenler "*ve hallerini düzeltenler…*" hevalarını ezerek, nefislerinin sıfatlarını kırarak, zühd ve riyazetle kuvvetler perdesini kaldırarak, bozdukları istidatlarını yeniden düzeltenler, "*Allah'a sımsıkı sarılanlar…*" O'na yönelmek suretiyle irade ve azimet gücü ipine yapışanlar, "*dinlerini yalnız Allah için yapanlar…*" nefsin sıfatlarından oluşan süluk engellerini yok edenler, şirkin gizliliğini ortadan kaldıranlar, seyirde gayrısına bakmayı terk edenler müstesnadır. "*İşte bunlar, müminlerle beraberdirler.*" yakini imana sahip kimselerle beraberdirler. " *Büyük mükâfat…*" sıfat tecellilerini müşahede etme ve fiiller cennetine girme ödülüne kavuşacaklardır.

"*İnkâr edenler…*" Hak'tan ve dinden cemden ve tafsilden perdelenenler "*Allah ile Resullerini birbirinden ayırmak isteyenler…*" Hak'tan değil dinden, cemden değil tafsilden perdelenenler. Bunlar Resulleri inkâr ederler, çünkü bunu kesretle çelişen bir vahdet ve tafsille çelişen bir cem olarak vehmederler. İşte bazısına inanıp bazısını inkâr etmeleri bundan ibarettir. "*…Tutmak isterler…*" tümüne cem ve tafsil olarak iman etmek ile tümünü inkâr etmek arasında bir yol edinmek isterler. "*İşte… kâfirler bunlardır…*" perdelenmişlerdir *"gerçek…"* zatları ve sıfatlarıyla gerçek kâfirlerdir. Çünkü marifetleri vehim ve yanılgı, tevhidleri zındıklıktır. Din ve hak açısından herhangi bir şeye dayanmazlar. *"Alçaltıcı…"* perdenin varlığı nedeniyle onları alçaltan, nefsi ve sıfatlarını zelil kılan bir azap hazırlamışızdır.

152- Allah'a ve Resullerine iman eden ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara gelince işte Allah onlara bir gün mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

153- Ehl-i Kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Musa'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de, "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilahare, kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı tanrı edindiler. Biz bunu affettik. Ve Musa'ya apaçık delil verdik.

154- Söz vermeleri için Tur'u başlarına diktik de onlara, "Baş eğerek kapıdan girin" dedik, "Cumartesi günü sınırı aşmayın" dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.

155- Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere Resulleri öldürmeleri ve "kalplerimiz kılıflanmıştır" demeleri sebebiyle… Tam aksine küfürleri sebebiyle Allah, o kalpler üzerine mühür vurmuştur; pek azı müstesna artık iman etmezler.

156- Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftira atmalarından;

157- Ve "Allah Resulu Meryem oğlu İsa'yı öldürdük" demeleri yüzünden. Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilafa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir sağlam bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler.

158- Bilakis, Allah onu kendi nezdine kaldırmıştır. Allah, izzet ve hikmet sahibidir.

159- Ehl-i Kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır.

"Allah'a ve Resullerine iman edenler…" cem ve tafsili olarak iman edenlerin " *…mükâfatları…"* üç cennetten mükâfatları verilecektir. "*Allah çok bağışlayıcıdır…"* günahları ve perdeleri konumundaki zatlarını ve sıfatlarını kendi zatı ve sıfatlarıyla örter. "*Ve esirgeyicidir…"* üç cennetten bahşedilmiş hakiki varlıktan ve sonsuz bekadan yararlandırmak suretiyle onlara merhamet eder. "*Gökten bir kitap…"* ruh semasından mükaşefe suretiyle yakini bir ilim istiyorlar. "*Bundan daha büyüğünü…"* çünkü müşahede, mükaşefeden daha büyük ve daha yücedir.

"*Zulümleri sebebiyle…"* zatları yerinde durduğu halde müşahede talebinde bulunmaları sebebiyle… Çünkü, müşahede esnasında varlık kalıntısının mevcudiyeti, bir şeyi ait olmadığı yere koymaktır. Dolayısıyla, varlık kalıntısının mevcudiyetine rağmen müşahede talebinde bulunmak nefsin, sıfat kemalatını kendisine ait görmesinden kaynaklanan bir tuğyandır, azgınlıktır. Bu da zulümdür. "*Apaçık delil…"* ayıkıp kendilerine gelmeleri sağlandıktan sonra aleyhlerine olan delille üzerlerinde tasallut kurduk.

"*Bilakis, Allah onu kendi nezdine kaldırmıştır (…) ona muhakkak inanacaktır.*" İsa'nın (a.s) semaya kaldırıldığına, süfli âlemden ayrıldığı esnada ruhunun ulvi âlemle bütünleştiğine kesinlikle inanacaktır. İsa'nın (a.s) dördüncü semada bulunması, ruhundan yansıyan feyzin kaynağının güneş feleğinin ruhaniyeti olduğuna yönelik bir işarettir. Ki bu felek, âlemin kalbi mesabesindedir, âlemin dönüşü ona yöneliktir. Bu ruhaniyet, bu feleği maşukluğu itibariyle hareket ettirir. Işığının onun nefsini doğrudan aydınlatması da hareket ettirmesinden dolayıdır. İsa'nın dönüşü asli karargâhına yönelik olduğu, buna karşılık hakiki kemale de ulaşmadığı için, ahir zamanda yeni bir bedene taalluk ederek dönmesi zorunlu olmuştur. İndiği zaman herkes onu tanır ve Kitab ehli de ona inanır. Yani yaratılışı ve ahireti bilen ilim ehli, baştan sona kadar, İsa'nın Allah'ta fena bulmasından önce ona inanır. Ona iman ettiklerinde kıyamet kopar. Yani cismani perdelerden sıyrılıp açığa çıkışları, gaflet hallerinden kurtuluşları ve şu anda bulundukları uyku halinden uyanışları gerçekleşir. "*Şahit olacaktır…*" onları müşahede edecektir. Daha önce işaret edildiği gibi Hak onun suretinde onlara tecelli edecektir.

160- Yahudilerin zulümleri sebebiyle, kendilerine helal kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık

161- Bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri, men edildikleri halde faizi almaları ve haksız yollar ile insanların mallarını yemeleri yüzünden. Ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.

162- Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve müminler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler, namazı kılanlar, zekatı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya; işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.

163- Biz Nuh'a ve ondan sonraki Nebiylere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, esbata, İsa'ya, Eyyub'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebur'u verdik.

164- Bir kısım Resulleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu.

165- Müjdeleyici ve sakındırıcı olarak Resuller gönderdik ki insanların Resullerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.

"Zulmü sebebiyle…" büyük zulümleri nedeniyle "*Yahudilerin…"* işledikleri büyük zulüm nedeniyle. Yani buzağıyı tanrı edinmeleri, ruh huzuru olan beldeye girmekten kaçınmaları, cumartesi günü şeriata muhalefet etmek suretiyle haddi aşmaları, fiil tevhidini keşfetmekten perdelenmeleri, Allah'a verdikleri sözü bozmaları, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri anlamına gelen sıfat tecellilerine karşı inkârcı bir tutum takınmaları, Resulleri öldürmek, "kalplerimiz kılıflanmıştır" (yani yaratılıştan gelen bir perdeyle örtülmüştür, bu perdeyi açmanın yolu yoktur) demek suretiyle Allah'a iftira etmek gibi alçakça davranışlara dalmaları… Meryem'e iftira atmaları, İsa'yı (a.s) öldürdüklerini iddia etmeleri gibi tümü de tasavvur edilemeyecek kadar ağır zulümler işlemeleri nedeniyle…

"*Temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık.."* fiil ve sıfat tecellileri, zatın müşahedesi gibi tasavvur edilemez güzelliklerden oluşan nimetlerin bulundukları cennetleri onlara haram kıldık. "*Onlara helal kılınmıştı…"* Eğer bu engeller olmasaydı, istidatlarının kabiliyeti itibariyle bu cennetler kendilerine helal kılınmıştı. "*Birçok kimseyi … çevirmeleri…"* arkadaşlık ederek, yoldaş olarak, sapıklığa davet ederek insanları Allah yolundan çevirmeleri veya ruhani kuvvetlerini "*Allah yolundan…"* alıkoymaları… kendilerine nehyedilen ihtilaf, cedel, bedensel lezzetler ve hazlar gibi ilmin fazlalıklarını faiz olarak almaları… "*Haksız yollar ile insanların mallarını almaları…"* hırs ile rezil bir karakter ile rüşvet almaları, bilgileri çarpıtıp doğru yanlış karmaşık şeyler söyleyerek bunun ücretini almaları veya yiyecek ve içecek temin etmek, dünya nimetleri kırıntıları kazanmak, lezzetler, maddi şehvetler tatmin etmek, vahşi ve hayvani karakterlerini tatmin etmek amacıyla ruhani kuvvetlerini fikir, nazari ve ameli akıl alanında kullanmaları, kendileri için elem verici bir azap olmuştur. Çünkü istidatları bunlardan elem duyacak düzeyde henüz mevcuttur.

"*Fakat… ilimde derinleşmiş olanlar…"* aralarındaki muhakkikler "*ve müminler…."* Sabit imana uygun taklidi imanla inananlar… "*Sana indirilene… iman edenler…"* kötü niteliklerden arınma ve iyi huyları bezenme özelliğine sahip olanlar… ayni tevhide iman eden muvahhid müminler… "*Ahiret gününe inananlar…"* Ahiret hallerini olduğu gibi gözlemleyenler var ya; işte onlara "*… büyük bir mükâfat…"*, sıfat tecellilerinden ve cennetlerinden nasipler bahşedeceğiz.

" Müjdeleyici… Resuller…" lütuf sıfatının tecellilerini müjdeleyen "*ve sakındırıcı…"* kahır sıfatının tecellilerinden sakındıran Resuller gönderdik ki "*insanların …Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın!"* Resullerin aracılığıyla kaldırılıp silindikten sonra herhangi bir sıfatla zuhur edişleri veya egemenlikleri söz konusu olmasın. "*Allah izzet… sahibidir…"* üstün güce sahiptir; sıfatlarını silmek ve zatlarını yok etmek suretiyle onları kahreder. "*hikmet sahibidir…"* bütün bunları, onları kendi sıfatıyla sıfatlama ve kendi zatıyla yok etme hikmeti uyarınca yapar.

166- Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de buna şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah kafidir.

167- İnkâr eden ve Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz, doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.

168- İnkar edip zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları bir yola ilecek de değildir.

169- Ancak, orada ebedi kalmak üzere cehennem onları yoluna iletecektir. Bu da Allah'a çok kolaydır.

170- Ey insanlar! Resul size Rabbinizden gerçeği getirdi, şu halde kendi iyiliğiniz olarak ona iman edin. Eğer inkâr ederseniz, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır. Allah geniş ilim ve hikmet sahibidir.

"Fakat, Allah sana indirdiğine şahitlik eder…" Çünkü sen cem makamındasın; onlar ise perdelenmişlerdir, bunu ikrar etmezler. Bilakis, Allah şahitlik eder ki "*onu kendi ilmiyle indirdi."* İlim içerikli olarak indirdi veya kendisi bilerek, ilmiyle indirdi. Yani bu indirilen O'nun has ilmidir, senin ilmin değildir. Ya da O'ndan gayri ve senin dışındaki birinin de ilmi değildir.

"*Melekler de buna şahitlik ederler…"* Melekler de senin cem dışında tafsili gözettiğine şahitlik ederler. Dolayısıyla Allah, zatıyla, isimleriyle ve sıfatlarıyla şahitlik eder. Zaten "*şahit olarak Allah kâfidir."* Zatın sıfatlarla birlikte şahitliği kâfidir. Çünkü O'ndan başkası yoktur. "*İnkâr edenler…"* koyu sapıklıkları yüzünden Hak'tan perdelenenler… "*İnkâr edenleri…"* dinden perdelenenler "*zulmedenleri…"* rezillikler işlemek, nefislerinin sıfatlarını kalplerine musallat kılmak suretiyle istidatlarının kemal haklarını edinmesini engelleyenleri…

"*Allah asla bağışlayacak değildir.*" Çünkü alçak karakterler onların içlerinde kök salmıştır ve istidatları işlevsiz hale gelmiştir. "*Onları bir yola iletecek de değildir.*" Üst üste birikmiş mürekkep cehaletleri, bozuk akideleri, kemal yollarından herhangi birini bilmemeleri yüzünden onları doğru yola iletmeyecektir. "*Ancak cehennem onları yoluna iletecektir.*" Her zaman yoksun kalmaları koşuluyla nefislerinin lezzetlerine karşı özlem duyma ateşinin yoluna iletecektir. "*Bu da…*" Allah'a çok kolaydır. Çünkü onlar doğal olarak ona kapılacaklardır.

171- Ey Ehl-i Kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın Resulüdür, Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı " kün: ol" kelimesidir, O'ndan bir ruhtur. Şu halde, Allah'a ve Resullerine iman edin. " Tanrı üçtür" demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek Allah'tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.

172- Ne Mesih ve ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar. O'na kulluktan geri durup büyüklenen kimselerin hepsini yakında huzuruna toplayacaktır.

173- İman edip iyi işler yapanlara ecirlerini tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulurlar.

"Ey Ehl-i Kitap! Dininizde aşırı gitmeyin." Yahudilerin dinlerinde aşırıya gitmeleri, zahirde, kabukta derinleşip batını olumsuzlamaları, dolayısıyla İsa'yı Nebiylik derecesinden ve rububiyet sıfatlarıyla sıfatlanmışlık makamından indirmeleri şeklindeydi. Hıristiyanların dinlerinde aşırı gitmeleri ise, batında derinleşip zahiri olumsuzlamaları, buna bağlı olarak İsa'yı ilahlık makamına yükseltmeleri şeklindeydi. "*Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin.*" Zahir ile batını birlikte benimseyin. Cem ve tafsili birlikte kabul edin. Muhammedi tevhidde olduğu gibi. İsa'nın ilahi sıfatların mazharlarından biri, O'nun hayatıyla hayat sahibi, sıfatlar tevhidi makamına çağıran bir davetçi, O'nun "kelimesi" ve mücerret bir nefis olarak Allah'ın kelimelerinden bir kelime, yani ruhani hakikâtlerden bir hakikât, ruhlardan bir ruh olduğunu

söyleyin. "*Allah'a ve Resullerine iman edin…*" cem ve tafsile inanın. "*Tanrı üçtür, demeyin…*" Hayat ve ilim sıfatlarını zata eklemlenmiş fazlalıklar olduğunu ileri sürmeyin. Bu takdirde ilah üç ayrı şey olur. O zaman İsa da nefha ile O'nun hayatının bir cüzü olarak kabul edilir. Veya Hakkın zatı ile nur âlemini ve zulmet âlemini ayırmayın. Bu takdirde İsa O'nun nurundan doğmuş kabul edilir. Bilakis, külle, küll olarak iman edin. O zaman ilim ve hayat zattan olurlar, nur ve zulmet âlemleri de. O zaman İsa, O'nda fena bulmuş, O'nun varlığıyla mevcut olmuş, O'nun hayatıyla hayat sahibi, O'nun ilmiyle ilim sahibi olarak belirginleşir. İşte bu zati birliktir ki, bu gerçek şöyle dile getirilmiştir: "*Allah ancak bir tek Allah'tır. O…münezzehtir.*" Kendisinden başka bir mevcudun olmasından ve bu başka mevcudun kendisinden doğmuş olmasından, kendisinden ayrılmasından ve kendisi gibi bir mevcut olarak kendisinin hem cinsi, dengi olmasından münezzehtir. Bilakis O, varlık olması itibariyle vardır. "*Göklerde…ne varsa…*" ruhlar göğünde "*ve yerde…*" beden arzında ne varsa hepsi O'nundur. Çünkü her ikisi O'nun isimleri, zahiri ve batınıdır. "*Vekil olarak…*" mahlukat tevhidde fena bulduklarında Allah, fiilleri, sıfatları ve zatları itibariyle onların yerine geçer. Nitekim Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "Halkın fena bulmasından sonra Allah'tan başka ilah yoktur."

"*Mesih…Allah'ın kulu olmaktan geri durmaz…*" tafsil makamında Allah'a kulluk etmekten kaçınmaz. Çünkü, cem itibariyle ne Mesih'in ne de bir başkasının varlığı söz konusu değildir. Cem makamı itibariyle hiçbir şeyin olması kesinlikle mümkün değildir. Tafsil açısından, ayn olarak belirginleşen her şey mümkündür. Mümkün nitelikli bir varlığın ise, kendisinden başkasının olması şöyle dursun, kendisinden kaynaklanan bir varlığı da yoktur. Dolayısıyla muhtaç bir kul, zelil ve yoksundur. Kulluk zilletinden kaçınamaz. Ama salt tecerrüt, tabiatların kirinden arınma yoluyla cisimlere taalluk etmekten müstağni olabilir. Yakınlaştırılmış melekler gibi. Onlar soyut ruhlardır, korunmuş nurlardır. "*O'na kulluktan geri duran…*" benliğiyle zuhur eden, "*ve büyüklenen…*" sıfatlarıyla zuhur etmek suretiyle azgınlaşan kimselerin "*hepsini Allah yakında huzuruna toplayacaktır…*" vechinin nurunu zuhur etmek, kahredici sıfatıyla tecelli etmek suretiyle hepsini cem aynında bütünüyle yok edecektir. Nitekim, bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Bugün*

hükümranlık kimindir? Kahhar olan tek Allah'ındır." (Mümin, 16) Resulullah (s.a.v) da şöyle buyurmuştur: "Allah'ın nurdan ve zulmetten yetmiş bin perdesi vardır. Eğer bu perdeleri kaldırırsa, yüzünün aydınlığı gözünün ulaştığı tüm mahlukatını yakar."

"*İman edenlere…"* sıfatları silmek ve zatı bastırmak suretiyle cem aynında fena bulanlar, "*iyi işler yapanlar…"* amellerde istikamet üzere olan, sıfat tafsilatını ve tecellilerini gözetenlere " *ecirlerini tam olarak verecektir…"* sıfatlarının cennetlerinden sıfatlarını verecektir. "*…Geri duranlara…"* benlikleriyle zuhur edenlere… "*büyüklenenlere…"* sıfatların tecellileri ve nurlarıyla nurlanmaları sırasında azgınlaşan, bunlarla ön plana çıkıp, tıpkı "*Ben sizin yüce rabbinizim."* (Naziat, 24) diyen kimse (Firavun) gibi bunları kendi nefislerine nispet edenlere gelince, "*onlara acı bir şekilde azap edecektir."* Zatlarının kalıntılarıyla ve sıfatlarıyla onları perdelemek ve cem makamından yoksun bırakmak suretiyle elem verici bir azap uygulayacaktır. Allah'ın azabından kendilerini kurtaracak Allah'tan başka "*bir dost…"* "*…Bulamazlar…"* Aynı şekilde "*bir dost…"* da bulamazlar. Burhani sıfat perdelerinin kaldırılmasını sağlayacak bir yardımcı bulamazlar. Ki bu zati tevhid ve apaçık nurdur. Diğer bir ifadeyle cem aynında tafsildir. Yani cem ilmi olan Kur'an ve tafsil ilmi olan Furkan'dır.

174- Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik.

175- Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf içine daldıracak ve onları kendine doğru bir yola götürecektir.

176- Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona varis olur. Kız kardeşler iki tane olursa bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmamanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir.

"…İman edenler…" zat tevhidine inananlar, *"O'na sımsıkı sarılanlar…"* sıfatların çokluğu ve farklılığı içinde O'na sıkı sıkıya sarılanlar, tafsilatta cemi gözetenlere gelince, *"onları…bir rahmete… daldıracaktır…"* ucu bucağı olmayan sıfat cennetlerine " *ve lûtuf içine…"* , zat cennetlerine koyacaktır. " *Ve onları kendine doğru giden bir yola götürecektir…"* çokluk tafsilatında vahdet sınırına doğru istikamet üzere götürecektir. Veya fiil cennetlerinden bir rahmet ve sıfat cennetlerinden bir lütuf içine daldıracaktır, onları sıfat tafsilatından başlayıp zatta fena bulmakla son bulan kendine doğru giden dosdoğru bir yola iletecektir.

Aslında birinci yorum, bağlama daha uygundur. Bu yorumu kendi varlığının ve hallerinin ayrıntılarına kendi içinde uyarlayabilirsin. Diğer bir ifadeyle Al-i İmran suresinde izah edilen temel kaideyi esas almak suretiyle aynı yorum bu sure için de mümkündür. Doğrusunu, Allah herkesten daha iyi bilir.

MÂİDE SURESİ

"BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM"

"Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla"

1- Ey iman edenler! Akitlerin gereğini yerine getiriniz. İhramlı iken avlanmayı helal saymamak üzere size okunacaklar dışında kalan hayvanlar sizin için helal kılındı. Allah dilediğine hükmeder.

2- Ey iman edenler! Allah'ın işaretlerine, haram aya, kurbana, gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere saygısızlık etmeyin, ihramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevk etmesin! İyilik ve sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir.

"Ey İman edenler!..." ilmi imanla inananlar! "*Akitlerin gereğini yerine getirin."* Süluk esnasında sağlamlaştırdığınız azimetlerin gereğini yerine getirin. Burada ahit ile akit arasında fark vardır. Ahit; daha önce vurgulandığı gibi tevhidin ezelde onların içlerine yerleştirilmesi olayıdır. Akit ise, üzerlerindeki yükümlülük azimetlerinin muhkemleştirilmesidir ki, ahit olarak ezelde söz verdikleri hususları gereği gibi yerine getirmeleri sağlanmış olsun. Buna göre ahit önce, akit ise sonra gelir. Şu halde, herhangi bir işe yönelik azimet, istidat kapsamında bilkuvve bulunan şeylerin fiile geçmesini gerektirir, dolayısıyla Allah ile kişi arasında yerine getirilmesi zorunlu, aşırı gitmek ya da eksiltmek suretiyle bozulması yasak bir akittir.

" *…Sizin için helal kılındı…"* yırtıcılık ve hırs gibi niteliklerin galip gelmediği sağlam nefislerle her türlü nimet ve hazlardan yararlanmak size helal kılındı. Buna karşılık, üç hayvan türünün tabiatına (yırtıcılık, hırs ve şehvet) sahip nefislerin yararlanma tarzı helal kılınmamıştır. "*Size okunacaklar dışında…"* erdem ve adalete aykırı yararlanmalar

dışında. Bu tür yararlanmalar yasaktır. Çünkü, insanı kişisel ve türsel kemalden perdeleyici özellikleri vardır. "*İhramlı iken avlanmayı helal saymamak üzere…*" süluk için soyutlandığınız, vuslat talebiyle Allah'a seyretmek üzere riyazete başladığınız zaman, hazlardan yararlanmamanız koşuluyla. Çünkü bu takdirde, hakları kısma durumu zorunlu olarak belirginleşir. Çünkü zahirdeki ihram, vuslat Kâbesine süluk edenlerin, ilahi hareme, celal ve kemal çardaklarına girmeye niyetlenenlerin hakiki ihramlarının bir suretidir. "*Allah dilediğine hükmeder…*" dostlarından ne istiyorsa onu hükmeder.

"Allah'ın işaretlerine… saygısızlık etmeyin." Allah'ın işaretleri konumunda olan ve salikin süluk esnasındaki halinin bilinmesini sağlayan şükür, tevekkül, rıza gibi makamlara ve hallere saygısızlık etmeyin. Yani hal günahlarını işlemeyin, makamların hükmünün dışına çıkmayın. Çünkü bunlar Allah'ın öz dininin şiarlarıdır. Nitekim, malum yerler, içlerinde yapılan işlerle işaretlenirler. Tavaf yerinin tavafla, say yerinin sayle ve kurban yerinin kurbanla işaretli olması gibi.

Hac'da bilinen fiiller, hac etmekte olan kimsenin bilinmesini sağlayan şiarlardır. Dolayısıyla, bu makamlar, mertebeler ve haller de salikin halinin bilinmesini sağlayan şiarlardır. Zahiri şeriatta bu şiarların yerlerinin değiştirilmesi, bunların hükümlerinin dışına çıkılması caiz olmadığı gibi sevenlerin şeriatında da böyle bir davranış caiz değildir. Nitekim, bu makamlarda olan biriyle ilgili olarak şöyle anlatılmıştır: Bunlardan biri, bir gün sabır hakkında konuşuyordu. Bu sırada bacağında bir akrebin hareket ettiği ve ısırmaya başladığı görüldü. O ise istifini bozmadan konuşmasını sürdürdü. Bunun sebebi sorulduğunda şöyle dedi: Bir makamla ilgili konuşurken ona aykırı bir davranışta bulunmaktan utandım.

"*…Haram aya…saygısızlık etmeyin.*" Hakiki hac için ihrama girme vaktine saygısızlık etmeyin. Bundan kasıt süluk ve vuslat vaktidir ki, bu vaktin hükmünün dışına çıkmak, onunla çelişen, amacından başka yöne çeviren, kişiyi seyrinde ağırlaştıran şeylerle meşgul olmak saygısızlıktır.

"*…Kurbana…saygısızlık etmeyin.*" İlahi huzurda fena bulmaya vasıl olma esnasında kurban olmaya amade ve kurban edilmeye hazırlanmış nefse yukarıda işaret edildiği gibi saygısızlık etmeyin, onu yolundan alıkoyacak veya zayıflatacak şeylerde kullanmayın yahut kaldıracağından fazla riyazet yükümlülüğü yüklemeyin. Aksi takdirde, mahalline varmadan yolda kesiliverir.

"*…Gerdanlıklara… saygısızlık etmeyin.*" Nefislerin boynuna gerdanlık olarak takılan süluk ve sünnet ehlinin şiarlarına ve zahiri amellere, onları terk etmek ve yerinden başka yerlerde kullanmak suretiyle saygısızlık etmeyin.

"*…Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere…saygısızlık etmeyin.*" Süluku amaçlayan, sülukta ciddiyetle çaba sarf eden, cehd eden kimselere, onları değiştirmek, onları riyazetten alıkoymak, avama karışmak suretiyle azimetlerini gevşetmek, çalışmalarını azaltmak, bunlara ihtiyaçlarının olmadığı vehmini telkin etmek, onları kendilerini engelleyecek veya tembelleştirecek şeylerle uğraştırmak suretiyle, saygısızlık etmeyin.

"*…İhramdan çıkınca…*" fenadan sonra beka ve istikamet bulmak suretiyle ihramdan çıktığınız zaman " *avlanabilirsiniz…*" Lezzetlerden yararlanmanızın bir sakıncası yoktur. Hatta nefsi lezzetlerden yararlandırmak, müşahedesinde, üstünlüğünü, şerefini keşfedişinde, temizlenmesinde ve iyice saflaşmasında kendisi için bir yardım işlevini de görebilir. " *…Bir topluma beslediğiniz kin sizi tecavüze sevk etmesin.*" … Sizi sülukunuzdan alıkoyan bazı nefsani kuvvetlerin bu tavrı, sizi, onları büsbütün ezmenize, baskı altında tutmanıza, haklarından men etmenize, böylece onları büsbütün iptal edip geçersiz kılmanıza sevk etmesin. Veya onların menfaatlerinden istifade etme, muhtaç oldukları fiilleri yerine getirme güçlerini, sırf sizi engelledikleri için, zayıflatmanıza neden olmasın. Bunun vebali size aittir. Ya da sizin ailenizden, akrabalarınızdan ve arkadaşlarınızdan sizi arınma ve sülukta riyazetten alıkoyanların düşmanlığı sizi onlara saygısızlık etmeye sevk etmesin. " *…Tecavüze…*" sürüklemesin. Onlara zarar vermeye, cezalandırmaya, onlar için kötülük istemeye yöneltmesin. Çünkü bu, sülukunuz açısından, onların sizi engellemelerinden daha zararlıdır. "*İyilik ve sakınma üzerinde yardımlaşın…*" bu kuvvetleri idare edip güzellikle kullanın, haklarını vererek ihsanda bulunun, oyalayıcı hazlarına engel olun. Veya aile mensuplarını, akrabaları ve arkadaşları, -sizi yolunuzdan alıkoyma girişimlerine muhalefet etmekle ve onların tavrını benimsemekten kaçınmakla beraber- gözetin, eksiklerini giderin, onlara iyilik edin, haklarına maruf ölçülerinde riayet edin. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: " *…Onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin…*"

(Lokman, 15) *"Allah'tan korkun…"* bu işlerde Allah'ı kendiniz için koruyucu kılın, bu gibi işlerin aksine hareket etmekten sakının. *"Çünkü Allah'ın cezası çetindir."* Sizi engellemek ve yoksun bırakmakla cezalandırır.

3- Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanmış, boğulmuş, vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş hayvanlar ile canavarların yediği hayvanlar- ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dininizden ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, Benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

"Leş…size haram kılındı…" burada helal yararlanma sayılan hususların dışında tutulan haramlar sıralanıyor. Bunlardan biri, leştir. Leşten maksat, şehvetin tamamen sönmesidir. Bu ise iffete aykırı aşağılayıcı bir tefrittir. Hünsalık (çift cinsiyetlilik), hünsaların, kadınlarla oynaşanların ya da nimet içinde yaşamayı terk edenlerin, doğuştan şehevi duygulara karşı ilgisiz olan kimselerin, istidatları eksik olduğunda sülukta yetersiz kalanların durumunda olduğu gibi şehevi güç itibariyle denge yitirildiği için zorunlu yararlanma miktarını gerçekleştirmekten acizlik bu kapsama girer. "*…Kan…"* Yani amellerde nefsin hevasından yararlanma haram kılındı. Çünkü heva ve heves amellere karışır, bulandırırsa ameli bütünüyle bozar. " *…Domuz eti…"* hırs ve aç gözlülükle gerçekleştirilen tüm yararlanma çeşitleri haram kılınmıştır. Çünkü insanın sahip olduğu kuvvetlerin en iğrenç olanı, kemal ve kurtuluş yolunu en çok tıkayanı hırs kuvvetidir. "*Allah'tan başkası adına boğazlanmış…"* riya ile gerçekleştirilen riyazet ve ameller, ayrıca Allah'tan başkası için yapılan bütün işler haram kılınmıştır. Çünkü nefsin kırılması, ezilmesi, nefse muhalefet, ancak Allah için olduğu zaman güzel ve erdemli, sülukta yardımcı bir fiil olabilir. Fakat Allah'tan başkası için olunca, bu davranış şirk olur. Şirk ise büyük günahların en büyüğüdür. "*…Boğulmuş…"* nefsi, faziletler elde etmek ve güzel fiiller

işlemekle rezilliklerinden hapsetmek ve çirkinliklerinden içinde heva olacak şekilde sureten men etmek de haram kılındı. Çünkü nefsani fiiller, Allah için ezildiği, bastırıldığı ve nefsin gücü olan heva çıkarıldığı, nefsin heva ile yaşaması ve kalbin iradesiyle kaim olduğu zaman güzel olur. Tıpkı hayvanın, kuvveti ve hayatı olan kanın Allah için boğazlanması suretiyle dışarı akıtılması gibi. "*Vurulup öldürülmüş…*" İstemediği ve bir anlamda zorlandığı halde nefisten faziletlerin sudur etmesi de haram kılınmıştır. "*Yukarıdan yuvarlanıp ölmüş…*" tefrit ve noksanlıkla ilgili, aşağı cihete eğilimli, nefsin yüksek himmetlerden, güçlülük derecesinden yuvarlanması haram kılınmıştır. "*Boynuzlanıp ölmüş….*" Kendisine benzer birinin korkusu ve baskısıyla sadır olmuş fiiller de haramdır. Bekçinin korkusuyla veya rezil olmak endişesiyle hasıl olmuş iffetlilik gibi. *"Canavarların yediği…"* gazap gücünün şiddetiyle hasıl olmuş gurur, hamiyet ve gazabın istilası gibi iffet kapsamına giren erdemler haram kılınmıştır. Çünkü gazap istila ettiği zaman şiddeti fonksiyonundan alıkoyar. Ya da kral ve emir gibi birinin baskısıyla. "*Ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna…*" Başkasından gelen baskıdan sonra alıştığınız ve adet haline getirdiğiniz şeyler müstesnadır. Artık hevanın karışması söz konusu olmaksızın kalbin iradesiyle faziletler bunlardan sadır olur. "*Dikili taşlar üzerine boğazlanmış…*" akli ve şeri bir amaç olması hali müstesna, kaldırılması gereken adetlere dayalı olarak işlenen fiiller de haram kılınmıştır. "*Ve fal oklarıyla kısmet aramanız…*" Allah'ın kaza ve kaderine güvenerek, talebinizi elde etmek için çalışmayı ve çaba göstermeyi terk ederek, kemalat ve mutluluğu törenlerden ve talihlerden beklemeniz, bunu eksikliğinizin gerekçesi olarak ileri sürerek "Bunda bizim için bir nasip yok mudur? Eğer bir nasibimiz olsa mutlaka gerçekleşir…" demeniz haram kılınmıştır. Bu sözler, sırf gerekçe ve bahane üretmekten ibarettir. Çünkü kader kapsamında kişinin kemali çalışmasıyla bağlantılı kılınmış olabilir. Neticede kaderde ne yazıldığını göremez.

"*Bunlar yoldan çıkmaktır…*" Bunlar Hak yol olan dinin dışına çıkmaktır. "*Bugün…*" nefsin iyice faziletlere alıştırılması ve azimetlerde sabitleştirilmesi neticesinde gerçekleşen kemal vaktinde "*kâfirler… ümit kesmişlerdir…*" nefislerinizin perdelenmiş kuvvetleri veya sizin hemcinsleriniz, türdeşleriniz olan tabiatperestler (natüralistler) ve zındıklar "*sizin dininizden…*" sizi Hak yolundan alıkoymaktan ümitlerini

kesmişlerdir. "*Artık onlardan korkmayın…*" Onların sizi istila etmelerinden korkmayın. "*Benden korkun…*" Sıfatlarımdan birinin tecellisinin yanında durmayın, fena makamına ulaşmak için zatımın azametinden korkun. " *Bugün size dininizi ikmal ettim…*" şiarları ve sülukun keyfiyetini açıkladım. " *Üzerinize nimetimi tamamladım…*" sizi kendi yoluma ilettim. "*Sizin için…beğendim…*" fiil ve sıfat tecellileri esnasında silinmeyi, boyun eğmeyi ve teslimiyeti sizin için beğendim. Ya da zatın tecellisi sırasında fena bulmak suretiyle zatınızı teslim etmenizi sizin için beğendim. "*Din olarak… Kim… dara düşerse…*" saydığımız haram şeylerden biriyle ilgili olarak dara düşerse, "*açlık halinde…*" nefsin şiddetinin heyecana geldiği, sıfatlarından birinin zuhuru neticesinde galebe çaldığı sırada "*gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere…*" dinden sapmamak, niyet ve azimeti engelleyici şekilde rezilliklere yönelmemek şartıyla… "*Allah çok bağışlayıcıdır…*" sıfatlarından birinin nuruyla kulunun bu durumunu örter ve buna karşılık " *esirgeyicidir…*" kemali ortaya çıkarmak ve kemalin önündeki engelleri kaldırmak suretiyle tevfik yardımını sunarak merhamet eder.

4- Kendileri için nelerin helal kılındığını sana soruyorlar; de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helal kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın. Allah'tan korkun. Allah'ın hesabı pek çabuktur.

5- Bugün size temiz ve iyi şeyler helal kılınmıştır. Kendilerine Kitab verilenlerin yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine Kitab verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir. Kim inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır.

"*…De ki: İyi ve temiz şeyler size helal kılınmıştır…*" hakikâtler, gerçek marifetler, akıllarınız, kalpleriniz ve ruhlarınızla elde ettiğiniz ilmi faziletler size helal kılınmıştır.

"*…Öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların…*" Teşvik ettiğiniz organlarınızın, zahiri ve batını duyularınızın, sair kuvvetlerinizin, bedensel aletlerinizin elde ettikleri fazilet ve edepler… "*Allah'ın size*

öğrettiğinden öğrettiğiniz…" ahlak ve şeriat ilimleri ki nasiplerden adalet ölçülerine göre yararlanmanın yolunu açıklamaktadırlar. Evet onların "*Sizin için yakaladıklarından yeyin."* Sizin eğitmeniz sonucu, heyecana kapılıp kendilerini yitirmeksizin, saldırganlaşmaksızın, lezzet ve şehvetlerini tatmin etme hırsına kapılıp kendilerine mal etmeksizin sırf sizin için elde ettiklerini, kalbi niyet ve iradenin gerektirdiği şekilde ve sahih bir amaca mebni olarak, kişisel veya türsel olgunluğa ulaştıracak tarzda yiyin.

"Üzerine Allah'ın adını anın…" Kalplerinizle huzurda olarak onların kâmil insani suret için amaçlandıklarını, istendiklerini düşünün, başka bir amaç için değil. Bunların fiilleri ile ilgili olarak Allah'ı kendiniz için bir koruyucu sığınak görün ki, söz konusu fiiller iyi ve güzel niteliğine sahip olsunlar. "*Allah'ın hesabı pek çabuktur…"* Zamana yayarak değil, anında sizi hesaba çeker. İşlenen fiillerin heyet ve biçimlerinin işlendikleri anda içinizde husule gelmesi gibi.

6- Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı meshedin ve topuklara kadar ayaklarınızı. Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde olunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.

7- Allah'ın size olan nimetini, "duyduk ve kabul ettik" dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini bilmektedir.

8- Ey iman edenler! Allah için Hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan bir davranıştır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınız hakkıyla bilmektedir.

9- Allah, iman eden ve iyi işler yapanlara söz vermiştir; onlara bağışlama ve büyük mükâfat vardır.

10- İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar cehennemliklerdir.

11- Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve müminler yalnızca Allah'a güvensinler.

"Ey iman edenler!..." ey ameli imanla inananlar… "…*Kalktığınız zaman…"* gaflet uykusundan uyanıp huzur "*namaz"* ına , hakiki münacata ve Hakk'a yönelmeye niyet ettiğiniz zaman "*yüzlerinizi…yıkayın."* Kalplerinizin yüzlerini faydalı, temiz ve temizleyici ilim suyuyla, şeriat ve ahlak ilimleriyle , nefsin sıfatlarının kirinden oluşan engelleri bertaraf eden muamelelerle yıkayın. "*Ve… ellerinizi…"* kudretlerinizi şehvetleri tatmin etme ve pislik maddelerinde tasarrufta bulunma kirinden temizleyin. "*…Dirseklere kadar…"* haklar ve menfaatler sınırına kadar yıkayıp temizleyin. "*Başlarınızı meshedin…"* ruhlarınızın cihetlerini kalbin bulanması tortusundan, süfli âleme yönelmesi ve dünya sevgisi nedeniyle değişime uğraması tozundan hidayet nuruyla silin. Çünkü ruh, bir şeye taalluk etmekle bulanmaz. Bilakis, ruh'un nuru kalpten perdelenir. Bunun neticesinde kalp kararır, karanlığa gömülür. Ruh'un nurunun yayılması için kalbin kendisine bakan yukarı yüzünün parlatılması yeterlidir. Çünkü kalbin iki yüzü vardır: Bunlardan biri ruha bakar. Ayette geçen "baş" kelimesiyle buna işaret edilir. İkincisi ise nefse ve kuvvetlerine bakar. Buna da "ayak" la işaret edilmesi daha uygundur.

" *… Ayaklarınızı…"* bedensel tabi kuvvetlerinizin cihetlerinin üzerindeki şehvetlere dalma, lezzetlerde ifrata kaçma tozunu siliniz "*topuklara kadar…"* bedenin ayakta durmasını sağlayan itidal sınırına kadar. Buna göre şehvetlere dalan ve lezzet almada ifrata kaçan kimsenin bunları ahlak ve riyazet ilmi sularıyla yıkaması gerekir ki kalbin huzur ve münacata hazır olmasını sağlayan berrak haline geri dönebilsin. Ama şehvet ve lezzetlere dalışları itidal çizgisine yakın olanların silmesi yeterlidir. Bu yüzden kimileri abdest alırken ayaklarını mesheder, kimileri de yıkar. "*Eğer cünüp oldunuz ise…"* süfli cihete kapılmak, ulvi cihetten yüz çevirmek ve bütünüyle nefse meyletmek suretiyle Hak'tan uzaklaşmışsanız "*boy abdesti alınız…"* bütün varlığınızla uzaklık ve perdelenme sebebi olan bu karanlık heyetten ve

pis sıfattan temizleniniz. "*...Hasta ...bulunursanız."* Bu hususlar daha önce tekrarlandığı için ayrıca bir tevil yapmaya gerek yoktur. *"Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez."* Sizi sıkıntıya sokmak istemez, yoğun çabalar ve mücahedeler öngörerek size zorluk çıkarmak istemez. "*Fakat... ister..."* sizi karanlık heyetlerden ve pis sıfatlardan temizlemek ister. "*Ve size nimetini tamamlamak ister..."* sizi kemale ulaştırarak size yönelik nimetini tamamlamak ister. "*Umulur ki şükredersiniz..."* istikamet üzere hareket etmek, fena sonrası beka esnasında adaletin hakkını yerine getirmek suretiyle kemal nimetine şükredersiniz. "*Allah'ın size olan nimeti..."* sizi vuslat yoluna iletme nimetini ve "*sizi bağladığı sözünü..."* yukarıda anlatılan azimetlere dair akitleri hatırlayın. Ki siz bu akitleri fıtratınızın saflığı ve berraklığıyla nübüvvet madeninden kabul etmiştiniz.

"*Bu, Allah korkusuna daha yakındır..."* Akıl, nefis sıfatlarını bir giysi gibi üzerinden sıyırıp atmaya ve bir koruma olarak Allah'ın sıfatlarına bürünmeye daha yakındır. Çünkü akıl, faziletlerin en şereflisidir; akıl elde edildiği zaman, bütün erdemlere sahip olunur. "*Allah'a isyandan sakının..."* Sizden adaletin sudur etmesi esnasında Allah korkusunu kendiniz için bir koruma kılın. Çünkü kemalatın ve erdemlerin kaynağı yüce Allah'ın zatıdır. *"Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir."* Yapıp ettiklerinizin kendi nefislerinizin sıfatlarından mı, yoksa kendisinden mi sadır olduklarını eksiksiz bir şekilde bilmektedir. *"Allah, iman edenlere... söz vermiştir..."* sizden ilmi tevhidle inananlara "*iyi şeyler yapanlara..."* kendilerini ayni tevhide ulaştıran, kendilerini ayni tevhide hazırlayan amelleri işleyenlere "*onlara bağışlama...vardır."* sıfatlardan bağışlanma vardır. "*Ve büyük mükâfat vardır."* Allah'ın sıfatlarının tecellilerinden oluşan büyük bir ödül vardır. "*Hani bir topluluk...yeltenmişti..."* perdelenmiş nefsinizin kuvvetlerinden ve sıfatlarından bir topluluk *"size el uzatmaya..."* ihtiyaçlarını gidermek, lezzetlerini elde etmek için istila, ezme ve üstünlük sağlama amacıyla harekete geçmişti. Allah, sizin arınma ve temizlenme yoluna girdiğinizi gördüğü için bu topluluğun sizi istila etmesini engellemişti. *"Allah'tan korkun..."* bu topluluğun sizi ezmesinden korunmak ve onların istilasını engellemek için Allah'ı sığınak yapın. *"Ve müminler yalnızca Allah'a güvensinler..."* bütün fiillerin O'ndan olduğunu bilerek sadece O'na güvenip dayansınlar.

12- And olsun ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. İçlerinden on iki de başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekatı verir, Resullerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz and olsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur.

13- Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar, kelimelerin yerlerini değiştirirler. Kendilerine öğretilen ahkamın önemli bir bölümünü de unuturlar. İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.

"İsrailoğullarından söz almıştı…" İsrailoğullarından alınan sözden maksat, yukarıda zikredilen ahittir. On iki başkandan maksat da, beş zahiri duyu ve beş batını duyu ile nazari akıl gücü ile ameli akıl gücüdür. *"Allah onlara şöyle demişti: Ben sizinle beraberim…"* yani bunu izleyecek akit bağlamında sizi muvaffak kılar, size yardım ederim. Eğer ibadet ederek bedensel mutluluklardan yüz çevirmek, zühde sarılarak harici mutlulukları terk etmek suretiyle tezkiye ve arınmanın haklarını gözetir, üçüncü yolu, yani aklın resullerine, isabetli ilham ve fikirlere ruhtan ve kalpten gelen doğru düşüncelere, melekuti yardımlara inanma yolunu tercih eder, onlara saygı gösterirseniz, yani vehim şeytanlarına egemen kılıp güçlendirmek suretiyle onları yüceltirseniz, vehim şeytanlarının vesveselerine, vehim ve hayalleri ve nefsani düşünceleri ilham etmelerine engel olursanız, "*Allah'a güzel borç verirseniz…"* güç, kuvvet, ilim ve kudretten bütünüyle teberri edip fiil ve sıfatların tümünü Allah'a atfederseniz…

Sonra silinme ve fena yoluyla zattan teberri edip onu Allah'a teslim ederseniz "*And olsun ki sizin günahlarınızı örterim…"* yani bu üçlünün (zat, sıfat, fiil) varlıklarını örterim. Çünkü bunlar, sizin perdeleriniz ve sizden kaynaklanan engellerinizdir. "*Ve sizi… cennetlere sokarım."* Fiillerimden, sıfatlarımdan ve zatımdan oluşan cennetlere sokarım. "*Zemininden ırmaklar akan…"* altlarından tevekkül, rıza, teslim ve tevhid ilimleri, kısacası fiil, sıfat ve zat tecellileri ilimleri akan cennetlere sokarım. Bu ahidden ve sizden başkanların seçilmesinden sonra kim

perdelenirse “*doğru yoldan sapmış olur…”* hakikâtle dosdoğru olan yoldan sapar. “ *…Katılaştırdık…”* nefsin sıfatlarının istilasına uğradığı, kuru, sert arza ait şeylere meylettiği için kalpleri katılaştı. Melekut ve ceberut nurlarından perdelendi. Ki bu nurlar Allah’ın kelimeleridir. Nefislerinin kuvvetlerini bunlarla değiştirdiler, vehim menşeli düşüncelerini kullandılar, marifet ve hakikâtlerden oluşan akli manalar yerine bunları esas aldılar. Ya da bu akli marifetlerle vehim ve hayalleri karıştırdılar. İşte kelimeleri konuldukları yerlerden tahrif etmenin anlamı budur. “*…Bir bölümünü unuttular…”* istidatlarında bilkuvve var olup önceki (eski) ahid kapsamında kendilerine verilen kemalatın geniş bir kısmını unuttular. Bu unuttukları şeyler sonraki (yeni) ahid kapsamında kendilerine yeniden hatırlatıldı. “*Onlardan daima bir hainlik görürsün…”* Her zaman ahdi çiğnediklerini, emaneti yerine iade etmediklerini görürsün. Çünkü, nefsin sıfatları ve şeytan, onları egemenlikleri altına almış ve kalpleri katılaşmıştır. *“İyilik edenler…”* yüce Allah’ın kendilerini sınama amaçlı musibetlere uğrattığını müşahede edip buna intikam ve ceza vermekle karşılık vermeyenleri, hoşgörü ve affetmekle mukabelede bulunanları sever.

14- “Biz Hıristiyanlarız” diyenlerden de kesin sözlerini almıştık, ama onlar da kendilerine zikredilen Kitab’ın önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.

15- Ey Ehl-i Kitab! Resulümüz size Kitab’dan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok kusurunuzu da affediyor. Gerçekten size Allah’tan bir nur, apaçık bir kitab geldi.

16- Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.

17- “Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih’tir” diyenler and olsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesih’i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah’a kim bir şey yapabilecektir! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah’a aittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyla kadirdir.

18- Yahudiler ve Hıristiyanlar "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu, siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder, göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır.

19- Ey Ehl-i Kitab! Resullerin arası kesildiği bir sırada size Rasul geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki : "Bize bir 'Beşir' müjdeleyici ve 'Nezir' uyarıcı gelmedi" demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah, her şeye hakkıyla kadirdir.

20- Bir zamanlar Musa, kavmine şöyle demişti: Ey Kavmim! Allah'ın size nimetini hatırlayın; zira O, içinizden Resuller çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi.

21- Ey Kavmim! Allah'ın size yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz.

22- Onlar şu cevabı verdiler: Ya Musa! Orada zorba bir toplum var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz.

"Bu sebeple… aralarına düşmanlık ve kin saldık." Yırtıcı, hayvani ve şeytani kuvvetlerinden kaynaklanan etkenlerin muhalefeti, zıtlaşma ve inatlaşma sebebi olan süfli cihette meyilleri, tevhid nurundan perdelenmeleri, çekişme ve inatlaşma gerektirmeyen külli maksatları içeren kutsi âlemden uzaklıkları yüzünden bu düşmanlık ve kini onların ayrılmaz özellikleri kıldık ve bu durum ruhun nurunun zuhurundan ibaret olan kendi kıyametleri ve tevhid nurunun zuhurundan ibaret olan büyük kıyametin kopacağı vakte kadar devam edecektir.

"Allah onlara…haber verecektir." Öldükleri, içlerinde kökleşmiş çirkin ve eziyet veren heyetlerin zuhuru neticesinde yoksunluklarının ve ziyana uğramışlıklarının ortaya çıktığı vakit yaptıklarının cezasını haber verecektir. *"Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'tir, diyenler and olsun ki kâfir olmuşlardır."* Uluhiyeti onunla sınırlandırdıkları ve ilahi onun somut varlığıyla kayıtlandırdıkları için. " *…Meryem oğlu Mesih'i…hepsini imha etmek isterse…"* Tevhid'de fena buldurur, cem'in gayrında sildirirse… Nitekim, bir ayette şöyle buyurmuştur: "*O'nun zatından başka her şey yok olacaktır…"* (Kasas, 88)

"*Semaların / Göklerin… mülkiyeti Allah'a aittir."* Ruhları âleminin " arzın / *yerin…"* bedenler âleminin " *ve ikisi arasında ne varsa hepsinin…"* suret ve arazların, zahir, batın her şeyin mülkiyeti O'na aittir. Hepsi O'nun isimleri, sıfatları ve fiilleridir. "*…Mukaddes toprağa girin…"* Sıfat tecellilerinin makamı olan kalbin huzuruna girin. Burası ruh seması karşısında arz konumundadır. "*Allah'ın size yazdığı…"* Ezeli hükmü kapsamında sizin için tayin etmiş; istidadınıza ona vasıl olmayı, onda ikamet etmeyi yerleştirmiştir. "*Arkanıza dönmeyin…"* beden şehrine meyletmeyin, bedenin ihtiyaçlarını ve lezzetlerini gidermek, onun muvafakatını istemek, heyetlerini süslemek üzere ona yönelmek suretiyle geri dönmeyin. Çünkü, beden makamınızdan geri bir makam, mertebenizden aşağı bir mertebedir. *"Yoksa kaybederek dönmüş olursunuz…"* kalbin nurlarına karşılık bedenin karanlıklarını, kalbin güzelliklerine karşılık bedenin çirkinliklerini almak suretiyle büyük bir hüsrana uğrayıp dönmüş olursunuz.

"Orada zorba bir toplum var…" vehim sultanından, heva. Gazap ve şehvet umerasından, Firavun karakterli nefsin sair sıfatlarından oluşan bir topluluk vardır. Orayı zorbalık ve şiddetle almışlar, istila etmişler, her biri hevası doğrultusunda zorbalık ederek üstünlük kurmuştur. Biz onlara yaklaşamayız. Onlara karşı koymaya gücümüz yetmez. Bunu söylemelerinin sebebi, tabii lezzetlere ve cismani şehvetlere alışmaları, hevanın egemenliği altına girmiş olmalarıdır. Bu yüzden riyazete, hevayı ezmeye, mücahede ederek nefsin sıfatlarını kırmaya güç yetiremezlerdi. "*Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz…"* Yani, bizim riyazet yapmamıza ve mücahede etmemize gerek kalmadan Allah onları oradan çıkarsın veya imkânsız olmasına rağmen doğal olarak oradan çıksınlar veya o takdirde oraya girmeleri imkânsız olmasına rağmen, yaşlılıkta olduğu gibi orayı istila edemeyecekleri kadar zayıflamaları durumunda oraya gireriz.

23- Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki kişi şöyle dedi: Onların üzerine kapıdan girin; oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışsınızdır. Eğer müminler iseniz ancak Allah'a güvenin.

24- Ey Musa! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız, dediler.

25- Musa: Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hakim olamıyorum; bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır, dedi.

26- Allah, " Öyleyse orası onlara kırk yıl yasaklanmıştır; yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme" dedi.

"Korkanlar içinde… iki kişi… dedi…" Bu iki kişiden maksat, on iki başkan içinde yer alan nazari akıl ve ameli akıldır. "*Korkanlar…"* cisimle beraberliğin kötü akıbetinden, cismin karanlık heyetinin cezasının vebalinden korkanlar, "*Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu…"* dosdoğru yola ve doğru dine iletme nimetini bahşettiği iki kişi (nazari akıl ve ameli akıl) şöyle dedi: "*Onların üzerine kapıdan girin…"* kalp beldesinin kapısından girin. Bu da fiil tecellileriyle tevekkül etmekten ibarettir. Nitekim ruh beldesinin kapısı da rızadır. Beldenin kapısı olan tevekkül makamına *"girdiniz mi.." … " artık siz zaferi kazanmışsınızdır."* Fiillerinizden ve hallerinizden dışarı çıkmış ve Allah ile fiil işlemiş kimseler olarak galip gelirsiniz. Güç ve kudret Allah'tan olduğu zaman vehim şeytanı, tahayyül, heva ve gazap sizden kaçar ve siz onlara galip gelirsiniz.

Ayette geçen "kapı" dan maksadın tevekkül olduğunun delili: "*Eğer müminler iseniz ancak Allah'a tevekkül ediniz…"* ifadesidir. Yani eğer hakikâten iman etmişseniz, Allah'a güvenip dayanınız. Çünkü O'na gıyaben iman edenin imanı, fiil tecellileri huzurunun en düşük derecesidir. "*Ey Musa!... dediler."* emirlere uymaktan kaçınma, girmekten imtina etme şeklindeki tavırlarını ısrarla sürdürdüler. "*Sen ve Rabbin gidin…"* Eğer Resulsen, nefsinin gücüyle onları bizden uzaklaştır, hevayı ve bizim içimizdeki bu kuvvetleri, bizim riyazet yapmamıza ve mücahede etmemize gerek kalmadan ez!.. Onları bizden savmasını Rabbinden iste!.. Tıpkı bazı utanmaz ve rezil kimselere öğüt vermek, onları günahtan alıkoymak ve işledikleri alçaklıkların akıbetiyle tehdit etmek istediğinde sana, alay ederek, inat ederek ya da ciddi ve inanarak *"bu bedbahtlığı bizden sen uzaklaştır"* demeleri gibi. *"Biz burada oturacağız."* Nefis makamındaki yerimizden ayrılmayacağız, nefislerimizin hevasına ve bedenlerimizin lezzetlerine kendimizi kaptıracağız. Tıpkı "Hıttan samkasa" dedikleri gibi. Bunun üzerine yüce

Allah şöyle buyurdu: “*Öyleyse orası onlara kırk yıl yasaklanmıştır; yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar…”* tabiat çölünde kaldılar. Kalp beldesinden yoksun kırk sene şaşkın şaşkın dolaştılar. Çünkü nefis sıfatlarının zorbalarının istilasıyla birlikte kalp makamına girmek haramdır, imkânsızdır. Bu yüzden “*güçlü çağına erince…”* (Ahkaf, 15) buyrulmuştur. Güçlü çağına ermesi, kırk yaşına girmesi anlamındadır. Çünkü kırk yaş, gerçek buluğ vaktidir. İsrailoğullarının çöl macerası ile ilgili olarak şöyle anlatılmıştır: Bütün gün boyunca var güçleriyle altı fersahlık bir alan içinde yürüyorlardı. Akşam olunca, yürümeye başladıkları noktaya geri geldiklerini fark ediyorlardı… yani onların çabaları cismani olarak kurtulacakları yerleri bulmakla ve altı cihetle sınırlı bedensel azgınlıkları tatmin etmekle ilgiliydi. Tecerrüt ederek bu cihetlerin dışına çıkmıyorlardı. Bedensel heyetlerden ve nefsani sıfatlardan tecerrüt etme ve arınma talebiyle kalp yönüne yönelmedikleri için ilk makamda duruyorlardı. İsrailoğulları, çölde bu şekilde şaşkın şaşkın dolaştıkları sırada geceleri gökten bir ateş sütunu iniyordu. Onlar da bu ateşin ışığında yürüyor, ondan yararlanıyorlardı. Yani ruh semasından geçim aklının nuru iniyordu üzerlerine, bu nurun ışığında maslahatlarına ulaşabiliyorlardı. Bazılarına göre, bu ışık ateşten geliyordu, çünkü vehimle karışık bir akıldı, salt akıl değildi. Aksi takdirde bununla kalp yolunu bulabilirlerdi.” Üzerlerini gölgeleyen bulut, yemeleri için indirilen kudret helvası ve bıldırcın etine gelince, bunların açıklamasına ve teviline daha önce yer vermiştik. Anlatıldığına göre “o sırada çölde doğan her çocuk, üzerinde boyuna uygun bir elbiseyle doğuyordu, boyu uzadıkça bu elbise de uzuyordu.” Bununla beden elbisesini kastediyorlar. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir.

Eğer bu kıssayı kendi haline uyarlamak istersen, Musa’yı kalp, Harun’u da ruh olarak tevil edersin. Çünkü Harun, Musa’nın büyük kardeşiydi. Bu yüzden “*Onun dili benimkinden daha düzgündür.”* (Kasas, 34) İsrailoğullarını ruhani kuvvetler ve kutsal toprakları da mutmain nefis olarak tevil edebilirsin. Ve böylece kıssayı sonuna kadar mutmain nefsin haline uyarlayabilirsin. “*…Üzülme…”* Onların hidayetleriyle ilgilenme, uğrayacakları azaptan dolayı kederlenme. Çünkü onlar yoldan çıktılar, hevalarına uydukları ve azdıkları için kalbin yolundan ayrıldılar.

27- Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. And olsun seni öldüreceğim, dedi. Diğeri de, Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder, dedi.

" Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini…anlat…" Kalp Adem'inin iki oğlunun, Kalp Habil'inin ve Vehim Kabil'inin haberini anlat. Her birinin birer ikiz kız kardeşi vardı. Aklın ikizi, dünya ve ahiret işlerini salih amelleri gerektiren yapıcı görüşlerle, üstün ahlakla yürüten, türlü sanat ve siyasetler üreten ilmi akıldır.

Vehmin ikizi ise, maddi şeyler üzerinde tasarrufta bulunan, şeytani görüşler edinmek amacıyla cüzi anlamlar üzerinde yoğunlaşan hayal gücüdür. Kalp Ademi, vehm'in, aklın ikizi olan ilmi akıllla ile evlenmesini emretti ki, delile dayanan akli kıyaslarla ona egemen olsun, özümsetici, boyun eğdirici riyazetle onu eğitsin ve aklın emrine soksun. Böylece kalp babasına itaat etsin, ona iyi davransın, türlü gerçek umutlarla ona iyi davransın, salih amellerde ona yardımcı olsun. Şeytanın fasit vesveseleri ve süslemeleri ile nefsin yoldan çıkmış heyetler ve kötü fiillerle yoldan çıkarması sonucu, kalp babasına asi olmasını engellesin. Kalp Ademi, aklın da vehmin ikiziyle evlenmesini emretti, ki onu salih yapsın, yıkıcı tahayyüllerin şehvetlerinden, nefsin yalancı sözlerinden etkilenip heyecana kapılmasına engel olsun. Böylece babası ondan yana rahata kavuşsun ve onu manevi ve maddi alanlarda, külli ve cüzi anlamlarda kullansın. Düşünen, ilim tahsil etmek için uğraşan ve babasına yararlı olan biri olsun. Vehim Kabil'i Akıl Habil'ini kıskandı. Çünkü ona göre kendi ikizi daha güzel ve daha sevimliydi ve çünkü aralarında uyum vardı. Bunun üzerine babaları Kalp, her birinin bir kurban sunmasını emretti. Yani sonucu Allah'a havale etmek, kıyas suretini yok etmek ve işin özüyle uyumlu külli ve manevi sureti kabul etmek üzere birer ibadet takdim etmelerini istedi. Bu ibadet de Allah'a yakınlaşma vesilesi olan kurbandı. Vehm'in, mugalata sureti veya cüzi mevhum suret olan kurbanının kabul edilmemesi, sonucun Allah'a havale edilmesi hususunda aklın onunla bütünleşmesinin imkânsızlığı anlamındadır. Çünkü bunun bir neticesi yoktur. Ya da vehmi suretin kabulünün imkânsızlığı anlamına gelir. Çünkü nefiste olanla yapılan iş arasında uyum yoktu. Böylece kıskançlığı daha da arttı.

“And olsun seni öldüreceğim, dedi.” Akıl, Allah’a biraz daha yaklaşınca, kavrayış ve tasarruflarında vehimden gittikçe uzaklaşınca, vehim, onun amelini iptal etme ve fiillerini işlemesine engel olma hususunda büyük bir hırsa kapılır. Bunu vehmin kuşku uyandırmalarında, aklın derin, kapsamlı nazari talepleri elde etme girişimlerine muhalefet etmesinde gözlemleyebiliriz. Vehmin onu öldürmesi, fiillerine engel olup ruhtan gelen yardımları ve aklın hayat kaynağı olan hidayet nurunu kesmesi anlamındadır. “ *…Takva sahiplerinden…”* Kendilerinden hayırların sudur etmesi hususunda Allah’a kendileri için koruyucu sığınak yapanlar veya bedensel karanlık heyetlerin, batıl yalanların, saptırıcı dalaletlerin, alçaltıcı hevaların ve ölümcül vesveselerin günahlarından sakınırlar.

28- And olsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.

29- Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur.

30- Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü; bu yüzden de kaybedenlerden oldu.

31- Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. “Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim” dedi ve ettiğine yananlardan oldu.

“ …Ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim…” Senin, madde alanında son derece şiddetli olan amellerini iptal etmem, nefsin ve hevanın destek kaynağı olan hayatına son vermem, sana özgü fiillerini işlemene engel olmam. Çünkü akıl, cüzi maslahatların, maddi hükümlerin, buna taalluk eden cüzi anlamların ve hayat sebeplerinin tümünün ancak vehimle elde edildiğini, kolaylaştığını bilir. Eğer vehimden kaynaklanan umut, temennilerin gerçekleşmesi ve emeller olmasa, hiç kimse hayatını sürdürmesini sağlayan şeyleri kolaylıkla elde edemez. “*Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.”* Çünkü ben O’nu biliyorum. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *“Kulları içinde ancak alimler, Allah’tan korkar.”* (Fatır, 28) O’nun seni, bir amaç için yarattığını, bir hikmete dayalı olarak var ettiğini biliyorum. Bu hususta O’na karşı çıkamam.

"*Ben istiyorum ki, sen…yüklenesin.*" Beni öldürmenin ve kendini öldürmenin günahı olan batıl görüşleri, kurbanının kabul edilmemesinin sebebi olan fasit tasavvurları yüklenesin… *"ateşe atılacaklardan olasın…"* perdelenme ve yoksunluk ateşinin ehli olasın. "*Zalimlerin cezası işte budur…"* Senin maddi hükümleri manevi alanlara uyarlaman gibi varlıkları ait olmadıkları yerlere koyanların cezası işte budur. "*Derken… itti..*" nefsi ona kolay gösterdi, çekici kıldı, "*kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü…*" kendine has fiillerini işlemesine engel oldu, hidayet nurundan perdeledi. "*Bu yüzden de kaybedenlerden oldu…*" Aklı istila etmesi, sapıklığını aklın hidayetine ve doğruluğuna tercih etmesi nedeniyle zarar gördü. Çünkü vehim, aklın yardımından yoksun kalırsa, nefsi, türlü telkinlerle ve çekici gösterme yöntemleriyle, bazı fiilleri işlemeye zorlar ki, bunlardan hem nefis zarar görür, hem de bütün beden. Hayvani lezzetler kapsamında, mal ve makama yönelik şiddetli hırs gibi yerilmiş işlere sevk eder, aşırı gitmesine neden olur. Bunun neticesinde vehmin kendisi de zayıflar veya tamamen iptal olur, iş göremez hale gelir. "*Derken Allah…gönderdi…*" hırs kargasını… "*…eşeleyen…*" nefis yerini… "*kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için…*" yani vehme göstermesi için. Çünkü akıl, hidayet nurundan koptuğu, kemal elde etmek, son mutluluğa kavuşmak için yüceler âleminde gerçekleştirdiği seyrinden alıkonduğu zaman, ne yapacağını bilemeyen bir şaşkına döner. Bunun için hırs gönderildi, ona dalalet çölünde yolunu gösterdi ve ayıbını, yani vehmin sırtına yüklediği, bu yüzden kokmaya başlayan maktulün cesedini nasıl örteceğini, nasıl gömeceğini gösterdi. Böylece dünya aklı arzın toprağına girdi. Dünya aklı, ruhun hayatından kopuk, vehim ve heva ile bulanmış aklın bir suretidir. Artık, kendi âleminden perdelenmiş, nefis yerinin karanlıklarına gömülmüştür. Tabiat kuvvetleri kurtları, kendi lezzetlerini ve isteklerini elde etmek uğrunda kullanmak suretiyle onu yemektedirler. "*Şu karga kadar da olamadım mı?*" yavrusunu, yani varoluş sebebini ya da kemalini nefis toprağına gömen, elde ettiği şeyleri yok edip içinde gizleyen şu karga kadar da mı olamadım? "*Kardeşimin cesedini gömeyim…*" nefsin karanlıklarına gömüp ondan yararlanayım. "*Ettiğine yananlardan oldu…*" hüsran gerçekleşince, mahrum olduğunu anlayınca derin bir pişmanlık duydu.

32- İşte bu yüzdendir ki İsrailoğullarına şöyle yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Resullerimiz onlara apaçık deliller getirdiler, ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

33- Allah ve Resulüne karşı savaşanların ve yeryüzünde düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvalığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.

34- Ancak,siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

35- Ey iman edenler! Allah'tan korkun. O'na yaklaşmaya yol arayın ve yoluna cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

36- Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır.

37- Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır.

38- Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

39-Kim haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

40- Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.

41- Ey Rasul! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşanlar seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler, ve sana gelmeyen kimselere kulak verirler, kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. "Eğer size şu

verilse hemen alın, o verilmezse sakının!" derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa düşürmek isterse, sen Allah'a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır ve ahirette onlara mahsus büyük bir azap vardır.

42- Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah adil olanları sever.

43- İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.

44- Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini Allah'a vermiş Nebiyler, onunla Yahudilere hükmederlerdi. Allah'ın Kitabını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zahidler ve bilginler de. Şu halde insanlardan korkmayın, Benden korkun. Ayetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.

45- Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş. Yaralar da kısastır. Kim bunu bağışlarsa kendisi için o kefaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.

46- Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Nebiylerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarında gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik.

47- İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fasıklardır.

48- Sana da, daha önceki Kitabı doğrulamak ve Onu korumak üzere Hakk olarak Kitabı gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. Her birinize bir şeriat ve yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde sizi denemek için. Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri O haber verecektir.

49- Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkât et. Eğer yüz çevirirlerse bil ki Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına bela etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.

" …Bütün insanları öldürmüş gibi olur…" Çünkü her şahıs, insan türünün tüm fertlerinin kapsadığı şeylerin tümünü kapsar ve tür de bireye dayanır. Aynı şekilde birey de harici varlık sahasında bütün sayesinde var olabilir. Bu bakımdan sayıya itibar edilmez. Çünkü tür, hakikâtte bireylerin sayılarının artmasıyla artmaz ve bireye münhasır kılınmakla da eksilmez.

"*Ey İman edenler! Allah'tan korkun…"* tezkiye yoluyla Allah'tan sakının. "*O'na yaklaşmaya yol arayın."* Bezenme yoluyla O'na vesileler arayın. "*Ve yolunda cihad edin…"* sıfatlarınızı silerek, zatta yok olarak mücahede edin, " *ki kurtuluşa eresiniz."* Sıfat ve zat kalıntılarının zuhur etmesinden kurtulasınız. " *…Yeryüzündeki her şey…"* aşağı, süfli cihetteki her şey. Çünkü bunlar perdenin ve uzaklığın artmasının sebepleridir. Dolayısıyla o gün (kıyamet günü) ulvi cihete ait marifetler ve nurani hakikâtlerden başkası bir yarar sağlamaz. "*Sana da…kitabı gönderdik."* Furkan ilmini (Hakk ile batılı ayıran ilmi), yani kemalinin ayrıntılarının zuhurunu indirdik, "*…hakk olarak…daha önceki kitabı doğrulamak…üzere"* Yani Kur'an ilmini indirdik. Kur'an ilmi, senin istidadında sabit olan icmali ilimdir. Açığa çıkarmak suretiyle kendinden önceki kitabı korur. Ya da zaman olarak daha önce gelen Nebiylere indirilmiş ilimleri izhar eder, korur. Çünkü Musa, bahşedilmiş varlıkla fena bulup bekaya dönünce ona galip olan hal, nefis kuvveti ve egemenliğiydi. Bu yüzden, kardeşini öfkeyle yakaladı. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Kardeşinin başını tutup kendine doğru çekmeye başladı…"* (Araf, 150) Yine Hz. Musa tecelli talebinde bulunurken "*…Bana kendini göster; seni göreyim…"* (Araf, 143) demiştir.

Bu yüzden Tevrat'ın içerdiği hükümlerin çoğu, nefsin halleriyle, onun arındırılmasıyla ilgiliydi, daveti de zahire yönelikti. İsa'ya ise kalbin kuvveti ve nuru galipti. Bu yüzden, dünyadan soyutlandı ve bağlılarına da ruhbanlığı emretti. Adamlarından birine şöyle demiştir: *"Biri sağ*

yanağına bir tokat vurursa sol yanağını da çevir." Bu yüzden İncil'in içeriğinin büyük kısmı, sıfat tecellilerinden, ahlaktan, vaazlardan, kalbin hallerine, arınmasına, nurlanmasına yönelik ilimden oluşmaktadır. İncil'in daveti de batına yöneliktir.

Hz. Muhammed'e (s.a.v) ise ruh'un egemenliği ve nur'u galipti. Bu yüzden güzel ahlakı üzerinde toplayan ve tamamlayandır. Hükümde adil ve orta yolun takipçisidir. Kur'an da önceki iki Kitabın içerdiği ilimleri, hükümleri ve marifetleri kapsar, onları doğrular ve korur. Buna ek olarak tevhid ve sevgide ziyadesini içerir. Daveti de tevhide yöneliktir.

"*Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet…"* sana açılan vahdetin gölgesi olan adaletle hükmet. " *…onların arzularına uyma."* Zahir ya da batın taraflarından birini galip ve baskın yapacak şekilde onların isteklerine uyma. "*…sana gelen gerçeği bırakarak…"* sana gelen tevhidi, sevgiyi ve adaleti bırakıp onların arzularının peşine takılma. Çünkü tevhid sevgiyi, sevgi de adaleti gerektirir ve tevhidin gölgesi ruh semasından kalbin üzerine sevgi ile nefis üzerine de adalet ile düşer. "*Her birinize bir şeriat ve yol verdik."* Nefsin, kalbin ve ruhun varit olacağı yer gibi bir varit olunacak sistem ve bir yol verdik. Ahkam ve muamelat ilmi gibi. Ki bunlar kalbe taalluk ederler. Sıfat cennetlerine ulaştıran batın yolunun izlenmesini öngördük. Ruha taalluk eden tevhid ve müşahede ilmini verdik. Zat cennetine ulaştıran fena yolunun izlenmesini öngördük.

"*Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı…"* ilk fıtrat üzerinde birleşen, tek din etrafında bütünleşen bir ümmet yapardı. "*…Fakat…"* size verilenlerin, her birinizin kabulü oranında istidatlarınıza göre üzerinizde zahir olması, dolayısıyla kemallerin çeşitlenmesi için "*iyi işlerde birbirinizle yarışın…"* sizin için takdir edilen kemalinize ulaştıracak şeylerde yarışın. Ki bu işler sizi kemale yaklaştırıcı istidadınız kapasitesinde ve onun fiile dönüşmesi oranında belirginleşecektir. "*Hepinizin dönüşü Allah'adır…"* mertebelere göre varlık cemi aynında Allah'a döneceksiniz, zat cemi aynında değil. "*…Size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri O haber verecektir."* Üzerinde ihtilaf ettiğiniz şeyleri, istidatlarınızın farklılığına göre üzerinizde sergileyecektir, üç cennetten birini istemek ve ona ulaşmak ya da istidadınızda olan kemalden sizi perdeleyen engeller nedeniyle

bunlardan yoksun kalmak gibi. *"…günahlarının bir kısmını…"* Yahudilerin günahı, fiil perdeleridir. Hıristiyanların günahı ise sıfat perdeleridir. Dolayısıyla Yahudilerin fasıklığı, nefsin kendi fiillerini görmesiyle ilahi fiillerin tecellilerinin hükmünün dışına çıkmalarıdır. Hıristiyanların fasıklığı ise, nefsin sıfatlarını görmesi ve onlarla perdelenmesi neticesinde Hak sıfatlarının tecellilerinin hükmünün dışına çıkmalarıdır. Nitekim, Muhammedilerin fasıklığı da kendi zatlarına yönelmeleri ve zati birliğin hükmünün dışına çıkmalarıdır.

50- Yoksa onlar cahiliye idaresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?

51- Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar, birbirlerinin dostudurlar. İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.

52- Kalplerinde hastalık bulunanların: "Başımıza bir felaketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların arasına koştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından bir emir getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır.

53- "Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?" diyeceklerdir. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de kaybedenlerden olmuşlardır.

54- Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütuftur. Allah'ın lûtfu ve ilmi geniştir.

"Yoksa onlar cahiliye idaresini mi istiyorlar?" Yani cehaletleri yüzünden ancak nefis makamından cehaletle sadır olan bir hüküm istiyorlar, ilahi ilimden sadır olan bir hüküm istemiyorlar. *" …Kim dönerse…"* Kim, Hak yoldan döner ve hangisi olursa olsun daha önce uzaklaştığı bir perdeye tekrar dönerse, o geri çevrilenlerdendir, sevgi ehlinden değildir. Onun dönmesiyle Hak dinde herhangi bir gedik açılmadığı gibi çürütülmüş, nakzedilmiş de olmaz. Çünkü yüce Allah, ilk inayet itibariyle sevdiği bir kavim getirecektir. Ki Allah'ın onları sevmesi herhangi bir nedene dayalı değil, onların zatlarına dayalıdır. Onlar da Allah'ı, latif olması, rahim olması veya nimet bahşeden olması gibi

herhangi bir için değil, zatı için severler . Çünkü sıfat sevgisi, sıfatların tecellilerinin değişmesiyle değişir. Latifi seven kimsenin sevgisi, kahır sıfatının tecelli etmesiyle biter. Mun'im'i (nimet veren) seven kimsenin sevgisi, Allah'ın muntakim (intikam alan/cezalandıran) sıfatıyla tecelli etmesiyle birlikte silinir. Ama zat sevgisi bakidir, tecellilerin değişmesiyle değişmez. Zatı seven kimse, kahır sırasında kahharı sevdiği gibi lütuf sırasında latifi, intikam halinde muntakim'i ve nimet bahşedilişi esnasında mun'im'i sever. Rızanın olması veya olmaması arasında bir fark yoktur. Zatı sevenin sevgisi, hallerine göre değişmez. Zatı seven kimse nimet sırasında şükrettiği gibi bela sırasında da şükreder.

Munimi seven kimse, bela sırasında şükretmez, sabreder. İşte böyle bir sevgi (zat sevgisi) , hiç kuşkusuz ilk (ezeli) sevgiyi gerektirir. Bu da Allah'ın velilerine yönelik sevgisidir. Allah'ın velileri Allah'ı, O'nun kendilerini sevmesiyle severler. Aksi takdirde Allah'ı nasıl seveceklerdi. Özü toprak olan varlık nere, Rabler Rabbi ALLAH nere?!

" *…Müminlere karşı alçak gönüllü…"* Müminlere karşı yumuşak davranır, onlara acırlar. Onlara karşı tevazu içinde, şefkâtli davranırlar. Çünkü aralarında zati aynilik ve ezeli sevgi rabıtası vardır. Fıtri olarak birbirleriyle uyumludurlar. " *…Onurlu…"* zikredilen bu hususlara zıt olan perdelenmişlere karşı şiddetli ve sert davranırlar. "*Allah yolunda cihad ederler…"* kendi sıfatlarını silmek ve müşahedelerine perde olan zatlarını yok etmek suretiyle Allah yolunda cehd ederler. "*Hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar…"* Onları ibahecilikle, zındıklıkla ve kâfirlikle suçlayanların, dünya ve lezzetlerini, hatta ahiret ve nimetlerini terk edip uzlete çekilmelerini eleştirenlerin bu tavırlarına aldırış etmezler. Nitekim, Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "Allah'a nimet arzusu ya da azap korkusuna dayalı olarak kulluk etmeyin." Onlar, kendileri hakkında şöyle denen yiğitlerdir:

Yiğit insan, kendi nefsinde doğruluk görünce artık uzletinden dolayı kendisine yöneltilen kınamaları önemsemez.

55- Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Resulüdür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekatı verirler.

56- Kim Allah'ı, Resulünü ve iman edenleri dost edinirse bilsin ki üstün gelecek olanlar şüphesiz, Allah'ın tarafını tutanlardır.

57- Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine kitab verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Allah'tan korkun; eğer müminler iseniz.

58- Salâta çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünmeyen bir toplum olmalarındandır.

59- Şöyle de: Ey Kitab ehli! Yalnızca Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz? Oysa çoğunuz yoldan çıkmış kimselersiniz.

60- De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah'ın lanetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tağuta tapanlar çıkardığı kimseler… işte bunlar, yeri daha kötü olan ve doğru yolda daha ziyade sapmış bulunanlardır.

61- Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde "inandık" derler. Allah gizlediklerini daha iyi bilmektedir.

62- Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne kadar kötüdür!

63- Din adamları ve alimler onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! İşledikleri ne kötüdür!

64- Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır, dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lanet olasılar! Bilakis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. And olsun ki sana Rabbinden indirilenler, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.

"Sizin dostunuz, ancak Allah'tır, Resulüdür…" iman edenlerdir; onlar değildirler, çünkü sizinle onlar arasında gerçek bir uyuşmazlık vardır. Yani Allah, Resulü ve müminler sizi dost edinir. Diğer bir ifadeyle Allah'ı ve resul ve müminlerden oluşan dostlarını, perdelenmişler dost edinmezler, çünkü aralarında gerçek bir tezat vardır. Allah'ı, Resulünü ve iman edenleri ancak siz dost edinirsiniz. Burada önce cem bağlamında Allah'a yönelik mutlak velayetleri zikredilmiştir.

Sonra, zahir açısından tafsil bağlamındaki velayet zikredilmiş, "*Resulüdür, iman edenlerdir…*" buyrulmuştur. Tıpkı "*Allah…kendisinden başka ilah olmadığına şahitlik eder…*" (Al-i İmran, 18) ayetinde olduğu gibi. "*…İman edenler…*" şühud namazını kılarlar, zati huzura dururlar. "*…Verirler…*" varlık kalıntılarının zekâtını verirler. "*…Boyun eğerler…*" Kemallerini ve sıfatlarını Allah'a nispet etmek suretiyle varlık kalıntılarında Allah ile boyun eğerler. Tıpkı, hakkında bu ayetler nazil olan Emirülmüminin Ali (a.s) gibi. Ki o (a.s): "halkın fena bulmasında sonra Allah'tan başka ilah yoktur." buyurmuştur. Onlar, azgınlık makamında dikilmezler ve onu nefislerine nispet ederler.

"*Kim Allah'ı, Resulünü ve iman edenleri dost edinirse…*" o, Allah ehlidir. Allah ehli olanlar, "*üstün gelecek olanlar …şüphesiz… onlardır.*" Allah ile üstün gelirler.

"*Onlardan birçoğunun….yarıştıklarını görürsün…*" onlar, büyük bir hızla rezilliklere yönelirler. Çünkü alçaklığı alışkanlık haline getirmişler, rezillikte itiyat edinmişler. Rezillik, onların nefislerinin bir melekesi haline gelmiştir. Günah, konuşma gücünün rezilliğidir, çünkü yalandır. "*Düşmanlık…*" da şehvet gücünün rezilliğidir.

65- Eğer Ehl-i Kitab iman edip sakınsalardı, herhalde kötülüklerini örter ve onları nimeti bol Naim cennetlerine sokardık.

66- Eğer onlar Tevrat'ı ve İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi. Onlardan aşırılığa kaçmayan bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!

67- Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun risaletini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.

68- "Ey Kitab ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, bir şey üzerinde değilsinizdir" de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette arttıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme.

69- İman edenler ile Yahudiler, sabiler ve Hıristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe inanıp iyi amel işleyenler üzerine asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir.

70- And olsun ki İsrailoğullarının sağlam sözünü aldık ve onlara Resuller gönderdik. Ne zaman bir Resul onlara nefislerinin arzu etmediğini getirdi ise Resullerin bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler

71- Bir bela olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah, tevbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu. Allah, onların yaptıklarını görmektedir.

"Eğer Ehl-i Kitab iman etseydi…" hakiki tevhide imanla inansaydı. "*sakınsalardı…"* fiillerinin, sıfatlarının ve zatlarının şirkinden sakınsalardı, "*herhalde kötülüklerini örterdik…"* varlık kalıntılarını örterdik. *"ve onları… sokardık…"* üç cennete… "*Eğer onlar Tevrat'ı… doğru dürüst uygulasalardı."* Zahir ilimlerini tahakkuk ettirmek, fiil tecellilerinin haklarına riayet etmek, muamelelerde onun hükümlerini yerine getirmek suretiyle uygulasalardı, "*… İncil'i…"* batın kavramını tahakkuk etmek, sıfat tecellilerinin haklarına riayet etmek, hükümlerini muhafaza etmek ve isimler âlemi olan rububiyet âleminden kaynaklanan yaratılış ve ahiret ilmi ile mülk ve melekut tevhidi olarak kendilerine indirilene uymak suretiyle İncil'i uygulasalardı, "*şüphesiz… üstlerinden…yerlerdi."* ruhani ulvi âlemden ilahi ilimlerden, yakini, akli hakikâtlerden, hak irfanından rızıklanır ve bunlarla Allah marifetine, melekut ve ceberut marifetine ulaşırlardı. *"Hem de ayaklarının altından…"* cismani süfli âlemden kaynaklanan tabii ilimlerden, maddi idraklerden rızıklanır ve bunlarla mülk âlemi marifetine ulaşırlardı. Böylece Allah'ı hem zahir ismiyle hem de batın ismiyle bilirlerdi. Daha doğrusu, bütün isim ve sıfatlarıyla bilirlerdi. Ve de zikredilen iki tevhid makamına da ulaşırlardı.

"Onlardan aşırılığa kaçmayan bir zümre vardır…" adil bir topluluk vardır içlerinde. Bunlar isimler ve sıfatlar tevhidine ulaşmışlardır. "*Fakat çoğu…"* bırakın sıfat tevhidini, henüz fiil tevhidine dahi ulaşamamıştır. Bu yüzden amelleri kötüdür. Çünkü bu ameller nefislerinin sıfatlarından kaynaklanır. Bu ise en kalın perdelerden biridir. *"…Onlara Resuller gönderdik…"* mertebelerine göre Resuller gönderdik. Onlar her açıdan perdelenmiş oldukları için, fiiller perdesini kaldırmak ve mülk tevhidine davet etmek üzere Musa'yı gönderdik. Ama nefisleri bundan hoşlanmadı. Çünkü Musa'nın daveti nefislerinin hevasına uymuyordu.

Nefisleri yapıp ettiklerinden memnundu. Onlarla cem olmuştu. Lezzet ve şehvetiyle bütünleşmişti. Bu yüzden, Musa'yı yalanladılar ve nefis buzağısına taptılar, cumartesi yasağını çiğnediler, daha bir sürü kötülük ettiler. Derken, içlerinden bazısı Musa'ya iman etti ve fiil perdesinden kurtuldu ve bunu mutlak kemal zannetti. Bunun üzerine, sıfat perdelerini kaldırmak ve batın tevhidine, yani melekut tevhidine davet etmek üzere İsa'yı gönderdik. Ama nefisleri bundan hoşlanmadı. Çünkü onun daveti, kemal bağlamında nefislerin hevasına aykırıydı. Bunun üzerine onu yalanladılar ve bir sürü kötülük ettiler. Derken, bazıları ona iman etti de sıfat perdesinden kurtuldu ve nefsi için mutlak kemal olarak algıladığı bu hali üzere kaldı. Bunun üzerine sıfat perdelerini açmak ve zati tevhide davet etmek üzere Hz. Muhammed'i (s.a.v) gönderdik. Ama nefisleri bundan hoşlanmadı ve onu yalanladılar. "*Bir bela olmayacak zannettiler…*" fiil tevhidinin ve İsevi davetin zuhuruyla birlikte şirk fitnesinin olmayacağını sandılar. Böylece "*kör…kesildiler…*" sıfatları görme tecellilerine karşı kör kesildiler. "*Ve sağır kesildiler…*" Bunların ilimlerini duymayan sağırlar oldular. "*Sonra Allah tevbelerini kabul etti.*" kalplerinin kulaklarını ve gözlerini açtı. Bunun üzerine tevbe ettiler. O da tevbelerini kabul etti. "*Sonra… kör ve sağır oldu…*" Muhammedi davet esnasında baki vechin müşahede edilmesi ve mutlak cem tevhidine dair ilmin duyulması karşısında kör ve sağır oldular. "*Allah …görmektedir…*" her üç makamda da yapıp ettiklerini, davetleri reddedişlerini ve Nebileri inkâr etmelerini görmektedir ve durumlarına göre onları cezalandıracaktır.

72- And olsun ki "Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesih "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur" demişti.

"Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz…" kulluğunuzu mutlak varlık olana tüm sıfat ve isimlerle mesvuf zata özgü kılın. Bu bağlamda herhangi bir isim ve sıfatı belirginleştirmeyin. Çünkü rablık nispeti tümüne eşit düzeydedir. Uluhiyeti bir suretle sınırlandıran, onu belli bir isme, belli bir kelimeye ve belli bir sıfata özgü kılan kimse, başkasını zorunlu olarak ispat etmiş, onun dışında isimler, suretler ve

sıfatlar kabul etmiş olur. Başkasını ispat eden, O'na ortak koşmuş olur. O'na ortak koşana da "*Allah…haram kılar…*" zatını, sıfatlarını ve fiillerini müşahede etme cennetini haram kılar. Yani mutlak ve şamil cenneti. Diğer bir ifadeyle onu mutlak olarak perdeler. "*Onun yeri…*" yoksunluk ateşidir. Çünkü şirk işlemekle zulme sapmıştır. "*Zalimler için yardımcı yoktur…*" onlara yardım edecek ve azaptan kurtaracak kimse yoktur.

73- And olsun o kimseler kâfir oldu… muhakkak "Allah üçün üçüncüsüdür" diyenler de. Halbuki Bir Tek ilahdan başka ilah yoktur. Eğer diyegeldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir.

74- Hâlâ Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemeyecekler mi? Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir.

75- Meryem oğlu Mesih ancak bir Resuldür. Ondan önce de Resuller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara ayetleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl yüz çeviriyorlar.

76- De ki: Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah'tır.

77- De ki: Ey Kitab ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.

78- İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır.

79- Onlar, işledikleri kötülükten, birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. And olsun yaptıkları ne kötüdür!

80- Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Nefislerinin onlar için önceden hazırladığı şey ne kötüdür; Allah onlara gazap etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar!

81- Eğer onlar Allah'a, Nebiyye ve O'na indirilene iman etmiş olsalardı onları dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

"And olsun…kâfir olmuşlardır…" perdelenmişlerdir "*Allah, üçün üçüncüsüdür, diyenler…"* üç şeyden oluşan toplamın biridir: Mülk âleminin ahiri olan fiil… melekut âleminin batını olan sıfat. Sıfatın kaim olduğu ve fiilin kaynaklandığı zat…Çünkü Allah, vehmettikleri o biri değildir. Bilakis, fiil ve sıfat, hakikâtte zatın aynısıdır. Aradaki fark izafidir. Allah, mutlak birden başkası değildir. Aksi takdirde, her bir ismi itibariyle ayrı bir ilah olacaktı. Böylece, birden çok ilah söz konusu olacaktı. Allah, zalimlerin dediklerinden münezzehtir, yücedir, uludur. "*Eğer diyegeldiklerinden vazgeçmezlerse…"* sıfat ve fiili zatın gayrısı olarak kabul etmekten vazgeçmezlerse "*…isabet edecektir…"* perdelenmişlere *"acı bir azap…"* çünkü istidatları olduğu halde irfanda kusur işlemişlerdir. *"Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecekler midir?"* mutlak cemin aynı olan Allah'ta sayısal çokluk ispat etmekten dönmeyecekler mi, kendi varlıklarını ve kendilerinden başkalarının varlıklarını görme günahından bağışlanma dilemeyecekler midir? "*Allah çok yarlıgayıcıdır…"* zatıyla örter. "*çok esirgeyicidir."* irfan ve tevhid kemalini gerçekleştirmek suretiyle onlara merhamet eder. "*Sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeyler…"* Bunların fiilleri yoktur ki zarar veya fayda dokundurabilsin. Daha doğrusu, fiillerinin olması şöyle dursun, varlıkları bile yoktur. Kastedilen " İsa" olduğu halde, akıl sahibi varlıklar için kullanılan " men" edatı yerine cansız varlıklar için kullanılan "ma" edatı kullanılarak "ma la yemliku" (güç yetiremeyen şey..) denilmiştir. Bununla, İsa'nın taayyun edişi itibariyle değer gördüğüne dikkât çekmek amaçlanmıştır. Yoksa, hakiki anlamda bir varlığı yoktur. "*…Sapan…"* sıfat nurlarından perdelenerek sapan "*birçoklarını saptıran ve uzaklaşan"* şu anda " *yolun doğrusundan…"* Allah'a doğru istikamet üzere olmak anlamına gelen zati vahdet yolundan uzaklaşan topluluğa uymayın.

82- İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Çünkü, onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

83- Resule indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz! İman ettik, bizi şahit olanlarla beraber yaz."

84- Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim?

85- Söyledikleri sözden dolayı Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere, zemininde ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi hareket edenlerin mükâfatı işte budur.

86- İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar cehennemliklerdir.

" …Bulacaksın…" dostluk ve düşmanlık uyum ve aykırılık esasında belirginleşen olgulardır. Birini dost edinen kimsenin bu durumu, ikisinin arasındaki hemcinsliğe delalet eder. Birine düşman olanın bu durumu da ikisi arasındaki uyumsuzluğa ve zıtlığa delalet eder.

Yahudiler, zattan ve sıfatlardan perdelendikleri ve sadece fiil tevhidine sahip oldukları için, mutlak müşrik olarak perdelenmiş gruplarla münasebetleri, mutlak muvahhit müminlerle olan münasebetlerinden daha güçlüdür. Hıristiyanlar, sıfat perdesinden kurtuldukları ve önlerinde sadece zat perdesi olduğu için müminlerle olan münasebetleri daha güçlüdür. Bu yüzden başkalarındansa müminleri sevmeleri daha yakın bir ihtimaldir. Müşriklerin ve Yahudilerin müminlere karşı besledikleri düşmanlık ise daha şiddetlidir, çünkü perdeleri güçlüdür. Ayette Hıristiyanların müminleri sevmeye yakın oluşlarının bilgileriyle, ibadet etmeleriyle ve büyüklenmemeleriyle gerekçelendirildiğini görmüyor musunuz? Çünkü ibadet insanı fiil cennetine, ilim de sıfat cennetine ulaştırır. Bunlarla nefislerinin cennetinden arınırlar ve kalp makamına ulaşırlar. Kalp makamı ise mükaşefe mahalli ve ilahi ilmi kabul yeridir. Büyüklenmemeleri de, onların nefislerini ilim ve ibadet sıfatına sahip görmediklerine, ilimlerini ve amellerini nefislerine nispet etmediklerine delalet eder. Bilakis, bunları Allah'a nispet ederler. Büyüklenip kendini beğenmişlik sergilemezler.

"*…Gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün…"* öğrendikleri zat tevhidine karşı besledikleri özlem ve iştiyaktan dolayı gözyaşı dökerler. Çünkü, riyazet ve zevk ehlidirler. Vahyi duydukları anda nefisleri heyecanlanır, hemen vahdeti hatırlarlar. "*Tanış çıktıkları gerçekten dolayı…"* Hakk'ı sıfatlarıyla tanıdıkları için. Ya da Hak'tan kelamını duydukları için iştiyaktan ağlarlar. Tıpkı şairin dediği gibi:

Uzaklaşsalar, ağlarlar; onları özledikleri için

Ayrılık korkusu yaklaşsa yine ağlarlar.

"…İman ettik…" zati tevhide ayni imanla inandık. Bizi "*şahit olanlarla beraber yaz."* Huzurda olanlardan eyle. Makamları zati müşahede ve hakiki yakin olup ilmi ve yakini imanla inanmışlardan kıl. Bizi bizzat görenlerden eyle. "*…Niçin …iman etmeyelim…"* niçin zatına ve bize gelen kelamına hakiki anlamda iman etmeyelim? Veya cem makamında Allah'a niçin iman etmeyelim? "*bize gelen gerçeğe.."* tafsil makamında iman etmeyelim? *"İyiler arasına katması…"* beka ile istikamet bulanlara katmasını niçin ummayalım? *"Zemininde ırmakla akan cennetler…"* üç tecelli ve bunlara dair ilimlerden oluşan ımaklar. *"İyi hareket edenlerin mükâfatı işte budur."* Allah'ta istikamet bularak kesret içinde vahdeti bulan müşahede erbabının ödülü budur. "*…edenlere…gelince…"* zattan perdelenen " *…ve yalanlayan…"* sıfat ayetlerini yalanlayanlara gelince *"işte onlar…"* nefis sıfatları cehenneminde külli mahrumiyet ehlidirler.

87- Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz olarak verdiği şeyleri haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.

88- Allah'ın size helal ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun.

89- Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size ayetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!

90- Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

91- Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve salâttan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?

92- Allah'a itaat edin, Resule de itaat edin ve sakının. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki Resulümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.

93- İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde, tattıklarından dolayı günah yoktur. Allah iyi ve güzel yapanları sever.

"Ey iman edenler!..." ilmi imanla inananlar! *"Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz şeyleri haram kılmayın…"* hallerin mükaşefesi ve sıfat tecellileri olarak size verdiği rızıkları sülukta kusur işleyerek kendinize haram kılmayın. *"ve sınırı aşmayın…"* nefsin azması ve sıfatlarıyla zuhur etmesi şeklinde aşırı gitmeyin. Yüce Allah'ın tecellilerin ilimleri ve hal ve makamların bağışları olarak sizi rızıklandırdığı şeyleri kalpleriniz için iyi ve temiz rızıklar kılın. Bu kemalatın gerçekleşmesi hususunda Allah'ı kendiniz için koruyucu sığınak eyleyin; bunları O'ndan ve O'nun için olan şeyler olarak görün, kendinizden ve kendiniz için olan şeyler olarak değil. Aksi takdirde azarsınız. *"İman etmiş olduğunuz…"* muvahhit olarak inandığınız *"Allah'a itaat edin…"* O'nda fena bularak sizde gerçekleştirdiği şeylere bir ölü uysallığıyla uyun. *"Resule de itaat edin…"* fenadan sonra beka bularak, onda istikamet üzere olun, tafsili gözetin ve O'nun hayatıyla hayat bulun. *" …Sakının…"* istikamet halinde varlık kalıntılarının zuhurundan sakının. "*Eğer yüz çevirirseniz bilin ki…"* kusur sizden kaynaklanmaktadır. Resule düşen sadece tebliğ etmektir, mecbur etmek değildir. *"İman edenlere…günah yoktur."* Gaybi imanla fiil tevhidine inananlara, *"iyi işler yapanlara…"* imanlarının gereği olarak kendilerini fiil perdesinden çıkarıp Hakk'ın fiillerini görmeye elverişli hale getiren ameller işleyenlere, fiillerinin kalıntılarından sakındıkları ve fiillerin kendilerinden sadır olmaması için

Allah'ı bir koruyucu sığınak edindikleri sürece, türlü hazlardan yararlanmalarında bir sıkıntı ve darlık yoktur. *"…İman ettikleri…"* sıfat tevhidine inandıkları *"güzel…yaptıkları."* kendilerini sıfat perdelerinden çıkaracak, ilahi tecellilerde silinip onları müşahedeye elverişli hale getirecek ameller işledikleri, "*sonra…sakındıkları…"* sıfatlarının kalıntılarından sakındıkları ve Allah'ı, sıfatlarının üzerlerinde sadır olması hususunda koruyucu kıldıkları "*iman ettikleri…"* zat tevhidine inandıkları, "*…sonra sakındıkları…"* zatlarının kalıntılarından sakındıkları ve sırf fena ile varlıklarından ve zatın aynında tükenişle Allah'ı koruyucu kıldıkları, *"…güzel yaptıkları…"* tafsili cem aynında müşahede ettikleri, fenadan sonra bekada istikamet buldukları sürece… *"Allah iyi ve güzel yapanları sever…"* vahdeti kesret aynında müşahede edenleri, tafsil haklarını cem aynında hakiki varlıkla gözetenleri sever.

94- Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile dener ki gizlide kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır.

"Ey iman edenler!" gaybe inananlar! *"Allah sizi…dener…"* sülukunuz halinde, vuslat Kâbesini ziyaret için ihrama girmeniz durumunda bazı hazlarla sizi dener, böylece sizin için kolaylaştırır ve ulaşmanızı sağlayan gücü hazırlar ki *" …bilsin…"* olaya terettüp eden ve karşılığın belirginleşmesine dayanak oluşturan tafsili bilgiyle bilsin "*kimin korktuğunu…"* gizlide kendisinden korktuğunu. Çünkü korku, ancak gizlide inananlar için söz konusudur. Bunun nedeni, fiiller babına giren hitapla alakalı olmasıdır.

Huzur halinde ise, rububiyetin ve azametin tecellisiyle haşyet, zatın tecellisiyle de heybet gerçekleşir. Korku (havf) nefsin sıfatı, haşyet kalbin sıfatı, heybet ise ruhun sıfatıdır. *"Kim bundan sonra sınırı aşarsa…"* sınama amaçlı beladan sonra hazları irtikap ederse *"onun için… azap vardır."* Fiiliyle şevkten perdelendiği için elem verici bir azaba uğrayacaktır.

95- Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi ona ceza vardır. Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder. Yahut, fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefarettir. Ta ki işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır. Allah daima galiptir, öç alandır.

96- Hem size hem de yolculara faydalı olmak üzere deniz avı yapmak ve onu yemek size helal kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.

" … Avı öldürmeyin…" Hakiki ihram halinde nefsani hazlar irtikap etmeyin. Kim bilerek ve niyet ederek, nefsin kuvvetine meyledip kapılmak suretiyle-tesadüfen veya bir misafirin ya da arkadaşın hatırını gözetmek olmaksızın-irtikap ederse… "*cezadır…"* Hikmet uyarınca, nefsani hazzı irtikap etmekte aracı olarak kullandığı hayvani nefsin kuvvetini bu hazza denk olacak bir şeyle ezmesi gerekir. *"Adalet sahibi iki kişi hükmeder…"* Nazari ve ameli akıl hükmeder. "*İçinizden…"* nefsinizden veya yaşlılarınızdan veya öne geçmiş, ileri gelen, keyfiyetini ve kemiyetini bilen arkadaşlarınızdan… *"Kâbe'ye varacak bir kurban…"* hakikâte varacak bir kurban… Yani bu hayvani kuvvet Allah içinde yok edilmek üzere kurban edilir, eğer sahibi güçlü, dolu ve muktedir ise. *"Yahut …kefarettir…"* veya bir sadaka ile veya oruç ile örtülür ve bu meyil izale edilir. Böylece, nefsinin bu heyetini örter. Yahut bu kuvvetin hakkını verir ve sadece bununla yetinir, haz almaz. Çünkü bu kuvvet miskin konumdadır. Ya da bu kuvvet söz konusu haz oranında fiillerinden alıkonur ki bu meyil ondan zail olsun. *"Ta ki işinin cezasını tatmış olsun…"* Kim bundan vazgeçerse Allah, perdelemek ve yoksun bırakmak suretiyle ondan intikam alır. *"Allah daima galiptir…"* nefsin sıfatlarından oluşan bulanıklık var olduğu sürece izzet cennetlerine ulaşmak mümkün değildir. *"Öç alandır…"* karanlık heyetle, sıfatın zuhur etmesiyle ve varlık kalıntılarının mevcudiyetiyle perdeler. Nitekim, yüce Allah Resulu Hz. Muhammed'e (s.a.v) şöyle hitap etmiştir: *"Doğruları, Benim Gayyur olduğumu belirterek uyar."*

" *…Av yapmak…size helal kılındı."* ilahi huzur ihramında olduğunuz sırada ruhani âlem denizinden marifetleri, makulatı ve ilmi hazları avlamanız size helal kılındı. " *onu yemek de…"* yararlı ilimden oluşan

yiyeceği de size helal kılındı. Muamelelerde ve ahlakta öğrenilmesi ve yararlanılması zorunlu olan; Bir Hakdır. *"size…"* ey Hak yolunun salikleri!*" ve yolculara…"* baki nimetler kazanmak üzere ahiret yolculuğuna çıkanlar için faydalıdır.

"*...Avı size haram kılındı…"* cismani âlem karasının avı size haram kılındı. Cismani âlem karasından maddi şeyler ve nefsani hazlar size haram kılındı. Seyrinizde Allah'ı kendiniz için koruyucu bir sığınak kılın ki O'na varabilesiniz. Men edilmiş kötülüklerin ondan sadır olmaması için de Allah'ı nefislerinizin koruyucusu eyleyin. Kesin olarak bilin ki "*huzuruna toplanacaksınız…"* zatta fena bularak O'nun huzurunda toplanacaksınız. O halde sülukta cehd edin ve engellerin yanında perdelerin arkasında durmayın.

97- Allah, Kâbe'yi, o saygıya layık evi, haram ayı, hac kurbanını ve gerdanlıkları insanların belini doğrultmaya sebep kıldı. Bu da Allah'ın, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu bilmeniz içindir.

98- Biliniz ki Allah'ın cezalandırması çetindir ve yine Allah'ın bağışlaması ve esirgemesi sınırsızdır.

99- Resule düşen, ancak duyurmadır. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.

"Allah…kıldı…" cem huzuru Kâbe'sini *"o…beyti…"* başkasının içine girmesi yasaklanmış, saygın dokunulmaz evi… Nitekim, bazıları şöyle demişlerdir: Cenabı Hak herkesin varacağı bir su kaynağı olmaktan yücedir… *"…İnsanların belini doğrultmaya sebep kıldı…"* hakiki ölümlerinden kalkışlarının sebebi kılmıştır. Onunla yeniden neşv u nema bulurlar. Onun hayatı, kudreti ve sair sıfatlarıyla yeniden hayat bulurlar. *"Haram ayı…"* yani vuslat zamanını.. ki gerçek hac zamanıdır. Bu zamanda nefsin sıfatlarının zuhur etmesi haramdır. "*Hac kurbanını…"* bu Kâbe'de yok olmaya kapılmış nefsi, " *gerdanlıkları…"* özellikle güçlü, şerefli, itaatkâr ve boyun eğen nefsi… çünkü bu nefisle kendini kurban olarak adamak daha faziletlidir. Beka esnasında, ikinci varlıkla kıyam etme vaktinde ve gerçek hayatla dirilme anında bu nefsin şanı daha yücedir. *"Bu…"* yani bu huzuru sizin için kıyam, belinizi doğrultmanızın sebebi kılmıştır. *"bilmeniz içindir…"* O'nunla kaim oluşunuz esnasında

O’nun ilmiyle bilmeniz içindir, ki “ *Allah… bilir…”* gayb ve şehadet âlemindeki eşyanın hakikâtini bilir ve O’nun ilmi her şeyi kuşatmıştır… Çünkü, sizin ilminizin O’nun ilmini kuşatması mümkün değildir. *“Biliniz ki Allah’ın cezalandırması çetindir…”* vuslat halinde sıfatıyla veya varlık kalıntısıyla veya bir tür hazla zuhur eden veya süluk halinden başka bir şeyle meşgul olup hürmetlerinden birini çiğneyen kimseleri şiddetle cezalandırır. *“ …Bağışlaması…sınırsızdır…”* çeşitlenmeleri ve kopuşları bağışlar. *“Esirgemesi sınırsızdır…”* kemal heyetleri ve mutluluk suretleriyle merhamet eder ki bunların değerini O’ndan başkası bilemez. *“Resule düşen, ancak duyurmadır.”* Ancak tebliğ etmektir O’nun görevi, ulaştırmak değildir. *“Allah…bilir…”* gizlinizi de açığınızı da. “*açıkladığınız…”* amellerinizi ve ahlakınızı, *“gizlediğinizi…”* niyetlerinizi, ilimlerinizi ve hallerinizi bilir. Bunların kendisine yakınlaşmanıza elverişli olup olmadıklarını, bunlarla O’nunla buluşmaya hazırlanıp hazırlanmadığınızı bilir.

100- De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu hoşuna gitse de. Öyleyse ey akıl sahipleri! Allah’tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz.

101- Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur’an indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir.

102- Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu.

103- Allah bahira, saiba, vasila ve ham diye bir şey kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah’a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz.

104- Onlara, “Allah’ın indirdiğine ve Resul’e gelin” denildiği vakit, “Babalarımızı üzerinde bulduğumuz bize yeter” derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?!...

105- Ey iman edenler! Siz kendinize bakın! Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah’adır. Artık O, size yaptıklarınızı bildirecektir.

106- Ey iman edenler! Biriniz ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi şahit olsun. Eğer şüpheye düşerseniz, o iki şahidi namazdan sonra alıkor, "Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba da olsa; Allah için yaptığımız şahitliği gizlemeyeceğiz, bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz" diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz.

107- Bu şahitlerin bir günah kazandıkları anlaşılırsa, haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan iki kişi onların yerini alır ve "And olsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz" diye Allah'a yemin ederler.

108- Bu, şahitliği gerektiği şekilde yapmaya, yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin reddedilmesinden korkmalarına daha uygundur. Allah'tan korkun ve dinleyin. Allah, yoldan çıkmışlar topluluğuna rehberlik etmez.

"De ki: Pis ve kötü… bir değildir." Nefislerden, amellerden, ahlaktan ve mallardan pis ve kötü ile "*temiz ve iyi…*" bunlardan temiz ve iyi olanlar Allah katında bir değildir. Çünkü iyi ve temiz olan kabul görür, yakınlık ve vuslatı gerektirir. Pis ve kötü ise reddedilir, uzaklık, kovulma ve yoksunluk gerektirir. *"Hoşuna gitse de…"* pis ve kötü çokluğundan ve yaygınlığından, ayrıca nefse uymasından ve nefsin sıfatlarıyla örtüşmesinden dolayı hoşuna gitse de… o halde, pis ve kötü olandan sakınmak, temiz ve iyi olanı tercih etmek hususunda Allah'ı kendiniz için koruyucu sığınak kılın. Temiz akıl, yani vehim şaibesinden ve nefsin hevasının karışımından arınmış halis akıl sahipleri iyi ve temiz olanı yer. *"Ki kurtuluşa eresiniz."* Nefislerinizden, nefislerinizin sıfatlarından ve pisliklerinden kurtularak, Allah'ta fena bulmak suretiyle O'na kavuşarak kurtuluşa eresiniz.

109- Allah'ın Resulleri toplayıp da "Size ne cevap verildi" dediği gün, "Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz, gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin" diyeceklerdir.

110- Allah o zaman şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh ile desteklemiştim; sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana Kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen Benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine Benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını engellemiştim; kendilerine apaçık deliller getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir.

111- Hani havarilere, "Bana ve Resullerime iman edin" diye ilham etmiştim. Onlar da "iman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler olduğumuza sen de şahit ol" demişlerdir.

" …Resulleri toplayacağı… gün." mutlak cem aynında veya zat cemi aynında toplayacağı gün " *der ki: ne…"* cevap verdi ümmetler, sizin onları bana çağırmanıza? Yani, size tabi olmak suretiyle yöneldikleri kemal mertebelerine muttali oldunuz mu? *"Bizim bir bilgimiz yok…diyecekler."* cem ve tafsili olarak bütün ilim senindir. Sıfatlarımızın senin sıfatlarında yok oluşu ilmi senden başkasında yoktur. *"Şüphesiz, gizlilikleri hakkıyla bilen ancak Sensin."* Bizim batınlarımızın ve onların batınlarının gaybının tümü Senin ilmindir. "*Sana… nimetimi…"* özel hidayetle, Nübüvvet ve Velayet makamını bahşetmekle sana yönelttiğim *"ve annene…"* verdiğim nimetimi, onu temizleyişimi, arındırıp seçişimi hatırla. *"Sen beşikte iken….konuşuyordun."* beden beşiğinde iken *"yetişkin çağında iken…"* bedenden ve bedenin giysilerinden sıyrılmak suretiyle kemal yetişkinliği nuruna ulaşmışken insanlarla konuşuyordun.

"Sana…öğretmiştim…" hakikât kitabını, levh-i mahfuzdaki değişmez marifetleri öğretmiş, Ruhu'l Kudüs ile desteklemiş, ayrıca ahlak ve halleri, makamları, soyutlanmayı, yalnızlığı tahsil etmekle Allah'ta süluk etmenin hikmetini, zahiri ilimler Tevrat'ını, fiillere, nefsin ve hal ve sıfatlarına taalluk eden hükümleri, Batıni ilimler İncil'ini, sıfat tecellileri ilimlerini, hükümlerini, kalbin hallerinin, sıfatlarının ve amellerinin hükümlerini öğretmiştim.

"…Yapıyordun…" heyulanı akıl çamurundan yaratıyordun. Ki bu salt istidattır. Terbiye ve ilmi hikmet eliyle *"kuş şeklinde bir şey…"* yapıyordun. Kalplerin kuşları şeklinde bir şey yapıyordun. Âleminden ve kemalinden soyutlandığı için kutsal huzura uçuyordu. *"Benim iznimle…"* Benim bilgim ve kudretimle, hayat, ilim ve kudret sıfatlarımın tecellileri sırasında kolaylaştırmam ve senin insafınla ve de sana haber vermemle yaratıyordun. "*Ona üflüyordun…"* tekmil ve izafe yoluyla hakiki ilim hayatının kemali ruhundan üflüyordun. *"Hemen …bir kuş oluyordu."* Aşk kanadıyla kutsal cihete doğru uçan mücerret ve kâmil bir kuş oluyordu. *"…Anadan doğma körü…iyileştiriyordun."* Hakk'ın nurundan perdelenmişi *"ve alacalıyı…"* dünya sevgisi ve hevanın galibiyeti hastalığıyla ayıplı olanı iyileştiriyordun.

"*…Çıkarıyordun…"* cehalet ölüsünü beden kabrinden veya nefis arzından benim iznimle çıkarıyordun.

"Hani İsrailoğullarını engellemiştim…" sıfat tecellileri nurundan perdelenmiş, cahil ve sana karşı çıkan kimseleri engellemiştim. Çünkü senin halini ve makamını bilmiyorlardı. " *Kendilerine apaçık ayetler getirdiğin zaman…"* açık kanıtlar ve deliller sunduğun zaman. *"…İnkâr edenler…demişlerdi."* İçlerinden Hak dinden perdelenmişler *"bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir"* çünkü bunun karşısında hayretler içinde kalmışlardı.

"Hani havarilere… ilham etmiştim…" nurani kalplerine ilham etmiştim. Çünkü nefislerini menfaatler suyuyla ve arındırıcı amellerle temizlemişlerdi. Böylece nefisleri saf olduğu için senin davetini kabul etmişlerdi. Fıtrat nuru ve istidatın berraklığı sayesinde seninle uyumlu oldukları için tam bir iradeyle seni sevmişlerdi. *"Bana…iman edin."* hakiki bir imanla sıfat tevhidine iman edin, sıfatlarınızı silin, "*ve Resulume…"* tecellilerinin haklarına tafsilatlı olarak riayet edin. "*İman ettik…şahit ol, demişlerdi"…* ey ilahımız! Kapsamlı, her şeyi kuşatan ilminle, sana boyun eğdiğimize, sıfatlarımızın varlıklarını sana teslim ettiğimize şahit ol.

112- Hani havariler "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O, " iman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" cevabını vermişti.

113- Onlar “ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz” demişlerdi.

114- Meryem oğlu İsa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve benden bir ayet olsun. Bizi rızıklandır, zaten Sen, rızık verenlerin en hayırlısısın.

115- Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!

“Hani havariler…demişlerdi.” Ashabın sana önermiş ve şöyle demişlerdi: “*Rabbin…indirebilir mi?”* yani rububiyet âleminden şahidin. Çünkü her kişinin Rabbi, onu terbiye eden, tekamül ettiren isimdir. Her kişi, ancak rububiyet âleminde tanıdığına ibadet eder. Bir kimse de uluhiyette ulaştığı mertebeyi tanır. Oradan ilimler edinir, oradan üzerine bereketler iner, oradan ruhani yardımlar alır. Bu yüzden ikrar etmelerine ve teslim olmalarına rağmen *“Rabbin…”* demişler de “ *bizim Rabbimiz…”* dememişlerdir. Çünkü onların Rabbi yapamazdı. “*gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?”* ruh âlemi semasından ilim türlerini hikmetleri, marifetleri ve hükümleri içeren, kalpler için gıda, nefisler için güç, hayat ve zevk kaynağı olan bir şeriat indirebilir mi? *“O…Allah’tan korkun, cevabını vermişti.”* Nefislerinizin sıfatlarının zuhuru hususunda O’ndan sakının, sizden sadır olan ahlak ve fiiller noktasında O’nu kendiniz için koruyucu sığınak yapın. Böylece bunların sonuçlarından kurtulur, başarır ve imanınızın hakikileşmesi hususunda felaha erersiniz. Sizin yeni bir şeriata ihtiyacınız yoktur. *“Onlar…istiyoruz…ki”* istifade edelim *“ondan”* , onunla amel edelim, onunla güçlenelim, *“kalplerimiz mutmain olsun.”* Çünkü ilim kalbin gıdası ve gücüdür. *“ …Bilelim…”* Rabbinden verdiğin haberler itibariyle sadık olduğunu, nübüvvetinin ve velayetinin onunla ve onda gerçek olduğunu bilelim. *“Ona gözleriyle görmüş şahitler olalım.”* Hazır olan ilim ehlinden olalım ve onu bizim dışımızda hazır bulunmayanlara haber verelim, onlara öğretelim, onunla, burada hazır bulunmayanları Allah’a davet edelim. *“Bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram olsun.”* Bir emir, bir şeriat ve bir din olsun ki, bizim zamanımızdaki dindaşlarımız ve

gelecekte ortaya çıkacak Hıristiyanlar ona dönsünler. *"senden bir ayet olsun…"* onunla bilinip kulluk sunulduğun senden bir alamet, bir işaret olsun. *"Bizi rızıklandır…"* bu şeriatla, bu yararlı ilimle ve bu hidayetle rızıklandır. *"Zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın."* Ancak bize yararlı olan, bizim maslahatımıza uygun olan şeyleri rızık olarak verirsin. *"…Kim inkâr ederse…"* indirilişinden ve açıklanışından sonra kim bu dinden perdelenirse *"kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim."* Çünkü, istidatları yerinde olduğu gibi yol açıklanmış, din izah edilmiş ve delil ortaya konmuştur. Artık, inatçılardan başkası bunu inkâr edemez. İlimle birlikte azap, cehaletle birlikte azaptan daha şiddetlidir. Çünkü perdelenmişin bilinçli olması acısının daha da şiddetli olmasını gerektirir.

116- Allah: Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilah bilin" diye sen mi dedin, buyurduğu zaman o, " Haşa! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben Senin zatında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca Sensin.

117- Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin.

118- Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz, onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin" dedi.

119- Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte en büyük kurtuluş ve kazanç budur.

120- Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır, O, her şeye hakkıyla kadirdir.

“…Sen mi?...” insanları kendine ve annene, ya da kalbine ve nefsine davet ettin? Çünkü içinde benlik varlığı, nefis ve heva kalıntısı kalan veya içinde kalbin varlığı ve sıfatının zuhuru şeklinde çeşitlilik bulunan kimse halkı ya nefsinin makamına veya kalbinin makamına çağırır, Hakk’a değil. *“Haşa! Seni tenzih ederim…dedi.”* Burada Hz. İsa, yüce Allah’ı şirkten tenzih ediyor, kendisinin de varlık kalıntılarından beri olduğunu vurguluyor. “*Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz.”* çünkü benim hakiki anlamda varlığım yoktur. Bu yüzden gerçekte bana ait olmayan bir sözü söylemem yakışmadığı gibi doğru da olmaz. Çünkü söz, fiil, sıfat ve varlık …tümü de sana aittir. *“Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin…”* eğer benden bir söz sadır olsaydı, bu Senin ilminden kaynaklanırdı. Senin bilmediğin bir şey yoktur. Senin ilminle var olan, vardır. *“Sen benim içimdekini bilirsin.”* Çünkü Sen her şeyi kuşatmışsın. Dolayısıyla, benim ilmim Senin ilminin bir zerresidir. *“Halbuki, ben Senin zatında olanı bilmem.”* Senin zatını bilmem, çünkü ben her şeyi kuşatamam.

“*Ben onlara, ancak…dedim.”* Onlara beni söylemekle yükümlü kıldığın ve mecbur tuttuğun şeyi söyledim. Yani dedim ki: *“Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin.”* Ben onları, ancak tafsil suretinde ceme davet ettim. O da rububiyeti eşit düzeyde bütüne nispet etmektir. Ama onlar yanlış yaptılar; rububiyeti tafsilatın bir parçasında gördüler, kavrayışları dar, anlayışları kıt olduğu için. *“Onlar üzerine kontrolcü idim…”* onları denetliyordum, üzerlerinde hazırdım ve onları gözetiyordum. Onlara öğretiyordum *“içlerinde bulunduğum müddetçe…”* bende varlık kalıntısı bulunduğu sürece. *“Beni vefat ettirince…”* beni bütün olarak kendinde yok edince, *“artık onlar üzerinde gözetleyici yalnız sen oldun.”* Çünkü, ben sende yok oldum. *“Sen her şeyi hakkıyla görensin.”* Hazır olan her şey üzerinde şahitsin ve onlar Seninle varolurlar. Aksi takdirde var olamazlar.

“Eğer kendilerine azap edersen…” perdenin devam etmesini sağlamakla azap edersen “*şüphesiz, onlar Senin kullarındır.”* Perdelenmeyi ve yoksun olmayı hakketmişlerdir. Sen onlar için onlardan daha evlasın, onlara dilediğini yaparsın. *“Eğer onları bağışlarsan…”* perdeyi kaldırmak suretiyle onları bağışlarsan *“şüphesiz sen izzet…sahibisin.”* Buna gücün yeter. Onları yakınlaştırmakla, perdelerini

kaldırmakla izzetin zail olmaz. *"Hikmet sahibisin…"* perdelendirmek suretiyle azap etmeyi, yoksun bırakmayı, lütfederek yakınlaştırıp bağışlamayı üstün hikmetin uyarınca yaparsın. *"Bu…gündür."* senin doğruluğunun sana ve her doğrunun doğruluğunun kendisine fayda sağladığı gündür. Çünkü doğruluk kemalatın hamuru ve melekutun özelliğidir. *"Onlar için…cennetler vardır."* Sıfat cennetleri vardır. Bunun delili de Rıdvan/hoşnutluk semeresidir. Çünkü rıza, ancak iradenin yok edilmesiyle elde edilir. Onların iradeleri de ancak Allah'ın iradesinin kendilerine galip iradelerini yok etmesiyle fena bulur. Bu yüzden Allah'ın onlardan razı oluşu, onların Allah'tan razı oluşlarından önce zikredilmiştir. Yani yüce Allah, ezelde onların kendi iradesinin mazharı, rızasının mahalli olmalarını irade ettiği, onların rızasının mahalli ve ehli olmalarına razı olduğu için, iradelerini kaldırarak kendi iradesini yerine koymuş, iradelerini kendi iradesiyle değiştirmiştir. Böylece, onlardan razı olmuştur ve onları da kendisinden razı kılmıştır. "*İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur."* Budur büyük ve değerli felah. Eğer zatın fenası söz konusu olsaydı, en büyük kurtuluş, en ulu felah olurdu. Ulvi ve sufli âlemlerde olan batın ve zahir her şey O'nundur. *"Ve içlerindeki…"* her şey, O'nun isimleri, sıfatları ve fiilleridir. *"O, her şeye hakkıyla kadirdir."* dilerse zatının zuhur etmesiyle onları yok eder. Dilerse isimleri ve sıfatları ile örtmek suretiyle var eder.

EN’ÂM SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”
“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Hamd, gökleri (semevatı) ve yeri (arzı) yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah’a mahsustur. Sonra kâfir olanlar (hâlâ putları) rableri ile denk tutuyorlar.

2- Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O’dur. Bir de O’nun katında muayyen bir ecel vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.

3- O, semada ve arzda tek Allah’tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. Ne kazanacağınızı da bilir.

4- Rablerinin ayetlerinden onlara bir ayet gelmeyedursun, o ayetlerden ille de yüz çevirirler.

5- Gerçekten onlar, kendilerine Hakk geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat yakında onlara alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir.

6- Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helak ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helak ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.

7- Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitab indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir, derlerdi.

8- “Muhammed’e bir melek indirilseydi ya!” dediler. Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan…Allah'a mahsustur." Kemalatın zuhuru, cemal ve celal sıfatlarının bütün mevcudatın ayrıntılarının mazharlarında görünmesi anlamına gelen külli kemal, mutlak hamd, ilahi zata mahsustur ki ilahi zat bütün sıfatlarını ve isimlerini camidir. Başlangıç itibariyle, ruhlar âlemi semasını ve cisim âlemi arzını var etmiştir. Cisim âleminde, onun mertebeleri olarak karanlıkları yaratmıştır ve bunlar zatına ilişkin zulmani perdelerdir. Ruhlar âleminde de ilim ve idrak nurunu var etmiştir. "*Sonra…"* bu ayetlerin zuhurundan sonra… "*kâfir olanlar…"* mutlak olarak perdelenmiş bulunanlar, "*Rableri ile denk tutuyorlar…"* O'ndan başkasını O'na denk tutuyorlar, varlıkta Onunla eş mevcutlar ispat ediyorlar.

"Sizi bir çamurdan yaratan… O'dur." heyulanı maddenin çamurundan yaratan O'dur. *"Sonra ölüm zamanı takdir eden O'dur."* mutlak olarak, bir vakit ve biçimle kayıtlı olmaksızın tayin eden O'dur. Çünkü "ana kitab" dediğimiz sabit kazanın hükümleri küllidirler, zamandan münezzehtirler, şahıslardan aşkındırlar. Bunların mahalli ilk ruhtur ve bu da bir mahalle taalluk etmekten beridir. Dolayısıyla, burada istidadın kimliğine göre doğal olarak gerektirdiği eceldir ve buna, bu özel mizacın, mahsus terkibin nefsi dikkâte alınarak tabii ecel adı verilmiştir. Ki zamana bağlı herhangi bir araz bu noktada dikkâte alınmamıştır. *"Bir de …muayyen bir ecel var."* Adı konulmuş. *"O'nun katında…"* bu, zamanla ölçülen, zamana göre takdir edilen eceldir. Bu ecelin gerçekleşmesi şartların oluşmasına ve engellerin ortadan kalkmasına bağlıdır ve feleki nefis kitabında sabittir. Bunun bir diğer adı da kader levhidir. Belli bir zamanla birliktedir, Ondan ayrı tasavvur edilemez. Nitekim, yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler."* (Araf, 34)

"Siz hâlâ…" sizi ilk kez yaratma, ardından yok etme gücüne sahip olduğunu, ilminin sizi kuşattığını bildikten sonra O'nun ve kudreti hakkında şüphe ediyorsunuz, O'ndan başkası için etki ve güç ispat ediyorsunuz. *"O…Allah'tır."* Küll suretinde Allah'tır ve ilahlığı, ulvi ve süfli âleme eşit düzeyde ilintilidir. *"Gizlinizi…bilir."* gayb âlemi olan ruhlar âlemindeki sırrınızı ve *"açığınızı…"* şehadet âlemi dediğimiz cisimler âlemindeki açığınızı bilir. *"Ne kazanacağınızı da bilir."* Her iki âlemde kazanacağınız ilimleri, akideleri, halleri, hareketleri, duruşları, işlediğiniz amellerin sahihini, fasidini, doğrusunu, yanlışını, hayrını, şerrini bilir ve buna göre sizin hakkettiğiniz karşılığı verir.

9- Eğer Resulu bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan sûretine sokar, onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük.

10- Senden önceki Resullerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti.

11- De ki: Arz’da (yeryüzünde) dolaşın, sonra (Resulleri) yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!

12- (Onlara) Semavat’da ve arz’da olanlar kimindir? diye sor. “Allah'ındır” de. O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı. Sizi, varlığında şüphe olmayan kıyamet gününde elbette toplayacaktır. Kendilerini ziyana sokanlar var ya işte onlar inanmazlar.

13- Gecede ve gündüzde barınan her şey O'nundur. O her şeyi işitendir, bilendir.

14- De ki: Semayı ve arz’ı yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah'dan başkasını mı dost edineceğim! De ki: Bana Müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma! (denildi).

15- De ki: Ben, Rabbim'e isyan edersem gerçekten büyük bir günün (kıyametin) azabından korkarım.

16- O gün kim azaptan kurtarılırsa, gerçekten Allah onu esirgemiştir. İşte apaçık kurtuluş budur.

17- Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, (bunu da geri alacak yoktur). Şüphesiz O her şeye kadirdir.

“Eğer …kılsaydık…” Resulu, “*bir melek…muhakkak ki onu bir insan suretine sokardık.”* Onu insan bedenine büründürürdük. Çünkü melek nurdur; gözle görülmez. İnsanlar ise zahiri varlıklardırlar; ancak maddi varlıkları görebilirler. Her maddi şey de cisimdir veya cismanidir. Hakkı söyleyen Melek’in bürünüp görünmesine elverişli tek suret insan suretidir. Bu da ya insanın bu sureti gerektiren nefs-i natıka olmasından ya da aynı cinsten olmanın gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü aynı cinsten olmasalar, insanların onu dinleyip sözlerini almaları mümkün olmayacaktır.

"O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı…" yani zatı merhamet etmeyi gerektirmiştir. Ki merhamet, istidat ve kabiliyetlere göre hayır ve kemal bahşetmekten ibarettir. Dolayısıyla rahmeti, cömertliği veya kemali hakkeden her şeye, bu hakkedişi gerçekleştiği zaman, mutlak bahşetmiştir. *"Sizi…kıyamet gününde elbette toplayacaktır."* Küçük kıyamet ve yeniden diriliş gününde veya büyük kıyamet ve mutlak cem ayninde toplayacaktır. "*varlığında şüphe…"* yoktur. Her iki cemin varlığında işin özü ve hakikât itibariyle şüphe yoktur, perdelenmişler bunun farkında olmasalar da. Onlar "*kendilerini ziyana sokanlar…"* dır. Nefislerini şehvetlerde, fani, geçici lezzetlerde, dünya kırıntılarından çabucak tükenen nimetlerin sevgisinde helak edenlerdir. Bir şeyi seven kimse o şeyde haşrolur. Bunlar da söz konusu şeylere yönelik sevgileri ve bunlarla perdelenmeleri nedeniyle baki nurani hakikâtlere karşı kördürler. Bu yüzden onların yerine fani zulmani maddi şeyleri tercih ederler. "*İşte onlar inanmazlar…"*

"De ki: Bana Müslüman olanların ilki olmam emredildi." Yüce Allah, bu emri veriyor ve bunun yanında da şöyle buyurmuştur: " *Sonra da sana: Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy!...diye vahyettik."* (Nahl, 123) Yine Hz. Musa'nın (a.s) şöyle dediği de Kur'an'da bize aktarılmaktadır: *"Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim."* (Araf, 143) Bunların izahı şudur: Ruhların, ilahi hüviyete yakınlık ve uzaklık mertebeleri farklıdır. Uzak olanın imanı mertebe olarak kendisinden önce olan kimse aracılığıyladır. Vahdet ehlinin tamamı size ilahi mertebede ilk safta yer alırlar. İmanı vasıtasız olan her kişi, iman edenlerin ilkidir, zaman olarak sonradan var olsa bile. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Biz sonradan gelenler, öndekileriz." Dolayısıyla, önde olmasıyla birlikte İbrahim milletine tabi oluşu bir çelişki olarak görülemez. Çünkü, tabi olmanın anlamı, tevhid yolunu izlemektir, tıpkı onun daha önceki bir zamanda bu yolu izlemesi gibi. Önce oluşunun anlamı ise, öndekilerle birlikte ilk safta olmasıdır.

18- O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahibdir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

19- De ki: Hangi şey şahadetçe ekberdir? De ki: (Hakk olduğuma dair) benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber bir başka ilah olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: "Ben buna şahitlik etmem." "O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım" de.

20- Kendilerine Kitab verdiklerimiz onu (Resûlullah'ı) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar.

21- Yalan sözlerle Allah'a iftira edenden veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir! Şüphe yok ki, zalimler kurtuluşa ermezler!

"O, kulları üstünde her türlü tasarrufa sahiptir." Onları, kendi zatı, sıfatları ve fiilleriyle zat, sıfat ve fiil olarak yok etme gücüne, yetkisine sahiptir. Dolayısıyla O'nun kahrı, lûtfunun aynısıdır. Nitekim onları var etmekle, imkân sahibi kılmakla, türlü nimetlerden yararlanma gücüne sahip kılmakla onlara lütufta bulunmuş, onlar için istedikleri nimet türlerini ve şehvetleri hazırlamış, ama onlar bunlarla O'ndan perdelenmişlerdir. Böylece lütuf olan bu durum, kahrının aynısı olarak belirginleşmiştir. Azabının şiddeti içinde dostlarına yönelik rahmeti geniş, rahmetinin genişliği içinde düşmanlarına yönelik azabı çetin olan Allah noksan sıfatlardan münezzehtir.

"O, Hakiym (hüküm ve hikmet sahibi)dir." Geniş lûtfunu içeren zahir kahrı veya kâmil kahrını içeren zahir lûtfu olarak ne yaparsa, hikmetle yapar. *"Her şeyden haberdardır."* Hallerinin gizliliklerine muttalidir ve hallerinin lütuf mu yoksa kahır mı hakkettiğini bilir. "*Yalan sözlerle Allah'a iftira edenden…daha zalim kimdir!"* O'ndan başkası için varlık öngörmek suretiyle Allah'a iftira atandan "*veya …yalanlayandan…"* kendi nefsinin sıfatlarını açığa vurmak suretiyle O'nun sıfatlarını yalanlayan, böylece O'na şirk koşan kimseden daha zalim kim vardır. Zulmün en son noktası Allah'a ortak koşmaktır. "*Şüphe yok ki, zalimler kurtuluşa ermezler."* Allah'ın zatının ve sıfatlarının yerine koydukları şeyle perdelendikleri için kurtuluşa ermezler.

22- Unutma o günü ki- onları hep birden toplayacağız; sonra da, Allah'a ortak koşanlara: Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız? diyeceğiz.

23- Sonra onların mazeretleri, "Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!" demekten başka bir şey olmadı.

24- Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve (ilah diye) uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!

25- Onlardan seni (okuduğun Kur'an'ı) dinleyenler de vardır. Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık verdik. Onlar her türlü mucizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde: "Bu Kur'an eskilerin masallarından başka bir şey değildir" diyerek seninle tartışırlar.

26- Onlar, hem insanları ondan (Resule) yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Oysa onlar farkında olmadan ancak nefislerini helak ederler.

27- Onların ateşin karşısında durdurulup "Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!" dediklerini bir görsen !..

28- Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler (günahlar) kendilerine göründü. Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar.

29- Onlar, hayat ancak bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir; biz, bir daha da diriltilecek değiliz, demişlerdi.

"Unutma o günü ki onları hep birden toplayacağız…" zat cemi aynında toplayacağız. *"Sonra da Allah'a ortak koşan müşriklere…"* O'ndan başka varlık ispat etmek suretiyle ortak koşanlara *"Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız?" diyeceğiz.* çünkü tümü zati tecellide fena bulmuşlardır. *"Sonra… olmadı…"* halin tecellisi ve tümünün karşı konulmaz güce sahip hükümdarın huzurunda durdukları sırada şirklerinin sonunu ve akıbetini gördüklerinde *"Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık! demekten başka bir şey olmadı."* demekten başka bir şey gelmedi ellerinden. Çünkü Allah'a ortak koşacağımız herhangi bir şeyin var olması imkânsızdır. *"Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler."* Allah'tan başka varlığın olduğu

yalanını uydurmakla ve bu varlığa da sıfatlar yakıştırmakla kendi aleyhlerine yalan söylediler. Yitip gitti, *"uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!"* Onları bir varlık olarak karşılarında bulmadılar; bilakis uydurulmuş, iftira olarak ortaya atılmış hiçbir şey olmadıklarını gördüler. Ya da nefislerinden şirk niteliğini olumsuzlamakla kendilerine karşı yalan söylediler. Çünkü, bu inanç nefislerinde kök salmıştır.

"Onların…karşısında durdurulduklarını…bir görsen!" yoksunluk ateşinin karşısında durdurulduklarını, karanlık nefislerinin heyetleriyle azap gördüklerini, azap içinde kendilerine karşı iftira olarak uydurdukları şeylerin kendilerini istila ettiklerini bir görsen… *"Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha rabbimizin ayetlerini yalanlamasak"* sıfatlarının tecellilerinden oluşan ayetlerini yalan saymasak " *ve inananlardan olsak! dediklerini"* bir görsen. Muvahhitlerden olsak!... dediklerini görseydin, bunun anlatılamayacak dehşetli bir durum olduğunu anlardın. *"Hayır!... göründü…"* zahir oldu, *"kendilerine…daha önce gizlemekte oldukları…"* bozuk akideler, helak edici sıfatlar, karanlık heyetler, Allah'ın huzurunda durdurulmalarıyla birlikte kendilerine göründü. İçlerindekiler dışarıya çıkarılmış ve bununla azap görmektedirler. *"Eğer geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir."* Çünkü, bu inançlar ve melekeler içlerinde kök salmışlardır. *"Zira onlar gerçekten yalancılardır."* Dünyada da ahirette de yalancıdırlar. Çünkü, yalan onların içinde kök salmış bir melekedir.

30- Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen! Allah: "Bu, hakk değil miymiş?" diyecek. Onlar da "Rabbimize and olsun ki evet!" diyecekler. Allah da, "öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın!" diyecek.

"Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen!" büyük kıyametin koptuğu gün. Burada onların perdelenmişlik ve uzaklık halleri tasvir ediliyor. Yoksa o gün söz söylemeleri veya cevap vermeleri söz konusu değildir. Çünkü onlar, mutlak cem aynında olsalar da huzur ve müşahededen mahrumdurlar.

Bil ki, bir şeyin karşısında durmak, onunla beraber durmaktan ayrıdır. Çünkü bir şeyle beraber durmak isteyerek ve gönüllü olur. Bir şeyin karşısında durmak ise ancak zorla ve istemeyerek olabilir. Tevhid suretinde Allah ile beraber duran kimse "hava senin olduğun yerde durdu; yoksa ondan benim için ne geçip giden ne de geride kalan bir

şey var." sözünde ifade edildiği gibi, hesap için durmaz. Bilakis o, büyük kurtuluş ehlidir, ki onlar hakkında şöyle buyrulmuştur: *"Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et."* (Kehf, 28) *"Onların hesabından sana bir sorumluluk yoktur."* (Enam, 52) Bu kimse bütün cennetlerde türlü nimetlerle ödüllendirilir. Kim, şirk işleyerek Allah'tan başkası ile beraber durursa, Rabbe karşı durmuş olur. Dolayısıyla, ateşin tüm mertebelerinde her türlü azap ile cezalandırılır. Çünkü, onun perdesi en kalın ve küfrü en büyüktür. Kim lezzet ve şehvet sevgisiyle nasutta durur, eserler perdesinin gerisinde beklerse, melekuta karşı durmuş olur. Dolayısıyla murattan yoksunluk ateşiyle azap görür, karanlık hayatlar zebanileri ona musallat olur, azgın hevaların şeytanları ona arkadaş olur. Kim fiillerle beraber durur, eserler perdesinden çıkarsa, ceberuta karşı durmuş olur. Bu yüzden beklenti ve umut ateşiyle azap görür, melekut makamına döndürülür.

Kim sıfatlarla beraber durup fiiller perdesinden çıkarsa, zata karşı durmuş olur; ayrılıkta özlem ateşiyle azap görür, rıza ehli olsa da… Bu duruş, Rabbe karşı duruş değildir. Çünkü zata karşı durdurulan kimse Rabbini Rahim, Rauf ve Kerim gibi lütuf sıfatlarıyla bilir. Ama Rabbe karşı durdurulan kimse böyle değildir. Bu, benlik perdesidir. Nitekim, fillerle beraber duran kimse sıfat perdeleri gerisindedir. Nasut ile beraber duran kimse, eserler cümlesinden olan fiillerinin perdesinin gerisindedir. Şu halde, müşrik dört konumda durdurulur: Birincisi; Rabbe karşı durdurulur; bu, uzaklığı ve kovulmayı gerektirir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!"* (Müminun, 108) *"İnkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın."* (Enam, 30) … İkincisi; Ceberuta karşı durdurulur; bundan dolayı öfke ve kahra maruz kalır. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır."* (Bakara, 174) …Üçüncüsü; melekuta karşı durdurulur; gazap ve lanetle eziyet görür. Şu ayette buyurulduğu gibi: *"Cehennemin kapılarından girin…"* (Zümer, 72) … Dördüncüsü; ateşe karşı durdurulur; ebediyen türlü ateşlerle azap görür. Nitekim, bir ayette azap Meleği Malik'ten şöyle hikâye edilir: *"Siz böyle kalacaksınız!"* (Zuhruf, 77) Buna göre müşrik insanın ateşe karşı durdurulması Rabbe karşı durdurulmasından sonra ve onun bir sonucu olarak belirginleşiyor. Nitekim, şöyle buyurulmuştur: *"…Sonra dönüşleri bizedir; sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız."* (Yunus, 70)

Nasutla beraber duran kimse, hesap için melekuta karşı durur, sonra ateşe karşı durdurulur; öfke olmadığı için ateşten uzaklaştırılabilir de, öfke olduğu için uzaklaştırılmayabilir de. Fiillerle beraber duran kimse, asla ateşe karşı durmaz; bilakis hesap verir ve cennete girer.

Sıfatlarla beraber duran kimse, Allah'ın kendilerinden razı olduğu, kendilerinin de Allah'tan razı oldukları kimselerdendir. Olayların hakikâtini Allah herkesten daha iyi bilir.

31- Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet, onlara Kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: "Dünyada iyi amelleri terk etmemizden dolayı vah bize!" Dikkât edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!

32- Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttakî olanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

33- Onların söylediklerinin hakikâten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.

"…Gerçekten ziyana uğramıştır…" perdelenmişler, Hakk'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar. Nihayet küçük kıyamet başlarına koptuğu zaman, kaçırdıkları fırsatlardan dolayı pişman olacaklar. "*günahlarını…yüklenerek…"* çeşitli varlıklara bağlanmanın yükünü, cismani sevgiden kaynaklanan fiilleri, kötülüklerin vebalini, maddi heyetlerin vebalini *"sırtlarına…"* yükleneceklerdir. Yani bu günahlar onlara binecek, onları istila edecektir. Çünkü, nefislerinde kök salmış, onları perdelemişlerdir. Bunlar onlar için azaba dönüşeceklerdir. İsteklerinden alıkoyacaktır. *"Dünya hayatı…"* Maddi hayat… Çünkü maddi varlık manevi varlıktan daha aşağıdır. *"bir oyundur…"* aslı ve hakikâti olmayan, çabucak tükenen, hemen yok olan bir şeydir. *"Ahiret yurdu…"* ruhaniler âlemi ise " *…olanlar için…daha hayırlıdır…"* beşeri sıfatlar giysilerinden ve bedensel lezzetlerden soyutlananlar için daha iyidir. "*Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?"* ki en şerefli ve en temiz olanı en adi, en aşağı ve fani olana tercih edesiniz? " *…Seni üzmekte olduğunu biliyoruz…"* Burada Resule (s.a.v) yönelik bir hitab var. Çünkü nefsiyle ve hüzün sıfatıyla belirginleşiyor. *" …Onlar seni*

yalanlamıyorlar…" Yani onların inkârı, seni yalanlamak anlamına gelmez. Çünkü sen bu daveti gerçekleştirirken nefsinle kaim değilsin, bu kelam da senin sıfatın değildir. Bilakis, sen onları Allah ile ve sıfatları ile davet ediyorsun. Dolayısıyla, bu inkâr ve yalanlama öteden beri devam eden kadim bir gelenektir.

34- And olsun ki senden önceki Rasuller de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki Mürsellerin haberlerinden bazısı sana da geldi.

35- Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın cahillerden olma!

36- Ancak (samimiyetle) dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O'na döndürülecekler.

37- "O'na Rabbinden bir mucize indirilseydi ya! " dediler. De ki: "Şüphesiz Allah mucize indirmeye kadirdir. Fakat onların çoğu bilmezler."

38- Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o Kitab'da hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler.

"And olsun ki senden önceki Mürseller'de (gönderilen Resullerde) yalanlanmıştı…sabrettiler." Allah ile sabrettiler. Bundan önceki ayetlerde, çeşitlilik içinde kalmasın, onlardan dolayı üzülmesin, dolayısıyla kalbi sıkışmasın diye nebisini itab etmişti. Şimdi de Allah ile teselli ediyor ki kalbi mutmain olsun. Bu yüzden teselli amaçlı ifadenin hemen ardından şöyle buyuruyor: *"Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur."* Allah'ın kullarına tecelli ettiği sıfatları değişmezler, inkârcıların inkârların dolayı farklılaşmazlar. Onların bunları değiştirmelerine imkân yoktur. Bu arada nebisinden kudreti nefyederek acizliğini şöyle dile getiriyor: "*Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen…"* … Böyle buyuruyor ki, Resul nefsini sıfatlarıyla ön

plana çıkarmasın. "*O halde sakın cahillerden olma!*" istidatların farklılığının farkında olmayan, bu yüzden perdelenen kimselerin perdelenmelerinden dolayı üzülen cahillerden olma. Çünkü ilahi dileme, bazılarının hidayetini, bazılarının da hidayetten yoksun olmalarını öngörmüştür. Hikmet, bunu gerektirmiştir ki düzen belli bir sistem dahilinde devam etsin, gizli ve açık kemalat ortaya çıksın. Bu yüzden, ancak yüce Allah'ın asli hidayetle kalbinin kulağını açtığı, kendisine istidat sıfatları ve fıtrat nuruyla hakiki hayat bahşettiği kimse davete icabet eder. Cehalet ölüleri değil. Onların öz doğaları cehli mürekkeple ölmüştür. Ya da cibilliyet perdeleriyle ölmüştür. Yahut fıtrat itibariyle zaten istidatları yoktu. Böyle kimselerin işitmesine imkân yoktur. Bilakis "*Allah onları diriltecektir…*" ahiret hayatında onları yeniden diriltecektir *"Sonra da O'na döndürülecekler."* Mutlak cem aynında, ya ceza için ya da perdelenmişliklerine rağmen mükâfat için onları döndürecektir. Ahirette bu ikinci grubun perdelerinin kalkması mümkündür, ama başkalarının değil. *"Fakat onların çoğu bilmezler…"* ayetlerin nüzulünü bilmezler. Çünkü Allah'ın her bir sıfatının varlıklardan oluşan her bir mazhara zuhur edişi, O'nu gösteren bir ayet konumundadır. Ancak bunu ancak ilim ehli bilebilir.

"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar…" Bu ayeti mesh esasında yorumlamak mümkündür. Yani, onlar da perdelenme, haddi aşma, rezillikler işleme hususunda sizin gibi ümmetlerdir. Tıpkı cumartesi yasağını çiğnedikleri için maymuna ve domuza dönüştürülen kimseler gibi. *"Biz…eksik bırakmadık…"* işledikleri amellerinin suretleri bulunan kimselerin kitaplarında hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Bundan maksat feleki nefsin sahifesidir. Ya da içinde amellerinin suretleri bulunan niyetlerinin sahifesidir. "*Nihayet hepsi toplanıp Rablerinin huzuruna getirileceklerdir.*" Yaptıklarının karşılığını görmek için, perdelenmişler, mutlak cem aynında toplanacaklardır. Ayetin zahiri, bunlar da sizin gibi ümmetlerdir, anlamını ifade etmektedir. Hayatlarını sürdürmeleri için muhtaç oldukları şeyleri elde etmek üzere yaratılıp eğitilmişlerdir. Allah'ın takdir ve hikmeti çerçevesinde ihtiyaçları görülmektedir. Levhi mahfuz kitabında onların yararına olan hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Bilakis onların rızıklarını, ecellerini, amellerini ve ihtiyaç duydukları her şeyi oraya kaydettik. *"Nihayet toplanıp Rablerinin huzuruna getirileceklerdir…"* amellerinin karşılığını görmek üzere. Nitekim hadiste

vahşi hayvanların da haşredilecekleri ve birbirlerine karşı işledikleri amellerin karşılığının (kısas olarak) alınacağı belirtilmiştir. Bunların her biri *"sizin için birer ayettir…"* işarettir; onlar aracılığıyla hallerinizi, rızıklarınızı, ecellerinizi ve amellerinizi öğrenir, bilirsiniz. Öyleyse onlardan ibret alın. Bütün ilginizi ve çabanızı rızık talebi üzerinde yoğunlaştırmayın, dünya hayatının gelişmesi noktasına odaklanmayın. Aksi takdirde, kendinizi ziyana uğratırsınız, nefsinize zarar verirsiniz. Ahirette de bedbaht olursunuz.

39- Ayetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.

40- De ki: Ne dersiniz; size Allah'ın azabı gelse veya o kıyamet gelip çatıverse size, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım)!

41- Bilâkis, yalnız Allah'a yalvarırsınız. O da (kaldırılması için) kendisine yalvardığınız belâyı dilerse kaldırır; ve siz ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

42- And olsun ki, senden önceki ümmetlere de Resuller gönderdik. Ardından boyun eğsinler diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık.

43- Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını câzip gösterdi.

44- Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.

45- Böylece, zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

(Allah'ın verdiği nimete şükredecekleri yerde nankörlük ettiler, böylece kendilerine zulmettiler. Yüce Allah da yeryüzünü onların zulüm ve küfürlerinden temizlemek için onları helâk etti.)

46- De ki: Ne dersiniz; eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse bunları size Allah'tan başka hangi ilâh geri verebilir! Bak, delilleri nasıl açıklıyoruz. Onlar hâla yüz çeviriyorlar!

47- De ki: Söyler misiniz; size Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?

48- Biz, Mürselleri (gönderilen Resulleri) ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.

49- Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmalarından dolayı onlar azap çekeceklerdir.

50- De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Kör ile gören hiç bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?

"…Yalanlayanlar…" nefislerinin sıfatlarının örtüleriyle perdelendikleri için sıfatlarımızın tecellilerini yalanlayanlar "*sağırdırlar…"* kalplerinin kulakları sağırdır; Hakk'ın sözünü işitemezler. "*…Dilsizlerdir…"* dilleri, yani akılları itibariyle laldırlar. Nefislerinin sıfatlarından oluşan karanlıkların, bedenlerinin örtülerinin ve tabiatlarının perdelerinin içinde hakkı söyleyemezler. Tıpkı hayvanlar gibidirler. Böyle iken seni nasıl tasdik etsinler? Yüce Allah onları hidayete iletip muvaffak kılmamıştır. *"Allah kimi dilerse onu şaşırtır…"* Celalinin perdesini indirmek suretiyle şaşırtır. "*Dilediği kimseyi de doğru yola iletir…"* yüzünün nurunu parıldatarak, cemalinin ışığını yansıtarak doğru yolu gösterir. "*De ki: Ne dersiniz!…"* bütün müşrikler azaba atıldığı veya ölümle yüz yüze kaldığı zaman!...

Ayette geçen "es-saeh" (kıyamet) kelimesini küçük kıyamet veya hakiki tevhide yönelik Hakk hidayeti aracılığıyla perdelerin kaldırılması şeklinde açıkladık. Eğer bu kelimeyi "büyük kıyamet" olarak açıklasak, bu takdirde müşrikin Allah'a ve kuvvetine ortak koştuğu şey güçten teberri eder. O zaman anlaşılır ki, Allah'dan başka güç ve kudret sahibi yoktur. Dolayısıyla, sadece Allah'ı çağırır, daha önce sarıldığı, Allah'a ortak koştuğu her vesileyi unutur. Bu yüzden, şöyle denilmiştir: "Bela Allah'ın kırbaçlarından biridir; onunla kullarını sevk eder." Görmüyormusunuz; yüce Allah, sözlerini, Resulleri göndermesi ile darlık ve hastalıklara uğratmayı birlikte zikretmek suretiyle sürdürmektedir. Çünkü Mürsellerin (Peygamberlerin) önderlik etmeleri şeklindeki lütuf

olgusu biraz daha güçlenir. Azabın üzerlerine sevk edilmesi onları nefislerinin karargâhlarından söküp atar, nefsin etkisini kırar, caydırıcılığının şiddetini azaltır. Dolayısıyla itaat ederler, perdelerden sıyrılırlar. Kahır sıfatının tecelli etmesi ve üzerlerinde etkisini göstermesi ile birlikte yalvararak boyun eğerler. Ardından yüce Allah, perdelerin yoğunluğu, heva örtüsünün, dünya sevgisinin ve cismani lezzetlere meylin galip gelmesi nedeniyle yalvarmadıklarını, tazarru etmediklerini açıklıyor.

51- Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'an ile) uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost, ne de bir aracı vardır; belki sakınırlar.

52- Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın!

53- "Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı!" demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?

"…Korkanları onunla uyar…" sana vahyedilen Kur'an ile, istidatları müsait olan korku ve ümit ehli olanları uyar; kalpleri katılaşanlardan ise yüz çevir. Çünkü, bu uyarının onlara bir faydası olmazı. Nitekim, Kur'an'ın başında, onun "*muttakiler için yol gösterici…"* (Bakara, 2) olduğu vurgulanmıştır.

"*…Rablerinin huzurunda toplanacaklarından… Onlar için Rablerinden başka ne bir dost, ne de bir aracı vardır…"* Berrak istidatları aracılığıyla Allah'a dönüşün kaçınılmaz olduğunu bilirler. Bu yüzden sıfatlarının ve fiillerinin perdeleriyle perdelenmiş olarak O'nun huzurunda toplanacaklarından korkarlar. Allah'tan başka kendilerine yardım edecek, kendilerini uzaklık zilletinden ve yoksunluk azabından kurtaracak bir dostları, kendileri için aracılık edecek, kendilerini Allah'a yakınlaştıracak, zatlarının fena bulmasıyla saygınlık kazanmalarını sağlayacak bir şefaatçileri yoktur. O gün güç ve kudret tümüyle Allah'tadır ve onları kahrıyla egemenliği altına almıştır. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"O gün onlar meydana çıkarlar. Onların hiçbir*

şeyi Allah'a gizli kalmaz. Bugün hükümranlık kimindir? Kahhar olan Allah'ındır. " (Mümin, 16) Duydukları bu ayetlerden öğüt alırlar. Bu, onların içinde bir umut uyandırır; sülukta büyük bir şevkle cehd etmeye başlarlar. "*Belki sakınırlar…"* Ta ki fiillerinin, sıfatlarının ve zatlarının perdelerinden sakınır, Allah'ta mahvolma, fena bulma suretiyle tecerrüt ederler. Ayette geçen "dost" un kalp, "aracı" nın da "ruh" olması da muhtemeldir. Yani nefsin dostu olan kalp makamına ulaşamazlar ki, kalp onu azaptan kurtarsın, yoksunluğa karşı ona yardım etsin. Aynı şekilde ruh makamına da ulaşamazlar ki ruh onlar için şefaatçilik etsin, yakınlık yardımlarıyla, Allah'tan yardım istemesiyle onlara destek olsun, onlarla Allah arasında aracılık etsin.

"*…Yalvaranları kovma…"* uyarıyla onları rahatsız etme. Onlar eksiksiz vahdet ehlidirler ve vasıl olmuşlardır. Çünkü uyarı, kalpleri katılaşmış kimselere fayda vermediği gibi, kalpleri Allah'ta kendini yitirmiş, darmadağın olmuş kimseler de yarar sağlamaz. " …*Rablerine sabah akşam…"* dua edip yalvaranları kovma. Daima kalp huzuru, ruh müşahedesi ve sır yönelişi ile ibadet edip O'na boyun eğerler. İbadetlerinin tek maksadı, ezeli sevgiyle O'nun zatıdır. İbadetlerini, cennet nimetlerine kavuşmak ya da azap ve gazaptan kurtulmak gibi bir amaçla hastalıklı hale getirmek istemezler. İbadeti, sıfatlara yönelik sevgilerinden dolayı da istemezler. Aksi takdirde iradeleri, sıfatların tecellilerinin değişmesiyle değişir. O'nun zatını, bir maksadın veya isteğin aracısı yapmayı helal saymazlar. Bilakis, vasıtaların ve vesilelerin O'nda fena bulduklarını müşahede ederler. Kendi zatları dahil, müşahedelerinde nazarlarının isabet ettiği hiçbir şey kalmaz. "*Onların hesabından sana bir sorumluluk yoktur."* Sen onların yapıp ettiklerinden sorumlu değilsin… *"herhangi…"* bir sorumluluğun olmaz. Yani onlarla Rableri arasında melek ya da Nebi gibi herhangi bir vasıta yoktur. Onları itaate, cihada veya başka bir şeye çağırmak gibi bir yükümlülüğün yoktur. Onların hesabı Allah'a aittir. Çünkü amelleri ancak Allah ile ve Allah'tadır.

"*Senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur."* Senin davetinle ilgili işlere dalmazlar; İslam'a yardım etmek, küfrü püskürtüp ezmek gibi işlere karışmazlar. Çünkü, tamamen Allah ile meşguldürler ve başkasını görmezler, daima huzurdadırlar. Nitekim,

yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Ve onlar ki, salâtlarına (namazlarına) devam ederler.*" (Müminun, 9) Senin işinle, Nebiliğinle ilgili bir mesele onları ilgilendirmez ki *"onları kovasın…"* içinde bulundukları daimi huzurdan kovasın, dini işlere daldırasın veya bir maslahata yöneltesin, yahut vakitlerini ve topluluklarını dağıtasın." *…zalimlerden olasın. … işte böyle imtihan ettik."* Yani bu fitne ve bu büyük sınama amaçlı musibet gibi imtihan ettik onları. "*Bir kısmını…imtihan ettik."* perdelenmişleri diğeri bir kısmıyla imtihan ettik. Çünkü perdelenmişler sadece onların dış suretlerini, zahiren kötü görünen hallerini, fakirliklerini ve miskinliklerini görürler; değerlerini, mertebelerini, iç âlemdeki iyi hallerini göremezler. Bu yüzden, onları küçümserler, onlara aşağılayıcı gözlerle bakarlar. Kendilerinin sahip oldukları malı, makamı ve nimetleri üstün birer değer gibi görüp onların düşük düzeyli hayat standartlarını tahkir ederler ve onlar hakkında şöyle derler: *"Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı!"* Allah bunları mı hidayet lûtfuna layık gördü! Bunu onları küçümsemek maksadıyla söylerler. Oysa, Allah'a and olsun ki onların hayatları Allah katında ve onları bilenler katında en temiz bir hayattır, hal ve menzil olarak daha yüksektedirler. Değerleri ve mertebeleri daha büyüktür. Nitekim, Nuh (a.s) şöyle demiştir: *"Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, "Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir" diyemem."* (Hud, 31) Bilakis, hayır, daha doğrusu hayrın tamamı Allah'ın onlara verdiğinden ibarettir.

"*Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?"* kendisine hakikâten şükredenleri; varlıkları, sıfatları, organları, varlıklarını sürdürmelerine dayanak olan rızıkları ve geçimlikleri gibi nimetleri Allah'a itaat yolunda kullanırlar, böylece O'na şükretmiş olurlar. Dışarıdan gelen nimete karşılık ibadet etmek ve o nimeti mün'imden (nimet verenden) bilmek suretiyle, bedenlerinin organlarında somutlaşan nimete karşılık da onları ibadette, yolunu izlemekte, marifetini ve sıfatlarının marifetini elde etmekte kullanmak suretiyle şükrederler. Sıfat nimetlerine karşılık, eda ettikleri şükür, onları Allah'ta mahvetmektir. O'nu hakkıyla tanımaktan, O'na hakkıyla ibadet etmekten aciz olduklarını itiraf etmektir. Varlık nimetinin şükür olarak karşılığı, onu müşahede aynında yok etmeleridir. O zaman Allah şükürlerine, bahşedilmiş hakiki varlıkla karşılık verir, şükreden şakirin kendi nefsi için ve kendi nefsiyle olduğunu öğretir.

Zaten O'ndan başka kimse O'na şükretmeye güç yetiremez. Nihayet derler ki: "Seni tenzih ederiz; seni hakkıyla bilemedik… Seni tenzih ederiz; sana hakkıyla kulluk edemedik." İşte onların şükrünü bilmesi ve bu şükürden dolayı onlara verdiği karşılık bundan ibarettir.

54- Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı. Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tevbe edip de kendini ıslah ederse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

55- Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetleri iyice açıklıyoruz.

56- De ki: Allah'dan başka taptığınız şeylere kulluk etmek bana yasak edildi. De ki: Ben sizin arzularınıza uymam, aksi halde sapıtırım da hidayete erenlerden olmam.

57- De ki: Şüphesiz, ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O Hakk'ı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

58- De ki : Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir.

"Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde…" kendi sıfatlarını silerek ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman "*onlara de ki: Selâm size!"* sıfatlarınızın ayıplarından arındığınız için, sıfat giysilerini üzerinizden çıkardığınız için. *"Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı."* Size yönelik rahmetinin bir göstergesi olarak, sıfatlarınızı kendi sıfatlarıyla değiştirmeyi zatı için bir zorunluluk kıldı. Çünkü Allah'ta, geçip giden, elden kaçırılan her şeyin yerini tutacak bir şey vardır. *"Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar…"* ise yani gaybet ve gaflet suretiyle çeşitlenme anında sıfatlarından biri zuhur ederse, sonra bu sıfatın zuhurunun ardından bu çeşitlenmeden döner, huzura varıp onu tanıyıp Allah'a dönmek suretiyle nefsini ezerse ve Allah'ın huzurunda tazarru edip riyazeti gerçekleştirirse " *, bilsin ki Allah çok bağışlayan"* dır. O zuhuru örter. " *çok esirgeyendir…"* ilahi sıfatların kalıcılığı ve istikamet nimetini bahşetmekle ona merhamet eder. *"Böylece…ayetleri iyice açıklarız."* bu müminlere açıkladığımız gibi sıfatlarımızı sana açıklıyoruz. "*…Yolu belli olsun diye…"* sıfatlarıyla perdelenmişlerin, yapıp ettiklerini sıfatlarıyla yapanların yolu belli olsun diye. Suçları budur onların.

"De ki:…tapmak bana yasak edildi…" Allah dışında, hevanıza uyarak kulluk sunduğunuz mal, nefis, şehvet, bedensel lezzet gibi şeylere tapmaktan men edildim. Bu yüzden "*ben sizin arzularınıza uymam."* Onlara tapmak suretiyle sizin arzularınıza uygun hareket etmem. Aksi takdirde, onlarla perdelenmek suretiyle saparım. Tevhide ulaşamam. Ayetin orijinalinde mazi fiil kullanılmış olması, bu takdirde sapmamın muhakkak olacağını vurgulamaya yöneliktir. Böyle bir durumda hidayetten hiçbir şey üzere olamam, demek istiyor.

59- Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.

60- Geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan), gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi dirilten (uyandıran) O'dur. Sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır…" … Biliniz ki; gayp birkaç mertebeden oluşur: Birincisi, gaipler gaybı. Bu, ilk inayet adı verilen Allah ilmidir. İkincisi, ruhlar âlemi gaybi. İlk akli âlemde ezelden ebede kadar olan ve olacak olan her şeyin suretinin nakşedilmesidir. Bu da külli surette "ana kitab" adı verilen âlemin ruhudur ve bu ön yargıdır. Üçüncüsü, kalpler âlemi gaybı. Bu da aynı hükümlerin ilmi olarak tafsilatlanmış, külli ve cüzi bir şekilde külli nefis âlemine nakşedilmesidir. Ki burası levh-i mahfuz adı verilen kalp âlemidir. Dördüncüsü, hayal âlemi gaybı. Bu da varlıkların tümüyle, feleki cüzi, cisimlerine intiba ettirilmiş, muayyen ve müşahhas kılınmış, vakitleriyle eş zamanlı ve ayniyle vaki olacak şekilde nefislere nakşedilmesidir. Bu âleme, şeriatta dünya seması (ya da en yakın sema) adı verilir. Çünkü müşahede edilen maddi âleme, Allah'ın hükümlerinin tafsilatının yer aldığı ilahi kader levhine, bütünü ihata etmesinden, zatının aynısı olan bu âlemlerin tümünde zatının hazır olmasından ibaret olan ilk inayet dediğimiz Allah ilmine en yakın gayb mertebesi budur. Allah zatıyla hazır olduğu için de bu suretlerin tümünü aynleriyle yer aldıkları olgularla birlikte bilir, zait suretlerle değil. Dolayısıyla, bunlar O'nun ilminin aynısıdır. Bu yüzden göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şey O'ndan kaybolmaz.

Dolayısıyla, ayette geçen "mefatih" kelimesi, mahzen anlamına gelen meftah kelimesinin çoğulu olarak kullanılmış ise, belirginleşen anlam şudur: Bütün gaipleri kapsayan bu hazinelerin tümü, zatının onlarda hazır olmasıyla, O'nun katındadır.

"*…Onları O'ndan başkası bilmez.*" Eğer söz konusu kelime (mefatih) anahtar anlamına gelen miftah kelimesinin çoğulu olarak kullanılmış ise, kastedilen anlam ya " bunların kapıları kilitlidir ve anahtarları da O'nun elindedir. O'ndan başka kimse orada ne olduğunu bilemez." şeklindedir. Ya da "bunların izhar edilmesinin ve gözlemlenen âleme çıkarılıp mahlukata gösterilmesinin sebepleri, O'nun kudret elindedir, bunlar üzerindeki tasarruf yetkisi O'nun muhafazasında ve tekelindedir. O'ndan başka hiç kimse onları oradan çıkaramaz, dolayısıyla orada neler olduğuna muttali olamaz. Bunlar, Allah'ın isimleridir. Apaçık kitaptan maksat, dünya semasıdır (en yakın sema). Çünkü bu cüzi varlıklar, sayıları ve ayrı şahıslarıyla orada belirginleşirler. "*…Sizi dirilten O'dur.*" amellerinizin isabetliliğindeki eksikliklerinizi ve kazançlarınızı görüp karşılığınızı almanız için sizi diriltir. "*Belirlenmiş ecel tamamlansın diye…*" yeniden diriliş ve canlanma için belirlenmiş vakit tamamlansın diye. Sonra, mutlak cem aynında Rabbinize döneceksiniz. O, amellerinizin suretlerini size göstererek ve cezalarınızı vererek neler yapıp ettiklerinizi size bildirecektir.

61- O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. Size koruyucular gönderir. Nihayet, birinize ölüm geldi mi elçilerimiz (görevli melekler) onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler.

62- Sonra, insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki hüküm yalnız O'nundur ve O hesap görenlerin en çabuğudur.

"O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir…" Onlar üzerinde dilediği tasarrufta bulunur. Onları mutlak cem aynında yok eder. Çünkü, O'nun içinde kahredilmemiş, egemenlik altına alınmamış hiçbir şey yoktur. "*Size koruyucular gönderir…*" Koruyuculardan maksat, onların varoluştan sahip oldukları kuvvetleridir; her hal köklülüğü veya köklü olmayışı itibariyle onlarda bir intiba bırakır. Bedenden sıyrıldıkları zaman da bu halin kendilerine görünür. İşlenişine uygun bir surette belirginleşir. Ya latif bir ruhani surette olur ki onu ruha

ve sevaba ulaştırır. Ya da karanlık cismani bir suret olur ki, onu azaba ulaştırır. Hatta bu suretler onun bedeninin organlarına zuhur eder, onların şekline göre şekil alır, bu organların işledikleri amelleri hal lisanlarıyla ve yukarıda işaret ettiğimiz semavi kuvvetlerle anlatmalarını sağlar. Onlara nakşedilen bütün cüzi hadiseleri dile getirirler. Bedenden ayrıldıkları zaman bunlar topyekun üzerlerinde zuhur ederler; büyük küçük onlara anlatılmayan, sayılıp dökülmeyen hiçbir şey kalmaz. Bunlar aynleri itibariyle ölüm anında canlarını alan elçilerdir. Öte yandan, geri çevrilme de mutlak cem aynında olur. Çünkü bu da ceza mahiyetindedir. *"O hesap görenlerin en çabuğudur."* çünkü hesapları en kısa zaman dilim olan an içinde görülür. Bu, onların canlarının alınmasından ibarettir.

63- De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından (tehlikelerinden) sizi kim kurtarır ki? (O zaman) O'na gizli gizli yalvararak "Eğer bizi bundan kurtarırsan and olsun şükredenlerden olacağız" diye dua edersiniz.

64- De ki: Ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarır. Sonra siz yine O'na ortak koşarsınız.

65- De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeğe ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter." Bak, anlasınlar diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!

"*De ki: Karanın…karanlıklarından sizi kim kurtarır?..."* bedensel örtülerin ve nefsani sıfatların oluşturduğu perdelerden ve "*denizin…"* karanlıklarından, kalplerin sıfatlarından ve akılların fikirlerinden oluşan perdelerden sizi kim kurtarır? "*Ona…dua edersiniz…"* bu perdeleri açsın diye. "*yalvararak…"* nefislerinizde O'na yalvarırsınız, " *gizli gizli…"* gizli âleminizde ona yalvarırsınız ki "*eğer bizi bundan kurtarırsan…"* bu perdelerden " *…and olsun…oluruz."* Kurtulma nimetine istikamet ve yerleşiklik üzere olmak suretiyle şükredenlerden oluruz. "*De ki: Ondan…sizi Allah kurtarır…"* sıfatlarının tecellilerinin nurlarıyla bu perdeleri açmak suretiyle sizi kurtarır. "*ve bütün sıkıntılardan…"* istidadınızda bil kuvve bulunan kemalatınızı açığa çıkarmakla. Öyle ki varlığınızdan bir kalıntı kalırsa, bu sizin için keder nedeni olur. Çünkü siz fena bulmaya ve bütünüyle ondan kurtulmaya yatkın bir istidada

sahipsiniz. Bunun nedeni de istidadınızın gücü ve kemale yönelik şevkinizin etkinliğidir. Bu yüzden, Allah sizi bu sıkıntılardan kurtarır. *"Sonra siz…"* bu şerefli makamı öğrendikten, sizin için hazırlanan nimetlerden haberdar olduktan sonra " *Ona ortak koşarsınız…"* nefislerinizi ve hevalarınızı O'na ortak koşar, onlara taparsınız.

"*De ki: Allah'ın size üstünüzden… bir azap göndermeğe…gücü yeter."* Sizi düşüncelerle ve ruhani örtülerle perdelemek suretiyle cezalandırmaya "*veya ayaklarınızın altından…"* sizi tabi örtülerle perdelemeye "*ya da sizi bir birinize düşürmeye…"* sizi, ayrı gruplar haline getirip birbirinize düşürmeye, her grubu varoluş kuvvetlerinizden birinin dini üzere belirginleştirmeye ve diğer bir grubun karşısına dikilmesini sağlamaya, böylece aranızda kargaşa ve savaş çıkmasına neden olmaya muktedirdir. Ya da sizi farklı gruplar haline getirmeye, her bir grubun ayrı bir deccalin veya insan ya da cin kökenli bir şeytanın dini üzere olmasını, bu şeytanı imam edinip peşinden gitmelerini sağlamaya kadirdir. Ya da nefislerinizi parçalamaya, farklı yönelimlere sevk etmeye, yani kuvvetlerinizden her birini kendine özgü lezzetini tatmin etmek maksadıyla ayrı ayrı kalbi istila etmelerini sağlamaya, bir kuvvetin kalbi gazaba, öbürünün şehvete, bir başkasının hırsa doğru çekiştirmesine yol açmaya, böylece kalbin, her biri farklı bir yöne çeken bu kuvvetler arasında aciz, bitap düşüp boğulmasına, onların avuçlarında tutsak olmasına, şu kuvvetin lezzetini tatmin etmeye yeltendiğinde öbürünün engeline takılmasına, böylece kuvvetler arasında kargaşa çıkıp varlığınızın hercümerç olmasına yol açmaya gücü yeter. Çünkü, kuvvetler tek bir lidere boyun eğmeye razı olmadığı zaman kargaşa çıkar. Güç kimde ise, onun baskısına boyun eğerler, tek yanlı emirlerle onları idare eder, sonra onların her birini olmaları gereken yerlerine döndürür, boyun eğen, emre amade olan güçler olmasını sağlar. Derken, varlık ülkesi istikrara kavuşur, kalp sultanı yönetiminde istikrar sağlar.

Bu tevile göre kuvvetlerin her biri, değişik dinlere bağlanmış bir veya birden çok fırka konumuna gelir, bir şahıs gibi belirginleşmezler.

66- Kur'an hakk olduğu halde, kavmin onu yalanladı. De ki: Ben size vekil (kefil) değilim.

67- Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği bileceksiniz.

68- Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma.

69-Takvâ sahiblerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat, belki korunurlar diye hatırlatmak gerekir.

70- Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri (bir tarafa) bırak! Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete dûçar olmaması için Kur'an ile nasihat et. O nefis için Allah'tan başka ne dost vardır, ne de şefaatçi. O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez. Onlar kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek ve elem verici bir azap vardır.

"*…Onu yalanladı…*" yani bu azabı. "*Hak olduğu halde (senin) kavmin…*" üzerlerine inen sabit, değişmez bir azap olduğu halde onu yalanladı. "*De ki: Ben size vekil değilim.*" Sizi koruyacak ve bu azabın size ilişmesini engelleyecek vekiliniz değilim. "*Her birinin…*" haber verilen her bir olayın gerçekleşeceği bir mahalli ve kalıcı olacağı bir yeri vardır. "*Yakın siz de…bileceksiniz.*" sizin üzerinizdeki beden örtüleri kalktığı zaman, bu azabın acısı, nefislerinizin gerektirdiği, hakkettiği şekilde üzerinizde zuhur edecektir. "*Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde…*" kendi nefislerinin sıfatlarını izhar etmek, onlar için bilgi ve güç ispat etmek suretiyle bizim sıfatlarımız hakkında yerli yersiz konuşmaya dalanları gördüğün zaman "*…onlardan uzak dur.*" çünkü onlar, perdelenmiş müşriklerdir. "*Eğer şeytan sana unutturursa…*" bazı batıl ve hurafeleri sana telkin ederek nefsine vesveseler üflese, böylece senin nefsinin bazı sıfatlarıyla zuhur etmesine neden olur da onlara benzemeni, dolayısıyla onlarla arkadaşlık etmeye meyletmeni sağlarsa "*…artık…oturma…*" sana hatırlatmamızdan sonra hatırladığın gerçekler muvacehesinde artık onlarla oturma. " O *topluluk…*" ile oturma. Nefislerine zulmeden, yani kendi sıfatlarını benim sıfatlarımın yerine koyan, böylece kendi

sıfatlarıyla perdelenen zalimlerle beraber olma. Çünkü onlarla beraber olmak insan üzerinde etki bırakır. Böyle bir durumda, onların beraberliklerinin uğursuzluğu neticesinde çeşitlenme şeklinde senin de bir perdenin gerisine düşmenden korkulur.

"*…Yoktur*" sıfatlarından oluşan giysilerini çıkaran, sıfatlarının heyetlerinden uzak duran muvahhitler için, şu perdelenmişlerin hesabından "*herhangi bir sorumluluk…*" Onlarla iç içe karışık vaziyette yaşamalarından dolayı perdelenmezler, onlarla eşit hale gelmezler. Fakat biz onlara bir hatırlatmada bulunduk ki, onlarla arkadaşlık etmekten sakınsınlar. Çünkü bu beraberlikten dolayı çeşitlenme haline girebilirler. Ya da şöyle bir anlam kastedilmiştir: onların vebalinden, durumlarından ve hesaplarından onlara bir şey düşmez, ki onlarla arkadaşlık etsinler. Ama, çok kısa süreli beraberliklerle onları zaman zaman uyarsınlar. Belki şirklerinden ve perdelenmişliklerinden sakınırlar, muvahhitlerin sohbetinin bereketiyle kurtulurlar. Ya da kastedilen anlam şudur: Onların hesap görecekleri amellerinden ve bu amellerin veballerinden onlara bir sorumluluk düşmez. Fakat, eziyet ya da yasaklama ile onlara hatırlatmada bulunsunlar, belki bunlardan sakınırlar.

"*…Kimseleri bırak!*" dinleri ve gelenekleri heva ve eğlenceden ibaret olanları terk et. Onlar başlarını bundan yukarı kaldıramazlar. Çünkü bu inanç onların içinde kök salmıştır. Onlar maddi hayata aldanmışlardır. Onlardan yüz çevir ve Kur'an ile uyar. Ta ki nefis, maddi hayattan edindiği kazanımlarla perdelenmesin. Yani dini ve geleneği bu olmasın, bu inanç onda kökleşmesin. Fakat, tabii meyil nedeniyle onların fiillerine benzer fiiller işlersen, bunlar nedeniyle perdelenirsin. Çünkü nefis bunlardan etkilenir, örtünür ve tükenir. Uyar ki, onlar gibi olmasın. Yoksa onların amelleriyle hidayetten alıkonur. O zaman ondan bir fidyede kabul edilmez. Çünkü kazançlarıyla perdelenmiş olur.

"*…Kaynar sudan ibaret bir içecek…*" Bu, istidadının gücünden kaynaklanan kemal mertebesine yönelik iştiyakının şiddetine yönelik bir işarettir. Elem verici azap ise, amelleri ve amellerinin heyetleriyle bu kemalden yoksun kalması anlamındadır.

71- De ki: Allah'ı bırakıp da bize fayda veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise: "Bize gel! " diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri (inkârcılığa) mı döndürüleceğiz? De ki: Allah'ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir.

72- "Salâtı (namazı) dosdoğru ikame edin ve Allah'tan korkun". O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tır.

73- O, semayı ve arzı hakk olarak yaratandır. "Ol!" dediği gün her şey oluverir. O'nun sözü hak'dır. Sûr'a üflendiği gün de hükümranlık O'nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

"*De ki: Allah'ı bırakıp da …şeylere mi tapalım?"* Kudreti ve hakiki bir varlığı olmayan, dolayısıyla fayda ve zarar vermek gibi bir gücü bulunmayan şeylere mi tapalım? " *…geri mi döndürüleceğiz?"* şirke geri mi döneceğiz? " *Allah bizi doğru yola ilettikten sonra…gerisin geri mi?..."* Allah bizi hakiki hidayete ulaştırdıktan sonra şirke mi döndürüleceğiz?! "*…kimse gibi…"* vehim ve tahayyül şeytanının alıp götürdüğü, nefis arzında "*şaşkın olarak…"* dolaştırdığı, dolayısıyla nereye gideceğini, yol olmadığı için ne yapacağını bilmeyen, hedefi olmayan kimse gibi mi olalım? *"Arkadaşlarının…"* fikirden, ameli ve nazari akıldan oluşan arkadaşlarının "*doğru yola çağırdıkları…"* ve " *bize gel!"* yol burada, dedikleri, ama kalbinin kulağı heva ile dolup ağırlaştığı için onları duyamayan kimse gibi mi olalım?! *"De ki…"* Allah'ın hidayeti, tevhid yoludur. " *doğru yolun ta kendisidir…"* başka değil. *"Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir."* Ki sıfatlarımızı, rububiyet sıfatının tecelligâhında silmek ve ona teslim etmek suretiyle rububiyet sıfatına uyalım, kalbi huzur namazını kılalım, O'ndan korkup sakınalım, O'nu kendimiz için sıfatlardan koruyucu sığınak kılalım. Ki sıfatlarla mevsuf olan sadece O olsun. Biz de O'nunla varlıklarımızdan kurtulalım. Onda fena bulduğumuz zaman zatı ile huzurunda toplanılan O olsun.

“O…Halik(yaratan)dır…” ruhlar semalarını ve cisim arzını, zatının gereği olan adaleti ayakta tutarak yaratan O’dur. “*Ol! dediği gün her şey oluverir.”* Ezel dediğimiz sonsuzluk vaktinde, zatının ezeliyetinde eşyanın zuhurunu izale eder. O’nun zatının ezeliyeti mutlak ezeliyettir. Bundan maksat da kadim iradesinin zatının taayyununda zuhur etmeye taalluk etme vaktidir. Bu da “Kün / Ol” emir sözüyle ifade edilir. Bu ise, zaman olarak söz konusu ezeliyetten geride kaldığı için akıl itibariyle ezelin ezeliyetinden sonradır. Daha doğrusu, Allah’ın zatında itibari akıl tertibince böyledir. Çünkü taayyun edişler, hem aklen hem de hakikâten salt hüviyet mutlakından geridedirler. Bunların zuhur edişleri ise “kün / ol, der, hemen oluverir” şeklinde isimlendirilen irade ile arasız ve gecikmesiz gerçekleşir. Bu da “hemen oluverir” şeklinde ifade edilmiştir. Çünkü ezelde olmamıştır. Dolayısıyla *“O’nun sözü gerçektir…”* yani bu vakitte. Özellikle ebedi iradesi. Ki yaratılanların oldukları şekilde ve halleri üzere sabit olarak, değişmeden var olmalarını gerektirmiştir. Onun sonsuz iradesi her neyi gerektirmişse, onun en güzel bir düzen ve tertip içinde, en dengeli biçim ve terkipte olmasını gerektirmiştir.

“Sur’a üflendiği gün…” sura üflediği vakit. Yani varlıklara ruhlarını geri vermekle onları diriltiği zaman, mülk sadece O’nundur. Çünkü varlıklar kendi nefisleri itibariyle, bırakın mülk sahibi olmalarını, ölüdürler, varlıkları ve hayatları yoktur. *“Gizliyi …bilendir…”* yani melekutu olan ruhlar âleminin hakikâtlerini bilir. *“Ve açığı bilendir…”* yani mülkü olan cisimler âleminin suretlerini bilir. “*O, hikmet sahibidir.”* Onları var etmiş ve hikmetiyle onları belli bir tertibe göre düzenlemiştir. Her surete kendisine uygun olan ruhu bahşetmiştir. *“Her şeyden haberdardır…”* her şeyin gizlisini, açığını, özelliklerini, fiillerini ve bu fiillerin sonuçlarını bilir. O, ruhları ve cisimleri, kadim (öncesiz), ezeli ve değişmez iradesiyle mutlak olarak bilir. Ve iradesi hiçbir zaman değişmez. Her şeyi, zatının gerektirdiği adalet ve hikmet üzere en güzel şekilde var eder. Varlıkları, mülk âleminde var edendir. Ki mülk âleminin tek maliki O’dur. Dilediği gibi var eder varlıkları. Varlıkların olması gereken hali bilir, onları sağlam bir temele dayandırma hikmetine sahiptir. Düzenlerini ve tertiplerini hikmete göre belirginleştirir. Bu varlıklarda iradesi uyarınca meydana gelen halleri zatı ile bilir. Bunların tümünde tektir, ortaksızdır.

74- İbrahim, babası Âzer'e: Birtakım putları tanrılar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum, demişti.

75- Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.

"*İbrahim, babasına…demişti."* O zamanı hatırla ki, İbrahim, göstermemiş ve hidayete erdirmemiz sayesinde tevhid yoluna girmiş, süluka başlamıştı, kavminin şirk işlediğinin, mülk âlemini ön çıkarmakla melekut âleminin hakikâtlerinden ve Allah'ın isimleriyle eşya üzerinde rablık yetkisine sahip olduğu gerçeğinden perdelendiklerini, cisimlerin ve varlıkların bağımsız etkinliğe sahip olduklarına inandıklarını, bununla asıl var ediciden gafil olduklarını görmüştü de bu inanışlarından dolayı onları ayıplamış ve ileri gelenleri, en büyükleri konumundaki babasına şöyle demişti: *"Birtakım putları tanrılar mı ediniyorsunuz?"* onların âlemde etki sahibi olduklarına mı inanıyorsunuz? " *Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum."* Sapıklığınız o kadar açıktır ki, duyularla dahi fark edilebilir, ayrıca delile gerek yoktur. İşte bu gösterme, genel ve kâmil tarifle İbrahim'e öğretiyor, gösteriyorduk, " …*göklerin ve yerin melekutunu…"* yani yüce Allah'ın göklerin ve yerin düzenini yürüttüğü ruhani kuvvetleri gösteriyorduk. Çünkü her şeyin, onu Allah'ın izniyle koruyan, işlerini düzen içinde yürüten bir melekuti gücü vardır. *"…Kesin iman edenlerden olması için…"* bunları yaptık. Yani bunları ona gösterdik ki, Allah'tan başkasının tesirinin olmadığını, varlıkları zatının aynısı olan isimleri ve her bir isimle beraber olan birtakım sıfatlarıyla idare ettiğini, bu yüzden varlıklar perdesinin gerisinde fiillerin çokluk arz ettiğini bilsin, anlasın. Varlık ile perdelenmiş, maddenin yanında durup onu aşamayan kimse, bu fiillerin varlıklardan kaynaklandığını düşünür. Maddeyi aşan ve varlık perdesini yırtan, ama aklın yanında durup kendini onunla sınırlandıran kimse de bu fiilleri melekuttan bilir. Buna karşılık, ilahi hidayet nuruyla doğru yolu bulan, basiret gözü açık olan kimse, yüce Allah'ın zatına göre melekutun, melekuta göre mülk mesabesinde olduğunu görür. Bu yüzden varlıklar için bir etki tasavvur etmediği gibi varlıkların melekutu için de tasavvur etmez, bilakis varlıkların maliki ve var edicisi için tasavvur eder ve şöyle der: Gerçekten Allah'tan başka ilah yoktur.

76- Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi.

77- Ay'ı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi.

78- Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.

79- Ben hanîf olarak, yüzümü semayı ve arzı yokdan var eden Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.

"Gecenin karanlığı onu kaplayınca…" çocukluk zamanında ve ilk gençlik çağında cismani tabiat âleminin gecesinin karanlığı üzerine çökünce "…*gördü…"* ruh ve ruhaniyet adı verilen nefis dediğimiz insani heykel melekutunun yıldızını gördü, feyzinin, hayatının ve rububiyetinin ondan olduğunu düşündü. Çünkü o sırada yüce Allah onu hayat veren (el-Muhyi) ismiyle görüyordu. Hal diliyle şöyle dedi: "*Rabbim budur…yıldız batınca"* nefis makamını aşıp kalp nuru üzerine doğunca, rüşd ve akletme etkileriyle onu aydınlatınca, nefsin mümkün nitelikli olduğunu ve cisme intiba etmesinin zorunluluğunu ona öğretince "*batanları sevmem, dedi."* cisim mağribinde batan, onunla perdelenen, imkân karanlığı ile ve başkasına muhtaç olma ile örtünenleri sevmem.

"…Görünce…" kalp makamına ulaştığı için kalp ayının doğduğunu, nefis ufkundan yükselip zuhur ettiğini görünce hakikâtleri keşfeden feyzin, ilmin ve rububiyetin ondan olduğunu düşündü. Çünkü o sırada yüce Allah onu alim ve hakim ismiyle görüyordu. "*Rabbim budur, dedi. O da batınca…"* kendisinden perdelenmesi, alanının dışına çıkması sonucu battığını, ayrıca nurunun ruh güneşinden kaynaklandığını, nefsin ve sıfatlarının karanlığında battığını, onunla perdelendiğini, dolayısıyla kendine ait bir nurunun olmadığını anlayınca, onun makamından yüz çevirdi ve şöyle diyerek ruh tecellisi yoluna girdi, süluka başladı: *"Rabbim bana doğru yolu göstermezse…"* yüzünün nuruna ulaştıran yola iletmezse *"elbette yoldan sapan topluluklardan olurum."* Batıni şeylerle perdelenenlerden olurum. Nurani perdelerin ötesine geçemeyen Hıristiyanlar gibi.

"Güneşi…görünce" ruh güneşini *"doğarken…"* üzerine tecelli ettiğini, nuruyla zuhur ettiğini görünce, feyzinin, müşahedesinin ve rububiyetinin ondan olduğunu düşündü. Çünkü o sırada yüce Allah onu gören (şahid), ali (yüce) ve azim (ulu) ismiyle görüyordu. *"Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi."* Büyüklüğü ve ruhaniliğinin şiddetinden dolayı bu kanaate vardı. *"O da batınca…"* Hakk'ın tecellisinin nurlarının etrafı kaplaması, baki vechin parıltıları her şeyi aydınlatması, vahdet makamına eriştiği için zatın önündeki perdelerin açılması sonucu ruha ve kendi varlığına bakmanın şirk olduğunu düşündü ve şöyle dedi: *"Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."* Ne olursa olsun, hepsinden beriyim. Çünkü O'ndan başkasının varlığı söz konusu değildir. "*Ben…yüzümü (vechimi)…çevirdim."* zatımı ve varlığımı ruhlar semalarını ve nefis arzını " *…yaratan"* a çevirdim, O'ndan başka her şeyden uzaklaştım, hatta, O'nda fena bulmak suretiyle kendi varlığımdan bile teberri ettim. "*Ben müşriklerden değilim…"* bende şirk adına bir şey yoktur; varlık kalıntılarının bulunması ve zuhur etmesi gibi bir şirk bende olmaz.

80- Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbim'in bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâla ibret almıyor musunuz?

81- Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki guruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?"

82- İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.

83- İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyle bilendir.

84- Biz O'na İshak ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve O'nun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola iletmiştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

85- Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da (doğru (Hak) yola iletmiştik). Hepsi de iyilerden idi.

86- İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık.

87- Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarına da. Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik.

88- İşte bu, Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi.

89- İşte onlar, kendilerine kitab, hikmet ve Nübüvvet verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar (kâfirler) bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz.

90- İşte bunlar Allah'ın hidayete eriştirdiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: Ben bu görevime karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu (Kur'an) âlemler için ancak bir öğüttür.

91- (Yahudiler) Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü “ Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi” dediler. De ki: Öyle ise Musa'nın insanlara bir nûr ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler (Kur'an'da) size öğretilmiştir. (Resûlüm) sen “ Allah” de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynaya dursunlar!

92- Bu (Kur'an), Ümmü'l-kurâ / şehirlerin anası (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir Kitab’dır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.

“*Kavmi onunla tartışmaya girişti…”* cisimlerden ve varlıklardan etkiyi nefyetme, Allah’tan başka tapılanları terk etme hususunda onunla tartıştılar. “*…Dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz?”* O beni tevhide iletmiştir. “*Ben sizin O’na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam.”* Varlıklar üzerinde bağımsız etkiye sahip olduklarını söylediğiniz şeylerden asla korkmam; “*ancak… Rabbimin bir şey dilemesi hariç.”* o vakit korkarım. Rabbimin, onlar tarafından bana istemediğim bir şeyin ilişmesini veya onlar tarafından bana bir zararın dokundurulmasını dilemesi başka. Bu da Ondan ve O’nun bilgisinden kaynaklanır, onlardan değil. “*Rabbimin ilmi her şeyi*

kuşatmıştır." Benim halimi ve benim yararıma olan şeyi bilir. Eğer onlar aracılığıyla bana zarar ilişmesinin benim için iyi olduğunu bilirse, yapar. "*Hâlâ ibret almıyor musunuz?"* aciz ile her şeye Kadir olanı birbirinden ayıramıyor musunuz?

"*İnananlar…"* zati tevhide iman edenler "*…bulaştırmayanlar…"* imanlarına, nefsin kalpte zuhur etmesi ve varlık kalıntısı gibi zulümlerle karıştırmayanlar… çünkü varlık kalıntısının olması gizli şirktir. *"işte güven onlarındır."* Beraberinde korku olmayan gerçek güven onlar içindir. *"ve onlar doğru yolu bulanlardır…"* hakikât aracılığıyla Hakk'a giden yolu bulmuşlardır.

"İşte bu…delillerimizdir…" İbrahim'in kavmine karşı ortaya koyduğu tevhid bizim delilimizdir. *"Hepsi de iyilerden idi."* Âlemin salahı, düzeninin korunması ve tedbirinin sürmesi için çabalıyorlardı. Çünkü, beşeri varlığın fena bulmasından sonra bahşedilmiş hakiki varlık ile istikamet bulmuşlardı. *"Hepsini…üstün kıldık…"* kendi zamanlarındaki âleme üstün kıldık. *"Allah'ı gereği gibi tanımadılar."* Çünkü *"Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi."* dediler. Yani, Allah'ı olması gerektiği gibi tanımadılar. Çünkü tenzihte o kadar ileri gittiler ki O'nu kullarından uzaklaştırdılar. O kadar ki ilminden ve kelamından onlara bir şeyin zuhur etmesi mümkün görülmedi. Eğer O'nu gereği gibi tanısalardı, kullarının ve diğer her şeyin varlığının ancak O'nunla olduğunu, her şeyin O'nun varlığıyla var olduğunu, ancak O'nun varlığının olduğunu, bütün görünür âlemin O'nun zahiri, gaybi âleminin de O'nun batını olduğunu ve her şeyin bir zahirinin bir de batınının olduğunu bilirlerdi. Şu halde, O'nun bazı sıfatlarının beşeri bir varlıkta zuhur etmesinin ne sakıncası vardır. Hatta kâmil insandan başka batın ilminin ve hikmetinin kemalinin bir mazharı da yoktur. O halde Nebi, suret bakımından O'nun zahiri ve mana bakımından O'nun batınıdır. O'nun ilmi Nebinin kalbine iner, onun lisanında zuhur eder. Onun aracılığıyla kullarını zatına çağırır. Aslında ikilik yoktur, sadece sıfatlarının tafsili açısından söz konusu olabilir. Cem itibariyle Ondan başka mevcut yoktur, ne Nebi ne de bir başkası. O'nun sıfatlarının ve isimlerinin tafsilatını esas aldığımız zaman Nebi bazı sıfatlarıyla , O'nun zatına özel bir tarzda tabidir. Dolayısıyla, O'nun isimlerinden biri olur. Nebi, nübüvvetinde kâmil olunca, en büyük (a'zam) olur, ki gaybının, varlığının ve hikmetinin hazinelerinin kapıları ancak onunla açılır. Nitekim, daha önce bunu

duymuştun. O halde, hayret etsen de, onu anlamaktan mahrum kalmış, dolayısıyla apışıp kalsan da inkâr etme. Bakarsın, Allah basiret gözünü açar da hiçbir gözün göremediğini görürsün. Ya da kalbinin kulağını açar da hiçbir kulağın duyamadığını duyarsın. Yahut kalbini nurlandırır da hiçbir beşerin aklında geçiremediğini kavrarsın.

93- Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken "Bana da vahyolundu" diyenden ve "Ben de Allah'ın indirdiği âyetlerin benzerini indireceğim" diyenden daha zalim kim vardır! O zalimler, ölümün (boğucu) dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara: "Haydi canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun âyetlerine karşı kibirlilik taslamış olmanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!" derken onların halini bir görsen!

94- And olsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışınızda ortaklarımız sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz. And olsun, aranız açılmış ve (ilâh) sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir.

"Allah'a karşı yalan uydurandan…daha zalim kim vardır!" Kemale erdiğini, tevhide ulaştığını, sıfat çokluğundan ve yoğunluğundan kurtulduğunu iddia ettiği halde, sıfatlar içinde kalan, sözleri ve fiilleri itibariyle nefsiyle olduğu halde bunları Allah ile gerçekleştirdiğini ileri süren *"kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken "bana vahyolundu" diyen"* vehminin ve hayalinin uydurduğu, aklının ve fikrinin ürettiği düşünceleri Allah'tan gelen vahiy, kutsal ruhtan inen feyiz olarak nitelendiren ve Nebiylik iddiasında bulunan kimseden daha zalim kim vardır!

"*Ben de Allah'ın indirdiği ayetlerin benzerini indireceğim, diyenden daha zalim kim vardır!"* benliğin varlığıyla firavunlaşan, ilmi tevhidin ayni tevhid olduğunu vehmederek ilahlık iddiasında bulunan kimseden daha zalim kim vardır!

"O zalimler…bir görsen!" kemal iddiasında bulunan perdelenmişleri zalimleri, fiilleri nefsani oldukları halde ilahi olduklarını ileri süren, nebilik taslayıp firavunlaşanları " *ölümün boğucu dalgaları arasında…"* ölümün şiddeti ve sarhoşluğu içinde, iddialarını kaybetmiş, nefislerine şiddetle bağlı ve dünyaya güçlü bir sevgiyle sarıldıkları, hevanın arzuları içlerinde kök saldığı halde nefislerinden fena bulduklarını sanmalarının

bir yanılgı olduğunu anladıkları anı bir görsen! Çünkü, onlar iradi ölümle ölmediler, şehvetlerden ve bedeni lezzetlerden sıyrılmadılar. Nefislerinin sıfatlarından ve iddialarından fena bulmadılar. Ta ki tabii ölümle yüz yüze kalıncaya kadar.

"*…Melekler…*" onların nefsani kuvvetlerine destek veren yıldız ve felek nefislerinden âlemin kuvvetleri ve –daha önce işaret ettiğimiz gibi- arınmak suretiyle kurtulduklarını iddia ettikleri halde, hayatlarında kendilerini istila eden tesirlerinden oluşan âlemin kuvvetleri *"pençelerini uzatmışlardır…"* onlar üzerindeki tesirleri güçlü, kuvvetlerinin tesiri ve nüfuzu derinliklerine ulaşmıştır. *"Haydi canlarınızı kurtarın!"* yani onlara şiddetle muamele ederler, düşkünlüklerinin şiddetinden, hasretlerinin çokluğundan ve bedenlerden ayrılmak kendilerine ağır geldiğinden onlara baskı uygularlar. *"Bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!"* nefislerinizin sıfatlarının varlığından, eziyet edici karanlık heyetlerin mevcudiyetinden, benliğinizin, firavunlaşmanızın perdelerinden dolayı aşağılanma azabını göreceksiniz. Nitekim, sıfatlarıyla "*onları cezalandıracağını…*" buyurmuştur. "*Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden…dolayı.*" Nefislerinizin sıfatlarından ve hevalarından sadır olan amellerinizi ve sözlerinizi Allah'a isnat etmenizden "*ve O'nun ayetlerine karşı kibirlilik taslamış olmanızdan*" , benliğinizle perdelenmiş olmanızdan, firavunlaşıp sıfatlarınıza hayran olmanızdan, bizim sıfatlarımız için onları silmeyi kabul etmemenizden, kendi sıfatlarınızın varlığından dolayı bizim sıfatlarımızdan perdelenmiş olmanızdan ve onlara karşı büyüklük taslamanızdan dolayı alçaklık azabıyla cezalandırılacaksınız.

"And olsun…teker teker bize geleceksiniz…." sıfatlardan, ilişkilerden, ailelerden, akrabalardan ve varlıktan soyutlanmış, zat cemi aynına dalmış olarak bize geleceksiniz, " *sizi ilk defa yarattığımız gibi…"* misak alınması sırasında ezelde hüviyetlerinizin zerrelerini inşa ederken… *"Size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız…"* vesileleri, ilimleri ve faziletleri "*arkanızda bırakacaksınız…. Yanınızda göremeyeceğiz."* vesilelerinizi, sebeplerinizi, hevanıza uyarak tercih ettiklerinizi, kuvvetle bağlandığınız sevgililerinizi, taptığınız düzmece ilahlarınızı "*yaratılışınızda ortaklarımız sandığınız şefaatçilerinizi"* sevgiyle bağlanıp taptıklarınızı, tesir gücüne sahip olduklarını

sandığınız, onlarla itibar kazandığınızı, saygınlığa kavuştuğunuzu sandığınız şeyleri geride bırakacaksınız. Artık durumlar değiştiği için aranıza ayrılık düşmüştür. Suretler ve şekiller değişmiştir. "*İlâh sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir.*" Kendi müşahedenizle mevcut saydığınız şeyler kaybolup gitmiştir.

95- Muhakkak Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır, ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde (Hak'tan) nasıl dönersiniz!

96- O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, Azîz olan (ve her şeyi pek iyi bilen) Aliym Allah'ın takdiridir.

97- O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Gerçekten biz, bilen bir toplum için âyetleri geniş geniş açıkladık.

98- O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratandır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Anlayan bir toplum için âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.

"Muhakkak, Allah…çatlatandır" kalp tanesini, ruh nuruyla çatlatıp ilim ve marifetleri ortaya çıkarır. Nefis çekirdeğini de kalp nuruyla yarıp ahlak ve erdemleri gözler önüne serer. "*Çıkarandır…*" bazen ruh nurunun istila etmesini sağlayarak kalp dirisini nefis ölüsünden "*çıkarandır…*" Bazen hevanın ve nefsin sıfatlarının istilasına uğramasını sağlayarak nefis ölüsünü de kalp dirisinden çıkarır. Onda baki kılar. "*İşte Allah budur…*" hallerinizi değiştirmeye ve sizi tavırlarınız içinde döndürüp size galip gelmeye kadirdir. "*O halde nasıl…*" O'ndan yüz çevirip başka taraflara dönersiniz!

"O, sabahı aydınlatandır…" Ruh güneşinin aydınlığını ortaya çıkarıp etrafı aydınlatmasını sağlayarak nefis sıfatlarının karanlığını kalpten uzaklaştırır. *"…Kılmıştır…"* kalbin karanlığını kalp için sükunet aracı kılmıştır. Kalp, arkadaşlık, bazen dinlenmek için onda sükunet bulur. Ya da bedensel kuvvetlerin iskan ettikleri, karışıklıklardan kurtulup istikrar buldukları bir mesken kılmıştır. Ruh güneşi ve kalp ayı, şerefli ve baki varlıklardan sayılırlar. Ya da hallere ve vakitlere göre ilmi açıdan bu ikisi esas alınır. *"İşte bu, Aziz olan… Allah'ın takdiridir."*

Allah'ın bu takdiri gerçekleştirmeye gücü yeter. "*Pek iyi bilen…*" ortaya çıkıp inkişaf etme, ya da onlarla örtünüp perdelenme hallerini bilir. Bazen ikisiyle ve ikisinden perdelenmek suretiyle celalinin perdeleri gerisinde azizdir. Bazen tecelli edip ikisini kahretmesi ve yok etmesiyle azizdir. Hikmeti uyarınca yaptığını bilir.

" *O… sizin için yıldızları yaratandır.*" Duyu yıldızlarını yaratandır "*…karanlıklarda kendileri ile yol bulasınız diye…*" beden karalarında geçim maslahatlarına ve kalp denizlerinde de ilimlere ulaşmak suretiyle. *"Gerçekten biz… ayetleri geniş geniş açıkladık."* Ruh, kalp ve duyuları "*bilen bir toplum için*" açıkladık. Çünkü "*O, sizi bir tek nefisten yaratandır.*" külli nefisten. " *Bir kalma yeri…*" zuhur halinde beden arzında bir kalma yeri, " *bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır.*" fena halinde zat cemi aynında… *"…Ayrıntılı bir şekilde açıkladık."* Nefsin zuhuru, kalması ve emanet edilmesi ayetlerini "*anlayan bir toplum için*" kalplerini aydınlatmak ve anlayışlarını berraklaştırmak suretiyle açıkladık.

99- O, sema'dan (gökten) su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.

100- Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysa ki onları da Allah yaratmıştı. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir.

101- O, semavat'ın (göklerin) ve arz'ın (yerin) eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir! Onun eşi yoktur. Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen Aliym O'dur.

"O…indirendir…" ruh semasından ilim suyunu… " *Her çeşit bitkiyi onunla bitirdik…*" her ahlak türünü ve her erdemi onunla ortaya çıkardık. "*…Meydana getirdik…*" ilim ve ahlak aracılığıyla nefis yeşilliği heyetini, güzel ve alımlı süs gibi bitkiler var ettik. "*…Çıkarırız…*" bu heyetten ve bu taze ve parlak nefisten birbirine terettüp eden şerefli,

memnun bırakan ameller, doğru niyetler çıkarırız; bunlar kalbin güç kaynaklarıdır. Akıl hurmalığından ve taalluklarının göz alıcılığından marifetler ve hakikâtler meydana getiririz ki bunlar elini uzattığında yakalayıvereceğin yakınlıktadır. Çünkü ruh nuruyla aydınlanıp zuhur etmişlerdir. Sanki apaçık bedihi gerçeklerdirler. *"Üzüm bağları…"* haller, zevkler, özellikle kalbi muhabbet türleri yeşertiriz ki, şırası ve halis suyu sarhoş edicidir. Tefekkür zeytini ve doğru tevehhüm narını yetiştiririz ki bunlardan maksat şerefli himmetler ve güzel, hayranlık uyandırıcı azimetlerdir. *"…Benzeyen…"* bunların bir kısmı birbirlerine benzerler. Akletmeler, tefekkürler, marifetler, hakikâtler, ameller, niyetler ve zat ve sıfat sevgisi gibi. *" …Benzemeyen…"* bir kısmı da birbirlerine benzemezler. Ameller eşliğindeki sevgi türleri gibi. Veya mertebeleri, güçleri, zaafları, belirginlikleri veya gizlilikleri bakımından birbirlerine benzerler yahut bunların tümünde birbirlerine benzemezler. *"Meyve verirken…her birinin meyvesine bakın!"* Süluk sırasında ve halin başlangıcında denetleyerek gözetin ve gözetmeniz, bu meyvelere bakarken lezzet aldığınız gibi lezzet alıcı olsun. *"Ve olgunlaştığı zaman…"* huzura vasıl olduğu zaman kemalini gözetleyin. "*Kuşkusuz, bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır."* Ameli imanla inanan, bu ayetleri ve saydığımız halleri kesin ve pürüzsüz bir inançla benimseyen kimseler için ibret dersleri vardır.

"*Cinleri Allah'a ortak koştular…"* Vehim ve hayal cinlerini Allah'a ortak koştular; onlara itaat ettiler, emirlerine boyun eğdiler. Halbuki, onları yaratanın Allah olduğunu biliyorlar. Şu halde nasıl Allah'tan başkasına ibadet ediyorlar? *"O'na…yakıştırdılar…"* tamamen iftira olarak uydurdular *"oğullar…"* akıllardan oğullar isnat ettiler ve "*kızlar…"* nefislerden kızlar yakıştırdılar; onların tıpkı O'nun gibi müessir ve mücerret olduklarına, O'ndan doğduklarına inandılar "*bilgisizce…"* onların Allah'ın isimleri ve sıfatları olduklarını, ancak O'nunla müessir olabildiklerini bilmeden… "*Haşa!...O, yücedir…"* Allah, mücerret, özel bir taayyünle belirginleşmiş mahsus ve taayyün etmiş varlıklardan biri olmaktan, kendisinden mücerret akıllardan ve nefislerden oluşan varlıkların kendisinden sadır olmasından münezzehtir, uludur "*onların ileri sürdüğü vasıflardan…"* büyüktür, yücedir.

"*O, göklerin (semanın) ve yerin (arzın eşsiz yaratıcısıdır…"* ruhlar âlemi semasında ve bedenler âlemi arzında eşi ve benzeri yoktur. "*O'nun…çocuğu nasıl olabilir?"* bir şey nasıl O'na benzeyebilir? "*eşi olmadığı halde…"* …Çünkü eş, ancak türdeşlikten, benzerlikten kaynaklanır. O, hiçbir şeyin türdeşi, hemcinsi değildir. Hiçbir şeyin türdeşi, hemcinsi olmadığına göre, hiçbir şey O'na benzemez. Dolayısıyla, kendisinden doğan bir benzeri de olamaz. "*her şeyi O yaratmıştır."* Zatında taayyün edecek şekilde tahsis etmesi ve kendi varlığıyla var kılması suretiyle yaratmıştır her şeyi. Yoksa hiçbir şey O'nun gibi var değildir. "*O, her şeyi hakkıyla bilendir…"* ilmi akılları, nefisleri ve başka şeyleri ihata eder, tıpkı varlığı her şeyi ihata ettiği gibi. Her şey, O'nun tarafından ihata edilmiştir. Hiçbir şey O'nun ilmini ihata edemez. Ancak O'nun ilmiyle bilinir, anca O'nun varlığıyla var olunur. Hiçbir şey O'na benzemez. Çünkü varlıklar kendi nefisleri itibariyle yokturlar. Yok olan bir şey mutlak varlığa nasıl benzesin?!

102- İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekildir (güvenilip dayanılacak tek varlık O'dur).

103- Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

104- (Doğrusu) size Rabbiniz tarafından basiretler (idrak kabiliyeti) verilmiştir. Artık, kim hakkı görürse faydası kendisine, kim de kör olursa zararı kendinedir. Ben üzerinize bekçi değilim.

105- Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki, " Sen ders almışsın" desinler de biz de anlayan toplum için Kur'an'ı iyice açıklayalım.

106- Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka ilâh yoktur. Müşriklerden yüz çevir.

107- Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.

108- Allah'dan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler. Böylece, biz her ümmete kendi işlerini câzip gösterdik. Sonunda dönüşleri Rablerinedir. Artık O ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.

"İşte..." eşsiz yaratıcı, benzersiz ve bu sıfatların tümüne sahip "*Rabbiniz Allah O'dur…Başka ilâh yoktur*" varlıkta, ancak " *O …"* vardır. Yani cem itibariyle O'ndan başka mevcut yoktur. *"O, her şeyin yaratıcısıdır."* Sıfatlarının tafsilatı itibariyle. Öyleyse ibadeti sırf O'na has kılın. Yani bütün sıfatlarla mevsuf varlığı O'na tahsis edin. Ki Allah O'dur, Ondan başkası değil. *"O her şeye vekildir."* Yani kulluk sunulmayı, her şeyi yaratıp varlığını başlatandan başkası hakketmez. Bunun yanında O, her şeyin vekilidir, her şeyi korur, yönetir, rızıklarına ve muhtaç oldukları şeylere iletir, ta ki kendilerine sonradan eklemlenen kemal derecesine ulaşıncaya kadar. *"Gözler O'nu göremez…"* gözler O'nu ihata edemez. Çünkü O, latiftir, gözlerin idrakinden yücedir. Gözler kendilerini göremezken O'nu nasıl görsünler? Kaldı ki gözlerin ışığı da O'ndandır. *"Halbuki O, gözleri görür."* Çünkü O her şeyi kuşatmıştır ve görmesi latiftir.

"Size Rabbiniz tarafından basiretler verilmiştir." apaçık ayetler verilmiştir. Bundan maksat da sıfatlarının tecellilerinin suretleridir, ki kalplerin basiretlerinin nurlarıdır bunlar.

Basiret, kalbin görmesini sağlayan bir nurdur. Tıpkı basar, gözün görmesini sağlayan ışık olduğu gibi. *"Artık kim…görürse…"* yani bu basiret aracılığıyla gören biri olursa görmesinin ve hidayetinin faydası kendi nefsinedir. Kim de bundan perdelenirse, perdelenmesinin neden olduğu zarar başkasına geçmez, sadece kendisine yönelir. *"Ben üzerinize bekçi değilim…"* size kontrol eden, sapıklıktan koruyan bir denetçi değilim. Bilakis, koruyucu olan Allah'tır, sizi ve amellerinizi koruyan O'dur.

"Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı." Yani, meydana gelen bir şey, ancak Allah'ın dilemesiyle meydana gelir. Hiç kuşkusuz, şirke girmelerine ön ayak istidatları, babaların eğitimi ve gelenekler gibi şirke sürükleyen sebepler de Allah'ın iradesiyle meydana gelirler, aksi takdirde böyle bir şey olmazdı. Eğer buna inanırlarsa, bu, Allah'ın hidayet etmesiyledir, yok eğer inanmazlarsa, o zaman sen bu durumu nefsine ağırlık yapma. "*Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık."* sen, onları sapıklıktan koruyan bir bekçi değilsin. "*Sen…değilsin."* Sen, onların iman etmeleri için başlarına dikilmiş bir bekçi de değilsin. Bu durum, az sonra onları eleştirmek maksadıyla dile getirilen gerçeklerle

de çelişmez: *"Putperestler diyecekler ki: Allah dileseydi ortak koşmazdık."* (Enam, 148)… Çünkü bu sözü inat olsun diye söylüyorlar. Bunu gerekçe yaparak iman etme önerisini savmak istiyorlar, inanarak değil. Dolayısıyla, onların bu sözü, özü itibariyle doğru da olsa, onlar bu bağlamda yalancıdırlar, Resulü yalanlayanlardırlar.

Eğer doğru sözlü olsalardı, müminlerin tevhidinin, aynı şekilde bütün dinlerin de Allah'ın iradesiyle olduğunu bilirlerdi, inat etmezlerdi, hiçbir mümine düşmanlık etmezlerdi. Eğer, meydana gelen her şeyin Allah'ın iradesiyle meydana geldiğini bilselerdi, müşrik olarak kalmaz, muvahhit olurlardı. Ama onlar, yalanlama ve inatçılık etme maksadıyla bu sözü söylemişlerdir. Maksatları, şirkten vazgeçmelerinin mümkün olmadığını ispat etmektir. Bu yüzden yüce Allah bu sözlerinden dolayı onları ayıplıyor, çünkü özü itibariyle böyle değildir ve onlar Allah'ın dilemesinin nasıl olduğunu da bilmiyorlar. Yani Allah'ın iradesinin, geçmişte şirk koşmaları, şimdi de iman etmemeleri yönünde olduğunu bilmiyorlar. Çünkü içlerindeki herkesin kalbi mühürlenmiş değildir. Bunun kanıtı da içlerinde bazı kimselerin iman etmiş olmasıdır. O halde, bazılarının imana ve tevhide yatkın oldukları halde geleneklerle, atalarından gördükleri uygulamalarla perdelenip şirk koşmuş olmaları pekala mümkündür.

Bunlar uyarıyı duydukları, tevhid ayetlerini gördükleri zaman Hakk'a şevkle yönelebilir, perdeleri kalkabilir ve tevhide inanabilirler. Bu yüzden, yüce Allah, söyledikleri o sözden dolayı onları kınıyor ve Allah'ın daimi surette kendilerinden bunu istediğine ilişkin delil ortaya koymalarını istiyor. Bu arada kendilerinden önceki toplulukların akıbetlerine dikkât çekerek onları uyarıyor. Ki içinde en küçük bir istidat kırıntısı kalan biri varsa içlerinde, delili çürütüldüğü, ortaya süreceği delil olmadığı, kendinden önceki inkârcıların korkunç akıbetlerine dikkât çeken uyarıyı duyduğu zaman perdesi kalksın, kalbi yumuşasın ve iman etsin. Bu da kuşkusuz, Allah'ın muvaffak kılması, lütfetmesidir. Çünkü, hikmet âlemi sebeplere dayanır. Ama reddedilmiş, kalplerinin üzerine mühür vurulmuş bedbahtlardan olan kimse, ta baştan itibaren bu çağrıya başını kaldırıp bakmaz, kulak vermez.

109- Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındandır. Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?

110- Yine O'na iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz. Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içerisinde bırakırız.

111- Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler.

"Kendilerine bir mucize gelirse….kuvvetli bir şekilde Allah'a and (yemin) içtiler." … Mucize istediler ve apaçık delillere arkalarını döndüler. Çünkü duyularla ve maddi değerlerle perdelenmişlerdi. Dolayısıyla, hikmet esaslı davet, davayı delillerle ispat etme yöntemi, aklı başında olan istidat sahibi kimseler üzerinde etkili ve başarılı olduğu gibi, onlar üzerinde etkili ve başarılı olmadı. *"De ki: Mucizeler…"* gerçekleşmesini istedikleri mucizeler, kudret âleminden gelir, ancak O'nun katından kaynaklanır. *"farkında mısınız?"* mucizeler geldiğinde de inanmayacaklarını biliyor musunuz?! Yani, ben onları sizden daha iyi bilirim; onlar mucizelere de inanmazlar. Ya da, mucize geldiğinde onların iman edeceklerini nereden biliyorsunuz? Belki de mucizeler geldiğinde onlara inanmazlar! Allah bir kimsenin inanmasını irade etmediği zaman, istediği mucize geldiğinde, onun kalbini ve gözünü ters yüz eder. Böyle bir kimse, mucize inmesi durumunda inanacağını ileri sürdüğü halde, mucize geldiğinde "*bu büyüdür"* der ve iman etmez. Tıpkı mucizenin gelmesinden önce iman etmediği gibi. Yüce Allah onu nefsinin sıfatlarıyla zuhur etmesi hali içinde, onlarla perdelenmiş olarak bırakır. Bu yüzden, ikinci ayetin sonunda *"Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdir."* Yani iman etme istidadına sahip kimse, makul olanı anlar, delili kavrar, Allah'ın hidayetinden kaynaklanan en basit bir nur ile basiret açılır ve en küçük bir sebeple iman eder. Fakat iman etme istidadına sahip olmayan ve kendisinde böyle bir istidat yaratılmayan kimse olağanüstü ya da olağan tüm ayetleri görse de, bunların onun üzerinde en küçük bir etkisi olmaz.

"Fakat çokları bunu bilmezler…" iman etmenin Allah'ın dilemesiyle olduğunu, mucizelerle olmadığını bilmezler. Aslında mucize görmekten kaynaklanan bir imanın değeri de olmaz. Böyle bir iman salt maddi bir olguyu kabul etmekten, dil ile ikrar etmekten ibaret olabilir. Kalpte buna dair en küçük bir anlam kırıntısı yer edinmeyebilir. Tıpkı Samiri'nin

adamlarının inanması gibi. İman ise ancak kalp ile olan bir şeydir. Nitekim, yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Bedeviler "inandık" dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama " boyun eğdik" deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi."* (Hucurat, 14)

112- Böylece biz, her Nebiyye insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle baş başa bırak.

113- Ahirete inanmayanların kalpleri ona (yaldızlı söze) kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçu işlemeye devam etsinler diye (böyle yaparlar).

114- (De ki): Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Halbuki size Kitab'ı açık olarak indiren O'dur. Kendilerine Kitap verdiğimiz kimseler, Kur'an'ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Sakın şüpheye düşenlerden olma!

"*Böylece biz, her Nebiye…düşman kıldık."* …Ruhların mertebelerinin tertip düzeni, en berrak ve en nurlu istidatların karşısında en bulanık, en karanlık ve en uzak istidatların olmasını gerektirmektedir. Bu da her Nebiynin bir düşmanının olmasını kaçınılmaz kılmıştır. Çünkü aralarında hakiki anlamda bir zıtlık vardır. Nebiynin karşısında bir düşmanın olmasının yararı şudur: Nebiy için istidadı itibariyle takdir edilen kemal, ancak yardım isteme sevgisi gücüyle üzerinde zuhur edebilir. Düşmanın Nebiye yönelik kahrı da, onun aracılığıyla nefsinin kırılması, aşağılanması ve küçümsenmesi içindir. Nebiy, düşmanının karşıtlığı sayesinde bu makamda sebat eder, nefisten ve lezzetlerinden yüz çevirme hususunda üstün bir direniş sergiler. Düşmanla uğraştığı için nefsinin farkında bile olmaz. Bu da hamiyetin yüksekliğinden ve fazilete yönelik hırsın gücünden ileri gelir. Ki düşmanı bununla kahreder, bununla hayvani ve şeytani giysilerden kaçınır. Kendisini makamından ve münasebetinden uzaklaştırmasından sakınır. Böylece tan edilmesine, tahkir edilmesine ve aşağılanmasına fırsat vermez. Nitekim Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Hiçbir nebiy benim çektiğim eziyeti çekmemiştir."* Çünkü hiç kimsenin kemali onun kemalinin düzeyinde değildir. Dolayısıyla, bu kemalin fiiliyat çıkarılmasına ilişkin sebeplerin de daha güçlü olması gerekir. Çünkü Hz. Resulullah (s.a.v.)

nefsin sıfatlarından ve adetlerinden son derece uzaktır. “*Ahirete inanmayanların kalpleri ona kansın.”* Bağlantıları ve münasebetleriyle perdelenmiş olanlar ona meyletsinler diye. “*Ondan hoşlansınlar…”* ona karşı sevgi besledikleri için ondan razı olsunlar diye. Böylece azgınlıkları daha da güçlenir ve birbirlerine yardım ederler. İçlerindeki kötülükler fiiliyata geçer, azgınlıkları ve Resulullaha yönelik saldırıları daha da artar. Dolayısıyla, Resulullah’ın kemali güçlenir ve bunun sebebiyle de müminlerin duyguları ve etkenleri de harekete geçer. Çünkü onların Resulullahla münasebetleri vardır. Bu yüzden hamiyetleri kabarır, Resulullaha yönelik sevgileri artar, Ona daha fazla yardım etmeye başlarlar. Bunun neticesinde onların da kemalleri dışarıya yansır. Resulullah da onlardan güç bulur. Nitekim şöyle denmiştir: “Şeyhlerin şöhretinin ve müritlerinin çokluğunun sebebi, münkirlerin onlara yönelik saldırılarıdır.”

115- Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir.

116- Arz’da (yeryüzünde) bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler.

117- Muhakkak ki senin Rabbin, evet O, kendi yolundan sapanı en iyi bilendir. O, doğru yolda gidenleri de iyi bilendir.

118- Allah'ın âyetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yeyin.

119- Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.

120- Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir.

121- Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz.

122- Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu! İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.

"Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır." Ezelde, Müslüman olanın Müslüman olması, kâfir olanın kâfir olması, birini sevenin sevmesi ve birine düşmanlık edenin düşmanlık etmesi şeklinde hükme bağlayıp takdir ettiği yargısı kesin bir yargı, doğru bir hüküm, realiteye uygun, her söz ve her kemal münasebetiyle adil bir hükümdür. Söz ve kemalin sadır olduğu kimsenin haline uygundur ve bu halin gerektirdiği bir durumdur. "*…Değiştirecek kimse yoktur."* ezeli hükümlerini kimse değiştiremez. *"O işitendir…"* izhar ettikleri takdir edilmiş söz ve fiilleri işitir. *"Bilendir…"* gizlediklerini bilir. *"Yeryüzünde bulunanların çoğuna…"* dünyaya, nefis âlemine ve tabiata meyletmek suretiyle süfli cihette bulunanların çoğuna uyacak olursan *"seni Allah'ın yolundan saptırırlar."* Süslerini sana çekici göstermek, içinde bulundukları hayat tarzına seni davet etmek isterler. *"Onlar zandan başka bir şeye tabi olmaz."* Çünkü nefis makamında, vehimlerle ve hayallerle yakini inançtan (imandan) perdelenmişlerdir. *"Onlar ancak…"* suretlerden hareketle anlamlar, dünyadan hareketle ahiret hakkında tahmin yürütürler; ahiret hallerini, Hakk'ın zatını ve sıfatlarını dünya halleri, kendi zatları ve sıfatları gibi değerlendirirler, bu yüzden de şirke düşerler. Bunun neticesinde de bazı haramları helal sayarlar. " *…Yiyin…"* bu ifadeyle başlayan ayetin anlamı, Maide suresinde yer alan ilgili ayetin anlamına benzediği için okuyucu tarafından bilinmektedir. Burada aynı konunun yeniden gündeme getirilmesinin nedeni sapıklara itaat etmenin, onlara tabi olmanın nehyedilmesidir. *"…Günahın açığını…"* bedenin organlarında zuhur eden kötü amelleri ve sözleri, *"gizlisini…"* bozuk inançları ve batıl kararları bırakın! *"Ölü iken…"* cehaletle ölü iken. Bundan maksat, nefis ve nefsin sıfatlarıyla perdelenmesi halidir. *"Dirilttiğimiz…"* ilimle ve Hak sevgisiyle ya da sıfatlarımızın tecellileriyle sıfatlarından oluşan perdeleri açmakla dirilttiğimiz, *"bir ışık verdiğimiz…"* hidayetimizden ve ilmimizden bir nur bahşettiğimiz ya da sıfatlarımızdan bir nur verdiğimiz yahut da mertebesine göre bizim zatımızla kaim oluşu itibariyle kendimizden bir nur verdiğimiz kimse, sıfatı şu sözde açıklanan kimse gibi midir? Yani

nefsinden ve nefsinin sıfatlarından ve de fiillerinden oluşan karanlıklar içinde olup oradan çıkamayan kimse gibi midir? *“İşte…böyle süslü gösterilmiştir.”* perdelenmişlere amelleri böyle süslü gösterilmiş ve bu yüzden amelleriyle perdelenmişlerdir.

123- Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için, günahkârlarını liderler yaptık. Onlar yalnız kendilerini aldatırlar, ama farkında olmazlar.

124- Onlara bir âyet geldiğinde, Allah'ın resullerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız, dediler. Allah, risaletini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.

125- Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse göğe çıkıyormuş gibi kalbini iyice daraltır. Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir.

“Böylece biz, her kasabada…yaptık.” Nebiylerin yüceltilmesi ile ilgili olarak zikredilen hikmetten dolayı her kasabada, aynı şekilde bedenden ibaret olan insanın varlık memleketinde “*günahkârlarını liderler”* kötülükleri ısrarla emreden nefsin kuvvetlerinden günahkârları liderler yaptık. “*oralarda bozgunculuk yapmaları için…”* kalbi saptırmak, fitneye düşürmek ve azdırmak suretiyle bozgunculuk yapsınlar diye. *“Onlar ancak kendilerini aldatırlar.”* Ancak kendilerine tuzak kurarlar. Çünkü tuzaklarının sonu kendi aleyhlerine döner. Şöyle ki: Aletlerin ve sebeplerin yitip gitmesi ateşiyle heva cehenneminde, lezzetlerden ve şehvetlerden yoksunluk ateşinde yanarlar. Ayrıca beden harap olup, ahiret yurdunda yeniden diriliş gerçekleşince kaybettikleri cismani aletleri en çirkin surette ve en kötü halde yeniden karşılarına çıkar.

“Onlara bir ayet geldiğinde…” kalbi bir sıfattan bir ayet, yaratılış melekesi heyetinden bir nurun parıldayışı veya bir ilim ve hikmet yahut ruhtan bir feyiz geldiğinde , yüz çevirmek suretiyle onu inkâr ederler, vehim ve hayalden aklın ve fikrin idraklerine benzer idrakler, tahayyüli terkipler ve vehmi mugalatalar temenni ederek bunlar aracılığıyla hak burhanlardan yüz çevirirler ki bunlara iman edip benimsesinler. *“Allah, risaletini kime vereceğini daha iyi bilir.”* Onu ancak heyulani maddelerden soyutlanmış ruhani kuvvetlerden layık olan yere tevdi eder. “*Suç işleyenlere… erişecektir.”* Perdelenmişlikleri ve tuzak

kurmaları, hidayete kabiliyetleri olanları saptırmaları veya saf kalpleriyle iman edenleri yoldan çıkarmaları nedeniyle "*Allah tarafından aşağılık*" ilişecektir. Kudretleri tükenecek ve bedenin harap olmasıyla kıskıvrak yakalanacaklardır. "Ç*etin bir azap*" erişecektir. Yani varoluşlarına uygun olan şeylerden yoksun kalacaklardır. Cismani ahirette kendilerine uygun olmayan şeylere ulaşacaklardır. Bütün bunların sebebi hileler kurarak bozgunculuk yapmalarıdır.

"Allah kimi doğru yola iletmek isterse…" bu kuvvetlerden kimi akla uymaya iletirse *"onun kalbini…açar."* Yani onun için kolaylaştırır ve kalbe dönük yüzünü genişletir, enginleştirir ki nurunu kabul edebilsin, O'na teslim olmaya elverişli olsun. " *Kimi de saptırmak isterse…kalbini…"* ona da hidayeti zorlaştırır, bu amaca ulaşmasını imkânsız kılacak şekilde acizleştirir. *"iyice daraltır."* karanlık, eksik istidatlı, nuru kabul etmede yetersiz yapar. Sanki kalbin nuruyla aydınlanma isteğini sonuçsuz bırakan, feyiz talebini engelleyen bir mani varmış gibi. Daha önce zikrettiğimiz tevili esas aldığımızda anlam bu şekilde belirginleşir. Ama önceki ayetin zahiri anlamını göz önünde bulundurursak şu sonuca ulaşırız: Allah kimi tevhide iletmek isterse onun kalbini, Hakk'ın nurunu kabul edecek, varlığını Allah'a teslim edecek şekilde açar. Yani nefsinin sıfatlarından oluşan perdeleri, kalbinin nefse bakan yüzünün üzerinden kaldırır, böylece Hakk'ın nurunu kabul edecek kadar bir alan açılır. Kimi de saptırmak isterse onun kalbini iyice daraltır, sıkıştırır, nefsinin sıfatlarını kalbine musallat kılar, onun üzerinde baskı kurmalarını sağlar. *"…çıkıyormuş gibi…"* bu bedensel heyetlerle ruh semasına yükseliyormuş gibi. Oysa bedensel heyetlerle ruh semasına yükselmek mümkün değildir. *"Allah…işte böyle…verir."* maddi bağlılıklarla kirlenme pisliğini veya bedensel heyetlerle azap görme murdarlığını *"inanmayanların üstüne"* işte böyle atar.

126- Bu (din), Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, öğüt alacak bir kavim için âyetleri ayrıntılı olarak açıkladık.

127- Rableri katında onlara esenlik yurdu (cennet) vardır.Ve yapmakta oldukları (güzel) işler sebebiyle Allah onların dostudur.

128- Allah, onların hepsini bir araya topladığı gün, "Ey cinler (şeytanlar) topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız" der. Onların, insanlardan olan dostları ise: "Ey Rabbimiz! (Biz) birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık" derler. Allah da buyurur ki: Allah'ın dilediği hariç, içinde ebedî kalacağınız yer ateştir. Şüphesiz, Rabbin hikmet sahibidir, bilendir.

"Bu…" tevhid yolu ve vechi (yüzü) Allah'a teslim etme, "*Rabbinin dosdoğru yoludur."* Bu yolda hiçbir şekilde eğrilik yoktur. Suret veya anlam tarafına ya da Allah'dan başkasına nazar etmeye, dolayısıyla O'na ortak koşmaya meyletmez. *"Biz, öğüt alacak bir kavim için ayetleri ayrıntılı olarak açıkladık."* İstidatlarına yerleşmiş marifetleri ve hakikâtleri açıkladık: onunla doğru yolu bulurlar. *" …Onlara esenlik yurdu vardır."* her türlü eksiklikten ve felaketten, herhangi bir sıfatın zuhur etmesi ve varlık kalıntısının bulunması korkusundan yana selamette olma vardır. *"Rableri katında…"* sıfatlarının veya zatının huzurunda. Sülukları esnasında gerçekleştirdikleri kalbi ve bedensel amelleri sonucu hadisliklerin (sonradan oluş hallerinin) fena bulmasından sonra ebedi beka ile onları güvende kılar.

"…Bir araya topladığı gün." Mutlak cem aynı gününde *"hepsini…"* topladığı zaman şöyle deriz: *"Ey cinler topluluğu!"* nefsani kuvvetler cinleri! *"Siz insanlarla çok uğraştınız…"* zahiri duyu ve azalarla veya insani suretlerle uğraştınız; onları size tabi kılmaya, size itaat etmelerini sağlamaya çalıştınız. Telkinlerde bulundunuz, dünyevi nimet kırıntılarını, cismani lezzetleri onlara süslü gösterdiniz. Kulaklarına günahları fısıldadınız. "*Onların insanlardan olan dostları…derler…"* cinleri dost edinen insanlar " *Ey Rabbimiz! Biz birbirimizden yararlandık."* Cem suretinde öbüründen istifade etti. "*ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık."* Ölüme veya cismani olarak en çirkin surette ve en kötü bir yaşayışla ahirete vardık. "*Allah buyurur ki:…ateştir."* sizin yeriniz lezzetler mahrum olma ve elem duyma ateşidir. "*İçinde ebedi kalacağınız yer……"* ancak "*Allah'ın dilediği"* vakit "*hariç…"* azabınızın hafiflemesini dilemesi hariç. Ya da içinizde azabının sebebi inancında kökleşmiş şirk olmayan kimsenin kurtulması hariç. " *Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir."* Hikmet uyarınca, ancak sizin kazandığınız nefislerinizin heyetleriyle size azap eder. " *Bilendir…"* inancından dolayı azap görmesi ve dolayısıyla azabının devam etmesi gerekenleri bilir veya amellerinin kötü heyetlerini bilir ve buna göre ona azap eder, sonra da bu azaptan kurtarır.

129- İşte böylece işledikleri günahlardan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine takarız.

130- Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran Resuller gelmedi mi! Derler ki: "Kendi aleyhimize şahitlik ederiz." Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler.

131- Hakikat şudur ki: Halkı habersizken, Rabbin haksızlık ile ülkeleri helâk edici değildir.

132- Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

133- Rabbin zengindir, rahmet sahibidir. Dilerse sizi yok eder ve sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi sizden sonra yerinize dilediği bir kavmi yaratır.

134- Size vaat edilen mutlaka gelecektir; siz bunu önleyemezsiniz.

135- De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yurdun (dünyanın) sonunun kimin lehine olduğunu yakında bileceksiniz. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmazlar.

136- Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza) dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?

137- Bunun gibi ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını (kızlarını) öldürmeyi hoş gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları uydurdukları ile baş başa bırak!

138- Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki: "Bu (tanrılar için ayrılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır." Birtakım hayvanlar da vardır ki, (Allah böyle emrediyor diye) O'na iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır.

139- Dediler ki: "Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet (yavru) ölü doğarsa, o zaman (kadın erkek) hepsi onda ortaktır." Allah bu değerlendirmelerinin cezasını verecektir. Şüphesiz ki O hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

140- Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek (kadınlara) haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır. Onlar gerçekten sapmışlardır ve doğru yolu bulacak da değillerdir.

141- Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.

142- Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yeyin, şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır.

143- (Dişi ve erkek olarak) sekiz eş yarattı: Koyundan iki, keçiden iki... De ki: O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti? Eğer doğru iseniz bana ilimle söyleyin.

144- Deveden de iki, sığırdan da iki (yarattı.) De ki: O bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şahit mi oldunuz? Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir! Şüphesiz Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

145- De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.

146- Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da onlara haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezâdır. Biz elbette doğru söyleyeniz.

147- Eğer seni yalanlarlarsa de ki: Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla beraber O'nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılamaz.

148- Şirk koşanlar diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de aynı şekilde (Resulleri) yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz.

149- De ki: Kesin delil "burhan", ancak Allah'ındır. Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi.

150- De ki: Allah şunu yasak etti, diye şehadet edecek şahitlerinizi getirin! Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme; âyetlerimizi yalanlayanların ve ahiret gününe inanmayanların arzularına uyma. Onlar, Rablerine eş tutuyorlar.

"İşte böylece…zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine takarız." Yani bu korkunç ve dehşetli tarzda zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının dostu yaparız da kazançları birbirine uygun ve münasip olur. Kazanç uyumu nedeniyle birbirlerinin sıkı dostları olurlar ve birlikte azapta toplanırlar, yukarıda zikrettiğimiz cinler ve insanlar gibi. Ya da bir kısmını diğer bir kısmına kazanımlarıyla ateşte azap etmekle görevlendiririz. "*İçinizden…Resuller…"* sizin hemcinsleriniz olan beşer resuller göndermedik mi ki? Ya da öteden beri anlattığımız tevili esas alırsak: sizin türünüzden kuvvetler olan akıllarınızdan resuller göndermedik mi? Bu sorular, cevaplar ve şahitlikler…tümü de hal diliyle ve vasıfların izhar edilmesiyle gerçekleşir. Tıpkı şairin dediği gibi:

Duvar kazığa sormuş: Niçin beni yarıyorsun?

Kazık, bana değil çakana sor, demiş.

Aynı şekilde ellerin ve ayakların, fiillerinin heyetlerine uygun suretlerle şahitlik etmeleri ve bunlarla azap görmeleri de buna örnek oluşturmaktadır. *"…Şu ki…"* buradaki zamir Resullerin gönderilmesine, ayetlerin açıklanmasına, uyarı ve tehditle pekiştirilmiş kanıtın susturucu özellikte ortaya konulmasına işarettir. Yani durum bundan ibarettir; çünkü rabbin, haksız yere, beldelerin haberi olmadan onları helak edecek değildir. Bu hikmete uygun olmaz.

"Herkesin…dereceleri vardır." İşledikleri amellerden dolayı yakınlık ve uzaklık olarak belirginleşen farklı dereceleri vardır. *"Dilerse sizi yok eder…"* sizin özünüzü yok eder ve sizin yerinize, rahmetinin bir göstergesi olarak kendisine itaat eden kimseleri getirir. *"Bu…"* , yani temiz olan şeylerin onlara haram kılınması, işledikleri zulümlere karşılık onlara verdiğimiz bir cezaydı. *"Biz elbette doğru söyleyeniz."* İşledikleri zulümlerden dolayı kendilerini cezalandırmakla tehdit ederken doğruyu söylüyorduk.

"Eğer seni yalanlarlarsa…" Eğer, rabbimizin mağfireti geniştir, işlediğimiz zulümlerden dolayı bize azap etmez, diye seni yalanlarlarsa *"de ki: Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir."* , ama çok şiddetli bir kahrı da vardır; rahmeti, gazabını geri çevirmez, *"suçlular topluluğundan."* Rahmeti, suçlular topluluğundan azabı uzaklaştırmaz. Bilakis, kimi zaman kahrını lütuf suretinde, lûtfunu da kahır suretinde gönderir. *"Onlardan öncekiler de aynı şekilde yalanladılar…"* Onlardan önce de inkârcılar, tamamen bir inat ve azgınlık eseri olarak inkârlarını Allah'ın dilemesiyle irtibatlandırarak Resulleri yalanladılar da inkârlarından dolayı azaba duçar oldular. *"De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı?"* Eğer bu konuyla ilgili bir bilgiye sahipseniz, elinizde bir kanıt varsa açıklayın. Burada onların *"Allah dileseydi biz ortak koşmazdık"* şeklindeki sözlerine işaret ediliyor. Çünkü bu sözü bir bilgiye dayanarak söylemiş olsalardı, muvahhitlerin imanı dahil olmak üzere her şeyin ancak Allah'ın iradesiyle gerçekleştiğini bilirlerdi, inatlaşıp inkâra sapmazlardı. Tam tersine müminleri dost edinirlerdi. Bir daha onlarla müminler arasında ayrılık olmazdı.

Ömrüme and olsun, onlar, bunu bir bilgiye dayalı olarak söylemiş olsalardı, müşrik olmazlardı, tam tersine muvahhid olurlardı. Fakat onlar bu hususta zanna uydular, görüşlerini indi değerlendirme ve tahminlere dayandırdılar. Sırf yalanlamak ve inatçılık etmek için. Resullerden duydukları şeyleri yalanlamak ve Resullerden sakınmadıklarını ispatlamak için böyle davranıyorlardı. Çünkü onlar nefis makamında perdelenmiş kimselerdir. Onlar nere yakini iman nere? Allah'ın iradesinden nasıl haberdar olacaklar? *"De ki: Kesin delil, ancak Allah'ındır."* Eğer şirkinizi Allah'ın iradesiyle irtibatlandırmak şeklindeki zannınız doğru olsa, bu takdirde müminlere ve sizden başka diğer din mensuplarına karşı elinizde bir delil olmaz. Çünkü bu takdirde her din, Allah'ın dilemesine bağlı olarak belirginleşmiş olur. Dolayısıyla onlarla

uzlaşmanız ve onları tasdik etmeniz gerekir. Oysa sizin aleyhinize olan kesin delil onları tasdik etmenizin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Her şeyin iradesiyle gerçekleştiği Allah'a, iradelerinin hiçbir etkinliği olmayan varlıkları ortak koştuğunuzu ikrar etmeniz gerekir. O halde siz, ezelde bedbahtlar olarak öngörülmüşsünüz. Uzaklığı ve cezayı hakkettiğiniz. *"Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi."* Evet, doğru söylüyorsunuz; lakin Allah sizin küfrünüzü dilediği gibi, dileseydi hepinizi hidayete de erdirirdi. O halde sizin hidayete ermenizi dilemediğini nereden biliyorsunuz ki, küfürde ısrar ediyorsunuz? Bu söz, içlerinde istidat sahibi olan kimseleri uyandırmaya yönelik teşvik amaçlı, heyecanlandırıcı bir mesajdır ki, onlar üzerinde bakarsın etkili olur da hidayete ermeleri mümkün olur, şirkten dönüp mümin olurlar.

151- De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin -sizin de onların da rızkını biz veririz-; kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız.

"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım…" Müşriklerin, bir şeyi haram ya da helal sayarken hevalarına tabi oldukları sabittir. Çünkü şirk özü itibariyle hevaya ve şeytana kulluk etmekten ibarettir. Müşrikler nefsin sıfatlarıyla Hakk'ın sıfatlarından perdelendikleri için hevayı başlarına önder yapıp ona ibadet ettiler, bir şeyi haram ya da helal saymada onun emir ve yasaklarına uydular. Dolayısıyla burada bir şeyi haram ya da helal sayma hususunda Allah'ın emirlerine, nelerin haram ve nelerin helal olduğuna ilişkin direktiflerine uyulması gerektiği açıklanıyor.

Müşriklere yönelik bu açıklama, onların temiz şeyleri haram saymalarıyla ilgili olduğu için, burada (gerçek) haram sayılıyor ki, (gerçek) helal olan şeylerin kanıtları olarak algılansınlar. Böylece rezillik türleri yasaklanmak suretiyle bütün erdem türleri belirginleştiriliyor. Bu bağlamda önce kuvvetlerin en şereflisi olan kuvve-i nutkiye (akıl gücü) alanında işlenen rezillik nehyediliyor. Çünkü akıl gücü alanında işlenen rezillik bütün büyük günahların en büyüğüdür ve diğer tüm rezillikleri doğurur. Ama onunla aynı kategoride bulunan hayvani ve yırtıcı güçlerin

alanında işlenen rezillikler açısından aynı durum söz konusu değildir. "*O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın."* buyuruyor. Çünkü şirk, akıl gücünün gözlemde yanılmasından, aklı kullanma ve delilleri kavrama hususunda eksik kalınmasından kaynaklanmaktadır. Bunun ardından anne-babaya iyilik hususuna yer veriliyor. Çünkü, anne –babanın haklarını bilmek, var etme ve rububiyet bağlamında Allah'ın haklarından hemen sonra gelir. Anne-baba, varlık ve terbiye alanında en yakın iki sebep konumundadır. Bu bağlamda iki vasıtadırlar ki yüce Allah, onları varedicilik ve rablık sıfatlarının mazharı kılmıştır. Bu yüzden "Anne-babaya itaat eden, Allah ve Resulüne itaat etmiş olur." buyrulmuştur. Anne babaya asi olmak, şirk günahından hemen sonra gelir. Bir kimse ancak Allah'ın haklarını bilmediği, O'nun sıfatlarını tanımadığı zaman anne-babanın haklarını bilmez. Ardından, fakirlik korkusuyla çocukları öldürmek nehyediliyor. Çünkü fakirlik korkusuyla çocukları öldürmek, ancak yüce Allah'ın her mahlukun rızkının sebeplerini yarattığını, kulların rızıklarının O'nun elinde olduğunu, dilediğinin rızkını genişlettiğini, dilediğinin rızkını kıstığını bilmemekten, onulmaz bir körlükten, kader sırrından perdelenmiş olmaktan ileri gelir. Böyle bir kimse, rızıkların, tıpkı ecellerin (yaşama sürelerinin) takdir edilmesi gibi ömürlere göre takdir edildiğini bilmemektedir. Ayette nehyedilen bu rezilliklerin ilki, ancak Allah'ın zatını bilme hususunda yanılmaktan kaynaklanır. İkincisi, Allah'ın sıfatları hususunda yanılgıya düşmekten, üçüncüsü O'nun fiilleri hakkında yanılmaktan ileri gelir. Bu üç rezilliği, Allah'ın zatı, sıfatları ve fiilleri karşısında ters yüz olmuş, onlardan perdelenmiş birinden başkası işlemez. Bu perdeler de rezilliklerin anası ve esası konumundadır.

Ardından yüce Allah, hayvani gücün rezilliğini açıklıyor. Çünkü bu gücün rezilliği daha açık ve daha önceliklidir. Buyuruyor ki: *"Kötülüklere… yaklaşmayın."* Aklın çirkin ve iğrenç gördüğü amellere yaklaşmayın. *"Açığına da…"* umumhanelerde zina etmek, meyhanelerde içki içmek ve faiz yemek gibi açıkça işlenen çirkin hayasızlıklardan "*gizlisine de…"* yaklaşmayın. Bu çirkin hayasızlıkları işlemeye yeltenmek, niyet etmek, fiilen girişimde bulunmak ve bunu gizlemek gibi. Hırsızlık ve diğer haramları gizlice işlemek buna örnektir. Ardından yüce Allah vahşi gücün rezilliklerine işaret ediyor: *"Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın."* Yani bir cana karşılık (kısas)

ya da küfre girme gibi bir sebep olmaksızın haksız yere adam öldürmeyin. İfadenin sonunda *"işte bunlar…"* zamiri yer alıyor. Yani nefislerin bu üç rezillik türünden sakınmak *"Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız."* Çünkü bunlardan ancak akıl sahipleri sakınır. Bunları işleyenin aklı yok demektir.

152- Rüşt çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın; ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun, Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti.

153- Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.

Ardından yüce Allah, bu üç rezilliğin bütün olarak zulüm rezilliğini gerektirdiklerini açıklıyor ki zulüm bu rezilliklerin en büyüğü ve kapsamlısıdır. Nitekim, bu kuvvetlerin erdemi ise adaleti gerektirir. Adalet de bunların kemal mertebesi ve en kapsamlı düzeyidir. Buyuruyor ki: *"Yetimin malına… yaklaşmayın."* hiçbir surette yetimin malına el uzatmayın. "*sadece en iyi tutumla yaklaşın."* Onu korumak ve üretken hale getirmek gibi en iyi hasletle yaklaşın. *"Rüşt çağına erişinceye kadar…"* kendi malından yararlanabileceği olgunluğa erişinceye kadar. Sakın yetimin malına, yemek ya da kendi ihtiyaçlarınız için harcamak ve tüketmek maksadıyla yaklaşmayın. Bu çok çirkin bir davranıştır.

Buraya kadar dört rezillik türü bütün olarak ve ayrıntılı biçimde açıklandı. Şimdi de dört erdeme uymanın gerekliliği icmali olarak vurgulanıyor. Çünkü rezillikler ayrıntılı olarak açıklandığı zaman, bunların zıddı olan erdemlerin ayrıntılı şekilde açıklanmasına gerek kalmaz. Bu erdemler bütün olarak adalet kavramının kapsamına girerler. Dolayısıyla bu erdemler bütün yönlerden fiil ve söz olarak emrediliyor. Buyuruyor ki: *"Ölçü ve tartıyı adaletle yapın…"* yani hem kendi aranızda hem de halk arasında mutlak olarak adalet ilkesini gözetip koruyun. *"Söz söylediğiniz zaman…adaletli olun."* Yani Hak'tan başka bir şey söylemeyin. " *…dahi olsa…"* hakkında söz söylediğiniz

kimseler *"yakınlarınız…"* dahi olsa, onun lehine veya aleyhine söz söylemeye, arttırma ya da eksiltme yönüne gitmeyin. *"Allah'a verdiğiniz sözü tutun."* Tevhid ve ibadetle sözünüzü yerine getirin. Ayrıca, ezeli ahit ve onu izleyen akit çerçevesinde Allah ile sizin aranızdaki bütün hususlara eksiksiz riayet edin.

Vahdet ve Hakk'a yönelme yolu olan erdemler yolunu izlemek, süluk etmek, bazılarının "kıldan ince kılıçtan keskin" şeklinde tarif ettikleri gibi zor ve meşakkâtlidir, özellikle fiiller açısından son derece zordur. Bu bağlamda ifrat ve tefrite meyletmeden orta çizgiyi tutturmak çok çetindir. Bu yüzden *"ölçü ve tartıyı adaletle yapın…"* denildikten sonra *"biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz."* buyruluyor. Böylece, bu direktifin bu makamda, bütün rezillikleri nehyetme ile bütün erdemleri emretmeyi birlikte içerdiği açıklanıyor. Öyle ki konunun cüzi niteliklerinden hiçbiri dışarıda bırakılmamış oluyor. Bu yüzden İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Bu ayetler muhkemdirler ve semavi Kitapların hiçbirinde bu ayetlerden herhangi biri neshedilmiş değildir." Gerek ehli kitap gerekse diğer din ve milletlerin mensupları İbni Abbas'ın bu görüşünü paylaşmışlardır. Örneğin Ka'b el-Ahbar şöyle demiştir: "Ka'b'ın nefsini elinde tutan Allah'a yemin ederim ki bu ayetler Tevrat'ta yer alan ilk hükümlerdir." "…*İşte…"* zikredilen bu rezilliklerin tümünden sakınmanın ve söz konusu edilen erdemlerin tümüyle bezenmenin gerekliliğini *"Allah size emretti…"* bütün Kitaplarda ve bütün Resullerin dilinden size tavsiye etti. *"İyi düşünesiniz diye…"* Allah'ın size bahşettiği kemali ve ezelde sizin içinize yerleştirdiği istidadı duyduğunuz zaman iyice düşünüp anlayasınız diye.

"Şüphesiz bu…" yani erdemler yolu… Çünkü, erdemin kaynağı vahdettir. Vahdetin, ifrat ve tefrit uçları arasında orta çizgi ve denge noktası olduğunu görmüyor musunuz?! Hakikâtle taayyün etmek suretiyle bu çizgiyi izlemek, süluk etmek ancak Allah'a yönelik olarak O'nun dininde istikamet üzere olan kimseler için mümkündür. Böyle bir kimseyi yüce Allah, Hakk yolda süluk etmeye muvaffak kılmıştır. Ta ki önce sıfatlarından, sonra zatından fena bulma aşamasına gelip, fena sonrası beka halinde Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlanıncaya kadar. O zaman Allah ile kaim olur, O'nda ve O'nunla istikamet bulur. Bu aşamada yolu Hakk'ın yolu, seyri Allah'ın seyri olur. "*Benim dosdoğru yolumdur…"* Benim yolumu, ancak Benimle kaim olan, dosdoğru, başka bir amaç için

sağa sola meyletmeyen kimseden başkası izleyemez. "*Buna uyun. Yollara uymayın."* Değişik mezheplere, türlü dinlere uymayın. Bunlar, geleneklerle, hevalarla perdelenmiş kimselerin sistemlerdir. Diğer bir ifadeyle, perdelenmiş kimselerin karanlıkları, inatları ve şaşkınlıkları daha artmasın diye konulmuşlardır bu yollar.

İbni Mesud (r.a) rivayet eder: Resulullah (s.a.v) yere bir çizgi çizdi ve "bu doğru yoldur" dedi. Sonra bu çizginin sağına ve soluna birkaç çizgi daha çizdi ve "bunlar da başka yollardır; her birinin başında bir şeytan duruyor ve insanları onu izlemeye çağırıyor" dedi, sonra bu ayeti okudu… *"Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır."* vahdet ve erdem yolunda süluk etmekten uzaklaştırır. *"İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti."* Hevaların gereklerinden ve nefislerin dürtülerinden uzak durmak suretiyle değişik yollardan sakınmanız ve erdemlerden ayrılmama, rezilliklerden uzak durma hususunda Allah'ı koruyucu sığınak kılmanız için bunları size tavsiye etti.

154- Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Musa'ya da Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. Umulur ki, Rablerinin huzuruna varacaklarına iman ederler.

155- İşte bu (Kur'an), bizim indirdiğimiz mübarek bir Kitabdır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin.

156- "Kitab, yalnız bizden önceki iki topluluğa (Hıristiyanlara ve Yahudilere) indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik" demeyesiniz diye;

157- Yahut " Bize de kitab indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz diye (Kur'an'ı indirdik). İşte size de Rabbinizden açık bir delil, hidayet ve rahmet geldi. Kim, Allah'ın âyetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalimdir! Âyetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.

"Sonra….Musa'ya Kitabı verdik." Kadim zamanda size erdem yolunda süluk etmeyi tavsiye ettikten sonra, Musa'ya Kitabı verdik. "*İyilik edenlere nimetimizi tamamlamak…"* için. Velayet onurunu ve Nübüvvet nimetini bütünleyici ve Musa'nın güzel bir şekilde gerçekleştirdiği kemal yolunda süluk etmeye bir katkı, Allah ile kelam etme makamına

ulaştırıcı, vahdette fena bulma sonrasında bahşedilmiş varlık ile yakınlığa erişmesini sağlayıcı bir nimet olarak Kitabı verdik. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim.*" (Araf, 143) Kitabı bütün bu nimetleri kemale erdirmek ve halkı Hakk'a davet etmek için Musa'ya verdik. Ona verdiğimiz Kitab, halkın ahiretle ilgili olarak ihtiyaç duyduğu her şeyi ayrıntılı olarak içeriyordu. "*Hidayete erdirmek…*" onları Rablerinin yoluna, O'nun yolunda süluk etmeye yönelten bir rehber ve *"rahmet…"* kendilerine rahmet etmek, Musa ve Kitabı aracılığıyla rahmetini onların üzerine indirmek üzere gönderdik bu Kitabı. *"Umulur ki, rablerinin huzuruna varacaklarına inanırlar."* İlmi ya da bizzat görmeye dayalı ayni imanla inanırlar.

"İşte bu, bizim indirdiğimiz mübarek bir Kitaptır." Salt tevhide iletme ve dosdoğru yola yöneltme ek özelliğiyle bereketli bir kitabdır. En kısa yoldan en yüksek kemal derecesine ulaştırır. "*Buna uyun ve Allah'tan korkun…"* Allah'tan başka her şeyden, hatta kendi zatlarınızdan ve sıfatlarınızdan sakının. "*Ki size merhamet edilsin."* Bahşedilmiş varlıkla Allah ile ve Allah'ta istikamet rahmetine kavuşasınız. "*Yahut "bize kitab indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz diye."* Bizim istidadımız daha güçlü ve zihinlerimiz daha berrak olduğu için onlardan daha doğru yolda olurduk, dememeniz için. Eğer doğru söylüyorsanız *"İşte size Rabbinizden açık bir delil…geldi."* sülukunuzun keyfiyetini gösteren bir açıklama "*hidayet…"* amacınıza ulaştıran bir rehber "*ve rahmet…"* yolunuzu kolaylaştırması, kemal derecelerinin en üstününe ulaştırması ile rahmet özelliğine sahip bir kitab geldi.

158- Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar. Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz. De ki: Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!

"Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini…bekliyorlar." gelip canlarını almasını bekliyorlar. "*veya Rabbinin gelmesini bekliyorlar."* Bütün sıfatlarda tecelli etmesini bekliyorlar. Daha önce, kıyamet günü suretin değişmesinden dolayı kâmil muvahhidlerden başka kimsenin O'nu tanımayacağına işaret etmiştik. Değişik mezhep ve dinlerin mensupları ise O'nu ancak kendi inançlarının öngördüğü surette

gördükleri zaman tanırlar. *"Yahut Rabbinin bazı alametlerinin gelmesini bekliyorlar."* Yahut daha önce onlar aracılığıyla tanımadıkları bazı sıfatlarının tecellisini mi bekliyorlar? *"Rabbinin bazı alametleri geldiği gün…"* alışmadıkları veya bilmedikleri bazı sıfatlarıyla tecelli ettiği gün, *"önceden inanmamış… olan kimseye artık imanı fayda sağlamaz."* Çünkü insanlar ya mutlak olarak perdelenmişlerdir ya da perdelenmemişlerdir. Dolayısıyla, bazı insanlar, bir kısım sıfatları ya da bütün sıfatları tanıyıp bildikleri için mümindirler. Onu bütün sıfatlarıyla bilen müminler de ya zatı sevenlerdir ya da sıfatları sevenlerdir. Hak Teala bazı sıfatlarıyla tecelli ettiği zaman, mutlak olarak perdelenmişlerin ve O'nu bu tecelliden önce bu sıfatla bilmeyen müminlerin imanı fayda vermez. Çünkü iman, değişmez, köklü, kalp tarafından temsil edilen, nefsi nurlandıran, ruhun müşahedesine aracılık eden özellikte olduğu zaman fayda verir. Zorunluluk karşısında beklenmedik şekilde gerçekleşen iman değil. *"Ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimse…"* sıfatları seven ariflerin imanı gibi. Bunlar O'na iman etseler de, bütün sıfatlarla tecellisini bilseler de henüz zati sevgiyi ve mutlak kemali kazanmadıkları, mun'im (nimet veren), latif (lütfeden) veya rahim (merhamet eden) gibi sıfatları aracılığıyla Onu sevdikleri için, muntakim (öç alan), kahhar (kahreden) veya mubli (bela verip sınayan) gibi sıfatlarıyla tecelli ettiği zaman, imanları kendilerine bir fayda vermez. Çünkü daha önce O'na bu sıfat aracılığıyla itaat etmemişlerdir, bu sıfatın tecellisine alışmamışlardır. Zatı sevmedikleri için de hangi sıfatla tecelli ederse etsin müşahede lezzetine varamazlar.

159- Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir.

160- Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.

"Dinlerini parça parça edenler…" dinlerini paramparça hevalara dönüştürenler. Nefsin sıfatlarına yenik düşenler gibi. Bir sıfat şuraya çekerken onları, bir diğeri beri tarafa çekip durur. Böylece, içlerinde değişik arzular, tutkular, hevalar oluşur. Gidecekleri sabit bir yönleri ve değişmez amaçları olmaksızın şaşkın bir halde kalakalırlar. *"Gruplara ayrılanlar…"* tutkulu arzuların, hevaların galip gelmesine bağlı olarak değişik gruplara ayrılanlar… Bazılarına gazap galip gelirken bazılarına

şehvet galip gelir. Şayet bir dine girseler, o dini hevalarının galip gelmesi neticesinde, taassuplarının ana maddesi haline getirirler. Bu galip kuvvetin kalbi de istila etmesi için dini destek malzeme olarak kullanırlar. Adetlerle ve bidatlarla ibadet ederler. Ancak, hevalara ve hilelere boyun eğerler. Her biri kendi vehminde yarattığı, kendi hayalinde oluşturduğu bir tanrıya tapar. Bu düzmece tanrıyı başkalarına karşı üstünlük taslamanın, kendini onlardan ayrıcalıklı hissetmenin sebebi kılar. Bunu zahiri, dış kalıba gereğinden fazla önem verenlerin mezhebinde açık bir şekilde gözlemleyebiliriz. *“Senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur.”* Onların hidayete ermeleri ve tevhide davetleri hususunda senin bir sorumluluğun yoktur. Çünkü onlar tefrika ehlidirler, kesretle perdelenmişlerdir. İlgileri aynı noktada buluşmaz, amaçları birleşmez. “*Onların işi ancak Allah’a kalmıştır.”* Ayrılıklarının cezasını vermek Allah’a aittir, sana ait değildir. “*Sonra…onlara…bildirecektir.”* Bedenden ayrılıp nefislerinin ayrı heyetleri ve paramparça hevaları üzerlerinde zuhur ettiği zaman “*yaptıklarını…”* işledikleri kötülükleri onlara bildirecektir.

“Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır.” Bu da sevabın en az derecesidir. Çünkü iyilik, kalbin zuhurundan, kötülük ise nefsin zuhurundan sadır olur. Dolayısıyla, iyiliğin sevabının en az derecesi, kişiyi, yükselişte nefis makamını izleyen kalp makamına ulaştırmasıdır. Bu da sayılarda onlu mertebeye denk düşer. “*Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır.”* Çünkü nefis makamından daha aşağı bir makam yoktur. Kötülük işleyen de zorunlu olarak nefis makamına iner. Dolayısıyla, nefis makamında cezasını kötülüğünün dengi olarak görür. Bundan da anlaşılıyor ki sevap, fazilet kapsamına girer; sahibinde artış meydana gelir, istidadı nurlanır. Hakk’ın feyzini kabul etme kabiliyeti artar. Böylece yaptığından kat kat fazlasını yapacak güce kavuşur. Bununla da sonsuz çoklukta kat be kat ecirler kazanır. Çünkü işlediği her iyilikle birlikte iyilik işleme, Hakk’ın feyzini alma kabiliyeti, kudreti de artar. Feyiz artınca da iyiliğe yönelik aşk mesabesindeki tutkusu da ancak Allah’ın bileceği kadar artar. Nitekim, yüce Allah bir yerde bu sevabı yetmiş kat arttırdığından söz ettikten sonra şöyle buyurmuştur: *“Allah dilediğine kat kat fazlasını verir.”* (Bakara, 261) Yine anlıyoruz ki, ceza adalet kapsamına girer. Çünkü adalet eşitliği gerektirir. Bir kimse bir şeyi nefisle işlediği zaman, bu kabahatini gideren bir affa uğramazsa, işlediğine denk olarak nefisle cezalandırılır.

"Herkesin kazandığı kendine, yapacağı da kendinedir." (Bakara, 286) Ayetini hatırla. Çünkü erdem, insan açısından zati bir olgudur ve kesin olarak yükselişi gerektirir. Rezillik ise fıtrata arız olan bir olgudur; eğer kişi kasten ve niyetlenerek işlememişse ya da kasten ve niyet ederek işlemiş olmakla beraber bunda ısrarcı olmamışsa, affedilir ve kişiyi perdelemez. Ama ısrar ederse nefis makamında işlediği rezilliğin misliyle cezalandırılır. Burada iyilik ve kötülük ameller bağlamında zikredilmişlerdir. Yoksa bazı kimselerden sadır olan nice kötülükler vardır ki, bir başkasından sadır olan iyiliğe denk olur. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ebrar için iyilik olan şeyler mukarrebin için kötülük sayılır." Müşahede zamanında kalbin varlığı mukarrebin için kötülüktür. Ebrarın kötülüğü ise, süluk sırasında nefsin zuhurunda, iyilikleri ise kalbin zuhurundan ibarettir. Bazı kötülükler de vardır ki ebedi perdelenmişliği gerektirir. Şirk akidesi gibi.

161- De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine, Allah'ı birleyen İbrahim'in dinine iletti. O, ortak koşanlardan değildi.

162- De ki: Şüphesiz benim salâtım (namazım), kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.

163- O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim.

164- De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben ondan başka Rab mı arayacağım? Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.

165- Sizi yeryüzünün (arzın) halifeleri kılan, size verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan merhamet edendir.

"*De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru yola…iletti."* Zati tevhid yoluna iletti. " *Dosdoğru dine…"* sabit ve ebedi dine hidayet etti. Milletler ve mezhepler onu değiştiremez, şeriatlar ve kitaplar onu neshedemez, yürürlükten kaldıramaz. " *İbrahim'in dinine…"* yöneltti. Ki İbrahim bu din aracılığıyla bütün mertebelerin yukarısına çıktığı için O'ndan başka her şeyden yüz çevirdi, her dinden ve Allah'ın sıfatlarından biriyle de olsa içinde bir şekilde şirk bulunan bütün batıl yollardan uzaklaştı.

"De ki: Şüphesiz benim salâtım (namazım)…" kalp ile huzurda oluşum, ruh ile müşahede edişim, "*kurbanım…"* yakınlaşmam veya yakınlaşma maksadıyla sunduğum tüm kurbanlar, " *hayatım…"* hakk ile hayat bulmam ve " *ölümüm…"* nefisle ölümüm…bunların tümü " *…Allah içindir."* Ne benim ne de benden başka birinin bunda bir payı yoktur. Çünkü ben fena bularak O'nun için O'nunla kaim oldum. Benim ya da bir başkasının varlığı yok ki bir payı, bir nasibi de olsun. "*Âlemlerin Rabbi…"* tafsilat suretinde cem itibariyle rablık O'na aittir. "*O'nun ortağı yoktur."* Bu hususta cem ve tafsilat olarak ortağı yoktur O'nun. *"Bana sadece bu emrolundu."* Cem aynında ve tafsilat suretinde O'ndan başkasını görmemem emrolundu ki O'nun için amel etmiş olayım. Nitekim O, beni şu şekilde vasfetmiştir: "*Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı…"* (Necm, 17) O halde emreden de O'dur, emrolunan da. Gören de O'dur, görülen de. "*Ve ben Müslümanların ilkiyim…"* yüzümü O'na teslim etmiş olarak O'nda fena bulmaya boyun eğenlerin ilkiyim. Kuşkusuz bu, zatın tafsilatı içindeki mertebe itibariyle geçerli bir durumdur. Yoksa ne ilk var ne son, ne müslüman var ne kâfir.

"De ki: …Allah'dan başka…mı?" özelliği bu olan Allah'dan başka "*Rab mı arayacağım?"* o takdirde imkânsızı aramış olurum. Ya da bütün sıfatları şamil, tümü olması hasebiyle, küll zattan başka taayyün etmiş birini mi rab olarak arayacağım? Bu takdirde aradığım şey rab değil, merbub olur. "*O her şeyin Rabbidir."* O'ndan başkası, tafsil açısından O'nun sıfatlarıdır, dolayısıyla merbubdur. *"Herkesin kazanacağı…"* şey, ancak " *kendisine ait…"* vebaldir. Çünkü nefsin kazancı, Allah'ın fiilleri açısından şirktir. Kim de şirk koşarsa bu fiilinin vebali, onunla perdelenmek üzere kendi aleyhinedir. *"Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenemez."* Çünkü günahının heyeti onun içinde kök salmıştır, artık ondan ayrılamaz hale gelmiştir ve bu heyet onun perdesi olur. Böyle iken nasıl bir başkasına geçebilir ki?

"Sizi…halifeler kılan…O'dur…" kemalatını sizde izhar etmek suretiyle sizi arzında halifeler kılan O'dur, ki O'nun emrini yerine getirmeniz mümkün olsun. *"Kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur."* Kemalatının, istidatların derecelerinin farklılığına göre izhar olması itibariyle sizi dereceler bakımından birbirinizden üstün kılmıştır. *"Size verdiği hususunda sizi denemek için…"* size istidatlarınıza göre verdiği kemalatıyla sizi denemek için. Kim, kendisinde zuhur eden

kemalatın hakkını veriyor, kim vermiyor, belirlemek için. Yolunda süluk ederken benim hakkıma kim riayet ediyor? Ta ki kendi nefsinin sıfatlarını gizlemesi ile Allah bu kemalatı izhar edinceye kadar. O zaman emanete riayet eden biri olur. Bunu gerçekleştirmeyen de emanete ihanet etmiş olur. Amelleriniz buna göre sizde zuhur eder. Bunlara da aynı anda cezaları terettüp eder. Ancak kusur işlenmesi halinde verilen ceza perdelenmedir. Çünkü *"Rabbin, cezası çabuk olandır…"* ya da ortaya çıkıp inkişaf etme ile ödüllendirir. Bu durumda yüce Allah'ın bağışlayan sıfatı belirginleşir, fiillerinizi ve ilahi sıfatları, rabbani kemalatı örten, perdeleyen sıfatlarınızı örter. O, merhametlidir, size acır. Bu kemalatı sizde izhar eder. İşlerin hakikâtini en iyi bilen Allah'tır.

A’RÂF SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”
“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Elif. Lâm. Mîm. Sâd.

2- (Bu), kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermen için sana indirilen bir kitabdır. Artık bu hususta kalbinde bir şüphe olmasın.

3- Rabbinizden size (inzal olana) indirilene (Kur'an'a) uyun. O'nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!

4- Nice memleketler var ki biz onları helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi.

5- Azabımız onlara geldiğinde çağırışları, “Biz gerçekten zalim kişilermişiz” demelerinden başka bir şey olmadı.

6- Elbette kendilerine Rasul gönderilen kimseleri de, gönderilen Mürselleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!

7- Ve onlara (olup bitenleri) tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız. Biz, onlardan uzak değiliz.

“Elif. Lam. Mim. Sad. Bu, kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermen için sana (inzal olana) indirilen bir kitabdır…” ifade bir bütün olarak teklik zatına yönelik bir işarettir. “Lam” harfi, ilim gibi bir sıfatla birlikte zata işaret etmektedir. Daha önce buna değinmiştik. “Mim” harfi, Muhammed’in anlamı, yani nefsi ve hakikâti olan kapsamlı tamamlığa, “Sad” harfi, bedeni ve zahiri olan Muhammedi surete işaret etmektir. İbni Abbas’tan şöyle rivayet edilir: “Sad, Mekke’de bulunan bir dağın adıydı. Rahman’ın arşı bu dağın üzerindeydi ve o zaman ne gece vardı ne de gündüz.” Bu rivayette geçen “dağ” kelimesi ile Muhammed’in bedenine, “Rahman’ın arşı” ile Muhammed’in kalbine işaret edilmektedir. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Müminin

kalbi Allah'ın arşıdır." Bir diğer hadiste de şöyle deniyor: *"Arzıma ve semama sığmadım, ama mümin kulumun kalbine sığdım."* İbni Abbas rivayetinde geçen "ne gece vardı ne de gündüz." İfadesiyle vahdete işaret edilmektedir. Çünkü kalp, nefis arzının gölgesine girince ve kendi sıfatlarının karanlığıyla perdelenince, geceye girmiş olur. Ruh güneşinin nuru üzerine doğunca, bu güneşin ışığıyla aydınlanınca gündüze girmiş olur. Marifet ve zati şühud aracılığıyla hakiki vahdete ulaşır, onun nezdinde ışık ve karanlık eşit olur. Vakti de ne gece ne de gündüz olur. Rahman'ın arşı da ancak bu vakitte olur.

Ayetin anlamına gelince: Başından sonuna kadar her şeyin varlığı " *sana indirilen (inzal olan) bir kitabdır."* İlmi sana indirilmiştir. *"Artık, bu hususta kalbinde bir şüphe bulunmasın."* Bu bilgiyi, bu kitabı taşımaktan dolayı içinde bir sıkıntı, bir darlık olmasın. Aksi takdirde bu kitabın ve ilmin azametinden dolayı göğsün onu alamaz ve vahdette fena bulmakla, cem aynına gark olmakla ve ayrıntıdan, tafsilattan gafil olmakla dağılır gider. Çünkü, Hz. Resulullah (s.a.v) fena makamındaydı ve Hak'tan dolayı halktan perdelenmişti. Varlık kendisine döndükçe, zati müşahede kendisinden perdelendikçe ve tafsilatlı olarak kendisine zuhur ettikçe, bunları kavrayıp anlaması zorlaşıyordu, yükü ve ağırlığı katlanıyordu. Bu yüzden ona *"Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Yükünü senden alıp atmadık mı?"* (İnşirah, 1-2) Bahşedilmiş Hakk varlık ve temkin aracılığıyla fenadan sonra beka içinde istikametle bütün bunları sağladık. Ki göğsün hem cemi hem tafsili alsın, hem Hakk'ı hem halkı kapsasın. Cem aynında üzerinde bir yük kalmasın ve birini diğerinden alıkoyan bir perde bulunmasın.

"…Uyarman için…" hatırlatmada bulunman için *"inananlara…"* gaybi imanla inananlara öğüt vermen için. Yani senin göğsün ondan daralmamalıdır ki uyarı ve hatırlatmada bulunabilesin. Çünkü göğüs daralırsa, fena halinde kalmıştır, demektir. O zaman varlıkta Hak'tan başkasını göremez. Hakk'a salt yokluk gözüyle bakar. Bu takdirde nasıl uyaracak, nasıl öğüt verecek, nasıl emredecek, nasıl nehyedecek? Surenin başında yer alan bu harflerin yemin edatları olarak takdir edilmesi durumunda ise karşımıza şöyle bir anlam çıkar: Başından sonuna kadar bütün varlığa veya Allah'ın en büyük ismine and olsun… Çünkü "Sad" arşın taşıyıcısıdır. Arş da hem zatı hem de sıfatları içerir. Bunların toplamı Allah'ın en büyük ismidir (ismi azam)…O, ilmi sana indirilen bir kitabdır. Veya bu Kur'an sana indirilen bir kitabdır.

8- O gün mizan, Hakk’dır. Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

9- Kimin de mizanları hafif gelirse, işte onlar, âyetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır.

“O gün mizan, Hakk’dır.” Mizan kelimesinin kökü olan El-vezn (tartı), değer biçmek demektir. Yani küçük kıyamet koptuğu zaman amellerin değerini belirlemek *“haktır…”* adalete uygun gerçekleşir veya sabittir, değişmez. Ya da adalete uygun tartı o gün gerçekleşecektir. *“Kimin mizanları ağır gelirse…”* geride bırakılan Salih amellerden yani Resulullah (s.a.v.) uymakla işlenen iyi amellerden ibaret olması nedeniyle kimin amellerinin konulduğu kefe ağır gelirse “*işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”* Sıfat fıtratına ve kalp makamında sıfat cennetlerinin nimetlerine kavuşmuşlardır. *“Kimin de mizanları hafif gelirse…”* fani maddi değerlerden ibaret olması nedeniyle kimin amellerinin konulduğu kefe hafif gelirse *“işte onlar…kendilerini ziyana sokanlardır.”* Nefislerini çabucak tükenen dünyevi lezzetler karşılığında satmak, beka metaı olmasına rağmen fena yurdunda onu yok etmek suretiyle hüsrana sokanlardır.

Bil ki, Hakk mizanının dili adalet sıfatıdır. Kefelerinden biri madde âlemi, öbürü de akıl âlemidir. Kazandıkları baki makulattan, üstün ahlaktan, arkasında samimi niyet bulunan hayırlı amellerden ibaret olan kimselerin kefesi *“ağır gelir…”* yani bu amellerin değeri ve ağırlığı olur. Çünkü sürekli sonsuzluktan, bekadan daha ağır gelecek bir değer yoktur. Kazanımları fani maddiyattan, geçip giden lezzetlerden, fasit şehvetlerden, alçak ahlaktan, rezil kötülüklerden ibaret olan kimselerin kefesi hafif gelir. Yani amellerinin bir değeri olmaz, bu amellere itibar edilmez. Çünkü fenadan/yokluktan daha hafif bir şey olmaz. Buna göre onların ziyanı, nefislerinin sıfatlarıyla zuhur ettikleri, yalanlamak suretiyle Allah’ın sıfatlarına karşı zulüm işledikleri, yani Allah’ın sıfatlarını kendi sıfatlarıyla gizledikleri için asli istidatlarını dünyevi nimet kırıntılarını arama, nefsani ihtiyaçlarını giderme uğruna zayi etmelerinden ibarettir.

10- Doğrusu, biz sizi arz’a (yeryüzüne) yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!

11- And olsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, Âdem'e secde edin! diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı.

12- Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi.

13- Allah: Öyle ise, "İn oradan!" Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! çünkü sen aşağılıklardansın! buyurdu.

14- İblis: Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi.

15- Allah: Haydi, sen mühlet verilenlerdensin, buyurdu.

16-. İblis dedi ki: Öyle ise beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin sırat-ı mustakiym (doğru yolunun) üstüne oturacağım.

17- "Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!" dedi.

18- Allah buyurdu: Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık! And olsun ki, onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi cehenneme dolduracağım!

"…Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." Vehmi kuvvet, hayvani ruhun en latif cüzünden yaratılmışlardır. Vehmi kuvvet kalpte karışımların buharlığından ve letafetinden meydana gelir ve beyne yükselir. Sözünü ettiğimiz bu ruh, bedende bulunan unsurların en sıcağıdır. Bu yüzden ateş olarak isimlendirilmiştir. Sıcaklık yükselişi, yukarı çıkışı gerektirir. Daha önce her melekuti kuvvetin kendisinin altındaki kuvvetlerin özelliklerine muttali olduğunu, buna karşılık kendisinden yukarı kuvvetlerin özelliklerine, bedensel kemalata ve bedenin özelliklerine, hayvani ruhun kemalatına ve özelliklerine muttali olmadığını, insanın ruhani ve kalbi kemalatından perdelendiğini vurgulamıştık. İşte inkârının sureti, yüz çevirmesinin, büyüklenmesinin illeti, makul ve mücerret anlamlara dayalı hükümlerde bulunarak kendi sınırlarının dışına taşmasının nedeni budur. Aklın hükmünü kabul etmekten kaçınması da secde etmekten yüz çevirmesinin suretidir.

"Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir…" Çünkü büyüklenmek, nefsin sıfatlarından herhangi bir fazilet içermeyen bir sıfatla üstünlük gösterisinde bulunmaktan ibarettir. Bu ise mensubu olduğunu iddia ettiğin ruhani huzurda akla karşı üstünlük taslamak uygun değildir. *"Çık!..."* çünkü sen izzetli kimselerden oluşan bu makamın ehli değilsin, *"…sen aşağılıklardansın…"* nefsani kuvvetlerdensin. Nefsani kuvvetler ise süfli cihetten ayrılmazlar, bedenlerden ayrılmamalarıyla da daimi alçaklık içindedirler. *"…tekrar dirilecekleri güne kadar…"* orta kıyamette iradi ölümden sonra kalbin hayatıyla ve fıtratın yaratılış perdelerinden kurtulmasıyla beden kabirlerinden ve nefsin sıfatlarının cesetlerinden yeniden dirilecekleri güne kadar. Ya da vahdette fena bulduktan sonra büyük kıyamette bahşedilmiş hak varlıkla ve hakiki hayatla yeniden dirilecekleri güne kadar. İlk anlam esasında yeniden diriltilen kimseye "muhlis" denir. İkinci anlam, esasında yeniden diriltilen kimse muhlas (has kul edinilmiş) demektir. Artık İblis'in böyle bir kimseyi azdırıp yoldan çıkarmasına imkân yoktur. *"Öyle ise beni azdırmana karşılık…"* yemin ederim ki… İblis teklik zatından perdelenmiştir, ama sıfatlardan ve fillerden perdelenmemiştir. Dolayısıyla, fiilleri müşahede etmesi ve bunlara saygı göstermesi, bunlara yemin etmesi sayılır. Nitekim, Allah'ın izzetine de yemin etmiştir: *"Senin mutlak kudretine and olsun ki, hepsini azdıracağım."* (Sad, 82)

"…Onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım…" Zati tevhid yolunda onların önünü keseceğim, onları, senden başkasıyla meşgul etmek suretiyle bu yolu izlemekten alıkoyacağım. Onlara dört cihetten saldıracağım. Maddi hayatta düşman bu dört cihetten gelir. Çünkü İblis'in aşağıdan gelmesi, yani maddi hükümler, cüzi tedbirler cihetinden gelmesi dünyevi maslahatlar kapsamına girer ve bu da her zaman sapıklığı gerektirmez. Aksine, tabii ve riyazi ilimler bağlamında bundan yararlanılabilir de. Bu alanda akıl bundan yardım da görür. Nitekim, daha önce "*…şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi."* (Maide, 66) İblis'in yukarı (ulvi) cihetten gelmesi ise mümkün değildir. Çünkü ulvi cihet ruha bakar, oradan Hak nitelikli ilhamlar, meleki ilkalar gelir, marifetler sızar, ruhi hakikâtler iner. Böylece onun için vesvese vermede kullanabileceği dört cihet kalıyor.

İnsana önünden gelmesi, Allah'ın tuzağından emin kılmak ve Allah'ın *"bağışlayıcı ve merhamet edici"* olmasıyla aldatmak şeklinde olur. Bu hileye kapılan kimse, ibadet ve itaat hususunda ağırlaşmaya, gittikçe savsaklamaya başlar.

Arkasından gelmesi ise, fakirlikle, geride kalan evlatlarının zor duruma düşüp perişan olmalarıyla korkutmak şeklinde olur. Bu bağlamda İblis kişiyi, hem kendisi hem de evlatları için mal toplayıp depolamaya, gelecek için hazırlamaya teşvik eder, çünkü zihnine tul-i emel duygusunu yerleştirmiştir.

İblis'in insana sağ tarafından gelmesi, sahip olduğu erdemleri süslemek, faziletleriyle, ilmiyle, ibadetiyle övünmek şeklinde olur. Bu duyguya kapılan kişi, kendi üstünlüğünü, erdemini gördüğü için Allah'tan perdelenir.

Solundan gelmesi ise, insanı günahlara, çirkin hayasızlıklara teşvik etmek, şehvetlere ve lezzetlere çağırmak şeklinde olur. *"Sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın…"* kuvvetlerini, bedenlerinin organlarını ve Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetleri ibadet yolunda, Allah'a yakınlaşma uğrunda kullananlardan bulmayacaksın. *"…Onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi cehenneme dolduracağım…"* tabiat cehennemine dolduracağım, ki orası varlık mertebelerinin en aşağısıdır. *"Sizin hepinizi…"* ebedi lezzet nimetinden, sonsuz beka zevkinden, ruhani kemalattan, Hakkani olgunluklardan perdeleyip, zıtlar âleminin alt üst oluşu, varoluş ve yok oluş dönüşümleri içinde maksatlardan yoksun kalma ateşinde azap çektireceğim.

19- (Allah buyurdu ki) : Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak, şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz.

20- Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi.

21- Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti.

22- Böylece, onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye nidâ etti.

23- (Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.

"…Birbirlerine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için…" Onları tabiata meylettirerek, mücerret oldukları sırada kendilerinden perdelenmiş bulunan tabii şeyleri, bedensel lezzetleri, ahlaki rezillikleri, hayvani fiilleri ve vahşi ve behimi sıfatları kendilerine göstermek için… Ki insan bunları ortaya koymaktan utanır, teşhir etmekten kaçınır. Erdem duygusu, bunları gizlemeye iter insanı. Çünkü, akıl açısından bunlar avrettir ve akıl bunlara tenezzül etmez, çirkin görür.

"Ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi." Onlara bir vehim olarak telkin etti ki, cismani tabiatla ve heyulani madde ile bütünleşmeleri durumunda meleklere özgü idraklere, fiillere kavuşacaklar ve bu hal kendileri açısından sonsuzluk arz edecektir. Ya da (ayetin orijinalinde geçen "melekeyn" kelimesini " melikeyn" şeklinde okursak, onlara sair canlılar üzerinde tükenmeyen, zeval bulmayan bir meliklik ve reislik kazanacaklarını vehmettirdi. Nitekim, bir yerde de şöyle demiştir: *"Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?"* (Taha, 120) Böylece İblis, ancak bedensel aletlerle elde edilen cüzi maslahatları ve maddi güzellikleri, güvenilir bir öğütçü kisvesinde onlara süslü gösterdi.

"Böylece onları hile ile aldattı…" Öğüt veren, güvenilir kimse kisvesi altında onları bu tür şeylerle ilgilenme, bundan sükunet bulma düzeyine indirdi. Bedensel lezzetlerin ve insani riyasetin devamlılığını vehmetmelerini sağladı. Bedensel menfaatler ve nefsani şehvetlerle onları tavladı. *"Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar…"* akli görüşlerin teferruatından ve ameli akıl kuvvetinin çıkarsamalarından ibaret güzel adap ve temiz adetlerle tabii örtüleri gözlemeye çalıştılar, ameli hilelerle bunları saklama çabasına girdiler. *"Rableri onlara: Ben size…yasaklamadım mı?"* nehyin sureti, akıllarda

odaklanmış mücerretlik, makulatı idrak etme meyli ve maddeden, somut şeylerden arınma eğilimidir. *"Şeytan size apaçık bir düşmandır."* Şeklindeki sesleniş, aklın, vehmin hükümlerini olumsuzlamaya, idraklerinin karşısında durmaya, ona ve büyüklenmesine muhalif bir tavır takınmaya yönelik ilhamıdır. Bu hususla ilgili onlara (Adem ile Havva'ya) seslenmesi ise, düşünce yoluyla bu anlama dikkâtlerini çekme ve olgunluk çağına erdikten, akıl ve anlayış nurunun kendilerini aydınlatmasından sonra, tabii lezzetlere taalluk etmeyi, bunlara dalmayı uyarı niteliğinde hatırlatma şeklindedir.

"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik." Bundan maksat da Nefs-i Natıkanın tabiat cihetinde eksikliğinin, nurunun sönmüşlüğünün ve gücünün kırılmışlığının farkına varması, içinde kâmil tecerrüde yönelik bir isteğin meydana gelmesidir. *"Eğer bizi bağışlamazsan…"* ruhani nurları bize giydirmez, onların aydınlığını üzerimize yansıtmazsan, *"ve bize acımazsan"* hakiki marifetleri bize bahşetmezsen *"mutlaka ziyan edenlerden oluruz."* Mutluluk ve beka unsuru olan asli istidadı, fena yurdunda harcamak suretiyle telef edenlerden, böylece tabii eksiklikten ayrılmamak suretiyle tecerrüdi kemalden yoksun bırakılanlardan oluruz.

24- Allah: Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır, buyurdu.

25- "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve orada (diriltilip) çıkarılacaksınız" dedi.

26- Ey Adem oğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takvâ elbisesi... İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın âyetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar (diye onları indirdi).

27- Ey Âdem oğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.

28- Onlar bir kötülük yaptıkları zaman: "Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

"…Ayıp yerlerinizi örtecek giysi…" vasıflarınızın çirkinliklerini ve fiillerinizin hayasızlıklarını örten bir şeriat ve *"süs…"* kendi hallerine bırakılmış hayvanlara benzemekten uzaklaştıran, bizi güzel ahlak ve temiz amellerle süsleyen güzellik indirdik. *"Takva elbisesi…"* takva sıfatına sahip olmak ve nefsin sıfatından sakınmak *"işte o daha hayırlıdır…"* şeriatların rükünlerinden biridir. Çünkü, takva sahibi olmak ve nefsin sıfatından sakınmak, dinin aslı ve esasıdır. Tıpkı hastanın tedavi görmesi için perhiz yapması gibi. *"Bunlar Allah'ın ayetlerindendir…"* O'nun sıfatlarının nurlarındandır. Çünkü nefsin sıfatlarından kaçınmak, ancak Hakk'ın sıfatlarının tecellilerinin zuhur etmesiyle gerçekleşir, mümkün olur. Halk arasında kullanılan bir özdeyişte de buna işaret edilmiştir: "Allah kul üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunduğu zaman mutlaka onun yerine aynı cinsten daha güzelini koyar." " *Belki düşünüp öğüt alırlar…"* nurdan olan asli giysinizin zuhuru esnasında veya sıfat nurlarının hidayetiyle içinde huzura kavuştuğunuz Hakk'ın civarında gereken öğüdü alırsınız. *"Şeytan…sizi aldatmasın…"* şeytan, şeriat ve takva elbisesini üzerinizden çıkarmak suretiyle cennetten ve cennetle iç içe olmaktan sizi çıkarmasın. "*Ana-babanızı…çıkardığı gibi."* fıtri nurani elbiseyi üzerlerinden çıkarmak suretiyle ana-babanızı cennetten çıkardığı gibi sizi de çıkarmasın.

29- De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz.

30- O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstehak oldu. Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar.

"De ki: Rabbim adaleti emretti." Adaleti ve doğruluğu emretti. *"…Yüzlerinizi O'na çevirin."* zatlarınızı, adalet hususunda ifrat ve tefrite kaymaktan, meyletmekten menetmek, doğruluk hususunda çeşitlenmeden uzak tutmak suretiyle ikame edin. "*Her secde ettiğinizde…"* her secde yerinde veya her secde vaktinde yüzünüzü O'na çevirin. Secdeler dört kısma ayrılır:

Boyun eğme, itaat etme secdesi. Bu anlamdaki secdede yüz, ihlasla O'na çevirilir, Allah için yapılan amelde riyadan ve nifaktan, bu esnada O'ndan başkasına yönelmekten kaçınılır, samimi bir niyetle emre uygunluk gözetilir ve bütün işlerde muhalefetten sakınılır. Bu tavır adalettir.

Fiillerde fena bulma secdesi. Bu secdede Hakk eksiksiz ikame edilerek yüz sırf O'na çevirilir. Kişi, kendisini Allah'tan başka bir müessir olarak görmediği gibi kendi nefsinden de başkasından da bir müessir görmez.

Sıfatlarda fena bulma secdesi. Bu secdede şartları korunarak yüz O'na çevrilir. Bu secdede kişi sıfatları zatının süsü olarak görmediği gibi bunu istemez. Tek sakındığı şey, marufu emretmeyi ve münkeri nehyetmeyi terk etmek suretiyle ifrata, muhalefet edenlere öfke duyarak tefrite kaçmaktır.

Zatta fena bulma secdesi. Bu secdede kişi, varlık kalıntılarından kaybolmak, bütünüyle sönmek, benlik ve ikilik ispat etmekten kaçınmak suretiyle yüzünü O'na çevirir. Benlik perdesiyle örtünmez, her şeyi mubah görüp ibadeti terk etmek suretiyle zındıklaşmaz. *"Dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın."* birinci makamda ameli sırf Allah'a özgü kılarak, ikinci ve üçüncü makamda , dini ve ibadet şeklini belirlemeyi Allah'a ait bir yetki görerek, dördüncü makamda dini Allah ile görerek. Böylece, diniyle mütedeyyin olan bizzat Allah olur ve dinde Allah'tan başkasının payı bulunmaz. *"İlkin sizi yarattığı gibi…"* sizi izhar edip kendini gizlemek suretiyle sizi ilk kez yarattığı gibi *"O'na döneceksiniz…"* kendisi zahir olsun diye sizi kendinde yok edip gizleyecektir. *"O, bir grubu doğru yola iletti…"* bu yolda onlara hidayet verdi. *"bir gruba da… müstahak oldu."* sapıklık hükmü onlar için kaçınılmaz oldu. Çünkü nefsani vehmi ve hayali kuvvetler şeytanlarını "*Allah'tan başka dostlar edindiler."* Çünkü karanlık ve bulanıklık bakımından, nur kaynağından uzaklık açısından özleri arasında uyum, süfli cihete eğilim gösterme, tabii süslere meyletme bakımından aralarında türdeşlik vardır. *"Böyle iken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar…"* çünkü vehim böyle sanılarla hakimiyetini kurar.

31- Ey Adem oğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin; yiyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.

32- De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde müminlerindir. İşte, bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.

33- De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.

34- Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.

"*…Her secde edişlerinizde güzel elbiselerinizi giyin…"* onlardan ayrılmayın, süslerinize sarılın. Şöyle ki: birinci secde makamının süsü, ameli sırf Allah için yapmak (ihlas)tır. İkinci secde makamının süsü, tevekkül etmek, şartlarını gözetmektir. Üçüncü secde makamının süsü, rıza halinin hakkını vermektir. Dördüncü secde makamının süsü, Hakk'a dair hakikâtle tahkikte yerleşik ve kalıcı olmak, istikametin haklarını ve şartlarını gözetmektir. *"Yiyin, için, fakat israf etmeyin…"* yeme ve içmede adalet ve denge yasasını koruyun.

"De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü…kim haram kıldı?" mutlak olarak zikredilen bu süslerden kim onları alıkoydu? Kulların bunlarla bezenmesi mümkün değildir, dedi? Kulların bunlarla süslenmelerinin mümkün olmadığını ileri sürüp Allah'ın onları bundan men ettiği gibi bir gerekçe ortaya koydu? *"Ve temiz rızıkları kim haram kıldı?"* ihlas ilimlerini, tevekkül, rıza ve temkin makamlarının ilimlerini kim haram kıldı? "*…Özellikle kıyamet gününde…"* çeşitlenme şaibelerinden, fiil, sıfat ve zat kalıntılarından herhangi bir şeyin zuhur etmesinden beridir. "*De ki: Rabbim ancak …kötülükleri…"* behimi kuvvetin rezilliklerini " *günahı ve …sınırı aşmayı"* vahşi kuvvetin rezilliklerini, *"Allah'a ortak koşmanızı…"* … *"haram kıldı…"* yani meleki mantık kuvvetinin rezilliklerini haram kıldı. Çünkü bunlar, yukarıda sözü edilen ve insani kemalat olan ziynetleri engelleyen, onlara zıt nefsani sıfatlardır.

35- Ey Ademoğulları! Size kendi içinizden âyetlerimi anlatacak Resuller gelir de kim (onlara karşı gelmekten) sakınır ve kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

36- Ayetlerimizi yalanlayanlar ve büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya, işte onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır.

37- Allah'a iftira eden ya da O'nun âyetlerini yalanlayandan daha büyük zalim kimdir?! Onların kitabdaki nasibleri kendilerine erişecektir. Sonunda resullerimiz (melekler) gelip canlarını alırken "Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz tanrılar nerede?" derler. (Onlar da) "Bizden sıvışıp gittiler" derler. Ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ederler.

38- Allah buyuracak ki: "Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları arasında siz de ateşe girin!" Her ümmet girdikçe yoldaşlarına lânet edecekler. Hepsi birbiri ardından orada (cehennemde) toplanınca, sonrakiler öncekiler için, " Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver!" diyecekler. Allah da: Zaten herkes için bir kat daha fazla azap vardır, fakat siz bilmezsiniz, diyecektir.

39- Öncekiler de sonrakilere derler ki: Sizin bize bir üstünlüğünüz yok. O halde siz de yaptıklarınıza karşılık azabı tadın!

40- Bizim âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar, deve iğne deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir! Suçluları işte böyle cezalandırırız!

41- Onlar için cehennem ateşinden döşekler, üstlerine de örtüler vardır. İşte zalimleri böyle cezalandırırız!

42- İnanıp da iyi işler yapanlara gelince -ki hiç kimseye gücünün üstünde bir vazife yüklemeyiz- işte onlar, cennet ehlidir. Orada onlar ebedî kalacaklar.

43- (Cennette) onların altlarından ırmaklar akarken, kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki: "Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamd olsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Hakikâten Rabbimizin Resulleri gerçeği getirmişler." Onlara: "İşte size cennet; yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona vâris kılındınız." diye seslenilir.

44- Cennet ehli cehennem ehline: Biz Rabbimizin bize vaat ettiğini gerçek bulduk, siz de Rabbinizin size vaat ettiğini gerçek buldunuz mu? diye seslenir. "Evet!" derler. Ve aralarından bir çağrıcı, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun! diye bağırır.

45- Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğip bükmek isteyen zalimlerdir. Onlar ahireti de inkâr edenlerdir.

46- İki taraf (cennetlikler ve cehennemlikler) arasında bir perde ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz cennete giremedikleri halde (girmeyi) umarak cennet ehline: "Selâm size!" diye seslenirler.

"…Kim sakınır ve kendini ıslah ederse…" fena makamında varlık kalıntılarından sakınır ve beka makamında istikamet üzere olmakla kendini ıslah ederse *"onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."* Çünkü velayet makamındadırlar. *"Ayetlerimizi yalanlayanlar…"* Nefislerinin sıfatlarıyla bizim sıfatlarımızın üzerini örtüp gizleyenler, *"büyüklenip onlardan yüz çevirenler…"* şeytanlıkla ayetlerimize karşı büyüklük taslayanlar, *"işte onlar ateş ehlidir."* Mahrumiyet ateşine atılacaklardır. *"İki taraf arasında bir perde…vardır…"* cennet ehli ile cehennem ehli arasında bir perde vardır. Bu yüzden her bir grup diğerinden perdelenmiştir.

Burada sözü edilen cennet ehlinden maksat, ebrar, zahid ve abidlerden oluşan amellerin sevabını uman kimselerdir. Bunların cenneti, nefisler cennetidir. Yoksa kalp ve ruh cennetlerinin ehli, cehennem ehlinden perdelenmezler.

"A'raf üzerinde…" bu perdenin, yani iki grubu, biri sağında öbürü solunda olacak şekilde ayıran kalp perdesinin yukarılarında *"…adamlar vardır…"* bunlar Allah ehli, O'nun has kulları olan ariflerdir. *"…Herkesi…tanırlar…"* her iki grubun mensuplarını da *"simalarından…"* tanırlar. Cennet ehline tezkiye, bezenme sebepleri ve kalbi nurlar desteğinde bulunmak, üzerlerine hayırlar ve bereketler indirmek suretiyle selam verirler. Cennete girmemişlerdir, çünkü nefislerin sıfatlarından ve güzelliklerinden oluşan giysilerden soyunmuşlar, bu konumu aşıp yükselmişler. Bunlar, Allah'ın zatını müşahede etmekten ve sıfatın nimet şeklindeki tecellisini gözlemlemekten alıkoymaz onları. *"Onlar…"* cennet ehli, onların cennete *"girmelerini umarlar."* Ki onların nurlarıyla aydınlansınlar, onların yüzlerinin parıldayışlarıyla ışıklansınlar ve huzurlarıyla ünsiyet kursunlar.

47- Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce de: Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma! derler.

48- (Yine) A'râf ehli simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki: "Ne çokluğunuz ne de taslamakta olduğunuz büyüklük size hiçbir yarar sağlamadı.

49- Allah'ın, kendilerini hiçbir rahmete erdirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı?" (ve cennet ehline dönerek): "Girin cennete; artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz" (derler).

50- Cehennem ehli, cennet ehline: "Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin!" diye seslenirler. Onlar da: Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır, derler.

51- O kâfirler ki, dinlerini bir eğlence ve oyun edindiler de dünya hayatı onları aldattı. Onlar, bu günleri ile karşılaşacaklarını unuttukları ve âyetlerimizi bile bile inkâr ettikleri gibi biz de bugün onları unuturuz.

52- Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir Kitab getirdik.

53- (Fakat onlar), Onun tevilinden başka bir şey beklemiyorlar. Tevili geldiği (haber verdiği şeyler ortaya çıktığı) gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: Doğrusu, Rabbimizin Resulleri gerçeği getirmişler. Şimdi bizim şefaatçilerimiz var mı ki bize şefaat etsinler veya (dünyaya) geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım? Onlar, cidden kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları şeyler (putlar) da kendilerinden kaybolup gitti.

"Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce…" Yani, onlara isteyerek, acıyarak, merhamet ederek veya memnun olarak bakmazlar, bilakis istemeyerek ve sanki bir başkası gözlerini o tarafa çevirmiş gibi ibret almak maksadıyla bakarlar. *"Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma."* Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi kaydırma. Tıpkı Emirülmüminin Ali (a.s) dediği gibi: "Hidayetten sonra sapmaktan Allah'a sığınırım." Hz. Resulullah (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "Allah'ım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl." Orada bulunanlar "Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamamış mıdır?" diye sorunca şu cevabı vermiştir: "Kalbin, çölde rüzgârların diledikleri tarafa savurdukları bir tüy gibi olduğunu bilmem bu şekilde davranmam için yetmez mi?"

“Gerçekten onlara… ilim üzere açıkladığımız bir kitab getirdik.” Organlar, azalar, aletler ve duyular şeklinde tafsilatlanan, ilahi ilmin gerektirdiği şekilde tekamül etmeye elverişli insan bedenini verdi. Bu kitabın tevili de, sonunda vardığı akıbettir, diriliş anında buna uymayan heyetlere, suretlere ve şekillere-ki onların sıfatlarına ve inançlarına uygundurlar- kalıb olmasıdır. Başka bir yerde yer alan şu ayet böyle bir anlamı gerektirmektedir: *“Allah onları sıfatlarıyla cezalandıracaktır..”* (Enam, 139) Bir ayette de şöyle buyurmuştur: *“Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz.”* (İsra, 97)

54- Şüphesiz ki Rabbiniz, semavatı ve arzı altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!

55- Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.

56- Islah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır.

57- Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar (o rüzgârlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevk ederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde bundan ibret alırsınız.

58- Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi (güzel) çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükreden bir kavim için âyetleri böyle açıklıyoruz.

59- And olsun ki Nuh'u Resul olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin Ondan başka ilâh yokdur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.

60- Kavminden ileri gelenler dediler ki: Biz seni gerçekten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz!

61- Dedi ki: “Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yoktur; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Resulum.

62- Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan (vahiy ile) biliyorum.

63- (Allah'ın azabından) sakınıp da rahmete nâil olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir (kitab) gelmesine şaştınız mı?"

64- Onu yalanladılar, biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk! Çünkü onlar kör bir kavim idiler.

65- Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin için O'ndan başka ilâh yokdur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?"

66- Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz.

67- "Ey kavmim! dedi, ben beyinsiz değilim; fakat ben âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir Resulum.

68- Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.

69- Sizi uyarmak için içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (kitab) gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki O sizi, Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz."

70- Dediler ki: Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir.

71- (Hûd) dedi ki: "Üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!"

72- Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.

"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratandır…" altı bin sene içinde ruhlar semasının ve bedenler arzının suretlerinde gizlendi. Çünkü yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki, Rabbinin nezdinde bir gün sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl*

gibidir." (Hac, 47) Yani, Adem'in (a.s) yaratılışından Hz. Muhammed'in (s.a.v) zamanına kadar. Çünkü halk, Hakk'ın yaratılış mazharlarında gizlenmesinden ibarettir. Bu süre de gizlenme devrinin başından zuhurun, yani nübüvvetin sona ermesi ve velayetin zuhuru dediğimiz devrin başlamasına kadardır. Nitekim, Hz. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Zaman döndü dolaştı, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü halini aldı." Çünkü yaratılışla gizlenmenin başlaması, zuhurun sona ermesi demektir. Gizlenme de zuhura ulaşıp sona erince, daha önce söylendiği gibi yaratılışa dönmüş olur. Mehdi'nin yedinci günün tamamında ortaya çıkmasıyla da zuhur tamamlanır. Bu yüzden "dünyanın ömrü yedi bin senedir" denilmiştir.

"…Sonra Arş'a istiva etti…" Yani, bütün sıfatlarıyla onda eksiksiz tecelli etmek suretiyle Muhammedi kalp arşına istiva etti. Nitekim "Sad" harfinin anlamını açıklarken bu hususa işaret etmiştik. "…*Örter…"* beden gecesi ve tabiat karanlığı ruh nurunun gündüzünü örter. " *…Kovalayan…"* heyetiyle ve istidadıyla onu kovalar. Çünkü mizacının mutedil oluşuyla çabuk kabul eder. Ruh güneşi, kalp ayı ve duyu yıldızları *"emrine boyun eğmiştir…"* bu da " *O, her an yaratma halindedir."* (Rahman, 29) ayetinin orijinalinde geçen "e-Şe'n" kelimesiyle kastedilen durumdur. Haberiniz olsun, kudretiyle var etme ve hikmetiyle çekip çevirme yetkisi O'nundur. Ya da, bilesiniz ki, var etme ve örneksiz yaratma O'nundur.

Eğer ayette işaret edilen gökleri ve yeri zahiri anlamda kabul edersek, bu durumda altı günden maksat, altı yön olur. Çünkü hadiselerin de günler olarak ifade edildiğinin örnekleri vardır. Örneğin, bir ayette şöyle buyurulmuştur: *"Onlara Allah'ın günlerini hatırlat…"* (İbrahim, 5) Yani yüce Allah cisimler âlemini altı yön içinde yaratmış, arşa yerleşerek yücelmiş, ona tesir etmiştir. Diğer bir ifadeyle, varlıkların suretlerini onun üzerinde ispat etmiştir. Arşın zahiri ve batını vardır. Arşın zahiri yedinci göktür ki, bütün varlıkların suretleri ona nakşedilir; varlıkların var oluşları ve yok oluşları bunu takip eder. Silme ve yerinde bırakma (mahv ve ispat) burada gerçekleşir. *"Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit bırakır."* (Rad, 39) ayetini tevil ederken bu hususa değineceğiz. Arşın batını ise ilk akıldır. Eşyanın suretleri, ona külli şekilde resmedilmiştir ve buna arşın içi de denir. Nitekim, bir rivayette

şöyle denmiştir: "Arşın içinden bir münadi seslenir…" Burası ön kazanın da mahallidir. Dolayısıyla, buraya istiva etmek, üzerine çıkıp eşyanın suretlerini üzerine nakşetmek suretiyle yaratma tesirini göstermek şeklinde yücelmek anlamındadır. Bu, ondan başka bir şeye meyletmeksizin eksiksiz bir şekilde istiva kasti ile yönelme anlamındadır.

73- Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilâh yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar.

74- Düşünün ki, (Allah) Âd kavminden sonra yerlerine sizi getirdi. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi: Onun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın.

75- Kavminin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görülen inananlara dediler ki: Siz Salih'in, Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz? Onlar da: Şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inananlarız, dediler.

76- Büyüklük taslayanlar dediler ki: "Biz de sizin inandığınızı inkâr edenleriz."

77- Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: Ey Salih! Eğer sen gerçekten Mürsellerdensen bizi tehdit ettiğin azabı bize getir, dediler.

78- Bunun üzerine onları o (gürültülü) sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü donakaldılar.

79- Salih, o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: Ey kavmim! And olsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.

80- Lût'u da gönderdik. Kavmine dedi ki: "Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhuşu mu yapıyorsunuz?

81- Çünkü siz, şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz."

82- Kavminin cevabı: "Onları (Lût'u ve taraftarlarını) memleketinizden çıkarın; çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış!" demelerinden başka bir şey olmadı.

83- Biz de onu ve karısından başka aile efradını kurtardık; çünkü karısı geride kalanlardan (kâfirlerden) idi.

84- Ve üzerlerine (taş) yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkârların sonu nasıl oldu!

85- Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin için ondan başka ilâh yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir; artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.

86- Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın ki, bozguncuların sonu nasıl olmuştur!

87- Eğer içinizden bir benimle gönderilene inanır, bir da inanmazsa, Allah aranızda hükmedinceye kadar bekleyin. O hakimlerin en iyisidir.

88- Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: " Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz" (Şuayb): İstemesek de mi? dedi.

89- Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah dilemiş başka, yoksa ona geri dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.

90- Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: Eğer Şuayb'e uyarsanız o takdirde siz mutlaka ziyana uğrarsınız.

91- Derken o şiddetli deprem onları yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü donakaldılar.

92- Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb'ı yalanlayanların kendileridir.

93- (Şuayb), onlardan yüz çevirdi ve (içinden) dedi ki: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım!"

94- Biz hangi ülkeye bir Nebiy gönderdiysek, ora halkını, bize yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır.

95- Sonra kötülüğü (darlığı) değiştirip yerine iyilik (bolluk) getirdik. Nihayet çoğaldılar ve: "Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı" dediler. Biz de onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakaladık.

96- O ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten (semadan) ve yerden (arzdan) nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayıverdik.

97- Yoksa o ülkelerin halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

98- Ya da o ülkelerin halkı kuşluk vakti eğlenirlerken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

99- Allah'ın azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın (böyle) mühlet vermesinden emin olamaz.

100- Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı ki: Eğer biz dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere uğratırdık! Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar (gerçekleri) işitmezler.

101- İşte o ülkeler... Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. And olsun ki, Resulleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler.

102- Onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulamadık. Gerçek şu ki, onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk.

103- Sonra onların ardından Musa'yı mucizelerimizle Firavun ve kavmine gönderdik de o mucizeleri inkâr ettiler; ama, bak ki, fesatçıların sonu ne oldu!

"*…O da size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir."* Burada, Salih Nebiy (a.s.) mucize olarak verilen deve kastediliyor. Musa'ya (a.s) verilen asa, İsa'ya (a.s) verilen eşek ve Hz. Muhammed'e (s.a.v) verilen burak gibi. Çünkü, her Peygamberin ve diğer insanların bir bineği vardır, o da kendisinin hakikâtini, yani insani nefsi taşıyan hayvani nefsidir ve hayvani nefis, baskın sıfatıyla hayvanlardan bu sıfatla belirginleşen birine nispet edilir ve o hayvanın adı kendisine verilir.

Kimin nefsi uysal, gayet yumuşak olarak boyun eğen, büyük yükleri taşıyacak güce sahip ve yumuşak huylu olursa onun bineği devedir. Ayette devenin Allah'a nispet edilmesinin sebebi, devenin Allah'ın emriyle görevlendirilmiş, Allah'a itaatin ve yakınlığın gereği olarak ona özgü kılınmış olmasıdır. Öte yandan bu kaynağı deve ile kavim arasında bölüştürülmüştü; bir gün devenin su içmesine, bir günde kavmin su ihtiyacını karşılamasına tahsis edilmişti şeklindeki açıklama, kavmin su kaynağının ameli akıl gücü, devenin su kaynağının da nazari akıl gücü olduğuna işarettir. Rivayete göre, devenin su içme gününde, memeleri dolar ve kavmin bütün kaplarını dolduracak kadar süt verirdi. Bu da Salih Aleyhisselam'ın nefsinin fikir aracılığıyla fıtri külli ilimleri, eksik kimseler için yararlı olan ahlak, şeriat ve edeb gibi ilimleri ortaya çıkardığına işarettir. Devenin dağdan çıkması ise, nefsin Salih Aleyhisselam'ın bedeninden zuhur etmesine işaret etmektedir.

Bu ayetlerin tevili böyledir; bununla beraber ayetlerin içeriğinin zahirini kabul etmek de zorunludur. Çünkü mucizelerin zuhuru, olağanüstülüklerin gösterilmesi haktır ve bunlardan hiçbiri inkâr edilemez. Yukarıdaki tevili destekleyen bir unsur, Resulullah Efendimizin (s.a.v), Salih'in (a.s) devesini boğazlayan kişi ile Ali'nin (a.s) katilini bir tutmasıdır. Resulullah (s.a.v) : *Ey Ali! Öncekilerin en bedbahtının kim olduğunu biliyor musun?* Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedi. Salih'in devesini boğazlayan kimsedir, buyurdu. Ardından, *sonrakilerin en bedbahtının kim olduğunu biliyor musun*? diye sordu. Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedi. Buyurdu ki: *Seni öldürendir*. Bir rivayete göre, sakalını ve saçını göstererek *"Şunu ve şunu boyayan kimsedir"* dedi.

104- Musa dedi ki : "Ey Firavun! Muhakkak ben âlemlerin Rabbinin Resuluyum.

105- Allah hakkında gerçekten başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim; artık İsrailoğullarını benimle bırak!"

106- (Firavun) dedi ki: Eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım.

107- Bunun üzerine Musa asasını yere attı. O hemen apaçık bir ejderha oluverdi!

108- Ve elini (cebinden) çıkardı. Birdenbire o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi.

109- Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: Bu çok bilgili bir sihirbazdır.

110- O,sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne buyurursunuz?

111- Dediler ki: Onu da kardeşini de beklet; şehirlere toplayıcılar (memurlar) yolla.

112- Bütün bilgili sihirbazları sana getirsinler.

113- Sihirbazlar Firavun'a geldi ve: Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı? dediler.

114- (Firavun): Evet hem de siz mutlaka yakınlarımdan olacaksınız, dedi.

115- (Sihirbazlar), Ey Musa sen mi (önce) atacaksın, yoksa atanlar biz mi olalım? dediler.

116- "Siz atın" dedi. Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular ve büyük bir sihir gösterdiler.

117- Biz de Musa'ya, "Asanı at!" diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor.

118- Böylece, gerçek ortaya çıktı ve onların yapmakta oldukları yok olup gitti.

119- İşte Firavun ve kavmi, orada yenildi ve küçük düşerek geri döndüler.

120- Sihirbazlar ise secdeye kapandılar.

121- "Âlemlerin Rabbine iman ettik" dediler.

122- "Musa'nın ve Harun'un Rabb'ine " dediler.

123- Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Bu, hiç şüphesiz şehirde, halkını oradan çıkarmak için kurduğunuz bir tuzaktır. Ama yakında (başınıza gelecekleri) göreceksiniz!

124- Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım!"

125- Onlar da : "Biz zaten Rabbimize döneceğiz" dediler.

126- Sen sadece Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandığımız için bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize bol bol sabır ver, Müslüman olarak canımızı al, dediler.

127- Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: Musa'yı ve kavmini, seni ve tanrılarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi bırakacaksınız? (Firavun): "Biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz" dedi.

128- Musa kavmine dedi ki: "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç (Allah'tan korkup günahtan sakınan) muttakiylerindir."

129- Onlar da, sen bize (Resul olarak) gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi, dediler. (Musa), "Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve onların yerine sizi yeryüzüne hakim kılar da nasıl hareket edeceğinize bakar" dedi.

130- And olsun ki, biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsûl kıtlığı ile cezalandırdık.

131- Onlara bir iyilik (bolluk) gelince, "Bu bizim hakkımızdır" derler; eğer kendilerine bir fenalık gelirse Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. Bilesiniz ki, onlara gelen uğursuzluk Allah katındandır, fakat onların çoğu bunu bilmezler.

132- Ve dediler ki: "Bizi sihirlemek için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."

133- Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.

134- Azap üzerlerine çökünce, "Ey Musa! sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğullarını seninle göndereceğiz" dediler.

135- Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler.

136- Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk.

137- Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi (Yahudileri) de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri helâk ettik.

138- İsrailoğullarını denizden geçirdik, orada kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine: Ey Musa! Onların ilahları olduğu gibi, sen de bizim için bir ilâh yap! dediler. Musa: Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz, dedi.

139- Şüphesiz, bunların içinde bulundukları (din) yıkılmıştır, yapmakta oldukları da bâtıldır.

140- Musa dedi ki: Allah sizi âlemlere üstün kılmışken ben size Allah'tan başka bir ilâh mı arayayım?

141- Hatırlayın ki, size işkencenin en kötüsünü yapan Firavun'un adamlarından sizi kurtardık. Onlar oğullarınızı öldürüyorlar, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardır.

"Bunun üzerine Musa asasını yere attı…" ifadenin zahiri, rivayetlerde belirtildiği Musa'nın gösterdiği mucizeye işaret etmektedir. Teviline gelince; asa, Musa'nın dayandığı nefsine işarettir. Yani, Musa hayvani hareket ve fiillerde ona dayanıyordu. Hayvani sağlıklı kuvvet koyunları için fikir ağacından güzel adap, erdemli melekeler ve övgüye değer adetler yapraklarını onunla silkeleyip düşürüyordu.

Musa (a.s), nefsini güzel bir şekilde yönettiği ve riyazetle eğittiği için tasarruflarına boyun eğiyor, emirlerine uyuyordu. Nefsi, Musa'nın izni olmadan kendi hayvani fiillerinden uzak duruyordu. Tıpkı asa gibi.

Tartışma sırasında hasımlara karşı koymak için onu salıverdiği zaman bir yılana dönüşüyor, hasımların uydurdukları yalanları, iddialarını sağlamlaştırmak için iftira olarak yaydıkları şüphe iplerini, mugalatalarını ve amaçlarını ispatlamak için tartışma esnasında yapıştıkları yaldızlı asalarını birer birer yutuyor, onları yenilgiye uğratıp eziyordu.

"Ve elini çıkardı…" onları şaşkına çeviren, apışıp kalmalarına neden olan göz kamaştırıcı kudretini gösterdi. Bu kudret, onun davasının hak olduğunu gösteren nurun ortaya çıkmasını sağladı. Öyle anlaşılıyor ki, Musa'nın (a.s) zamanının en gözde bilimi sihirdi. O da buna karşı ilahi sihri ortaya koymuştur. Nitekim, Hz. Muhammed'in (s.a.v) zamanının gözde bilimi de fesahattı. Bu yüzden Resulullah Efendimiz (s.a.v)ın en büyük mucizesi Kur'an'dır. Nitekim, İsa'nın (a.s) zamanının gözde bilimi tıptı. O da rivayetlerde belirtildiği gibi, ilahi tıbbı ortaya koymuştur. Çünkü her Nebiynin mucizesinin, yaşadığı dönemin gözde bilimiyle aynı türden olması gerekir, ki davasına icabet edilmesini sağlama bakımından daha etkili olsun.

142- (Bana ibadet etmesi için) Musa'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma.

143- Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim.

144- (Allah) Ey Musa! dedi, ben risaletlerimle (sana verdiğim görevlerle) ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol.

"Musa'ya otuz gece vade verdik…" Söylendiğine göre yüce Allah, Musa'ya otuz gün oruç tutmasını emretmişti. Musa, otuz gün oruç tutmayı tamamlayınca ağzının kokusundan tiksindi. Bu yüzden ağzını misvakla temizledi. Bunun üzerine yüce Allah onu azarladı ve fazladan on gün daha oruç tutmasını emretti. Bazılarına göre, yüce Allah

Musa'ya kendisine yakınlaşma maksadıyla eda ettiği ibadetlerle otuz gece ibadet etmesini emretti. Sonra otuz günü kırka tamamlayan son on günde ona Tevrat'ı indirdi. Birinci rivayet, Musa'nın otuz gecede fiil, sıfat ve zat perdelerinden kurtulduğuna, ancak varlığından henüz ayrılmayan kalıntının kaldığına işarettir.

Misvak'ın kullanılması, *"Rabbim! Bana kendini göster; seni göreyim."* Sözünü söylerken bu varlık kalıntısının zuhur ettiğine işarettir. İkinci rivayet, Musa'nın Allah'a süluk etmekle otuz gecede eksiksiz zati şühud mertebesine eriştiğine, kendisinden hiçbir kalıntının kalmadığına, bilakis bütünüyle fena bulduğuna, son on günde ise, ayılmak suretiyle fenadan sonra Allah ile beka makamıyla rızıklanıncaya kadar Allah'ta sülukunu tamamladığına işaret etmektedir.

Buna göre *"Rabbim! Bana kendini göster; seni göreyim."* Sözünün otuz gece içinde ondan sadır olması, ayılmanın ise bu sürenin kırka tamamlandığı son on günde gerçekleşmesi gerekir. Rabbi sıfatlar tecellisi makamında onunla konuştu. *"Rabbim! Bana kendini göster; seni göreyim."* sözü, Musa'dan, varlık kalıntısı ile beraber sıfatların fena bulması makamında zat müşahedesine duyduğu iştiyakın etkisiyle sadır olmuştur. *"Sen beni asla göremezsin."* İfadesi, ikiliğin, müşahede makamında benliğin kalmasının imkânsızlığına işarettir. Şairin dediği gibi:

Ben kaybolunca o ortaya çıkar

O ortaya çıkınca beni kaybeder.

"Rabbimi, rabbimin gözüyle gördüm" sözü de buna bir örnektir. *"Fakat şu dağa bak."* Varlığının dağına bak, *"eğer o yerinde durabilirse"* senin de beni görmen mümkün olur. Bu ifade, muhali gerekçelendirme, talikte bulunma mahiyetindedir. *"…Onu paramparça etti."* Geride hiçbir varlık belirtisi kalmayacak şekilde darmadağın etti. *"Musa da baygın düştü…"* fena bularak varlık derecesinden düştü. *"Ayılınca…"* fena sonrası beka esnasında, kendisine bahşedilen Hakkani varlıkla ayılınca *"dedi ki: seni noksan sıfatlardan tenzih ederim…"* seni başkası tarafından görülmekten, sonradan olma gözlerce idrak edilmekten tenzih ederim. *"Sana tevbe ettim."* varlık kalıntısı günahından tevbe ettim. *"Ben inananların ilkiyim."* Zaman olarak değil, ama mertebe olarak. Yani vahdet makamı olan ruh mertebeleri saflarından ilk safta

yer almaktayım. Vahdet makamı ise salt seçkinlik makamıdır. *“Ben risaletimle …seni insanların başına seçtim.”* İfadesinde, velayet sonrası nübüvvet derecesinin başlangıcına işaret edilmektedir. *“Sana verdiğimi al.”* Temkinle al. *“Ve şükredenlerden ol.”* Kulluğun hakkını verme hususunda istikamet üzere ol. Nitekim Resulullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “…Şükreden bir kul olmayayım mı?...”

145- Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhâlarda yazdık. (Ve dedik ki): Bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret. Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim.

146- Arz’da (yeryüzünde) haksız yere böbürlenenleri âyetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.

“*…Levhalarda…”* Yani Musa’nın ruhundan, kalbinden, aklından, fikrinden ve hayalinden oluşan varlığının tafsilatı levhalarında yazdık. Dolayısıyla Musa’nın öfkelendiği zaman bu levhaları yere atması; onlardan gafil olması, içerdiği hükümleri unutuvermesi anlamına gelir. Nitekim, birimiz genellikle güzel bir ağırbaşlılıkla hükmedip eziyetlere tahammül ederken, birden öfkesinin kabarması neticesinde nefsinin zuhur etmesiyle aklında bulunan ilminden herhangi bir şey hatırlamaz olur. “*Bunları kuvvetle tut.”* kararlılıkla, azimetle tut ki, ulu’l azm (azimet sahibi / çığır açıcı) olasın. *“Kavmine de onun en güzelini almalarını emret.”* Yani azimet nitelikli hükümlerini alsınlar, ruhsatları değil. *“Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim.”* Bu hükümleri almayanların akıbetini göstereceğim. *“Arz’da (yeryüzünde) haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzaklaştırcağım, çevireceğim”* yüzlerini “vechlerini” onlardan çevireceğim. Çünkü böbürlenme, nefsin sıfatlarından biridir. Onlar, nefis makamında sıfat ayetlerinden perdelenmişlerdir. Sıfat ayetleri ise kalp makamında olur. Ama hakk ile büyüklenenler öyle değildir. Onlar, mahv ve fena makamında büyüklük / kibriya sıfatıyla sıfatlanmışlardır. Böylece, Allah’ın büyüklüğü onların büyüklenmelerinin yerini almıştır. Nitekim, Cafer Sadık (a.s) “sende her türlü fazilet vardır; ne var ki sen büyükleniyorsun” diyen birine şu cevabı vermiştir: “Ben büyüklenmiyorum, fakat Allah’ın büyüklüğü benim tekebbürümün yerini almıştır.”

147- Halbuki âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır. Onlar, yapmakta oldukları amellerden başka bir şey için mi cezalandırılırlar!

148- (Tûr'a giden) Musa'nın arkasından kavmi, zinet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini (tanrı) edindiler. Görmediler mi ki o, onlarla ne konuşuyor ne de onlara yol gösteriyor? Onu (tanrı olarak) benimsediler ve zalimler oldular.

149- Pişman olup da kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görünce dediler ki: Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsan mutlaka ziyana uğrayanlardan olacağız!

150- Musa, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?" dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşinin (Harun'un) başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. (Kardeşi): "Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Sen de düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle beraber tutma!" dedi.

151- (Musa da) "Ey Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin!" dedi.

152- Buzağıyı (tanrı) edinenler var ya, işte onlara mutlaka Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir. Biz iftiracıları böyle cezalandırırız.

153- Kötülükler yaptıktan sonra ardından tevbe edip de iman edenlere gelince, şüphesiz ki o tevbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve esirgeyendir.

154- Musa'nın öfkesi dinince levhaları aldı. Onlardaki yazıda Rablerinden korkanlar için hidayet ve rahmet (haberi) vardı.

155- Musa tayin ettiğimiz vakitte kavminden yetmiş adam seçti. Onlar şiddetli bir sarsıntıya (saika) tutulunca dedi ki. "Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin (işledikleri) yüzünden hepimizi helâk edecek misin? Bu (buzağa tapma) senin bir imtihanından ibarettir. Dilediğini saptırırsın dilediğinede (hak) yolu buldurursun. Sen bizim velimizsin. Bizi bağışla ve bize acı. Sen bağılayanların en hayırlısısın. Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin!

Hz. Musa'nın, kavmini temsilen seçip Allah'ın huzuruna getirdiği kimseler, Allah ile kendi arasındaki konuşmayı işitince, onunla yetinmediler ve: "Ey Musa, Allah'ı açıkça görmedikçe sana asla inanmayacağız" dediler. Bunun üzerine orada şiddetli bir deprem oldu ve bayılıp düştüler. Hz. Musa, Allah'a yalvardı da bu afet kaldırıldı.

156- "Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de. Şüphesiz, biz sana döndük." Allah buyurdu ki: Kimi dilersem onu azabıma uğratırım; rahmetim ise her şeyi kuşatır. Onu, sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara (iman edenlere) yazacağım.

157- Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları O Resule, O ümmî Nebiyye uyanlar (var ya), işte O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. Ona iman eden, ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte indirilen nûr'a (Kur'an'a) tâbi olanlar var ya, işte felaha (kurtuluşa) erenler onlardır.

158- De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, semavatın (göklerin) ve arz'ın (yerin) sahibi olan Allah'ın Resuluyum. O'ndan başka ilâh yoktur. O diriltir ve öldürür. Hemen Allah ile iman edin. Ve O'nun ümmî Nebiy olan Resûlune -ki o, Allah'a ve O'nun kelimelerine inanandır. Ve O'na tâbiy olun ki hidayete eresiniz.

"*…Ayetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanlar…"* kendi sıfatlarıyla bizim sıfatlarımızı, fiilleriyle bizim fiilleri örten, böylece eserin, sonucun ötesine geçemeyen, ahiret buluşması ve nefis ve fiil cenneti karşısında kör kalanların *"amelleri boşa çıkmıştır."* Eğer sıfatları yalanlama durumu, ahiret buluşmasını yalanlama ile birlikte gerçekleşmiş olmasaydı, bir sürü azaba uğratılsalardı da amelleri boşa gitmezdi. "*…Yetmiş adam…"* istidat sahibi, nefisleri arınmış, irade, talep ve süluk sahibi seçkin eşraftan yetmiş adam; bunlar, *" …Hemen onları (saika) yıldırım çarptı."* (Nisa, 153) ayetinde yıldırım çarptığı belirtilen "sarsıntıya tutuldular… ricaller (adamdırlar).

"Onları müthiş deprem yakalayınca…" Beden dağının titremesi tutunca. Bu, nurlardan burakların uçtuğu, sıfat tecellilerinin uç verdiği sırada bedenin buruşup titremesi, etkilenmesi ve sarsılması gibi fena yıldırımının belirtilerindendir. Bu yüzden Musa, olayın yaşandığı sırada şöyle demiştir: *"Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helak*

ederdin." Yoksa yıldırım esnasında Musa'nın söz söylemesine imkân yoktur. Onlar da bu sırada fena buldukları için söz söyleyecek değillerdi. *"Rabbim! Dileseydin…"* ifadesi, acıdan, iştiyakın baskın çıkmasıyla sabrın yitirilmesinden kaynaklanan, ayrılık eleminin tesiriyle söylenmiş bir sözdür. Nitekim, böyle bir halde iken Hz. Muhammed (s.a.v) de şöyle demiştir: "Keşke anam beni hiç doğurmasaydı." Yine bir keresinde: "Keşke Muhammed'in Rabbi Muhammed'i hiç yaratmasaydı." demiş ve kendini –bir temenni de olsa- dağdan aşağı atmaya kalkmıştı. *"…Hepimizi helak edecek misin?"* perdelenmişlik halini, yoksunluk azabını ve ayrılık elemini uzatarak *"içimizden birtakım beyinsizlerin işlediği günah yüzünden…"* nefis hevası buzağına tapmaları ve nefsin sıfatlarıyla perdelenmeleri yüzünden bizi helak edecek misin? Ya da uyanış ve gerçeği görmemizden, süluku istememizden, basiret nurunun zuhur etmesinden, nefsin ve sıfatlarının yanında durup ötesine geçmeme halinden ibret almamızdan önce, bizden sadır olan beyinsizlik, sefihlik yüzünden bizi helak edecek misin?

"Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir." Nefsin sıfatları ve hevaya tapma ile sınanma senin bizi tabi tuttuğun bir sınavdan başka bir şey değildir. Bunda senden başkasının bir dahli yoktur. *"Onunla dilediğini saptırırsın."* Perdelenmişlik, bedbahtlık, cehalet ve körlük ehlinden dilediğini saptırırsın. *"Dilediğini de doğru yola iletirsin."* mutluluk, inayet, ilim ve hidayet ehlinden dilediğini de doğru yola iletirsin. Bunu fiil tecellileri makamında söylemiştir. *"Sen…"* işlerimizin velisisin, onları ikame eden sensin. *"Bizi bağışla…"* sıfatlarımız ve zatlarımız günahlarını bağışla, bizim fiillerimiz günahını bağışladığın gibi. *"…Bize acı!…"* Şühudunun nurlarını göndermek ve varlığın aracılığıyla eyniyet (mekan) perdesini kaldırmak suretiyle bize merhamet et. *"Sen bağışlayanların en (hayırlısısın) iyisisin!"* tam mağfiretle bağışlarsın. *"Bize bu dünyada iyilik yaz."* fena sonrası beka ile adalet ve istikamet üzere olmayı yaz. *"Ahirette de…"* müşahede ve daha fazlası lütuf yaz. *"Şüphesiz biz…döndük."* Rücu ettik *"sana…"* varlık günahımızdan sana döndük. "*…Buyurdu ki: …azabım…"* bana mahsus ve benim cihetimden hasıl olan iştiyak azabı, ayrılık acısının şiddetinden dolayı elem verici olsa da büyük ve önemli bir hadisedir. "*Kimi dilersem onu…uğratırım."* İnsanlar içinde benim has kullarım mertebesinde olan, inayet ehlinden dilediğimi bu azaba uğratırım.

"Rahmetim ise her şeyi kuşatır." Başkasını, diğer şeyleri dışarıda bırakacak şekilde sadece bir kişiye özgü kılınmaz. O halde, azapta künhüne varılamayan, değeri ölçülemeyen bir rahmet vardır. Buna vuslat lezzeti şeklinde tecelli eden rahmeti örnek gösterebiliriz. Nitekim, bununla ilgili olarak şöyle buyrulmuştur: "*…Onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez."* (Secde, 17) ayrıca acıda, başka hiçbir lezzetle mukayese edilemeyecek kadar lezzet vardır. Nitekim şair şöyle demiştir:

Tatmadığım lezzet kalmadı

Azaptan aldığım lezzet hariç.

Ömrüme and olsun ki, bu azap Kibrit-i ahmer'den daha değerlidir. Rahmete gelince, mutlaka herkeste ondan bir nasip vardır. "*Onu…yazacağım."* Tam ve kâmil olarak, özel yazılmış rahmet nitelikli bir bağış mahiyetinde "*sakınanlara…"* bütün perdelerden sakınanlara, kendilerine rızık olarak verdiğimiz malları, ahlakı, ilmi ve halleri hakkedenlere bağışlayanlara ve *"ayetlerimize inananlara…"* bütün sıfatlarımızla sıfatlananlara yazacağım. "*O Resule, o ümmi Nebiye uyanlar…"* ahir zamanda gelecek ümmi nebiye uyanlar, yani Muhammedilerdir onlar. Çünkü onlar takva hususunda Hz. Resulullah'ın (s.a.v) "*Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı."* (Enfal, 17)… *"O, arzusuna göre konuşmaz."* (Necm, 3)…" *"Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı."* (Necm, 17) ayetlerinde işaret edilen vasfına; zekat hususunda Hz. Nebiyy'in (s.a.v) *"El açıp isteyeni sakın azarlama. Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an."* (Duha, 10-11) ayetinde işaret edilen vasfına; ayetlere iman hususunda "bana bütün sözleri içeren kitab verildi ve ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim." hadisinde işaret edilen vasfına uyarlar.

159- Musa'nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır.

160- Biz İsrailoğullarını oymaklar halinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Musa'ya, "Asanı taşa vur!" diye vahyettik. Derhal ondan on iki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi. Sonra üzerlerine bulutla gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik. (Onlara dedik ki) "Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yiyin. "Ama onlar (emirlerimizi dinlememekle) bize değil kendilerine zulmediyorlardı.

161- Onlara denildi ki : Şu şehirde (Kudüs'te) yerleşin, ondan (nimetlerinden) dilediğiniz gibi yiyin, "bağışlanmak istiyoruz" deyin ve kapıdan eğilerek girin ki hatalarınızı bağışlayalım. İyilik yapanlara ileride ihsanımızı daha da artıracağız.

162- Fakat, onlardan zalim olanlar, sözü, kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de zulmetmelerinden ötürü üzerlerine gökten bir azap gönderdik.

163- Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezlerdi. İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.

164- İçlerinden bir topluluk: "Allah'ın helâk edeceği yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi. (Öğüt verenler) dediler ki: Rabbinize mazeret beyan edelim diye bir de sakınırlar ümidiyle (öğüt veriyoruz).

165- Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azap ile yakaladık.

166- Kibirlenip de kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara: Aşağılık maymunlar olun! dedik.

167- Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara en kötü eziyeti yapacak kimseler göndereceğini ilân etti. Şüphesiz, Rabbin cezayı çabuk verendir. Ve O çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

168- Onları (Yahudileri) grup grup yeryüzüne dağıttık. Onlardan iyi kimseler vardır, yine onlardan bundan aşağıda olanları da vardır. (Kötülüklerinden) belki dönerler diye onları iyilik ve kötülüklerle imtihan ettik.

169- Onların ardından da (âyetleri tahrif karşılığında) şu değersiz dünya malını alıp, nasıl olsa bağışlanacağız, diyerek Kitab'a vâris olan birtakım kötü kimseler geldi. Onlara, ona benzer bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Peki, Kitab'da Allah hakkında gerçekten başka bir şey söylemeyeceklerine dair onlardan söz alınmamış mıydı ve onlar Kitab'dakini okumamışlar mıydı? Âhiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız ermiyor mu?

170- Kitab'a sımsıkı sarılıp salâtı dosdoğru ikame edenler var ya, işte biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz.

171- Bir zamanlar dağı İsrailoğullarının üzerine gölge gibi kaldırdık da üstlerine düşecek sandılar. "Size verdiğimi (Kitab'ı) kuvvetle tutun ve içinde olanı hatırlayın ki korunasınız" dedik.

172- Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Ademoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler.

173- Yahut "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik (onların izinden gittik). Bâtıl işleyenlerin yüzünden bizi helâk edecek misin?" dememeniz için (böyle yaptık).

174- Belki inkârdan dönerler diye âyetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

175- Onlara (Yahudilere), kendisine âyetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku.

176- Dileseydik elbette onu bu âyetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte âyetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir. Kıssayı anlat; belki düşünürler.

177- Âyetlerimizi yalanlayan ve nefislerine zulmetmiş olan kavmin durumu ne kötüdür!

178- Allah kimi hidayete erdirirse, hidayeti bulan odur. Kimi de şaşırtırsa, işte asıl ziyana uğrayanlar onlardır.

"Musa'nın kavminden…bir topluluk vardır." Yani, ümmi Nebiye tabi olanlar, işte tam bir rahmetle kurtuluşa erenler onlardır. Musa'nın kavminden muvahhid olan bir topluluk da. Onlar "*hidayete iletirler…"* insanları *"hakk ile…"* nefisleriyle değil. "*onun sayesinde adil davranırlar…"* istikamet ve temkin halinde insanlar arasında adalet ilkesini uygularlar. " *Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları*

gün de gelmezlerdi." Bu tıpkı zamanımız insanları içinde İslam'a mensup olanların durumuna benziyor. Bunlar, diğer günlerde değil, Cuma günleri çarşılarda, panayırlarda, caddelerde ve mahfillerde sergilenen yiyecekler, içecekler, eğlence ve cinsel birleşme ile ilgili türlü nefsani hazları toplamak hususunda cumartesi yasağına uymayan İsrailoğullarını andırıyorlar. Bu, fasıklıkları yüzünden Allah'ın başlarına getirdiği sınama amaçlı bir beladan başka bir şey değildir.

179- And olsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.

180- En güzel isimler (el-esmâü'l-hüsnâ) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. Onun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır.

181- Yarattıklarımızdan, daima Hakk'a ileten ve adaleti hak ile yerine getiren bir millet bulunur.

182- Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke götüreceğiz.

183- Onlara mühlet veririm; (ama) benim cezam çetindir.

184- Düşünmediler mi ki, arkadaşlarında (Muhammed'de) delilik yoktur? O, ancak apaçık bir uyarıcıdır.

185- Göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) hükümranlığına, Allah'ın yarattığı her şeye ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı? O halde Kur'an'dan sonra hangi söze inanacaklar?

186- Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için yol gösteren yoktur. Ve onları azgınlıkları içinde şaşkın olarak bırakır.

187- Sana kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O göklere de (semavata'da) yere de (arz'da) ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır; ama insanların çoğu bilmezler.

188- De ki: “Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı. Ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.”

189- Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: And olsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler.

190- Fakat, (Allah) onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında (sonradan insanlar) Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir.

191- Kendileri yaratıldığı halde hiçbir şeyi yaratamayan varlıkları (Allah'a) ortak mı koşuyorlar?

192- Halbuki (putlar) ne onlara bir yardım edebilirler ne de kendilerine bir yardımları olur.

193- Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar; onları çağırsanız da, sukût etseniz de sizin için birdir.

194- (Ey kâfirler!) Allah'ı bırakıp da taptıklarınız sizler gibi kullardır. (Onların tanrılığı hakkında iddianızda) doğru iseniz, onları çağırın da size cevap versinler!

“İşte onlar hayvanlar gibidir…” çünkü kendilerini kalben Allah’a yaklaştıracak hakikâtleri ve irfanı idrak etme yeteneklerini yitirmişlerdir, gözleriyle gördüklerinde ibret alma, kulaklarıyla duyduklarını anlayıp öğüt alma melekesinden yoksun kalmışlardır. “*Hatta daha şaşkındırlar…”* Bunun sebebi, içlerindeki şeytanlık duygusudur. Bu duygu da bozuk akideler ve hile çokluğu aracılığıyla insanın Allah’tan uzaklığını gerektirir.

“En güzel isimler Allah’ındır…” Daha önce her ismin, sıfatla beraber zat olduğunu belirtmiş ve yüce Allah’ın her işi isimlerinden biriyle idare ettiğini vurgulamıştık. *“O halde… O’na dua edin…”* söz konusu isme muhtaç olduğunuz zaman, O’na bu isimle dua edin. Bu da, ya cahilin ilim istemesi durumunda alim ismiyle, şifa bulmak istemesi durumunda

hastanın el-Şâfî (şifa veren) ismiyle dua etmesi, zengin olmak istemesi durumunda fakirin el-Muğni ismiyle dua etmesi gibi hal diliyle olur- her biri bunu kabul etmeyi gerektiren istidadının tahsil etmesiyle maksadına erişir. Bunun sebebi de ismin tesiri ve bu sıfatın eseridir- ya da dil ile böyle bir talepte bulunur. Bu bağlamda baştaki kişi "Ya Rabbi!" dediği zaman "ya Alim!" demek ister. Çünkü rububiyetini bu isme tahsis etmiştir. İkincisi "ya Rabbi" derken "ya Şâfi!" demek ister. Üçüncüsü de ya Muğni demek ister. Yahut fiil diliyle böyle bir istekte bulunur. Örneğin, söz konusu sıfatlarla muttasıf salik, talip fiil ile dua eder. O, Allah'ın ilmiyle kendi ilminden fena bulunca, Allah'a Alim ismiyle dua etmiş olur. Hastalığının şifasını O'ndan bulunca ve şifa sıfatıyla sıfatlanmak suretiyle başkasına şifa vermesini talep edince, O'na Şâfî ismiyle dua etmiş olur. O'nunla kendi fakirliğinden kurtulup müstağni olunca, Ona Ğanî ismiyle dua etmiş olur. İşte muvahhid müminlere emredilen dua türleri bunlardır. O halde emredilenlere uysunlar.

"Onun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın." Bu sıfatları O'ndan başkasından isteyen, O'ndan başkasına izafe eden, böylece şirke koşan kimseleri bırakın. Es-Saeh (kıyamet) kelimesinden maksat büyük kıyametin zuhurudur. Yani Mehdi'nin varlığıyla zati vahdetin gerçekleşmesi kastedilmiştir. Bunun vaktini ise Allah'tan başkası bilemez. Nitekim, Resulullah (s.a.v) Mehdi'nin ortaya çıkış vakti ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Vakit belirleyenler yalan söylüyorlar." Ömrüme and olsun ki, bu olayı, vukuundan önce Allah'tan başka kimse bilemediği gibi, vukuu esnasında da Allah'tan başka kimse bilemez. *"O göklere de (semavatada) yere de (arzada) ağır gelmiştir."* Çünkü göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) ehli onun bilgisini kuşatamaz.

"Allah'ı bırakıp taptıklarınız…" kim olursa olsun, insan ya da başka bir şey olsun, *"sizler gibi kullardır."* sizin gibi aciz ve etkisizdirler. *" …Onları çağırın…"* Allah'ın size müyesser kılmadığı bir işi yapmaya çağırın. *" …Size cevap versinler…"* o işi müyesser kılsınlar!

"…Doğru iseniz…" etkiyi Allah'tan başkasına nispet etme hususunda samimi iseniz, etkin olduklarını iddia ettiğiniz bu kimseler sizin isteklerinize cevap versinler bakalım! Nitekim Resulullah (s.a.v), İbni Abbas'a şöyle demiştir: "Delikanlı! Allah'ı koru, "O" da seni korusun. Allah'ı koru, O'nu karşında bulursun. Bir şey istersen Allah'tan iste.

Yardım istersen Allah'tan yardım iste. Bil ki ümmetin tamamı sana bir yarar dokundurmak maksadıyla bir araya gelse, Allah'ın sana yazdığından başka bir yarar dokunduramaz. Yine bütün ümmet sana zarar vermek üzere bir araya gelse, Allah'ın senin aleyhine yazdığı zarardan başkasını dokunduramaz. Kâlemler kaldırılmış, sahifeler dürülmüştür."

195- Onların yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri mi var veya görecekleri gözleri mi var yahut işitecekleri kulakları mı var (neleri var)? De ki: "Ortaklarınızı çağırın, sonra bana (istediğiniz) tuzağı kurun ve bana göz bile açtırmayın!"

196- Şüphesiz ki, benim koruyanım Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O bütün salih kullarını görüp gözetir.

197- Allah'ın dışında taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter ne de kendilerine yardım edebilirler.

198- Onları doğru yola çağırmış olsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler.

199- (Resûlum!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.

200- Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işiten "Semi"dir, bilen "Alîm"dir.

"Onların yürüyecekleri ayakları mı var?..." Bu, inkâr amaçlı bir sorudur. Yani, onların ayakları var, ama onlarla yürümezler, bilakis Allah ile yürürler. Çünkü onları ayaklarıyla yürüten O'dur. Aynı durum sair organları için de geçerlidir. *"De ki: Ortaklarınızı çağırın…"* insanlardan ve cinlerden işbirliği yaptığınız kimseleri çağırın, *"sonra bana tuzağı kurun…"* eğer gücünüz yetiyorsa! Çünkü benim işlerimin yönetimini üstlenen, beni koruyan ve beni idare eden Allah'tır.

O, *"kitabı indirerek"* beni eğitendir. " *Ve O, bütün salih kullarını görüp gözetir."* Yani istikamet halinde O'nunla kaim olan herkesin velayetini üstlenir. Nebilerden birinin "Salih" olarak vasfedildiği her yerde, cem aynında fena bulduktan sonra temkin ve istikamet üzere Hak ile kaim, Hakkın izniyle insan türünün ıslahını üstlenen beka bulmuş kimse kastedilir. *"…Onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler…"* Yani müşriklerden ve başkalarından kalpleri mühürlenmiş

kimseleri hidayete çağırsan, duymazlar, sana itaat etmezler. Sen onların basiret ve göz açısından sağlıklı olduklarını görürsün, fakat hakkı da hakikâti de göremezler. Çünkü onlar hakikâtte kalp gözleri kör olan kimselerdir. *"Sen afv yolunu tut."* Onların işlerini kolaylaştıracak yumuşaklığı esas al. Onları, kendilerine kolay gelmeyen şeylerle yükümlü tutma. *"İyiliği emret."* yani işlerin güzel tarafını emret. *"Ve cahillerden yüz çevir."* Onların cehaletlerine misliyle karşılık verme.

İmam Cafer Sadık'tan (r.a) şöyle rivayet edilir: "Allah, Nebiysine güzel ahlakı emretti. Kur'an'da, bu ayetten daha kapsamlı şekilde güzel ahlakı içeren başka bir ayet yoktur." İmam'ın bunu söylemesinin nedeni ayetin tevhide ilişkin delaletinin gücüdür. Çünkü, insanların perçemlerine hakim olanı, O'nun kulları üzerindeki tasarruflarını müşahede eden, onlara verdiklerini ve vermediklerini onların nefisleriyle gerçekleştirmediğini gören kimse, onlara yönelttiği yükümlülüklerde sık eleyip ince dokumaz, onları zorlamaz, maruf emrederken ve münkeri de yasaklarken öfkelenmez, onlara sert davranmaz, onlara karşı halimce (yumuşak) bir tutum içinde olur.

"Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse…" şayet şeytanın vesvesesi sonucu içinde bir kuvvetli bir dürtü uyanıp da fiili onlardan görüp günahı onlara nispet etmek suretiyle onlarla münakaşa etmeye yeltenirsen "*hemen Allah'a sığın."* müşahede ile ve Onun failliğinin huzurunda olmakla O'na sığın. *"Çünkü O, işitendir…"* nefsin kendi içindeki konuşmalarını ve şeytanın göğüslere attığı vesveseleri işitir. "*Bilendir…"* niyetleri ve sırları bilir.

201- Takvâya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda (Allah'ın emir ve yasaklarını) hatırlayıp hemen gerçeği görürler.

202- (Şeytanların) dostlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da yakalarını bırakmazlar.

203- Onlara bir mucize getirmediğin zaman, (ötekiler gibi)" onu da derleyip getirseydin ya!" derler. De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur'an), Rabbinizden gelen basîretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidayet ve rahmettir.

204- Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.

205- Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma.

206- Kuşkusuz, Rabbin katındakiler O'na kulluk etmekten kibirlenmezler, O'nu tesbih eder ve yalnız O'na secde ederler.

“Takvaya erenlere…” şirkten sakınanlara *“…bir vesvese dokunduğunda…”* *“…şeytan tarafından…”* fiili Allah’tan başkasına nispet etmek gibi bir vesvese kendilerine telkin edildiğinde, “*hatırlarlar…”* tevhid makamını ve fiilleri Allah’tan müşahede etmek halini hatırlarlar. “*Hemen gerçeği görürler…”* Allah’ın failliğini hatırlarlar. Artık, onların nazarında ne şeytan kalır, ne Allah’tan başka bir fail. Perdelenmişlerden şeytanların yarenleri onları “*…sürüklerler…”* fiili Allah’tan başkasına nispet etmeye yöneltirler. Bu yüzden, inatçılıklarında, riyakârlıklarında ve cehaletlerinde eksilme olmaz. *“Onu da derleyip getirseydin ya!”* onu da nefsinle ve kendi yanında toplayıp getirseydin ya! “ *De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım.”* Ben kendimden uydurmuyorum. Bilakis, Rabbimden gelen gerçekleri tebliğ ediyorum. Ben, O’ndan, O’nunla bana vahyedilenden başkasını söylemiyorum. Çünkü ben, nefsimle değil, O’nunla kaimim. *“…Onu dinleyin.”* Allah’ı dinleyin ve sadece O’nu dinleyin. *“Susun…”* nefsinizle ve başkasıyla konuşmayı kesin. Çünkü, O’nu söyleyen Allah’tır. *“Ki size merhamet edilsin…”* Konuşanın, konuşması esnasında sıfatları ve fiilleriyle tecelli etmesi rahmetine nail olasınız.

“…Rabbini an.” huzurda olarak, nefsinde hazır olduğunu bilerek *“kendi kendine.”* zikret. Şu ayette olduğu gibi: *“And olsun ki, Resulullah, sizin için güzel bir örnektir.”* (Ahzab, 21) *“…Yalvararak…”* tafsil makamında cem için yalvar. *“…Ürpererek…”* gizlice nefisten korkarak veya nefsin onda bir payının olmasından endişe ederek, *“yüksek olmayan bir sesle…”* yalvarma ve anmanın senden zahir olmayacağı şekilde yalvar. Aksine, ruh nurunun zuhur ediş, parlayış ve galip geliş sabahında ve nefsin sıfatlarının ve kuvvetlerinin galip geliş akşamlarında O’nunla O’nu an. *“…Olma…”* hiçbir halde, özellikle nefsin sıfatlarının galip geliş vaktinde *“gafillerden…”* zati vahdet müşahedesinden habersiz gafillerden olma.

"Kuşkusuz, Rabbin katındakiler…" tevhidle, O'nda fena bulmakla ve O'nunla baki olmakla O'nun yanında olan istikamet sahipleri. *"O'na kulluk etmekten kibirlenmezler."* Benlikle perdelenme nedeniyle kulluk sunmaktan kaçınmazlar. Bilakis, cem anında tafsili müşahede ederler ve O'na boyun eğerler. *"O'nu tesbih ederler."* benliği olumsuzlayarak O'nu şirkten tenzih ederler. *"Ve yalnız, O'na secde ederler…"* eksiksiz şekilde fena bularak, varlık kalıntılarını bastırıp yok ederek, benlik izlerini silerek O'na secde ederler. Halkın fena bulmasından sonra baki kalan Allah'tır.

ENFÂL SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah ve Resulüne aittir. O halde siz müminler iseniz Allah’tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Resulüne itaat edin.

2- Müminler ancak, Allah anıldığı zaman kalbleri titreyen, kendilerine Allah’ın ayetleri okunduğunda imanlarını arttıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen tevekkül sahibi kimselerdir.

3- Onlar salâtlarını (namazlarını) ikame eden (dosdoğru kılan) ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden infak eden kimselerdir.

4- İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.

“Sana savaş ganimetlerinden soruyorlar.” Bunlar kendi fiilleriyle perdelenmişlerdir, bu yüzden Allah’ın ve Resulünün fiiline, diğer bir ifadeyle Resul mazharında (resulün şahsında) zuhur eden Allah’ın fiiline itiraz ediyorlar. Bunun üzerine fiillerden sakınmaları, yani Allah’ın fiilini görmek suretiyle kendi fiillerinden uzak durmaları ve nefislerinin sıfatlarını silmek suretiyle aralarını düzeltmeleri emrediliyor. Çünkü nefislerinin sıfatları, çekişme ve ihtilafı gerektiren fiillerinin kaynaklarıdır. Eğer bunu gerçekleştirirlerse, Allah’ın türlü sıfatlarının zuhur etmesiyle kaynaşma, kalbi sevgi haline dönebilirler. “*Allah ve Resulüne itaat edin.”* Nefislerinizin sıfatlarını yok etmek suretiyle Allah ve Resulüne itaat edin. Ta ki emri kalbi iradeyle kabul edebilesiniz. “ *…Müminler iseniz.”* hakiki imanla inanmışsanız eğer.

“*Müminler ancak…”* hakiki imanla inanmışlar o kimselerdir ki *“Allah anıldığı zaman.”* nefse ait fiil zikri değil, kalbe ait sıfat zikri gerçekleştiği zaman “*kalbleri titrer…”* azameti, heybeti, kahrı ve büyüklüğü tasavvur etmesi, bu sıfatların tecellilerinin nurlarının parıldayışlarının üzerine yansıması sonucu etkilenirler. *“Kendilerine Allah’ın ayetleri okunduğu zaman…”* kelami mazharlar içinde, söz aracılığıyla O’nun sıfatları

kendilerine tecelli ettiğinde *"imanlarını arttırır…"* hakiki imanları, ilim makamından ayn makamına yükselerek artar. *"Rablerine dayanıp güvenirler…"* Yani fiilleri yok ederek tevekkül makamını tashih ederler ve onu sıfatları yok etme makamında tamamlarlar. Çünkü her makamın tashihi ancak o makamdan yükselme ve üstündeki makamdan ona nazar etmekle tamamlanır.

"Onlar salâtlarını ikame ederler (namazlarını dosdoğru kılarlar)…" sıfat müşahedesi ile ve sıfat tecellileri aracılığıyla müşahedede terakki etmek ile kalbi huzur namazını eda ederler. *"Kendilerine rızık olarak verdiğimizden…"* fiillerin fena bulması makamında zuhur eden tevekkül ilimlerini veya bu makamda seyir esnasında gerçekleşen sıfat tecellileri ilimlerinden "*harcarlar…"* onlarla amel ederler ve hakkedenlere infak ederek bağışlarlar. *"İşte onlar gerçek müminlerdir…"* hakiki imanla inanmış kimselerdir. *"Onlar için Rableri katında nice dereceler vardır."* sıfat mertebelerinden ve kalp cennetleri bahçelerinden oluşan dereceler, *"bağışlanma…"* fiiller günahlarından bağışlanma ve *"tükenmez rızık vardır…"* sıfat tecellileri ve ilimleri türünden cömert bir rızık vardır.

5- Müminlerden bir grup, kesinlikle istemediği halde, Rabbinin seni evinden Hak uğruna çıkardığı zamanki halleri gibidir.

6- Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle tartışıyorlardı.

"Seni…çıkardığı…gibidir." Bu hal, yani savaş ganimetleri hususunda sana itiraz etmeleri, Rabbinin seni çıkarmasına itiraz etmeleri hali gibidir. Çünkü onlar kendi fiilleriyle Allah'ın fiillerine karşı perdelendikleri için her iki fiili de senden gördüler, bu yüzden çıkışına itiraz ettikleri gibi ganimetleri paylaşımına da itiraz ettiler, Rabbinin seni çıkardığını, bu çıkarmasındaki gayeyi kestiremediler. *"Evinden Hak uğruna…"* Hakk'a bürünmüş olarak, nefsinle değil, Hak ile evinden çıktın. Bu açıklamaya göre ayetin orijinalinde geçen "bi'l hakki" ifadesi "ahraceke" fiilinin mefulüne ilişkin "hal" konumundadır. Veya senin çıkışın doğruluk ve hikmetle iç içe bir çıkıştı.

"Hak (hususunda)…seninle tartışıyorlar." Bunun sebebi kendi fiilleri ve sıfatlarıyla perdelenmiş olmalarıdır. *"…ortaya çıktıktan sonra…"* Hakk'ın durumu tecelli aracılığıyla sana belli olduktan sonra. Ya da önceden gösterilen mucizeler aracılığıyla yahut senin "*zafer sizindir*" diye onlara haber bildirmenle eserleri belli olduktan sonra yine de seninle tartışıyorlar.

7- Hatırlayın ki, Allah size, iki taifeden birinin sizin olduğunu vaat ediyordu; siz de kuvvetsiz olanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, hak kelimeleriyle hakkı gerçekleştirmek ve kâfirlerin ardını kesmek istiyordu.

8- Mücrimler (günahkârlar) hoşlanmasalar bile. Hakkı Hak olarak tanıtıp ve batılı ortadan kaldırmak içindi.

9- Hatırlayın ki, siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, ben peş peşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim, diyerek duanızı kabul buyurdu.

10- Allah bunu sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.

"…Allah, hak kelimeleriyle hakkı gerçekleştirmek…istiyordu." Onlara destek olarak gönderdiği semavi melekleriyle hakkı sabitleştirmek istiyordu. *"Hatırlayın ki, siz Rabbinizden yardım istiyordunuz."* Kendi gücünüzden ve kuvvetinizden teberri edip O'na yönelmek, kendi fiillerinizden sıyrılmak ve tesir ve kuvvetin sizden veya düşmanınızdan değil, sadece O'ndan olduğunu kesin bir şekilde bilerek O'ndan yardım istiyordunuz. *"O da…duanızı kabul buyurdu."* Nefsin fiil ve sıfatlarından soyutlanarak yaptığınız duayı *"…yardım edeceğim."* melekut âleminden size yardım göndereceğim, diye kabul etti. Çünkü o sırada kalpleriniz melekut âlemiyle hemcins olmuştu. *"…Bin melek ile…"* kahır melekutundan bir âlem ile … yani bu esnada kalplerinize uygun düşen semavi-ruhani kuvvetlerle sizi destekleyeceğim. Nitekim, "Al-i imran" suresini açıklarken buna değinmiştik.

Müminlere yardım amacıyla gönderilen meleklerin sayısının iki yerde farklı olarak zikredilmiş olmasının amacı, çokluğa işaret etmek olabilir, dolayısıyla belli bir sayıyı zikretme amacı güdülmemiş olabilir. Ya da üzerinde durduğumuz ayette geçen *"peş peşe"* ifadesi, gönderilen meleklerin ardından bir grup meleğin daha gönderildiği anlamında kullanılmış olabilir. Müminlerin meleklerle desteklenmesine gelince; bu melekler ya insan kılığında birer savaşçı olarak karşılarına çıktılar-örneğin rüyada insan kılığına girerler-, böylece onlardan korktular. Ya da meleklerin etkileri ve kahredicilikleri onlara ulaştı da helak olup yenilgiye uğradılar. *"Allah….diye yapmıştı."* bu yardım ve desteği *"ancak"* sizin için bir müjde olarak yapmıştı. Size yardım olsun, onunla kalpleriniz onlarla iletişim kurup mutmain olsun diye. Özellikle

nefis giysisinden ve hallerinden sıyrıldıktan sonra. Çünkü yardım bununla gerçekleşir ve çünkü zafer "*yalnız Allah tarafındandır.*" Ancak, Allah'ın hikmeti eşyanın sebeplere bağlı olmasını gerektirmektedir. "*Çünkü Allah…*" yardım etme gücüne sahiptir, mutlak galiptir. "*Yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.*" Hikmet uyarınca hareket eden hikmet sahibidir.

11- O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten (semadan) bir su (yağmur) indiriyordu.

12- Hani Rabbin meleklere: "Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun; Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına! diye vahyediyordu.

13- Bu söylenenler, onların Allah'a ve Resulüne karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, bilsin ki Allah, azabı şiddetli olandır.

14- İşte bu yenilgi size Allah'ın azabı! Şimdilik onu tadın! Kâfirlere bir de cehennem ateşinin azabı vardır.

15- Ey müminler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin. (Korkup kaçmayın).

16- Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir!

17- Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın velakin Allah attı. Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için yaptı. Şüphesiz, Allah işitendir, bilendir.

18- Bu böyledir. Şüphesiz, Allah, kâfirlerin tuzağını bozar.

19- Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size kesinlikle fetih geldi! Ve eğer (inkârdan) vazgeçerseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Yine eğer dönerseniz, biz de döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz. Şüphesiz Allah, müminlerle beraberdir.

20- Ey iman edenler! Allah ve Resulüne itaat edin, işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin.

21- İşitmedikleri halde "işittik" diyenler gibi olmayın.

22- Şüphesiz, Allah katında mahlukların en şerlisi; sağırlar, dilsizler ve düşünmeyenlerdir.

23- Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.

"O zaman…sizi hafif bir uykuya daldırıyordu." Allah katından bir güven ve mutmainlik olmak üzere üzerinize sükunet duygusu indirerek bedensel kuvvetlerinizi ve nefsani sıfatlarınızı uykuya daldırıyordu. "*Üzerinize…indiriyordu."* ruh semasından "*bir su…"* yakin bilgi indiriyordu ki *"sizi temizlesin…"* nefsin sözlerinin ve vehmin telkinlerinin pisliğinden arındırsın, *"şeytanın pisliğini"* vesvesesini *"sizden gidersin"* korkutmasını etkisiz kılsın, *"kalplerinizi birbirine bağlasın."* yakin kuvvetiyle kalplerinizi güçlendirsin, korkunuzu giderip heyecanınızı dindirsin, *"savaşta sebat ettirsin…"* çünkü korkulu anlarda, ölümcül tehlikeler karşısında ayakların sebat etmesi, kaymaması ancak yakinin güçlü olmasıyla mümkündür.

"Hani Rabbin meleklere: Muhakkak ben sizinle beraberim." Yani melekutu ceberutla destekliyordu. Onlar da ceberut âleminden, Allah'ın kendilerine yardım edeceğini biliyorlardı. *"Haydi iman edenlere destek olun."* kesintisiz, bağlantılı teyitle onları pekiştirin. *"Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım."* Çünkü onlar semavi destekten, ilahi yardımdan kopukturlar. Şüphe onları bürümüş, vehmin gücü onları egemenliği altına almıştır. *"Vurun boyunlarına!"* yani müminlere bu anlamı telkin ederek destekleyin, yüreklerini pekiştirin, onlara bu sözü ilham ederek cesaretlendirin. Yahut bütün bunları, onlara bu fiili bizzat siz kendiniz yaparak gerçekleştirin. Nitekim, rivayetlerde bunları bizzat meleklerin kendilerinin yaptıkları ifade edilmektedir. *"Onları siz öldürmediniz…"* bu ifadeyle yüce Allah müminleri tedip ediyor, kendi fiillerini olumsuzlayarak fiilleri yok etmeye ve fiilleri sadece Allah için ispat etmeye iletiyor.

Hz. Nebi (s.a.v) Hak ile beka bulma makamında olduğu için *"attığın zaman"* ifadesinde fiili ona nispet ediyor. Ama *"sen atmadın"* ifadesiyle fiili ondan olumsuzluyor ve *"ve lâkin Allah attı"* ifadesiyle Allah için ispat ediyor. Bununla güdülen amaç, tafsil anlamını cem aynında ifade etmektir. Buna göre atan Muhammed'dir, ama Allah ile, kendi nefsiyle değil. Buna karşılık, ayette fiil namına hiçbir şey müminlere nispet edilmiyor. Çünkü onlar bir şey yapsalardı, onu kendi nefisleriyle yapacaklardı. "*Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için*

yaptı." Onlara güzel bir bağışta bulunmak, yani fiil tevhidini bağışlamak için yaptı. *"Şüphesiz Allah işitendir…"* *"Onları biz öldürdük"* diye içinizden geçirdiğiniz sözleri işitir. "*Bilendir…"* fiili sizin şahıslarınızda izhar etse de asıl onları kendisinin öldürdüğünü bilmektedir. *"İşittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin."* Duyduğunuz halde, dinlemezlik edip yüzünüzü O'ndan çevirmeyin. Çünkü dinlemenin belirtisi, sonucu anlama ve tasdik etme, anlamanın sonucu irade etme, irade etmenin sonucu da itaattir. Yüz çevirmekle dinleme iddiasında bulunmak doğru değildir. Çünkü bu ikisi, bir arada olmaz.

O halde, eğer dinlediğinizi iddia ederken doğru söylüyorsanız, hür iradenizle itaat etmekten uzaklaşmayın. İşittiklerini iddia ettikleri halde işitme namına kendilerinde hiçbir etki ve sonuç bulunmayan *"kimseler gibi olmayın."* Bu gibi kimseler anlamaktan, kabul etmekten, algılamaktan perdelenmişlerdir. Tıpkı hayvanlar gibidirler. Daha doğrusu *"Allah katında hayvanların en kötüsü"* onlardır. Daha önce bunun gerekçesine işaret etmiştik.

"Allah onlarda bir hayır görseydi." Bir elverişlilik, kabul etme, eksiksiz dinleme sonucu anlama istidadı görseydi, onlara işittirir, onlar da kabul edip itaat ederlerdi. *"Fakat işittirseydi bile…"* içlerinde hayır olmadığı için, anlasalardı dahi, bu anlamalarının isteme ve itaat etme gibi bir etkisi olmayacaktı. Bilakis, kısa sürede arkalarını dönüp sıvışacaklardı. Çünkü bu anlama onlarda arızi bir durum olarak belirecekti, çabucak yok olacaktı. Onların özlerinden kaynaklanan bir karakter olmayacaktı. *"Yüz çevirerek dönerlerdi."* zat olarak dönerlerdi. Anlama ve irade etme eğilimi içlerinde kalıcılık kazanmayacaktı. Nitekim Emirülmüminin Ali (r.a) şöyle buyurmuştur: "Nifak ehlinden de olsa hikmeti al. Çünkü hikmet, müminin göğsüne girmek suretiyle asıl sahibine kavuşup sükunet buluncaya kadar münafık'ın kalbinde deprenip durur." Yani münafık'ın göğsünde kalıcı olmaz. Çünkü orada arızi bir haldir, münafık'ın zatıyla uyuşmamaktadır.

24- Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Resulüne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız.

25- Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz. Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.

"Ey inananlar!" gaybi imanla inananlar! "*…uyun…"* tezkiye ve arınma ile icabet edin. *"Sizi çağırdığı zaman…"* kalplerinizi diriltecek hakiki ilme çağırdığı zaman bu çağrıya uyun. Yahut hakiki imanla inanın, size onunla hayat vermek için süluka çağırdığı zaman Allah'a ve Allah'ta süluk çağrısına icabet edin.

Bu anlam, Allah'a icabet etme ile Resule icabet etme aynı olduğu zaman geçerlidir. Fakat Allah'a icabet etme ayrı, Resule icabet etme de ayrı olduğu zaman şöyle bir anlam ortaya çıkar: Batın ve kalbi amellerle Allah'a icabet edin. Zahir ve nefsi amellerle Resule icabet edin. Veya cemde fena bulmakla Allah'a ve tafsil haklarını gözetmekle de Resule itaat edin, Allah'ta Allah ile beka bulmak şeklinde size hayat veren şeyde istikamet üzere olmaya çağırdığı zaman. Bütün bunlar istidadın zevalinden öncedir. Çünkü Allah, istidadını ortadan kaldırmak ve pasın irtikap edilmesiyle perdenin meydana gelmesi suretiyle kişi ile kalbi arasına girer. O halde fırsatı değerlendirin, çağrıya icabet etmeyi geciktirmeyin. Çünkü *"siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız."* Sıfatından ve zatından, silinmeniz ve fena bulmanız oranında karşılık verecektir. *"…bir fitneden sakının…"* bir şirkten ve perdeden sakının ki *"içinizden sadece…erişmekle kalmaz."* bu fitne sadece *"zulmedenlere erişmez."* İstidadı ait olmadığı yerlerde kullanarak izale etmesi ya da eksiltmesi ve onu Hakk'ın dışında kullanması nedeniyle *"sadece"* zalimlere, zulüm niteliğiyle belirginleşenlere isabet etmez.

"…*Erişmekle kalmaz"* şeklindeki olumsuz ifadenin anlamı şudur: İsabet ederse, sadece onlara isabet eder… "*Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez."* (Enam, 164) ayetinde olduğu gibi. Şöyle bir anlamın kastedilmiş olması da ihtimal dahilindedir: Bu fitne sadece onlara isabet etmekle kalmaz, bilakis onlarla birlikte, onlara arkadaşlık etme uğursuzluğuna kapılanları, onlara karışmakla rezilliklerinden etkilenenleri de kaplar. Şu ayette vurgulandığı gibi: *"İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu."* (Rum, 41) *"Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir."* Kalplerin kazandıkları zülmani/karanlık heyetleri onlara musallat etmekle, onları bu heyetlerle perdelemekle ve bunlarla cezalandırmakla azap verir.

26- Hatırlayın ki, bir zaman siz yeryüzünde aciz tanınan az bir toplum idiniz; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi; yardımıyla sizi destekledi ve size temizinden rızıklar verdi.

27- Ey iman edenler! Allah ve Resulune hainlik etmeyin; (sonra) sizler bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

28- Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarını birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır.

29- Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.

30- Hatırla ki, kâfirler seni tutup bağlamaları veya öldürmeleri yahut seni (yurdundan) çıkarmaları için sana mekir kuruyorlardı. Onlar mekir kurarlarken Allah da mekir kuruyordu. Çünkü Allah mekir kuranların en hayırlısıdır.

31- Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: "Kesinlikle işittik, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."

32- Hani bir zaman da: Ey Allah'ım! Eğer bu Kitab senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi.

33- Halbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir.

"Hatırlayın ki, bir zaman siz…az idiniz." cahil olduğunuz ve ilim nurundan kopuk olduğunuz için değeriniz azdı. Nefis *"yeryüzünde aciz…"* idiniz. *"insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz."* Nefisleriniz zayıf olduğu için maddi kuvvetler insanlarının sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz. *"Allah size yurt verdi."* size ilim medinesini (şehrini) verdi. *"Yardımıyla sizi destekledi."* Fiil tevhidi makamında sizi destekledi. *"…Size rızıklar verdi."* sıfat tecellileri ilimlerinin temizinden sizi rızıklandırdı. *"Şükredersiniz diye…"* ilim nimetlerine ve tecellilere, onda süluk etmek suretiyle şükretmeniz için. *"Allah'a …hainlik etmeyin."* İlk fıtri tevhid misakını çiğneyerek Allah'a hainlik etmeyin. Resule *"hainlik etmeyin."* azimeti çiğnemek, sonraki ahdi kulak ardı etmek suretiyle Resule hainlik etmeyin. *"kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz."* Allah'ın ezelde, ilk istidatlarınıza göre içlerinize yerleştirdiği marifetleri ve hakikâtleri nefsin sıfatlarıyla örterek, onlara ihanet etmeyin. "*Bile bile…"* bunları içinizde taşıdığınızı bildiğiniz halde. Ya da hainliğin en kötü ve en çirkin rezillik olduğunu bildiğiniz halde hainlik etmeyin.

"Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan vesilesidir." Sizin için birer perdedir. Çünkü siz onlarla meşgul olurken Allah'tan alıkonursunuz. Ya da Allah'ı sever gibi onları da sevmeniz şirktir. *"Büyük mükâfat Allah'ın katındadır."* O halde mallardan ve çocuklardan soyutlanmak, onlarla ilgili olarak Allah'ın haklarını gözetmek suretiyle Allah katındaki bu mükâfatı talep edin. *"Eğer Allah'tan korkarsanız…"* O'nda fena buluncaya kadar ahdi bozmaktan, azimeti feshetmekten, emaneti gizlemekten, mal ve evlat sevgisinden kaçınırsanız *"O, size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir."* Size furkani (ayırt edici) akıl tarzında bir nur verir ki, bununla hak ile batılı birbirinden ayırırsınız. "*Suçlarınızı örter."* Nefislerinizin kötülüklerini örter. *"Ve sizi bağışlar."* zat günahlarınızı bağışlar. "*Çünkü Allah büyük lûtuf sahibidir."* Hakkani bahşedilmiş varlık ve furkani akıl bahşetmek suretiyle büyük lûtufta bulunur. " *…Sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir."* Çünkü azap, gazabın sureti ve eseridir. Bu da ancak Nebinin gazabıyla olur. Ya da ümmetin günahlarının sebep olduğu Allah'ın gazabından olur.

Nebiy Aleyhisselam Rahmetin suretiydi. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: ***"Biz seni ancak âlemlere Rahmet olarak gönderdik."*** (Enbiya, 107) … Bu yüzden müşrikler Uhud savaşında Onun azı dişini kırdıkları zaman "Allah'ım! Kavmime doğru yolu göster, çünkü onlar bilmiyorlar" buyurmuş ve öfkelenmemiştir. Oysa Nuh (a.s) kavminin tavrına karşı öfkelenmiş ve şöyle demiştir: *"Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!"* (Nuh, 26) Dolayısıyla Hz. Nebiy'nin (s.a.v) onlar arasındaki mevcudiyeti, üzerlerine azabın inmesine mani olmuştur. Aynı durum istiğfar olgusu için de geçerlidir. Çünkü azabın ilk sebebi günahın varlığı ise, istiğfar da günahın katlanıp yerleşik olmasını engeller, daha doğrusu yok olmasına sebep olur. Dolayısıyla, Allah'ın gazabına yol açmasına izin vermez. Aralarında istiğfar devam ettikçe azaba uğratılmazlar.

34- Onlar Mescid-i Haram'ın mütevellileri olmadıkları halde (müminleri) oradan geri çevirirlerken Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Oranın mütevellileri takva sahiplerinden başkaları değildir. Fakat onların çoğu bunu bilmez.

35- Onların Beytullah yanındaki duaları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. (Ey kâfirler!) İnkâr etmekte olduğunuz şeylerden ötürü şimdi azabı tadın!

36- Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, insanları Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlup olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise cehenneme toplanacaklardır.

37- (Bu toplama) Allah'ın murdarı temizden ayıklaması (mümini kâfirden ayırması) ve bütün murdarların bir kısmını diğer bir kısmının üstüne koyup hepsini yığarak cehennemin içine bırakması içindir. İşte bunlar kendilerine yazık ederek hüsrana uğrayanlardır.

38- İnkâr edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle. Yok geri dönerlerse kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir.

39- Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! (İnkâra) son verirlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını çok iyi görür.

40- Eğer yüz çevirirlerse, bilin ki Allah sizin Mevlanızdır. O ne güzel Mevla (sahib) ve ne güzel (yardımcı) Nasiyrdir!

"…Allah onlara niye azap etmeyecek?" Azabın inmemesi, nefisleri itibariyle bu azabı hakketmedikleri anlamına gelmez. Bilakis, onlar, kalp makamından çıktıkları ve buna istidatları olanları da kalp makamından engelledikleri ve de içlerinde hayır namına bir şey kalmadığı için zatları itibariyle azaba müstahaktırlar. Ancak, senin ve seninle birlikte istiğfar eden müminlerin onların aralarında bulunmanız azabın inmesini engellemektedir.

Bil ki mümkün varlık, galip hayrı takip eder. Çünkü vacip varlık salt hayırdır. Dolayısıyla, kimin hayrı şerrine baskın gelirse, o, hayır münasebetiyle O'nun varlığıyla mevcuttur. Şer, baskın geldiği zaman aradaki münasebet kalmaz. Bu takdirde kökünün kurutulması, yok edilmesi gerekir. Ancak, içtimai surette varlıklarını devam ettirdikçe hayır onlarda galip ve baskın olur, bu yüzden azap ile yok edilmeyi hakketmezler. Fakat içtimai yapı bozulup dağıldıkları zaman, salt şer kalır geride. Bu yüzden yok edilmeleri zorunlu olur. Bedir savaşında olduğu gibi.

Buradan hareketle *"Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmez."* (Enfal, 25) ayetine ilişkin ikinci anlamın hakikâtini açık bir şekilde görüyoruz. Çünkü ayetin işaret ettiği bağlamda şer herkesi kaplamıştır. Bu yüzden Emirülmüminin Ali (a.s) "Yeryüzünde toplu azaba karşı iki güvence vardı. Biri kaldırıldı, biri

devam ediyor. Kaldırılan güvence Resulullah'tı (s.a.v), devam eden güvence ise istiğfardır." buyurmuş, sonra üzerinde durduğumuz bu ayeti okumuştur. *"Onlar Mescid-i Haram'dan…müminleri geri çeviriyorlar."* Onların Mescid-i Haram'dan müminleri alıkoymalarının ve kalpten ibaret olan anlamından yüz çevirmelerinin, nefsani şeylerle ve tabii lezzetlerle kandırmak suretiyle istidat sahibi olanlara engel olmalarının bir suretidir bu tavır. *"Mütevellileri olmadıkları halde…"* Çünkü sıfattan uzaktırlar, nefsin karanlığı onlara galip gelmiş, nefsin sıfatları onları istila etmiş ve dinden derlenen küfürle ondan perdelenmişlerdir. *"Oranın mütevellileri takva sahiplerinden başkaları değildir."* Nefsin sıfatlarından ve fiillerinden sakınanlardır. *"Fakat, onların çoğu bunu bilmez."* Beyt'in kalbin sureti olduğunu, gerçek anlamda Allah'ın evinin kalp olduğunu, kalbin velayetini takva sahibi muvahhidlerden başkasının hakketmediğini, müşriklerin onun dostları olmadıklarını bilmezler.

41- Eğer Allah'a ve Hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.

42- Hatırlayın ki, siz vadinin yakın kenarında idiniz, onlar da uzak kenarında idiler. Kervan da sizden aşağıda idi. Eğer sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilafa düşerdiniz. Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, helak olanların açık bir delille helak olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı). Çünkü Allah hakkıyla işitendir, bilendir.

" …Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a…aittir. (…) ayetinden *"…Allah'ın azabı şiddetlidir."* (Enfal, 48) ayetine kadar yer alan ayetler, ilgili oldukları hadise itibariyle tevil kabul etmezler. Ama bu ayetlerin içeriğini varlığının ayrıntılarına tatbik etmek istersen, şunu söylememiz mümkündür: Bilin ki, ey ruhani kuvvetler! Ganimet olarak aldığınız faydalı ilimlerin ve "İslam beş esas üzerinde bina edilmiştir" sözünde işaret edildiği gibi İslam'ın dayandığı şeriatların beşte biri Allah'a aittir. Bu da "La ilahe illallah muhammeden resulullah / Allah'dan başka ilah yoktur Muhammed Allah Resulüdür." şeklindeki şehadet cümlesidir. Kuşkusuz, bu aidiyet cem tevhidi itibariyledir. Bir de Kalp Resulüne aittir. *"Onun akrabalarına…"* bundan maksat da sırdır. Nazari ve ameli akıldan ve fikir kuvvetinden oluşan yetimlere, nefsani

kuvvetlerden ibaret miskinlere, *"ve yolcuya…"* gurbete girmiş, süluk menzillerini kat eden, asıl yerini terk eden nefse –o da nebevi âlem bağlamında tafsili tevhid itibariyle-aittir. Humusun diğer dört kısmı ise organlara, rükünlere ve tabiat kuvvetlerine taksim edilir. *"Eğer…inanmışsanız…"* hakiki imanla inanmışsanız "*Allah'a…"* olarak iman etmişseniz.

"*…Hak ile batılın ayrıldığı gün…kulumuza indirdiğimize…"* cem sonrası tafsil şeklindeki ayrılık vaktinde, "*iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün…"* cemde tafsil müşahedesine dönüş esnasında ruhani kuvvetlerden ve nefsani kuvvetlerden oluşan iki grubun karşılaştığı gün. *"Hatırlayın ki siz vadinin yakın kenarında idiniz."* ilim medinesine ve furkani aklın mahalline yakın idiniz, *"onlar da uzak kenarında idiler."* Aşağı cihette, Hak'tan ve ilim mahallinden uzak, nefsani kuvvetler için seçilmiş tabiat kuvvetlerine binmiştiler. *"Sizden daha aşağıda idi…"* yani karşılaşan iki gruptan daha aşağıda idi. *"Eğer sözleşmiş olsaydınız…"* riyazet ve vahdet yoluyla değil, akıl ve hikmet yoluyla savaşmak üzere buluşmak için sözleşseydiniz *"sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilafa düşerdiniz."* Çünkü böyle bir sözleşme o zaman için çok zordu ve hezimeti, korkmayı gerektirirdi. *"Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi"* katında takdir edilmiş, hükme bağlanmış, dolayısıyla gerçekleşmesi zorunlu olan emri gerçekleştirmesi için böyle yaptı.

"*…Helak olanın açık bir delille helak olması için…"* ayette sözü edilen delil, yok oluşu zorunlu bedenden ayrılmaz ve bedene derc edilmiştir. *"Yaşayanın da açık bir delille yaşaması için."* Bu delilden maksat da bedenden soyutlanması ve kutsi âlemle bütünleşmesidir. Ki kutsi âlem hakiki, devamlı hayatın kaynağıdır.

43- Hatırla ki, Allah, uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve bu iş hakkında münakaşaya girişecektiniz. Fakat, Allah (sizi bundan) kurtardı. Şüphesiz O, kalplerin özünü bilir.

44- Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah'a döner.

45- Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz.

46- Allah ve Resulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir.

47- Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve (inananları) Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

48- Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de: Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım, dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü ve: Ben sizden uzağım, ben sizin göremediklerinizi (melekleri) görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum; Allah'ın azabı şiddetlidir, dedi.

49- O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanlar, sizin için, "Bunları, dinleri aldatmış" diyorlardı. Halbuki, kim Allah'a dayanırsa, bilsin ki Allah, Azizdir (mutlak galibdir),Hakiymdir (hikmet sahibidir).

Kendisine güveneni üstün ve galip kılacak O'dur. Yoksa orduların sayı ve teçhizat üstünlüğü değildir.

"*Hatırla ki, Allah…onları sana az gösterdi."* Ey kalp! Allah, zahir duyuların atalet uykusunda, bedensel kuvvetlerin sükuneti esnasında onları sana değerleri az, halleri zayıf olarak gösterdi. *"Eğer onları sana çok gösterseydi."* nefsin sıfatlarının galibiyeti halinde onları sana çok gösterseydi, "*elbette çekinecek ve …münakaşaya girişecektiniz."* Bunların kırılması ve kahredilmesi hususunda birbirinizle tartışacaktınız. Çünkü her biriniz bir tarafa çekecektiniz. *"Fakat Allah…kurtardı."* pekiştirmesi ve korumasıyla sizi çekinmekten ve münakaşaya girmekten kurtardı. *"…Olmayın…"* nefsani kuvvetler kâfirleri gibi olmayın. Onlar *"çıkarlar…"* karargâhlarından, mahallerinden ve sınırlarından oluşan yurtlarından çıkarlar. *"çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak"* kuruntularının gerçekleşeceğini vehmettirmek, duyulardan ibaret insanlar içinde ve diğer kuvvetlerden kendilerine kimsenin galip gelemeyeceğini göstermek için yurtlarından çıkarlar. *"Şüphesiz ben de sizin yardımcınızım."* Size yardım edeceğim, sizi güçlendireceğim ve ruhani kuvvetler insanlarına karşı sizi savunacağım. *"Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü."* Çünkü şeytan ruhani kuvvetlerin durumunun ve galibiyetinin bilincindeydi. Bunun sebebi şeytanın ruhani kuvvetlerle münasebeti ve anlamları idrak edebilmesiydi. *"Ve 'ben sizden uzağım…dedi."* Çünkü ben sizinle aynı türden değilim, "*ben…görüyorum"* anlamları, ruh semasından ve kutsi âlemin

melekutundan onlara yardım indiğini görüyorum, *"sizin görmediklerinizi…Ben Allah'tan korkuyorum."* Çünkü O'nun bazı nurlarının ve kahrının bilincindeyim. *"Allah'ın azabı şiddetlidir."* Burada Seyyidi'l Mürselin'in (s.a.v) şu sözüne yönelik bir işaret vardır: "Herkesin bir şeytanı vardır. Benim şeytanım ise huzurumda müslüman oldu."

Bir mürit Kur'an'da geçen kıssaları kendi haline uyarlamak, tatbik etmek isterse izleyeceği düstur, esas alacağı örnek budur. Fakat bundan sonra bu tür tevillere nadiren baş vuracağım, çünkü faydası pek azdır. Ancak süluk yolunu tasvir etmek, yeni başlayanların karşı karşıya bulundukları durumu tahayyül etmelerini, dolayısıyla aşkla şevkle terakki etmelerini, yükselmelerini sağlamak için zaman zaman bu tevil yöntemine başvuracağım. Doğru yolu gösteren Allah'tır.

50- Melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak ve "tadın yakıcı cehennem azabını" diyerek o kâfirlerin canlarını alırken onları görseydin.

51- İşte bu, ellerinizle yaptığınız yüzündendir, yoksa Allah kullara zulmedici değildir.

52- Tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin gidişatı gibidir. Allah'ın ayetlerini inkâr etmişlerdi de Allah onları günahları sebebiyle yakalamıştı. Allah güçlüdür. Onun cezası şiddetlidir.

"Melekler…o kâfirlerin canlarını alırken onları bir görseydin." Daha önce Meleklerin can almalarını açıklamış ve onların ancak nefis makamında olanların canlarını aldıklarını vurgulamıştık. Ve demiştik ki: Eğer bu kimseler günahkâr ve kendilerine nefsin, gazap, kin, şehvet gibi rezil ahlaklardan oluşan sıfatları galip gelen kimseler iseler, nefislerinin heyetlerine uygun kahır ve azap melekleri onların canlarını alırlar. *"Yüzlerine…vururlar."* Bunun sebebi nurlar âleminden perdelenmiş olmaları, bu âlemden yüz çevirmeleri, kibir ve kendini beğenmişlik gibi heyetlere sahip olmaları ve bu hususta iyice belirginleşmeleridir. *"ve arkalarına vururlar…"* bunun sebebi de bedene yönelik meyilleri, büyük bir şiddetle bedene, tabiat âlemine kapılmaları, şehvet, hırs ve aç gözlülük gibi heyetlere sıkı sıkıya sarılmalarıdır. *"Tadın, yakıcı cehennem azabını…"* yoksunluğun yakıcılığını, yorgunluk, arama ve sonunda tüm kazanımları kaybetme ateşinin varlığınızı sarmasının kavuruculuğunu tadın. Bunun sebebi de böyle bir azabı gerektiren heyetler edinmiş olmalarıdır. Eğer bu kimseler itaat ehli olsalar, kalbin şefkât, rahmet, selamet ve kanaat gibi sıfatlarının nurları kendilerine

galip gelmişse, akıl kuvvetinin değil- çünkü bu takdirde nefis makamında değil kalp makamında olurlar-, ama vahşi ve hayvani kuvvetlerin faziletlerinin etkisinde iseler, o zaman tertemiz rahmet melekleri onların canlarını alırlar ve şöyle derler: *"Size selam olsun. Yapmış olduğunuz işlere karşılık cennete girin."* (Nahl, 32) çünkü onların nefislerinin heyetleri ile âlemin bu ruhanileri arasında bir münasebet olur.

53- Bu da, bir millet kendilerinde bulunanı (güzel ahlak ve meziyetleri) değiştirinceye kadar Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayıdır. Gerçekten, Allah işitendir, bilendir.

54- (Evet bunların durumu), Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumuna benzer. Onlar, Rablerinin ayetlerini yalanlamışlardı; biz de onları günahlarından ötürü helak etmiştik ve Firavun ailesini (denizde) boğmuştuk. Hepsi de zalimler idiler.

55- Allah katında, canlıların en kötüsü kâfir olanlardır. Çünkü onlar iman etmezler.

56- Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra her defasında hiç çekinmeden ahidlerini bozan kimselerdir.

57- Eğer savaşta onları yakalarsan, ibret almaları için onlar ile (onlara vereceğin ceza ile) korkut arkalarında bulunan kimseleri de dağıt.

58- (Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de aynı şekilde (onlarla yaptığın ahdi) bozarak kendilerine at… Şüphesiz Allah, hainleri sevmez.

59- İnkâr edenler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar. Çünkü onlar bizi aciz bırakamazlar.

60- Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız.

61- Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et, çünkü O işitendir, bilendir.

62- Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki, Allah sana kâfidir. O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir…

63- Ve onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, Aziz (mutlak galib)dir, Hakiym (hikmet sahibi)dir.

64- Ey Nebiy! Sana ve sana uyan müminlere Allah yeter.

65- Ey Nebiy! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kâfire) galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.

66- Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde, sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, iki yüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.

67- Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir Nebiye esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, halbuki Allah sizin için ahireti istiyor. Allah Azîzdir (güçlüdür), Hakiym (hikmet sahibi)dir.

68- Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

69- Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve temiz olarak yeyin. Ve Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah bağışlayan, merhamet edendir.

70- Ey Nebiy! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan (fidyeden) daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

71- Eğer sana hainlik etmek isterlerse (üzülme, çünkü) daha önce Allah'a da hainlik etmişlerdi de Allah onlara karşı sana imkân ve kudret vermişti. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

"Bu da…Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayıdır." …Yani, insana her ne ulaşıyorsa, o, istidadının gerektirdiği, hal duasıyla istediği ve hakkettiği talebinin sonucudur. Allah, istidadının bozulmamış olmasından ve içinde hayır unsurunun varlığını sürdürmesinden dolayı bir kimseye zahiri veya Batıni bir nimet bahşetmişse, o kimse istidadını bozmadıkça, perdelenmek suretiyle iyiliği kabul etme yeteneğini değiştirmedikçe, maddi pas edinmek için içindeki hayrı kuvvet kullanarak şerre dönüştürmedikçe, içinde hayırla uyumluluk kalmayacak, kendisinden hayır sudur etmesine imkân

bırakmayacak şekilde iç dünyasında karanlık kat be kat artmadıkça o nimeti değiştirmez. Ama bütün bunlar gerçekleşince de bu nimeti azaba dönüştürür. Bu adaletinin ve cömertliğinin gereğidir. Ayrıca onların istidatları bunu ister, aradaki türdeşlik ve uyumdan dolayı buna kapılır. Allah'ın bu aşamada söz konusu nimeti azaba dönüştürmesi bir zulüm veya haksızlık değildir.

"…O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir. Ve Allah, onların kalplerini birleştirmiştir." Çünkü kalpleri aynı amaç etrafında ittifak etmişlerdir. Nefsin ayrılık ve inatlaşmayı gerektiren sıfatlarının kayıtlarından kurtulmuşlardır. Bunun sebebi, nefsin zıtlık âlemine dayanması ve nefisleri doğaları gereği ayrı olmalarıdır. Kalp nefisle ve nefsin istekleriyle beraber olduğu, nefsin sıfatlarının istilasına uğradığı sürece, nefis onu süfli cihete doğru çeker, artık kalbin talepleri, nefsin maslahatına uygun olacak şekilde cüzi olur. Bu yüzden, kendisini başka bir şeyden alıkoyacak şeyler ister, o zaman da düşmanlık ve kin oluşur, makam, saygınlık, üstünlük, galibiyet, riyaset ve saltanat isteyen gazap gücü onu istila eder; büyüklenme, hakikâtten yüz çevirme, kibirlilik, Hakkı benimsemeye tenezzül etmeme gibi tavırlar belirginleşir. Bu da kopukluğa, ayrışmaya, savaşmaya ve anlaşmazlığa yol açar.

Kalp süfli cihetten uzaklaşıp ulvi cihete yöneldikçe, sıfat ya da zat vahdetinin nurlarıyla aydınlandıkça nefis makamından yükselir, ruhla bütünleşir. İstekleri birbirini engellemeyecek şekilde külli olur, istekleri arasında rekabet olmaz. Çünkü bir isteği elde ederken bir başkasından yoksun kalmaması mümkün olur. Aralarındaki sıkı uyum nedeniyle arınma hususunda kendisiyle hemcins olan kimseye zati sevgiyle meyleder.

Vahdete yaklaştıkça içindeki sevgi gücü daha da artar. Çünkü dinini benimseyenlere yakınlığı çok şiddetli olur. Tıpkı dairenin çevresinden merkeze doğru gelen çizgiler gibi. İmanın gücüne göre aralarındaki kaynaşma şiddetli olur.

"Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine de onların gönüllerini birleştiremezdin." Çünkü süfli cihette olanlar onların düşmanlıklarını ve rekabetlerini arttırır niteliktedir. Bunun nedeni de hırslarının şiddeti ve süfli cihetteki lezzetler üzerine üşüşmeleridir. *"Fakat, Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı."* Ruhani muhabbet ve kalbi kaynaşma şeklinde netice veren vahdet nuruyla onları kaynaştırdı. Çünkü sevgi vahdetin, kaynaşma sevginin, adalet de kaynaşmanın

gölgesidir. " Çünkü *"O, mutlak galibdir."* Müminleri bir araya getirip ittifak kurmalarını sağlamak suretiyle kâfirleri sevme ve kahretme gücüne sahiptir. *"Hakiymdir."* hikmet sahibidir. Müminler arasına kaynaşma ve sevgi yerleştirmek, kâfirler arasına da ayrılık ve ihtilaf yerleştirmek için bunları hikmete göre yapar.

72- İman edip hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların dostluğundan bir şey yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın yardım etmek üzerinize borçtur. Allah, yapacaklarınızı hakkıyla görmektedir.

73- Kâfir olanlar da birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz onu yerine getirmezseniz yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat olur.

74- İman edip de Allah yolunda hicret ve cihad edenler, barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek müminler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır.

75- Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenler de sizdendir. Allah'ın Kitabına göre; yakın akrabalar birbirlerine daha uygundur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.

"*İman edip de hicret edenler…"* ifadesiyle başlayan ayet, mefhum olarak gösteriyor ki, tekkede ve zaviyede ikamet eden fakirin görevi mukim olanlara hizmet etmek değildir. Bilakis, onun görevi yolcu olanlara hizmet etmektir. Çünkü ayette şöyle buyruluyor: "*İman edip de hicret etmeyenlere gelince…size onların dostluğundan bir şey yoktur."* Yani, ilmi imanla inananlar, aile, evlat, mal, maddi imkânlar ve nefis vatanı gibi alışkanlıkları azimet kuvvetiyle terk edip hicret edenler, gurbette seyahati tercih edenler, malı geride bırakmak ve Allah rızası için harcamak suretiyle mallarıyla, riyasette yormak, şeytanla muharebe etmek, Allah yolunda yolculuğun zorluklarına katlanmak ve Allah yolunda süluk niyetiyle din uğruna feda etmek suretiyle de canlarıyla yakin ve tevekkül gücüne dayanarak cihad edenler, Menzilde hizmet etmek suretiyle onları *"barındıranlar…"* ihtiyaç duydukları şeyleri hazırlayıp bağışlamak suretiyle onlara yardım edenler, *"işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır."* Kaynaşmak ve birbirini sevmek suretiyle dost olmuşlardır. *"iman edip de"* alıştıkları vatanlarından *"hicret etmeyenlere gelince"* onlar hicret edinceye kadar sizinle onlar arasında dostluk namına bir şey olmaz.

TEVBE SURESİ

1- Allah ve Resulunden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!

"Allah ve Resulunden…bir ihtar!" Bu sırada Hz. Rasul (s.a.v) henüz istikamet makamında kalıcılık kazanmamıştı. Çünkü, halinde çeşitlenme söz konusuydu. Bunun nedeni bazen sıfatlarının zuhuru, bazen de varlık kalıntılarının mevcudiyet göstermesiydi. Nitekim, azarlama ve pekiştirme maksadıyla Kur'an'ın çeşitli yerlerinde buna işaret edilmektedir: *"…Yüzünü ekşitti ve geri döndü."* (Abese, 1) "*Eğer seni sebatkar kılmasaydık, gerçekten, neredeyse onlara birazcık meyledecektin."* (İsra, 74) *"Allah seni affetti…niçin onlara izin verdin?"* (Tevbe, 43) "*…Hiçbir Nebîyye esirleri bulunması yaraşmaz."* (Enfal, 67) ayetlerinde olduğu gibi. Ayrıca, ashabı müminler de henüz zati vahdet makamına ulaşmamışlardı. Çünkü, bazen fiillerle, bazen de sıfatlarla perdeleniyorlardı. Onlarla müşrikler arasında da münasebet vardı, kan akrabalığı, yakınlık bulunuyordu. Aralarında sıkı bir temas da bulunduğu için bu yakınlığa dayalı olarak onlarla antlaşma yapmışlardı.

Sonra Hz. Nebiy ve müminler " *…emrolunduğun gibi dosdoğru ol."* (Hud, 112) emrine uyunca, Hz. Nebiy (s.a.v) makamda yerleşikliğin son haddine ulaşınca, fiil, sıfat ve zat perdeleri ashabından saliklerin önünden kalkıp zati tevhid makamına ulaşınca, ashabı ile müşrikler arasındaki münasebet ortadan kalktı. Aralarında türdeşliğin her türlüsü yok oldu. Onlarla müşrikler arasında zıtlık ve muhalefet gerçekleşti, ayrılık ve düşmanlık ortaya çıktı. Bunun üzerine *"Allah ve Resulunden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!"* ayeti nazil oldu. Yani bu hal, aramızdaki eksiksiz, külli ayrılık ve uzaklık hali, bu gerçek teberri, cem itibariyle Allah'tan, tafsil itibariyle de Rasulünden müşriklere yönelik bir ihtardır. Bu ihtar üzerine müminler, iç dünyaları itibariyle müşriklerden uzaklaştıkları gibi zahiren de onlardan uzaklaştılar. Onların ahitlerini, antlaşmalarını hakikâtte bir kenara attıkları gibi şeklen de tutup attılar.

2- (Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir.

3- Haccı- ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Rasulünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Rasulü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed)! o kâfirlere elem verici bir azabı müjdele!

4- Ancak kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklerden (antlaşma şartlarına uyan) hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar (bu hükmün) dışındadır. Oların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Allah (haksızlıktan) sakınanları sever.

5- Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, salâtı ikame eder (namazı dosdoğru kılar), zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yarlıgayan, esirgeyendir.

6- Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelamını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.

7- Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınızın dışında müşriklerin Allah ve Rasulü yanında nasıl (muteber) bir ahdi olabilir? Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah (ahdi bozmaktan) sakınanları sever.

8- Nasıl olabilir ki! Onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ahit, ne de antlaşma gözetirlerdi. Onlar ağızlarıyla sizi razı ediyorlar, halbuki kalpleri (buna) karşı çıkıyor. Çünkü onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

9- Allah'ın ayetlerine karşılık, az bir değeri (dünya malını ve nefsani istekleri) satın aldılar da (insanları) O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!

10- Bir mümin hakkında ne ahit tanırlar ne de antlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir.

11- Fakat tevbe eder, salâtı ikame eder (namazı dosdoğru kılar) ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.

12- Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler.

13- (Ey müminler!) verdikleri sözü bozan, Rasulü (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız; yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer (gerçek) müminler iseniz, bilin ki, Allah, kendisinden korkmanıza daha layıktır.

14- Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin; sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın.

15- Ve onların (müminlerin) kalplerinden kini gidersin. Allah dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah Alim'dir (bilendir), Hakim'dir (hikmet sahibidir).

16- Yoksa, Allah, sizden, cihad edip Allah ve O'nun Resulünü ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

17- Allah'a ortak koşanlar, kendi kâfirliklerine bizzat kendileri şahitlik ederken, Allah'ın mescitlerini imar etmeye layık değildirler. Onların bütün işleri boşa gitmiştir. Ve onlar ateşte ebedi kalacaklardır.

18- Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, salâtı ikame eden (namazı dosdoğru kılan), zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte hidayete ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.

19 (Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Halbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

"Yeryüzünde dört ay daha dolaşın." Onlara yönelik bir uyarı olarak, dünya ve ahiretteki duruş yerleri adedince kendilerine mühlet veriliyor. Onlar dünyada şirk işlemek suretiyle Allah'tan başkasının yanında durdukları için Nasut berzahında dinden, fiillerden, sıfatlardan ve zattan perdelendiler. Bu da ahirette Allah'ın karşısında, sonra ceberutta, sonra melekutta, sonra Enam suresinde işaret edildiği gibi eserler cehenneminde ateşte durdurulmalarını gerektirmektedir. Böylece türlü azaplarla cezalandırılacaklardır. *"İyi bilin ki siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."* Şirk işlemek suretiyle Allah'tan başkasının yanında durmanız sebebiyle bu duruş yerlerinde mahpus olmanız bir zorunluluktur. Nasıl O'ndan kaçabileceksiniz?

"Allah kâfirleri rezil edecektir." Hak'tan perdelenmiş olanları, Allah'tan başka taptıkları düzmece tanrıların düzeyleri ortaya çıktığı ve onlarla birlikte ateşin karşısında durdukları sırada rezil olacakları şekilde alçaltacaktır. *"…Bir bildiridir."* Bir duyurudur " *Hacc-ı Ekber günü Allah ve Resulünden"* yani, daha önce işaret ettiğimiz gibi, zati cemin tafsil suretinde zuhur ettiği vakitte Allah ve Resulünün bir duyurusudur bu.

"Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır." Hakikâtte Allah ve Resulü müşriklerden beridir. Böylece zahir ile batın arasında tam bir uyum vardır. *"Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden hiçbir şeyi size eksik bırakmayanlar…bu hükmün dışındadır."* Bu, onlara yöneltilmiş bir uyarıdır. Ancak içlerinde hâlâ istidat kokusu, fıtratın selametine dair bir belirti bulunup da içlerinde erdem kaldığı için antlaşmayı çiğnemeye kalkmayanlar müstesnadır. Çünkü bu tavır, fıtratın selametine, Allah'ın ezeli ahdine bağlı kaldıklarına, istidadın varlığına ve vahdete dönmelerinin mümkün olduğuna delalet eder. *"…Sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar bu hükmün dışındadır."* Çünkü sizinle onlar arasındaki asli bağ ve fıtri sevgi devam etmektedir, onların içinde size karşı, sonradan edinilmiş düşmanlık duygusu yoktur. *"Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız."* Yani, dönmemeleri ve tevbe etmemeleri halinde, pasın katmerleşmesi ve perdenin gerçekleşmesi süresinin sonuna kadar bekleyiniz. *"Allah sakınanları sever."* Rezilliklerden, özellikle zahiri ve Batıni rezilliklerin en önemlisi olan antlaşmayı bozma alçaklığından sakınanları sever.

20- İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır.

21- Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk ile, kendileri için, içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdeler.

22- Onlar orada ebedi kalacaklardır. Şüphesiz ki Allah katında büyük mükâfat vardır.

23- Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) veli edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin kendileridir.

24- De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'dan, Resulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez.

25- And olsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz.

26- Sonra Allah, Resul'ü ile müminler üzerine sekinetini (sükunet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır.

27- Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Zira Allah bağışlayan, esirgeyendir.

28- Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lûtfundan zengin edecektir. Şüphesiz, Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir.

29- Kendilerine Kitab verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve Hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.

30- Yahudiler, Üzeyir Allah'ın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesih (İsa) Allah'ın oğludur, dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözleridir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (Hak'tan batıla) döndürülüyorlar!

31- (Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hıristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i (İsa'yı) rabler edindiler. Halbuki onlara ancak tek ilaha kulluk etmeleri emrolundu. O'ndan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır.

32- Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki, kâfirler hoşlanmasalar da O, nurunu tamamlamaktan asla vazgeçmez.

33- O, müşrikler hoşlanmasalar da Dinini bütün dinlere üstün kılmak için Rasulünü hidayet ve Hak Din ile gönderendir.

"İman edenler…" ilmi imanla inananlar "*…hicret edenler…"* Allah yolunda süluk etmek suretiyle maddi arzulardan ve nefsani konumlardan hicret edenler, sıfatlarını Allah'ın sıfatlarıyla silmek suretiyle *"mallarıyla…"* bilgi mallarıyla, arzularıyla ve güçleriyle *"canlarıyla…"* canlarını Allah'ın zatında yok etmek suretiyle *"cihad edenler…"* işte onlar *"rütbe bakımından daha üstündürler."* Tevhiddeki dereceleri *"Allah katında"* daha yücedir. *"Rableri onlara, bir rahmet…müjdeler."* Amellerin sevaplarını *"hoşnutluk…"* sıfat hoşnutluğu ve *"…cennetler…"* üç cenneti müjdeler. *"Kendileri için… nimetler vardır."* Zat müşahedesi vardır. Bu nimetler *"tükenmez…"* kalıcı ve devamlıdır.

"Ey iman edenler! Babalarınızı…veli edinmeyin." Yani, sizde şekli akrabalık ve tabii bağlar manevi akrabalığa ve hakiki bağlara ağır basmasın. Bu takdirde sizinle hakikâti keşfetmeye karşı perdelenmeyi tercih eden akrabalarınız arasında dostluk oluşur ki, bu, şekli bağlılığın bir sonucudur ve manevi bağlılığın ortadan kalkmasını gerektirir. Yine bunun neticesinde yöneliş farklılığı da ortaya çıkar ki bu manevi kopukluğu ve hakiki düşmanlığı kaçınılmaz kılar. Kuşkusuz, bu tavrınız iman zayıflığının, azimet gevşekliğinin bir göstergesidir. Oysa iman davası bunun tam tersini gerektirmektedir. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise çok daha fazladır."* (Bakara, 165) Hukemadan biri şöyle demiştir: "Hak sevgilimizdir, halk da sevgilimizdir, ancak Hak ile halk ihtilaf ettiklerinde Hakk'ı daha çok severiz."

“De ki: Eğer…” bu şekli akrabalık ve maddi alışkanlık *“size Allah’dan, Rasulünden…daha sevgili ise”* imanınız zayıflamış demektir, imanın etkileri nefislerinize yansımamıştır, organlarınıza sirayet etmemiştir, bu yüzden imanın hükmüne boyun eğemiyorsunuz. Çünkü, siz nasuti eserler yanında duruyorsunuz. Bu da azabı ve perdelenmeyi gerektirir.

“Artık Allah…getirinceye kadar bekleyin.” Azabını getirinceye kadar bekleyin. Nasıl azabını getirmesin ki, siz tabiat yolunu izliyorsunuz, onun hükmüne boyun eğiyorsunuz; Hakk’ın yolunu izleyeceğiniz, O’nun emrine boyun eğeceğiniz yerde! Sizin bu tavrınız fısktır, yoldan çıkmaktır. Fasık, Allah’a karşı perdelenmiştir, O’na ulaşamaz. Çünkü O’na yöneliş arzusuna ve iradesine sahip değildir. Tam tersine, Allah’tan yüz çevirir, arkasını dönüp gider. Bu yüzden azabı, yüzüstü bırakılmayı, perdelenmeyi ve mahrumiyeti hakkeder.

34- Ey iman edenler! (biliniz ki), hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!

35- (Bu biriktirdikleri) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı o gün (onlara denilir ki): “İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!”

36- Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah’ın indinde Kitabında ayların sayısı on iki aydır, bunlardan dördü haram aylarıdır. İşte en doğru din (sistem) budur. Bilhassa o aylar içinde (Allah’ın koyduğu yasağı çiğneyerek) nefsinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekün savaşın ve bilin ki şüphesiz Allah kötülükten sakınan muttakiylerle beraberdir.

37- (Haram ayları) ertelemek, sadece kâfirlikte ileri gitmektir. Çünkü onunla, kâfir olanlar saptırılır. Allah’ın haram kıldığının sayısını bozmak ve O’nun haram kıldığını helal kılmak için (haram ayını) bir yıl helal sayarlar, bir yıl da haram sayarlar. (Böylece) onların kötü işleri kendilerine güzel gösterilmiştir. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.

38- Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın!" denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır.

39- Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır ve yerinize başka bir kavim getirir; siz (savaşa çıkmamakla) O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye kadirdir.

40- Eğer siz Ona (Resulullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); Ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; O, arkadaşına; üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah Ona (sükunet sağlayan) emniyetini indirdi, Onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.

41- (Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

42- Eğer yakın bir dünya malı ve kolay bir yolculuk olsaydı (o münafıklar) mutlaka sana uyup peşinden gelirlerdi. Fakat meşakkâtli yol onlara uzak geldi. Gerçi onlar, "Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber çıkardık" diye kendilerini helak edercesine Allah'a yemin edecekler. Halbuki, Allah onların mutlaka yalancı olduklarını biliyor.

43- Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?

44- Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla canlarıyla savaşmaktan (geri kalmak için) senden izin istemezler. Allah, takva sahiberini pek iyi bilir.

45- Ancak, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp kuşkuları içinde bocalayanlar senden izin isterler.

46- Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat, Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu; onlara "Oturanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!" denildi.

47- Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı. İçinizde, onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah zalimleri gayet iyi bilir.

48- And olsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihayet, Hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın emri yerini buldu.

49- Onlardan öylesi de var ki: "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" der. Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem, kâfirleri mutlaka kuşatacaktır.

50- Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer. Ve eğer başına bir musibet gelirse, "İyi ki biz daha önce tedbirimizi almışız" derler ve böbürlenerek dönüp giderler.

51- De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim Mevlamızdır. Onun için, müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.

52- De ki: Siz bizim için ancak iki iyilikten birini beklemektesiniz. Biz de, Allah'ın, ya kendi katından veya bizim elimizle size bir azap vermesini bekliyoruz. Haydi bekleyin; şüphesiz biz de sizinle beraber beklemekteyiz.

53- De ki: İster gönüllü verin ister gönülsüz, sizden (sadaka) asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz yoldan çıkan bir topluluk oldunuz.

54- Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resulünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve istemeyerek harcamalarından başka bir şey değildir.

55- (Ey Muhammed!) Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin, çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.

56- (O münafıklar) mutlaka sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değillerdir, fakat onlar (kılıçlarınızdan) korkan bir toplumdur.

57- Eğer sığınacak bir yer yahut (barınabilecek) mağaralar veya (sokulabilecek) bir delik bulsalardı, koşarak o tarafa yönelip giderlerdi.

58- Onlardan sadakaların (taksimi) hususunda seni ayıplayanlar da vardır. Sadakalardan onlara da (bir pay) verilirse razı olurlar, şayet onlara sadakalardan verilmezse hemen kızarlar.

59- Eğer onlar Allah ve Rasulünün kendilerine verdiğine razı olup, "Allah bize yeter, yakında bize Allah da lûtfundan verecek, Rasulü de. Biz yalnız Allah'a rağbet edenleriz" deselerdi (daha iyi olurdu).

60- Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere memurlara, gönülleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir.

"…Altın ve gümüşü yığanlar…" infak etmeksizin mal toplayıp yığmak, ancak cimrilik ve mal sevgisi gibi alçak huyları pekiştirme amacına yönelik olabilir. Her rezillik, ahirette kişinin dağlandığı bir azap olduğu gibi, dünyada da rüsva olmasına sebep olur.

Bu rezilliğin kökleşmesinin ve pekişmesinin ana maddesi biriktirilen bu mal olduğu için, kişi, tabiat cehenneminin ateşinde ve heva çukurunda bununla yakılır, bununla dağlanır. Ayette özellikle bu organların zikredilmesinin sebebi, cimrilik karakterinin merkezinin nefis olmasıdır. Nefis de bu cihetlerden kalbi istila eder, yukarı cihetten değil. Çünkü yukarı/ulvi cihet, ruhun kalbi istila ettiği taraftır, hakikâtlerin ve nurların geçiş yeridir. Aynı şekilde, aşağı cihetlerden de olmaz. Çünkü burası da cismani tabiat tarafıdır. Tabiat buradan sirayet etme imkânını bulamaz. Dolayısıyla, geride ayette zikredilen cihetler kalıyor. Kişi bu dört cihetten eza görür, azap çeker. Nitekim, dünyada da bu cihetlerden azap çektiğini, rezil olduğunu görürsünüz. Dünyada azap çekmesi ya açıkça alçaklığıyla yüz yüze gelmesi ve utanç içinde kalması ya yanında fısıldaşma şeklinde anlatılması yahut arkasında gıybet edilmesi şeklinde olur. "*…Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu."* Onlar bedbahttılar; istidatlarında Allah'ın kendilerinden isteyeceği bir hayır kalmamıştı. Bu yüzden onların davranışlarını çirkin gördü. Diğer bir ifadeyle onlar, daha önce birkaç kere zikredilen geri çevrilmiş bedbahtlardan ikinci grubu oluşturmaktaydılar.

61- (Yine o münafıklardan:) O (Nebiy, her söyleneni dinleyen) bir kulaktır, diyerek Nebiyi incitenler de vardır. De ki: O, sizin için bir hayır kulağıdır. Çünkü O Allah'a inanır, müminlere güvenir ve o, sizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Resulüne eziyet edenler için mutlaka elem verici bir azap vardır.

62- Rızanızı almak için size (gelip) Allah'a ant içerler. Eğer mümin iseler Allah ve Resulünü razı etmeleri daha doğrudur.

63- (Hâlâ) bilmediler mi ki, kim Allah ve Resulüne karşı koyarsa elbette onun için, içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte bu büyük rüsvaylıktır.

64- Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir surenin müminlere indirilmesinden çekinirler. De ki: Siz alay edin! Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.

65- Eğer onlara, (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk, derler. De ki: Allah ile, O'nun ayetleriyle ve O'nun Resulü ile mi alay ediyordunuz?

66- Özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz. Sizden (tevbe eden) bir grubu bağışlasak bile, bir gruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz.

67- Münafık erkekler ve münafık kadınlar (sizden değil), birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkor ve cimrilik ederler. Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu! Çünkü münafıklar fasıkların kendileridir.

68- Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini vaat etti. O, onlara yeter. Allah onlara lanet etmiştir! Onlar için devamlı bir azap vardır.

69- (Ey münafıklar! Siz de) sizden öncekiler gibi (yaptınız). Onlar sizden kuvvetçe daha üstün, mal ve evlatça daha çok idiler. Onlar (dünya malından) paylarına düşenlerden faydalandılar. İşte sizden öncekiler nasıl paylarına düşenden faydalandıysalar, siz de payınıza düşenden faydalandınız ve (batıla) dalanlar gibi siz de daldınız. İşte onların amelleri dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Ve onlar ziyana uğrayanların kendileridir.

70- Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nuh, Ad ve Semud kavimlerinin, İbrahim kavminin, Meyden halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Resulleri onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki, Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekte idiler.

71- Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz, Allah Azizdir, Hakim'dir (hikmet sahibidir).

"*O bir kulaktır, diyorlar."* Münafıklar Rasulullah'a eziyet ediyor, kalbinin sağlam, çabucak kavrayan ve duyduğunu tasdik eden biri olduğunu söyleyerek gıybetini yapıyorlardı. Kur'an bu hususta onları tasdik ediyor, gerçeği söylediklerini teslim ediyor ve *"o, söylediğiniz gibidir"* diyor. Ama hayır açısından böyledir. Çünkü hakikâtten yüz çeviren, kaba, kuru, katı ve olaylar karşısında sertleşen, etkilenmeyen nefis kemale erme istidadına sahip değildir. Çünkü insani kemal ancak kabul edebilirlikle, etkilenmekle, tepki vermekle mümkündür. Dolayısıyla nefis yumuşak, uysal, kalbi sağlam ve kolay kabul eder olduğu oranda kemale erişmeye daha yatkın, olgunluğa daha hazır olur.

Bu yumuşaklığın, imkânsız bile olsa duyulan her şeyden etkilenmeyi, yalan, kötülük ve sapıklık dahi olsa kendisine anlatılan her şeyden müteessir olmayı gerektiren zayıflık ve ahmaklıkla bir ilgisi yoktur. Bilakis, bunun adı letafet, kendisine uyan hayır ve doğruluğu çabucak kavrama becerisidir. Bu yüzden "*De ki: O… bir hayır kulağıdır."* buyrulmuştur. Çünkü istidadın berraklığı ve nefsin latifliği kendisine uyan hayırları kabul edip algılamayı gerektirir, kendisiyle çelişen kötülükleri değil. Çünkü iyi bir istidat, kötülüğü kabul etmediği gibi, ondan etkilenmez, kötülüğe göre şekillenmez; çünkü aralarında çelişki vardır ve birbirlerinden uzaktırlar. "*Sizin için…"* Yani, sizin yararınıza, içinde sizin iyiliğinize olan unsurları barındıran şeyleri duyar, başkasını değil. "*Çünkü O, Allah'a iman eder (inanır)."* Bu ifade, Resulullahın yumuşaklığının ve hayır kabiliyetine sahip oluşunun açıklaması mahiyetindedir. Çünkü iman, ancak kalbin sağlıklı, nefsin latif ve yumuşaklığı ile gerçekleşebilir. *"Müminlere güvenir…"* Onların hayır nitelikli sözlerini tasdik eder, hayırlarla ilgili sözlerine kulak verir ve kabul

eder. *"Ve o, sizden iman edenler için de bir rahmettir."* Onlara şefkât gösterir, son derece nazik davranır. Böylece, tezkiye ve eğitim yoluyla onları azaptan kurtarır. İyilik ederek, akrabalık bağlarını gözeterek, hilm, şefkât, iyiliği emretme gibi ahlak ilkelerini öğretmek ve bu hususta kendisine uymalarını sağlamak, iki cihandaki hayatlarının düzenli olmasını mümkün kılan şeri yasalar koymak, söz ve fiilleriyle onları çeşitli iyiliklere teşvik etmek suretiyle dünya ve ahiret hayatlarını ıslah eder.

72- Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vaat etti. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.

73- Ey Nebiy! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir!

74- (Ey Muhammed! O sözleri) söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve müslüman olduktan sonra kâfir oldular. Başaramadıkları bir şeye (Resule suikast yapmaya) de yeltendiler. Ve sırf Allah ve Resulü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için öç almaya kalkıştılar. Eğer tevbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur. Yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da , ahirette de elem verici bir azaba çarptıracaktır. Yeryüzünde onların ne dostu ne de yardımcısı vardır.

75- Onlardan kimi de, Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz Salihlerden olacağız! diye Allah'a ant içti.

76- Fakat Allah lûtfundan onlara (zenginlik) verince, onda cimrilik edip (Allah'ın emrinden) yüz çevirerek sözlerinden döndüler.

77- Nihayet, Allah'a verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine nifak (iki yüzlülük) soktu.

78- (Münafıklar), Allah'ın, onların sırrını da fısıltılarını da bildiğini ve gaybları (gizli şeyleri) çok iyi bilen olduğunu hâlâ anlamadılar mı?

79- Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için elem verici azap vardır.

80- (Ey Muhammed!) Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek. Bu, onların Allah ve Resulünü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez.

81- Allah'ın Resulüne muhalefet etmek için geri kalanlar (sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler; mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi çirkin gördüler; "bu sıcakta bu sefere çıkmayın" dediler. De ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır!" Keşke anlasalardı!

82- Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar!

83- Eğer Allah seni onlardan bir grubun yanına döndürür de (Tebük seferinden Medine'ye döner de başka bir savaşa seninle beraber) çıkmak için izin isterlerse, de ki: Benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle beraber asla savaşmayacaksınız! Çünkü siz birinci defa (Tebük seferinde) yerinizde kalmaya razı oldunuz. Şimdi de geri kalanlarla beraber oturun!

84- Onlardan ölmüş olan hiçbirisinin ölüsünün üzerine ebedi olarak namaz kılma ve onun kabri başında da durma! Şüphesiz onlar, Allah ve Resulünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler.

85- Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlarla ancak dünyada onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının güçlükle çıkmasını istiyor.

86- "Allah'a (iman edin!) inanın, Resulü ile beraber cihad edin" diye bir sure indirildiği zaman, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler ve: Bizi bırak (evlerinde) oturanlarla beraber olalım, dediler.

87- Geride kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular, onların kalplerine mühür vuruldu. Bu yüzden onlar anlamazlar.

88- Fakat Resul ve onunla beraber inananlar, mallarıyla, canlarıyla cihad ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve onlar kurtuluşa erenlerin kendileridir.

89- Allah, onlara içinde ebedi kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kazanç budur.

90- Bedevilerden, (mazeretleri olduğunu) iddia edenler, kendilerine izin verilsin diye geldiler. Allah ve Resulüne yalan söyleyenler de oturup kaldılar. Onlardan kâfir olanlara elem verici bir azap erişecektir.

91- Allah ve Resulü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

92- Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde: Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum, deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur).

93- Sorumluluk ancak, zengin oldukları halde senden izin isteyenleredir. Çünkü onlar geri kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular. Allah da onların kalplerini mühürledi, artık onlar (neyin doğru olduğunu) bilmezler.

94- (Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız; çünkü Allah, haberlerinizi bize bildirmiştir. (Bundan sonraki) amelinizi Allah da görecektir, Resulü de. Sonra görüleni ve görülmeyeni bilene döndürüleceksiniz de yapmakta olduklarınızı size haber verecektir.

95- Onların yanına döndüğünüzü zaman size, kendilerinden (onları cezalandırmaktan) vazgeçmeniz için Allah adına ant içecekler. Artık onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardır. Kazanmakta olduklarına karşılık ceza olarak varacakları yer cehennemdir.

96- Onlardan razı olasınız diye size yemin edeceklerdir. Fakat siz onlardan razı olsanız bile Allah fasıklar topluluğundan asla razı olmaz.

97- Bedeviler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter, hem de Allah'ın Resulüne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

98- Bedevilerden öylesi vardır ki (Allah yolunda) harcayacağını angarya sayar ve sizin başınıza belalar gelmesini bekler. (Bekledikleri) o kötü bela kendi başlarına gelmiştir. Allah pek iyi işiten, çok iyi bilendir.

99- Bedevilerden öylesi de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır, (hayır için) harcayacağını Allah katında yakınlığa ve Resulün dualarını almaya vesile edinir. Bilesiniz ki o (harcadıkları mal, Allah katında) onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmetine (cennetine) koyacaktır. Şüphesiz, Allah bağışlayan, esirgeyendir.

"Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara…altından ırmaklar akan cennetler…vaat etti." Bunlar nefis cennetleridir. "*…güzel meskenler…"* fiil cennetlerinde tevekkül erbabının makamlarını vaat etti. Bunun delili de hemen sonrasında yer alan "*Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür."* ifadesidir. Çünkü "rıza" sıfat cennetlerinde bulunan bir nimettir. "*İşte…budur."* Yani rıza "*büyük kurtuluştur."* Bunun nedeni rıza ehlinin Allah katında büyük bir saygınlığa sahip ve O'na çok yakın olmalarıdır.

100- (İslam dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.

101- Çevrenizdeki bedevi Araplardan ve Medine halkından birtakım münafıklar vardır ki, münafıklıkta maharet kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin, biz biliriz onları. Onlara iki kez azap edeceğiz, sonra da onlar büyük bir azaba itileceklerdir.

102- Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar. (Tevbe ederlerse) umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

"Öne geçen ilkler…" ilk safta yer alıp vahdete ulaşmada öne geçen *"muhacirler…"* nefis yurtlarını terk edenler, "*…ensar…"* nefse karşı hakikât ilimleriyle kalbe yardım edenler, *"onlara tabi olanlar…"* Hakk'ın sıfatlarıyla sıfatlanma hususunda onlara "*güzellikle…"* uyanlar. Yani cemal ve celal müşahedelerinden bir müşahede aracılığıyla onlara uyanlar var ya, *"işte Allah onlardan razı olmuştur."* çünkü sıfatların keşfine, rıza makamına ulaşmaya ortak olmuşlardır. Rıza ise Allah'ın en

büyük kapısıdır. *"…Onlara…cennetler hazırlamıştır."* Fiil ve sıfat cennetleri hazırlamıştır. *"Zemininden….akar…"* tevekkül, rıza ve bunlara uyan ilimlerden oluşan ırmaklar akar. Bununla, öne geçen ilkler için hazırlanmış ve onlara özgü kılınmış diğer cennet, yani zat cenneti arasında bir çelişki yoktur. Çünkü, hepsi bu cennete ortaktır.

"Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler…" Günahı itiraf etmek, istidat nurunun hâlâ var olduğunun, tabiatın yumuşaklığının, günah melekesinin tabiatında kökleşmediğinin göstergesidir. Çünkü dönme ve tevbe gücünü gösterebilmiştir. Yine günahın çirkin olduğunu görmenin de delilidir ki, bu, ancak basiret nuruyla, kalbin gözünün açık olmasıyla görülebilir. Eğer karanlık katmerleşmiş, alçaklık karakteri kökleşmiş olsaydı, günahı çirkin görmeyecek, onun günah bile olduğunu düşünmeyecekti. Bilakis, kendi haline uygun olduğu için günahı güzel bir davranış olarak görecekti. Onun günah olduğunu bildiğine göre içinde hayır var demektir. *"İyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar…"* Yani, nefs-i levvame (levm edici, kötülükten sonra içe huzursuzluk veren) mertebesinde idiler. Ki kalp ile temasa geçmesi gerçekleşmemiş, meleke olarak kalbin nuruyla nurlanmamış, henüz kalbe itaat etmek suretiyle uysallaşmamıştır. Bu yüzden, bazen kalp egemen olunca uysallaşıp boyun eğer, nuruyla nurlanır; bunun neticesinde salih ameller işler. Bazen de kalbin nurunun kendisine yansımasını engelleyen perdeleyici sıfatlarıyla zuhur eder, kendi karanlığıyla perdelenir; böylece kötü ameller işler. Eğer kalbi nurlar ve salih ameller ağır basar, bunu meleki düşünceler izler de kalp ile temas sağlayıp meleke olarak kalbe itaat etmeye başlarsa durumu düzelir ve kurtulur. İşte *"Umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder."* ifadesinin anlamı budur. Şayet baskın şekilde işlendiği için kazanılmış meleke haline gelmiş karanlık heyetler katmerleşir de kötülüklere yeltenmesi sık ve çok olursa, bunun tam tersi bir durum gerçekleşir. Bunun neticesinde istidadı bütünüyle ortadan kalkar ve ebedi azap onun için kaçınılmaz olur.

Ama iki tarafın birbirine ağır basması, ancak iki gruptan biriyle arkadaşlık etmek, onlarla oturup kalkmak ile, yani iyilere veya kötülere karışmakla olabilir. Şayet İlahi tevfik yetişir, kader onu salihlerle arkadaşlık etmeye, onların ahlaklarını ve amellerini izlemeye sevk ederse, onlardan biri olur. Eğer yardımsız yüz üstü bırakılırsa, kader onu müfsitlerle arkadaşlık etmeye, onlara karışmaya sevk ederse, hüsrana uğrayanlardan olur. Allah bizi böyle bir durumdan korusun.

"Çünkü Allah çok bağışlayandır…" onların karartıcı kötülüklerini bağışlar, üzerini örter. "*Pek esirgeyendir."* Salih amellere muvaffak kılmak ve tevbeleri kabul etmek suretiyle merhamet eder.

103- Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükunettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir.

104- Allah'ın, kullarının tevbesini kabul edeceğini, sadakaları geri çevirmeyeceğini ve Allah'ın tevbeyi çok kabul eden ve pek esirgeyen olduğunu hâlâ bilmezler mi?

105- De ki: (Yapacağınızı) yapın! Amelinizi Allah da Resulü de müminler de görecektir. Sonra, görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size yapmakta olduklarınızı haber verecektir.

106- (Sefere katılmayanlardan) diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır. O, bunlara ya azap eder veya tevbelerini kabul eder. Allah çok bilendir, hikmet sahibidir.

Resulün (s.a.v) sohbetinin bereketi, kendilerini tezkiye edip temizlemesi sayesinde ilk gruba uyum sağlayınca *"Onların mallarından sadaka al."* buyurdu. Çünkü mal, nefsin zuhur etmesinin ve sıfatlarının galip gelmesinin sebebi, nefsin gücünün desteği ve hevasının ana maddesidir. Nitekim, Hz. Nebiy (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Mal, şehvetin maddesidir." Dolayısıyla, ilk hallerinin maldan soyutlanmak olması gerekir ki, nefsin gücü kırılsın, hevası ve sıfatları zayıflasın. Böylece içindeki karanlık heyetlerden arınsın, günah kirlerinden ve şeytanın vesveselerinin pisliğinden temizlensin. *"…Bununla onları temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et."* ifadesinde kastedilen anlam budur. Yani himmet desteğinde bulun, sohbet nurunu onlara yönelt. *"Çünkü senin duan, onlar için sükunettir."* Düşünceni onlara yöneltmek suretiyle üzerlerine yansıttığın nurun, himmetinin gücü ve sohbetinin bereketi üzerlerine sükunetin inmesinin sebebidir. Bu sayede kalpleri yatışır, huzur bulur.

Sükunet, kalpte yerleşik olan, kalbin Hakk'a yönelişinde onunla birlikte sebat eden bir nurdur. Yakini inancı güçlendirir, şeytanın telkinleri ve vesveseleriyle, nefsin fısıltı ve dürtüleriyle oluşan taşkınlıklardan, azgınlıklardan kurtulur. Artık, şeytanın ve nefsin etkilerini kabul etmez olmuştur çünkü. *"Allah işitendir…"* yalvarışlarını, günahlarını itiraf edişlerini işitir. *"Bilendir…"* niyetlerini, kararlarını, vicdanlarında depreşen pişmanlık duygusunu ve kederini bilir.

107- (Münafıklar arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (Hakk'ı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resulüne karşı savaşmış olan adamı beklemek için mescid kuranlar ve: (Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik, diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Halbuki, Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder.

108- Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takva üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.

109- Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup, onunla beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

110- Yaptıkları bina, (ölüp de) kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerine devamlı olarak bir kuşku (sebebi) olacaktır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

" …Takva üzerine kurulan mescit…" Mülk âlemi melekut âleminin kahrı ve boyun eğdirici egemenliği altındadır. Bu da nefislerin niyet ve heyetlerinin, işledikleri ameller üzerinde etki bırakmasını gerektirmiştir. Allah'a karşı sadık bir niyetle, nurani heyete dayalı olarak hareket eden kimsenin sohbetinde bulunmak bereket, uğur, cem ve safadır. Bozuk, şeytani bir niyetle karanlık heyete dayalı olarak hareket eden kimsenin sohbetinde bulunmak ise ayrılık, kalbin paslanmasını, helak olmayı ve uğursuzluğu gerektirir. Görmüyor musunuz ki, Kâbe, Allah'ın Nebiylerinden biri tarafından sadık bir niyetle, şerefli ve arınmış bir nefisle, sırf Allah için bina edildiğinden nasıl şerefli, azametli ve bereketli olmuştur! Biz, bunun etkilerini insanların amellerinde gözlemliyoruz. Bazı yerlerde ve bölgelerde arınmışlığın ve cem halinin; bazı yerlerde ve bölgelerde ise pasın, tortunun ve ayrılığın etkilerini görüyoruz. Bütün bunların sebebi, işaret ettiğimiz husustan başkası değildir.

Bu yüzden *"İlk günden, takva üzerine kurulan mescit içinde namaz kılman elbette daha doğrudur."* Çünkü cismani heyetler, nefisler üzerinde etkili olurlar, tıpkı nefsani heyetlerin cisimler üzerinde etkili

olması gibi. Durulan, kıyam edilen yer, takva ve nefis arınmışlığı üzerine bina edilmiş olduğu zaman, nefis, himmetini toplama, vakti arındırma, hali güzelleştirme, vecd zevkine varma şeklinde etkilenir. Ama riya ve zarar verme amacı üzerinde bina edilmişse, nefis, pas ve tortuya bürünme, parçalanma ve kabz hali şeklinde etkilenir. *"Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır."* Günahlardan temizlenme iradesine ve çabasına sahip kimseler vardır. Burada, kıyam edilen, durulan yerin etkisi olduğu, dolayısıyla gözetilip alışkanlık haline getirilmesi gerektiği gibi, irade ehli salihlerin sohbetinin de büyük bir tesirinin olduğuna, bu yüzden başkalarının sohbetine tercih edilmesi gerektiğine işaret ediliyor.

Bu yüzden mutasavvıfların ıstılahında şöyle bir ilke yer almaktadır: "Cemin gerçekleşmesi için zamanı, mekânı ve ihvanı gözetmek gerekir." Bu husus onlar için bir şart haline gelmiştir. Dolayısıyla ayette, binayı yapan kimsenin nefsinin arınmışlığının, niyetinin doğruluğunun bina üzerinde etkili olduğuna işaret ediliyor. Buna göre, mekânın mübarek ve hayır üzerine bina edilmiş olması, içinde, halleri binayı kuranın haline uyan hayır ve salah ehlinin olmasını gerektirir. Dolayısıyla, Allah'ın irade ve temizlik ehlini sevmesi vacip olur. Nitekim şöyle buyurmuştur: "*Allah temizlenenleri sever."* Nasıl olmasın ki? Eğer Allah onları sevmeseydi, temizlenip arınmayı sevmezlerdi.

111- Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler. (Bu) Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine Hak bir vaattir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır.

"Allah müminlerden, mallarını ve canlarını…satın almıştır." Çünkü onları ilmen iman etmeye iletmiştir. Ve onlar mal ve can sevgisiyle sınanmaktadırlar. Allah, müminlere ileri derecede inayet gösterdiği için onları, kârlı bir ticaret, istenilen bir muamele aracılığıyla mal ve can sevgisinden kurtarmıştır. Yani mallarının ve canlarının fiyatı olarak nefis cennetini onlara vermiştir, ki bedel olarak verilen şey, öteden beri alışkanlık peyda ettikleri şeyin cinsinden olsun. Ama ondan daha lezzetli, daha iştah çekici, daha arzu edilen ve daha kalıcı olarak. Bu yüzden hemen Allah katındakine koştular, vaadine yönelik yakini inançlarından dolayı vaadini tasdik ettiler.

112- (Bu alışverişi yapanlar), tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rüku edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O müminleri müjdele!

113- (Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne Nebiye yaraşır ne de inananlara.

114- İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim, çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.

Sonra mal ve canlardan soyutlanmak suretiyle terkin lezzetini ve yakin nurunun hâlâvetini tadınca nefis lezzeti makamından döndüler, onu ve iştah çekici zevklerinden tövbe ettiler. Artık onlar katında nefis cennetinin bir değeri kalmadı. Bunun üzerine yüce Allah onları hakikât ile tevbe edenler, nefsin lezzet aldığı şeylerden ve ondan ecir beklemekten dönenler ve abitler olarak nitelendirdi. Ki bunlar, can ve mal sevgisinden, ecir ve sevap talep etmekten vazgeçince, Allah'a hakkıyla ibadet ettiler; cennet arzusu ve cehennem korkusundan değil. Boyun eğerek, huşu ile saygı göstererek, azameti ve büyüklüğü karşısında zelil olarak hakkını eda etme hususunda melekutuna benzediler, ululadılar, yücelttiler. Sonra fiili ve hal mahiyetinde bir hamd olarak O'na hakkıyla hamd ettiler; ilmi ve ahlaki kemalatı, istidatlarında bil kuvve bulunan ameli olgunlukları sergilediler. Sonra, fıtrat makamından, sabit kemalatı görmekten, alışkanlıklarından ve geleneklerinden ve onlar karşısında heyecanlanmaktan hicret etmek suretiyle sıfat çöllerinde ve tecelli parıldayışları menzillerinde Hakk'a doğru seyahat ettiler.

Sonra sıfatların siliniş makamında rükua vardılar, zatın fena bulmasıyla secdeye kapandılar. Sonra marufu emretme, münkeri nehyetme görevini ifa ettiler, fena sonrası beka makamında Allah'ın hududunu muhafaza ettiler. "*O müminleri müjdele!*" hakiki imanla inananları, istikamet makamında mukim olanları müjdele.

"*…Af dilemek ne Nebiye yaraşır ne de inananlara…"* … Kader sırrına muttali oldukları, Allah'ın ön tasarım olarak takdir ettiği şeyi kavradıkları, işlerin akıbetlerini, varacakları nihayeti öğrendikleri zaman, bunun tersini istemeleri doğru olmaz. Allah'ın tedbirine ve emrine razı olmaları zorunludur. Tabiatlarında bunun tersine bir eğilim olsa da. Çünkü, onlar artık tabiatlarının gereklerinden sıyrılmışlardır.

Şayet tabii akrabalık ve şekli hemcinslik yakınlığı bu bağlamda kendilerine uyan, ilişkilerini sürdürdükleri bazı kimselere karşı aşırı bir şefkât ve duyarlılık göstermelerini gerektirirse, bu arada Allah'ın onlara yönelik kahır ve azap mahiyetli hükmünü müşahede etseler, şayet rıza makamına ulaşmamışlarsa, dini hamiyet onları bu hükme karşı sabretmeye yöneltir. Daha doğrusu din olarak birbirlerine uzak oluşları, tabiat olarak yakın oluşlarına ağır gelir ve onlardan teberri ederler, Allah'tan hükmünün ve emrinin aksini istemezler. Bu yüzden "İrfanı kemale ulaştıktan sonra arifin himmeti etki göstermez" denilmiştir. Yani, her şeyin Allah'ın kaderiyle vuku bulduğuna, Allah'ın ezelde takdir ettiği şeyin aksinin meydana gelmesinin imkânsız olduğuna yakini olarak vakıf olunca, Allah'ın dilediği şeyin olduğunu, dilemediği şeyin olmadığını bilir, dolayısıyla artık ne onun himmetinin ne de başka bir şeyin bu alanda bir tesiri söz konusu olamaz. Artık himmetini herhangi bir şeye yöneltmeye kalkmaz. Ama etki olgusunu Allah'tan başkasına nispet eden ve kader sırrını bilmeyen kimse için durum farklıdır.

115- Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir. Allah her şeyi çok iyi bilendir.

116- Göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) mülkü yalnız Allah'ındır. O diriltir ve öldürür. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

117- And olsun ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, Nebiyi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkâtli, pek merhametlidir.

118- Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti). Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah'tan (O'nun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir.

"Allah bir topluluğu" teslimiyet, emrine boyun eğme ve hükmüne rıza gösterme yolundan "*saptıracak değildir."* Onları "*doğru yola ilettikten sonra"* ilmi tevhide, her şeyin kendisinin hükmü ve kaderi ile vuku bulduğu gerçeğine ilettikten sonra. *"Kendilerine açıklayıncaya kadar."* Süluklarının her makamında ve vuslatlarının her mertebesinde sakınmaları gereken her şeyi kendilerine gösterinceye kadar. Şayet bazı makamlarda kaçınmalarının gerektiği açıklanan şeylere yönelirlerse, onları saptırır. Çünkü, halleri açısından günah olan şeye yeltenmişlerdir ve bu dinleri açısından fısktır. Hidayetten sonra dalaletten Allah'a sığınırız. *"Allah her şeyi çok iyi bilendir."* Halleri açısından günah olan şeyleri en ince noktasına kadar bilir. Eğer kimse bu inceliklerin farkına varmazsa, o zaman hidayet ehlinden evliyasını muaheze eder. Nitekim, kutsi bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Sıddıkları, doğruları benim kıskanç olduğum hususunda uyar."

119- Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.

120- Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevi Araplara Allah'ın Resulünden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa duçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah, iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.

121- Allah onları, yapmakta olduklarının en güzeli ile mükâfatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf, geçtikleri her vadi mutlaka onların lehine yazılır.

122- Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dini ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.

123- Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.

124- Herhangi bir sure indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: "Bu sizin hanginizin imanını artırdı?" İman edenlere gelince (bu sure) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler.

125- Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onların da inkârlarını büsbütün artırır ve onlar artık kâfir olarak ölürler.

126- Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belalarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mi? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar.

127- Bir sure indirildiği zaman, (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakar (ve): (Çevreden) sizi birisi görüyor mu? diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir.

"Ey İman edenler! Allah'tan korkun…" Her türlü rezillik ve alçaklık hususunda Allah'tan korkun ve bunlardan uzak durun, özellikle yalan söyleme rezilliğinden. *"Doğrularla beraber olun."* ifadesinin anlamı budur. Hiç kuşkusuz yalan rezilliklerin en kötüsü ve en çirkinidir. Çünkü yalan mertliğe, şahsiyetliliğe sığmaz, onurlulukla çelişir. Nitekim Resulullah (s.a.v) "Yalan söyleyip duran adamın kişiliği olmaz." buyurmuştur. İnsanı diğer hayvanlardan ayıran konuşma meziyetinin maksadı, başkalarına bilmediklerini haber vermektir. Eğer verilen haber gerçekle örtüşmüyorsa, konuşmanın yararı gerçekleşmemiş olur; bilakis ondan gerçekle örtüşmeyen bir inanç doğmuş olur. Bu da şeytana ait özelliklerden biridir. Çünkü yalancı şeytandır. Yalan söylemek rezilliklerin en çirkini olduğu gibi, doğru sözlülük de erdemlerin en güzelidir. Hem de bütün övülen hasletlerin ana maddesi, her hayır ve mutluluğun özüdür. Bütün kemaller onunla elde edilir. Doğru sözlülüğün aslı da Allah ile münasebette doğru olmaktır. Bu da fıtrat misakına bağlı kalmanın bir sonucudur veya söze bağlılığın ta kendisidir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var."* (Ahzab, 23) Azimet akti ve yaratılış akti hususunda Allah'a verdikleri sözde duran kimseler vardır. Aynı şekilde İsmail (a.s) hakkında da şöyle

buyurmuştur: *“Gerçekten o, sözüne sadıktı.”* (Meryem, 54) Eğer doğruluk ilkesi her yerde; düşüncede, fikirde, niyette, sözde, amelde… gözetilirse insanın içinde depreşen düşünceler, içine doğan varidatlar, yaşadığı haller, içinden geçtiği makamlar, bağışlar ve müşahedeler de doğru olur. Doğruluk sanki kemal ağacının kökü ve hal meyvelerinin tohumudur. *“Onların her kesiminden bir grup…”* Yani cemaat içinde istidat sahibi olan herkesin ilim yolunu takip etmesi gerekir; çünkü bütün topluluğun ilim yoluna girmesi mümkün olmaz. Bütün bir topluluğun ilim yolunu izleyememesinin zahiri nedeni, ilimle uğraşmanın, maddi maslahatların elden kaçmasına neden olması, batıni nedeni ise istidadın bulunmayışıdır.

Dinde derin kavrayış, geniş bilgi sahibi olmak kalbe ait bir ilimdir, kesbi ilimlerden değildir. Çünkü ilim kesbeden herkes, derin kavrayış, tefekkuh sahibi olmaz. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler koyduk.”* (Enam, 25) Bu ayetin orijinalinde geçen el-Ekinneh kelimesi tabii örtüler ve nefsani perdeler demektir. O halde, dinde derin kavrayış sahibi olmak isteyen kimse Allah yoluna koşsun, arınma ve temizlenme yolunu izlesin. Derken, ilim kalbinden diline yansır. Tıpkı bazı Beni İsrail Nebiylerinden birine nazil olan şu ifadelerde vurgulandığı gibi:

“Ey İsrail oğulları! İlim göktedir, kim onu indirecek; yahut yerin dibindedir, onu kim çıkaracak; denizlerin ötesindedir, kim denizi aşıp onu getirecek, demeyin. İlim sizin kalplerinize yerleştirilmiştir. Benim huzurumda ruhanilerin edebiyle edeblenin, sadıkların ahlakıyla ahlaklanın, ki kalplerinizden ilim ortaya çıkarayım, o kadar ki ilim sizi bürür, kapsar.” Buna göre dinde derin kavrayış sahibi olmaktan maksat, kalbe yerleşmiş, köklerini nefsin derinliklerine uzatmış, etkileri bedenin organlarına yansımış ilim sahibi olmaktır. Öyle ki bu ilme sahip olan kimse, ona aykırı bir şeyi işlemeye güç yetiremez, aksi takdirde böyle bir kimse alim olamaz. Yüce Allah’ın tefekkuh meziyetini, insanlardan duyduğu korku Allah’tan duyduğu korkudan baskın olan kimselerden söküp aldığını görmediniz mi? Buna şöyle işaret edilmiştir: “*Onların içlerinde size karşı duydukları korku, Allah’a karşı olan korkularından daha şiddetlidir. Böyledir, çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.”* (Haşr, 13) Zira Allah korkusu ilmin ayrılmaz bir parçasıdır. Nitekim,

şöyle buyurmuştur: *"Kulları içinden ancak alimler, Allah'tan korkar."* (Fatır, 28) Ayrıca yüce Allah, ilmiyle amel etmeyen kimselerden de ilim vasfını gidermiştir. Nitekim, şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* (Zümer, 9) İnsanlar derin kavrayış sahibi olup ilimleri organlarına yansıyınca başkaları üzerinde etkili olurlar. Onlar da bu ilimden etkilenirler, ondan beslenirler. Derin kavrayış sahibi kimselerden adeta ilim sızar başkalarına. Nitekim, Resulullah'ın (s.a.v) durumu böyleydi. Bu da ayette işaret edildiği gibi dinde derin kavrayış sahibi olmanın gayesi olan uyarıyı gerektirir: "Kavimleri döndüklerinde onları ikaz etmek için…umulur ki sakınırlar." Dinde derin kavrayış, geniş bilgi sahibi olmanın bir gereği önce büyük cihada, ardından küçük cihada çıkmaktır. Bu yüzden, hemen arkasından şöyle buyurmuştur: *"…Yakınınızda olanlara karşı savaşın."* nefislerinizin kuvvetlerinin kâfirlerine karşı savaşın, ki onlar en azılı düşmanlarınızdır. "Onlar sizde bir sertlik bulsunlar." Sizde ezici güç ve şiddet bulsunlar. Ki takva derecesine ulaşasınız da Allah katından size yardım gelsin. Nitekim, "Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir Onlar, imtihan edildiklerini görmüyorlar mı?" buyurmuştur. İmtihan amaçlı bela, insanları Allah'a doğru götürmek üzere Allah tarafından görevlendirilmiş bir komutandır. Hadiste şöyle buyuruluyor: "Bela Allah'ın kırbaçlarından biridir, onunla insanları sürer." Çünkü bir insanın başına gelen her türlü hastalık, fakirlik ve başka kötü haller, onun nefsinin kalesini yıkar, kuvvetlerini dağıtır, sıfatlarını ve hevasını ezer, böylece kalp yumuşar, perdelerinden sıyrılıp açığa çıkar, dünyaya ve lezzetlerine meyletmekten kaçınır, dünya ve lezzetlerine karşı büzülür, kendini sıkar ve Allah'a yönelir.

Bunun en küçük derecesi, kişinin Allah'tan başka kaçacak yer olmadığını, ondan başka bir çıkış yolu bulunmadığını, beladan kurtulmasının başka çaresinin olmadığını anlayınca Allah'a yalvarması, Onun huzurunda boyun bükmesidir. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini tamamen Allah'a has kılarak Ona yalvarırlar."* (Lokman, 32) *"İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak bize dua eder."* (Yunus 12)

Kısaca söylersek sınama amaçlı bela perdenin incelmesini ya da tamamen kalkmasını gerektirir. Dolayısıyla insan bela vaktini ganimet bilmeli ve Allah'a sığınmalıdır. Onu, daimi uyanıklık, hatırlama kendisinde değişmez bir karakter haline gelinceye kadar her zaman dönebileceği değişmez bir meleke edinmelidir. O zaman tevbe etmesi ve kendini huzurda hissetmesi kolay olur. Sonra musibetten kurtulunca da yeniden gaflete dönmemesi, nefsin kendini güvende hissetmek suretiyle güçlenmesine fırsat vermemesi gerekir. Aksi takdirde nefis galip gelir ve perde öncekinden daha kalın bir şekilde yeniden iner. Nitekim, bu hususa şöyle işaret edilmiştir: *"Onları salimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki, Allah'a ortak koşmaktadırlar."* (Ankebut, 65) *"Biz ondan sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi geçip gider."* (Yunus, 12)

128- And olsun, size kendinizden öyle bir Rasul gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı şefkâtlidir, merhametlidir.

129- Yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter. Ondan başka ilah yoktur. Ben sadece Ona güvenip dayanırım. O yüce Arşın sahibidir.

"Kendinizden…bir Rasul…" Size kendinizden bir Rasul gönderdik ki sizinle onun arasında nefsani bir hemcinslik bulunsun. Bununla aranızda sıcaklık meydana gelsin. Bu hemcinslikle birbirinize karışasınız, bir arada olabilesiniz. Kalbinin nurundan yansıyan nuraniyetinden nefisleriniz istifade etsin, aydınlansın. Nefisleriniz, cibilliyet ve alışkanlık karanlığından sıyrılsın. *"Ona çok ağır gelir…"* çok etkilenir, sıkıntıya uğramanız, meşakkât çekmeniz, kötü bir şeyle karşılaşmanız onun ağırına gider. Çünkü o kullara yönelik İlahi sevginin ayrılmaz parçası olan derin şefkât duygusuna sahiptir. Kulları İlahi varlığın azaları, organları mesabesinde görür. Çünkü onlara vahdet nazarıyla bakar.

Nasıl ki herhangi birimizin bir organı acı çektiğinde bu bize ağır geliyorsa, ümmetinden bazı kimselerin azap çekmesi de ona ağır gelir. *"O, size çok düşkündür…"* sizi korumaya ilişkin şiddetli ihtimam ve özeninden dolayı. Tıpkı her birimizin bedenimizin organlarını, azalarını korumaya büyük bir özen göstermemiz, bedenimizin en basit bir cüzünün eksilmesine veya acı çekmesine razı olmamamız gibi. İşte Rasul de ümmetine bu şekilde ihtimam gösterir. Daha doğrusu

bakışının inceliğinden dolayı onun ümmetine gösterdiği ihtimam daha şiddetlidir. *"Müminlere karşı çok şefkâtlidir."* Onlara karşı duyduğu derin şefkâtten dolayı onları günahlardan, masiyetlerden sakındırmak suretiyle İlahi cezadan kurtulmalarını sağlar. *"Merhametlidir…"* onlara karşı beslediği sınırsız merhamet duygusu nedeniyle eğiterek, teşvik ederek onlara ilim, irfan ve yakınlaştırıcı kemalat kazandırır. *"Yüz çevirirlerse…"* istidatları baştan beri yok olduğu veya sonradan ortadan kalktığı için bu şefkât ve merhameti kabul etmekten yüz çevirirlerse ve de ebedi bedbahtlığa duçar olurlarsa *"de ki: Allah bana yeter…"* benim size ve yardımınıza ihtiyacım yoktur. Tıpkı insanın acıyan, çürüdüğü için kokmaya başlayan, dolayısıyla aklen kesilmesi zorunlu olan organına ihtiyacının olmaması gibi. Yani Allah bana yeter. Çünkü varlıkta O'ndan başkası yoktur. O'ndan başka müessir mevcut değildir. Yardım eden de sadece O'dur. Ben Ona güvenip dayandım. Hiç kimsede bir güç, bir değiştirme kudreti göremiyorum. Kudret, ancak O'ndandır. *"O yüce Arşın sahibidir."* Her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. Allah'ın her şeye ilişkin hükmü ve emri işte bu Arş'tan gelir.

YUNÛS SURESİ

"BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM"
"Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla"

1- Elif. Lâm. Râ. İşte bunlar hikmet dolu Kitâb'ın âyetleridir.

2- İçlerinden bir adama: İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele, diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, o kâfirler: "Bu elbette apaçık bir sihirbazdır" dediler?

3- Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri (semavatı) ve yeri (arzı) altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerince idare ederek arşa istiva eden Allah'tır. Onun izni olmadan hiç kimse şefaatçi olamaz. İşte O Rabbiniz Allah'dır. O halde O'na kulluk edin. Hâlâ düşünmüyor musunuz!

4- Allah'ın gerçek bir vaadi olarak hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Çünkü O, mahlûkatı önce (yoktan) yaratır, sonra da iman edip iyi işler yapanlara adaletle mükâfat vermek için (onları huzuruna) geri çevirir. Kâfir olanlara gelince, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlar için kaynar sudan bir içki ve elem verici bir azap vardır.

"Elif. Lam. Ra." Bu birbirinden kopuk (mukataa) harfleri, Muhammedi zat olan rahmete işarettir. Çünkü bir ayette şöyle buyrulmuştur: *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."* (Enbiya, 107) "Elif. Lam." harfleri ile ilgili açıklamamıza daha önce yer vermiştik. "Tilke: işte" yani bu harflerle işaret edilen şey, hikmet içeren veya ayrıntıları, tafsilatı muhkem ve sağlam kılınan küll Kitabın temelini oluşturmaktadır.

Ya da şöyle bir anlam kastedilmiştir: Cem olarak ahadiyet hüviyeti itibariyle ve tafsilat olarak vahidiyet sıfatı itibariyle ceberut batınında ve rahmet zahirinde, zikrettiği hususlarla ilgili olarak veya surede zikredilen bu ayetlerle ilgili olarak Allah'a yemin ederim. *"…Kitabın ayetleridir."* Hikmetli Kitabın ayetleridir. "…İnsanlar için şaşılacak bir şey mi oldu?"

Burada yüce Allah, insanların şaşırmış olmalarını olumsuz karşılıyor. Çünkü, Allah'ın sünneti her zaman bazı adamlara vahiy indirmek şeklinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, insanların şaşırmış olmaları Nebinin makamından uzak olmalarından, onun haliyle kendi halleri arasında bir münasebet, bir uyum olmamasından, Nebinin getirdiği vahyin, onların sahip oldukları inançlarla örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. *"Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu…"* ilk büyük inayet itibariyle kendileri için bir öncelik veya rablerinin yakınından başka hiç kimseye verilmeyen bir makam bulunduğunu, bu makamı yüce Allah'ın ezelde, sırf seçkin kılma yoluyla onlara tahsis ettiğini müjdele. Aksi takdirde ona iman etmeyeceklerdi.

" …Kâfirler dediler ki…" Allah'a karşı perdelenen, Onun sıfatlarının Muhammedi nefiste zuhur ettiğini fark etmeyenler dediler ki *"bu elbette…"* onun getirdiği *"apaçık bir sihirbazdır."* Yani beşer gücünün dışındadır. Ancak şeytanların işi olabilir. Bunu söylemelerinin nedeni, şeytanlık vasfının kendilerine galip gelmesi, bu vasıf nedeniyle Allah'tan perdelenmeleri ve şeytana kulluk sunmalarıdır. Çünkü, güç bakımından şeytandan daha öte bir ruhani varlığın olabileceği düşünce düzeyine ulaşamadılar. Bu nedenle beşer sınırının ötesindeki her şeyi, doğaları gereği şeytana nispet ederler.

"İşleri idare eder…" gökleri ve yeri hikmetine uygun olarak ve kudret eliyle idare eder. *"…Hiç kimse şefaatçi olamaz."* Hiç kimse bir başkasına şefaat edemez, ona kemal katkısında bulunamaz, nur desteği sunamaz, Allah'a yaklaştıramaz, nefsin karanlıklarından kurtaramaz, sıfatlarının kirlerinden arındırıp açığa çıkaramaz, *"Onun izni olmadan…"* Allah'ın istidat bahşederek ve uygun sebepler oluşturarak izin vermesi başka. *" İşte O…"* bu sıfatlara sahip olan *"Rabbiniz Allah'dır."* Sizi besleyen, eğiten, işlerinizi idare eden O'dur. Şu halde, sadece O'na kulluk sunun ve O'nu bu sıfatlarla tanıyın. Şeytana tapmayın. Bazı sıfatları nedeniyle O'ndan perdelenmeyin; O'nun sözlerini ve fiillerini şeytana nispet etmeyin. *"Hâlâ düşünmüyor musunuz?"* İçinizdeki ayetleri üzerinde düşünüp gerekli ibret derslerini hâlâ çıkarmayacak mısınız? Ona ortak koşma pisliğinden arınmayacak mısınız? *"Hepinizin dönüşü O'nadır."* Şu anda olduğu gibi, küçük kıyamet bağlamında mutlak cem aynında O'na döneceksiniz veya büyük kıyamet esnasında O'nda fena bulmak suretiyle zat cem aynına döneceksiniz.

“Allah’ın gerçek bir vaadi olarak. Çünkü O, mahlukatı önce yaratır.” İlk yaratılış bağlamında varoluşu başlatır, *“sonra da geri çevirir.”* İkinci yaratılış bağlamında yeniden diriltir. *“mükâfat vermek için…”* mümin ve kâfir kimselerin, imanlarına, salih amellerine, küfürlerine ve fasit amellerine göre karşılıklarını vermek için. Bu değerlendirme, birinci tevile göredir. İkinci tevili esas aldığımızda ise şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: Kendini gizlemek, varlıkları açığa çıkarmak suretiyle yaratılışı başlatır. Sonra onları yok etmek (fena) ve kendisini izhar etmek suretiyle onları döndürür. *“İman edip iyi işler yapanlara adaletle mükâfat vermek için…”* O’nunla karşılaşmalarına uygun, perdeleri kaldırıcı ameller işleyenleri kendisine yaklaştırmak için. *“adaletle…”* makamlarının ve iştiyaklarının gerektirdiği hal ve zevke dair bağışlar bağlamında amelleriyle ulaşabildikleri makamlarına denk düşecek şekilde onları mükâfatlandırmak için. Ya da hakiki imanla iman eden, kullara uygun düşen amelleri Allah ile işleyen kimseleri ödüllendirmek için. Yani onları adaletlerine göre kemale erdirme mahiyetinde bir mükâfattır bu. Yani, istikamet zamanında adil olmalarının ödülüdür bu. Ya da bu, istikamet zamanında mertebelerine ve makamlarına göre verilen bir ödüldür. *“Kâfir olanlara gelince…”* hangi makamda olursa olsun perdelenenlere gelince *“onlar için kaynar sudan bir içki vardır.”* İçinde bulundukları makamın üstündeki makamı bilmedikleri, şüphe içinde kıvrandıkları, kararsızlık içinde bocaladıkları için. Çünkü yakin makamına ulaşmış olsalardı, onun serinliğini tatmış olacaklardı. *“Elem verici bir azap vardır.”* Yoksunluktan, ayrılıktan, perdelendikleri için varlık ruhunu yitirmekten oluşan bir azap vardır.

5- Güneşi ışıklı, kameri de (ayı da) parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe (ve hikmete) binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme âyetlerini açıklamaktadır.

6- Gece ve gündüzün değişmesinde (uzayıp kısalmasında) Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, (Onu inkâr etmekten) sakınan bir kavim için elbette nice deliller vardır!

7- Huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, dünya hayatına razı olup onunla rahat bulanlar ve âyetlerimizden gafil olanlar da vardır muhakkak.

8- İşte onların, kazanmakta oldukları (günahlar) yüzünden varacakları yer, ateştir!

9- Şüphesiz iman edip salih (güzel) işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları (nimet dolu) naim cennetlerde, altlarından ırmaklar akan (saraylara) erdirir.

10- Onların oradaki duası: "Allah'ım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz!" (sözleridir). Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise "selâm" dır. Onların dualarının sonu da sudur: Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

"Güneşi ışıklı kılan Odur." Ruhun güneşini varlığın ışığı, *"kameri de…"* kalp kamerini de varlığın nuru kılmıştır. Hareket ettiği yörüngesindeki yürüyüşünü de belli bir plana dahil etmiştir. *"Birtakım menziller…"* ve makamlar takdir etmiştir ki *"sayısını bilmeniz için."* mertebelerinizin senelerinin sayısını ve Allah'a doğru ve Allah'ta seyir esnasındaki tavırlarınızı, derecelerinizin hesabını, her makam ve mertebedeki ayaklarınızın yerini bilmeniz için.. *" …Değişmesinde…"* nefsin karanlığının kalbe galip gelmesi gecesi ile ruhun ışığının kalbe yansıması neticesinde oluşan gündüzün değişmesinde… Yüce Allah'ın ruh semalarında ve beden arzında yarattığı şeylerde *"sakınan kavim için elbette nice deliller vardır."* bu deliller durmadan kötülüğü emreden (emmare) nefsin perdelerinden sakınan ve durmadan kınayan (levvame) nefsin mertebesine ulaşan ve bu delilleri öğrenip anlayan kimseler içindir. *"Onların oradaki duası…"* Yüce Allah'ın imanlarının nuruna göre kendilerini ilettiği üç cennetteki istidatlarından gelen duaları şudur: *"Subhaneke allahumme / Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz."* Önce kendi güç ve kudretlerinden teberri ederek fiil şirkinden Onu tenzih ediyorlar. Arkasından, kendi sıfatlarından sıyrılmak suretiyle O'nu sıfat şirkinden tenzih ediyorlar. Üçüncüsünde, kendilerinin fenaya ulaşması neticesinde varlık şirkinden tenzih ediyorlar. *"Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise "selam" dır."* Onun her mertebesinde birbirleriyle karşılaştıkları zaman selamlaşmaları, arınma nurlarını yansıtma, birbirlerine arınma desteğinde bulunmadır. Yahut Allah'ın onlara verdiği selam, tecelli parıldayışları, tecrit desteği ve yüce Allah'ın kendilerinin üzerinde bulunan haklarından kaynaklanan eksiklikleri giderme şeklindedir. *"Onların dualarının sonu…"* Yani

istidatlarının gerektirdiği, Allah'tan istedikleri, bahşetmesi talebinde bulundukları şey, kemalatının, cemal ve celal sıfatlarının üzerlerine zuhur etmesiyle Allah ile kıyam etmeleridir. "Enilhamdu lillahi rabbi'l alemiyn / *Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. "* Bu, O'ndan O'na yönelik gerçek hamddır. Sonra bu hamd önce mücmel, ardından tafsili olarak Ona özgü kılınıyor. Önce mutlak hüviyeti itibariyle, sonra âlemler üzerindeki rububiyeti itibariyle.

11- Eğer Allah insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat bize kavuşmayı beklemeyenleri biz, azgınlıkları içinde bocalar bir halde (kendi başlarına) bırakırız.

12- İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) bize dua eder; fakat biz ondan sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi geçip gider. İşte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi.

13 And olsun ki sizden önce, Resullerimiz kendilerine mûcizeler getirdiği halde (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice milletleri helâk ettik; zaten onlar iman edecek değillerdi. İşte biz suçlu kavimleri böyle cezalandırırız.

14- Sonra da, nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık.

15- Onlara âyetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) bize kavuşmayı beklemeyenler: Ya bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir! dediler. De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabından korkarım.

16- De ki: Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

17- Öyleyse kim Allah'a karşı yalan uydurandan veya onun âyetlerini yalanlayandan daha zalimdir! Bilesiniz ki suçlular asla onmazlar!

18- Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve: "Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir" diyorlar. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir."

"Eğer Allah insanlara…şerri acele verseydi." …İstidatlar ezelde belirlenen derecelerine göre şekli-izafi ya da manevi hayır fıtratına sahiptirler. Bu yüzden istidatların bütün duaları ve talepleri hayırla ilgilidir. Bu da kabiliyetlerinin hazır ve de arınmış olmasıyla, hayra yönelik şevkinin düzeyiyle orantılıdır ve bu özellik hayrın bir an önce gerçekleşmesini gerektirir. Kuşkusuz, hayrın istidatlara akacağı kaynak çok bahşedici İlahi kaynaktır ki, o her hayrın ve bereketin kaynağıdır. Nitekim, bir ayette bu gerçeğe şöyle işaret edilmiştir: *"O size istediğiniz her şeyden verdi."* (İbrahim, 34) Arınmışlığı ve temizlenmişliği söz konusu olduğu için hakkettiği oranda kendisine hayır bahşettiği her seferinde, bu hayrın eklenmesiyle istidadı daha da artar, öncekinden daha güçlü ve daha kabiliyetli olur. İlahi kaynak da öncekine göre isteğine daha çabuk cevap verir. Buna dayalı olarak istidat artar, feyiz de buna paralel olarak çoğalır, derken sınırlarına ulaşır. İşte iyiliklerin katlanarak artmasının ve *"Kim iyilikle gelirse, ona daha iyisi verilir."* (Neml, 89) ayetinin anlamı budur.

Kötülüklere gelince, bunlar istidat perdelerinden, kabiliyet engellerinden, feyiz barikatlarından başka bir şey değildirler. Kötülükler gerçekleştiği zaman, hayırları kabul etmeme durumundan başka bir şeye sebep olmazlar. Hayırların feyiz olarak yansımalarını engellerler. İstidat ise ondan oluşan perdelerin gerisinde kalakalır. Ve bundan da başka bir şey meydana gelmez. Aradaki münasebet nedeniyle şerrin yansımasını gerektirse bile ilk varoluş kaynağı itibariyle bununla aynı cinsten olan bir feyiz söz konusu değildir. Onun cinsinden istidada herhangi bir bağış ulaştırmaz. "Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır." (Enam, 160) ayetinin anlamı da budur. Ama ifrata kaçması, rahmetinin sınırlarından taşacak aşırılıklar işlemesi, dolayısıyla istidadının tümüyle yok olup şeytanlıkla özdeşleşmesi ve de şeytanlık âleminden destek görmeye başlaması başka. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi? Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler."* (Şuara, 221- 222)

"Elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu." İstidatlarının boyutları kesilir, hakiki hayat kaynakları koparılır, istidatlarına yönelik hayır desteği tümüyle inkıtaa uğratılırdı. Ve istidatları şerri gerektirdiği için de arınma imkânları tamamen ortadan kaldırıldı. Fakat Allah, içlerinde en basit düzeyde istidat kokusu kaldıkça, en küçük bir hayrı kabul etme yeteneğini içlerinde barındırdıkça onlara mühlet verir. *"Bize kavuşmayı beklemeyenleri…bırakırız."* Bizimle karşılaşmayı ummayan, kötülüklere daldıkları için başlarını yukarı kaldırmayan, bizim nurlarımızdan herhangi bir nuru beklemeyen, bize dönmek, bizim rahmetimizi talep etmek suretiyle gafletlerinden uyanmak gibi bir durumu asla düşünmeyen kimseleri *"azgınlıkları içinde bocalar"* halde bırakırız. Kötülükler içinde şaşkın şaşkın dolaşmalarını bırakırız. Şekli hayır destekleri de kesilir. Ki istidatları kendi hal diliyle onlardan bu hayırları ister. Derken, bu istidatları da kötülüklere dalmaları, tabiat içinde kaybolmaları neticesinde ortadan kalkar. Bundan da bir tortu hasıl olduğu için istidatlarının nuru söner. Silinme hali gerçekleşir. Böylece esfel-i safiline baş aşağı yuvarlanırlar.

19- İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler. Eğer (azabın ertelenmesi ile ilgili) Rabbinden bir söz (ezelî bir takdir) geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi (Derhal azap iner ve işleri bitirilirdi).

20- Ona (Muhammed'e) Rabbinden bir mucize indirilse ya! diyorlar. De ki: Gayb ancak Allah'ındır. Bekleyin bakalım ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

"İnsanlar sadece bir tek ümmetti…" Allah'ın insanların yaratılışlarına esas kıldığı fıtrata, yaratılış yasasına bağlı bir tek topluluktu. Yüzleri vahdete dönüktü. Varoluştan kaynaklanan hidayet nuruyla aydınlanıyorlardı. Derken, ayrılığa düştüler. Bu, yaratılışın gereği, mizaçların, hevaların, arzuların, geleneklerin, karışımların farklılığının doğal bir sonucuydu. *"Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı…"* Yani ezelde ecellerin/yaşama sürelerinin, rızıkların tayini, mutlu ve bedbaht her bir kimsenin kendisi için takdir edilen hayatı yaşaması hükme bağlanmış olmasaydı *"ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi."* En kısa sürede bu hüküm verilirdi, mutlu olan kişi bedbaht olandan, Hak din ve millet, batıl din ve milletlerden ayrılırdı. Fakat, İlahi hikmet her birinin yöneldiği hedefe, yapıp ettikleriyle varmasını, nefsinde gizli olan karakterini açığa vurmasını gerektirmiştir.

21- Kendilerine dokunan (kıtlık ve hastalık gibi) bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet (esenlik) tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki âyetlerimiz hakkında onların bir tuzağı vardır. De ki: Allah'ın tuzağı daha süratlidir. Şüphesiz resullerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar.

22- Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak: "And olsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.

"Kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman…" Daha önce darlık, bolluk gibi bela türlerinin ve çeşitli sıkıntıların, nefsin sıfatlarından oluşan perdeleri kaldırmak, tabiatın yoğunluğunu, kalınlığını inceltmek, neva örtülerini aralamak suretiyle nefsin hırsını kırdığını, kalbi yumuşattığını vurgulamıştık. Bu yüzden bela anında insanların kalpleri doğaları gereği asıl kaynağına doğru yönelir. Çünkü o sırada fıtratının gerektirdiği orijinal tavırlara döner, asli nuraniliğine, fıtri gücüne çevrilir, aynı türden olduğu yükselişe meyleder. Çünkü o sırada engeller bertaraf olur. Daha doğrusu ulvi cihete, nurani kaynaklara meyletmek, melekuti kuvvetlerin tabiatlarına nakşedilmiş bir özelliktir. Hatta hayvani nefis bile bedenin karanlık heyetlerinden arınırsa bu meyle sahip olabilir. Çünkü aşağılara meyletme özelliği cismani bir arazdır. Hatta evcil ve vahşi hayvanlar, kuraklık, zorluk zamanlarında halleri iyice kötüleştiği zaman bir araya gelerek başlarını göğe doğru kaldırırlar. Sanki melekutları, feyzin ulvi cihetten indiğini onlara ilham etmiş gibi. Onlar da bu ulvi cihetten yardım isterler. Aynı şekilde insanlar, bol miktarda zahiri nimetlere kavuştukları, tabii yardımlara, cismani arzulara eksiksiz bir şekilde nail oldukları zaman süfli cihetten gelen yardımlardan dolayı nefis güç kazanır, nefsin kuvvetleri kalbe üstünlük sağlamak suretiyle büyüklenmeye başlar. Bunun neticesinde perde iyice kalınlaşır, koyulaşır; heva galip gelerek egemenliğini ilan eder. Artık saltanat, cismani tabiatın eline geçer. Bedenin karanlık heyetleri katmerleşir. Kalp de nefsin heyetine göre biçim alır, katılaşır, sertleşir. Azar, nimetlerden dolayı şımarır. Buna bağlı olarak inkârcılığa saparak körleşir. Süfli cihete yüzünü çevirir.

Bunun nedeni, o sırada nurani heyetten uzaklaşmasıdır. Nefsin kalbi bürümesinin oranında vehim aklı kaplar. Akıl gücü, vehmin kayıtlarıyla tutsak olduğu, emrine uyduğu, vehim tarafından amaçları için kullanıldığı, ihtiyaçlarının temini uğrunda çalıştırıldığı, tabiat âleminin bağışlarıyla, lezzet unsurlarını fikir yoluyla sunmak üzere nefsin lezzetlerini elde etmek ve pislik âleminden nefse destek sunmak, sıfatlarını takviye etmek gibi alanlarda yoğunlaştırıldığı için şeytanlık karakteri egemenliğini kurar. Böylece, kalbin üzerini bir tortu kaplar; artık Hakk'ın sıfatlarını kabul etmekten tamamen uzaklaşmış olur. *"Bakarsın ki ayetlerimiz hakkında onların bir tuzağı vardır. De ki: Allah'ın tuzağı daha süratlidir."* ifadesinin anlamı budur. Allah, bu şekli-maddi lütuf içinde hakiki kahrını gizleyerek onlara tuzak kurar. Sonunda yoksunluk ateşi azabına, rezil heyetlerden oluşan bir hayat yaşama çilesine, kötülük akrepleriyle iç içe olmaya, bu zahiri rahmet içinde katran elbisesini giymeye mahkum eder.

"Şüphesiz resullerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar…" Daha belirtmiştik: bu âlemde meydana gelen her hadise semavi melekuta nakşedilir. Dolayısıyla, her insandan sadır olan güzel veya çirkin her amel mutlaka bu levhalara yazılır. Bu bağlamda her bedenin melekutu ile bu melekuti kaynaklar arasında bütünlük ve bağlantı vardır. Bir iyiliğe veya kötülüğe meylettiğimiz zaman, bunun sureti önce zihin aracılığıyla bedenimizin melekutuna resmedilir. Sonra bunun üzerinde düşünmeye başlarız. Nakış sağlamlaşır, ondan da azimet kaynaklansa, dolayısıyla kesin bir iradeyle zihin içindeki bu meyle sarılsak, ayaklarımızla fiile doğru hareket etmemiz suretiyle mühür olarak nakşedilir. Eğer bu meyil iyi ise o anda kalbin (fuad/gönül) ruha bakan cihetine, ruhun nuruyla aydınlanmış vicdan levhine tabedilir. Ameli akıl kuvveti de onu yazar. Ameli akıl kuvveti ise insan üzerine vekil kılınmış iki melekten sağ tarafta yer alanıdır. Nitekim, bu iki meleğe şöyle işaret edilmiştir: *"Sağında ve solunda oturarak yaptıklarını yazarlar…"* (Kaf, 17) Çünkü fuad (gönül) kalbin en güçlü tarafıdır. Şayet bu meyil kötü ise karanlık heyet kalpten uzak olduğu, kalp ile aralarında zat itibariyle bir münasebet olmadığı için hemen tabolunmaz. Eğer İlahi tevfik ulaşır da ruhani hidayet nurlarından biri parıldarsa ve o kimse pişman olup bağışlanma dilerse, hemen ona karşı himaye edilir ve affedilir. Yok eğer İlahi tevfik ulaşmazsa orada kalakalır. Derken nefis, sıfatlarının karanlığıyla ona destek olur. Dolayısıyla, bu meyil ve bu meyilden

doğan amel, kalbin nefse bakan, nefsin karanlığıyla karanlığa gömülen tarafı olan göğüs levhinde kalıcı hale gelir. Zaten, bu fiilin ondan sadır olmasını sağlayan da bu cihetin ona galip gelmiş olmasıdır. Sonra bu fiili, sol cenahta yer alan ve daha zayıf olan hayal gücü yazar. "Sol tarafta oturan melek, işlenen kötülüğün üzerinden altı saat geçmeden onu yazmaz. Eğer kişi bu kötülükten dolayı bağışlanma dilerse, yazmaz, ısrar ederse yazar." hadisinden kastedilen anlam da budur.

Bu açıklama, Müslüman'ın amel defterinin sağ taraftan, kâfirin amel defterinin de sol taraftan verilmesini de izah edici niteliktedir. Amel defterinin geliş şekli ve keyfiyetine gelince, inşallah onu da yeri geldiğinde açıklayacağız.

23- Fakat, Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir; (bununla) sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman, yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz.

24- Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet, yeryüzü ziynetini takınıp (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.

25- Allah kullarını esenlik yurduna (Darisselâm) çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir.

"…Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir…" el-Bağyu= Taşkınlık, adaletin zıddıdır. Nasıl ki adalet bütün erdemleri kapsayan bir erdem ise, vicdani bir heyeti varsa ve vahdet nurunu nefse yansıtıyorsa, taşkınlık da ancak rezilliklere son noktaya kadar dalmış olmaktan kaynaklanır ki bütün rezillikleri gerektirir. Bu yüzden taşkınlık yapan kimse Hak'tan son derece uzak ve zulmetin de en koyu düzeyine varmıştır. Bu yüzden "Zulüm, kıyamet gününün karanlıklarıdır." buyrulmuştur ve bu yüzden ayette "mazlumun aleyhinedir" denilmemiş "kendi aleyhinizedir" denilmiştir. Çünkü zulme uğrayan kimse onunla mutlu olur, zulmeden kimse de bedbahtlığın en son derecesine ulaşır.

Zulüm “dünya hayatının menfaatinden…” başka bir şey değildir. Çünkü, adaletin karşıtı olan bütün ifrat ve tefritler tabii yararlanmalardır, hayvani lezzet almalardır. Bunlar da maddi hayatın bitmesiyle tükenirler. Yani tıpkı maddi hayat gibi çabuk yok olur, devamlılığı son derece azdır.

Bununla ilgili olarak verilen örnek ise, yeryüzünün yağmur sularıyla yeşerip süslenmesi, sonra bitkilerinden yararlanma imkânı bulunmadan önce birtakım afetlerle bozulmasıdır ki, dünya hayatı da bu şekilde yok olup tükendiği zaman onu ebedi bedbahtlık ve kesintisiz elem verici azap izler. Bir hadiste şöyle buyruluyor: “Sevabı en çabuk verilen hayır, sıla-i rahimdir ve cezası en çabuk verilen kötülük de zalimlik ve yalancı şahitliktir.” Çünkü bu kötülüklerin faillerinin sırtına insanların hakları katlanarak biner. Bu yüzden bunların cezalarının verilmesi için uzun süre beklenmesine tahammül edilmez. Allah’ın hakları ile ilgili olarak tanınan mühlet, kulların haklarıyla ilgili olarak tanınmaz.

Şeyhlerden birinin şöyle dediğini duymuştum: “Kendi eceliyle ölen çok az zalim vardır. Yaşlılık dönemine kadar yaşayan pek az fasık bulunur.” Bunun nedeni zalim ve fasık kişilerin, yüce Allah’ın korumaya inayet gösterdiği varlık düzeni hususunda O’na karşı çıkmaları , hikmeti ve adaleti ile ilgili olarak Ona muhalefet etmeleridir.

“Allah…esenlik yurduna çağırır.” Herkesi, her şeyi hastalığın, felaketin, eksikliğin, yoksulluğun, yokluğun bulunmadığı; bilakis her kusurdan beriliğin, her korkudan eminliğin bulunduğu ruhani âlemin esenlik yurduna çağırır. *“Ve O, dilediğini… iletir.”* Onların içinde istidat sahiplerini *“doğru yola…”* birlik yoluna iletir.

26- Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.

27- Kötülük yapanlara gelince, kötülüğün cezası misli iledir. Onları zillet kaplayacaktır. Onları Allah'a karşı koruyacak hiç kimse yoktur. Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür. İşte onlar da cehennem ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır.

“Güzel davrananlara…” fiili, sözlü ya da ilmi hayır olarak hallerini güzelleştiren ve kemale ermelerinin sebebi olan bir şeyle gelenlere sevap olarak *“daha güzel karşılık…”* bu hayır sebebiyle üzerlerine inen kemalden bir ödül *“bir de fazlası vardır.”* Yükseltilmek suretiyle

öncekinden yukarı bir mertebe vardır. Veya istidadın hayır ve kemalatı kabul etme kapasitesinde artış vardır. Bu da söz konusu kemalin, daha önce anlatıldığı gibi ilk istidatlarının üzerine indirilen feyiz nurunun eklenmesiyle bu fazlalık ödül gerçekleştirilir. *"…Bulaşmaz…"* kalplerinin yüzlerine nefsin sıfatlarının tortularından oluşan bir toz bulaşmaz, nefsin sıfatları kendilerine galip gelmez. *"…Horluk gelmez…"* kalplerinin süfli cihete meyletmesi neticesinde bir horluk yaşamazlar. *"İşte onlar cennet ehlidirler…"* bu, hallerinin ve yukarıda sözü edilen cennetlerden yükselişlerinin gerektirdiği bir ödüldür. *"Ve onlar orada ebedi kalacaklardır."*

"…Yapanlara gelince…" türlü *"kötülük"* işleyenlere gelince… istidatlarını kemali kabul etmekten perdeleyen ameli, sözlü ve akidevi kötülükler yapanlara gelince *"kötülüğün cezası misli iledir."* İşledikleri kötülüklerden kalplerinin üzerinde biriken heyetlerin ve onların kalplerini arınmaktan ve nurlanmaktan alıkoymalarının oluşturduğu bir ceza vardır. *"Onları zillet kaplayacaktır."* Süfli cihete meyletme zilletine gark olacaklardır. *"Onları Allah'a karşı koruyacak hiç kimse yoktur."* Kimse onları bu zilletten, yüz üstü bırakılmışlıktan kurtaramaz. Çünkü perdeleri vardır ve tortular iyice kalıcılaştıkları için koruma nurunu kabul etmeleri mümkün değildir. *"Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür."* Bunun nedeni de tabii meyiller ve aşağılayıcı amellerden oluşan karanlık heyetlerin aşırı derecede üstü üste binmiş olmasıdır. *"İşte onlar cehennem ehlidir."* Bu da sürekli aşağılara yuvarlanmak şeklinde belirginleşen hallerinin gerektirdiği amellerin sonuçlarından ve fiillerden oluşan cehennem ateşiyle cezalandırılacaklardır.

28- Onların hepsini bir araya toplayacağımız, sonra da Allah'a ortak koşanlara: "Siz ve koştuğunuz ortaklar yerinizde bekleyin" diyeceğimiz gün artık onların (putlarıyla) aralarını tamamen ayırmışızdır. Ve onların ortakları, (putları) derler ki: " Siz, bize ibadet etmiyordunuz.

29- Bu yüzden bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik."

30- Orada herkes geçmişte yaptıklarını karşısında bulur. Artık onlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülmüşlerdir. Uydurmakta oldukları şeyler (bâtıl tanrıları) da onları terk edip kaybolmuştur.

31- (Resûlüm!) De ki: Size gökten (semadan) ve yerden (arzdan) kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (ve hakim) bulunuyor? Ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Her türlü) işi kim idare ediyor? " Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (Ona âsi olmaktan) sakınmıyor musunuz?

32- İşte O, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. artık Hak'tan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır? O halde nasıl (sapıklığa) döndürülüyorsunuz?

33- İşte böylece Rabbinin yoldan çıkanlar hakkındaki "Onlar inanmazlar" sözü gerçekleşmiş oldu.

34- (Resûlüm!) De ki: (Allah'a) ortak koştuklarınız arasında, (birini yokken) ilk defa yaratacak, arkasından onu (ölümünden sonra hayata) yeniden döndürecek biri var mı? De ki: Allah ilk defa yaratıp (ölümden sonra) onu yeniden (hayata) döndürür. O halde nasıl saptırılırsınız!

35- De ki: Ortak koştuklarınızdan Hakk'a iletecek olan var mı? De ki: "Hakk'a Allah iletir." Öyle ise Hakk'a ileten mi uyulmaya daha lâyıktır; yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Size ne oluyor? Nasıl (böyle yanlış) hükmediyorsunuz?

36- Onların çoğu, zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, hak (ilimden) namına hiçbir şeyin yerini tutmaz. Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilen (Alim) dir.

"Onların hepsini bir araya toplayacağımız gün…" en büyük toplantıda, mutlak varlığın cem aynında onları topladığımız zaman *"sonra Allah'a ortak koşanlara…diyeceğiz."* Onların aralarında bulunan perdelenmişlere, Allah'tan başkasına sevgi beslemek ve kulluk sunmak suretiyle bu başkasının yanında yer alanlara diyeceğiz ki *"yerinizde bekleyin."* Bulunduğunuz yerden ayrılmayın. *"siz ve koştuğunuz ortaklar…"* Bunun anlamı şudur: Onlar, durdukları yerde, beraber oldukları kimselerle dururlar. Fakat aralarındaki bağlar kesilmiş, sevgilerinin ve ibadetlerinin sebebi olan gerekçeler kesintiye uğramıştır. Mabud kulluk sunandan teberri etmiştir. Çünkü aralarındaki bağı oluşturan bedensel aletler ve tabii amaçlar ortadan kalkmıştır. *"Onların aralarını tamamen ayırmışızdır."* Toplantı yerinde birlikte olmalarına rağmen hedef olarak onların aralarını ayırdık. Bu ayrılık, Mabudun mertebesinin yüksekliğinin, kulluk sunanın mertebesinin de alçaklığının,

hallerinin tamamen farklı olduğunun ortaya çıkmasından sonra belirginleşir. Çünkü onların kulluk sundukları bazı kimseler şerefli olabilirler, melekler, Mesih, Üzeyir vb. Allah katında önceliği olan kimseler gibi. Nitekim, yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Tarafımızdan kendilerine güzel akıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar."* (Enbiya, 101)

"Ve onların ortakları derler ki: Siz, bize ibadet etmiyordunuz." Bilakis, şeytana ibadet ediyordunuz. Çünkü ona, zihinlerinizde uydurduğu batıl, bozguncu düşüncelere ve yalancı beklentilere uyuyordunuz. *"Şahit olarak Allah yeter."* …Allah, size bunu emretmediğimizi, bize ibadet etmenizi istemediğimizi bilir. *"Orada…"* bu toplantı yerinde *"herkes geçmişte yaptıklarını"* dünyada yapıp ettiklerini dener ve tadar. *"Artık onları…Allah'a döndürülmüşlerdir."* Ceza yerinde, ilahlarından kopuk vaziyette tek başlarına *"gerçek sahipleri olan"* cezalarını adalete uygun olarak veren Allah'a döndürülmüşlerdir. *"Uydurmakta oldukları şeyler de onları terk edip kaybolmuştur."* Uydurdukları fikirler, dini prensipler, mezhebi ilkeler, yalancı vehimleri ve batıl kuruntuları ortadan kaybolmuştur.

37- Bu Kur'an Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Ancak, kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitabı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o ümmül âlemlerin Rabbindendir.

38- Yoksa, Onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da (hep beraber) onun benzeri bir sûre getirin.

39- Bilakis, onlar ilmini kavrayamadıkları ve yorumu kendilerine asla gelmemiş olan (Kur'an'ı) yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Simdi bak, zalimlerin sonu nasıl oldu!

40- İçlerinden öylesi var ki ona (Kur'an'a) inanır, yine onlardan öylesi de var ki ona inanmaz. Rabbin bozguncuları en iyi bilendir.

41- (Resûlüm!) onlar seni yalanlarlarsa de ki: Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım.

42- Onlardan seni dinleyenler vardır. Fakat sağırlara -üstelik akılları da ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?

"Bu Kur'an…" uydurulmuş *"bir şey değildir." "Allah'tan başkası tarafından" … "Ancak kendinden öncekini doğrulayandır."* Levh-i Mahfuzu doğrulayandır. *"Ve o kitabı açıklayandır."* Kendisinin kaynağını oluşturan ana kitabı (ümmül) açıklayandır. Nitekim, bir ayette şöyle buyrulmuştur: *"O katımızda bulunan Ana Kitab'da mevcut, yüce ve hikmetle dolu bir Kitabdır."* (Zuhruf, 4) Yani Kur'an nasıl uydurulmuş olabilir ki, kendisinden önceki iki kitapta bulunan ilmi ispat etmiştir; Levh-i mahfuzdaki gibi mücmel ve ana kitabdaki gibi mufassal olarak açıklamıştır ve ana kitab onun tafsili konumundadır. *"Bilakis, onlar ilmini kavrayamadıklarını…yalanladılar."* Çünkü, onun Allah'ın ilminde sabit oluşunun ve Efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v) indirilişinin keyfiyetini bilmiyorlar. İlimleri bunu kavramakta yetersizdir, bu yüzden onu yalanladılar. "Ve yorumu onlara asla gelmemiştir." Vaatleri ve örnekleri aracılığıyla işaret ettiği şeylerin zuhuru, işinin varacağı sonuç ve ilminin kapsadığı hususlar onlar açısından açıklığa kavuşmamıştır. Bu yüzden onların Kur'an'ı yalanlamaları imkânsızdır. Çünkü, Kur'an'ın hakikâtleri açığa çıktığı zaman hiç kimse onu inkâr edemez. Tıpkı bunların büyük bir cürüm olarak Kur'anı yalanlamaları gibi *"Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Şimdi bak…nasıl oldu!"* yalanladıkları için zalimlerin akıbeti nasıl oldu!

"İçlerinden öylesi var ki ona inanır…" perdesinin inceliğinden dolayı ona inanacaktır. *"Yine onlardan öylesi de var ki ona inanmaz."* Perdesi kalın olduğu için asla ona inanmaz. *"Onlardan seni dinleyenler vardır."* Ama anlamıyorlar. Ya istidatları hiç olmadığı için, ya içlerindeki istidat nurunu perdeleyen karanlık heyetler iyice kökleştiği için ya da her ikisi birden olduğu için. Tıpkı akledemeyen, işitemeyen, işaretlerden anlamayan sağır gibi. Böyle bir kimseye anlatmak mümkün müdür?

43- Onlardan sana bakan da vardır. Fakat -hele (gerçeği) göremiyorlarsa- körleri sen mi doğru yola ileteceksin?

44- Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler.

45- Allah'ın onları, sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün aralarında birbirleriyle tanışırlar. Allah'ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır. Zira onlar doğru yola gitmemişlerdi.

46- Eğer onları tehdit ettiğimiz (azabın) bir kısmını sana (dünyada iken) gösterirsek (ne âlâ); yok eğer (göstermeden) seni vefat ettirirsek nihayet onların dönüşü de bizedir. (O zaman onlara ne olacağını göreceksin). Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir.

"Onlardan sana bakan da vardır." Ama Hak da senin hakikâtin de onlara görünmez, yukarıda zikrettiğimiz iki sebepten birinden dolayı. Ya da her ikisi birden mevcut olduğu için. Tıpkı gözü görmediği gibi basireti de kör olan, dolayısıyla ne gören ne de sezebilen âmâ gibi. Böyle bir kimseye nasıl yol gösterebilirsin?!

"*Şüphesiz, Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez."* Bundan önce sağırlık ve körlükten söz edildi. Bu ikisi de idrak yeteneğinin olmayışına delalet eder. Buradan, haksızlık yapıldığı gibi bir anlam akla gelebilir. Çünkü bu bağlamda, bazı insanların istidat sahibi iken, bazısı böyle bir istidattan yoksundur. Böyle bir anlam akla gelebileceği için yüce Allah zulmü kendisinden olumsuzluyor. Çünkü, ilk baştan itibaren istidadın olmaması zulüm değildir. Zira hüviyeti bundan ibaret olan kimsenin hususiyeti itibariyle bundan daha iyi olması imkânsızdır. Dolayısıyla, imkân mertebelerinden sahip olduğu mertebe onun aynını gerektiriyordu. Tıpkı eşekliği devam ettiği sürece eşeğin insani idrak istidadına sahip olmasının mümkün olmaması gibi. Onun aynı, üzerinde bulunduğu eşeklik istidadının gerektirdiğidir. Ondan istidadının ötesinde olan bir şey istenemez. Şayet özgün varlığında yoksa böyle bir şey, zulüm sayılmaz. Ama karanlık heyetlerin kökleşmesi nedeniyle istidadı iptal olursa, bu hususta söylenecek bir şey yoktur. Bu bağlamda, her ikisi de nefsine zulmeden konumundadır.

Birincisi, imkân derecelerinde yetersiz ve kendisinden yukarı olana göre eksik olduğu için. Örneğin, eşeğin insana göre yetersiz ve ona göre eksik olması, buna karşın kendi içinde yetersiz ve eksik olmaması gibi. Çünkü eşek kendi içinde yetersiz de değildir eksik de değildir. İkincisi ise açıktır. Buna göre *"kendilerine zulmederler…"* anlamı şöyledir: Payını eksiltirler. Ya da Allah insanlara kesinlikle zulmetmez. Yani onlardan istidatlarının üstünden bir şey isteyip de sonra onları cezalandırmaz, *"fakat insanlar kendilerine zulmederler…"* istidatlarını, yaratılış gayesinin dışındaki amaçlarda kullanırlar.

“Allah’ın onları, sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün.” Çünkü hareketin farkında değildirler. Bu da zamandan gafil olmayı gerektirir. Hareketten gafil olan zamanın da farkında olmaz. Onlar için bir saat ile uzun bir zaman arasında fark yoktur. *“Aralarında birbirleriyle tanışırlar.”* Önceki beraberlik hükmünce ve hevanın dürtüsüyle birbirleriyle tanışırlar. Çünkü hevanın dürtüsü asli hemcinsliği gerektirir, tiksinmeyi değil.

Ayrıca asli hemcinslik ve fıtri münasebet, yön birliği ve amaç ayniliği nedeniyle baki kalınca, aralarındaki tanışma hali de baki kalır. Ama arzuların farklılığı, görüşlerin birbirinden uzaklığı, varoluşun detaylarından ve geleneklerin sonuçlarından kaynaklanan nefsani heyetlerin değişikliği nedeniyle bu benzerlik kalmazsa, tanışma yerini inkâra, tanımamaya bırakır.

“Allah’ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır.” Çünkü bu esnada kimseyi tanımamamın neden olduğu korkunç bir yalnızlık içindedirler. Fasık gelenekleriyle perdelenmiş, fasit inanışlarının heyetleriyle örtülmüşlerdir. *“Zira onlar doğru yola gitmemişlerdi.”* İstidatlarının nuru iptal olmuştu. Bu yüzden Allah’a yönelemedikleri gibi tanışmaya da yol bulamamışlardır. Gazaba uğramış, dergâhtan kovulmuş olarak yüz üstü kalakalmışlardır. Kaynaşacakları, ünsiyet kuracakları kimse bulamazlar.

47- Her ümmetin bir Resulü vardır. Resulleri geldiği zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez.

48- Doğru iseniz bu vaat (azap) ne zamandır? diyorlar.

49- De ki: “Ben kendime bile Allah’ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim.” Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman artık ne bir saat geri kalırlar ne de ileri giderler.

50- De ki: Ne dersiniz? Allah’ın azabı size geceleyin veya gündüzün gelirse ne yaparsınız? Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyor

51- Başınıza belâ geldikten sonra mı O'na iman edeceksiniz, şimdi mi? (Çok geç). Halbuki onu (azabın gelmesini) istemekte acele ediyordunuz?

52- Sonra o kendilerine zulmedenlere, "Ebedî azabı tadın!" denilecek. Kazanmakta olduğunuzdan başkasının karşılığını mı bulacaksınız?

53- "O (azap) bir gerçek midir?" diye senden haber istiyorlar. De ki: Evet, Rabbime and olsun ki o şüphesiz gerçektir ve siz âciz bırakacak değilsiniz.

54- (O zaman) zulmeden herkes yeryüzündeki bütün servete sahip olsa (azaptan kurtulmak için) elbette onu feda eder. Ve azabı gördükleri zaman için için yanarlar. Aralarında adaletle hükmolunur ve onlara zulmedilmez.

55- Bilesiniz ki, göklerde (semavatta) ve yerde (arzda) olan her şey Allah'ındır. Yine bilesiniz ki, Allah'ın vaadi hakk'dır, fakat onların çoğu bilmez.

56- O hem diriltir hem de öldürür ve yalnız O'na döndürüleceksiniz.

" Her ümmetin bir Resulü vardır…" nefsani hallerde onların hemcinsleri olan bir resulleri vardır. Ki aralarında kaynaşma meydana gelsin de ondan istifade edebilsinler. O da onların akıllarının düzeyine, anlayışlarının derecesine inebilsin ve onları hallerini düzeltecek şeylerle arındırsın, perdelerini kaldırsın, bulundukları makamdan yükselmelerini sağlayacak şeyleri onlara öğretsin, onları Allah'a iletsin. *"Resulleri geldiği zaman, aralarında…hükmedilir*." Hidayete erenlerin hidayet üzere olduğuna, sapanların sapık olduğuna, mutluların mutluluğuna ve bedbahtların bedbahtlığına hükmedilir. Çünkü, Resulün varlığı ile birlikte bütün bunlar açığa çıkar. Kimisi Resule yakınlığından dolayı ona itaat ettiği ve kimisi de uzaklığından dolayı onu inkâr ettiği için. *" Adaletle…"* Nebiynin haline galip olan adalet ilkesine göre aralarında hükmedilir. Çünkü, Nebiynin halinin, hayat tarzının ve izlediği yolun zahiri adalettir. *"Onlara asla zulmedilmez."* Hallerinin dışında herhangi bir şey kendilerine nispet edilip de onunla cezalandırılmazlar. Ya da Resulün varlığıyla sebepler ortaya çıktığı için onunla hidayete erenlerin kurtarılıp sabitleştirilmesi ve onunla sapanların da helak edilip azaba uğratılması şeklinde aralarında hükmedilir. *"Doğru iseniz bu vaat ne zamandır?* diyorlar." Kıyametten perdelendikleri için, onun anlamını kavramadıkları için inkâra sapıyorlar. Eğer perdelerini kaldırmak ve nefis giysilerinden sıyrılmak suretiyle kıyametin keyfiyetini bilselerdi bu hususta Nebiyleri

inkâr etmez, tasdik ederlerdi. *“De ki: Ben kendime bile…sahip değilim…”* Hz. Nebi (s.a.v) sahiplik ve tesir etme gücünü kendinden olumsuzlayarak aşamalı bir şekilde onları fiil tevhidine yönlendiriyor. Bütün bunların Allah’ın dilemesiyle kendisinden sudur ettiğini vurguluyor, ki kıyametin etkilerini bilsinler, öğrensinler.

Ardından küçük kıyametin, ecellerinin sona ermesiyle gerçekleştiğini açıklıyor. Çünkü kudret tümüyle Allah’ın elindedir: *“Her ümmetin bir eceli vardır…”*

57- Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.

58- De ki: Ancak Allah’ın lûtfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır.

59- De ki: Allah’ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram bulmanıza ne dersiniz? De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?

60- Allah'a karşı yalan uyduranların kıyamet günü (âkıbetleri) hakkındaki kanaatleri nedir? Şüphesiz, Allah insanlara karşı lûtuf sahibidir. Fakat, onların çoğu şükretmezler.

61- Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'an'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde (arzda) ne gökte (semada) zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık Kitab da (levh-i mahfuzda) bulunmasın.

62- Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.

63- Onlar, iman edip de takvaya ermiş olanlardır.

64- Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah’ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.

“Ey insanlar! Size…bir öğüt…gelmiştir.” Vaat ve tehdit, uyarı ve müjde, cezaya sürükleyici günahlardan alıkoyma ve sevabı kazanmayı gerektirici amellere teşvik etme esasına dayalı olarak nefislerinizi tezkiye edici bir öğüt gelmiştir, ki korku ile ümit dengesini koruyarak

amel edesiniz. *"Gönüllerdekine bir şifa"* yani kalplerdeki şüphe, nifak, kalleşlik, hainlik gibi hastalıklara karşı bir şifa gelmiştir. Söz konusu hastalıkları hakikâtleri, yakını inanca götüren hikmetleri öğreterek, kalpleri marifetleri kabul edecek şekilde arındırarak, tevhid nuruyla aydınlatarak, sıfat tecellilerine hazırlayarak tedavi eder. *"Bir hidayet…"* ruhlarınızı zati müşahedeye ileten bir hidayet gelmiştir. *"Ve rahmet…"* nefis makamının öğütle, kalp makamının arındırma ile ve ruh makamının hidayet ile hazırlanması sonucu istidadın husule gelmesinden sonra üç makamın her birine uygun kemalatı bahşeder. *"Müminler için…"* bütün bunlar, önce tasdik, ardından yakin, son olarak da gözlem şeklinde müminler içindir.

"De ki: Allah'ın lûtfu ile…" üç makamda kabiliyet sahibi olmayı muvaffak kılmasıyla *"ve rahmetiyle…"* üç mertebede ahlaki, ilmi ve keşfi bağışlar şeklinde rahmetini bahşetmesiyle ilgilensinler ve eğer sevineceklerse *"bunlara sevinsinler…"* miktarı az, değeri düşük fani şeylerle sevinmesinler. Bu, *"onların topladıklarından daha hayırlıdır."* İfsat edici değersiz şeylerden, insanı küçük düşüren rezilliklerden, kısacası dünya metaının kırıntılarından daha hayırlıdır. Tabi eğer dirayet ve zekâ ehli iseler, değer ve himmet erbabı iseler.

"De ki: Allah'ın size indirdiği…ne dersiniz?" Bana haber verin; hakikâtler, marifetler, haller, bağışlar, adap ve şeriatlar, öğüt ve nasihatler gibi Allah'ın size indirdiği manevi rızıklar hakkında ne dersiniz?! Onların bazısını *"haram buldunuz…"* ilk kısımdaki bağışlar gibi… bazısını da *"helal buldunuz…"* ikinci kısımdaki bağışlar gibi.

"De ki: Allah mı size izin verdi?" haram kılma ve helal sayma yetkisini Allah mı size verdi? *"Yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz? Allah'a karşı yalan uyduranların kıyamet günü hakkındaki kanaatleri nedir?"* kalbin nefis giysilerinden sıyrılıp yakin derecesini elde etmesinden ibaret olan orta kıyamet veya zati tevhit ve aynen zuhurdan ibaret olan büyük kıyamet günü hakkındaki kanaatleri nedir? Daha doğrusu geride onlara dair bir zan, bir kanaat kalmaz. Ya da ölümden ve yoksunluğun gerçekleşmesinden ibaret olan küçük kıyamet hakkında ne düşünüyorlar? Diğer bir ifadeyle o sırada bu zanları kendileri için bir vebal ve azaba dönüşür. *"Şüphesiz, Allah insanlara karşı lûtuf sahibidir."* Hem zahir hem batın ilimler lûtfederek, bu iki ilim türünü

bahşederek, onları kabul etmelerini sağlayarak, istidatlarını onları kabul etmeye hazırlayarak ikramda bulunur. *"Fakat onların çoğu şükretmezler."* Allah'ın nimetlerine karşı şükür görevlerini yerine getirmezler. Kendilerine bahşedilen istidatları ve ilimleri cüzi menfaatler, maddi kazançlar elde etmek için kullanırlar. Dolayısıyla Allah'ın nimetine karşı nankörlük ettikleri için de daha fazla nimetin kendilerine verilmesinin de önüne geçmiş olurlar.

"Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına…" benlikte fena bularak ahadiyet (teklik) hüviyeti aynına gark olanlara "korku yoktur…" kendilerinde varlık namına bir kırıntı kalmadığı için ondan dolayı yoksunluk cezasından korkmazlar. Zaten, ulaştıkları makamın ötesinde bir gaye de yoktur. Bu yüzden böyle bir gayenin kendilerini perdelemesinden de endişe etmezler. *"Onlar üzülmeyecekler de…"* kemalat ve lezzetten herhangi birini kaçırmaları imkânsız olduğu için bundan dolayı üzülmeleri de söz konusu olmaz.

Said b. Cübeyr (r.a.) 'den rivayet edilir: Resulullah 'a (s.a.v) Allah'ın dostları (velileri) kimlerdir? diye soruldu. Buyurdu ki: Onlar, görmeleriyle Allah'ı zikreden kimselerdir." Bu, Resulullah'ın (s.a.v) bize sunduğu latif bir işarettir.

Ömer (r.a) den rivayet edilir: Resulullah'ın (s.a.v) şöyle dediğini duydum: *Allah'ın öyle kulları vardır ki, onlar Nebi ve şehit olmadıkları halde kıyamet günü Nebiler de şehitler de onların Allah katındaki derecelerine gıpta ile bakarlar."* Orada hazır bulunanlar dediler ki: Ya Resulallah! Onlardan, onların amellerinden bize haber ver; belki onları severiz. Buyurdu ki: *Onlar öyle bir topluluktурlar ki, aralarında akrabalık bağı veya birbirlerinden alıp verdikleri ortak malları olmadığı halde sırf Allah için birbirlerini severler, yüzleri nurdur. Nurdan minberler üzerinde otururlar. İnsanlar korktukları zaman onlar korkmazlar. İnsanlar üzüldükleri zaman onlar üzülmezler,"* Sonra Resulullah (s.a.v) yukarıdaki ayeti okudu. *"Nurdan minberler üzerinde otururlar."* ifadesiyle ilk akıl ve ondan sonra gelen ruhani yüce kaynaklarla temas halinde oluşlarına işaret ediliyor.

"Onlar, iman edip de takvaya ermiş olanlardır." Şayet bu cümle Allah'ın velilerinin sıfatı olarak ele alınırsa şöyle bir anlam elde edilir: Onlar hakiki imanla (iman edip) inanıp varlık kalıntılarından, çeşitlenmenin zuhurundan sakınan kimselerdir. *"Dünya hayatında…onlara müjde vardır."* amellerde ve ahlakta istikametin varlığı ile nefis cennetleriyle müjdelenirler. *"ahirette de…"* sıfat nurlarının, ruhani hakikâtlerin ve Hakkani marifetlerin zuhuru şeklinde müjde vardır onları için. Ki bunlar da kalp cennetinin ve bunlarla zevk alıp lezzetlenmenin müjdesi mahiyetindedirler. *"Allah'ın sözlerinde asla değişme olmaz."* Onlara varit olan Allah'ın hakikâtlerinde, onlara açılan isimlerinde, üzerlerine inen tecelli hükümlerinde asla değişme olmaz.

Şayet *"Onlar, iman edip de takvaya ermiş olanlardır."* İfadesi başlı başına bir ifade olarak kabul edilirse, o takdirde şöyle bir anlam belirginleşir: Onlar, yakini imanla inanan, nefis perdelerinden, vehim menşeli şüpheler ve şeytandan kaynaklanan vesveseler gibi keşif engellerinden sakınan kimselerdir. Onlar için dünya hayatında, nefsin serinliğini hissetme lezzeti ve sekinet duygusunun inmesiyle nefsin mutmain olması şeklinde müjde vardır. Ahirette de sıfat tecellilerinin zevkini, mükaşefe nurlarının eserlerini bulma müjdesi vardır. Ledünni ilimlerinden ve yakini hikmetlerinden oluşan Allah'ın sözlerinde veya Allah'ın, onların yaratılışlarının esası kıldığı fıtratlarında asla değişme olmaz. Çünkü her nefis bir kelimedir.

65- (Resûlüm) Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet (ve üstünlük) Allah'ındır. O, işitendir, bilendir.

66- İyi bilin ki, göklerde (semavatta) ve yerde (arzda) ne varsa yalnız Allah'ındır. (O halde) Allah'tan başka ortaklara tapanlar neyin ardına düşüyorlar! Doğrusu onlar, zandan başka bir şeyin ardına düşmüyorlar ve onlar sadece yalan söylüyorlar.

67- O, geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan, (çalışıp kazanmanız için de) gündüzü aydınlık kılandır. Şüphesiz, bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır.

68- (Müşrikler:) "Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde (semavatta) ve yerde (arzda) ne varsa O'nundur. Bu hususta yanınızda herhangi bir delil yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?

69- De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler.

70- Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar), sonra dönüşleri bizedir; sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız.

71- Onlara Nuh'un haberini oku: Hani o kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü, bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin."

72- "Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir ve bana Müslümanlardan olmam emrolundu."

73- Yine de onu yalanladılar, biz de hem onu hem de onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları (yeryüzünde) halifeler kıldık; âyetlerimizi yalanlayanları da boğduk. Bak ki uyarılanların (fakat inanmayanların) sonu nasıl oldu!

74- Sonra onun arkasından birçok Resulleri kendi toplumlarına gönderdik. Onlara mucizeler getirdiler. Fakat onlar daha önce yalanladıkları şeye inanacak değillerdi. İşte haddi aşanların kalplerini biz böyle mühürleriz.

75- Sonra onların ardından da Firavun ve toplumuna Musa ile Harun'u mucizelerimizle gönderdik, fakat onlar kibirlendiler ve günahkâr bir toplum oldular.

76- Katımızdan onlara hakk (mucize) gelince: "Bu elbette apaçık bir sihirdir" dediler.

77- Musa: "Size hakk geldiğinde onun için (hep böyle) mi dersiniz? Bu bir sihir midir? Halbuki sihirbazlar iflâh olmazlar" dedi.

78- Onlar dediler ki: Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden) bizi döndüresin ve yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin? Halbuki biz size inanacak değiliz.

79- Firavun dedi ki: Bilgili bütün sihirbazları bana getirin!

80- Sihirbazlar gelince Musa onlara: Atacağınızı atın, dedi.

81- Onlar (iplerini) atınca, Musa dedi ki: "Sizin getirdiğiniz sihirdir. Allah, onu boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah, bozguncuların işini düzeltmez."

82- "Suçluların hoşuna gitmese de Allah, sözleriyle gerçeği açığa çıkaracaktır."

83- Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir grup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun, arzda ululuk taslayan (bir diktatör) ve haddi aşanlardan idi.

84- Musa dedi ki: Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın.

85- Onlar da dediler ki: "Allah'a dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğu için deneme konusu kılma!

86- Ve bizi rahmetinle o kâfirler topluluğundan kurtar!"

87- Biz de Musa ve kardeşine: Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Musa!) Müminleri müjdele! diye vahdettik.

88- Musa dedi ki: Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında ziynet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler).

89- (Allah): "İkinizin de duası kabul olunmuştur. O halde siz doğruluğa devam edin ve sakın o bilmezlerin yoluna gitmeyin!" dedi.

90- Biz, İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihayet (denizde) boğulma haline gelince, (Firavun:) "Gerçekten, İsrailoğullarının inandığı ilâh'dan başka ilâh olmadığına ben de iman ettim. Ben de Müslümanlardanım!" dedi.

91- Şimdi mi (iman ettin)! Halbuki, daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.

92- (Ey Firavun!) Senden sonra geleceklere ibret olması için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan birçoğu, hakikâten âyetlerimizden gafildirler.

93- And olsun biz İsrailoğullarını güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz nimetlerden rızık verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki Rabbin, kıyamet günü onların, aralarında ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında hükmedecektir.

94- (Resulüm!) Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkuda isen, senden önce Kitabı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. And olsun ki, Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!

95- Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra ziyana uğrayanlardan olursun.

96- Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, inanmazlar.

97- Kendilerine (istedikleri) bütün mucizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır.

98- Yunus'un kavmi müstesna, (halkını yok ettiğimiz ülkelerden) herhangi bir ülke halkı, keşke (kendilerine azap gelmeden) iman etse de bu imanları kendilerine fayda verseydi! Yunus'un kavmi iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık.

99- (Resûlüm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?

100- Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar.

101- De ki: "Göklerde ve yerde neler var, bakın (da ibret alın!)" Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz.

102- Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş toplumların (acıklı) günlerinin benzerlerinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: Haydi bekleyin! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

103- Biz, sonra Resullerimizi ve aynı şekilde iman edenleri kurtarırız. Müminleri kurtarmak üzerimize bir hak'dır.

104- De ki: "Ey insanlar! Benim dinimden şüphede iseniz, (bilin ki) ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam, fakat ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Bana müminlerden olmam emrolundu."

105- "Ve (bana) hanîf (Allah'ın birliğini tanıyıcı) olarak yüzünü dine çevir; sakın müşriklerden olma, diye (emredildi)."

106- Allah'ı bırakıp da sana fayda veya zarar vermeyecek şeylere tapma. Eğer bunu yaparsan, o takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun.

107- Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve O bağışlayandır, esirgeyendir.

108- De ki: Ey insanlar! Size Rabbinizden Hak (Kur'an) gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse, ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim. (Sadece tebliğ etmekle memurum).

109- (Resûlüm!) Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O hakimlerin en hayırlısıdır.

"Onların sözleri seni üzmesin.." Onların sözlerinden etkilenme. Çünkü onların sözleri sadece inattır. Sen Allah'ın izzetini ve kahrını müşahede et; o zaman onlara fena nazarıyla bakarsın, amellerini, sözlerini ve seni tehdit edegeldikleri şeyleri önemsiz , boş şeyler olarak görürsün. Allah'ın kuvvetini ve izzetini müşahede eden kimse, bütün kuvvet ve izzeti O'na ait görür. Ondan başkasına ait ne kuvvet var ne de değiştirme kudreti. *"O, işitendir…"* onların senin hakkında söyledikleri sözleri işitir ve bundan dolayı onlara hakkettikleri cezayı verir. *"Bilendir…"* onlara karşı ne yapılması lazım geldiğini bilir. Ardından, yüce Allah onların zayıflıklarını, acizliklerini ve Nebiye galip gelmelerinin imkânsızlığını şu sözleriyle açıklıyor: *"İyi bilin ki, göklerde (semada) ve yerde (arzda) ne varsa yalnız Allah'ındır…"* Göklerde (semada) ve yerde (arzda) ne varsa hepsi Allah'ın mülkü, tasarrufu ve karşı

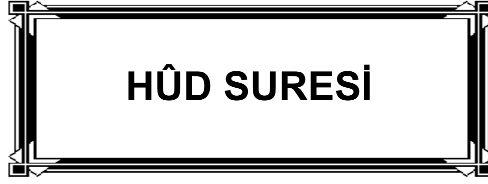
konulmaz egemenliği altındadır. Hiçbir varlık O'nun izni ve dilemesi, muktedir kılması olmadan hiçbir şeye güç yetiremez. *"Allah'tan başka ortaklara tapanlar neyin ardına düşüyorlar!"* Allah'ı bir yana bırakarak birtakım düzmece tanrılara tapanlar neyin peşindedirler! Her şey Allah'ın karşı konulmaz egemenliği ve mülkü altında olduğuna göre, onların, Allah'ın dışında taptıkları şeyler herhangi bir şey değildir. Ne etkileri vardır ne de güçleri. *"Doğrusu onlar zandan…"* kendi zanlarınca vehmettikleri, hayal âleminde tasavvur ettikleri şeylerden *"başka bir şeyin ardına düşmüyorlar."* Onlar aslında varlığı olmayan bir şey için varlık takdir ediyorlar.

"O…sizin için…" cisim gecesini yaratandır. *"içinde dinlenesiniz diye…"* ve ruh gündüzünü de yaratmıştır, ki onda eşyanın hakikâtini ve sizi Allah'a iletecek şeyleri göresiniz. *"Şüphesiz bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır."* Allah'ın bunlar aracılığıyla sunduğu sözlerini işitip batınını anlayan, sınırlarını kavrayan, böylece Allah'ın sıfatlarına ve isimlerine muttali olan, Allah'ı onlarla mevsuf ve onlarla isimlenmiş olarak müşahede eden kimseler için ibretler vardır. *"Allah çocuk edindi, dediler."* Kendisinin hemcinsi olan bir malulü (illetlerin sonucu olan bir varlığı) çocuk edindi. *"Haşa! O bundan münezzehtir."* Burada, yüce Allah, benzeri bir şeyin olmasından tenzih ediliyor. *"O'nun ihtiyacı yoktur."* O'nun varlığı kendi zatı iledir, diğer başka her şeyin varlığı da O'ndandır. Böyle iken, başka bir şey nasıl O'nun hemcinsi, benzeri olabilir? Varlığın tümü kendine ait olan zatın dengi bir şey olabilir mi? *"Onlara Nuh'un haberini oku…"* Allah'a en sahih şekilde tevekkül edişi, kavmine, kavminin Allah'a ortak koştukları varlıklara fena gözüyle bakışı, onlara ve kurdukları tuzaklara aldırış etmeyişi ile ilgili haberi anlat, ki oradan hareketle senin durumundan gerekli ibret derslerini çıkarsınlar. Çünkü bütün Nebiyler, tevhid dini, Allah ile kaim olmak ve mahlukata iltifat etmemek hususunda aynı mertebededirler.

"Musa dedi ki: Ey Kavmim! Eğer…inandıysanız…" yakini bir imanla inanmışsanız, *"Ona güvenip dayanın…"* Burada tevekkül etmek, güvenip dayanmak İslam'ın ayrılmaz bir özelliği olarak gösteriliyor. Zaten tevekkül, özü Allah'a teslim etmek demektir. Dikkât edilirse İslam, imanın bir gereği olarak gösterilmiyor. Yani eğer imanınız ve yakininiz kemal derecesine ulaşmışsa, imanınız nefislerinizde etki etmişse, nefsi sırf Allah'a özgü olan, O'nda fena bulan bir varlık haline getirmişse, o zaman tevekkül etmesi lazım gelir.

Çünkü fenanın ilk mertebesi, fiillerin fena bulmasıdır, sonra sıfatların, sonra da varlığın. Fena hali tamamlanınca tevekkül gereklilik arz eder. O da fiillerin fenasıdır. Eğer "İslam" derken boyun eğme anlamı kastedilirse, bu takdirde İslam tevekkül açısından şart olur, onun bir gereği olmaz. Dolayısıyla şöyle bir anlam karşımıza çıkar: Eğer imanınız yakin olarak sahih olursa, buna dayanarak tevekkül edin; ama sizin fiilinizin olmaması, ne kendiniz ne de bir başkası için tesir ve güç tasavvur etmemeniz şartıyla. Bilakis, sizin ölü gibi iradesiz boyun eğmeniz gerekir. Çünkü tevekkülün sahih oluşunun şartı fiil ve kuvvet bakiyelerinin fena bulmasıdır. Tıpkı "Eğer bu ağaçtan hoşlanmıyorsan, gücün yetiyorsa onu kökünden sök." demek gibi. Surenin bundan sonraki ayetlerinden bazısı tevil kabul etmeyen türdendir, bazısı ise şimdiye kadar yaptığımız açıklamalarla anlamları belirginleşmiştir.

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Elif. Lam. Ra. (Bu sana inzal olan), hikmet sahibi “Hakiym” her şeyden haberdar “Habiyr” olan tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir Kitabdır.

2- (De ki: Bu Kitab) “Yalnız Allah'dan başkasına ibadet etmemeniz için (indirildi). Şüphesiz ki ben, “O”nun tarafından size bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.

3- Ve Rabbinizden mağfiret dilemeniz, sonra da ona tevbe etmeniz için (indirildi. Eğer bu emrolunanları yaparsanız), Allah sizi, tayin edilmiş bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatır, fazlasını yapan herkese de iyiliğinin karşılığını verir. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım.

4- Dönüşünüz yalnız Allah’adır. O, her şeye kadirdir.

5- Dikkat edin! Bilesiniz ki, onlar (düşmanlıklarını) gizlemeleri için göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler). İyi bilin ki, onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi, Allah onların gizlediklerini de, açığa çıkardıklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünü bilendir.

6- Yeryüzünde (Arz’da) yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah’ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekanı bilir. (Bunların) hepsi açık bir Kitab da (levh-i mahfuz'da) dır.

“Elif. Lam. Ra. …Bir Kitabdır…” Bu harflerle ilgili değerlendirmelerimize daha önce yer vermiştik. *“Ayetleri sağlamlaştırılmış…”* aynları, hakikâtleri külli âlemde sağlamlaştırılmıştır. Daimi olarak kendi halleri üzere olacak şekilde değişmeden, dönüşmeden, bozulmadan ve her türlü eksiklikten ve afetten korunmuş surette korunmuşlardır. *“Sonra da açıklanmış…”* cüzi âlemde açıklanmıştır. Zahirde beyan edilmiş, belli bir ölçüde muayyen

kılınmıştır. *"Hikmet sahibi tarafından…"* Kitabın sağlamlaştırılması ve açıklanması hikmet sahibi Allah tarafındandır. Allah onu ilim ve hikmet üzerinde bina etmiştir. Ondan daha güzelinin, daha sağlamının olması mümkün değildir. *"Her şeyden haberdar olan Allah tarafından…"* Allah bu Kitabın ayrıntılarından haberdardır, onu ölçü, vakit ve tertip olarak hakim düzen içerisinde ayrıntılı biçimde açıklamıştır. *"Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için…"* Yani bu Kitab, hal ve delil diliyle, Allah'a yönelik olarak yerine getirdiğiniz ibadete başkasını ortak yapmayın ve ibadeti sırf "O"na yönelik olarak sunun, demektedir. *"Şüphesiz ki ben, "O"nun tarafından size bir uyarıcı ve müjdeciyim."* Bu, Resulün diliyle iletilmiş bir sözdür. Şirkin cezası ve sorumluluğu ile ilgili olarak size hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah'a karşı uyarıyorum ve tevhidin sevabı ve faydası ile ilgili olarak da müjdeliyorum.

"Ve Rabbinizden mağfiret dilemeniz…için." Yani, "O"nu Bir bilin, başkasına bakma, çoklukla perdelenme, eşyayla kayıtlanma, eşyanın, hatta kendi fiil ve sıfatlarınızın ötesine geçmemenin heyetlerinden sizi bağışlamasını talep edin. *"Sonra da Ona tevbe etmeniz için…"* zat olarak Onda fena bulmak suretiyle Ona dönün. *"... yaşatır."* dünyada *"güzel bir şekilde…"* şeriata ve adalete uygun olarak, fena sonrası beka halinde, vefat vaktinize kadar nimetlendirir, yararlandırır. *"Fazlasını yapan herkese…verir."* ahlakta, ilimde ve kemalatta fazilet sahibi olanlara *"iyiliğinin…"* karşılığını sevap ve dereceler olarak verir. Ya da fena bulmanız vaktine kadar soyutlanmanız durumunda fiil ve sıfat tecellilerinin lezzetleriyle sizi yararlandırır. Yahut istidat hususunda fazilet sahibi olanlara faziletinin karşılığını kemal derecesi ve yükseliş ve yakınlaşma esnasında mertebe olarak verir. *"Eğer yüz çevirirseniz…"* Eğer tevhide ve soyutlanıp varlıktan sıyrılmaya arkanızı dönerseniz *"ben sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım."* O gün size çok ağır ve meşakkâtli gelecektir. O gün, her şeye gücü yeten Allah'a dönüş günüdür. Diğer bir ifadeyle yüce Allah'ın kadirlik sıfatıyla zuhur etmesi ve sizi azapla kahretmesi sonucu acizliğinizin, taptığınız düzmece tanrıların acizliklerinin ortaya çıktığı gündür.

7- O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerinde iken, gökleri (semavatı) ve yeri (arzı) altı günde yaratandır. Yemin ederim ki, (Resûlüm!): "Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz" desen, kâfir olanlar derhal "Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir" derler.

8- And olsun, eğer biz onlardan azabı sayılı bir süreye kadar ertelesek, mutlaka "onun gelmesini engelleyen nedir?" derler. Bilesiniz ki, kendilerine azap geldiği gün, bir daha onlardan uzaklaştırılacak değildir. Ve alay etmekte oldukları şey, onları çepeçevre kuşatacaktır.

"O…gökleri (semavatı) ve yeri (arzı) altı günde yaratandır." Cismani âlemi altı cihet içinde yarattı. "Arşı su üzerinde idi…" ilk akıl dediğimiz arşı, ilk ilim üzerinde bina edilmiş, ona dayanıyordu ve varlık olarak cisimler âleminden önceydi.

Şayet daha önce yaptığımız gibi altı günü gizlenme müddeti, göklerin (semavatı) ve yerin (arşın) yaratılışını da yüce Allah'ın mevcudatın tafsilatıyla gizlenmesi olarak tevil edersek, arşının su üzerinde olmasının anlamı, onun gizlenmenin başlamasından önce insanlar tarafından bilindiği şeklinde belirginleşir. Tıpkı "onu bilerek yaptım" demen gibi. Yani bana malum olduğu halde ya da ben onu bilen olduğum halde. Diğer bir ifadeyle bilinirliğe dayalı olarak. Tıpkı Resulullah'ın (s.a.v) "nasıl sabahladın?" diye sorması üzerine Harise'nin "gerçek bir mümin olarak sabahladım" demesi gibi. Resulullah (s.a.v) "Her hakkın bir hakikâti var, senin imanının hakikâti nedir? diye sorması üzerine de "cennetlikleri ziyaretleşirken, cehennemlikleri de didişirken gördüm. Rabbimin arşını apaçık olarak gözlemledim" demiş ve Resulullah (s.a.v) "Doğru söyledin. Bu halini sürdür." buyurmuştur.

Şeriatta heyulani madde, birçok yerde su olarak tabir edilir. Bunlardan biri şu hadistir: "Yüce Allah'ın ilk yarattığı şey bir cevherdir. Ona celal gözüyle baktı, cevher utancından eridi; yarısı su yarısı ateş oldu." Eğer bu hadiste işaret edilen suyu heyulani madde olarak tevil edersek kastedilen anlam şu şekilde belirginleşir: Onun arşı, göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) yaratılmasından önce, zaman olarak değil, ama zat olarak maddeden üstündü, mertebe olarak onun üzerindeydi. Dilersen, bu tevili kendi varlığının ayrıntılarına uyarlayabilirsin. Bu takdirde anlam şöyle olur: Ruhani kuvvetler semalarını ve beden arzını hamilelik süresinin en azı olan altı ayda yarattı. Müminin kalbinden ibaret olan arşı da bedenin badesi olan suyun üzerindeydi, onu bürümüştü, ona asılıydı, tasvir ve tedbir anlamında ona taalluk etmişti. *"Hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için…"* eşyanın yaratılışının amacını insanların amellerinin açığa

çıkması olarak belirledi. Yani, varlığa tabi ve cezaya esas oluşturan tafsili bilgi ile bilmek için onları yarattık. "hanginizin ameli daha güzel olacağı hususunda." Çünkü Allah'ın ilmi iki kısımdır: Bir kısmı, levhtedir ve eşyanın varlığından öncedir. Bir kısmı ise, mahlukat mazharlarının varlığından ve deneme, sınama anlamında beladan sonradır. Burada bu kısım ilimden bahsediliyor.

9- Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak, tamamen ümitsiz ve nankör olur.

10- Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırırsak, elbette "Kötülükler benden gitti" der. Çünkü o (bunu derken) şımarıktır, kibirlidir.

"*Eğer insana tarafımızdan bir rahmet tattırırsak…*" İnsan, yoksullukta-zenginlikte, sıkıntıda-rahatta, hastalıkta-sağlıkta Allah'a güvenmeli, O'na tevekkül etmelidir. Nimetin varlığıyla, çalışmasıyla, nimeti kazanmadaki tasarrufu ile, kuvveti ile, nimeti talep etme kudreti ile ve de diğer sebep ve vasıtalar ile Allah'tan perdelenmemelidir. Aksi takdirde nimetin yitirilmesi durumunda ümitsizlik, varlığı durumunda da nankörlük, şımarma ve aç gözlülük yapar. Böylece Allah'tan uzaklaşıp O'nu unutur. Allah da onu unutur. Onun için insan, nimetin verilmesini de verilmemesini de başkasından değil sadece Allah'tan bilmelidir. Şayet Allah sağlık veya nimet gibi rahmet nitelikli bir şey bahşederse, önce bunu O'ndan bilerek O'na şükretmelidir. Nimeti bahşedeni nimet suretinde müşahede etmelidir. Sonra hastalığında, ibadetinde ve Allah'ın nimet üzerindeki haklarını eda etmede bedeninin organlarını kullanmak suretiyle şükrünü eda etmelidir. Ardından dil ile hamdü sena ederek, Allah'ın bu nimeti kendisinden almaya mutlak güç sahibi olduğuna kesin olarak inanarak şükretmelidir. Nimete karşı şükrünü eda etmek suretiyle nimeti koruması ve arttırması gerekir. Yüce Allah'ın şu sözüne kesin olarak güvenmesi lazımdır: "*Eğer şükrederseniz, elbette size nimetimi arttıracağım.*" (İbrahim, 7)

Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "Size nimetlerin etrafları ulaştığı zaman, az şükretmek suretiyle onları azaltmaya koşmayın. Sonra bu nimet birinden geri alındığı zaman da sabretsin, nimetin elinden gitmesinden dolayı üzülmesin. Bu nimeti, yine kendisinin maslahatına olmak üzere Allah'ın aldığını, başkasının almadığını bilsin."

Çünkü yüce Allah, evladını terbiye eden müşfik bir baba gibi kullarını terbiye eder. Daha doğrusu bir babadan daha şefkâtli ve daha merhametlidir. Çünkü baba, yüce Allah'ın bildiği şeylerden perdelenmiştir. Bir baba sadece evladının acil ve zahiri maslahatlarını bilebilir. Allah ise hem gaybı hem de görülen âlemi bilir. Kulların dünyevi ve uhrevi maslahatlarını eksiksiz bir şekilde bilir. Bu yüzden kul, Allah'ın fiiline rıza göstermeli ve kendisinden aldığı nimetten daha iyisini vermesini ummalıdır. Çünkü Allah'tan rahmetinden umut kesen kimse O'ndan uzaktır, O'nun rahmetini algılayamaz. Bunun nedeni anlayış kapasitesinin dar, Allah'ın rububiyetinden perdelenmiş olmasıdır. Rahmetinden gelen feyzin genel ve daimi olduğunu göremez. Sonra kul, kendisinden alınan nimete yeniden kavuştuğu zaman, nimetin varlığından dolayı şımarıkça sevinmemelidir, nimeti yitirdiği zaman üzülmemesi gerektiği gibi. Nimete kavuştuğu zaman insanlara karşı onunla övünmemelidir. Bu tür tavırlar cehaletin göstergeleridir, nefsin hakimiyet kurup belirginleşmesinin belirtileridir. Aksi takdirde bu nimetin kendisinden ve kendisi için olmadığını bilirdi. Kendisinden ve kendisi için olmayan bir şeyle ne diye başkalarına karşı övünsün ki? Bilakis, nimet Allah için ve Allah'tandır.

11- Ancak (musibetlere) sabredip güzel iş yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir bağış ve bir büyük mükâfat vardır.

12- Belki de sen (müşriklerin:) «Ona (gökten) bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!» demelerinden ötürü sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. (İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekîldir.

13- Yoksa, «Onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu» mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin.

14- Eğer (onlar) size cevap veremiyorlarsa, bilin ki, o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka ilâh yoktur. Artık siz müslüman oluyor musunuz?

15- Kim, dünya hayatını ve zinetini istemekte ise, işlerinin karşılığını orada onlara tam olarak veririz ve orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar.

"*Ancak sabredenler…böyle değildir.*" Bu grup, insanların genelinden istisna tutuluyor. Yani bu tür insanlar her iki halde de karamsarlığa kapılıp nankörlük eder ya da şımarıkça sevinip nimetle övünür; ama Allah ile beraber olup sabreden, sıkıntı, nimet, zorluk ve bolluk hallerinde O'nunla beraber duranlar öyle değildirler. Nitekim, Ömer (r.a) şöyle demiştir: "Fakirlik ve zenginlik iki binektir; hangisine bindiğime bakmam." *"Ve güzel iş yapanlar…"* her iki halde de zikredilen hususlarda maslahatlarına olan şeyleri yapanlar. *"İşte onlar için bir bağış…vardır."* her iki halde de nefsin ümitsizlik, nankörlük, sevinç ve övünme ile zuhur etmesi günahından bağışlanma *"ve bir büyük mükâfat vardır."* Fiil ve sıfat tecellileri sevabından ve cennetlerinden oluşan büyük bir mükâfat vardır. *"Belki de sen….sana vahyolunan ayetlerin bir kısmını terk edeceksin."* Müşrikler, Hz. Resulün (s.a.v) sözlerini iradeleriyle kabul etmedikleri, ifsat edici önerilerle sözlerini inkâr ettikleri, ona inatla ve alayla karşılık verdikleri için Hz. Resulün göğsü daralıyor, akıcı ve rahat bir şekilde konuşamıyordu. Çünkü irade konuşmayı cezp eder. Dinleyicinin kabul etmesi konuşmacının şevkini arttırır, geniş kapsamlı ve rahat bir şekilde konuşmasını sağlar. Konuşmacı sözlerini kabul eden bir mahal bulamayınca rahat konuşamaz, içinde bir sıkıntı kalır. Bu yüzden, yüce Allah Resulünü cesaretlendiriyor, kuvvetini harekete geçiriyor, şevkini arttırıyor: *"Sen ancak bir uyarıcısın; (Nezirsin)"* buyuruyor. Senin uyarman zorunlu olarak şu iki faydayı doğurur: Ya perdeyi kaldırır, dolayısıyla yüce Allah'ın muvaffak kıldığı kimseler üzerinde etkili olup onları doğru yola iletir. Ya da Allah'ın muvaffak kılmadığı kimselerin gerekçelerini, delillerini geçersiz kılacak bir somut delil işlevini görür. "*Allah her şeye vekildir.*" Her türlü hidayet Onun yetkisi dahilindedir.

"*Kim dünya hayatını…istemekte ise…*" Amel eden bir kimse, eğer dünyevi bir niyetle zahiren uhrevi bir amel işliyorsa, o kimse bu ameliyle dünyevi hazlarda, nasiplerden birinden başkasını istememektedir. Yüce Allah, dünyevi ecrini eksiksiz bir şekilde verir; ama ahiret sevabı namına herhangi bir şey elde edemez. Çünkü herkesin, hayatının gereği olarak, işlediği amelle ilgili olarak dünyadan bir nasibi vardır, bir de yaratılışının esasını oluşturan fıtratı uyarınca uhrevi bir nasibi vardır. İşlediği amelle dünyadan başka bir şey istemediği zaman, yüzünü dünyaya yöneltmiş ve ahirete de sırt çevirmiş olur. Bu noktada dünyevi nasip, onu kendine

çeker ve yüzünü süfli cihete çevirir. Bu bakımdan uhrevi nasiple ilgili olarak da bir perde olur. Derken fıtratı tersyüz olur, hevasının neşesine uyar. Nefis, kendine özgü hazları elde etme hususunda kalbi hizmetine sokar. Böylece uhrevi nasibi dünyevi payına eklenir. *"orada onlara…"* nasipleri eksik verilmez. Yani işledikleri amellerin dünyevi sevaplarında en küçük bir eksilme olmaz. Çünkü kalp, nefsin şekline göre biçimlenince, kalbin nasibi de nefsin hazlarının şeklini alır.

16- İşte onlar, ahirette kendileri için ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimselerdir; burada (dünyada) yaptıkları da boşa gitmiştir; yapmakta oldukları şeyler (zaten) batıldır.

17- Rabbin tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan ve kendisini Rabbinden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce, bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın Kitab'ı (elinde) bulunan kimse (inkârcılar gibi) midir? Çünkü bunlar Ona (Kur'an'a) inanırlar. Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir, bundan şüphen olmasın; zira bu, senin Rabbin tarafından bildirilmiş gerçektir; fakat insanların çoğu inanmazlar.

18- Kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim olabilir? Onlar (kıyamet gününde) Rablerine arz edilecekler, şahitler de: İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir, diyecekler. Bilin ki, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir!

19- Onlar, (insanları) Allah'ın yolundan alıkoyan ve onu eğri göstermek isteyenlerdir. Ahireti inkâr edenler de onlardır.

20- Onlar, yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir; onların Allah'tan başka (yardım isteyecekleri) dostları da yoktur. Onların azabı kat kat olacaktır. Çünkü onlar (gerçekleri) ne görebiliyorlar ne de kulak veriyorlardı.

21- İşte onlar kendilerini ziyana uğrattılar. Uydurmakta oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti.

22- Şüphesiz onlar, ahirette en çok ziyana uğrayanlardır.

"*İşte onlar, ahirette kendileri için ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimselerdir."* Bunun nedeni, kalplerinin dünyevi perdelerle azap görmesi, istidatlarının gereklerinden yoksun kalması, kazandığı şeylerin özleriyle örtüşmediği için acı çekmesidir. "*Yaptıkları da boşa*

gitmiştir." Dünyada iken işledikleri iyilikler de dünyevi bir niyetle işlendikleri için ahirette boşa gitmiştir. Çünkü Hz. Resulullah (s.a.v) bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Ameller niyetlere göredir; her kişiye niyet ettiği vardır."

"*Rabbi tarafından açık bir delile dayanan…"* Dünya hayatını isteyen kimse rabbinden gelmiş bir delile dayanan kimse gibi midir? Yani bu ikisi arasında mertebe bakımından büyük bir uzaklık vardır. Bir delile dayanan, yani akli bürhani yakine veya vicdani keşfe dayanan ve yakını izleyen kimse, Rabbinden "*bir şahide…"* uyar. Yani tevhide ilişkin akli bürhani delili tasdik eden Kur'an'a, Nübüvvetin sıhhatine, dinin temel prensiplerine, ayrıca bu Kur'an'dan önce de "*Musa'nın Kitabı"* na uyar. Yani bu Kitaptan önce Musa'nın Kitabındaki bürhana uyar. Ki O Kitab; "*bir önder"* dir, peşinden gidilir. Amaçların gerçekleşmesi hususunda sarılması gereken bir önderdir. *"Bir rahmet"* tir. Rahmet özelliğiyle insanları doğru yola iletir, onları tezkiye eder, onlara hikmeti ve şeriatı öğretir. "*Bunlar ona inanırlar."* Bir hakikât olarak inanırlar, dünyevi hazlar peşinde değildirler. "*Kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim olabilir?"* Allah'tan başkası için varlık ispat etmek, kelam ve benzeri sıfatları Allah'tan başkasına nispet etmek suretiyle O'na karşı yalan uydurandan daha zalim kimse var mı? *"Onlar Rablerine arz edilecekler…"* ilk toplanma yerinde perdelenmiş ve yüz üstü bırakılmış olarak Rablerinin huzurunda durdurulacaklardır. "*Şahitler…diyecekler…"* muvahhitler: *"İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir."* şirk işlemek suretiyle iftira atan, sonra zulümlerin en büyüğü olan bu şirkleri yüzünden kovulan ve lanetlenen kimselerdir, diyecekler. "*Onlar…alıkoyanlardır."* Onlar, insanları tevhid yolundan alıkoyan, dosdoğru olan bu yolu insanlara eğri göstermeye çalışan kimselerdir. Onlar Hak'tan perdelendikleri gibi ahiretten de perdelenmişlerdir. Onların dışındaki din mensupları, dindarlar öyle değildir.

23- İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalırlar.

24- Bu iki zümrenin (müminlerle kâfirlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların hali hiç eşit olur mu? Hâlâ ibret almıyor musunuz?

25- And olsun, biz Nuh'u kavmine Resul gönderdik. Onlara: «Ben (dedi), sizin için mübiyn neziyrim (apaçık bir uyarıcıyım).

26- Allah'tan başkasına kulluk etmeyin! Ben, size (gelecek) elem verici bir günün azabından korkuyorum.»

27- Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: «Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis, sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz.»

28- (Nuh) dedi ki: Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından (bildirilen) açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz? Siz onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız?

"*İnananlar…"* yakını gaybi imanla iman edip "*güzel işler yapanlar…"* tevbe, gerçek züht, pişmanlık, ibadet, sabır, şükür ve bunlarla uyumlu süluk ve makam ehli kimselerin amelleri türünden kendilerini Allah'la buluşmaya ve O'na yakiyn olmaya ehil kılan ameller işleyenler, "*Rablerine gönülden boyun eğenler…"* Onun karşısında zelil olan, iştiyakla O'na güvenip mutmain olan, her şeyden ilgisini kesip kendini O'na adayan, O'nda fena bulmaya çabalayan kimselere gelince, *"İşte onlar"* kalpler cennetinin "*ehlidir. Onlar orada ebedi kalırlar."*

"Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki…" akılları ve akıllarının algıladığı şeylerle perdelenen, dünyevi şeylerle dolu, dünyevi olgulara güç yetiren kavminin eşrafından olan kimseler dediler ki: *"Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz."* Böyle demelerinin sebebi, zahiri olmaları, vehimle karışık, hevanın etkisiyle şaşkına dönmüş akıllarının sınırlarının ötesine taşmamalarıdır. Böyle bir akıl, geçimlik akıldır. Bu gibi kimseler, bir insanın, kendilerinin akıl olarak vardıkları düzeyin ötesine geçebileceğini düşünemezler. İstidat ve kemalat mertebelerinden, tavır ötesi tavırlardan, mertebe üstünde mertebelerden…ancak Allah'ın bildiği nice düzeylerden haberdar değildirler. Nübüvvet makamını ve bu makamın anlamını da bilmezler. *"Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz."* Bizden aşağı olan yoksullarımız sana uyuyorlar. Çünkü onların nazarında mertebe ve üstünlük, mal ve makam ile ölçülür. Bu da yüce Allah'ın işaret buyurduğu dünyevi bir bakış açısıdır: *"Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahretten ise, onlar tamamen gafildirler."* (Rum, 7)

"Basit görüşle hareket eden…" görüşün açığı ve ilk düzeyiyle hareket ederler. Çünkü akılları zayıf, dünya geçimini temin edecek şeyleri kazanma hususunda acizlik içindedirler. Biz ise fikir ve kapsamlı bakış sahibiyiz. Yetersiz akıllarıyla hakikâte, manevi fazilete karşı perdelendikleri için böyle söylüyorlar. Çünkü akıllarının tüm tasarruf alanı dünyevi geçim yollarını bulmakla sınırlıdır ve bu sınırın ötesine de gidemezler.

Nuh'un (a.s) tabileri ise uzun vadeli himmetlerin, kutsal etrafında dönen akılların erbabıdırlar. Akıllarını sırf dünya geçimliğinde kullanmazlar. Geçimliği kazanmanın,elde etmenin türlü yollarını, yöntemlerini bulmak için çaba sarf etmezler. İşte kavminin ileri gelenleri bu yüzden onların akıllarını küçümsediler, "basit" olarak nitelediler.

"Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de göremiyoruz." Bizim benimsediğimiz değerler açısından sizin bize göre ileride olduğunuzu da göremiyoruz. Çünkü onların nazarında fazilet, üstünlük zenginlikle, mal ve makam sahibi olmakla sınırlıdır. "*Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz."* Aklımızın ve kıvrak zekâmızın geniş kapasitesine rağmen sizin ispat ettiğiniz şeyleri idrak edemememiz, söylediklerinizi anlamamamız sizin yalancılar olduğunuzun delilidir. *"Eğer ben Rabbim tarafından açık bir delil üzerinde isem…buna ne dersiniz?"* Sizin akıl yoluyla bu delile boyun eğmeniz, bu delili benimsemeniz gerekmez mi? *"Ve O bana kendi katından bir rahmet vermişse?..."* keşif mahiyetli, somut delil derecesinin ötesinde özel bir hidayet bahşetmişse *"kendi katından…"* , buna ne dersiniz? Ledünni ilimler ve Nübüvvet makamı gibi aklın kullandığı maddi yol ve yöntemlerin ötesinde bir hidayet bahşetmişse bana ne diyeceksiniz? *"Bu size gizli tutulmuşsa…"* zahire takılıp batından, halka karışıp hakikâtten perdelendiğiniz için bu gerçeği göremiyorsanız, böyle bir ihtimali düşündünüz mü? Bunu algılamak ancak istidat sahibi kimselerde bulunan irade ile mümkündür. Böyle iken sizi buna nasıl zorlayabilir, mecbur ederiz ki? *"Siz onu istemediğiniz halde…"* sizi ona zorlayamayız. Ama onu kavramak, algılamak istiyorsanız nefisleriniz tezkiye edin, istidatlarınızı arındırın. Eğer size bağışta bulunulursa, inkârınızı terk edersiniz. Derken üzerinizde irade nuru yansır ve bunları kabul edersiniz, inşallah.

29- Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum.

30- Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'dan (O'nun azabından) kim korur? Düşünmüyor musunuz?

31- Ben size: "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır" demiyorum, gaybı da bilmem. "Ben bir meleğim" de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, "Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir" diyemem. Onların kalplerinde olanı, Allah daha iyi bilir. Onları kovduğum takdirde ben gerçekten zalimlerden olurum.»

32- Dediler ki: Ey Nuh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir!

33- (Nuh) dedi ki: «Onu size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz (Allah'ı) âciz bırakacak değilsiniz.

34- Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. (Çünkü) O sizin Rabbinizdir. Ve (nihayet) O'na döndürüleceksiniz.»

35- (Resûlüm!) Yoksa, «Bunu uydurdu» mu diyorlar? De ki: «Eğer onu uydurduysam günahım bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz günahtan uzağım.»

36- Nuh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme.

37- Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır!

"*…Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık, sizden herhangi bir mal istemiyorum."* Sizin açınızdan her şeyin amacı, dünya geçimliğini temin etmekle sınırlıdır. Bense sizden bunu istemiyorum; o halde iddia ettiğiniz gibi akıllı iseniz benim amacıma dikkât edin. *"Ben iman edenleri kovacak değilim."* Onlar Allah katında yakınlık ehli, makam sahibidirler. Eğer onları kovarsam Allah'ın düşmanı, O'nun velilerinden uzaklaşan

biri olurum ve o takdirde Nebiy olamam. "*Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum.*" Kişiyi Allah ile buluşmaya ehil kılan şeyleri bilmeyen, Allah'tan ve Allah ile buluşmaktan habersiz cahillersiniz. Aklınız dünya zevklerinden dolayı başınızdan gittiği veya beyinsiz olduğunuz için. Bu beyinsizliğinizle de müminlere eziyet ediyorsunuz.

"Ey Kavmim!...beni Allah'tan kim korur?" kulları üzerinde karşı konulmaz güce sahip Allah'a karşı kim korur beni, eğer *"onları kovarsam" ,* onları kovduğum için de O'nun kahrını hakkedersem, kimin gücü beni korumaya yeter? *"Düşünmüyor musunuz?"* insani fıtratın gereği olarak düşünüp bu söylediklerinizden vazgeçmez misiniz? " *Ben size: "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır" demiyorum."* Ben Nübüvvetin üstünlüğünü, zenginlikle, mal çokluğuyla, gaiplerden haberdar olmakla, meleklikle iddia etmiyorum ki, bunlara sahip olmadığımı gerekçe göstererek inkâr edesiniz! Sizin hakir gördüğünüz, aşağılayıcı gözlerle baktığınız yoksul müminler için de sizin söylediğiniz gibi *"Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir, diyemem."* Çünkü bana göre hayır, Allah katında olandır, mal değildir. *"Onların kalplerinde olanı, Allah daha iyi bilir."* Benden de sizden de daha iyi bilir. O, onların değerini de önemini de daha iyi bilir. Ama onların değeri o kadar büyüktür ki Allah'tan başkası bunu bilemez. "*…O takdirde ben…"* Yani onlarda hayır olmadığını söylediğim veya onları kovduğum takdirde *"gerçekten zalimlerden olurum."*

38- Nuh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise, yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: «Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ediyorsanız biz de sizinle alay edeceğiz!

39- Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve sürekli bir azabın kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz.»

40- Nihayet, emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca Nuh'a dedik ki: "(Canlı çeşitlerinin) her birinden birer çift ile -(boğulacağına dair) aleyhinde sözü geçmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye yükle!" Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti.

"Nuh gemiyi yapıyor…" Ayetin zahirinin delalet ettiği kadarıyla tefsiri haktır ve inanılması, tasdik edilmesi gerekir. Ayetin zahiri tefsirini, tarihi kaynaklarda tufan kıssası, tufanın zamanı, keyfiyeti ve kemiyeti ile ilgili olarak anlatılanlar bazında tasdik etmek zorunludur.

Teviline gelince: Ayette geçen gemiyi, kendisinin ve kendisiyle beraber kavminden iman edenlerin kurtulmalarına vesile olan şeriat olarak tevil etmek mümkündür. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Benim ehl-i beytim Nuh'un gemisi gibidir; ona binen kurtulur, ona binmekten kaçınan ise boğulur."* Tufan da heyuli denizin kabararak, Nebiye tabi olmak, nefis tezkiyesi yapmak suretiyle ondan soyutlanamayan kimseleri helak etmesi şeklinde tevil edilebilir. Nitekim, İdris Peygamberin (a.s) kavmine hitap ederken şöyle dediği rivayet edilir: "Şu dünya su dolu bir denizdir; eğer bir gemi edinirsen bedeninin harap olması durumunda bu gemiye biner, bu denizden kurtulup âlemine ulaşırsın. Aksi takdirde denizde boğulur, helak olursun." Buna göre "*Nuh gemiyi yapıyor…"* ifadesi, salih ameller levhalarından ve amellerin tanzim etmek ve muhkemleştirmek için kullandığı ilim levhlerinden bir şeriat ediniyor, anlamına gelir.

"*Kavminden ileri gelenler ise, yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı."* Her şeyi mubah saymalarıyla bilinen, şeriata bağlı kalıp kurallarına riayet edenler alay eden ahlaksızların ve ayak takımı ayyaşların her zaman görülebilecek bir tavrıdır bu. "*Dedi ki: Eğer bizimle alay ediyorsanız…"* cahaletiniz yüzünden bizim şeriata bağlılığımızı alaya alıyorsanız, "*biz de sizinle alay edeceğiz."* küfrünüzün, perdelenmişliğinizin akıbetinin vahameti ortaya çıktığı zaman biz de sizinle alay edeceğiz. "*siz nasıl alay ediyorsanız…yakında bileceksiniz…"* o sırada *"kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini"* bileceksiniz. Dünyada helak olma, ölüm, hastalık, zarara uğrama veya zorluk ve yoksulluk gibi musibetler aracılığıyla kimin aşağılayıcı azaba uğrayacağını, kaçırdığı şeylerden dolayı nasıl ıstırap çekeceğini ve hasretten yanacağını göreceksiniz. *"Ve sürekli azabın kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz."* yoksunluk ateşinin, karanlık alçaltıcı heyetlerin, hüsranın istilası gibi sürekli azabın kimin başına ineceğini yakında göreceksiniz.

"Nihayet, emrimiz gelince…" senin ümmetinin helak olmasına ilişkin emrimiz gelince, "*coşup yükselmeye başlayınca…"* beden tandırı, fasit karışımların istilası ile birlikte fazilet rutubetleri karakter hararetinin etkisiyle coşmaya, heyuli suyun tabiat kuvveti hayvani ruh ateşinin üzerinde kaynamaya başlayınca… veya manevi olarak helak olmanıza ilişkin emrimiz gelince, tabiat hevasının suyu kalbi istila edip cismani heyuli denizde boğmasıyla tandır coşmaya başlayınca "*Nuh'a dedik ki: her birinden iki eşi…gemiye yükle…"* her mahlukat türünün iki çeşidinden iki çifti gemiye yükle. Bunlar çiftlerin tür ve sınıf suretleridir. Ki şahısların fena bulması esnasında geride kalan varlık kalıntılarıdır. Bunları gemiye yüklemesinin anlamı, insani ruhların baki kalması ile birlikte bunların da baki kaldıklarını bilmesidir. Çünkü Onun ilmi, her şeyi içine alan gemisinin bir cüzüdür. Ki Onun gemisi ilim ve amelden mürekkeptir. Dolayısıyla bunları bilmesi, yüklemesi anlamındadır. Onları bilmesi, onları gemiye yüklemesi demektir. *"Aileni…"* akrabaların içinde dinin ve hayat tarzın hususunda sana yakın olanları *"aleyhinde sözü geçmiş olanlar dışında…"* inkârından dolayı ezelde helak olacağına dair hüküm verilenler hariç *"iman edenleri"* ümmetinden Allah'a inananları gemiye al.

41- (Nuh) dedi ki: «Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki, Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.»

42- Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi.

43- Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nuh): «Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'dan başka koruyacak kimse yoktur» dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu.

44- (Nihayet) «Ey yer (arz) suyunu yut! Ve ey gök (sema) (suyunu) tut!» denildi. Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti. Ve: «O zalimler topluluğunun canı cehenneme!» denildi.

"Dedi ki: Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır." Yani onun yürürlüğe konulması, hükümlerinin uygulanması, cismani âlem denizinde etkin ve egemen kılınması, ikame edilmesi,

muhkemleştirilmesi ve sabitleştirilmesi insan nevinin fertlerinden her kâmil arifin varlığından ibaret olan Allah'ın en büyük ismiyledir (ismi azam). Tıpkı her şeriatın emirlerinin yürürlüğe konulmasının, sabitleştirilip muhkemleştirilmesinin bir Nebiynin veya o Nebiynin ümmetinden bir imamın yahut bir din aliminin varlığıyla olması gibi.

"Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayandır." Nefislerinizin bedensel karanlık heyetlerini, sizi helake sürükleyen, denizinde boğan tabiat giysilerinin günahlarını şeriata tabi oluş aracılığıyla bağışlayandır. "*Pek esirgeyendir."* İlmi, keşfi bağışları, sizin kurtuluşunuza aracı olan nurani heyetleri göndermek suretiyle size merhamet eder. Eğer O'nun bağışlaması ve rahmeti olmasaydı, tıpkı diğer kardeşleriniz gibi boğulur, helak olurdunuz. *"Gemi…dalgalar arasında onları götürüyordu."* Cismani tabiat denizinin fitnelerinden, tabiattan kaynaklanan arzuların insanı istila etmesinden, heva ve heveslerinin galip gelmesinden ve varlıklarıyla gerektirdikleri etkileri itibariyle ittifak etmiş olmalarından oluşan *"dağlar gibi"* dalgalar arasında onları götürüyordu. Bunlar dağlar gibi gözlerini perdeliyor, yürümelerine engel oluyordu. Ya da gemi mizacın sapmalarından, aşağılık karışımların galibiyetinden kaynaklanan dalgalar arasında yol alıyordu.

"Nuh…oğluna…seslendi…" aklıyla perdelenmiş, vehmine yenik düşmüş, yani geçimlik aklı ile babasından dininden ve tevhidinden perdelenmiş oğluna seslendi. Oğlu Nuh'un dininden ve şeriatından uzak bir hayat yaşıyordu. *"Yavrucuğum! Bizimle beraber bin."* Yani bizim dinimize gir. "*Kâfirlerle beraber olma."* Hak'tan perdelenen, nefsin hevasının dalgaları arasında helak olan, tabiat denizinde boğulan kimselerle beraber olma. *"Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi."* Beni heyuli denizin istilasından korumaları için akla ve makule sığınacağım, bu da beni boğulmaktan koruyacaktır. *"Aralarına dalga girdi."* nefis hevası dalgası, tabiat denizi suyunun kabarması girdi. Yani onu babasının dininden ve tevhidinden perdeledi. *"Böylece o da boğulanlardan oldu."* cismani heyuli denizinde boğuldu.

"Ey yer (arz) suyunu yut! Ve ey gök (sema) tut! denildi." Hak tarafından şeriat lisanıyla cismani tabiat arzına seslenildi: Ey arz! Şeriatın emriyle, onun hükümlerine bağlanmanla hevanın galibiyetini, maddelerinin galeyana gelmesiyle kalbi istila etmelerini kıs, itidal

sınırında dur, ki onların ayakta durması buna bağlıdır. Ey gelenek ve güzellikle perdelenmiş, vehime bulanmış, nefse ve tabiata yardım eden, maddelerini ve sebeplerini fikirle hazırlayan heva bulutuyla üzeri kapatılmış akıl seması! *"tut!"* onlara yardımını kes. *"Çekildi…"* cismani tabiat kuvvetinin suyu, Hakk'ın nurunu perdeleyen ve hakiki hayata engel olan rutubet çekildi. *"İş bitirildi…"* kurtulanın kurtulmasına, helak olanın da helak olmasına ilişkin Allah'ın emri yerine geldi. *"…Yerleşti.."* şeriatı istikamet buldu "*Cudi üzerine…"* Nuh'un varlığı üzerine yerleşti ve sağlamlaştı. *"Ve…canı cehenneme! denildi."* Allah'ın ayetlerini yalanlayan, Hak yerine hevaya kulluk sunan, tabiat yolunu şeriatın yerine koyan zalimler topluluğu kahrolsun, denildi.

45- Nuh Rabbine dua edip dedi ki: «Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette Hakk'dır. Sen hakimler hakimisin.»

46- Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi Benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.

47- Nuh dedi ki: Ey Rabbim! Senden ben hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!

48- Denildi ki: Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in! Kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır.

49- (Resûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç (sabredip) sakınanlarındır.

"Nuh Rabbine dua edip dedi ki: Ey Rabbim! Şüphesiz, oğlum da ailemdendir." Babalık şefkâti, yakınlık duygusallığı onu oğlunun kurtarılmasını talep etmeye yöneltiyor. Çünkü onunla çok ilgiliydi ve durumuna büyük özen gösteriyordu. Bununla beraber, huzurda olmanın gereği olan edeb tavrını takınıyor ve isteği güzel bir üslupla dile getiriyor ve diyor ki: *"Senin vaadin elbette hakktır."* Söz gelişi "*ailemin kurtulacağına dair vaadine muhalefet etme"* şeklinde bir söz söylemiyor. Önceki sözü söylemesinin nedeni de içinde telvin olgusunun varlığı, varlık kalıntılarının zuhur etmesidir. Çünkü "aile" derken şekli akrabalığı,

tabii yakınlığı anlamış ve oğlunun durumundan duyduğu aşırı üzüntüden dolayı yüce Allah'ın "*aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında"* ifadesiyle ailesinden bazı kimseleri istisna ettiğini aklına getirmemişti. Aleyhinde söz geçen kişinin oğlu olduğunu anlayamamıştı. Rabbinden oğlu için merhamet dileyip yakarmamış ve " *sen hakimlerin hakimisin."* Demişti, böylece adil ve hikmet sahibi alim Allah'ın vaadinden dönmeyeceğini arz etmişti.

"Allah buyurdu: Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir." Senin gerçek ailen, seninle arasında dini yakınlık, manevi akrabalık ve gerçek bağlılık bulunan kimselerden meydana gelir, şekli ve maddi akrabalığı olanlardan değil. Nitekim, Emirülmüminin Ali (k.v.) şöyle buyurmuştur: "Haberiniz olsun! Muhammed'in dostu, kan bağı itibariyle uzak da olsa Allah'a itaat eden kimsedir. Muhammed'in düşmanı da kan bağı itibariyle yakın bile olsa Allah'a asi olan kimsedir."

"*Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir."* Oğlunun onun ailesinden olmadığını söylerken, bunu, onun kötü bir iş yapmasıyla gerekçelendiriyor. Böylece asıl ailesinin dinine ve şeriatına mensup salih kimseler olduğuna dikkâtini çekiyor. Oğlu fesat ve sapıklıkta o kadar ileri gitmiş ve bu bozgunculuğuna ara vermek gibi bir davranış da sergilemeden sürüp gitmişti ki, sanki onun nefsi kötü işmiş (salih olmayan amelin kendisi imiş) gibi ifade ediliyor. Yine bununla verilen bir diğer mesaj, kurtuluşun salih amele bağlı olduğudur, şeklen ve maddi olarak senin akraban olmaya bağlı değildir. Salih olmayanın kurtuluşu da olmaz. Bu arada oğlunun, kendisinden sudur eden hataların suretlerinden biri olduğuna dikkât çekiliyor. Nitekim "O babasının sırlarından biridir" denilmiştir. Aynı şekilde Resulullah efendimiz (s.a.v) de "Çocuk babasının sırrıdır." buyurmuştur. Çünkü Hz. Nuh (a.s), uzun süren bir zaman boyunca kavmini durmadan davet etmiş, kavminin bu davetine olumsuz karşılık vermesi üzerine de öfkelenerek onlara beddua etmiş ve şöyle demişti: "*Rabbim! Yeryüzünden kâfirlerden hiç kimseyi bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; yalnız ahlaksız, nankör kimseleri doğururlar."* (Nuh, 26-27) Bunu söylerken Allah'ın kudretini ve hikmetini, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkardığını hatırına getirememişti. İşte onun bu bedduası, makamıyla ilgili bir hata kapsamında halinin günahı olarak belirginleşmişti. Yüce Allah da onu öfke halinde dile getirdiği zannıyla sınadı. O, kâfirlerin ancak kendileri

gibi günahkâr kâfirler doğurduğunu iddia etmiş, Allah hakkında kendi zannına dayalı bir hüküm vermişti.Yüce Allah da onu bu şekilde cezalandırarak o hatadan arındırdı. Bir hadiste "Kâfir, müminin günahından yaratıldı." buyrulmuştur. *"O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme!"* salih olmayan, dolayısıyla senin ailenden olmayan kimselerin kurtulmasını benden talep etme.

Bil ki, kurtuluşun sebebi salih amelli olmaktır, başka değil. Senin ailen de seninle manevi akrabalıkları bulunan kimselerdir, şekli-maddi akrabalıkları bulunan kimseler senin yakınların değildirler. "*Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim."* İşlerin zahirlerinin ötesine geçmeyen, olayların hakikâtlerine karşı perdelenen kimselerden olmamanı öğütlerim. Hz. Nuh (a.s) bu açıklama ile birlikte İlahi edeplendirmenin ve Rabbani azarlamanın farkına varıyor ve şu sözleriyle Allah'a sığınıyor: "*Rabbim! Ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamazsan…"* telvinlerimi ve varlık kalıntılarımın zuhur etmesini bağışlamazsan *"ve esirgemezsen."* İstikamet ve makamda kalıcılık bahşetmek suretiyle bana merhamet etmezsen "*ben ziyana uğrayanlardan olurum."* Senin ilminden ve hikmetinden perdelenmek suretiyle nefislerini hüsrana uğratanlardan olurum. "*Denildi ki: Ey Nuh! …in!"* cem mahallinden, velayet makamının zirvesinden ve tevhide gark olma halinden tafsil makamına, halka dönmek suretiyle nübüvvet teşrii makamına, vahdet aynında kesreti müşahede etmeye in! Onlar aracılığıyla Hak'tan perdelenmek suretiyle öfkelenme. Hak aracılığıyla onlardan perdelenmek suretiyle de küfürlerine razı olma. "*…bir selam ile…"* kesretle perdelenmekten, nefsin öfke niteliğiyle zuhur etmesinden, telvinin varlığından, varlıktan soyutlanmadan sonra varlığa taalluk etmekten, hidayetten sonra dalaletten yana selamette *"…bizden…"* bizden ve bizimle sadır olmuş bir selam ve "*…bereketlerle…"* şeriatın kanunlarının yasalaşmaları ve her şeyi geliştirip çoğaltan adaletin tesisi ile in. "*sana ve seninle beraber olan ümmetlere…"* seninle beraber olanlardan doğup senin dinin, yolun üzere kıyamete kadar devam edecek nice ümmetlere bereketler bahşeder. Seninle beraber olanlardan birçok ümmetler ortaya çıkarır. *"Kendilerini faydalandıracağız…"* onları, dünya hayatında faydalandıracağız, dünya hayatı ile perdelenecekleri ve onun yanında durup ötesine

geçmeyecekleri için. *“Sonra da bizden kendilerine elem verici bir azap dokunacaktır.”* Onları küfürleriyle helak edeceğiz, yaptıklarının eserlerinden oluşan ateşle yakacağız ve heyetlerle azaplandıracağız. Eğer buradaki ifadeleri uyarlamak istersen, Nuh’u kendi ruhun, gemiyi, heyuli denizden tufan koptuğu zaman kurtuluşunun vesilesi olan ilmi ve ameli kemalin olarak tevil edebilirsin. Bedenin yabancısı olan rutubetin, fasit karışımların istilası sonucu beden tandırı coşmaya başladığı, bedenin yıkılmasına izin verildiği zaman ruh o gemiye biner, onunla beraber hayvani ve tabii kuvvetlerin yabanilerinden ve ruhani kuvvetlerin kuşlarından her cinsten ikişer tanesi, yani iki kökü onunla birlikte gemiye biner. Onlarla birlikte üç oğlu, yani kalp Ham’ı, nazari akıl Sam’ı ve ameli akıl Yafes’i ile eşi olan nefs-i mutmaine de gemiye biner. Gemiyi Allah’ın en büyük ismiyle yüzdürür ve böylece sınırsız ebedilikle, tufanda somutlaşan ebedi helakten kurtulur. Diğer eşi olan cismani tabiat ile vehimden ibaret olan ve beyin dağına *“sığınan”* diğer oğlu da boğulur. Geminin Cudi’ye yerleşmesini, inmesini de İsa’nın (a.s) ahir zamanda inmesi gibi tevil edebilirsin.

50- Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâh yoktur. Siz yalan uyduranlardan başkası değilsiniz.

51- Ey kavmim! Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, beni Yaratandan başkasına ait değildir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

52- Ey kavmim! Rabbinizden bağış dileyin; sonra da O'na tevbe edin ki, üzerinize göğü (yağmuru) bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günah işleyen mücrimiynler olarak dönüp gitmeyin.

53- Dediler ki: Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin, biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz.

54- Biz «Tanrılarımızdan biri seni fena çarpmış!» demekten başka bir söz söylemeyiz! (Hûd) dedi ki: «Ben Allah'ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım.»

55- «O'ndan başka (taptıklarınızın hepsinden uzağım). Haydi hepiniz bana tuzak kurun; sonra da bana mühlet vermeyin!»

56- «Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır.»

57- «Eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki benimle size gönderileni size bildirdim. Rabbim (dilerse) sizden başka bir kavmi yerinize getirir de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü benim Rabbim her şeyi gözetendir.»

58- Emrimiz gelince, Hûd'u ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık, onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik.

59- İşte Âd (kavmi), Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler; O'nun Resullerine âsi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular.

60- Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete tâbi tutuldular. Biliniz ki, Âd (kavmi) Rablerini inkâr ettiler. (Şunu da) bilin ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzak kılındı.

61- Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâh yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı. Ve sizi orada yaşattı. O halde O'ndan mağfiret isteyin sonra da O'na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim çok yakiyndir ve icabet edendir.

62- Dediler ki: Ey Sâlih! Sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. (Şimdi) babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun? Doğrusu biz, bizi kendisine (kulluğa) çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz.

63- (Sâlih) dedi ki: Ey kavmim! Eğer ben Rabbimden (verilen) apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet vermişse, buna ne dersiniz? Bu durum karşısında O'na âsi olursam beni Allah'tan (O'nun azabından) kim korur? O zaman siz de bana ziyan vermekten fazla bir şey yapamazsınız.

64- Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın devesi. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin (içsin). Ona kötülük dokundurmayın; sonra sizi yakın bir azap yakalar.

65- Fakat Semûd kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Sâlih dedi ki: «Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helâk olacaksınız)!» Bu söz, yalanlanamayan bir tehdit idi.

66- Emrimiz gelince, Sâlih'i ve onunla beraber iman edenleri, bizden bir rahmet olarak (azaptan) ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz, Rabbin kuvvetlidir, (her şeye) galip gelendir.

67- Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

68- Sanki orada hiç oturmamışlardı. Biliniz ki, Semûd kavmi gerçekten Rablerini inkâr ettiler. Yine bilesiniz ki, Semûd kavmi (Allah'ın rahmetinden) uzak kılındı.

"Ey Kavmim! Rabbinizden bağış dileyin." Nefsin sıfatlarıyla perdelenme ve şirk aracılığıyla nefsin hevasının yanında durma günahından bağışlanma dileyin. *"Sonra da O'na tevbe edin."* Tevhide yönelerek, varlıktan arınmak ve aydınlanmak suretiyle onun yolunda süluk ederek ona tevbe edin. O zaman ruh semasından *"üzerinize bol bol yağmur göndersin."* Hakikât ilimleri ve yakin marifetleri suyundan göndersin ve istidat kuvvetinize kemal kuvvetini "*katsın."* *"Günah işleyerek…"* nefislerinizin sıfatlarını zahir ederek, süfli cihete yönelerek, dünya sevgisine ve tabiatın peşine takılarak O'ndan yüz çevirmeyin. *"Dediler ki: Ey Hud! Sen bize apaçık bir mucize getirmedin."* Çünkü anlayışları yetersiz ve basiretleri körelmişti. Delilleri kavrayacak durumda değillerdi. Tabii örtüler üzerlerini kapatmıştı. İdrak edemedikleri için de inkâr etmeleri kaçınılmazdı.

"*Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın."* Burada Allah'a tevekkül etmenin gerekliliğine ve tevekkülün sağlam, aşılmaz bir kale gibi koruyucu özellikte olduğuna ilişkin bir açıklama yapıyor. Birincisi, Allah'ın Rablığı her varlığı kapsıyor. Rablık edip terbiye eden, terbiye ettiği varlığın işini de idare eder, korur. Artık o varlığın başkasına vekaletine ve korumasına ihtiyacı olmaz. Sonra her nefis sahibi varlık, O'nun karşı konulmaz gücünün ve saltanatının egemenliği altındadır, O'nun tasarruf elinin tutsağıdır, mülkünün ve kudretinin esiridir. Kendi başına bağımsız fiilden ve kudretten acizdir. Başkasının üzerinde tesirde bulunamaz. Kendi nefsinden kaynaklanan

bir bağımsız bir hareketi söz konusu değildir. Tıpkı bir ölü gibi. Dolayısıyla ondan sakınmanın ve korunmanın gereği olmaz. Ardından şu açıklamayı getiriyor: "*Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır."* Kesret âleminde adalet yolu üzerindedir. Adalet O'nun vahdetinin gölgesidir. Bir ayak sürçmesi ya da küçük bile olsa İşlediği bir günah ve cürüm nedeniyle hakketmediği sürece kimseyi kimseye musallat etmez. Bu da şehitlik gibi nefsin tezkiye edilmesini ve derecenin yükselmesine sağlar. Bütün bu açıklamaların kapsamında, hem kavminin hem de kavminin kulluk sunduğu düzmece tanrıların yarar ve zarar verme gücüne sahip olmadıklarını vurguluyor.

"*Ey Kavmim! İşte size…Allah'ın devesi…"* Devenin teviline daha önce yer vermiştik. Yukarıda sözü edilen tevil çerçevesinde Salih Nebiynin ve onunla beraber olanların kurtarılmasına gelince, bu olay *"Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat öldürdükleri onlara İsa gibi gösterildi….Ve kesin olarak onu öldürmediler. Bilakis, Allah onu kendi nezdine kaldırmıştır."* (Nisa, 157-158) ayetlerinde işaret edilen İsa'nın (a.s) çarmıha gerilmekten kurtarılmasına ve *"Nihayet Allah, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden bu zatı korudu."* (Mümin, 45) ayetinde işaret edildiği gibi Firavun ailesine mensup mümin kulun kurtarılmasına benzer.

69- And olsun ki resullerimiz (melekler) İbrahim'e müjde getirdiler ve: «Selam (sana) » dediler. O da: «(Size de) selam» dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.

70- Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. Dediler ki: Korkma! (biz melekleriz). Lût kavmine gönderildik.

71- O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da Ya'kub'u müjdeledik.

72- (İbrahim'in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.

73- (Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur.

74- İbrahim'den korku gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında (adeta) bizimle mücadeleye başladı.

75- İbrahim, cidden yumuşak huylu, bağrı yanık, kendisini Allah'a vermiş biri idi.

76- (Melekler dediler ki): Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azap) emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!

77- Resullerimiz Lût'a gelince, (Lût) onların yüzünden üzüldü ve onlardan dolayı içi daraldı da «Bu, çetin bir gündür» dedi.

78- Lût'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapmaktaydılar. (Lût): «Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır (onlarla evlenin); sizin için onlar daha temizdir. Allah'tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu!» dedi.

79- Dediler ki: Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin.

80- (Lût:) Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim! dedi.

81- (Melekler) dediler ki: Ey Lût! Biz Rabbinin resulleriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vaat olunan (helâk) zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?

82- Emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine (balçıktan) pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık.

83- (O taşlar:) Rabbin katında işaretlenerek (yağdırılmıştır). Onlar zalimlerden uzak değildir.

“And olsun ki resullerimiz İbrahim’e müjde getirdiler…” … Şöyle ki: üstün yaratılışlı, şerefli insani nefisler mücerret yüce mebdelerle ve feleki kutsal ruhlarla, yani akli karşı konulmaz güce sahip nurlarla ve semavi tedbir edici nefislerle bağlantı halindedirler. Ceberut ehlinde mele-i a’la (yüceler âlemi) ile iç içedirler. Melekut çerçevesiyle karışmış vaziyettedirler. Dolayısıyla, her nefsin fıtratı uyarınca, ceberut âleminden bir mebdei, melekut âleminden terbiye edici bir müdebbiri

vardır. İlkinden ilim ve nur feyzini alır, ikincisinden ise kuvvet ve amel desteğini görür. Nitekim, bir ayette buna şöyle işaret edilmiştir: "*Herkes, yanında bir sürücü ve bir de şahitle gelir.*" (Kaf, 21)

Nefis, eğer arınıp tecerrüt ederse lahut tarafında sığınacağı bir asli karargâhı vardır. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Şehitlerin ruhları, arşın altına asılı nurdan kandillere sığınırlar." Nefis, tabii lezzetlere meyletmek suretiyle süfli cihete kendini kaptırınca, tabii lezzetlerin örtüleri nedeniyle lahut cihetinden perdelenir, oradan aldığı ceberruti nurlar ve melekuti kuvvetler şeklindeki yardımlar kesilir. Bunun neticesinde söz konusu parıldayışlara karşı perdelendiği için idrakleri zayıflar. Minnet ve gücü de azalır, söz konusu kuvvetten destek gelmediği için. Buna karşılık nefis, bedensel heyetlerden arınmak, maddi elbiselerden sıyrılmak, mebdelerin mebdei, nurların nuru olan yüce Allah'a züht ve ibadetle yaklaşmak, temizlenme ve arınma yoluyla bu mebdelere yönelmek, amelini samimi bir niyetle, gizli bir ihlasla yerine getirmek suretiyle ulvi cihete yöneldiğinde Allah ona yardım eder. Çünkü yüce Allah'ın huzurunda olanların âleminden nur ve kuvvet desteği alması için gerekli uyuma sahiptir. Bunun neticesinde hemcinslerinden başka kimsenin bilmediği şeyleri öğrenir. Türünün çocuklarından hiç kimsenin güç yetiremediği şeylere güç yetirir. Bazı vakitleri olur ki, o sırada yüceler âleminin sakinlerinin arasına karışır, yani bedeninden sıyrılır. Bazı vakitler olur ki, bedenini tedbir etme yükümlülüğünü eda etmesinin vakti geldiği için, o âlemden uzaklaşır.

Yüceler âlemi sakinleriyle bütünleştiği, onların arasına karıştığı vakitlerde onlardan gaybı öğrenir; ya vahiy ve ilham suretinde, vicdana telkin etme, o âlemin içine nakşedilen gaybi surete muttali kılma şeklinde bildirme şeklinde olur, ya da fısıldama, gizlice duyurma yahut da mütalaa edeceği bir sahifeye yazılı olarak kendisine bildirilir. Burada belirleyici olan ortak his, levhinin kabul oranı, bazı maddi hislere sahip olup önceki bazı hallere sahip olmaması ve de arızi ittifaklar, bütünleşmelerdir.

Bazen nefse melekuti âlemden suretler görünür ki, bu suretler güzellik ve letafette onunla uyumlu olurlar. Dolayısıyla hemen bunlara göre şekillenir. Ya tahayyül gücüyle ve ortak hissinde zuhur etmesiyle, ki bu da temas ve istikrarın sağlamlığına bağlıdır. Özellikle hayal gücü

bu surete öykünerek ona benzemeye çalışır. Yahut en yakın sema olan küll muhayyilesinde temessül eder ve bir yansıma olarak muhayyilesine intiba eder. Tıpkı karşılıklı aynalar arasında görüntü yansımalarının olması gibi. Böylece nefse uykuda görülen sadık rüyalardan hiçbir farkı olmaksızın şifahen ona gayb suretinde hitap eder. Çünkü, sadık rüya ile vahiy aynı vadidendirler. Aralarındaki terk fark, birinin uykuda birinin de uyanıkken gerçekleşmesidir. Çünkü vahiy alan kimse duyularından ve idraklerinden öte olan gaybe güç yetirir, duyu ve idraklerini fiillerinden azleder, onları kullanımdan çıkarıp nefsinin gücü ve melekuti âlemle bütünleşme melekesinin kudreti sayesinde mücerret ulvi âlemle bütünleşir.

Sadık rüya gören kimse açısından bu durum tabiatının hükmü olarak söz konusu olur. Böyle bir rüyanın tabire ihtiyacı yoktur. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'de Resulullah'ın (s.a.v) bu türden rüyasına şöyle işaret edilmiştir: "*And olsun ki Allah, resulunün rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz.*" (Fetih, 27) Bu yüzden sadık rüya nübüvvetin altmış dört cüzünden biri kabul edilmiştir. Hz. Resulullah (s.a.v) başlangıçta altı ay boyunca sadık rüyalar şeklinde vahiy alıyordu. Sonra bu durum muhkemleşti ve uyanık iken vahiy almaya başladı.

Bazen mütehayyile her iki halde de, yani hem uyku halinde hem de uyanıklık halinde görülen veya bildirilen şeylerin ayrılmaz sonuçlarına intikal edebilir. O zaman tabire ve tevile ihtiyaç duyulur. Melekuti âlemle iletişim kurma melekesine iyice alışmış, alıştırma yapmış bu nefisten bazen harikulade haller, keramet türleri ve mucizeler yansır. Bunun nedeni kudret âleminden kendisine yardımların ulaşmasıdır. Ki katı ve boş kalplere sahip olup alışkanlıklarla, adetlerle perdelenmiş kimseler, vehme bulanmış eksik akıllarla örtülmüş, sınıra ulaşma ve Hakk'ı idrak etme hususunda yetersiz olanlar bunları inkâr ederler. Bu nefis, söz konusu melekuti yardımları kabul eder, çünkü kalbi hidayet nuruyla aydınlanmış, sapıklık ve azgınlıktan korunmuş basiret ve yakini inanca sahip kılınmıştır. Ya da fıtratı karanlık perdelerden ve gafletten yana selamettedir. Cehalet ve örtülmüşlükten kurtulmuştur. Hem taklidi olarak hem de iman olarak. Bunun nedeni de kalbinin irade ile yumuşamış olması, parlatılmayı kabul etme gücüne sahip olasıdır. Bu da ya nefsini melekuti âlemle desteklemesi ve güç kaynağı ile pekiştirmesi şeklinde

olur. Nitekim, Ali (a.s) Hayber Kalesinin kapısını yerinden sökmesi ile ilgili olarak şöyle demiştir: "Allah'a yemin ederim, Hayber Kalesinin kapısını bedenimin gücüyle yerinden sökmedim. Bilakis, melekuti bir kuvvetle ve rabbinin nuruyla aydınlanmış bir nefisle yerinden söktüm."

Yahut bunun söz konusu melekuti nefislerden ve bütünleştiği, iletişim halinde olduğu ceberruti kaynaklardan sudur etmesi şeklinde olur. Yani Allah'ın izni, emri, takdir etmesi, hükmü ve boyun eğdirmesi ile melekuti âlemin kendisine itaat edip çağrısına icabet etmesi şeklinde gerçekleşir.

Kuşkusuz ayet, meleklerin şu üç halde Halilullah İbrahim'e (a.s) temessül edip göründüklerine, beşeri bedene büründüklerine delalet etmektedir: Gaybi bir olayı ona haber vermeleri, ki çocuğun varlığını müjdelemeleridir. Lut kavminin helak edilmesi. Kendilerinin de onu kurtaracaklarını, harikulade bir tarzda onu destekleyeceklerini söylemeleri. Kocakarının piri fani bir adamdan hamile kalıp doğurması. Lut'un duası sonucu Lut kavmini helak etme ve yurtlarını yerle bir etme hususunda tesirlerinin olduğunu belirtmeleri. Olayların gerçek mahiyetini Allah herkesten daha iyi bilir.

84- Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin! Sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Zira ben sizi hayır (ve bolluk) içinde görüyorum. Ve ben, gerçekten sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.

85- Ve ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın; insanlara eşyalarını eksik vermeyin; yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın.

86- Eğer mümin iseniz Allah'ın (helâlinden) bıraktığı (kâr) sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerinize bir bekçi değilim.

87- Dediler ki: Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları), yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana salâtın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın!

88- Dedi ki: Ey kavmim! Eğer benim, Rabbim tarafından (verilmiş) apaçık bir delilim varsa ve O bana tarafından güzel bir rızık vermişse buna ne dersiniz? Size yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat, başarmam ancak Allah'ın yardımı iledir. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na döneceğim.

89- Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, Nuh kavminin veya Hûd kavminin, yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin! Lût kavmi de sizden uzak değildir.

90- Rabbinizden bağışlanma dileyin; sonra O'na tevbe edin. Muhakkak ki Rabbim çok merhametlidir, (müminleri) çok sever.

91- Dediler ki: Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve içimizde seni cidden zayıf (âciz) görüyoruz! Eğer kabilen olmasa, seni mutlaka taşlayarak öldürürüz. Sen bizden üstün değilsin.

92- (Şuayb:) «Ey kavmim dedi, size göre benim kabilem Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki, onu (Allah'ın emirlerini) arkanıza atıp unuttunuz. Şüphesiz ki Rabbim yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır.

93- Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın ve yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz! Bekleyin! Ben de sizinle beraber beklemekteyim.»

94- Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

95- Sanki orada hiç barınmamışlardı. Biliniz ki, Semûd kavmi (Allah'ın rahmetinden) uzak olduğu gibi Medyen kavmi de uzak oldu.

"Zira ben sizi hayır içinde görüyorum." Hz. Şuayb (a.s), onların şirk ile sapmalarını, tağuta bağlanıp Hak'tan perdelenişlerini, türlü rezilliklerle dünya nimeti kırıntılarını elde etmek için ölümcül bir yarışa girdiklerini, mal biriktirmek için en çirkin karakterlerle ihtirasla çalıştıklarını gördüğü için onları bundan men etti ve *"Ben sizi hayır içinde görüyorum."* dedi: istidadınızda hayır görüyorum, bu da kemale ermenize ve hidayeti kabul etmenize imkân vermektedir. "*Ve ben, gerçekten sizin için…korkuyorum."* Hak'tan perdelendiğiniz, Hak'tan başkasının yanında durup ötesine geçmediğiniz, bütün düşüncenizi geçimlik temin etmek uğrunda harcadığınız, ahiretten yüz çevirdiğiniz, fesattan sakınma, fani şeylerden uzak durma ve kalıcı salih ameller işlemeye yeltenme yönünde eksik himmete sahip olduğunuz, ulvi cihetten uzaklaşıp süfli cihetin cazibesine kapıldığınız, insani kemalatı bir kenara bırakarak hayvanlara özgü karakterleri esas alan davranışlar

sergilediğiniz için günahlarınızın sizi çepeçevre kuşatmasından korkuyorum. O halde tevhide ve adalete sarılın, bütün rezilliklerin ve tüm felaketlerin, gailelerin anası olan şirkten ve zulümden uzaklaşın. İfsatta ileri gidenler olarak yeryüzünde *"dolaşmayın…"* bozgunculukta ileri gitmeyin, ifsatçılığı sonuna kadar sürdürmeyin. Çünkü zulüm, ifsadın son noktasıdır. Nitekim, adalet de salâhın son noktası ve her türlü faziletin ana kaynağıdır.

"Eğer mümin iseniz Allah'ın bıraktığı sizin için daha hayırlıdır." Eğer yapıp edilenlerden geride mutlaka bir şey kaldığına ilişkin gerçeği tasdik ediyorsanız, bilmelisiniz ki, Allah katında kalıcılaşan kemalat, uhrevi mutluluk, akli bezenmeler, ilmi ve ameli kazanımlar sizin için bu fani kazanımlardan daha hayırlıdır. Ki siz bu fani kazanımlardan dolayı mutsuz oluyorsunuz, onları elde etmek, kazanmak için kendinizi yoruyor, meşakkâte sokuyorsunuz. Sonra da öldüğünüz zaman onları geride bırakıyorsunuz, sizin yanınızda onlardan geriye bir şey kalmıyor, sadece vebal ve yorgunluk… içinizde kökleşen heyetlerden dolayı da yakanızı bırakmayan bir azap…

Şuayb (a.s) kavminin inkârını, günahta aşırı gitmelerini, ibadeti, zühdü, tevhidi ve arınmasıyla "*salâtın mı emrediyor?..."* diyerek alay etmelerini görünce *"Ey Kavmim!...buna ne dersiniz?"* dedi. Yani bana haber verin " *Eğer benim…"* tevhide ilişkin yakını bir kanıtım varsa ve bu kanıt *"Rabbim tarafından…"* bana verilmişse, *"Ve O bana tarafından güzel bir rızık vermişse."* ilmi ve ameli hikmet, kemal ve tevhidde istikamet üzere tekamül etme nimetini bahşetmişse, şirkten ve zulümden nehyetmekten, arınma ve güzel ahlakla bezenme suretiyle ıslah hareketinden vazgeçmek bana yakışır mı? *"Ne dersiniz?"* sorusunun cevabı hazfedilmiş, çünkü benzeri ifadelerde buna delalet eden açıklamalar vardır. Nuh kıssasında ve Salih kıssasında (selam üzerlerine olsun) olduğu gibi. Bu kıssanın akışı içinde sırf buraya özgü olan ek açıklama şudur: "*…Size aykırı davranmak istemiyorum."* sizi nehyettiğim zulmü kendim işleyerek fani dünyevi bir menfaat peşinde değilim. *"Ben sadece…"* kendi nefsimi ve sizin nefsinizi tezkiye ederek, gücüm yettiği sürece hikmeti kabul etmeye hazırlayarak ıslah etmek *"istiyorum…"* Islah etmeyi başarmam da ancak Allah sayesinde mümkündür. O'na tevekkül ettim ve O'na döndüm. *"Dediler ki: Ey Şuayb!...anlamıyoruz."* anlamamalarının sebebi, kazandıkları günahların

neticesinde kalplerinin üzerinde birikmiş tortulardı. Yine Allah'tan korktukları için değil, akrabalarından korktukları için Şuayb'ı taşlayarak kovmaktan vazgeçmelerinin sebebi, halk aracılığıyla Hak'dan perdelenmiş olmalarıdır, ki bu da anlayamamalarının bir sonucudur. *"Onların içlerinde size karşı duydukları korku, Allah'a olan korkularından daha şiddetlidir. Böyledir, çünkü onlar anlamayan bir topluluktur."* (Haşr, 13) ayetinde işaret edildiği gibi.

96-97- And olsun ki Musa'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a ve onun ileri gelenlerine gönderdik. Fakat onlar Firavun'un emrine uydular. Oysa Firavun'un emri doğru değildi.

98- Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları (çekip) ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir!

99- Onlar burada da, kıyamet gününde de lânete uğratıldılar. (Onlara) verilen bu armağan ne kötü armağandır!

100- (Ey Muhammed!) İşte bu, (halkı helâk olmuş) memleketlerin haberlerindendir. Biz onu sana anlatıyoruz; onlardan (bugüne kadar izleri) kalan da vardır, biçilmiş ekin (gibi yok olan) da vardır.

101- Onlara biz zulmetmedik; fakat, onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin (azap) emri geldiğinde, Allah'ı bırakıp da taptıkları tanrıları, onlara hiçbir şey sağlamadı, ziyanlarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

102- Rabbin, haksızlık eden memleketleri (onların halkını) yakaladığında, onun yakalayışı işte böyle (şiddetlidir). Şüphesiz, O'nun yakalaması pek elem vericidir, pek çetindir!

103- İşte bunda, ahiret azabından korkanlar için elbette bir ibret vardır. O gün, bütün insanların bir araya toplandığı bir gündür ve o gün (bütün mahlûkatın) hazır bulunduğu bir gündür.

104- Biz onu (kıyamet gününü) sadece sayılı bir müddete kadar bekletiriz.

105- O geldiği gün Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimi bedbahttır, kimi mutlu.

106- Bedbaht olanlar ateştedirler, orada onların (öyle feci) nefes alıp vermeleri vardır ki.

107- Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler (semavat) ve yer (arz) durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır.

108- Mutlu olanlara gelince, onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler (semavat) ve yer (arz) durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır. Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur.

109- O halde onların tapmakta oldukları şeylerden (bu şeylerin onları azaba götürdüğünden) şüphen olmasın. Çünkü onlar ancak daha önce babalarının taptığı gibi tapıyorlar. Biz onların (azaptan) nasiplerini mutlaka eksiksiz olarak vereceğiz.

110- And olsun, biz Musa'ya Kitab'ı verdik; fakat onda ihtilaf edildi. Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı, elbette onların arasında hüküm verilmişti (ve işleri de bitirilmişti). Şüphesiz ki onlar (Mekkeliler) de Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler.

111- Şüphesiz Rabbin, onların her birinin amellerinin karşılığını onlara tam olarak verecektir. Çünkü Rabbin, onların yapmakta olduklarından haberdardır.

"Onlardan kimi bedbahttır, kimi mutlu." Ayette bedbaht "şakiy" ve mutlu "said" anlamına gelen kelimeler mutlak bir şekilde ve büyüklüğe, öneme işaret edecek tarzda nekre/belirsiz olarak kullanılmışlardır. Dolayısıyla, bu iki kelime ezeli ve ebedi bedbaht ve mutlu kimselere delalet eder.

İnsanları tafsili taksimle vasfedince , bedbahtın ateşte, mutlunun da cennette ebedi kalışına "*Rabbinin dilediği hariç…"* ifadesiyle bir istisna getiriliyor. Çünkü bu bağlamda sözü edilen cehennem ve cennetten maksat, nefsin murattan mahrumiyet ateşiyle, heyet ve sonuçların elemiyle azap görmesi ve nefsin muratların, lezzetlerin elde ediliş cennetiyle sevap görmesidir ki, bu da iki halde de ebedi olmama şartına bağlıdır. Yani bedbaht olan kimse, içinde bulunduğu azaptan çıkarak ondan daha şiddetli olanına, öfke, kovulma, zelil kılınma ve aşağılanma şeklinde sıfat ve fiil perdeleri içinde kalp ateşine, lanet ve kahır perdeleriyle ruh ateşine götürülür. Mutlu olan da içinde bulunduğu cennetten daha lezzetli, daha güzel olan sıfat tecellileri makamındaki kalp cennetine hoşnutluk, lütuf, ikram ve saygı ile, şuhud makamında kavuşma ile ruh cennetlerine, celal parıldayışlarının zuhuruna, hiçbir

gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir beşer kalbinin düşünmediği nimetleri barındıran cennetlere götürülür. Çünkü bedbaht mutlunun karşıtıdır ve mutlunun cennetten çıkarılıp cehenneme götürülmesi imkânsızdır.

“Bu bitmez, tükenmez bir lütuftur.” ifadesi de buna delalet eder. Yani kesintiye uğraması söz konusu değildir. Aynı durum karşıt sahne için de geçerlidir. Kaldı ki *“çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır.”* ifadesi de bu anlamı çağrıştırmaktadır. Çünkü sert bir tehdit içermektedir. Edebiyatta böyle bir üslup yaygındır ve batıni anlamların hakikâtini tespit etmek için zahiri kalıpları göz önünde bulundurmanın bir örneğidir.

Hakiki anlam bağlamında verilecek hüküm şudur: Bedbaht kimse, ateşin sözü edilen mertebesinde olduğuna göre, oradan çıkarılmaz, aksine bulunduğu tabakadan başka bir tabakaya, bulunduğu derekeden başka bir derekeye nakledilir. Bu da cehennemde ebedi kalma hükmündedir. O halde ayette yer alan istisna ile başka bir şey kastedilmiştir. Şöyle ki: Bedbaht kimse, ahadiyet açısından rabbi ile beraberdir, rabbi dosdoğru yol üzere olarak onun perçeminden tutmuştur. Nefsinin hevasından ibaret ters rüzgârlar eserek onu cehenneme sürükler. Kişi orada nefsin hevasının yanında yakınlık aynındadır. Kendisine uygun şeylerden lezzet alır. Bunlar nimet aynına dönüşürler. Böylece onun hakkında ateş-cehennem olarak isimlendirilen şey zail olur. Mutluların nimetlerinden uzak olsa da bulunduğu yer lezzet aldığı bir tür cennete dönüşür. Nitekim, bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Cehennemin dibinde su teresi yetişir.” Yine bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Bir süre sonra cehennemin kapısı çalınır, ama içinde kimse olmaz.” Mutlu için de öyle. Cennetlerde ve cennetlerinde dereceleri arasında intikal etmesi ve ayette işaret edilen çıkış ile ilgili istisna ile bundan başka bir anlam kastedilmiştir. Mutlu insan, zat ahadiyetinde fena bulmuş, aşk kıvılcımıyla cemal parıltıları içinde yanmıştır. Artık şahit de meşhud da Hak’tır. Müşahede makamında ruhun varlığıyla bulunmaz. Bilakis, tek zati şuhudla bulunur. Orada da Allah’tan başkası için ayn, eser diye bir şey kalmaz. Bu hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşer kalbinin tasavvur etmediği bir durumdur.

Eğer ayette geçen "bedbaht ve mutlu" ifadelerinin nekre olarak kullanılmış olması, büyüklük, önem amacına yönelik olmayıp türe işaret etmek içinse, bu takdirde bedbaht olanın nefsini karanlık heyetlerden arındırarak, günahların kalıntılarından temizleyerek makamından yükselerek cennete girmesi anlamında ateşten çıkması şeklinde tevil edilebilir. Bu anlamda kastedilen kişi, ebedi bedbaht değildir.

112- O halde, seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir.

113- Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız). Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra (O'ndan da) yardım göremezsiniz!

"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" Allah'ın haklarını Allah ile eda etme hususunda dosdoğru ol. Çünkü Resulullah (s.a.v), zati vahdet şuhudu ile beraber halka döndükten sonra sıfat tecellileri hükümlerini zaptetmek suretiyle Allah'ın haklarını korumak, emrine saygı göstermek, kullarını doğrultmakla görevlendirilmişti. Öyle ki sadece O'nunla hareket ediyor, O'nunla duruyor, O'nunla konuşuyor ve O'nunla düşünüyordu. Sıfatlarının veya zatının kalıntılarından kaynaklanan bir telvin söz konusu değildi. O'nun dışında başka bir düşünce zihninden geçmiyordu. O'na yönelik tazimin şartlarından herhangi birini ihlal etmesi söz konusu değildi. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Şükreden bir kul olmayayım mı?" Çünkü gece namazını kılarken uzun süre kıyamda kaldığı için ayakları şişmişti. Ona: Rabbin *"Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar."* (Fetih, 2) buyurmak suretiyle "senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladığını müjdelememiş midir?" denildiğinde yukarıdaki cevabı vermişti. Dolayısıyla Resulullah (s.a.v)'ın, münkeri nehyetmediği, marufu emretmediği, uyarı ve davet görevini ifa etmediği bir tek dakika geçirmemiştir. Bu da son derece zor bir görevdir. Nitekim ***"Hud suresi saçlarımı ağarttı."*** buyurmuştur. Ariflerden biri Resulullah'ı (s.a.v) rüyasında görür ve "Ya Resulallah! Nebilerin kıssalarından, onların ümmetlerinden yalanlayanların üzerine inen azaptan ve ümmetlerinden gördükleri eziyetlerden dolayı mı 'Hud suresi saçlarımı ağarttı.' buyurdunuz?" diye sorar. Buyurur ki: "Hayır, **'Seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol'**

ayetinden dolayı bunu söyledim.” Yani benliğinden, varlığının günahından *“seninle beraber”* tevbe eden muvahhidler, vahdet aynında kesret müşahedesine, fena sonrası beka makamına ulaşanlarla birlikte dosdoğru ol.

“Aşırı gitmeyin…” benlik perdesiyle örtünmek, mutlak İlahi kemalatı kendinize ait görmek kaydıyla somut benliğinize nispet etmek dolayısıyla mutlaktan kayıtlanmaya doğru perdelenmeyi gerektiren bir tavır içine girmek suretiyle aşırı gitmeyin. Çünkü İlahi hüviyet *“şu”* işaretiyle ve benlikle kayıtlanamaz. “*Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görmektedir.”* O’nunla mı amel ediyorsunuz, yoksa nefsinizle mi amel ediyorsunuz, bilmektedir. “*Zulmedenlere meyletmeyin…”* gizli varlık kalıntısından kaynaklanan gizli hevayla şirk koşanlara meyletmeyin veya gizlice Allah’tan başkası için varlık ispat etme eğilimi içinde olmayın. Çünkü bu *“Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.”* (Necm, 17) ayetinde işaret edildiği üzere azmayı, aşırı gitmeyi beraberinde getiren kaymadır. *“Sonra size dokunur…”* gazap ve perdelenmeden kaynaklanan yoksunluk ateşi ve sevgilinin kıskançlığının ateşi gibi ayrılık azabı size dokunur. Nitekim, yüce Allah, Habibine (s.a.v) şöyle demiştir: *“Günahkârları, benim çok bağışlayıcı olmamla müjdele, sıddıkları da benim çok kıskanç olmamla korkut.”* Bu anlama işaret etmek içindir ki Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “İhlas sahipleri büyük bir tehlike üzerindedirler.” Çünkü onların hallerinin günahlarının incelikleri akılla idrak edilemeyecek kadar ince ve cezaları da vehimle tasavvur edilemeyecek kadar korkunçtur. *“Sizin için…yoktur.*” Bu takdirde *“Allah’dan başka dostlarınız”* olmaz. Onun azabına karşı size yardım edecek, işlerinizi idare edecek ve sizi yönlendirecek yardımcıları bulamazsınız. *“Sonra yardım göremezsiniz.”* Onun şiddetli azabına karşı kimseden yardım göremezsiniz. Bu, yüce Allah’ın dostlarına yönelttiği bir tehdittir, düşmanlarının durumunu da varın siz düşünün!

114- Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.

115- (Ey Muhammed!) Sabırlı ol, çünkü Allah güzel iş yapanların mükâfatını zayi etmez.

116- Sizden önceki asırlarda yeryüzünde (insanları) bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler bulunsaydı ya! Fakat onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kısmı müstesnadır (bunlar görevlerini yaptılar). Zulmedenler ise, kendilerine verilen refahın peşine düştüler. Zaten günahkâr idiler.

117- Halkı iyi olduğu halde Rabbin, haksızlıkla memleketleri helâk etmez.

"Gündüzün iki ucunda…namaz kıl." İnsanın sahip olduğu beş duyu uğraştırıcı özelliğe sahiptir. Kalbi, üzerine varit olan cismani heyetlerle uğraştırır, onu rahmani huzurdan çekip alır, nurdan ve huzurdan perdeler, kutsi taraftan çekip alır, pislik madenine yöneltip ünsiyetini yalnızlıkla, berraklığını bulanıklıkla değiştirirler. Bu yüzden beş vakit namaz farz kılınmıştır ki kul, huzur için uygun vakit bulsun ve bu esnada duyuların kapıları kapansın. Ta ki kalbe, onu meşgul edecek bir şey varit olmasın. Kalbin kapısı, yönelme ve niyet aracılığıyla ve de kendisine yetişen nur desteği sayesinde yüce Allah'a doğru açılsın. Himmeti dağınıklıktan kurtulup toplansın, Rabbiyle kurduğu ünsiyet sayesinde yalnızlığı son bulsun; yöneliş birliği ve cem hali gerçekleşsin. Bu anlamda beş vakit namaz, kalbin Allah'a doğru açılan kapılarıdır. Gurura doğru açılan, karanlığın girmesine neden olup kalbin gurur evi haline gelmesini sağlayan diğer beş kapısına karşılık, bu beş kapıdan üzerine nur yansır. Yansıyan bu nur karanlığının izlerini siler, bulanıklığının tozunu silkeler. *"İyilikler kötülükleri giderirler."* sözünün anlamı budur.

Hadiste "İki namaz, kişi büyük günahlardan sakındığı sürece, aralarında işlenen günahlara kefaret olurlar." buyrulmuştur. Gündüzün iki ucunda namaz kılınması emredilmiştir ki, hükmü cemiyet bekasıyla tüm günü kaplasın ve nurani heyet günün başında sair vakitleri bürüsün. Belki huzurun devamından dolayı sürekli namazda "daim salâtta" olanlardan, namazlarını daimi olarak eda edenlerden olurlar. Bu nurun bekası, günün sonunda sair vakitlerde işlenen ayrılıkları, bulanmaları siler, izale eder.

Beslenme işinin idaresi ellerinde olan tabiat kuvvetlerinin egemenliği gece vaktinde devreye girer. Bu kuvvetler nefsi, bedeni ruhani âleminden alıp uykuyla idare etmeye doğru cezp ederler. Kendine has

işlevini görmesine mani olurlar. O da gaybi mütalaa etmek. Kutsi âlemi müşahede etmektir. Beslenme araçlarını bedenin imarında kullanmak suretiyle onu meşgul ederler. Letafetini ve tazeliğini giderirler. Üzerini örtülerle örtmek suretiyle berraklığını bulandırırlar. Bu yüzden latif kılınmasına ve uyanıklıkla arındırılmasına, namazla aydınlatılıp taze kılınmasına ihtiyaç duyulur. Bu nedenle yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl.*" Namazı zikredilen vakitlerde kılmak ve kötülükleri iyiliklerle gidermek şeklinde anlatılan bu hususlar, saflık, cem ünsiyeti ve zevk içinde Allah ile beraber huzurda iken halini düşünenler için bir uyarıdır. *"Sabırlı ol."* istikamet üzere olma hususunda namazda huzur halinde Allah ile beraberlikte sabret. Başkasına eğilim gösterme. *"Çünkü Allah güzel iş yapanların mükâfatını zayi etmez."* Kıyam halinde istikametin haklarını eda etmek, adaleti gözetmek, ibadette tazim şartına riayet edip kıyamı gerçekleştirmek suretiyle Onu müşahede edenlerin ecirlerini zayi etmez.

118- Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek millet yapardı. (Fakat) onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler.

119- Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Rabbinin, «And olsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım» sözü yerini buldu.

"Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek millet yapardı." Bütün insanları istidat bakımından eşit, tevhit dini ve fıtratın gereği noktasında aynı seviyede yaratırdı. *"Onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler."* eğilim ve istidat bakımından farklı olmaya devam edecekler. "*Ancak Rabbinin merhamet ettikleri başka.*" tevhide yöneltmekle, kemal hususunda muvaffak kılmakla rahmetinin kapsamına aldıkları kimseler başka. Onlar gidiş yolu ve amaç hususunda müttefiktirler. Hayat tarzında birbirlerine uyum gösterirler. Yolları aynıdır. Kıbleleri Hakdır. Dinleri tevhid ve muhabbettir. Zaten, bu farklılık için anları "*yarattı.*" Ki her biri bir iş, bir amel için donansın, tabiatına uygun bir iş, bir sanat seçsin ve de âlemin düzeni onlarla rayına girsin, düzelsin. Geçim işi istikamet üzere yürüsün. Onlar Allah'ın emirlerinin yüklendikleri yerlerdir. Sebep, rızık ve insanların geçimlerini kolaylaştıran araç ve gereçler onlara yüklenmiştir. Dünya hayatının düzenli yürümesi onlara bağlıdır. Aynı şekilde rahmetin kapsamına alınan grup da O'nun kemalinin mazharlarıdır. Allah sıfatlarını ve fiillerini onlar aracılığıyla izhar eder. Onları hükmünün, marifetlerinin ve sırlarının emanetçileri kılmıştır.

"Rabbinin…sözü yerini buldu." Rabbinin sözü muhkemleştirildi, yürürlüğe kondu ve sabitleştirildi. Bu söz şudur: *" And olsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım."* Çünkü cehennem varlık mertebelerinden biridir. Bu bakımdan cehennemi iptal etmek, tatil etmek, mümkün olmasına rağmen yokluğun belirsizliğinde bırakılması hikmete uygun değildir.

120- Nebiy Resullerin haberlerinden her haberi sana anlatıyoruz… (bununla) birlikde senin kalbini tesbit ve teskin edeceğiz. Bunda sana gerçeğin bilgisi; Hakk, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.

121- İman etmeyenlere de ki: Elinizden geleni yapın! Biz de (gerekeni) yapmaktayız!

122- Bekleyin! Şüphesiz biz de beklemekteyiz!

123- Göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) gaybı (sırrı) yalnız Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Öyle ise O'na kulluk et ve O'na dayan! Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir.

"Nebiy resullerin haberlerinden senin kalbini teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz." Seni, Nebiylerin ümmetlerinden gördükleri ağır eziyetlere, buna rağmen istikamet üzere sebat edişlerine, istikametten asla ayrılmamalarına, kendilerinde telvin namına bir şey sadır olduğunda onları azarlamalarımıza, Nuh'un oğlunun kurtulmasını istemesi gibi kendilerinde varlık kalıntısı belirdiğinde itab edişimize, sebatlarının kuvvetine, Hud kıssasında yer alan *"Ben Allah'ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım…Şüphesiz Rabbim doğru yoldadır."* ifadesinde görüldüğü üzere yakini inançlarıyla birlikte cesaretlerine ve tevekküllerine, cömertliklerinin kemal düzeyinde oluşuna, erdemlerine, Lut'un (a.s) misafirlerin onurunu korumak için kızlarını feda edecek kadar cesur olması gibi mertliklerine muttali kıldığımız için, bütün bunlardan dolayı senin kalbin mutmain olur, istikametin muhkemleşir, sarsılmazlığın pekişir. Çünkü telvinin izleri senden uzaklaşır. Tevekkülün ve rızan, yakinin ve cesaretin güçlenir. Ahlakın, keremin, cömertliğin kemale erer. *"Bunda…"* bu surede *"sana gerçeğin bilgisi geldi."* Ki bu sayede müminlerin itikatları hakikât düzeyine ulaşır. Müminlere de "*bir öğüt…gelmiştir."* Geçmiş ümmetlerin helak olmalarına sebep olan şeylerden onları sakındırır. Din edinmeleri, kendileri için yol kabul etmeleri, hayat tarzı olarak benimsemeleri gereken tevhidi onlara hatırlatır. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir.

YÛSUF SURESİ

"BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM"

"Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla"

1- Elîf. Lâm. Ra. Bunlar, apaçık Kitab-ı Mubiyn'in âyetleridir.

2- Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

3- (Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin kıssalarını sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce elbette bilmeyenlerden idin.

"Elîf. Lâm. Ra. Bunlar, apaçık Kitab-ı Mubiyn'in âyetleridir." Bu ayetin açıklamasına daha önce yer vermiştik. "*En güzel şekilde anlatıyoruz."* Çünkü lafzı ve terkibi mucizedir, manasının zahiri realiteye, gerçeğe uygundur, batını ise sülukun suretine delalet etmekte, salikin (Hak yolcusunun) halini açıklamaktadır. Tıpkı bu konuyu açıklamak için anlatılmış kıssalar gibi. Ama onlardan daha güçlü bir şekilde gerçeğe uygundur, onlardan daha uyumludur.

4- Bir zamanlar Yusuf, babasına (Ya'kub'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.

5- (Babası:) Yavrucuğum! dedi, rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.

6- İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Ya'kub soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

"Babacığım! Ben on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm." …Bu, Hud suresinin açıklamasının akışı içinde tabir edilmesi gerektiğinden söz

ettiğimiz rüyalardandır. Çünkü muhayyile, secde edişleri gaipten nefse arz edilen şerefli nefislerden yıldızlara, güneşe ve aya intikal etmiştir. Oysa gerçekte secde edenler anne ve babası ile kardeşlerinden başkası değildir. "*Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar."* Bu ifade, mücmel ilhamlardan biridir. Çünkü kimi zaman ruhani mücerret varlıkların gayb sureti zamandan yüce külli bir surette ruhta parlar ve etkisi kalbe ulaşır ve nefiste ayrıntılı bir şekilde de belirginleşmez, ta ki olduğu şekliyle bilinmesi gerçekleşinceye kadar. Bu bilgi gerçekleşince de şayet kötü bir şeyse nefiste ona karşı bir korku ve sakınma duygusu, eğer istenen, arzu edilen bir şeyse bu sefer de sevinç ve coşku duygusu oluşur. Bu tür ilhamlara niteliğine göre uyarı ya da müjde adı verilir. Bu yüzden Yakub (a.s) olacak şey olmadan korkmaya başlamıştır. Bir tedbir olarak rüyasını onlara anlatmasını yasaklamıştır. Yakub Aleyhisselam'ın bu sakındırması, rüyanın, Yusuf'un şerefine, yüceliğine ve değerinin kardeşlerinkinden üstün olduğuna delalet etmesinden kaynaklanan bir tedbir de olabilir. Kardeşlerinin bunu anlamaları durumunda onu kıskanmalarından korktuğu için rüyasını açıklamasını istememiş olabilir.

"*İşte böylece Rabbin seni seçecek…"* İşte böylesine çok önemli bir rüyayı göstermekle seçtiği gibi seni Nebiylik için seçecektir. Çünkü sadık rüya, özellikle buna benzer rüyalar, Nebiyliğin ön haberleri mahiyetindedirler. Yakup Aleyhisselam bu rüyadan, onun keşifleri süluklarından önce olan sevilmişlerden olduğunu anlamıştı. *"Sana…nimetini tamamlayacaktır."* Nebiylik ve mülk vermek suretiyle sana yönelik nimetini tamama erdirecektir.

7- And olsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, (almak) isteyenler için ibretler vardır.

8- (Kardeşleri) dediler ki: Yusuf'la kardeşi (Bunyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Halbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir.

9- (Aralarında dediler ki:) Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!

10- Onlardan biri: Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün), dedi.

11- Dediler ki: «Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysa ki biz onun iyiliğini istemekteyiz.

12- Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin (içsin), oynasın. Biz onu mutlaka koruruz.»

13- (Babaları) dedi ki: Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım.

14- Dediler ki: Hakikâten biz (kuvvetli) bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten âciz kimseler sayılırız.

15- Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar verdikleri zaman, biz Yusuf'a: And olsun ki sen onların bu işlerini onlar (işin) farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin, diye vahyettik.

16- Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

17- Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere uzaklaştık; Yusuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. (Ne yazık ki) onu kurt yemiş! Fakat biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın.

18- Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. (Ya'kub) dedi ki: Bilakis nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen) hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan, ancak Allah'tır.

“And olsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, isteyenler için ibretler vardır.” Onların kıssaları hakkında soru soran ve bu kıssayı öğrenen kimseler için büyük ve önemli deliller vardır. Bunlar öncelikle birincisi, salt seçilmenin tamamen Allah’ın dilemesine özgü olduğunu, bir kimsenin çalışmasına, isteyen birinin istemesine bağlı olmadığını gösterirler. Böylece, bu deliller sayesinde kıssaya vakıf olanlar istidatların ezelde belirlenen mertebelerini bilirler. İkincisi; Allah bir kimse için bir hayır dilediği zaman, hiç kimse bu hayrın o kimseye ulaşmasını engelleyip geri savamaz. Allah’ın koruduğu birine hiç kimse kötülük edemez, ona olumsuz bir maksatla ilişemez. Böyle olunca da bu gerçekleri anlayan insanların yakinleri ve tevekkülleri güçlenir, Allah’ın sıfatlarının ve fiillerinin tecellilerini müşahede ederler. Üçüncüsü; şeytanın hile ve aldatması, azdırma amaçlı girişimleri Nebiyler dahil hiç kimsenin emin olamadığı bir şeydir. Bu yüzden Nebiyler daima şeytanın bu tür girişimlerine karşı tedbirler almışlardır. Bütün bunlardan daha güçlü olan delil şudur: Bu kıssa, zihni intikal dediğimiz anlama yoluyla onları,

baştaki ve sondaki ve bu iki durum arasındaki süreçte beliren hallerine ve Allah'a doğru nasıl süluk edeceklerine muttali kılar. Bunun etkisiyle şevkleri ve iradeleri harekete geçer, basiretleri keskinleşir, kararlılıkları güçlenir. Çünkü son derece güzel olan Yusuf'un örneği istidatlı, donanımlı kalptir. Babası akıl Yakub'u tarafından sevilmekte, üstün tutulmaktadır. Bu arada üstünlük taslayan kardeşleri yani zahiri beş duyu, batıni beş duyu, gazap ve şehvet güçleri tarafından kıskanılmaktadır. Yalnız düşünce gücü hariç. O, onu kıskanmadığı gibi, onun hakkında kötü bir niyet de taşımamaktadır. Böylece kıskananlar on bir kişi olarak belirginleşirler.

Bu duyu ve kuvvetlerin onu kıskanmalarına ve ona kötülük etmeye yeltenmelerine gelince; bunlar doğaları gereği lezzet aldıkları ve kendilerine çekici gelen şeylerin cazibesine kapılırlar, aklın, ilim ve ahlak gibi kemalini sağlayan şeyleri elde etmek için düşünce kuvvetini kullanmasına engel olurlar, böyle bir şeyi istemezler. Sadece düşünce kuvvetini bedensel lezzetlerin ve söz konusu hayvansal güçlerin şehevi arzularının elde edilmesinde kullanmasını isterler. Hiç kuşkusuz, düşünce daha çok kalbe bakar, ilim ve fazilet gibi kalbi mutlulukların elde edilmesine yönelik eğilimi daha şiddetli ve daha geniştir. Yusuf'un kardeşlerinin "*Yusuf'la kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir.*" sözlerinin anlamı budur. Burada sözü edilen kardeşinden maksat, ameli akıl gücüdür ki, Kalp Yusuf'unun annesi Nefs-i levvame Rahil'inden doğmuştur. Kalp Yakub'u nefs-i emmare Leyya'sının vefatından sonra onunla evlenmişti. *"Yusuf'la kardeşi"* demelerinin sebebine gelince, akıl, kalbin ilim ve marifetle kemale ermesini gerektirdiği gibi, bu kuvvetlerin de güzel ahlak ve şerefli ameller gibi türlü faziletlerin derlenmesi suretiyle kemale ermesini de gerektirir. Yusuf'un kardeşlerinin *"Şüphesiz babamız apaçık bir yanlışlık içindedir."* ifadesiyle babalarını doğru yoldan uzak olma anlamına gelen dalalete nispet etmeleri , nefsin bu kuvvetlerinin akli nazar hususunda eksikliklerinin, bedensel lezzetleri tahsil konusunda aklın yolunun bu kuvvetlerin izlediği yoldan uzak olmasına işaret etmektedir. Onu kuyunun dibine atmaları, bu kuvvetlerin kalbi istila etmeleri, beden sevgisi oluşturmak suretiyle kalbi süfli cihete doğru çekmeleri, kalbin de buna uyum göstermesi, böylece bedensel tabiat kuyusunun dibine atılması anlamındadır. Ancak, bu sırada cennetten kendisine bir gömlek

giydirildi. Bu gömleği Cebrail (a.s), soyulup ateşe atılan İbrahim'e (a.s) getirmiş ve İbrahim (a.s) bu gömleği giymişti. Gömleği ondan İshak, ondan da Yakub miras almıştı. Yakub (a.s) bu gömleği muska haline getirip boynuna asmıştı. Cebrail bu gömleği kuyuda bulunan Yusuf'a getirmiş, onu kuyudan çıkarıp gömleği giydirmişti. Aksi takdirde rivayetlerde de belirtildiği gibi kuyuda boğulur ve ayıp yerleri açığa çıkardı. Bu gömlek, asli istidada ve fıtrat nuruna işarettir. İbrahim'i (a.s) ateşten koruyan, Allah'ın izniyle onun yanmasını engelleyen, dolayısıyla ateşin ona karşı serin ve selametli olmasını sağlayan işte buydu.

"Ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da salih kimseler olursunuz." ifadesi de geçim meselesine ve geçimi temin eden sebeplerin elde edilmesine yönelik olarak aklın bunları fikir düzeyine indirip o tarafa yöneltmesi anlamındadır. Yani dünya geçiminin düzeni ve sebeplerinin istenilen şekilde hazırlanmasına işaret etmektedir. Bu kuvvetlerin şeytani vesveseler ve nefsani aldatmalarla istemediği halde aklı ayartıp kalpten uzaklaştırması da, Yusuf'un kardeşlerinin Yakub'u Yusuf'la ilgili olarak kandırmaları için söyledikleri *"Yarın onun bizimle beraber gönder de bol bol yesin, içsin ve oynasın."* ifadesiyle dile getirilmektedir. Yusuf'un kardeşlerinin kurt'a iftira atmalarının anlamına gelince, gazap gücü öne çıkıp taştığı zaman kalbi kendine özgü fillerinden tamamen perdeler. Bu kuvvetin halinden, onun kalbe daha güçlü bir zarar verdiği, kalbin fiillerini daha etkili bir şekilde iptal ettiği, kalbi daha sıkı bir şekilde perdelediği şeklindedir ve "yeme" nin anlamı da budur. Bununla beraber şehvet gücünün, duyuların ve diğer kuvvetlerin kalp üzerindeki öldürücü etkileri daha büyük ve aynı esnada verdiği zarar daha yıpratıcıdır. Kalbi süfli cihete daha kuvvetle çekerler, akli siyasetleri kabulünü daha kesin bir şekilde men ederler, şeriatın emir ve yasaklarını uygulamasını daha sert bir yöntemle engellerler.

Kalbin, ruhani kemalatı talep etme hususunda muvaffakiyetle bu kuvvetlere boyun eğmesi de bu kapsama girer. Hakikâtte bundan farklı bir durum söz konusu olmasına rağmen bu etkinin gazap gücünden zuhur etmesi de Yusuf'un gömleğinin üzerindeki yalancı kanla ifade edilmiştir. Yakub'un gözlerine ak düşmesi de Kalp Yusuf'u tabiat kuyusunun dibinde olmasından dolayı basiretin bitap düşmesinden, aklı nurunun yitirilmesinden ibarettir. Onu kuyudan çıkaran bir kafileden maksat, fikir gücüdür. Onu Mısır azizine *"değersiz bir pahaya, sayılı*

birkaç dirheme…" satmaları ise Ruh azizine teslim etmeleri anlamındadır. Ruh azizi ise; Mısır'dan Kudüs şehridir. Çünkü, fikir gücü onun aracılığıyla ruhtan gelen anlam ve irfanları elde eder. Özellikle Ruhun nuruyla aydınlandığı, ona yaklaştığı zaman. Çünkü fikir gücü cismani bir güçtür. Kalp ise cismani değildir. Kalp göğüs makamında, yani kalbin nefse bakan yüzünde nefsin perdesiyle örtünmediği sürece fikir gücü onun makamına ulaşamaz. Ancak, kalp fuad (vicdan) makamında arındığı ve sır adı verilen ruh makamına ulaştığı zaman, onu ruh azizinin yanına bırakır, ona teslim eder, birkaç dirhem karşılığında ondan ayrılır. Çünkü bu birkaç dirhemle elde ettiği yakınlık sayesinde yukarıda sözü edilen anlamları tahsil etme imkânına kavuşur.

19- Bir kervan geldi ve sucularını (kuyuya) gönderdiler, o da (gidip) kovasını saldı, (Yusuf'u görünce) «Müjde! İşte bir oğlan!» dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.

20- (Kafile Mısır'a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi.

21- Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: «Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlât ediniriz.» İşte böylece (Mısır'da adaletle hükmetmesi) ve kendisine (rüyadaki) olayların yorumunu öğretmemiz için Yusuf'u o yere yerleştirdik. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler.

Aziz'in *"Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlat ediniriz."* diyerek Yusuf'u tavsiye ettiği Züleyha adlı karısı nefsi levvame'dir (kınayıcı nefis). Ki ruh nuruyla aydınlanmış, ruhun etkisi ona ulaşmıştır. Ancak bu halde kalıcılık, yerleşiklik kazanmamıştır. Diğer bir ifadeyle mutmain nefis derecesine ulaşmamıştır. Yüce Allah'ın onu yeryüzüne yerleştirmesi tezkiyeden sonra onu muktedir kılması, nefse ve kuvvetlere karşı direnmesi için onu ruhun nuruyla aydınlatması anlamındadır. Bedenin aletlerini kemalatı tahsil etme uğruna kullanmak suretiyle beden arzına hakim olması, bedeni riyazetle yönetmesi demektir. Ta ki istidadında bulunan kemalat kuvveden fiile çıksın. Nitekim, yüce Allah bu hususa şöyle işaret etmiştir: "*Ve kendisine olayların yorumunu öğretmemiz için."* Yani, kurtarmak ve yeryüzüne yerleştirmek şeklinde onunla ilgili olarak yaptığımız şeyler aracılığıyla ona fiilimizi öğretmek için böyle yaptık. "*Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir."* Destekle, muvaffak kılmak ve

yardım sunmakla emrini yerine getirir. Derken, kemalin son düzeyine erişir ve istidadının gerektirdiği makamından daha güçlü bir konuma gelir. Orada ona ilim ve hikmet verir. Nitekim, şöyle buyurmuştur: "*Erginlik çağına erişince, ona hükmetme yeteneği ve ilim verdik.*" Erginlik, yaratılış perdelerinden soyutlanmak suretiyle ilk fıtrata ulaşma çabasının son aşamasıdır ve biz buna gençlik devresi diyoruz. "*Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.*" İnsanların çoğu, bu hususta bütün işlerin Allah'ın kontrolünde olduğunu bilmezler; bunları çalışmaya, çaba sarf etmeye, eğitime nispet ederler de çalışmanın, çaba saf etmenin, eğitimin ve riyazetin de Allah'tan olduğunu, Allah'ın bunları takdir ettiği şeylerin aracı vasıtaları kıldığını bilmezler. Nitekim, bu yüzden yüce Allah sebepleri büsbütün devre dışı bırakmamıştır.

22- (Yusuf) erginlik çağına erişince, ona (isabetle) hükmetme (yeteneği) ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız.

23- Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve «Haydi gel!» dedi. O da «(Hâşâ), Allah'a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz!» dedi.

24- And olsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz, o ihlâslı kullarımızdandı.

25- İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!

26- Yusuf: «Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi» dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: «Eğer gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, (Yusuf) yalancılardandır.»

27- «Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise (Yusuf) doğru söyleyenlerdendir.»

28- (Kocası, Yusuf'un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): «Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür.»

29- «Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın!) Sen de günâhının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun»

"Ona hükmetme yeteneği ve ilim verdik." buyurduktan sonra *"İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız."* buyuruyor. Yani talep, irade, cehd ve riyazet hususunda iyi davrananları biz böyle mükâfatlandırırız. Züleyha'nın onun nefsinden murat almak istemesi ve kapıları üzerine kapatması nefs-i levvame'nin sıfatlarıyla zuhur etmesine işarettir. Çünkü, kalp makamında telvin, nefsin zuhur etmesi şeklinde olur. Nitekim, ruh makamında telvin kalbin varlığı, kalbi vesvese ile kendine cezp etmesi, onu egemenliği altına alması, sıfatlarını ve lezzetlerini süslemesi, onun ruha açılan kapılarını kapaması, fikir yollarına, nur menfezlerine karşı engelleyici sıfatlarıyla perdelemesi şeklinde olur. Yusuf'un kadına meyletmesi ise, kalbin henüz halinde kalıcılık kazanmadığı ve istikamete kavuşmadığı için ona meyletmesi demektir. Yusuf'un Rabbinin işaretini görmesi ise bu telvini basiret nuru ve akıl nazarıyla idrak etmesi anlamındadır. Nitekim, Yusuf kıssasına ilişkin rivayetlerde deniyor ki: O sırada babası Yusuf'a göründü ve ona engel oldu. Ya da ona seslendi. Bir rivayete göre babası eliyle Yusuf'un boğazına vurdu, şehveti parmaklarının ucundan çıkıp gitti….

Bütün bunlar aklın delille, basiret nuruyla ve hidayetle kalbi nefse karışmaktan alıkoyması, kudretle ve nurani destekle onun üzerinde etkili olmasına işarettir. Bu da kalbin şehvetinin, her tarafına nüfuz eden karanlığının ortadan kalkmasını gerektirir. Nurani hayat aracılığıyla zulmani heyetini yok eder.

Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılması, nefsin sıfatlarıyla kalp üzerinde tesirde bulunmak suretiyle güzel ahlak ve salih amelden müteşekkil nurani sıfat giysilerini yırtmasına işarettir. Çünkü bunlar, kalbin nefse bakan yönü olan göğüs cihetinde giyindiği elbisedir. Bu cihet de zorunlu olarak arka taraftır. "*Kapının yanında onun kocasına rastladılar…"* ifadesi, ruh nurunun, kalbin akli delil üzerinde düşünmek suretiyle ruha yönelmesi, kutsi bir ilhamın varit olması ve nefsi kalbi tabi kılması esnasında zuhur etmesine işarettir. Bundan maksat ruh nurunun kalp cihetine yönelmesi, onu istila etmesi, sonra onun aracılığıyla nefsi egemenliği altına almasıdır. Kadının *"Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası…ne olabilir?"* sözüne gelince, bu söz gösteriyor ki, nefis maksatlarını akli maslahatlar suretinde benimsetir. Maksatlarını

süsler. Öyle ki bozguncu yönleri ile yapıcı, maslahata uygun yönleri birbirine karışır. Ki bu maslahatları aklın gözetmesi, onları yerine getirmesi ve onlara muvafakat vermesi, bunlarla ilgili olarak da nefse muhalefet etmesi, onun için kötülük dilemesi ve dünya hayatı ile ilgili iyiliklerle onun çirkinliklerine karşı çıkması lazım gelir. Tıpkı hileci kadınların erkeklere yaptıkları gibi. Kalbin ulvi cihete meyli nefsin sözünü ve iddiasını yalanlar. Kadının ailesinden olan şahide gelince, söylendiğine göre bu şahit, kadının amcasının oğluydu. Yani, ahlak ve amellerle ilgili fesadın ancak nefisten, nefsin hakimiyet kurmasından kaynaklandığını bilen fikir gücüdür. Çünkü bu fesat, kalp cihetinden ve nefse meylinden gelmiş olsaydı, bu takdirde akide ve azimet alanında gerçekleşirdi, sadece amel alanında değil. Bir rivayete göre bu şahit, kadının teyzesinin oğluydu. Bundan maksat da cismani tabiattır. Cismani tabiat ise nefiste bulunan, kalbi ameli olgularla karşı karşıya bulunan göğüs cihetinden beden arzına doğru çekip onaylamasını sağlayan süfli meyle delalet eder.

Ruhun hidayet nuru aracılığıyla bozukluğun akide ve azimette olmadığını, amelde meydana geldiğini, bunun da ancak nefsani bir dürtü ile olabileceğini bilmesi *“Yusuf’un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce: Şüphesiz dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür.”* ifadesinden anlaşılıyor. *“Ey Yusuf! Sen bundan vazgeç! Ey Kadın! Sen de günahının affını dile!”* ifadesi ruhun nurunun kalbe yansımasına ve nazil olan nurani bir olgudan ve ruhani bir düşünceden dolayı onu kendi tarafına çekmesine işarettir. Ki bu nurani cihetten nazil olan olgu ve ruhani düşünce kalbi nefis cihetinden çekip çevirir, nefsin amelinden yüz çevirmesini emrederek düşünüp ibret almasını sağlar. Ki bir kez daha böyle bir meyil gerçekleşmesin. Varit olan bu olgunun ve düşüncenin nefis üzerinde etkili olması tenvir ve tasfiye sayesindedir. Çünkü kalpten kendisine akseden ruhun nuruyla aydınlanması, onun aracılığıyla kalbi istila eden karanlık heyetten istiğfar etmesi anlamına gelir.

30- Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: Aziz’in karısı, delikanlısının nefsinden murat almak istiyormuş; Yusuf'un sevdası onun kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz.

31- Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara dâvetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Onlardan her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyveleri soyarken Yusuf'a): «Çık karşılarına!» dedi. Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: Hâşâ Rabbimiz! Bu bir beşer değil... Bu ancak üstün bir melektir!

32- Kadın dedi ki: İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, (bundan) şiddetle sakındı. And olsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!

33- (Yusuf:) Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum! dedi.

Kalp, ruhla bütünleşme hususunda bu menzile ulaştığında, ruhun nuruyla aydınlandığında, buna bağlı olarak nefis de kalbin nurunun parıltılarıyla nurlanıp kirlerinden arındığında nefis, kalbin nuruyla aydınlanmak, onun heyetiyle biçimlenmek ve ona yakın olmak için ona aşık olur. Onun makamına ulaşmak ister. Onu kendine çekmeye, ihtiyaçlarını onunla gidermeye, onu tabii lezzetlerini elde etmek için kullanmaya kalkmaz, onu makamından ve mertebesinden kendi mertebesine indirmez. Kendi heyetiyle biçimlenmesine, fiillerine ve lezzetlerine ortak olmasını sağlamaya çalışmaz. Nefis "emmare" vasfına sahip iken bütün bunları yapardı. Dolayısıyla bu sırada kuvvetleri etkilenir, hatta onun etkilenmesiyle tabiat kuvvetleri de etkilenir. Nitekim *"Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: Aziz'in karısı, delikanlısının nefsinden murat almak istiyormuş; Yusuf'un sevdası onun kalbine işlemiş!"* ifadesiyle anlatılmak istenen budur.

Kalp, Ruh'un komşuluğuna yükseldiği, sır menziline ulaştığı için nurani heyetiyle, zati-fıtri güzelliğiyle, kesbi berraklığıyla nefsi istila ettiği zaman; bedenin bütün kuvvetleri onunla aydınlanırlar, kalp nefsi ve nefis de bedeni kendine tabi kılar. Dolayısıyla beden kuvvetleri kendilerine özgü fiillerden alıkonur, şaşkına dönerler. Beslenme ile ilgili tasarruflarında hayretler içinde kalırlar. Lezzet alma, beslenme ve meyve yeme işlerinde alet olarak kullandıkları bıçakları unutuverirler de kudretlerini yaralarlar. Ki bu kudret tasarruflarında söz konusu aletleri kullanır. Koltuklarına yaslanmış olarak apışıp kalırlar. Yaslandıkları koltuklar derken; beden içinde yer aldıkları organları kastediyoruz. Bunları nefis, kendi kuvvetleri içinde hazırlamıştır. Aşağıda ki tevilde de bu anlama işaret edilmiştir:

…*"Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. Ellerini kestiler ve dediler ki: Haşa Rabbimiz! Bu bir beşer değil…Bu ancak üstün bir melektir!"* Aziz'in karısının *"Çık karşılarına!"* şeklindeki sözü, nefsin kendi iradesiyle kalbin nuruyla parlamayı istemesi, onunla aydınlanma istidadını elde etmek suretiyle kalbin ortaya çıkmasını dilemesi anlamındadır. Nefis, kalbin iradesinin doğrultusunda hareket etmeye giriştiği, sülukun azimet gerektiren amelleri karşısında kalp ile çekişme yeteneği azaldığı, gönüllü olarak kalbe boyun eğmeye iyice alıştığı zaman, kalbin o sırada ilişkilerinden ve engellerinden sıyrılması, tereddüt haline son vermek suretiyle azimetiyle arınması için halvete girmek suretiyle riyazetin vakti gelmiş demektir. Çünkü kalbin bazen nefis tarafına bazen ruh tarafına kapılması şeklinde kendini gösteren azimet noktasında tereddüdü söz konusu olduğu sürece ne riyazet mümkün olur, ne de süluk. Halvet de sahih olmaz. Çünkü halvetin temel şartlarından biri olan cem hali kaybolur. Bu riyazet, nefse, gönüllü olarak nafile ibadetlerle boyun eğdirilmesi anlamındaki riyazet değildir. Böyle bir riyazet için halvete ihtiyaç yoktur. Bilakis, muhalefet edişleri terk etmeye, nefsi kırmaya, züht ve ibadet çeşitleriyle direncini kırmaya ihtiyaç vardır.

Kalbin riyazetine gelince; bu da kalbin kendi sıfatlarından, ilimlerinden ve kemalatından arınmasından, fena bulma, şuhud ve kavuşma yolunda süluk etmek üzere belirginleşmesinden ibarettir. Bu da nefsin kendisini istila etmesinden korunmasından sonraki aşamadır. Nitekim, Aziz'in karısı bunu şöyle dile getirmiştir: "*Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, şiddetle sakındı."* Nefsinden korunma istedi ve bu isteğini arttırdı. *"Eğer o kendisine emrettiğimi yapmazsa…"* benim lezzetimi, hazzımı yerine getirmezse, halvet ve yalnızlıkla bedenin lezzetlerinden, hevanın esenliğinden ve maddi idraklerden alıkonacaktır, onlardan koparılacaktır. *"Ve elbette sürünenlerden olacaktır."* Saygınlığını, bizim katımızdaki onurunu yitirdiği, bizim tarafımızdan yalnız bırakıldığı, ayrıca yardımcılara ve bedendeki hizmetçilere reislik etme payesinden uzaklaşacağı için elbette sürünecektir.

Hira Mağarasında ibadete çekildiği sırada Hz. Resulullah'a (s.a.v) halvet sevdirildiği gibi Yusuf'a halvet sevdirildiği zaman "*Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir!...dedi."* Hz. Yusuf

“benden istedikleri…” diyor, sonra da kadınların hilelerini kendisinden çevirmesi için Rabbine şöyle dua ediyor: *“Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum!”* Çünkü onun da tabiatında süfli cihete yönelik bir meyil vardı ve kalbi de o tarafa doğru çekilebiliyordu. Süfli cihete düşmesini gerektiren unsurlar onun da tabiatında vardı. Ki bunlar ebediyen yok olmayan olgulardır. Nefsin kalp nuruyla aydınlanması ve kalbe itaat etmesi ise süreklilik arz etmeyen arızi bir durumdur. Kalp her zaman, nefse amelleri itibariyle yardım eder. Çünkü, kalbin iki tabiatı ve iki yüzü vardır. Bu yüzlerinden biri ruha, öbürü ise nefse doğru çeker. Bir yüzüyle ruha, bir yüzüyle de nefse bakar. Eğer yüce Allah'ın ulvi ciheti galip getirmek ve yüceler âleminin nurlarıyla pekiştirmek suretiyle onu koruması olmasa, kalp açısından cehaletinden dolayı nefse doğru akmaktan daha yakın bir ihtimal yoktur. Nitekim Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Allah'ım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl.”* Orada bulunanlar şöyle demişlerdir: “Sen, vahiy alan bir Resul olduğun halde mi bunu söylüyorsun?” Resulullah (s.a.v) onlara şu cevabı vermiştir: *“Nasıl emin olabilirim ki, kalp çöldeki bir tüy gibidir, rüzgârlar ne tarafa isterlerse onu savururlar.”* Dolayısıyla bu dua, kalbin yoksunluğunun suretidir ve ebediyen ondan ayrılmaz.

34- Rabbi onun duasını kabul etti ve hilelerini ondan uzaklaştırdı. Çünkü O çok iyi işiten, pek iyi bilendir.

35- Sonunda (Aziz ve arkadaşları) kesin delilleri görmelerine rağmen (halkın dedikodusunu kesmek için yine de) onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü.

36- Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri dedi ki: Ben (rüyada) şarap sıktığımı gördüm. Diğeri de: Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bunun yorumunu bize haber ver. Çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz, dedi.

“Rabbi onun duasını kabul etti ve hilelerini ondan uzaklaştırdı.” Kutsi destekle onu pekiştirdi, sübhani telkini ile onu güçlendirdi ve yüzünü pislik cihetinden kutsi cihete çevirdi, böylece *“onların hilesini ondan çevirdi. Çünkü O çok iyi işitendir…”* kalbin sır makamındaki münacatlarını işitir. *“Pek iyi bilendir.”* Kalbin kendisine muhtaç olduğu durumlarda ne yapılması gerektiğini bilir. *“Sonunda kesin delilleri görmelerine rağmen, onu…zindana atmaları kendilerine uygun görüldü.”*

Ruh azizine, nefis ve tabiat kuvvetleri kadınlarına, ruhun akıl ve fikir gibi yardımcılarına … hepsinin üzerinde ittifak ettiği bir görüş uygun göründü. Onu mutlaka zindana atmalıydılar. Yani ona daha iyi gelen halvette bırakmayı uygun gördüler.

Ruhun şühud nuruyla kalbi baskıya aldığı, onu tasarruflarından ve sıfatlarından alıkoyduğu için; nefis ve diğer kuvvetler, korunmuşluk işaretlerini, samimi bir kararlılığı ve kendilerine meyletmeme halini onda gördükten sonra onu kendilerine çekmekten alıkonduklarını, onun da nuruyla kendilerinin üzerine parlayarak yansımasını, Allah'a muhtaçlık halindeki samimiyetinin ortaya çıktığını gördükleri için- aksi takdirde onu halvette kendi haline bırakmazlardı-; vehim, dindeki sağlamlığını ve Hakk ile beraberliğinin sürekliliğini görüp Onun nuru karşısında hezimete uğradığı, Onun gölgesinden kaçtığı; akıl ise, hidayet nuruyla aydınlandığı; fikir de kalbin halvette egemenliğinin gerçekleştiğini fark ettiği için…hepsi birlikte onu halvette yalnız bıraktılar..

Onunla birlikte zindana giren iki delikanlıdan biri, ondan ayrılmayan ruhani muhabbet gücüydü. Ve bu güç, hükümdara aşk şarabını sunan şarapçıdır. Nitekim, Yusuf kıssasında da bu kişinin kralın şarapçısı olduğu belirtilmektedir. İkincisi de kalpten hiçbir şekilde ayrılmayan nefistir. Çünkü nefsin hayatı konumundaki heva, nefsin beka istemesinden dolayı ondan kaynaklanmaktadır. O da kralın, şehirde gıda maddelerini idare etmekle görevli ekmekçisidir. Nitekim kıssada da bundan bahsedilmiştir. Başka hiçbir şey değil, ama bu ikisi halvette ondan ayrılmadılar. Şarapçının "*Ben rüyamda şarap sıktığımı gördüm.*" ifadesiyle bahsettiği rüyası, muhabbet gücüne, hakiki şuhuddan gafil olma uykusunda, kalp marifeti üzümünden aşk şarabını sıkmasının gösterilmesi anlamındadır. Ekmekçinin "*Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm.*" ifadesiyle anlattığı rüyası ise, hevanın bütünüyle nefsani kuvvetler kuşunun lezzetlerini, hazlarını ve şehvetlerini elde etmeye yönelmesi anlamındadır. Cazibesine kapıldığı şeylere yönelmesinin kuşa benzetilmesinin nedeni kuşun bir şeyi büyük bir hızla kapmasıdır.

37- (Yusuf) dedi ki: Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun tevilini mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahireti inkâr edenlerin kendileridir.

38- Atalarım İbrahim, İshak ve Ya'kub'un dinine uydum. Bizim Allah'a ortak koşmamız olacak bir şey değildir. İşte bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lûtfundandır. Lâkiyn insanların çoğu şükretmezler.

39- Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli rabler mi daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz “Kahhar” olan O Bir Allah mı?

40- Allah'ı bırakıp da başka taptığınız şeyler, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Lâkiyn insanların çoğu bilmezler.”

“Size yedirilecek yemek gelmeden önce…” kalbin bu iki kuvveti hazlarından, nasiplerinden menetmesine, ancak durumlarının varacağı akıbeti, yapmakla yükümlü oldukları şeyi doğru bir siyasetle, isabetli bir görüşle, istikamet üzere olmakla ve ıslah etme tavrıyla açıkladıktan ve *“Ben…uzaklaştım…”* diyerek tevhidi onlara gösterdikten sonra bunlardan istifade etmelerine müsaade etmesine işarettir. Ve kalbin bu iki kuvveti zorunlu İlâhi emri yerine getirmeye, gereksiz şeyleri terk etmeye, farklı yönlere bakmaktan, ilgiyi dağıtmaktan vazgeçmeye teşvik etmesi mahiyetindedir. Çünkü hevanın özelliği ayrılık, dağınıklık ve birbiriyle çekişen kuvvetlerin muhtelif şehvetlerine ibadet etmektir. Muhabbetin özelliği ise, başlangıçtan nihayete vasıl olmanın hemen öncesine kadar sıfatlara bağlanmak, zatın cemaline değil sıfatlara ibadet etmektir. Bu yüzden kalp onları *“Şüphesiz ben Allah’a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım.”* diyerek tevhide çağırıyor. Yani müşrik, nefsin sıfatları putlarına, hatta kalbin varlığına ve sıfatlarına tapan *“ahireti inkâr eden…”* bir topluluğun dinini terk ettim. Yani onlar ruhani âlemde baki olma gerçeğinden perdelenmişlerdir. *“Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz.” “Çeşitli rabler mi daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz “Kahhar” olan bir tek Allah mı?”* Yani yüce Allah’ın “*Çekişip duran birçok ortağın sahip olduğu bir adam.”* (Zümer, 29) ayetinde işaret buyurduğu gibi bu rablerden biri şunu emrederken, öbürü şunu emreder, bir başkası da başka bir şeyi emreder ve birbirlerini engelleyerek aciz kalırlar.

Ya sevgiden dolayı sıfat ve isimlere ya da hevanın arzusundan dolayı nefsani kuvvetlere tapmak mı daha iyidir, yoksa tek bir emirden başka buyruk yöneltmeyen tek bir Rabbe mi? Nitekim, yüce Allah şöyle

buyurmuştur: *"Bizim buyruğumuz…bir tek sözden başkası değildir."* (Kamer, 50) Bu bir tek Rab, karşı konulmaz güce sahiptir, herkesi kahredici *"Kahhar"* gücüyle egemenliği altına almıştır. Hiç kimse O'nun emrine engel olamaz. Emrinden geri koyamaz. Dolayısıyla kalp, bu iki kuvveti yerinde bir siyasetle aynı hedefe yöneltir, yönlerini, amaçlarını birleştirir. Çünkü kalp, vahdetin egemenliği altına girince, vahdet sevgisiyle sıfatlar muhabbetinden alıkonur, zata yöneltilir. Tevhidde iyice alışkanlık elde edince, hevası hazlara ve şehvetlere tapmaktan, lezzetleri elde etme uğruna parçalanmalardan ezilir, şeytana itaat etmekten dolayı değil, Hakk'ın emriyle sadece haklarla ve zorunlu hazlarla yetinir

41- Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyalarınıza gelince), biriniz (daha önce olduğu gibi) efendisine şarap içirecek; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecekler. Yorumunu sorduğunuz iş (bu şekilde) kesinleşmiştir.

42- Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: Beni efendinin yanında an, (umulur ki beni çıkarır). Fakat şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla (Yusuf), birkaç sene daha zindanda kaldı.

"Biriniz efendisine şarap içirecek…" Şirkten vazgeçirme amaçlı açıklama ve değerlendirmelerden sonra birincisinin durumunu belirginleştiriyor. O da lezzet sevgisinin ruha galip gelmesinden ibarettir. *"Diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecekler."* İkincisinin akıbetinin ne olacağını açıklıyor burada. Bu kişinin asılması, nefsiyle fiillerini işlemekten alıkonması, varlığının gerektirdiği davranışlar hususunda ezilmesi, tespit edilmesi, bitkisel tabii kuvvetler kökü üzerinde kalıcılaştırılması anlamındadır, ki artık ne muhayyile onun üzerinde tasarrufta bulunabilir, ne de o muhayyile üzerinde tasarrufta bulunabilir. Diğer hayvani kuvvetlerin de böyle bir tasarrufu söz konusu olamaz. İşte bu hevanın ölmesi demektir. Ölüm ve asılmadan sonra nefsin kuvvetlerinin kuşları Hakk'ın emriyle onun kafasından yerler. Bu, hakların yanında durup, öteye geçememektir.

"Yorumunu sorduğunuz iş, kesinleşmiştir." Sizin durumunuz bu esas üzerinde sabitleşmiş, karar kılmıştır. Bu sırada Allah'a vasıl olmuş, Ona yaklaşmış haldeydi. Allah'ta fena bulmak suretiyle velayet makamında zuhur etme anlarıydı.

Bu iki kuvvet, kendileri için belirginleştirdikleri işte kalıcılık kazanınca, Kalp Yusuf'unun işi de zati şuhud makamına vasıl olmakla tamamlandı. Böylece halveti de açıldı. Çünkü zindanda kaldığı süre, Allah'ta gerçekleştirdiği sülukunun müddetidir. Kalp Yusuf'unun fena bulması tamamlandığı zaman, iki kuvvetin durumu da aynı seviyeye gelip eşitlendi. Çünkü o sırada kendi nefisleriyle değil, Allah ile idiler. Diğer bir ifadeyle Hakkani varlığa kavuşup beka bulma zamanının başlamasıyla halvet zamanı sona erdi. Ama beka zamanı henüz tamamlanmamıştı, çünkü "*beni efendinin yanında an."* ifadesinde işaret edildiği gibi varlık kalıntısı onda mevcudiyetini koruyordu. Yani, benim için ruh makamında sevgi ile ve onda karar kılma ile varlık talep et… Çünkü sevgi aşk şarabıyla ruhu sarhoş ettiği zaman, ruh vahdet makamına, kalp de ruh makamına yükselir. Bu makamda ruha hafi (gizli), kalbe de sır adı verilir. Bu da fena değildir, çünkü her ikisi de o sırada mevcutturlar ve Hakk'ın nuruyla boğulmuşlardır.

Bu makamda durup ötesine geçmemekten tuğyan ve benlik neşet eder. Bu yüzden *"Şeytan ona, efendisini anmayı unutturdu."* denilmiştir. Yani vehim şeytanı kalp Yusuf'una, Allah'ta fena bulmak suretiyle O'nu anmayı unutturdu, çünkü kalp Yusuf'unda henüz varlık kalıntısı mevcuttu ve ruh makamını talep etmişti. Yoksa kendi nefsini ve varlığını unutacak, bu makamla perdelenmekten gafil olacaktı. İşte bu kalıntı *"birkaç sene daha zindanda"* kalmaktır.

Resulullah (s.a.v) bu olaya şöyle işaret etmiştir: "Allah, kardeşim Yusuf'a rahmet etsin, eğer "beni efendinin yanında an" demeseydi, zindanda birkaç yıl daha kalmayacaktı." Ya da kahredilmiş, engellenmiş, Hakk'ın canibinden perdelenmiş vehim şeytanı, yakınlaştırılmış muhabbet resulune, derecesinin yükseltilişi, istila edişi, saltanatının yükseltilişi sırasında İlahi cemal içinde şaşkın ve sarhoşluğun etkisinde olduğu için, kalp Yusuf'unu şuhud huzurunda anmayı unutturdu. Çünkü cemali seyreden sevgili hayran kalır, mahlukatın tümünü, varlığının ayrıntılarını unutur. Daha doğrusu fena bulması tamamlanıncaya, sarhoşluğu son buluncaya kadar nefsi cem aynına gark olur. Sonra uyanır ve tafsili hatırlar.

Hüviyet denizine dalmak ve ahadiyet zatında silinmek suretiyle fena bulma süreci sona erince, mahpusluk müddeti dolunca, yüce Allah onu kendi hayatıyla diriltti, zatından ve sıfatlarından ona bir hayat bahşetti.

Halvet ve Allah'ta süluk aracılığıyla nefsin sıfatlarından uzaklaşma müddetinde nefsin sıfatlarında değişim şeklini zayıf ineklerin semiz inekleri yemeleri suretinde bedensel tabiat sıfatlarında değişim şeklini ise kuru başakların yeşil başakları istila etmesi suretinde ona gösterdi.

43- Kral dedi ki: Ben (rüyada) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, benim rüyamı da bana yorumlayınız.

44- (Yorumcular) dediler ki: Bunlar karmakarışık hayaller, düşlerdir. Biz böyle düşlerin tevilini bilenlerden değiliz.

45- (Zindandaki) iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra (Yusuf'u) hatırlayarak dedi ki: Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen (zindana) gönderin.

46- (Yusuf'un yanına gelerek dedi ki:) Ey Yusuf, ey sıddîk (doğru sözlü) arkadaşım! (Rüyada görülen) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan (başaklar) hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara (isabetli yorumunla) dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler.

47- Yusuf dedi ki: Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız.

48- Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yeyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir.

"Rüyada …gördüm…" diyen kral, bazılarına göre Kıtfir'i Mısır'a kral tayin eden, yönetimini ona veren Reyyan b. Velid'dir. Adı Kıtfir olan, Aziz değildir. Gerçi Arapçada "aziz" "kral" anlamına da gelir. Dolayısıyla, ayette geçen "kral", faal akla işarettir. Ruhlar meliklerinin melikidir ve Ruhu'l kuds olarak isimlendirilir.

Çünkü yüce Allah, velayet ehlini, nübüvvetin başlangıcı olana tam fena esnasında nefhası ve vahyiyle diriltir. Onunla bütünleşmeleri ile de tafsilatlar cem aynında zuhur eder. Bu yüzden bazıları demişlerdir ki: Yusuf kralın yanına girince kral onunla İbranice konuştu, o da krala İbranice cevap verdi. Kral yetmiş dil biliyordu ve bu dillerle konuştu. Yusuf da bu dillerin tümüyle onunla konuştu.

"Bunlar karmakarışık düşlerdir…" diyen ileri gelenler, akıl ve fikir gibi vehimle perdelenmiş şerefli kuvvetlerdir. Vehmin kendisi de riyazet ve tebdil sırrına karşı perdelenmiştir. Bu yüzden vehimle perdelenmiş ve vehmin yanında durup ötesine geçemeyenlerin riyazet ehlinin hallerini hurafe olarak nitelendirdiklerini görürsün. Uzun bir zaman sonra hatırlayan sevgi resulune gelince, o, ancak Ruhu'l kuds'ün melikinin zuhur etmesi, diriltmesi, vahdetten sonra kesrete dönüş şeklinde varlığının tafsilatını irade etmesi aracılığıyla hatırlar. Aksi takdirde onda fena haleti bulunur ve cem aynından uzak olur. Orada kalbin varlığını görmediği gibi başkasını da görmez. Böyle iken nasıl hatırlasın ki? Ancak yokluğundan sonra Hakk'ın nuruyla zuhur edince hatırlar.

49- Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar.

50- (Adam bu yorumu getirince) kral dedi ki: «Onu bana getirin!» Resul/elçi, Yusuf'a geldiği zaman, (Yusuf) dedi ki: «Efendine dön git de ona: Ellerini kesen o kadınların hali neydi? diye sor. Şüphesiz, benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir.»

51- (Kral kadınlara) dedi ki: Yusuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi? Kadınlar, Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik, dediler. Aziz'in karısı da dedi ki: «Şimdi hakk olan gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyen "sadıkiyn"lerdendir.»

52- (Yusuf dedi ki): Bu, Aziz'in yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını (herkesin) bilmesi içindir.

53- (Bununla beraber) nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka. Şüphesiz, Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

54- Kral dedi ki: Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim. Onunla konuşunca: Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin, dedi.

55- «Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben (onları) çok iyi korurum ve bu işi bilirim» dedi.

56- Ve böylece Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Ve güzel davrananların mükâfatını zayi etmeyiz.

57- İman edip de (kötülüklerden) sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır.

"İnsanlara yardım edilecek ve (meyve) sıkacakları yıl, tam itminan ve külli güven esnasında nefsi yararlandırdığı vakittir. Kuvvetler kadınlarının *"Haşa! Allah için, biz onda hiçbir kötülük görmedik."* sözleri ile Aziz'in karısının *"şimdi gerçek ortaya çıktı."* şeklindeki sözleri, nefsin ve kuvvetlerin Hakk'ın nuruyla aydınlanmasına, insaf ve doğruluk sıfatlarıyla nitelenmesine, vahdet nuru sayesinde adalet melekesinin gerçekleşmesine, cem sonrası fark haline yönelik sevginin zuhuruna, kalbin fazileti ve doğruluğu ile birlikte kendi günahını ikrar edip günahından teberri etmesinden dolayı nefsin itminana ulaşmasına işarettir. Çünkü nefsin itminanının göstergelerinden biri günahı itiraf etmesi, nefs-i emmare olduğu sırada kendisinden sadır olan aşırılıklardan istiğfar edip İlahi rahmete ve Rabbani korumaya sarılmasıdır. Kralın onu kendine has kılmasından maksat, kalbi, tamamen kemale erdikten sonra kendisinin yerine mülkün hakimi kılması anlamındadır. Nitekim, kıssada şöyle anlatılır: Kral Yusuf'u tahtının üzerine oturttu, kendi tacını başına geçirdi, mührünü ona verdi, kılıcını ona kuşandırdı.

Bu arada Kıtfir'i azletti. Sonra Kıtfir öldü. Kral Yusuf'u Kıtfir'in karısı Züleyha ile evlendirdi. Kral tahttan feragat edip saltanatı ona teslim etti ve kendisi Rabbine ibadet etmek üzere köşesine çekildi. Bütün bunlar Hakk'ın halifeliği makamına işarettir. Nitekim, yüce Allah Davud'a (a.s) şöyle hitap etmiştir: *"Biz seni yeryüzünde (arz'da) halife yaptık."* (Sad, 26) Aziz'in ölmesi, kalbin makamına ulaşmasına, ruhun vahdet şuhudunda yol almasına, Yusuf'un Aziz'in karısıyla evlenmesi, kalbin, itminana erdikten sonra nefsi hazlardan yararlandırmasına işarettir. Çünkü nurlanmış şerefli nefis, istikametin şartlarını muhafaza etme, adalet kanunlarına uyma ve ilim ve amele ait usullerin istimbat edilmesi hususunda hazlardan güç alır. Ki ilim ve amel de bu evlilikten doğan iki çocuktur. Nitekim kıssada Züleyha'nın biri Efrasim, biri Mişa olmak üzere iki oğul doğurduğu belirtilmektedir.

Rivayete göre Yusuf Züleyha ile evlenip gerdeğe girince ona: "Bu, senin istediğinden daha iyi değil midir?" dedi. Züleyha'nın hâlâ bakire olduğunu gördü. Bu da Züleyha'nın hazlarından yararlanmasına rağmen halinin güzelliğine ve adaleti gözetmesine işarettir. Zülayha'nın bakire olması, ruhun daima kutsi olmasından dolayı nefse karışmamasına, onunla doğrudan temas kurmasının mümkün olmadığına işarettir. Çünkü kalbin aksine, ruhun istekleri küllidir ve cüzleri idrak edilemez.

Züleyha,Yusuf'un eşi oldu, çünkü Yusuf'un emri ona musallat oldu, emrinin eseri ve hakimiyeti kalp vasıtasıyla ona ulaştı, o da hakikâtte onun hükmü altına girdi. Yusuf'un yeryüzünün hazinelerine yönetici olarak görevlendirilmesini istemesi ve kendisini iyi koruyan bilgi sahibi biri olarak nitelendirmesine gelince; çünkü kalp, maddi cüzleri idrak eder ve korur, ruh ise bunu gerçekleştiremez. Dolayısıyla kalp istidadı uyarınca bu anlamı, bağışlayandan, yani Ruhu'l kuds melikinden kabul eder. Yeryüzüne (arz'da), dilediği yere gidebilecek şekilde yerleştirilmesi ise, temkin makamına ulaştığı sırada fena sonrası beka ile halife kılınması anlamındadır. Bu da ihsan sahiplerinin ödülüdür. Yani cem aynından tafsilata döndüğü için şuhud makamında Rabbine kulluk edenlerin ecri budur.

"Ahiret mükâfatı…" yani cemal şuhudu lezzetiyle alınan manevi haz, baki olan Allah'ın yüzünün nurunun parıldayışlarını mütalaa etmek "*iman edenler için… daha hayırlıdır."* Ayni imanla inananlar *"ve sakınanlar için"* benlik kalıntısından sakınanlar için daha iyidir.

58- Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler, (Yusuf) onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı.

59- (Yusuf) onların yüklerini hazırlayınca dedi ki: «Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafirperverlerin en iyisiyim.

60- Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek (erzak) yoktur, bana hiç yaklaşmayın!»

61- Dediler ki: Onu babasından istemeye çalışacağız, kuşkusuz bunu yapacağız.

62- (Yusuf) emrindeki gençlere dedi ki: Sermayelerini yüklerinin içine koyun. Olur ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar da belki geri gelirler.

63- Babalarına döndüklerinde dediler ki: Ey babamız! Erzak bize yasaklandı. Kardeşimizi (Bunyamin'i) bizimle beraber gönder de (onun sayesinde) ölçüp alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız.

64- Ya'kub dedi ki: Daha önce kardeşi (Yusuf) hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! (Ben onu sadece Allah'a emanet ediyorum); Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir.

65- Eşyalarını açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: Ey babamız! Daha ne istiyoruz. İşte sermâyemiz de bize geri verilmiş. (Onunla yine) ailemize yiyecek getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu (seferki aldığımız) az bir miktardır.

66- (Ya'kub) dedi ki: Kuşatılmanız (ve çaresiz kalma durumunuz) hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına bana sağlam bir söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!» Ona (istediği şekilde) teminatlarını verdiklerinde dedi ki: Söylediklerimize Allah şahittir.

Tafsil makamına dönüp halifelik için hakimiyet tahtına oturunca, riyazet zindanında, kutsal huzur mısırı halvetinde ve cem aynına gark olmakta geçen uzun ayrılık döneminden sonra kardeşleri hayvani kuvvetler yanına geldiler, *"onun huzuruna girdiler…"* ruhanilerin edebiyle edeplenmişlik vasıtasıyla nefsin mutmain olup aydınlanması, bu hayvani kuvvelerin de ondan aydınlanmaları, fazilet ve ahlak heyetleriyle pişmeleri, ahlak ve şeriat gibi yararlı ilim gıdaları aramaları nedeniyle ona yaklaştılar. *"Yusuf onları tanıdı."* güzel halleri, zekâ ve saflıklarıyla salaha ermişliklerini, yoksulluklarını, kendisinden istedikleri manalara muhtaç olduklarını görüp tanıdı. *"Onlar onu tanımıyorlardı."* çünkü arınma suretiyle onların mertebelerinin üstüne çıkmıştı, onların idrak etmelerine imkân olmayan vasıflara sahip olmuştu. Bu yüzden ameli akıl gücünü huzuruna getirmelerini istedi: *"Sizin baba bir kardeşinizi bana getirin."* Çünkü amellerle ilgili külli anlamları bu kuvvetten başkası idrak edemez.

Bil ki, mahbupların keşifleri cehdlerinden önce gerçekleşir. Bu yüzden, onların sahip oldukları kuvvetler şeriat ve hükümleri bilirler, nefisleri bundan önce mutmainlik düzeyine erişmiş olsa bile vuslattan önce onu siyasetle idare ederler.

Yusuf'un hazırlayıp yüklediği yüklerine gelince, bu, onların idrak edebilecekleri, uygulayabilecekleri küçük bir ölçekti. Dedi ki: *"Eğer onu bana getirmezseniz, artık…size verilecek ölçek yoktur."* Külli anlamlardan olup "*benim yanımda"* bulunan ölçek verilmeyecektir size ve artık *"bana hiç yaklaşmayın."* Çünkü sizin mertebeniz benim mertebemden uzaktır ve siz ancak onun vasıtasıyla bana yaklaşabilirsiniz.

Ameli akıl gücü salt akıl makamından ayrılıp sadr makamına varmadığı için maddi kuvvetlere eşlik etmesi, onlara amele sevk edici cüzi anlamları ilka etmesi, şevk maniyetli riza kuvvetlerini akli maslahatlara doğru harekete geçirmesi mümkün olmaz.

"Dediler ki: Onu babasından istemeye çalışacağız." İstidadı onun feyzini kabul etmesi için arındırmaya çalışacağız. Yusuf'un emrindeki gençlere *"Sermayelerini yüklerinin içine koyun."* demesi de kalbin, emrindeki gençler olan nebati kuvvetlere nefsin itminan halinden yararlandığı sırada, korunmak için istifade ettikleri, kemalatlarını elde etmek için güç edindikleri kuvvetlerini getirmelerini emretmesine işarettir. Çünkü bu, onların farklılıklarını mümkün kılan sermayeleridir. Yükleri ise idrak ve kazanç aletleridir. *"Olur ki…"* kuvvetlerini ve kazanma kudretlerini bilirler, *"ailelerine döndüklerinde…"* gazap, şehvet gibi sair hayvani kuvvetlerin yanlarına döndüklerinde, *"belki geri gelirler…"* anlamlar gıdası hususunda kâr etme ve ayrıcalık kazanma, bu sermaye aracılığı ile yararlı ilimleri elde etme makamına geri gelirler.

"Babalarına döndüklerinde…" istidadı arındırmak ve fazilet heyetlerine bürünmek suretiyle babalarının yanına geldiklerinde, onun, ameli akıl gücünü kendileriyle birlikte göndermesinin gerekliliğini gösterdiler, ki daimi anlam faziletlerini elde etmede kendilerine yardımcı olsun. Yani onun feyzinden yardım istediler. *"…Ölçüp alalım…"* yani ondan yararlanalım. Onu kendi isteklerimizi elde etme düzeyine indirip de cahil olduğumuz sırada kardeşine yaptığımız gibi helak olmasına neden olmayacağız. Bilakis, onu söz vererek ve kemal yolunda onu gözeterek koruyacağız. Babalarının, onu onlarla birlikte gönderme hususunda onlardan ahit alması, sağlam bir söz vermelerini istemesi, amelden önce sahih imani bir itikadın bulunmasına işarettir ve onları bu akdi baştan itibaren kabul etmeleri, onları bu akde bağlı kalmaya mecbur bırakması anlamındadır. Aksi takdirde, ameli planda durumları doğruluk üzere olmayacağı gibi başarılı da olmayacaklardı.

67- Sonra şöyle dedi: Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama, Allah'tan (gelecek) hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm, Allah'tan başkasının değildir. (Onun için) ben yalnız O'na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O'na dayansınlar.

“Hepiniz bir kapıdan girmeyin…” bir tek faziletin yolunda gitmeyin, örneğin cesareti bir kenara bırakıp sadece cömertlik tarikinde süluk etmeyin. Çünkü vahdet huzuru bütün faziletlerin kaynağı, ahadiyet zatı da bütün sıfatların mebdeidir. O halde, ayrı ayrı tüm faziletlerin yollarını izleyin ki adalet vasfına sahip olasınız, vahdet huzuruna doğru yol alasınız. Bütün sıfatlar üzerinden yol alın ki zat size gösterilsin.

Hadiste şöyle buyrulmuştur: “Kıyamet günü yüce Allah, değişik mezhep mensuplarının her birine, kendisine inandığı surette göründüğünde onu tanırlar. Başka bir surette göründüğünde ise onu tanımazlar.” *“Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam.”* Şayet Allah tevfikini size ulaştırmazsa, bazı örtülerle sizi kemalatınızdan perdelerse ona karşı sizin için hiçbir şey yapamam. Çünkü akıl ancak ilim sağlar, istidat icat edemediği gibi perdeyi de kaldıramaz.

68- Babalarının kendilerine emrettiği yerden (çeşitli kapılardan) girdiklerinde (onun emrini yerine getirdiler. Fakat bu tedbir) Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı; ancak Ya'kub içindeki bir dileği açığa vurmuş oldu. Şüphesiz o, ilim sahibiydi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

69- Yusuf'un yanına girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı ve «Bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme» dedi.

70- (Yusuf) onların yükünü hazırladığı zaman maşrapayı kardeşinin yükü içine koydu! (Kafile hareket ettikten) sonra bir tellal: Ey kafile! Siz hırsızsınız! diye seslendi.

71- (Yusuf'un kardeşleri) onlara dönerek: Ne arıyorsunuz? dediler.

72- Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var dediler. (İçlerinden biri:) Ben buna kefilim, dedi.

73- Allah'a and olsun ki, bizim yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmediğimizi siz de biliyorsunuz. Biz hırsız da değiliz, dediler.

74- (Yusuf'un adamları) dediler ki: Peki, siz yalancıysanız bunun cezası nedir?

75- «Onun cezası, kayıp eşya, kimin yükünde bulunursa işte o (şahsa el koymak) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız» dediler.

76- Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini (aramaya) başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı. İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı. Ancak, Allah'ın dilemesi hariç. Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

"…Girdiklerinde…" bütün faziletlerin yollarını izlemeye ilişkin olarak aklın kendilerine yönelttiği emre bağlı kaldılar. Ama bu, Allah katından gelecek "*hiçbir şeyi onlardan savamazdı."* celal perdesiyle perdelenmelerini,vuslat lezzetinden yoksun kalmalarını engellemezdi. Çünkü akıl ancak fıtrata ulaşır ve ancak marifeti gösterir.

Cemal nuruyla nurlanma, vuslat talebiyle lezzet zevkinden haz alma, celal ve cemal kemaliyle, daha doğrusu celalin cemali ve cemalin celaliyle aşktan zevk alma, ancak Hakkani nurun hidayetiyle mümkün olabilir. *"Ancak Yakub içindeki bir dileği açığa vurdu."* Bu dilek, onları faziletle tekmil etmesiydi. "*Şüphesiz o, ilim sahibiydi."* Çünkü Allah ona öğretmişti. Ama ayan ve şuhud sahibi değildi. *"Fakat insanların çoğu bilmezler."* kemali insanların sahip oldukları ilim sanırlar. Ya da duyu insanları külli aklın ilmini bilmezler. *"Öz kardeşini yanına aldı."* Çünkü aralarında arınma, tecerrüt hususunda uyum vardı. *"Maşrapayı kardeşinin yükü içine koydu."* İnsanlara erzak dağıtırken ölçü olarak kullandığı maşrapasını kardeşinin yükünün içine koydu. Yani ilimleri idrak ettiği kuvvetini onun yüküne koydu ki, onun aracılığıyla şeriat ilimlerinden istifade etsin, adalet kanunlarını istimbat etsin. Çünkü ameli akıl kuvveti vehim ve hayal giysilerinden sıyrıldığı zaman makulatı idrak etme hususunda daha da güçlenir. Ayrıca, nazari akıl gücü de kuvvetlenir. Nazari akıl gücü, hayatın işlerini idare eder ve halin başlangıcında vehimle karışıktır. Kardeşini hırsızlığa nispet etmesinin nedeni, ameli akıl gücünün vehim mahallinde maddeye taalluk eden anlamlar gibi cüzi şeyleri idrak etmeye alışmış olması ve külli şeyleri idrak etmekten uzak olmasıdır.

Kardeşinin onu yanına alması sayesinde güç kazanınca, arınmak suretiyle ondan bu gücü alınca, hırsızlık yapmadığı halde sanki hırsızlık yapmış gibi oldu. Onları hırsızlıkla suçlayan münadi ise vehimdir. Çünkü vehim sahibi bütün kuvvetlerin üzerinde bulundukları halde değişiklik olduğunu, ona uymadıklarını görür. Bundan dolayı onlarda bir eksiklik olduğunu vehmeder. Hükümdarın tasını getirene vaat edilen bir zahire yükünden maksat şeri yükümlülüktür ki, ameli akıl vasıtasıyla elde edilir. O da buna dair ilmini kalpten alır. Tas ise bu ilmin elde edilmesinin aracı olan istidat gücüdür. Yitik tası arayan, onların eşyalarını kontrol eden, sonunda kardeşinin yükünün içinden çıkaran da kalbin bu iş için gönderdiği fikirdir.

Ruhu'l Kuds'un dini marifetleri, nazari hakikâtleri araştırdığı, amelle ilgili olmadığı için "*Kardeşini…tutamayacaktı."* amellere sevk etmek, faziletleri kullanmak hususunda *"kralın kanununa göre"* kardeşini tutamayacaktı. Çünkü kralın dini ilim, ilmi de akıldı. *"Ancak Allah'ın dilemesi hariç."* Yani nefsin, kalpten kaynaklanan nurla aydınlaması, amel etmeye yatkın sadrın açılması vakti başka. İşte bu, derecelerin yükseltilmesidir. Çünkü nefis bu sırada kalp derecesine, kalpte şuhud makamında ruh derecesine yükselir. *"Her ilim sahibinin"* örneğin kuvvetlerin *"üstünde daha iyi bilen"* ameli akıl gibi *"biri vardır."* Onun da üstünde kalp, kalbin üstünde nazari akıl, onun üstünde ruh, onun üstünde de Ruhu'l Kuds vardır. Yüce Allah hepsinin üstünde ve gaybın tümünü bilir.

77- (Kardeşleri) dediler ki: «Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.» Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı. (Kendi kendine) dedi ki: Siz daha kötü durumdasınız! Allah, sizin anlattığınızı çok iyi bilir.

78- Dediler ki: Ey aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Zira biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz.

79- Dedi ki: Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız, o takdirde biz gerçekten zalimler oluruz!

80- Ondan ümitlerini kesince, (meseleyi) gizli görüşmek üzere ayrılıp (bir kenara) çekildiler. Büyükleri dedi ki: «Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükmedenlerin en hayırlısıdır.

81- Babanıza dönün ve deyin ki: «Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık yaptı. Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. Biz gaybın bekçileri değiliz.

82- (İstersen) içinde bulunduğumuz şehire (Mısır halkına) ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz.»

83- (Babaları) dedi ki: «Hayır, nefisleriniz sizi (böyle) bir işe sürükledi. (Bana düşen) artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.»

"Dediler ki: Eğer o çaldıysa, daha önce bir kardeşi de çalmıştı." şeklindeki sözlerinin anlamına gelince; kalp önceden bu anlama hazırlanmıştı, kuvvetler değil. Bu yüzden kuvvetler, ikisinin inkâr edici tavırlarını sürdürdüler, isteklerini elde etmek için babalarının yanında ikisini suçladılar. Babaları ise onların istediklerinin ötesinde bir lezzeti talep etti. Rivayet edilir ki: İbrahim'in (a.s) bir kuşağı vardı ve bu kuşak evlatlarının en büyüklerine miras kalırdı. Kemer İshak'tan (a.s) Yusuf'un halasına miras kalmıştı. Çünkü halası yaşça en büyükleriydi. Annesi Rahil'in vefatından sonra Yusuf'u halası emzirmişti. Yusuf büyüyünce Yakub, onu halasından ayırmak istedi. Kadın ise Yusuf'suz sabredemedi. Kuşağı Yusuf'un elbiselerinin altına koydu. Sonra "ben kuşağı kaybettim" dedi. Kuşağı Yusuf'un üzerinde bulunca Yakub halası ölünceye kadar Yusuf'u halasının yanında bıraktı. Kuşak, velayet makamından önce gençlik çağlarında Ruh İbrahim'inden miras aldığı futuvvet makamına işarettir.

….Nefs-i Levvame konumundaki Rahil'in vefat ettiği sırada Nefs-i Mutmaine bu kuşağı onun beline bağlamıştı. Yakub'un Yusuf'u halasından almak istemesi şuna işarettir: Akıl, irfan ve hakikât kazanma hususunda yükselmek ister; futuvvet makamında faziletlerle nitelenmiş birini bulduğu zaman ondan razı olur. Ama nefs-i mutmainne yanında onu terk eder, faziletler yoluna devam eder, velayet makamında Allah'ta fena bulmak suretiyle vefat edinceye kadar. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Yusuf'un sözünü içinde saklaması, onların kendisinin makamını idrak etme hususunda yetersiz olduklarını ve kemali karşısında noksan kaldıklarını bilmesidir ki bunu da şu sözleriyle ifade etmiştir: *"Siz daha kötü durumdasınız!"* Kalp Yusuf'una, kardeşi ameli akıl yerine kendisini almasını öneren vehimdir. Çünkü vehim makulata müdahalesi söz

konusudur ve yükselişe, akıl ufkuna çıkmaya ve ehil olmadığı halde ona hükmetmeye yönelik bir özlemi vardır. Sonra diğer kuvvetler de ameli akıl yerine vehmin kendilerini yönetmelerine eğilimlidirler. Çünkü ameli akıl ile bu kuvvetler arasında maddeye taalluk etmek hususunda uyum vardır ve vehim onları bedensel lezzetlerle ilgili ihtiyaçlarını elde etmeye doğru çeker.

Kalp, makul anlamları idrak etme hususunda ihtiyaç duyduğu şeyi vehimde değil, ameli aklın yanında bulunca şöyle dedi: *"Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız."* Eğer onun yerine vehmi yakalarsak, onu kendimize katar, kardeşimize ilka edeceğimiz şeyi ona ilka edersek , o takdirde büyük bir zulüm işlemiş oluruz. Çünkü bir şeyi ait olmadığı yere koymuş oluruz. Ondan ümitlerini kesmeleri, vehmin kendilerine kefil olamayacağının, vehmin gerekçe ve hükümlerinden yararlanamayacaklarının bilincine varmalarıdır.

Vehmin hükmü esnasında kardeşlere babalarına verdikleri misakı, yani imani itikadı, daha önce Yusuf'la ilgili aşırılıklarını hatırlatan büyükleri, fikirdir. Bu yüzden müfessirler "Yusuf hakkında en güzel düşünceye o sahipti." demişlerdir. Yusuf'u öldürmelerine o engel olmuştu. *"Babam bana izin verinceye…kadar bu yerden asla ayrılmayacağım."* sözüne gelince, bunun anlamı şudur: Vehmin değil, ancak aklın hükmüne göre hareket edeceğim, ta ki ölünceye kadar. Kardeşlerine babalarının yanına dönmelerini emretmesi ise, onları aklın emirlerine uymaya yöneltmesi anlamındadır. *"Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik..."* Bu, eşyanın ameli aklı gücün yanında olmasında noksanlığı ve hırsızlığından başka bir anlam veremiyorduk. Çünkü bu konuda şuurumuz yoktu ve bunun aslında kemal olduğunuda bilmiyorduk. "*Biz…"* ayni-akli anlamın bekçileri "*değiliz…"* Çünkü biz, ancak görülebilen âlemdeki şeyleri idrak ederiz. Aynı durum, beldemizin, yani beden şehrinin nebati güçlerden oluşan halkı için de geçerlidir. *"Aralarında geldiğimiz kafile…"* hayvansal güçlerden oluşan kafileye sor, onlar senin *"oğlunun hırsızlık"* yaptığını söyleyeceklerdir.

"Dedi ki: Hayır, nefisleriniz sizi bu işe sürükledi." Cismani tabiatlarınız size bedensel lezzetlerden, maddi şehvetlerden zevk alma hususunu süslü gösterdi. Siz de bunu kemal saydınız; makulatın peşinden gitmeyi, şeriatlara bağlı kalmayı, faziletlere uymayı ise

noksanlık kabul ettiniz. *"Güzel bir sabır..."* Size düşen, daima şeriat ve faziletlere göre amel etmek, şeriat ve akıl hükmünün ötesine geçmemek hususunda sabretmektir. Veya şeriata göre nimetlenip yararlanma hususunda güzel bir sabır göstermek, sizin için her şeyi mubah görmekten, tabiatın hükmü doğrultusunda sınırsız bir yararlanma eğilimi içine girmekten daha iyidir. Ya da bana düşen, Kalp Yusuf'u ve kardeşlerinin kutsi nurlarla aydınlanma, şer'i hükümleri çıkarma ve şer'i kaideleri istihraç etmek-ki benim buna müdahâlem söz konusu değildir- işine devam etmeleri hususunda da güzel bir sabır göstermektir. Onlar iki tarafı gözetecek, her iki tarafın, yani dünya ve ahiretin gereklerini eksiksiz yerine getirecek zamanı buluncaya kadar onlardan ayrı kalmam kaçınılmazdır.

Çünkü akıl, kemal talep etmeyi ve ahiretin ıslahını gerektirdiği gibi bedenin ıslahını, dünya hayatının düzenlenmesini, mizacı gıdalarla dengelemeyi, kuvvetleri de lezzetlerle terbiye etmeyi de gerektirir. Ya da bu hususta bana düşen güzel bir sabır göstermektir. "*Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir."* Bakarsın, Allah onları en yüce ufuktan bana getirir. Beni bulunduğum yerden, iki tarafın birden gözetilmesi hususunda nazarımın, görüşümün, makamımın ve iki menzilin ortasında denge noktasında bulunmakla ilgili mertebemin gerektirdiği yere yükseltir. "*Çünkü O çok iyi bilendir."* Hakikâtleri bilir. "*Hikmet sahibidir."* Âlemleri hikmete göre yönetir.

Onları, ulvi ciheti gözetip süfli ciheti görmezlikten gelecek, dolayısıyla beden şehrinin harap olmasına, halkının da helak bulmasına neden olacak şekilde başı boş bırakmaz. Kuşkusuz bu, daha önce işaret ettiğimiz tam yararlandırmadan öncedir. Çünkü bu keşiften sonra cehd makamı olup, tevhidden sonra istikamet yolunda süluk etmektir.

84- Onlardan yüz çevirdi, «Ah Yusuf'um ah!» diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz (perde) geldi.

85- (Oğulları:) «Allah'a and olsun ki sen hâlâ Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!» dediler.

86- (Ya'kub:) Ben gam ve kederimi sadece Allah'a arz ediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum, dedi.

87- Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası, Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.

88- Yusuf'un yanına girdiklerinde dediler ki: Ey Aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz değersiz bir sermaye ile geldik. Hakkımızı tam ölçerek ver. Ayrıca bize bağışta da bulun. Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır.

89- Yusuf dedi ki: Siz, cahilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?

90- Yoksa sen, gerçekten Yusuf musun? dediler. O da: (Evet) ben Yusuf'um, bu da kardeşim. (Birbirimize kavuşmayı) Allah bize lütfetti. Çünkü kim (Allah'tan) korkar ve sabrederse şüphesiz, Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez, dedi.

91- (Kardeşleri) dediler ki: Allah'a and olsun, hakikâten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz.

92- (Yusuf) dedi ki: «Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.»

"Onlardan yüz çevirdi…" onların tarafına sırtını çevirdi, onların halini görmezden geldi. Çünkü kalp Yusuf'una hasret duyuyor, onun cihetine doğru kuvvetli bir eğilim içindeydi. Üzüntüden *"gözlerine boz (perde) geldi."* Öncelikle Yusuf'un kuyunun dibine atılmasından, Yusuf'a karşı duyduğu derin üzüntüden görme yeteneği zayıfladı. Sonra Yusuf bulunduğu halden yükselip tevhidde fena bulmasına karşılık kendisi geri kaldığı, onun makamını ve kemalini idrak edemediği için gözleri, hep hüzünlü ve Yusuf'un halini görmeden geri kaldı. *"Kederini içine gömerek…"* içi onun ayrılığıyla dolmuş halde kaldı. *"Sen hâlâ Yusuf'u anıyorsun…"* şeklindeki sözleri, böyle bir halde bile onların cihetine (yönüne) değil, Yusuf'a olan hasretinin, özleminin, kalp cihetine eğiliminin, kapılışının şiddetine işarettir. Çünkü onunla Yusuf' arasında arınma ve ulvi âleme meyletme hususunda güçlü bir münasebet vardır.

"Ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından biliyorum." sözü ise, aklın, kalbin Hakkaniyet cihetine gittikten ve alışkanlık hükmünden sıyrıldıktan sonra en kısa zamanda halk âlemine döneceğini ve alışkanlık sınırında duracağını bildiğine işarettir.

Nitekim ariflerden birine "Son nedir?" diye sorulmuş, "Başa dönmektir" diye cevap vermiştir. Bu bilgiden dolayıdır ki "*Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın."* demiştir. Çünkü süluktan bütünüyle boşalıp bu boşalmanın etkisi, iniş ve yakınlaşma suretinde mertebesine yaklaşmak şeklinde akla ulaşınca, kuvvetlerin makamına inmekle onlara bedensel cem suretinde hazları aramalarını, dünya hayatlarını ve cüzi maslahatlarını düzenlemelerini emreder. İşte ümitlerini kesmemelerini istediği ruh budur. Çünkü, mümin bu ruhu ve hoşnutluğu Allah ile hayat bulduğu ikinci hayatta görür. Allah'ın huzuruyla bütün nimetlerden, fiil, sıfat ve zat cennetleri lezzetlerinden nefis, kalp ve ruh ile yararlanır. Ama kâfir için böyle bir şey söz konusu değildir. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."*

"Bizi ve ailemizi kıtlık bastı." şeklindeki sözleri, zor durumda kalışlarına, hallerinin alabildiğine kötüleştiğine, hakların sınırında durmakla iyice daraldıklarına işarettir. *"Ve biz değersiz bir sermaye ile geldik." ş*eklindeki sözleri ise, kuvvetlerinin maddesinin azlığından dolayı zayıf olduklarına, amaçlarına ulaşmak için gerekli gıdalardan yoksun olduklarına işarettir. *"Hakkımızı tam ölçerek ver."* Hazları talep etme hususunda ondan merhamet dileniyorlar. *"Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?"* sözü; kalbin, kendisini tanımaları, başlangıçtaki hallerini hatırlamaları, cehalet ve azgınlık zamanlarında ona karşı yaptıkları kötülükleri zihinlerinde canlandırmaları için, sadr mahallindeki makamlarına inmesine işarettir.

"Yoksa sen, gerçekten Yusuf musun?" onu bu nurani heyette, hükümdarlık heybeti içinde ve başlangıçtaki halinden uzak görmekten dolayı hayretlerini ifade ediyorlar. *"Allah bize lütfetti…"* sözü, bu durumun illetine, kemalinin sebebine yönelik bir işarettir. *"Allah'a and olsun, hakikâten Allah seni bize üstün kılmış."* sözü, istikamet zamanında kuvvetlerin onun kemalini ve kendi kusurlarını görmeye iletildiklerine işaret etmektedir. *"Bugün sizi kınamak yok."* Çünkü kuvvetler, tabii fiillerini işleme cibilliyetine sahip olarak yaratılmışlardır. *"Allah sizi affetsin."* sözü, bu kuvvetlerin fazilet nuruyla nurlanmaları, kemal sırasında emrine uymaları durumunda günahtan beri olacaklarına, aklanacaklarına yönelik bir işarettir.

93- «Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin.»

94- Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum! dedi.

95- (Onlar da:) Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın, dediler.

96- Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Ya'kub) görür oldu. Ben size: «Allah tarafından (vahiy ile) sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi! » dedi.

97- (Oğulları) dediler ki: Ey babamız! (Allah'tan) bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten günahkârlar idik.

98- (Ya'kub:) Sizin için Rabbimden af dileyeceğim. Çünkü O çok bağışlayan, pek esirgeyendir, dedi.

Gömlek; kalbin, cem ayninde vahdete ulaştığı ve Allah'ın sıfatlarıyla nitelendiği sırada büründüğü nurani heyettir. Bazıları: bundan maksat, babadan oğula miras kalan gömlektir ki, kuyuya atıldığında bu gömlek onu korumuştu, demişlerdir. Bu takdirde, asli fıtrat nuruna işaret konumunda olur, ilk anlamdaki gömleğin vuslattan sonra onun için gerçekleşen kemal nuruna işaret olması gibi. Bu anlamların ilki, akıl gözünün görmesine daha uygundur. Çünkü aklın gözü Hakkani hidayet nuruyla sürmelenmese İlahi sıfatların idrak edilmesi karşısında kör kesilir.

"Ve bütün ailenizi bana getirin." İtidal makamında ve fiillerde orta yolu gözetme hususunda bütün aileniz bana dönün. Çünkü kalp, ulvi cihetle süfli cihet ortasında yer alır. tabiatınızın gerektirdiği bedensel lezzetleri arama hususunda bana katılın, benim emirlerime uyun, bana yakın olun, makamımdan uzaklaşmayın. Yusuf'un (a.s) Yakub (a.s) tarafından uzaktan hissedilen kokusuna gelince, bundan maksat, kalbin akıl ve makul âlemine dönmesi, salt tevhidden bu âleme, hayvani kuvvetleri adalet, şeriat ve akıl kanunu hükmü doğrultusunda hazları edinme donanımıyla donatmak suretiyle yönelmesidir. Nitekim rivayet edilir ki: Yusuf, kervanı en güzel şekilde donatmış ve Kenan'a doğru göndermiştir.

Yakub'un eski şaşkınlığından maksat, kalbe ezelden beri aşık olması ve onların cihetini (fıtri yönelisini) göz ardı etmesidir. "*Ben size: Allah tarafından sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim, demedim mi!*" sözü

ise, kalbin akıl makamına döneceğini önceden bilmesine işarettir. Onlar için bağışlama dilemesi, akli faziletlerin hükmü üzere onların arınma ve temizlenmeden sonra istikamet üzere oluşlarını ikrar etmesi, onların da zulmani heyetten sıyrıldıktan sonra nurani heyeti kabul etme kabiliyetinde oldukları anlamına gelir.

99- (Hep beraber Mısır'a gidip) Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı, «Güven içinde Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin!» dedi.

100- Ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar. (Yusuf) dedi ki: «Ey babacığım! İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın tevilidir. Rabbim onu hakk olarak gerçekleştirdi. Doğrusu, Rabbim bana (çok şey) ihsanda bulundu… Beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O her şeyi çok iyi bilen "Aliym"dir, hikmet sahibi "Hakiym"dir.»

101- «Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların tevilini de öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!»

102- İşte bu (Yusuf kıssası) gayb haberlerindendir. Onu sana vahyediyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin (ki bunları bilesin).

103- Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir.

104- Halbuki, sen bunun için (Nebilik görevini îfa için) onlardan bir ücret istemiyorsun. O (Kur'an), âlemler için ancak bir öğüttür.

105- Göklerde (semavatda) ve yerde (arz'da) nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler.

Yusuf'un (a.s) yanına girmeleri, istikamet hali demek olan sadr makamına ulaşmaktan ibarettir. Mısır'a girişleri ise, tümünün, vahdet cemi (birliği) aynı içinde birbirlerinden farklı mertebelere sahip olmakla birlikte tek, İlahi cem huzurunda bulunmaları anlamındadır. Anne ve babasını tahtının üzerine çıkarması, akıl ve nefsin mertebelerinin sair kuvvetlerin mertebelerinden yüksek olmasından, ona (kalp) daha fazla

yakın olmalarından, diğer kuvvetleri üzerindeki saltanatlarının güçlenmesinden ibarettir. Ona secde etmeleri ise, tümünün tek bir emirle, kendilerinden bir hareket olmaksızın, Allah'ın izni olmadan kılları kıpırdamadan ve bir tek damarları dahi atmadan ona boyun eğmelerinden, ona itaat etmelerinden ibarettir.

Rüyasının teviline gelince; rüya, bu kemali kabul etmeye ilişkin ilk istidadında karar kılmış suretten ibarettir. *"Rabbim Onu gerçekleştirdi."* Onu kuvveden fiile çıkardı. *"Doğrusu Rabbim bana lütfetti."* fena sonrası beka bahşetmekle büyük lütufta bulundu. "*Çünkü beni…"* halvet "*zindanından çıkardı…"* Orada vahdet aynında kesreti müşahede etmekten, celal sıfatında cemali mütalaa etmekten perdelenmiştim. "*Sizi çölden getirdi…"* İlahi huzur Mısır'ının dışındaki çölden getirdi, "*…bozduktan sonra…"* vehim şeytanı "*benimle kardeşlerimin arasını…"* …onları bedensel lezzetlere yöneltmek, zevklerin üzerine üşüşmek suretiyle yoldan çıkararak beni tabiat kuyusunun dibine atmaya teşvik ettikten sonra. " *Şüphesiz ki Rabbim…ihsanda bulundu."* sevdiklerini kemale ulaşmaya muvaffak kılmak, ezeli dilemesine ve kadim inayetine göre işlerini idare etmek suretiyle onlara lütuflarda bulunur. "*Kuşkusuz, O çok iyi bilen "Aliym"dir."* İstidatlarda olanı bilir. *"Hakiym'dir…"* Hikmet sahibidir, kemal sebeplerini tertip eder, istidat sahibini buna ulaşmaya muvaffak kılar.

"Ey Rabbim! Mülkten bana verdin…" Bana fiil tevhidi olan mülk tevhidinden verdin. "*Ve bana olayların yorumunu da öğrettin."* Gaybi olguların anlamlarını ve gaybi suretin dönük olduğu şeyleri öğrettin ki, bu, sıfat tevhidi kapsamına girer. Kalp makamında sıfat *"göklerinin (semavatın)…"* nefis makamında fiil tevhidi "*yerin (arzın) yaratıcısı!"* "…*Sen…benim sahibimsin…."* mülk dünyasında ve melekut ahiretinde zat tevhidi şeklinde benim sahibimsin. "*Beni Müslüman olarak öldür…"* senin emrine boyun eğmiş, benlik kalıntısı yüzünden azmamış olarak beni benden yok et. "*Ve beni Salihler arasına kat."* tevhidde fena bulduktan sonra istikamet makamında sabit olanlar arasına kat.

106- Onların çoğu, ancak ortak koşarak (şirkle) Allah'a iman ederler.

107- Allah tarafından kuşatıcı bir felâket gelmesi veya farkında olmadan kıyametin ansızın kopması karşısında kendilerini emîn mi gördüler?

108- (Resûlüm!) De ki: «İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah'ı (ortaklardan) tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim.»

"Onların çoğu…Allah'a iman etmezler…" ilmi imanla inanmazlar. "*Ancak ortak koşarak…"* ondan başka varlık ispat ederek iman ederler. Veya gaybi imanla inanmazlar "*ancak ortak koşarlar."* kendi benlikleriyle perdelenerek inanırlar. "*Allah tarafından kuşatıcı bir felaket gelmesi…"* içlerinde kökleşen karanlık heyet yüzünden kemali kabul etme istidatlarını perdeleyen bir örtünün Allah katından gelmesi. "*veya kendilerine gelmesi…"* küçük kıyametin " *farkında olmadan…"* keşif nuru ve tevhidle gelmesi. O takdirde perdeleri kalkmaz ve ebedi olarak perdeler gerisinde kalakalırlar.

"De ki: işte bu…" izlediğim yol, zat tevhidi yoludur. Bana has yolumdur, sadece ben bu yolu izliyorum. "*Ben…çağırıyorum…" bütün sıfatlarla mevsuf tek zata cem aynında davet ediyorum. "Ben ve bana uyanlar…"* bu yolda benim peşimden gelenler, ki bu yola davet eden herkes bana tabi olanlar arasında yer alır. çünkü benden önceki bütün Resuller, mebde (başlangıç) ve meada, (sona) bazı sıfatlara sahip bir zata çağırıyorlardı. İbrahim (a.s) hariç. O tevhid kutbudur. Bu yüzden Hz. Resulullah (s.a.v), İbrahim'in (a.s) tabilerindendir. Kuşkusuz bu tabilik cem itibariyledir, tafsil itibariyle değil. Çünkü sıfatların tafsilatının tamamlayıcısı olarak Resulullah'tan (s.a.v) başka biri söz konusu değildir. Aksi takdirde Hz. Resulullah (s.a.v) gibi başkası da Hak yolunun hatemi olurdu. Ki bu da imkansızdır çünkü, O bu yolun hatemi, sonuncusudur. Çünkü herkes ancak ulaşabildiği kemale davet edebilir. Mühür (hatem) O'dur.

"*Allah'ı tenzih ederim…"* O'ndan başkasının O'nun yolu üzerinde olmasından O'nu tenzih ederim. Bilakis, kendi yolunun saliki, kendi zatının davetçisi Odur. "*Ben ortak koşanlardan değilim."* zati tevhid makamında, benlikle perdelenmiş olarak başkasını ispat edenlerden değilim. Bilakis, ben O'nunlayım. Ben O'nda fena bulmuşum. Dolayısıyla, kendi yoluna çağıran O'dur.

109- Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz ricallerden başkasını göndermedik. (Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

110- Nihayet Resuller ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. (Fakat) suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez.

111- And olsun, onların (geçmiş Nebiy ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur'an) uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (Bir Kitabdır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.

"Senden önce de…kendilerine vahyettiğimiz ricallerden başkasını göndermedik." Zat Mısır'ı halkından değil, sıfat ve makam şehirleri halkından içinde erlikten kalıntılar bulunan kimseleri Resul olarak gönderdik. Çünkü temkin ehli için hasıl olan beka, ancak fena oranında gerçekleşir; halka dönüş de yükselişin oranına göre belirginleşir. Dolayısıyla, tam fena ve kâmil yükseliş sadece kâmil istidad sahibi kutup için geçerlidir ki, onun ulaşmadığı mertebe yoktur. Bu da beka yanında sıfat tafsilatlarının tümünü içeren tam dönüşün onun için olmasını gerektirir. Bu nedenle o da hatemdir. Bu yüzden Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Nübüvvet binası tamamlanmış, sağlamlaştırılmıştı; sadece bir tuğlanın yeri boştu. İşte ben o eksik tuğlayım."* Hz. Resulullah (s.a.v) "Ben üstün ahlakı tamamlamak üzere gönderildim." buyurarak yine bu anlama işaret etmiştir.

" *…Hiç gezmediler mi?..."* istidat arzında, " *nasıl olduğunu…"* işlerinin sonunun " *kendilerinden öncekilerin…"* kemallerinin nihayetinin nasıl olduğunu görsünler de onların ayaklarının bastığı son noktaya ulaşsınlar ve istidatları oranında onların kemallerini elde etsinler. Çünkü, herkesin bir özelliği ve kendine özgü bir istidadı vardır. Bu özel istidat da özel bir mutluluğu gerektirir ki, bu da onun akıbetidir. Nefislerin özelliklerine, ayaklarının vardıkları hedeflerine muttali olmaktan nefis için bu kemalatlardan bir içtimai heyet oluşur. İşte bu, istidatlarının farklılığına göre Muhammed ümmetinin kemalidir. Ve bu nefislerinin sıfatlarından sakınanlar için daha hayırlı olan ahiret yurdudur. Çünkü nefislerin sıfatları istidatlar için birer perde konumundadırlar. *"Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?"* Bu makamın sizin üzerinde bulunduğunuz fani yurttan ve onun yararlandığınız nimetlerinden daha iyi olduğunu anlamıyor musunuz? Ahiret yurdu ebedi yaşama yurdudur, keşke bilselerdi.

"*Nihayet Resuller ümitlerini yitirince…*" yani seyri süluk ettiler ve sakındılar, nefis kuvvetleri kâfirlerine karşı keşiflerde fetihleri ve zaferleri gecikti. " *Nihayet Resuller ümitlerini yitirince…*" kavmin eşrafı olan Resuller kemale ulaşmalarına ilişkin ümitlerini yitirince "*kendilerinin…sanınca…*" yalana çıkarıldıklarını, kemal istidadına ilişkin zanlarının yalanlandığını ve umutlarının yalanlandığını sandıkları zaman *"onlara yardımımız gelir…"* pekiştirerek, muvaffak kılarak, melekut ve ceberut nurlarıyla destekleyerek onlara yardım ederiz. *"Ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir."* Resullerden ve onların izleyicilerinden inayet ehli olanlardan dilediklerimizi kurtarırız. "*Asla geri çevrilmez…*" bizim karşı konulmaz kahrımız perdelerle geri çevrilmez. "*suçlular topluluğundan*" da azabımız geri döndürülmez. Nefislerinin sıfatlarını kalplerine egemen kılarak bürüyücü, perdeleyici ve eziyet edici heyetler kazanmak suretiyle suç işleyenlere yönelik azabımızı kimse geri çeviremez. *"And olsun onların kıssalarında…pek çok ibretler vardır."* İnsanı zahirinden alıp batınına nüfuz ettiren hususlar vardır. Nitekim, Yusuf kıssasında vehim kabuklarından arınmış, his örtülerinden sıyrılmış akıl sahiplerini zahirden batına doğru bir yolculuğa çıkardık.

Bu Kur'an "*uydurulabilecek bir söz değildir.*" bir kimsenin kendi nefsinden uyduracağı bir kelam değildir. "*Lakîn O…tasdik edendir.*" kendisinden önce levhte sabit olanı tasdik edendir. "*Her şeyi açıklayandır…*" kaza âleminde mücmel olarak var olan şeyleri açıklayan ve tevhide ileten bir Kitabdır. "*Bir rahmettir…*" ayetlerinin perdelerinin gerisinden sıfatların tecellileriyle bir rahmettir, "*iman eden bir toplum için…*" istidatları berrak ve arınmış olduğu için gayp ile iman eden bir topluluk için rahmet kaynağıdır Kur'an.

RA’D SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Elif. Lâm. Mîm. Ra. Bunlar, Kitab'ın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen Hak’dır, fakat insanların çoğu inanmazlar.

2- Görmekte olduğunuz gökleri (semavatı) direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. (Bunların) her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip âyetleri açıklamaktadır.

“ Elif. Lam. Mim. Ra.” Teklik zatı, Onun Aliym ismi, en büyük ismi (ismi a’zam) ve işaret edildiği üzere tam rahmet demek olan İsm-i Azamının mazharı… İşte “*bunlar…”* mutlak varlık olan küll kitabının büyük alametleri ve en büyük ayetleridir. *“Sana Rabbinden indirilen…”* furkani (ayırt edici) akıl, ifadesinin anlamı da budur. Bu zikredilenler, harflere derc edilen anlamlarla birlikte Hak’dır. “*Fakat insanların çoğu inanmazlar…”* İnsanların çoğu “*görmekte olduğunuz gökleri (semavatı) direksiz olarak yükselten”* Allah’a (iman etmezler) inanmazlar. Yani görünmeyen bir direk üzerinde yükselten Allah’dır. Bu da Onun sağlamlaştırdığı melekutudur. Semavi nefisler onu hareket ettirirler. Veya ruhlar semalarını dayanacağı bir madde olmaksızın ve bu semaları pekiştireceği bir unsur olmaksızın yükseltmiştir. Bilakis, ruh semaları kendileriyle kaim mücerret, soyut varlıklardır.

“Sonra… istiva edendir…” yücelendir, “*arşa…”* tesir ederek, güçlendirerek. Veya tecelli ederek kalp arşına istiva edendir. “*Boyun eğdirendir…”* ruh güneşini külli marifetleri idrak etmesini sağlayarak ve yüce nurlarla aydınlatarak; kalp ayını âlemlerde olanların tümünü idrak etmesini sağlayarak boyun eğdirendir. Üstten ve alttan yardım sunarak,

sonra keşif yoluyla sıfat tecellilerini kabul etmelerini mümkün kılarak boyun eğdirmiştir. *"Her biri muayyen bir vakte kadar akıp gider."* Belirlenmiş bir amaca doğru akar. Bu da ilk fıtrat itibariyle kemalidir. *"Her işi düzenler…"* başlangıçta istidatları hazırlamakla ve mebdeleri tertip etmekle idare eder. "*Ayetleri açıklar…"* nihayette, sıfat ve fiil tecellileri oranında süluka terettüp eden makamları ve kemalleri tertip etmek suretiyle işleri düzene sokar. *"Rabbinize kavuşacağınıza…"* tecelli ayetlerini müşahede ettiğinizde *"kesin olarak inanmanız için…"* aynel yakin inanmanız için işleri düzenlemektedir.

3- Yeri (arzı) döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz, bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.

4- Yeryüzünde (arz'da) birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.

" …Döşeyen..." beden arzını ve " *onda oturaklı dağlar"* kemikler ve damar nehirlerini " *yaratan O'dur."* " *Bütün…"* ahlak ve idrak meyvelerinden " *çifter çiftler yaratan O'dur."* Cömertlik-cimrilik, haya-hayasızlık, günahkârlık-iffetlilik, korkaklık-cesaret, zulüm ve adalet gibi, ya da siyah-beyaz, tatlı-acı, temiz-pis, sıcak-soğuk, yumuşak-sert gibi birbirinin karşıtı olan her çift olguyu yaratan O'dur. *"Örtüyor…"* cismani karanlık gecesini ruhani gündüzün üzerine. Ruhani kuvvetleri aletleriyle ve ruhu bedenle örttüğü gibi. "*Şüphesiz, bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır."* Allah'ın yaratmasında ve küçük âlem ile büyük âlemin uyumunda ibret dersleri vardır.

Beden *"yeryüzünde (arzda) birbirine komşu kıtalar"* kemik, et, iç yağı ve sinirler *"bağlar…"* tabii, hayvani ve insani kuvvetler ağaçlarından *"üzüm bağları…"* nefsin hevası şarabının sıkıldığı şehvani kuvvetler, aşk sıkmasıyla sevgi şarabının sıkıldığı akli kuvvetler ve nebati kuvvetleri ekinleri vardır. *"Hurma ağaçları…"* diğer zahir ve batın duyular vardır. Bunların bir kısmı "*çeşitli köklerden "* çatallaşmış olarak birbirlerine eştir bir kısmı; gözler, kulaklar ve burun delikleri gibi. Bir kısmı da *"bir*

köktendir…” tektir; dil, düşünce organı, vehim ve hatırlama aleti gibi. *“Hepsi bir su ile sulanır…”* Bundan maksat da hayat suyudur. “*Bunların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız…”* idrak ve meleke yemişleri hususunda. Aklın idrak ettiği şeylerin duyuların idrak ettiği şeylerden, gözün idrak ettiği şeylerin dokunma duyusunun idrak ettiği şeylerden, hikmet melekesinin iffet melekesinden üstün olması gibi. *“İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.”* Allah’ın yaratmasının olağanüstülüklerini anlayan bir toplumun çıkaracağı nice ibret dersleri bulunmaktadır.

5- (Resûlüm! Kâfirlerin seni yalanlamalarına) şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların: «Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?» demeleridir. İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir; işte onlar (kıyamet gününde) boyunlarında tasmalar bulunanlardır. Ve onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır!

6- (Müşrikler) senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar. Halbuki, onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir. Doğrusu, insanlar kötülük ettikleri halde, Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. (Bununla beraber) Rabbinin azabı da çok şiddetlidir.

7- Kâfirler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya! (Halbuki) sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır.

“Şaşıyorsan…” eğer onların sözlerine, doğrusu söyledikleri şaşılacak şeylerdir. Çünkü insan her saatte yeni bir yaratılış içindedir. Daha doğrusu, bütün âlem an be an yeniden yaratılmaktadır. Heyetler ve haller, vaziyetler ve suretler değişip durmaktadır. Oluş ve bozuluş âlemine ibret gözüyle bakan biri yeniden yaratılışı nasıl inkâr edebilir?

“İşte onlar…” rububiyet fiillerinin müşahedesinden ve tecellilerinden perdelenmiş kimselerdir. Böyle iken İlahi sıfatların tecellilerinden perdelenmeleri karşısında ise çok daha öncelikli olarak perdelenmişlerdir. “*İşte onlar boyunlarında tasmalar bulunanlardır.”* yere doğru bakan başlarını kaldırmaları mümkün değildir. Gözleri, duyuların algıladığı şeylere çakılıp kalmıştır. Bu yüzden ruhlar meleketunu göremezler, kudret âlemini, duyuların menzillerinden uzak makulatı müşahede edemezler. “*Ve onlar…”* tabiat uçurumunun derinliklerindeki fiil cehennemi ateşinin *“ehlidir.”* *“Onlar, orada ebedi kalacaklardır.”*

"Senden iyilikten önce kötülüğü çabuk istiyorlar." Çünkü istidatları kötülükle uyumludur. Karanlık heyetler ve rezillikler istidatlarını kaplamıştır. Kötülük kendilerine galip geldiği için kötülüğe doğru meyletmektedirler. *"Halbuki onlardan önce…gelip geçmiştir."* Onların benzerleri azaba uğratılmışlardır. *"Doğrusu Rabbin….insanlar için mağfiret sahibidir."* Bu kaplayıcı, nura karşı perdeleyici heyetleri kazanmak suretiyle nefislerine zulmetmelerine rağmen, içinde bu heyetler kökleşmemiş, istidatları tümden iptal olmamış kimseleri bağışlar ve rahmetinin nuruyla bu heyetleri yok eder. *"Rabbinin azabı da çok şiddetlidir."* İçinde bu heyetler kökleşmiş, bir tortu gibi katmerleşmiş ve istidadı işlevsiz hale gelmiş kimseleri şiddetle cezalandırır.

"Kâfirler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" idrakleri olmadığı ve basiretleri kör olduğu için Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlananın nübüvvetine şahitlik eden ayetleri görmeyen perdelenmişler böyle diyorlar. Bu yüzden bunları ayet de saymıyorlar ve kendi hevalarına göre böyle bir öneride bulunuyorlar. Senin görevin onları uyarmaktır, hidayete erdirmek değildir; çünkü hidayet Allah'ın işidir. "*Her toplumun bir rehberi vardır."* fıtri hemcinslik itibariyle onların benzeri bir rehberleri vardır. Kemale erdiği, İlahi nuru aldığı sırada onunla ünsiyet kurarlar, ondan hidayeti kabul ederler. Allah da onun şahsı aracılığıyla onları hidayete ulaştırır. Dolayısıyla bu asli hemcinslik itibariyle sana uyum gösteren kimse, senden hidayeti kabul eder. Sana asli hemcinslik itibariyle uyum göstermeyen ise hidayeti kabul etmez.

8- Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. Onun katında her şey ölçü iledir.

9- O, görüleni de görülmeyeni de bilir; çok büyüktür, yücedir.

10- Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (onun ilminde) eşittir.

11- Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler (melekler) vardır. Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez. Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.

Bu gizli sırları *"Allah"* tan başka kimse bilemez. O, "*her dişinin neye gebe kalacağını bilir."* Nefis dişisinin kemal çocuğu olarak neye gebe kalacağını, her istidadın gücünün dahilinde ne olduğunu, istidat rahimlerinin tezkiye, tasfiye, sohbet bereketi ile ne arttırdıklarını ve şehvetlere dalmakla ne eksilttiklerini bilir. *"Her şey…"* kemalat namına ne varsa hepsi *"Onun katında…ölçü iledir."* Kabiliyetlere göre belirginleşir. Ya da istidatlardaki kabiliyet gücü namına her şey onun katında belli bir ölçüye göre en kutsal feyzinin yansıması olarak takdir edilmiştir; bu ölçü ne artar ne de eksilir.

Ya da *"Her topluluğun bir rehberi vardır."* İfadesinde kastedilen rehber yüce Allah'tır. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis Allah dilediğine hidayet verir."* (Kasas, 56) Çünkü istidatlardaki kabiliyet gücünü, oradaki artış ve eksilişi o bilir. Kemalatını da buna göre takdir eder. İstidatlardaki kabiliyet kuvvetinin gaybını ve fiil düzeyine çıkan hazır ve müşahede edilir kemalatı *"bilir…"* " *Çok büyüktür…"* şanı yücedir. Bazı istidatların gerektirdiği şeyleri vermemekten münezzehtir. Bilakis, bütün istidatları ihata eder ve gereklerini de verir. *"Yücedir…"* feyzinin kesilmesinden, dolayısıyla istidatların gereklerinin kesilmesinden ve de gerektirdiği şeylerde noksan kalmalarından uludur. "*Sizden sözü gizleyenle….eşittir."* istidadının imkân dahilinde sözü gizleyenle *"onu açığa vuran…"* bilgiyi kuvveden fiile çıkaran birdir. *"gizlenen"* nefis zulmeti gecesinde saklanan ile *"yürüyen.."* nefis makamından çıkıp ruh nurunun gündüzünde yol alan aynı düzeydedir.

"Onu koruyan takipçiler vardır." melekuttan onu takip ederek destek sağlayanlar vardır. Bunların desteği Allah'ın emriyle ona ulaşırlar. "*Onu korurlar…"* hayali ve vehmi kuvvetler cinlerinin çarpmalarından, hayvani ve vahşi galibiyetlerden ve helak etmelerinden korurlar. *"Allah….bir toplulukta bulunanı değiştirmez."* onların sahip oldukları nimetleri, açık ya da gizli kemalleri değiştirmez, onlar "*kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar."* İstidatlarını ve kabiliyet güçlerini değiştirinceye kadar.

Çünkü İlahi feyiz geneldir, tıpkı akar su gibi sürekli ve kesintisizdir. *"Bunların hepsi bir su ile sulanır. Yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız…."* (Ra'd, 4) ayetini görmediniz mi? Böylece

istidadın rengine göre çeşitli renklere bürünürler. Kimin istidadı bulanırsa feyzi de bulanık olur, kötülüğü artar. Kimin istidadı berrak olursa, feyzi de berrak olur ve iyiliği artar. Aynı şekilde açık ya da gizli hakkedişten dolayı zahiri nimetlerin de azaba dönüşmesi kaçınılmazdır.

Bu yüzden muhakkikler şöyle demişlerdir: *"Bana dua edin, kabul edeyim."* (Mümin, 60) ayetinde kesinlikle kabul edileceği belirtilen dua, istidat diliyle yapılan duadır." Selef ulemasından biri şöyle demiştir: Fare mestimi parçalamış; bunun sebebinin işlediğim bir günah olduğunu düşünüyorum. Yoksa yüce Allah o fareyi bana musallat etmezdi." Buna şairin şu beytini de örnek göstermiştir:

Eğer Mazin kabilesinden olsaydın, develerimi çalmayı mubah saymazdın.

12- O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir.

13- Gökgürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder. Melekler de O'nun heybetinden dolayı tesbih ederler. Onlar, Allah hakkında mücâdele edip dururken O, yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır.

14- El açıp yalvarmaya lâyık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.

"O, size…gösterendir…" kutsal nurlar parıldayışlarının ve İlahi göz kamaştırıcı yıldırımların şimşeklerini. "*Korku…"* çabucak sona ermesinden ve geri dönüşünün gecikmesinden korkarsınız. *"ve ümit…"* kalıcı olmasını ve geri dönüşünün çabucak olmasını ümit edersiniz. *"Meydana getirendir…"* sekinet bulutlarını. *"Ağır…"* yakini ilim ve hak marifet sularıyla yüklü bulutları meydana getirendir. *"Tesbih eder…"* celal tecellileri heybetinin gök gürültüsü Allah'ı tesbih eder, aklın tasavvur ettiği şekillerden Onu tenzih eder, ulular. Aklın idrak edemediği şeyleri bulduğu için bu tür tecellilere maruz kılan kimse için tenzih eder ve bu tecelliden kaynaklanan kemal ile Ona hakkıyla ve fiili olarak hamd eder. Dolayısıyla gökgürültüsünün tesbihi bunu gerektirir. Ya da heybet,

akli idrakle kavranmaktan münezzeh olan tecellinin kendisiyle Onu tesbih eder.” *Melekler de…”* Heybetinden ve celalinden dolayı ruhani kuvvetler melekutu da Onu tesbih eder. *“Gönderir…”* külli lûtfu içeren hakiki kahır tecellisiyle İlahi parıldayışlar yıldırımlarını gönderir, tecelliye mazhar olanın varlığını giderir, onu nefsinin kalıntılarından yok eder. Nitekim, bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Allah’ın nurdan ve zulmetten oluşan yetmiş bin perdesi vardır. Eğer bu perdeleri kaldırırsa, vechinin parıldayışları gözünün gördüğü tüm mahlukatını yakar.” “*Onunla dilediğine çarpar.”* Perdelenmiş kullarından, iştiyak içindeki seven aşıklardan dilediğine çarpar. “*Onlar, Allah hakkında mücadele edip dururken.”* sıfatları üzerinde tefekkür etmek, O’nu ispat hususunda akli nazariyeler geliştirmek, O’nun için vacip olan sıfatları belirlemek ve O’nun için imkânsız olan sıfatları nefyetmek hususunda tartışıp dururlarken O, yıldırımlarla dilediğine çarpar. “*Ve O, azabı pek şiddetli olandır.”* Akli çözümleri idrakten kaldırmak, tecelli aracılığıyla basiret nurunu söndürmek ve aşk nuruyla yakmak suretiyle kuvvetleri şiddetli bir azaba duçar eder.

“*El açıp yalvarmaya layık olan, ancak Odur.”* İçinde batıl namına hiçbir şey barındırmayan hakiki, gerçek dua O’nundur, başkasının değildir; kendisini çağırır ve icabet eder. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Dikkât et, halis din yalnız Allah’ındır.”* (Zümer, 3) Yani, halis din, yalnız O’nun dinidir. Bunun anlamı da şudur: Hak, icabeti hakkeden gerçek dua, nefsinde fani olup Rabbiyle beka bulan muvahhidin duasıdır. Halis din de sadece onun dinidir.

Nefisleriyle kaim olarak dua eden, davette bulunan kimseler ancak O’na ilişkin tasavvurlarına ve hayallerinde biçimlendirdikleri niteliklerine çağırırlar. Onlara da ancak O’ndan bir şey isteyen cemadat gibi icabet edilir. Ömrüme and olsun, muvahhidden başkası Allah’a dua etmez. Muvahhidden başkaları kudreti, varlığı olmayan, dolayısıyla icabet etmesi de mümkün olmayan mevhum bir şeye dua etmektedir.

Muvahhidden başkası, istidadını nefsinin sıfatlarıyla perdeleyen kimsedir, bu yüzden istidadının neyi hakkettiğini bilemez. Dolayısıyla, duası da boşa gider. Böyle bir duanın zayi olması kaçınılmazdır. Ya da kastedilen anlam şudur: Hakk’ın duası ancak O’na yönelik olur. Ya da Hak’tan ibaret dua, sırf O’nun zatına özgü olan duadır. Bu dua ile

isimleri ve sıfatları gibi başka şeylere dua edilmez. Zatının dışında sıfat isimlerine dua ederek Onu vasfedenlerin dualarına icabet edilmez, sadece su isteyene işaret etmek suretiyle icabet etmek gibi karşılık verilir. Çünkü onlar perdelenmişlerdir. Perdelenmiş "*Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır."* boşa gitmiştir.

15- Semada (göklerde) ve arzda (yerde) bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler.

16- (Resûlüm!) De ki: «Göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) Rabbi kimdir?» De ki: «Allah'tır.» O halde de ki: «O'nu bırakıp da kendilerine fayda ya da zarar verme gücüne sahip olmayan dostlar mı edindiniz?» De ki: «Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?» Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratan "Haliyk"dır. Ve O, Bir'dir, karşı durulamaz güç sahibidir.

17- O, gökten (semadan) su indirdi de vâdiler kendi hacimlerince sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde (arzda) kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.

"Allah'a…" boyun eğerler " *semada ve arzda bulunan…"* cevherlerin ayanları ve eşyanın melekutu gibi ruhanilerin hakikâtleri ve *"onların gölgeleri…"* sözünü ettiğimiz ruhanilerin kalıpları ve gölgeleri konumundaki heykelleri ve bedenleri Allah'a secde eder.

Bu yüzden, Resulullah (s.a.v) bu ayeti okuyup secdeye giderken şöyle demiştir: "Vechim, bedenim ve hayalim sana secde eder." Yani zatımın hakikâti, şahsımın karartısı ve nefsimin hayali, diğer bir ifadeyle varlığım, aynım ve şahsım sana secde eder. "*İster istemez…"* isteseler de istemeseler de sana boyun eğerler. Buna göre, onları buna mecbur eder, onları boyun eğmek durumunda bırakır. Çünkü bazısı boyun eğmek ister, bazısı istemez. " *Sabah akşam…"* daima boyun eğerler.

"*De ki: O'nu bırakıp da …edindiniz?"* O'nun dışında ne olursa olsun "*kendilerine fayda ve zarar verme gücüne sahib olmayan dostlar mı edindiniz?"* Çünkü her şeye sahip mutlak kudret sahibi sadece Allah'tır, başkası değil. Ruh semasından "*su indirdi…"* ilim suyunu indirdi de

"*vadiler sel olup aktı…"* kalp vadileri istidatları, kapasiteleri oranında su dolup taştı. "*Bu sel…yüklenip götürdü…"* ilim seli " *üste çıkan bir köpüğü…"* nefis arzının pisliğinden, rezilliklerinden ve alçaklıklarından oluşan bir köpük yüklenip götürdü. Ve aşk ateşinde erittiğiniz marifetler, keşifler, hakikâtler ve aşkı coşturan anlamlar gibi şeyleri "*süs yapmak isteyerek…erittikleri şeylerden"* de bir köpük oluşur. Bunlar, nefsin süsleri ve çekici güzellikleri konumundadır. Çünkü bunlar, nefis için kemalat sayılırlar. *"Veya eşya yapmak isteyerek…"* ahlaki faziletlerden yapmak isteyerek erittiğiniz şeyler de bir köpük gibi bu suyun üzerinde birikir. Çünkü ahlaki faziletler bunun aracılığıyla oluşur ve bunlar nefsin yararlandığı şeylerdir. *"Buna benzer köpük olur."* Bunlar da bir bağlamda pislik sayılırlar. Bunlara bakmak, onları esas değer gibi görmek ve nefsin bunlar aracılığıyla kendisini kâmil görmesi veya üstün görmesi, bu niteliklerle süslenmesi, kendini beğenmesi ve perdelenmesi gibi nefis için afet ve hallerin günahları sayılan şeyler de bir köpük gibi suyun üstünde birikir.

"Köpük atılıp gider…" ilim tarafından bir kenara atılır, nefyedilir. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Sizi temizlemek için…"* (Enfal, 11) "*İnsanlara fayda veren şeye gelince…"* hakikât anlamlarına ve halis faziletlere gelince, o, nefis arzında *"kalır…"*

18- İşte Rablerinin emrine uyanlar için en güzel (mükâfat) vardır. Ona uymayanlara gelince, eğer yeryüzünde (arzda) olanların tümü ile bunun yanında bir misli daha kendilerinin olsa, (kurtulmak için) onu mutlaka feda ederler. İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlaradır. Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü yataktır!

19- Rabbinden sana indirilenin hakk olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar.

20- Onlar, Allah'ın ahdini yerine getirenler ve verdikleri sözü bozmayanlardır.

21- Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir.

22- Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden, salâtı ikame eden, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah için) harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya, dünya yurdunun (güzel) sonu "hüsnü hatime" sadece onlarındır.

"Rablerinin emrine uyanlar için…" istidadı nefsin sıfatlarının kirlerinden arındırmak suretiyle rablerinin çağrısına uyanlar için "*en güzel"* mükâfat vardır. Bu da arınma esnasında üzerlerine akıtılan, bahşedilen kemaldir. Ki *"nur üstünde nur"* olarak ifade edilmiştir. *"Ona uymayanlara gelince…"* beşeri rezilliklerden, tabii tortulardan temizlenmeyenlere gelince, süfli cihette bulunan mal ve sevgiyle cazibelerine kapıldıkları ve böylece kendilerini helak ettikleri sebeplerin tümünü fidye olarak verseler de kurtulamazlar. Çünkü bu sebepler, uzaklığın ve helakin nedenleridir. Bunların onları bu tür karanlıklardan kurtarmaları mümkün müdür? Bunlara ilişkin heyetler nefislerinde kökleştikten sonra, onlardan teberri etmeleri de kendilerine bir fayda sağlamayacaktır. *"İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlarındır."* çünkü onlar, nefis makamı dediğimiz fiillerin yanında durmuş, ötesine geçmemişlerdir. Burası da İlâhi adalet makamıdır. Bu yüzden, hesaplarının münakaşalı olması kaçınılmazdır. *"Varacakları yer de cehennemdir."* Onların varacakları yer nefis sıfatları cehennemi, mahrumiyet ateşi ve kötü heyetlerdir. *"Rablerinden sakınanlardır…"* kalp makamında sıfat tecellilerinden korkarlar. Azamet sıfatının celalini müşahede ederler, artık heybet ve haşyet onlardan ayrılmaz. "*Kötü hesaptan korkan kimselerdir."* Nefis makamında fiil tecellileri yanında kötü hesaptan çekinirler. Kıskıvrak yakalanmaya ve cezalandırılmaya bakıp dururlar, korku onlardan ayrılmaz.

"*Onlar…sabredenlerdir…"* Rablerinin rızasını elde etmek üzere O'nun yolunda alışkanlıklarından uzaklaşırken sabrederler, mali ve bedensel ibadetler aracılığıyla arınmakla meşgul olurlar. İhtiyaçlarının fazlasını verir, nefsin rezilliğini savarlar. "*İşte onlar var ya, dünya yurdunun sonu sadece onlarındır."* Fıtrata dönüşle en güzel akıbete kavuşurlar. Veya nefislerinin sıfatlarından uzaklaşma ameliyesine karşı *"sabrederler…"* sıfat sevgisinden değil, zat sevgisinden dolayı "*Rablerinin rızasını"* isterler. *"salâtı ikame ederler"* müşahede namazını dosdoğru kılarlar. "*kendilerine verdiğimiz rızıklardan…harcarlar."* kendilerine verdiğimiz makamlardan, hallerden, keşiflerden ve amellerden "*gizli…"* olarak, onların heyetlerinden ve onlara meyletme heyetinden, onlara yönelik sevgiden arınarak "*açık…"* olarak onları terk etmek, onlara iltifat etmemek suretiyle infak ederler. "*İyilikle savarlar…"* İlahi sıfatın tecellisinden hasıl olan iyilik aracılığıyla nefsin sıfatı olan kötülüğü savarlar. " *İşte onlar var ya, dünya yurdunun sonu sadece onlarındır."* fena sonrası beka onlarındır.

23- (O yurt) Adn cennetleridir; oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır.

24- (Melekler:) Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir! (derler).

25- Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk edenler ve yeryüzünde (arzda) fesat çıkaranlar; işte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır.

26- Allah dilediğine rızkını bollaştırır da daraltır da. Onlar dünya hayatıyla sevinmekteler. Oysa ahiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir.

27- Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi? De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini şaşırtır, kendisine yöneleni de hidayete erdirir.

28- Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Dikkat edin! Kalpler ancak Allah'ı anmakla (zikirle) huzur bulur (mutmain olur).

29- İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.

30- (Ey Muhammed!) Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik ki, sana vahyettiğimizi onlara okuyasın. Onlar Rahman'ı inkâr ediyorlar. De ki: O benim Rabbimdir. O'ndan başka ilâh yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve tevbem de sadece O'nadır.

31- Eğer okunan bir Kitabla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı, yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o Kitab yine bu Kur'an olacaktı). Fakat, bütün işler Allah'a aittir. İman edenler hâlâ bilmediler mi ki, Allah dileseydi bütün insanları hidayete erdirirdi? Allah'ın vaadi gelinceye kadar inkâr edenlere, yaptıklarından dolayı ya ansızın büyük bir belâ gelmeye devam edecek veya o belâ evlerinin yakınına inecek. Allah, vaadinden asla dönmez.

32- And olsun, senden önceki Resullerle de alay edildi de ben inkâr edenlere mühlet verdim, sonra da onları yakaladım. (Görseydin ki) azabım nasılmış!

"Adn cennetleri…" bunlar, üç cennete girerler. Şöyle ki: Zat cennetine salih olan ruhlar babalarıyla, sıfat cennetine kalplerle, fiil cennetine, de salih olan nefis eşleriyle ve kuvvetler zürriyetleriyle girerler. "*Melekler…"* ceberut ve melekut ehlinden melekler de *"her kapıdan onların yanına varacaklardır."* Sıfat kapılarından onların yanına girecekler, nurani parıldayışlar, kutsi yardımlar selamıyla onları selamlayacaklardır. Bütün bunlar, maddi lezzetlerden uzaklaşmaya sabretmelerinin karşılığıdır. *"De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır."* Hidayete erme ve sapma, mucizelerin gösterilip gösterilmemesiyle bağlantılı değildir. Çünkü her şey ayettir, mucizedir. Resulullah'a (s.a.v) inen ayetler de yeterlidir. Hidayet ve sapma Allah'ın dilemesine bağlı şeylerdir. *"Dilediğini saptırır…"* istidadı olmadığı için veya zulmani örtülerle perdelendiği için. *"Kendisine yöneleni de hidayete erdirir."* sevenlerden istidadını arındırarak kendisine yöneleni de doğru yola iletir.

Dalalete sapanlar, istidadı olmayanlar ve istidatlarını beşeri zulmetle perdeleyenler olmak üzere iki gruba ayrıldıkları gibi hidayet ehli de istidatlarının güçlü olmasından dolayı yönelme olmaksızın hidayete eren sevilenler (mahbublar) ve yönelmeden sonra yüce Allah'ın hidayete erdirdiği sevenler (muhipler) olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Nitekim, yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Allah dilediğini kendisine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir."* (Şura, 13)

"Bunlar iman edenlerdir…" Kendisine yönelenler ilmi imanla gabya inananlardır. *"Ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükunete erenlerdir."* Nefsin dil ve tefekkürle nimetleri düşünmesi veya kalbin tefekkürle melekut üzerinde düşünmesi ve cemal ve celal sıfatlarını mütalaa etmesi neticesinde sükunete erer. Çünkü zikrin de mertebeleri vardır. Nefsin zikri, dil ve tefekkür aracılığıyla nimetleri düşünmek, kalbin zikri, sıfatları mütalaa etmek, sırrın zikri münacatta bulunmak, ruhun zikri müşahede, gizliliğin (hafa) zikri okşama ve aşk, Allah'ın zikri ise O'nda fena bulmadır. Nefis, sıfatlarının ve sözlerinin zuhur etmesinden dolayı huzursuz olur, taşar. Onun etkisiyle de kalp çeşitlenir ve onun

sözlerinden dolayı değişir. Allah’ı zikredince nefis istikrara kavuşur, vesveseleri sona erer. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Şeytan hortumunu Ademoğlunun kalbinin üzerine koyar, Ademoğlu Allah’ı zikredince, şeytan derhal kaçıp saklanır ve kalp sükunete kavuşur.” Aynı şekilde kalbin zikri de melekut üzerinde düşünmek, ceberut nurlarını mütalaa etmek şeklindedir. Diğer zikir çeşitleri ise ancak kalbin sükunete ermesinden sonra gerçekleşebilirler. Burada salih amel, arınma ve bezenme işlevini görür. “*Ne mutlu…”* onlara! Fıtrata ulaşmalarından ve sıfatların kemaline ermelerinden dolayı ne mutlu! “*Varılacak en güzel yurt…”* kalp cennetine ve sıfat cennetine giriş de onlar içindir.

33- Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?). Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: «Onlara ad verin (onlar necidir?). Yoksa siz Allah'a yeryüzünde (arzda) bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yahut boş laf mı ediyorsunuz?» Doğrusu, inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkonuldular. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur.

34- Dünya hayatında onlara sadece bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha şiddetlidir. Onları Allah'dan (O’nun azabından) koruyacak kimse de yoktur.

35- Takvâ sahiplerine vaat olunan cennetin özelliği (şudur): Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi süreklidir. İşte bu, (kötülüklerden) sakınanların (mutlu) sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.

36- Kendilerine Kitab verdiğimiz kimseler, sana indirilene (Kur'an'a) sevinirler. Fakat (senin aleyhinde birleşen) gruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardır. De ki: «Bana, sadece Allah'a kulluk etmem ve O'na ortak koşmamam emrolundu. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüş de yalnız O'nadır.

37- Ve böylece biz onu Arapça bir hüküm (hikmetli bir söz) olarak indirdik. Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan, (işte o zaman) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır.

38- And olsun senden önce de Resuller gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir Resul için mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir Kitab vardır.

39- Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün Kitabların aslı O'nun yanındadır.

40- Biz, onlara vaat ettiğimizin (azabın) bir kısmını sana göstersek de veya (ondan önce) seni öldürürsek de sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir.

"Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?)" Allah, her şeye uygun kazançları icat etmek suretiyle kaimdir. Dolayısıyla, her şeye ve her şeyin kazanımlarına egemendir. Bunları Allah yarattığı halde, varlıkların kazanımları denilmesinin gerekçesine gelince, bunun sebebi, bu kazanımların söz konusu varlıkların istidatlarına göre belirginleşmesi ve onlarla uyum göstermesidir. Varlıklar, istidatlarından dolayı bunları yüce Allah'tan kabul ederler. Çünkü mahallin kabul etmesi, onların mazharı ve mahalli olma salahiyetine sahip olması suretiyle onların kazanımı olmaya uygun olmuşlardır. Bununla beraber, onların icadını gerçekleştiren, yüce Allah'tır. Çünkü bu istidatlar söz konusu kazanımları gerektirmişlerdir. Ya da yüce Allah, istidatların kazanımı ve gerektirmesi itibariyle onlara kaimdir. Tıpkı bu kazanımların bazı sıfatlar ve haller gerektirip istidatlarına arz etmesi gibi.Yüce Allah buna bağlı olarak onlara sevap mahiyetinde nurani kemal heyetlerini karşılık mahiyetinde gönderir veya azap olmak üzere zulmani bulanık heyetler musallat eder.

"*Her müddetin bir kitabı vardır."* Her vakit için yazılmış, takdir edilmiş veya bu vakit içinde halka farz kılınmış bir emir vardır. Çünkü şeriatlar Allah katında vakitlere göre belirlenmişlerdir. Her vakitte bu vaktin yararına olan emirleri getiren bir Resul gelir Allah katından. Ayetler ve başka şeyler gibi bütün hadiseler için de aynı durum geçerlidir.

"Hiçbir Resul için…getirme imkânı yoktur." Her Resul, ancak Allah'ın izniyle ve belirlenmiş vaktinde ayet, mucize getirebilir. Çünkü bunlar vakitlerine göre belirlenmişlerdir ve bir değişikliğe uğramadan, dönüşmeden, öne alınmadan veya ertelenmeden bu vakitlerde gerçekleşirler. "*Allah dilediğini siler…"* cüzi levhalarda bulunan şeylerden dilediğini siler. Bunlara semavi nefisler de denir. Bu

levhalardaki sabit nakışlardan dilediğini ortadan kaldırır, maddesinden yok eder, giderir. “*Dilediğini de sabit bırakır.”* orada bırakır, var olmasını sağlar. “*Bütün Kitabların aslı O’nun yanındadır.”* Ön kaza levhi O’nun yanındadır. Ki buna “İlk Akıl” da denir ve ezelden ebede olan, olacak her şey külli bir şekilde, silinme ve ispat edilme hususlarından beri olarak oraya nakşedilmiştir.

Bilindiği gibi levhler dörttür: Ön kaza levhi. Bu levh, silinme ve ispat edilmeden yücedir. Buna ilk akıl levhi de denir. Kader levhi: Bunun bir diğer adı külli nefs-i natıka levhidir ki, ilk levhteki külli varlıklar burada tafsil edilir ve onların sebepleriyle ilintilendirilir. Ayrıca Levh-i Mahfuz olarak da isimlendirilir. Semavi cüzi nefisler levhi. Âlemde olan her şey şekli, heyeti ve miktarıyla buraya nakşedilmiştir. Bunun bir diğer adı da dünya (en yakın) semadır. Burası âlemin hayali konumundadır. İlk levhin âlemin ruhu, ikincisinin de âlemin kalbi mesabesinde olması gibi. Bir de Heyuli levh vardır ve bu levh, görünen âlemdeki suretleri kabul etme özelliğine sahiptir. Allah, doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

41- Bizim, yeryüzüne (arza) gelip onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.

42- Onlardan öncekiler de (Resullerine) tuzak kurmuşlardı; halbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir. Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!

43 Kâfir olanlar: Sen resûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin, derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olan (Resul) yeter.

“Bizim yeryüzüne (arzına) geldiğimizi görmediler mi?” Yaşlılık zamanında beden arzına yöneliriz de *“onu uçlarından eksiltiriz.”* Organları zayıflatarak, kuvvetleri bitap düşürerek, duyuları yorarak, yavaş yavaş ölüme doğru sürükleriz. *“Allah hükmeder.”* Bu şekilde hükmünü verir. *“Onun hükmünü bozacak kimse yoktur.”* Kimse O’nun hükmünü geri çeviremez, değiştiremez. Ya da süluk zamanında nefis arzına yöneliriz de onu uçlarından kısarız. Yani öncelikle fiillerini bizim fiillerle yok ederiz.

Nitekim, kutsi bir hadiste şöyle buyurmuştur: “*Kul benimle işitir, benimle görür.”* Sonra sıfatlarını bizim sıfatlarımızla yok ederiz: “*Kulun işiten kulağı, gören gözü olurum.”* Sonra bizim zatımız aracılığıyla onun zatını ortadan kaldırırız. Nitekim, bir ayette şöyle buyurmuştur: “*Bugün hükümranlık kimindir?”* (Mümin, 16) Sonra kendisi cevap verir: “*Kahhar olan tek Allah’ındır.”* Çünkü mahlukatın tamamı fena bulmuştur. O sırada hüküm ancak Allah’ındır. Dilediği gibi hükmeder. Kimse onun hükmünü bozamaz. Çünkü O’ndan başka kimse yoktur.

İBRÂHİM SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Elif. Lam. Ra. (Bu Kur'an), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan nura; her şeye galib “Aziz”, övgüye lâyık “Hamiyd” olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir Kitab’dır.

2- O Allah ki, göklerde (semavat) ve yerde (arzda) ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli azaptan dolayı kâfirlerin vay haline!

3- Dünya hayatını ahirete tercih edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve onun eğriliğini isteyenler var ya, işte onlar (Hak’tan) uzak bir sapıklık içindedirler.

“Elif. Lam. Ra. …İnsanları…çıkarman için sana indirdiğimiz bir Kitab’dır.” Kesret karanlıklarından vahdet nuruna veya yaratılış sıfatları karanlığından fıtrat nuruna yahut fiil ve sıfat perdeleri karanlıklarından zat nuruna “*Rablerinin izniyle…”* bu nuru içlerinde yaratmak suretiyle kolaylaştırması, istidadı Uluhiyet âleminin en kutsi feyziyle donatması, Rububiyet huzuruna fiilen çıkmasını sağlayan sebeplerin heyetini muvaffak kılmasıyla çıkarman için inzal edilmiştir / indirilmiştir. Çünkü O’nun izni, istidat bahşetmesi ve sebepleri hazırlaması demektir. Aksi takdirde hiç kimse onları “*her şeye galip Aziz olan Allah’ın yoluna”* çıkaramazdı. Allah, Aziz’dir, güçlüdür, vahdetinin nuruyla kesret karanlıklarını kahreder. *“Hamiyd”*dir, zatının kemali dolayısıyla övgüye layıktır.

İkinci anlamı esas alırsak şöyle bir açıklama çıkar karşımıza: Kalbin nuruyla nefsin sıfatlarını kahreden her şeye galip ve fıtratın arınması sırasında faziletler ve ilimler bahşeden övgüye layık Allah’ın yoluna.

Üçüncü anlam esas alınırsa, şöyle demek gerekir: Bu yol her şeyi galip olan Allah'ın yoludur ki, zatının parıldayışlarıyla sıfatlarının nurunu mahveder, Hüviyetinin hakikâti ile bütün mahlukatını yok eder. Övgüye layıktır. Zatının varlığı ve vechinin cemaliyle rezillikleri ve eksiklikleri yok ettikten sonra baki varlığı bahşeder.

"Kâfirlerin vay haline!" vahdetten veya fıtrattan ya da zatın tecellisinden ve keşfinden perdelenmişlerin vay haline! Bu üç mertebenin her birine bir azap mertebesi terettüp eder: Bu da ya zıtlar cehenneminde endad (Allah'a ortak koşulan eşler) sevgisi azabıdır veya rezillik heyetleri, nefsin sıfatlarının ateşi ve tabiatların gerektirdikleri azabıdır ya da fiil ve sıfat perdeleri ve zatın nurundan yoksun olma azabıdır. "*Dünya hayatını…tercih ederler."* maddi hayatı akli hayata, şekli hayatı manevi hayata tercih ederler. Çünkü ayette kâfirlerin sapıklıkları uzaklıkla nitelenmiştir. Dolayısıyla, maddi âlem Allah'dan en uzak olan mertebededir.

4- (Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye biz her Resulu yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Artık Allah dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, galibi mutlak güç sahibi Aziz'dir, hikmet sahibi Hakiym'dir.

5- And olsun ki Musa'yı da: Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği felâket) günlerini hatırlat, diye mucizelerimizle gönderdik. Şüphesiz ki bunda çok sabırlı, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

6- Hani Musa kavmine demişti ki: «Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü O, sizi işkencenin en kötüsüne sürmekte ve oğullarınızı kesip kadınlarınızı (kızlarınızı) bırakmakta olan Firavun ailesinden kurtardı. İşte bu size anlatılanlarda, Rabbinizden büyük bir imtihan vardır.»

7- «Hatırlayın ki Rabbiniz size: Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) arttıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir! diye bildirmişti.»

8- Musa dedi ki: «Eğer siz ve yeryüzünde (arzda) olanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah gerçekten zengin "Ganî"dir, Hamiyd'dir.

9- Sizden öncekilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Resulleri kendilerine mucizeler getirdi de onlar, ellerini Resullerinin ağızlarına bastılar ve dediler ki: Biz, size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz.

"Her Resulu yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik." Her Resulü, kavimlerinin istidatlarının gerektirdiği hallerine uygun ve akli kapasitelerinin kaldırabileceği bir kelam ile gönderdik. Aksi takdirde bu kelam onların anlama kapasitelerinden uzak olacağı, makamlarına uygun olmayacağı için anlamayacaklardı. Ayrıca Resul de onların ilk istidatlarının kapsamında bilkuvve mevcut olan kemali, fıtratları uyarınca hüviyetlerinin gerektirdiği şeyleri layıkıyla açıklayamayacaktı. *"Artık Allah dilediğini saptırır."* Zulmani heyetlerle ve bu heyetleri kökleştirmesiyle istidadını ortadan kaldırdığı, batıl itikatları içinde kökleştirdiği için bu kimseleri saptırır. "*Dilediğini de doğru yola iletir."* İstidadı üzerinde kalanları veya heyetlerinin perdelediği ve inançlarının suretleri içinde kökleşmemiş kimseleri doğru yola iletir.

"*Çünkü O, Aziz'dir"* güç…sahibidir*.* Güçlüdür, iradesine galip gelinemez. Hiç kimse O'nun saptırmak istediğini doğru yola iletemediği gibi hidayete erdirmek istediğini de saptıramaz. "*Hikmet sahibi "Hakiym"dir."* Hidayete erdirdiği kimsenin hidayetini türlü lütuflarla tedbir eder. Sapan kimsenin sapmasını da çeşitli yüz üstü yardımsız bırakmalarla gerçekleştirir. Bütün bunları yüksek hikmetiyle gerçekleştirir. *"Şüphesiz ki bunda çok sabırlı, çok şükreden herkes için ibretler vardır."* Yani gaybi imanla inanan herkes için. Çünkü, sabır ve şükür salikin imani akit haline ve tevekkül mertebesini elde etmek için fiillerde seyir derecesine ulaşmadan geçtiği iki makamdır.

Bu esnada ibret aldığı, istimdat ettiği, sarıldığı ve süluku esnasında dayandığı ayetler fiillerdir. Hidayet gibi bir nimet gördüğünde veya işittiğinde ya da ulaştığında dil ile şükreder, kalp ile onun Allah'tan olduğunu tasavvur eder, organlarıyla da bu nimeti en güzel şekilde telakki eder, kabullenir, bundan dolayı itaat eder, nimetin gerektirdiği ameli olması gereken şekilde eda eder. Bir bela gördüğünde, işittiğinde veya kendi başına geldiğinde sabreder, dilini telaştan, feryattan alıkoyar. "İnna lillahi ve inna ileyhi raciun" (Biz Allah'tan geldik, yine

O'na döneceğiz.) derler. Kalplerini serin tutarlar. Bunda bir hayır ve maslahat olduğunu, aksi taktirde yüce Allah'ın kendilerine böyle bir musibet vermeyeceğini düşünürler. Bedenin organlarını telaşlanmasına izin vermezler.

10- Resulleri dedi ki: Gökleri (semavatı) ve yeri (arzıda) yaratan Allah hakkında şüphe mi var? Halbuki O, sizin günahlarınızdan bir kısmını bağışlamak ve sizi muayyen bir vakte kadar yaşatmak için sizi (Hak dine) çağırıyor. Onlar dediler ki: Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Siz bizi atalarımızın tapmış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize, apaçık bir delil getirin!

11- Resulleri onlara dediler ki: «(Evet) biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemize imkân yoktur. Müminler ancak Allah'a dayansınlar.»

12- «Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye biz, Allah'a dayanıp güvenmeyelim? Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkülde sebat etsinler.»

13- Kâfir olanlar Resullerine dediler ki: «Elbette sizi ya yurdumuzdan çıkaracağız, ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!» Rableri de onlara: «Zalimleri mutlaka helâk edeceğiz!» diye vahyetti.

14- Ve (ey inananlar!) Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimselere mahsustur.

15- (Resuller) fetih istediler (Allah da verdi). Her inatçı zorba da hüsrana uğradı.

16- Ardından da (o inatçı zorbaya) cehennem vardır; kendisine irinli su içirilecektir!

17- Onu yudumlamaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek ve ona her yandan ölüm gelecek, oysa o ölecek değildir (ki azaptan kurtulsun). Bundan ötede şiddetli bir azap da vardır.

18- Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur): Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur.

19- Allah'ın gökleri (semavatı) ve yeri (arzı) Hakk ile yarattığını görmedin mi? O dilerse sizi ortadan kaldırıp yepyeni bir halk getirir.

20- Bu, Allah'a güç değildir.

21- (Kıyamet gününde) hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve zayıflar o büyüklük taslayanlara diyecekler ki: «Biz sizin tâbilerinizdik. Şimdi siz, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi bizden savabilir misiniz?» Onlar da diyecekler ki: «(Ne yapalım) Allah bizi hidayete erdirseydi biz de sizi doğru yola iletirdik. Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur.»

22- (Hesapları görülüp) iş bitirilince, şeytan diyecek ki: «Şüphesiz Allah size gerçek olanı vaat etti, ben de size vaat ettim ama, size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkâra) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önce ben, beni ortak koşmanızı reddettim.» Şüphesiz, zalimler için elem verici bir azap vardır.

23- İman edip de iyi işler yapanlar, Rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır. Orada (birbirleriyle) karşılaştıkça söyledikleri «selam» dır.

“ …Allah hakkında şüphe mi var?” O kadar açık olmasına rağmen Allah hakkında nasıl şüphe içinde olabilirsiniz? Sizi kulluk sunmaya çağırdığımız Allah’tan şüphe mi ediyorsunuz? Oysa O, gayet açık olduğu için Onunla ilgili şüpheye yer yoktur. Ancak, O’nunla açıklanan varlıkların açıklanmaya, gösterilmeye ihtiyacı vardır. “*Günahlarınızdan bir kısmını bağışlamak…için sizi çağırıyor.”* Nuruyla sizin sıfatlarınızın perdelerinin oluşturduğu karanlıkları örtmek için. Yakini tecellisi gerçekleştiği sırada O’ndan şüphe duymayın.

“Sizi…yaşatmak için…” istidatlarınızın gerektirdiği mutluluğa ulaşıncaya kadar yaşatmak için sizi çağırıyor. Çünkü her insanın, ilk istidadı uyarınca bir kemal belirlenmiştir ve bu onun manevi ecelidir. Aynı şekilde her insan için ilk mizacı uyarınca bir ömür sınırı belirlenmiştir. Bu da onun tabii ecelidir. Öte yandan kesilen ömürler de gayelerine varmadan herhangi bir sebepten dolayı son bulabilirler. Felaketler, engeller istidatların perdeleri olarak belirlenen kemale ulaşmaya mani olabilirler.

"Hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak…" Mahlukat üç yerde Allah'ın huzuruna çıkar: Bedenin ölmesiyle gerçekleşen küçük kıyamet sırasında huzura çıkmak. Her kulun beden perdesinden çıkıp hesap ve ceza meydanına çıkmak. İradi ölüm sırasında nefsin sıfatlarından çıkmakla gerçekleşen orta kıyamet sırasında huzura çıkmak. Fıtrata dönmek suretiyle kalp meydanına çıkmak. Benlik perdesinden çıkıp gerçek vahdet fezasına yükselmek dediğimiz salt fena şeklindeki büyük kıyamet sırasında huzura çıkmak. İşte *"Hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak…"* ifadesiyle bunların tümüne işaret ediliyor. Büyük kıyamet ehlinden olan kimse bütün mahlukatın Allah'ın huzurunda olduğunu ve mahlukattan hiçbir şeyin Allah'a gizli olmadığını görür.

Bu kıyametin herkes için kopmasına, herkesin Allah'ın huzuruna çıkmasına, zayıflarla müstekbirler arasındaki konuşmalara gelince, bu, Hak ile kaim, mutluların kurtuluşuna, bedbahtların helakine ilişkin İlahi emir doğrultusundaki emir verildiği sırada cennetliklerle cehennemlikleri birbirinden ayıracak olan Mehdi'nin zuhuruyla gerçekleşir.

"*Şeytan diyecek ki…"* Hakk'ın hakimiyeti vehim şeytanına galip gelir ve Hakk'ın nuruyla aydınlanır. Teslim olur, itaat eder. Artık gerçeği söyler. Halkı Hakk'a davet eden Allah'ın hüccetinin gerçek olduğunu, kendisinin bir hüccetinin olmadığını bilir. Dünya kırıntılarını kullanarak kulları ayartıp batıla çağırmasının, onlara dünya hayatını süslü göstermesinin, boş, delilden yoksun olduğunu bilir. Yüce Allah'ın bedenin yıkılmasından sonra beka bulacağına, ölümden sonra diriliş esnasında sevap ve ceza olacağına ilişkin vaadinin hak olduğunu ve Allah'ın bu vaadini yerine getirdiğini kabul eder. "Benim, dünya hayatından başka hayat yoktur, şeklindeki iddiam ise, benim uydurduğum bir yalandı" der. Boş ve delilsiz bir iddiaya çağrılan ve bu çağrıyı kabul eden, delille pekiştirilmiş delile ise arkasını dönen, bu çağrıya olumlu karşılık vermeyen kimse kınanmayı hakkeder. "*O halde beni yermeyin, kendinizi yerin."*

24- Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti).

25- (O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.

26- Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan (kötü) bir ağaca benzer.

27- Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar.

"Güzel bir söz…" Yani güzel, temiz bir nefis. Nitekim, daha önce Hz. İsa'nın (a.s) kelime olarak isimlendirilmesine değinmiştik. *"Güzel bir ağaç"* gibidir. Ayrıca Kur'an'da güzel sözün zeytine, hadiste de hurmaya benzetildiğini biliyoruz. *"Kökü sabit…"* itminan ile, inancın burhanlarla pekiştirilmesi ile sabittir. *"Dalları gökte…"* ruh göğündedir dalları. "*Yemişini verir…"* marifet, hikmet ve hakikâtten oluşan meyvelerini "*her…"* vakit "*Rabbinin izniyle"* kolaylaştırmasıyla, müyesser kılmasıyla, sebepleri uygun kılıp başarılı kılmasıyla verir.

"Kötü…" nefsin *"misali…kötü bir ağaca benzer…"* ebu cehil karpuzu gibi meyvesi acı ağaca benzer. "*Gövdesi yerden koparılmış."* kökü kesilmiş bir ağaca benzer. Bunun nedeni ise, içindeki karışıklık, inancının bozukluğu ve bir şeyde karar kılamamaktır. *"Allah….iman edenleri…sapasağlam tutar."* Hakiki delile dayanarak yakini imanla inananları sağlamlaştırır. *"Dünya hayatında…"* maddi hayatta. Şeriatta istikamet üzere oldukları, geçim temininde fazilet ve adalet yolunu izledikleri için. *"Ahirette…"* ruhani hayatta onları sağlamlaştırır. Tarikatta Hakk'ın nuruyla hidayete erdikleri, marifetleri elde etme hususunda Allah'tan bir basiret, Rablerinden bir beyine üzerinde oldukları için. *"Zalimleri ise Allah saptırır."* her iki hayatta da onları saptırır. Nefsin sıfatlarının hazlarına bağlandıkları, Hakk'ın nurundan perdelenmelerinin sonucu olarak hayret içinde kaldıkları için istidatlarının eksikliği yüzünden onları saptırır.

28- Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?

29- Onlar cehenneme girecekler. O ne kötü karargâhtır!

30- (İnsanları) Allah yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: (İstediğiniz gibi) yaşayın! Çünkü dönüşünüz ateşedir.

31- İman eden kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar, kendisinde ne alış-veriş, ne de dostluk bulunan bir gün gelmeden önce, kendilerine verdiğimiz rızıklardan (Allah için) gizli-açık harcasınlar.

"Allah'ın nimetine…karşılık verdiler." Allah'ın kendilerine ezelde bahşettiği asli hidayeti ve istidat nuru gibi kurtuluş akçesi olan önemli nimetleri değiştirdiler. *"Nankörlükle…"* perdelenme ve sapma ile değiştirdiler. Nitekim, yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"İşte onlar hidayete karşılık dalaleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış, kendileri de doğru yola girememişlerdir."* (Bakara, 16) Baki nuru zayi ettiler, onun yerine fani maddi lezzeti tercih ettiler. Bu yüzden, daimi karanlık içinde kaldılar. "*…Kavimlerini…sürüklediler…"* nefislerindeki kuvvetleri veya yollarını izleyen, kendilerini örnek alan ve bu hususta kendilerine tabi olan kimseleri *"helak yurduna"* sürüklediler.

"Allah'a…ortaklar koştular…" dünya metaından, güzelliklerinden, göz alıcı süslerinden olan şeyleri Allah'a eş koştular; Allah'ı sever gibi onları sevdiler. Çünkü bir şeye yönelik sevgi tüm sevgileri bastırırsa, o şey mabud konumuna getirilmiş demektir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Nefsani arzulara, kadınlara, oğullara…düşkünlük insanlara çekici kılındı."* (Al-i İmran, 14) *"Allah yolundan saptırmak için…"* istidat sahiplerinden olup kendilerine bakan ve dinlerini benimseyen kimseleri saptırmak için… *"De ki: Yaşayın…"* vehmin emri doğrultusunda yola devam edin. Çünkü bu şekilde yararlanmanız kısa sürelidir, çabuk geçer, yok olmak üzeredir, akıbeti korkunçtur, yani insanı cehenneme götürür.

32- (O öyle lütufkâr) Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveler çıkardı; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin (yararlanmanız) için akıttı.

33- Düzenli seyreden güneşi ve ayı size faydalı kıldı; geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi.

34- O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!

" Allah'tır ki…" ruh göklerini ve beden arzını "*yarattı."* Kutsi âlem semasından ilim suyunu "*indirdi…"* Onunla nefis arzından hikmet ve fazilet meyvelerini "*çıkardı." "rızık olarak"* ve kalplerinizi güçlendirmek için. *"Emrinize verdi…"* ilim nehirlerini ve onlardan sonuçlar çıkarmanızı,

istimbatta bulunmanızı, ayrıntılandırmanızı ve tafsilatlı açıklamalarda bulunmanızı sağladı. *“Size faydalı kıldı…”* ruh güneşini ve kalp ayını *“düzenli olarak…”* mükaşefe ve müşahedede seyir mahiyetinde size faydalı kılıp emrinize verdi. *“İstifadenize verdi…”* nefis sıfatları gecesini ve ruh nuru gündüzünü dünya geçimi, ahiret mutluluğunu kazanmanız, istirahat etmeniz ve ışık edinmeniz için emrinize verdi. *“O size istediğiniz her şeyden verdi.”* istidat lisanıyla istediğiniz her şeyi verdi size. Çünkü insanın istidat lisanıyla Allah’tan istediği kemal, gecikmeksizin, ertelenmeksizin isteğin gerçekleştiği anda hemen verilir. Nitekim şöyle buyurmuştur: *“Göklerde ve yerde bulunan herkes, Ondan ister. O, her an yaratma halindedir.”* (Rahman, 29)

“Allah’ın nimetini sayacak olsanız…” varlığınızdan önce İlahi huzurdan size bahşedilen nimetlerden tutun, varlığınızdan sonra Rububiyet huzurundan kesintisiz olarak size ulaştırılan terbiye, besleme, yetiştirme mahiyetindeki yardımlara kadar Allah’ın bağışlarını saymaya kalksanız, *“sayamazsınız.”* çünkü bu nimetlerin sonu yoktur ve hikmet de böyle olmasını gerektirmiştir. *“Doğrusu insan çok zalimdir.”* İstidat nurunu ve beka maddesini tabiat karanlığına, fena yerine koyar, fena uğruna harcar. Ya da Allah’ın hakkını veya istidadını geçersiz kılmak suretiyle nefsinin hakkını eksik verir. *“Çok nankördür.”* Sayılmayacak kadar çok olan bu nimetlere karşı nankörlük eder, onları kullanılmaması gereken yerlerde kullanır, bu nimetleri bahşedeni unutur, gaflet eder, bu nimetlerle nimeti verenden perdelenir.

35- Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: «Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!»

36- «Çünkü, onlar (putlar), insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldular, Rabbim. Şimdi kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek esirgeyensin.»

37- «Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Salâtı ikame etmeleri (namazı dosdoğru kılmaları) için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler.»

38- «Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi de açıklayacağımızı da bilirsin. Çünkü ne yerde (arzda) ne de gökte (semada) hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.»

"Hani İbrahim…demişti…" Ruh, müşahede talebiyle Allah'a teveccüh ederken hal diliyle şöyle demişti: " *Rabbim! Bu şehri…kıl."* Beden şehrini *"emniyetli kıl."* Nefsin sıfatlarının galip gelmesine, kuvvetlerin çekişmelerine ve hevaların çatışıp sürtüşmesine karşı güvenli kıl. *"Beni ve oğullarımı…uzak tut."* nazari ve ameli akıl kuvvetlerini, fikir ve sezgiyi ve düşünce gibi güçleri *"putlara tapmaktan…"* maddi şehvetlerden, bedensel arzulardan, tabii alışkanlıklardan oluşan kesret putlarına sevgiyle tapmaktan uzak tut. *"Çünkü onlar, insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldular, Rabbim!"* onlara bağlanmak, cazibelerine kapılmak, onlar yüzünden vahdetten perdelenmek suretiyle saptılar. *"Şimdi kim bana uyarsa…"* tevhid yolunda süluk etmek suretiyle beni izlerse *"o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayansın…"* nurunla onu kaplayan bu karanlık heyeti örtersin. *"Pek esirgeyensin…"* mağfiretten sonra kemal feyzini ulaştırmakla ona merhamet edersin.

"Ey Rabbimiz!..." ben, soyumdan kuvvetleri "*ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim."* idrak, ilim, marifet ve fazilet ziraatından hali cismani tabiat vadisine yerleştirdim. *"Senin Beyt-i Hareminin yanında."* Yani kalbin yanında. *"Rabbimiz!...dosdoğru kılsınlar diye."* münacat ve mükaşefe namazını kılsınlar diye. Duyu insanlarının *"gönüllerini onlara meyledici kıl."* çeşitli duyularla onların yanına uğrasınlar, onları cüzi idraklerle pekiştirsinler, destek olmak ve muhalefeti terk etmek, süfli cihete ve bedensel lezzetlere eğilim göstermekten uzaklaşmak suretiyle onlara meyletsinler. "*Bunlara rızık ver."* külli marifet ve hakikât meyvelerinden onları rızıklandır. "*Umulur ki bu nimetlere şükrederler."* nimetine karşı şükür görevlerini yerine getirirler. Bu idrakleri kemale kavuşma yolunda kullanırlar.

"*Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi….bilirsin."* içimizde bilkuvve olarak mevcut olan şeyleri bilirsin. *"Açıklayacağımızı da bilirsin."* kuvveden fiile çıkardığımız kemalatı da bilirsin. İstidat arzında ve ruh semasında " *hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."*

39- «İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı işitendir.»

40- «Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri salâtı devamlı kılanlardan eyle; ey Rabbimiz! Duamı kabul et!»

41- «Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!»

42- (Resûlüm!) Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Ancak, Allah onları (cezalandırmayı), korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor.

43- Zihinleri bomboş olarak kendilerine bile dönüp bakamaz durumda, gözleri göğe dikilmiş bir vaziyette koşarlar.

44- Kendilerine azabın geleceği, bu yüzden zalimlerin: «Ey Rabbimiz! Yakın bir müddete kadar bize süre ver de senin davetine uyalım ve Resullere tâbi olalım» diyecekleri gün hakkında insanları uyar. (Onlara denilir ki:) «Daha önce, sizin için bir zevâl olmadığına, yemin etmemiş miydiniz?»

45- «(Sizden önce) kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara nasıl muamele ettiğimiz size apaçık belli oldu. Ve size misaller de verdik.»

46- Hilelerinin cezası Allah katında (malum) iken, onlar, tuzaklarını kurmuşlardı. Halbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi!

47- O halde, sakın Allah'ın Resullerine verdiği sözden cayacağını sanma! Çünkü Allah mutlak üstündür, kimsenin yaptığını yanına bırakmaz.

“…Bana lütfeden Allah’a hamd olsun…” kemal ihtiyarlığı halimde bana “*İsmail’i…”* nazari akıl gücünü “ *ve İshak’ı…”* ameli akıl gücünü bahşeden Allah’a hamd olsun. *“Şüphesiz, Rabbim duayı işitendir.”* Yani istidat duasını işitir. Nitekim, rivayetlerde belirtildiğine göre İbrahim (a.s) şöyle demiştir: “Ondan istememdense Rabbimin benim halimi bilmesi bana yeter.”

“*Ey Rabbim! Beni… kılanlardan eyle.”* şühud namazını “*ve soyumdan gelecekleri…”* onlardan her birini kendine özgü bir namazı eda edenlerden eyle. “*Ey Rabbimiz! Duamı kabul et!”* sende tam fena bulmaya ilişkin talebimi kabul et. “*Ey Rabbimiz!...beni…bağışla.”* zatının nuruyla varlık günahımı ört ki tuğyan ile perdelenmeyeyim. “*Ana-babamı…”* bağışla. Varlığıma sebep olan kabiliyetleri, fiilleri ört, bağışla, ki senden başkasını görmeyeyim, senden başkasına yönelmeyeyim.

Aksi takdirde, göz sapması, kayması musibetine duçar olurum. Ruhani kuvvetler müminlerini de bağışla. "*hesap olunacağı gün…*" nurani-ruhani heyetlerle zulmani-nefsani heyetlerin hesap edileceği, bunlardan hangisinin ağır bastığının tespit edileceği gün.

48- Arz başka bir arz, semalar (gökler) da (başka sema) haline getirildiği, (insanlar) bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah'ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir).

49- O gün, günahkârların zincire vurulmuş olduğunu görürsün.

50- Onların gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş bürümektedir.

51- Allah herkese kazandığının karşılığını vermek için (onları diriltecektir.) Kuşkusuz Allah, hesabı çabuk görendir.

52- İşte bu (Kur'an), kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak bir tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara (gönderilmiş) bir bildiridir.

"Arz başka bir arz haline getirildiği gün…" Kalp makamına ulaşıldığı sırada tabiat arzı nefis arzıyla, kalp seması da sır semasıyla değiştirilir. Aynı şekilde nefis arzı kalp arzına, sır seması da ruh semasına dönüştürülür. Kısacası salikin geçtiği bütün makamlar, alttakiler üstekilerle değiştirilmek suretiyle dönüşür. Fiil tevhidi içindeki tevekkül semasının sıfat tevhidindeki rıza semasıyla, sonra zatın keşfi esnasında rıza semasının tevhid semasıyla değişmesi gibi. Sonra bunların tümü dürülüp kaldırılır. "*Bir…olan Allah'ın huzuruna çıktıkları…*" kendisinden başka varlık bulunmayan " *gücüne karşı konulmaz…*" tecelli etmesiyle kendisinden başka her şeyi yok eden Allah'ın huzuruna çıktıkları gün.

"*Günahkârları…görürsün.*" nefsin sıfatlarıyla ve alçak heyetlerle perdelenmişleri *"zincire vurulmuş oluğunu…"* tabiat zindanlarından ve nefis hevasının uçurumlarından oluşan mekânlarında tabiat ilgilerinden, süfli sevgilerinden oluşan kayıtlara vurulduklarını görürsün. *"Onların gömlekleri katrandandır…"* bürüyücü cevherlerle bağlantıların kaynaklık ettiği karanlık heyetlerin koyu siyahlığı üzerlerini kapladığı için. *"Yüzlerini…bürümektedir…"* kahredilmişlik, alçaltılmışlık, kemal lezzetinden perdelenmişlik ateşi yüzlerini bürümüştür. Bundan bir sır daha vardır ki, ancak yeniden diriliş ve uyanışı müşahede eden kıyamet ehline açılır. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir.

HİCR SURESİ

"BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM"

"Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla"

1- Elif. Lam. Ra. Bunlar Kitab'ın ve Mübiyn bir Kur'an'ın âyetleridir.

2- İnkâr edenler zaman zaman, keşke biz de Müslüman olsaydık, diye arzu ederler.

3- Onları bırak; yesinler, eğlensinler ve boş ümit onları oyalaya (aldatsın), dursun . (Kötü sonucu) yakında bilecekler!

4- Helâk ettiğimiz hiçbir ülke yoktur ki hakkında (bizce) bilinen bir yazgı olmasın.

5- Hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez, ve onu geciktiremez.

6- Dediler ki: «Ey kendisine Kur'an indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun!»

7- «Eğer doğru söyleyenlerden idiysen, bize melekleri getirmeliydin.»

8- Biz melekleri ancak hakk ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez.

9- Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.

10- And olsun, senden önceki milletler arasında da elçiler gönderdik.

11- Onlara bir Resul gelmeyedursun, hemen onunla alay ederlerdi.

12- İşte böylece biz onu, (inkârcılığı) suçluların kalplerine sokarız.

13- Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken onlar hâlâ buna (Kur'an'a) inanmıyorlar.

14-15- Onlara gökten (semadan) bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, yine de «Gözlerimiz boyandı, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır» derler.

16- And olsun, biz gökte (semada) birtakım burçlar yarattık ve seyredenler için onu süsledik.

17- Onları, taşlanmış (kovulmuş) her şeytandan koruduk.

18- Ancak kulak hırsızlığı eden müstesna. Onun da peşine açık bir alev sütunu düşmüştür.

19- Yeri (arzıda) uzatıp yaydık, orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik.

20- Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için (gerekli) geçim vasıtaları yarattık.

21- Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.

22- Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten (semadan) bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) siz onu (yeterli) suyu depolayamazdınız.

23- Şüphesiz biz diriltir ve biz öldürürüz! Ve her şeye biz vâris oluruz.

24- And olsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz.

25- Şüphesiz Rabbin onları (kıyamette) toplayacaktır. Çünkü O, hakîmdir, alîmdir.

" …Apaçık bir Kur'an'ın…" Her şeyi kapsayan ve her şeyin mazharı olan Kur'an'ın ayetleridir. *"And olsun, biz…yarattık…"* akıl semasında *"birtakım burçlar…"* heyulani akıl, meleke ile olan akıl (akl-ı bi'l meleke), fiil ile olan akıl (akl-ı bi'l fiil) ve edinilen akıl (akl-ı müstefad) gibi makamlar ve mertebeler yarattık. *"Ve seyredenler için onu süsledik…"* üzerinde düşünenler için ilimlerle, marifetlerle süsledik. "*Onları, taşlanmış her şeytandan koruduk."* Batıl vehimlerden koruduk. *"Ancak, kulak hırsızlığı eden müstesna."* Akıl ufkuna yakın olduğu için kulak hırsızlığı yaparak aklın hükmünü çalan müstesna. *"Onun da peşine açık bir alev sütunu düşmüştür."* Apaçık bir delil peşine düşmüştür. Onu kovalarız ve hükmünü iptal ederiz. Nefis arzını da *"uzattık…"* kalbin nuruyla yaydık. *"Orada sabit dağlar yerleştirdik."* Oraya faziletler yerleştirdik. *"Orada…şeyler bitirdik."* ahlaki kemalattan, iradi fiillerden,

erdemli melekelerden ve hissi idraklerden "*miktarı ve ölçüsü belirli…*" ölçüsü muayyen, akli adli ölçü ile ölçülmüş, ifrat ve tefrite kaçmayan şeyler ve bedensel ameller yarattık. "*Rızıkları size ait olmayan…*" size nispet edilen, size taalluk eden, ama rızıkları size ait olmayan şeyler var ettik.

Ya da şöyle bir anlam kastedilmiştir: Kalp semasında sabır, şükür, tevekkül, rıza, marifet ve muhabbet gibi makamlardan oluşan burçlar yarattık. Bu burçları marifetler, hikmetler ve hakikâtlerle süsledik. Vehim ve hayallerden oluşan her türlü kovulmuş şeytanlardan koruduk. "*Ancak, kulak hırsızlığı eden müstesna. Onun da peşine açık bir alev sütunu düşmüştür.*" Hidayet nurlarının doğuşlarından kaynaklanan nurani parıltıları onların peşine düşer.

"Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır." Varlık âleminde bulunan her şeyin kaza âleminde bir hazinesi vardır; ilkin bu varlığın sureti akl-ı külli dediğimiz ana kitapta külli bir şekilde çizilir. Sonra nefs-i külli âleminde bir diğer hazinesi vardır. Bu da levh-i mahfuzdur. Varlığın sureti buraya da nakşedilir, ama sebeplerine bağlı olarak. Sonra bir hazine daha var. Daha doğrusu, cüzi nefisler hazineleri vardır ve buna da dünya (en yakın) seması, kader levhi adı verilir. Varlığın sureti buraya da nakşedilir. Ama cüzi olarak ve buranın ölçüsüyle, şekli ve konumuyla sınırlı olarak. "*Biz onu ancak…*" maddi âleme "*belli bir ölçüyle indiririz.*" Şekil, miktar, konum, vakit olarak belli bir ölçüyle, belli bir mahalle ve bu vakte özgü belli bir istidada indiririz.

"*Biz…gönderdik…*" İlahi nefhâlâr rüzgârlarını "*aşılayıcı olarak…*" hüküm ve marifetleri aşılayıcı, kalpleri arındırıcı, istidatları tecellilere yatkın olacak şekilde hazırlayıcı olarak gönderdik. *"İndirdik…"* ruh semasından hakikât ilimlerinden bir su indirdik. *"ve onunla su ihtiyacını karşıladık."* Onunla sizi ihya ettik, canlandırdık. *"Siz onu…"* bu ilmi "*depolayamazdınız.*" çünkü sizin yanınızda bulunmuyordu. "*Şüphesiz biz diriltiriz.*" Hakiki hayat vererek, ilmi hayat suyu aracılığıyla fıtrat makamında kaim olmasını sağlayarak biz diriltiriz ve *"biz öldürürüz…"* vahdette yok ederek biz öldürürüz. *"Ve her şeye biz varis oluruz."* Sizin fena bulup yok olmanızdan sonra geride kalan varlığa biz mirasçı oluruz.

"And olsun biz, sizden önce gelip geçenleri biliriz." Bir an önce görmek isteyenleri, muhiplerden iştiyakla cehd edenleri ve öne geçmeyi isteyenleri biliriz. *"Geri kalanları da biliriz."* Nefsin sıfatlarının istilasına uğradıkları, bedeni sevdikleri, bedensel lezzetlere kapıldıkları ve kutsi âlemden geri kalmayı istedikleri için maddi âlemin cazibesine kapılanları, pislik madenine doğru yuvarlananları da biliriz.

"Şüphesiz, Rabbin onları toplayacaktır." Dost edindikleri ile birlikte onları haşredecek, onları sevdikleri ve yaklaşmak için çırpındıkları kimseler ile bir araya getirecektir. "*Çünkü O, Hakimdir."* haşirde onların işlerini uygun bir şekilde, hikmetle idare eder. "*alimdir…"* onların içlerindeki gizli her şeyi, eğilim ve kapılmaları, besledikleri sevgiyi, heyetlerinin ve sıfatlarının gerektirdiği hususları bilir ve onların niteliklerinin gereği ile cezalandırır.

26- And olsun biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık.

27- Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.

28- Hani Rabbin meleklere demişti ki: «Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım.»

29- «Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!»

30- Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler.

31- Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.

32- (Allah:) Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir? dedi.

33- (İblis:) Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim, dedi.

34- Allah şöyle buyurdu: Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun!

35- Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!

36- (İblis:) Rabbim! Öyle ise, (varlıkların) tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver, dedi.

37.38- Allah: Sen bilinen bir vakte kadar kendilerine mühlet verilenlerdensin, buyurdu.

39- (İblis) dedi ki: Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde (arzda) onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım!

40- Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesnadır...

41- (Allah) şöyle buyurdu: «İşte Bana varan dosdoğru yol budur.»

42- «Şüphesiz, kullarım üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur. Ancak, azgınlardan sana uyanlar müstesnadır.»

43- Muhakkak cehennem, onların hepsine vaat olunan yerdir.

44- Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır.

“And olsun biz insanı, kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık.” Yani karışmış dört unsurdan yarattık. Çünkü balçık, kuruyup değişime uğramış çamurdur. “Mesnun” ise, katı, sert, yumuşamayan, istenilen şekli almaya elverişli olmayan cüzlerden arınması için üzerine su dökülen çamur anlamındadır. es-Salsal ise, havanın etkisiyle incelmiş, sıcaklık sonucu kurumuş balçık demektir.

“Cinleri de…” hayvani ruhun cevheri olan, vehim ve hayal gibi kuvvetlere kaynaklık eden cinlerin aslını da *“daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.”* Yaratışsal hararetten, karışımların buharlığından, temel özelliği olan letafetinden yarattık. *“Daha önce”* denilmesinin sebebi, kaynaştırma ve değiştirme şeklindeki terkip üzerinde sıcaklığın etkisinin öncelikli olması ve bu buharın organların şekillerinin üzerinde etkili olmasıdır. Daha doğrusu faal ve etkin kuvvetler temelde terkipten önce gelirler.

Daha önce Meleklerin Adem’e boyun eğmesinden ve İblis’in boyun eğmekten kaçınmasından söz etmiştik. *“Öyle ise oradan çık.”* Ufkuna yükseldiğin kutsi âlem cennetinden çık. *“Çünkü sen…”* oradan kovuldun, taşlandın. Bunun sebebi, maddeden arınmamandır. “*Senin üzerine olacaktır…”* mertebeden uzaklık laneti *“Kıyamet gününe kadar…”* küçük kıyamet gününe, nefsin bedenden ayrılıp bağlarını kestiği güne kadar lanet senin üzerinde olacaktır. Tevhidde fena bulmak suretiyle gerçekleşen büyük kıyamet gününe kadar. “*Onlara…süsleyeceğim.”* Süfli cihetteki şehvetleri ve lezzetleri onlara süslü göstereceğim. “*Ve onların hepsini mutlaka azdıracağım. Ancak… ihlaslı kulların hariç…”* senin has kulların olup nefis sıfatları

şaibelerinden kurtardığın, tabiata taalluk etme kirinden temizlediğin, sana yönelmeleri suretiyle sıfatlarının ve zatlarının kalıntılarından soyutladığın veya amellerini sırf sana has kılan, amellerinde senden başkasına pay ayırmayan kulların hariç. *"İşte bana varan…yol budur."* bu yolu izlemek ve gözetmek haktır benim için *"dosdoğru"* dur. Bu yolda eğrilik yoktur. Şöyle ki: Benim halis kullarım üzerinde senin herhangi bir hakimiyetin yoktur. Ancak sapıklıkta, benim yolumdan uzak olma hususunda seninle uyumlu olan, dolayısıyla sana tabi olan kimseler müstesna. "*Cehennemin yedi kapısı vardır."* Bunlardan maksat, beş duyu ile şehvet ve gazap güçleridir. "*Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır."* Her birine özgü olmak üzere bir organ belirlenmiştir. Ya da mahlukatın bir kısmı bu kapılardan girmeye has kılınmıştır, bu kapıya özgü kuvvet kendilerine galip geldiği için.

45- (Allah'ın azabından korkup rahmetine sığınan) takvâ sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar.

46- «Oraya emniyet ve selâmetle girin» (denilir, onlara).

47- Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar.

48- Onlara orada hiçbir yorgunluk gelmeyecek ve onlar, oradan çıkarılmayacaklardır.

49- (Resûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver.

50- Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir.

51- Onlara İbrahim'in misafirlerinden (meleklerden) de haber ver.

52- Onun yanına girdikleri zaman, «selam» dediler. (İbrahim:) Biz sizden çekiniyoruz, dedi.

53- Dediler ki: Korkma; biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz.

54- (İbrahim:) Bana ihtiyarlık çökmesine rağmen beni müjdeliyor musunuz? Beni ne ile müjdeliyorsunuz? dedi.

55- "Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümitsizliğe düşenlerden olma!" dediler.

56- (İbrahim:) dedi ki: "Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?"

57- «Ey mürseller (risalet göreviyle gönderilenler!) (Başka) ne işiniz var?» dedi.

58- Dediler ki: «Biz, suçlu bir topluma (onları helâk etmeye) gönderildik.»

59- «Ancak Lût ailesi hariç. Onların hepsini kurtaracağız.»

60- «(Fakat Lût'un) karısı müstesna; biz onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik.»

61.62- Resuller Lût âilesine gelince, Lût onlara: «Hakikâten siz tanınmayan kimselersiniz» dedi.

63- Dediler ki: «Bilakis, biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi (azabı ve helâki) getirdik.

64- Sana gerçeği getirdik; biz, hakikâten doğru söyleyenleriz.

65- Gecenin bir bölümünde aile fertlerini yola çıkar, sen de arkalarından yürü. Sizden hiç kimse, sakın dönüp de ardına bakmasın, istenen yere gidin.»

66- Ona (Lût'a) şu hükmümüzü vahyettik: «Sabaha çıkarlarken mutlaka onların ardı kesilmiş olacaktır.»

67- Şehir halkı, birbirlerini kutlayarak, (meleklerin yanına) geldiler.

68-69- (Lût) onlara «Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın; Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin!» dedi.

70- «Biz seni, elâlemin işine karışmaktan men etmemiş miydik?» dediler.

71- (Lût:) İşte kızlarım! (Düşündüğünüzü) yapacaksanız (onlarla evlenin), dedi.

72- (Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.

73- Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı.

74- Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.

75- İşte bunda ibret alanlar için işaretler vardır.

76- Onlar hâlâ gözler önünde duran bir yol üzerindedirler.

77- Hakikâten bunda iman edenler için bir ibret vardır.

78- Eyke halkı da gerçekten zalim idiler.

79- Biz onlardan da intikam aldık. İkisi de (Eyke ve Medyen) açık bir yol üzerindedir.

80- And olsun, Hicr halkı da mürselleri yalanlamıştı.

81- Biz onlara mucizelerimizi vermiştik; fakat onlardan yüz çevirmişlerdi.

82- Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları evler oyarlardı.

83- Onları da sabaha çıkarlarken o korkunç ses yakaladı.

84- Kazanmakta oldukları şeyler onlardan hiçbir zararı savmadı.

85- Biz gökleri (semavatı), yeri (arzı) ve ikisinin arasındakileri ancak Hakk ile yarattık. O saat (kıyamet), mutlaka gelecektir. Şimdilik onlara güzel muamele et.

86- Şüphesiz, Rabbin hakkıyla yaratan "Haliyk" pek iyi bilendir "Aliym"dir.

"Takva sahipleri…" Tabii örtülerden arınan, beşeri sıfatlardan soyutlanan kimseler kutsi âlem bahçelerinden cennetler içinde "*ve pınar başlarında"* ilim hayatı sularının aktığı pınar başlarındadırlar. Onlara denilir ki: "*Oraya girin…"* bedensel heyetlerden ve bu makama ulaşmaya engel oluşturan kalbi hastalıklardan kurtulmuş olarak "*emniyetle"* girin. Zıtlar âleminin felaketlerinden, oluş ve bozuluş âleminin arazlarından, zamanların ve maddenin hallerinin değişiminden emin olarak girin cennete.

"*Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık…"* içlerinde kök salmış kinle birlikte nefisten kalbin kendisine bakan yüzüne doğru yükselen bütün heyetleri, nur göndermek ve ruh gücünün istilasını sağlamak suretiyle ve kutsi teyitle söküp attık. Bunlar, nurları karanlıklarını bastıran ilim ve yakin ehli kimselerdir. Bürüyücü nefsani heyetler ve nefsin başaşağı düşmesine neden olan düşmanlık heyetleri ve zıtlar âlemine meyletme gibi özellikler dağılır, zail olur. İçlerinde fıtri muhabbet gücü parlamaktadır. Çünkü kutsi kıvılcımlar, tevhid nurları ve yakin bir kısmından bir kısmına yansıyıp durmaktadır. İmani akit ve ruhani uyum hükmünce artık kardeşler olmuşlardır. *"Köşkler üzerinde…"* yüksek mertebeler üzerinde *"karşı karşıya otururlar…"* çünkü dereceleri eşit,

mertebeleri birbirine yakındır ve perdelenmemişlerdir. *“Onlara orada hiçbir yorgunluk gelmeyecektir.”* çünkü burada çelişme ve zıtlaşma sebepleri bulunmayacaktır. *“Ve onlar, oradan çıkarılmayacaklardır.”* Makamları ebedi, zamandan ve zamana bağlı değişikliklerden beri olacağı için.

Meleklerin Nebilere inişlerinin, bedensel heyetlerden arınmış, sıyrılmış kutsi ve yüce ruhların maddi bedene bürünmelerinin keyfiyetine gelince, Hud suresini incelerken bu meseleye değindik.

87- And olsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'an'ı verdik.

88- Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve müminlere alçak gönüllü ol.

89- De ki: Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım.

90- Nitekim biz, komplo kuranlara (azabı) indirmişizdir.

91- Onlar, Kur'an'ı tutarsız parçalar olarak nitelendirenlere gelince,

92-93- Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz.

94- Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir!

95- (Seninle) alay edenlere karşı biz sana yeteriz.

96- Onlar Allah ile beraber başka bir ilâh edinenlerdir. (Kimin doğru olduğunu) yakında bilecekler!

97- Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını and olsun biliyoruz.

98- Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!

99- Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et!

“And olsun ki, biz sana…yedi…verdik…” Yani Allah için sabit olan yedi sıfat verdik sana. Bu sıfatlar şunlardır: Hayat, ilim, kudret, irade, semi (işitme), basar (görme) ve kelam (konuşma)… *“tekrarlanan…”* yinelenen ve senin için sübutu ikilenendir. Önce O’nun ahlakıyla ahlaklanman, O’nun sıfatlarıyla sıfatlanman sırasında kalp varlığı makamında senin için gerçekleştiler. Sonra tevhidde fena bulmanın ardından Hakkani varlıkla beka bulma makamında gerçekleştiler. “*Ve yüce Kur’an’ı…”* bütün sıfatları içeren kuşatıcı zata vardık.

Hz. Muhammed'e (s.a.v) yedi sıfat verilmesine karşılık Musa'ya (a.s) dokuz sıfat verilmesinin sebebine gelince, Musa'ya (a.s) yüce Kur'an'ın verilmemesi, onun makamının tekellüm (konuşma) makamı olmasıdır. Yani Musa'ya sıfatların keşfi makamı verilmişti, zatın keşfi makamı değil. Dolayısıyla, Hz. Muhammed'e (s.a.v) bu yedi ile birlikte kalp ve ruh makamı da verilmiştir.

"*Sen şimdi…tesbih et…"* maddeyle bağlantılı sıfat arazlarından arın ki hal lisaniyle yüce Allah'ı tenzih edesin, kemal sıfatlarıyla sıfatlanmak suretiyle Rabbine hamd edesin. Diğer bir ifadeyle kendi vasıflarınla O'nun sıfatlarının tecellileri nimetlerine hamd edesin. "*Ve secde edenlerden ol!"* Onun zatında fena bulma secdesiyle secde edenlerden ol. "*Rabbine ibadet et…"* tenzih ederek, hamd ederek, yukarıda sözü edilen secdeyi gerçekleştirerek ona kulluk et. *"Sana…gelinceye kadar…"* Hak " *yakin"* gelinceye kadar O'na ibadet et. Senin ibadetin varlığının son bulmasına kadar devam eder. O noktadan sonra ibadet eden de ibadet edilen de O'dur, başkası değil.

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Allah'ın emri geldi. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir. O Subhandır.

2- O kendi emriyle melekleri, kullarından dilediği kimseye vahiy ile, «Benden başka ilâh olmadığına dair (kullarımı) uyarın ve Benden korkun» diye indirir.

“Allah’ın emri geldi…” Hz. Resulullah (s.a.v) büyük kıyamet ehliydi. Cem aynında büyük kıyameti ve onda gerçekleşen halleri müşahede ediyordu. Nitekim, baş parmağı ile orta parmağını göstererek “Benim gönderilişim ile kıyametin kopması arasındaki zaman şu iki parmağın birbirine yakınlığı kadar yakındır” buyurmuştur. Yüce Allah da “*Allah’ın emri geldi.”* buyurarak Hz. Resulün (s.a.v) kıyameti müşahede ettiğini haber vermiştir.

Kıyametin herkese zahir olacak şekilde tafsilatlı zuhuru ancak Mehdi’nin (a.s) ortaya çıkışıyla gerçekleşeceği için de “*artık onu istemekte acele etmeyin.”* buyurmuştur. Çünkü, şimdi onun zuhur edeceği vakit değildir. Ardından, Hz. Resulün (s.a.v) Allah’ın vechini müşahede ettiğinden ve kıyamette mahlukatın fena bulacaklarından söz ediyor: *“Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir.”* Allah, kendisinden başkasının varlığının sabit olmasından münezzehtir. Sonra cem aynında müşahede ettiğinin tafsilatına geçiyor. Çünkü Hz. Resul (s.a.v) cem sonrası fark makamındadır; sıfatların kesretini zatın tekliği aynında müşahede etmektedir. Yani vahdetten dolayı kesretten, kesretten dolayı da vahdetten perdelenmiyor. Nitekim *“Allah…açıklamıştır ki…”* (Al-i İmran, 18) ayetinde buna işaret edilmiştir. “*Allah…melekleri…vahiy ile…gönderir…”* yani kalpleri dirilten ilim ile gönderir, diğer bir ifadeyle Kur’an’la gönderir, “*emri…”* âleminden…ki

oraya nakşedilmiştir. *"Kullarından dilediği kimseye…"* fazladan inayetine mazhar olan kendine has kullarından kimselere gönderir. Ki onlara tevhidi ve takvayı bildirin. Dolayısıyla zatın tekliğini beyan ettikten sonra, hakiki sıfatlar âlemini, ruh, yani ilim indirmek ve irade demek olan meşiyeti ispat etmek suretiyle açıklamıştır. Sonra melekleri ispat etmekle isimler âlemini ve uyarıyla da fiiller âlemini ispat etmiştir.

3- Semaları (gökleri) ve arzı (yeri) Hakk ile yarattı. O, koştukları ortaklardan münezzehtir.

4- O, insanı bir nutfeden (bir damla sudan) yarattı. Fakat bakarsın ki o Rabbine apaçık bir hasım oluvermiştir.

5- Hayvanları da O yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı (şeyler) ve birçok faydalar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.

6- Sizin için onlardan ayrıca akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken bir güzellik (bir zevk) vardır.

7- Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok şefkâtli (Rauf), pek merhametli (Rahiym)dir.

8- Atları, katırları ve eşekleri binmeniz ve (gözlere) zinet olsun diye (yarattı). Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice (nakil vasıtaları) yaratır.

9- Yolun doğrusu Allah'ındır. Yolun eğrisi de vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi.

10- Gökten (semadan) suyu indiren O'dur. Ondan hem size içecek vardır, hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler.

11- (Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır.

12- O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır.

13- Yeryüzünde (arzda) sizin için rengârenk yarattıklarında da öğüt alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır.

14- İçinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur. Gemilerin denizde (suları) yara yara gittiklerini de görüyorsun. (Bütün bunlar) onun lûtfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir.

15- Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağlar koydu, olur ki siz yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yollar açtı.

16- Daha nice alâmetler… onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar.

17- O halde, yaratan kimse, hiç yaratmayan gibi olur mu? Hâlâ düşünmüyor musunuz?

18- Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız. Hakikâten Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

19- Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.

20- Allah'ı bırakıp da taptıkları (putlar), hiçbir şey yaratamazlar. Onlar kendileri yaratılmışlardır.

21- Onlar diri "Hayy"ler değil, ölü"Mevt"lerdir. Ne zaman diriltileceklerinin de şuurunda değillerdir.

22- İlâhınız bir tek ilâh'dır. Fakat ahirete inanmayanlar var ya, onların kalpleri inkârcı, kendileri de böbürlenen kimselerdir.

23- Hiç şüphesiz Allah, onların gizleyeceklerini de açıklayacaklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları asla sevmez.

24- Onlara: Rabbiniz ne indirdi? denildiği zaman, «Öncekilerin masallarını» derler.

25- Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler). Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür!

26- Onlardan öncekiler de hile yapmışlardı. Sonunda Allah da onların binalarını temellerinden söktü üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü. Bu azap onlara, fark edemedikleri bir yerden gelmişti.

27- Sonra kıyamet gününde (Allah), onları rezil eder ve der ki: «Kendileri hakkında (müminlere) düşman kesildiğiniz ortaklarım nerede?» Kendilerine ilim verilmiş olanlar derler ki: «Şüphesiz bugün rezillik ve kötülük kâfirleredir.»

28- Kendilerine haksızlık ederlerken meleklerin canlarını aldıkları kimseler: Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk, diyerek teslim olurlar. (Melekler onlara şöyle der:) «Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir.»

29- «O halde, içinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin! Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!»

Ardından yüce Allah halk ve rızık gibi izafi sıfatları sayıyor, hayvanlar gibi değişik nimetleri sıralıyor. Hak ve halk zahir olduğu için de hak ve batıl da zahir oluyor. Bundan dolayı *"Yolun doğrusu Allah'ındır."* buyuruyor. Yani dosdoğru yoldan ayrılmamak ve hak ehlini bu yola iletmek Allah için bir haktır. Nitekim, bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz, Rabbim dosdoğru yoldadır."* (Hud, 56) Yani tevhid yolu olan bu yolu izleyen herkesin Allah ehli olması kaçınılmazdır. Çünkü bu, Allah'ın ayrılmadığı yoldur. *"Yolun eğrisi de vardır."* Bazı yollar da eğridir. Bunlar tevhid dışındaki türlü yollardır; Hak'tan uzaklaşarak eğrilir ve kaçınılmaz olarak insanı batıla götürürler. Ne olursa olsun bunlar sapıklık yollarıdır. Allah, hikmete aykırı olduğu için herkesin dosdoğru yola iletilmesini istememiştir.

"Kendilerine zulmederken meleklerin canlarını aldıkları kimseler…" Daha önce, öne geçen muvahhitlerin canlarını bizzat yüce Allah'ın aldığını belirtmiştik. İyiler (ebrar) ve mutlular ise iki kısma ayrılırlar. Bunlardan arınarak nefis makamından yükselen ve ilim ve faziletler aracılığıyla kalp makamına ulaşanların canlarını ölüm meleği alır. Tezkiye ve tahliye yöntemleriyle bedensel ilgilerden soyutlanmayan abidler, salihler, zahitler ve şeriat ehli olanların canlarını ise rahmet melekleri, onları cennetle müjdeleyerek alırlar. Yani fiil ve eser cenneti olan nefis cennetiyle müjdelerler onları.

Bedbaht kötülere gelince, nasıl can verirlerse versinler onların canlarını da azap melekleri alırlar. Çünkü melekuti kuvvetlerle nefisler arasında bağlantı vardır; bu nefislerin heyetleriyle şekillenirler. Eğer nefisler zalim ve perdelenmiş iseler. Heyetleri bürüyücü, zulmani ve korkunç olur. Canlarını kabzeden melekuti kuvvetler de aralarındaki uyum nedeniyle onların heyetleriyle şekillenirler. Bu yüzden "ölüm meleği, ölmek üzere olan kişinin ahlakının suretinde görünür. Kişinin ahlakı alçak ve zulmani ise, ölüm meleğinin sureti de korkunç ve ürkütücü olur. Ölmek üzere olan kişiyi korku, dehşet, zillet ve acizlik

sarar; büyüklenmeci tavrından aşağı yuvarlanır, acizlik ve çaresizlik gösterir. *“Teslim olurlar…”* ifadesinin anlamı budur. Yani teslimiyet gösterirler, alçalırlar, uysallaşırlar, inatçılık ve dik başlılığı bir yana bırakarak *“Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk..”* derler. Melekler de onlara şu karşılığı verirler: *“Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir. O halde…cehennemin kapılarından girin.”* fiil cehennemine girin.

30- Takva sahiblerine: Rabbiniz size ne indirdi? denildiğinde, «Hayır (indirdi)» derler. Bu dünyada güzel davrananlara, güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Takvâ sahibleri; “muttakiy”lerin yurdu gerçekten güzeldir!

31- (O yurt,) girecekleri, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar için orada kendilerine diledikleri her şey vardır. İşte Allah, takvâ sahiblerini böyle mükâfatlandırır.

32- (Onlar,) meleklerin, «Size selâm olsun. Yapmış olduğunuz (iyi) işlere karşılık cennete girin» diyerek tertemiz olarak canlarını aldıkları kimselerdir.

33- (Kâfirler) kendilerine meleklerin gelmesinden veya Rablerinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

34- Sonunda yaptıkları kötülüklerin cezası onlara isabet etti ve alay etmekte oldukları şeyler onları çepeçevre kuşatıverdi.

35- Ortak koşanlar dediler ki: «Allah dileseydi ne biz ne de babalarımız ondan başkasına tapardık. Onun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık.» Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Resullerimizin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi!?

36- And olsun ki biz, «Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının» diye (emretmeleri için) her ümmete bir Resul gönderdik. Allah, onlardan bir kısmına hidayete iletti. Ve içlerinden kimine de dalalet üzere kalmaları hak oldu. Yeryüzünde gezin de görün, mukezzib(yalancı)ların sonu nasıl olmuştur!

37- (Resûlüm!) Sen, onların hidayete ermelerine çok düşkünlük göstersen de bil ki Allah, kimi dalalette bırakacaksa onu kimse hidayete erdirmez. Onların yardımcıları da yoktur.

38- Onlar: «Allah ölen bir kimseyi diriltmez» diye olanca güçleriyle Allah'a and içtiler. Hayır! bu O'nun bizzat kendisine karşı hak bir vâdidir. Lakiyn insanların çoğu bilmez.

39- Hakkında ihtilaf ettikleri şeyi onlara açıklaması ve kâfir olanların da kendilerinin yalancılar olduklarını bilmeleri için (Allah onları diriltecek).

40- Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona (söyleyecek) sözümüz sadece «Ol» dememizdir. Hemen oluverir.

41- Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür.

42- (Onlar) sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir.

43- Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz ricallerden (erlerden) başkasını göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun.

44- Apaçık mucizeler ve Kitaplarla (gönderildiler). İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik.

45.46- Kötülük tuzakları kuranlar, Allah'ın, kendilerini yere geçirmeyeceğinden veya kendilerine bilemeyecekleri bir yerden azabın gelmeyeceğinden veya onlar dönüp dolaşırlarken Allah'ın kendilerini yakalamayacağından emin mi oldular? Onlar (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir.

47- Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından (emin mi oldular)? Kuşkusuz Rabbin çok şefkâtli, pek merhametlidir.

Günahlardan ve yasaklardan sakınan, şeriatın hükümlerinin dışına çıkmayan, tevhidi ve nübüvveti tahkik düzeyinde değil, taklit düzeyinde kabul eden-eğer tahkik düzeyinde kabul etmiş olsalardı, o takdirde ilme'l yakin ile nefsin sıfatlarından arınıp kalp makamına yükselmiş olurlardı- o kimselere gelince, onların canlarını da tertemiz melekler, onların ahlaklarının ve temiz, güzel amellerinin suretine bürünerek, sevinçle ve müjdeleyici bir tavırla alırlar ve *"size selam olsun…cennete girin, derler…"* bu, kendilerinin de bildiği cennettir. Fiil cennetlerinden nefis cenneti yani. *"Yapmış olduğunuz işlere karşılık…"*

“Ortak koşanlar dediler ki: Allah dileseydi…ondan başkasına tapmazdık.” Bu sözü, katmerli cehaletlerinin bir göstergesi olarak inatçılıklarından ve dik başlılıklarından söylüyorlar. Amaçları, muvahhitleri kendi anlayışları ile susturmaktır. Eğer bu sözü ilim ve yakinden kaynaklanan bir anlayışla söylemiş olsalardı, irade ve tesiri başkasına nispet etme bağlamında müşrik değil muvahhit olurlardı. Çünkü Allah’ın iradesi olmadan hiçbir şeyin olamayacağını bilen kimse, Allah’ın istemediği bir şeyin, âlemdeki tüm varlıklar isteseler de olamayacağını bilir ve Allah’tan başkasından kudret ve iradeyi olumsuzlardı. Dolayısıyla müşrik olarak kalmazdı. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı.”* (Enam, 107) “*Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı.”* İnatçılıkla Resulleri yalanlamışlardı. “*Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona sözümüz sadece “Kün / Ol” dememizdir. Hemen oluverir.”*

Allah’ın iradesi, ilmi ve kudreti arasındaki fark tamamen itibaridir. Çünkü yüce Allah her şeyi bilir. Bu şeyin belli bir vakitte, belli bir sebebin etkisiyle ve belli bir şekilde olacağını da bilir. Buna ilişkin ilmini dikkâte aldığımız zaman Allah’ın alimliğini ifade etmiş oluruz. O şeyi belli bir vakte belli bir şekilde tahsis edişini dikkâte aldığımız zaman O’nun iradesini ifade etmiş oluruz. O şeyin, varlığının terettüp ettiği şeylerin söz konusu belli vakitte var olmalarıyla, var olmasının zorunluluğunu dikkâte aldığımız zaman Allah’ın kudretini ifade etmiş oluruz. Buna göre her üçünün de mercii ilimdir. Eğer bizim ilmimiz de bir şeyin varlığını gerektirir de değişmeden, onun malum olmasından başka bir araştırma ve azimete, aletleri kullanmaya gerek duymadan devam ederse, aynı durum bizim için de geçerli olur.

48- Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner.

49- Göklerde (semavatta) bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler.

50- Onlar, üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar.

51- Allah buyurdu ki: İki ilah edinmeyin! O ancak bir ilâh'dır. O halde yalnız Benden korkun!

52- Göklerde (semavatta) ve yerde (arzda) ne varsa, O'nundur, din de yalnız O'nundur. O halde Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?

53- Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah'tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız.

54- Sonra da sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen Rablerine ortak koşarlar!

55- Kendilerine verdiklerimize karşılık nankörlük etmeleri için (öyle yaparlar). O halde bir süre daha faydalanın; fakat yakında hakikâti bileceksiniz!

"Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi?" mahlukattan hangisi olursa yaratılmış herhangi bir zata ve hakikâte bakmadılar mı? *"onun gölgeleri küçülerek…"* bedenleşir, heykelleri ve suretleri somutlaşır. Çünkü her şeyin bir hakikâti, kaynaklandığı bir aslı vardır. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Her şeyin mülkü Onun elindedir."* (Yasin, 83) her şeyin bir gölgesi de vardır ve bu gölge onun sıfatı ve mazharıdır, yani bedeni konumundadır, ki o şey bu beden aracılığıyla zuhur eder. *"Sağa sola döner…"* yani hayır ve şer cihetlerine döner. *"Allah'a secde eder…"* Onun emrine boyun eğip itaat eder ve kendisinden isteneni yapmaktan kaçınmaz. Yani varlıkların heykelleri onun emriyle hayır ve şer fiillerin cihetlerine doğru küçülürler, emri karşısında zelil ve mecburdurlar. "*Allah'a secde ederler…"* boyun eğerler *"göklerde (semavatta) bulunanlar"* ceberut ve melekut ehli ruhlar âlemi, kutsal soyut ruhlar, *"yerdeki (arzdaki) canlılar…"* bedenler âlemindeki hayvanlar, insanlar, ağaçlar, bütün nefisler, arz ve sema kuvvetleri *"büyüklük taslamadan"* O'na boyun eğmekten kaçınmadan, emri karşısında zelil olmaktan imtina etmeden secde ederler.

"Rablerinden korkarlar…" O'nun karşısında bükülürler, müteessir olurlar, korkan bir kimse gibi etkilenirler *"üstlerindeki…"* Rablerinin kahrından, tesirinden ve yüceliğinden korkarlar. *"Ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar."* isteyerek, boyun eğerek yerine getirirler. Öyle ki emredilenden başkasını yapmak ellerinden gelmez. "*Sonra da…içinizden bir zümre hemen Rablerine ortak koşarlar!"* nimetlerini başkasına nispet ederler, nimetleri başkasından görürler. Yine zararı başkasına izafe ederler ve bunun suçunu onun üzerine atarlar ve bu

zararın defi için de o başkasından yardım isterler. Kutsi bir hadiste Allah buyurur ki: *“Benim, insanın ve cinin haberi büyüktür: Ben yaratırım, başkasına kulluk edilir. Ben rızık veririm, başkasına şükredilir.”* İşte nimete nankörlük etmek, asıl nimet verenden gafil olmak budur. Buna da şu ayette işaret edilmiştir: “*Kendilerine verdiklerimize karşılık nankörlük etmeleri için. O halde bir süre daha faydalanın; fakat yakında hakikâti bileceksiniz.”* böyle bir inanışın vebalini, sorumluluğunu bileceksiniz. Yahut kastedilen anlam şudur: İleride tevhidin zuhur etmesiyle, Allah’tan başkasının hiçbir şey üzerinde etkisinin olmadığını bileceksiniz.

56- Bir de kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, mahiyetini bilmedikleri şeylere (putlara) pay ayırıyorlar. Allah'a and olsun ki, iftira etmekte olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz!

57- Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor.

58- Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir.

59- Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!

60- Kötü sıfat, ahirete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir. Çünkü O, Azizdir ve hikmet sahibi Hakiym’dir.

61- Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, orada hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor. Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.

62- Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şeyleri Allah'a isnat ediyorlar. En güzel sonucun kendilerinin olduğunu anlatan dilleri de yalanın örneğini veriyor. Hiç şüphesiz, onlar için sadece ateş vardır ve onlar, (ateşe) terk olunacaklar.

63- Allah'a and olsun, senden önceki ümmetlere de (Resuller) göndermişizdir. Fakat şeytan onlara işlerini süslü gösterdi de (iman etmediler). işte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır.

64- Biz bu Kitab'ı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.

65- Allah gökten (semadan) bir su indirdi ve onunla yeryüzünü ölümünden (arzı) sonra diriltti. Şüphesiz ki bunda dinleyen toplum için bir ibret vardır.

66- Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zira size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz.

67- Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır.

68-69- Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette, bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.

70- Sizi Allah yarattı; sonra sizi vefat ettirecek. Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bazı kimseler ömrün en kötü çağına kadar yaşatılacak Şüphesiz ki Allah bilgilidir, kudretlidir.

71- Allah kiminize kiminizden daha bol rızık verdi. Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar. Durum böyle iken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

72- Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı. Onlar hâlâ bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

73- (Müşrikler) Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerde ve yerde olan rızıktan hiçbir şey veremeyen ve buna asla güçleri yetmeyen şeylere (putlara) tapıyorlar.

74- Allah için emsal göstermeyin. Çünkü Allah bilir, siz ise bilmezsiniz.

“Mahiyetini bilmedikleri şeylere…ayırıyorlar.” Allah’ın dışında, varlığını bilmedikleri şeylere *“kendilerine rızık olarak verdiklerimizden… pay”* ayırıyorlar ve bana şunu verdi….eğer bana vermeseydi şöyle olurdu…falan bana rızık verdi ve bana yardım etti…diyorlar. Böylece o rızkın kendisine ulaşmasında Allah’tan başkası için tesir öngörüyorlar. Yani rızkın var olmasında, Allah’tan başkası için bir etkinlik düşünmeseler de Allah’ın kendilerine verdiği rızıktan onların da payının olduğunu düşünüyorlar.

75- Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak harcayan (hür) bir kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olurlar mı? Doğrusu hamd Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (bunu) bilmezler.

76- Allah, şu iki kişiyi de misal verir: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisinin üstüne bir yüktür. Onu nereye gönderse bir hayır getiremez. Şimdi, bu adamla, doğru yolda yürüyerek adaleti emreden kimse eşit olur mu?

“Allah…misal verir…” arınmış ve kayıtlı, müşrik ve muvahhid kimseler için “ *başkasının malı olmuş bir köle”* yi, Allah’tan başkasını seven, hevasıyla bu başkasının tesiri altında kalan, bir şeyden etkilenip onun dinini benimseyen, hükmüne göre hareket eden, onun emri doğrultusunda tasarrufta bulunan, yani onun kulu olan bir kimseyi örnek verir. Çünkü bir şeyi seven ona itaat eder, ona itaat edince de ona ibadet etmiş olur. Bu gibi kimselerin bazısı şeytana, bazısı şehvete, bazısı dünyaya veya para ve giysiye ibadet eder. Nitekim Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Helak oldu dünyanın kulu. Helak oldu paranın kulu. Helak oldu süslü elbiselerin kulu.”

Yüce Allah da bir ayette şöyle buyurmuştur: *“Heva ve hevesini tanrı edinen…kimseyi gördün mü?”* (Casiye, 23) Bir şeye kul olan kimse de artık onun malı, mülkü ve kölesi olur. *“Hiçbir şeye gücü yetmez…”* çünkü seven ve kulluk eden kimse, himmetini, etkisini ve nefsinin kuvvetini mahbubunun ve mabudunun üstüne çıkarmaz. Aksi takdirde onun gücü karşısında ezilmiş, onun bağının esiri olmazdı. Bilakis, onu nakzederdi. Mabudu da kendisinin üzerinde etkisi olmayan aciz biri olurdu. Daha doğrusu, var olamazdı. Bu mabud ister cansız varlık, ister hayvan, ister insan ya da aklına gelebilecek başka bir şey olsun fark etmez. Bu mabud bu haliyle ibadet edenden daha aciz, daha zelil

olurdu. Bu yüzden şöyle denilmiştir: "Dünya gölge gibidir; sen onun peşine düşersen, yakalayamazsın. Onu terk etsen o, senin peşine düşer." Dünyanın peşine düşen kimse ondan daha düşük değerdedir, daha seviyesizdir. Üstelik, dünyanın herhangi bir tesiri de yoktur. Böyle iken dünya aracılığıyla ve dünyanın sebep olmasıyla herhangi bir şey elde etmesi mümkün müdür? Dünya geçip giden bir gölgedir. Daha doğrusu, gölgenin gölgesidir. Gölgenin gölgesinin de gölgesi olmaz. Dünya zatın gölgesidir ve kendisine ait bir zatı, bir mülkü ve bir kudreti yoktur. "*Katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan…"* verdiğimiz, bizi seven, kalbiyle bize yönelen, bizden başkasından tamamen arınan, kendini tamamen bize veren, bizim de kendisine güç ve kuvvet verdiğimiz, mülk ve hikmetle rızıklandırdığımız, üzerine gizli açık rızıklar akıttığımız kimse yukarıda işaret edilen kimse gibi midir? Bu kimse mülkün asıl sahibine, herkese nimet verene, başka tüm kuvvetleri ve kudretlere boyun eğdiren zata yönelmiştir, dolayısıyla nefsi bir güç ve tesir edinmiştir, ondan kudret kazanmıştır. Artık varlıklar, cisimler ondan etkilenirler. Mülk ve melekut ona itaat eder.Yüce Allah'ın Davud (a.s)'a vahyettiği şu ifadelerde vurguladığı gibi: *"Ey dünya! Bana hizmet edenin hizmetine gir. Sana hizmet edeni ise yor!"*

Sonra kişinin üstün himmeti varlıkların üstüne çıkar, sevgisiyle Allah'tan başkasına yönelmez, ondan başkasına iltifat etmezse, onun rızkını arttırırız, ona kendi sıfatlarımızdan verir, sıfatlarını da sileriz. Ona kendi katımızdan bir ilim öğretir, onu bizim kudretimizle güçlü kılarız. Nitekim, yüce Allah kutsi bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Kul nafile ibadetlerle durmadan bana yaklaşır, derken onu severim. Onu sevdiğim zaman işiten kulağı…olurum."

"*…Rızıktan gizli ve açık olarak harcayan…"* ilim ve hikmet gibi batıni nimetleri gizli, zahir nimetleri de açıktan harcayan veya her ikisini de gizli olarak infak eden… zahiren bu rızıkların insanlara ulaşmasına sebep olmaksızın, bunların insanlara ulaşmasını sağlayan kimse gibi. Gerçekte bu rızık ondan ulaşmıştır. Çünkü o sırada İlahi varlığın vasıtası, İlahi huzurun vekilidir. Ve açıktan her ikisini infak eden… zahiren bu rızkın insanlara ulaşmasına sebep olan kimse gibi. "*Bunlar hiç eşit olurlar mı?"* aslında bu soru, istinkâridir. Müşrik de işte böyledir. Tıpkı yaratılışta konuşma yeteneğine sahip olmayan dilsiz gibidir.

Çünkü idrak etmeye güç yetiremez. İnsana özgü bir meleke olan akıl da öyledir. Akıl, Hak Teala'nın varlığının zorunluluğunu ve kemalini, başkasının varlığının mümkünlüğünü ve eksikliğini idrak edince, başkasından teberri eder. Sonra hem kendisinin hem de başkasının gücünden ve kudretinden uzaklaşarak Hakk'a sığınır.

"*Hiçbir şey beceremez…*" kudreti olmadığı, gücü yetmediği için. Çünkü istidadının ayrılmaz özelliği eksikliktir. "*Ve efendisinin üstüne bir yüktür.*" Çünkü tabiatı itibariyle ihtiyacını gidermekten acizdir. O, tabiatı itibariyle köledir, muhtaçtır, başkasının zelil kuludur, mertebe olarak, melik olsun, melek olsun, felek olsun, yıldız olsun, akı olsun veya başka bir şey olsun her şeyden aşağıdır. *"Onu nereye gönderse bir hayır getiremez."* Çünkü istidadı yoktur, tabiatı bozuktur, kötüdür. Sadece kötülüğe, yani yokluğa yatkındır. Böyle biri hayır getirir mi? Şimdi bunlar " *…eşit olur mu?"* Allah ile kaim, başkasından, hatta kendisinden fena bulan muvahhid kimse Hak ile kaimdir, halk ile adalet ilkesi esasında ilişki kurar, adaleti emreder. Çünkü adalet, kesret âleminde vahdetin gölgesidir. Dolayısıyla, nerede zatın birliğiyle kaim olursa gölgesi her şeye yansır. Bu yüzden muvahhid kimse sadece adaleti emreder. "*Doğru yolda yürür…*" Allah'ın yolunu izler. Fena sonrası beka bulan Allah'ın has kulları bu yol üzerindedirler. Bu yol, hakikât ehli için tabiat ateşinin üzerinde uzanır ve bir anda çakan bir şimşek hızıyla onun üzerinden geçip giderler.

77- Göklerin (semevatın) ve yerin (arzın) gaybı Allah'a aittir. Kıyametin kopması ise, göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir. Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir.

78- Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.

79- Göğün boşluğunda emre boyun eğdirilmiş olarak uçuşan kuşları görmediler mi? Onları orada Allah'tan başkası tutamaz. Kuşkusuz, bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.

80- Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı ve sizin için davar derilerinden gerek göç gününüzde, gerekse konaklama gününüzde, kolayca taşıyacağınız evler; yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi.

81- Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. İşte böylece Allah, müslüman olmanız için üzerinize nimetini tamamlıyor.

82- (Ey Resûlüm!) Yine de yüz çevirirlerse, artık sana düşen ancak açık bir tebliğden ibarettir.

83- Onlar Allah'ın nimetini bilirler (itiraf ederler). Sonra da onu inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir.

"Göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) gaybı Allah'ındır." Göklerde (semavatta) ve yerde (arzda) gizlenen ilim, yani büyük kıyametin kopması Allah'a aittir. Ya da daha önce işaret ettiğimiz yedi gayb mertebesi olan cin, nefis, kalp, sır, ruh, hafa ve gaiplerin gaybı veya göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) hakikâtine dair gaip olan şeyleri, yani ruhlar âlemi melekutunun ve bedenler âleminin hakikâtinin gaybını bilmek Allah'a aittir. Zamana bağlı olaylarla mukayese edildiğinde büyük *"kıyametin kopması"* bir göz açıp kapama gibi en kısa zaman dilimi olarak tabir edilen anlık bir meseledir. "*Daha az bir zamandan ibarettir…"* bu açıklamada benzetme esas alınmıştır. Yoksa kıyamet meselesi zamana bağlı bir olay değildir. Zamana bağlı olmayan bir şeyi de bir kimse zaman içinde idrak edemez. "*Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir."* öldürmeye, diriltmeye, hesap görmeye kadirdir. Bu da Allah ehli olan has kulların müşahede ettiği gibi zaman içinde bir olgu değildir.

"*…Kuşları görmediler mi?"* fikir, nazari akıl, ameli akıl, hatta vehim ve hayal gibi ruhani ve nefsani kuvvetleri görmediler mi? "*Göğün boşluğunda emre boyun eğdirilmiş."* Ruhlar âlemi fezasında emre amade kılınmış güçleri görmediler mi? "*Onları orada…başkası tutamaz."* bir maddeye bağlamadan veya ağır bir cisme dayandırmadan "*Allah'tan başkası"* tutamaz. "*Onlar Allah'ın nimetlerini bilirler…"* Yani Nebiynin hidayetini veya varlığını bilirler. Çünkü daha önce, her Nebinin ümmetinin istidadına uygun bir kemale sahip ve fıtratı itibariyle onlarla uyumlu bir surette gönderildiğini, ümmetinin de onu fıtratının gücüyle tanıdığını vurgulamıştık. "*Sonra da onu inkâr ederler…"* inatçılıkları yüzünden, kibir, büyüklük kompleksi, liderlik sevgisi gibi nefsin sıfatlarının galip gelmesi nedeniyle onu tanımazlıktan gelirler. Ya da

küfürlerinden, zulmani, bürüyücü heyetlerle fıtratlarını perdeledikleri, ilk istidatlarını değiştirdikleri için onu inkâr ederler. “*Onların çoğu kâfirdir.”* Fıtratları Nebiynin hak olduğuna şahitlik ettiği halde onu inkâr ettikleri için çoğu kâfirdir.

84- Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün, artık ne kâfir olanlara (özür dilemelerine) izin verilir ne de onların özür dilemeleri istenir.

85- O zulmedenler azabı gördüklerinde, artık onlardan azap hafifletilmez, onlara mühlet de verilmez.

86- (Allah'a) ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman derler ki: «Rabbimiz! İşte bunlar, seni bırakıp da tapmış olduğumuz ortaklarımızdır.» Onlar da bunlara: «Siz mutlaka yalancılarsınız» diye söz atarlar.

87- O gün Allah'a teslim (bayrağını) çekerler ve uydurmakta oldukları şeyler onlardan kaybolup gider.

88- İnkâr edip de (insanları) Allah yolundan alıkoyanlar var ya, işte onlara, yapmakta oldukları bozgunculuklar sebebiyle, azaplarını kat kat artıracağız.

89- O gün her ümmetin içinden kendilerine birer şahit göndereceğiz. Seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz. Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.

90- Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.

“Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün…” Her Nebiyi kemalin en son mertebesine sahip olarak göndereceğiz. O Nebiynin ümmeti açısından bu kemale ulaşmak veya yaklaşmak ve yönelmek mümkündür. Çünkü onu tanımalarına imkân vardır. Nitekim tanırlar da. Bu yüzden her ümmetin, başka ümmetlerden ayrı bir şahidi vardır. Bu itibarla Nebiynin çağırdığı kemalden yüz çevirmek ve noksanlık çukurunda kalmaya devam etmek suretiyle eksik kalan ve nebisine muhalefet eden kimseler kendi eksikliklerini ve perdelenmişliklerini bilirler. Artık bir delilleri ve konuşma imkânları olmaz. Şaşkın ve hasret

içinde kalakalırlar. *"Artık kâfir olanlara izin verilmez…"* ifadesinin anlamı budur. Böyle kimselerin kaçırdıkları kemali yeniden elde etmelerine imkân da olmaz. Çünkü kemali elde etmelerini sağlayacak araçlardan yoksundurlar. Hallerinden memnun olmaları da mümkün olmaz. Çünkü yaratılışlarının esasını oluşturan fıtri istidatları güçlüdür ve öz yaratılışları kemale karşı iştiyak doludur. Bu yüzden durumundan hoşnut olması, razı olması mümkün olmadan öfke içinde olur.

"O gün Allah'a teslim bayrağını çekerler." Teslim olur, boyun eğerler. "*Allah onların hepsini diriltecektir."* (Mücadele, 6) ayetinde de işaret edildiği gibi onların inkârından söz eden ifadeler vardır Kur'an'da. Size yemin ettikleri gibi Allah'a da yemin ederler. Bu tavırları konumlarla irtibatlıdır. İlk konumda inkâr, rezil heyetlerin kuvvetli, nefsin şeytanlık özelliğinin şiddetli ve İlahi nurdan son derece uzak olduğu vakitte söz konusudur. Çünkü o sırada kalın perdelerle, karanlık örtülerle perdelenmiştir. Öyle ki yüce Allah'ın kendisini gördüğünü, kendisine muttali olduğunu bilmez. Fıtrat nuru da iyice bulanmıştır, bu yüzden fıtratının, varoluş gayesine aykırı şeyleri izhar etmesi bile mümkün olur. Teslimiyet ise, miktarı elli bin sene olan günün saatlerinin birçok kısmı geçtikten sonra, heyetler zail olup, incelince, nefsin rezillikleri zayıflayınca, perdeler incelendiği için de nur âlemine ve ilk fıtrat nurunun anlamlarına yakın olunca gerçekleşir. Artık kusurunu itiraf eder, boyun eğer. Bu yorum, teslimiyet ve inkârın aynı nefisler için söz konusu olması durumunda geçerlidir.

Bunun yanında, rezil heyetler kök salmamış, perdeleri kalın olmayan ve istidat nurları tümüyle sönmemiş olan bazı nefislerin teslim olması, heyetleri kök salmış, şeytanlık özelliği güçlü bir şekilde üzerinde galibiyetini kurup hakimiyetini kalıcı hale getirdiği, perdeleri kalınlaşmış ve istidadı tümüyle iptal olmuş bazı nefisler de inkâr etmiş olması şeklindeki bir anlam da kastedilmiş olabilir. Allah, doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

"Seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz…" Bu ifadenin açıklamasına *Nisa* suresinin akışı içinde yer vermiştik. "*Kitabı da sana…indirdik."* Hakkani varlığı sana bahşettikten sonra furkani (ayrt edici) aklı sana indirdik. *"Her şey için bir açıklama olarak…"* Her şeyin açıklaması, hak oluşunun tahkikinin göstergesi, kemale yönelik fıtri

eğilimi sağlam olduğu için teslim olup boğun eğenlere hidayet olarak verdik. *“Ve rahmet olarak…”* bu kimseler için de rahmettir. Çünkü terbiye ve destek ile onları kemale ulaştırır. Bu kemal üzere üç cennette ebedi olarak kalacaklarını müjdeler.

91- Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah, yapacağınız şeyleri pek iyi bilir.

92- Bir toplum diğer bir toplumdan (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi, aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra, çözüp bozan (kadın) gibi olmayın. Allah, bununla sizi imtihan etmektedir. Hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyi kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır.

93- Velev Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet kılardı; lakiyn O, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız.

94- Yeminlerinizi aranızda fesada araç edinmeyin, aksi halde (İslâm'da) sebat etmişken ayağınız kayar da (insanları) Allah yolundan alıkoymanız sebebiyle (dünyada) kötülüğü tadarsınız. Sizin için (ahirette de) büyük bir azap vardır.

95- Allah'ın ahdini az bir karşılığa değişmeyin! Şayet anlayan kimseler iseniz, şüphesiz Allah katında olan (sevap) sizin için daha hayırlıdır.

96- Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir. Elbette sabırlı davrananlara yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz.

97- Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.

98- Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!

“Allah’ın ahdini yerine getirin…” Allah’ın ahdini yerine getirmekten maksat, önceki ahdi hatırlamak ve sonraki ahdi de yenilemektir. Bu da başkasından yüz çevirerek Allah’ın hükmü ile beka bulmak, Allah’a yönelirken ilgi ve engellerden arınmakla olur. *“Antlaşma yaptığınız*

zaman…" Nebinin nuru sizi aydınlattığı ve Nebi tarafından Allah'ın ahdi size hatırlatıldığı zaman… *"Erkek veya kadın …kim iyi amel işlerse…"* istidadının gerektirdiği kemaline kendisini ulaştıran bir amel işlerse… çünkü bir kişi açısından sâlah, kemaline yönelmesidir ya da bu kemal üzere olmasıdır. Fesad ise bunun karşıtı bir durum ve tavır içinde olmaktır. Amelde sâlah ise, kalp sahibini erkeklik kemaline ulaştıran, nefis sahibini ise kalpten etkilenmeye, ondan feyizlenmeye elverişli kılan bir vesile ve bağ olmasıdır. "*Mümin olarak…"* Hakk'a kesin olarak inanmış olarak. Çünkü amelin salahı itikadın sahih olması şartına bağlıdır. Aksi takdirde kişinin ve amelinin olması gereken kemal üzere olması tasavvur edilemez. Kişi gerektiği gibi inanmazsa onun kemale ulaştırıcı bir amel işlemesi mümkün olmaz. Bu durumda işlediği amelin de hakikâtte salih olması düşünülemez, görünürde salih bir amel gibi olsa da.

"*Onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız…"* bedensel maddelerden arınmak, sonsuz nurların akışına karışmak ve fiili ve sıfati tecelliler müşahedesinde sıfat kemalatından lezzet almak suretiyle sonrasında ölüm olmayan hakiki bir hayatla yaşatırız. "*Mükâfatlarını…elbette veririz…"* fiil ve sıfat cennetlerinden oluşan mükâfatlarını " *yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz."* Çünkü amelleri, fiillerinin kaynağı olan sıfatlarıyla uyumludur. Fiilleri de bizim fiillerimizin kaynakları olan sıfatlarımızla uyumludur. Bunlar arasında güzellik bakımından ne büyük bir fark olduğuna bak!

"*Kur'an okuduğun zaman…Allah'a sığın."* Kutsi canibe yükselmek suretiyle nefis makamından dışarı çık. Çünkü nefis her bulanıklığın barınağı, her pisliğin kaynağıdır ve şeytanın vesveselerine de uyumludur. Nefsini şeytanın sözlerinden arındır. Eğer şeytanın karargâhı olan nefisten yukarı çıksan, artık şeytanın senin üzerinde bir hakimiyeti kalmaz. Çünkü şeytan Hakkın huzur nurlarına güç yetiremez. Kalp huzuru ise, Hakkın nurlarının indiği mekan, kutsal sıfatlarının canibi, nurani tecellilerinin mahallidir. Oraya sığın! Orada Allah'ın nuruyla kendini sağlama al! İmanının yapısı yakin ile muhkemleşir!

99- Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir hakimiyeti yoktur.

100- Onun hakimiyeti, ancak onu dost edinenlere ve onu Allah'a ortak koşanlaradır.

101- Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini çok iyi bilir- «Sen ancak bir iftiracısın» dediler. Hayır; onların çoğu bilmezler.

102- De ki: Onu, Mukaddes Rûh (Cebrail), iman edenlere sebat vermek, Müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için, Rabbin katından Hakk olarak indirdi.

103- Şüphesiz biz onların: «Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor» dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Halbuki bu (Kur'an) apaçık bir Arapçadır.

104- Allah'ın âyetlerine inanmayanlar yok mu, kuşkusuz Allah onları doğru yola iletmez ve onlar için elem verici bir azap vardır.

105- Allah'ın âyetlerine inanmayanlar, ancak yalan uydurur. İşte onlar, yalancıların kendileridir.

Yüce Allah'ın *"Gerçek şu ki: İman edenler… üzerinde onun (şeytanın) bir hakimiyeti yoktur."* ayetinde işaret ettiği gibi şeytanın hakimiyetine imkân bırakmayan imanın en düşük derecesi ilmi yakindir ki, onun mahalli de arınmış kalptir. Ama bu yakin, tevekkül makamı dediğimiz fiillerin müşahedesiyle birlikte olmadığı sürece şeytanın hakimiyetini yok etmeye yetmez. Nitekim yüce Allah *"yalnız Rablerine tevekkül edenler…"* ifadesiyle buna işaret etmektedir.

Nefsin sıfatları baki kaldıkça fiillerde fena bulmak mümkün olmaz. Çünkü nefsin sıfatlarının varlıklarını sürdürmeleri nefsin fillerinin de gerçekleşmesini gerektirir. Bu yüzden "Bir makamının hakkını eksiksiz yerine getirmek, en sahih şekilde ortaya koymak ve muhkemleştirmek ancak o makamın üstündeki makama yükselmekle mümkün olur." denilmiştir. Dolayısıyla sıfat makamına yükselmekle fiillerin fena bulması tamamlanır ve tevekkül sahih olur.

"Onun hakimiyeti, ancak onu (şeytanı) dost edinenleredir…" nefis makamında onu dost edinenler üzerinde hakimiyet kurabilir. Çünkü zulmet ve bulanıklıkta aralarında uyum vardır. Bilindiği gibi dostluk aynı türden olmaktan, benzeşmekten, uyumdan doğar. *"Ve onu Allah'a ortak koşanlaradır."* Ona güç ve tesir etmekle, daha doğrusu ona itaat etmekle, sözü edilen dostluktan ötürü onun emirlerine uymakla onu Allah'a ortak koşanlar üzerinde hakimiyet kurabilir.

106- Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse -kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan başka- fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa, işte Allah'ın gazabı bunlaradır; onlar için büyük bir azap vardır.

107- Bu (azap), onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın kâfirler topluluğunu hidayete erdirmemesinden ötürüdür.

108- İşte onlar Allah'ın, kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Ve onlar gafillerin kendileridir.

109- Hiç şüphesiz onlar ahirette ziyana uğrayanların ta kendileridir.

110- Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

111- O gün, herkes gelip kendi canını kurtarmak için uğraşır ve herkese yaptığının karşılığı eksiksiz ödenir, onlara asla zulmedilmez.

"Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse…" ilk istidadı itibariyle kendisi açısından zulmet (karanlık) zati ve nur arızi olduğu için Allah'ı inkâr ederse o, iman nuruna karşı yaratılışsal bir perde gerisindedir; resulün nefsinden veya kutsi feyizden bir ışık geçici bir süre için onu kuşatsa da, yahut bir vaat veya tehdit ya da kalben yöneldiği bir sırada kendisini hakka çağıran hak sözünden etkilense de, ya da nefsani bir davetçi İslam sebebiyle kavuşacağı mal, makam ve izzet gibi menfaatlerin elde edileceğini yahut bunlara dair zararların bertaraf edileceğini vurgulayan bir açıklama yaptığı için bunların etkisinde kalıp zahiren iman etse, buna karşılık makamı ve karargâhı küfür olmaya devam etse, o kimse Allah'ın gazabını hakketmiştir. Çünkü o, istidadı itibariyle imanın ilk mertebesi olan fiillerin müşahedesinden, yani sanattan hareketle sanatkarı bulma makamından perdelenmiştir. Ona verilecek ceza da fiil ve sıfat türünden olacaktır. Ama *"inkâra zorlanan başka."* korku ve tehditle inkâra mecbur bırakılan, ama *"kalbi iman ile dolu"* imanı sabit, kalıcı ve imanla mutmain olmuş kimse müstesnadır. Çünkü onun asli fıtratı nurludur. Nur, fıtratı itibariyle zatidir onun açısından. Küfür ise perdelenme olarak yaratılış itibariyle ona arız olmuştur. Arızi perdeler de çabucak ortadan kalkarlar.

"Fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa…" nefsi küfürden hoşnut olursa, küfür asli karargâhı olduğu için ondan razı olup temel sığınağı olan inkârdan razı olursa *"işte…gazap onların üzerinedir."* Yani *"Allah'ın"* büyük gazabı onların üzerinedir. *"Onlar için büyük bir azap vardır…"* çünkü onlar nurların fiillerden, sıfatlardan ve zattan oluşan bütün mertebelerinden perdelenmişlerdir. Perdeleri ne de kalındır! Ve azapları ne büyüktür!

"Bu…" kalbin kâfirliğe açılması, ondan memnun olmak, *"onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden"* dolayıdır. Çünkü dünya hayatı, bilgilerinin ulaşabildiği son nokta, nihai amaçtır. Bilgileri ahiret hayatına ulaşamaz. Bunun sebebi kalp gözlerinin kapalı olması ve istidatlarının bürüyücü süfli bedensel maddelere uyum göstermesidir. Bu yüzden algılayabildikleri, hallerine uyan şeyleri sevmişlerdir. Dünya sevgisi de her kötülüğün başıdır. Çünkü dünya sevgisi insanı en kalın bir örtüyle perdeler ki onun altına girmeyen kötülük, kıvrımlarına sinmeyen şer yoktur. *"Ve Allah'ın kâfirler topluluğunu hidayete erdirmemesinden"* dolayıdır. Hidayeti kabullenmemelerinden dolayı en kalın perdelerin gerisinde olanları Allah doğru yola iletmez.

"İşte onlar Allah'ın, kalplerini…mühürlediği kimselerdir." Asıl olarak katı ve bulanık oldukları için mühürlemiştir onları. Bu kalplerin ilham, anlama ve keşfetme yolları kapalıdır. *"Kulaklarını ve gözlerini"* mühürlediği kimselerdir. İşittikleri şeylerden kastedilen anlamların, gördükleri şeylerden alınan ibretlerin kalplerine varmasını sağlayan damarları tıkamıştır. Bu yüzden ruhun feyzi, meleğin şeklini ve nurun aydınlatması gibi batın yollardan tesir gösteren hidayet sebeplerinin onlar üzerinde en ufak bir etkisi olmaz. İlim, öğretim ve İlahi sanattan ibret alma gibi zahiri yollardan tesir gösteren hidayet nedenlerinin de onlara bir etkisi olmaz. *"Ve onlar gafillerin kendileridir."* Gerçek gafillerdir onlar. Çünkü hiçbir şekilde uyanmaları, kendilerine gelmeleri söz konusu değildir. Hiçbir sebep onları cehalet uykusundan uyandırmaya yetmez. *"Hiç şüphesiz onlar ahirette ziyana uğrayanların ta kendileridir."* Onlar, elde etmek için var güçlerini uğruna tükettikleri, peşinden ömürlerini heder ettikleri dünyayı yitirmişlerdir. Ahirette de hiçbir şey elde edememişlerdir. Ellerinde kalan tek şey, ilgilerin oluşturduğu heyetlerden, hasretlerin ağır vebalinden oluşan elem verici bir azaptır.

"*Sonra şüphesiz Rabbin…hicret edenler…*" Rabbinin gazabını ve kahrını üzerlerine indirdiği bu perdelenmişler ile Rabbinin rıza ve rahmetiyle yanlarında olduğu kimseler arasında büyük bir farklılık ve uzaklık vardır. Bunlar alışkanlıkları ve şehevi arzuları terk etmek suretiyle nefsin yurtlarından hicret eden kimselerdir. *"Eziyet edildikten sonra…"* beşeri yaratılış itibariyle sınama amaçlı belalara uğradıktan sonra, "*ardından…cihad edenler…"* Allah'da riyazetle ve Allah yolunda süluk ederek makamlarda yükselmekle, heyetlerden ve ilgilerden arınmakla cehd edenler, *"sabredenler…"* seyirde sebat göstermek suretiyle nefsin hoşlandığı ve hoşlanmadığı şeylere karşı sabır gösterenler… "*Rabbin elbette…"* bu hallerden sonra *"çok bağışlayandır…"* nefsani sıfat örtülerini gidermek suretiyle onları bağışlar. *"Pek esirgeyendir…"* üzerlerine kemalat indirmek, sıfatlarını İlahi sıfatlarla değiştirmek suretiyle merhamet eder.

112- Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızkı her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.

113- And olsun ki, onlara kendilerinden Resul geldi de onu yalanladılar. Onlar zulmederlerken azap onları yakalayıverdi.

114- Artık, Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yeyin, eğer (gerçekten) yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız, onun nimetine şükredin.

115- (Allah) size, sadece ölü hayvanı kanı, domuz etini ve Allah'dan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Ancak kim mecbur kalırsa (başkalarının haklarına) saldırmaksızın, sınırı da aşmadan (bunlardan yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

116- Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak «Bu helâldir, şu da haramdır» demeyin, çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz. Kuşkusuz Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.

117- (Kazandıkları) pek az bir menfaattir. Halbuki onlar için elem verici bir azap vardır.

118- Sana anlattıklarımızı, daha önce, Yahudi olanlara da haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat, onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı.

119- Sonra şüphesiz, Rabbin cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri (bağışlayacaktır). Çünkü onlar tevbe ettikten sonra Rabbin elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

"Allah…örnek verdi…" istidat sahibi, kabiliyetli, bulanıklıktan arınmış, kalbin feyzinden istifade eden, faziletleri edinme yolunda sebat gösteren, faziletlerin elden kaçmasından ve yok olmasından emin, itikadıyla mutmain nefis için bir ülkeyi örnek verdi ki, *"ona rızık… bol bol gelirdi."* yararlı ilimlerden, övgüye değer faziletlerden ve şerefli nurlardan oluşan rızık " *her yerden"* gelirdi. Her cihetten, bütün beden yollarından, yani cüzi ilimler gücüne tahsis edilmiş duyulardan, güzel amellerde ve erdemleri edinmede ona boyun eğen organ ve aletlerden gelirdi. Çünkü bunlar kalbe boyun eğerler, gönüllü olarak itaat ederler, feyzini alırlar, onun hak olan inancını taklidi olarak benimserler. Yine kalp cihetinden de bol bol rızık gelirdi. Nurların ve fazilet heyetlerinin destek olarak gönderilmesi gibi. Sonra şımararak kendi sıfatlarıyla zuhur edip azdı ve sahip olduğu süslerin ve kemalin cazibesine kapılarak kendini beğendi. Zatına, göz alıcılığına ve görkemine baktı. Böylece zulmani sıfatları yüzünden bu nurlardan perdelendi. Dünyevi süslerden ve maddi lezzetlerden oluşan süfli şeylere meyletti.

Bunun neticesinde kalbin ona sağladığı destek kesildi, duyular kanalıyla algıladığı anlamlar karartıcı, bürüyücü heyetlere, zaten cazibesine kapıldığı maddi suretlere dönüştü. *"Allah da onlara…açlık ve korku sıkıntısını tattırdı."* Anlamlardan, faziletlerden ve kalbin nurlarından oluşan desteği keserek açlık ve korku duygusunu tattırdı. Şehevi arzulardan, maddi alışkanlıklardan ve cazip süslerden oluşan donanımlarının yok olması endişesini yüreklerine yerleştirdi. *"Yaptıklarından ötürü…"* Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etmelerinden, yani bu nimetleri maddi lezzetleri, dünyevi cazip süsleri elde etme uğrunda kullanmalarından ve de kendi sıfatlarıyla belirginleştikleri, kemalleriyle övündükleri, dünya ve lezzetlerine bel bağladıkları ve bu duyguların da karartıcı heyetleriyle ve fiilleriyle kalbi istila etmesinden, kalbin sahibini nurundan ve desteğinden şehevi arzuları elde etme eğilimiyle perdelemelerinden dolayı böyle yaptık. Nitekim Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "Hidayetten sonraki sapıklıktan Allah'a sığınırız." Allah, nefis için, sıfatları yukarıda zikredilen bir ülkeyi işte böyle örnek veriyor

"And olsun ki, onlara kendilerinden Resuller geldi…" yani kendileriyle aynı cinsten olan bir Resul gönderdi. Bundan maksat, nefsin kuvvetleri arasında yer alan fikir gücünün makul anlamlarla, doğru görüşlerle gönderilmesidir. *"Onu yalanladılar…"* ondan etkilenmeyerek, emirlerine uymayarak, akli ve şeri yasaklarını tutmayarak akıl ve şeriat doğrultusunda amel etmeyi terk ederek, akla ve şeriatı ciddiye almayarak, akıl ve şeriat aracılığıyla başlarını içinde bulundukları bataklıktan başlarını çıkarmayarak onu yalanladılar. *"…Onları yakalayıverdi…"* zulüm içinde iken, fazilet yolundan sapmış iken, sahiplerinin haklarını eksik eda eder bir tavır içinde iken perdelenme ve kemal lezzetinden yoksun kalma azabı onları tutuverdi.

120- İbrahim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan değildi.

121- Allah'ın nimetlerine şükrediciydi. Çünkü Allah, onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.

122- Ona dünyada güzellik verdik. Muhakkak ki o, ahirette de sâlihlerdendir.

123- Sonra da sana: «Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy! O müşriklerden değildi» diye vahyettik.

"İbrahim, gerçekten…bir önder idi." Bir ümmet idi. Daha önce anlatmıştık: Nebiyler kavimlerine gönderildiklerinde kemalleri ümmetlerinin tüm kemalatını kapsar. Nebî kemalat olarak bir mertebeye sahip olur ki, ümmeti kemal olarak hangi mertebeye ulaşırsa ulaşsın, mutlaka Nebiynin mertebesinden geride kalır. Dolayısıyla Nebî kavminin kemalatının toplamından ibadettir. Hayır ve mutluluk sıfatlarından birinin onlara ulaşması da ancak Nebînin vasıtasıyla olabilir. Daha doğrusu onların varlıkları nebînin varlığından kaynaklanan bir feyiz mahiyetindedir. Dolayısıyla nebî hakikâti zatında topladığı için tek başına ümmettir. Bu yüzden Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Eğer ümmetimle ben terazide tartılsaydık, benim bulunduğu kefe onların bulundukları kefeden ağır gelirdi." *" Gerçekten Allah'a yönelen"* Ona itaat eden, Ona boyun eğen; Onun emri dışında kalanı bile kıpırdatmayan bir önderdi. Çünkü tevhidin hakimiyeti onu tamamen kaplamıştı, sıfatlarını Allah'ın sıfatlarıyla silip yok etmişti. Artık Allah'ın zatıyla bütünleşmişti. Bu yüzden "Allah'ın dostu" (Halilullah) adını almıştı. Çünkü müşahedesinde Hakk ona arkadaşlık ediyordu. Dostluğu zatından bir kalıntının karışımını ifade etmektedir. Bu da ikiliğe işaret

eder. Buna karşılık Resulullah'ta (s.a.v) herhangi bir varlık kalıntısı kalmadığı için "Allah'ın habibi" (Habibullah) olarak isimlendirilmiştir. İbrahim'in (a.s) sıfatları Allah'ın sıfatları içinde tamamen silinmişti. Ama zatından bir kalıntı mevcut olmasından dolayı boyun eğişi Allah içindi. Aksi takdirde Allah ile boyun eğen olurdu, Allah için değil. Nitekim Resulullah (s.a.v) hakkında şöyle buyrulmuştur: "*Senin sabrın ancak Allah'ın yardımı iledir."* Yani Allah iledir.

"Allah'a itaat eden…" her türlü batıldan, hatta kendi varlığından ve Allah'ın dışındaki her şeyin varlığından uzaklaşan, onların varlıklarını ispat etmekten yüz çeviren biriydi. "*Allah'a ortak koşanlardan değildi."* Allah'tan başkasına varlık ve etkinlik nispet ederek ortak koşan biri değildi. "*Allah'ın nimetlerine şükrediciydi."* Allah'ın verdiği nimetleri olması gereken yerlerde kullanırdı. Çünkü nimetler üzerinde Allah'ın sıfatlarıyla tasarrufta bulundu. Bu yüzden fiilleri İlahiydi; bizzat kendileri amaçlanırdı, başka bir gayeye mebni değillerdi. Bütün nimetleri İlahi hikmet ve sonsuz inayet uyarınca kemallerine yöneltmekten başka bir şey yapması mümkün değildi, aksini yapması elinden gelmezdi.

"Allah onu seçmişti…" onun işlediği bir amelin aracılığı söz konusu olmadan sadece ilk inayet itibariyle onu seçmişti. Diğer bir ifadeyle o, hakkında önceden "iyilik" hükmü verilmiş, keşifleri süluklarından önce gelen sevilmişlerden (mahbub) idi. "*Ve doğru yola iletmişti."* Keşif ve tevhidden, cem aynına ulaşmaktan sonra onu kendi yolunu izlemeye iletti ki arkasından gelenler onu örnek edinsinler. Onu vahdetten kesrete, cem sonrası ayrılığa döndürdü; tafsil mertebeleri ile ilgili olarak her hak sahibine hakkını versin, temkin ve istikamet makamında tecellilerin hükümlerini açıklasın. Aksi takdirde nübüvvet görevine elverişli olamazdı.

"Ona dünyada güzellik verdik…" nefsini şer'i hükümleri yasalaştırma, istikamet makamında kulluk haklarını eda etme gücüne sahip kılması ve risalet yükünü taşıma takatine sahip olması için onu dünyevi hazlardan yararlandırdık. Ona nübüvvetle birlikte büyük bir mülk verdik. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik."* (Nisa, 54) Ona dünyada güzellik verdik ki şeriatı yerleşik kılsın ve davet hükümlerini yasalaştırsın. Ona güzel bir nam da verdik. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"*Kendilerine haklı ve yüksek bir şöhret nasip ettik.*" (Meryem, 50) Ona salât ve selam bahşettik, "*İbrahim'e selam olsun…*" (Saffat, 109) ayetinde buyrulduğu gibi. *"Muhakkak ki o, ahirette…"* ruhlar âleminde *"Salihlerdendir…"* her hak sahibinin hakkını eda etmekten, onları varoluş kemallerine iletmekten ve mümkün olduğu oranda bu düzeyde korumaktan ibaret olan istikamet makamına yerleştirilmişlerdendir.

"Sonra da sana…vahyettik…" ona iki cihanda bahşettiğimiz bu keramet ve güzelliklerden sonra, onu, sana "*İbrahim'in dinine uy!*" şeklinde ona uymanı emretmekle bir kez daha onurlandırıp saygın kıldık. Bu emir, tevhidle ve ahiret, haşir ve ceza gibi değişik şeriatlara göre değişmeyen dinin temel prensipleriyle ilgilidir, şeriatların fürur, sistemleri ve hükümleriyle ilgili değildir. Çünkü bunlar maslahatlara, zamanın ve tabiatların, insanların hayatlarına yön veren adetlerin ve ahlaki durumların değişmesine paralel olarak değişirler.

124- Cumartesi tatili, ancak onda ihtilaf edenlere (farz) kılınmıştı. Kıyamet günü Rabbin, muhakkak onların ihtilafa düştükleri şey hakkında aralarında hüküm verecektir.

125- (Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.

126- Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır.

"Cumartesi tatili, ancak onda ihtilaf edenlere farz kılınmıştı." Sana değil, onlara farz kılınmıştı. Bu hususta Musa'ya (a.s) uyman gerekmez. Bilakis İbrahim'e uyman gerekir. "*Sen, Rabbinin yoluna…çağır.*" Ta ki senin çağrın bu üç yönle (hikmet, güzel öğüt ve en güzel şekilde mücadele) sınırlı kalsın. Çünkü çağrılan kimse, ya inkârdan hali olur ya da olmaz. Eğer inkârdan hali ise, bu da ya basit cehaletten kaynaklanır ve hiçbir şeye inanmamasından ileri gelir ya da istidat sahibidir ve delili idrak etmek hususunda eksikliği olmaz, aksine tabiatı itibariyle delile dayanır veya dayanmaz. Eğer birinci gruba giriyorsa, onu hikmetle çağır, delile, hüccete dayanarak konuş, onu irfanla tevhid yoluna çağır. Şayet istidadı yetersizse, onu güzel öğütle, uyarı, müjde, nimet vadi, azap tehdidi, taciz, korkutma, iltifat ve teşvik gibi etkili nasihatlerle çağır.

Eğer cehl-i mürekkep ve batıl itikat sahibi bir münkir ise, onunla da en güzel yöntemi izleyerek mücadele et. Örneğin kendi düşünce sistemindeki kabulleri esas alarak inancını çürüt. Tabi ki hakkı ispat etme ve batılı çürütme hususunda etkili olacağını ön gördüğün yumuşaklık ve esneklik gibi yöntemleri göz ardı etme. Bütün bunlarda hakkı ispat etmekten ve batılı çürütmekten başka bir amacın olmamalıdır.

"*Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir.*" Asli bedbahtlıkları yüzünden kimlerin sapık olduklarını ezelden bilir. Bunlar için sözü edilen mücadele yöntemlerinin üçü de etkili olmaz. *"O, hidayete erenleri de çok iyi bilir…"* istidatları mevcut ve fıtratları berrak olduğu için hidayete erme kabiliyetine sahip olanları bilir. *"Eğer ceza verecekseniz…"* adalet ve fazilet yolunu izleyin ve bu yolun dışına çıkmayın. Çünkü kemalinizin en az derecesi budur. Eğer mertlikte bir yeriniz ve fazilette diplere uzanmış bir damarınız, yiğitlik ve mürüvvetiniz var ise o zaman size karşı suç işlemiş kimselerden intikam almayı bırakın, intikam almaya gücünüz yettiği halde suçuna af ile karşılık verin. Suça karşı sabredin, çünkü "*elbette o , sabredenler için daha hayırlıdır.*" Bu ifadenin orijinalinin yemin edatıyla pekiştirildiğini görmüyor musunuz? Ayrıca yemin cümlesinin başında tekit edatı olarak "lam" harfine yer verilmiş, müzmer ifade yerine zahir isim kullanılarak *"sizin için daha hayırlıdır…"* denilmeyerek *"elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır."* denilmiştir. Burada onların tavrını övgüyle tecil etme, sabır niteliğinin büyüklüğünü vurgulama amacı güdülmüştür. Çünkü sabreden kimse nefis makamından yükselir, arkadaşının nefsinin fiilini kalbin sıfatıyla karşılar. Nefsin sıfatının zuhuruyla bulanmaz. Arkadaşının nefsinin karanlığına kalbinin nuruyla karşılık verir. Nitekim çoğu zaman bu tavır karşısında nefis sahibi pişman olur, nefsinin makamını aşar, gazap, öfke sureti kırılır ve kendini düzeltir. Eğer sizin böyle şerefli bir makamınız yoksa, o zaman size kötülük eden kimseyi, gazap suretinizden dolayı, size karşı işlediği suçtan fazlasıyla cezalandırmayın. Aksi takdirde zulmetmiş olursunuz. Rezilliklerin en çirkinine, en utanç vericisine duçar olursunuz da haliniz ifsad olur. Sizin vebaliniz size karşı suç işleyen kimsenin vebalinden daha fazla olur.

127- Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma!

128- Çünkü Allah, (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir.

"*Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir.*" Bil ki, sabrın; Allah için **(lillah)**, Allah'ta **(fillah)**, Allah'la beraber **(meallah)**, Allah'da **(anil'lah)** ve Allah'la **(billah)** olmak üzere değişik kısımları vardır.

Allah için "lillah" sabır, imanın ayrılmaz özelliklerinden ve İslam ehlinin de ilk derecelerindendir. Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "İmanın iki yarısı vardır; bir yarısı sabır, öbür yarısı şükürdür." Allah için sabır, nefsi, istenen şeylerin kaybından veya bir kötülüğün başa gelmesinden dolayı sızlanmaktan alı koymaktır. Bu, Allah'ın dininin ve itaatinin ehline fazlından bahşettiği ahlaki faziletlerden olup üstün bir sevabı gerektirir.

Allah'ta sabır "fillah", Hak yolunda süluk etmede sebat, nefsi iradesiyle cehde etme, alışkanlıkları, lezzetleri terk etme, musibetlere katlanma hasleti üzere kalıcı kılma, kemal kaynaklarına yönelme azimetine güç sağlama özelliğinden ibarettir. Bu, saliklerin makamlarından biridir ki, yüce Allah tarikat ehlinden dilediği kimselere fazlıyla onu bahşeder.

Allah'la beraber sabır "meallah" , huzur ve keşif ehlinin fiil ve sıfat giysilerinden sıyrıldıkları, cemal ve celal tecellilerine yöneldikleri, ünsiyet ve heybet varidatlarının akmaya başladığı zaman sahip oldukları bir niteliktir. Ki bu varidatlar ancak kalbi olanların, nefsin zuhuru esnasında gerçekleşen telvinatın neden olduğu gaflet ve gaybetten korunanların yaşadıkları kalbi huzur ile olur. Bu sabır son derece lezzet verici olmakla beraber nefis açısından başa şiddetli bir darbenin vurulmasından daha ağırdır.

Allah'da sabır "anillah", nurani veya zulmani olsun cefa ve hicap ehlinin özelliğidir. Gerçekten, yergiyi gerektiren bir özelliktir. Böyle bir kimse kınanmayı hakkeder. Ne kadar çok sabrederse hali o kadar kötü olur ve o kadar uzaklaşır. Bu halinde ne kadar güçlü olursa o kadar kınanır ve o kadar cefa çeker. Ya da ayan ve müşahede ehli olan aşıkların, tecelli ve örtünme tavırları arasında dönüp duran müştakların,

nasuttan soyutlanıp lahut nuruyla aydınlananların, ne kalp ne vasıfları kalan, cemal nurlarından bir nur parıldayınca yanan ve yok olan, üzerlerine bir perde indirildiği zaman yüzlerinde şevk ve tazim beliren, özlem elemini, ayrılık yangınının acısını tadan, bu yüzden sabırları tükenen ve ölümleri gerçekleşen kimselerin sabrıdır. Bu, muhiplerin halidir. Bu sabırdan daha ağırı, tahammül edilmesi daha güç, daha ölümcül olanı yoktur. Muhip buna tahammül ederse hafi olur, gizlenir, tahammül edemezse onda fena bulur, helak olur. Bu makam hakkında Şibli şöyle demiştir:

Sabra sabretti, derken sabır ondan yardım istedi

Sevgili sabra sabret diye seslendi

Yani, sevgili sabra sabretti. Sabır da tükenmeye yüz tutmuşken ondan yardım istedi. Muhip (seven), sabra. Tükenmeye ve helak olmaya karşı sabırlı ol, çünkü bunda başarı ve kurtuluş vardır, diye seslendi.

Allah'la sabır "billah", yüce Allah'ın tümüyle yok ettiği, üzerlerinde benlik ve ikilik namına bir kalıntı bırakmadığı, zatından bir varlık bahşederek kendisiyle kaim olmalarını, kendi sıfatlarıyla fiil işlemelerini sağladığı istikamet makamındaki temkin ehline özgüdür. Bu, yüce Allah'ın ahlakıdır ki, hiç kimsenin bunda bir payı yoktur. Bu yüzden, Allah bunu emretmiş, sonra emrettiği bu sabrın diğer sabır türlerine benzemediğini, dolayısıyla senin nefsinle veya kalbinle olamayacağını, aksine o Benim sabrımdır, onu ancak Benimle gerçekleştirebilirsin, Benim kuvvetim olmadan ona güç yetiremezsin, açıklamasını yapmıştır. Hz. Resul'ün (s.a.v) gücü bu sabra yetmediği içindir ki "Hud suresi saçlarımı ağarttı." buyurmuştur.

"Onlardan dolayı kederlenme…" Kalbin kendi sıfatlarıyla zuhur etmesi suretiyle telvin haline girerek üzülme. Çünkü bu sabrı gösteren kişi, eşyayı Hakk'ın gözüyle görür. Dolayısıyla, eşyadan sadır olan her şeyi Allah'ın fiili, eşyada zuhur eden her sıfatı Hakk'ın tecellilerinden bir tecelli olarak görür ve münkeri de onun hükmüyle inkâr eder. Çünkü yüce Allah ona kahır, lütuf, gazap ve rıza nitelikli tecelli türlerini göstermiş, hükümlerini ona öğretmiş ve bu hükümleri ait oldukları yerlerde uygulamasını emretmiştir. "*Kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma."* Çünkü senin göğsün benimle açılmıştır. Dolayısıyla beni

onlarla birlikte gördüğün gibi onlarla beraber ol, benim seyrimi izle, benimle ve benim emrimle kaim ol. "*Çünkü Allah sakınanlarla… beraberdir.*" Varlık kalıntılarından ve benliklerinden sakınarak vahdette yok olup cem aynına dalanlarla beraberdir. "*Güzel amel edenlerle beraberdir…*" vahdeti kesret aynında, itaati masiyet aynında müşahede eden, istikamet makamında emir ve nehiyle kaim olan, tafsil hukukunu cem aynında baki kılan, cem aynında farktan, fark aynında da cemden perdelenmeyen, Hakkani kalbin varlığı aracılığıyla kesrete dönmek için hakkı ve halkı gözeten kimselerle beraberdir.

İSRÂ SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye O, kulunu (Muhammed) Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, Semî’dir , Basar’dır.

“Bir gece…götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir…” ubudiyet makamında arınma ve kemal lisanıyla Onu maddi eklerden ve benzerlik mahiyetli eksikliklerden tenzih ederim. Ki bu makamda tasarruftan asla söz edilemez. *“Bir gece…”* bedeni örtüler ve tabii ilintiler karanlığında… çünkü yükseliş ve terakki ancak beden aracılığıyla olabilir. *“Mescid-i Haram’dan…”* kalp makamından. Ki bu makam bedensel kuvvetler müşrikinin tavaf etmesinden, orada çirkin hayasızlıklarını ve günahlarını işlemesinden, fazilet elbisesinden sıyrıldığı için ifrat ve tefrit kötülükleri apaçık ortada olan hayvani ve vahşi kuvvetlerin sapıklarının perdelemesinden korunmuştur. *“ …Mescid-i Aksa’ya…”* cismani âlemden en uzak noktada bulunan ruh makamına… burası zatın tecellilerinin ve İlahi vechin parıltılarının müşahede edildiği yerdir. Daha önce söylediğimizi hatırlayın: Bir makamın sahih olması, ancak o makamdan daha yukarı olan bir makama yükselmekle mümkündür… bunu göz önünde bulundurduğumuz zaman şu ifadenin anlaşılması kolaylaşır: *“Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye…”* yani sıfat müşahedelerini. Çünkü sıfat tecellilerini müşahede etmek kalp makamında olan bir şeyse de bu sıfatlarla mevsuf bulunan zatın celal ve cemal sıfatlarıyla en mükemmel şekilde müşahede edilmesi ancak ruh makamına yükseldikten sonra gerçekleşebilir. Yani, bize mensup olması, bizim tarafımızdan müşahede edilmesi ve suretleriyle tebarüz etmesi cihetiyle

ona sıfatlarımızdan oluşan ayetlerimizi gösterelim diye. *"O, Semîdir"* gerçekten işitendir… fena bulmayı isteyerek sır makamında münacat edenleri işitir. *"Basîrdir"* Görendir… kulun istidadının gücünü, müşahede mahalline yönelişini ve bu mahalle sevgi gücüyle ve kemal-i iştiyakla kapılışını görendir.

2- Biz, Musa'ya Kitab'ı verdik ve İsrailoğullarına: «Benden başkasını dayanılıp güvenilen bir Rab edinmeyin» diyerek bu Kitab'ı bir hidayet rehberi kıldık.

3- (Ey) Nuh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin nesli! Şunu bilin ki Nuh, çok şükreden bir kul idi.

4- Biz, Kitab'da İsrailoğullarına: Sizler, yeryüzünde (arzda) iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız, diye bildirdik.

5- Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Bunlar, evlerin arasında dolaşarak (sizi) aradılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi.

"Biz, Musa'ya Kitabı verdik…" Kalp Musa'sına ilim kitabını verdik. *"Ve İsrailoğullarına…bu Kitabı bir hidayet rehberi kıldık."* Ruh İsrailinin torunları olan kuvvetler için bir rehber kıldık. *"Benden başkasını dayanılıp güvenilen bir Rab edinmeyin, diye…"* kendi fiillerinizle baş başa kalmayın, kemalatınızı ve hazlarınızı talep ederken bağımsız davranmayın, kendi gerekçeleriniz, istekleriniz gereği olan şeyleri kazanmayın, işinizi vehim şeytanına bırakmayın; o, size bedensel lezzetleri telkin eder. Geçimlik akla da bırakmayın; o da sizi bedensel lezzetlerin tertibinde ve ıslahında kullanır. Bilakis, işinizi Bana bırakın ki ilim ve marifet rızıklarıyla, ahlak ve fazilet heyetleriyle sizi idare edeyim, kalp ve ruh âleminden kaynaklanan nurların yardımıyla ve kutsi destekle size kemale erdireyim. Melekut ve ceberut âlemlerinden, sizi nasuti kazançlara muhtaç bırakmayacak şeyler indireyim, yani *"Nuh ile birlikte taşıdığımız kimselerin nesli…"* akıl Nuh'uyla birlikte şeriat ve ameli hikmet gemisinde taşıdığımız nesil. *"Şunu bilin ki Nuh, çok şükreden bir kul idi…"* çünkü Allah'ın nimetlerini biliyordu ve onları gerektiği gibi kullanıyordu.

“Biz, İsrailoğullarına…” kuvvetlere, Levh-i mahfuz *“Kitabında…bildirdik… “*O Kitabda hükmettik ki siz *“yeryüzünde (arzda) iki defa fitne çıkaracaksınız…”* bir keresinde emmare (kötülüğü çok emreden) halinde iken nefis makamında *“fitne çıkaracaksınız…”* şehvetlerinizi ve lezzetlerinizi talep ederken fesada yol açacaksınız. *“ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız…”* kalbi istila edip ona galip geleceksiniz, ona üstünlük kuracaksınız. Onu kemalinden alıkoyacaksınız. Onun düşünce gücünü kendi istekleriniz ve ihtiyaçlarınız uğruna kullanacaksınız. Bir keresinde de kalp makamında, faziletlerle süslendiğiniz, kalbin nuruyla nurlandığınız, kemalatınızın göz alıcılığıyla zuhur ettiğiniz sırada kesinlikle kemalatınızla zuhur etmenizle yeryüzünde (beden arzında) fitne çıkaracak ifsada yol açacaksınız. Kendi faziletlerinizle kalbi perdeleyecek, tevhidin tecellisini müşahede etmesine engel olacaksınız. Nurani perde zulmani perdeden daha güçlüdür. Çünkü nurani perde ince ve latif olur, kemalatı tasavvur ettirerek insan, bu yüzden onun yanında durup ötesine geçmemeyi sever. “*…Kibre kapılacaksınız…”* fıtrat makamında, akli heyetlerle ve insani kemalatlarla saltanat kurmak suretiyle üstünlük taslayacaksınız.

“Bunlardan ilkinin zamanı gelince…” ilkinin vebalinin zamanı dolunca *“üzerinize…kullarımızı gönderdik…”* kalbi sıfatlardan, melekuti nurlardan ve akli görüşlerden oluşan *“güçlü kuvvetli…”* saltanat ve kahredici güce sahip kullarımızı gönderdik. *“Bunlar…arasında…sizi aradılar…”* mekanlarınızdan, mahallerinizden oluşan evleriniz arasında dolaşıp sizi aradılar, bazınızı ezmek ve kahretmek suretiyle öldürdüler, bedensel heyetler çocuklarını ve nefsani rezillikleri esir aldılar, maddi hissin idrak ettiklerinden oluşan malları, hayvani ve vahşi lezzetleri talan ettiler. *“Bu…bir vaat idi…”* Allah tarafından *“yerine getirilmiş”* bir söz idi. Çünkü kemal gücünü ve kemal isteğini sizin istidadınıza yerleştirmiş, aklın delillerini fıtratınıza koymuştur.

6- Sonra onlara karşı size tekrar (galibiyet ve zafer) verdik; servet ve oğullarla gücünüzü arttırdık; sayınızı daha da çoğalttık.

7- Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş, kötülük ederseniz yine kendinize etmiş olursunuz. Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e (Süleyman Mâbedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık).

8- Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık.

"Sonra…size tekrar verdik." Kalbin nuruyla nurlanmanız, sadra yönelmeniz ve aklın nazarının ve görüşünün gereklerine yeniden dönmeniz nedeniyle devleti size tekrar verdik. *"Servetle…gücünüzü arttırdık."* Faydalı ilimlerle, akli ve şer'i hikmetlerle ve kalbi irfanla *"ve oğullarla…"* ahlaki faziletlerle ve nurani heyetlerle sizi güçlendirdik. *"Sayınızı daha da çoğalttık…"* faziletlerin, erdemli melekelerin ve güzel ahlakın çokluğuyla sizi çoğalttık.

"Eğer iyilik ederseniz…" ahlaki kemalatı ve akli görüşleri elde etmek suretiyle iyilik ederseniz *"kendinize etmiş kötülük etmiş olursunuz…Eğer kötülük ederseniz…"* rezillikler işlemek ve bedensel heyetler edinmek suretiyle kötülük ederseniz *"yine kendinize etmiş olursunuz…Artık … diğer cezalandırmanın zamanı gelince…"* tevhidde fena bulmak suretiyle diğer cezalandırmanın vakti girince kutsi nurlardan, celali tecellilerden ve İlahi sıfatların kahır parıldayışlarından kulları ve azamet ve Kibriya sultanının ordularını üzerinize göndeririz. *"Yüzünüzü kara etsinler diye…"* tevhidde fena bulmak suretiyle varlıklarını kara etsinler. O zaman kemalatın yitirilmesinin ve elinizden alınmasının kederi ve kahrı size galip gelir. Kalp mescidine *"girsinler"* diye. *"daha önce girdikleri gibi."* İlim ve faziletten oluşan etkileri size ulaşsın diye. *"ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler diye…"* fazileti ve kemali zuhur etmek, rüyet ile, rüyetin süsü ve görkemiyle kendini beğenmek suretiyle *"büsbütün tahrip etsinler…"* Allah'ın sıfatlarında yok etmek suretiyle tahrip etsinler.

"Belki rabbiniz size merhamet eder…" fena ile kahretmekten, sıfat tecellileriyle mahvetmekten sonra diriltmek suretiyle size merhamet eder, fena sonrası beka ile size hayat verir, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer kalbinin aklından geçirmediği şeyleri size sevap olarak verir. *"Eğer yine dönerseniz…"* benliğinizle zuhur etmek suretiyle fena makamında telvinle dönerseniz, biz de yeniden kahır ve yok etmeyle döneriz. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Eğer* seni *sebatkâr kılmasaydık, gerçekten, nerdeyse onlara birazcık meyledecektin. O zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın."* (İsra, 74-75)

"Biz cehennemi…yaptık…" tabiat cehennemini " *kâfirler için…"* ilk fesat üzere kalan ve nurlardan perdelenmişler için *"bir hapishane yaptık."* bir hapishane, bir kuşatıp, daraltan, sıkan zindan yaptık; onları perdelenme ve sevaptan mahrum olma azabı içinde tutar.

9- Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.

10- Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için de elemli bir azap hazırlamışızdır.

11- İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan pek acelecidir!

12- Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) olarak yarattık. Nitekim, Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte biz, her şeyi açık açık anlattık.

"Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir…" Yani üç fırkanın; öndekilerin, sağ ehlinin ve sol ehlinin durumlarını açıklar. *"İletir…"* tevhid yoluna iletir. Ki bu *"en doğru yol"* dur. Öndekiler için en doğru yol budur. *"Müminlere…müjdeler…"* kesin bir taklit olarak veya ilmi bir tahkik olarak inanan, kendilerini kemal derecesine ulaştırsın diye tezkiye edici ve erdemlerle bezeyici salih amellere devam eden sağ ehline *"kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu…"* mülk, melekut ve ceberut âleminde bulunan fiil ve sıfat cennetlerinin nimetlerinden büyük bir ödül olduğunu müjdeler.

"…İnanmayanlara gelince…" sol ehlinden olup *"ahirete…"* inanmayanlara gelince, günahlarıyla nur âleminden perdelenen, tabiat karanlıklarında hapsoldukları için *"onlar için de elem verici bir azap hazırlamışızdır."* Tabiat kuyusunun derinliklerinde onlar için bir azap hazırlamışızdır. Süfli şeylere yönelik sevgi kayıtlarıyla, maddi ilgiler zincirleriyle bağlanmıştır. Lezzet ve şehvetlerden yoksunluk ateşinde, heyetlerin bürüyücü özelliklerinden oluşan akreplerin ve yılanların işkencesinde azap görmektedirler.

"Biz…yarattık…" varlık gecesi ve beden karanlığı ile yoktan varediş gündüzü ve ruh nurunu, onları bilme aracılığıyla satın ve sıfatın bilinmesinin vasıtaları kıldık. *"Gecenin karanlığını sildik…"* bozmak ve yok etmek suretiyle ortadan kaldırdık. *"Gündüzün aydınlığını…"* ebedi

olarak kalan, kemaliyle aydınlatan bir beyine kıldık ki, aydınlığıyla hakikâtleri gösterir. *"Rabbinizin nimetlerini araştırmanız…için…"* istidat olarak hazır olduğunuz kemalinizi aramanız ve mertebelerin ve makamların *"sayı ve hesabını bilmeniz için."* Varoluşunuzun başlangıcından büyüklüğünüzün nihayetine kadar saymanız, terakki ederek hesap etmeniz için. Amellerinizin, ahlakınızın ve hallerinizin hesabını yapmanız için. Öyle ki işlediğiniz bir kötülüğü gördüğünüzde onu aynı cinsten bir güzel amelle silersiniz. Bir ahlaki rezillik işlemişseniz, onu zıddı olan bir erdemle telafi edersiniz. Hallerinizle ilgili bir günah işlemişseniz, onu da Hakka dönmekle giderirsiniz. *"her şeyi…"* ilim ve hikmet namına her şeyi *"açık açık anlattık…"* kemal esnasında akıl nurunuzla ve furkani aklı indirmekle ayrıntılı biçimde beyan ettik. *"açık açık…"* ayrıntılı ve zihinde tutulacak şekilde açıkladık. Farkında olunmayan icmali bir bilgi olarak değil. Nitekim başlangıçta Kur'ani akıl itibariyle böyleydi.

13- Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.

14- Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter.

15- Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez. Biz, bir Resul göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.

16- Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşılarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz.

17- Nuh'tan sonraki nesillerden nicelerini helâk ettik. Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Rabbin yeterlidir.

"Her insanın amelini boynuna bağladık…" Yani mutluluğunu ve bedbahtlığını, hayır ve şerrinin sebebini zatının ayrılmaz bir parçası kıldık, tıpkı gerdanlığın gerdana bağlanması gibi, nitekim Hz. Resul (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Mutlu, annesinin karnında mutlu olandır. Bedbaht annesinin karnında bedbaht olandır."*

"İnsan için kıyamet gününde…çıkarırız." Beden kabrinden çıktığı küçük kıyamet gününde "*bir kitap"* amellerinin suretleriyle tasvir edilmiş, boynuna asılmış bir heykel çıkarırız. Ki ondan ayrılmadığını görür. *"Açılmış olarak…"* çünkü bu heyetler onda fiilen zuhur etmişlerdir. Tafsil edilmişlerdir, onda bil kuvve mevcut oldukları zamanki gibi dürülmüş değillerdir. Ona denir ki: "*Kitabını oku…"* itaat edilmesi zorunlu emre uyan memur gibi oku. Allah ona okumasını emreder. Ya da melekuti kuvvetler emrederler. Okumayı bilmesi ile bilmemesi bu noktada fark etmez. Çünkü ameller orada heyetleri ve suretleriyle somutlaşmışlardır. Onları herkes bilir. Yani okuma yazma bilmeyen ümmilerin bilemeyecekleri şekilde harflerle yazılmış değildirler. *"Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter."* Çünkü nefsi yaptıklarına şahitlik eder. Zaten yapılanlar nefsin önündedir ve gözlerini onlara dikmiş vaziyettedir. O kadar tafsil edilmişlerdir ki onları inkâr etmesi mümkün değildir. Bu amellerden başkasının açıklanmasına imkân yoktur. "*Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez."* Çünkü işlediği amellerin heyetleri içinde kökleşmiş, ondan ayrılmaz melekeler haline gelmişlerdir. Başkasının işledikleri ameller değil. Başkasının işlediklerinden hiçbir amel onun karşısına çıkmaz. Azap gören herkes içindeki heyetlerle azap görür, dışarıdaki heyetlerle değil. "*Biz, bir Resul göndermedikçe azap edecek değiliz."* Akıl resulünü kesin kanıtla ve hak ile batılı birbirinden ayırma özelliğiyle göndermedikçe azap etmeyiz. Çocukların ve akılsızların yükümlü olmadıklarını görmüyor musunuz? Ya da şer'i resulü göndermedikçe azap etmeyiz. Ki şer'i resul istidattaki hayrı ve şerri, mutluluk ve bedbahtlığı birbirinden ayırsın. Kabul ve inkârın karşıt olgular olarak belirginleşmesini sağlasın. Çünkü kemal istidadına sahip bir kimse, daveti duyduğu anda, onun içinde bil kuvve mevcut olan özellikler harekete geçer. İştiyakla davete yönelir, daveti ikrar ve kabulle karşılar. Çünkü aralarında uyum ve yakınlık vardır. İstidat sahibi olmayan ise, inkâr eder, inatlaşır. Çünkü aralarında uyumsuzluk vardır, davetin içeriğinden uzaktır.

"Bir ülkeyi helak etmek istediğimizde…" …Hiç kuşkusuz dünyadaki her şey için bir son, bir zeval vardır. Bir şeyin zeval bulması da içinde mevcut olup zevalini gerektiren istidat ile gerçekleşir. Nitekim bedenin zevali dengenin kaybolması ile olur. Zevalin gerçekleşmesinin bir

nedeni de sapmanın meydana gelmesidir. Bu sapma onu vahdet gölgesinden uzaklaştırır ki vahdetin gölgesi her şeyin bekasının ve sebatının sebebidir. Bir şehrin (ya da ülkenin) yıkılması, zeval bulması da böyledir. O da söz konusu şehirde (veya ülkede) doğru yoldan, yani Allah'ın yolundan, diğer bir ifadeyle düzeni koruyan şeriattan sapma olgusunun meydana gelmesiyle gerçekleşir. Bir ülkenin yok edilmesinin, yıkılmasının vakti geldiğinde, bu ülkenin helak edilmeyi hakketmiş olması zorunludur. Bu da fısktır, yoldan ayrılmadır, Allah'a itaatten çıkmadır. Allah'ın iradesi, söz konusu ülkeyi helak etmeye taalluk edince, bundan önce zorunlu olarak o ülkenin varlık içinde şımaran, nimetler içinde yüzen ileri gelenleri yoldan çıkarlar, azarlar, taşkınlık ederler. Allah'ın bahşettiği nimetleri olmaması gereken yerlerde kullanırlar. Bu Allah'ın emri ve takdiri ile olan bir şeydir. Çünkü onların istidatlarından ayrılmayan bir bedbahtlık vardır. İşte o zaman helak olmaları kaçınılmaz olur.

18- Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız.

19- Kim de ahireti diler ve bir mümin olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür.

20- Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir.

21- Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır! Elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür.

"Her kim çarçabuk geçen dünyayı dilerse…" istidadı bulandığı, hevası ve tabiatı galip geldiği için dünyayı isterse *"ona, dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen veririz."* Yani, o istedi diye, levhte onun için takdir ettiğimizden fazlasını vermeyiz. Bu yüzden ifade "meşiyet" sözüyle kayıtlandırılmıştır.

Ardından *"dilediğimiz kimseye…"* ifadesiyle bir kayıt daha düşülmüştür. Yani, eğer onun irade ettiği şeyleri takdir etmemiş olsaydık, bu şeylerin ona ulaşmasına imkân vermezdik. Biz dilediğimiz şeyi dilediğimiz kimseye vermekten ötesini vermeyiz. *"Sonra*

onu…cehenneme sokarız.” Zulmani tabiat kuyusunun dibine atarız. Çünkü o kendi iradesiyle süfli cihete kapılmıştır. O tarafa meyletmiştir. *“gireceği…”* yoksunluk ateşiyle *“kınanmış…”* dünya ve ahiret ehli nezdinde yerilmiş ve *“kovulmuş olarak…”* Allah’ın gazabı ve kahri içinde rahmet ve hoşnutluk canibinden kovulmuş ve yerilmiş olarak cehenneme sokarız.

“Kim de ahireti dilerse…” istidadı berrak ve fıtratı sağlam olduğu, iman edip salih amel işlemek suretiyle iradesinin şartlarını yerine getirdiği içinde ahireti isterse çalışması karşılığını bulur, muradını elde eder. Nitekim *“Kim isterse ve isteği uğruna çaba sarf ederse elde eder.”* denilmiştir. Çünkü gerçek istek ve katışıksız irade ancak istenen istidadın elde edilmesiyle mümkündür. İstediği şeyin bil kuvve hasıl olduğuna, levhte takdir edildiğine delalet eden istidat ile istenenin fiile çıkışının, gaipten şehadete ulaşmasının sebepleri, yani gerekli çalışma ve çaba bir araya geldiğinde maksat hasıl olur. *“ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa…”* ifadesinin anlamı da budur. Yani gaybi ve yakini iman şartına bağlı olarak gerçekleştirmekle yükümlü olduğu çalışmayı tahakkuk ettirirse, bu isteğinin hasıl olması bir zorunluluk olur.

“Hepsine, onlara da bunlara da…veririz.” Dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de bağışımızdan veririz. Hiçbir şey sırf onların iradeleri ve çalışmalarıyla olmaz. İrade etmeleri ve çalışmaları sadece onlar için takdir ettiğimiz bağışların belirti ve alametleri konumundadır. *“Rabbinin ihsanı…”* hiç kimseden, ne itaat ehlinden ne de günah ehlinden alıkonmuş, engellenmiş “*değildir.”*

“Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır.” dünyada, iSRademiz ve hikmetimiz doğrultusunda bazısını bazısından üstün kılmışızdır. *“Elbetteki ahiret, derece…bakımından daha büyüktür.”* Çünkü ruhun bedene ağır basması gibi ahiret dereceleri de dünyaya ağır basar. Ruhun üstünlüğü ne ise ahiretin üstünlüğü de aynı orandadır.

22- Allah ile birlikte bir ilâh daha tanıma! Sonra kınanmış ve kendi başına terkedilmiş olarak kalırsın.

23- Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine «of!» bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle.

24- Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: «Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!» diyerek dua et.

25- Rabbiniz sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursanız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır.

26- Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma.

27- Şüphesiz böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28- Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle.

29- Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun.

30- Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür.

31- Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur.

32- Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.

33- Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velîsine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu velî de kısasta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır.

34- Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.

35- Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de neticesi bakımından daha güzeldir.

36- Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.

37- Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.

38- Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin nezdinde sevimsizdir.

39- İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah ile birlikte başka ilâh edinme; sonra kınanmış ve (Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın.

40- (Ey müşrikler!) Rabbiniz, erkek çocukları sizin için ayırdı da, kendisi meleklerden kız çocuklar mı edindi! Gerçekten siz, (vebali) çok büyük bir söz söylüyorsunuz.

41- Biz, onların akıllarını başlarına toplamaları için bu Kur'an'da (çeşitli ikaz ve ihtarları) türlü şekillerde tekrar ettik. Fakat bu, onlara, daha da kaçıp uzaklaşmaktan başka bir şey sağlamıyor.

42- De ki: Eğer söyledikleri gibi Allah ile birlikte başka ilâhlar da bulunsaydı, o takdirde bu ilâhlar, Arş'ın sahibi olan Allah'a ulaşmak için çareler arayacaklardı.

43- Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur.

44- Yedi gök (sema), yer (arz) ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, Halîmdir, Gafurdur."

"*Allah ile birlikte bir ilâh daha tanıma!"* bir başkasından bağış beklemek, o bir başkasını, Allah'ın sana ulaştırmaya güç yetiremediği bir şeyi, sana ulaştırmanın sebebi olarak görmek suretiyle tanrı edinme. Allah katında ve Allah ehli yanında şirk ve şüphe rezilliği yüzünden kınanmış, yerilmiş olursun. *"kendi başına terk edilmiş…"* olursun. Allah tarafından terk edilmiş olursun, sana vekil olacak, sana yardım edecek kimse bulamazsın. Eğer Allah sizi kendi başınıza bırakırsa, ondan sonra kim size yardım edebilir? Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Bütün ümmet sana bir menfaat sağlamak üzere bir araya gelse, ancak Allah'ın senin için yazdığı menfaati sağlayabilir. Bütün ümmet sana bir zarar dokundurmak üzere bir araya gelse, ancak Allah'ın senin için yazdığı zararı dokundurabilir. Kâlemler kaldırılmış, sahifeler dürülmüştür."

Yüce Allah, anne-babaya iyi davranmayı tevhidle ve ibadetin sırf kendisine yönelik olarak yerine getirilmesinin zorunluluğuyla birlikte zikretmiştir. Çünkü anne ve baba, senin varlığının sebeplerinden oluşları itibariyle İlâhi huzura münasiptirler ve aciz, küçük, zayıf, güçsüz, hareket edemez halde iken seni terbiye etmeleri, yetiştirmeleri itibariyle de rububiyet huzuruna uygundurlar. Anne- baba var etme, rablık, rahmet ve şefkât gibi İlâhi sıfatlarını eserlerinin seninle ilgili olmak üzere zuhur ettiği mazharlardır. Bununla beraber onlar, haklarının verilmesine de muhtaçtırlar. Ama Allah böyle bir şeye muhtaç olmaktan müstağnidir. O halde tevhidden sonra en önemli yükümlülük anne ve babaya iyi davranmak ve imkân dahilinde onların haklarını eda etmektir.

"Yedi gök (sema)…Onu tesbih eder…" … Kuşkusuz her şeyin, sırf kendisine özgü, başkasında bulunmayan bir özelliği vardır. Her şeyin başkasından ayrı bir kemali vardır. Şayet elde etmemişse onu özler, talep eder; eğer elde etmişse korur ve sevgi besler. Dolayısıyla kendine özgü bu özelliğini izhar etmesiyle Allah'ı ortaklardan tenzih eder, aksi takdirde bu bağlamda muvahhid olamaz. Bu bakımdan lisan-i haliyle "beni tek kıldığından dolayı Onu birliyorum." demektedir. Kemalini talep etmekle de Onu eksik sıfatlardan tenzih etmektedir. Sanki "ey kâmil kılan beni kemale erdir" der gibidir. Kemalini izhar etmesiyle de "kemale erdirici kâmil beni kemale erdirdi" demektedir. Diğer hususları da bu tarzda değerlendirebiliriz. Hatta dişi arslan bile yavrusuna karşı beslediği şefkâtiyle "şefkâtli olan Allah beni şefkâtli kıldı. Merhamet sahibi Allah bana merhamet verdi" demektedir. Rızık talep etmekle de ey Rezzak demektedir. O halde yedi gök (sema) Onun daim, kâmil, ulu, tesir sahibi, varedici, Rab olduğunu, Onun her gün yaratmada olduğunu vurgulamak suretiyle tesbih etmektedir. Arz Onun daim, sabit, yaratıcı, Rezzak, terbiye edici, şefkâtli, merhametli, ibadetleri kabul eden olduğunu dile getirerek tesbih etmekte, onun sevabına şükretmektedir… Melekler ilim ve kudret sahibi olduğunu, mücerret zatlar onun maddeden beri olduğunu ve vacip olduğunu vurgulayarak tesbih etmektedirler. Bütün bunların yanında Onu tesbih etmeleriyle birlikte onu tenzih de etmektedirler. *"Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız."* Çünkü eşyanın melekutuna yönelik nazar ve tefekkürünüz azdır. Onları anlama kapasiteniz yoktur. Ancak kalbi olan

ve müşahede ederek kulak veren biri anlar. "*O, Halimdir…*" kemalatınızı talep etme ve özelliklerinizi izhar etme hususunda tesbihi terk etmenizden dolayı size ceza vermekte acele etmez. Çünkü sizin bir özelliğiniz varlıkların tesbihini anlamak ve onların yaptıkları gibi Allah'ı birlemektir. *"Bağışlayıcıdır…"* gaflet etmelerinizi ve ihmallerinizi bağışlar.

45- Biz, Kur'an okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz.

46- Ayrıca, onu anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına bir ağırlık veririz. Sen, Kur'an'da Rabbinin birliğini yâd ettiğinde onlar, canları sıkılmış bir vaziyette, gerisin geri dönüp giderler.

47- Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de o zalimlerin: «Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!» dediklerini çok iyi biliriz.

48- Baksana; senin için ne türlü benzetmeler yaptılar! Bu yüzden, (öyle bir) saptılar ki, artık (doğru) yolu bulamayacaklardır.

49- Bir de onlar dediler ki: Sahi biz, bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak olmuş iken, yepyeni bir hilkatte diriltileceğiz, öyle mi!

50-51- De ki: İster taş olun, ister demir, isterse gözünüzde büyüyen herhangi bir mahlûk! (Bunlar, Allah'ın sizi yeniden diriltmesini güçleştirmez.) Diyecekler ki: «Bizi tekrar (hayata) kim döndürecek?» De ki: Sizi ilk kez yaratan. Bunun üzerine onlar sana alaylı bir tarzda başlarını sallayacak ve «Ne zamanmış o?» diyecekler. De ki: Yakın olsa gerek!

52- Allah sizi çağıracağı gün, kendisine hamd ederek çağrısına uyarsınız ve (dirilmeden önceki halinizde) çok az kaldığınızı sanırsınız.

53- Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

54- Rabbiniz, sizi en iyi bilendir. Dilerse size merhamet eder; dilerse sizi cezalandırır. Biz, seni onların üstüne bir vekil olarak göndermedik.

55- Rabbin, göklerde (semavatta) ve yerde (arzda) olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, Nebiylerin kimini kiminden üstün kıldık; Davud'a da Zebur'u verdik.

56- (Resûlüm!) De ki: Allah'ı bırakıp da (ilâh olduğunu) ileri sürdüklerinizi çağırın. Ne var ki onlar, sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler.»

57- Onların yalvardıkları bu varlıklar Rablerine -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar; O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır.

58- Ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edecek veya en çetin bir şekilde azaplandıracağız. Bu, Kitab'da (levh-i mahfuz'da) yazılıdır.

59- Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.

60- Hani sana: Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da, bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz.

61- Meleklere: Âdem'e secde edin! demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ettiler. İblis: «Ben, dedi, çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim!»

62- Dedi ki: «Şu benden üstün kıldığına da bir bak! Yemin ederim ki, eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım!»

63- Allah buyurdu: Git! Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Tam bir ceza!

64- Onlardan gücünün yettiği kimseleri dâvetinle şaşırt; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ; mallarına, evlâtlarına ortak ol, kendilerine vaatlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vaat etmez.

65- Şurası muhakkak ki, benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter.

66- (Kullarım!) Rabbiniz, lûtfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir.

67- Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür.

68- O'nun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden, yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız.

69- Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya (denize) gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız.

"…Seninle ahirete inanmayanların arasına…çekeriz." Bakışları ruhani varlıkları algılamada yetersiz olduğu ve bütün ilgileri cismani varlıklarla sınırlı olduğu için *"gizleyici bir örtü"* , cehaletten ve körlükten oluşan örtü çekeriz de okuyanın hakikâtini göremezler, inanmazlar. Seni görmezler, çünkü seni şu beşeri suretten ibaret sanırlar. Kendileri bedensel oldukları, heyuli denize daldıkları, tabiat örtüleriyle perdelendikleri ve nefsani sıfat giysileriyle haktan ve hakkın sıfat ve fiillerinden gizlendikleri için. Çünkü Hakkı tanısalardı, bilselerdi seni de tanır, bilirlerdi. Hakkın sıfatlarını bilselerdi, kelamını da tanırlardı. O zaman kalplerinin üzerinde tabii örtülerden ve bedensel heyetlerden oluşan bir kapalılık olmazdı. *"Onu anlamamaları için…"* Eğer Hakkın fiillerini bilselerdi, okumayı da bilirlerdi ve "*kulaklarında ağırlık"* olmazdı. Kulaklardaki ağırlık ilgilerin, alakaların oluşturduğu tortuların, kirlerin iyice katmerleşmiş olmasından ileri gelir. *"Gerisin geri dönüp giderler…"* Çünkü vehimleri darmadağınık, cismani ve şehevi putlara yönelik ibadetlere ilişkin ilgileri paramparçadır. İç âlemleri, kesrete alışık olduğu ve kesretle perdelendiği için vahdetin anlamına uyum göstermez. *"Allah sizi çağıracağı gün, kendisine hamd ederek çağrısına uyarsınız."* İradesi, sizin diriltilmenize taalluk ettiğinde, bir göz açıp kapama anından daha kısa bir sürede dirilirsiniz, hayatınızla, ilminizle, kudretinizle ve iradenizle ona hamd edersiniz, bu kemalatı göstermek suretiyle onu kemalle vasfedersiniz. *"Ve çok az kaldığınızı sanırsınız."*

Kabirlerde, uzanıverdiğiniz yerlerde çok az kaldığınızı zannedersiniz. Çünkü arada geçen zamanın farkında olmazsınız. Ashab-ı Kehf kıssasında anlatıldığı gibi ve ilk hayatta olduğu gibi. Çünkü bunu ahiret hayatına kıyasla azımsarsınız. Dolayısıyla ayetin lafzı her üç kıyameti de kapsar. Ancak önceki ayette küçük kıyametin kastedilmiş olması daha ağır basan bir ihtimaldir.

"…Şaşırt…" Şeytanın kulları aldatıp azdırma gücü ve imkânı birkaç kısma ayrılır. Çünkü istidatlar farklıdır. Kimin istidadı zayıf ise, şeytan onu şaşırtır. Yani sesiyle onu küçümser. Böyle kimseye bir vesvese, bir telkin yeter. Hatta bir kuruntu ya da bir dokunuş dengesini alt üst eder. Kimin istidadı güçlü ise ve istidadı da nefsani sıfatların şaibesinden arınmışsa ya da yüce Allah onu başkalık şaibelerinden kurtarmışsa, şeytanın onu azdırmasının yolu ve imkânı yoktur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Şurası muhakkak ki, benim kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır."* Ama istidadı maddi meşgalelere dalmışsa, kafasında dünyevi işler cirit oynuyorsa, şeytan böyle birinin malına ve evladına ortak olur. Sevgide Allah'a ortak koşmaya onları teşvik eder. Yani onları Allah'ı sever gibi sevmesine ön ayak olur. Onlardan yararlanmayı ona süslü gösterir. Onların varlığıyla övünmeyi, çokluğun gururuna kapılmayı normal bir davranış gibi gösterir. Onu sahte, gerçeklikle ilgisi bulunmayan yalancı kuruntuların girdabına atar. Boş arzuları ona süslü, çekici gösterir. Bunların içine dalmasa bile arzularıyla yanıp kavrulur. Eğer bu güçlü istidat sahibi şeytanın baştan çıkarıcı hilelerini bilen, gören biri ise, şeytan atlıları ve piyadeleriyle onun üzerine çullanır. Yani türlü hilelerle ona tuzak kurar. Envai çeşit fitnelerle onu komplolara düşürmeye çalışır. Dünyevi lezzet kalıntılarından ve zevklerinden yararlanma hususunda gerekçeler üretir, fetvalar hazırlar. Bunların dünyevi geçinme ilişkin maslahatların birer parçası olduğunu telkin eder. İlimle aldatır. Kendini beğenmeye sevk eder. Daha bunun gibi türlü yollara baş vurur. Derken, bilgi sahibi olduğu halde, yüce Allah'ın saptırdığı kimselerden olur. Eğer bu kimse alim değil de kendini ibadete veren bir abid ise, şeytan onu vaatlerle, içi boş temennilerle, asılsız beklentilerle aldatır, ibadet ve tezkiye ile yoldan çıkarır. Böylesinin yoldan çıkması ise çok daha kolay olur. *"Koruyucu olarak Rabbin yeter…"* Yani benim halis kullarım bütün işlerini sadece

bir olan Allah'a havale ederler, yalnızca onu vekil edinirler, işlerini şeytanın veya bir başkasının vekaletine bırakmazlar. Allah, işlerini idare etme hususunda onlara yeter. Allah'ın fiillerini ve sıfatlarını müşahede etmek suretiyle sadece Ona güvenip dayanırlar, yalnızca Ona tevekkül ederler.

70- Yemin olsun ki biz, hakikâten ademoğullarını şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden daha faziletli ve üstün kıldık.

71- Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar.

72- Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.

73- Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere bize isnat etmen için seni, nerdeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi.

74- Eğer seni sebatkâr kılmasaydık, gerçekten, nerdeyse onlara birazcık meyledecektin.

"Biz, hakikâten ademoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık." İnsanoğlunu, konuşma, iyi ile kötüyü ayırt etme yeteneğine, akıl ve marifet melekelerine sahip kılmakla onurlandırdık. *"Onları karada ve denizde taşıdık."* Dünya ve ahiret hayatının sebeplerini onlar için kolay elde edilir kıldık. Bu iki hayat için sebepleri arama peşinde gitmelerine imkân verdik. *"Kendilerine güzel güzel rızıklar verdik."* Kendilerine binekler bahşettik ki onlardan başka hiçbir mahluka bu ayrıcalık verilmemiştir. *"Yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."* Onları, mele-i a'la'da (yüceler âleminde) bulunan kutsal zatların dışındaki tüm varlıklardan üstün kıldık.

Nebiler gibi bazı insanların mukarreb meleklerden üstün kılınmış olmaları ise onların ademoğlu (insan) olmaları itibariyle bahşedilen bir üstünlük değildir. Çünkü onlar insan olmaları itibariyle akıl makamını aşmazlar. Bilakis bu üstünlük onların içine yerleştirilen bir sır açısından söz konusudur ve buna da "*ben sizin bilmediklerinizi biliyorum"*

(Bakara, 30) ayetiyle işaret edilmiştir. Bu sır, söz konusu bazı insanlar için içinde bulundukları cem hali, yani tevhid makamı aracılığıyla hazırlanmış eksiksiz İlâhi marifettir. Bu makamda söz konusu insan bu itibarla artık ademoğlu değildir. Şairin dediği gibi;

Ben, yelken Ademoğlu isem de

Benim için bu surette babalığıma şahitlik eden bir anlam vardır.

Bilakis o, kerem sahibi ve bilinendir.

Nitekim şöyle denmiştir:

Rabbimi rabbimin gözüyle gördüm

Bana, kimsin? dedi, sensin, dedim.

Ademoğlu bu makamda fena bulur ve artık ondan bir şey kalmaz geride. Yoksa toprak ile sahiblerin sahibi Allah arasında ne münasebet olabilir? Ya da şöyle bir anlam kastedilmiştir: *"Biz hakikâten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık."* Kendimize yakın kılmakla, tevhidi bilmesini sağlamakla onurlandırdık. Onları bedenler âlemi karasında ve ruhlar âlemi denizinde taşıdık, bu iki âlemin terkibinden müteşekkil ve kemali için bu iki âlemden yükselmesi hasebiyle bu iki âlemi onun için kolaylaştırdık. Onları güzel ilim ve irfanla rızıklandırdık. Onları *"yarattıklarımızın"* birçoklarından *"üstün kıldık…"* Yani bütün mahlukattan üstün kıldık. Kuşkusuz bu anlamı elde etmek için "men" edatının beyan ve tazimde mübalağa anlamını kazandırmaya yönelik olarak kabul edilmesi gerekir. Bu tazim de üstün olunanların çoklukla vasfedilmek suretiyle dile getiriliyor ki, bu çokluktan maksat bütün mahlukattır. Çünkü genelliğe delalet etmektedir. "*cidden"* tam ve açık olarak üstün kıldık.

"*…çağıracağımız o günde…"* bütün ümmetlerden her taifeyi, kendilerini huzura getiren, kendilerinin de kemal bakımından yöneldikleri ve tanıdıkları şahidleriyle birlikte huzura çağırırız. Bu şahid ister "*Her ümmetten bir şahid getirdiğimiz …zaman…nice olacak?"* (Nisa, 41) ayetinin tefsirinde zikredildiği gibi iman ettikleri Nebî olsun, ister örnek aldıkları imam veya din yahut kitap ya da başka bir şey olsun. Bu anlamın elde edilmesi için de ayetin orijinalinde geçen "ba" harfi cerr'inin "beraberlik" anlamını kazandırmaya yönelik olarak kabul edilmesi gerekir. Yahut şöyle bir anlam kastedilmiştir: Biz onları imamlarına nispet ederiz ve o imamın ismiyle çağırırız. Çünkü onlara ve onların işlerine o galiptir ve onların da ona yönelik sevgileri başka şeylere yönelik sevgilerinden daha fazladır.

“O günde kimlerin amel defteri sağından verilirse…” en güçlü tarafı olan akıl tarafından verilir de mutlular suretinde diriltilirse *“onlar… amel defterlerini okurlar.”* başkaları okumazlar. Çünkü okuyup anlama istidadına sahiptirler. Çünkü amel defteri sol tarafından, yani nefis cihetinden verilen kimse, defterini en zayıf cihetinden almış olur. Dolayısıyla okunur halde olmasına rağmen amel defterini okuyamaz. Aklı başından gittiği ve hayretten dona kaldığı için. *“Haksızlığa uğramazlar…”* amellerin suretinde, kemallerinde ve ahlaklarında *“en küçük”* bir eksilmeye gidilmez.

“Bu dünyada kör olan kimse…” hakkı bulamayacak şekilde kör olan kimse *“ahirette de…”* böyledir *“üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.”* Bu dünyadakinden daha sapıktır, daha koyu bir şaşkınlık içindedir. Çünkü dünya hayatında, yolunu görmesini mümkün kılacak araç, gereç ve sebepleri vardır. Eğer kalmışsa, istidadının geri kalanıyla da makam kazanma imkânına sahiptir. Ama orada bu saydıklarımızdan hiçbir şey kalmaz.

“Seni neredeyse…saptıracaklardı…” burada kalp makamına sahip kimselerin, nefsin zuhuru sebebiyle, müşahede ve fena ehlinin de kalbin varlığı sebebiyle yaşadığı telvinata işaret edilmektedir. Çünkü Hz. Resul (s.a.v) kalbin varlığı nedeniyle onların iman etmeleriyle o kadar ilgili, o kadar hırsla inanmalarını istiyordu ki, az kalsın bazı önerileri hususunda onlara meyledecek, şeriata aykırı bazı şeylere razı olacak, Allah’tan olmayan kimi şeyleri ona izafe edecekti. Bu sayede kendisiyle onlar arasında beklediği münasebetin gerçekleşmesini istiyordu. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor: *“ve ancak o takdirde seni candan dost edeceklerdi.”* Belki sözünü kabul eder ve onunla hidayete ererler diye. Onların kalplerini hoş tutmaya yönelik bir esneklikle onların yumuşamalarını, inkârlarının şiddetinden ödün vermelerini, dolayısıyla perdelerinin incelmesini, kalplerinin nurlanmasını umuyordu. Ama Allah katından sağlam tutuldu ve duruşu muhkemleştirildi. Bu yüzden Hz. Aişe (r.a) Resulullah’ı (s.a.v) kastederek “Onun ahlakı Kur’an’dı.” demiştir. Nitekim nefsi ne zaman zuhur etse, ne zaman fazilet olmayan bir şeye ilgi duysa derhal Allah katından uyarı almıştır. Bir ayet indirilerek yerinde sebat etmesi sağlanmış, ruhu pekiştirilmiş, istikamete döndürülmüştür, ta ki temkin makamına ulaşıncaya kadar.

Bu ayet ve "*Hiçbir Nebîye esirleri bulunması yaraşmaz.*" (Enfal, 67) *"Allah beni affetti…onlara niçin izin verdin?"* (Tevbe, 43) *"İnsanlardan çekiniyordun…Oysa asıl korkmana layık olan Allah'tır."* (Ahzab, 37) *"Yüzünü ekşitti ve geri döndü…"* (Abese, 1) ayetleri gösteriyor ki, Resulullah'ın Allah'ta süluk sürecinin büyük kısmı nübuvvet ve vahiy zamanında gerçekleşen vuslattan sonra gerçekleşmiştir.

75- O zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın.

76- Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için nerdeyse dünyayı başına dar getirecekler. O takdirde, senin ardından kendileri de fazla kalamazlar.

77- Sünnetim budur. Senden önce gönderdiğimiz Resuller hakkındaki sünnetim de (kanun da) budur. Sünnetlerimizde hiçbir değişiklik bulamazsın.

78- Gündüzün güneş dönünceye gece karanlığa kadar olan zaman içinde salâtı ikame et… Kur'ane'l fecr'i de (sabah namazı). Çünkü Kur'ane'l fecr (sabah namazı) şahitlidir."

"O zaman…sana…tattırırdık." Eğer onların fitnelerine yaklaşsaydın, onlara uyum gösterme eğilimine girseydin sana, hayatta kat kat azap tattırır, ölümde de kat kat azap çektirirdik. Çünkü azabın şiddeti, mertebenin yüksekliğine ve istidadın gücüne göre artar. Dolayısıyla azabı gerektiren noksanlık, lezzeti gerektiren kemalin mukabilidir. Bu yüzden istidat tam, idrak güçlü oldukça kemal ve mutluluk mertebesi ile lezzet de o oranda güçlü olur. Noksanlık ve bedbahtlık da aynı oranda daha koyu ve daha aşağı, acı da daha şiddetli olur.

"*Gündüzün güneş dönünceye…kadar.. salâtı ikame et.*" Bil ki, salât (namaz) beş kısma ayrılır: Biri hafa (gizlilik) makamındaki kavuşma ve yakınlaşma salâtı(namazı)dır. İkincisi, ruh makamındaki müşahede salâtı (namazı)dır. Üçüncüsü, sır makamındaki münacat salâtı(namazı)dır. Dördüncüsü, kalp makamındaki huzur salâtı(namazı)dır. Beşincisi, nefis makamındaki itaat ve boyun eğme salâtı(namazı)dır.

Güneşin dönmesinden maksat, vahdet güneşinin istivadan (eşitlik) salt fena ile kulun varlığına doğru zeval bulmasıdır. Çünkü istiva halinde salât (namaz) olmaz. Salât, varlığı gerektiren bir ameldir. Bu halde ise kulun varlığı olmaz ki namaz kılsın. Nitekim *"Ve sana yakin gelinceye kadar Rabbine ibadet et."* (Hicr, 99) ayetinin tevilinde buna işaret edilmiştir. Şari'nin -şeriat koyucu- (s.a.v) güneşin istiva halinde (göğün tam ortasında, güneş tam tepedeyken) olduğu zamanda salât (namaz) kılınmasını yasakladığını görmüyor musunuz? Ancak zeval vaktinde kulun varlığının gölgesi, ister cem öncesi fark halinde halk ile perdelenmesi anında, ister cem sonrası beka halinde, meydana geldiği zaman salât (namaz) vacip olur. *"Gecenin karanlığı…"* nefis gecesinin karanlığı "*bastırıncaya kadar."* Kalp fecri "*namazı (Kur'an)"* nı kıl.

O halde en başta gelen ve en latif olan salât (namaz) kavuşma ve yakınlaşma namazıdır (hafa gizlilik namazı). En faziletlisi ve en şereflisi ruhun gerçekleştirdiği müşahede namazıdır. Buna ikindi (asr) namazı olarak işaret edilmiştir. Nitekim bu namaz, "salât(namaz)lara devam edin." (Bakara, 238) ayetinde vusta (orta) namaz olarak da açıklanmıştır. Yani en faziletli namaz. Namazların en ilhamlısı, en gizlisi ise münacatla kılınan sır namazıdır. Bu da kalbin zuhuruyla birlikte gerçekleşen perdelenme vaktinin hemen başında kılınır. Çünkü vakti çok çabuk geçer. Bu yüzden akşam namazında kıraat ve diğer rükünleri hafif yapmak gereklidir. Akşam namazı sır namazının alametidir. Ayrıca şeytanı en fazla rahatsız eden namaz da budur. İnsanın iç âleminin aydınlığını en fazla genişleten ise kalbin huzur namazıdır. Buna da "Kur'ane'l fecr" (sabah namazı) ifadesiyle işaret edilmiştir. Çünkü bu namaz, sıfat nurlarının tecelli ettikleri ve keşiflerin inzal olduğu vakitte kılınır. Bu yüzden sabah namazında kıraati uzun tutmak, diğer erkanı ağır ağır yerine getirmek mustahaptır. Özellikle cemaatle kılınmasının ve kıraatin uzun tutulmasının sıklıkla vurgulanmasının nedeni de budur.

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "*Çünkü Kur'ane'l fecr (sabah namazı) şahitlidir."* gece ve gündüz meleklerinin huzurunda gerçekleşir. Bununla kalbin sıfatlarının inişine, nefsin sıfatlarının gidip zeval buluşuna işaret edilmiştir. Nefsi en fazla sabitleştiren, en çok boyun eğmesini sağlayan, nefis namazıdır. Onu mutmain ve sabit kılan odur. Nitekim, nefis namazının alameti olan yatsı namazından sonra uyuyana kadar hiç

konuşmamak, sadece Allah'ı zikretmek bu yüzden sünnet kılınmıştır. Şeytanın vesvese vermesine imkân olduğu için nefis (yatsı), kalp (sabah) ve sır (akşam) namazlarında şeytanı rahatsız etmek amacıyla sesli okumak da bu yüzden mustahap kılınmıştır. Ruh ve hafa makamında şeytanın girebileceği bir delik bulunmadığı için kıraatin sessiz gerçekleştirilmesi emredilmiştir.

79- Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere teheccüd kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama "Makam-ı Mahmud'a " göndereceğini umabilirsin.

80- Ve şöyle niyaz et: Rabbî! Edhılnî mudhale sıdkîyn ve ehricnî muhrece sıdkîyn vecal lî min ledunke sultanen nesîren. / Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir sultan kuvvet ver.

81- Yine de ki: Hakk geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Muhakkak bâtıl yıkılmaya, silinmeye mahkumdur.

"Gecenin bir vaktinde uyanarak…teheccüd kıl." Yani, gecenin bir vaktini teheccüd namazına tahsis et. "*Sana mahsus bir nafile olmak üzere…"* farz kılınan namaza ek olarak sana özgü bir nafiledir bu. Çünkü gece, nefis makamının alametidir. Bu yüzden bu vaktin daha fazla ibadete tahsis edilmesi gerekir. Çünkü sair makamlardan çok daha fazla bu makamın namaza ihtiyacı vardır. Böylece senin ümmetinden salikler de nefislerini boyun eğdirmede sana uyarlar. Senin istikamet makamındaki temkinin de pekişir. Nitekim Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Şükreden bir kul olmayayım mı?"

"Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceğini umabilirsin." Herkesin övmekle yükümlü olduğu bir makama yani. Bu da Mehdi'nin (a.s) zuhuruyla gerçekleşen "hatmu'l velayet" makamıdır. Çünkü Hatemu'n Nübüvveti bir açıdan övgüye değer makamdadır (Makam-ı Mahmud). Bu da Hatemu'n Nübüvvet olması cihetidir. Bir diğer açıdan ise övgüye değer değildir. O da Hatmu'l Velayet cihetidir. O bu cihetten Hamdiyet makamındadır. Velayetin hatmi gerçekleşince, bütün cihetlerden Makam-ı Mahmud'da olur.

"*Ve şöyle niyaz et: Rabbim!...girmemi sağla."* Ve aynında vahdet huzuruna girmemi sağla, "*dürüstlükle (sıdk ile) girmemi."* güzel ve hoşnut olunan bir girişle girmemi sağla. Gözün başkasına kayması, benliğin zuhuru şeklindeki azgınlık ve ikilik şaibesi olmaksızın sıddîyk halde sıdk ile… yine *"çıkmamı da sağla…"* Hakkani / bahşedilmiş varlıkla tafsile dönüş sırasında kesrete çıkmamı *"dürüstlükle…"* güzel ve hoşnut olunmuş bir şekilde olarak sıdk ile çıkmamı sağla. Nefse ve sıfatlarına meyletmek şeklinde telvin afeti ve istikamet yolundan ayrılmak suretiyle hidayetten sonra sapma, davudiye fitnesi gibi adalet yasalarından zorbalığa kayma söz konusu olmaksızın sıddîyk olarak çıkmamı sağla.

"Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir sultan kuvvet gönder." Tespit ve temkinle yardım edici bir kuvvet gönder ki, fena sonrası beka halinde seninle eşya arasında olayım, nefsimle değil. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Beni bir göz açıp kapama anı kadar bile nefsime bırakma." Ya da kastedilen anlam şudur: Bana izzet ve seninle kahretme kuvveti ver ki, bununla senin dinini güçlendireyim ve diğer tüm dinlerden üstün kılayım.

"De ki: Hakk geldi…" değişmez, dönüşmez Hakkani zorunlu varlık geldi; *"batıl yıkılıp gitti…"* yok olmaya, değişmeye, zeval bulmaya elverişli mümkün beşeri varlık yok oldu. *"Zaten batıl…"* mümkün varlık aslında fanidir; fena musibetine maruz kalıp fena bulan sabit bir şey değildir. Bilakis, fani olan ezelden fanidir; baki olan da hep bakidir. Ancak, biz batıl fasit bir vehimle perdelenmiştik; şimdi ortaya çıktık.

82- Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.

83- İnsana nimet verdiğimiz zaman (bizden) yüz çevirip yan çizer; ona bir de zarar ziyan dokunacak olsa iyice karamsarlığa düşer.

84- De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir.

" …İndiriyoruz…" Kuşatıcı genel" Kur'ani akıldan, furkani aklın tafsilatını tedrici olarak bölümler halinde, sıfatların zuhuru oranında Hakkani varlığın üzerine indiriyoruz. Yani senin zatında mücmel ve gizli olan şeyleri tafsilatlı ve açık olarak üzerine indiriyoruz ki, ümmetinde

gaibe iman eden istidat sahiplerinin cehalet, şüphe, nifak kalp körlüğü, kin, garaz ve kıskançlık gibi kalp hastalıklarına şifa olsun. Biz onları böylece arındırmış oluyoruz. Bir rahmet olarak indiriyoruz ki, onlara kemalat ve fazilet olarak yansır. Hikmet ve irfanla onları süsler. *"Zalimlerinse…arttırır…"* rezilliklerle, zulmani perdelerle istidatlarını eksiltenlerin, bedensel heyetlerle ve nefsani sıfatlarla kemalattan kendilerine düşen paylardan kısanların ise *"yalnızca ziyanını arttırır."* Kendilerinde bulunan şüphe, cehalet, körlük ve gaflet gibi özelliklerin yanında nefislerinin inkâr, inat, büyüklenme, dik başlılık, riya ve nifak gibi sıfatlar zuhur etmesi suretiyle hüsranlarını arttırır.

"İnsana nimet verdiğimiz zaman…" zahiri bir nimeti bahşettiğimiz zaman *"yüz çevirir…"* nefis ve bedenle beraber olduğu için. Çünkü sınırlı bedensel kuvvetler nimet sebebiyle vuku bulan mümkün ama sınırsız şeyleri düşünemez, nimetin olmaması durumunda onunla irtibatlı şeylerin de geri çevrileceğini tasavvur edemez. Ayrıca sadece geçici dünyevi şeyleri görebilir. Nefsi kalbe baskın geldiği ve benliğiyle zuhur ettiği için de büyüklenir, firavunlaşarak yan çizer. Yani nefsi tarafında durup Hak'tan uzaklaşır, yüz çevirerek bir yana sıvışır. Kendisine bir kötülük isabet ettiğinde şer canibinde yer alır. Bütün bunların nedeni; kudret sahibinden ve kudretinden perdelenmiş olmasıdır. Eğer basiret gözüyle baksaydı, her iki halde de Allah'ın kudretini müşahede ederdi ve ilk durumda şükrün nimeti kalıcılaştırdığına, ikinci halde de sabrın belaları defettiğine kesin kanaat getirir, şükrederdi, sabır gösterirdi. Nimet verenin kudret sahibi olduğunu bilirdi. Dolayısıyla nimete kavuştuğu zaman şımararak, azgınlaşarak yüz çevirmez, nimetin zail olmasından korkarak nimeti verenden gafil olmazdı. Bir musibete uğradığı zaman da telaşa kapılarak, feryat figan ederek ümitsizliğe düşmezdi; belayı vereni gözeterek bu belanın üzerinden kalkmasını umardı.

"De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar." yaratılışına ve içinde bulunduğu makamda kendisine galip olan melekesine göre amel eder. Kimin makamı nefis ise, mizacı ve karakteri makamın tabiatına göre belirginleşir, yukarıda sözünü ettiğimiz yüz çevirme ve ümitsizliğe düşme şeklinde belirginleşen amelleri işler. Kimin makamı kalp ise, mizacı da fazilet seciyesi olur. Dolayısıyla, bu seciye

uyarınca şükür ve sabır şeklinde belirginleşen amelleri işler. *“Kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir.”* bu amel edenlerden, yani kalp seciyesi uyarınca hayır işleyenlerle, nefis tabiatı uyarınca kötülük işleyenlerden kimin doğru yolda olduğunu en iyi o bilir ve amellerine göre karşılıklarını verir.

85- Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.

86- Hakikâten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; sonra bu durumda sen de bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın.

87- Ancak Rabbinin rahmeti (sayesinde Kur'an bâki kalmıştır). Çünkü O'nun sana lütufkârlığı çok büyüktür.

“Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir.” Ruh, halk (yaratılış) âleminden değildir. Bu yüzden onu, idrakleri histen ve maddi şeylerden öteye geçmeyen zahir ve bedenli varlıklara, algıladıkları kimi tavsiflere benzeterek tarif etmenin imkânı yoktur. Bilakis ruh emir, yani ibda’ âlemindendir. Burası ise heyuliden mücerret zatların, şekilden, renkten, cihetten ve mekândan beri cevherlerin âlemidir.

Ey varlıkla, kevnle perdelenmişler! Sizin onu idrak etmenize imkân yoktur. Çünkü idrakiniz ve ilminiz onu algılama, kavrama hususunda yetersizdir. *“Size ancak az bir bilgi verilmiştir.”* O da maddiyata ilişkin bilgidir, ki basit, değersiz bir kırıntı hükmündedir, Allah’ın ve ilimde derinleşenlerin ilmi karşısında.

“Hakikâten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız…” fena mahallinde tamamen silmek suretiyle veya telvin nedeniyle keşif sonrası perdelenme nedeniyle gideririz; *“sonra bu durumda sen de bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın.”* Sana vahyi geri getirmek üzere bizim aleyhimize sana vekil olacak kimseyi bulamazsın. *“Ancak…”* sana yönelik ileri düzeydeki inayetimizden kaynaklanan ve sana özgü kıldığımız büyük rahmet hariç. Bu, Allah katında garanti edilen rahmetin en büyük mertebesidir ki bu sayede ona eksiksiz kemal bahşedilir. Yani, biz, zatımızla tecelli etseydik, vahiy de sen de var olamazdınız. Ama biz Rahmet sıfatımızla ve Rahim ismimizle tecelli ettiğimiz için sen de var oldun, vahiy de. Aynı şekilde, eğer biz celal sıfatıyla tecelli etseydik, sen

vahiyden de irfandan da perdelenirdin. *"Çünkü O'nun lütufkârlığı…"* Hakkani varlık bahşettikten sonra vahyetmesi ve rabbani eğitimle seni terbiye etmesi şeklinde belirginleşen sana yönelik lûtfu *"çok büyüktür…"* ezelden beri böyledir.

88- De ki: And olsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere ins ü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.

89- Muhakkak ki biz, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.

90- Onlar: «Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız.»

91- «Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın.»

92- «Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten (semadan) parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin.»

93- «Yahut altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız.» De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir resulum.

94- Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf, «Allah, resul olarak bir beşeri mi gönderdi?» demeleri engellemiştir.

95- De ki: Eğer yeryüzünde itminan (yerleşmiş), adımlarla gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara semadan, Resul olarak bir melek gönderirdik.

96- De ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahid olarak Allah kâfidir. Zira O, kullarını hakikâten bilip görmektedir.

97- Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidayetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah'tan başka dostlar bulamazsın. Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz. Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça onun alevini artırırız.

98- Cezaları işte budur! Çünkü onlar, âyetlerimizi inkâr etmişler ve: «Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız?» demişlerdir.

99- Düşünmediler mi ki, gökleri (semavatı) ve yeri (arzı) yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir! Allah, onlar için bir ecel (vâde) takdir etti. Bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.

"De ki: And olsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere ins ü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler." Çünkü Kur'an'ı taşıyan kâmil istidat sırf sana özgüdür. Sen âlemin kutbusun. Senden taşan şeyler onlara taraf sızar. Onun gibisini getirmelerine imkân olmadığı gibi, onu taşımaya da güç yetiremezler. Bu yüzden onların çoğu "*inkârcılıktan başkasını kabullenmediler."* Yerden pınarlar fışkırtmak, hurma ve üzüm bağları oluşturmak, göğü parça parça düşürmek, göğe yükselmek, melekleri getirmek gibi hayali oldukları kadar imkânsız da olan istidatlarına ve idraklerine uyan cismani mucizeler gösterilmesini istediler. Onlara şu şekilde cevap veriliyor: "*Eğer yeryüzünde (arzda) itminan (yerleşmiş) adımlarla gezip dolaşan melekler olsaydı…"* yani, kendileri meleklik heyetinden mücerret nefisler olarak yeryüzünde bulundukları sürece meleklerin inmesine imkân yoktur. Aksine, eğer inecek olsalar, ancak bedene bürünmüş olarak inebilirler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Eğer Resulu bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan sûretine sokar onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük."* (Enam, 9) aksi takdirde onları algılamanız, idrak etmeniz mümkün olmaz ve inkârınız üzere devam ederdiniz. Bedene büründükleri için de onların melekler olduklarını tasdik etmezdiniz. Dolayısıyla her iki halde de tavrınız inkârdan başka bir şey olmayacaktı. Daha doğrusu siz her durumda inkâr edecektiniz. Tıpkı yarasanın güneşin ışığını inkâr etmesi gibi. Allah, kimi ezeli inayeti uyarınca ve ilk fıtrat çerçevesinde nuruyla doğru yola iletirse *"işte doğru yolu bulan odur."* Sadece odur, başkası değil. *"Kimi de hidayetten uzak tutarsa."* bu nuru ondan alıkoyarsa *"artık onlara…dostlar bulamazsın."* onları doğru yola iletecek yardımcılar bulamazsın. *"Allah'tan başka"* …Onları Allah'ın kahrından koruyacak kimseyi bulamazsın.

"Kıyamet gününde onları…yüzükoyun haşrederiz." Başları önde haşrederiz. Çünkü süfli cihetin çekimine kapılmışlardır. Ya da dünyada iken üzerinde bulundukları varlıkları ve zatları üzerinde haşrederiz. Nitekim Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz; nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz." Şu halde ayette geçen "vech" ten maksat, bütün araz ve gerekleriyle mevcut olan zatlarıdır. Yani bir fazlalık ve eksiklik olmaksızın ilk halleri üzere haşredilirler. *"kör…"* olarak. İlk hallerinde oldukları gibi hidayete karşı kör olurlar. *"sağır…"* olarak . Hak söze karşı sağır olurlar. Çünkü söylenen sözle neyin kastedildiğini idrak edemezler. Yani anlamalarını, kavramalarını sağlayacak bir kalpleri yoktur. Anlamadıkları şeyi nasıl ifade edebilirler? Yine anlamadıkları için de anlaşılan makul bir sözü duyamazlar da. Bu yüzden ne ilham yoluyla Allah'tan gelen bir şeyi anlamak ne de insanların sözlerini duymak ve ne de görerek ibret olmak şeklinde hidayete erdirici bir etkiye maruz kalabilirler.

"Ateşi yavaşladıkça onun alevini arttırırız." Bu ifade şu ayete benziyor: *"Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz."* (Nisa, 56) Hatta üzerinde durduğumuz ayet, bu anlamı vermek bakımından Nisa suresinin ilgili ayetinden daha etkili bir ifadeye sahiptir. Bunun sebebi, onların bizim sıfatlarımızdan, özellikle dirilişe güç yetirmemizden perdelenmiş olmaları ve ölümden sonra yeniden dirilişi inkâr etmeleridir. Göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) yaratılışının delalet ettiği kudreti inkâr ettiler.

100- De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız, yoksulluk korkusuyla infak etmez kıstıkça kısardınız. İnsanın eli pek sıkıdır!

101- And olsun biz, Musa'ya açık açık dokuz âyet verdik. Haydi İsrailoğullarına sor. Musa onlara geldiğinde Firavun ona, «Ey Musa! dedi, senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum!»

102- (Musa Firavun'a:) «Pek âlâ biliyorsun ki, dedi, bunları, birer ibret olmak üzere, ancak, göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de senin hakikâten mahvolduğunu sanıyorum!»

103- Derken, Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi. Bu yüzden, biz onu ve maiyetindekilerin hepsini (denizde) boğduk.

104- Arkasından da İsrailoğullarına: «O topraklarda oturun! Ahiret vaadi tahakkuk edince, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz» dedik.

105- Biz Kur'an'ı Hakk olarak indirdik; o da Hakkı getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

106- Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık ve onu peyderpey indirdik.

"De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız… kıstıkça kısardınız." Nefislerinizin sıfatlarının yanında durduğunuz, ötesine geçmediğiniz için. Nefsin sıfatlarının bir özelliği de özünden, yaratılışından kaynaklanan cimriliktir. Çünkü, nefsin idraki, dar kapsamlı maddi şeyler gibi duyularla algılanan olgularla sınırlıdır. Ayrıca, öteki sınırsız bereketlerden, geniş rahmetten perdelenmiştir sınırlı olan. Bu sınırsız bereket ve geniş rahmet ancak basiretin hidayet nuruyla sürmelenmesiyle idrak edilir. Böyle olmayanlar sahip oldukları şeylerin tükenmesinden, kesilmesinden endişe ederler.

"*Açık dokuz ayet…"* Hicr suresi kapsamında bu ayeti ele aldık.

"*Biz Kur'an'ı Hakk olarak indirdik."* Biz Kur'an'ı, ancak Nebiynin (s.a.v) beşeriyetini fena makamında bütünüyle yok ettikten, kadimin karşısında hadisi nefyettikten, vacip ve baki zatın parıldayışları karşısında imkân karanlığının büzülüp kaybolmasından sonra ikinci bir fark haliyle indirdik ki, Nebiy Kur'an için varlık mahalli olsun. Dolayısıyla Kur'an'ın indirilişi tafsilat hükümlerinin cem aynından tafsili mazharın üzerine zuhur etmesinden ibarettir. Kur'an'ın indirilişi Hak'tan Hakk'a Hakk ile olmuştur. Bu tevili esas aldığımızda Kur'an'ın Hakk olarak indirilişi, bir yere yerleşmek anlamında "falan yere indi" ifadesindeki gibi bir anlama gelmektedir. Ama bu anlamı elde etmek için ikinci "ba" harfi cerr'inin zarfiyet anlamını kazandırmaya yönelik olarak kabul edilmesi gerekir. Tıpkı "Bağdat'a indim" demek gibi. Birinci "ba" harfi cerr'i ise hal ifade eder. Yani, her iki anlamda da Hak içerikli, Hak ile indirdik. Ya da batılın zıddı olan hakk olarak indirdik. Yani hakikât ve hikmetle indirdik. Fakat, "Allah" anlamında Hak ile indirilmesine gelince, bu durumda kastedilen anlam şu olur: Onu sıfatı üzerine, yani Hakk'a indirdi. "*Biz onu, Kur'an olarak…ayırdık…"* hallere, maslahatlara ve sıfatlara göre onu kabul etmenin mazharı ve muktezası olmaya yatkın istidatların zuhuru oranında indirdik. Nitekim "*Eğer seni sebatkar kılmasaydık…"* ayetinde bu anlama işaret etmiştik.

107- De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın; şu bir gerçek ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'an) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar.

108- Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vaadi mutlaka yerine getirilir.

109- Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'an okumak) onların saygısını artırır.

110- De ki: «İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır.» Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut.

"De ki: Siz Ona ister inanın, ister inanmayın…" Sizin varlığınız bizim katımızda yokluk gibidir. Ondan maksat, sizin doğru yola iletilmeniz değildir. Çünkü sizin kalplerinizin üzeri mühürlenmiştir, Allah katında ve varlıkta sizin bir yeriniz yoktur. Siz, imkân bölgesinde yırtık bir çul konumundasınız. Bu bağlamda sadece alimlere itibar edilir. Onlar, beka âleminde Allah katında varlık sahibidirler. Verilen haberlerde onlar dikkâte alınır. Bak; Kur'an onlara okunurken ve Kur'an'ı dinlerlerken nasıl "*yüz üstü secdeye kapanıyorlar…"* onu benimsiyorlar, kabul ediyorlar, hakikâtini tanıyorlar. Çünkü onu biliyorlar. Onu tanımaları istidadın nuraniliğinden, onunla uyumlu olmasından ve kemallerinin nurundan kaynaklanmaktadır. Onlar arınmışlardır. Onun Allah katından indirilen bir kitap olduğunu, O'nun tarafından vaat edildiğini, sadece O'na ait olduğunu biliyorlar. Çünkü yakini olarak inandıklarıyla uyumlu olduğunun farkındadırlar. Çünkü hakk inanç (iman) hiçbir zaman değişmez, aynıdır. *"Onların saygısını arttırır."* Ondan etkilendikleri ve onu kabul etme hususunda güzel bir tutum takındıkları için yumuşak ve boyun eğen bir edayla hikmetini benimserler.

"*De ki: İster Allah deyin…"* İster bütün sıfatları kapsayan zat içinde fena bulmak suretiyle Allah deyin, "*ister Rahman deyin…"* ister sıfatların anası olan sıfatta fena bulmak suretiyle rahman deyin. *"Hangisini…"* bu iki makamdan hangisini talep edersen, orada yoksun. Senden geride bir şey kalmaz, ismin, aynın ve eserin olmaz. Çünkü rahman bu zattan başkasına isim olmaz ve bu sıfatın, rahmani rahmetin

başkası için sabit olması da mümkün değildir. Dolayısıyla varlık kalıntısının bulunmasını gerektirmez. Ama sair isim ve sıfatlar için farklı bir durum söz konusudur. *"En güzel isimler ona hastır."* bütün güzel isimler bu makamda ona özgüdür, sana değil.

"Yüksek sesle okuma…" şühud namazında, namaz sıfatını nefsinden izhar etmek suretiyle yüksek sesle okuma. Aksi takdirde azgınlığa ve benliğin zuhuruna işaret etmiş olursun. *"Sesini kısma…"* sesini çok da kısma. Bu da, beka makamına dönmeden fena mahallinde yok edilmeyi gösterir. Ki o zaman hiç kimsenin sana tabi olması mümkün olmaz. *"İkisinin arası bir yol tut."* İstikamete delalet eden, kesret âleminde adalet çizgisine bağlılığı ifade eden, Hak ile dosdoğru yoldan ayrılmamaya işaret eden bir tutum takın.

111- «Elhamdulillahî ellezi lem yettehiz veleden ve lem yekun lehu şerîkun fî elmulki ve lem yekun lehu veliyyun mine'zzulli ve kebbirhu tekbiren. / Çocuk edinmeyen, hakimiyette ortağı bulunmayan, âcizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamd olsun» de ve tekbir getirerek O'nun şanını yücelt!

"*De ki: Allah'a hamd olsun…"* Ancak tek zata özgü olan İlahi kemalatı ve rahmani sıfatları izhar et. *"Çocuk edinmemiştir…"* Kendi cinsinden bir mevcudun illeti olmamıştır. Çünkü malul olan zorunlu olarak illete muhtaç, zat olarak mümkün ve hakikât olarak da madum olur. Böyle bir varlık, her bakımdan zatı itibariyle vacip hakkın cinsinden bir mevcut olabilir mi?!

"*Ortağı yoktur…"* kahır gücü ve hakimiyette ona eşit mülkünde bir ortağı yoktur. Olsaydı zorunlu varlık ve hakikâtte ortak olurlardı. Dolayısıyla her birinin diğerinden ayırt edilmesi ve bunun da zorunlu hakikât olmayan bir şey olması kaçınılmaz olurdu. Bu durumda da terkip olurlardı. Böylece her ikisi de vacip değil mümkün olurdu. Aynı şekilde eğer bağımsız, kendi başlarına etkileri olmasaydı, hiçbiri ilah da olamazdı. Eğer içlerinden biri etki bakımından bağımsız olsaydı, bu etki sahibi ilah olurdu, öbürü değil. Ve bu öbürü onun ortağı olamazdı. Ama her ikisi de bağımsız etki gösterseydi, bu da şayet birlikte hareket etselerdi iki bağımsız müessirin aynı malul üzerinde birleşmelerini gerektirirdi, aksi takdirde ikisinden sadece birinin ilahlığı söz konusu olurdu. Bu öbürü tesirde bulunanın fiiline razı olsun veya olmasın fark etmezdi.

"Acizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı yoktur." İllet veya bir illetin takviye edici cüzü olarak ona yardım edecek, onu edilgenlik ve yokluk zilletinden kurtaracak bir kimse yoktur. Aksi takdirde, varlığı zorunlu (Vacibu'l vucud) ilah olamazdı. Bilakis, varlığı mümkün olurdu. Sen nefsinle değil onunla kaim bir habib olduğun için "*Onun şanını yücelt…"* "O"nu başka sıfatlar içinde bir sıfatla ve başka suretler içinde bir suretle kayıtlanmaktan, ya da bu noksanlıklardan herhangi birinin Ona ilişmesinden, dolayısıyla özel bir varlığa münhasır olmaktan tenzih et. Allah bütün bunlardan yücedir, uludur. *"Tekbir getirerek…"* yücelt. Onun kudreti ölçülemez, künhü bilinemez. Çünkü O'na fazladan ilave olacak, O'na nispet edilecek başka bir varlığın olması imkânsızdır. Bilakis, Ondan başka tasavvur edilen ve akledilen her şey yok hükmündedir. Dolayısıyla hiçbir şey Onun gibi ululanamaz.

VAllaHU el Hakku el-muvafık. "O" ALLAH Hakkdır ve başarıya ulaştıran "O"dur.

AllaHU Ekber AllaHU Ekber La ilahe illa-AllaHU ve'AllaHU Ekber

AllaHU Ekber ve lillahil hamd.

La ilahe illa-AllaHU vahdeHU la şerike leh.

LeHU'lmülkü ve leHU'lhamdu ve HUVE ala külli şey'in Kadir.

Subhanallahî ve'lhamdu lillahî ve la ilahe illa-AllaHU v-AllaHU Ekber.

Ve la havle ve la kuvvete illa billahil aliyyil aziym.

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1.2.3- Hamd Allah’a mahsusdur, O, (insanları) kendi tarafından çetin bir azap ile ikaz etmek, iyi iş ve davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için… güzel bir ecir bulunduğunu müjdelemek ve «Allah evlât edindi» diyenleri de uyarmak için kuluna (Muhammed'e), kendisinde hiçbir (tezat ve) eğrilik bulunmayan dosdoğru Kitab'ı indirdi.

“Hamd Allah’a mahsusdur… kuluna… Kitabı indirdi…” Yüce Allah, cem itibariyle tafsil lisanıyla kendini, kitabı indirme niteliğine sahip olmakla övüyor. Bu, cem anlamını tafsil suretine derc etmeye örnektir. Dolayısıyla tafsil ve cem açısından öven de övülen de Odur. Çünkü hamd, ilâhi kemalatı, cemal ve celal sıfatlarını, ezeli inayet çerçevesinde onu kendine tahsis ettikten sonra yükseliş/miraç itibariyle Muhammedi zat üzerinde izhar etmekten ibarettir. Buna da *“ kulu”* ifadesindeki izafet ile işaret edilmiştir.

Şöyle ki: Yüce Allah, ezelde Hz. Muhammed’in (s.a.v) aynını feyzinden mutlak kemali alma kabiliyetine sahib kılmıştır. Cem Kitabını bil kuvve onun içine yerleştirmiştir ki, bu, kâmil istidattır. Kitabın O’na indirilmesi (inzal olunması), bu hakikâtlerin vahdani cem mümkününden insani mazhar üzerinde izhar edilmesinden ibarettir. Dolayısıyla bu ikisi nüzul ve yükseliş itibariyle birbirlerine zıttırlar. İnzal, hakikâtte yüce Allah’ın Nebisine hamd etmesidir. Çünkü en uzak gaybın kapsamında gizli olan anlamlar Hz. Muhammed’in (s.a.v) kalbine indirilmeden Allah’a hakkıyla hamd etmesi mümkün olmazdı. Allah ona hamd etmedikçe onun Allah’a hamd etmesi mümkün olmazdı. Daha doğrusu onun Allah’a hamd etmesi Allah’ın ona hamd etmesi demektir. Nitekim Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Seninle ilgili tüm hamdleri sayamam. Sen, senin kendine hamd ettiğin gibisin.”* Allah önce cem aynında tafsil itibariyle kendini övmüştür, sonra tersini yaparak “Elhamdulillah = Allah’a hamdolsun” demiştir.

"Kendisinde…bulunmayan…" yani kulunda "*hiçbir tezat ve eğrilik…"* hiçbir kayma ve başkasına meyil yoktur. Nitekim bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı."* (Necm, 17) Yani müşahedesinde Allah'tan başkasını görmedi. "*dosdoğru…"* yani onu dosdoğru, müstakim kılmıştır. Nitekim bir ayette ona şöyle emretmiştir: *"emrolunduğun gibi dosdoğru ol! (Hud, 112)* Bunun anlamı şudur: Onu kendi içinde fena bulmuş bir muvahhid kıldı. Başkasıyla veya nefsiyle müşahede eden perdelenmiş biri kılmadı. Çünkü nefsi de mümkün gayridir. Onu beka hali üzere müstakim kıldı. Nitekim, bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz, Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenler…"* (Fussilet, 30) Yani, Allah, Hz. Muhammed'i (s.a.v) kulların işlerinden ve hidayetlerinden sorumlu tuttu, bu iş üzerine kaim eyledi. Çünkü birini kemale erdirme, kemal üzere olmaya bağlıdır. Hz. Resulullah (s.a.v) kendi nefsini doğrultma ve tezkiye etme ameliyesini tamamladıktan sonra ümmetini oluşturan kişilerin nefislerin onun nefsinin yerine ikame edildi ve Ona onların nefislerini doğrultma ve tezkiye etme emredildi. Bu anlamdan dolayıdır ki Hz. İbrahim (a.s) "ümmet" olarak nitelendirilmiştir.

Bu kaimlik, insanları hidayete erdirme sorumluluğu bu emre muhatap olanın istikamet üzere oluşunun kapsamındadır ve o hakikâtte bu niteliğe sahiptir. "*İkaz etmek için…"* Bu kelimenin orijinalinin başındaki "lam" harfi cerr'i daha önce yer alan "kayyimen" ifadesi üzerinde gramatik açıdan etkili olan "amil" e taalluk eder. Yani, onu kulların işleriyle kaim olmakla görevlendir ki "*çetin bir azap ile ikaz etsin…"* cümle içinde il mefulun hazfedilmesi de anlamı genelleştirmeye yöneliktir. Çünkü, kâfir olsun mümin olsun hiç kimse bu çetin azaptan emin olamaz. Nitekim, yüce Allah kutsi bir hadiste şöyle buyurmaktadır: *"Doğruları, benim gayur/kıskanç olduğum, günahkârları da Benim çok bağışlayıcı olduğum hususunda uyar."* Şu halde çetin azap Allah'ın kahrından ibarettir. Bu yüzden yüce Allah, ifade içinde azabı nekre/belirsiz kullanarak azametini vurgulamıştır. Yani, Allah'ın azametine yaraşan bir azap. Sonra bu anlamı daha iyi vurgulamak için azabı *"çetin*" vasfıyla nitelemiş ve "*kendi tarafından*" buyurarak kendine tahsis etmiştir.

Kahır iki kısma ayrılır: Biri, hem zahiri hem batını kahır olan salt kahır. Şirk ile perdelenmiş kimselere özgü kahır gibi. Biri zahiri kahır, batını ise lütuf olan kahır. Lütuf da böyledir. Nitekim, Emirülmüminin (a.s) şöyle buyurmuştur: “Düşmanlarına yönelik gazabı onlara sunduğu nimetin genişliği oranında şiddetlenen, dostlarına yönelik rahmeti onları uğrattığı cefanın oranında belirginleşen Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir.” İkinci kısım kahra örnek fena ehli muvahhitlere has olanıdır. Sonra üzerinde durduğumuz ayetin orijinalinde uyarı kelimesinin herkes için mutlak olarak kullanılmış olması dikkât çekme amacına yöneliktir. Sonra lütuf ve kahır sıfatlara ve hakkedişlere göre kayıtlı olacak şekilde açıklanıyor ve şöyle buyruluyor: “*Müminlere…müjdelemek…için.”* Yani muvahhitleri müjdelemek için. Çünkü onlar *“Allah evlat edindi…”* diyen müşriklere karşıt olarak yer almışlardır. *“İyi iş ve davranışlarda bulunan…”* kalıcı hayır ve faziletler işleyenler. Çünkü güzel ecir, amellerle hakkedilen eserler ve fiiller cennetinden kaynaklanır.

4- “ Allah evlat edindi” diyenleri uyarmak için.

5- Ne onların (Allah evlât edindi, diyenlerin), ne de atalarının bu konuda hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük oldu! Yalandan başka bir şey söylemiyorlar.

6- Bu yeni Kitab'a inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin.

Biliniz ki, uyarı “nezir” ve müjdeleme “beşir”, Nebiynin (s.a.v) onların üzerine kaim olmasının gereği olan tekamülün kapsamında olmaları hasebiyle İlahi kahır ve lütuf sıfatlarının eseri ve neticeleridir. Ve kulun nefsinde bu ikisinin kabul edilmelerinin mahalli, gazap ve şehvettir. Çünkü kul, ancak gazap ve şehvet sıfatlarıyla ve onların fena bulmasıyla bu iki sıfatı kabul istidadına sahip olabilir. Nitekim, ancak bunların varlığıyla cesaret ve iffet faziletlerine de sahip olabilir. Bunlar yok olunca da onların yerini bu iki nitelik alır. Çünkü her biri öbür ikisinden birinin gölgesidir. Onların hasıl olmalarıyla da zail olurlar. Kalbin bunlara kanması, kemal derecesinde onlarla ahlaklanması durumunda kahırdan uyarı meydana gelir, bu da mahallin küfür ve şirki hakketmesi durumunda geçerlidir. Lütuftan da müjdeleme meydana gelir ve bu da iman ve salih amelin hakkedilmesi durumunda söz konusu olur. Çünkü feyiz, ancak mahallin müstahak olmasıyla mümkündür.

"Ne onların, ne de atalarının bu konuda hiçbir bilgisi yoktur." Bu sözle ilgili bir bilgileri yoktur. Bilakis, aşırı cehaletten ve ataları körü körüne taklit etmekten kaynaklanıyor, ilimden ve yakini inançtan değil. " *…Bu söz ne büyük oldu…"* ifadesi de bu anlamı pekiştirmektedir. Yani ne büyük bir laf ettiler. "*Ağızlarından çıkan…"* bu söz ne büyük oldu! Kalplerinde bu sözün anlamına dair bir şey yoktur. Çünkü imkânsız bir şeydir, anlamının olması mümkün değildir. Yakini ilim gösteriyor ki tek zata, ulu ve vacip varlığa mümkün ve malul varlığın benzemesi imkânsızdır. Çocuk ise tür olarak babasına benzer, kuvvet bakımından ona denk olur. Zati müşahede mahlukatın Hak'ta, malulün meşhudda fena bulduğuna hükmeder. Dolayısıyla bırakın, benzerinin ve çocuğunun olmasını, ortada "O"ndan başkası, gayrisi de yoktur. Nitekim şairin biri şöyle demiştir:

Varlık zahiren çok olsa da

Hayatınıza and olsun, onda sizden başkası yoktur.

"Yalandan başka bir şey söylemiyorlar." Çünkü akli delil, zevk ve müşahede vicdanı, bu sözlerinin imkânsızlığını göstermektedir. "*Neredeyse…harap edeceksin."* helak edeceksin "*kendini…"* yüz çevirmelerinden, arkalarını dönüp gitmelerinden dolayı duyduğun şiddetli üzüntü yüzünden. Çünkü Allah'ın yarattıklarına karşı şefkât beslemek, onlara merhamet etmek Allah'ı sevmenin bir gereği ve neticesidir.

Hz. Resulullah (s.a.v) Allah'ın sevgilisidir. Mahbubiyetinin (Allah tarafından sevilmesinin) bir gereği onun da Allah'ı sevmesidir. Çünkü bir ayette "*Allah, sevdiği ve kendisini seven…"* (Maide, 54) buyurmuştur. Bu yüzden Hz. Resulullah'ın (s.a.v) Hakk'a yönelik sevgisi güçlü olduğu oranda Allah'ın mahlukatına yönelik şefkât ve merhameti de çoğalmıştır. Çünkü mahlukata yönelik şefkât, Allah sevgisinin gölgesidir. Bu yüzden onlara karşı şefkâti her zaman şiddetli olmuştur. Çünkü Allah'ın kulları, Resulullah'ın evlatları ve akrabaları gibidirler. Daha doğrusu, hakiki müşahede bağlamında bedeninin organları gibidirler. Bundan dolayı da kendini helak derecesinde onların hallerine üzülmüştür. Ayrıca Resulullah (s.a.v) şunu biliyordu: Seven, vuslatı sürdürmek suretiyle mahbubla güçlendiği anda, Allah tarafından sevildiği için kalplerce kabul edilmesi de belirginleşir.

7- *Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir zinet yaptık.*

8- (Bununla beraber) biz mutlaka oradaki her şeyi kupkuru bir toprak yapacağız.

9- (Resûlüm)! Yoksa sen, bizim âyetlerimizden Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun?

Müşrikler Kur'an'a inanmayınca, Hz. Resulullah (s.a.v) nefsinden varlık kalıntısını hissetti ve halinin eksik olduğunu düşündü. Bu yüzden vecdi yükseldi ve amaca ulaşma isteğiyle nefsi bütünüyle kahretmeye karar verdi.

Bu, insanlara karşı beslediği aşırı şefkâtten ve Allah'a yönelik kusursuz edebinden kaynaklanıyordu. Çünkü insanların iman etmeyişlerini kendi halinin zayıflığına bağlıyordu, onların istidatlarının olmayışına değil. Bu yüzden yüce Allah *"Biz…yaptık…"* buyurarak ona teselli verdi. yani, onların bu tavırlarından dolayı üzülme, çünkü onların tümünün helak olmasında senin bir sorumluluğun yoktur. Biz, bütün sebepleri, imtihan maksadıyla yokluktan varlık sahnesine çıkarırız. Sonra bu sebepleri ortadan kaldırırız; bunda ne hayıflanacak bir şey vardır, ne de eksiklik hissetmeyi gerektiren bir durum. Diğer bir ifadeyle, biz beden arzı üzerinde bulunan nefis, nefsin lezzetleri ve şehvetleri, sıfatlarının güçlerini, idrak ve dürtülerini nefis için "*bir zinet"* yaptık. Ta ki hangisinin onu daha çok egemenliği altına alacağı, nefsin rızası için hevasına daha asi olacağı ve benim muvafakatımı elde etmek için nefsine muhalefet etmeye güç yetireceği açığa çıksın.

"Biz…yapacağız…" tecelli etmemizle, sıfatlarımızın tecellisiyle "*oradaki her şeyi" ,* nefsin sıfatlarını üzerinde bitki olmayan kupkuru bir arazi gibi dümdüz yapacağız. Yani nefsi ve sıfatlarını hakiki ölümle veya tabii ölümle yok edeceğiz de buna aldırmayız. *"Yoksa sen, bizim ayetlerimizden Ashab-ı Kehf ve Ashab-ı Rakim'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun?"* Yani, sen bizim bu inşa ve yok etme faaliyetimizi müşahede ettiğin zaman, Ashab-ı Kehf'in durumunun bizim bu ayetlerimizden daha şaşırtıcı olmadığını görürsün. Bilakis, şaşırtıcı olan bizim bu ayetlerimizdir.

Bil ki, Ashab-ı Kehf (mağara arkadaşları) yedi kâmil kimsedir. Daima Hakk'ın emri ile kaimdirler ve âlem de onlarla kaimdir. Zaman katiyen onlardan hali olmaz. Yedi gezegenin sayısı kadar olup tıpkı onlara benzerler. Nitekim, bazı tefsirlere göre yüce Allah aşağıdaki ayetlerde işaret buyurduğu gibi suret âleminin düzeninin tedbirini bu yedi gezegene tevdi etmiştir: "*…Yarıştıkça yarışanlara, iş düzenleyenlere and olsun…"* (Naziat, 4-5) Bütün mana âleminin düzeninin ve suret âleminin kemale erdirilmesini de öne geçen yedi nefse tevdi etmiştir ki bunların her biri şekli varlık itibariyle bu gezegenlerden birine intisap eder.

Kutup güneşe mensuptur. Mağaradan maksat bedenin içidir. Rakim ise, eğer mağara arkadaşlarının isimlerinin yazıldığı levha olarak tefsir edilirse, bundan maksat, üzerine duyuların ve azaların suretleri nakşedilen nefsin dışıdır. Şayet dağın ve mağaranın bulunduğu vadinin ismi olarak kabul edilirse, bu sefer de ondan maksat cismani âlem olur. Yok eğer mağara arkadaşlarının köpeğinin ismi olduğu kabul edilirse, bu sefer hayvani nefis, şayet bulundukları beldenin ismi kabul edilirse, bu sefer de ulvi âlem olduğu kabul edilir. Bu ihtimaller tefsirlerdeki farklı görüşlere göre belirginleşir. Bütün Nebiler anma açısından onlardan olsalar da çağlara ve devirlere göre gönderilen aşağıdaki yedi meşhur Nebi de onlardandır: Adem, İdris, Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v). Hz. Muhammed (s.a.v.), ayın yarılması mucizesine has kılınmış yedincisidir. Yani aydan infilak etmiştir. Bunun nedeni nübüvvetin son bulması devrinde zuhur etmiştir. Bir hadiste işaret buyurduğu gibi İlahi din onunla tamamlanmıştır: *"Zaman döndü dolaştı, yüce Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü halini aldı."* Çünkü zaman ve ortaya çıkış olarak yani maddi varlık olarak sonda gelen, öncekilerin tümünün sıfatlarına ve kemallerine haiz olur. Sair canlılara göre insanın daha kâmil olması gibi. Bu yüzden Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Nübüvvet binası, bir tuğlanın yerinin boş kalması dışında tamamlanmıştı. Ben o tuğlayım."

Kadim İranlı filozoflara göre akıl ve ruhların mertebeleri sürekli bir iniş halinde olup parlaklıkları buna bağlı olarak artış göstermektedir. Dolayısıyla mertebe olarak sonda olanın Hakkın parlaklığından, nurlarından, veçhinin aydınlığından, vasıtaların parıldayışlarından aldığı pay daha geniş ve daha fazla olur. Hz. Muhammed (s.a.v) de bu

zamanda bütünün sıfatlarını ve kemalatını toplayan ve sınırlayandır, onların özlerini ve anlamlarını ihtiva etmenin yanı sıra kendine has, içtimai heyetten ayrılmayan kemale de sahiptir. Nitekim şöyle buyurmuştur: “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.”

Bu da Hz. Muhammed’in (s.a.v) şeref ve fazilet olarak onlardan önce olduğunu göstermektedir. Bir açıdan Hz. İbrahim (a.s) en büyük zati tevhidin mazharıdır. Zaman sıralaması açısından da ortada yer almaktadır. Mertebe olarak güneş konumundadır. İbrahim (a.s) Nübüvvetin kutbudur. Bu yüzden bütün Nebilerin ona tabi olması öngörülmüştür. Zaman olarak kendisinden önceki kuşaklar arasında zuhur etmemiş olsa da. Bu, altı gezegenin seyirleri itibariyle güneşe uymalarına benzer. Fakat bu gezegenlerin güneşe uymaları ayın uyması gibi olmadığı için, İbrahim’e gerçek anlamda tabi olan Hz. Muhammed’dir (s.a.v).

Biliniz ki, ruhlar, kendi âlemlerinde belirgin mertebelerden, sıralanmış saflardan, ezelde salt ilk inayetle ve en kutsal feyizle hazırlanmış farklı istidatlardan ibarettirler. İlk saffı oluşturanlar; sabikun (önde olanlar), fertler, yakınlaştırılmışlar, sevilenler (mahbuplar), inayetinin fazlına ve önceden tecelli etmiş kerametine özgü kılınanlar, onun nuruyla birbirlerini tanıyanlar, onun için birbirlerini sevenlerdir. Geride kalanlar ise derece bakımından farklılık arz ederler. Bu dereceleri yakınlıkları ve uzaklıkları açısından belirginleşir. Buna bağlı olarak birbirlerini tanır veya tanımazlar. Birbirlerini tanıyanlar kaynaşırlar, tanımayanlar ise ayrışırlar. Ve bu durum son saffa kadar devam eder. Ruhların değişmez merkezleri, ulvi âlemde köklü temelleri vardır. Bedenlere taalluk ettikleri zaman kemal dereceleri, istidatlarının kapasiteleri farklılaşır. Bu farklılaşma ruhların kendilerine özgü ezeli mebdelerince belirginleşen istidatlarına göre ortaya çıkar. Nitekim, Hz. Muhammed (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibidirler.” Bu farklılık zati tevhidde fena bulmada yücelik derecelerinin sonuna varıncaya kadar devam eder.

Bu itibarla Hz. Muhammed (s.a.v) Adem’in, daha doğrusu yedisinin de aynısı olur. Aynı şekilde onların sıfatlarını cami olması itibariyle de onların aynısıdır. Söylendiğine göre Beyazid- i Bistami’ye (r.a) sormuşlar: Sen yedilerden misin? O: Ben yediyim, cevabını vermiş.

Resulullah (s.a.v) mertebe ve mekânının yüceliği ile öncülükte olması, kemal ve fazilet derecesinin yüksekliği itibariyle de onların ilki ve en faziletlisidir. Nitekim şöyle buyurmuştur: "Allah ilk olarak benim nurumu yarattı. Adem daha su ile balçık arası bir varlık iken ben Nebiydim." Dolayısıyla, Hz. Muhammed (s.a.v) mertebe, yücelik, şeref ve fazilet olarak onlardan önde, ama zaman olarak onlardan geridir. Sır ve zati vahdet itibariyle de onların aynısıdır.

Kısacası ruh, kalp ve nefis olarak ayrı ve farklı olmaları hakikât olarak bir olmalarına engel değildir. Sonra değişik zamanlarda ortaya çıkışları itibariyle ayrı oluşları, ezel ve ebedde, cem aynında beraber olmalarıyla çelişmez. Nitekim yüce Allah "*İşte bu Resullerin bazısını bazısından üstün kıldık.*" Buyurmuştur. Bununla beraber "*biz onların hiçbirini diğerlerinden ayırmayız.*" buyurmuştur.

Mağara arkadaşlarından maksadın, bedenin harap olmasından sonra geride kalan insanın ruhaniyeti olması da muhtemeldir. Onlar üç taneydiler, diyenlerin bu sözü, bu takdirde, ruh, akıl ve kalbe işarettir. Buna göre nefis de mağaranın kapısından ayrılmayan köpek konumundadır. Beş kişiydiler, diyenlerin sözü, ruh, kalp, nazari akıl, ameli akıl ve Nebiylerde bulunan kutsi güce (ki bu nebi olmayanlarda fikir gücüdür) işarettir. Onlar yedi kişiydiler, diyenlerin sözü de, yukarıda sözünü ettiğimiz beş şeyle birlikte sır ve hafaya işarettir. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

10- O (yiğit) gençler mağaraya sığınmışlar ve: Rabbimiz! Bize tarafından rahmet ver ve bize, (şu) durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla! demişlerdi.

11- Bunun üzerine biz de o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk (uykuya daldırdık.)

12- Sonra da iki gruptan hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edeceğini görelim diye onları uyandırdık.

"*O gençler mağaraya sığınmışlar…*" Beden mağarasına sığınmışlardı, bedene taalluk etmişlerdi ve hal diliyle şöyle demişlerdi: "*Rabbimiz! Bize tarafından…ver.*" Senin en güzel isimlerinden ibaret olan rahmetinin hazinelerinden "*rahmet*" ver. İstidatlarımıza uygun ve istidatlarımızın gerektirdiği bir rahmet ver.

"*Bize…durumumuzdan…hazırla."* içinde bulunduğumuz "ulvi âlemden ayrılık ve sufli âleme kemale erme amaçlı düşüş" halinden " *bir kurtuluş" ,* istikamet, senin yolunu izleme, senin tarafına yönelme nasip et. Yani, bedenle bütünleşme ve kemal aletlerine ve sebeplerine taalluk etme aracılığıyla ilmi ve ameli kemal talebinde bulundular.

"*Bunun üzerine…onların kulaklarına…perde koyduk."* Onları âlemlerinden ve kemallerinden gaflet uykusuyla uyuttuk. Bu öylesine ağır bir uyku idi ki, kulaklarının dibinde top patlasa uyanmayacaklardı, hiçbir davetçinin çağrısını duymayacaklardı. Böylece beden mağarasında "*nice yıllar*" uykuda kaldılar. Sayılı, çok seneler beklediler. Kalış müddetleri sayılabilirdi. Aslında bu az bir müddetti. Bundan maksat, beden tedbirlerine dalış, tabiat denizine batış, tabiatla meşgul oluş müddetiydi. Tabiatın ötesinde kendi âlemlerinden gafil idiler. Bu durum gerçek buluğ zamanına, irade veya tabii ölüm vaktine kadar devam etti. Şöyle buyrulmuştur: "İnsanlar uykudadırlar, öldükleri zaman uyanırlar."

"*Sonra…onları uyandırdık."* Beden mezarından çıkarmak ve Allah'ı tanıtmak suretiyle onları mücerret nefisleriyle gaflet uykusundan uyandırdık. *"görelim diye…"* yani bizim ilmimiz onların oluşturduğu mazharda belirsin veya onların dışındaki insanların oluşturdukları mazharlarda belirginleşsin diye. "*İki gruptan hangisinin…"* uykuda kaldıkları sürenin miktarı hususunda ihtilaf eden iki gruptan hangisinin daha hesap yaptığını görelim diye. Uykuda kalış süresini belirleyenler mi yoksa bunun bilgisini Allah'a havale edenler mi isabetlidir, bunu tespit etmek için. Çünkü insanlar onların kayboluş süreleri hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bazıları şöyle diyordu: Onlardan biri her bin yılın başında ortaya çıkar. Bu da Allah katındaki bir günün süresidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir."* (Hac, 47) Bazıları şöyle diyorlardı: Her yetmiş yılda bir veya yüz yılda bir ortaya çıkar. Ki bu da bir günün bir kısmına denk gelen bir süredir. Nitekim, ayette belirtildiğine göre şöyle demişlerdi: " *«Bir gün yahut daha az»* (Bakara, 259) Gerçeği bulan muhakkikler ise bunun bilgisini Allah'a havale edenlerdir. Tıpkı "*Rabbiniz kaldığınız müddeti daha iyi bilir."* diyenler gibi. Bu yüzdendir ki Resulullah (s.a.v) Mehdi'nin (a.s) zuhur edeceği vakti tayin etmemiş ve "Vakit belirtenler yalancılardır" buyurmuştur.

13- Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikâten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini arttırdık.

14- Onların kalplerini metîn kıldık. O yiğitler (o yerin hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki: «Bizim Rabbimiz, göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) Rabbidir. Biz, O'ndan başkasına ilâh demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.

15- Şu bizim kavmimiz Allah'tan başka ilahlar edindiler. Bari bu ilahlar konusunda açık bir delil getirseler. (Ne mümkün!) Öyle ise Allah hakkında yalan uydurandan daha zalimi var mı?

"*Onlar, Rablerine inanmış gençlerdi."* İstidlal veya mükaşefe yoluyla elde ettikleri yakini bir imanla inanmışlardı. "*Biz de onların hidayetini arttırdık."* Onlara, aynel yakin derecesine ve müşahede makamına tevfikle ulaştıran bir hidayet bahşettik. *"Onların kalplerini metin kıldık."* Cehdin zorluklarına karşı sabırla onları güçlendirdik, şeytanla savaşmaya, nefse muhalefet etmeye, cismani alışkanlıkları ve maddi lezzetleri terk etmeye, tevhit kelimesini kaim kılmaya, heva heyetini nefyetmeye, kötülükleri emreden nefsin önünde cisim putuna ibadet etmeyi terk etmeye, heva İlahına ve beden putuna ibadet etmeyi terk ettikleri için kendilerini kınayacak veya fakirlik ve helak olmakla tehdit edecek olursa nefsin tehditlerine aldırmamaya teşvik maksadıyla onları cesaretlendirdik. Çünkü kendisine ibadet etmeye ve kendisinin emirlerine uyum göstermeye çağıran nefis, kalbi korku ve ölümle tehdit eder. Ya da tevhid kelimesini haykırma ve dosdoğru dini açıkça ilan etme ve her zorbanın önünde Hakk'a açıkça davet etme hususunda onları yüreklendirdik. Her zorba, kendi döneminin Dekyanus'udur. Nemrut, Firavun ve Ebu Cehil gibi bedeninin emrine girip boyun eğen, nefs-i emmarenin boyunduruğu altına giren, böylece hevasına ibadet eden, azdığı ve benliği kontrolden çıktığı için Rablık iddiasında bulunan, uydurma tanrılara, ilahlara ibadet ettikleri için kınandıkları zaman da bu uyarılara aldırmayan kimseler gibi. Nitekim zorbaların bazısının tavrı böyledir. Ya da Firavun gibi kendi nefsinin putuna tapan zorbalar gibi. Nitekim melun Firavun şöyle demiştir: "*Sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum."* (Kasas, 38) "*Ben, sizin en yüce Rabbinizim."* (Haşir, 24)

"Şu bizim kavmimiz…" Burada nefs-i emmareye ve kuvvetlerine işaret ediliyor. Çünkü her kavmin kulluk ettiği bir ilahı vardır. Bu ilah, o kavmin matlubu ve muradıdır. Nefis de hevaya tapar. Nitekim bir ayette şöyle buyrulmuştur: "*Hevâ ve hevesini ilah (tanrı) edinen kimseyi gördün mü?"* (Casiye, 23) Ya da aralarında Allah'a davet eden birinin çıktığı her dönemin halkına işaret ediliyor. Çünkü arzu ve hevasıyla bir şeyin üzerine içtenlikle eğilen kimse ona tapmış olur. "*Bari bu ilahlar (tanrılar) konusunda… getirseler."* İbadete layık oluşları, ilahlıkları, etkinlikleri ve varlıkları konusunda "*açık bir delil…"* getirseler. Yani taklidin geçersizliğine, fasit oluşuna ilişkin bir kanıt getirseler. Allah'tan başkasının ilahlığına, etkinliğine ve varlığına ilişkin olarak kanıt ortaya koymanın imkânsız olduğunu ortaya koyup sustursalar. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Bunlar (putlar), sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir."* (Necm, 23) Yani bu putlar, müsemması olmayan isimlerdir, çünkü herhangi bir şey değildirler.

16- (İçlerinden biri şöyle demişti:) «Madem ki siz onlardan ve onların Allah'ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştınız, o halde mağaraya sığının ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın.»

"*Mademki siz onlardan …uzaklaştınız…"* Tecerrüt ederek nefislerinizden ve nefislerinizin kuvvetlerinden "*ve onların Allah'ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan…"*, onların isteklerinden ve hevalarından uzaklaştınız, *"o halde mağaraya sığının."* İlimleri ve amelleri ikmal etmek için bedensel aletleri kullanmak amacıyla bedene sığının. Bedende uzlete çekilin, riyazetle nefsin satvetini kırın. Nefsani hareketleri, hayvani içgüdüleri ve yırtıcı vahşeti terk etmek suretiyle ölüler gibi ölün. Yani iradi olarak ölün. *"Rabbiniz size rahmetini yaysın."* İlim ve marifet vermek suretiyle size gerçek hayat bahşetsin. *"ve işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın."* Faziletlerin zuhuru ve tecelliyat nurlarının doğuşuyla yararlanılan bir kemal bahşetsin. O zaman müşahedelerden lezzet alır, kemalattan yararlanırsınız. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse…"* (Enam, 122)

Resulullah (s.a.v), Ebubekir (r.a) hakkında şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde dolaşan bir ölü görmek isteyen Ebubekir'e baksın." Yani nefsinden ayrılarak ölen ve Allah ile yürüyen ya da üzerinde durduğumuz ayetin anlamı şöyledir: Kavminizi ve Allah'ın dışında ibadet ettikleri düzmece tanrıları, onların farklı taleplerini, değişik maksatlarını, türlü hevalarını ve uydurma putlarını terk ettiğinize göre, bedenlerinizin mağaralarına sığının, gereksiz hareketlerden, şehevi arzuların peşinde gitmekten sakının, kendinizi riyazete verin ki, Rabbiniz size rahmetinden kemalinizi arttırsın, melekuti yardımlarla, kutsi teyitlerle sizi güçlendirsin, size destek olsun, sizi onlara galip getirsin, sizin için, yararlanacağınız bir din ve yol hazırlasın, kurtuluşa eren mahlukların size bakıp hidayet bulacakları bir kabul yeteneği bahşetsin. Onlardan ayrılmalarının ardından mağaraya sığınmalarının gerisinde bir başka sır var ki bu sır, Mehdi ortaya çıkıp mağaraya girdiğinde ve İsa nazil olduğunda anlaşılacaktır. Allah, doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Rahmetin yayılmasının ve içinde bulundukları durumdan kurtuluş yolunun hazırlanmasının mağaraya sığınmakla irtibatlandırılmış olması gösteriyor ki, istidatlarında potansiyel olarak bulunan rahmet, ancak bedene taalluk etmekle ve bedenin kemali ile hazırlanmakla yayılır.

17- (Resûlüm! Orada bulunsaydın) güneşi görürdün: Doğduğu zaman mağaralarının sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. (Böylece) onlar (güneş ışığından rahatsız olmaksızın) mağaranın bir köşesinde (uyurlardı). İşte bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kime hidayet ederse, işte o, Hakk'a ulaşmıştır, kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın.

"Güneşi görürdün…" yani ruh güneşini *"doğduğu zaman…"* cisim örtülerinden arınarak yükselirken, ufkundan zuhur ederken görürdün ki, beden cihetinden onlara meyletmektedir. Meyli ve sevgisi sağ tarafıdır. Yani kutsi âlem tarafına, hayır, fazilet, iyilik ve ibadet gibi iyilerin amellerine meyleder. Çünkü iyiler sağ ehlidirler. "*Batarken…"* cismi arzu edip onunla perdelendiği, onun karanlıklarında ve örtülerinin altında gizlendiği, nuru söndüğü zaman, sol tarafta, yani nefis tarafında ve kötü ameller yolunda bulunan dolayısıyla günahlara, kötülükleri, şerri, rezillikleri ve sol ehli olan facirlerin izini takip eden onlardan ayrılır, uzaklaşırdın.

“Onlar onun bir köşesinde uyurlardı.” Bedenlerinin geniş bir bölgesinde, nefis ve tabiat makamında bulunuyorlardı. Çünkü orada geniş bir alan vardır ve ruhun nuru onlara isabet etmez.

Bil ki, kalbin ruha bakan yüzü ruhun nuruyla aydınlanan bir yerdir. Buna “akıl” adı verilir. Hayra yönelticidir ve meleğin ilhamının da indiği yerdir. Ama kalbin nefse bakan yüzü ise, nefsin sıfatlarının karanlığıyla kararmıştır. Buna da “sadr” adı verilir. Sadr ise, şeytanın vesvesesinin yeridir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*İnsanların kalplerine vesvese sokan.”* (Nas, 5) Ruh harekete geçip kalp de yüzünü ona doğru çevirirse, aydınlanır ve kemale iletip teşvik eden akıl gücü ile güçlenir. Hayra ve ibadete meyleder. Nefis harekete geçer ve kalp de yüzünü ona doğru çevirirse, bulanır, ruhun nurundan perdelenir, akıl karanlığa gömülür ve kötülüğe ve günaha meyleder. Bu iki halde ilham için melek, vesvese için de melek yanaşır. Böylece biri salih biri de şer olan iki ameli birbirine karıştırırlar.

Ayette ince bir nükte vardır. Şöyle ki: hayra meyletme ile ilgili olarak mağaradan uzaklaşma ve şerre meyletmekle ilgili olarak da onları bırakıp uzaklaşma ifadesi kullanılmıştır. Çünkü hayır yolunda kalbi onaylar, ona hayrı emreder, bedenden ve bedenin muvafakatlarından yüz çevirme hususunda ona destek verir. Ama kötülük yolunda onu onaylamaz, aksine terk eder, ayrılıp gider. Onu nefsin karanlıklarına dalmış, kendisini nurdan alıkoyan nefsin sıfatlarıyla perdelenmiş halde bırakır. Bu, onların sülukta telvin içinde olduklarına işaret eder. Bazen nefis ve sıfatları ona zuhur eder, onu ruhun nurundan perdeler. Sonra öbürü geri gelir. Yani ruhun nuru doğar ve nefis, Allah’a delalet eden, Allah’a ulaştırıcı vesileler işlevini gören, Allah’ın hidayetine kavuşturan ayetleri karşısında gizlenir. “*Allah kime hidayet ederse…”* kimi müşahede makamına ulaştırıp orada kalıcı kılmak suretiyle hidayete erdirirse *“işte o, Hakk’a ulaşmıştır.”* hakikâte ulaşmıştır, başkasına değil. “*Kimi de hidayetten mahrum ederse…”* vechinin nurundan yoksun bırakırsa, artık onu doğruya ileten bir yol gösterici, bir mürşit bulunmaz. Yahut ayetin anlamı şöyledir: Allah kimi hidayete erdirirse, Ashab-ı Kehf’in haline hakikât olarak iletir. Kimi de saptırırsa, onların hallerinden perdeler.

18- Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı.

19- Böylece biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: «Ne kadar kaldınız?» dedi. (Kimi) «Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık» dediler; (kimi de) şöyle dediler: «Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin; ayrıca, nâzik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin.

20- «Çünkü onlar eğer size muttali olurlarsa, ya sizi taşlayarak öldürürler veya kendi dinlerine çevirirler ki, o zaman ebediyyen iflah olmazsınız.»

"*Sen onları uyanık sanırdın.*" Ey muhatap! Gözleri ve duyuları açık olduğu, iradi ve hayvani hareketleri sergiledikleri için sen onları uyanık sanırdın. Oysa "*kendileri uykuda idiler.*" hakikâtte gaflet uykusunda idiler. Sana baktıklarını görürdün, oysa görmüyorlardı. "*Onları sağa sola çevirirdik.*" Bazen hayır tarafına ve fazilet talep etme cihetine çevirir, bazen şer tarafına ve tabiatın gerekleri cihetine döndürürdük. "*Köpekleri de…*" nefisleri de "*ön ayaklarını uzatmıştı…*" Yani gazabi ve şehvani kuvvetlerini *"mağaranın girişinde…"* beden boşluğunda yaymıştı. Tamamen uykuya dalmak anlamında "haciun" denilmemesinin sebebi ise köpeklerinin aslında uyumamış olmasıdır. Bilakis iki kuvvetini beden boşluğunda yaymıştı ve bedenden ayrılmayacak şekilde bekliyordu. Sağ ön ayak gazaptır, çünkü daha güçlü ve daha üstündür. Kalbin edeplendirme amaçlı etkilerini kabul etmeye de daha yatkındır. Sol ön ayak ise şehvettir. Çünkü daha zayıf ve daha adidir.

"Eğer onların durumlarına muttali olsaydın." Onların mücerret hakikâtlerine, üstün hallerine, Allah'ın onların içlerine yerleştirdiği nuraniliğe ve parlaklığa, onlara giydirdiği izzet ve görkeme muttali olsaydın *"dönüp onlardan kaçardın."* Bunun nedeni de mücerret nefislere ve hallere ilişkin inancın olmaması ve onların kemallerini kabul

edecek istidadının olmamasıdır. Ya da onlardan ve onların muamelelerinden kaçtığın için arkanı dönüp giderdin. Bunun nedeni de maddi lezzetlere ve tabii olgulara olan meylindir. *“Gördüklerin yüzünden için, korku ile dolardı.”* Hallerinden, riyazetlerinden korkardın. Ya da kemale vasıl olduktan sonra onların durumlarına, sırlarına ve vahdet içindeki makamlarına muttali olsaydın onlara arkanı dönerdin, hallerinden kaçardın, onlardan korku duyardın. Bunun sebebi de yüce Allah’ın onlara kendi azamet ve büyüklük libasını giydirmesidir. Öncesiz kadim nere, sonradan olma hadis nere? Yokluk varlığa sığabilir mi?

“Böylece biz…onları uyandırdık.” Bu hakiki diriltme ve bu manevi canlandırma gibi *“onları uyandırdık… birbirlerine sorsunlar…”* istidatlarına yerleştirilen anlamları, zatlarında gizlenen hakikâtleri birbirlerine sorup araştırsınlar ve onları sergilemek ve fiil düzeyine çıkarmak suretiyle kemale ersinler. İşte bu ilk uyanıştır ki, sufiler buna “yakaza” derler. *“İçlerinden biri: Ne kadar kaldınız? dedi.”* bu ifadenin teviline daha önce yer vermiştik. İçlerindeki muhakkikler ise “*Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin.”* Bu, görmeye başladıkları, yararlandıkları ve kemale erdikleri zamandır. Gümüş paradan maksat, beraberlerindeki ilkel bilgilerdir. Bu bilgiye sahip olmak için çalışmaya gerek yoktur. Hakiki ilimler, İlahi irfanlar gibi zihni hakikâtler bu ilkel bilgilerle elde edilir. Şehir toplanma mahallidir. Çünkü arkadaşlık, sohbet ve terbiye kaçınılmazdır. Ya da Hz. Resulullah’ın (s.a.v) *“Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.”* hadisinde buyurduğu gibi bundan maksat ilim şehridir. İçlerinden sadece bir kişiyi göndermelerine gelince, çünkü külli kemal, talim ve öğretmeye bağlı değildir. Bilakis, en şerefli kemal, ilmi kemaldir. Dolayısıyla, bir gruptan bazılarının öğrenmesi ve diğerlerini uyarması yeterlidir. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır.”* (Tevbe, 122)

“Baksın, hangi yiyeceği daha temizdir.” Yani şehrin halkının hangi kesimi daha temizdir, ilimde daha üstündür, fuzuli şeylerden ve eğlenceden, ihtilaf, cedel ve nahiv gibi nefsi güçlendirmeyen ve kemale erdirmeyen, “*ise ne besler ne de açlığı giderir.”* (Gaşiye, 7) ayetinde

buyrulduğu üzere, zahiri ilimlerden daha uzak, ona baksın. Çünkü ilim kalbin gıdasıdır. Tıpkı bedenin gıdası yiyecek olduğu gibi. İlim hakiki İlahi rızıktır. *"Ayrıca, nazik davransın."* Yiyecekleri seçerken ve satın aldığı kişiyle muamelede bulunurken nazik olsun. Muhakkik, nefsi temiz, olgun, faziletli hayat tarzına sahip, davranışları temiz, olgun ve olgunlaştırıcı kimseyi seçsin, fuzuli şeylerle uğraşan zahiri, nefsi pis, alimlik taslayan, sahip olmadığı erdemleri sergilemek için hep önde görünmeye çalışan kimseyi değil. Evet, kail olanı seçsin, onun sohbetinden istifade etsin, onunla birlikte oturmakla kemallerini zahiren görsün, ilmini gözlemlesin, sonra da gelip bizim istifademize sunsun. Ya da işinde nazik davransın ki, istemeden durumunuzu ve dininizi bir cahile ihsas ettirmesin. "*Ve sakın sizi kimseye sezdirmesin."* Perdelenmiş zahir kimselere tabiat âlemi sakini münkirlere fark ettirmesin. Eğer Ashab-ı Kehf'i ruhani kuvvetler olarak tevil edersek şehre gönderilen fikirdir. Şehir de ruhani, nefsani ve tabii kuvvetlerin toplandığı yerdir.

Yiyeceği daha temiz olan, vehim, hayal ve duyular değil, akıldır. Çünkü her idrak edici gücün bir yiyeceği vardır. Her iki takdirde de rızıktan maksat nazari ilimdir. Bir de nefsani kuvvetlerden hiç kimseye sizi hissettirmesin.

"Çünkü onlar size muttali olurlarsa…" size galip gelirlerse "*sizi taşlayarak öldürürler…"* heva taşlarıyla, gazap, şehvet etkenleriyle ve lezzet istekleriyle sizi öldürürler. Kemalinize ulaşmanızı engelleyerek öldürürler. "*Veya kendi dinlerine çevirirler…"* vehmin egemen olmasını, şeytanın galip gelmesini ve sizin hevaya ve putlara tapmaya meyletmenizi sağlayarak dinlerine döndürürler. Ama ilk tevil yöntemini esas alırsak anlam şöyle olur: Avamın zuhuruyla, taklitçiliğin egemenliğiyle, perdelenmişlerin etkinliğiyle, kalpleri mühürlenmiş batıl ehlinin istilasıyla sizi dinlerine çevirirler. Hak ehlini taşa tutmaları ve zahiri dinlerine çağırmaları ise Resulullah (s.a.v) zamanındaki gibidir.

21- Böylece (insanları) onlardan haberdar ettik ki, Allah'ın vaadinin hakk olduğunu, kıyametin şüphe götürmez olduğunu bilsinler. Hani onlar aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: «Üzerlerine bir bina yapın. Rableri onları daha iyi bilir.» Onların durumuna vâkıf olanlar ise: «Bizler, kesinlikle onların yanı başlarına bir mescit yapacağız» dediler.

22- (İnsanların kimi:) «Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir» diyecekler; yine: «Beş kişidir; altıncıları köpekleridir» diyecekler. (Bunlar) bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (Kimileri de:) «Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir» derler. De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Öyle ise Ashâb-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme.

"Böylece insanları onlardan haberdar ettik." Bu diriltme ve uyutma gibi, onların hidayetlerini ve hakikâtlerinin marifetini kabul edecek istidada sahip olanları durumlarına muttali kıldık ki onlarla sohbet etmek, onların hidayetlerinden istifade etmek suretiyle "*Allah'ın vaadinin…"* ölümden sonra diriliş ve cezanın hakk olduğunu "*bilsinler…"* ve *"kıyametin şüphe götürmez olduğunu…"* anlasınlar. "*Hani aralarında Ashab-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı."* Yani hakikâti talep eden istidat sahipleri onların ölümden sonraki hayata ilişkin konumlarını aralarında tartışıyorlardı. Kimisi şöyle diyordu: Ölümden sonra diriliş, mücerret ruhlara özgüdür, bedenler yeniden dirilmeyecektir. Kimisi "diriliş, hem ruh hem de bedenle gerçekleşecektir." diyordu. Ashab-ı Kehf'e muttali olup onları tanımalarıyla birlikte ölümden sonra dirilişin hem ruh hem de bedenle olacağını, cismani meadin Hakk olduğunu anladılar. "*Dediler ki: Üzerlerine bir bina yapın."* Onlar öldükten sonra bunu dediler. Üzerlerinde hankah, meşhed ve mezar gibi, Nebi ve velilerden kemal sahibi yakınlaştırılmışlar için yapılmış ziyaret amaçlı bina yapılmasını istediler. İbrahim, Muhammed, Ali ve sair Nebi ve veliler için yapıldığı gibi. Selam üzerlerine olsun.

"*Rableri onları daha iyi bilir."* Bu, onların ümmetlerinden kendilerine tabi olanların, kendilerini izleyenlerin söylediği bir sözdür. Yani, onlar, başkaları tarafından bilinmekten yücedirler, uludurlar. Onlar Allah'da yok olmuş muvahhidlerdir, Onunla tahakkuk etmiş kimselerdir. Bu yüzden, onların durumunu en iyi Allah bilir. Nitekim, yüce Allah bir kutsi hadiste şöyle buyurmuştur: *"Velilerim, benim kubbem altındadırlar, benden başkası onları tanımaz."*

"*Onların durumlarına vakıf olanlar…dediler.*" Onların miraslarının ve mekânlarının yönetimini üstlenen bazı arkadaşları ise şöyle dediler: "*Bizler, kesinlikle onların yanı başlarına bir mescit yapacağız.*" Ki içinde namaz kılınsın. "*…Diyecekler…*" Ehl-i Kitaptan ve Müslümanlardan hakikâtlere dair ilimleri bulunmayan zahiriler diyeceklerdir. " *«Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir»* ve *«Beş kişidir; altıncıları köpekleridir»* şeklindeki sözleri aktarıldıktan sonra "*Bunlar bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir.*" Yani, yitirdikleri, kaybolan birini görmeden taşlamaktır bu. Diğer bir ifadeyle yakinden yoksun, kuru bir zandan başka bir şey değildir, deniliyor. Ayrıca ifadenin ortasında "vav" harfinin bulunması gösteriyor ki, sıfat mevsufu da içeriyor, aralarında bir ayrılık yoktur ve de *"onlar yedi kişidir"* ifadesi ile "*sekizincisi köpekleridir.*" ifadesi arasında bir sayı yoktur. Bundan sonra yer alan *"onlar hakkında bilgisi olan çok azdır."* ifadesi gösteriyor ki, doğru olan, onların sayılarının yedi kişi olmasıdır, diğer sayılar doğru değildir. Çünkü az olanlar bu sayıyı veren muhakkiklerdir. Eğer Ashab-ı Kehf'i ruhanı kuvvetler olarak tevil edersek, bu yedi kişiden maksat, nazari ve ameli akıl, fikir, vehim, tahayyül, zikir ve Pantasya olarak adlandırılan müşterek akıldır. Köpek ise nefistir. Bir de her iki tevil açısından da güneşten maksat, ruhtur.

Nitekim, Emirülmüminin Ali'den (k.v.) şöyle rivayet edilmiştir: "Ashab-ı Kehf yedi kişiydiler. Üçü kralın sağında, üçü de solunda otururdu. Yedincisi de köpeğin sahibi çobandır." Eğer bu rivayet sahihse, kral nefs-i emmare Dekyanus'udur. Sağında oturup danıştığı üç kişi, nazari ve ameli akıl ile fikirdir. Solunda oturup vezirliğini yapan üç kişi ise tahayyül, vehim ve zikirdir. Çoban ise duyu sürüsünün sahibi Pantasya'dır.

"Onlar üç kişidir." diyenler, kalp ve nazari ve ameli aklı kastediyorlar. *"Beş kişidir."* diyenler, ise bunlara ek olarak fikir ve vehmi de kastediyorlar. Suretleri idrak eden gücü ve zikri dışarıda bırakıyorlar. Bunun nedeni de bunların tasarruflarının olmaması ve her birisinin hazine konumunda olmasıdır. Bu tevili esas aldığımız zaman, muttali olmak, muhakkik grubun İlahi huzurda, bedenin harap olmasından sonra nefsin kalıntılarını görmeleri anlamındadır. Tartışmadan maksat ise, kuvvetlerin içinde yaratıldıkları bedene egemen olmak için

birbirleriyle çekişmeleridir. Beden, yapılması istenen binadır. Bunu isteyenler ise, söz konusu çekişmeden galip çıkan kuvvetler olup *“Bizler, kesinlikle onların yanı başlarına bir mescit yapacağız.”* diyenlerdir. Yani bütün hayvani, tabii ve nefsani kuvvetler burada boyun eğenlerdir. Bu emre muhatap olanlar da, içinde yaratıldıkları beden binasında faaliyet gösteren ve mağlup olan kuvvetlerdir. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

23-24- Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşâallah demedikçe) hiçbir şey için «Bunu yarın yapacağım» deme. Bunu unuttuğun takdirde Allah'ı an ve: «Umarım Rabbim beni, doğruya bundan daha yakın olan bir yola iletir» de.

“Hiçbir şey için “bunu…yapacağım” deme.” Burada yüce Allah, daha önce şüpheye düşmekten ve soru sormaktan nehyettiği Nebiysini İlahi edebiyle edeplendirmekte ve “*hiçbir şey için…deme.”* buyurmaktadır. Ancak, Allah’ın dilediği vakitte yani sana söyleme iznini verince. Bu takdirde O’nunla, O’nun meşiyetiyle demiş olursun. Ya da ancak O’nun senin halin olmuş meşiyetiyle de. Yani O’nun meşiyetine bürünmüş olarak. Bunun anlamı şudur: Yapmaya karar verdiğin bir iş için, Allah’ın meşiyetine bürünmüş olmadığın, yani “inşAllah/Allah dilerse” demediğin sürece, onu gelecek zamanda yapacağım, deme. Diğer bir ifadeyle fiili kendi iradene isnat etme, aksine Allah’ın iradesine isnat et. O zaman Onunla ve Onun meşiyetiyle yapmış olursun.

“Allah’ı an…” Ona dönerek, Onun huzurunda olarak zikret, “*unuttuğun takdirde.”* nefsin zuhuru ve nefsin sıfatlarının zuhurundan kaynaklanan telvin neticesinde gaflete düştüğün zaman “*Umarım Rabbim beni, doğruya bundan daha yakın olan bir yola iletir, de.”* Telvin esnasında hatırlamamı, temkin ve sıfat perdelerinden arınmış zati şühud ile fiili O’nun sıfatlarına isnat etmemi sağlar. “*Doğruya…daha yakın.”* yani istikamet üzere oluşa. Bundan maksat da zati müşahede de temkindir.

25- Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır.

26- De ki: Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin (semavatın) ve yerin (arzın) gizli bilgisi O'na aittir. O'nun görmesi de, işitmesi de şâyanı hayrettir. Onların (göklerde ve yerde olanların), O'ndan başka bir yöneticisi yoktur. O, kendi hükümranlığına kimseyi ortak etmez.

27- Rabbinin Kitabı'ndan sana vahyedileni oku. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O'ndan başka bir sığınak da bulamazsın.

28- Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.

29- Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Biz, zalimlere öyle bir cehennem hazırladık ki, onun duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır. (Susuzluktan) imdat dileyecek olsalar imdatlarına, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. Ne fena bir içecek ve ne kötü bir kalma yeri!

“Onlar mağaralarında üç yüzyıl…kalmışlardır.” Ayın hareketlerine göre belirlenen türden üç yüzyıl kalmışlardır. Dolayısıyla her sene bir aya tekabül eder. Yani toplam yirmi beş sene kalmışlardır. Bu da uyanış ve teyakkuz süresidir. “*Buna ilaveten dokuz yıl.”* Bu da haml süresidir. Ayette bir nükte gözetilmiştir. Şöyle ki: “Üç yüz ve dokuz sene” veya “üç yüz dokuz sene” şeklinde bir ifade kullanılmamıştır. Çünkü vahyin indiği dönemde “sene” kelimesi ayın devri için değil güneşin yıllık dönüş süresi için kullanılırdı. Böylece sayı önce mücmel ifade ediliyor, ardından “sene” ifadesiyle açıklanıyor. Çünkü bu ifade kullanılmasaydı, sayının temyizi ay gibi başka bir şey de olabileceği ihtimali doğardı. Sonra bu senelerin sayısının belli olmayıp müphem olduğu beyan ediliyor. Çünkü “ sene olarak üç yüz ay kalmışlardır.” denilseydi, dolayısıyla sayının toplamı yerine “sene” ifadesi kullanılsaydı, ifade sahih olurdu. Maksat da sayı olarak seneler, yani yirmi beş sene olurdu. Nitekim, hemen sonrasında yer alan şu ifade de bu sonucu teyit etmektedir: “*De ki: Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir.”* Müfessir Katade diyor ki: Burada “*diyeceklerdir…”* şeklinde başlayan Ehli Kitab’ın sözlerinin aktarımı devam ediyor. Yani bu söz de onlara aittir. *“Allah daha iyi bilir…”* sözü de onlara cevap mahiyetindedir. Abdullah b. Mesud mushafında *“dediler ki…kaldılar.”* şeklindedir ayetin metni. Çünkü yakin burada tahakkuk etmemiş; etseydi, yinelenmezdi.

"Rabbinin Kitabından sana vahyedileni oku." Ayetin orijinalinde yer alan "min" harfi cerr'inin gayenin iptidasını ifade etme anlamını katmaya yönelik olması ve "kitab"dan maksadın da bütün ilimleri kapsayan ve vahye muhatap olan kimselere indirilen vahyin kaynağını oluşturan ilk levh olması mümkündür. Ayrıca Kitab, cümle içinde vahyolunanların açıklaması işlevini de görmektedir. Bu takdirde Kitab derken, furkani akıl anlamı kastediliyor. Her iki takdirde de "*Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur."* Dinin temelini oluşturan tevhid ve adalet gibi kelimelerini kimse değiştiremez. *"Ondan başka bir sığınak da bulamazsın."* Ondan başka meyledeceğin bir barınak bulamazsın, çünkü böyle bir şeyin varlığı imkânsızdır.

"*Candan sebat et."* Burada Allah ve Allah ehli ile birlikte olmada sabretme, sabır gösterme, Ondan başkasına yönelmeme emrediliyor. Bu sabır, istikamet ve temkin kapsamına girer. Bu da ancak Allah ile olabilir. "*Sabah akşam Rablerine…dua edenlerle birlikte…"* Daima Allah'ı birleyen, mücerret, Allah'dan başkasını talep etmeyen, dünya ve ahirete ihtiyaç duymayan, sıfat ve fiillerin yanında durmayan " *Onun rızasını dileyen" ,* yani sadece Onun zatını isteyen, Ona dua eden, fena sabahı zuhur vaktinde ve beka sırasında zatın onlarla perdelenmesi vakti başkasını araya koymak suretiyle Ondan perdelenmeyen fakirlerle birlikte sebat et. Çünkü onlarla birlikte sabretmek Allah ile sabretmektir. Gözleri onlardan ayırmak yasaklanmıştır. Zaten başkasına meyletmek, gözleri onlardan ayırmaktan ibarettir.

"*Biz, zalimlere…hazırladık."* Hak'tan perdelenmiş müşrikler için. Çünkü bir ayette *"şirk, büyük bir zulümdür."* (Lokman, 13) buyrulmuştur. *"Bir cehennem…"* büyük bir ateş hazırladık. " *ki, onun duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır."* Varlık mertebeleri, unsuri tabiatlar ve heyulani şahısları bürüyen maddi nevi suretler gibi duvarları onları sarmıştır. *"Erimiş maden gibi bir su…"* irin gibi pis kokulu bir su verilir kendilerine. Yani cehennem ehlinin kömürleşmiş bedenlerinden akan irin, kokuşmuş su ya da pis atıkları yahut yakıcı keder ve üzüntü türü şeyler içirilir.

30- İman edip de güzel davranışlarda bulunanlar (bilmelidirler ki) biz, güzel işler yapanların ecrini zâyi etmeyiz.

31- İşte onlara, alt taraflarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Onlar Adn cennetlerinde tahtlar üzerine kurularak orada altın bileziklerle bezenecekler; ince ve kalın dîbâdan yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel karşılık ve ne güzel kalma yeri!

32- Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik.

33- İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, hiçbirini eksik bırakmamıştı. İkisinin arasından bir de ırmak fışkırtmıştık.

34- Bu adamın başka geliri de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: «Ben, servetçe senden daha zenginim; insan sayısı bakımından da senden daha güçlüyüm.»

35- (Böyle gurur ve kibirle) kendisine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: «Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam.»

36- «Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, hiç şüphem yok ki, (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum.»

37- Karşılıklı konuşan arkadaşı ona hitaben: «Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden (sperm) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkâr mı ettin?»

38- «Fakat O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.»

39- «Bağına girdiğinde: Mâşâallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır, deseydin ya! Eğer malca ve evlâtça beni kendinden güçsüz görüyorsan (şunu bil ki):»

40- «Belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ kupkuru bir toprak haline gelir.»

41- «Yahut, bağının suyu dibe çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın.»

42- Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece, bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini oğuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. «Ah, diyordu, keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!»

43- Kendisine Allah'tan başka yardım edecek destekçileri olmadığı gibi kendi kendini de kurtaracak güçte değildi.

44- İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah'a mahsustur. Mükâfatı en iyi olan O, en güzel âkıbeti veren yine O'dur.

45- Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı, gökten (semadan) indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün (arzın) bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir.

46- Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; ölümsüz olan iyi işler ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır.

"İman edenler…" müşriklerin karşıtları olarak ayette yer aldıkları için burada zati tevhide inananlar kastedilmiştir. "*Güzel davranışlarda bulunanlar…"* istikamet makamında bizzat kastedilen amelleri işleyenler. "*Biz, güzel işler yapanların ecrini zayi etmeyiz."* Burada zahir isim müzmerin yerine konulmuştur. Bunun amacı, ecrin bilgiyle değil, amelle hakkedildiğine delalet etmesidir. Çünkü amelle derece ve mertebenin yükselmesi hakkedilir.

"*Adn cennetleri…"* üç cennetten adn cennetleri vardır onlar için. *"orada altın bileziklerle bezenecekler…"* Yani orada zati tevhid hakikâtleri, ayni birlik tecellileri anlamları gibi türlü zinetlerle süsleneceklerdir. Çünkü altın süslerden maksat ayni süsler, gümüş süslerden maksat da nurani sıfatlardır. Nitekim, bir ayette şöyle buyrulmuştur: " *; gümüş bilezikler takınmışlardır."* (İnsan, 21) "*Yeşil elbiseler giyecekler."* İnsanın içini açan göz alıcı, güzel ve parlak sıfatlara bürüneceklerdir. "*İnce…dibadan."* Hallere ve bağışlara bürüneceklerdir, çünkü bunlar daha latif ve daha incedirler. "*Kalın dibadan…"* daha yoğun olan ahlak ve kazanımlara bürüneceklerdir. *"Onlar adn cennetlerinde tahtlar üzerine kurularak…"* İlahi isimlere yaslanacaklar. Çünkü İlahi isimler O'nun fiillerinin kaynaklarıdır. Ve onlar da O'nun sıfatlarıyla sıfatlanmışlardır. Zatla birlikte sıfat istinat edilen isimdir. Ve o sıfat ve fiil cennetinde bu hal üzerinde olacaktır. "*Ne güzel sevap ve ne güzel kalma yeri!"* bu ifade, daha önce geçen " *ne fena bir içecek ve ne kötü bir kalma yeri!"* ifadesine karşılık olarak yer almıştır.

47- (Düşün) o günü ki, dağları yerinden götürürüz ve arzın (yeryüzünün) çırılçıplak olduğunu görürsün. Hiçbirini bırakmaksızın onları (tüm ölüleri) mahşerde toplamış olacağız.

48- Ve hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır: And olsun ki sizi ilk defasında yarattığımız şekilde bize geldiniz. Oysa size vaat edilenlerin tahakkuk edeceği bir zaman tayin etmediğimizi sanmıştınız, değil mi?

49- Kitab ortaya konmuştur: Suçluların, onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. «Vay halimize! derler, bu nasıl kitabmış! Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın (yaptıklarımızın) hepsini sayıp dökmüş!» Böylece, yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez.

50- Hani biz meleklere: Âdem'e secde edin, demiştik; İblis hariç olmak üzere, onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir!

51- Ben onları (İblis ve soyunu) ne semaların ve arzın yaratılışına, ne de bizzat kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Ben yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim.

52- Yine o günü (düşünün ki, Allah, kâfirlere): Benim ortaklarım olduklarını ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın! buyurur. Çağırmışlardır onları; fakat kendilerine cevap vermemişlerdir. Biz onların arasına tehlikeli bir uçurum koyduk.

53- Suçlular ateşi görür görmez, orayı boylayacaklarını iyice anladılar; ondan kurtuluş yolu da bulamadılar.

54- Hakikâten biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır.

55- Kendilerine hidayet geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden mağfiret talep etmekten alıkoyan şey, sadece, öncekilerinin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesini, yahut azabın göz göre göre kendilerine gelmesini beklemeleridir!

56- Biz Resulleri, sadece müjdeleyiciler (beşir) ve uyarıcılar (neziyr) olarak göndeririz. Kâfir olanlar ise, hakkı bâtıla dayanarak ortadan kaldırmak için bâtıl yolla mücadele verirler. Onlar âyetlerimizi ve uyarıldıkları şeyleri alaya almışlardır.

57- Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığını unutandan daha zalim kim vardır! Biz onların kalplerine, bunu anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırlık verdik. Sen onları hidayete çağırsan da artık ebediyen hidayete eremeyeceklerdir.

58- Senin, bağışı bol olan Rabbin merhamet sahibidir; şayet yaptıkları yüzünden onları (hemen) muaheze edecek olsaydı, onlara azabı çarçabuk verirdi. Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, artık bundan kaçıp kurtulacakları bir sığınak bulamayacaklardır.

59- İşte şu ülkeler; zulmettikleri zaman onları helâk ettik. Onları helâk etmek için de belli bir zaman tayin etmiştik.

"O gün ki, dağları yerinden götürürüz…" aza dağlarını parçalayarak ortadan kaldırırız, onları etrafa savrulmuş toz dumana çeviririz. *"Görürsün…"* beden arzını "*çırılçıplak"* açık ve dümdüz, yalın bir satıh olarak görürsün, üzerinde hiçbir suret, içinde hiçbir terkip olmaksızın sırf bir toprak olarak belirir. "*Mahşerde toplamış olacağız…"* vicdan mahşerinde toplayacağız. Ya yukarıda sözü edilen kuvvetler için, ya da insan fertleri için geçerli olan bir haşırdır bu. "*Hiçbirini bırakmayız…"* tek kişi bırakmadan hepsini mahşerde toplarız.

"*Ve hepsi …Rabbinin huzuruna çıkmışlardır."* Yeniden diriliş gerçekleştiği zaman hepsi Rabbinin huzurunda "*sıra sıra"* toplanmış olacaktır. Düzenli şekilde saf tutmuş olarak duracaklardır. Birbirlerini perdelemeyeceklerdir. Her biri bir mertebede olacaktır. "*And olsun…bize geldiniz…"* O gün onlara "*and olsun bize geldiniz…"* diyeceğiz. Yalın ayak, çırılçıplak ve tek başınıza bize geldiniz. "*Sizi ilk defasında yarattığımız gibi… Oysa siz…sanmıştınız…"* ölümden sonra dirilişi inkâr ederek *"size vaat edilenlerin tahakkuk edeceği bir zaman tayin etmediğimizi…"* sanmıştınız. Nebiylerin dilinden, ölümden sonra diriliş ve yeni bir hayat olduğuna ilişkin olarak size yöneltiğimiz vaadin bir vaktinin olmadığını zannetmiştiniz.

"Kitab ortaya konmuştur." Nefislerinde kök salmış amel heyetleriyle örtüşen kalıp kitabı ortaya konmuştur. "S*uçluların, onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün."* Çünkü unutup gittikleri şeyleri orada görmüşlerdir.

"Vay halimize! derler…." kendilerini mahveden helak ile tekrar helak olmayı temenni ederler. Bunun nedeni de bozuk akideleri ve kötü amelleridir. "*Bu nasıl kitabmış! Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın hepsini sayıp dökmüş!"* Çünkü, hareketlerinin ve amellerinin bütün izleri küçük olsun büyük olsun nefislerinde yerleşmiştir. Aynı zamanda feleki nefis levhalarına da nakşedilmiştir, kayda alınmıştır. Ölümden sonraki yeni hayatlarında bunların tümü onlara görünür. Onlardan kurtulmalarına imkân yoktur. *"Böylece, yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez."* ifadesinin anlamı budur.

Daha önce meleklerin secde etmesi ve İblis'in bundan kaçınması hadisesinin anlamını açıklamıştık.

"İblis cinlerdendi." ifadesi yeni bir açıklama mahiyetindedir. Sanki biri "peki İblis neden secde etmedi?" diye sormuş da buna cevap olarak "*o cinlerdendi."* denmiş gibi. Yani maddeye boğulmuş bedeni kuvvetlerdendi. Bu yüzden "*Rabbinin emrinden dışarı çıktı."* Madde ve maddenin uzantılarıyla perdelendiği için.

60- Bir vakit Musa, genç adamına dedi ki: Devam edeceğim… ta iki denizin birleştiği yere varacağım, yahut daha ileri bir müddet daha gideceğim.

61- Vakta ki her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. (Balık) denizde belli bir iz bırakarak bir yol tuttu.

"Bir vakit Musa genç adamına dedi ki…" Bu ayeti kıssanın zahirini esas alarak anlamak gerekir. Mucizeleri inkâr etmeye imkân yoktur. Ama Batıni anlamına gelince şöyle denebilir: Bir vakit Kalp Musa'sı nefis gencine, bedene taalluk ettiği vakit dedi ki: "*durup dinlenmeyeceğim."* Yolculuğa ve sefere ara vermeyeceğim. Ya da durmadan yola *devam edeceğim*, "*ta iki denizin birleştiği yere kadar varacağım."* Yani iki âlemin, ruh âlemi ile cisim âleminin birleştiği yere varacağım. Bu iki âlem de insan suretinde ve kalp makamında tatlı ve tuzlu su konumundadır. *"yahut senelerce yürüyeceğim."* Yani uzun zaman yol alacağım.

"*Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca.*" Hazır ve cem suretinde iki denizin birleştiği yere vardıklarında "*balıklarını unuttular.*" Burada kastedilen, Hz. Yunus'u (a.s) şahıs olarak değil tür olarak yutan balıktır. Çünkü ikisinin gıdası, bu surete ulaşmadan önce hariçte bu balıktandı. Ki azimet vakti yolculukta onu azık olarak almaları emredilmişti. "*…Bir yol tutup gitmişti.*" Önceden olduğu gibi beden denizinde canlı olarak yol alıp gitmişti. "*Bir yol*" geniş yol bulmuştu. Nitekim, söylendiğine göre, denizde izlediği yol açık kalmış, deniz üzerine kapanmamıştı.

62- Geçip gittiklerinde… Musa gence: Kuşluk yemeğimizi getir, hakikaten bu seferimizde başımıza sıkıntı geldi.

"*Geçip gittiklerinde*" balıktan ayrıldıkları yeri geçtiklerinde Musa yorgunluk ve açlık hissetti. Oysa anlatıldığına göre bundan önce yolculukta yorgunluk hissetmemiş, hiç acıkmamıştı. Bunun üzerine balığı ve onunla beslenmeyi hatırladı ve genç adamından yiyeceği getirmesini istedi. Musa "*kuşluk yemeğimizi getir*" diyor, çünkü o sıradaki hali, rahimdeki önceki haline göre gündüz mesabesindeydi. Ardından da *"Hakikâten bu seferimizde başımıza sıkıntı geldi"* şu yolculuğumuz yüzünden başımıza sıkıntı geldi… sıkıntıdan maksat, doğum yorgunluğu ve meşakkâtidir.

63- "Gördün mü! dedi. Kayaya sığındığımız sırada gerçekten ben balığı unuttum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. O acaib şekilde denizde bir yol tutmuştu.

"*Gördün mü! dedi.*" ne hata ettim gördün mü! "*kayaya sığındığımız sırada.*" Süt emmek için göğse sığındığımız sırada "*balığı unuttum.*" Çünkü ona ihtiyacımız yoktu. "*Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı.*" Balığı bana unutturan şeytandan başkası değildir. Onu vicdanımda hatırlamamı engelledi. Söylendiğine göre balık denizde yol bulup gittiği sırada Musa uyuyordu, genç adamı ise uyanıktı. Yasak ağacı Adem'e süslü gösteren vehim şeytanı, balık nefsini Musa'ya unutturdu. Çünkü o sırada bir tür gaflet halindeydi. Denizde izlediği şaşırtıcı acaib yol ise yukarıda sözü edilen ve açık kalan yoldur.

64- "İşte o! dedi. Aradığımız bu idi. Hemen izlerinin üzerine geri döndüler.

"*İşte…o…dedi.*" Balığın ellerinden kayıp denizde bir yol tutturması onun cibilliyetinde olan şey "*aradığımız…idi.*" Aradığımız şey buydu. Çünkü iki denizin birleştiği bir yer vardı ve Musa'ya orada kendisinden daha alim birinin bulunduğu vaat edilmişti. Çünkü kutsi aklı takip ederek kemale ulaşmak ancak bu makamda gerçekleşebilir. "*Hemen izlerinin üzerine geri döndüler.*" İlk fıtrat makamına yükselmek üzere " *geri*" döndüler, daha önce tabi oldukları gibi. İniş sırasında, kemale doğru aldıkları yolu geri dönerek tekrar izlediler, böylece kutsi aklı buldular. Kutsi akıl, Allah'ın kullarından biriydi, Allah'ın inayetine ve rahmetine has kılınmıştı.

65- Böylece kullarımızdan bir Abd'ı / Kul'u buldular. Ona katımızdan bir rahmet vermiştik ve Ona indînden bir ilim öğretmiştik.

"*Ona katımızdan bir rahmet vermiştik.*" Yani maddeden arınmak, cihetlerden beri olmak suretiyle ona manevi bir kemal ve sırf bir nuranilik bahşetmiştik. Bu ise "indî" yakınlığın sonucuydu. "*Ona indînden bir ilim öğretmiştik.*" Kutsi marifetlerden, ledünni külli hakikâtlerden oluşan bir ilmi beşeri talim aracılığıyla ona öğretmiştik.

66- Musa ona dedi ki: Sana tâbi olayım mı? Sana öğretilmiş olan rüşd'e ermek ilmini bana da öğretmen için…

"Sana tabi olayım mı?" bu sözüyle süluk iradesini ve kemale yükselme isteğini gösteriyor.

67- Dedi: Şüphesiz sen benimle beraberliğe sabredemezsin, senin asla gücün yetmez.

"Sen benimle beraberliğe sabredemezsin." Bunun nedeni senin gaybi şeylere ve manevi hakikâtlere muttali olmamandır. Çünkü sen henüz maddeden tecerrüt etmiş değilsin. Beden ve perdeleriyle örtülmüşsün. Bu yüzden bana yoldaşlık etmeye güç yetiremezsin.

68- İçyüzünü bilmediğin ve kendi ilminle kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?

69- Dedi ki: İnşallah (Allah'ın dilemesi) ile sen beni sabreder bulacaksın. Senin hiçbir işinde sana karşı gelmem.

"Kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin? Musa: *"inşallah, dedi, sen beni sabreder bulacaksın."* Benim istidadım güçlüdür ve ben talepte sebatkarım. "*Senin emrine de karşı gelmem.*" Ben sana bütünüyle teveccüh ettim ve sözünü benimsedim. Çünkü ben arındım ve benim iradem doğrudur. Bu konuşmaların tamamı hal diliyle gerçekleşmiştir.

70- Dedi ki: Eğer bana tâbi olursan artık hiçbir şey hakkında bana soru sorma. Hatta sana o konuda bilgi verinceye kadar.

"*Eğer bana tâbi olursan."* Kemal yolunu izleme hususunda bana uyarsan *"hiçbir şey hakkında bana soru sorma."* Seyirde, amellerde, riyazette, ahlakta ve cehd'de, bana uyman ve tâbi olman gerekir. Olayların hakikâtlerini ve anlamlarını benden isteme. Vakti gelinceye kadar. "*sana o konuda bilgi verinceye"* kadar. Bu ilimden sana haber verinceye kadar bana herhangi bir soru sorma. *"Bilgi…"* verirsem öğrenirsin. Kalıp ve kalp muameleleriyle maddeden arındığın zaman sana gaybi hakikâtleri sana bildireceğim.

71- Bundan sonra yürüdüler. Nihayet bir gemiye bindiler onu, deldi. Dedi: Halkını boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen büyük bir iş yaptın.

"*Bunun üzerine yürüdüler. Nihayet bir gemiye bindikleri zaman."* Allah'a doğru seyir amacıyla heyuli denizinde kutsi âleme doğru yol alan ve kulluğa elverişli riyazet haddine ulaşmış beden gemisine bindikleri zaman "*gemiyi deldi."* Riyazetle, yiyeceğini azaltmakla, hükümlerini ağırlaştırmakla, düzenini bozmakla ve böylece zayıf düşürmekle beden gemisini deldi. Musa: *"halkını boğmak için mi onu deldin?...dedi."* heyuli denizde yüzerken içinde bulunan hayvani ve nebati kuvvetleri boğmak ve helak etmek için mi onu deldin? *"Gerçekten sen büyük bir iş yaptın!"* Musa'nın bu tavrı, olayları hoş karşılamayışı, nefsin sıfatlarıyla zuhur etmesinden, kalbin de ona meyletmesinden, riyazet nedeniyle paylarından yoksun kalmasını ağır bulmasından, sadece haklarıyla yetinmeye kanaat getirmemesinden ibarettir.

72- "Ben sana, şüphesiz benimle beraberliğe sabredemezsin, demedim mi? dedi." bu ruhani, manevi bir uyarıdır, kutsi bir sakındırmadır. Demek istiyor ki: Sülukta azimet bundan çok daha güçlü olmalıdır.

73- Dedi ki: Unuttuğum şeyden dolayı beni muahaze etme ve bana bu işimde zorluk yükleme.

Musa: *"Unuttuğum şeyden dolayı beni muaheze etme, dedi."* Bu da nefs-i levvame makamında ifade edilen bir özürdür.

74- Sonra yine yürüdüler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladılar hemen onu öldürdü. Dedi ki: Tertemiz bir nefsi sen öldürdün ha… bir can karşılığı olmadan. Gerçekten çok dehşetli bir şey yaptın.

75- Dedi ki: Ben sana demedim mi? Şüphesiz sen asla benimle sabredemezsin.

76- Dedi ki: Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık yapma. Gerçekten tarafımdan son özre ulaştın. (dedi)

"Yine yürüdüler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladılar…" erkek çocuktan maksat, sıfatlarıyla zuhur edip kalbi perdeleyen ve kötülüğü emreden (emmare) nefistir. Öldürülmesi de gazap, şehvet ve diğer sıfatlarının öldürülmesi anlamındadır. *"Tertemiz bir nefsi…öldürdün ha!"* kalbin nefse yönelik sempatisinden kaynaklanan bir itirazdır bu. "*Ben sana…demedim mi?"* bu da ruhani bir hatırlatma ve ifadedir. "*Eğer….sana bir şey sorarsam."* Özür dileme, günahı ikrar edip itiraf etme mahiyetinde bir ifadedir. Bunların tümü de nefsin levvame oluşu esnasında ortaya çıkan telvinatlar mahiyetindedir.

77- Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına vardılar. Oranın ehlinden yemek istediler. İkisini de misafir etmekten imtina ettiler. Nihayet orada yıkılmak üzere bir duvar buldular, hemen onu doğrulttu. "Dileseydin buna karşı bir ücret alırdın" dedi.

78- Dedi: İşte bu, seninle benim aramızın ayrılmasıdır. "Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin tevilini (içyüzünü) haber vereceğim.

"Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına vardılar." Köy halkından maksat bedensel kuvvetlerdir. Yiyecek istemeleri, onlardan ruhani gıda talep etmek anlamındadır. yani onlar aracılığıyla böyle bir talepte bulunmak demektir. Cüzi idraklerinden külli anlamlar çıkarmak gibi. Daha önce onlara yiyecek verdikleri halde bu sefer onları konuk etmekten yüz çevirmelerinin nedeni, o sırada onların yiyeceklerinin daha üst taraftan, kutsi nurlardan, cemal ve celal tecellilerinden, İlahi marifetlerden ve gaybi anlamlardan kaynaklanmasıdır. Riyazet aracılığıyla beden gemisinin delinmesinden ve çocuğun öldürülmesinden önce olduğu gibi ayaklarının altından değildi. Kuvvetler ve duyular da buna engeldirler, bunun sürdürülmesine elverişli değildirler artık. Bilakis ancak uyuklamalarından ve sükunete ermelerinden sonra böyle bir şeye hazır olabilirler. Tıpkı Musa'nın ailesine *"bekleyin…"* (Taha, 10) demesi gibi.

“Yıkılmak üzere” olan duvar ise nefs-i mutmainedir. Bundan duvar diye söz edilmesi, nefs-i emarenin riyazet aracılığıyla öldürülmesinden sonra meydana gelmiş olmasından dolayıdır. Bu yüzden tıpkı cansız varlıklar gibi kendi kendine ve kendi iradesiyle hareket edemeyecek hale gelmiştir. Zayıflığından dolayı da helak olmak üzeredir. Onun bu hali yıkılmak üzere olmak şeklinde ifade edilmiştir. Musa’nın arkadaşının bu duvarı doğrultması ise, kuvve-i nutkiye nuru aracılığıyla ahlaki kemalat ve güzel faziletlerle değiştirmesi anlamındadır. öyle ki bu faziletler onun rezil sıfatlarının yerine geçerler.

Musa’nın (a.s) *“dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın”* şeklindeki sözü kalbi bir telvindir, nefsani değil. yani faziletler edinmek ve riyazetle amel etmek suretiyle ecir ve savap kazanmayı kastetmiştir. Bu yüzden *“işte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır.”* şeklinde cevap vermiştir. Yani, bu, benim makamım ile senin makamının ayrılması, uzaklaşmasıdır. Benim halimle senin halinin ayrışmasıdır. Çünkü riyazet aracılığıyla nefsi imar etmek, övgüye değer huylarla ahlaklanmak, sevap ve ecir beklentisi için değildir. Yoksa fazilet ve kemalattan söz edilemez. Çünkü fazilet; İlahi ahlakla ahlaklanmaktır. Öyle ki fiiller, sahibinden bizzat kendileri için sadır olurlar, bir gaye için değil. bir gayeye yönelik olan bir şey perdedir, rezilliktir; fazilet değildir. Gaye; ortaya perde koymak demektir. Nefsin sıfatlarının perdesinin açılması ve nur âleminde tebarüz etmesi gaybi anlamları algılaması içindir. Daha doğrusu İlahi sıfatlarla sıfatlanmak içindir. Diğer bir ifadeyle Allah’da fena bulduktan sonra O’nunla tahakkuk etmek içindir. Senin iddia ettiğin gibi sevap kazanmak için değildir.

“Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin tevilini (içyüzünü) haber vereceğim.” Yani, nefsin mutmain olduğu, kuvvetlerin istikrar bulduğu için anlamları kabul etmen, soru sormanı yasakladığım gaybi bilgileri alman mümkün olmuştur. Ki senin bunlar üzerinde düşünmen ve hatırlaman mümkündür. Bu yüzden ben de sana anlatacağım, bu olayların tevilini haber vereceğim. Artık anlamları ve irfanı kabul etme istidadına sahipsin.

79- Gemi var ya, o denizde çalışan miskin kimselerindir. Ben onu kusurlu kılmak istedim. Peşlerinde bir melik (kral) vardı her gemiyi gasp ediyordu.

"Gemi var ya, o…yoksul kimselerindir." Heyuli denizinde çalışan yoksul kimselere aittir. Zahiri duyulardan ve tabii-nebati kuvvetlerden oluşan bedensel kuvvetlerindir. Bunlardan miskin (yoksul) diye söz edilmesi devamlı surette durmalarından, beden toprağından ayrılmamalarından, diğer hayvani kuvvetler gibi kalbin sülukuna engel olacak ya da onu istila edecek güçten yoksun olmalarından dolayıdır. Anlatıldığına göre, bunlar on kardeşti. Beş tanesi karada bekliyordu, beşi de denizde çalışıyordu. Bu da zahiri ve batıni duyulara işarettir. "*Onu kusurlu kılmak istedim."* Riyazete tabi tutarak ayıplı olmasını sağladım, ki nefs-i emmare meliki / kral gasp ederek ona el koymasın. Bundan maksat da arkalarından gelen kraldır. Bu kral önlerine geçip *"her gemiyi gasp ediyordu."* İstila ederek, hevası ve istekleri doğrultusunda kullanmak üzere el koyuyordu.

80- Erkek çocuğa gelince, onun ana babası mümin kimselerdi. Onları tuğyan ve küfürle sarmasından endişe duyduk.

81- Böylece istedik ki Rableri onun yerine kendilerine, ondan daha temizini versin ve daha merhametli olsun.

"Erkek çocuğa gelince, onun ana babası…" yani ruh ve cismani tabiat "*mümin kimselerdi."* Tevhidi benimseyen, ikrar eden kimselerdi. Çünkü Allah'a itaat etme yoluna bağlanmış, Allah'ın emrine boyun eğmişlerdi. Allah'ın kendilerinden istediklerini benimsiyorlardı. "*Bunun için onları…boğmasından korktuk."* Üzerlerine azgınlıkla saldırıp bürümesinden, ruhun müşahedesi esnasında benliğiyle zuhur edip onları istila etmesinden korktuk. "*Nankörlüğe…"* onlara isyan edip üzerindeki nimetlerini, iyiliklerini inkâr etmesinden, kötülük etmesinden korktuk. Ya da onları perdelemesinden, böylece dinlerini ifsat etmesinden, Allah'a kulluklarını bozmasından endişe ettik.

"*Böylece, istedik ki, Rableri onun yerine kendilerine, ondan daha temizini…versin."* Tıpkı ondan daha temiz olan nefs-i mutmainneyi verdiği gibi. Yani temizlik bakımından ondan daha hayırlı ve daha arınmış olanını versin diye. "V*e daha merhametli olanını versin"* diye. Daha şefkâtli, daha merhametli olanını bahşetsin istedik. Çünkü ruh ve bedene karşı daha şefkâtli, daha faydalı ve daha yumuşak olur. "Ebeveyn" ifadesinden maksadın dede ve baba olması da muhtemeldir. Bu takdirde ruh ve kalpten kinaye olurlar. Dolayısıyla onlara karşı daha merhametli olması da onlarla daha uyumlu ve onlara karşı daha duygusal olması anlamında olur.

82- Duvara gelince, şehirdeki iki yetim çocuğun idi ve altında da onlara ait bir hazine vardı. Onların babaları ise salih / iyi bir kimse idi. Rabbin diledi ki, çocuklar rüşdlerine ersinler ve kendilerine ait defineyi çıkarsınlar. Bu, Rabbinden bir rahmet idi. Bu işlerimi kendiliğimden yapmadım. İşte bu, senin sabredemediğin işlerin tevili.

"*Duvara gelince, şehirdeki iki yetim çocuğun idi.*" Yani nazari ve ameli akıllara aitti. Bunlar, Ruh'ul Kuds olan ebeveynlerinden kopmuş durumda idiler. Çünkü bedensel örtülerle ondan perdelenmişlerdi. Ya da kemale varmadan önce, beden şehrinde nefsin istilası sonucu öldürülen veya ölen kalbin çocukları idiler. "*Altında da onlara ait bir hazine vardı.*" Yani ancak, kalp makamında onlar tarafından tahsil edilebilen marifet hazinesi vardı. Çünkü, kemal vaktinde bütün külli ve cüzi şeyler bilfiil onda cem olabilir. Bu da olgunluk çağına erişme halidir. Bu hazinenin çıkarılmasına gelince, zahir ehli müfessirlerden biri "hazine, üzerinde ilim yazılı olan bir sayfadan ibaretti." demiştir. "*Babaları ise…*" her iki tevil açısından da salih, "*iyi bir kimse idi.*" Bazılarının söylediğine göre, bu yetimlerin yaşlı bir dedeleri vardı ve Allah bu ikisini onun için muhafaza etmiştir. Böyle olunca da ancak Ruh'ul Kuds olarak tevil edilebilir.

83- Sana Zu'lkarneyn'den soruyorlar. De ki: Onunla ilgili kıssayı size ilerde okuyacağım…

Zu'lkarneyn (iki boynuzlu) kıssası meşhurdur. Kendisi, Resulullah (s.a.v) zamanına yakın bir dönemde yaşamış Romalı bir komutandı. Bu kıssanın varlığa uyarlanmasına gelince, ondan maksat, varlığın iki boynuzuna, yani doğusuna ve batısına hükmeden kalptir.

84- Gerçekten biz onu arzda iktidar ve kudret sahibi kıldık. Ona herşey için sebeb verdik.

85- O da yollardan birisine tâbi oldu tutup gitti…

86- Nihayet güneşin battığı yere varınca onu, kara bir balçıkta batar buldu ve onun yanında bir kavme rastladı. Dedik ki: Ey Zu'lkarneyn! Onlara ya azab edeceksin veya haklarında iyilik etme yolunu seçeceksin.

"*Gerçekten biz onu…iktidar ve kudret sahibi kıldık.*" Beden arzında kudret verdik, külli ve cüzi anlamlardan oluşan bütün mallara sahip

kıldık. Doğudan batıya istediği tarafa gitmesini sağladık. "*Ona her şey için…verdik.*" istediği kemalatlar için "*bir sebeb*" verdik; dilediği her bir kemale ulaşması için (ilim, yöntem,) bir yol sağladık. "*O da…tutup gitti.*" bedensel taalluk ve süfli âleme teveccüh suretiyle bir yol tuttu. "*Nihayet güneşin battığı yere varınca…*" ruh güneşinin battığı mekâna gelince "*onu kara bir balçıkta batar buldu.*" Balçığa bulanmış vaziyette buldu. Bundan maksat, bürüyen cisimlerle karışmış bedensel maddedir. *"Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık."* (İnsan, 2) ayetinde olduğu gibi.

"*Onun yanında bir kavme rastladı.*" Nefsin bedeni ve ruhani kuvvetlerine rastladı.

"*Ey Zu'lkarneyn! Onlara ya azap edeceksin…dedik.*" ya riyazet, kahır ve öldürme suretiyle onlara azap edeceksin, "*veya haklarında iyilik etme yolunu seçeceksin.*" adaleti gözetecek ve paylarını eksiksiz vereceksin.

87- Dedi ki: Kim zulüm ederse ona azap edeceğiz. Sonra o, Rabbine gönderilecek ona, korkunç azap eder.

Zu'lkarneyn: "*O, şöyle dedi: Zulüm edeni…*" şehvet, gazap, vehim ve tahayyül gibi ifrata kaçanı, teslim olmayanı, boyun eğmeyene *"azap edeceğiz"* riyazete tabi tutarak cezalandıracağız. "*sonra o, Rabbine gönderilecek…*" küçük kıyamette Rabbinin huzuruna döndürülecektir. "*…Azap uygulayacak.*" tabiat ateşinde bırakmak suretiyle "*ona korkunç bir azap*" uygulayacaktır. Bu benim vereceğim cezadan daha şiddetli olacaktır. Ya da büyük kıyamette kahretme ve yok etme (fena) azabına tabi tutacaktır.

88- Amma kim de iman edip salih amel işlerse artık onun için güzel bir karşılık vardır ve ilerde ona emrimizden kolay olanı söyleyeceğiz.

"*İman edene…gelince…*" nazari ve ameli akıl, fikir ve zahiri duyular gibi ilim ve marifete iman edip *"salih amel"*, iyi işler yapan, iyi davranan faziletler edinmek için çabalayan, boyun eğen ve itaat eden kimseye gelince "*onun için…bir karşılık vardır.*" bir *sevap* vardır. "*En güzel…*" sıfat cennetinden, sıfat nurlarının tecellilerinden ve sıfat ilimlerinin nehirlerinden oluşan güzel bir sevap alacaktır. "*Ve emrimizden (buyruğumuzdan), ona kolay olanını söyleyeceğiz.*" Faziletli melekelerin oluşması neticesinde kolaylık içeren bir söz söyleyeceğiz.

89- "Sonra yine bir yol tuttu." Maddeden arınma ve temizlenme yöntemiyle Allah'a yükselme ve süluk etme yolunu izledi.

90- Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşında onu, öyle bir kavmin üzerine doğar buldu ki, onlar için güneşe karşı bir örtü(siper) yapmamıştık.

91- İşte böyle! Gerçekten ihata ettik, onunla ilgili her şeyden haberdardık.

"*Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca.*" ruh güneşinin doğduğu yere varınca "*onu öyle bir kavmin üzerine doğar buldu ki…*" nazari ve ameli akıl, fikir, sezgi ve kutsi kuvvetten oluşan bir kavim üzerine doğduğunu gördü. "O*nlar için güneşe karşı bir örtü yapmamıştık.*" Bir perde kılmamıştık. Çünkü onun nuruyla aydınlanıyor ve külli manaları idrak ediyorlardı. *"işte böyle!…"* onun durumu bizim vasfettiğimiz gibidir. *"onunla ilgili her şeyden"* ilimlerden, marifetlerden, kemalattan ve faziletlerden *"haberdardık."* Yani, bilgi sahibiydik. Bunun anlamı şudur: bizden başka kimse onun durumunu tümüyle kuşatmamıştı. Çünkü o bütün âlemleri birleştiren bir konumdaydı. Varlıkta onun bilgilerine Allah'tan başkası haberdar değildi. Bir de Allah'ın arşı olarak isimlendiren bir durum söz konusuydu.

92- Sonra yollardan birine tâbi oldu.

93- Nihayet iki dağ arasına ulaştığında onların önünde bir kavim buldu. Hemen hiçbir sözü anlamıyorlardı.

"Sonra yine bir yol tuttu." Allah'ta seyir yolunu izledi. "*Nihayet iki dağ arasına ulaştığında.*" Yani iki kevn arasına varınca. Bu, onun asli makamı ve mertebesiydi ki, ilahın iki dağı arasında bulunan bir sette yer alıyordu. Doğu ile batı arasında yolculuk etmek, iniş ve yükseliş seferleri anlamındadır. "*onların önünde…bir kavim buldu.*" Bunlar bedensel tabiat kuvvetleri ve zahiri duygulardı. *"Hemen hiçbir sözü anlamıyorlardı."* Çünkü anlamları idrak etmedikleri gibi onları konuşamıyorlardı da.

94- Dediler ki: Ya Zu'lkarneyn! Gerçekten Ye'cuc ve Me'cuc bu arzda fesat çıkarıyorlar. Bizimle onlar arasına bir set yapman için sana harç versek olmaz mı?

"Dediler ki…" hal lisanıyla şöyle dediler: "*…Ye'cuc…*" vehim menşeli dürtüler ve arzular… " *ve Me'cuc…*" vesveseler ve hayali içgüdüler bozgunculuk *"fesat yapmaktadırlar."* Beden arzında, rezilliklere, düzene

aykırı şehevi arzulara teşvik etmek, düzeni bozan hareketleri işlemeyi cazip kılmak, hayır yasalarını tahrip etmek, hikmet kurallarını işlevsiz hale getirmek, felaketlere ve fitnelere yol açmak, adalete karşıt hevaları ve bidatları yaygınlaştırmak, dolayısıyla ekini ve nesli ifsat etmek suretiyle bozgunculuk çıkarıyorlar.

"Bizimle onlar arasında bir set yapman için…" ki onu aşmasınlar. Üzerine çıkamayacakları bir engel yapman için. Bundan maksat, şeri sınır ile ameli hikmetten oluşan kalbi hikmettir.

95- "Dedi ki: Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet…" tecrübe ile elde edilen külli ve cüzi anlamlar, doğu ve batıya yolculuk etmek "*daha hayırlıdır…Siz bana kuvvetinizle destek olun."* çalışarak ve itaat ederek yardım edin. "S*izinle onlar arasına aşılmaz bir engel yapayım."* bundan maksat da ameli hikmet ve şeri kanundur.

96- Bana demir kütleleri getirin. Nihayet dağın iki yanı arasını aynı seviyeye getirince üfleyin! Dedi. Hatta artık, onu kor, ateş haline geldiği vakit "getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim" dedi.

97- Artık onu aşmaya muktedir olamadılar ve onu delmeye güçleri yetmez.

"Bana demir kütleleri getirin." Ameli suretlerden ve amellerin vaziyetlerinden oluşan demir kütleleri getirin. *"Nihayet dağın iki yanı arasını aynı seviyeye getirince."* Eşitleyerek ve ölçerek aynı düzeye getirince " *dedi"* , hayvani kuvvetlere "*üfleyin"* bu surete cüzi anlamları, ahlaki faziletlerden oluşan nefsani heyetlerini üflemelerini emretti. "*Artık onu kor haline sokunca…"* amellerin keyfiyetinin açıklamasını içeren ilimler kapsamındaki başlı başına bir ilim haline getirince "*getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim, dedi."* Niyet ve amaç dökeyim. Çünkü bunlar ilimle amel arasında vasıta konumundadırlar. İlim ruhu ile beden ameli onlar aracılığıyla bütünleşir. Tıpkı insani ruh ile beden arasında vasıta konumunda olan hayvani ruh gibi. Böylece set oluşmuş oldu. Yani amel kütlelerinden, ilim üfürmesinden, ahlaktan oluşan kütlelerin ve azimet bakırının, niyetlerin bütününden kaide ve bina meydana gelmiş oldu. Nefis onunla mutmain olup, düşündü ve iman etti. "*Bu sebeple onu aşmaya muktedir olamadılar."* üzerine çıkamadılar. Çünkü şanı çok yüceydi. İlimlere ve hüccetlere şamildi ve bunları savmalarına ve istila etmelerine imkân yoktu. "*onu delemediler…"* çünkü melekelerle, amellerle ve zikirlerle istihkam edilmişti.

98- Bu, Rabbimden bir rahmettir. Rabbimin vadi hakkdır. Rabbimin vadi gelince O, bunu yerle bir eder.

99- O gün, biz onları, birbirlerine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır ve sura da üfürülmüş ve böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir.

"Bu…dedi…" bu kanun " *Rabbimden bir rahmettir."* Kullarına yönelik rahmetidir. Onların güvende olmalarını ve varlılarını devam ettirmelerini sağlamaktadır. "*Rabbimin vadi gelince…"* küçük kıyamete ilişkin vadinin vakti gelince, "*O, bunu yerle bir eder…"* tuz buz olmuş batıla dönüştürür. Çünkü ölüm esnasında, bedensel aletlerin etkisiz hale geldikleri zamanda onunla amel etmek mümkün değildir. "*O gün biz onları, birbirine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır."* çalkalanmalarını, karışmalarını sağlamışızdır. Ruhla birleşip de içine sızmayacak halde bıraktık onları.

"Sura da üfürülmüş…" ölümden sonraki hayatta yeniden diriliş için sura üfürülmüştür. "*böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir."* Ya da kastedilen anlamı şudur: Büyük kıyamette fena halinde, Hakk'ın zuhuruyla parçalanmış olarak bir araya getirmişizdir. Çünkü o esnada ilim ve hikmet ortadan kalkar. İlahi fiillerin zuhuru, başkasının ve fiilinin yok oluşu ile birlikte helalin ve mubahın anlamı zuhur eder. *"O gün biz onları, birbirine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır."* Şaşkın haldedirler. Bir şeye karışmışlardır ve hareketsiz haldedirler.

"Sura da üfürülmüş…" beka halinde Hakkani varlığı meydana getirmek suretiyle sura üfürülür. Onları tevhidde, istikamette ve temkinde, kendileriyle değil, Allah ile oluşlarıyla bir araya getiririz.

100- Ve kâfirleri o gün cehennemle yüzyüze getirmişizdir.

101- Onların gözleri beni hatırlatan ayetlerden bir perde içindeydi, Hakkı işitmeye de tahammül edemiyorlardı.

"Kâfirleri o gün cehennemle yüzyüze getirmişizdir." Yani, küçük kıyamette, Hak'tan perdelenmiş olanlar azabın ve ateşin türleriyle yüz yüze gelirler. Enam suresinde anlatıldığı gibi. Ya da kastedilen anlam şudur: Bu müşahedede, yani büyük kıyamet ehli cehennem ateşiyle azap görür. "*Gözleri beni görmeye kapalı…"* yani ayetlerime, sıfatlarımın tecellilerine ki- bunlar beni zikretmeyi gerektirir- karşı kapalıdır.

102- Yoksa kafirler öyle mi sandı. Beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi? Şüphesiz cehennemi kafirlere konaklama yeri olarak hazırladık.

103- De ki: Size amellerini en ziyade zayi edenleri haber vereyim mi?

104- O kimselerin, çalışmaları dünya hayatında boşa gitmiştir. Halbuki onlar, iyi işler yaptıklarını zannederler.

105- İşte onlar, Rablerinin ayetlerini inkar ederler ve O'na kavuşacaklarını da.. onların amelleri boşa gitmiştir.

106- Böylece onların cezası cehennemdir. Küfretmeleri, benim ayetlerimle ve resullerimle ittihaze (alay) etmelerinden dolayı.

107- Muhakkak iman edip salih amel işleyenler için konaklama yeridir; onlar içindir Firdevs cenneti.

108- Orada ebedi kalırlar oradan da hiç ayrılmak istemezler.

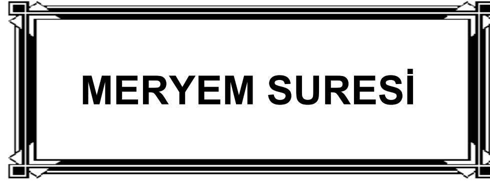
109- De ki: Rabbimin kelimeleri için denizler mürekkep olsa… Muhakkak Rabbimin kelimeleri tükenmeden önce deniz tükenirdi.

110- "De ki: Ben de sizin misliniz gibi beşerim. Bana vahy olunuyor. Ancak ilahınız tek bir ilâhdır. Kim ki Rabbine kavuşmayı arzu ederse artık salih amel işlesin ve Rabbine yaptığı ibadette kimseyi ortak etmesin."

"Oradan hiç ayrılmak istemezler." Durumlarının değişmesini istemezler. Çünkü, istidatlarının gerektirdiği kemale ulaşmışlardır. Artık, bunun ötesine yönelik bir özlemleri söz konusu değildir. Gerçi bunun ötesinde bir kemal vardır; ama idrakleri buna ulaşamamaktadır. Bu yüzden, durumlarının ötesinden bir tat almadıkları gibi, özlem de duymazlar.

Başkasının varlığını ispat ettikleri için Hak'tan perdelenen müşriklere karşılık olarak zikredilmiş olmaları, kendilerine bahşedilen cennetin de Firdevs cenneti olması gösteriyor ki onlardan maksat, istidatları tam olan muvahhitlerdir. Ve onların kemallerinin üstünde bir kemal yoktur. Onların mertebelerinin ötesinde bir şey olmadığı için de durumlarının değişmesini istemezler.

"*De ki: …derya… olsa…*" şekil almaya elverişli, zahirde uzantısı olan heyuli deniz "*Rabbimin sözleri için mürekkep*" olsa. Rabbimin anlamlardan, hakikâtlerden, aynlerden ve ruhlardan oluşan sözleri için mürekkep olsa "*Rabbimin sözleri bitmeden deniz tükenecektir.*" Çünkü Rabbimin sözleri sonsuzdur ve sonlu olanın sonsuz olanı tüketmesi de imkânsızdır. Allah, doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

MERYEM SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Kaf. Ha. Ya. Ayn. Sad.

2- (Bu,) Rabbinin, Zekeriyya kuluna rahmetinin anılmasıdır.

3- Hani o, gizli bir sesle Rabbine niyaz etmişti.

“Kaf. Ha. Ya. Ayn. Sad.” Daha önce vurgulamıştık: Bir istekte bulunmak üzere Rabbine seslenen ve dua eden kimse, ancak bilerek veya bilmeyerek bu hal ile ilgili istidadının gerektirdiği şekilde hal diliyle Ona dua ettiğinde ve isteğinin kaynağı olan ismiyle Ona seslendiğinde icabeti (duanın kabulünü) hakkeder. Çünkü bağış ve feyiz, ancak istidadın kapasitesine göre belirginleşir. İstidat ise istekte bulunulan ismin gerektirdiği şeyden başkasını istemez. Yüce Allah da söz konusu ismiyle tecelli etmek ve isteğini vermek suretiyle icabet eder, gediğini kapatır, ihtiyacını giderir. Nitekim, hasta bir kimse “Ya Rabbi!” diye seslendiği zaman “Ya Şafi (ey şifa veren) demek istiyor. Çünkü Hak Teala ona icabet ettiği zaman bu isimle (Şafi ismiyle) onu iyileştirir. Aynı şekilde fakir bir kimse de O’na seslendiğinde, Hak Teala onun bu isteğine “Muğni” (ihtiyaçları gideren) ismiyle icabet eder, çünkü Rabbi O’dur.

4- “Rabbim!” dedi, benden (vücudumdan), kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı. Ve ben, Rabbim, sana (ettiğim) dua sayesinde hiç bedbaht olmadım.

5- Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Tarafından bana bir veli (oğul) ver.

6- Ki o bana vâris olsun; Ya'kub hanedanına da vâris olsun. Rabbim, onu rızana lâyık kıl!

7- (Allah şöyle buyurdu:) Ey Zekeriyya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki, onun adı Yahya'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık.

8- Zekeriyya: Rabbim! dedi, karım kısır olduğu, ben de ihtiyarlığın son sınırına vardığım halde, benim nasıl oğlum olabilir?

9- Allah: Öyledir, dedi; Rabbin: O bana kolaydır. Daha önce, sen hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım, buyurdu.

10- O: Rabbim! dedi, (çocuğum olacağına dair) bana bir işaret ver. Allah: Sana işaret, sapasağlam olduğun halde (üç gün) üç gece insanlarla konuşamamandır, buyurdu.

11- Bunun üzerine Zekeriyya, mâbetten kavminin karşısına çıkarak onlara: «Sabah akşam tesbihte bulunun» diye işaret verdi.

12- «Ey Yahya! Kitab'a (Tevrat'a) var gücünle sarıl!» (dedik) ve henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik.

13- Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik de (verdik). O, çok sakınan bir kimse idi.

14- Ana-babasına çok iyi davranırdı; o, isyankâr bir zorba değildi.

15- Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağı gün ona selam olsun!

Zekeriyya (a.s), din işlerinde yerine geçecek bir veli bahşetmesi için Rabbine seslendi. Bu duayı ederken iki olguya tevessül etti. İki gerekçe göstererek mazeretine bildirdi. Zayıflığa ve ihtiyarlığa tevessül etti. Din işlerini yürütme hususunda güçsüzlüğünü ve acizliğini gerekçe olarak sundu. "*Benden, kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı.*" Yüce Allah, "el-Kafi" ismiyle ona icabet ederek , zayıflığını giderip ona güç veriyor. Bir oğul bahşetmek suretiyle onu güçlendiriyor. Sonra Hz. Zekeriyya (a.s), yüce Allah'ın kendisine yönelik kadim inayetine tevessül ediyor ve bunu da şöyle dile getiriyor: "*Ve ben, Rabbim, sana ettiğim dua sayesinde hiç bedbaht olmadım.*" Bunun üzerine yüce Allah "el-Hadi" (yol gösteren) ismiyle ona icabet ediyor ve müjde ve vaat ile onu isteğine iletiyor. Çünkü mutluluğu gerektiren, bedbahtlığın bertaraf olmasını kaçınılmaz kılar, nitekim yüce Allah buna gereği olan şeyle işaret etmiştir. İnayet, Allah'ın ezelde ayn olarak var olan ilminden ibaret olup kişinin istidadıyla kendine uygun mutluluğunu gerektirir. Bu, aynı zamanda Allah'ın, istidadın var olmasından sonra onun için bu kemali irade etmesinin de aynısıdır. Şu halde yüce Allah, istidadı bu kemale iletmesi kaçınılmazdır.

Hidayet etme, ancak muvaffak kılmakla olur. Bu da istenen şeye uygun, o şeyin gerçekleşmesini sağlayan sebeplerin tertip edilmesiyle mümkündür. Zekeriyya (a.s) isteğinin gerçekleşmeye uygun olmadığının, belki aksi sebeplerin mevcut olduğunu görüyordu. Bu yüzden korkuya kapıldı, yetkin olmayan velilerin (akrabaların) bulunmasından korktuğunu belirterek Allah'a yalvarıp mazeret bildirdi. Allah ona "el-Vaki" (koruyan) ismiyle icabet etti ve onu yetkin olmayan velilerin şerrinden korudu. Sonra "*Karım da kısırdır."* diyerek soyundan bir velinin olmasının imkânsızlığını da mazeret olarak ortaya koydu. Allah ona "Alim" ismiyle icabet etti. Çünkü O, onun gerekçe olarak ileri sürdüğü, sonucun olamayacağının kanıtı olarak sarıldığı sebeplerin ortada olmadığını biliyordu. Allah, bu sebeplerin halihazırda yokluğuna rağmen var olduklarını da biliyordu. Allah'ın bildiğinin de olması kaçınılmazdır. Tıpkı meleklerin İbrahim'in karısına söyledikleri gibi: " *«Bu böyledir. Rabbin söylemiştir. O,hikmet sahibi "Hakim"dir, bilen"Alim"dir»* (Zariyat, 31)

Allah onu bir evlatla müjdeleyip bilgisinin gerektirdiğini ona gösterince sebepler âleminde hikmetle haşır neşir olduğu için şaşırdı ve bir kez daha sebeplerin olmadığını ileri sürerek şöyle dedi: "*Benim nasıl oğlum olabilir?"* Çünkü akrabalarının yetkin olmayışından dolayı soyundan olmasa da gerçek bir oğul gibi işlerini yürütecek, tam yerine geçip yanında yer alacak, din işlerini yürütmede kendi yolunu izleyecek gerçek birini istiyordu. Allah, müjdeyi tekrarlayarak ona bu işin, kudretine göre çok basit olduğunu gösterdi. Bunun üzerine Zekeriyya (a.s), buna delalet edecek bir işaret istedi, Allah da ona bu işareti verdi. "Sadık" (doğru söyleyen) ismiyle vaadini yerine getirdi. Yahya'yı ona bahşederek rahmetini sundu. Böylece vaat ve müjde haliyle birlikte sözü edilen dört hal, Allah'ın ona beş isimle icabet etmesini gerektirmiştir.

Yukarda açıkladığımız manalara göre; surenin başında yer alan birbirinden kopuk harflerden (hurufu mukataa) "Kaf" harfi, Zekeriyya'nın zayıflığının ve ihtiyarlığının gerektirdiği **el-Kafi** ismine, "Ha" harfi, Allah'ın ona yönelik inayetinin, istediği şeyi onun için irade etmesinin gerektirdiği **el-Hadi** ismine, "Ya" harfi akrabalardan korkmasının gerektirdiği **el-Vaki** (koruyan) ismine, "Ayn" harfi sebeplerin olmadığını izhar etmesinin gerektirdiği **el-Alim** ismine, "Sad" harfi de vaadin

gerektirdiği **es-Sadık** ismine işarettir. Dolayısıyla bu beş ismin toplamı, oğul bahşedilmesi ve bu haller kapsamında isteğinin sunulmasıyla kendini gösteren **er-Rahim** ismidir. Şu halde, bu harflerin zikredilip sayılması bu isimlerin hasıl olmasına kaynaklık oluşturan söz konusu sıfatların zuhuruna işarettir. Bundan maksat da yüce Allah'ın, kendisine seslenen kulu Zekeriyya'ya rahmetinin zuhurudur. Bu rahmetin anılmasından maksat da Yahya'nın (a.s) varlığında kendini gösteren bu rahmetin anılmasıdır. Bu yüzdendir ki İbni Abbas (r.a) demiştir ki: "Kaf" harfi el-Kafi'den, "Ha" harfi el-Hadi'den, "Ya" harfi el-Vaki'den, "Ayn" harfi el-Alim'den ve " Sad" harfi de es-Sadık'tan ibarettir. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Şayet tevil mahiyetli uyarlama yapacak olursak şunu söyleriz: Ruh Zekeriyya'sı heyulani akıl istidadı makamında gizlice seslendi. Zayıflığından şikayetçi oldu, Allah'ın inayetine tevessül etti. Nefsani kuvvetlerden oluşan akrabalarından korktuğunu ve nefis karısının kalp oğlunu doğurmayacak şekilde kısır oluşundan şikayet etti. "*Tarafından bana bir veli ver. Ki bana varis olsun."* Ve faal akıl olan "*Yakub hanedanına da varis olsun."* "*Rabbim! Onu rızana layık kıl."* Razı olunan kemalatla nitelenmiş olsun. "*Biz sana bir oğul müjdeleriz."* Kalp oğlunu müjdeliyoruz. "*Onun adı Yahya'dır."* çünkü ebedi bir hayatı vardır. "*Rabbim! Bana bir işaret ver."* Ki bu işaret beni ona ulaştırsın. " *Sana işaret…konuşmamandır."* Maddi meşgalelere dalıp tabii işlere karışıp his insanlarıyla konuşmamandır. "*Onlara…tesbihte bulunun, diye işaret verdi."* Her birinize mahsus ibaretlerinize riyazetle, daima fuzuli olan şeyleri terk etmekle devam edin. "*Ey Yahya!"* kalp Yahya'sı! "*Sarıl…"* furkani akıl adı verilen ilim kitabına sarıl. " *…Ona hikmet verdik…"* eşyayı yerli yerine koyma melekesini bahşettik, "*henüz sabi iken."* Henüz manevi doğumla var olmuşken. *"Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığını verdik."* sıfat tecellilerinden kaynaklanan kemal aracılığıyla ona rahmet ettik, *"ve temizlik verdik."* Tecerrütle ona kutsilik ve arınmışlık verdik. *"O, çok sakınan bir kimse idi."* nefsin sıfatlarından kaçınırdı. *"Ana-babasına çok iyi davranırdı."* Ruh ve nefse iyi davranırdı. *"Selam ona olsun."* temizlik, arınmışlık, maddi giysilerden berilik onun üzerine olsun, *"doğduğu gün, öleceği gün."* vahdette fena bulmak suretiyle öleceği gün, *"kabirden kaldırılacağı gün."* fena sonrası beka ile kaldırılacağı gün, *"diri olarak."* Allah ile hayat bulmuş olarak dirileceği gün.

16- (Rasûlum!) Kitab'da Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.

17- Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü.

18- Meryem dedi ki: Senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma).

19- Melek: Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir Resuluyum, dedi.

20- Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi.

21- Melek: Öyledir, dedi; (zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi.

"Kitab'da Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti." Doğu tarafı, kutsi âlemdir. Çünkü Meryem tecerrüt etmek, mümkün tabiattan ve nefsin karargâhından çekilmek suretiyle Ruh'ul Kuds ile bütünleşmişti. Ailesinden maksat, nefsani ve tabii kuvvetlerdir.

Meryem'in kendisi ile ailesi arasına çektiği perde kutsiyet korunağıydı. Bu korunak, nefis âlemi ehline yasaktı. Yasağın sınırı sadır perdesiydi ki maddi kuvvetler âlemi en fazla oraya kadar varabilirdi, maddi kuvvetlerin yürüyebilecekleri son nokta burasıydı. Tecerrüt ederek kutsi âleme yükselmeyen kimseye Ruh'ul Kuds gönderilmez. Nitekim, yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Biz ona ruhumuzu gönderdik."* Meleğin Meryem'e normal yaratılışlı, güzel suretli bir beşer olarak görünmesinin sebebi, Meryem'in nefsinin ondan etkilenmesi, ısınması, öz yaratılışın gerektirdiği şekilde hareket etmesi, etkinin hayalden tabiata sirayet etmesi, böylece şehvetinin harekete geçmesi ve tıpkı uykuda ihtilam olmak gibi inzalin gerçekleşmesi, nutfesinin rahme düşüp bundan da çocuğun meydana gelmesinin sağlanmasıdır.

Daha önce vahyin sadık (gerçek) rüyalara yakın bir mahiyette olduğunu vurgulamıştık. Çünkü uykuda olduğu gibi vahiy esnasında bedensel kuvvetler sükunet bulur, faaliyetleri askıya alınır. Şu halde, bizim ıstılahımızda kalp olarak isimlendirilen nefs-i natıkaya ulaştığı hayalde varit olduğu görülen haller ve kutsi ruhlarla gerçekleştirdiği temaslar hayvani ve tabii nefse de sirayet eder, beden de ondan etkilenir.

Çocuğun sadece annesinin nutfesinden yaratılmasının mümkün olmasına gelince; tabii ilimler şunu ortaya koymuşlardır: Çocuğun oluşmasında erkeğin menisi, peynirin oluşmasında mayanın gördüğü işlevi görmektedir. Kadının menisi ise süt konumundadır. Akdedici (bağlayan) erkeğin menisi, inikad (bağlanma) da kadının menisi açısından geçerlidir. Ama bu demek değildir ki sadece erkeğin menisi akdedicilik gücüne sahiptir ve kadının menisi de sadece inikad etme konumundadır. Aksine bunun anlamı şudur: Erkeğin menisindeki akdedici güç daha fazladır, inikad özelliği de kadının menisinde daha baskındır. Aksi takdirde, biri sadece akdedici, biri de sadece inikad olucu olmak üzere belirginleşselerdi, bir şey oluşturmak üzere birleşemezlerdi. Eğer erkeğin menisinde de bir oranda inikad (bağlanma) özelliği olmasaydı, çocuğun bir parçasını oluşturmazdı.

Dolayısıyla, kadının mizacı, onurlu nefse, etkin güce sahip dirayetli kadınlarda olduğu gibi güçlü ve erkeksi olursa, ciğerinin mizacı da sıcak olur. Bu yüzden, onun sağ böbreğinden çıkan meni sol böbreğinden çıkan meniden daha sıcak olur. Bu iki meni rahimde bir araya geldiğinde, eğer rahmin mizacı meniyi tutma ve çekme hususunda güçlü ise, sağ böbrekten çıkan meni akdedicilik gücüne sahip olmak bakımından erkeğin, sol böbrekten ayrılan meni de inikad gücüne sahip olmak bakımından kadının yerine geçer ve çocuğun olması da bu sayede mümkün olur. Özellikle nefis kutsal ruhla teyit edilmişse, güçlendirilmişse, nefsin kutsal ruhla temas halinde oluşunun tesiri tabiata ve bedene de sirayet eder, mizacı değiştirir. Bütün kuvvetler de fiillerinde ruhani destek görürler. Dolayısıyla kıyas kabul edilmeyecek şekilde fiillerini daha belirleyici bir güçle yerine getirirler. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

"Çünkü biz, onu insanlara bir delil…kılacağız." İnsanlar için ölümden sonra yeniden dirilişe delalet edecektir. "V*e kendimizden bir rahmet kılacağız."* Onu bizim tarafımızdan kendilerine sunulmuş, kendilerini şeriat, hikmet ve irfanla kemale erdiren, bu fiilimiz sayesinde onları hidayete erdiren bir rahmet kılacağız. Dolayısıyla, o İlahi manevi rahmetin suretidir. "*Bu, hüküm ve karara bağlanmış bir iş idi."* Levhte hükme bağlanmış, ezelde takdir edilmişti. İbni Abbas'tan şu açıklama rivayet edilmiştir: Meryem, Cebrail'in "*Ben, yalnızca sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir resuluyum."* sözüyle mutmain olunca Cebrail ona yaklaştı ve giysisinin, yani bedenin cebine üfledi. Bu, oynaşma ve kucaklaşma etkisi göstererek yukarıda söylediğimiz gibi Meryem'in ihtilam olmuş gibi inzal olmasına sebep oldu. Nitekim, oynaşma ve kucaklaşma çoğu zaman inzale yol açar.

Bazıları, ona görünen ruh, nüzulü sırasındaki İsa'nın ruhuydu, onunla bütünleşti ve nutfesine taalluk etti, demişlerdir. Doğrusu, onun Ruh'ul Kuds olmasıdır. Çünkü, İsa'nın varlığının etkin sebebi odur. Nitekim, *"Sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için."* Sözü de bunu gösteriyor.

22- Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi.

23- Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevk etti. «Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!»

24- Aşağısından (İsa yahut melek) ona şöyle seslendi: «Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir.»

25- «Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün.»

26- «Ye, iç. Gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.»

İsa'nın (a.s) ruhunun nutfe ile bütünleşmesi ancak nutfenin rahme yerleşmesinden, kalıcı olmasından, özellikle imtizaç edip birleşmesinden, dolayısıyla ruhu kabul etmeye elverişli bir karışım haline gelmesinden sonra söz konusu olmuştur.

"*Bunun üzerine onunla…çekildi*" onunla birlikte "*uzak bir yere*" doğu tarafındaki önceki yerden daha uzak bir yere çekildi. Çünkü Meryem İsa ile batı tarafında vaki olmuştu. Bundan maksat da tabiat âlemi ve cismani ufuktur. Bu yüzden şöyle buyurmuştur: *"Doğum sancısı onu bir hurma ağacına sevk etti."* Nefis hurmasına… "*Aşağısından ona seslendi…*" Yani Cebrail, nefis ile ilgili makamına nispeten aşağı sayılan cihetten, yani Meryem'in de üzüntüsünün kaynağı olan tabiat yani rüsvalığına sebep olan gebelik tarafından ona seslendi: *"Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir."* tabii ilminin, fiil tevhidi ilminin acayipliklerinden bir ark meydana getirmiştir. Bunu Allah sana has kılmış ve seni seçmiştir. Nitekim O'nun, yalnız senin nutfenden cenini meydana getirdiğini gördün.

"Kendine doğru silkele…" Ruh'ul Kuds ile bütünleşmen sebebiyle, ruh semasında yükselen ve kuruduktan, heva suyundan ve hayatından mahrum olması nedeniyle cansız hale geldikten sonra riyazetle hakiki hayata kavuşup yeşeren, irfan ve anlam meyvelerini vermeye başlayan nefsinin hurma dalını kendine doğru silkele. Yani onu fikirle harekete geçir. *"Üzerine…dökülsün."* İrfan ve hakikât meyveleri üzerine dökülsün. "*taze ve olgun…Ye…*" üzerine sarkan taze hakikâtleri, İlahi marifeti, sıfat tecellileri ilmini, bağışları ve halleri ye. "*iç…*" altından tabiat ilmi suyunu, İlahi sanatın eşsizliğini, İlahi fiillerin akıl almaz sunumlarını, tevekkül ilmini, fiil tecellilerini, ahlak ve kazanımları iç. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz, hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi.*" (Maide, 66)

"Gözün aydın olsun!" kemalden, kudretle var olan. İnayetle bahşedilen mübarek çocuktan dolayı gözün aydın olsun. *"Eğer insanlardan birini görürsen."* Zahiri sebeplerden dolayı hakikâtlerden, sanat ve hikmetten (onların ötesine nüfuz edememekten) dolayı eşsiz yaratılıştan ve İlahi kudretten perdelenen ve adetlerin ötesine geçemedikleri, vehimle karışık Hakk'ın nurunu göremeyen akılla perdelendikleri için senin sözünü anlamayan, seni ve senin halini tasdik etmeyen zahir ehlinden birini görürsen *"de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım."* Kendi halinle ilgili onlara herhangi bir şey söyleme. Kabul etmeleri mümkün olmayan bir hususta sözü fazla uzatma. Ta ki o (İsa) kendi haliyle onlarla konuşuncaya kadar.

27- Nihayet onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: Ey Meryem! Hakikâten sen iğrenç bir şey yaptın!

28- Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi.

29- Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. «Biz, dediler, beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz?»

30- Çocuk şöyle dedi: «Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni Nebiy yaptı.»

31- «Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana salâtı ve zekâtı emretti.»

32- «Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı.»

33- «Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır.»

34- İşte, hakkında şüphe ettikleri Meryem oğlu İsa, Hak, kavl (söz) olarak budur.

35- Allah'ın bir evlât edinmesi, olacak şey değildir! O, bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece «Ol!» der ve hemen olur.

36- (İsa şunu da söyledi:) Muhakkak ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk ediniz. İşte doğru yol budur.

37- Sonra hizibler (gruplar) kendi aralarında ayrılığa düştüler. Büyük güne şahit olunduğu zamanda vay o kâfirlerin haline!

38- Onlar, bizim huzurumuza çıkacakları gün (başlarına gelecek olanları) ne iyi duyarlar ve ne iyi görürler (bir görsen)! Lakin o zalimler bugün açık bir sapıklık içindeler.

39- (Rasûlüm!) Sen onları pişmanlık ve üzüntü günü hakkında uyar. Çünkü onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken (bakarsın) iş olup bitmiştir.

40- Muhakkak arzın ve onun üzerindekilere ancak biz vâris oluruz (her şey gider, biz kalırız) ve onlar ancak bize döndürülürler.

"Esenlik banadır…" Bu üç halde de selam, esenlik benim üzerimedir, tıpkı Yahya'nın üzerine olduğu gibi. Çünkü Benim zatım mücerret ve mukaddestir, çocuklukta bile madde ile perdelenmez. Bilindiği gibi selam'ın anlamı, maddeyle temas kurmaktan kaynaklanan ayıplardan beri olmaktır. "*İşte…Meryem oğlu İsa hak kavl (söz) olarak budur."* yani onun sözü ezeli mücerret zattan ibarettir. Nitekim, daha önce bu birkaç konuya değinmiştik.

"*Allah'ın evlat edinmesi, olur şey değildir."* Çünkü O'nunla birlikte bir başka şeyin var olması imkânsızdır. "*O, bundan münezzehtir."* beraberinde başka bir şeyin var olmasından münezzehtir. "*Ona sadece "Kün / ol" der ve hemen olur."* Yani, zaman mefhumu olmaksızın, sadece iradesinin taalluk etmesiyle yoktan var eder.

"Muhakkak arzın ve onun üzerindekilere ancak biz varis oluruz." büyük kıyamette, mutlak fena ve zati müşahede esnasında her şeye biz varis oluruz.

41- Kitab'da İbrahim'i an. Zira o, sıdkı bütün bir Nebiydi.

42- Bir zaman o babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?

43- Babacığım! Hakikâten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki, seni düz yola çıkarayım.

44- Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a âsi oldu.

45- Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum.

46- (Babası:) Ey İbrahim! dedi, sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, ant olsun seni recm ederim (taşlarım)! Uzun bir zaman benden uzak dur!

47- İbrahim: Selâm senin üzerine olsun, dedi, Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü, O bana karşı çok lütufkârdır.

48- Sizden de, Allah'dan başka taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umulur ki (senin için) Rabbime dua etmemle bedbaht (emeği boşa gitmiş) olmam.

49- Nihayet İbrahim onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaşıp bir tarafa çekildiği zaman biz ona İshak ve Yâ'kub'u bağışladık ve her birini Nebiy yaptık.

50- Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk ve kendilerine sıdk lisanını çok yüce kıldık.

51- (Rasûlüm!) Kitab'da Musa'yı da an. Gerçekten o, ihlâs sahibi, Resûl ve nebî idi.

52- Ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu, fısıldaşan kimse kadar (kendimize) yaklaştırdık.

53- Rahmetimizin bir sonucu olarak ona kardeşi Harun'u bir Nebiy olarak armağan ettik.

54- (Rasûlüm!) Kitab'da İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sâdıktı, Resûl ve Nebî idi.

55- Halkına salâtı (namazı) ve zekâtı emrederdi; Rabbi nezdinde de hoşnutluk kazanmış bir kimse idi.

Doğruluk; her faziletin aslı, her kemalin özü, her makamın seçkin bakiyesi ve her bağışın yöneltildiği istidattır.

"Duymayan, görmeyen…bir şeye niçin taparsın?" Allah'tan başka, kendilerinden talepte bulunduğu ve kendilerine bağımsız tesir atfettiğin şeylere niçin tapıyorsun? *"Sana hiçbir fayda sağlamayan"* şeylere ne diye ibadet ediyorsun? Hakikâtte bunların sana hiçbir faydaları olmaz, çünkü tesirleri söz konusu değildir. " *…Bir ilim bana geldi…"* zati tevhid ilmi bana ulaştı. "*Selam sana…"* Allah, senin zatını perdelendiği maddelerden arındırsın. *"Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim."* senin zatını nuruyla örtmesini, sıfatlarıyla senin sıfatlarının üzerini perdelemesini, fiilleriyle nefsinin heyetlerini kapatmasını şayet mümkünse… O'ndan isteyeceğim.

"*Gerçekten o ihlas sahibi idi."* Allah rızası için süluk ederken zatı ve ilmi mücerretti, Allah'ın sıfatları dahil O'ndan başka hiçbir cihete yönelmiyordu, Allah'ın sıfatlarını dahi O'ndan nefyetmişti. *"Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı."* (Necm, 17) ayetinde anlatılan durum işte budur. *"«Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!»* (Araf, 143) ayetinde belirtildiği gibi Musa, bu sözüyle sıfatları Allah'tan nefyetmişti.

Ayrıca Allah onu benliğinden kurtarmış, varlığının kalıntısını ondan nefyetmişti. Dolayısıyla, eksiksiz zati tecelli ile onu yukarıda sözü edilen azgınlıktan kurtarmıştı. Allah'ın kendisini yerleştirmesiyle de makamda istikrar kazanmıştı. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü."* (Araf, 143) Ayılıp kendine gelince şöyle demiştir: *"Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim."* (Araf, 143) benliğin zuhur etmesi günahından pişmanlık duyup sana döndüm.

"*Hem Resul, hem de Nebî idi."* Risalet makamı, Nübüvvet makamından sonra gelir, çünkü helal ve haram gibi hükümleri bildirmeyi, namaz, oruç gibi vaziyetlere dikkât çekmeyi öngörmektedir. Risalet, mükelleflere ilişkin hükümlerin açıklanmasıyla ilgilidir.

Nübüvvet ise, ahiret, ölümden sonra diriliş, haşirde toplanmaya dair haller, İlahi irfan gibi gaybi anlamlardan haber vermekten, sıfat ve isimleri, yüce Allah'ın şanına yaraşan hamd ve ululamaları açıklamaktan ibarettir.

Velayet ise her ikisinin de üstündedir. Çünkü Velayet, halka itibar etmeksizin Allah'ın zatında fena bulmaktan ibarettir. Her iki makamdan da önce olduğu için makamların en şereflisidir. Çünkü başlangıçta velayet hasıl olmazsa Nübüvvet ve Risalet de olmaz. Velayet, her ikisinin de dayanağıdır. Nitekim bu yüzden, Musa'nın Allah tarafından kendisi için seçilmiş biri olduğu (muhlas) olduğu en başta zikredilmiş, Nübüvvet ise Risaletten daha sonra zikredilmiştir. Çünkü Nübüvvet daha şerefli, övgüye ve saygıya daha çok delalet etmektedir. Ama şereflilik özelliğini vurgulamak maksadıyla velayet makamını bu iki makamdan sonra zikretmiyor. Zira Velayet makamı daha şerefli olsa da batındır, şerefini ve faziletini muhakkik ariflerden, ince nazara sahip olmak üzere seçkin kılınmış bazı fertlerden başkası bilemez. Bu yüzden Velayet, övgü ve tazim ifade etmez. Yine "muhlas" ifadesi de sırf Velayete özgü kılınmakla birlikte, bu en şerefli nitelik de övgü ifade etmez. Çünkü nübüvvet ve risalet olmadan da Velayet olabilir, ama Nübüvvet ve Risalet Velayetsiz olmaz. Bu yüzden Musa'nın ancak bu şekilde vasfedilmesi uygun düşerdi.

"Ona Tur'un sağ tarafından seslendik." Varlığının Tur'undan. Bu ise münacat mahalli olan sır makamı kapsamındaki kalp Tur'unun son zirvesidir. Bu yüzden yüce Allah "*fısıldaşan kimse kadar yaklaştırdık."* buyurmuş ve Musa'yı "Kelim" (Allah ile konuşan) diye adlandırmıştır. Seslenilen yerin sağ taraf olarak vasfedilmesine gelince, burada daha şerefli, daha kuvvetli ve daha bereketli sağ taraf tercih edilip sadırdan ibadet olan sol taraftan sakınılmıştır. Çünkü vahiy ancak ruh âleminden gelir. Ruh âlemi ise kutsal vadidir.

56- Kitab'da İdrisi de an. Hakikaten o pek doğru bir insan bir Nebiydi.

57- Onu üstün bir makama yücelttik.

58- İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği Nebiylerden, Âdem'in soyundan, Nuh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail (Ya'kub) 'in soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.

59- Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar salâtı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden, ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler.

60- Ancak tevbe eden, iman eden ve iyi davranışta bulunan kimseler hariçtir. Bunlar, hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın cennete girecekler.

"Onu üstün bir makama yücelttik." Eğer ayetin orijinalinde geçen "mekân" kelimesi makam anlamında ise, bu takdirde Allah'a yakınlığı ve cem ayninde sahip olduğu velayet makamı kapsamındaki mertebesi kastedilmiştir. Eğer arz (yer) anlamında kullanılmışsa, bu durumda bundan maksat İsa (a.s)'nın da yerleştiği makam olan dördüncü felek kastedilmiştir. Çünkü buranın aslında onun ruhunun merkezi, ilk feyzinin kaynağı olduğu belirtilmişti. Feyzi de güneş feleği ve maşukunun muharrikinden kaynaklanmıştır.

"Onlara, çok merhametli olan Allah'ın ayetleri okunduğunda…" her ayetin zahirini nefisle, batınını da kalp ile dinlerler. Sırlarıyla onun anlamının sınırını anlarlar. Ruh ile ayetlerin çıktığı yerlere yükselir, ayette tecelli ettiği sıfatla mevsuf mütekellimi (kelam sahibi Allah'ı) müşahede ederler. " *…Secdeye kapanırlar…"* bu ayeti ortaya çıkaran sıfatıyla zuhur edişi esnasında tecelli ettiği isimde fena bulurlar.

Rahman'ın veya Allah'ın kapsadığı sair sıfatlar içinde de Onu müşahede etmenin özlemiyle ağlarlar. Uzaklaşma korkusuyla nefsin bekasını gerektirmese de bu, kalbin ağlamasıdır. Nitekim şair şöyle demiştir:

Uzaklaşsalar, onlara duydukları özlemden ağlarlar

Yakınlaşsalar, ayrılık korkusundan ağlarlar.

Huzur salâtını (namazını) terk ettiler. Çünkü nefis makamında kaldılar. Huzur, ancak kalp ile gerçekleşir. Namaz, ancak kalp iledir. Nefsin sıfatlarıyla kalbin makamından perdelenmiş olmaları yüzünden şehevi arzuların peşinden koşmak onların ayrılmaz özellikleri oldu. "*Bu yüzden, ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler."* bir kötülüğe, bir sapıklığa duçar olacaklar. Çünkü, şehevi arzuların peşinde gitmeye daldıkları oranda perdeleri koyulaşıp artar, buna bağlı olarak sapıklıkları da artar. Günah üzerine günah işlerler. Günaha dalışları gittikçe artış gösterir. Nitekim, Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Bir günahtan sonra işlenen günah, önceki günahın cezasıdır." *"Ancak tevbe eden…"* önceki günahtan pişmanlık duyup tevbe edip kalp makamına dönen, *"iman eden.."* , yakine inanan, "*ve iyi davranışta bulunan…"* fazilet kesbetmek suretiyle salih ameller işleyen kimse hariçtir. "*Bunlar…cennete…girecekler."* Hakkedişlerine, iman ve amel derecelerine göre mutlak cennete girecekler. "*Hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın…"* hallerinin ve makamlarının gerektirdiği hiçbir şey kendilerine eksiltilerek verilmez.

61- Çok merhametli olan Allah'ın, kullarına gıyaben vaat ettiği Adn cennetlerine girecekler. Şüphesiz O'nun vaadi yerini bulacaktır.

62- Orada boş söz değil, hoş söz duyarlar. Ve orada, sabah akşam kendilerine ait rızıkları vardır.

63- Kullarımızdan, takvâ sahibi kimselere vereceğimiz cennet işte budur.

64- Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O'na aittir. Senin Rabbin unutkan değildir.

65- (O) semaların, arzın ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbidir. Şu halde O'na kulluk et; O'na kulluk etmek için sabırlı ve metânetli ol. O'nun bir adaşı (benzeri) olduğunu biliyor musun? (Asla benzeri yoktur).

“Adn cennetleri…” nefis, kalp ve ruh makamındaki derecelerine göre sahip kılındıkları bir mertebedir. “*Çok merhametli olan Allah’ın…vaat ettiği…”* göz kamaştırıcı nimetleri, temelinde ve genel olarak bahşeden Allah’ın “*kullarına gıyaben”* , onlar açısından gayb halinde oldukları sırada bahşetmiştir. “*Hoş söz duyarlar…”* yani kendilerini noksanlıklardan selamette kılan, kendilerini maddi şeylerden arındıran irfan ve hikmet gibi şeyler duyarlar. “*Ve orada, sabah akşam kendilerine ait rızıkları vardır.”* Yani daima kendilerine rızık verilir. Veya kalp cennetinde erkenden, ruh güneşinin doğuş vaktinde ve nefis cennetinde akşamleyin, ruh güneşinin batış vaktinde rızıkları verilir.

“ …*Cennet işte budur…”* bunlardan birine vaki olan mutlak cennet işte budur. *“Kullarımızdan, takva sahibi kimselere veririz.”* Mutlak olarak ve takvasına göre. Eğer rezilliklerden ve günahlardan sakındıysa ona kalp cennetini ve fiil tecellileri huzurunu veririz. Şayet kalp makamında sıfatlarından sakındı ise ona sıfat cennetlerini veririz. Eğer Allah’ta fena bulmak suretiyle kendi zatından ve varlığından sakındı ise ona da zat cennetini veririz.

“Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz.” Meleklerin inmesi ve nefsin mele-i ala (yüceler âlemi) ile bütünleşmesi ancak iki şeyle mümkündür: Biri, yüceler âleminin ruhunun cevherine uygun olmasını sağlayan asli istidat ve fıtri saflık, öbürü ise, tasfiye ve tezkiye sonucu gerçekleşen hal istidadıdır. Sadece, bu durumun gerçekleşmesi yetmez, bilakis bu noktada itibar edilen meleklerdir. *“Şüphesiz, Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner.”* (Fussilet, 30) ayetini ve bu ayette meleklerinin inmesinin melekeye delalet eden temkin dediğimiz istikamete terettüp ettiğini görmediniz mi? Ayrıca şeytanların inmesiyle ilgili şu ayete bakın: “*Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler.”* (Şuara, 222) Burada, şeytanların inmesine dönük istidadın hasıl olmasıyla ilgili olarak mübalağa sigası kullanılmıştır ki bu siga melekeye ve devamlılığa delalet eder. Ayrıca melekler, ancak doğru ve hayırlı kimselere inerler. İşte bu ikinci istidat birinci istidatla birleşince bu, Hakk’ın izninin ve emrinin alameti olarak belirginleşir. Çünkü feyiz genel ve eksiksizdir, kesinlikle inkıtaa uğramaz. Eğer bir yerde gecikme söz konusu ise, bu gecikme istidadın olmayışından kaynaklanmaktadır. Nitekim, Hz. Rasulullah’a (s.a.v)

vahyin gelmesi gecikip onun da sabrı azalınca bu ayet nazil olmuştur. Dolayısıyla, üzerinde durduğumuz ayette demek isteniyor ki: Biz kendi isteğimizle, kendi tercihimizle inmeyiz, bilakis O'nun tercihi ve isteğiyle ineriz. Sadece O'nun emri geçerlidir, başka bir şey değil. *"Önümüzde…olan her şey Ona aittir."* Üstümüzde bulunan, tavırlarımızdan önce olan, yüzümüzün dönük bulunduğu ve ilmimizin kuşatamadığı ceberut âlemi, "*arkamızda…bulunan."* bizim tavırlarımızdan sonra olan melekuti arz tavırları ve "*bunlar arasında bulunan her şey…"* içinde bulunduğumuz melekuti tavırların hepsi O'nun kahrının egemenliği, O'nun emrinin hakimiyeti altındadır. O'nun ilmi tümünü kuşatmıştır. "*Senin Rabbin unutkan değildir."* Kemale istidadı olan bir şeyi unutmaz, ona kemal feyzini göndermezlik etmez. Ya da müstahak olan birini hakkından daha alt bir mertebede bırakıvermez. Bilakis, ilim olarak bütün istidatları kuşatır ve bunlara kemal feyzini iletir. Her birinin gerektirdiğini istidadın hasıl olmasıyla birlikte defaten indirir. Eğer vahiy gecikirse, bu senden kaynaklanmaktadır, O'ndan değil. O "*semaların, arzın ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbidir."* Her birini kendine tahsis edilen ismiyle terbiye eder, yönetir ve halinin gerektirdiği feyzi ona yansıtır. Kısacası bütün isimleriyle her şeyi terbiye eder, yönetir. "*Şu halde O'na kulluk et."* halinin gerektirdiği kulluğunu O'na sun. Ta ki feyzi kabul edecek, vahyin nüzulüne müsait olacak istidadın oluşuncaya kadar. İbadetin gerçekleşmesi için istidadın bir veya iki kere arındırılması şeklinde hazırlanması yetmez. Bilakis burada devamlılık esastır. o halde feyiz ve vahyi kabul edebilmen için bu arınma ameliyesine kesintisiz devam et. "*Ona kulluk etmek için sabırlı ve metanetli ol."* devamlı surette O'na yönel. "*O'nun bir adaşı olduğunu biliyor musun?"* O'nun bir benzerini biliyor musun ki o benzere yönelesin, yüzünü ona çeviresin de senin isteğini, matlubunu sana versin?!

66- İnsan der ki: «Öldüğüm zaman sahi diri olarak (kabrimden) çıkarılacak mıyım?»

67- İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey olmadığı halde biz kendisini yaratmışızdır?

68- Öyle ise, Rabbine and olsun ki, muhakkak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız; sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız.

69- Sonra her milletten, rahmân olan Allah'a en çok âsi olanlar hangileri ise çekip ayıracağız.

70- Sonra, orayı boylamaya daha çok müstahak olanları elbette biz daha iyi biliriz.

71- İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.

72- Sonra biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız; zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız.

73- Kendilerine âyetlerimiz ayan beyan okunduğu zaman inkâr edenler, iman edenlere: İki topluluktan hangisinin (hangimizin) mevki ve makamı daha iyi, meclis ve topluluğu daha güzeldir? Dediler.

74- Onlardan önce de, eşya ve görünüş bakımından daha güzel olan nice nesiller helâk ettik.

75- De ki: Kim sapıklıkta ise, çok merhametli olan Allah ona mühlet versin! Nihayet kendilerine vaat olunan şeyi -ya azabı (müminler karşısında yenilgiyi), veya kıyameti- gördükleri zaman, mevki ve makamı daha kötü ve askeri daha zayıf olanın kim olduğunu öğreneceklerdir.

“Hiçbir şey olmadığı halde…” varlık âleminde alışılagelen maddi bir şey değilken. Nitekim, bir ayette şöyle buyrulmuştur: *“henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı…”* (İnsan, 1) Çünkü yaratılıştan önce ayni varlık hiç varolmamış gibidir. Cem aynında silindiği için. “*Muhakkak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız.”* Perdelenmişleri, ölümden sonra yeniden dirilişi inkâr edenleri, kendilerini azdıran ve Hak’tan saptıran şeytanlarla birlikte haşredeceğiz. Çünkü bulanmışlık ve nurdan uzaklık bakımından perdelenmişlerin nefisleri ile şeytanların nefisleri arasında uyum vardır. Bu yüzden onlarla birlikte haşredilmeleri zorunludur. Özellikle itikatta onları izledikleri zaman. *“Sonra onları…cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız.”* Süfli âlemde tabiat cehenneminin çevresinde hazır bulunduracağız. Bunun nedeni heyulani örtülerle perdelenmeleri, zulmani fasıklıklarla zindan mahiyetli

heyetler içinde bukağılarla birbirlerine bağlanmış halde üzerlerine katrandan giysiler bulunacak şekilde cehennemin kenarına getirilirler. "*Diz üstü çökmüş vaziyette.*" Nefislerinin eğriliğinden dolayı heykelleri eğri olduğu için dik duramazlar.

"Sonra her milletten…çekip ayıracağız." Her hizib (grup) içinde Rahman olana Allah'a karşı en fazla asi olan kimseleri bildiğimiz hallerine uygun olarak en şiddetli azaba özgü kılacağız. Çünkü biz, onları kendilerinden daha iyi biliriz. Böylece, bu gibi kimseleri kendilerine en uygun olan azaba atarız. "*İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur.*" Yani ölümden sonra diriliş esnasında herkesin tabiat âlemine uğraması kaçınılmazdır. Çünkü tabiat âlemi kutsi âlemin geçiş yoludur.

"*Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.*" Kesin olarak karara bağlanmış, yürürlüğe konulmuş bir hükümdür. Ruhu bedenine yeniden gönderilmek suretiyle tekrar diriltilen bir kimsenin sırattan geçmesi ancak cehennem üzerinden geçmesiyle mümkündür. Mümin sırattan geçtiği sırada onun nuru cehennemin alevini söndürür ve cehennemin sıcaklığını hissetmez. Nitekim rivayette belirtildiğine göre cehennem mümine şöyle seslenir: "Geç ey mümin! Senin nurun benim alevimi söndürdü."

Eğer cennete girdikten sonra mümine "cehennemin üzerinden geçerken halin nasıldı? diye sorsan, hiçbir şey hissetmedim, diyecektir. Nitekim İmam Sadık'a (a.s) sorulmuş: Siz de cehenneme uğrayacak mısınız? diye. O da şöyle cevap vermiş: Biz üzerinden geçerken cehennem sönmüş olacaktır.

İbni Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Müminler bir bağın içinden geçiyormuş gibi cehennemin üzerinden geçeceklerdir." Rivayete göre Cabir b. Abdullah, Rasulullah'a (s.a.v) bu konuyu sormuş ve Rasulullah (s.a.v) ona şu cevabı vermiştir: "Cennetlikler cennete girdikten sonra birbirlerine sorarlar: Rabbimiz, bizim mutlaka cehenneme uğrayacağımızı vaat etmemiş miydi? Onlara şu cevap verilir: "Siz cehennem üzerinden geçerken o sönmüştü."

Bir diğer rivayette belirtildiğine göre Cabir b. Abdullah'a (r.a) bu ayet sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: " Rasulullah'ın (s.a.v) şöyle dediğini duydum: Uğramak girmek demektir. İyi kötü herkes mutlaka cehenneme girer. Cehennem ateşi, İbrahim'e karşı soğuk ve selametli olduğu gibi, müminlere karşı soğuk ve selametli olur." Öyle ki cehennemin soğukluğundan kaynaklanan bir homurtusu bile olur.

"*İşte bunlar cehennemden uzak tutulurlar."* (Enbiya, 101) ayetine gelince, burada onların cehennemin kendisinden değil, azabından uzak tutulacakları kastediliyor. "*Sonra biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız."* Çünkü onlar adaletten tevhide giden yolu izlemekten ibaret olan sırat üzerinden şimşek hızıyla geçerler. "*Zalimleri de…orada bırakırız."* Onlar istidat nurlarını karanlıklar içinde eksiltenlerdir. Ya da istidatlarını ait olmadıkları yere koyup amacının dışında kullananlardır. "*diz üstü çökmüş olarak…"* hiç hareket edemezler. Çünkü zulmani maddelere dalmışlardır. Nitekim, Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Zulüm, kıyamet günü karanlığa dönüşür."

76- Allah, doğru yola gidenlerin hidayetini artırır. Sürekli kalan iyi işler, Rabbinin nezdinde hem mükâfat bakımından daha hayırlı, hem de âkıbetçe daha iyidir.

77- (Rasûlüm!) Âyetlerimizi inkâr eden ve «Muhakkak surette bana mal ve evlât verilecek» diyen adamı gördün mü?

78- O, gaybı mı bildi, yoksa Allah'ın katından bir söz mü aldı?

79- Kesinlikle hayır! Biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız.

80- Onun dediğine biz vâris oluruz, (malı ve evlâdı bize kalır); kendisi de bize yapayalnız gelir.

81- Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet (vesilesi) olsun diye Allah'tan başka ilahlar edindiler.

82- Hayır, hayır! (Taptıkları), onların ibadetlerini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklar.

"Allah, doğru yola gidenlerin hidayetini artırır." Sapıklık ehlini, cehaletlerine ve rezilliklerine devam ettikleri sürece sapıklıklarında yüz üstü bırakıp sapıklıklarını ve perdelenmişliklerini artırdığı gibi, doğru

yola gidenleri de, bildikleriyle amel edip başka bir ilmi kabul etme istidadını kazanıp ona da varis oldukları sürece muvaffakiyetlerini artırmak suretiyle hidayetlerini ziyadeleştirir. Nitekim Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Kim bildiğiyle amel ederse Allah onu bilmediği ilimlere varis kılar." İlmel yakin gereğince amel ettikleri zaman onlara "Aynel yakini" bahşeder. Aynel yakin gereğince amel ettikleri zaman "Hakkal yakini" lütfeder.

"*Sürekli kalan iyi işler.*" İlim ve faziletler " *Rabbinin nezdinde mükâfat bakımından daha hayırlıdır.*" çünkü sıfat tecellilerine ve kalp cennetine ulaştırır. "*Akıbetçe daha iyidir.*" sonunda tek zata döndürmeleri itibariyle daha iyidir.

83- (Rasûlüm!) Görmedin mi? Biz, kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice (isyankârlığa) sevk eden şeytanları gönderdik.

84- Öyle ise onlar hakkında acele etme. Biz onlar için (günlerini) teker teker sayıyoruz.

85.86.87- Takvâ sahipleri "muttakiyleri" heyet halinde Rahmân olan Allah'ın huzurunda topladığımız, günahkârları da susuz olarak cehenneme sürdüğümüz gün, Rahmân nezdinde söz ve izin alandan başkalarının şefâate güçleri yetmeyecektir.

88 - «Rahmân çocuk edindi» dediler.

89- Hakikâten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız.

90- Bundan dolayı, neredeyse semalar çatlayacak, arz yarılacak, dağlar yıkılıp düşecektir!

91- Rahmân'a çocuk isnadında bulunmaları yüzünden.

92- Halbuki çocuk edinmek Rahmân'ın şanına yakışmaz.

93- Semalarda ve arzda olan herkes istisnasız, kul olarak Rahmân'a gelecektir.

94- O, bunların hepsini kuşatmış ve sayılarını tesbit etmiştir.

95- Bunların hepsi de kıyamet gününde O'nun huzuruna tek başına (yapayalnız) gelecektir.

“Görmedin mi? Biz, kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice isyankârlığa sevk eden şeytanları gönderdik.” Meleklerin inmesi bahsinde demiştik ki: İyi nefisler melekut âleminden ve semavi meleklerden destek görürler. Saflık, arınmışlık ve nuranilik bakımından onlarla bütünleştikler için. Kötü nefisler de arz menşeli karanlık nefislerden destek görürler. Çünkü aralarında uyum vardır, karanlık, bulanıklık ve pislik açısından türdeştirler. Nitekim, Rasulullah (s.a.v) onların karanlıklarının şiddeti, azgınlık ve perdelenmişlikte devamlılık arz etmeleri, şeytanların durmadan onlara inip onları günaha teşvik etmeleri, içlerine vesveseler, türlü kötülüklere ilişkin telkinler atarak iyice rezil olmalarını sağlamaları karşısında hayrete düşmüştü.

“Biz onlar için teker teker sayıyoruz.” Kendilerini kaçınılmaz akıbetlerine, inkârlarının ve amellerinin vebaline, heyetlerinin ve inançlarının azabına yaklaştıran nefeslerini sayıyoruz. Çünkü her ecelin belirlenmiş bir sonu vardır ve bu sona en yakın zamanda varacaklardır.

“*Takva sahipleri “muttakiyleri”ni heyet halinde çok merhametli “Rahman”olan Allah’ın huzurunda topladığımız…gün.”* Burada “Rahman” isminin zikredilmesinin sebebi, takvalarının mertebeleri uyarınca rahmetinin genelliğini vurgulamaktır. Tıpkı “*Takva sahibi kimseler…”* ayetinde vurgulandığı gibi. Bu yüzden ariflerden biri bu ayeti duyduğunda “Rahman ile beraber olan kimse kimin huzuruna haşredilecektir?” Bunu duyan bir başka arif de ona şu cevabı vermiştir: Rahman isminden Rahman ismine, Kahhar isminden Latif ismine haşrolunur.” Çünkü günahlardan, rezilliklerden ve nefsin sıfatlarından sakınan kimse, takvanın ilk derecesindedir. Fiil cennetlerinde Rahman’a haşrolunur, sonra sıfat cennetlerinde, sonra Allah’a vasıl olmasının ardından sıfat cennetlerinde haşrolunur. Artık onun sıfat tecellileri oranında Allah’ta bir seyri vardır. Seyir zata ulaşmakla son bulunca , artık seyir Allah’ın seyri olur. “*heyet halinde…”* ikrama mazhar olarak. “*Günahkârları da…sürdüğümüz gün.”* işledikleri kötü amellerden dolayı “*cehenneme”* tabiat cehennemine *“susuz olarak”* tıpkı susuz develer gibi sevk ettiğimiz gün. *“Rahman nezdinde söz ve izin alandan başkalarının şefaate güçleri yetmeyecektir.”* Bu izin de yüce Allah’ın ilk sözleşme kapsamında iman ehliyle, ilk arınma sonrasındaki ikinci arınma kapsamında tevbe ve pişmanlık duyup kendisine yönelmeleri karşısında vaadini yerine getirmek üzere yaptığı muahededir. İkinci

arınmadan maksat ise nefsin sıfatlarından sıyrılıp Rahman'ın sıfatlarına bürünme ve kutsi âlemle bütünleşmedir. Bu da sıfat huzurudur. Bu yüzden, nimetlerin aslını ve görkemlilerini bahşeden ve diğer tüm latif sıfatları kapsayan **"Rahman"** ismi zikredilmiştir. Yani hiç kimse, melekuti destekler ve kutsi nurlar sunarak ona şefaat edemez. Ancak rahmani rahmeti kabul etme istidadına sahip, hakiki muahede ile İlahi cennetlerle bütünleşen kimse müstesna.

İbni Mesud'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v) bir gün ashabına şöyle demiştir: "Sizden biriniz her sabah ve akşam "Allah'ım! Ey semaların ve arzın yoktan var edicisi, görünmezi ve görüneni bilen! Senden başka ilah olmadığına, senin bir ve ortaksız olduğuna, Muhammed'in senin kulun ve Resulün olduğuna, beni nefsime bırakacak olursan nefsimin beni kötülüğe yanaştırıp hayırdan uzaklaştıracağına, senin rahmetinden başka bir şeye güvenmediğime ve senin vaadinden asla dönmediğine şahitlik etmek üzere sana söz veriyorum." demekten aciz midir?"

"*Semalarda ve arzda olan herkes istisnasız, kul olarak Rahmân'a gelecektir."* Çünkü imkân konumunda, yokluk zeminindedirler ve onlara ait bir varlıkları yoktur. Kemalleri de ancak Allah ile mümkündür. Allah, Rahman ismiyle onların üzerine varlıklarını ve kemallerini akıtır. Onların kendileri hiçbir şeydirler. Eğer yoklukta aynlerinin istidadıyla Ona hakkıyla ibadet etmeselerdi, var olmazlar. Eğer var olduktan sonra kendilerine bahşettiği nimetlerinin haklarını eda etmek suretiyle Ona ibadet etmezlerse kemale ermezler. Onlar yönetilen, perdelenmişlerdir. Kahrının ve hakimiyetinin altında boyun eğdirilmişlerdir.

"O, bunların hepsini kuşatmış" Aynlerini, ezeli istidatlarını kutsal feyzinin bir yansıması olarak ezelde saymış ve ilmiyle taayyun ettirmiştir. *"Ve sayılarını tespit etmiştir."* Onların heyetleri ve hakikâtleri, salt Onun ilmiyle yokluktan zuhur etmiş, Onun rahmanlığının feyziyle varlıkta belirginleşmiş malumatların suretlerinden başka bir şey değildir.

"*Bunların hepsi de kıyamet gününde…gelecektir."* Küçük kıyamet gününde yalnız başına, sebeplerden ve yardımcılardan soyutlanmış olarak gelecektir. Tıpkı ilk yaratılışta olduğu gibi. Orta kıyamette de *"tek başına…"* bedensel ilgilerden kopmuş, nefsani sıfatlardan ve tabii kuvvetlerden arınmış olarak gelecektir. Büyük kıyamette ise, "*arzda bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacak."* (Rahman, 26.27)

96- İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için Rahman, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.

97- (Rasûlum!) Muhakkak biz Kur'an'ı, sadece, onunla muttakiyleri (Allah'dan sakınanları) müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan (inat eden) bir topluluğu uyarasın diye senin dilinde (indirilip okutarak) kolaylaştırdık.

98- Biz, onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Sen, onlardan herhangi birinden (bir varlık emâresi) hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?

"İman edenler…" ilmi veya ayni hakiki imanla inananlar, "*iyi davranışlarda bulunanlar."* arındırıcı, temizleyici, sıfatlarının giysilerinden sıyrılmalarını sağlayarak sıfat tecellilerini kabul etmeye hazır hale getirici ameller işleyen salihler, "*onlar için çok merhametli olan Rahman Allah, bir sevgi yaratacaktır."* Nitekim, yüce Allah kutsi bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Kul, nafile ibadetler aracılığıyla durmadan bana yaklaşma çabası içinde olur. Derken onu severim. Onu sevdiğim zaman da işiten kulağı, gören gözü ve tutan eli olurum."

Gerçekte bu sevgi "*Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler."* (Maide, 54) ayetinde işaret edilen ilk inayetin eseri ve neticesidir. Allah, birini gayp zemininde, seçkin kılma sevgisiyle sevdiğinde, varlıkta belirginleşme esnasında da Allah'ın onu sevmesi kaçınılmaz olur. Bu da onu ilk ahde vefa göstermeye sevk eder. Dolayısıyla, ilk ahit sonraki ahitle yenilenmiş olur. Bu ikincisi, mutlak Habibe tabi olmak suretiyle öncekine vefa gösterileceğine dair Allah ile yapılan bir sözleşme mahiyetindedir. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin."* (Al-i İmran, 31) Eğer Habibe tabi olma amel ve hallerde samimiyetle gerçekleşirse, Allah onu seçme sevgisiyle sever ve bu ilk sevginin semeresi olarak önceki sevginin üstündedir. Çünkü ilk sevgi ayni ve gizlidir. İkincisi ise kemal mahiyetli ve açıktır. Böylece kişiye yönelik bir sevgi zuhur eder mahlukatın kalbinde, fıtri iman ehli nezdinde kabule mazhar olma durumu zuhur eder.

Rasulullah Efendimizden (s.a.v) şöyle rivayet edilmiştir: Allah bir kulu sevdiği zaman, yüce Allah Cebrail'e şöyle der: Ben falanı sevdim, sen de onu sev. Cebrail de onu sever. Sonra sema ehline şöyle seslenilir: Allah falan kulunu sevdi, siz de onu sevin. Böylece bütün sema ehli onu sever. Sonra ona yönelik bir sevgi arza da yerleştirilir.

Katade'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir kul Allah'a yöneldiği zaman, mutlaka Allah kullarının kalbini ona yöneltir. İşte "*Onlar için çok merhametli olan Rahman Allah, bir sevgi yaratacaktır.*" ayetinin anlamı budur. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

TÂ - HÂ SURESİ

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM”

“Rahman ve Rahîm olan Allah adıyla”

1- Tâ. Hâ.

2.3- Biz, Kur'an'ı sana, güçlük çekesin diye değil, ancak Allah'dan haşyet duyan(korkan)lara bir öğüt olsun diye indirdik.

4- (Kur'an) arzı ve yüce semaları yaratan Allah tarafından peyderpey indirilmiştir.

5- Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir.

“Tâ. Hâ.” “Tâ” harfi, “**Tâhir”** ismine “Hâ” harfi de “ **Hâdi**” ismine işarettir. Rasulullah (s.a.v) kavmine çok acıyor, onlara karşı şiddetli bir şefkât besliyordu. Çünkü o rahmetin sureti ve sevginin mazharıydı. Bu yüzden, inen vahyin kavminin iman etmesi yönünde olumlu bir etkisinin olmamasına üzülüyordu. Bundan dolayı, kendisinde varlık kırıntısı hissetti ve “*arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin.”* (Kehf, 6) ayetinde işaret edildiği gibi riyazeti arttırdı. Gecelerini teheccütle ihya ediyor. O kadar çok namazda kıyam ediyordu ki ayakları şişiyordu. Bunun üzerine Ona şöyle bildirildi: Onların iman etmemeleri senden kaynaklanmıyor, aksine kendilerinden, kalın perdelerinin istidatlarını yok etmesinden kaynaklanıyor. Senin zannettiğin gibi nefsinin sıfatlarının veya benliğinin kalıntısının ya da varlık eksikliğinin bulunmasından yahut hidayette bir kusurunun olmasından kaynaklanmıyor. Bu yüzden kendini harap etme. Bu bağlamda ona yüce Allah’ın iki ismiyle hitap ediliyor. Bu isimler de yukarıda sözü edilen iki şeyden, yani varlık kalıntısından ve hidayetin eksikliğinden beri oluşa delalet etmektedirler. Deniliyor ki: Ey varlık kalıntısı kirinden temizlenmiş ve ey hidayete erdiren!

"Biz, Kur'an'ı sana, güçlük çekesin…" fazladan riyazetle kendini yorasın "*diye…indirmedik."* Aksine, senin arınman ve temizlenmenden sonra kalbi yumuşayan ve Kur'an'ı kabul etme istidadına sahip olan kimselere hatırlatmada bulunman için indirdik / inzal ettik. Allah'a hamdolsun ki her iki durum da, yani arınman ve temizlenmen de gerçekleşmiştir. Sen hem kâmilsin, hem de kemale erdiricisin. Riyazetin amacı da sende zuhur eden bu iki durumun gerçekleşmesidir. Biz sende yukarıda sözü edilen iki isimle tecelli ettik. O halde nefsini yorma, kendini harap etme. Senin yol göstermene rağmen hidayetin gerçekleşmemesinin nedeni kalplerin katılaşmış, taş kesilmiş olmasıdır. Bu ise haşyetin derin ürpermenin ve yumuşaklığın karşıtıdır. Hidayetin gerçekleşmesinde bunlar şarttır. Senin kusurun söz konusu değildir. Öte yandan, surenin girişinde yer alan bu ifadenin "nida" (seslenme) değil, yemin olması da muhtemeldir. Bu durumda şöyle bir anlam elde etmiş oluruz: Bu iki isme yemin ederim. Ki, Rabbini bunlar aracılığıyla görüyor ve Rabbi de ona bunlar aracılığıyla tecelli ediyor. Çünkü bu iki isim tezkiye ve arınmayı ifade ediyor. Nitekim, vahyin indirilmesinden maksat, onun etkisinin sende meydana gelmesidir, seni yormak ve meşakkâte sürüklemek değildir. Bu ise hasıl olmuştur. O halde, aşırı riyazet yapma. Bu yüzdendir ki al-i Muhammed (Hz. Muhammed'in ehlibeyti) "al-i tâhâ" olarak isimlendirilmiştir. Çünkü her iki ismin anlamı onlarda gerçekleşmiş ve iki ismin müsemması onlarda zuhur etmiştir.

"*Arzı…yaratan Allah tarafından…indirilmiştir…"* ifadesiyle başlayan ayetten "*En güzel isimler O'na mahsustur."* ayetine kadarki kısmın anlamı şöyledir: Kur'an'ı, bütün cemal ve celal sıfatlarına sahib Allah'dan indirdik. Senin zatının da bu cemal ve celal sıfatlarının tümünde bir payı vardır. Aksi takdirde, bu Kur'an'ı kabul edemez, taşıyamazdın. Çünkü varit olan eserin kaynaklandığı yere uygun olması zorunlu olduğu gibi kendisine uygun bir zemininin olması da kaçınılmazdır. Kur'an'ın kaynağı bütün en güzel isimlerle nitelenmiş zat olduğu için indiği yer olan senin zatının da bu isimlerin tümüyle nitelenmiş olması gerekir. Yüce Allah, yüce semaları ve arzı, yani ruhlar âlemini ve mutlak cisim olan beden âlemini yarattığı ve bunları celalinin perdesi ve cemalinin örtüsü kıldığı gibi seni de senin gaybinin sözü edilen yedi perdesinden oluşan tabakalarının semalarıyla, yani ruhaniyetinle, kemalinin mertebeleriyle ve senin bedeninden ibaret olan görünür arzınla perdelemiştir.

“*Rahman…”* senin Celal sahibi Rabbin, celalinden dolayı mahlukat perdeleriyle perdelenmiştir. O Cemal sahibidir, rahmetinin cemaliyle bütün varlıklara tecelli eder. Çünkü rahmani rahmet mutlaka her varlıkta mevcuttur. Aksi takdirde var olamazdı. Bu yüzden “Rahman” sıfatı, sırf Allah’a özgü kılınırken “Rahim” ismi için böyle bir tahsis söz konusu değildir. Çünkü, ancak ondan kaynaklandığı zaman feyiz herkesi ve her şeyi kapsayacak genelliğe sahip olabilir. Her şeyin varlık arşına, rahmani sıfatıyla zuhur etmesi ve eserini göstermesi, yani Ondan kaynaklanan genel feyzin her şeyi kapsaması suretiyle istiva ettiği gibi, senin kalbine de, bütün sıfatlarını orada zuhur ettirmesi, eserini oradan bütün mahlukata ulaştırması suretiyle istiva etmiştir. Böylece, Sen âlemler için rahmet oldun. Senin nübüvvetin genel ve son nübüvvet oldu. Dolayısıyla, istivanın anlamı Allah’ın orada eşit ve tam zuhur etmesidir. Bu yüzden, başkasının mazharı tümüne mutabık olamaz, istiva edemez ve istikamet bulamaz, ancak Hz. Muhammed’de olur. Nitekim, Hz. Rasulullah’ın (s.a.v) gölgesi yoktu. Çünkü Allah’ın sıfatlarının onda zuhur etmesiyle birlikte zatından geriye bir şey kalmamıştı. Tam fenadan sonra Hak ile beka bulmakla tahakkuk etmemişti.

6- Semalarda, arzda ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar hep O'nundur.

7- Eğer sen, sözü açıktan söylersen, bilesin ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.

8- Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler O'na mahsustur.

9- (Rasûlüm!) Musa (olayının) haberi sana ulaştı mı?

10- Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine: Bekleyin! Eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir meş'ale getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum, demişti.

11- Oraya vardığında kendisine (tarafımızdan): Ey Musa! diye seslenildi:

12- Muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim! Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vâdi Tuvâ'dasın!

13- Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver.

"Semalarda…bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar hep O'nundur." Bu ayet, Allah'ın kahrının kapsayıcılığına, egemenliğinin her şeyi içine aldığına ilişkin bir açıklamadır. Yani her şey Onun hakimiyeti, kahredici gücü, saltanatı ve tesiri altındadır. Hiçbir şey Onun emri olmadan var olamaz, hareket edemez, duramaz, değişemez, sabit kalamaz. Aynı şekilde her şey, O'nun vahdaniyetiyle boyun eğip fena bulmaktadır. Bu, kahredici gücün yok etmesidir. Dolayısıyla her şey ancak O'nunla ve O'nun emriyle işitebilir, görebilir, tutabilir, yürüyebilir.

"Eğer sen, sözü açıktan söylersen, bilesin ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir." Bu ayet de Allah'ın lûtfunun kemalinin, eksiksizliğinin, yani her şeye nüfuz eden ilminin açıklamasıdır. Her şeyin açığını da, gizlisini de, gizlinin gizlisini de bilir. Kısacası sen sözü açıktan söylesen de gizlesen de bilir. Açığın açık, gizlinin gizli olduğunu bilir.

Yukarıda zikredilen sıfatlar, ana sıfatlardır; geri kalan bütün sıfatlar bunların altında gizlidir, bütün isimler bu isimlerin kapsamında mündemiçtir. Bu yüzden bunların olmasıyla zat çoğalmış, birden fazla olmuş olmaz. Bu bakımdan *"Allah…"* denilmiştir. Yani vahyi indiren ve sıfatlarla mevsuf olan *"Allah, kendisinden başka ilah olmayandır."* Onun tek zatı, hüviyetinin hakikâti bu sıfatlarla çoğalmaz, birden fazla sayıda belirmez. O, ezelde nasıl ise ebedde de öyledir. O'ndan başka O yoktur. Tekliği ve her şeyin varlığının kaynağı olması itibariyle O'ndan başka varlık yoktur. *"En güzel isimler O'na mahsustur."* Sıfatların taayyünü ile birlikte bunlar O'nun zatından ibarettir. "*Hani o, bir ateş görmüştü…"* Ruh'ul Kuds'ü görmüştü. Çünkü Ruh'ul Kuds'ten insanların nefislerine bir nur kıvılcımı düşer. Musa (a.s) basiret gözünü hidayet nuruyla açtığı için bu ateşi görmüştü. "*Ailesine…demişti…"* nefsani kuvvetlere " *bekleyin!"* durun, hareket etmeyin, demişti. Çünkü, kutsi âleme yolculuk ve kutsi âlemle bütünleşme ancak insanı meşgul eden açık ve gizli duyulardan oluşan beşeri kuvvetlerin yanında söz konusu olabilir. *"Eminim ki bir ateş gördüm."* Bir ateş gördüm. *"Belki ondan size bir meşale getiririm."* Kutsi âlemle bütünleştirici nurani bir heyet getiririm de hepiniz ondan yararlanırsınız ve zatınız onunla aydınlanıp faziletli olur. *"Veya ateşin yanında…bulurum."* Hakk'a ulaştırmayı gerektiren ilim ve irfanla bana rehberlik eden birini bulurum. Yani ateşle temas edip nurani heyet veya ilmi suret bulurum.

"Oraya vardığında…" onunla bütünleştiğinde "*…seslenildi."* İlahi huzuru örten izzet ve celal perdelerinden ibaret olan ateş örtüsünün gerisinden *"Ey Musa! Muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim!"* içine tecelli eden celalimi perdeleyen örtülerden biri olan ateş suretiyle gizlenen Rabbinim ben. *"Hemen pabuçlarını çıkar!"* yani nefsini ve bedenini ya da iki cihanı çıkarıp at. Çünkü nefsinden ve bedeninden ayrıldığında iki cihandan da sıyrılmış olur. Ruhun ve sırrınla nefis ve bedenin sıfat ve heyetlerinden soyutlanıp Ruh'ul Kuds ile bütünleştiğin gibi kalbin ve sadrın ile de onlardan soyutlan, ilişkini tümüyle kes, izleri sil, sıfat ve fiillerden tamamen yok ol. Burada nefis ve beden "pabuç" olarak isimlendirilmiş, buna karşılık "giysi" olarak isimlendirilmemiştir. Çünkü, eğer elbiselerini çıkarmasaydı, kutsi âlemle bütünleşemezdi. Hal bütünleşme halidir. Bu yüzden ona ilişkiyi tümüyle kesmesi emrediliyor. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Bütün varlığınla O'na yönel"* (Müzzemmil, 8) Sanki nefis ve bedenle bir tür ilişkisi vardı ve bu ilişki ayaklarını kirletiyordu. Çünkü burası kalbin aşağıya bakan ve sadır adı verilen cihetidir. Kalp ve sadır ruhani ve sırrı olarak kutsi cihete yönelişten sonradırlar. Bu yüzden, yüce Allah ruh makamında nefis ve bedenle tüm ilişkisini kesmesini emrediyor. Pabuçların çıkarılmasının "*çünkü sen kutsal vadi Tuva'dasın."* ifadesiyle gerekçelendirilmesi de bundan dolayıdır. Yani ilişki izlerinden, eklemlenme heyetlerinden ve maddi alakalardan beri, melekut tavırlarını, sema ve arz cisimlerinin tümünü altında toplayıp dürdüğü için Tuva adı verilen ruh âlemindesin.

Kuşkusuz "pabuçları tabaklanmamış murdar eşek derisinden yapıldığı için onları çıkarması emredilmişti." diyenler doğru söylüyorlar. Anlatıldığına göre , Musa'ya seslenildiğinde, şeytan ona, sana seslenen şeytandır, diye vesvese veriyor. O da şeytana şu karşılıkta bulunuyor: Ben anlıyorum ki bana altı cihetten ve bütün azalarımdan sesleniyor. Ancak Rahman'ın seslenmesi bu şekilde gerçekleşebilir.

"*Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver."* Eksiksiz zati tecelliden sonra seçileceğine dair vaat yöneltiliyor. Ki bu zati tecelli onun varlık dağını paramparça etmiş, Hakkani varlıkla kendine geldiği sırada düşüp bayılmıştı. Nitekim, yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim. (Allah) Ey Musa! dedi, ben risaletlerimle (sana verdiğim görevlerle) ve sözlerimle seni insanların başına seçtim."* (Araf, 143.144) Bu tecelli, zat tecellisinden önceki sıfat tecellisidir.

Bu yüzden, yüce Allah onu Resul olarak gönderiyor, ama burada vahiy aracılığıyla ona haber vermiyor, Nebilik misyonunu henüz yüklemiyor. Ona riyazet, huzur ve murakabe emrini iletiyor. Büyük kıyametin yakında kopacağını vaat ediyor. İşte bu seçme, aşağıdaki ayette işaret edilen seçkin kılmaya yakın bir zamanda gerçekleşiyor: *"Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tevbesini kabul etti ve doğru yola iletti."* (Ta. Ha, 122) Yani bu seçkin kılma, seçme ile süzüp alma arasında yer alan bir menzildir.

14- Muhakkak ki ben, yalnızca ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et; beni anmak için salâtı ikame et.

15- Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Herkes peşine koştuğu şeyin karşılığını bulsun diye neredeyse onu (kendimden) gizleyeceğim.

16- Ona inanmayan ve nefsinin arzularına uyan kimseler sakın seni ondan (kıyamete inanmaktan) alıkoymasın; sonra mahvolursun!

"Muhakkak ki ben, yalnızca ben Allah'ım" ifadesi bir kez daha tekrarlanıyor, ama bu sefer "Rab" yerine " Allah" lafzı kullanılıyor. Ki isim huzurunda sıfatın yanında durmasın ve zattan perdelenmesin. Çünkü Rab, Allah'ın Musa'ya tecelli ettiği isimdir. Musa, rehber ve meşale ararken onunla görmüyordu. Ancak **Alim** ve **Hadi** ismiyle görüyordu. O da Cibril'dir. Yani, sadece ben bütün sıfatlarla mevsufum. "*Benden başka ilâh yoktur."* Ben çoğalmam, benliğim ve tekliğim, mazharların artması ve sıfatların çoğalmasıyla çoğalıp artmaz. "*Bana kulluk et."* İbadetini isimlerime ve sıfatlarıma değil, zatıma özgü kıl. Yani zati ibadet sun. İstidadını benim hakikâtimde fena bulmaya hazırla ve zati mutlak tesbihle bana ibadet et. *"Salâtı ikame et!"* Namaz kıl*."* Sıfatlarımı anmak için kıldığın kalbi huzur namazının üstünde zatımı anmak için ruhi müşahede salâtını ikame et / namazını kıl.

"*Kıyamet günü…"* teklik ayninde fena bulmak suretiyle büyük kıyamet "*mutlaka gelecektir…neredeyse onu gizleyeceğim."* Sıfatlarla perdelenmemle onu neredeyse gizleyeceğim, ki mertebeler ayrışsın, nefisler ve ameller ortaya çıksın ve "*herkes …karşılığını bulsun."* hayır ve şerre yönelik çabalarının karşılığını alsın, dolayısıyla kemaller ve noksanlıklar, mutluluklar ve bedbahtlıklar ayrışsın. Bunu da ancak kendime has kıldığım bazı fertlere açarım. Yani art arda birer birer

onlara açarım. Çünkü onu külli fena şeklinde açarsam ortada ne nefis, ne amel, ne ceza, ne de başka bir şey kalır. "*Sakın seni ondan alıkoymasın."* aksi takdirde sıfat perdelerinin içinde kalakalırsın, *"ona inanmayan kimse…"* istidadı yetersiz olduğu, dolayısıyla ya sıfatlar, ya fiiller, yahut eserler ya da eşler, yani gizli ve açık şirk yüzünden bazı mertebelerde perdelenmiş olarak kalan "*ve nefsi arzularına uyan"* nefis veya kalp makamında arzularının peşinden giden kimse seni alıkoymasın. Çünkü benlik kaldıkça heva da kalır. Aksi takdirde seni alıkoyan helak olduğu gibi sen de helak olursun.

17- Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?

18- O, benim asamdır, dedi, ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkelerim; benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır.

19- Allah: Yere at onu, ey Musa! dedi.

20- Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan değil mi!

21- Allah buyurdu: Al onu! Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız.

"Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?" Burada aklının elinde bulunan nefsine işaret ediliyor. Çünkü akıl sağ eldir, insan onun aracılığıyla Allah'tan gelen bağışları alır ve nefsini tutar. *"O, benim asamdır, dedi, ona dayanırım."* Görünür âlemde, kemal edinmede, Allah'a seyirde ve Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmada ona dayanırım. Bütün bunlar o olmadan olmaz. *"Onunla davarlarıma yaprak silkelerim."* Yararlı ilim yapraklarını, ameli hikmetleri fikir hareketiyle ruh ağacından bu asa ile silkeler, hayvani kuvvetler davarlarına yediririm. "*Benim ona başka ihtiyaçlarım da vardır."* Makamlar kazanma, haller talep etme, bağışlara ve tecellilere mazhar olma hususunda ona ihtiyaç duyarım. Yüce Allah'ın Musa'ya (a.s) böyle bir soru sormasının sebebi, azametinin tecellisiyle onda meydana gelen korkuyu giderip yerine güven duygusunu ikame etmektir. Musa'nın (a.s) cevabı uzatması ise konuşmadan duyduğu lezzetten, ünsiyet zevkinin devam etmesini istemesinden kaynaklanmaktadır.

"Allah: Yere at onu, ey Musa! dedi." Onu aklın kontrolünden kurtar. "*Onu hemen yere attı."* Onu akıldan kurtarıp kendi haline bıraktı. İlahi kahır sıfatlarının tecellilerinin nurlarından nasip almış olduktan sonra salıverdi. "*Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan değil mi!"* şiddetli bir öfkeyle kıvrılan bir yılana dönüşmüş. Musa'nın (a.s) nefsi güçlü ve öfkeliydi. Çok hiddetliydi. Musa (a.s) sıfat tecellileri makamına ulaşınca, istidadın bir zorunluluğu olarak İlahi kahır tecellisinden daha geniş bir pay alması gerekiyordu. Nitekim Kehf suresinde bu hususa değinilmiştir. Ama sıfatlarda fena bulunca öfkesi, İlahi öfkeyle, rabbani kahırla yer değiştirdi. Bu da bulduğunu yutan bir yılan olarak resmedilmiştir. *"Allah buyurdu: Al onu!"* önceki gibi aklınla onu kontrol et. *"Korkma!"* seni istila etmesinden, sana galip gelmesinden, dolayısıyla halinin telvin şeklindeki günahı olmasından endişe etme. Çünkü senin öfken yok oldu. O artık benim emrimle hareket ediyor. Nefis makamında kalp nuruyla da örtülü olmadığı için gizlenmesinden sonra zuhur etmez. "*Biz onu şimdi ilk haline sokacağız."* Şuuru ve arzusu olmayan nebati kuvvet mertebesine varan fani bir ölü haline getireceğiz. Musa'nın (a.s) nefsini öldürmesi Şuayb'ın (a.s) onu eğitmesi sırasında gerçekleşmişti. Onu bu sırada nebati bir kuvvet haline getirmiş ve ona asa ismini vermişti. Bu yüzden "asayı Musa'ya (a.s) Şuayb (a.s) vermişti" denilmiştir.

22- Bir de elini koltuğunun altına sok ki, bir başka mucize olmak üzere o, kusursuz ve lekesiz beyazlıkta çıksın.

23- Ta ki, sana, (böylece) en büyük âyetlerimizden bazılarını gösterelim.

24- Firavun'a git. Çünkü o iyice azdı.

"*Elini koltuğunun altına sok…"* aklını ruhunun tarafına, yani saf tarafına sok ki, Hakkani hidayet nuruyla aydınlansın. Çünkü akıl, dünyanın tedbiri ve geçimi maksadıyla nefisle uyuştuğu, ona katıldığı, yani sol tarafa sokulduğu zaman vehimle bulanır, karışır, aydınlanması, Rabbani bağışları ve İlahi hakikâtleri kabul etmesi mümkün olmayan kuru bir karışım halini alır. Bu yüzden yüce Allah, arınması ve kutsi nuru kabul edecek hale gelmesi için onu ruh tarafına sokmasını emretmiştir.

"Beyaz…çıksın." Hakkani hidayet nuruyla, kutsi nurun parıltılarıyla aydınlanmış olarak çıksın. "*Kusursuz…"* herhangi bir afete uğramadan, bir eksikliği, hastalığı olmadan, vehim ve hayal etkisinden beri olarak *"bir başka mucize olmak üzere"* çıksın. Önceki sıfata eklenmiş bir diğer sıfata sahip olsun. *"Ta ki, sana…gösterelim."* sıfatlarımızın tecellilerinin mucizelerinden *"en büyük"* ayetini gösterelim. Bu mucize vahdette fena bulmaktır. Yani bunun amacı, senin, gözlerinle sıfat tecellileri makamında olmandır. Bu yolla ve cihetle zati tecelli sırasında sana zatımızı gösterelim de büyük kıyamette bizi göresin.

"Firavun'a git. Çünkü o iyice azdı." Benliğin zuhuruyla yoldan çıkıp azdı. Benlikle perdelenip kulluk sınırının dışına çıktı. Bu da gösteriyor ki nübüvvet ve risalet, zati olarak fena bulmaya bağlı değildir. Çünkü yüce Allah'ın Musa'ya bizzat tecelli etmesi onun kırklı yaşlara girmesi esnasında olmuştur. Bu ise Firavun'un helak edilmesinden ve kendisine bu risalet ve davet misyonunun verilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Risalet ve davet sıfat tecellileri makamında söz konusu olmuştu. Bu da Nebinin (s.a.v) seyrinin büyük kısmının nübüvvet, vahiy ve Kur'an'la doğruya iletilmesinden sonra olmuştur, şeklindeki değerlendirmemizi güçlendirmektedir.

25- Musa: Rabbim! dedi, yüreğime genişlik ver.

26- İşimi bana kolaylaştır.

27- Dilimden (şu) bağı çöz.

28- Ki sözümü anlasınlar.

29- Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver,

30- Kardeşim Harun'u.

31- Onun sayesinde arkamı kuvvetlendir.

32- Ve onu işime ortak kıl.

33- Böylece seni bol bol tesbih edelim.

34- Ve çok çok analım seni.

35- Şüphesiz sen bizi görmektesin.

"Rabbim! Yüreğime genişlik ver." Yakin nuruyla ve sıfat tecellileri makamında temkinle yüreğime genişlik ver ki, onların karşısında daralmasın, onların tanrıları ve beyinsizlikleri yüzünden nefsim eziyet görmesin, acı çekmesin. Senin kelamınla onlarla konuşayım, senin duymanla onların sözlerini duyayım, onun senin kelamın olduğunu bileyim, onların eziyetlerini senin gözünle göreyim, onları senin fiilin bileyim, bana verdikleri karşılığı ancak senden göreyim, senden duyayım. Böylece senin verdiğin belaya sabredeyim. Bütün bunları onlardan bilmek suretiyle nefsim zuhur etmesin. O zaman sen onların sıfatlarıyla perdelenirsin, onların sıfatları da senin sıfatlarına perde olur. "*İşimi bana kolaylaştır."* Senin dinini kabul etmelerini sağlayarak, inatçılarına karşı yardımını bana göndererek, beni kutsiyetinle destekleyerek davet işimi kolaylaştır. "*Dilimden şu bağı çöz."* Dilimdeki akıl ve fikir bağını çöz. Onlar dilimin senin kelamınla konuşmasını, risaletini tebliğ etme, sözünü yüceltme ve dinini onların dinine kanıtla ve belgeyle, zorbalıklarına ve firavunluklarına karşı üstün getirmek için cesaretle açıklama ve gerçeği net ortaya konulmasını engellemelerine izin verme. Bir maslahatı gözetmek ve onların baskılarından korkmak suretiyle çekinmeme müsaade etme. "*ki sözümü anlasınlar."* kalplerini yumuşatman, kalplerine huşu ve üperti duygusunu yerleştirmen ve beni kutsi âlemden desteklemenle onların benim sözlerimi anlamalarını sağla.

Kıssanın geri kalan kısmı tevile açık değildir. Ama uyarlamak istersen eğer, bil ki, Kalp Musa'sı hal diliyle yüce Allah'tan, babası Ruh'ul Kuds'ten olma büyük kardeşi olan akıl Harun'unu kendisine vezir kılmasını, onunla kendisini takviye etmesini, işlerinde kendisine yardımcı olmasını sağlamasını, onun görüşüyle davasını güçlendirmesini, kemalatı elde etme hususunda kendisine ortak ve yardımcı yapmasını istiyor. Bu talebini de şu sözlerle gerekçelendiriyor: "*Böylece seni bol bol tesbih edelim."* Yani nefsin sıfatlarından ve heyetlerinden arınmak suretiyle seni bol bol tesbih edelim. "*Ve çok çok analım seni."* irfan ve hakikâtleri edinmekle, mükaşefelerle huzurda bulunmakla, sıfat tecellileri makamında hazır olmakla seni analım. "*Şüphesiz sen…"* bizim kemali kabul etme istidadına sahip olduğumuz ve buna layık bulunduğumuzu *"görmektesin."* Bize yardım et ve bizde gördüğün ve bizden istediğin şeylerde birbirimize yardımcı olmamızı sağla.

36- Allah: Ey Musa! dedi, istediğin sana verildi.

37- And olsun biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk.

38- Bir zaman, vahyedilecek şeyi annene (şöyle) vahyetmiştik:

39- Musa'yı sandığa koy; sonra onu denize (Nil'e) bırak; deniz onu kıyıya atsın da, benim düşmanım ve onun düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Musa! Sevilmen) ve benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim.

40- Hani, kız kardeşin gidip «Ona bakacak birini size bulayım mı?» diyordu. Böylece seni, gözü gönlü mutluluk dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik. Ve sen, birini öldürdün de seni endişeden kurtardık. Seni iyiden iyiye denemeden geçirdik. Bunun için yıllarca Medyen halkı arasında kaldın. Sonra takdire göre (bu makama) geldin ey Musa!

"…Sana verildi." Sana bahşedildi, "*istediğin…"* istediğini elde etmen onaylandı. *"And olsun biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk."* Senin irade beyanından ve talep etmenden önce, sırf kendi inayetimizle sana lütufta bulunmuştuk. *"bir zaman…annene vahyetmiştik."* hayvani nefse "*vahyedilecek şeyi…"* yani ona işaret vermiştik ki *"Musa'yı…"* beden sandığına " *koy."* Veya cismani tabiat içine koy. " *Onu bırak…"* heyulani tabiat denizine bırak. *"deniz onu… atsın"* temyiz ve doğruluk güneşinin nuru belirince, onu kurtuluş sahiline atsın, " *düşman…onu alsın."* daima kötülüğü emreden, zorba, firavun karakterli nefis onu alsın. *"Sana kendimden bir sevgi verdim."* Yani seni sevdim ve senin sevgini de bütün kalplere ve her şeye, hatta nefsi emmareye ve kuvvetlere de yerleştirdim. Ben kimi seversem, her şey onu sever. *"yetiştirilmen için…"* benim vekaletimde ve korumam altında terbiye edilmen için, bunu yaptım.

"Hani kız kardeşin gidiyordu…" ameli akıl zuhur edip harekete geçtiği sırada *"diyordu…"* nefsi emmareye ve ona dönük kuvvetlere *"size bulayım mı?"* diyordu. Güzel adap ve üstün ahlak aracılığıyla nefsi levvame (çok kınayan nefis) ve onun cüzi kuvvetlerinden oluşan bir aileyi, onların da gözlerini aydınlatacak şekilde. "O*na bakacak birini"* size bulayım mı? Fikir terbiyesiyle, ameli hikmetin sütüyle ve faydalı ilimlerle ona bakacak bir aileyi bulayım mı? Onlar ona iyilik edecekler, kemal kesbi hususunda yardımcı olacaklar. Onu salih amellere iletecek, yüksek mertebelere çıkmaya hazırlayacaklar.

"*Böylece seni annene geri verdik."* Sana karşı büyük bir şefkât besleyen, nefsi levvameye geri verdik ki, kendini sürekli kınıyordu, göz aydınlığını yitirdiği için. Biz seni ona geri verdik ki yakin nuru sayesinde sükuna ersin, ameli hikmetle arınsın ve sen de ondan bu sütü emip beslenesin. İdrak edilen cüzi şeyler, bedensel aletler ve temizleyici ameller içinde onun terbiye kucağında yetişesin. *"Gözü gönlü mutluluk dolsun…diye."* senin nurunla aydınlansın, *"ve üzülmesin diye…"* gözünün mutluluğunu yitirmekten, onun eksikliğinden dolayı üzülmesin. *"Ve sen, birini öldürdün."* Seni yanıltan gazap suretini riyazet ve emanet aracılığıyla öldürdün. *"Seni…kurtardık."* Nefsi emmarenin istilası ve seni helak etmesi endişesinden kurtardık. *"Seni… denemeden geçirdik…"* çeşitli yöntemlerle, nefsin ve sıfatlarının zuhuruyla, riyazet ve cehd yöntemini kullanıp bunları savmak, ezmek, öldürmek ve arındırmakla seni denedik. "*Yıllarca Medyen halkı arasında kaldın."* Faal akıl Şuayb'ı yanında ruhani kuvvetlerden oluşan ilim medyeninde kaldın.

"Sonra takdire göre geldin." istidadın oranında takdir edilen kemal miktarıyla geldin. Ya da senin için takdir ettiğim bir şey üzere geldin. Yani senin için takdir edilen tam kemalin bir kısmına sahip olarak geldin. Tam kemal ise zati tecellidir. Bu, sıfat kemalinden sonra ileride sana bahşedilecektir.

41- Seni, kendim için Resul seçtim.

42- Sen ve kardeşin birlikte âyetlerimi götürün. Beni anmayı ihmal etmeyin.

43- Firavun'a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı.

44- Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar.

45- Dediler ki: Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kötü davranmasından yahut iyice azmasından endişe ediyoruz.

46- Buyurdu ki: Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim; işitir ve görürüm.

47- Haydi, ona gidin de deyin ki: Biz, senin Rabbinin Resulleriyiz. İsrailoğullarını hemen bizimle birlikte gönder; onlara eziyet etme! Biz, senin Rabbinden bir âyet getirdik. Kurtuluş, hidayete uyanlarındır.

“Seni, kendim için Resul seçtim.” Seni, kendime has kıldım. Seni, beden şehri halkı arasında has kullarımdan yaptım. Çünkü sende şerefli hasletler ve halifeliğimi yerine getirecek liyakat vardır. “*Sen ve kardeşin…götürün.”* …Bu ifadeyle başlayan ve kıssanın sonuna kadar devam eden bölümün uyarlama suretiyle tevili yapılmak istenirse şöyle denebilir: Ey kalp Musa’sı! Sen ve kardeşin olan akıl “*ayetlerimi…”* delillerimi ve açıklamalarımı *“götürün…”* kendiniz bir şey uydurmayın, *“beni anmayı unutmayın…”* “*Firavun’a…”* azan, haddini aşan, bütün ruhani kuvvetlere üstünlük kurup onları istila eden nefsi emmareye götürün. “*Ona yumuşak söz söyleyin.”* Şefkâtle ve alttan alarak, kışkırtmadan onu Hakk’ın emrine teslim olmaya, şeriatın hükmüne uymaya çağırın. Belki yumuşar, öğüt alır ve boyun eğer.

Musa ve kardeşi, Firavun’un, üstünlük taslamayı alışkanlık haline getirdiği için, kendilerine karşı azıp iyice zorbalaşmalarından korkunca yüce Allah, teyit, yardım, koruma, vekil olma, şiddetli tavırlarını ve tuzaklarını ihata edip boşa çıkarma gibi vaatlerle onları cesaretlendirdi. Firavun’a boyun eğme ve şeriata uyma hususunda risaleti tebliğ etmelerini, onu hayvani kuvvetleri köleleştirmekten, kendine boyun eğdirmekten vazgeçmeye, onları İlahi huzura yönelme, ruhani ve kutsi nurlardan, hakikât irfanından istifade etme hususunda kendileriyle birlikte göndermeye, maddi lezzetler ve dünyevi süsler elde etmek için onlara eziyet etmemeye zorlamalarını emretti. *“Biz, senin Rabbinden bir ayet getirdik.”* Senin bize tabi olmanı gerekli kılan bir delil getirdik. “*Kurtuluş…”* noksanlıklardan beri olma, bağlantılardan kurtulma, ruhani âlemden gelen nurani feyiz, delile *“uyanların”* ve İlahi nura sarılanlarındır.

48- Hakikâten bize vahyolundu ki: (Resulleri) yalanlayan ve yüz çevirenlere azap edilecektir.

49- Firavun: Rabbiniz de kimmiş, ey Musa? dedi.

50- O da: Bizim Rabbimiz, her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir, dedi.

51- Firavun: Öyle ise, önceki milletlerin hali ne olacak? dedi.

52- Musa: Onlar hakkındaki bilgi, Rabbimin yanında bir Kitabda bulunur. Rabbim, ne yanılır ne de unutur, dedi.

53- O, yeri (arzı) size beşik yapan ve onda size yollar açan, gökten de (semadanda) su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.

54- Yiyiniz; hayvanlarınızı otlatınız. Şüphesiz, bunda akıl sahibleri için (Allah'ın kudretine) işaretler vardır.

55- Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız.

"Hakikâten bize vahyolundu ki…azap…" tabiat cehenneminde ve heyuli uçurumunda azap, ona muhalefet eden, ondan yüz çeviren kimseler içindir. *"Rabbiniz de kimmiş?"* burada nefsin Rab cihetinden perdelendiğine işaret ediliyor. *"Bizim Rabbimiz…verendir…"* her şeye hidayetini delille, basiretini kanıtla verendir. Yani her şeye, zatının maslahatına uygun bir yaratılış ve özelliklerine, menfaatlerine ve maksatlarına uygun aletler vermiş, sonra bunları elde etmesini göstermiştir. *"Öyle ise, önceki milletlerin hali ne olacak?"* bu sözü de Firavun'un, ahiretten, mutluluk ve bedbahtlık gibi uhrevi hallerden, İlahi ilmin bütün bunları kuşattığından perdelendiğine işaret etmektedir.

İlk gereklilik, yüce Allah'ı sıfatlarıyla bilmektir, ahireti bilmek buna bağlı ve ondan sonra gelir. Bu yüzden Musa (a.s), yüce Allah'ın ilminin ahireti ve çok sayıdaki uhrevi halleri kuşattığını, bu ilmin levhi mahfuzda sabit, baki ve ezeli olduğunu, O'nun açısından yanlışlık ve unutkanlığın caiz olmadığını vurgulayarak cevap veriyor.

"O…size…yapandır…" ey bedensel kuvvetler! O, size beden arzını *"beşik yapandır ve onda size yollar açandır."* göz, kulak, burun gibi organlardan oluşan yollar yapmıştır. "*İndirendir…"* ruh semasından, idrak suyunu, ruhani yardımı indirmiştir. "*Onunla…biz çıkardık."* Türlü idrakleri, fiilleri, özellikleri, heyetleri ve sizden her bir kuvvete özgü melekeleri ortaya çıkardık. "*Yiyiniz…"* beslenin ve size özgü olan haller, ahlaklar, yardımlar ve rıza sabır, isimler ilmi, özellikler, hazırlıklar gibi bağışlarla, sair idrakler, iradeler ve makamlarla güçlenin. "*Hayvanlarınızı otlatın…"* hayvani kuvvetleri, onlara özgü ahlak ve adapla besleyin.

"Sizi ondan yarattık." Topraktaki unsurların yansımalarından ibaret olan mizaçlarınızın farklılığıyla beraber sizi ondan meydana getirdik. "*Yine sizi oraya döndüreceğiz."* Riyazet esnasında öldürmek suretiyle sizi oraya döndüreceğiz ki herkes yerini tutsun, orada çürüsün, silinsin,

hareketsiz kalsın, sınırını aşmayı ve başkasına üstünlük sağlayıp onu bürümeyi istemesin, kısacası fena buluncaya kadar nefsin sıfatlarını silsin. "*Ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız.*" Bağışlanmış hakiki hayatla beka bulduğunuzda sizi ondan çıkaracağız. O zaman hareketleri daha dengeli ve melekeleri daha erdemli olur.

56- And olsun biz ona (Firavun'a) bütün (bu) delillerimizi gösterdik; yine de yalanladı ve diretti.

57- Dedi ki: Bizi, yaptığın büyü ile yurdumuzdan çıkarasın diye mi geldin, ey Musa?

58- Öyle ise, muhakkak surette biz de sana, aynen onun gibi bir büyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim aramızda, ne senin, ne de bizim muhalefet etmeyeceğimiz uygun bir yerde buluşma zamanı ayarla.

59- Musa: Buluşma zamanınız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun, dedi.

60- Bunun üzerine Firavun dönüp gitti. Hilesini (sihirbazlarını) topladı; sonra geri geldi.

61- Musa onlara: Yazık size! dedi, Allah hakkında yalan uydurmayın! Sonra O, bir azap ile kökünüzü keser! İftira eden, muhakkak perişan olur.

62- Bunun üzerine onlar, durumlarını aralarında tartıştılar; gizli gizli fısıldaştılar.

63- Şöyle dediler: «Bu ikisi, muhakkak ki, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek yolunuzu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdırlar sadece.»

"Biz ona bütün delillerimizi gösterdik…" maddi varlıklardan arınmışlığa ve nurların varlığına delalet eden bütün kanıtları ve belgeleri gösterdik. " *Yine de yalanladı…"* Çünkü onun nefsi madde idi. *"ve diretti…"* kabule yanaşmadı. Çünkü soyut varlıkları idrak etmesi imkânsızdı. Nefsin bedensel kalıbından sıyrılmasını da şu sözleriyle inkâr etti: "*Bizi…yurdumuzdan çıkarmağa mı geldin?"* Ardından kendisine sunulan delili büyüye nispet etti. Çünkü delili anlama hususunda yetersiz, onu kabul etmekten acizdi. Dolayısıyla hayali ve vehmi kuvvetleri karşı koyma, mücadele etmeye teşvik etti. Riyazet ve

öldürme egzersizleri olmadan nefsin aydınlık delilleri ve apaçık Hakk'ı benimsediği çok az görülmüştür. Bunlar kendisine arz olunduğu her seferinde vehim ve hayali kuşku duymaya ve eleştirmeye teşvik eder. "Buluşma zamanı" ndan maksat, delilin terkip ve makamların tertip edilme vaktidir. Bu da nefs-i natıkanın idrak edici unsurlarla süslenmesinin ve akli ve ruhani kuvvetlerin malumatları, gizli bilgileri derlemeleri için toplanıp seferber edilmelerinin zamanıdır. Kuşluk vakti, faal akıl güneşinin nurunun doğması, etrafı aydınlatmasıdır. Çünkü orada nefis bunu kabul etmekten yüz çevirmiş, türlü demagoji ve vehimlerden oluşan hilelerini toplamıştı. Kalp de yakini gerçeklerle ve uydurulmuş yalanlarını ortaya koymakla onu ezmişti.

Nefsani kuvvetlerin kendi aralarında çekişmeleri ise, kalbe itaat etmenin gerekliliğini kabul etmemelerinden ve her birinin kendi lezzetine yönelmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca lezzetleri de birbiriyle çelişen ve birlerine aykırılık arz eden niteliktedir. Gizlice konuşup aralarında fısıldaşmalarından maksat, tümünün, kalbe muhalif duyguları içlerinde saklamasıdır. Kuşkusuz, bu duygular da birbiriyle çelişmekte ve aykırılık arz etmektedir. Musa'nın sunduğu delilleri büyüye nispet etmeleri ise, bunların anlamlarını idrak etmekten aciz olduklarına, buna dair delillerin kendilerine gizli olduğuna yönelik bir işarettir. Bu kuvvetler için örnek, yani ideal yol, lezzetlerin elde edilmesi, bedensel şehvetlere dalmaktır. Önce onların atması, insan varlığı içinde vehim ve hayal menşeli olguların, süluk esnasında akli ve yakini olgulardan önce geldiklerine işarettir. Aksi takdirde, kesin burhana ve açık delile ihtiyaç olmazdı. Ayrıca bu, Hak davetçisinin, önce delile dayanarak batılı çürütmesinin, şüpheleri savmasının zorunlu olduğuna işarettir. Ki bozuk itikad ortadan kalksın ve hak yerini bulsun. İpler ve sopalar ise, Hakk'ın ruh ve akıl nuruyla teyit edilmesi olmasa harekete geçip kalbi mağlup etmeleri an meselesi olan cedel şüphelerinden kaynaklanan demagojiler ve safsatalardır. "*Korkma…üstün gelecek olan kesinlikle sensin. Sağ elindekini at.*" ifadesiyle kastedilen anlam budur. Yani nazari akıldan ibaret olan sağ elindeki güvenilir delili ortaya koy. Onların süslü, yaldızlı uydurma delillerini, mevhum batıllarını yok eder. Çözülür, dağılır giderler.

Onlar, sahte bir hile, yapmacık bir tuzak kurmuşlardır, bunun hiçbir hakikâti yoktur. Onların sandığı gibi senin ortaya koyduğun delil böyle değildir. "*Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar."* Bu sırada, acizlikleri ortaya çıkan vehmi, hayali, tahyili ve maddi kuvvetler boyun eğdiler. Ama nefs-i emmare firavunluğunu ve dik başlılığını sürdürdü, yerinde sabit kaldı. Çünkü riyazet yapmamıştı ve alışkanlığının tutkulu bağlısıydı. Bu kuvvetlere liderlik ediyor olması, bunların üzerinde zorba pozisyonunda olması inadını sürdürmesine ve kibri üzere sabit kalmasına neden oldu.

"Tereddüt etmeden…Keseceğim…" bu söz, sunulan delilleri kabul eden, nefse muhalefet edip kalbi onaylamak suretiyle lezzetleri elde etme ve cismani şehvetleri tatmin etme amacına yönelik faaliyetleri terk etmeye karar veren kuvvetleri, nefsin uzaklaştırmasına ve hayatla ilgili tasarruflarına engel olmasına işarettir. "Hurma dallarına asmak" ise, onları, riyazet esnasında öldürerek bitkisel kuvvetler sınırında durdurması, orada sabit kılması, faaliyet kaynaklarını bitkisel kuvvetlerin en yukarı mertebesinde bekletmesi, sair mertebelerde tasarrufta bulunmasına, konumları kaplamasına ve mekasibi istila etmesine izin vermemesine, ya da kaynağı ve mazharı konumundaki azalardan yoksun bırakmasına işarettir. Bu tevil çerçevesinde belirginleşen bu tehdit, insanı mücahededen alıkoyan şeytani dokunmalar neticesinde nefsin ürettiği vesvese ve telkinler kapsamına girer. Nitekim, yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur."* (Al-i İmran, 175) Bunu yapmasının amacı, nefsin kalbe boyun eğmekten, onun hizmetine girmekten, emrine amade olmaktan kaçınmasını sağlamaktır.

Eğer, üzerinde durduğumuz bölümdeki açıklamalar "*ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!"* (Nahl, 125) ayetinden de anlaşılacağı üzere, zahiri tasdik etmekten ve apaçık mucizeye iman etmekten sonra zahiri konuşmaya hamledilecek olursa "*Sen ve kardeşin birlikte…götürün." (42)* ayetiyle başlayan "*durumlarını aralarında tartıştılar." (62)* ifadesine kadarki bölümü zahire göre yorumlamak gerekir. Yani aralarında gizlice durumlarını konuştular, ona karşı ortaya koyacakları cedel örnekleri için tartıştılar. Bazılarına göre "*Bu ikisi. Muhakkak…iki sihirbazdırlar."* ayetinin anlamı şöyledir: Bu ikisi beyan, fesahat ve delil sunma hususunda mahirdir; bu yüzden karşılarında duracak, karşı delille cevap verecek kimse zor bulunur…

64- «Öyle ise hilenizi kurun; sonra sıra halinde gelin! Muhakkak ki bugün, üstün gelen kazanmıştır.»

65- Dediler ki: Ey Musa! Ya sen at veya önce atan biz olalım.

66- Hayır, siz atın, dedi. Bir de baktı ki, büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor.

67- Musa, birden içinde bir korku duydu.

68- «Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin.»

69- «Sağ elindekini at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise, nereye varsa (ne yapsa) iflah olmaz.»

70- Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar; «Harun'un ve Musa'nın Rabbine iman ettik» dediler.

71- (Firavun) Şöyle dedi: Ben size izin vermeden önce ona inandınız öyle mi! Hakikât şu ki o, size büyü öğreten ulunuzdur. Şimdi elleriniz ile ayaklarınızı tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım! Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız.

"Öyle ise hilenizi kurun…" Yani, ikisine karşı hangi sözü esas alacağınızı aranızda görüş birliğiyle kararlaştırınız. Ki aynı söz etrafında birleşmiş, birbirinize destek olmuş olasınız. *"Bir de baktı ki …ipleri ve sopaları…"* hayalleri ve vehimleri "*büyüleri sayesinde…görünüyor."* Sözlerinin terkibi, belagatı, vurgulama güzelliği, demagoji ve safsatayı yerinde kullanma, cedel kıyasını belli bir tertiple sunma bakımından o kadar büyüleyiciydi ki adeta koşuyor, yürüyor gibiydi. "*Bir korku…"* cahillerin galip gelmesinden, sapıkların devletinin egemen olmasından korktu. Nitekim, Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: "Musa (a.s) canından korkmadı, bilakis cahillerin galip gelmesinden ve sapıkların devletinin egemen olmasından korktu."

"Korkma! dedik…" ona cesaret verdik ve onu Ruh'ul Kuds ile destekledik. *"Sağ elindeki at…"* aklının kontrolünde olan ve kutsi şualarla kaynaşmış, Hakk'ın nuruyla aydınlanmış nefsi at. *"Onların yaptıklarını yutsun."* Uydurdukları, süslü kalıplar içinde sundukları şüpheleri, batıl çarpıtmaları, yaldızlı yalanları aydınlık kanıtlarla, apaçık burhanlarla yutsun. *"Yaptıkları…"* başkalarının ağzından kaptıkları

şeyler sadece "*bir büyücü hilesidir.*" Göz boyamadan, çarpıtmadan ibarettir. "*Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar.*" Akıllarını kullanıp insafa geldiler, Hakk'ı benimsediler, onun Hak olduğunu ikrar ettiler. Çünkü açıklamanın doğru, mucizenin apaçık, Hakk'ın ortada ve burhanın da belirgin olduğunu anladılar. *"İman ettik, dediler."* Yakini imanla inandılar. Çünkü Hakk'ı keşfetmiş ve Hakkın her şey üzerinde Rablık otoritesine sahip olduğunu görmüşlerdi.

Allah'ın Rablığı bütün âlemleri kapsayan genellikte olmasına rağmen, secdeye kapanıp iman eden sihirbazların rablığı ikisine (Musa ve Harun'a) izafe ederek vurgulamalarının nedeni, ikisinin daha ziyade Rablık sıfatıyla ilgili olmaları ve Allah'ın Rablığının lûtfunun belirgin bir şekilde onlara yönelik olmasıdır. Çünkü Allah her şeye, durumuna uygun, istidadının gerektirdiği bir ismiyle Rablık eder. O ikisine de istidatlarının kemaline göre esmaül hüsnanın en büyüğü ile, sıfatlarının kemalatı ile ve onlara ayetleriyle tecelli etmesi suretiyle Rablık ediyordu ki, onlarda en belirgin olan bu isimdi. Böylece, bildikleri her şeyi, kendi bağımsız çabalarıyla değil onların şahsından bildiklerini, ulaştıkları şeylere onların aracılığıyla ulaştıklarını, buldukları şeyleri onlara tabi olmakla bulduklarını bildiler.

Bil ki, istidat olarak Nebiye en yakın insan büyücüdür. Çünkü, harikulade şeylerin kaynağı üçtür: Ya havasın terkibi, unsuri maddelerin ve suretlerin kaynaştırılması, mizaç ve cevher olarak birbirinden farklı karışımların toplamıdır ki, bu, nirençler (sihre benzeyen ama sihir olmayan istidraç) kapsamına girer.

Yahut semavi nefislerin feyzini celp etmek, bunlarla arz cisimlerinin kuvvetleri arasında temas sağlamak maksadıyla süfli suretler hazırlayarak semavi ve arzi kuvvetleri cem etmektir, ki bu da tılsımlar kapsamına girer.

Veya ulvi âlemden istifade edilen nüfuz ve heyetlerin tesiridir. Bu hal Nübüvvet için gönderilmiş kâmil insandan mucize, menzile vasıl olmuş, tahkik ehli ve Velayet zirvesine yükselmiş, ama Nübüvvetle gönderilmemiş insandan keramet olarak sadır olur. Mucize ile keramet arasındaki farka gelince: Mucize meydan okuma ve karşı koyma içerir, keramet öyle değildir. Yüzünü dünyaya çevirmiş, en yüce âleme arkasını dönmüş insandan ise sihir olarak yansır.

Büyücünün nefsi, fıtratının başlangıcında güçlü ve kendine özgüydü. Bu gücünü de şu âlem ve âlemdeki cisimler üzerinde tesirde bulunan heyetlerden alıyordu. Ancak süfli âleme meyletmekle asıl kaynağından yüz çevirdi, kuvvetlerin ve kudretlerin aslından, tesir ve kahır menbaından koptu, tabiat âlemine eğilim gösterdi. Bunun neticesinde içindeki nurani heyet, kutsi şua gitgide zayıfladı. Buna karşılık nebinin ve velinin içinde bu nur ve şua durmadan çoğalır, çünkü Hakk'a yöneliktirler, kutsi nurla kaynaşmışlardır, melekuti kuvvetlerden destek görmektedirler ve yüzleri İlahi huzura dönüktür.

Hiç kuşkusuz büyücü, Nebiye karşı çıktığı zaman yenilir, onun karşısına çıktığı zaman kabuğuna çekilir. Çünkü aciz ve yenik olduğu zaman büyücü, Nebiyi en iyi tanıyan insandır. İnsanlar nebinin davetine ve nurlarına yönelince, herkesten önce büyücü onu ikrar etmeye koşar. Çünkü büyücüler, istidat olarak Nebilere en yakın kimselerdir. Elverir ki ilk istidadı külliyen iptal olmamış olsun ve süfli tabiat dini onu büsbütün etkisine almış olmasın.

72- Dediler ki: «Seni, bize gelen açık açık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Öyle ise yapacağını yap! Sen, ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin.»

73- «Bize, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah hem daha hayırlı hem daha bâkidir.»

"Seni…tercih edemeyiz." Yüksek bir himmetten kaynaklanan sözlerdir bunlar. Kalpte güçlü bir yakin oluşunca nefis böyle bir himmete sahip olur. Çünkü yakin, nefiste üstün himmet duygusunu meydana getirir. Artık nefis, uhrevi mutluluklar ve akli baki lezzetler dururken dünyevi mutluluklara, bedensel acı ve bedbahtlıklara, dünyanın fani lezzetlerine ve maddi elemlere aldırmaz. Bu yüzden bütün bu tehditleri *"Sen, ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin."* diyerek küçümsediler, önemsiz gördüler. *"Hatalarımızı bağışlaması için…"* tabii lezzetlere meyletmemiz ve dünyevi süslerin cazibesine kapılmamız nedeniyle nefislerimize arız olan karanlık heyetleri, aşağılık sıfatları nuruyla örtmesi için. "*Bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için…"* Musa'ya karşı çıkmaya zorlaman neticesinde işlediğimiz günahı bağışlaması için. Çünkü büyücüler istidatlarının nuruyla onu tanıyınca ve Onun Hak olduğunu anlayınca, ona karşı çıkmaktan kaçındılar. Ama melun Firavun onları zorladı.

74- Şurası muhakkak ki, kim Rabbine günahkâr olarak varırsa, cehennem sırf onun içindir. O ise orada ne ölür ne de yaşar!

75- Kim de iyi davranışlarda bulunmuş bir mümin olarak O'na varırsa, üstün dereceler işte sırf bunlar içindir.

76- İçinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleri! İşte arınanların mükâfatı budur.

77- And olsun ki biz Musa'ya: Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da (size) yetişilmesinden korkmaksızın ve (boğulmaktan) endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç, diye vahyetmiştik.

78- Bunun üzerine Firavun, askerleri ile birlikte onların peşine düştü. Deniz onları gömüp boğuverdi.

79- Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola sevk etmedi.

" …Kim Rabbine…varırsa." Küçük kıyamette suçlu ve bedensel heyetlerle yüklü ve tabii cisimlere eğilimli olarak gelirse… "*Orada ölmez…"* tabii ölümle ölmez ve acıları hissetmez… "O*rada yaşamaz…"* hakiki hayatla yaşamaz. Dolayısıyla günahların sorumluluğundan kurtulamaz. *"Kim…bir mümin olarak O'na varırsa…"* yakini imana sahip olarak Ona giderse… "*iyi davranışlarda bulunmuş…olarak"* nefisleri temizleyici özelliği bulunan nefsani faziletleri edinmiş olarak gelirse "*üstün dereceler işte sırf bunlar içindir."* Kemalatlarda yükseliş dereceleri oranında sıfat cennetleri vardır onlar için. "*Kullarımla birlikte geceleyin yola çık."* Nefislerin sıfatlarından oluşan karanlıklar içinde ve cismani gece vaktinde yola çık. *"Onlara…bir yol aç."* heyuli deniz içinde arınmadan ibaret olan "*kuru"* , heyulani heyetlerin ter u tazeliğinin ve cismani maddelerin neminin ulaşmadığı bir yol aç onlara. *"Yetişilmesinden korkmaksızın…"* zulmani tabiat örtüleri altında kaybolan bedeni güçlerin size yetişmesinden korkmayın *"endişe etmeksizin…"* size galip gelmelerinden, sizi istila etmelerinden endişe etmeyin. Çünkü onlar kayıtlıdırlar, kayıtlarıyla sınırlıdırlar, sizi kavramak hususunda yetersizdirler. "*…Onların peşine düştü…"* tabiata daldıkları için, onların peşine düşerek helak etmeye çalıştılar. Katran denizi onları bürüdü. Çünkü sonsuz helake ve ebedi azaba mahkum olmuşlardı. Bu anlamın uyarlamasına gelince, daha önce benzeri metinlerde uyarlamaya yer vermiştik.

80- Ey İsrailoğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık; Tûr'un sağ tarafına (gelmeniz için) size vâde tanıdık ve size kudret helvası ile bıldırcın eti lütfettik.

81- Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz; sonra sizi gazabım çarpar. Her kim ki kendisini gazabım çarparsa, hakikâten o, yıkılıp gitmiştir.

82- Şu da muhakkak ki ben, tevbe eden, inanan ve yararlı iş yapan, sonra (böylece) doğru yolda giden kimseyi bağışlarım.

"Size vade tanıdık…" kalp Tur'unun *"sağ tarafına gelmeniz için…"* Ruh'ul Kuds'e bakan tarafına… burası gönül, vicdan dedikleri vahiy mahallidir. *"Size…lütfettik…"* haller, yollar, zevk araçları, ilim ve irfan bıldırcınını, yakini tasavvurları indirdik. *"Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyiniz."* Bu temiz irfanla beslenin ve onu kalbinizle kabul edin. Çünkü o kalbinizin yaşama sebebidir. *"Bu hususta taşkınlık etmeyiniz."* Nefsin parlaması, görkemini, kemalini ve zinetini görmesi sırasında zuhur edip kendini beğenmesiyle taşkınlık etmeyin. "*Sonra sizi…çarpar…"* yoksunluk gazabı ve yüz üstü bırakılma felaketi kuşatır sizi. "*Hakikâten yıkılıp gitmiştir…"* yakınlık makamından nefis cehennemine düşmüştür. Örtünme karanlıklarında, celal perdeleri gerisinde cemal sıfatının tecellisinin nurundan perdelenmiştir.

"Şu da muhakkak ki ben…bağışlarım." Taşkınlık eden, kendi süsleriyle zuhur eden ve kendini müstağni gören nefsin sıfatlarını kendi sıfatlarımın nurlarıyla örterim, "*tevbe eden kimse…"* için. Nefsinin zuhurundan ve istilasından tevbe eden, nefsi kırarak ve ezerek, ihtiyaçlarının zilletini ve yoksunluğunu daima hissetmesini sağlayarak bağışlanma dileyen kimseyi bağışlarım. *"İnanan…"* kalbi sıfatların nuruyla, İlahi nurların tecellileriyle iman eden, *"ve yararlı iş yapan…"* tevekkül ve rıza gibi makamların kazanılması, huzur ve arınma gibi araçlarla telvini engelleyen melekelerin edinilmesi hususunda salih ameller işleyen "*sonra doğru yolda giden"* zat nuruna ve fena bulma haline doğru giden kimseyi bağışlarım.

83- Seni acele ile kavminden ayrılmaya sevk eden nedir, ey Musa!

84- Musa: İşte, dedi, onlar da benim peşimdeler. Ben, memnun olasın diye sana acele ile geldim Rabbim.

85- Allah buyurdu: Senden sonra biz, kavmini (Harun ile kalan İsrailoğullarını) imtihan ettik ve Sâmirî onları yoldan çıkardı.

86- Bunun üzerine Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü. Ey kavmim! dedi, Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmamış mıydı? Şu halde size zaman mı çok uzun geldi, yoksa üstünüze Rabbinizin gazabının inmesini mi istediniz ki, bana olan vaadinizden döndünüz?

87- Dediler ki: Biz sana olan vaadimizden, kendi kudret ve irademizle dönmedik. Fakat biz, o kavmin (Mısırlıların) zinet eşyasından birtakım ağırlıklar yüklenmiş, sonra da onları atmıştık; aynı şekilde Sâmirî de atmıştı.

88- Bu adam, onlar için, böğürebilen bir buzağı heykeli icat etti. Bunun üzerine: İşte, dediler, bu, sizin de, Musa'nın da ilahıdır. Fakat onu unuttu.

89- O şeyin, kendilerine hiçbir sözle mukabele edemeyeceğini, kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda vermek gücünde olmadığını görmezler mi?

90- Hakikâten Harun, onlara daha önce: Ey kavmim! demişti, siz bunun yüzünden sadece fitneye uğradınız. Sizin Rabbiniz şüphesiz çok merhametli olan Allah'tır. Şu halde, bana uyunuz ve emrime itaat ediniz.

91- Onlar: Biz, dediler, Musa aramıza dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz!

92.93- (Musa, döndüğünde:) Ey Harun! dedi, sana ne engel oldu da, bunların dalâlete düştüklerini gördüğün vakit peşimden gelmedin? Emrime âsi mi oldun?

94- (Harun:) Ey annemin oğlu! dedi, saçımı sakalımı, yolma! Ben, senin: «İsrailoğullarının arasına ayrılık düşürdün; sözümü tutmadın!» demenden korktum.

95- Musa: Ya senin zorun nedir, ey Sâmirî? dedi.

96- O da: Ben, onların görmediklerini gördüm. Zira, o Resulun izinden bir avuç (toprak) alıp onu (erimiş mücevheratın içine) attım. Bunu böyle nefsim bana hoş gösterdi, dedi.

"Seni acele ile kavminden ayrılmaya sevk eden nedir?" (83) ayetiyle başlayan … "*Denize savuracağız…*" (97) ayetine kadar devam eden bölümün tahkiki anlamı şöyledir: Musa (a.s), Allah ile konuşma (mükâleme) makamıyla onurlandırılıp sıfat keşfi kendisine bahşedilerek İsrailoğullarına, onlara Hakk'ı göstermek üzere Resul olarak gönderilince, kendisine kavmini idare etmesinde esas alacağı bir şeriat verileceği vaat edildi. Bunun üzerine Musa (a.s), kardeşi Harun'u kavminin başında bırakarak, murakabe maksadıyla yalnızlığa çekildi. Bu sırada kavmi henüz imanda sebat kazanmamış, Hakk'ı içlerine sindirerek yakini ikrar etmemişlerdi. Bu yüzden Musa (a.s), bu aceleci tavrından dolayı eleştirildi. Gerçi onun bu aceleci tavrı müşahedeye duyulan özlemin bir sonucuydu. Oysa bulunduğu makam başkalarını kemale erdirmeye ara vermemeyi gerektiriyordu. Çünkü yakini marifet aracılığıyla onların kemale erdirilmeleri, ilmi kemale ulaştırılmaları, onun ibadette ayağının sağlamlaşması ve bulunduğu halden yükselişi gerektiren emre uyması anlamına geliyordu. Nitekim, o da kavminin muamelelerinin yakin esasına dayanmasa da dinde kendisinin peşinden geldiğini söyleyerek mazeret göstermiştir.

Acele etmesi, rıza makamını talep ettiği içindir ki anlamlıdır. Bu da sıfatlarda tam anlamıyla fena bulmak demektir. Bu, sıfat tecellisi makamının sağlamlaştırılması isteğidir ve mükâleme de bu makamın bir yansımasıdır. Yüce Allah'ın Musa'nın kavmini Samiri'nin hareketiyle sınamasının amacı, tecrit yoluyla kemali alma istidadına sahip kimse ile istidadı yetersiz, maddeye dalmış, somut olandan başkasını algılamayan, soyut ve makul olan şeyleri kavrayamayan kimseden ayırmasıdır. Bu yüzden şöyle diyorlar: "*Biz sana olan vaadimizden, kendi kudret ve irademizle dönmedik.*" İşimize, görüşümüze ve tavrımıza hakim olarak sana verdiğimiz sözden dönmedik. Onlar tabiatları itibariyle kuldular, görüşleri ve hakimiyetleri yoktu. Kendi başlarına karar verecek şekilde ihtiyar sahibi değildiler. Bilakis tabi idiler, idare ediliyorlardı, yönlendiriliyorlardı ve bedene bağlıydılar. İzleyecekleri tek yol, taklit ve ameldi. Tahkik ve ilim değildi. Nitekim Samiri, süslerin eritilip kalıba dökülmesiyle elde edilen bir tılsımla kul haline getirmişti. Çünkü altın sevgisi onların yüreklerinde köklü bir yere sahipti. Bunun nedeni tabiatlarının süfli ve altın tabiatının cazibesine

kapılma özelliğine sahip olmasıydı. Bu gibi türsel suretlerin onların gönüllerinde tecelli etmesi, tabii uyumdan kaynaklanıyordu. Bu olay semavi kuvvetlerin arz kuvvetleriyle mezv olması kapsamına girer. Bu yüzden "*Ben, onların görmediklerini gördüm.*" demiştir. Tılsım ve simya ilminin esasını oluşturan tabii ve riyazi ilimleri gördüm.

"*O Resulun izinden bir avuç aldım…*" Söylendiğine göre, bundan maksat, Cebrail'in bindiği hayat atı olan Heyzum'un toynağının bastığı yerin toprağıdır. Yani, faal akla boyun eğen, ondan etkilenen, onun sıfatlarını taşıyan, dolayısıyla onu istila etmesi sebebiyle bineği konumunda olan, faal aklın etkisinin unsuri tabiatlara ve süfli cisimlere ulaşmasına aracılık eden, eserlerin, Cebrail'in atının ayağının bastığı yer konumundaki maddelere yansımasına, istidatlarına göre eserlerden etkilenmesine, alışık olmadığı yabancı halleri kabullenmesine neden oluşturan külli, semavi hayvani nefsin temas ettiği şeyden bir avuç aldım. "*Onu attım.*" Buzağı suretini kalıba dökerken eritilmiş cismin üzerine attım. İşte bu, kötülük tıynetli şeytani nefsin bir saptırması, aldatmasıdır.

97- Musa: Defol! dedi, artık hayatın boyunca sen: «Bana dokunmayın!» diyeceksin. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta olduğun ilahına da bak! Yemin ederim, biz onu yakacağız; sonra da onu parça parça edip denize savuracağız!

"*Defol!*" Musa'nın (a.s) öfkesinden ve onu kovmasından sadır olmuş bir sözdür. Kuşkusuz Nebiylerin ve Velilerin öfkesinden azabın gerçekleşmesi kaçınılmaz olur. Çünkü onlar, Allah'ın sıfatlarının mazharlarıdırlar. Onlar kime gazap ederlerse, o kimse Allah'ın kahrına duçar olur, dünya ve ahirette bedbahtlığa uğrar. Ebedi azaba çarptırılır, yapıp ettiklerinin vebalini tadar. Uğrayacağı azap temastan kaçınmak suretinde olur. Ki bu, Hak'tan uzaklığının ve batıla çağırmasının, Musa'nın (a.s) ona lanet edip tuzağını ve hilesini iptal etmesinin bir neticesidir.

Tevil mahiyetli bir uyarlama yapacak olursak: Kalp, daha önce keşfe ulaşmışsa, cehd ve süluk onu çekerse, ilmi kesbi kemal olmaksızın ilmi keşfi kemale sahip olursa, müşahede ve huzur için acele etmesi, şeriatın ve mücahedenin gereklerini bir an için unutması neticesinde

Hakk'ın itabına hedef olur. Böyle bir durumda kuvvetleri dirayetle idare etmesi ve istikamet makamını elde etmesi için amel ve riyazete geri dönmesi gerekir. Çünkü ruhani ve cismani kuvvetlerden oluşan kavminin başında bıraktığı akıl Harun'u, riyazet, cehd, itaate ve muameleye devamlılık olmaksızın onları yönetmeye, doğrultmaya ve düzeltmeye güç yetiremez. Böyle bir durumda nefsani kuvvetler Samiri'si duyular arasından ortaya çıkar, şehvet sevgisi ateşini tutuşturur, üzerlerine, özel durumlar muvacehesinde, beklentilerden bir şey atar. Yani hayat atından ibaret olan hayvani nefsin etkisini ona yansıtır, o zaman tabiat, madde kalıbında şekillenmiş buzağı suretinde somutlaşır. Onun da tek derdi yemek, içmek, lezzet almak ve şehveti tatmin etmektir. Amel etmek, çalışmak ve yorulmayı tercih etmek gibi bir derdi yoktur. Nitekim, daha önce buna işaret etmiştik. Böyle olunca heva ruhu onunla temas edip canlanır, güçlenir, artık böğürtüsü bile olur. Bütün kuvvetler ona tapar, onu kendileri için bir ilah edinirler.

Kalp nuruyla desteklenmiş akıl, sapmakta olduğuna, fitneye maruz kaldığına dikkât çekip, onu Hakk'a, akli görüşe uymaya, itaat etmeye çağırdıkça ona muhalefet eder, Hakk'ın nuruyla aydınlanmış, kutsi destekle pekiştirilmiş kalp dönünceye kadar. Kalp, Allah rızası için, onun sapmasına, dinden ayrılmasına duyduğu üzüntüden dolayı öfkelenir. Onu ayıplar ve nefsi levvamenin diliyle onu eleştirip sert çıkar. Ona vaatler verir, tehditler savurur. Yaratılış ve varoluş gereği olarak Rabbe yakınlıktan uzaklaşma vaktinin arttığını, fıtrattan düştüğünü hatırlatarak uyarır. Rububiyetin ikrar edilmesi sırasında, fıtri misak esnasında verilen söze vefasızlıktan ve vaade aykırı hareket etmekten dolayı gazabı ve azabı hakketmekle korkutur. Ama hevanın bağıyla bağlanmış bir tutsak haline gelmişse, hayalin hakimiyetine ram olmuşsa, aşağılara doğru yuvarlanmışsa söz artık ona tesir etmez. Tek yol, ceset tabiatını ceht törpüsüyle delmek, riyazet ateşiyle yakmak ve İlahi rahmet rüzgârının nefhalarıyla savurmaktır. Bu rüzgâr estiği zaman onu darmadağın eder, heyuli cisim denizine savurur ki, akli kuvvetin değişip kalbe tabi olmasından ve yönelişte onunla yandaş olmasından sonra ne hayatı kalır, ne de hareketi.

Tabiata meyil hususunda kuvvetlere meylinin bulunması nedeniyle, bunların başından tutup ruha taraf bakan normal cihetlerine, nurun tesiriyle çevirmesi, böylece kutsi şualardan ve Hakkani nurlardan etkilenip müteessir olmasını sağlaması, bir de erkekliğin merkezi konumundaki bulunup aşağıda bulunanlara, yani nefsani kuvvetlerin tarafına bakan süfli cihete tesir eden sakalından tutup çekmesi, yani onu ulvi cihete, Hakk'ın tarafına, içinde bulunduğu kutsi âleme doğru yükseltmesi, İlahi ebediyetle, Rabbani kuvvetle güçlenmesini sağlamak içindir ki, onu bu şekilde dolaştırmakla ona tesir eder, onu Hakk'ın emrine ve kalbe ram eder, hayal ve vehmin kahrından kurtarır.

Buna mukabil, Harun'un mazeret bildirmesi ise, hidayet nuruyla aydınlanmamış, şeriatın emriyle desteklenmemiş akıl, tabiat kuvvetlerine güç yetiremez, hayal ve vehme karşı direnemez. Olsa olsa daha da alçalmalarına neden olan ayrılıklarını, tefrikaya düşmelerini arttırır. Kalbin nuru aklı ve tabiatın kahrını bütünüyle bürüdüğü, yolda istikamet hali gerçekleştiği zaman hayal donanımsız kalır, büzülüp kenara çekilir.Artık hayal gücüyle kuvvetlere temas edemez, hiçbir kuvvet de ondan etkilenerek ona yaklaşamaz, aldatmasına ram olamaz. Lanetlenmiş ve kovulmuş olarak gider ve "bana dokunmayın" der. Onun için bir de ceza günü vardır. Bir sınırı ve mertebesi vardır ki ondan kurtulamaz. Orayı aşıp da reislik edemez, kimseyi istila etmesine imkân olmaz. Yalanlarına, yanlışlarına taraftar bulamaz. Onları makul kavramlar içinde kimseye sunamaz.

98- Sizin ilâhınız, yalnızca, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır.

99- (Rasûlüm!) İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki, tarafımızdan sana bir zikir verdik.

100- Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet gününde o, ağır bir günah yükünü yüklenecektir.

101- Bu kimseler, onda (o günah yükünün altında) ebedî kalırlar. Onlar için kıyamet gününde bu ne kötü bir yüktür!

102- O günde Sûr'a üflenir ve biz o zaman günahkârları, gözleri (korkudan) gömgök bir halde mahşerde toplarız.

103- Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler: «Dünyada sadece on gün kaldınız.»

104- Aralarında konuştukları konuyu biz daha iyi biliriz. Onların en olgun ve akıllı olanı o zaman: «Bir günden fazla kalmadınız» der.

Bu, Allah'a yönelik istikamet makamıdır, Allah'a yönelik kulluğun hakkını ikame etmedir. Ki bu makam olmadan tevhidin ucu görünmez, tecerrüt ve yalnızlık makamı gerçekleşmez. Bu yüzden hemen arkasından "*Sizin ilahınız, yalnızca, kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır."* deniliyor. Çünkü salik, bundan önce iki kıbleye dönerek namaz kılmakta, ibadet ederken iki cihet arasında tereddüt etmekte ve iki ilah edinmektedir. "*O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır."* Yani burada tevhit, fiilen gerçekleşir, ilminin her şeyi, her şeyin sınırını ve gayesini kuşattığı zahir olur. Her kuvvet Hakk'ın nuruyla ve kudretiyle, ibadeti ve itaati bakımından bir sınırda durur. Onunla kendi gücünden ve kudretinden döner. Kapasitesi ve takati oranında O'na kulluk eder, O'nu müşahede eder, kendisine bahşettiği oranda Rablığını ikrar eder. Tıpkı surede yer alan kıssalarda anlatıldığı gibi: "*Geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz."* Geçmişteki saliklerin hallerini ve makamlarını sana anlatıyoruz ki yüreğin pekişsin. Ya da sana emredildiği gibi istikamet makamında sebat edesin.

"Şüphesiz ki tarafımızdan sana bir zikir verdik." Ne büyük bir zikir verdik sana! Bu, tevhidin mertebelerini kapsayan zatın zikridir. "*Kim ondan yüz çevirirse…"* pislik tarafına, tabiat ve nefis alanına yönelirse *"şüphesiz ki kıyamet gününde…"* küçük kıyamette ağır cismani ilahların günah yükünü, heyulani maddelere bağlanmanın vebalini "*yüklenecektir…"*

"*O günde..üflenir"* hayat " *Sur'a…"* cismani sura hayat üflenir. Yani ruhlar bedenlere geri gönderilir. "*Ve biz o zaman günahkârları…mahşerde toplarız."* cisimlerden ayrılmayan suçluları toplarız. *"Gözleri gömgök bir halde…"* gözbebekleri kör olmuş veya alabildiğine çirkin bir manzara sergileyecek şekilde, şaşı olmuş halde. Öyle ki onların yanında maymunlar ve domuzlar çok güzel kalır. Büyük bir korkuya kapıldıkları veya konuşacak kudreti kendilerinde bulamadıkları için gizli gizli konuşurlar. Çabucak bitiverdiği için dünya hayatını alabildiğine kısa göstermeye çalışırlar. İçlerinde en akıllı olanı, dünya hayatını en kısa olarak değerlendirenidir.

105- (Rasûlüm!) Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak.

106- Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır.

107- Orada ne bir iniş, ne de bir yokuş görebileceksin.

108- O gün insanlar, dâvetçiye (İsrafil'e) uyacaklar. Ona karşı yan çizmek yoktur. Artık, çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin.

109- O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez.

110- O, insanların geleceklerini de geçmişlerini de bilir. Onların ilmi ise bunu kapsayamaz.

"Sana dağlar hakkında sorarlar…" bedenlerin varlıklarını sorarlar. "*De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak."* Olayların rüzgârlarıyla toz ve kum tanecikleri halinde darmadağın edecektir. Havaya savrularak kaybolacaklardır. Yerle yeksan edecektir onları. Geride onlardan bir kalıntı, bir iz kalmayacaktır. Ya da şöyle bir anlam kastedilmiştir: Sana eşyanın havadisini sorarlar. De ki: Rabbim onları, teklik madeninden çıkan İlahi nefhalar rüzgârıyla savuracaktır. *"ufalayıp savuracaktır."* Büyük kıyamette… *"yerlerini dümdüz, boş bırakacaktır."* Salt ve tek varlık bırakacaktır. *"Orada …göremezsin."* ikilik ya da başkalık… dümdüz oluşunda kusur bulamazsın. *"O gün…"* büyük kıyamet koptuğu zaman *"davetçiye uyacaklar…"* Hak olan davetçiye. Aslında, onsuz onların bir hareketi, bir hayatı yoktur. *"Ona karşı yan çizmek yoktur."* Ondan sapamazlar. Onun semtinden başka tarafa kayamazlar. Çünkü onların perçeminden tutmuştur ve dosdoğru yol üzeredir. Onlar Hakk'ın iradesinin gerektirdiği oranda Hakk'ın yürüyüşüyle yürürler.

"Sesler kısılmıştır…" büsbütün kısılmıştır. Çünkü ses sadece O'nun sesidir. *"Bu yüzden, bir fısıltıdan başka bir şey işitemezsin."* çok gizli bir fısıltı o kadar. O da mazharlara izafe edilmesi itibariyle söz konusu olur. Ya da şöyle bir anlam kastedilmiştir: Küçük kıyamet koptuğu gün, davetçiye uyarlar. Davetçi de dördüncü feleği idare eden, hayatı bahşeden İsrafil'dir. Ondan sapamazlar. İlahi hikmetin gerektirdiğinden farklı bir yere, bir bağa yönelemezler. Rahman'a yönelik duadan başka tüm dua sesleri kısılmıştır. Duyulmayacak kadar gizlice söylenen

fısıltılardan ve fasit temennilerden başka bir şey duyamazsın. *"Şefaat fayda vermez."* Dünyada dost edindiği, sevdiği, önder edindiği ve hidayetine uyduğu kimsenin şefaati işe yaramaz. *"Rahman'ın izin verdiği kimse hariç…"* şefaati kabul etme istidadına sahip kılmak suretiyle izin verdiği kimse başka. Çünkü eksik nefislerin irade ve arzuyla yöneldikleri kâmil nefislerin feyzi, küçük nefislerin berraklığı, arılığı kabul etme istidadına sahip olmalarına bağlıdır. İşte izin budur. *"sözünden hoşlandığı kimse hariç."* şefaat edilen kimseye uygun olarak icra ettiği tesirden hoşlandığı kimse hariç. Çünkü şefaat iki şeye bağlıdır: Şefaatçinin tesir gücü. Şefaat edilenin şefaati kabul etme ve etkilenme gücü. Allah her iki ciheti de bilir. *"O insanların geleceklerini"* asli istidat aracılığıyla kabul etme güçlerini, nurlanma sonucu şefaatçiden etkilenme kapasitelerini *"ve geçmişlerini de bilir."* Beden ve bedenin kuvvetleri cihetinde, yoldan çıkmış heyetlerden kaynaklanan arızi engelleri, asli kabul etme yeteneğini veya ameli akıl uyarınca tezkiye sonucu elde ettiği donanımı ortadan kaldıran unsurları bilir.

111- Bütün o vechler (insanlar), diri ve her şeye hakim olan Allah için eğilip boyun bükmüştür. Zulüm yüklenen ise, gerçekten perişan olmuştur.

112- Her kim, mümin olarak iyi olan işlerden yaparsa, artık o, ne zulümden ne de hakkının çiğnenmesinden korkar.

113- (Rasûlüm!) Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda ikazları, tehditleri tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar (bu sayede günahtan) korunurlar; yahut da o (Kur'an) kendileri için bir ibret ortaya koyar.

114- Gerçek Hak, Melik olan Allah, yücedir. Sana O'nun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve «Rabbim, benim ilmimi artır» de.

115- And olsun biz, daha önce de Âdem'e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık.

116- Bir zaman biz meleklere: Âdem'e secde edin! demiştik. Onlar hemen secde ettiler; yalnız İblis hariç. O, diretti.

117- Bunun üzerine: Ey Âdem! dedik, bu, hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra yorulur, sıkıntı çekersin!

118- Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak.

119- Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek, sıcaktan da bunalmayacaksın.

120- Derken şeytan onun aklını karıştırıp «Ey Âdem! dedi, sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?»

121- Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. (Bu suretle) Âdem Rabbine âsi olup yolunu şaşırdı.

122- Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.

123- Dedi ki: Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan (cennetten) inin! Artık benden size hidayet geldiğinde, kim benim hidayetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht olmaz.

124- Kim de beni anmaktan (zikrimden) yüz çevirirse şüphesiz, onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu, kıyamet günü kör (a'ma) olarak haşredeceğiz.

"Bütün vechler…eğilip boyun bükmüştür." Mevcut zatların tamamı "*diri ve her şeye hakim olan Allah'a"* boyun eğmiştir. Hepsi O'nun mülkünün tutsakları, kahrının baskısı, kudretinin karşı konulmaz egemenliği altındadırlar. Her şey O'nunla diri ve O'nunla kaimdir; nefisleriyle ya da O'ndan başka biriyle değil. *"Gerçekten perişan olmuştur…"* istidadını eksiltmek, fıtratının arılığını bulandırmak suretiyle nefsine zulmeden, yüzünü karartması ve karanlığa sokması yüzünden nurlanma kabiliyetini ortadan kaldıran kimse, Allah'ın rahmetinin nurundan ve şefaatçilerin şefaatinden yana nasipsiz kalmakla kendini perişan etmiştir. *"Her kim…iyi olan işlerden yaparsa…"* kötülüklerden arınarak ve güzelliklere bürünerek salih ameller işlerse "*mümin olarak…"* hakiki imanla inanmış biri olarak bunları gerçekleştirirse *"korkmaz…"* elde ettiği kemalattan bir şeyin eksilmesinden, bulunduğu mertebede asli istidadının gerektirdiği hakkının kısılmasından korkmaz. "*…Umulur ki onlar korunurlar…"* arınmak suretiyle sakınırlar *"yahut da o kendileri için bir ibret ortaya koyar."* bürünecekleri meziyetleri gözler önüne serer.

"Allah yücedir." Sonsuz yücelik ve azamet sahibidir. Öyle ki yüceliğinin ve azametinin ölçüsünü bilmek, bir ölçüyle sınırlandırmak mümkün değildir. Mülkünde işini bozacak kimse yoktur. O her şeyden yücedir, mülkünde iradesi ve kudreti doğrultusunda tasarrufta bulunur. Kimse O'nun adaletini de etkisiz kılamaz. O her şeye hakkını, hikmeti doğrultusunda eksiksiz verir. *"Acele etme…"* zevkin son sınırına ulaşmak maksadıyla heyecanla uyanan şevkten dolayı ledünni ilmi cem mahzeninden almak için acele etme. *"Önce…"* onun sana varit olmasına hükmedilmesinden ve sana ulaşmasından önce acele etme. Çünkü ilim ve hikmetin nüzulü, senin kabiliyet açısından kaydettiğin yükseliş mertebelerinin terettübüne bağlıdır. İstemekte, feyizlenme hususunda aşırı talepkâr olma. Çünkü feyiz tükenmez. Arınma, yükseliş ve güzelliklerle bezenme hususunda artış kaydetmek suretiyle feyizde artışı talep et.

Daha fazlasını istemek, ancak hal duasıyla ve istidat diliyle olur; kabul imkânı oluşmadan bir an önce istemekle, talep etmekle olmaz. Her öğrendiğin, bildiğin şeyle birlikte, ondan daha yüce ve daha gizli olanını kabul etme yeteneğin artar. Adem (a.s) kıssası ve bu kıssanın tevili daha önce birkaç kere geçti. "*Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak."* Çünkü ruhani âlemde maddi giysilerden arınma esnasında zıtların çatışması söz konusu olamaz. Aynı şekilde, fesada yol açan bezenme de gerçekleşmez. Bilakis nefis, tükenmesinden ve yok olmasından endişe duymadan, emin olarak maksadın gerçekleşmiş olmasıyla lezzet alır.

"Kim de beni anmaktan (zikrimden) yüz çevirirse…" nefsani eğilimle süfli âleme yönelmek suretiyle benim zikrimden yüz çevirirse, cimriliği arttığı, nekesliği iyice pekiştiği için hayatı sıkıntılı olur, daralır. Çünkü Hakk'ın cihetinden yüz çeviren kimsenin nefsi bulanır, dünyevi süslerin, maddi göz alıcı görünümlerin cazibesine kapılır. Çünkü aralarında mahiyet uyumu oluşur. Bunlara yönelik ihtirası, çöreklenmesi, azgın iştahı, gözlerini bürümesi şiddetlenir. Çünkü aralarında türdeşlik sevgisi, zulmet ortaklığı, süfli cihete meyletme benzerliği son derece güçlü olur. Böylece nefsinden ve başka şeylerden onulmaz bir cimriliğe duçar olur. Cimrilik arttıkça hırsı, pintiliği artar, işte sıkıntılı, dar hayat yaşamak derken kastedilen budur.

Bu yüzden, mutasavvıflardan biri şöyle demiştir: “Rabbinin zikrinden yüz çeviren kimse karanlığa gömülür, rızık yolları ve manyakları (cinsi duyguları) karışır, müşevveş olur. Buna karşılık Rabbine yönelen kimse yakin sahibidir, Ona tevekkül eder. Bu yüzden geniş bir hayat sürdürür. Bolluk içinde olur. Bulduğunu infak eder. Bulamadığına ise, Rabbine tevekkül etmesi nedeniyle, ihtiyaç duymaz.”

125- O: Rabbim! Beni niçin kör (a’ma) olarak haşrettin? Oysa ben, hakikâten görür idim!, der.

126- (Allah) buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun!

127- Doğru yoldan sapanı ve Rabbinin âyetlerine inanmayanı işte böyle cezalandırırız. Ahiret azabı, elbette daha şiddetli ve daha süreklidir.

128- Bizim, onlardan önce nice nesilleri helâk etmiş olmamız kendilerini yola getirmedi mi? Halbuki, onların yurtlarında gezip dolaşırlar. Bunda, elbette ki akıl sahipleri için nice ibretler vardır.

129- Eğer Rabbinden, daha önce sâdır olmuş bir söz ve tayin edilmiş bir vâde olmasaydı, (ceza onlar için de dünyada) kaçınılmaz olurdu.

130- (Rasûlum!) Sen, onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et; gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün etrafında (iki ucunda) da tesbih et ki, hoşnutluğa eresin.

“Ve biz onu, kıyamet günü kör (a’ma) olarak haşredeceğiz.” Küçük kıyamet günü Hakk’ın nuru karşısında kör olması hali üzere onu haşredeceğiz. Tıpkı şu ayette işaret edildiği gibi: “*Biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz.*” (İsra, 72) Kıyamette kör olarak haşredilmesini kabullenmemesine gelince, bu, asli istidadı ve körlükle çelişen fıtri nuru itibariyledir. Çünkü körlüğü, süfli sevginin, nefsani aşkın cürüm mahiyetli fısk ile, apaçık ayetleri ve parlak nurları unutması ile içinde kök salmasından kaynaklanmaktadır. Bu saydığımız hususlar da yüce Allah’ın ondan yüz çevirmesini ve içindeki körlükte bırakıvermesini gerektirmiştir.

"Ahiret azabı, elbette daha şiddetli ve daha süreklidir." Dünyada sıkıntılı bir hayat yaşamaktan daha şiddetlidir. Çünkü daimi bir ruhani azaptır. *"Eğer…daha önce sadır olmuş bir söz ve tayin edilmiş bir vade olmasaydı…"* yani, bu ümmet dünyada kökten yok edilmek, bitirici azaba uğratılmak gibi bir cezaya çarptırılmayacak şeklinde önceden verilmiş bir hüküm vardır. Çünkü onların Nebiyleri rahmet Nebisidir. Ayrıca yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Halbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir."* (Enfal, 33) Eğer bunlar olmasaydı, azaba uğramaları kaçınılmaz olacaktı.

Allah ile *"onların söylediklerine sabret."* Sen onların, Allah'ın kendileri hakkında verdiği hükme doğru sürüklendiklerini, O'nun kahrının bağıyla tutsak olduklarını, O'nun onlara karşı kurduğu tuzağa düştüklerini görüyorsun. *"Tesbih et…"* zatını tenzih et, sıfatlarından arındır, Rabbinin sıfatlarına bürün. Çünkü Rabbinin sıfatlarının senin üzerinde zuhur etmesi gerçek hamddir. *"Güneşin doğmasından önce…"* zat güneşinin fena halinde doğmasından önce ve "*batmasından önce…"* nefsin sıfatlarının zuhuruyla gizlenmesinden önce. Yani sıfat tecellileri halinde kalp makamında tesbih et. Çünkü Allah'ı tesbih etmenin yeri burasıdır ve kalbin sıfatları burada silinir. "*Ve gecenin bir kısım saatleri…"* nefsin karanlık sıfatlarının ve perdeleyici telvinlerin galip geldiği vakitlerde… "*tesbih et…"* tezkiye yoluyla tesbih et. "G*ündüzün etrafında…"* arınma yoluyla ruhun parıldayış gündüzünün kalbi aydınlatması sırasında tesbih et. "*Umulur ki…"* rıza makamına ulaşırsın. Çünkü burası sıfat tecellileri makamının kemali ve gayesidir.

131- Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız ve dünya hayatının ziyneti olarak verdiğim zevcelerine, faydalandırdığım şeylere gözlerini dikme! Rabbinin nimeti hem daha hayırlı, hem de daha süreklidir.

132- Ailene salâtı (namazı) emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz seni rızıklandırıyoruz. Akıbet (hüsnü hatime), takvâ iledir.

133- Onlar: (Muhammed) bize Rabbinden bir mucize getirmeli değil miydi? dediler. Önce gelen kitablardakinin apaçık beyyine (delili, Kur'an) onlara gelmedi mi?

134- Eğer biz, bundan (Kur'an'dan) önce onları bir azapla helâk etseydik, muhakkak ki şöyle diyeceklerdi: Ey Rabbimiz! Ne olurdu, bize bir Resul gönderseydin de, şu aşağılığa ve rüsvaylığa düşmeden önce senin âyetlerine uysaydık!

135- De ki: Herkes beklemektedir: Öyle ise siz de bekleyin. Yakında anlayacaksınız; doğru düzgün yolun sahibleri kimmiş ve hidayete erenler kimmiş!

"Sakın…gözlerini dikme!…" nefsani telvinler içinde, nefsin zuhuru esnasında, meylederek gözlerini dünyevi süslere dikme. Çünkü onlar dünya ehlinin sınandıkları suretlerdir. "*Rabbinin nimeti…"* uhrevi hakikât ve irfandan, ruhani nurlardan oluşan nimeti *"hem daha hayırlı, hem de daha süreklidir."* daha üstündür, daha devamlıdır. *"ailene…emret."* ruhani ve nefsani kuvvetlere huzur namazını, murakabeyi, bağlanmayı ve gönüllü itaat etmeyi emret. "*Sabırla devam et…"* mücahede ederek, mükaşefede bulunarak bu halde sebat et, sabırlı ol. *"Senden…istemiyoruz…"* senden *"rızık…"* talep etmiyoruz. Süfli cihetten, maddi kemalat ve nefsani idrakler gibi şeyler istemiyoruz. *"Biz seni rızıklandırıyoruz."* Ulvi cihetten ruhani irfanları ve kudsi hakikâtleri biz sana veriyoruz. *"Akıbet"* Güzel son, itibar edilen, sonuç demeye layık olan akıbet, bedensel giysilerden ve nefsani heyetlerden soyutlanmanın akıbetidir. *"Önce gelen kitablardakinin apaçık delili onlara gelmedi mi?"* önceki Kitabların içerdikleri, ayrıca semavi levhlerde ve ulvi ruhlarda sabit olan hakikâtler, hikmetler, yakini marifetler onlara gelmedi mi? Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

